This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Law 7196.588.20 (3)

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

BOUGHT FROM
The Robert P. Blake Fund
ESTABLISHED BY
Robert Pierpont Blake
INSTRUCTOR AND PROFESSOR OF HISTORY
1920–1950
DIRECTOR OF THE UNIVERSITY LIBRARY
1928–1937

ROZHLEDY

SOCIÁLNÍ, POLITICKÉ A LITERÁRNÍ.

ROČNÍK III.

REDAKTOR A VYDAVATEL:

JOSEF PELCL.

V CHRUDIMI.
TISKEM J. SCHOLLE (ST. POSPÍŠILA ZETĚ).
1894.

Slav 7196.588.20 (3)

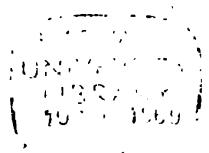

OBSAH:

Články.

	Strana
Nové myšlenky a nové lidi . .	2—8
D M. Dr., List z nejnovější historie vnitřního našeho politického života	249—257
Dvořák J. MUDr., Časová úvaha o výchovu lidu	185—188
—ff—, O úkolech lidové strany na Moravě . . 137—142, 192—198, 324—328, 392—400, 453—459, 578—584, 614—622,	264—269, 511—514, 670—678
H. Dr., Sociálné účinky práva římského	9—12
Seskupení a zastoupení zájmové .	270—272
H. V., K politickému našemu programu, I. Maďaři	57—60
II. Němci liberálové . .	199—201
III. Rakousko	460—464
IV. Čechové	464—468
Ch., Seskupení a zastoupení zájmové	401—403
Choc V., Korporativní povaha obce samosprávné	132—138
Jakubec J. Dr., Politické a sociální názory v Kollárově poesii . .	313—319, 387—391, 447—452, 505—510
Klier Č. JUDr., O polepšovacích ústavech v Rakousku . . .	377—386
Krejčí F. V., V době obratu .	121—131
K poměrům naší literatury a kritiky	553—560
Nesý P. C. JUDr, Dnešní stav otázky dělnických bytů . . .	189—191
—n., Seskupení a zastoupení zájmové	561—567
R—., Seskupení a zastoupení zájmové	320—323
Štěpánek K., Z dějin ruského liberalismu . . . . 627—630,	679—681
Váňa J., Satyrik Jonathan Swift	13—19, 61—67
Vašátko Vlad., Herbert Spencer a anarchism	259—263
L. Tolstoj: Spása ve vás . .	515—519
„Anarchistická idea" P. Desjardinsa	574—577
Počátkové náboženství	609—613, 665—669
Vorel Jan, Pokroky katolicismu .	497—502
Co jest anarchie?	571—574
Vš., Seskupení a zastoupení zájmové	445—446

Povídky a verše.

Čenkov Em. ryt., Prapor . .	67
Červinka Karel, Eva . .	143—147
Eulenstein B., Oasa Sivah . .	503—504
Karásek Jiří, Psychosa . .	22—25
Merta Fr., Moravský sonet . .	131
Otomar V., Příroda . . .	568—570
Sova A., Píseň touhy po jiných obzorech	19
Před bouřemi světovými . . .	201—203
Spurný P., Přišlo už jaro . .	404—405
Suttnerová B., Z válečných vzpomínek	623—626
Svoboda F. X., Vítězství . .	20—21
Domácí zpověď	257—258
Rozlití stajených pocitů . . .	441—444
Svobodova Růžena, Smutek života	68—72

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

r., Rakouská farmakopoe . .	495—496
F. Dr., Několik poznámek k naší karské literatuře	93—94
V., Vánoční výstava výtvarného oboru Uměl. Besedy . . .	153—154
Karásek Jiří, Nové knihy lyrické původní 26—29, 73—78, 469—474,	520—527
Glossy k referátu o sbírce p. Jar. Vrchlického „Bodlačí s Parnassu"	151—153
Kj., Z naší nové belletrie 204—207,	275—280, 631—634

Strana

Kj., Z přeložených románů . . 694—698
Kk., Výstava národopisná 148—151, 273—275
Ko., Rozhledy hudební . . 32—33, 92—98, 210—211, 591—595
kr—, O literatuře matematické u nás v nejnovější době . . . . . 338—339
Krejčí F. V., J. S. Machara Tristium Vindobona . . . . . 29—32
—l—v—, K. Zap: Vypsání války husitské . . . . . 527—531
Řezníček V. Dr., Literární novinky 698—700
F. X. Šalda, Kritika divadelní, Národní divadlo: Petra Corneille „Cid". — Julia Zeyera „Sulamit". — Octava Feuilleta „Bílý vlas". — Fr. X. Svobody „Útok zisku") . 78—92

Strana

(Národní divadlo: Lidová představení. — Slovo panu Zákrejsovi k jeho článku „Deset let Národního divadla v 1. čísle „Osvěty") 207—210
(M. A. Šimáčkův „Jiný vzduch") 280—286, 329—333
(F. A. Šubrta „Drama čtyř chudých stěn") . . . . . 333—338
(R. Jesenské „V žití proudech") 474—475
Národní divadlo: Gerharta Hauptmanna „Hanička". — Cyklus Jeřábkův. — Josého Echegaraye Mariana. — A. a V. Mrštíků „Maryša". — Ještě p. Zákrejs sem tam porůznu) . . . 585—591, 634—637, 682—694

Z duševního ruchu za hranicemi.

jv., Italie . 155—158, 212—217, 287—290, 340—342, 406—408
Kramář K. Dr., Současné Rusko 532—543
Krejčí F. V., Německo . 34—36, 99—102
S-ki W. A., Malorusové . . . 476—479
n., Armenští belletristé 479
T—, Nástupcové naturalistů ve Francii . . . . . 95—99, 158—160
Váňa Jan, Wordsworth 290—294, 342—345, 408—414

Rozhledy politické a sociální.

Bk., Psychologie vojína z povolání . 709
vk., Říšská rada . 38—41, 105, 162—163
—ar., K reformě zákona úrazového 163—164
Nemocenské pojišťování dělnictva 487—489
—β, Organisace zemského úřednictva 641—644
—ff—, Výsledky zasedání sněmovního na Moravě . . . . . 349—354
H., Zastavárny . . . . . 230—231
H. Dr., Associace v zemědělství . 485
Hořínek Vojt., Meziparlamentární výbor pro smírčí soudy . . 170—171
Veřejná vydání větších evropských zemí a jich upotřebení . . 227—230, 354—358, 419—422
Meziparlamentární konference na zavedení smírčích soudů . . . 489
O mezinárodním anarchismu činu 706—707
O cukrovarnictví v Haliči . . . 707—708
Choc V. Návrh posl. dra. Pacáka 222—224
G. J., Český obchod . . . . . 705—706
—l., Sjezd sociální demokracie československé . . . . . 221—222
Sjezd rak. odborných organisací 222
Úvěr hypoteční . . . . . 231—232
Místní dráhy . . . . . 301—303
—n., Statistika práce . . . . . 483—485
Kautský, Parlamentarismus, zákonodárství lidu a sociální demokracie 648
R., Je-li odstranění války žádoucí? 601
Bedřich Nietzsche o militarismu . 708—709
Rašín Alois JUDr., Výsledek práce stálého trestního výboru 106—107, 164—169, 224—227, 303—308
—ř—, Technický sbor poradní pro zákonodárství o daních spotřebních při ministerstvu financí . . 647—648
V. H., Všeobecné hlasovací a české státní právo . . . . . 41—42
Věkoslav, Budoucnost rakouských Němců . . . . . 42—44
Sociologie na ekonomickém základě 644—647
* Důležitá otázka . . . . . 169—170
Domácí politika v každém čísle.

Rozhledy hospodářské a finanční.

Dvořák J. Dr., Úkoly sněmu král. Českého v oboru záležitosti zemědělských . . . . 361—365, 426—430
H., Opět slovo o našich záložnách 652—653
H. Dr., Parcelářství a jeho podporovatelé . . . . . 112—113
H. V., Naše cukrovarnictví 45—49, 108—112
Ch., Úvaha úvodní. — Postup regulace valuty. — Subskripce pro vídeňskou půjčku . . . . . 359—361
Záložeňské úvěrnictví. — Ukázka čistých zisků peněž. ústavů pražských. — Potřeba nových bank. — Hospodářství naše a uherské. — Reforma berní. — Bimetallismus 546—548
Obchodní politika. — Rakouská a uherská banka. — Důchodkové statky . . . . . 602—603
Potíže Plenerovy. — Oprava domovní daně. — Zkušební plavba

Strana

po Labi. — Národohospodářská politika . . . . . 649—652
Ludvík Emil, Státní rozpočet na rok 1894. — Přebytek kasovní. — Ke stavbě nových místních drah. — Pan Reitzes. — O 20 millionů zl. méně v oběhu. — Lákání obecenstva směnárníky . . . . . 423—426
Bursovní parity . . . . . 651—652

Hlídka zdravotní.

Dr. F. H., Několik poznámek k opatření proti choleře. — Drážďanské konference zdravotní. — Dra. Boučka „Cholera na Poděbradsku". — Z lékařských sjezdů prázdninových 53—55
Pasteurův ústav ve Vídni . . . 114—115
Z naší lékařské fakulty . . . 115—116
K jubileu R. Virchowa . . . . 172—173
Hygienické museum v Mnichově . 173—174
Výsledky očkování v Německu . 174
O tajných lécích . . . . . 233—236
Tyfová epidemie v Praze . . . 431—433

Školství.

Bš., Vídeňská universita za posledních pět let . . . 656—659, 716—718
Kk. Dr., Hry mládeže . . 550—552
—k., Potřeba českého ústavu zvěrolékařského v Praze . . . . . 240—242
Pohledy do školství obecného . . 175—177
237—240, 366—371, 489—491, 548—550
654—656, 712—716
Filologie a politika . . . . . 177—179

Z naší doby.

Hořínek V., Ethické sdružení. — Škola pro použitou ethiku. — Vypsání ceny. — K mezipařlamentární konferenci v Hagu. — Šestý mezinárodní kongres přátel míru . 663—664
Kronika T., 50—52, 117—119, 180—182
243—246, 309—311, 433—438, 604—606
660—663, -y., 491—494, —ín., 710—711

Z vysokých škol.

—ak—, ... 440, 494—496, 607—608
—c, ... 120
Gracchus, K sociální otázce studentské . . . . . 438—440
—up., 55—56, 183—184, 247—248, 373—376
Rozpuštění Akademického odboru Národní Jednoty pro severových. Moravu v Praze . . . . . 372—373
Rozpuštění Moravské Besedy . . 312

Chyby tiskové:

Na str.	42	v	2.	ř. z dola	po slově studie oprav od Dra. M. Hainische.
„ „	48	v	2.	ř. s hora	místo $^3/_4$% oprav $2^3/_4$%.
„ „	49	v	9.	ř. z dola	„ kupcům oprav kupcem.
„ „	86	v	23.	ř. s hora	„ fysiologickému oprav sociologickému.
„ „	91	v	5.	ř. z dola	„ přízniv oprav příznačný.
„ „	94	v	12.	ř. s hora	„ slabé oprav mladé.
„ „	585	v	7.	ř. s hora	„ poloplagující oprav poloblagující.
„ „	589	v	17.	ř. z dola	„ obrat oprav obraz.
„ „	590	v	5.	ř. z dola	„ jeho oprav jich.
„ „	648	v	20.	ř. z dola	po atd. stůj ?
„ „	648	v	17.	ř. z dola	místo naturalistický oprav materialistický.

Čís: 7778 tr:

Jménem Jeho Veličenstva Císaře!

Ck: krajský jako trestní soud v Chrudimi nalezl k návrhu ck. státního zastupitelstva v Chrudimi podanému dne 26. září 1893 čís. 7778 tr: takto právem:

Obsah rozprav pod úhrnným názvem „časové úvahy" na stránce 356 v čís 10 periodického časopisu „Rozhledy" uveřejněných zahrnuje v sobě skutkovou povahu přečinu proti veřejnému pokoji a řádu § 302 tr. zák. a přečinu proti bezpečnosti cti v §§. 488 a 491 tr. zák. a v čl. V. zák. ze dne 17. prosince 1862 čís 8 říš. zák. z roku 1863, — vytčeného.

Poněvadž ck. státní zastupitelství na určitou osobu žaloby nepodalo, se:

1. zavádí dle §. 493 tr. ř. řízení objektivní,
2. povoluje dle §. 479 z. tr. zabavení všech ck. státním navladnictvím v Chrudimi zadržených výtisků;
3. zapovídá dle §: 493 z. tr. další rozšiřování téhož,
4. nařizuje zrušení všech zabavených výtisků téhož čísla dle §. 37 zákona ze dne 17. prosince 1862 čís 6 ř. z. z roku 1863;
5. nařizuje dle §. 20 téhož zákona uveřejnění tohoto nálezu v příštím čísle časopisu „Rozhledy" na straně prvé.

Důvody:

Rozpravami v čís: 10. periodického časopisu „Rozhledy" ze dne 25. září 1893 pod úhrnným názvem „Časové úvahy" na str. 356 uveřejněnými, hledí se jednak k zásti proti c. k. České universitě v Praze, pokud se týče, její sboru professorskému, jako korporaci zákonně uznané, podněcovati a sváděti, jednak obviňováno jimi křivě professorův university této nepočestných skutků, kteréž by je u obecném mínění mohly snížiti a néméně i vyněno jich bez uvádění určitých skutkův z opovržlivého smýšlení.

V činění tom spočívá skutková povaha přečinu proti veřejnému pokoji a řádu v §: 302 tr. z., pokud se týče přečinu proti bezpečnosti cti v §§. 488 a 491 tr. z. a čl. V. zák. ze dne 17. prosince 1862 čís 8 říš. zák. z roku 1863 vytčeného

Z důvodů těch dáno návrhu ck: státního zastupitelství místa.

Z tohoto nálezu lze dle §: 493 ř. tr: v osmi dnech po prohlášení, námitky podati.

C. k: soud krajský jako soud trestní v Chrudimi
27. září 1893.

C: k. president:
Černý.

Josef Pelcl redaktor period. časopisu „Rozhledy" v Chrudimi.

Nové myšlenky a nové lidi!

V posledních dvou měsících stalo se mnoho, z čeho lze souditi na kritičnost stavu, v nějž vchází naše hnutí politicko-národní, representované dnes stranou mladočeskou. Vchází do důležité zkoušky, jež na dlouhý snad čas dá směr budoucímu jeho osudu. Stupeň politické zdatnosti a vnitřní síly tohoto hnutí může býti nejlepším měřítkem pro naše naděje na konečný úspěch. Běda jemu, jestliže v této první zkoušce, kdy poprve toto měřítko přísnějším způsobem se naň přikládá, se neosvědčí, běda pak také straně, jež je do tohoto stadia zavlekla a neměla by dosti schopnosti a síly, aby úkolům svým i v této situaci dostála!

Prohlášení výminečného stavu v Praze vrhlo ostré světlo na poměry ve straně mladočeské, vlastně na vedoucí osoby. Nechť nevytýká se nám pěstování osobního momentu při této úvaze. Přiznáváme ovšem, že máme na mysli osoby a jen především osoby, avšak věc, naše společná česká věc, diskussemi těmito zůstává netknuta, ba ukážeme-li na škody, jež by trpěti mohla v rukou osob, nedostačujících své úloze, vyvyšujeme věc tuto, velkou a čistou, nad osobní štvanice a autoritářství několika jmen. Věc ta zůstává netknutou, i když se skácí několik model. Národ má zajisté to právo se ptáti, jakým osobám tuto věc svou svěřuje, a odtud pak jest ovšem tento osobní moment v podobných úvahách nezbytný.

Výminečný stav ukázal během několika krátkých týdnů, že strana svobodomyslná potřebuje nápravy jak v hlavě tak v údech. Zde chceme mluviti především o nápravě v hlavě, ve vůdčích osobách. Dáme jen výraz všeobecnému mínění, řekneme-li, že poslední události podryly valně důvěru, jíž v lidu požívaly, důvěru, jaké neměla té doby žádná strana v Rakousku. Příkrý kontrast mezi hlásanou, v lidu rozdmychovanou krajní oposicí a náhlým pak ústupem (kontrast, jejž karakterisuje nejlépe chování jistých osob na táboře v Lužci a za několik dní na to na Žofíně), oportunism Národních Listů, zalézání radikálů pražských, Nár. Listy protežovaných a za příští kandidáty poslanecké vyhlédnutých, několikatýdenní zmatek a zamlklost — to vše osvětlilo nejkřiklavěji slabosti naší oposice a ukázalo, že slabosti ty jsou především slabostmi osob, na nichž vedení spočívalo.

Vše nasvědčovalo tomu, že poslance zastihl výminečný stav naprosto nepřipravené, ač mohli věděti a také věděli, že dnešní oposiční hnutí vyvolá novou persekuci v Čechách. Nepřipravenost ta jest však nejen politickým opomenutím, nýbrž důkazem malé opravdovosti v praktickém provádění hlásaných zásad, a není proto divu, vyvolává-li v lidu úvahy a pochybnosti o stupni mravní síly u osob, na něž tak dlouho s důvěrou byl hleděl. Lidu v přemnohém ohledu otevřely se teď oči, dovede snadněji odtrhnouti svůj vlastní úsudek od dřívější víry v autority

a očistiti oddanost pro věc, za niž bojuje, od kultu osob, jenž s ní povážlivě býval zaměňován.

Tato emancipace od autorit pokračuje od konce éry staročeské vždy znatelněji a bude míti za následek větší zřetel a přísnější měřítko k osobnostem politiků, k celé duševní a mravní jejich fysiognomii. Až dotud bývalo měřítko to chudé a jednostranné. Za karakteristickou stránku mladočeství a dostatečný průkaz spůsobilosti pro mandát považovalo se: rozhodně projevované národní a státoprávní stanovisko (byť i v nejneurčitějších slovech a abstraktních heslech), trochu temperamentu a dávka toho, čemu se říká u nás svobodomyslnost, pojem široký, zahrnující i doktrinářský měšťanský liberalismus i demokratický radikalismus aneb i jen passivní snášenlivost (na př. v otázce náboženské). Není pak divu, že měřítko tak chudé a široké pomohlo do klubu osobám nejrůznějších stanovisek a směrů. Vidíme tam vedle radikálů osoby, jež jen malý odstín v temperamentu dělí od Staročechů, vedle hospodářských liberálů ochranáře a kathedrové socialisty, vedle poslanců tříd lidových zájmů takové, kteří na úkor lidu nabyli svého hmotného postavení. Krátce tedy nedostatek jednoho programu a shody v otázkách kulturních a sociálních. Nechť se nenamítá, že akcentování státoprávních požadavků i rovnoprávnosti a vnášení pouhých hesel zde postačí, neboť tu bychom pak nemohli vidět jiného pokroku od éry staročeské než v té trošce taktiky. My však v dnešních vůdcích chceme viděti mluvčí všech zájmů a směrů, za nimiž život lidu, jejž zastupují, tíhne, a směry ty, zvláště ve stránce hospodářské, jsou očividné a žádají, aby alespoň v otázce sociální a otázce politických práv lidu poslanci jeho byli za jedno.

Tuto nesjednocenost ukazují různé sobě protivné proudy ve straně a klubu. Zápasí tam neurčitý radikalismus s oportunismem a vedle toho zase snahy demokratické a v sociální otázce protikapitalistické s „radikály“, kterým nahání sociální otázka hrůzu. Jsou tam poslanci, jichž stanovisko v mnohém ohledu nekryje se programem strany. Prorazí-li tam jedna frakce s návrhem na nějakou akci, naleznou se jiní, kteří veřejně i skrytě akci tu podlamují, jak ukázalo na př. různé chování se poslanců k otázce všeobecného hlasovacího práva.

Všecky tyto vnitřní spory byly na venek jakž takž ututlávány a i po nejprudších sporech hlásáno orgánem strany do světa, že v klubu panuje úplná jednota a shoda. Dnes po zápasech realistů, po afféře Masaryka s Grégrem, jež po týdny celou stranou horečně lomcovala, nikdo již tomu neuvěří. K tomu pak přistupují jiné ještě dvě okolnosti, nalehající na zjednání úplného světla o poměrech v mladočeském klubu a přesné, určité vyslovení se o další taktice. Jest to jednak výminečný stav, jednak Taaffova předloha všeobecného hlasovacího práva.

Odpor proti výminečnému stavu vyžaduje mužů celých, mužů, kteří by dovedli hájiti pouze zájem svého národa beze všech ohledů k zájmům jiným, kteří by neostýchali se říci pravdu i v otázkách, jichž v Cislajtanii nerad se dotýká, kteří by nesvalovali se sebe věci a události, jež důsledné provedení programu mladočeského vyvolalo. Dosavádní jednání téměř všech poslanců nebylo dle toho, aby tyto požadavky upokojilo. Zdá se, jakoby realisté byli se svým oportunismem v klubu samotni, neboť mimo hlouček radikálů (to jen radikálů slovy a ne skutky) bujel tam statečně ve stínu realistů oportunism u velké většiny poslanců a teprv teď, kdy obvyklý hromosvod radikálních hromů — realisté, byli zatlačeni v pozadí, ukazuje se tento oportunism v plném světle — od banketu Žofínského a „podvázaného křídla“ Nár. Listů

až po manifest. A přec o tom může klub nabýti přesvědčení, že pro delegaci českou není dnes představitelna jiná taktika než radikální. To co dříve věštecky vládě hlásali, že totiž po nich nemůže následovati proud mírnější, nýbrž naopak stále ještě rozhodnější, to stává se již v Čechách skutkem, a zmahající se rozpor mezi poslanci a ostatní politickou veřejností naší, zvláště mládeží, nelze přehlédnouti, ačkoli jest teprv v zárodcích.

Vládní předloha o všeobecném právu hlasovacím učinila dnešní situaci mladočeské delegace ještě vážnější. Následkem podivných a spletitých konstellací, jaké jen v Rakousku možny, octla se tato nejopositičnější strana v parlamentě, chystajíc se právě k prudkým útokům na vládu za příčinou výminečného stavu, v postavení, býti nejsilnější a jedinou téměř oporou vlády při provedení všeobecného hlasovacího práva. Jest proto ne právě snadným úkolem našeho poselstva, aby dovedlo proplouti mezi Scyllou radikální oposice státoprávní a Charybdou nabízených politických svobod lidu tak, aby zůstalo za každým krokem věrno svému programu a důsledně jej provádělo.

Všeobecné hlasovací právo, jež na obzoru vystupuje, klade straně jiné ještě požadavky. Poněvadž jím bude všechen politický život položen na obsáhlé, širší základy, poněvadž proniknou na jeho základech do parlamentu směry posud slabé neb nezastoupené (socialism, antisemitism atd.), s nimiž každá strana, tím více pak strana, jež chce býti upřímně demokratickou, musí počítati, jest patrno, že vůči požadavkům lidovým i politickým i hospodářským nemůže míti ve straně místa polovičatost a neupřímnost, že strana mladočeská musí provésti vnitřní přerod na stranu demokratickou, ve všech otázkách až do posledního muže pokrokovou.

Jest proto třeba, aby dosavadní nejasnost a neurčitost zmizela, aby se přesně a určitě vyslovil program strany v otázce sociální a otázce politických práv lidu, a strana se očistila od živlů, jež by v těchto zásadních otázkách s programem strany se rozcházeli. Nemáme ovšem na mysli, mluvíce o této očistě, to, co se dálo v posledním čase, kdy pro věci ne principielní nýbrž více vnější, osobní, byli z klubu vyháněni realisté od radikálů a tito zase od „jedenašedesátníků“, ač nelze neuznati, že lidé vydávající se za radikály pro odchylné stanovisko od programu strany v sociálních otázkách neměli by míti ve straně místa.

Chování se poslanců po prohlášení výminečného stavu karakterisuje nejlépe základní chybu v jejich názoru na politickou činnost: názor totiž, že úkolem jejich jest pouze dělati politiku v parlamentě. Mezi tím co lid prahnul po slově povzbuzení a rady, ponechali jej poslanci sama sobě a připravovali své řeči pro říšskou radu. Otázkou všech, kdož chtěli bráti oposici do opravdy, bylo: Co dělati nyní v Čechách? Avšak poslanci nechtějí pochopiti jiné otázky než: Co dělati ve Vídni? Tento chybný názor, z něhož vycházela naše politika po 30 let, vysvětluje z velké části její neúspěchy a ukazuje, že poslanci naši neočekávají rozřešení české otázky tak od elementárního a soustavně vedeného hnutí v lidu, jako od náhodných konstellací parlamentárních, tedy okolností vnějších a podružných. S tohoto hlediska bylo by ovšem třeba dáti za pravdu Staročechům, tvrdícím, že bez spojenců nedosáhneme cíle, neboť máme-li úspěšně pracovati jen v parlamentě, potřebujeme k tomu většiny.

My však tvrdíme, že parlament nesmí býti jedinou naší politickou půdou, zvláště při dnešním svém složení. Tvrdí to ostatně i poslanci sami. Kolikráte již prohlašovali říšskou radu za jedině dobrou k tomu, aby odtud mohli řečmi, immunitou krytými, rozdmychovati hnutí

v Čechách. A kolikráte na to již zase zapomněli a počítali přes příliš s poměry ve Vídni, pokládajíce hnutí lidu za sebou za nutnou štafáž k docílení většího dojmu na poli parlamentu!

I lid sám není zvyklý na politickou činnost jinak pohlížeti. Dosud žádalo se na něm velmi málo, účast při volbách a schůzích a sem tam nějaký podpis. Lid však tuší, že by se mělo činiti více, zvláště provádění radikální oposice nalezlo by u něho dosti vděčnou již půdu, kdyby se mu jen, čeho třeba konkretně naznačilo, a zvláště kdyby viděl v poslancích své vzory. Jak již však řečeno, dělo se poslední dobu naopak: kde se lid dal k ráznějším projevům vyburcovati, tam scházeli poslanci a důvěrníci strany.

Proto opakujeme: politickou práci třeba pronášeti vždy více z parlamentu do lidu. Vše, co se dosud mezi lidem dělo, nedostačuje. Nynější situace k tomu již vyzývá, aby strana upevila se ve svých kořenech, aby je rozestřela do větší ještě šířky a hloubky — do zájmů a potřeb všeho našeho lidu, aby pak z kořenů těchto vyrostla všestranná a upřímná práce nejen více politická, nýbrž i ve všech ostatních vzhledech směřující k bohatému rozvoji všech sil národních. Neboť strana, jíž národ vložil v ruce osudy své, není zodpovědna jen za jeho osudy politické, nýbrž spočívá na ní i zodpovědnost za veřejnou mravnost v národě, za jeho mravní energii, z velké části i za jeho stav hospodářský a kulturní.

Voláme proto dnes po reorganisaci strany ve dvojím smyslu: ve smyslu úžeji politickém a pak ve smyslu jmenovaných ostatních stránek, v nichž spočívá zodpovědnost její před národem, totiž v otázkách kulturních, mravních a hospodářských.

Ve smyslu politickém nežádáme od ní nic více než aby strana resp. poslanci stáli pevně na svém programu a prováděli jej důsledně a zásadně jako celí muži, aby to, k čemu vyzývají lid, neostýchali se sami prováděti, aby v době, jež je nutí k hlásání rozhodné oposice, utvořili skutečně z národa jedinou armádu oposiční, udržovanou v boji ne opojnými a přece prázdnými hesly, nýbrž horlivou a promyšlenou prací vychovávací a organisační. Co se týče taktiky, nemůže dnes býti, myslíme, o jiné řeči než o radikální. A ta může vésti k úspěchům jen, má-li za sebou odhodlané a uvědomělé massy. Odtud pak plyne potřeba široké a soustavné výchovy lidu jako hlavní požadavek.

Jak již však řečeno, nepokládáme provádění programu politického za jedinou činnost strany. V ní mají býti vtěleny nejen politické ideály národa, nýbrž směry a ideje za nimiž tíhne všechen život jeho, v representující straně má býti dán výraz všemu tomu, co proudí i v massách národa i ve výkvětu jeho intelligence. Strana má své veliké závazky kulturní, mravní a sociální. Každá veliká a života schopná strana politická má proto celou řadu svazků s celým duševním hnutím národa, ona představuje v jeho životě celý systém názorů a pojmů, zabíhajících z pole čiré politiky do všech odvětví života.

Při všech nepopíraných zásluhách a úspěších strany svobodomyslné n e popříti, že v tomto ohledu u č i n i l a p ř í l i š m á l o. Činnost její z í něco od ostatních snah našich, vědeckých, uměleckých a hospodářsk ch odděleného. Mladočeštství samo o sobě jest něco chudého, neboť značí p devším jen negaci staročeského oportunismu a punktací. Mimo trochu li rálního a demokratického proudu nepřineslo do našeho duševního života n ho nového. Naopak naproti těm křídlům strany, jež chtěla i v tomto o du pokročiti, naproti pokrokové mládeži a realistům, hájil orgán strany s naci a duševní ohraničenost. Strana se nestarala o to, aby do svých

rukou dostala vědecký náš ruch a jeho instituce. Na universitě, v akademii, Museu, ve spolcích jako Svatobor, král. Společnost nauk, jsou poměry hrozné, a přece činí strana proti tomu velmi málo, jen ojedinělí řečníci (Pacák, Masaryk) se dosud toho dotkli. Ve vědeckých našich ústavech bují vláda osobních koterií, snažilství a copařství. Mladá intelligence se tím buď demoralisuje neb naplňuje odporem ke všemu, co representuje českou vědu.

Namítne se snad, že v několika těchto letech nebylo hned lze vyrvat tyto ústavy ze špatných rukou, že vliv strany tak daleko nesahá. Za to však sahá hluboko do lidu. Tážeme se proto: co učinila strana pro hlubší politické vzdělání lidu (mimo to, co právě vyžadovaly potřeby denní politiky)? Jak se starala o obohacení naší politické literatury? Klub nevydal ani jedné poučné knížky pro lid, ani jedné publikace populárně politické, v níž by lid o zásadách a cílech své politiky poučil. Když pokrokové studentstvo učinilo počátek a vydalo Millovy spisy „O svobodě“ a „Vládě ústavní“ (nehledě ani k jiným více socialním spisům) list strany se o tom ani nezmínil i ani u jediného člena klubu nedošly snahy ty podpory. Klub nepřiložil posud ni prstu k založení laciného denníku, ač by to již z čistého egoismu učiniti měl. Proti výbojným snahám klerikalismu a postavení šlechty klub dávno již opustil zásadné stanovisko a neurčitostí svojí v těchto otázkách a nejen neurčitostí, nýbrž zpříma odporujícími si prohlášeními, dle potřeb denní politiky činěnými, lid k holému oportunismu a bezzásadnosti politické vedl.

K povznesení mravní úrovně veřejné též strana valně nepřispěla. Úkolem jejím, jejž z části již splnila, bylo zvýšiti mravní sílu národa po chabé, ku všemu netečné vládě staročeské. K dosažení toho však neužívala strana vždy prostředků nejlepších. Bojovalo se v ní nejen proti politickým odpůrcům nýbrž i osobám, nepohodlným ve straně samé, neupřímností a klamáním veřejnosti. Orgán strany byl častokráte usvědčen ze lži i skrucování pravdy, a boj proti realistům v klubu odůvodňován byl na venek vždy neupřímně. Nehájíme sice realistů v otázce politické jejich taktiky, avšak způsob, jímž proti nim postupováno z kruhů ve straně rozhodujících, byl vždy nejvíce s to, aby kompromitoval politickou poctivost a upřímnost strany. Pojmy o cti byly mnohými spory ve straně učiněny velmi širokými a zmatenými. Urážky se vrhají beze všech následků v tvář a za to, jak se mluví a jedná, nebéře se zodpovědnost. Nikde se tak lhostejně a bezstarostně neplivne v tvář jako v Čechách. Mělo se dříve za to, že to pouhý následek prudkého boje mezi oběma politickými stranami, viděli jsme však, že se tak děje i v lůně jedné strany. Účinek na lid nemůže pak býti dobrý. Lid učí se po příkladě svých vůdců slepé strannickosti a málo přísnému výběru zbraní v politickém boji. Jest pak vysvětlitelno, že i dnes, kdy bychom si přáli míti všecky své lidi v politickém zápase zaměstnány, mnoho se jich vyhýbá politice jako věci, v níž potřísňují se karaktery a zastírá pravda.

Jako v ohledu kulturním a mravním, činila strana málo i ve stránce hospodářské. Stránka tato hraje v programu strany nemalou úlohu, ona též má velký díl na získání některých tříd (rolnictva a živnostnictva) pro stranu, avšak provádění její nepřekročuje dosud nikde obvyklou šablonu, schází nové impulsy v těchto věcech, přímé orientování se o potřebách lidových a opravdová vůle, podniknouti tu — ovšem nesnadnou — práci. Více než vlastní názor na skutečný stav hospodářský jsou poslancům vodítkem publikace úřední. Heslo „svůj k svému“ uvázlo při pouhé frási, k provádění se nedošlo. Boj na obranu národního kapitálu naproti cizímu není soustavný a promyšlený. Nejen největší prostředky komunikační ale

i menší na př. komunikace v Praze jsou stále ještě v cizích rukou. Ukazuje se stále na slabosti našeho hospodářského života, málo se však děje k jejich odstranění. Jest na př. všeobecný stesk na malou podnikavost našich lidí a neproduktivnost českého kapitálu. Kdo však z poslanců podal praktické pokyny v tom ohledu, kdo lid poučoval a povzbuzoval k horlivé hospodářské práci?

Když otěže věcí našich vloženy byly do rukou strany svobodomyslné, slibovalo se od tohoto pozvednutí českého života ve všech jeho stránkách. Něco svěžího, zdravějšího zavanulo tehdáž naším vzduchem, a bylo by proto nenahraditelnou škodou, kdyby nadějný tento obrat měl utkvěti ve stagnaci a šabloně, kdyby v rukou prostředních a neschopných strana svobodomyslná měla sestupovati s výše svého úkolu. Poslední události nasvědčují tomu, a proto voláme po obratu a reorganisaci, pokud je čas. Viděli jsme v poslední době rozpory mezi jednotlivci a programem strany, viděli jsme rozpory v taktice a smutnější ještě spory osobní, jež vyčerpávaly činnost strany po dlouhých několik týdnů. Viděli jsme, jak strana zaražena a nepřipravena ustupuje pod silnými údery persekuce, jak bojí se důsledků svého programu a taktiky. Vidíme, jak mocná důvěra lidu ve stranu počíná se viklati, zvláště když jiného pouta mezi lidem a stranou není než formy denní politiky, noviny a schůze; když všeho ostatního života lidu, tíhnoucího jinam než potřeby politiky, života kulturního a hospodářského jest si méně všímáno, a celé naše vrstvy hynou.

Nikdy dosud nestála strana svobodomyslná před většími úkoly a před těžší zodpovědností. Na jedné straně má udržovati českou otázku v Rakousku na celé její výši a v započatém boji sahati vždy k vydatnějším zbraním, na druhé však hleděti, aby v boji tomto nevykrvácel lid náš mravně i hmotně, aby současně, co jednou rukou vede ku konci svůj zápas za existenci a práva politická, sílil a zveleboval se kulturně a hospodářsky.

Dnešní naše fase politického rozvoje v Čechách upomíná nás na literární poměry v letech padesátých. Až do Máchy a po něm ještě až po dobu Havlíčkovu vládl v českém písemnictví směr jazykového vlastenčení. Gramatické vzdělávání mluvy, tvoření nových forem slovních, pilné počítání veršů a stop bylo hlavní snahou tehdejších básníků a literátů. Tu a tam probleskl také duch básnický a zatřpytila se krásná myšlenka. Však váha literární kladla se větším dílem jen na věci zřejmě formální. Nicméně všem těm duchům doby předbřeznové byla jedna velká idea společnou: hluboká láska vlastenecká a horoucí láska k českému jazyku.

V letech padesátých a šedesátých přihlásila se nová škola t. zv. romantiků: Neruda, Hálek, Světlá, Pflegr atd. Tito lidé nejen že měli v sobě všechen vlastenecký oheň a všecknu horoucí lásku k národu jako jejich předchůdci, ale oni měli i nové myšlenky, a duch jejich zářil novou evropskou osvětou. Rozumí se samo sebou, že netrvalo dlouho, a opanovali pole. Stará škola spílala jim nějaký čas ještě „evropských novotářů a odnárodnělých cinců“, ale brzy podala se a sklonila zbraň.

Připadá nám, že tento obrozovací process prožije co nejdříve i naše politika. Vyvstává nová generace, která v lásce k národu a jeho jazyku jak nestojí za svými předchůdci a která prodchnuta jest nemenší vřelostí starým ideálům svého národa, kteráž však vedle toho proniknuta jest vědomím nových potřeb a povinností. Nová generace bude nejen vášnivě milovat to, co dosud abstraktně nazýváno bylo vlast a národnost, ale ona bude si předmět své lásky představovati si konkretněji a bude snažiti se, aby

šířila také blahobyt národa a jeho nejširších vrstev, jež dosud nejvíce strádaly a trpěly, jsouce nechráněny, nevšímány, jen ideálními tužbami obmýšleny.

Ovšem, nepůjde to tak rychle. Ztrnulost a abstraktnost názoru, zastaralá methoda politického pojímání, nedostatek reálního nazírání nestraší jen v řadách našich staročesky vychovaných mladočeských politiků. Úkazy ty nalezáme namnoze ještě i mezi politickým dorostem, který začasté raději volí pohodlnou cestu přemílání starých frází, než cestu hlubší práce, sebevzdělání a přičinění. I v mladé politické intelligenci najdeme dost individuí, která těžiště tužeb svých hledají raději v laciném a duchaprázdném krasořečnění než v politické a sociální osvětě, a ne nadarmo naši mladí radikálové, které bychom raději nazvali mladými politickými poctivci, ježto jim v politice běží především o poctivost, — odříkají se v těchto dnech lidí, kteří s vážným pojímáním politické práce nemají nic společného. Však nicméně přesvědčeni jsme, že řady věcných a cíle vědomých pracovníků stále porostou. Již dnes jsou u nás v Čechách celé společnosti lidí, kteří nezanedbávajíce důležitých a zásadních zájmů celého národa, hlásají nevyhnutelné všímání si otázek nových, zejména živnostenských, rolnických, dělnických a všeho druhu otázek sociálně-politických, jichž pozvolné upravování musí zlepšiti všeobecnou míru blahobytu a tudíž i politickou a státoprávní váhu celého národa. Všímání si takových otázek již na četných místech propukává, ačkoli naše velké babylonsky zmatené žurnály, z nichž zejména jeden mladočeský a jeden staročeský zejí smrtelnou ignorancí, pro pokrokové snahy politické a sociální velmi málo činí. Fráse, do níž se značná část našeho politického života do dnes halila, přestává se líbiti, hlasů volajících po větší věcnosti, po něčem konkretním, pořád přibývá, a dogma starých fixních politických stran, jako by tyto samy sobě byly účelem a nikoli jen dočasným prostředkem rozvoje národního, ztrácí vyznavače. Umělé a bezzásadné rozdíly posavádních stran shroutí se v prázdnotu, neboť budoucnost po našem mínění náleží práci vedoucí ke pravé politické osvětě, práci, která nás odnaučí vzájemné divoké nenávisti stran, práci, kde ideály politické vyspělosti zbližovati budou to, co dnešní nesnášenlivá nevyspělost a úmyslné egoistické strannictví rozeštvávalo. Čím více postupovati bude politické vzdělání, tím více mohutněti bude politika vážných zásad a stran na zásadách těch spočívajících.

Náš nezapomenutelný Havlíček říkával, že zná jen dvě strany politické: poctivou a nepoctivou. Starostí příštích dnů bude, aby politické strany byly jen stranami poctivými, dle zásadních stanovisek a principů pracujícími. Strany nepoctivé musí padnouti pokrokem politického vzdělání.

Snad bude hlas náš, jak se již několikráte stalo, vyhlašován za kacířský, snad nám bude vytýkáno, že prolamujeme oposici a rušíme organisaci strany. Nebojíme se té výtky a již předem ji odmítáme v plném vědomí svého práva na volnou kritiku. Bylo by smutno, kdyby strana svobodomyslná nesnesla ze svých vlastních řad samostatného úsudku. Jsme přesvědčeni, že když i jím jsou osoby, snad i osoby rozhodující dotčeny, nebyla tím poškozena věc strany, jíž i my jsme upřímně oddáni, jejíž interess nám diktoval mnohé ostré ale dobře míněné slovo.

Se svého pokrokového a radikálního stanoviska voláme proto poznovu po všestranném obrození a sesílení strany, jak ho vyžaduje zřetel na těžkou, kritickou dobu, do níž vstupujeme. Tento vnitřní přerod čekáme jak od nových myšlenek tak i od nových lidí!

Sociálné účinky práva římského.

Dr. *H.*

V kulturním rozvoji společnosti lidské stává se nezřídka, že celé generace zbloudí, pachtí se za domnělou vědeckou pravdou, jež od počátku již byla pochybena a diametrálně jest vzdálena od přímého směru vedoucího k pravému cíli. Takový omyl vědecký pro život společnosti má následky velmi nebezpečné. Byv jednou obecně přijat a officielně patentován na pravdu vědeckou, drží potom celé generace intelligence ve svém otroctví, přechází v positivní zákonodárství státní a když skutečné poměry, jsouce mocnější než mylné apprioristické zásady, vyvolají příkré konflikty zákona se skutečností s nejsmutnějšími následky, tu teprve po dlouhém a tvrdošijném boji, v němž nejen jednotlivci, ale celé třídy společnosti naleznou svou zkázu, bývá poznán omyl panující doktriny, a jest štěstím pro celou společnost, nastane-li reakce cestou klidné pronikavé reformy zákonodárné.

Takovým omylem vědeckým byl též názor o prospěšnosti a blahodárném účinku recipovaného práva římského ve společnosti moderní. Netřeba citovati professionelné romanisty, kteří viděli v objeveném právu římském triumf ducha lidského, lze jen poukázati k tomu, že všechny skoro kodifikace moderních států evropských co do práva soukromého spočívají z největší části na zásadách římsko-právních, že právo to tudíž naskrze ovládá všechen náš život soukromoprávný, že tradováno jsouc na našich fakultách, vniká do všech vrstev naší právnické intelligence, jež v duchu jeho jsouc vychována, neapplikuje zásady jeho pouze na poměry soukromoprávné, nýbrž posuzuje dle něho na mnoze i otázky veřejné a sociálné. A přece ukazuje minulost i přítomnost, ukazuje celý život dnešní společnosti, zejména pak hrozivé úkazy choroby sociálné, že právo římské jednak pro dnešní stav společnosti nevystačuje, jednak že zásady jeho v nesmířitelném jsou odporu se zdravým jejím životním rozvojem.

Právo, jež jest podstatným příznakem každé státní společnosti, není libovolně oktroyovaná snůška norem, upravujících poměr individuí i státního celku, nýbrž organicky vyvinuté přesvědčení národní, vyjádřené v positivných kodifikacích. Jest tedy patrno, že každý národ musí míti své vlastní právo, že čím více se liší povaha dvou národů, tím větší různost mezi jich právy. Však povaha národa římského valně lišila se od povahy oněch národů středoevropských, jimž na počátku nového věku právo římské bylo uměle vštípeno. Již klimatické rozdíly, rozčleněnost dlouhého pobřeží, styky s barbary, rozená výbojnost poukazují k tomu, že život národa římského vyvíjel se zcela jinak, než život národů germánských a slovanských. Válečnictví, život veřejný, umění a částečně obchod obsahoval životní činnost oněch vládnoucích tříd ve státě římském, jež tvořily vlastní populus romanus: průmysl,

živnostnictví a zemědělství nebylo zaměstnáním hodným svobodného Římana a spočívalo výhradně na bedrách bezprávné plebs a otroctva, jehož vyvinutá instituce právě pro společnost antickou jest velmi charakteristická. Tyto poměry nemohly zůstati bez vlivu na právo římské. Právo veřejné, upravující poměr jednotlivce k státnímu celku a práva i povinnosti politické občanů i orgánů státních, těšilo se největšímu vývoji. Neméně důkladně vymezeny byly poměry právní mezi patricii a plebeji, mezi pány a otroky. Avšak i rozvoj soukromého práva dostoupil vysoké dokonalosti pokud se týče práva rodinného, mobilárního práva věcného, zejména pak práva obligačního, což vysvětluje se živým obchodem vnitřním i zahraničním. Za to zcela nevyvinuté a primitivní byly formy, týkající se nemovitého práva zástavního. Byloť zemědělství u Římanů, již byli pány ohromných latifundií, jakožto zaměstnání ponižující přenecháno výhradně polopachtýřům a otrokům, u nichž o právech nějakých ovšem řeči býti nemohlo. Nemilovalť Říman ani půdy, ani tichého života v tiché práci a rodinném i společenském sdružení, on miloval jen sebe, svou vlast, válku a svobodu politickou, odtud onen duch zištného egoismu a neúprosné bezohlednosti, jenž vane celým právem římským a vrcholí v kruté zásadě: „fiat justitia, pereat mundus!“

Na zcela jiných podkladech vyvíjel se život národů germánských a slovanských. Národové tito byli od nepamětných dob národy agrikulturnými, čímž vysvětluje se onen nesmírný význam půdy nemovité pro celý právní a společenský jich rozvoj. Půda nemovitá nebyla neobmezeným vlastnictvím individuí, nýbrž majetkem jednak obecným, jednak rodovým, pojmy původně více méně totožné. Teprve pokrokem doby a intensivnějším hospodařením vybledlo právní vědomí o vlastnictví kollektivném, avšak ani pak jednotlivec nestal se vlastníkem římskoprávním, nýbrž zůstal pouhým užívatelem, třeba dědičným, podrobeným vrchní vlastnické svrchovanosti práva lenního. Křesťanství, jehož zásluhou zničeno antické otroctví, utvořilo v středověké společnosti na základě obyčejových poměrů právních podivuhodné útvary sociálné, jichž hluboký význam dosud s dostatek není oceněn. Jeho působením vykrystallisovala se celá společnost středověká v přesně ohraničené kruhy stavovské, v nichž práva i povinnosti individuí určitě byly vymezeny, avšak i vztahy celých stavů mezi sebou normovány, takže styky mezi státem a individuem sprostředkovány byly stavy v plné vzájemné harmonii. Byl to stav společnosti, který na primitivné poměry středověké nazvati můžeme sociálně uspokojivým, on neznal ani právního otroctví antického, ani faktického otroctví moderního.

Z toho patrno, že násilná applikace římského práva na poměry středověké společnosti měla účinek rozežírající lučavky. Již základní pojmy institucí římskoprávních jsou v nesmířitelném odporu s právními ústavy germánsko-slovanskými. Tak pojem vlastnictví, v příčině jehož římské právo jest naprosto slepým k hlubokému rozdílu mezi majetkem movitým a nemovitým, obsahuje v sobě moc a právo absolutní a neobmezené, vlastní věcí ať movitou či nemovitou dle vůle a libosti vládnouti, jí užívati ale ji i zničiti. Římský pojem práva vlastnického zahrnuje v sobě tedy pouze a jedině právo pána nad věcí a žádné jeho povinnosti, naproti tomu však germánsko-slovanský pojem vlastnictví nemovitého, ačli jej vůbec vlastnictvím zváti možno, obsahoval v sobě nejen právo, ale i důležité povinnosti vlastníka. Právo jeho nebylo pak absolutní, zejména neobsahovalo v sobě moc zničující, právo to záleželo hlavně v libovolném užívání nemovitého majetku. Avšak vlastník měl zároveň důležité povinnosti sociálné, jak k svému lennímu pánu resp. státu, tak k svému

stavu a k svému rodu, neboť podstata statku nemovitého zůstala vždy mimo absolutní vlastnictví jednotlivcovo.

Dlouho bojovalo vrozené a národní právo domácí na poli tom s vetřelým právem římským. Teprve v našem století naprostým vyvazením pozemků připadlo tomuto vítězství. Následky tohoto vítězství vidíme v dnešní palčivé otázce agrárné. Není to konkurrence zámořská, ani neúroda elementární, ani vysoká daň, jež přivodila dnešní kritickou tíseň rolnictva středoevropského, jest to zcela zvrácená právní basis dosavadního vývoje našeho zemědělství, nahražená cizím importem rozkladného práva římského. Nemovitá půda, tento statek rodový, na němž žili klidně praotcové a jenž zachován měl býti pokolení příštímu, stala se předmětem tržebné spekulace a parcelace, mámivá směnka nalezla rychle vstup do prosté jizby rolníkovy, a lichevný úvěr začal své spáry do dvorce a role. Rovnodílnou intestátní posloupností římskou rozbit otcovský statek na mnoho dílů aneb obtížen tak velikými podíly sourozenců, jež židovský lichvář ochotně s tučným profitem eskontoval, že nešťastný nástupce zůstavitele v hospodářství záhy udusil se v ohromných dluzích a se žebráckou holí a kletbou na rtech musil opustiti prodané dědictví, aby za oceánem novou si hledal vlast aneb rozmnožil ony nepřehledné massy proletářstva, jichž zjev ve velkých městech jest strašným „mene tekel" dnešní společnosti. Ejhle triumf individualisujícího práva římského!

Leč nejen na půdě vlastnictví nemovitého, i jinde roztrhalo právo římské zdravé instituce sociálné, aniž je nahradilo něčím jiným, než chaotickou směsí jednotlivých bezochranných individuí. Starověk neznal otázky dělnické, neboť dělník byl bezprávným otrokem, avšak ani středověk nepoznal otázky té, která dnes celý řád společnosti lidské ohrožuje, neboť poměr zaměstnavatele k dělníku byl poměr patriarchalně rodinný, poměr čistě sociálný. Teprve římské právo dalo sice dělníkovi plnou osobní svobodu, avšak přerušilo těsné svazky mezi ním a zaměstnavatelem a učinilo smlouvu námezdnou volným kontraktem mezi stranami ovládanými soukromou zištností. Následek toho bylo ovšem vítězství zaměstnavatele, neboť tento riskuje pouze škodu materiálnou při stávce, kdežto dělník riskuje smrt hladem. Odtud ony kruté podmínky, pod kterými dělník nucen jest prodati práci svou, odtud onen železný zákon námezdný, dle něhož nemůže mzda trvale vystoupiti nad to, co dělník nutně potřebuje k životu. Odtud konečně ona trpká nenávist čtvrtého stavu, jenž vědom jest si svého zoufalého postavení, proti zaměstnavatelům osvojujícím si zisk jeho práce, nenávist, kterou přenáší i na celou společnost ostatní a platné řády hospodářské.

Egoismus zištných zásad římskoprávných to jest, jenž rozpoutal onu šílenou konkurrenci, která jest příčinou všeobecné hyperprodukce a tím i nutně následujících krisí, která jest příčinou nesolidnosti v průmyslu i tržbě a úpadku malých řemesel na prospěch tovární a kapitalistické velkovýroby. Římské právo obligační to konečně jest, jež položilo základ k onomu modernímu hospodářství úvěrovému, které zdánlivě jest požehnáním, vskutku však kletbou dnešní společnosti. Pravda, že veliké podniky technické, průmyslové a kommunikační by dnes nestály bez vyvinutého našeho uvěru, že velikolepá tržba světová, peněžnictví, bankovnictví a bursa žijí a tyjí jen z organisace úvěrové, avšak všechny tyto vymoženosti úvěru trpce musí společnost zaplatiti. Bezmezná nadvýroba, nerozumná spekulace, nereelní obchod: vše to má v zápětí strašlivé krise hospodářské, bankerouty, katastrofy a hospodářskou zkázu nejen přečetných jednotlivců, ale celých vrstev a národů. A jeden jedovatý květ, jenž jest charakteristickou známkou moderního úvěru, nalezl a nalézá v římském právu úrodnou půdu k bujnému vývoji a vzrůstu,

jest to lichva, proti níž marně bojoval středověk a jež na výsluní moderního řádu hospodářského nové došla moci a síly. Ona pod nevinným jménem úroku proniká celý náš život hospodářský, ona jest tím prostředím, v němž život ten vyniká, v němž se vyvíjí a na němž závisí. Proto marný jest boj zákona proti lichvě i tam, kde přijímá na sebe přímo i tvářnost zločinnou, neboť boj ten by musil mířiti proti samým základům dnešního řádu hospodářského.

Naproti tomu mnohé zdravé instituce práv germánských a slovanských nenalezly místa v jednostranném právu římském: tak celé rozsáhlé a vysoce vyvinuté právo hypoteční i s obdivuhodnou institucí knih pozemkových, jež vlastně českého jest původu, bylo římskému právu neznámým, rovněž tak instituce výminků na selských statcích, fideikommissů pro udržení vlastnictví rodového tak důležitých, speciálná práva selská, lenní atd. Nerada jen, nezbytnými požadavky skutečných poměrů donucena, připojila legislace římskoprávním kodifikacím ustanovení, jimiž doplnila scházející útvary práva římského.

Avšak když recipované právo římské dostoupilo své největší moci a platnosti, právě tehdy počaly se již objevovati jeho škodlivé účinky sociálné. Dlouho nemohla slepá doktrina uvěřiti tomu, že ono slavené právo římské bylo danajským darem pro společnost moderní, dnes konečně proniká poznání to všeobecně. Nastala reakce na celé čáře, jevící se v oněch prospěšných reformách sociálných ve všech oborech právních i hospodářských, kterými stát účinně zasahá v soukromoprávné poměry individua tam, kde hospodářská slabost a malomoc stává se kořistí hospodářské přesily. A rychlé a energické postupování na této dráze reforem sociálných, jimiž ochromí a obmezí se neblahý vliv a následky práva římského, jest jediným prostředkem záchranným pro dnešní společnost před nebezpečím temné budoucnosti.

Satyrik Jonathan Swift,

spisovatel »Gulliverova cestování«.

Napsal *Jan Váňa.*

I.

Jonathan Swift, světoznámý děkan u Sv. Patricku, pocházel ze staré rodiny. O jeho rodišti napsal básník tyto veršíky:

„Jonathan Swift dle rodu,
táty, mámy, bratří
do Cotheridge patří."

Swiftův děd, Tomáš Swift, měl deset synů a čtyry dcery. Obrátil na sebe pozornost okolí nejen četnou svou rodinou, ale také mnohým podivinstvím, které se jevilo v jeho loyalitě.

Správce královského města tázal se ho kdysi, co by asi byl schopen učinit na důkaz své oddanosti ke králi. Swift svlékl kabát a chtěl ho nabídnout. Správce podotknul, že je kabát bezcenný. „I tak tedy", pravil Swift „vezměte si mou vestu!" A ve vestě bylo zašito 300 velkých penízů.

Když zvítězila revoluce, vedlo se královským přívržencům zle. Octnul se v bídě a zemřel r. 1658, nedočkav se lepších časů. Jeho ošířelá rodina musela vést těžký zápas o živobytí. Nejdříve si pomohl nejstarší syn Godwin, jenž stal se advokátem v Irsku a měl jednoho času až 3000 liber sterl. ročních důchodů. Jeho bratru Jonathanu dostalo se také výhodného místa v Dublině jakožto královskému přívrženci; oženil se, ale zemřel po patnácti měsících, zanechav útlou dcerušku, a sedm měsíců po jeho smrti narodil se dne 30. listopadu 1667 Jonathan Swift. Jedva poněkud dospěl, velice se horšil na osud, který ho stihl, a považoval poměry, provázející jeho narození, za velice nespravedlivé. Jeho prudká povaha prozrazovala irskou krev. Byl velice slabé a schřadlé dítě do roka, ale jeho chůva si ho tak zamilovala, že s ním utekla do svého rodiště. Matka bála se, že by mu zpáteční cesta mohla ublížit, a proto nechala ho po tři léta u chůvy, která ho naučila číst Bibli ještě než mu byla tři léta.

Matka jeho užívala nepatrnou pensi asi 20 liber šterl. Zdá se, že jí někteří z příbuzenstva byli nápomocni. Aby lépe vystačila, odstěhovala se z Dublina do menšího městečka. Godwin Swift vzal si na starost malého Jonathana a dal ho do školy, když mu bylo šest let. Byl nyní úplný sirotek. Jaké zásluhy měla škola v Kilkenny o vypěstování největšího spisovatele satiry a nejsubtilnějšího metafysika v anglické řeči, nedovedem povědít. Swift sám zapamatoval si z té doby jednu anekdotu. „Jako hoch chytil jsem s udici velikou rybu, vytáhl jsem ji skoro až na trávník, ale v tom se

utrhla a zmizela. Toto zklamání mrzí mne do dnes, a myslím, že to bylo předznamením všech zklamání pozdějších."

Jako jinoch přišel na Trinity kolej v Dublině. „Byl jsem tak stísněného ducha", pravil o té době, „že mne žádná studia netěšila, i četl jsem nejraději dějiny a básně". Při zkoušce byl prohlášen za obmezence a nedostatečně připraveného; později ze zvláštní milosti stal se bakalářem umění. Měl „dobrou" z latiny a řečtiny, špatnou z filosofie a „nedbale" z theologie. Swift se sám přiznal, že mu nestačilo trpělivosti, aby si přečetl jedinou stránku ze Smigleciusa, Burgerdiciusa a jiných zastaralých autorů. Když mu bylo řečeno, že tito spisovatelé učí myslit, odpověděl, že to dovede bez nich. Co se Swiftovi nelíbilo, tím z celé duše pohrdal, a bouřil se proti duševní stravě, která tehdy byla nejvíce v modě. Klasikům, zdá se, věnoval více pozornosti.

Swift byl na své příbuzenstvo velice dopálen. Strýc jeho, Godwin, ujal se jeho vychování, a jak jsme viděli, posýlal ho do nejlepších škol v Irsku. Pomoc nebyla veliká, neboť Godwin pojal čtyry ženy, z nichž mu jedna zanechala sedm synů. Ztratil jmění ve špekulaci, stal se těžkomyslným a zemřel r. 1688. Lze ho zajisté omluvit, jest-li nemohl učinit více pro jednoho ze svých četných synovců. Swift to neuvážil. „Není-liž pravda, že tě vychoval tvůj strýc Godwin?" ptal se kdosi Swifta. „Ano", odvětil Swift, „ale dal mně vychování psa". „A vida", pravil tazatel, „ale vděčnost psa jsi nepochytil." Swift projevoval vždy svou nevoli nenuceně, jaksi přirozeně. Jinoch, jest-li se domnívá, že mu svět není přítelem, splácí pohrdáním jeho zákonů, aby si zjednal dostiučinění. Po osmnáctém roce počal střekat ještě více. Ve dvou letech měl naměřeno sedmdesát týdnů trestu, protože nechodil do „kaple" a potloukal se po městě Ovšem taková provinění jsou hrozná jen v očích školních autorit. Do jedenadvacátého roku dosáhl pověsti dokonalé prašivé ovce v akademickém stádě.

Byla to leta lehkovážnosti, ale nebylo ničeho známo o nějakých vážných nepravostech. Platila o něm asi slova, která pronesl o sobě znamenitý Dr. Johnson, když mluvil o svých universitních letech: „Byl jsem střeštěný a posedlý. Byl jsem naplněn hořkostí, a oni myslili, že je to bujnost. Byl jsem hrozně chud, a chtěl jsem se prosekat svým vtipem za každou cenu, a proto jsem odmítal všechnu autoritu i moc". V těchto letech přihodilo se Swiftovi následující: Jednoho dne díval se z okna v přesmutné náladě, byly jeho kapsy v největším odlivu. V tom spatřil námořníka, jenž civěl a rozhlížel se po kolejním nádvoří. „Jak bych byl šťasten" pomyslil si Swift, „kdyby se sháněl po mně a přinášel mně něco od strýce Willonghby-e!" Přání se mu vyplnilo. Námořník se dohrabal až do jeho světnice a vytáhl kožený měšec, jejž mu strýc posýlá z Lisabonu. Swift měl pojednou více peněz, než kdy ve svém životě. Nabídl námořníkovi odměnu, kterou tento odmítl. Swift rychle schoval peníze, aby si to námořník nerozmyslil, a nechal ho odejít s prázdnem. Jakmile cítil, že má hodně peněz, procítla v něm lakota a spořivost. Třeba dodat, to že se stává jen u povah silných; povahy slabší počínají rozhazovat. Umínil si, že se stůj co stůj musí udržet nad vodou, neboť nic se mu nezdálo tak ohavným jako odvislost, a neodvislost pojišťuje se spořivostí. Uvidíme později, jak se tato zásada hluboce zakořenila do jeho srdce. Bouře politické, které vznikly r. 1688, zvrátily všechny poměry v Irsku. Věc královská a církve anglikánské, ke které se hlásil Swift, byla vážně ohrožena. Swift prchnul a našel si útulek u své matky v Leicestru.

O této své matce Swift nenadělal mnoho řečí, ale zdá se, že to byla řádná žena, která žila spokojeně na svých 20 librách sterl. ročně. Ač se

Swift s ní vídal jen velice zřídka, choval k ní přece vroucí lásku. Když r. 1710 žemřela, byl hluboce dojat a napsal do svého zápisníku: „Poslední přehrádka mezi mnou a mou smrtí zmizela.“ Dobrá matička zakusila mnoho úzkostí, aby se její syn nezamiloval do jakési Betty Jonesové. Ta ale sama větřila nebezpečí státi se ženou genialního muže a vzala si hospodského.

Swift se opět počal ohlížet po nějaké práci, neboť ho kdosi upozornil, že duch jeho, nebude-li zaměstnán, bude plodit jen neplechu. Aby si pojistil důkladnou neodvislost, k tomu potřeboval důkladné práce, a po té se stále pídil. Jak si měl práci najít? Lidé druhu Swiftova zabývají se často tím, že živí v sobě zoufalost pletouce si provazy z písku. Swift cítil svou sílu, ale neměl práce, důstojné jeho síly, a sám skoro nevěděl, jakým směrem by se měl dát. S počátku se mu zdálo, že by dovedl psát Pindarské ódy.

Posud se energie jeho vyčerpávala pochybeným bouřením proti autoritám, ale tato vzpoura pocházela vlastně z neukrotitelné snahy po neodvislosti. Politická bouře, která rozvrátila všechny řády v Irsku, zanechala ho jako vyrvanou bylinku, zlomek, jenž se nikam nehodil, než do skromné domácnosti v Leicesteru. Tam ovšem nacházel dočasný útulek ale nikoli stálý domov. Zamýšlel oddati se duchovnímu povolání, ale církev, ke které náležel, byla na ten čas podvrácena a v nebezpečí, že se stane pronásledovanou sektou.

V této krisi přispěl mu ku pomoci Sir William Temple, jehož rodina mívala přátelské styky se Swifty; ano Temple-ova žena byla poněkud spřízněna se Swiftovou matkou. Temple byl vynikající postavou mezi tehdejšími státníky. Muž vytříbeného vkusu a kosmopolitického vzdělání, opovrhoval ve své osvícenosti fanatismem tehdejší doby. Tenť by se nebyl vydal na smrť k vůli své víře nebo straně. Neměl víry, která oživuje nadšence, ale držel se upřímně politických theorií, čímž se vysoko povznášel nad cyniky své doby. Dokonalá čestnost chránila ho, že se nepouštěl střemhlav do politického, kalného víru, v němž mnozí domnívali se snadněji plavat, odřeknou-li se svědomí jako přítěže. Značná zámožnost uvedla ho na poměrně bezpečnou dráhu diplomatickou, ke které jeho nadání nejlépe šlo. Zasahoval do politického jednání často a vážně. Když se potkal s nezdarem, uchýlil se na své sídlo a jal se pěstovati své zahrady a psát uhlazené zápisky, pojednání, a žádné prosby nedovedly ho přimět, aby se znovu pustil do drsných zápasů dne. Jeho soudruhové statečnějších či drsnějších povah jím asi opovrhovali. On ze svého sobeckého stanoviska smál se naposled, a těšil se tomu zjemnělému a libému ústraní, po kterém státníci často jako by toužili, a jehož, nejsou-li okolnostmi nuceni, přece nedosahují.

Jeho syn vstoupil do veřejné služby ale dopustil se samovraždy z chorobné citlivosti a přílišného vědomí odpovědnosti. Temple uchýlil se naposled do Moor Parku v Surrey a tam si uvedl mladého Swifta jako amanuensisa k předčítání, začež mu slíbil platit 20 liber ročně a stravu. Temple mu ale nikdy nedovolil sednout ke stolu. Bezpochyby neomalený irský student neměl nazbyt uhlazených způsobů, ale cítíval nad tím velikou nevoli. A jak neměla panovat nezměrná propast mezi nemotorným mladíkem, jenž jedva vychodil školy, a vyhlášeným, šedesátiletým diplomatem, jenž býval v důvěrných stycích s dvěma posledními králi, jenž zasahoval do evropských událostí, jenž byl se slávou přijat Ludvíkem XIV., a jemuž na počest hlaholily zvony, když se ubíral evropskými hlavními městy? Temple ovšem mluvíval k němu „jako Všemohoucí k mrněti“.

Swift sám ulevoval svým rozjitřeným citům hrubými básněmi, v nichž objevují se tato slova:

„Nevěřím, že duch tento boží,
se mnou stejnou obalen jest koží".

Na poměr patrona a odvislátka tehdejší doby nesmíme přiměňovat stanovisko vzdělaných lidí přítomné doby. Tehdy vůbec bylo obyčejem, že se chudý učenec pletl okolo velkých lidí, aby se uživil, ale nebylo to tak ponižující jako nyní. Filosof Locke nacházel se v tomtéž poměru vůči rodině Shaftesbury-ho. Pravdou ale zůstane, že takové postavení vždy musí být trapné, jak by mohla dosvědčit mnohá nynější guvernantka. Swift vyjádřil své myšlenky o té věci v „Pojednání o osudu duchovního" (Essay on the Fates of Clergymen). Provádí nejraději myšlenku, že prostřednost má mnoho výhod nad geniem ve světě, jenž hlavně sestává z hlupců.

Nemyslíme, že by Temple byl příliš krutě dotíral na sebeúctu Swiftovu, neboť člověk, jenž má sebeúctu, ani nemůže trpět kolem sebe lidí zneuctěných. Spíše se zdá, že Swift byl z těch lidí, který nerad někomu rozdmychává kadidlo, jelikož až příliš dobře pozoruje, že modly bývají urobeny z nejhorší hlíny. Syrový, jedva dopečený student irský měl kromě toho ten nešťastný dar ducha, kterým postihnul a čenichal každou přetvářku, lež a strojenost.

Když Swift pobyl rok v Moor Parku, odebral se na radu lékařovu do Irska, „aby tam podýchal rodným vzduchem a zotavil své zdraví", neboť Swift už počal cítit nemoc, která ho později trápila. Dostal vysvědčení od Temple-a, že žil v jeho domě, předčítal mu, psal a vedl účty; že umí latinsky, řecky a trochu francouzsky; že má pěkné písmo, je poctivý a pilný. K tomu přidal odporučení na Sira Roberta Southwella s prosbou, aby mu opatřil nějaké písařské místo. Kvalifikace Swiftova zní jistě komicky. Jistý obchodní příručí odporučoval se šefovi, že má sloh, ve kterém kousavé sarkasmy, výbuchy bodrého humoru se pojí s nejdokonalejší obchodní uhlazeností. Swift měl lepší nárok na toto místo než náš příručí. Temple měl o Swiftovi mínění dosti příznivé, neboť ho chtěl udělati kapitánem jízdy a chtěl ho naučit jíst špargl. Pro tvrdohlavost Swiftovu z toho sešlo.

Swiftovy nejprvnější básně, ať jsou si chyby jejich jakékoli, mají jednu přednost, která převládá ve všech jeho spisech, totiž tu, že jsou strašně upřímné. Nadbytek nahromaděné rozhorlenosti a zlosti jeví se hned od počátku. Oslovuje svou muzu:

„Zlá bohyně, kletby zdroj,
jitří, bouří můj pokoj"

Jelikož Swift viděl, že se želané samostatnosti tak snadno nedomůže, věnoval se povolání duchovnímu a byl ordinován r. 1695. Život na venkovských samotách ho ale nudil, a on ustavičně prchal z jednoho místa na druhé. V této době seznámil se s jakousi Miss Karinou, které sliboval sňatek, jakmile se domůže výnosnějšího místa. Dopisování jejich muselo být zcela zvláštního rázu, neboť píše v jednom psaní: „Při sám Bůh, Karino, Vy Jste mnohem zkušenější a máte mnohem méně pannenské nevinnosti než já".

Aby se octnul ve velkém světě, v němž jeho duch se cítil volněji, přestěhoval se znovu do Moor Parku, kde zůstal až do Templovy smrti r. 1699. Zdá se, že mezi nimi nebylo žádných třenic nyní, a že žili ve shodě a ladu. V té době Swift hleděl upevnit své zdraví tělocvikem. „Vesluju za zdravím jako vodník, a jezdím za ním jako poštovský, a dělá mně to dobře". Byl dokonalý běhoun a přítel přírody. Po břiše jednou se doplazil na pokraj ohromné strminy, a sluha jeho musel ho tahat zpět za nohy. Rád se potloukal po zájezdních hostincích a naslouchal hrubému humoru vozků. Podplácel panské, aby mu daly čistou postel v tichém pokoji. Za tehdejší doby,

dokud nebylo železnic, každá vesnice měla své „švandy", tradice a legendy, a u krbů prostých venkovanů nejspíše jsi zaslechl rázovité slovo.

Temple zemřel r. 1699 a s ním vzalo za své, dí Swift, „vše dobré a šlechetné mezi lidmi". Opravil tedy své mínění o svém ochránci. Swift byl opět vystrčen do širého světa. Temple mu odkázal něco málo peněz i své rukopisy, a tak se opět měl chytat „pokrmu chameleonského". Veliká část života byla opět prozívána. V té době sestavil si Swift jistá pravidla, dle kterých se chce budoucně chovat. Mezi nimi nacházelo se také: „Nemít rád děti a nenechat je ani na blízko k sobě". To jsou strašná slova, svědčící o zatvrzelém citu. Je to zvláštní, že člověk může považovati nejčistší a nejlibější city za slabost, které se musí chránit, jelikož jí snadno podléhá. Nikdo nebyl citlivější než Swift a nikdo více netrpěl, jestli city jeho byly zraněny, než on, a zdá se, že považoval každou i šlechetnou náklonnost za něco, co se samo trestá a na sobě se mstí. Nesmírná osobivost tohoto člověka jeví se nám střídavě jako sobecká anebo „altruismem". Poutal ty, jež skutečně miloval, ke svému srdci jako železnými obručemi, tak že se stávali částí jeho sama. Ale on považoval lásku přátel za víno, kterého člověk může přebrat, a které může býti příliš silným pro štěstí člověka. Jeho přátelství bylo spíše annexe než alliance.

II.

Swift zavítal do Temple-ova domu jako právě dopečený student a opouštěl ho jako spisovatel nejpozoruhodnějších satyr, které kdy byly napsány. Swift se teprve v pozdější době dověděl, v čem spočívá tajemství jeho síly. Pohádka o sudě (Tale of a Tub) byla napsána asi r. 1696. Válka knih (the Battle of the Books) byla napsána r. 1697.

Je to známkou zvláštní netečnosti vůči literární slávě, že oba spisy zůstaly v rukopise až do r. 1704. Poslednější kniha vznikla z památné kontroverse o poměrných přednostech staré i novější literatury, kterou ve Francii zahájili Perrault a Fontenelle, a ve které pokračoval v Anglii Sir Temple, až se do boje vpletli Bentley a Wotton na jedné straně, a Boyle i jeho Oxfordští soudruhové na straně druhé. Swift sváděl lehké potyčky ale všude projevoval své opovržení pedantů. Nynější filosofie, praví, vydlužila si trochu ošklivého vkusu, impertinence od každého věku, kterým procházela, a jest nyní směsí všech dob s tváří nalíčenou moderní pedanterií. Jinde porovnává dobu novou s pavoukem, která přede svou scholastickou pedanterii ze svého nitra, kdežto doba klassická zalétala jako včela přímo k přírodě. Nová doba plodí jen tahanice a satyru, má mnoho stejného s jedovatostí pavouka, také se živí jako tento všelikým hmyzem. „My staří hlásíme se jen ke svým křídlům a hlasu, totiž ke svému vzletu a řeči. Vše ostatní shledávali jsme pracně ze všech koutečků přírody; místo špíny a kalu raději jsme plnili své úly medem a voskem, opatrujíce takto lidstvu dvě věci nejlahodnější, totiž sladkost a světlo".

Abychom řekli pravdu, Swift se ani tak nestaral o rozhodnuti sporné otázky, ale jemu šlo o to, aby s veškerým svým vtipem, živostí a strašným radikalismem bouchal do něčeho, co z celé duše nenáviděl.

Ve skvělých útocích na veliká jména vidíme jen bujné sebevědomí své síly, jež provázívá bezohledné úsudky mládí, neotřelého skutečnou trpkostí. Swift objevil, že je svět pln humbuku, a on do něho seká a řeže s překypující energií a netuší, že toho humbuku bývá až příliš mnoho na jednoho, třeba odhodlaného bojce.

Tytéž vlastnosti vynikají v Pohádce o sudu. Je to plod tak dokonalý, že Johnson, pochyboval, že to Swift mohl napsat, jestiť v tom taková živost mysli, taková hejna myšlenek, tolik přírody, umění a života. Ale i toto dílo bylo překonáno Gulliverovým cestováním. Sám v pozdějších letech, když chmury na chvilku odcláněly jeho mysl, a on čítal ve svých spisech, šepotal sám k sobě: „Bože můj, jaký jsem to byl tehdy genius!" Swift nevzal od žádného spisovatele na světě jediné řádky. Žádný spisovatel není originelnější, neboť jeho spisy — toť jest on sám.

V Pohádce o sudu vyzývá opět na boj domýšlivou pedanterii. Jeho řízná sebevědomá mysl prohlédla prázdnotu a pošetilost mnohých slavných formulí, které se nadýmají ve světě, a rve je na kusy se smělou a jásavou energií. S posměchem trhá na cáry papírové řetězy, kterými vážní profesoři chtěli spoutat jeho činnost, a vrhá je po všech větrech nebeských.

Dle jeho filosofie je člověk mikro-kabát. Jest-li se sestaví jeden oblek na živočicha ze zlatého řetězu, červeného pláště, bílé berle, ostrého pohledu, tedy je to lord-purkmistr. Sestaví-li se trochu hermelinu a kožešin, říká se tomu soudce; vhodné sloučení brokátu, jemného plátna a černého sukna nazýváme biskupem. Swift učí, že ten vznešený zevnějšek světa jest pouhý klam a mam, škraboška, která má zakrývat nízké a pozemské vášně, jimiž se lidstvo ve skutečnosti pohání. Udeřil na celou literární kliku v Grubstreetu, literárním to pelechu, s odvahou, od které i rvaví a otrlí v bojích literáti koprněli.

Swift hlásá, štěstí že není nic než ustavičný stav přiměřeného klamání se. Moudrost, která zůstává na povrchu, je lepší než ta, která mermomocí a všetečně nahlíží do skutečnosti věcí. „Minulý týden jsem viděl, jak z jedné ženy sedřeli kůži; ani byste neřekli, jak jí to ublížilo na kráse!" Nejlépe je lepit a látat zevnějšek a zůstávat v klidném, jasném stavu. Nejvyšším štěstím je být bláznem mezi taškáři. Jsme šílenci a potud jsme šťastni Klam a klid mysli jdou spolu; čím více poznáváme pravdu, tím ohavnější zjevuje se nám skutečnost. Zvláště zle útočí na pedanterii theologických soustav. Tři bratři Petr, Martin a Jack znamenají církev katolickou, anglikánskou a puritanizm. Jdou na cestu s novým kabátem, který jim pořídil jejich otec, jenž jim také dal naučení, jak ho mají nosit. Po třech letech zamilovali se všichni do tří dám: Bohatství, ctižádosti a pýchy. Octnou se na špatných cestách a šeredně vyválí kabát. Nejstarší bratr přispůsobuje si naučení otcovo a tvrdí, že si může na kabát našit atlas, třásně a všelijaké ozdoby. Po nějaké době vytasí se Petr s nároky, že je jediným dědicem a požaduje poslušenství od svých bratří. Vyvádí věci, které jsou jim nesnesitelny. Nabízí odpustky lotrům, které, když se zbavili peněz, přec jen čert odnáší do horoucího pekla. Když Petr nahromadil hodně peněz, zhrdnul velice. Posadil si na hlavu trojnásobný klobouk o třech poschodích, svazek klíčů připnul si k pasu a do ruky vzal udici. Jest-li mu v tomto rouchu někdo chtěl podat ruku, nastrčil mu Petr nohu; jest-li nechtěli rozumět této zdvořilosti, zvedl hňápu zároveň s jejich ušima, a ze vší síly je kopl do tváře.

Se stejnou sžíravou satyrou mrská Jacka. K anglikánské církvi se chová ohleději, ale přece tak, že se pochybovalo o jeho křesťanské víře.

Ptáme-li se, co bylo účelem Swiftovy smělé satyry, odpověď bude, že se mu jednalo o vystavení nešvarů. On byl úplně lhostejný vůči mystické a imaginativní stránce náboženství. On měl rád naprostou konkretní realnost, on se neztrácel před nějakou vznešeností. Nenáviděl nepraktický typ vidinářů a sentimentalism dne. Byl muž velice hrdý a velice citelný, ale v největším pohnutí uchyloval se v ústraní, aby skryl svou citlivost. Nejsilnější

vášně halil v ironickou roušku, a přátele o něm říkali, že je zvrácený pokrytec. Swift pohlížel na náboženství se stanoviska politiky, ale nikoli cynicky. On nevěřil dle vyhlášené Gibbonovy fráse, že všechna náboženství jsou stejně falešná a stejně užitečná. On se díval pochmurně na svět a lidskou přirozenost. On měl ustálené přesvědčení o bídě lidského života i o slabosti dobrých živlů ve světě. Špatní a tupanti jsou nejspůsobilejší k životu, tak jak ko nacházíme. Ctnost je obyčejně jen neštěstí; čím více cítíme, tím více příčin bídy v sobě nosíme. Naše náklonnosti působí nám čisté štěstí, ale jen po těchto náklonnostech zasahují nás útrapy, které daleko převáží štěstí. Je nesmysl říkat: „To je hodný starý pán.“ Kdyby mysl nebo tělo jeho stály za babku, dávno by ho lidé byli utrápili.

Doktrinou Swiftovou bylo: Ctnost zasluhuje lásku a obdiv, ale ctnost v tomto ohavném chaosu světa znamená bídu a rozpadání.

Jaký je logický výsledek takové víry nechci vyslovit. Swift s tímto stavem mysli cítil potřebu, aby se přidržel nějaké náboženské víry, ne že ta víra slibovala něco lepšího v budoucnosti — Swift lpěl až příliš na přítomnosti — ale že měl jakési pevné přesvědčení. Jeho víra neskytala rozluštění srozumitelnými výrazy jeho lidskému intellektu, ale ona vzbuzovala v něm naději, že nějaké rozluštění přece existuje. On se cítil ospravedlněným sám před sebou tím, že ctil mravnost, a žil dále, kdy celá hra života zdála se vrávorat směrem k ďáblu, a kdy sebevražda zdála se jediným východem. On se stotožňoval s nejšlechetnějšími zásadami v „šílené frašce“ života a přidržel se formulí, posvěcených těmi nejmoudřejšími a nejlepšími, kteří se objevili v bídném pokolení lidském. (Příště dále.)

Píseň touhy po jiných obzorech.

Nám obzory se zhnusí ohraničené
i vnitřní život v nich i léta v nich i jara,
těch samých lidí úskoky již nebaví,
ni láska, nenávist, ni chtění, touha stará,
zabráni v sebe uzamknem se na závory,
zamknem se dobře, ohlédnem se ještě plaše,
a jenom duní jizbou kroky naše.

Zvuk ruchů doznívá, své kalné vlny hází,
kdos klepe z počátku, — leč později nepřichází.

Samotou, úzkostí nad vším, co marně chcem,
bez dojmů novějších, bez barev, hlasu, zvuku,
zas místo uzřít chcem do šera vřezané,
hlas něčí uslyšet a chytit něčí ruku;
a bázní před sebou závory rozbijem!

A. Sova.

Vítězství.

Až u zdi Hladové na stezce stemnělé
jsem v snění těkavém nedělní chvíle trávil;
na touhy bývalé, na snahy nesmělé
jsem volně vzpomínal a vůní jich se bavil.

Tu cestou postranní, kam padal hruší květ,
po bílé opuce na kousky rozšlapané
šli vzhůru mladíci; napočet jsem jich pět.
Střih měli pečlivý, kravaty urovnané.

Šat z látek nejlepších na úzkých zádech jich
se měnil, boháčů to mělké děti byly,
odporná dětinnost, povrchnost čpěla z nich,
a líně kouříce, cos spolu hovořili.

Jich pohled dotěrný a lesk zjemnělých bot
tak divně, odporně se dotkl mojí duše,
neb bezúčelný jen se zdá být tento rod,
blbýma očima jenž na vše hledí suše.

A zlatem zasypán šat drahý nosí jen,
jí plody nejlepší, jež země z práce dává,
schne v starých předsudcích, a brzy vysílen
vším lepším zhrdaje na loži líně spává.

Krok jejich blížil se, v stromoví tiše zněl,
po stezkách v neslyšno s vlhnoucím chladem splýval . . .
Proud snů svých pojednou jsem z nitra zahnat chtěl,
a kroky obrátiv, v směs stromů jsem se díval.

Tou chvílí z Žofína do sadů Petřínských
zalétly souzvuky národní hymny naší,
a stínem samoty přilétly do snů mých
jak příval ohromný, jenž mysl vichrem vznáší.

Stanul jsem mimoděk, zvuk hudby duší ssál,
a cosi velkého v mé nitro zapadalo,
dech jakýs válečný s vlnami duše hrál,
rostl, šuměl, burácel, sta práporů v něm vlálo.

A staré otázky, naděje mlhavá,
dni marně prožité i úsměv nebývalý,
i strach, že prosákla hruď lidu únava,
mou myslí pohnutou při hudbě prolétaly.

I oni mladíci, když píseň zněla sem,
ustali v tlachání, jak dojati by byli.
Však cizím jazykem v pošklebku jízlivém
zvuk písně národní přede mnou zhanobili.

Žár horký od paty mi letěl do hlavy,
já cítil pojednou, jak vrhnu se k nim s rykem,
jak k zemi svalím je, boj vzplane krvavý,
a hruď jim rozšlapu . . . Leč zdržel jsem se mžikem.

Té krve prokleté, jíž smí se dotknout smích
i zpupný pošklebek, jsem v sobě cítil sledy,
těžce se svářila, vášnila v prsou mých,
jitřila mozek můj a žhavila mé hledy.

Stísněnou sepjatost, stesk náš jsem pocítil,
bezbrannost, chabost jen jak kolem mně by čpěla,
hrot ostré trpkosti se do mé hrudi ryl,
mdlá mělkost ohavná a duma neveselá.

Odešli mladíci . . . můj rozhoupaný vzruch
pozvolna do břehů se skládal v staré klíny,
a v jeho odlivu zvučela o můj sluch
dál hymna národní a plašila mé stíny.

A když jsem po chvíli podle zdi dále šel
sám, více neslyše krok oněch lehkých lidí,
sen jiný, hluboký jsem v klidném nitru měl,
a pohled pokojný, za vášeň který vidí.

Rozvoje cítil jsem proud jistý, bohatý,
v něm zvolna utonul i příběh vzrušující,
jak by se přenesl jen komár nohatý
přes ozářený stůl, kde plane na sta svící.

A spálen v jasnou zář se světel proměnil,
jichž oheň radostný ruch života kol vlívá . . .
Vzrůst nelze zastavit . . . a ne již odpor sil,
však pohled přes všecko mě blahem rozechvívá.

Fr. Xav. Svoboda.

Psychosa.

Studie *Jiřího Karáska.*

Bylo mu brzy veselo, skoro do výskotu, měl tolik chuti pohoršiti lidi rozpustilým smíchem — brzy smutno, k smrti smutno, jakoby naslouchal těžkým a váhavým rhytmům pohřebního pochodu... Byla to bolest z toho, co žil? Či úzkost před tím, co bude žíti? Vědomí, že mnoho promarnil, či tušení, že všecko jednou vyčerpá, že nastane prázdnota, ztrnulost, otupění...? A odkud zase, ptal se, ta radost přetékajícího nitra, ten rozmar, ty bujné nápady, ten oheň?... Ohňostroj, řekl si jednou ve chvílích klidnější úvahy, s přesností, jíž vše rád vymezoval. Ohňostroj, který rychle hoří a všechno ztráví, a po němž nastávají brzy tmy, smutné a mrazivé tmy...

* * *

Hlavu těžkou z požitých piv, zmámenou kouřem hospod, jimiž se dnešní noc provlekl, svlékal se ve svém pokojíku, dusném a prázdném, kde visela líná, těžká a zhustlá vůně hnijících dřev a odprysklých ostrých barev a laků. Ale neodstrojil se docela. Usednuv pojednou na zviklanou židli, podepřel hlavu o stůl a zamyslil se.

Bylo ticho v té pozdní noci, která se chýlila k ránu. Jen hodiny tikaly, nepokojně a plaše, malé, drobné nástěnné hodiny, s primitivním květováním kolem sežloutlého ciferníku, s nemožnými růžemi sešlých barev. A šly tak věčně tik-tak, tik-tak a zase tik-tak, tik-tak, a mělo to přízvuk něčeho marného, prázdného, bezúčelného, jako u hračky, kterou znuděné dítě pohodilo, a kterou zapomněli zastavit...

* * *

Dnes zas, dnes zas, opakoval si mladý muž, s jistou tvrdošijností, dráždivým posměškem, jímž sebe sama rád mučíval, — a tak to jde den ke dni. Nemohu se z toho vyprostit. Je to marné, nemám k tomu síly. Stojaté vody. Hniju. K ničemu není chuti, den jde za dnem, nic nedělám... Hniju, hniju. Nic více. Celá činnost...

A zítra to bude zase tak. Na vlas jako dnes. Změna, bude-li jaká, bude jen v hloupostech, které přidám k předešlým. A pozejtří se bude komedie opakovat. Vím to již napřed. Ráno se probudím v peřinách páchnoucích potem a kouřem, v zmočené košili, nevyspalý, zívající, s těžkou hlavou, s nemocným žaludkem, posnídám, ustrojím se a odšourám do redakce. Odpoledne kavárna, hloupý tlach, hustá káva a tyfosní voda, pak zase redakce a vše se skončí hospodou, zteplalým pivem, čpavými doutníky, hloupým tlachem číslo druhé, úsměvem sklepnic v novém živůtku a návratem domů mrtvým tichem ulic, zalitých tmou, po vlhkém dláždění, na němž se blýští rozlitou rtutí v svitu měsíce tramwayové koleje... A doma výčitky, že se

hubím, že je čas, bych se stal pořádným bourgeois a nechal hospod, bral ženu pod bradu a říkal s nadšením: „tahle vepřová...“

Ztratil logický pochod myšlení. Vracel se do paměti a stanul u jedné z posledních představ. Chytil ji upjatě, držel ji pevně, jako spár dravce ulovenou kořist. Vzpomínal, která to byla ulice, v níž viděl ty lesknoucí se koleje. Měsíc svítil se strany, šikmo, to pamatoval, přes hřebeny střech a přetínal dláždění ulice ve dva pruhy, jeden zelenavě bledý a druhý černý jako rozetřená tuš. A on stál v hlubokém stínu a hleděl vytrvale na tramwayové koleje, jež se tak nápadně leskly. A připadlo mu pojednou na mysl, že by bylo zábavno vylézti na nějaký násep, po němž vedou jiné koleje a —

Jaký to nesmysl, vytrhl se. Promnul si čelo, horké ohněm, jenž mu vyrážel z hlavy. Blouzním, konstatoval a bojácně se ohlédl kolem... Horečka, fantas... to by ještě scházelo... Horké peřiny, obklady, doktor páchnoucí karbolem, posluhovačka, která se pro vás obětuje... „ach, ach mladý pane, oni se toho nakřičeli... i z okna chtěli skočit“ —

Svraštil čelo, nervosně, v křečovitém chvatu sevřel pěst. Čisté nesmysly! opakoval. Noc a měsíc jako do ballady objednaný a mlčící, zavřené domy a pozdní chodec, koleje a sentimentální výlevy po desáté sklenici a romantické nápady a... Fuj! Ještě se měl zatoulat někam za Smíchov, vylézti na železniční násep a položiti se na koleje a utržiti notnou rýmu, nežli se přesvědčí, že nejbližší vlak pojede až k ránu! — — —

* * *

Rozesmál se. Bylo to hloupé, ale odpoledne prožil ještě — zábavněji. Šel do redakce, Ferdinandskou třídou, slunce žehlo, vzduch se zrovna třásl plamenem. Jela tramway, skočil do ní, zavrávoral při tom, div nepadl.

„Pozor“, vzkřikl na něj kondukter, když už stál nahoře. Neřekl ničeho, usmál se jen a nahlédl do vozu. Seděly tam tři báby s objemnými proutěnými koši, pak tam byl vysoký, suchý pán v opelichaném cylindru a nějaká slečinka, velmi mladá a růžová, s velikou škatulí!

„Modistka“, řekl si a vešed sedl proti ní.

Děvče se pýřilo a odstrkovalo škatuli. Hleděl upřeně na ni. Podivno! Co se tak bedlivě do její tváře díval, jakoby se tato najednou změnila. Měla zcela jiný výraz.

Děvče zrovna hořelo ve tváři. Kočka! Jistě si myslí, . . . Bůh ví co, a on — on se jen baví, uváděje ji v rozpaky.

Vytáhl cigaretku. Nebude slečně vadit, zakouří-li si? — O prosím, docela ne, jen račte! Slečna se zajíká rozpaky. A on kouří a zrovna jí do tváře. Tu máš za ochotu!

Tramway ujíždí. Je slyšet cinkot zvonků, zvuk plechový, přichraptělý, vidět poskakující hnědý, široký zadek koně. Krám za krámem ubíhá, široký, žlutý, kostičkovaný chodník se jen jen míhá, nechávaje chodce po zadu. Něco splývavého a pomateného má ze všech těch dojmů. Krámy jakoby stály šikmo, chodník jakoby padal, chodcům jakoby do zadu ubíhaly nohy, kůň jakoby tančil. A neustále cink — cink — cink! — Na jednom nároží zrovna u stříkl do očí vysoký sloup polepený strakatinou plakátů. KONCERT — o ovská černá písmena a ostatek slil se mu v rozlité, jako mokré a syté č veni, která mu zalepila zrak. A zase cink — cink — cink, a kůň po- s koval a házel zadkem, jakoby tančil, a krámy ubíhaly, a chodník ubíhal, a hodci běželi do zadu . . .

Usmál se tupě a rozevřel ze široka oči na svůj protějšek. Slečna se s openýma očima dívala se kamsi pod sedadlo. A rty se jí třásly a pohy- b aly. Kroutil si knír.

Báby se na něj dívaly velmi zvědavě a jako s přimrzlým obdivem. Zvěřinec! pomyslil si vida jejich široké, červené a sádelné obličeje a rozpláclé nosy a roztáhlá ústa a tlusté krky s velikými podbradky. A bylo mu to k smíchu, představil si několik klecí a v každé z nich jednu takovou bábu. Povedené exempláře! „Homo sapiens.“ Chachacha! Měl sto chutí zeptati se jedné z těch bab, četla-li Darwina.

Nový příchozí. Commis. Hoch jako z výkladní skříně svého závodu, štíhlé, těsně v hnědý šat upjaté tělo, běloučká tvář, běloučké ruce, černý vousek — a . . . resedová vodička, lahvička za . . ., odhadl, po malém přemýšlení. Commis se usmívá a sedá vedle slečny. Ti se sešli! Slečna odsedá, ale mladíček se k ní tiskne, a činí mu to rozkoš, že může nohu, jako ulitou v těsné nohavici, k její sukni přitlačiti.

Drzý člověk! Už se s ní baví! Viděla slečna Excelsior? Ach, to je krása! Ach! ach! Slečna vzdychá a dívá se mladíčkovi na červená ústa. Dnes se na ně dívá a zítra je bude líbat. Večer si dají rendez-vous, až přijde slečinka ze závodu.

Tu máš! Mladíček mhouří oči, pustil mu zrovna do tváře kotouč dýmu cigarettového. A zas! A zas! Mladíček odsedá a vytírá si šátkem oči. Štípe ho to v nich. Pokašlává.

Nevadí slečně, že kouří? Ó prosím, nevadí . . . Ale kdyby přece vadilo . . . Ne, ať pán kouří dle libosti, jak už řekla. Ona je zvyklá kouření, papá doma taky neustále kouří (papá, který kouří ze smrduté dřevěnky a klape pantofly, viďte, slečinko!) . . . Mladíček je v tváři zelený. Vztekem. A žlutý. A pak je bledý . . . A modrá . . . A hraje všemi barvami . . . A on se usmívá a mluví horlivě se slečnou. Tramway staví, mladíček vystupuje, slečinka sotva pozoruje jeho odchod, jak se baví, a nedbale opětuje jeho hluboký kompliment . . . A on vstává taky a poroučí se slečně a vystupuje. A commis si ho měří od paty k hlavě, a on se usmívá a má radost, že má ten člověk takovou zlost. Spudłovali, pomyslil si a směje se hlasitě a nachází to slovo velmi komickým a celou situaci neobyčejně zábavnou, a zkrátka výbornou . . .

* * *

Bylo to blbé a hloupé, rozhodl teď a vstal se židle. Naprosto hloupé! Přešel ode dveří k oknu a podíval se na hodiny. Bezúčelně, neuvědomil si ani, kolik je hodin.

Venku se rozjasňovalo. Zatažené, jako stařecky svrasčelé a nevlídné nebe pršelo popelavým úsvitem do opuštěných, pustých a prázdných ulic, v jichž úzkých mezerách se válely ranní mlhy, mokré a studené, houstnoucí v kalné, šeré, jako zvířeným prachem nasycené chuchvalce. Slabé reflexy vnikaly již i pod strop světnice. Něco necelého, neurčitého, splývavého a nedopovědělého přetvořovalo vzhled věcí. Vše bylo jen jako nadechnuto, zběžně načrtáno, hrany a kontury byly spíše tušeny než viděny, všude nitky, pavučiny, čerň a šeď a popel, v nejrůznějších nuancích, pod jichž tvrdou, znásilňující záplavou barevné plochy neurčitě ještě a bezmocně prohlédaly zchřadlými, jako spláchnutými a smytými barvami . . .

Co jsem vlastně chtěl, — chytal zase konec přestřižené souvislosti myšlenek. Vzal se za čelo. Ale nemohl si vzpomenouti. Blbnu, napadlo mu. Sedl na postel a díval se vytřeštěným zrakem na štěrbinu v podlaze. Její pravidelnost, jako podle pravídka, jej rozčilovala.

Je to darebné, co tropím, řekl si a dupl nohou. A pocítil pojednou nepokoj, ze sebe samého, z něčeho, co v něm rostlo a co cítil, že nepřemůže. V hlavě se mu to semklo, sevřelo, cítil, jakoby mu mozek znenadání

zolovatěl. Tik — tak, tik — tak, slyšel jen hodiny (ale zastřeně a váhavě, jakoby každý ten úder si musil teprve cestu do jeho svědomí klestiti) a k tomu jako by mu něco souhlasně se zvukem hodin naráželo do tvrdého mozku. Chytil se za hlavu. To je šílenství, napadlo mu. Ne — ne — ne — zapíral v minutě potom, to jsou nesmysly, to my třeští hlava z požitých piv, jsem nemocen, nervově ruinován. Půjdu k lékaři. Nechám pití. Nechám toho povalování se po hospodách, musím zregulovat znova svůj život, vymezím čas práci, čas klidu." Zítra začnu, mathematicky přesně. Rozvrh hodin (a již ironisoval) od desíti do jedenácti — od jedenácti do dvaná — — —

„Já chodím spat přesně o desáté." Dobrou noc, paprle, máš noční čepici? Kam jsi dal ty ponožky? A tu bavlnku si vyndej z uší! Netlačí tě bříško? A teď pac a pusu — mlask, mlask . . dobrou noc a chrchrchr . . . Utěšená perspektiva!

Ne, ne, ne — nechci o tom vědět, (ale už ani nevěděl, co ho děsí!). Dnes bude hezky, velmi hezky, hezky, opakoval několikrát, aby se přikoval k jiným představám, půjdu se projít, do města, pak zajdu k lékaři — —

Vzduch, vzduch, vykřikl pojednou. Proč tu není vzduch? Kdo mi vzal vzduch? Potřebuji vzduch! Otevřel násilně, skoro vyrazil okno. Vzduch! Vzduch! Dusí se . . . Potřebuje čistý, chladný vzduch, aby vydýchal ten jed, kterým je nasycen. Mhouří oči a kloní se z okna. Kdesi mňouká kočka, a dole rachotí vozík mlékařčin. Naproti služka v nedbalkách vytahuje roulettu. Pojednou se leká, uskakuje plaše od okna a pouští zase dolů roulettu, postřehnuvši v protějším okně mladého muže. Ale ten jí nevidí. Oči má jako zastřeny šedivou mlhou a dýše těžce a násilně, jako spráskané a sdupané zvíře, které hyne v smrtelných křečích . . .

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Nové knihy lyrické původní.

Referuje *Jiří Karásek*

I.

Jsem v rozpacích Bylo mi uloženo referovati celkově o poetické produkci české. To jest: mám stručnými slovy v sevřené a slité formě krátkého článku chytiti a vymeziti hlavní rysy, hlavní čáry, hlavní kontury a obrysy, nakresliti letmo, jako úhlem nejmarkantnější profily poetické, vystihnouti a osvětliti nejhlavnější proudy v české lyrice, jak se v ní vyskytaly v uplynulém období, jak do sebe vrážely, jak se tříštily a lámaly a jak se zase směsovaly a pronikaly a pojily. A — probírám s nudou, únavou opět a opět (až na nějakou výminku) tu řadu knih, jež poslední knihkupecký trh donesl, a marně snažím si ve vrozené dobromyslnosti namluviti, že vidím zvlnění na tom pustém, prázdném a mrtvém jezeře, jež zveme literaturou, že se to v něm od spoda zdvihá násilně a marně stlačovaným ruchem, že se to v něm utajeně, ale za to tím živěji vlní, mísí a víří, že tam vtékají nové, osvěžující, živé a čisté proudy, a odtékají vody rmutné, těžké, mrtvé, zbahnělé. Nic. Zhola nic. Jarní plískanice nedávno odbytých polemik několika novateurů (ze skupiny t. zv. moravské kritiky se stranou našich Victor Hugovců a Parnassistů (abychom byli úplnými) padaly na nehybnou, studeně lhostejnou hladinu, která se ani jedinou vlnkou nerozčeřila, která zachovala svůj obvyklý, majestátně nerušený a příšerný klid, před tím, jako potom.

Chcete teď věděti, co nového česká lyrika v uplynulém období stvořila? Jak na ni účinkovaly svěží a živé toky moderních cizích literatur? Co mělo interess? Co padalo ke dnu? Co se zdvihalo? Kolik nových psychologických a uměleckých typů zase dobylo si v písemnictví příslušné platnosti, příslušné váhy, příslušného místa?

Odpoví Vám za mne ta snůška knih, kde se nedá i při nejlepší vůli, při nejsvědomitější revisi konstatovati než triumf prázdného, šablonovitého, opakovaného, přejatého, tradovaného a do poslední nitky vyssátého. Kde neviděti ničeho, co by se zvedalo nad úroveň průměrné časopisecké tvorby, kde všechno jest jako zavaleno a zalito vlnami jednotvárného šediva, olověné únavy a nudou nechutného formalismu, mechanického okreslování a horlivého kopírování. A typy, ryze umělecké a psychologicky zajímavé? Svérázné hlavy, ostře a praegnantně řezané? Charaktery, individuality? .... Táborský, Škampa, Procházka, Klášterský ..... chcete je, pro bůh, odlišovati a oddělovati? Nevíte, že pan Táborský stejně obratně dovede vám zaveršovati ironicky à la Heine: „Německem-li jedeš k moři,

ke Stralsundu, mořské panně,
krajinu máš vyschlou, řádní,
jako vládní pruské srdce,"

a hned na to neméně obratně v prostonárodním styku à la J. V. Sládek poslední periody:

„Vyletěla zezulinka
z bora —
Bude-li ta Majdalenka
moja?"

Nevíte, že pan Alois Škampa s touž routinou vyškoleného veršovce vyrábí rodinné genry, jako je dovede vyveršovati neméně vyškolený veršovec, jeho druh z Parnasse, p. Ant. Klášterský? Nevíte, že pan F. S. Procházka stejně si troufá Vás nadchouti „pro vlast a národ", jako pan Alois Škampa dovede ve Vás roznítiti patrioticky vřelé vzpomínky na zapadlou slávu zemské jubilejní výstavy z roku 1891, specielně na její největší div a triumf (totiž pro p. Škampu) — p. Křižíkovu světelnou fontánu?

Česká lyrika ustydla a strnula. Strnula v mechanismus. Nemáme poetů, máme jen veršovce. Nemáme poesie, máme jen více méně obratně provozované veršovací řemeslo. Nekalí mého úsudku rmut upřílišeného pessimismu. To, co tisknu, uznává se, byť ne veřejně, aspoň soukromě, myslím, všude. Dokazuje to také ten slabý interess, s jakým se dívá veřejnost na každou novou publikaci nejen začátečníků, ale i jmen uznaných, básníků, kteří by dovedli něco říci.

Rozevřete knihy i těch, kteří jsou z lepších, vezměte p. Kaminského „Muže a ženy" a přesvědčíte se z nich, že český básník posledních dnů dovede okresliti všechno, akkomodovati se všemu, že umí býti vším, jen ne svým, svérázným, personelním, zkrátka individualitou. Words, words, words, řeknete si s Hamletem po pročtení každé té knihy. Jsou vskutku jen „slova, slova, slova", co jste četli. Nemáte ani v nejmenším dojmu, že jste četli **člověka**, když jste četli **básníka**. Vidíte jen hru se slovy a dojmy, hru s rytmy a rýmy a stavbu slok, jak byla u nejbližšího soudruha odkoukána, od něho převzata. Dle toho, co je právě v modě, co dobývá úspěchu, ba často jen povšimnutí, ozývají se loutny, flétny i nejprimitivnější píšťalky českých poetů, a nikde stopa samostatné tvorby, stopa pokusu o něco nového, stopa revolty, a třebas i bezúčelné revolty, revolty pro revoltu. Nikde poety, jenž by hrdě si mohl říci s Mussetem: „Je malá číše, ze které piju, ale jest má!"

Překlady Coppéových některých sbírek (Z malého světa, Venku a vnitř a Červený sešit), splodily celou horečku genrů.*) Páně Macharův Confiteor „otrávil" nejmladší pokolení, vše se začalo nutit do cynického tónu, pohoršovat a koketovat dandysmem, zpívati o nevěrných milenkách, které jsou teď „milostpaními", mají protivné manžely a hezké dcerušky. Pěkně si dobral tento veršovací národ („papagali lusingatori", řekl by Carducci) sám Machar v „Třetí knize lyriky" básní „V přístavě". Přišel Sv. Čech s Jitřními a Novými písněmi, a kde jaký poeta, starší, mladší, všechno se začalo ozývati v eneckou tóninou, s přívalem velikých a zvučných a barevných frází, s dohorlivou ochotností „rozplameniti" a „rozohniti" celý milý československý n d. Pamatujete snad ještě tu periodu! Přišel pan J. V. Sládek se svými

*) Že jsem správně vyšetřil cestu, kudy se imitace Coppéa do literatury dostala, s .o z *toho*, že Coppée imitován hlavně a jedině jen v směru, jejž naznačily uvedené d y. *Ostatní* Coppée, nepřeložený a tudíž nejmladšímu dorostu tehdejšímu neznámý, n netknut.

nešťastnými imitacemi národní poesie, a kde kdo, urobil aspoň deset, dvacet písní „v duchu národním".

Tento chaotický ráz vykazují, až na nepatrné čestné výjimky, jež hned vyznačím, také knihy, které leží přede mnou. Co nacházíte na př. v p á n ě Klášterského „Epických básních"? Genry. Ovšem. Imitace Coppéa. Také. A ani to by nevadilo, kdyby to bylo v y s t i ž e n í Coppéa, ať už lyrika čistě subjektivního, melancholika, neobyčejně elegantního ve výrazu, pravého poety pařížských boudoirů, prosyceného jich pižmem, nebo genristy zapadlých, zlomených a přebytečných existencí, básníka bourgeoisie, nízkých jejích citů vznětů, tužeb, radostí a bolů .... Místo toho dostává se nám však básní mdlých, šedého koloritu, kde prázdnota a opakovanost „rodinných" básníků triumfuje na celé čáře. Nejen „Blbý Eman", ale celý cyklus „M o d e r n í c h balád a romancí", celé „Epické básně" zasloužily ostrého odbytí básníkem „Zimních sonetů."

S panem Klášterským zdá se nebezpečně konkurrovati o primát pan A l o i s Š k a m p a sbírkou „V e n k u a d o m a." Stejná „rodinná" poesie tam jako zde. U p. Škampy ovšem větší „intimnost". Intimnost, výborné slovo! Přikrývá milosrdně celou nahotu této ubohé tvorby, chytá se a zrovna lepí na všechny její zjitřené rány a hnisající bolesti.

„— — od srdce rád gratuluji
líbezným a hodným bytostem."

Výborně! Jaká skromnost! Jen moci gratulovati „líbezným a hodným bytostem." Nic více! Proč mu toho nepřejete, panu Škampovi, vy „závistníci a slintající a žvanící novateuři?" K čemu všechny vaše deklamace o umění vysokých linií, čistých a vzácných inspirací?

Ale pan Škampa vynikl, aspoň dle slov svých obdivovatelů, ještě v jiném oboru. Nic nemůže illustrovati lépe nízké niveau české lyrické tvorby jako faktum, že pan Alois Škampa platil u nás a platí snad dosud za našeho nejlepšího b á s n í k a — k r a j i n á ř e. Ubohá literatura, v níž by mohl býti p. Alois Škampa pokládán v ů b e c za básníka — krajináře, natož za n e j l e p š í h o. K básníku — krajináři schází p. Aloisu Škampovi jedno a tím už všechno: s m y s l p r o s t ř e d í. Vezměte kteroukoli krajinu jeho sbírky „Venku a doma": U Labe v září, Villa v jeseni, Červen, Na Komorsku, Listopad . . . Třeba ten poslední: Listopad si zpívá mrazivou dumku, bodlák sebou klátí, čmelák umírá, louka je zamlžena, pomřeli motýli, vážky a brouci, uvadl ocún. Nepersifluji. Opisuji pouze prosou, co pan Škampa zveršoval. Katalog, řeknete. Bohužel, katalog a k tomu velmi suchý a nudný katalog, z něhož neudělají básnické krajiny ani sebe skvělejší rýmy, ani sebe fulminantnější a přátelštější passy kritik v Lumíru a Nedělních listech Hlasu Národa. Přece při básni — krajině, jak na to výborně upozornil několikrát již p. F. X. Šalda v Literárních listech, nejde o více méně suchý její popis, deskripci, o výčet prvků, seznam detailů, ale o z a c h y c e n í p s y c h i c k é h o v z t a h u m e z i p e r c i p u j í c í m, r e s p. b á s n í k e m, a m e z i p e r c i p o v a n ý m, r e s p. k r a j i n o u. A ne sehnati a seskupiti v několik čtyrverší (může jich býti deset, ale také třebas dvacet a třicet), libovolně a náhodně, jak se udá a zlíbí, podrobnosti, jež oko v krajině postřehlo. Neslíti jich a nezceliti v jedno, nechati je tak vedle sebe, jak byly z celku vybrány, nejvýše najíti nějakou nejbanálnější analogii mezi lidským nitrem a malovanou krajinou, třebas o „mizejícím kouzlu léta" a „prchavém zákmitu lidské radosti." Krajina je s t a v d u š e, citovalo se již častěji z Amiela a zcela správně. Jiné pojímání poetické krajinomalby je falešné, a jak básně páně Škampovy nad jiné jasně dokazují, naprosto neumělecké. Čtěte na př. krajiny

Verlainovy a vedle nich popisy p. Škampovy. Chce-li se již u nás mluviti o umělecké krajinomalbě, proč se staví na vrchol tento neemotivní, střízlivě šedivý básník, proč se nejmenují „N á l a d y z m i n u l ý c h l e t“ pana F. X. S v o b o d y, vystihující šťastně celou vůni ovzduší obratně volenými výrazy, hlavně přilehajícími přídavnými jmény (stezka o v l h l á atd.), proč se nejmenují některá jemná a subtilní náladově-krajinná čísla knih p á n ě S o v o v ý c h, zvláště jeho poslední sbírky „Z m é h o k r a j e?“

„Z m é h o k r a j e“ chytilo výborně několik krajin českého jihu, zvláště Táborska. Pan Ant. Sova má ostré oko pro nejjemnější záchvěvy, nejkrajnější záblesky, nejposlednější nuance. Uvidí a vycítí v krajině nejsubtilnější zvlnění zvuků a tónů. Jest jako nástroj pavučinově citlivých, nitkově a vlasově tenkých strun, který rozvlní se a podráždí nejnepatrnějším, sotva znatelným tknutím. Jeho kniha jest výjimečnou v celé produkci, osvěžila a zahrála a zaleskla se několika bravourně nanesenými barvami a tóny.

Páně T á b o r s k é h o „M e l o d i í“ dotkl jsem se již v úvodě. Musil bych jen opakovati, čím jsem je tam charakterisoval. Je-li jaký rozdíl, jest jen v neprospěch p. Táborského. Že nemá tento v moci často ani techniky průměrného veršovce, jest jisto. A je-li pravdivo slovo Desmoulinsovo „un vers n'est jamais bien, quand il peut être mieux“, pak nemá pan Táborský jediného dobrého verše. Neznám konfusnějšího veršování, než tam, kde se p. Táborský odváží umělejší formy. Oba ghazely na konci druhého oddílu umístěné jsou toho instruktivním dokladem. Tak i jinde. Tam, kde se chce odvážiti p. Táborský smělejšího povzletu, v tónu ódy, dochází mu dech. Kde chce býti nadšeným, upadá ve frasiomanii nejhrubšího druhu. A vidí-li někteří nejsvětlejší místa knihy v oddílu třetím, nevidím v nich nic jiného, než nepovedené kopie Heinea. Při „Rhapsodii“ z „Nocí na Arkoně“ divil jsem se jen její délce. „Kázání u moře“ svědčí, co dovede udělati třebas z nejpoetičtějšího sujetu ruka neumělce. A tak jest i celková bilance pro p. F. Táborského a literaturu velmi smutná.

J. S. M a c h a r: *Tristium Vindobona.* (Kabinetní knihovna.)

Pár allarmujících výstřelů od osamělé vedetty na Dunaji — tak karakterisuje Machar poslední svou sbírku na konci předmluvy. A jsou to skutečně výstřely na poplach, jež by slyšeti měl zvláště v této těžké hodině celý tábor český. Zazněly ze vzdálené přední stráže, jež dala básníkovi příležitost nejen poznati z blízka posici a moc nepřítele, ale i sledovati běh věcí ve vlasti z hlediska vzdálenějšího a vyššího, odkud se jeví v novém zbarvení, a obraceti k vlasti svůj hlas, snad někde zoufalý, jinde káravý neb varovný, vždy však nepokrytě upřímný. V jiném národě by vzbudilo těchto dvacet básní sensaci v celé veřejnosti. Počítalo by se s nimi nejen jako se zjevy uměleckými, nýbrž i jako projevy samostatného myslitele v situaci národní. Projevy ty neztrácejí na ceně ještě proto, že jsou „jen“ ve verších. Kolika prostředním lidem dopřává se příležitosti, aby jejich vyčtené a jalové řeči byly otiskovány jako závadné projevy, kdežto ten, co o veřejném životě myslí a cítí svérázná, silná individualita básnická, nemá šťastnává se mimo úzkou obec literární snad nikdo. A přec tají se často v několika takových verších kus psychologie národa a jisté doby, a pod nejasným vším citů a nálad lze prohlédati až na dno, až k základním principům básníkovým přesvědčení, jež se zde nepodává jen proto, aby jiné k sobě strhovalo, nýbrž aby plnilo i úkol svůj umělecký. Jako nelze nižádnou skupinu citů neb idejí a priori vyloučiti z umění, pokud jest skutečným a přirozeným stavem nitra, nelze toho učiniti s celým obsáhlým kruhem představ a emocí, jimiž jednotlivec sou-

visí se světem politickým, veřejným. Podá-li v nich umělec kus své duše a to především, podá-li je v úplném souhlasu se zákonníkem uměleckým, v plné jich síle, s celým uměním suggestivním, v přímém s nimi se kryjícím výrazu slovesném — pak nelze naproti poesii t. zv. politické neb vlastenecké ničeho namítati, kdyby i několik percent z vyvolaného dojmu bylo třeba přičísti na účet tendence.

V naší literatuře třeba silně rozlišiti poesii skutečně politickou od t. zv. vlastenecké. Ta až na málo výjimek neplnila vyslovených požadavků. Formáluý výraz nabubřelostí svou nekryl se s vnitřním obsahem, vyvolávací síla oné poesie, právě proto že počítala s pojmy a hesly otřelými, byla skrovná. Z úcty k těmto pojmům a heslům byla dlouho trpěna, dnes však, myslím, má v některých talentech druhého a třetího rázu poslední representanty. Naproti tomu jest pravá politická poesie teprve v počátcích. První lepší její ukázku lze viděti v Čechových Jitřních a Nových Písních, v této knize Macharově další pak její stadium. Myslím totiž té poesie, která nepracuje jen s chudou zásobou lehce vyčerpatelných pojmů, jako „národ", „láska k vlasti" atd., nýbrž vychází z bohatého podkladu konkretních fakt života národního, tedy i z událostí, směrů a přesvědčení politických. Co ztrácí v uměleckém vzhledu svou tendenčností, jíž naprosto se vyhnouti zde nelze, získává na bohatství vnitřním, na názornosti a síle dojmové.

Jak již řečeno, vřadíme knihu Macharovu přímo do oboru poesie politické, a z toho již plyne, že úvaha o ní zabývati se vždy bude její stránkou obsahovou (tedy zde politickou) více nežli formální, uměleckou. V této poslední stránce značí pro rozvoj Macharovy individuality veliký pokrok, ba v mnohém ohledu přímý obrat. Duševní jeho fysiognomii karakterisovalo od prvých počátků samostatnost v cítění a úsudku, hraničící na cynismus. Následkem pak bylo osamocené postavení kacíře, v náladovém zbarvení a citech trpkost a pessimism, ve formálním ohledu nonchalance, břitkost a ostrota výrazu. Pokud byla poesie Macharova intimní, byly živeny jmenované tyto vlastnosti životními zkušenostmi, individuelními interessy a dojmy. „Tristium Vindobona" značí však pro Machara vytržení se z pole subjektivity, ze všech bolavých a tísnících vztahů, jimiž obestřen jest život ve své stránce individuelní, a zjasnění, pročistění jeho na poli, jež tvoří poměr jeho ku společnosti, národu. Disposice talentu a temperamentu zůstávají těmitéž, ale material citový a ideový z velké míry ztratil svou subjektivnost a tím i zmodifikoval jmenované význačné stránky Macharova talentu. Ve formálním výrazu zůstala ještě palčivost a úsečnost, nenucenost v hledání slov, dikce drsná časem a pádná. Zůstalo i citové zabarvení přihořklé, pessimistické, ale ne již jako revoluční pessimismus zamračeného nespokojence, nýbrž více promíseno akkordy elegickými a mírně melancholickými. Obrat ten způsobil upevněný a v jedno slitý politický karakter básníkův, jenž místo dřívějších ponejvíce jen negativních vlastností jeho ducha podal positivní jádro, jádro silné a pevné, s jakým stěží u jiného z mladších poetů našich se shledáme. Osamocené postavení Macharovo vůči našim věcem veřejným dává jeho veršům sice ještě dosud kacířský, negativní ráz, ale za drsným obalem satiry, blasfemií a protestů narážíme každým slovem na žhoucí, opravdový cit a mužnou sílu. Vůbec jest mužnost hlavní známkou knihy, vlastnost to v naší poesii tak řídká.

Tolik, co se týče vnitřních disposicí knihy. Čtenářstvo její bude však vždy především zajímati ne, kdo tam mluví a jak tam mluví, nýbrž co mluví. U politické poesie jest již obyčejně první otázkou, kterému programu slouží, co chce.

Co chce tedy kniha Macharova? Již titul to napovídá. „Tristium Vindobona" — Vídeň smutných, Vídeň námi vládnoucí, Vídeň fin de siècle, Vídeň epikurejsky požívající a vysmívající se pokořenému, zápasícímu národu — krátce

vše to, co se slovem Vídeň spojujeme, doléhající svým ovzduším na žijící v ní českou duši, zmítanou skepsí a pessimismem ve svých reflexích o stavu národa.

Vídeň-Čechy, toť základní poměr, na němž vyrostl hlavní motiv knihy. Poměr Vídně k českému individuu v jeho intimní stránce podal jen dvě čísla, první a závěreční, pohybující se obě celkem ve stylu dřívější subjektivní lyriky Macharovy. Jinde rozšířil se tento poměr na vztah k celému národu. A tu pak vytvořil práce, jejichž význam v naší poesii bude trvalý. Myslím především básně Smutné perspektivy a Na Kahlenberku. V prvé karakterisuje mocně kontrastujícím způsobem rozkošnickou Vídeň typickým jejím valčíkem, stavě s bolestí naproti ní poměry doma, nehotovost a prázdnotu naší politické práce.

Báseň Na Kahlenberku zařaděna na několika již místech k nejcennějším skvostům naší poesie. Zasluhuje toho úplně. Tu dikci pevnou jako z ocele a při tom tak svižnou, tu suggestivní sílu obrazů, grandiósní symbolismus, vidící ve Vídni Dalilu a v našem národě Samsona, celé to plastické a žhoucím vlasteneckým pathosem prodchnuté provedení této paraboly — to vše bychom v celé naší „vlastenecké" poesii marně hledali. Tato báseň jest sama již s to, aby postavila Machara do prvé řady našich jmen básnických.

Čísla: Suchý žalm, Hořký žalm a Situace jsou ostrou kritikou některých zjevů v naší veřejnosti. V Suchém žalmu (mimochodem řečeno: skutečně suchém svou dikcí až prosaickou) naříká básník na kolísání našeho ducha mezi západem a východem, v Hořkém žalmu paroduje boj našich stran a vzájemné „zrádcování", v Situaci staví se proti těm, kdož očekávají rozřešení naší situace podporou Francie neb Slovanstva.

Pozornosti zasluhuje čís. 8, v němž neobyčejně smělým spůsobem vyslovuje se proti historickému státnímu právu, naproti starým pergamenům, „jež ožraly kdes myši", a hledá pro naše národní požadavky základ pouze ve právu přirozeném. Originelní stanovisko básníkovo vyniká zde nejostřeji, verše jako ostré šlehy zatínají se do mysli, skepse o stavu národa vzrůstá v zoufalost. A přece věříme, že tento pessimismus jest zdravý, činorodý, že za ním skrývá se víra v budoucnost.

Skepse vůči křísení minulosti jeví se v krátké básničce Koruně svatováclavské, pravé to perle sbírky. Machar nesní o chvíli, kdy koruna se v budoucnosti zaskvěje atd, jak již podobné fráse znějí, nechtěl by ani slávu její křísiti, jej dojímá právě ve své zapomenutosti a samotě. Tklivá melancholie, z básně té dýšící, pokrývá ji jemným pelem poesie, a přec tušíte za ní radikální stanovisko politické. Bolestná epištola jest projevem muže, jenž se umí dívati životu z blízka v tvář, jenž se neleká boje, jsa přesvědčen, že v něm je význam a jádro života. Nechce proto pro národ klidu, nýbrž stálý vzpružující boj! — Svého druhu první u nás jest scéna V parlamentě, vtipná to parodie na poměry cislajtánské říšské rady. Deset plamenných úvodníků nevylíčí postavení naší delegace tak, jako několik málo těch řádků. Parodii tuto by měl čísti každý poplatník a volič. S ní souvisí myšlenkově báseň Polsce, mohutná to invektiva rakouským Polákům, shrnující ostře celý obrat od polské revoluční romantiky k dnešnímu stančíkovství.

Ostatní čísla přesahují obzor pouze český. Zasahují stav Evropy na sklonku století, ale široké ty rozhledy při vší mohutnosti výrazu a smělosti myšlenkové nezvrhují se ve falešný pathos deklamatorní, k němuž by zde látka sváděla. I zde zůstal Machar svůj, všude zachoval svou originelní nehledanou dikci, s upřímným pathosem střídá ironii a skepsi. Všude jest básníkem ryze moderním, nejen výší svého stanoviska a celým fondem myšlenkovým, jímž se tak ostře od ostatní selankovité naší poesie odráží, ale i raffinementem v cítění a silou v negaci a skepsi. Snad vidí náš život příliš černě, vidí jej však vždy svým vlastním okem, a to

značí nesmírně mnoho. Z takových individualit, jako jest Macharova, tvoří se pilíře celých literárních period, a knihy jako Tristium Vindobona jsou jejich ohlašujícím se počátkem. S knihou touto vítáme příchod poesie veskrz moderní, slučující všechno bohatství dnešního cítění a myšlení s neodbytnými požadavky uměleckého realismu v nejoprávněnějším smyslu slova a s ustálenými, neměnitelnými zákony umění vůbec.

Dnešní doba dává jí zvláštní ještě význam. Tristium Vindobona jest jedním z nejvýznačnějších projevů českého ducha na konci století, v době pro národ tak těžké a významné. Jest to kniha neobyčejné vnitřní síly a pravdy, kniha, nad jejímiž verši by se měl zamysliti každý, komu osudy národa nejsou lhostejnými.

F. V. Krejčí.

Ko. *Rozhledy hudební.*

O některých nepěkných stránkách hudebního života našeho od sezóny k sezóně trapněji pocitovaných, třeba širší veřejnosti dosud tajených, se zmíniti pokládám za první svou povinnost, chápu-li se velice vítané, jelikož za našich poměrů dosti řídké příležitosti, abych podával stálé zprávy o hudebním ruchu do listu tohoto. Zdá se mi, že v žádném oboru duchovní činnosti naší neupřímnost, nerozhodnost a rozmanité ohledy na jednotlivce tak krutě se nevymstívají na celku jako v užší pražské hudební společnosti, kde mimovolné i svévolné přehmaty jednotlivých povýšenců nejen mlčky beztrestně se promíjejí, nýbrž začasté i dokonce za bůh ví jaký čin se prohlašují.

Nynější smetanovské hnutí nejlépe je s to, aby odkrylo roušku farizeismu snažícího se marně zakrýti černé činy ne nedohledné minulosti. K muži ozářenému světovým nimbem se tlačiti a prolévati slzy vylhaného pohnutí in facie mundi není nesnadno lžictitelům Smetanovým, domnívají-li se, že způsobem tím umlčeti se dá šetrně ukrývané jich sočení proti uštvané osobě zvěčnělého mistra. A přece víme velmi dobře, že nynější dirigent Smetanova cyklu musil si po odchodu jeho z úřadu kapelnického, podmíněného ztrátou sluchu, dáti napsati: „doufám, že mne nyní nebudete pokládati za n e b e z p e č n é h o s o k a, nýbrž za upřímného přítele a rádce!“

Že „Národní divadlo“ Smetanovi valně nepřálo, víme předobře. Pro nedostatek času absorbovaného pohostinskými výstupy Emmy Turollové uvedena „Hubička“ na počest šedesátých narozenin mistrových v přípravě chatrné, jež ji na dlouhou dobu připravila o celou popularitu, a o nic lépe nevedlo se o rok později uvedenému „Tajemství“ pro pilné zkoušky ku „Excelsioru“. Po léta živořila Smetanova díla v repertoiru, a jen repressaliemi přispívalo se k jich rehabilitaci, až vídeňská kritika, jež bývá u nás pojímána jako recept, pošimrala trochu svědomí divadelní správy a dala tak podnět k realisování uplynulého cyklu. Domýšleli jsme se, že cyklus ten má býti pokáním za dřívější těžké hříchy a že vzešel z aspirací čistě uměleckých. Ale nediplomatický stylista divadelních noticek, chtěje vyvraceti námitku, odkudsi činěnou, o nepříhodnosti doby, cyklu tomu vykázané, odvolával se na pravidelnou, nejčetnější návštěvu divadla v měsíci září a prozradil tak intence, jež této na pohled vznešené instituci měly za základ sloužiti. Po našem názoru by ani t. zv. elitní obecenstvo parketu a lóží zrádně neopouštělo správu divadelní, když by se jednalo o událost pravého uměleckého jádra, a nebylo by potřebí počítati s vrstvami mimořádnými, jež divadlo navštěvují, nechť se tam hraje cokoliv. Jako kdy jindy, tak i tentokráte zůstalo „Národní divadlo“ generální výdělkovou společností s předstíranými uměleckými účely.

Neméně nepotěšitelně vede si rok od roku „Umělecká beseda“, zvláště hudební odbor její. Vnitřní činnost zastavena tu již po několik let; schůze týdenní se nepořádají, účelu stanovami vytčeného se nikdo nedomáhá, a interní večírky, nyní zcela bezvýznamné, slouží za půdu, na níž jediný professor pražské konservatoře exponuje svoje žáky. Pán tento, jsa nyní předním funkcionářem spolku, odpudil z kruhu „Umělecké besedy“ celou intelligentní společnost, strhl na sebe samovládu nad t. ř. „populárními“ koncerty, používaje těchto k vystavování svých bezpřístřešných komposic. Tím blahodárný tento závod, jemuž Praha děkuje svoje styky s Čajkovským a Bülowem, připraven jest na uměleckou mizinu, a nenastane-li rychlá odpomoc, půjdeme populárním koncertům brzy na pohřeb.

Therapeutika bolavých těchto úkazů měla by býti úlohou odborné kritiky, kdybychom jí v tu chvíli jen měli. Jediný náš hudební list „Dalibor“ za redakce Teigeovy velice slušný, za Zeleného dokonce bezohledně neohrožený, dekadoval od dob, co správa „Národního divadla“ vyhrůžkou hmotné újmy, donutila nakladatele ku kapitulaci, na pouhý lokálkářský lístek, přeplněný mimo to věcnými poklesky, poněvadž z nedostatku dobrých spolupracovníků vyhýbati se musí všemu hlubšímu pojednání věcnému. A od denní kritiky nemůžeme mnoho očekávati, ježto divadlem je docela podmaněna — jeden kritik měl u divadla do nedávna svou choť, druhý je překladatelem librett a třetí censorem zakupovaných děl — a jinak vázána jsouc příliš osobními styky počíná si málo explicite.

Snad vyvolají tyto řádky mnoho zloby. Ježto však v úplné své neodvislosti od kohokoliv necítíme postrach před možným nějakým nepřátelstvím, ničím nedáme se rušiti v nestranných svých úsudcích, jež v této rubrice podávati budeme o konkretním materialu, ať se nám dostane již cestou reprodukce nebo prostřednictvím hudebního trhu.

Z duševního ruchu za hranicemi.

Německo.

I.

Sledovati duševní život dnešního Německa v hlavních jeho projevech a hybných silách není prací právě snadnou při nesmírné složitosti a zvláště při dnešním kritickém jeho stavu, za to však vždycky poučnou. Nehledě ani k interessu, plynoucímu nám z bezprostředního sousedství, z denních styků a nesčetných přímých vlivů odtamtud neustále náš život prosakujících, jest Německo, čím bylo vždy: zemí theorií, vše zahrnujících systémů, obsáhlých programů, systematických a důkladných hlav. Duševní směry, jež při dnešní souvislosti všech evropských zemí jsou ve všech v celku totožny, vystupují tam s větší jasnotou než jinde, s ideami, v soustavu upravenými, s celými řadami všech konsekvencí. Studovati německý život značí proto téměř tolik jako studovati duševní fysiognomii Evropy.

V posledních letech zavládla u nás naprostá téměř nevšímavost naproti kulturnímu životu sousední říše, nevšímavost úmyslná, snadno vysvětlitelná příčinami politickými. Mládež naše na př. ví o dnešní literatuře německé mnohem méně než o francouzské a italské. Zmíněná ona nevšímavost jest reakcí naproti dřívější odvislosti naší od německého života, reakcí nutnou a zdravou. Dnes však, myslím, vykonala již svůj úkol a postavila nás na samostatnější základy, takže by bylo směšno, ne-li škodlivo neb dokonce nebezpečno, zavírati úmyslně zrak před tím, co se za hradbou našich hor velikého děje a rodí. Za příčinou této malé znalosti německého dnešního života u našeho čtenářstva neplnily by podrobnější, monografické obrazy z něho svůj úkol, kdyby jim nepředcházel předběžný nárys celého stadia, v němž se duševní vývoj Německa dnes jeví, s karakteristikou hlavních jeho složek — proudů literárních, kulturních a sociálních.

Rozlišíme především Německo officielní, representované prušáckým régimem, militarismem, absolustickými choutkami, Německo, jež nenávidí v Evropě kde kdo, od Německa kulturního, od národa německého, jehož intelligentní a demokratické vrstvy nerady nesou ráz, jejž pruská nadvláda hned po splnění dlouhých snů o sjednoceném Německu říši dala. Tento rozdíl trval vlastně vždy, neboť národní povaha odváděla vždycky Němce od praktické práce společenské neb politické k abstrakcím a theorii. Budování sjednocené říše učilo je však realní práci a od programů čistě kulturních, na př. filosofických a literárních, přivádělo vždy blíž k praktickým, politickým a sociálním. Dnes se v nich pohybuje německý život úplně. Dnes

nehýbou jím už otázky svědomí a vkusu, jako kdys Kantův kategorický imperativ neb škola romantická, nýbrž otázky hladu a kapsy — socialismus, militarismus a t. d.

Co se týče socialismu, možno říci, že ve znamení jeho stojí dnes celé Německo. Každá strana, každý směr je nucen s ním účtovati, postaviti se k němu v jistý poměr — a pod tímto zorným úhlem nejlépe lze odhadnouti vnitřní sílu a záruku trvání různých směrů. Na rychlém konci Richtrovy strany při posledních volbách ukázalo se, že dnes je v Německu nejnenáviděnější věcí plnohubý a hospodářsky ztrnulý liberalismus, jenž se sociálním hnutím počítati nechce. A proto hledí tam s ním počítati, po případě sbližovati se (aneb jen koketovati) každý, činí to stát, církev (odtud její vždy více vzrůstající vliv), věda i literatura. Tato poslední jest nejlepším obrazem obrovských zápasů duševních a společenských, jež se odehrávají dnes na půdě německé. Jako obraz doby kritické snáší sama také celou tíhu přechodního stavu, s velikými, bouřlivými rozlety, denně téměř se rodícími programy, nejasností v chtění a mladistvou energií ve svých projevech.

Dnešní perioda německé literatury netrvá ještě ani desítiletí a již dle všech známek překročila vrchol svého rozvoje. Míním období školy naturalistické. Vystoupila před 9 lety s plnou silou mladistvého odporu proti směru, jímž se pohybovala německá literatura již od let šedesátých, proti šosáckému, maloměšťáckému idealismu, jenž tvořil umění ploché, chladné (Paul Heyse), proti planému shonu po effektech à la Sardou (Paul Lindau) a staropanenské, „rodinné“ literatuře, shrnované slovem „Gartenlaubeliteratur.“ Hesly mladé školy byly síla a pravda, hlavním vzorem Zolův naturalismus, předními vůdci Karel Bleibtreu (silný literární talent, historik a odborník ve věcech vojenských), M. G. Conrad, Konrad Alberti, Wilhelm Walloth a Hermann Conradi. Jako naturalismus všude, spůsobila mladá škola nesmírný rozruch, vyvolala i zasažení policie, a tři posledně jmenovaní odpykali své literární credo těžkým trestem. Orgánem naturalistické školy a všech mladých moderních směrů vůbec (shrnovaných pod běžný název die Moderne) jest mnichovský měsíčník „Gesellschaft“, jejž vydává M. G. Conrad, silná, svérázná to individualita literární, při tom zapřisáhlý nepřítel Pruska a militarismu.

Dnes druží se k uvedeným již jménům zástupcové generace nejmladší, ale v základech zůstal směr tentýž — vystupuje stále ještě pod praporem naturalismu. Silné odbočky od něho jsou ovšem v poslední době silně patrny; symbolism, dekadence, fantastika ohlašují se vždy více v dílech nejmladšího pokolení. Jest to především dílo vlivů francouzských a skandinavských, jakož vůbec dnešní německé literatuře téměř naprosto schází národní ráz. Hlavním ohniskem těchto směrů, jež počítají s naturalismem jako „překonaným“ jest Berlín (Julius Hart, Erich Hartleben atd.), kde náklonnost k fantastice lze snadno vysvětliti jako reakci naproti střízlivé uniformitě pruského státního života. To jsou však pouze slabé odchylky, v základech, jak řečeno, dominuje v mladé generaci ještě stále naturalismus, ba přichází ke cti právě tam, kde mu oprávněnost k tomu nejvíce byla popírána — v dramatu. Zvláštní to okolnost, uvážíme-li, že v oboru románovém nevytvořil něm naturalismus snad nic velkého a pozoruhodného. Moderního dramatu něm, zvláště v tom směru, kde naň působilo hnutí sociální, počínají si již vímati za hranicemi. Míním zvláště díla dramatika Gerharta Hauptmanna: Před slunce východem, Osamělí lidé a zvláště jeho geniální drama sociální: Tkalci. Toto drama, jež vyvolalo neutuchující dosud interess a hlučný úspěch nejen v Německu ale před nedávnem i v Paříži, bude vždy

jmenováno mezi největšími literárními pomníky tohoto konce století. Značí dalekosáhlý obrat v dějinách dramatu, neboť hrdinou jeho jsou celé massy slezských tkalců, hlavním motivem děje hlad, a dojem na těchto čistě moderních praemissách založený neobyčejně hluboký. Dramatem Hauptmannovým dostalo se sociálnímu hnutí v Německu mocné zbraně literární. — V řadě dramatiků, jež zdají se skutečně modernímu divadlu ukazovati nové cesty, buďtež jmenováni vedle Sudermanna u nás již dosti známého a vlastně ne ve všem nového, Erich Hartleben (Hanna Jagertová), F. Held (sociální drama: Manometr na 99!), Max Halbe (Mládí), Arno Holz a Joh. Schlaf.

Zvláštním tahem v mladém literárním pokolení Německa jest silný individualismus, přeskakující ohledy a překážky, poutající rozvoj svobodného „já“. Děje se to pod silným vlivem Ibsena, toho času nejmodernějšího snad autora v Německu, a filosofie Bedřicha Nietsche-ho. Tento nadaný, k nejvyššímu raffinementu myšlení dospělý duch (skončil šílenstvím) popletl svou individualistickou morálkou, vlastně popíráním morálky mnoho hlav. Postavil jiné požadavky jednání pro massy tuctových lidí a jiné pro duševní aristokraty t. zv. Übermenschen. Tím se snaží pak býti kde kdo, a odtud nemírné ony výstřelky individualismu a duševního anarchismu (Mackay, Bruno Wille), jakými oplývá zvláště dnešní německá lyrika.

Jest v ní pozorovati ovšem nové, svěží proudy, snahu po pravdě a síle, ale plynoucí z toho nenávist ke všemu šosáckému, šablonovitému dohání básníky k excessům ve formě i obsahu.

Mimo uvedené činitele počínají poslední dobou vystupovati silně v popředí směry, jež hledí bolestné protivy společenské, spory mezi vědou a vírou a dnešní krisi mravní rozřešiti pěstěním ethické stránky, po případě i obrozováním křesťanství. Ať již vystupují pod jakýmkoliv jménem, vždy ukazují důrazně k tomu, že stav dnešní nutně musí vésti k potřebě velikých změn. Co sociální demokracie domnívá se řešiti programem sociálně politickým, hledí přivoditi tyto směry smírnou cestou lidskosti, přesahující všecky propasti třídní a plemenné, bojem proti materialismu, sobectví a strannické zášti. Nejnověji z těchto proudů vystupuje hnutí ethické (o němž Rozhledy měly již příležitost referovati v seš. 8. a 10. předešlého ročníku) a hnutí Egidy-ho, směřující k očistě a obrození mravní, praktické stránky křesťanského evangelia.

V dalších zprávách o německém životě bude příležitost pojednati o těchto směrech zevrubněji, jen tolik zde budiž řečeno, že jimi zdá se vstupovati do kulturního života dnešního mocný faktor, symptom nastávající reakce k idealismu a altruismu. I ony jsou jako socialismus a nejnovější proudy literární odleskem a výtvorem veliké krise společenské, pod níž více než která jiná země evropská dnes Německo úpí.

F. V. Krejčí.

Rozhledy politické a sociální.

Mn—. *Domácí politika* naše stojí stále ve znamení výminečného stavu. Tento, zdá se, bude alfou i omegou politické naší práce, činnosti žurnalistické, působení na schůzích a v parlamentě, jako byly do nedávna nešťastné punktace. Jako tenkráte veškerá politika česká, veškeré úsilí českého lidu omezovalo se jen na potření punktací, tak bohužel bude asi i s výminečným stavem. Pozvedáme již dnes varovný hlas k našim politikům, aby neviděli ve výminečném stavu a jeho potírání vrchol a sumu politické práce, aby nemyslili, že zrušení jeho znamená nějaký veliký úspěch a slavné vítězství českých zbraní. Výminečný stav na Prahu a okolí uvalený je balvan na cestě, vedoucí k našim cílům. Povolujíce a odkliziujíce tento balvan nesmíme pustiti s očí svých cílů — samostatnosti národu českého a povznesení jeho kulturní, mravní a hospodářské; dlužno i balvan odstraniti i přihlížeti zároveň k ostatním potřebám a požadavkům národa a ku konečným jeho cílům. Jen tím způsobem nestane se nám výminečný stav takovou kletbou, která dusila jakoukoli p o s i t i v n í práci a zdržovala tím náš vývoj, jakou byly punktace.

Výminečný stav namířen jest po našem mínění v prvé řadě proti radikálnímu hnutí v mladé generaci se jevícímu a vedle toho má býti zkušebným kamenem síly a hloubky hnutí mladočeského. Že politické snažení mladší generace tak imponuje, je přirozeno; vidí se, že snažení to děje se na širokém základě lidovém, že hledí získati pro boj státoprávní i třídu dělnickou.

Máme-li slovem charakterisovati činnost mladší generace, řekneme, že prováděí mladočeský program skutky a do všech důsledků. Z generace této vyjde nám bohdá to, čeho dlouhá leta bolestně postrádáme; političtí charakterové, vzory občanské statečnosti. Od těch, kteří za své přesvědčení trpí s myslí pevnou a nezlomným čelem, můžeme to očekávati.

8. října nalezli konečně čas důvěrníci mladočeští a sešli se v Pardubicích, by porokovali o výminečném stavu a dalším postupu mladočeské strany. Vzhledem k žalostnému konci, jaký vzali „radikálové“ mladočeští výminečným stavem, nelze se diviti, že jeden z přítomných realistů radil vrátiti se k oportunní taktice z r. 1891. Ze schůze vyšlo usnesení, týkající se výminečného stavu, chování staročeských žurnálů a obsahující projev pro další nejrozhodnější opposici, souhlas s jednáním poslanců a konečně projevení důvěry — dru. Jul. Grégrovi a „Nár. List.“ Toto poslední bylo přijato na návrh dra. S t r á n s k é h o z Brna a znamená, že na schůzi pardubické zvítězily opět ohledy na osoby a autority, čím věc jen utrpěla. Důvěrníci lidu dobře věděli, jaká nálada a smýšlení panuje na venkově proti „Nár. L.“ pro jejich chování po vyhlášení výmin. stavu (viz na př. projevy politických spolků v Králové Dvoře a Jičíně, schůzi v Doudlebách u Kostelce n. Orl., dopis Z českého východu v „Nezáv. listech“) a dle toho se měli říditi.

Vůbec lze pozorovati, že mladočeská strana nepovznesla se dosud ze stadia osobního kultu a uctívání autorit na stanovisko, kde platí, věc a ohledy na osoby přestávají. Viděti to na př. i na voličích posl. Masaryka, kteří důvěrně vyslovovali mu souhlas a důvěru, ale veřejně tak učiniti si netroufali z ohledů na vůdčí kruhy pražské. Prof. Masaryk vzdal se z té příčiny mandátu říšského i zemského.

Proslýchá se, že vedení strany svobodomyslné chce na Písecku po prof. Masarykovi po případě proti němu kandidovati p. dra. Černohorského, zamýšlejíc tím učiniti koncessi mladším politikům veřejně působícím. Konstatujeme, že kandidatura ta by nebyla případna. P. dr. Černohorský nestojí v popředí mladší generace. Stanovisko jeho a této jsou protichůdná jak v otázkách čistě politických, tak zvláště v otázkách sociálních i kulturních. Mladší generace není lačna po mandátech. Zamýšlí-li se však, aby kandidován byl někdo na její účet, jest oprávněna žádati, aby repraesentant její byl z jejích vlastních řad.

Nyní rozhostuje se po Čechách ticho a klid; jakási netečnost a ochablost zavládla v kruzích mladočeských na venkově. 23. září byla volba do říšské rady na Příbramsku, při níž bylo účastenství slabé (zvolen p. Březnovský z Prahy 954 hlasy naproti 121 hlasům, jež připadly socialistickému kandidátu Krapkovi; r. 1891 obdržel posl. Mixa 1415 hlasů); a přece veliké účastenství při volbě mělo by dojista význam. Poslanci zemští nerozvíjejí žádnou činnost a přece doma, v zemi musí býti těžiště politické práce, nikoli ve Vídni. Až dosud tak nebývalo: Zasedala-li říšská rada, národ založil doma ruce, a díval se na jednání svých poslanců ve Vídni a poslouchal jejich řeči.

Čilejší politický ruch rozvíjí se za to na Moravě. Z četných schůzí jmenujeme zvláště onu v Kroměříži pořádanou tamnějším politickým spolkem slovanským, k níž se dostavili z Čech posl. Sokol a Purkhart, z Brna dr. Tuček, a tábor lidu 8. října na Bílé Hoře u Brna. Moravští Staročeši rovněž svolávají schůze svých věrných, by nepozbyli v lidu nadobro kořenů; ale nezdar stíhá je za nezdarem. Lid se od nich odvrací a vláda nechová se k nim jinak, než jako se chovala kdys ke Staročechům v království. Místodržitelem moravským jmenován byl baron Spens z Bodenu, rakouský úředník. Vládní listy vyhlašovaly jeho jmenování za přízeň k Čechům moravským, poněvadž prý umí česky. Tedy okolnost, že místodržitel země ze $^3/_4$ českou národností obývané, umí česky, má upokojiti český živel na Moravě! Staročeši moravští cítili, jak se jim tím dává vysvědčení malomocí a zbědačelosti, a proto začali tlouci na opposiční buben. Že brzy ustanou, toho netřeba dokazovati.

vk. Říšská rada. Je nepopíratelno, že zahájením říšské rady utuchly štvavé hlasy proti národu našemu ze všech stran vedené, ukazující na oprávněnost zavedení výminečného stavu. Vstoupilo se na pole bojů parlamentárních, a prázdninový hlad žurnálů dostal celou velikou dávku chutného pokrmu najednou: výminečný stav, volební předloha, krise ministerská, rozpuštění říšské rady, to vše je tak výhodné pro pučení a klíčení nejrůznějších individuelních náhledů, že se zapomíná i na události, jež by jindy byly znamenaly opravdu „události“ jako je zeměbranecká předloha, trutnovský zákon, návrh na zřízení rolnických společenstev atd. To vše dnes ustupuje do pozadí, a jako málo kdy jindy zabavená sněmovna zasedá v klubech takřka v permanenci a ve schůzích sněmovních do nichž každou chvíli vlétne nová interessantní a z dobře informovaných kruhů pocházející zpráva.

Těžiště celé situace vězí ve předloze výmin. stavu pro Prahu a okolí, v nové předloze volební. Je na snadě, že každý hledá mezi podáním těchto před

loh určitou souvislost, spojitost politickou. Proč hrabě Taaffe podal předlohu volební, jež nejsilnější parlamentární stranu — německou levici — nepopíratelně oslabí, právě v té chvíli, kdy účinné podpory této německé levice při schválení výminečného stavu co nejvíce potřeba je? Následky silného vzrušení na straně německé levice jsou také již patrny, a vedly ku krotkému sice, ale pro dosavadní poměr levice k Taaffovi dosti význačnému prohlášení posl. Heilsberga jakož i ku opposiční volbě do 24členného výboru pro výminečný stav. Důvody hraběte Taaffe, proč tak učinil, hledají se na všech stranách a nalézá se jich mnoho; které a pokud jsou správné, těžko rozsouditi. Ale jisto je, že by byl, jak již dosti naznačováno, musil hrabě Taaffe levici za její hlasování pro schválení výminečného stavu něčím odměniti — mluvilo se dokonce o jednom ministrovi — tohoto ještě silnějšího obratu k levici ministrpresident neviděl potřebu, proto podal náhle nebezpečnou pro levici předlohu volební.

Tolik k situaci. Co přímo bez zápletek v ministerských kancelářích i schůzích klubovních i v důvěrných rozpravách mezi zástupci obou těchto koeficientů parlamentárního proudění poskytnuto, toho jak předem naznačeno, mnoho. Je to v první řadě rokování o v ý m i n e č n é m s t a v u, jehož velké části dlouhými řečmi súčastnili se poslancové mladočeští. Zajímavo je, že p r o schválení předlohy této neozval se ani jediný hlas, z čehož vysvítá, že zejména mezi šlechtou z Čech nenaleslo se dosti odvahy, aby poukázáno bylo na to, jaké důvody vedou přátely této předlohy ku aprioristickému schválení jejímu. Stanovisko šlechty z Čech je nepěkná tušová kresba ku resoluci ze dne 2. listopadu 1892.! Za to řečníci čeští namáhali se, aby rozestřeli světlo pravdy nad poměry českými. Zejména d r. K a u n i c a d r. P a c á k, prvý ostrou a v našich veřejných listech ne dosti oceněnou kritikou úřadů od místodržitelství dolů, a druhý snůškou celé řady praxe úřadů, obmezujících již i po výminečném stavu jako před ním po celých Čechách svobodu slova, tisku a shromažďování, docílili svými řečmi značného úspěchu, jenž sice formálně největším byl u pozdějšího řečníka, d r. H e r o l d a, jejž ale meritorně nemůžeme nazvati opravdovým, zasloužilým úspěchem. Dr. H e r o l d, nehledě ani k tomu, že na direktní otázku dra. Russa zříká se velkého mlmovního projevu poslanců českých ze dne 17. května, on ve svých vývodech činí veškery události, jež směřovaly proti nynějšímu systému a všechny ostatní zjevy nespokojenosti závislé na svedení dvacítiletým agentem-provokatérem.

Sami poslanci čeští doznali v manifestu, že všechny tyto události mají hlubší kořen, jsouce výsledkem jiných činitelův, než těch, jež uvedl dr. Herold. Proto také ona část řeči jeho, jež byla pro parlament nejúčinlivější, nás zůstavuje chladnými, ba co více našli bychom dostatek slov, jimiž bychom mohli projádřiti odpor proti náhledům, o příčinách událostí řečených vysloveným. Také poslancem E i m e m nebyl vystižen dosah hnutí v Čechách, přes nějž jakoby z obavy před vytknutím něčeho nedovoleného bylo se přesouváno.

Z ostatních řečí těžko z ohledu na tiskovou svobodu kritisovat řeč ministra Schönborna, o jehožto tvrzení o četných konfiskacích pro zločiny a přečiny proti náboženství (42%!) bylo by záhodno se úředně z listu přesvědčiti. Veškeren materiál ostatně bude prý předložen až ve výboru, k tomu konci zvolenému, a dle jeho rozhodnutí bude se asi také říditi schválení parlamentu.

Mezi tím co bez obvyklé klotury dovoleno bylo mluviti o výminečném stavu, po tytnuto zároveň všem stranám času, jednati a kritisovati beze všeho nadání předlohu na r o z š í ř e n í v o l e b n í h o p r á v a. Kdyby nebylo pochyb a obav, vyslovených svrchu, dle nichž by znamenalo podání návrhu jen chytrý kousek diplomatického nadání hraběte Taaffa, byla by slova, jimiž tento odůvodnil podání návrhu, velmi charakteristická. Neboť má se touto osnovou „učiniti" myšlenka, že má býti všem těm, kdož povinnost občana státního dle

zákona plní, umožněno účastenství na životě politickém vykonáváním práva volebního". Doznání takového principielního obsahu by byl ovšem nikdo od systému rakouských vlád neočekával; seslabuje je ovšem ihned následující věta o obmezeních, která je nutno nezbytně zavésti se zřetelem na všeobecné stanovisko státu. A toto všeobecné stanovisko státu ovšem činí z pokrokového názoru, vyřčeného první větou v praxi podaným návrhem, snůšku nových uznání přívilegovaným vrstvám, ukazujíc nepoměr, jaký je mezi zastoupením šlechty a lidu, ještě větším a znatelnějším. Proto také nemožno z pokrokového stanoviska s upřímným srdcem vítati návrh vládní, i kdyby byl s opravdovými úmysly podáván, a lze naň pouze hleděti jako na malý význam mající, netrvalé uspokojení lidu dělnického.

Ještě menší ráz opravdovosti než návrh vlády má návrh levice přednesený posl. Baernreitherem. Dle toho činí se závislým volba nových dvaceti poslanců na příslušenství ku nemocenským pokladnám. Při nedostatečnosti, s jakou jsou spravovány dnešní nemocenské pokladny, jakož i v uvážení toho, že se návrhem tímto tím více ještě rozšiřuje naznačený nepoměr systému kuriátního, nutno návrh, nehledě ani k jiným nesprávnostem, jako je důsledné z toho naprosté upření volebního práva duševně pracujícím třídám, jichž členové nejsouce členy nemoc. pokladny nenabyli také dosud práva voliti v jiné skupině volební (městech, obcích, komorách) atd. zavrhnouti.

Předloha o rozšíření práva volebního bude se prý projednávati po skončeném jednání o rozpočtu a provedeném přijetí novely min. Welsersheimba na rozšíření branné povinnosti a zeměbrany na dva roky. V obou těchto předlohách zřejmo je krom jiného, že ani letošním rokem, vzdor stálému ujišťování o zabezpečeném míru, neustoupí otázka zbrojení do pozadí. Neboť dle číslic předložených stoupá válečný rozpočet, ačkoliv celkový rozpočet je o mnoho lepší, což vyvozuje ministr financí z politických poměrů, jimiž je tato říše vázána na státy jiné. Krom rozpočtu, o jehož meritorní stránce z jiných hledisek, zejména národního hospodářského možno mluviti tak jako jiná leta, dotvrzuje snahu po zdokonalení branné síly naznačená předloha zeměbranecká, jež krom uvedené rozšířené povinnosti služební odnímá říšské radě dosavadní právo, schvalovati vyslání zeměbrany mimo hranice říšské.

Z dalších vládních návrhů nutno zaznamenati návrhy ministerstva orby, aby zřizována byla rolnická společenstva okresní a zemská a aby zřízeny byly rentové statky; oba tyto návrhy směřují k napravení různých poměrů rolnictva. Tak zejména uskutečnění předlohy první, kterou zavádějí se nucená společenstva rolnická na způsob existujících živnostenských, mohlo by vésti k řádnějšímu a lepším způsobem opatřenému spravování oněch záležitostí a potřeb rolnických, jež dnes přikázány jsou zemědělské radě, nahodile volené. Rovněž zavedením důchodových statků obmýšlí vláda napraviti některé citelné obtížení selských statků.

Ku konci podotýkáme, že i drobná válka parlamentární nese ráz otázky české. Dr. Šamánek jménem svým a nově zvolených poslanců dra. Fořta a V. Březnovského oznámil, že přistupuje ku státoprávnímu ohražení poslanců českých; toto jeho prohlášení, nezanesené stejně jako později promluvená česká řeč dra. Vašatého ve stenografickém protokolu, zavdalo příčinu ku vyměnění názorů o celé záležitosti mezi drem. Englem a předsedou Chlumeckým. Rozumí se, že řeč dra. Vašatého zanesena nebyla. Také hrabě Schönborn v nedostatku důvodů, jaké poskytují dosavadní zákony pro uskutečnění předlohy trutnovské, utekl se ku návrhu na doplnění zákona stran organisace okres. soudů, dle něhož nebude více potřebí dobrozdání účastněného sněmu zemského, když toto dobrozdání, ve dvou

bezprostředně po sobě jdoucích zasedáních zemského sněmu vládou bylo žádáno a do konce druhého zasedání sněmem zemským podáno nebylo.

Jak patrno krátké zasedání říšské rady přineslo látky dost ku přemýšlení i rozhovorům.

V. H. Všeobecné hlasovací a naše státní právo. Od té doby, co poslanci mladočeští podali na říšské radě svůj návrh všeobecného hlasovacího práva, útočí na ně listy staročeské, zejména „Hlas Národa" a „Česká Politika" co nejostřeji, zovouce je přímo hrobaři státního práva našeho. Útoky tyto zdvojnásobily se od podání Taaffovy volební opravy a zejména „Hlas Národa" snesl ve svých článcích 13. a 15. t. m. své důvody příslušné při tom se honose, že důvody jeho „dosud nikde nikým nebyly vyvráceny". — Budiž dovoleno poukázati v „Rozhledech" k té strašné povrchnosti a proto i nicotnosti „důvodův" oněch.

Praví „Hlas Národa" v úvodníku 13. t. m.: „Dobudování ústředního cisleitánského parlamentu všeobecným hlasovacím právem znamená zkázu a hrob českého státního práva. Všeobecné, přímé, hlasovací právo do ústředního parlamentu vídeňského jest zajisté onen vše nivellisující živel, jenž nezná nižádných historických a státoprávních hranic, nižádných národních individualit, nižádného svéprávného obyvatelstva v jednotlivých zemích, nýbrž kterýž ze vší populace tvoří jedinou volební massu cisleitánských občanů státních. A onen den, kteréhož by zavedlo se přímé, všeobecné, hlasovací právo do ústředního parlamentu vídeňskébo, znamená největší vítězství státní centralisace rakouské a ohlásí národu českému, že navždy rozloučiti se musí se všemi snahami státoprávními." Podobně píše „Hl. N." i v čísle ze dne 15. t. m.

Stačí, trváme, jen poněkud blíže přihlédnouti k vývodům „Hl. N.", abychom ihned rozpoznali je jakožto zcela plané fráze, jež svojí nabubřelostí mohou nemyslícího čtenáře snad přemluviti, nikoliv ale myslícího přesvědčiti. Důkaz svůj provedeme přesnadně tím, že ukážeme absurdnost důsledků z vývodů „Hl. N."

Rčení, že všeobecné hlasovací právo znamená „zkázu a hrob českého státního práva" nelze vykládati sobě jinak, než-li, že všeobecným hlasovacím právem útočí se na sám kořen, na samu podstatu našeho státního práva, i záležela by tedy logicky podstata našeho státního práva v protivě všeobecného, přímého, hlasovacího práva, tedy v tak zvaných „volbách nepřímých", volbách to na radu říšskou skrze zemské sněmy. Nepřímé volby měli jsme až do r. 1873 — však státní právo naše bylo tenkráte právě tak vzdáleno, jako dnes. Myslíme si na jedné straně zrušené přímé volby, i vrácené tedy sněmu českému jeho právo, vysílati poslance na radu říšskou, leč spolu kompetenci sněmu našeho tak obmezenou, že bude směť zabývati se pouze silničnými bromádkami a podobnými „důležitostmi". S druhé strany myslíme sobě zavedené všeobecné, přímé, hlasovací právo pro radu říšskou, leč spolu kompetenci sněmu českého tak rozšířenou, že opravdu ostane říšskému sněmu jen, co týče se celé říše, ostatní pak vše bude přikázáno sněmům zemským. Trváme, nikdo ni na okamžik nebude v pochybnosti, v kterém případě to bude s českým státním právem lépe vypadati. Chceme tím říci: Litera zabíjí, duch oživuje, čili: ne na formě záleží, nýbrž na jejím obsahu.

Však ještě dále možno pokročiti, aby neřeklo se, že tu obíráme se pouhými jen vidinami. Popatřme na státy, jichž zřízení možno nazvati ideálem zřízení státu rakouského na základě foederálném, popatřme na Švýcarsko a na Německo! Ve Švýcarsku kantony jednotlivé těší se téměř naprosté samostatnosti, v Německu nalezáme dokonce státy suverenní, s vlastními dynastiemi, spojené v jedinou mohutnou říši. A jak ve Švýcarsku tak v Německu platí — všeobecné, přímé, hlaso-

vací právo! Nuže i v Rakousku může vedle všeobecného hlasovacího práva panovati nejširší autonomie, kterouž plně může býti vyhověno státoprávním našim požadavkům v rámci jednotné říše habsburské. Tím tedy, že ve skutečnosti státního života Švýcarska a Německa zcela dobře srovnává se všeobecné, přímé, hlasovací právo se samosprávou až suverenní, dokázána jistě bezodporně absurdnost tvrzení „Hl. N.“, že všeobecné hlasovací právo dotýká se podstaty našeho státního práva, jest jeho „zkázou a hrobem“. Že pak otázka přímých nebo nepřímých voleb s naším státním právem nemá praničeho co činiti, vysvítá i z toho, že nepřímé volby vůbec povstaly teprve po r. 1860! — Kde bylo před nimi „české státní právo“, a kde je státní akt, jímž nepřímé volby prohlášeny jsou za integrující část, a podle „Hl. N.“ za podstatnou část našeho státního práva?! Což byl Schmerling takovým českým státoprávníkem, že jím oktrojovaná forma volební na radu říšskou stala se nejdůležitější součástí státního práva koruny České?! — Kdyby „Hl. N.“ chtěl zcela důsledně státi na českém státním právu, musí dožadovati se stavovského sněmu z dob před r. 1848, a jestliže mohl se český sněm bez újmy státního práva zmodernisovati jedním směrem — proč by nemohl se i druhým?!

V obou zmíněných číslech dotýká se vedle toho „Hl. N.“ ještě jiné námitky proti zavedení všeobecného, přímého, hlasovacího práva z důvodů národních, i praví zejména v č. ze dne 13. t. m.: „A jest-li by všeobecným hlasovacím právem získán byl snad (!) nějaký někde mandát na Moravě, úhrnná národní slovanská síla, v počtu mandátů složená, umenšila by se daleko více (!) tím, že by jak v některých městských tak i v některých venkovských okresích buď hned aneb dříve či později došlo k volbě sociálně-demokratických kandidátů, kteří národních ideálů žádných nemají a jejichž hlasy pro českou a slovanskou věc by tedy nic neváží ly.“ I s těmito vývody není „Hl. N.“ v právu! Je pravda, že sociální demokraté nemají národních ideálův, ale oni znají lidských ideálů, především spravedlnosti a proto, kde by šlo o spravedlivý požadavek národně-humanitního práva, na př. „české dítě patří do české školy“, tam sociální demokraté by jistě šli s námi, a to nejen sociální demokraté čeští, nýbrž i němečtí! Mezinárodnost sociální demokracie záleží v ohledě národním bez odporu v národnostní lhostejnosti více méně vyslovené, ale tuto „lhostejnost“ nutno ve smyslu sociální demokracie vykládati v ten rozum, že nestará se o zápasy národnostní, že tedy je také nepěstuje, nýbrž že jednoduše ponechává jednu každou národnost beze všech překážek samovolnému jejímu vývoji. A my v ohledě národním máme v Rakousku nejvíce co zápasiti s překážkami našemu svobodnému vývoji v cestu kladenými.

Positivně tedy nepracovala by sociální demokracie v zájmu naší národnosti, za to ale negativně tím, že by nepřekážela nám v životě našem národním, že svojí lhostejností národnostní byla by nápomocna nám k dosažení spravedlnosti. V tomto smyslu bychom tedy naproti dnešnímu stavu získali tím, že by na místo nepřátelských německých „liberálů“ dostali se na radu říšskou četní tou svojí „lhostejností“ k nám spravedliví nejen čeští, nýbrž i němečtí i vůbec jinonárodní sociální demokraté. A že v ohledu národnostním je pro snahy naše lepším „lhostejný“ německý sociální demokrat než nepřátelský německý liberál, — věru netřeba dovozovati.

Budoucnost rakouských Němců.

(Statisticko-národohospodářská studie. Vídeň. Nákladem Frt. Deutike 1892). V předmluvě uvádí spisovatel za účel svého spisu konstatovati příčiny, které

zaviňují, že Němci rakouští zůstávají co do počtu za ostatními národy rakouskými a zároveň hledati prostředky k odstranění těchto příčin. Němci rakouští trpí ztrátami na svém jazykovém území. Město po městu, kraj po kraji padá za oběť poslovanění. Odpomoc neposkytl by ani vliv na vládu a probuzení národního vědomí, poněvadž Němci rakouští stojí ve všech ostatních oborech v defensivě. Do této defensivy zatlačeni byli nynější soustavou hospodářskou, kde p o č e t nikoli j a k o s t jedinců rozhoduje, takže bude mocnější ten národ, který bude početně silnější.

Potom přechází spis k statistickému důkazu toho, že ustupuje v Rakousku německý živel. Rozděluje za tím účelem Rakousko (mimo Halič, Bukovinu a Dalmacii) na 7 obvodů a to: na okresy německé, severoslovanské, německočeské, slovinské, německoslovinské, vlašské Tyrolsko a Přímoří. Z počtu obyvatelstva dle stáří je vidno, že Němci mají nejmenší procento lidí do 15 let 30·14%, Češi naproti tomu nejvyšší 35·35%, z čehož plyne, že produktivní síla přítomnosti je větší u Němců, v budoucnosti však bude větší u Čechů, a to obzvláště tehdá vysvitne jasně, všimneme-li si vzrůstu obyvatelstva dle přebytku porodů. V něm. okresích v letech 1881—1885 obnášely přebytky ročně 5·17‰ ročně, v severoslovanských okresích 10·09‰ (čili skoro d v a k r á t tolik), v slovinských 7·73‰, v Přímoří 8·34‰, v něm.-českých 6·41‰.

A tu opět v německých alpských zemích jsou přebytky daleko pod průměr 5·17% (tak v něm. Tyrolsku obnášejí jen 0·31‰, v Solnohradech 2·12‰, v něm. Čechách 6·83‰), takže v alpských zemích mimo D. Rakousy obnášejí přebytky jen 2·84 ‰, v něm. částech koruny naší 6·61‰.

Příčina této stagnace neleží dle spisovatele ani v hornatosti alpské, poněvadž švýcarská statistika dokazuje opak o horských kantonech, ani v míšenství různorodých živlů, poněvadž i míšenci lidí různé barvy jsou plodni, takže možno rod lidský pokládati za jeden d r u h rozpadající se v p l e m e n a, mezi nimiž míšení nemá vlivu na plodnost.

Autor obrací se pak k otázce, zdali není zde snížena plodnost německých žen, při čemž ovšem může se bráti jen plodnost projevená porodem, který závisí na jiných okolnostech, čímž vyšetření pozbývá důležitosti. Čísla zde uvedená dokazují, že není valného rozdílu mezi německými a slovanskými ženami. Důležitější jsou data, v jakém stáří provdávají se ženy. České okresy a Přímoří vykazují největší procento vdaných žen od 15—20 let (1·06%, 1·10%) od 20—25 let (11·82%, 11·75%) a od 25—30 (22·07%, 20·26%), něm. okresy vykazují nejmenší procento žen vdaných od 15—30 let, největší procento žen přes 30 let. Uvážíme-li, že plodnost ženy po 30. roku klesá, uznati musíme za příčinu menšího počtu porodů p o z d ě j š í v d a v k y n ě m e c k ý c h ž e n. Neboť plodnost nahražena je nemanželskými porody, obzvláště, kdy dětská úmrtnost (do 5 let) je sice větší u německých dětí manželských, ale je menší u nemanželských. Příčina menšího rozmnožování dle toho je menší frekvence manželství u Němců, což vidno z toho, že ze 100 žen vdáno bylo v německých okresích 41·50, v českých 52·80 v německočeských 47·78. Příčiny toho pak jsou sociální povahy.

Malý vývoj průmyslu v alpských zemích sám příčinou není. Daleko důležitějším momentem jest rozdělení vlastnictví pozemkového a způsob hospodaření. A tu možno z dlouhých a při vší nedostatečnosti rakouské agrární statistiky pečlivě sestavených úvah uvésti krátce tyto výsledky bádání.

Charakteristické známky rozdělení vlastnictví pozemkového jsou: Karpatské země mají mnoho velkostatků a mnoho parcellových hospodářství; Dalmacie, Přímoří a vlašské Tyrolsko nemají velkostatků, ale mnoho parcellového hospodářství; české země mají rozsáhlý velkostatek, dosud silný selský stav, ale velký vzrůst

parcellace: alpské země mají málo velkostatků, většinou selské statky, parcellace nepatrná (jen u průmyslových středisek).

Kde je parcellové hospodářství, tam je největší počet statků, kde převládají selské dvorce, tam nejmenší počet sňatků, čili dvorcové hospodářství působí, že málo lidí může vstoupiti ve sňatek, že je hojnost svobodné čeledi atd.

Úpadek obyvatelstva v alpských zemích záleží mimo to v zastaralých agrárních poměrech. Nedostatek obyvatelstva vede v těchto zemích také k úpadku průmyslu, poněvadž jsou pracovní síly drahé. Proto vidíme, jak průmysl stěhuje se z alpských zemí do zemí českých (tak roku 1870 litiny a ocele vyrobeno v jižních zemích 22184 tun, v severních 3178 tun, r. 1880 v jižních zemích 94.071 tun, v severních 112.079 tun; podobně u surového železa). Dále také daňová síla alpských zemí klesá, českých zemí stoupá (roku 1828 alpské země platily 260% daní, r. 1880 jen 182%), čímž těžiště politiky rakouské přesunuje se do Čech a velmocenské postavení Rakouska stává se závislým na dobrých poměrech v zemích českých. Kdyby všude zavládl úpadek zemí alpských, kleslo by Rakousko na stát druhé třídy.

Spisovatel vyšetřuje krisi ve stavu selském a přichází k závěrku: krisi v malé míře zaviňuje rovné a volné dědické právo, poněvadž odhady statků jsou nízké, a podíly dětí tedy mírně jsou počítány, takže dluhy postupem usedlostí vzniklé obnášejí 11·21%, v alpských zemích (mimo Krajinu a Tyrolsko) ještě méně. Ve větší míře podporují krisi nedoplatky ceny trhové. Prostředky navrhované (odnětí práva dělati hypth. dluhy vyjma meliorační) nemohou způsobiti zlepšení poměrů, poněvadž dluhy jsou pouze symptomem krise. Odstranění krise mohlo by státi se jen zvýšením cen plodin hospodářských, přeměněním naturálního hospodaření v hospodářství peněžité, zlepšením techniky hospodářské a regulací obchodní stránky rolnictví.

Poněvadž pak právě země alpské jsou tomuto zdokonalení nejdále vzdáleny, poněvadž tam rozklad feudálních poměrů je teprve v počátcích, kdežto v jižním Tyrolsku je ukončen, v zemích českých je v plném proudu a poněvadž konečně způsob hospodaření v zemích alpských je dosud naturální, jeví se zde úbytek obyvatelstva. Má-li však změna z hospodářství naturálního na hospodářství peněžní státi se bez velkých obětí, a má-li při tom proletarisovaný lid venkovský dosíci zaměstnání, nutno zříditi v alpských zemích průmysl, zlepšiti dráhy, využíti vodních sil, organisovati rolníky a poskytnouti jim vyšší stupeň intelligence, který jest nutný k peněžnímu hospodářství. To pokládá spisovatel za nejlepší cestu k povznesení Němců. V ostatních prostředcích shoduje se s celou politikou německou toužící po hegemonii. Dosíci vlivu na vládu, aby nebyla proti Němcům; vymoci státní němčinu na základech hospodářských, tím že by hleděla vláda zjednati hospodářskou a tím i politickou převahu zemím alpským. Nebojí se o Němce rakouské, poněvadž jsou příslušníky velkého národa a budou míti dosti přírůstku z neněmeckých národů, jakmile tyto chladně vypočítají si, jaké prostředky skytá příslušnost k velkému kulturnímu národu. *Věkoslav.*

Hlídka hospodářská a finanční.

Naše cukrovarnictví.

V. H. V řádcích následovních podán jest pokus číselného stanovení významu, jenž přísluší průmyslu cukru řepového v našem národním hospodářství. Označujeme vývody své výslovně jakožto pokus, jelikož jednak, pokud víme, na tomto poli dosud nikdo nepracoval, a první krok vždy jen může býti pokusem více méně nedostatečným, jinak pak potřebný material buď vůbec jest nepřístupný nebo nedostatečný, tak že zevrubného a zcela bezpečného dolíčení není lze za daných poměrů podati. První obtíž naskytá se hned s počátku v tom, že máme v Čechách cukrovary v rukou českých a německých, avšak i v rukou majitelův, o nichž nesnadno říci, ku které národnosti sluší je zařaditi. To zejména týče se některých cukrovarů velkostatkářských.

Především chceme stanoviti, pokud to možno, hodnotu peněžitou, representovanou našimi závody cukrovarnickými. K tomu nemáme po ruce jiné pomůcky, nežli výkaz „Asekuračního spolku cukrovarníků v rakousko-uherském mocnářství" za správní rok 1891—92, z něhož vybrali jsme udaje tyto:

Počet cukrovarů řepu spracovavších		Pojištěný obnos zl. r. č. stavení	+ inventáře	+ zásob	= úhrnem
vůbec	132	19,900.000	43,800.000	67,900.000	= 131,600.000
na 1 závod		151.000	332.000	522.000	= 1,005.000
českých	51	**7,170.000**	**16,115.000**	**20,270.000**	= **43,555.000**
na 1 závod		141.000	316.000	398.000	= 855.000
a to:					
soukromých	19	2,950.000	5,940.000	6,730.000	= 15,620.000
na 1 závod		155.000	313.000	354.000	= 822.000
akciových:	32	4,220.000	10,175.000	13,540.000	= 27,935.000
na 1 závod		132.000	317.000	423 000	= 872.000
německých	81	**12,730.000**	**27,685.000**	**47,630.000**	= **88,045.000**
na 1 závod		157.000	342.000	587.000	= 1,086.000
a to:					
soukromých	65	10,450.000	22,960.000	40,670.000	= 74,080.000
na 1 závod		161.000	353.000	625.000	= 1,139.000
akciových	16	2,280.000	4,725.000	6,960.000	= 13,965.000
na 1 závod		142.500	296.000	435.000	= 873.000
soukromých vůbec	84	13,400.000	28,900.000	47,400.000	= 89,700.000
na 1 závod		159.500	344.000	565.000	= 1,068.500

akciových vůbec .	48	6,500.000	14,900.000	20,500.000 = 41,900.000
na 1 závod . . .		135.500	310.000	427.000 = 872.500

Pro rozbor příští budiž zde ihned připojeno, že v Čechách spracuje se v kampani asi 40,000.000 *q* řepy, čili na 1 závod průměrem **303.000** *q*. Pakliže velikost či výkonnost závodu stanovíme poměrem k úhrnnému obnosu pojištěnému, docházíme výsledků následovních:

	Pojištěný obnos zl. r. č.	Odpovídá zpracování řepy q
1 závod vůbec	1,005.000	303.000
1 „ český	855.000	258.000
1 „ „ soukromý . . .	822.000	248.000
1 „ „ akciový . . .	872.000	263.000
1 „ německý	1,086.000	328.000
1 „ „ soukromý . .	1,139.000	343.000
1 „ „ akciový . . .	873.500	263.000
1 „ soukromý vůbec . . .	1,068 500	322.000
1 „ akciový „ . . .	872.500	263.000

Z přehledů těchto vidíme s dostatečnou zřejmostí, jak stojí to v Čechách samých s průmyslem řepového cukru českým u porovnání s německým. V německých rukou nalézající se cukrovary jsou celkem i početnější i větší, takže pojištěný obnos při 81 závodech německých jest více než dvakráte tak veliký jako onen 51 závodů českých. Zvláště vynikají v ohledu tomto německé závody soukromé, kdež v řadě českých závodů právě soukromé jsou v průměru menší než akciové, takže průměrné množství spracované řepy v českém soukromém závodě je téměř o 100.000 q. menší, než v soukromém závodě německém, ovšem předpokládaje správnost poměrnosti pojištěného obnosu k množství zpracované řepy.

A 100.000 *q* řepy velmi citelně mění výnosnost závodu, zejména při závodech malých od 200.000 do 300.000 *q* spracování. Dělí se totiž režie cukrovaru na tak zvanou stálou režii, která jest veličinou určitou, nezávislou od množství spracované řepy, a na tak zvanou manipulační režii, kteráž jest úměrna množství spracované řepy, rostouc i klesajíc s množstvím oním Vidno odtud, že na 1 *q* řepy počítaje nemění se tato manipulační režie, kdežto ona stálá režie mění se dosti podstatně. Obnášela-li by na př. ona stálá režie cukrovaru některého 30.000 zl. připadá z ní na jeden 1 *q* řepy při spracování 200.000 *q* 15 kr., při spracování 300·000 *q* ale jen 10 kr., čili o 5 kr. na 1 *q* řepy, neb (při cukerní výrobě 11%), o 45 kr. na 1 *q* cukru méně, a v mnohé kampani cukrovar byl by rád, kdyby těchto 45 kr. na 1 *q* cukru vůbec vydělal!

Z hořenního sestavení ale jde dále i něco, co opět může nás jistou měrou uspokojovati: míníme tu poměry, jež jeví nám cukrovary akciové. Zde máme rozhodnou převahu nad Němci; v ohledě spolčování průmyslového bychom vynikali nad ně, neboť v rukou českých nalezá se 32 závodův oproti 16, jež patří společnostem německým. Než příliš jásati nesmíme ani na tomto poli; draze, velmi draze jsme zaplatili tuto svoji dnešní superioritu. V Čechách celkem bylo založeno od r. 1863 akciových cukrovarů 78 českých a 14 německých; před rokem oním stávaly 2 německé akciové závody. Těchto 16 německých akciových závodů trvá až podnes, z oněch 78 českých ale žije dnes pouze 33 (32 svrchních a 1 letošní, lounský), takže zaniklo jich **45!!** Na 1 český akciový cukrovar připadá dle svrchního přehledu za stavení a inventář 449.000 zl. ceny pojistné, a vezmeme-li zřetel na to, že dříve stavěny závody menší, i přijmeme-li proto v základ počtu svého cenu 1 závodu jen 300.000 zl., shledáme, že oněmi 45 zaniklými cukrovary národní naše jmění utrpělo ztráty zl. 13,500.000! Ovšem že zcela zaniklo závodův oněch toliko 15, kdežto ostatních 30 přešlo

v ruce soukromých majitelů, leč přechod ten udál se téměř naskrze tím způsobem, že závodní kapitál všecek přišel v niveč a závod sám upadnuv v konkurs přešel za fatku v ruce jednotlivce, jak vidno z hořeního přehledu, jenž vykazuje českých soukromých závodův pouze 19, a z těch několik náleží historickým šlechticům. Možno tedy zcela přístojně tvrditi, že za české peníze jsme nastavěli v krajích svých našim vlastním odpůrcům tvrze, z nichž mnohdy dosti citelně se lidu našemu na vědomí uvádí vlastní provinění v minulosti!

Budiž dovoleno při této, ač smutné, přece důležité kapitole ještě poněkud se pozdržeti. Při zakládání akciových cukrovarů slavila svého času pravé orgie národní naše nectnost, ona bezpříkladná lehkomyslnost, kterou naši dějepisci již ode věků nám vždy uváděli na mysl. Akciových cukrovarů založeno v Čechách pro kampaň 1868—69 7, pro kampaň 1869—70 opět 7, pro kampaň 1870—71 ale 22, pro kampaň 1871—72 konečně 27 a pro kampaň 1872—73 ještě 10, načež začalo jich ubývati; vypráví se o jistém nedávno zesnulém velkoprůmyslníkovi, kterak v letech oněch kdysi v náladě po hojném požitku šampaňského vzal mapu Čech a namočiv péro v inkoustě, mani ostřiknul je na mapu se slovy: kam padne kapka, tam musí státi cukrovar! Za takovéhoto šíleného zbujnění ovšem není divu, že zakládány cukrovary v krajinách, kde chyběly jim vůbec samy životné podmínky, buď že řepa byla špatná, neb vůbec jí nebylo dosti, nebo že nebylo vody, komunikace atd. atd. Tu a tam připojila se k tomu ještě nepoctivost zakladatelů, i zda možno v uvážení všech těchto poměrů diviti se, že některý závod upadl hned po první svojí kampani?

Jak počínáno sobě v oné době při zakládání akciových cukrovarů i dalším jich vedení, způsobem nad míru poučným popisuje letos vydaná: „Upomínka na pětadvacetiletě trvání spolkové rolnické továrny na cukr v Uhřiněvsi", kterýžto spis jeví se nám býti tak důležitým i pro samu kulturní historii našeho národa, že nemůžeme než vysloviti přání, aby hojně závodů následovalo krásný příklad cukrovaru uhřiněveského.

Praví se v „Upomínce", kterak celý rok před založením závodu neminulo jedné veřejné hospodářské schůze v okrese, aby se nebylo o cukrovaru mluvilo, leč když došlo ke skutku, „předsevzatá subskripce přes všeobecné nadšení přec jen velmi smutně dopadla, neboť upsáno původně pouze 328 akcií (místo 600), na kteréž jako zálohy po 6 zl. (!) složeno bylo, ač bylo stanoveno, aby počínaje měsícem březnem 1868 upsaná částka ve 20 měsíčních lhůtách (!) byla složena, čímž se přístup rolnictvu velice usnadnil, neboť splátky díti se měly hlavně zpeněžením dodané řepy na akcie po dobu dvou kampaní (!!)". Akcie zněly na 300 zl. a byly dle potřeby dílné též na třetiny po 100 zl. — Po onom „velmi smutném" výsledku subskripce ovšem že zakladatelé museli ohlížeti se po penězích někde jinde, i vymohli sobě především úvěru do výše 60.000 zl. u majitele velkostatku knížete Lichtenšteina. O dalším vývoji vypráví dílko, že do 21. dubna 1868 bylo upsáno 357 akcií v obnosu 107.100 zl. akciového kapitálu, na kterýž ale zplaceno bylo pouze 14.333 zl. 80 kr., za příčinou stavby však 11.644 zl. 97 kr. vydáno, takže pouze 2688 zl. 83 kr. k dalším nákladům pohotově bylo, „obnos to velice skrovný" podotýká suše spisovatel, ředitel závodu p. F. Filip. Muselo se hroziti, že prohlášeny budou akcie za propadlé, nebudou-li další splátky v ustanovených lhůtách skládány a „dalšímu subskribování hledělo se toužebně vstříc".

Dále se praví: „Když nejvíce peněz ku stavbě potřebí bylo, splátky na subskripci počaly váznout, takže dotyčným pánům subskribentům vyhrožováno býti muselo, že splatné částky na jich nebezpečí spolek si opatří." — Konečně ale nebylo vyhnutí i muselo sáhnouti se k prostředku opatření peněz, jenž mnohé cukrovary vydal na milost i nemilost „těch kterých" ať soukromníkův ať bankovních závodů i usneseno 23. září 1868 „vzhledem k větší potřebě hotovosti

přijmouti komisionáře, kterémuž veškeren prodej vyrobeného cukru přenechán za náhradu $^3/_4\%$ provise z obnosu tržní ceny, naproti tomu byl on povinován spolku potřebné peněžité zálohy poskytovati na 5% úrok a ručiti za řádné zaplacení dodaného cukru, podmínky to na tehdejší dobu", (jak se praví ve spise), „dosti výhodné". — Po první kampani, jež šťastně dopadla, „závod získal si rázem všestrannou důvěru jak u rolnictva okolního tak i ve světě obchodním, a poptávka po nevydaných ještě akciích očividně rostla".

Závod tedy zdál se býti nyní zajištěn, dosáhnuv obliby a důvěry u rolníků, vlastních to a nejbližších zájemníků. Leč ještě přišly doby kritické, svědčící spolu měrou úžasnou o oné svrchu dotčené lehké mysli lidu našeho, spojené s umíněností, které snad není rovno. Závod původně zařízen byl na lisy. Měl-li ostati schopen života, musel býti přeměněn na práci s difusí. Leč o tom „páni akcionáři-rolníci nechtěli slyšeti, aby měli dále místo posud oblíbených výtlačků nenáviděné řízky jako píci pro svůj dobytek dostávati." A tu, když většina odhlasovala ve valné hromadě 25. dubna 1875 zavedení difuse, událo se, o čemž vypráví spis nelíčeným svým způsobem, takto: „Značná část pánů rolníků-akcionářů opouštěla rozmrzele síň poradní, a tak mnohý bez příčiny ku vlastní škodě rozhodl se u svém nitru, akcií svých se zbaviti. Usnesení toto mělo v krátké době za následek, že akcie závodu tohoto poprve a v značné míře pp. rolníci ku prodeji nabízeti počali, a to u tak velikém množství a za každou cenu" (pisateli této úvahy vyprávěno, že dostal kolovrátkář od rozezleného rolníka za svoji hru v odměnu akcii!) „že tímto počínáním posavadní pracně dobyté dobré jméno závodu ve světě obchodním počalo býti ohrožováno. Aby této bezdůvodně vyvolané nesnázi mohlo býti co nejrychleji čeleno, sestoupilo se několik větších akcionářů, kteří pro navrženou rekonstrukci hlasovali, v družstvo a splnomocnili ředitele továrny, aby veškeré ku prodeji nabízené akcie za každou cenu zakoupil, kterýmžto opatřením docíleno, že od dalšího nerozvážného prodávání jich upuštěno bylo". — Leč ještě jednu zkoušku téhož druhu bylo závodu přestáti po roce 1884, kdy ceny cukerní, jak známo, rázem sletěly o 10 zl. na q surového cukru a to následkem přílišného náhlého vzrůstání světové výroby cukru, kteréž spotřeba nemohla stačiti. V letech oněch, jak praví se ve spise, „oblíbené posud akcie cukrovarské prodávány opět u velikém množství, zvlášť stav rolnický hleděl se jich zbaviti, neboť cena řepy dosáhla tak nízkého stupně v tu dobu, že hospodáři pěstování cukrovky nijak vypláceti se nemohlo. Neutěšený stav tento potrval až do kampaně 1888—89, ve kterémžto neblahém čase též akcie našeho závodu u velkém množství přišly do rukou pevnějších". Jaké tyto „pevnější ruce" byly, vysvítá poučně ze seznamův akcionářů nynějších a původních, obsažených ve spise, odkudž se dovídáme na př. že známý židovský milionář Seligmann Elbogen, jenž zakoupil svého času v konkurs upadnuvší akciový rolnický cukrovar v Berouně, byv při založení cukrovaru uhříněvského účastněn 15 akciemi, nyní má jich 208 (!) na jméno své neb členů své rodiny připsáno.

Zdrželi jsme se při historii cukrovaru uhříněvského déle, leč trváme vším právem, jelikož zjevy zde uvedené sluší zváti symptomatickými, i možno sobě dle toho aspoň přibližně představiti, kterak chodilo to jinde, když při cukrovaru, náležejícímu dnes mezi nejlépe situované, dály se takovéto do nebe volající hříchy se strany rolnictva našeho, jemuž konečně již to mohlo oči otevříti, že by povrhované akcie nikdo nekupoval, kdyby opravdu byly bezcenné.

Nyní pak přicházíme k vlastnímu předmětu této úvahy, k otázce to, jakou úlohu hraje průmysl cukrovarský v celém našem hospodářském životě po stránce jednak produktivných výdajů peněžitých, jinak vlastní svojí rentability. Samozřejmo jest, že není lze v příčině této podati více, než jakýsi všeobecný přibližný průměr, jenž ale nehodí se ni na jediný určitý závod, poněvadž v jednotlivostech

panují tu **různosti tak veliké, že naprosto nepřístojné** vidí se býti applikování obrazu povšechného na příklady jednotlivé. Bychom dotkli se jen letmo nejdůležitějších v této věci momentů, chceme připomenouti, že v Čechách severozápadních k nejdražší poměrně řepě druží se nejvyšší její jakost a nejlevnější palivo, kdež východní Čechy vedle poměrně lacinější řepy mají i horší řepní kvalitu a dražší uhlí. Po svědomitém ale uvážení všech daných poměrův a za informací co možná nejspolehlivějších bychom troufali si podati o věcech těchto obraz následovní *):

V Čechách zpracuje se v kampani 40,000.000 *q* řepy, i možno vydání průmyslu surového cukru řepového v Čechách pro zpracování onoho množství cukrovky stanoviti asi takto:

Za řepu (po 1 zl. 15 kr. za *q*)	zl.	46,000.000
„ řepní semeno (po 4 kr. na *q* řepy)	„	1,600.000
„ dovoz a krechtování řepy	„	4,400.000
(Úhrnem tedy přišel by *q* řepy na 1 zl. 30 kr.)		
Za uhlí	zl.	4,600.000
„ vápenec a koks k saturaci	„	1,800.000
„ plachetky (saturace)	„	480.000
„ pryž, kůže, zboží provaznické	„	480.000
„ mazadla, oleje, barvy, lučebniny, petrolej (osvětlení)	„	920.000
„ mzdu dělnictvu (asi 45.000 po 100 pracovních dnech)	„	4,400.000
„ služné úřadnictvu	„	1,600.000
„ daně a poplatky	„	800.000
„ povozné a dopravné	„	400.000
„ pojistné proti ohni	„	480 000
„ úrazové a nemocenské pojištění, tovární lékař a pod.	„	320.000
„ osmozu (mzda, uhlí, osmozový papír a j.)	„	1,520.000
„ udržování budov a strojů	„	800.000
„ amortisaci budov (2% z pojištěné hodnoty 19,900.000 zl.)	„	400.000
„ „ inventáře (5% „ „ 43,800.000 „)	„	2,200.000
„ provisi z prodeje cukru	„	480.000
„ doplatek vývozné bonifikace státní pokladně	„	1,800.000
„ různá vydání	„	400.000
Úhrnem	zl.	75,880.000
Od toho příjem za odpadky (řízky, melasu, osmoz. vodu a j.)	zl.	3,880.000
Zbývá uhraditi prodejem cukru	zl.	72,000.000
Kromě toho kupcům placené pytle na surový cukr	zl.	1,000.000

Z vyčtení vydajův oněch vidno, jak kromě zemědělství i mnohá odvětví průmyslová značnými obnosy vděčí cukrovarnictví, bez něhož by snad vůbec ani nemohla se udržeti, neb aspoň utrpěla újmy co nejcitelnější. (Příště dále.)

---

*) V letošním ročníku „Hospodáře československého“ č. 8. ze dne 25. února a č. 9. ze dne 4. března podal pan Fr. Kříže k rozbor výrobných nákladů cukrovky, a pokládáme proto za dvojnásob potřebné, aby také bylo promluveno s této stránky o průmyslu řepového cukru, pokud ovšem při nesmírné různosti zde panující rozborem povšechným lze jest stav věcí vystihnouti.

Z naší doby.

Kronika.

T. Často uvažuje se u nás o tom, zabýváme-li se mnoho či málo politikou. Většina po Nerudovi si stýská, že politice se příliš nadržuje, a že na úkor její zatlačovány jsou literatura, umění a jiné obory duševní činnosti národa. Politika jest prý nenasytným, vše požírajícím drakem. Sama vyssává všechen náš morek; veškeru energii a všechen čas jen jí musíme věnovati, tak že pak nezbývá ani oné ani tohoto k jinému. Všechny otázky kulturní, sociální i mravní zůstávají nepovšimnuty. —

Politický boj takového dosahu, jako vedeme, musí nevyhnutelně spotřebovati mnoho duševních i fysických sil národa, že by však politika byla do té míry vinna neúrodou v jiných oborech, popíráme. Uvažte jen, jak poměrně málo lidí jest života veřejného účastno, jak vždy a všude stále táž jména se objevují. Vždyť vůdčí politické kruhy jsou již takřka kastovně jen na malý počet omezeny; jen z určitých vrstev se rekrutují a z některých až nezdravě silně. A stejně ve spolcích a jednotách dělí se o práci a funkce jen několik jednotlivců. Proto se také málo pracuje, a co se dělá, jest vše ponejvíce šablonovité. Nám zdá se, že více politisujeme, nežli bychom politicky pracovali, mnoho mluvíme o boji, ale málo bojujeme. Jistě také dost a dost srdcí se vznítí, očí rozohní, hlav rozčílí, ale málo ruk zvedne se k činu. Český člověk věnuje opravdové politické práci času pramálo. Řečí věnují jí více a mnoho při pivě. Takové dělání politiky ovšem ani neunaví ani nevyssaje energie. Není ničím jiným, než pepřem, ničím než solí s řetkvičkou, po které se jen ještě lépe pije. Noviny se čtou, jedni jim v souhlase tleskají, druzí nadávají; sledování politických událostí se užívá jako příjemného dráždidla; — rozumuje se mnoho, kritisuje se mnoho — a nedělá se nic.

Všude, kam se poohlednete, vidíte nedostatek pracovních sil. Není lidí, kteří by se dali voliti za poslance, není lidí, kteří by konali drobnou práci domácí, takže přečasto místa nejdůležitější dlužno svěřovati rukám více než pochybným. A při tom, co je těch, kteří by mohli pracovati, kteří mají nadání i prostředků a žijí v ústraní, hovíce jen svému klidu, prožívají svůj život v požitkářství ať tělesném, ať duševním a jako pouzí pozorovatelé pohlížejí na to, jak venku to hlučí a bouří.

A právě u nás, národa malého, jest každé síly potřebí, právě u nás měl by každý si býti vědom své sesílené povinnosti k celku. Náš život veřejný potřebuje zhuštění na všech stranách, to právě v posledních dnech se ukázalo jasněji, než kdy. A takové zhuštěné vedle nové výzbroje dosavadních řad lze docíliti jenom přírůstkem nových sil. Po těchto bude třeba se poohlédnouti.

Budete-li tak přehlížeti řady těch, kteří pracují, a hledati nových, kteří by mohli pracovati, s podivnými pocity zastavíte se u cechu literátů a umělců. Literáti a umělci, jakoby našeho boje politického ani neviděli. Kde najdete někoho, který by byl činným, řekněme v matici, nebo jednotách proti germanisaci. Kde

hraje který nějakou úlohu v politických spolcích. Kde vystoupí některý a řekne: já spisovatel těch a těch románů chci býti v zastupitelstvu města Prahy, chci tam bojovati proti zkostnatělému šosáctví, chci činně spolupůsobiti k pokroku a nápravě. Kolik je jich poslanců?

Naši spisovatelé žijí v ústraní veřejného života, povznešeni nad „denní vřavu". Sibaritsky hoví si, nedávajíce se rušiti ze svého zažívacího položení. Jsou požitkáři. Duševní třeba, ale přece požitkáři. Jim nepostačí, že ve své většině holdují absurdnímu heslu: umění jen pro umění, oni postavili si ještě jiné: umělec jen pro umění. Staví kolem sebe sami čínskou zeď, z jejíž ohrady nechce se jim ven. Považují se rádi za výkvět národa, ale na boji národa o jeho existenci neberou účasti.

A nejenom to; právě mezi umělci jsou přečetně zastoupeni živlové, kteří svou neurčitostí a bezbarvostí naše řady citelně oslabují. Právě od umělců uslyšíte nejčastěji: nemohu-li doma svůj talent rozvinouti k pravé platnosti, půjdu do ciziny. Tam mne uznají, tam sklidím více vavřínů, umění je kosmopolitické! ...

Pravda ovšem, že pravé umění nedá se poutati hranicemi a že otevře si vlastní silou cesty do celého světa; do té míry jest umění světové, kosmopolitické. Nezaměňujte ale tuto vlastnost, která jest každému pravému umění údělem dána, třebas by bylo jen doma, v koutku, pěstěno, s bezkarakterností. A bezkarakternostĺ ne kosmopolitismem by u nás rádi mnozí umění ověnčili. Tak mnohá umělkyně odchází, nedovedouc trochu svého rozmaru podříditi vyšší společné myšlence, a co v tom cizím, chladném světě lidí, kteří doma mnoho, třeba bez menšího hluku mohli prospěti!

Přirozený vývoj doby směřuje k tomu, že do nejširších vrstev šíří se vědomí povinnosti k celku. Vliv na řízení věcí veřejných není dnes výlučným privilegiem několika vyvolených. Volebním právem mi dána možnost, bych také já do řízení toho zasáhl, týmž okamžikem však mi uložena také povinnost, abych věcem veřejným věnoval svou pozornost. To pomalu dnes všeobecně se uznává, a člověk, který s lhostejností a založenýma rukama jen jako divák přihlíží k záležitostem, celku se týkajícím, bude jistě brzy mnohým platiti jaksi za inferiornějšího. A kdož ví, ne li větším právem než dnes za takového platí básníkům ten, který nečte jich básně. Jenom diváky v boji politickém zůstávají naši literáti i umělci. Literáti alespoň se zřejmě hlásí k práporu; mnozí z umělců výtvarných a dramatických jsou však každou chvíli od práporu na odskoku. Všichni halí se v roucho jakési povznešenosti, krčí opovržlivě svými uměleckými nosíky nad našimi snahami a mají jen velkopanský úsměv pro naše úsilí a naši práci. V ruchu veřejného života jest jistě mnoho všedního a špinavého, mnoho co právem odpuzuje zjemnělé duše, ale není-li to přece jen náš politický boj bojem za nejkrásnější statky lidstva, nejedná-li se tu o uhájení a rozšíření osobní svobody, neběží-li tu o zabezpečení naší národní existence? Či je svoboda a podobné věci umělcům jen dobrá jako sujet k jich pracím? Nemají pro svobodu jiné lásky než platonické? Vždyť se jí tak rádi dovolávají pro sebe a své umění, vždyť tak často jí šermujou proti kritikům a hloupému množství. A není naše národní existence také podmínkou jejich bytí?

Konečně bylo by i ve vlastním prospěchu literátů a umělců, kdyby sestoupili v řady politických zápasníků. Dnes žijí beztoho život syslů; ve svých hospůdkách jsou jako v doupatech a společnosti lidu zůstávají cizími. Jiné obzory by se jim otevřely, které takhle zůstanou zavřeny, nové popudy k tvorbě by našli. Pak by jistě také se každý z nich tak brzy nevypsal, a práce jejich nemusely by slýchat neustále výčitku cizosti. A věci národní by prospěli. Přinesli by nové myšlenky a mnohým dobrým nápadem mohli by pomáhati k sesílení vnitřnímu i k potírání vnějších nepřátel. Tak dobře o nich ještě soudíme!

Slyším už, co se namítá proti mému svádění literátů a umělců na politické kolbiště: Spisovatel, umělec činí zadost své povinnosti k národu tím, že umělecky tvoří, že píše, maluje, hraje, právě tak jako byste řekli, že muž neb otec už tím dělá všechnu svou povinnost, přinese-li domů chleba. Nežádá se také na těchto, aby jinak ještě o rodinu se starali, aby pečovali o ni s celou silou své duše? Plnění jen úřední povinnosti není ještě žádnou zásluhou. A tak také naším belletristům a umělcům možno zvolati: „Svými hřivnami ovšem přispíváte k tomu, že národ má literaturu, malířství, hudbu, že zaujímá místo mezi národy kulturními. Tím však nevykonali jste vše! — Poohlédnete-li se ostatně jinam, shledáte, že mezi nejoblíbenějšími vašimi vzory jsou mužové, kteří nalezli mezi dvěma básněmi čas k agitační cestě, politické řeči, poslaneckému mandátu. Ať jen na Viktora Huga vzpomeneme. A melancholický Lamartine? Třebas v básních s oblibou projížděl se „v člunech" za hvězdných nocí po jezerech, v parlamentě mluvil o železnicích. Balzac, zakladatel moderního románu, dvakrát či třikráte ucházel se o poslanecký mandát. V zimničné své činnosti byl krátký čas i majitelem politického listu, o kterémž Stendhal napsal: „Čtěte La Chronique de Paris; tu vidíte budoucnost". Disraeli se osvědčil stejně dobrým romanopiscem, jako ministrem a o Castelarovi teprv nedávno jste četli v novinách. Král německých básníků Göthe byl ministrem, a mezi rakouskými Němci v novější době ať jen jmenujeme zuřivého nepřítele Slovanů — Anastasia Grüna. Norvežskému velikánu Björnstiernovi není cizím žádný obor práce, kterým by pomohal k povznešení své vlasti. Jest neunavným agitatorem, řečníkem, žurnalistou a stará se o hygienu a hospodářství právě tak, jako o divadlo a belletrii. Hledáte-li mezi našimi politiky literáty a umělce, sečtete je na prstech. Vedle skutečně vynikajícího dra. Zemana (Antala Staška) najdete jen Dra. Pippicha, který provádí vedle politiky i divadlo, vedle advokacie spisovatelství, všechno se stejnou chutí. Ot. Mokrý je však stejně suchý politik, jako člen jihočeské plejády. Z padlých staročechů byl spisovatelem Jiljí Jahn. Ve sboru pražských obecních starších jest prof. Mejsnar. Z umělců dělají pánové Šamberk a Sedláček antisemitickou propagandou; když však jednou p. Šamberk řečnil ve schůzi na Žofíně, hned se mu druhý den nadalo komediantů. Pravda, že věc tehda nebyla příliš seriosní, ale pan Šamberk mluvil týž večer lépe a s větším úspěchem, než oba přítomní politikové, nyní také oba poslanci.

To je celá billance; nevalná, jak pozorujete!

Můžeme se domnívati, že by v blízké době se stala náprava? Sotva as. Dorost básnický podezřele zbližuje se celou svou figurou s těmi pány, jimž je nejdůležitější politickou otázkou — nejnovější moda. U nás nejméně vhodná květina — dekadentismus právě prostřednictvím mladého světa literárního a uměleckého se vtírá.

Pořád ještě jsme daleci toho, aby naši belletristé a umělci svými pracemi byli domácí, jak potom žádati, aby životem se s námi sblížili. A přece mohli by poznati, že právě v tomto sblížení je spása, a že také jen takové jejich práce, které odpovídají našemu myšlenkovému hnutí, mají úspěch. Nejnověji mohl jim všem být zas důkazem Machar. Tento básník mladé generace vyvolal v době pohnuté svou sbírkou básní tolik všestranné pozornosti, jako již dlouho se žádnému nepodařilo. Jeho sbírka se čte, jeho myšlenky jdou od úst k ústům Skutečný, elementární, veliký úspěch!

A takových úspěchů by bylo mnohem více, kdyby páni šli mezi nás, kdyby s námi dýchali, žili, pracovali. A je-li nám život veřejný popudem k myšlení, starostem i radostem, musí tak býti i jim, chtějí-li nás uchvátiti. I belletristům a umělcům nezbude, než všimnouti si ob čas nenáviděné politiky! —

Dr. F. H ***Několik poznámek k opatřením proti choleře. — Dráždanská konference zdravotní. — Dr. Bouška »Cholera na Poděbradsku«.***

Cholera hrozí opět našemu obyvatelstvu zvláště ode dvou let — v loni již i vyžádala si za oběť v našem království jeden život lidský, zůstalo na štěstí toliko při tomto jediném případu, zatím co v Uhrách i Haliči úmrtnost byla a jest dosud dosti značná. Doufejme, že i letos cholera zůstane už nás vzdálena. Tím však nebezpečí nikterak nejsme prosti — čemu snad unikneme dnes, přijde dojista zítra. A nebezpečí cholery spíše jest rok od roku větší, poněvadž styk se zeměmi východními, odkud cholera k nám obyčejně se dostává, stále roste: Rusko rozmnožuje svoje dráhy na východ a tím více přibližuje Indii, kde cholera domovem. U nás, specielně v Rakousko Uhersku vzrostlo nebezpečí nákazy okupací Bosny a Hercegoviny, poněvadž přibyli tím k obyvatelstvu Mohamedáni, kteří putujíce do Mekky, semeniště to cholery,*) odtud snadno mohou epidemii zavléci do své země, odkudž, poněvadž styk s okupovanými zeměmi také rok od roku vzrůstá, lehčeji než dříve cholera může vniknouti k nám. Dále: obyvatelstva přibývá, ale souměrně s tím nepřibývá nikterak zdravotnického smysla. Dovolím si jen připamatovati loňského roku, kdy přicházely zprávy od našich lékařů, že obyvatelstvo na mnoha místech pevně věřilo, že při zdravotních obchůzkách obvodních a okresních lékařů házejí tito do studen prášky, aby choreru jen rozšířili! Od takového obyvatelstva nesnadno pak žádati, aby snažilo se o assanaci půdy, dobrou pitnou vodu atd. Tu třeba náležité, pronikavé nápravy: snažiti se předem musíme, aby smysl pro hygienu u lidu byl více pěstěn, a toho nelze jinak docíliti, než bude-li nauka o zdravotnictví zavedena do škol. Při hrozícím nebezpečí epidemie třeba konati četné přednášky ku poučení obyvatelstva, šířiti laciné a dobré brožurky a p. Ale také opatření se strany veřejných orgánů nezdají se nám, že by dostačila: nikterak důvěru ve veřejné zdravotnictví nesílí, odporoučí-li se prostředek nějaký, jenž za nějaký čas za zbytečný se vyhlásí, jako letos se to stalo. Nařizováno sice bylo dosti, co obvodní lékaři mají činiti — obydlí ve svém obvodu prohlížeti, vodu v každé studni zkoumati atd. — jest však otázka, možno-li, aby obvodní lékař, jenž mimo to přec jest také praktiken, vše toto naň uložené dokázal. My popíráme. A na krásně, dejme tomu, že prohlédne, co kde chybí a že upozorní (výkonné moci nemá!) co se má opravit — nikdo nebude tak bláhový a neuvěří přec, že všechny ty závady, které po léta trvají, lze za několik dní odstranit — a bude snad cholera čekat? Tu jest opět třeba, aby zdravotní komise působily permanentně a ne jako dosud, „v čas hrozícího nebezpečí". Myslíme však, že větší důležitost než tato místní obrana a příprava jest obmeziti choleru v čas na území, kde vypukla, nepřipouštěti choleru do Evropy a ututlati ji na místě samého pramene — v Indii K tomu, myslíme, má se největší snaha nésti. A k tomu také krok již učiněn dráždanskou zdravotní konferencí.

V Drážďanech*) konala se totiž od 11. března do 15. dubna t. r. sjezd zdravotní, obeslaný od evropských států, aby usjednotily se o opatřeních, jichž by bylo nutno provésti, aby nebezpečí cholery od Evropy bylo vůbec odvráceno, dále aby, vypukne-li cholera na území evropském, zdravotním požadavkům při styku obchodním bylo zadost učiněno, a přec aby styk tento nebyl zbytečně stěžován. Ustanovení konference té vyšla na veřejnost před nedávnem, když Rakousko-uherská vláda a německá je byly uznaly, a proto teprve nyní o nich referujeme. Pracováno na základě plánu podaného vládou rakousko-uherskou. Plán ten obsahoval tyto čtyry body: 1. opatření pro evropský styk obchodní a cestovní vůbec. 2. opatření na dolním Dunaji. 3. reforma zdravotní rady mezinárodní v Cařihradě. 4. upravení styku

*) Poslední týdny měsíce června umíralo tu až 1000 lidí denně!

*) Ref. dle „L. Ill. Z." č. 2618.

s Persií (odtud cholera šíří se do Evropy). Projednány toliko dva prvé body, ke dvěma ostatním jest nutno konati ještě předběžná pozorování a vyjednávání. I docíleno za prvé shody o podávání zpráv hned při vypuknutí epidemie v tom kterém území. Dále jest dle ujednané smlouvy zakázáno z území, v němž cholera zuří, vyvážeti toliko hadry, pak upotřebené šatstvo a prádlo; ze zavazadel jsou toliko šaty a všechny věci, jež znečištěny jsou cholerovými výměty, podrobeny desinfekci, ale s náležitým vždy zřetelem, aby pokud možno co nejméně byly poškozeny. Pro cestování po obvyklých dopravních prostředcích od karantény upuštěno, jen při lodích ustanovena na 5 dní. Stanoveno dále, že lodi, jezdící od ústí dunajského nahoru, podléhají nejpřísnějším až dosud platným zdravotním ustanovením do té doby, až přístav Sulina opatřen bude zdravou pitnou vodou.

Konference drážďanská brala za základ — aspoň dosud — theorii kontagiosní, ale prý vzat zřetel také k theorii lokalistické. Musíme totiž doznati, že není posud určeno, jak cholera se šíří, a stojí tu proti sobě hlavní theorie dvě: Jedni, v jichž čele jest mnichovský prof. Pettenkofer, tvrdí, že zárodek cholery (podobně jako tyfu) vyvinuje se mimo tělo lidské toliko v půdě a to za příznivých podmínek (za vlhka a tepla). Přívrženci učení tohoto slovou lokalisté. Proti nim stojí kontagionisté v čele majíce berlínského prof. Kocha, jenž zase učí, že příčinou cholery jest jím objevený bacillus (Commabacillus), jenž vyvinuje se v zažívací rouře člověka, výměty dostává se na venek a vniknuv opět do roury zažívací (buď pitnou vodou nebo přímo stykem s výměty a p) infekci působí. Promluvíme snad o těchto nad míru zajímavých věcech později — chtěli jsme jen ukázati čtenářstvu našemu stav nynější otázky vzniku cholery ve hlavních rysech, otázky to, jejížto rozřešení má veliký význam pro hygienu — ukáže jí ovšem, až zjištěno bude, jak se cholera šíří, jak zase proti této postupovati třeba.

K rozřešení tomu však bude ještě mnoho práce zapotřebí a proto tím více vítáme na tomto poli kus české práce: míníme „Choleru na Poděbradsku", epidemiologickou studii od Dra. Bouška, obvodního lékaře. Předkládáme tu ze spisu, jemuž věnována píle ta největší, jen nejhlavnější výsledky bádání autorova. Ty jsou: „Vliv půdy nejvíce patrným jest, máme-li na zřeteli nemoci epidemické, při choleře (rovněž při tyfu); podmínky půdy, choleře příznivé a nepříznivé, jsou jen částečně známy; půda dobře okysličující, vodě a vzduchu nepřístupná, jest choleře nepříznivá. Voda pitná neměla na vznik a šíření se cholery buď žádný nebo jen podřízený vliv." Tím staví se autor ovšem v řady lokalistův. Dále poukazuje spisovatel v doslovu na radu indického lékaře Cuninghama a sám k náhledu jeho se kloní: „aby z nakažené místnosti při vypuknutí cholery všichni obyvatelé ihned se vystěhovali".

Práci Dra. Bouška vítáme nejen proto, že přispívá ku řešení velikého problému, ale vítáme ji tím více, že to jest práce česká a že vychází z řad praktických lékařů, od nichž celkem málo prací vědeckých máme. Nesnadno ovšem od obv. lékařů, jakýmiž většina našich praktických lékařů jest a kteří jinými povinnostmi zatíženi jsou, žádati podobných prací, a shodujeme se zcela s autorem, vyzývá-li stát, aby vyslal zvláštní lékaře za studiem tím. Musíme však žádati, aby nebylo nic odkládáno, abychom nemuseli čísti slova jako ve spisu, o němž referujeme, slova, která pocházejíce od lékaře tím více dojímají: „Kdybychom nebyli prospali dobu posledních 60 roků", praví Dr. Bouček, „kdybychom byli všechny novou epidemií nabyté zkušenosti náležitě využitkovali, nemusili bychom se dnes báti blížící se cholery. Vůči blížíce se choleře. vidíme jen svou malomocnost . . ."

Dr. F. H. ***Z lékařských sjezdů prázdninových.***

Zmínili jsme se v čís. 9. m. r. krátce o sjezdu Ústř. jednoty č. l. v Kutné Hoře a poukázali hlavně na rozhovor

o komorách lékařských. Zbývá nám ještě něco dodati Na sjezdu přijata resoluce, která žádá pro království české komoru n. komory národnostně n e d ě l e n é. Dobrá byla poznámka Dra. Vlasáka k řeči Dra. Mosera, jenž ve svém rozhovoru o postavení lékařů vůči nemocenským pokladnám poukazoval hlavně na špatné honorování lékaře — Dr. Vlasák podotkl totiž, že velikou vinu nesou lékaři sami, poněvadž nejsouce organisováni nemohou se pak výdatně proti jednání pokladen opříti. Z volných návrhů pozoruhodný jest přijatý návrh Dra. Bohdana, aby Ústř. j. č. l. přijímala lékaře ze všech zemí českých, a jiný návrh, aby hromady konaly se také na Moravě — doufejme, že i Slezska nebude opomenuto.

Již předešle zmínili jsme se, že stěžováno si na sjezdě kutnohorském do nečinnosti našich žup — snad po vybídnutí tomto začal poněkud živější život a můžeme tu konstatovati několik sjezdů župních: severočeská župa, táborská, plzeňská, lounsko-smíchovská a j. Avšak i na sjezdech župních samých vytýkána slabá účast a dokazováno, že klesající postavení, jakého lékař v životě společenském nyní doznává, způsobuje si vinou vlastní. Jednání na sjezdech těch točilo se hlavně o komorách lékařských a přistoupeno ve příčině komory v Čechách ku výše zmíněné resoluci Kutnohorské; jmenováni na mnoze již i kandidáti do komor — litujeme jen, že se tak nestalo všude: čas kvapí! Komory zařízeny v Rakousku všude, v zemích českých na Moravě i ve Slezsku — zbývá tedy toliko ještě království české.

Na sjezdech bývá vědecká přednáška obyčejně od některého z profesorů — nápadno při tom, že čteme stále stejná jména!

Z vysokých škol.

—u p—. Nynější stav v Praze stížil přirozeně i společenský život studentský. V posledních dobách vždy počátkem nového roku nastalo živé proudění, jež obemýkalo široké kruhy studentské — letošní nová generace studentská jest o to oloupena, hlavně o přímý kontakt s generacemi staršími, s jich rozvíjením a prací. Místo obsáhlých schůzí důvěrných nastaly styky osobnější, kroužky užší.

Hlavními motory studentského života českého jsou nyní dva činitelé: spolek „Slavie“ a pokroková strana. „Slavie“ opatřením vládním byla poněkud zastavena ve svém pohybu, ale větší rána měla býti zasazena pokrokovému hnutí, jež, abych krátce charakterisoval, znamená boj čistě zásadového proti osobním, široce moderního proti užšímu, čistě prae národnímu. Jest to patrno již z jeho nazírání na naši státoprávní otázku, již prohlubuje ve všech oborech, staví na široký podklad lidový, uvádí ve shodu se sociálními požadavky a dokazuje, že pojmy práce národní a sociální jsou souběžné. Sem patří i úzké styky s dělnictvem, práce v oboru otázky sociální a boj o uznání spravedlivých požadavků otázky ženské. Jak patrno, šel tento směr nejdále z našich politických stran; překonal četné boje, takže nyní pevně se zakotvil, připravuje a vychovávaje k vážné práci; neomezuje se již nyní na působení ve studentstvu nebo dělnictvu, ale pronikl již do širšího života veřejného, přinášeje sebou původní své znaky: odhodlanost, samostatnost a bezohledný kriticism, spojený s positivní prací.

„Časopis pokrokového studentstva“ přestane z několika příčin, jež vydávání listu stěžují, na neurčitý čas vycházeti, a nejnutnější jeho úkol přejmou „Nezávislé listy“. Ovšem až poměry se uvolní, bude časopis vycházeti nerušeně dál. —

Vedle hnutí pokrokového jest třeba

všimnouti si i druhé strany, jež ve studentstvu existuje; nazval bych ji „národně vlasteneckou“, hledě k úzkému rámci jejích názorů a činnosti; mění se stále a poslední dobou pojmenovala se „neodvislou“. Charakterisována je těmito několika fakty: Ač prohlašuje se za „radikální ve všech otázkách“, volila šlechtice za protektory svých podniků, učinila známý nemravný útok na prof. Masaryka, její členové šli gratulovati arcibiskupovi Kohnovi k jeho nastolení, jako prý kněží, jenž první jako upřímný Čech zasedá na stolici Methodějově, účastnili se hodů na Velehradě, šli v Čáslaví ve slavnostním průvodu společně s veterány, a v poslední době stal se útrpnosti hodný čin, že člen její vystoupil z výboru „Slavie“ s odůvodněním, aby za výjimečného stavu byl kryt. Jak vidno, zásadu mravnosti nepřijala právě do svého programu. —

Je-li hnutí ve studentstvu, není toho na universitě. V novém školním roce vše jde klidným, obvyklým chodem. Nikde žádného interessu. A na čem také? O stolici moderních literatur, již zaujal Vrchlický, je sice více. O jiných moderních přednáškách ani stopy. Zejména na právnické fakultě není přednášek více, než kolik jich asi potřebuje právník, aby právě tak odbyl státní zkoušky. Nač se namáhat přednáškami z oboru politiky, sociálních věd a t. d.? Ostatně jak universitní professoři zejména právnické fakulty na tyto obory pohlížejí, ukázaly důvody loňských relegací. Prof. Masaryk, jenž volně se rozhovořoval o moderních problémech, byl denuncován. — Je zajímavo, jak uvedl se prof. J. Hanel (jako docent psal se Haněl) svému posluchačstvu. V řeči své ujišťoval studentstvo o svém přátelství a účasti, professoři chtí býti prý nejen přednášeči, ale i vychovateli. Dobrých rakouských úředníků — pravda — vychovala česká universita dost.

Rektorem jest letos P. Kříštůfek. Chyběla prý nám stále bohoslovecká fakulta!

Tolik již jednou je jisto, že universita naše vybývá se svému poslání v našem národním životě i v ohledu kulturním, i národním i sociálním. Chybí jí to, co činí universitu universitou, modernost a samostatnost, a chybí jí to, co by nám ji mělo dělati drahou, českost. Svěřujeme jí svoji intelligenci, ona jest za ni zodpovědna, a my máme právo jednání její posuzovati. Pro volnou myšlenku není snad nikdo jinde stíhán. Ani professor, ani student. Německá universita byla a je doposud spravedlivější a volnější. Tím živěji cítíme potřebu míti své moderní, ohnisko kulturního a národního ruchu, jež by vychovávalo silné, opravdové generace. Teď ovšem nezbývá než působiti širokým, mravním nátlakem opravdové intelligence na zjednání nápravy.

17. t. m. byl prof. Masaryk uvítán demonstrativně potleskem ku své první přednášce v Karolinu. Studentstvo vítalo vzácného učitele a poctivou povahu. Tatáž ovace uspořádána byla druhý den v Klementinu, při níž prof. Masaryk se i vyslovil, že přichází ke studentstvu a myslí, že zůstanou nyní spolu.

K politickému našemu programu.

Uvažuje *V. H.*

I. Maďaři.

Že jest v Uhrách maďarisace všech nemaďarských národností na denním pořádku, jest s důstatek známo. Maďar Pázmándy pravil: „Nás obklopuje 110 millionů Slovanův, i závisí, dle mého mínění, osud magyarországu na tom, jak dovedeme luštit slovanskou otázku".

Kterak „luští" Maďaři v praxi otázku slovanskou, či otázku národnostní vůbec? Jedním z nejnovějších příslušných prohlášení je to, které učinil letos na jaře p. Dr. Géza Kostenszky v brožuře o národnostní otázce v Uhrách: „Buď budeme zničeni my", praví, „anebo musíme národnosti v sebe vssáti: tertium non datur! Boj o bytí — to jest naše národní hnutí! A vysloviti to, není žádnou chybou. Konečně musíme jednou odhoditi od sebe cetky frází. Každý Maďar musí věděti, že není žádným přehmatem, žádným brutálným znásilňováním, nýbrž nezbytná povinnost, příkazem sebezachování diktovaná, vynasnažiti se všemožně o zmaďaření národností." —

Především zajisté nikomu neujde vnitřní odpor ve slovech, že není „brutálným znásilňování", jest-li Maďaři „brutálně znásilňují", děje-li se to jen pro „sebezachování". Morálka to bez odporu — právě „maďarská"! Maďaři tedy mají p o v i n n o s t „sebezachování"! Ku podivu! Maďaři jsou povinni pečovati o sebezachování . . . a ony ostatní národnosti v Uhrách . . ? Snad přece také. Mají-li Maďaři povinnost života, mají ji druhé tamnější národnosti právě tak, z téhož „právního titulu", jako onino! — Proti tomu přece ani p. Kostenszky nemůže ničeho namítati. A stojí-li tu více t o t o ž n ý c h „povinností", stejně oprávněných, patrno, že nutno hledati východiště jiné, nežli ono „brutálného znásilňování", — že tedy nelze povinnosti ony stavěti proti sobě, nýbž vedle sebe a hledati jich vzájemný lad!

Zdá se mně ale, že především jest nutno, zkoumati návětí vývodů p. Kostenszkého: „Buď budeme zničeni my, aneb musíme národnosti v sebe vsáti." Tato věta zdá se dle mnohých a mnohých projevův i mezi Maďary míti platnosti axiomatické; i sluší se tázati, zda-li je to opravdu tak jisto, že Maďaři určeni jsou k vymření — a jest-li ano, nutno-li z toho vyvozovati to, co žádá Kostenszky.

Dlužno tu především poněkud zrekapitulovat, co pověděno ve stati, která byla jakýmsi „prologem" těchto úvah a jest pod názvem „N á r o d n í d r ž a v a" otištěna v posledním čísle minulého ročníku „Rozhledů". Praveno tam: na živu může udržeti se pouze národ ten, jenž z e s v é v l a s t n í v n i t ř n í s í l y jest schopen garantovati si život a vývoj národní, i řečeno

dále, že násilné odnárodňování, a vůbec zasahování v cizí oblast národnostní netoliko mijí se účelem, nýbrž i útočníka zdržuje u volném přirozeném jeho vývoji. To platí ovšem všeobecně, a proto není pochyby, že i Maďaři udrží se na živu pouze tenkráte, budou-li míti v sobě dostatečné vnitřní síly k tomu — ne-li, marno všecko úsilí, neboť uměle národ udržeti nelze. Chovají-li Maďaři v sobě s důstatek této síly životní, čili nic, nejen nepovažuji se kompetentním usuzovati, nýbrž popírám i Maďarům samým oprávnění, chtíti o tom jakkoliv určitě cos usouditi. Nemohou nikterak věděti, že „musí" zahynouti, a proto že to nemohou věděti, jest svrchovanou nemravností, na základě postulování něčeho, co postulovati nelze, činiti úsudky tak hrůzné, jako p. Kostenszky. Pročež směle lze říci: Nikdo nemůže tvrditi, že Maďaři určeni jsou k vyhynutí. A pak padají i všecky ony „důsledky" odtud vyvozované.

Leč „posito, sed non concesso", že by bylo jisto, že Maďaři zahynou: co z toho by následovalo? Trvám, že nikterak z „povinnosti sebezachování" vyřezávati jazyky druhým národům uherským. A to proto, že byli-li by Maďaři odsouzeni k vyhynutí, — maďarisací druhých národů by se nezachovali! Jest sice možno, brutálným způsobem zničiti národ, jak na př. stalo se i mocným Římanům, leč k tomu zapotřebí jest předně ohromné přemoci nepřátelské a za druhé předlouhé doby. Obého nedostává se Maďarům naprosto. Jsouť sami v menšině v Uhřích a nemají ani času k provedení ohromného onoho převratu, nemluvě o tom, že nebudou chtíti přece užívati ohně a meče takým způsobem, jak dělo se při vyvrácení říše římské! A proto soudím, kdyby i Maďaři zahynouti museli, udrží se nejdéle na živu, budou-li dbalí práva a spravedlnosti, či budou-li žíti v míru s národnostmi ostatními, čehož lze dosíci pouze tím, ponechají-li plně volného, přirozeného vývoje každé národnosti uherské.

Že národnostní hnutí v Uhřích počíná přerůstati Maďarům přes hlavu, že nejsou již s ně, ač je místy, na př. na Slovensku, teprve v prapočátcích, jde z toho, že už chystají se sahati i na svobodu tisku censurou slovácких a rumunských novin, že chápou se oproti nemaďarským národnostem těchže prostředků, kterých používalo absolutistické Rakousko vůči nim!

I měli by Maďaři v zájmu svém nejvlastnějším dbáti toho, co Palacký pravil jim již v r. 1865 ve své „Idei státu rakouského": „Kdo slabým se cítíš, nehledej útočiště a spásy v násilí, ježto jest meč na obě strany broušený, ale hleď spojiti se s tím, co jest nejmocnějšího na světě, abys jím nabýval vždy nové síly: jest to právo a spravedlnost, kterážto ač násilím často a dlouho dušené, po časném pádu zdvíhají se vždy v rostoucí síle, a majíce boha samého ku pomoci, odolají konečně všem branám pekelným. Takž i Maďaři jistě lépe pojistí budoucnost svou, když s obvyklou svou energií hájiti se jmou zásady „čeho sobě nechceš, jinému nečiň", nežli když se pustí do „bellum omnium contra omnes"."

Jest nyní objasniti souvislost dosud propověděného s naším politickým programem. Z dobrého rozmyslu postavil jsem v řadě těchto úvah Maďary na první místo. Zřím v nich nejurputnější i nejnebezpečnější nepřátele našeho programu státoprávního i federalistického vůbec a proto chtěl jsem k nim především obrátiti pozornost naší politické veřejnosti, zvláště ano právě o Maďarech a jich nepřátelství k nám mluví se u nás nejméně.

Maďaři jsou nejurputnější nepřátelé naši. V ten den, kdy by v Cislajtanii zavládla svéprávnost a rovnoprávnost národní, zvoní umíráček nadvládě maďarisační v Translajtanii. Toto obé nalézá se v souvislosti příčinné, na-

prosto nevyhnutelné. Pokud tedy Maďaři v zaslepenosti své budou viděti svůj životní zájem v maďarisaci ostatních národův uherských, pudem sebezachování budou zabraňovati průchodu práva a spravedlnosti národnostní v Cislajtanii. — Bylo více než naivní, nemluvě o nemravnosti toho, když před lety dr. Rieger (jak uváděno v listech, aniž bylo dementováno) v Pešti doprošoval se Maďarův o pomoc, zříkaje se za to Slováků! Jak neprozíraví by Maďaři asi byli, kdyby byli dali co na ono „obětování" Slováků! Vždyť tu nikdo ani nemůže ničeho „obětovati", jelikož vládnou tu síly nezávislé na vůli lidské.

Stejně naivně chovají se k Maďarům i „Nár. Listy", myslíce, že liberalistickým úvodníkem honem získají Maďary pro nás. Dostalo se jim až dosud z pravidla za odpověď příkrého odmítnutí! Na př. na úvodní článek „Maďarům" ze dne 21. září 1892, na nějž musili si pak dáti líbiti „vybranou" lokálku „Jinak Maďarům — jinak Čechům" v „Hlasu Národa" 22. září, načež konečně samy „Nár. Listy" v odpoledníku ze dne 30. září otiskly si odkopnutí vládního „Nemzetu". Z doby nejnovější stačí jen přečísti si článek „Pester Lloydu" o mladočeském manifestě! Pro účely naše stačí vyjmouti z článku onoho stať následovní:

„Jakou odpověď nám jest dáti manifestu se stanoviska uherského a dualistického, jest jistě každému jasno. Českého státního práva neznáme. O tom nemůže se tedy mluviti za žádných okolností. Je-li ale tomu tak, a seznává-li i rakouská vláda právní a praktickou nemožnost etablovati český stát — jaký smysl má pak pokračování v politice federačných experimentů, které v rakouských dědičných zemích různým státoprávním aspiracím poskytují denně nové potravy a důvěry a v nevyhnutelném svém následku odpůrce dualismu v říši koruny štěpánské posilují?"

Ještě toho posměchu nazvati politiku Taaffovu federačnou!

Ze všeho propověděného zdají se mně plynouti pro náš politický program důsledky následovní.

Maďaři za dosavádního směru své politiky, jehož obratu dohlédnouti nelze, jsou „z pudu sebezachování" (z nejmocnějšího tedy popudu) nesmiřitelnými nepřáteli našich snah po národnostní spravedlnosti v Cislajtanii, a jelikož vůbec hrají v mocnářství našem prim, zkazili již opětovně mnohý pokus o spravedlivé utváření této polovice říše a budou i na příště bojovati „na život i na smrt" proti každému pokusu podobnému. A tu přece zdá se mně býti samozřejmo, že proti takovému nepříteli je nezbytné vystoupiti také činně.

Jak věci dnes se mají, přihlížíme my vždy trpně, kterak Maďaři všechny naše plány křižují. Bojem s Maďary ztratiti ničeho nemůžeme, aniž čeho zboršiti, neboť jak řečeno, Maďaři již nepřáteli našimi jsou a činí proti nám vše, co mohou, s tím ale pro nás nepříznivým významem, že operují proti nám tajně, v zákulisí. První zisk našeho útočného boje proti Maďarům v tom tedy bude, že z tajného nepřítele stane se nepřítel zjevný. Druhým ziskem, a o velmi závažným, bude pro nás, že útočným bojem svým přeneseme z isti boj do Uher a tudíž Maďary oslabíme, ježto bude jim valnou část sil své obrátiti k ukrocení vnitřních neshod svých. Třetím ziskem pak bu e následkem toho vzrůst naší vlastní síly.

Vzrůst našich sil bojem proti Maďarům bude díti se směrem dvojím. Pr dné získáme na bezprostřední národnostní síle tím, že otevřeně podáme si uce s bratry svými Slováky. Za druhé pak síly nabudeme tím, že svým bo m proti Maďarům získáme upřímných spojenců ve všech národnostech

nemaďarských v Uhřích, tedy ve většině obyvatelstva území koruny uherské. Platonicky psaným úvodníkem nezískáme nikdy činorodé podpory spojenecké, neboť tato získává se pouze na základě společenství realných zájmův a souhlasného postupu bojovného proti společnému nepříteli.

Konečně sluší vytknouti, že máme i mravní povinnost proti Maďarům činným rozhodným bojem vystoupiti. Míním tu povinnost naši pomáhati bratřím Slovákům v jich zoufalém zápase o národní život s brutalitou Maďarů. Způsob podpory této označil výtečně prof. Masaryk v Mošovcích řka, že netřeba než aby Slované začali konečně mysleti, i že není moci na světě, která by pak odvážila se je utlačovati. Učme tedy Slováky mysliti, napomáhejme všestranně jich kulturnímu vývoji a vykonali jsme vše, čeho zapotřebí. Naše kulturní práce na Slovensku seslabila by Maďary co nejvíce, jelikož zde nalezají nejpovolnější materiál maďarisačný.

O způsobě útočného boje našeho proti Maďarům bude promluveno v závěrečném článku těchto úvah. Jinak ale stále mějme na mysli, že na dobro vzala za své doba, kdy my chodívali jme za Maďary a k Maďarům. Dokud u nich nenastane zásadný obrat, jest „marno lásky snažení“, a nastane-li, pak náleží Maďarům, aby sami přišli k nám!

Satyrik Jonathan Swift,

spisovatel »Gulliverova cestování«.

Napsal *Jan Vdča.*

(Dokončení.)

III.

Po dlouhém váhání, a byv sklamán ve svém očekávání, že se mu dostane zaopatření přízní královskou, přijal místo sekretáře u lorda Berkeley-e, jenž byl jmenován nejvyšším sudím v Irsku. Swift doprovodil Berkeley-e do Dublína a tam se od něho dověděl, že místo sekretáře dostane jiný uchazeč. Na to Swift ucházel se o děkanství v Derry, ale bylo mu dáno na srozuměnou, že jeho sok obětoval 1000 liber na úplatky, aby se domohl místa. Byl mu dán pokyn, že za stejný obnos místo může obdržet. „Jste prohnaní taškáři všichni!“ pravil Swift do očí rozhodčím o jeho budoucnosti a vzdal se veškerého ucházení. Po delší době domohl se prebendy ve vesničce Laracoru blíže Dublína, která ale nevynášela tolik, aby mohl pomýšlet na ženění.

Povinnosti Swiftovy v Laracoru nebyly velké. Jeho osada čítala jen patnáct příslušníků, „většinou tichých a přihlouplých lidí“. Oznámil, že bude odbývat nábožnost ve středu a v pátek. Shromáždění první středu sestávalo ze Swifta a jeho kostelníka. I započal bohoslužbu: „Draze milovaný kostelníku! Písmo sv. napomíná mne a tebe...“ atd. Oddal se s velikou zálibou zahradnictví a zřídil si v Laracoru překrásný libosad. Vzdor tomu býval trápen ve svém zátiší nesnesitelnou nudou, a kdykoli mohl, prchal do Dublína nebo ještě dále do Londýna. Seznámil se s mnohými vynikajícími osobnostmi, které zahrnovaly lichotivou pozorností satyrika a podivína. Byl znám po všech kavárnách jako „potrhlý farář“. Přicházíval, chodil půl hodiny sem tam a nepromluviv slova zmizel.

Roku 1705 Swift seznámil se s Addisonem, jenž mu věnoval svou „Cestu po Italii“. Swift byl pánovitý, i Addison si potrpěl na lichocení, ale srovnávali se dobře. Scházeli se jako absolutní králové, zvyklí na kadidlo svých dvořanů, a také přístupni jeho kouzlu. „Tenhle Addison“ pravil Swift o svém soudruhu „má v sobě tolik ctnosti, že by mohl s ní sloužit ke cti celému století“.

Ačkoli Swift byl znám s irskými místokrály, s prvními státníky své doby, nedostalo se mu žádné hmotné výhody. Addison, jeho přítel a mladší než on o pět let, octnul se z podstřešní komůrky ve výnosném úřadě. I jiným dostávalo se mastných synekur, ale Swift pořád zůstával farářem „za

plotem". Obdivovali ho, chválili a zanedbávali. Příčina toho byla ta, že Swift nikdy nedovedl se z celé duše rozehřáti pro nějakou stranu. Swift praví o strannické rozvášněnosti, že „i kočky a psi rozdělili se na Torye a Whigy, a že dámy ze samé náboženské horlivosti zapomněly se modlit. Swift náležel ke straně, kterou tvořil sám. Říkával sám o sobě, že je radikální konservativec. Na okamžik zaskvěly se jeho naděje, byloť mu slíbeno biskupství, ale změna v ministerstvu, odstavení mocných osob od vlivu, způsobily mu bolestné sklamání, za které se mstil jedovatými nájezdy na osoby, kterým přičítal toho vinu. Roku 1710 Swift dosáhl svůj třiačtyřicátý rok. V tom věku člověk je oprávněn ohlížet se po nějakém pevném místě a určité dráze. V literatuře Swift nemohl najít dostatečného zaměstknání, ale jenom částečného a občasného. Štěstí člověka závisí na vědomí uspokojivého zaměstnání vlastních vloh, ať si je to se zřetelem na slávu nebo pohodlí. Náš Swift pletl provazy z písku dále.

Sliby mocných lidí měnily se v dým. Mohl dojít jejich uskutečnění, kdyby se byl zpronevěřil svému přesvědčení. Vědomí, že obětoval velké výhody svým zásadám, ho neuspokojovalo, ač živilo jeho hrdost. Avšak věci počaly se měnit a dráha k ctižádosti se odkrývala. Swift octuje se v plném popředí, a po tři leta můžeme stopovat každé jeho hnutí, všechny jeho obavy i naděje, a pozorovat ho jasněji, než ho pozorovali jeho současníci, ve vyhlášené sbírce dopisů „Journal to Stella". Tento žurnál byl napsán bez nejmenšího pomyšlení na uveřejnění. Čtouce „Journal to Stella", myslíme, že se nacházíme v předsíni parlamentu za pohnutého rokování. Hlavní činitel vybíhá co chvíli ven a sděluje na rychlo bulletin, vypravuje rozčilující případ, poukazuje na hrozivý příznak, hledí si ulevit politickým klepem a výkřikem. Prozrazuje nevědomky své obavy i naděje; vyrazil ze středu bitvy, pozorujeme, že se čivy jeho ještě třesou, a že jeho řeč plá ohněm zápasu. Zdá se, že osud světa závisí od zdaru Harley-e, jako nyní od Gladstone-a.

Swift dorazil do Londýna 7. září 1710. Politický převrat byl v plném proudu. Ministři přijali ho s nadšením, zvláště Harley, jemuž Swift byl představen jako „nespokojený farář". Harley byl politický slaboch, jenž se uměl „protloukat", a který myslil, že jedinou zásadou řádného státníka má být, umět „žít z ruky do huby". Poznal rychle veliké nadání Swiftovo a chtěl si ho pojistit, aby se nedostal druhé straně. Swift se dostal do nejdůvěrnějších politických kruhů, a jeho autorita rostla vůčihledě. Harley nabídl mu 50 liber šter., které Swift „jako neslýchanou nestydatost odmítl", a deset dní nemluvil na ministra.

Jakým způsobem nabyl takového vlivu?

Svou neobyčejnou osobností. Žádný člověk, který mu přišel na blízko, nemohl se ubránit magnetickému jeho vlivu. Avšak konal i podstatnější služby. Harley i jiní ministři skládali svůj hold nově vznikající moci — peru. Političtí spisovatelé bývali prostě námezdníci a často o málo lepší než výzvědové. Žádný předcházející ani žádný následující spisovatel nedomohl se takového postavení pouhým perem. Časopisectvo jako celek počínalo sice býti mocí, ale nebylo příkladu, aby jednotlivec dosáhl takového vlivu. Swift objevil se v době, kdy vliv politického spisovatelství byl již veliký, a kdy osobní přízeň vynikajícího ministra mohla činiti zázraky. Harley učinil Swifta svým oblíbencem, aby mohl používat jeho nové zbraně.

Swift napadl zuřivě Whartona a za dva dny rozešly se tisíce jeho pamfletu. Nazvat tento spis utrhačným, bylo by málo. Obvinil Whartona z každého darebáctví, které by ho o sobě mělo vyloučit ze společnosti. Bídák,

lhář, zrádce, neznaboh, nestoudník, prostopášník, podlec, úplatný, toť jsou epitheta, kterými zdobil jeho jméno. Avšak Swift nemyslí, že zraní svou oběť. „Ten chlap je hotov se mně ptát, až ho potkám, na počasí, jako by se nic nebylo stalo“. Wharton si ovšem asi myslil, že utrhačství takového druhu udáví se vlastní svou zběsilostí. Swift brzo počal psát více státnicky a účinněji. Ministerstvo mělo ke své službě časopis Examiner, a svěřilo jeho vedení Swiftovi. Úspěch byl hned první týden ohromný, neboť Swift psal, že se slova jeho zdála skutky. Nedbal plynnosti ve slohu, ani valně pravdy, ale mířil jako střelec na jedno místo, udeřil a rozdrtil. On uměl odít ministerialní theorii rouchem neomylného zdravého smyslu, který se Angličanu tolik líbí.

Nešetřil ani vévody z Marlborough. „Je to bídák, a nemá zásluh kromě vojenských; je lačný jako peklo a ctižádostivý, jako jeho kníže“. Třeba dodat, že Swift se nikdy nenechal zaslepit vojenskou slávou, a opovrhoval vojenským řemeslem z celé duše. V jedné věci jeví se Swift až dětinsky naivním. Onť se totiž domníval, že mluví pouhou pravdu, a divil se, že napadené osoby zuřily hněvem. On myslil, že by od nich zasluhoval spíše odměny. V nejprudším politickém jitření ministr Harley byl bodnut u poradního stolu. Swift projevil nad tím zděšení, které, zdá se, pocházelo spíše z jeho osobních citů, než z politických obav. „Ach, jak byl ke mně dobrý, a nyní leží v posteli proboden papeženským, francouzským lotrem! Politujte mne, mám toho zapotřebí!“

Harley se uzdravil, a stal se oblíbenějším než dříve. Swifta počíná politický život tížit, a pomýšlí na návrat do Irska. Dosáhl vrcholu své moci, byl důvěrníkem nejmocnějších mužů v zemi a výmluvným tlumočníkem jejich politiky. Bylo vše u jeho nohou, a nejskvělejším jeho nadějím nebylo překážky. Ale zdraví jeho počalo se valně horšit. Zpupnost jeho v té době neznala mezí. Posýlá Prime ministra do Domu obecných, aby vyřídil sekretářovi, že se nedostaví, bude-li oběd pozdě. Ministr sděluje Swiftovi, že si vévoda z Buckinghamu přeje, s ním se seznámit. „Nepředcházel si mne dosti“ odvětil Swift, „a já chci, aby čím vznešenější člověk, tím si mne více předcházel“. Vévodové a znamenití mužové se podrobovali, aby vyhověli „zpupnému faráři“. Toto drzé osobování zajisté nelze omlouvat, ale jemnost nebyla vlastností Swiftovou.

Měl Napoleonský nedostatek velkodušnosti, který hraničil až na sprostotu. Avšak to pocházelo z jeho zvyku, chytat býka za rohy. On udržoval ministry v pokoře, jako krotič šelem šlape na divoké zvíře. Žádný člověk nevrhal se ve službu svým přátelům energičtěji než on. Vyhledával chudé básníky v doupatech a donášel jim peníze. Chtěl poznamenat dobu své moci skvělou štědrostí vůči literatuře, a orgánem této štědrosti měl býti Bratrský klub, jehož byl hýbacím duchem. On vždy pomáhal méně vynikajícím spoluliterátům, a právem byl hrdým na to, že se choval stejně šlechetně i vůči táboru nepřátelskému; on neznal zhoubného literárního kamarádství, které se vždy vyznačuje bezuzdnou a bezohlednou otrlostí vůči zájmům veřejnosti. Ministerstvo si stěžovalo, že jim vždy v rukávě přináší někoho k odměnění, kterého by nejraději utopili. „Cítím povinnost, a jsem k tomu nutkán svým svědomím, abych hleděl pomáhat všem lidem ve světě, mající nějakou cenu.“ Měl také úmysl založit jakousi „Akademii věd“, ale politické shony zmařily jeho plán. Žádný anglický spisovatel nelituje, že se Swiftovi jeho záměr nezdařil; jesti takový ústav na odpor národní povaze, a Angličané nazývají akademie „zorganisovanou pedanterií a posledním poma-

záním duševní mdlobě". Swift nyní poznával čím dále tím jasněji, že za své služby odměny žádné nedojde, a proto ohlásil, že zastavuje své spolupracovnictví. Chtěli ho ještě učinit tělesným kaplanem, ale on to odmítl slovy: „Za živa nebudu žádného člověka tělesným kaplanem. Od nikoho nic nechci; používají mne k práci, kterou si dělám bezpočetných nepřátel, a útutulek bezpečný mně pojistit nechtějí". Uchýlil se do Bershiru, kde se oddával zádumčivosti a myšlenkám o návratu do Irska.

Po nějakém čase teprve dostalo se mu děkanství v St. Patricku, jehož oprava a zřízení ho stály na 1000 liber ster., čímž se na několik let zbavil veškerého důchodu.

V jedné překrásné novelce W. Scotta starý Covenantský kazatel, jenž byl zůstaven Claverhousovým vojskem na poli bitvy jako mrtvý, pojednou povstává, čelí vítězům, a posledním dechem klne utiskovatelům. Právě takovým zjevem byl Jonathan Swift svým nepřátelům, když po desítiletém odmlčení pojednou se objevil na politické areně. Upevnil svou svrchovanost ve svém okolí, a potlačený v prsou hněv vybuchl v čas.

Žádnému člověku nedostalo se důkladnějšího naučení, „aby neskládal důvěru svou v knížata", než Swiftovi, a žádný člověk neměl tak opatrné mínění o moudrosti těch, kteří vládnou světu, než on. Nadíval se dosti za kulisy, aby viděl, že i velkým ministrům scházívá špetka zdravého smyslu. Viděl korrupci na všech stranách, ale sobecký kruh, do něhož tak krutě mlátil, přece zvítězil. Zvítězil patolízalstvím před dynastií, zvítězil klamáním národa a pomluvou odpůrců. Politický cynik se málo stará o abstraktní otázky, jen dovede-li uhájit své pohodlí, ale Swift byl vtěleným mučivým hněvem. Pessimisté dovedou velmi libě užívat dobrých věcí v tomto špatném světě, ale pessimism Swiftův byl jiného řezu; byla to energická nenávist jistých věcí a jistých lidí, které měl stále na očích.

S těmito city Swift usadil se v Irsku, v zemi, která byla skvrnou na aglickém státnictvu. Cítil upřímnou soustrast s utlačeným lidem a plál nevolí proti utiskovateli.

Hlásal, že se Angličané mají stydět, vytýkajíce Irčanům lenost, nevědomost a zbabělost. Tyto vady jsou následkem zotročilosti. Tyranie statkářů, směšná horlivost kněžstva a zbědovanost celého národa dovedou podvrátiti nejlepšího ducha pod sluncem. Nyní to ví každý, tehdy se to zdálo pošetilou smělostí. Swiftovo rozpoznání irské chronické choroby bylo veskrze politické. Irská zbědovanost vyplývala dle něho z vlády nikoli zúmyslně ukrutné, ale naprosto sobecké, které irské daně byly jen pohodlnější loupeží, a která jednala dle zásady, že „nejmenšího pohodlí anglického dlužno více dbáti než štěstí celého irského národa". Shrnul své názory v pozoruhodném spise, ve kterém dokládá, že irský obchod byl úmyslně zničen, jen aby anglický zkvétal; že se všechna výhodnější místa propůjčují lidem zrozeným v Anglii, a že statkáři odírají nájemníky tak, že nemohou dětem pořídit nejnutnější šat i pokrm. Národ sténá pod zákony, s kterými nesouhlasí; on musí hledat spravedlnost na sta mil a za mořem, jeho příslušníci nesmějí sloužit králi na místech cti, důvěry a výhody. Správcové země nemají s lidem žádné sympatie, kromě té, která někdy vzniká z nahodilé lidumilnosti a smyslu pro spravedlivost. Anglická vláda zavinila, že se Irčanu vede hůře než francouzskému sedláku, hůře než německému vasalu a polskému chlopu. „Otroci" praví, „mají v sobě nadání stávat se tyrany, a ten kdo byl kopnut, vrací toto kopnutí šesteronásob svému sluhovi." Tiskař to-

hoto pamfletu byl obžalován, ale porota, ani když byla desetkrát poslána zpět k poradě, nechtěla pronést „vinnen".

Swift hází blátem jako zuřivec. V jednom svém pamfletu radí „jak by děti chudých v Irsku přestaly být břemenem svým rodičům a své zemi". Radí totiž, aby z nich upravovali jídla, z kůže jejich aby se vyráběly rukavice. Je to děsná satyra! Vedle jeho sálavé vášně každá jiná vášeň zdá se býti chladnou, jako zář ohně vrhá některé předměty do stínu. On ale o tom vypravuje s tváří tak vážnou, jako by nějaký podnikatel mluvil o dovozu masa z Ameriky nebo z Australie. Lidé něžných citů se děsí při těch řádkách, ale my mu odpouštíme vědouce, že je to výraz strašné nevole vůči křivdám. „Já se těším" praví, „kdykoli slyším, že panuje v některé osadě velká úmrtnost, kde ubožáci musí platit za díru k obývání a několik brázd brambor třikrát tolik, než to stojí; žijou z krádeže nemajíce práce, a smrt je takovým lidem tím nejlepším, co je může potkat". Swift ptal se kohosi: „Neszírá vám to tělo a duši, vida tolik darebáctví u lidí mocných?" „I to to! Proč pak bych se staral o takové věci, když mně do toho nic není." Swift mohl mu odpovědět, to že je velmi pohodlná zásada, ale pro — ničemy. Swift sám pravil, „že útisk člověka moudrého činí šíleným, a jestli někteří lidé nešílí pod útiskem, nemohou být moudří". Swift se žádné křivdě nepodrobil, třebas viděl, že je odpor marný, a útisk nebouřil žádné srdce lidské jako jeho.

IV.

Gullivera cestování.

Swift jal se zabývat spisováním Gullivera, když poodstoupil z politického jeviště. Část rukopisu byla hotova r. 1722. Celý rukopis Swift přinesl do Anglie r. 1726, a byl vytisknut anonymně následující zimy. Úspěch byl okamžitý a ohromný. „Všechno vám dám, co mám, za Gullivera, který bude mít úspěch jako John Bunyan", pravil nakladatel. Tušení se naplnilo.

Gulliverovo cestování je jedna z nemnohých knih, kterou zná skoro každý, kdo umí číst. Chceme pronésti slovo o tajemství podivuhodného úspěchu.

Jedna věc je očividná. Gullivera cestování je skoro ta nejroztomilejší kniha pro děti, která kdy byla napsána, a je zároveň vyhlášena jako nevyrovnaná satyra. Stará Sára, vévodkyně z Marlborough, byla nad knihou u vytržení, a „o ničem jiném nemluví". Odpouští Swiftovi jeho jedovaté útoky na její stranu, protože tak krutě doráží na přirozenost lidskou vůbec. „On nám líčí krále, ministry, biskupy a soudní dvory tak, jak to nikdo nedovede."

Swift ve svém Gulliveru dal na jevo hlubší názor do pravých zásad politické spravedlnosti, než kterýkoli předcházející nebo současný spisovatel. Mnozí myslili, že zábavná forma, kterou spisovatel volil, není vhodná, neboť prý lidé neproniknou k „neocenitelné moudrosti" spisu.

Dvojnásobný triumf je tím pozoruhodnější. Ještě nikomu nepodařilo se napsat knihu, která oslňovala a okouzlovala revolucionáře, a kterou se kochala bez nejmenšího tušení jiného smyslu i mysl dětská.

Kouzlo Gullivera pro mládež závisí od patrné vlastnosti jeho, kterou vyjádřil naivně jistý biskup, „že je kniha plná lží, a že věří málo kterému slovu". Jestli biskup se musel teprve vpracovat v přesvědčení, že jsou v knize samé smyšlenky, snadno pochopíme, proč se dětské mysli jeví pravdivou. Libé a vážné vypravování připomíná Robinsona Crusoe.

Zvláštnost Swiftova záleží v neobyčejné střízlivosti fantasie, která udržuje jeho nejodvážnější let na pokraji možnosti. Proč by neměli být tvorové v lidské podobě, kterým náš palec se zdá stopou, jako v Lilliputě, anebo stopa palcem, jako v Brobdingnagu?

Obraznost zde není vyděšena, ale příjemně povzbuzena, a pravděpodobnost jeho výtvorů nám lahodí. Swift provedl svou ideu s naprostou důsledností a zdravým úsudkem. Závěrky vyplývají nevyhnutelně z prvotních dat, a nám se zdá, že jinak ani být nelze. Zdá se nám to tak snadným jako lhaní, ale každý kdo se o to vážně pokusil, dozná, že to není tak snadné. Okouzlující pravděpodobnost každého případu v prvních dvou částech zamlouvá se dětem, jimž se líbí určité, konkretní obrazy, a nacházejí půvab ve světě, jenž jest pln divů, a přece ve všem pravdivý jako dobrodružství Robinsona Crusoe. Poslední části knihy prozrazují nejsveřepější povahu Swifta. Co znamená Gulliver? Jest to patrně satyra — ale jaký jest její účel?

„Z celého srdce nenávidím zvíře, nazvané člověkem" praví sám Swift, „ačkoli upřímně mám rád Jana, Petra, Tomáše atd. Na tomto základě misantropie spočívá moje práce".

„Kdyby svět měl jen tucet poctivých lidí, spálil bych své cestování", píše ke svému příteli.

Gullivera cestování náleží k literárnímu druhu, jenž jest pln groteskních i anomalních forem. Je příbuzno Baconově Atlantis a More-ově Utopii; také připomíná pozdější filosofické romance Candide a Raselas. Lze je také porovnati s Bunyanovým Cestováním Poutníka, i s jinými allegoriemi. Allegorie v plném rozmachu podobá se hře v šachy, již hrávali prý staří monarchové, ve které panáčkové byly nahraženy skutečnými lidskými bytostmi. Pohyby činitelů nebyly podmíněny vášněmi, náležejícími jejich povaze, ale vnějšími pravidly, která jim ukládala hra.

Allegorie jest jakési obrazové písmo, oblíbené, jako obrazové písmo v jistém období vývoje vůbec, ale unavuje vzdělanější dobu, kdy máme raději abstraktní theorie, pronášené abstraktní řečí, a obmezujeme umělce na vnitřní smysl obrazů, kterými se obírá. Celá třída více méně allegorických spisů činí dojem, že ukrývá mnohem více smyslu, než ho zachycuje ucho. Dle Hazlitta Swift chtěl „strhnout s prázdné pýchy a vznešenosti tu imposantní tvářnost, kterou jim dodávají vnější poměry". Swift ukazuje brzo malichernost, brzo hrubost naší sebelásky. Swift cítí, že válka mezi trpaslíky je opovržení hodná, a z toho snadně vyplývá, že válka mezi lidmi šest stop vysokými je také ohavná. Interes lidského dramatu nezávisí od velikosti činitelů. Trpaslík nebo olbřím, nadaní všemi našemi funkcemi, jsou zcela tak zajímavi, jako bytost normální postavy.

Pravíme-li, že nám Swift ve svých obrazech ukázal skutečnou podstatu lidského života, díme o něm, co se říkalo o Shakespearu, Balzacu nebo kterémkoli velkém umělci. Síla jeho satyry závisí od říznosti, s jakou vylíčil vášně lidí velkých nebo malých. On se snaží vyjádřit své pohrdání státníky, válečníky a svádí nás na svou stranu. Swift má ustavičně na očích ženu se sedřenou koží, a všechna krása jde u něho jen na tloušťku kůže; pod ní je samá umrlčina. Čtenáři nemohou odpustit Swiftovi, že se tak rád brodí v kalu a hnusu. „Proroku, chceme slyšet příjemné věci!" tak volají lidé všech věků, a ten kdo napadá zlořády, zbouzí proti sobě hněv i těch, kteří sice také nenávidí zlořády, ale kteří o nich raději chtějí mlčet, než aby se tropil hluk.

S úctou, nikoli nevolí, máme pohlížet na muže, jenž zdrcen, zraněn osudem, vzdoruje všem s neukrotitelnou pýchou, a který na rány své nemá léku, jehož by přiložil, než pohrdání. Stížen strašnými tělesnými bolestmi, a ještě hroznějším stavem setmívajícího se ducha, kráčel vstříc smrti sám, opuštěn, podoben Napoleonu na ostrově Elbě. „Dobrou noc" říkával svým přátelům, „doufám, že už se neuvidíme". Tušil dlouho smrt a sám napsal báseň „Na smrt dra. Swifta". Swiftova originalita jeví se v tom faktu, že pro něho musí být zřízena zcela nová třída literární, do níž by byl zařaděn. Před svou smrtí byl hnán až k zoufalství vředem na oku. Bolest ho zmořila tak, že konečně ztratil paměť, a v říjnu r. 1745 prchl i stín jeho života.

Byl pohřben ve chrámě sv Patrika, a nad jeho hrobem čteme hrozný epitaf, jejž si sám byl složil:

„Ubi saeva indignatio
Cor ulterius lacerare nequit."*)

Prapor.

Ó, který prapor v boj nám bude vláti?
tak ptá se v nesvornosti bouřně lid:
— Vrah neustává k valům vlasti hnáti,
nuž, spojme se, ten útok odrazit! —

A v ráz se pestré vlajky vynořily,
sta vůdců slibuje již jíti v řež,
a každý dí: — Já dovedu vás k cíli,
kdo vlasti syn, ten za mnou slepě spěš!

Jak přerůzná tu chvějou vzduchem hesla,
jak divných barev mihotá se směs!
Ach, jinou barvu každá vlajka vznesla,
ba, každý vůdce maskován jak v ples.

Jen bílé barvy není tady zříti,
té barvy poctivosti, jiných dost,
a v boji, jenž dnes bouřně počal hřmíti,
kde nalézt bez masky jen mužnou cnost?

Boj zuří... Ne! toť mezi vůdci váda,
jež vyhazují se jak v turnaji,
hle, vše se sváří, štouchá, třísní, hádá —
leč vrah se směje tomu mumraji.

Em. ryt. z Čenkova.

---

*) Zde odpočívá zuřivý hněv,
jenž srdce jiných už trápit nemůže.

Smutek života.

Napsala *Růžena Svobodová.*

Přijela jsem na venek na hory a do lesů. Byl červen; teplý, silný červen. Dni dlouhé k nepřeklenutí, lesy volné, daleké, svěží, cesty v nich travnaté, zelené, vlhké; nebe hluboké, a oblaka bílá a lehká jako labutí prach tiše plula a přepadávala po něm.

Každého rána (jak jsem procitla), kdy v mém pokojíku (v takovém úzkém pokojíku se dvěma okénky na rozkvětlou, neskosenou zahradu), byl ještě temno, kdy jen bílou záclonou na skleněných dveřích prokmitalo od východu cosi světle šerého, zaklepala na ně prudce domácí dcera Žana a zavolala silným hlasem bez pozornosti a něhy, asi tak jako budila malého pasáka:

„Vstávejte honem! Slunce ještě nevyšlo, ale nesmíte si dlouho hrát!"

Vstala jsem mdlá, v prolomení těžkého spánku, oblékla se tichounce, jako bych se něčeho bála, a šla jsem na zápraží.

Vzduch býval prochladlý, ale křišťálově čistý a lahodný, obloha bezmračná, vysoká, klidná, šedí promodralá, jen na východě párou mdlá.

Ač slabě znavená a s čímsi tížícím v očích, vyběhla jsem rychle vysokým průsvitným lesem a mokrou travou na volnou paseku, plnou mohutných, mezi růžově kvetoucí metlice pokácených borovic, kůry a bílých třísek. Odtud bylo vidět údolí roviny, celý daleký kraj, cesty vodou nasáklé a ztemnělé, široká, až k odlehlým horám v pravidelných lánech rozběhlá pole, i drobné, bílé vesnice se šindelovými a doškovými černými střechami.

Daleko mezi horami, po celé délce vinoucí se řeky, nad každým jejím přítokem i nad rybníky u barevných mlýnů zvedaly se jako dech vzdušné, mléčné páry.

Nízký, bělostný mrak, táhle položený na horách, rudnul a prosakoval těžkým, kovově lesklým karmínem. Za ním objevila se nízká vrchní, vyklenutá část do ruda rozžhaveného slunce, jehož ohromná koule žáru a síly provlékla se sněžnými oblaky, prosákla je ve vějířovitém rozsahu paprsků tekutým zlatem a veplula pobledlá, vždy jasnější v čistý, mléčný blankyt.

Kohouti v celém kraji, nezaplaveném hlukem dne a práce, oznamovali táhlým voláním jitro. Ze štíhlé věže malého kostelíka, která strměla nad lesy jakoby se jen vzletem klekání byla k nebi vypjala, vyzpívaly drobné, sladké zvonky do širokého údolí a vysokých borových lesů pozdrav novému dni.

Snad se teď budily vesnice. Vesnice bílé, drobné, nakupené jako hračky, tak tiché a malé, až bylo nepochopitelno, že i v nich se může hýbati život, že i v nich, tak klidně pode mnou v údolí složených, může prýštiti bolest a smích.

„Jaká bolest?“ myslila jsem. „Co může pohnouti nesložitou, tuhou vrstvou jejich života? Pracují mladí a umírají v stáří. Nic víc.“ A zachtělo se mi nahlédnouti v ty tuhé, málo slovy popsané stránky jejich života, tak málo slovy popsané, jako jest na březovém kříži nad rovy prostě označena jejich smrt.

„Žil a umřel“, zdálo se mi. „Co se víc může říci?“ Chtělo se mi znáti ten vleklý, neshonlivý život vesnice, do níž jsem denně hleděla při východu slunce jako do rozevřené dlaně, a jednou za větrného dne, když bylo v lesích smutno, když hučelo to těžce v korunách rozšumělých, rozhoupaných stromů, sešla jsem do kraje.

Do nejbližší vesnice, zdánlivě na dosah ruky vzdálené, musilo se jíti tři čtvrti hodiny. Ležela za bažantnicí, mlýnem a rybníkem v širokých lukách. Dala jsem se vésti Žanou, silnou, dvacetiletou venkovankou, která všechno v kraji znala.

Šly jsme za podmračného odpoledne o jedné hodině s poledne do údolí. Pršelo chvílemi. Mračna se na západě kupila a valila těžce v před. Na zpolovice již posečeném poli s řepkou, která se vlnila v růžové, do oranžova měkké ploše, a na druhé polovině ležela v rovných řadách, pracovaly, svazujíce ji, ženy v pestrých šatech. Z temného pozadí lesů vytryskl odkudsi úzkou štěrbinou mraků tenounký paprsek a osvítil všechno. I zlatá, zkosená řepka, i modré, červené a žluté, deštěm nasáklé šaty žen ozářeny a polity byly jasem.

Na počátku vesnice mezi stodolami, doškami krytými, potkaly jsme starce. Šel zvolna a opatrně se držel plotů. Hlavu měl nepokrytou. Jeho čelist byla jako sražená, jeho důlky oční byly černé a prázdné pod přivřenými víčky. Tam, kde přestaly ploty, a kde se neměl o co opříti, vztáhl ruce s otevřenými dlaněmi před sebe v prázdno, a šel zvolna v modrých, plátěných šatech, bos, sotva že se hýbal v před. Když jsme ho míjely, zahučel cosi nesrozumitelného a stichl.

Žana mne vedla k starostovům do velkého statku. Selka, masitá, veliká žena se čtverhraným obličejem, líná, černovlasá, rozcuchaná, vedla nás do světnice. Čtyři její děti a pes vehrnuly se za ní.

Usedla ztěžka na dřevěnou pohovku za stůl naproti nám a oddychla si.

„Spala jsem“, povídala, „děti mne přišly zbudit! A jaký pak je to život ve vsi? Od rána do večera aby se člověk dřel, s těmi dětmi peklil, a na zábavu ani pomyšlení. Hned bych odtud utekla! Nic neužiju. Ani se nemáte na co pěkného dívat. Poslouchej, Evo“, řekla své desítileté dcerušce, která stála v koutě a hryzla ret, „dojdi pro slečnu učitelku, a ty, Karle, jdi hledat tatíčka!“

Děti odešly, a selka naříkala dál. Vedla nás do parádního pokoje, který páchl plísní, a ukazovala podobizny mladých důstojníků s podpisy a věnováním. Vypravovala o svém mládí. Byla z Prahy, hostinského dcera, a provdala se na venek bez peněz do velikého statku. Považovala to za oběť a celá léta to muži vyčítala. On přišel s pole; byl veliký, vychrtlý, uprášený a ztrmácený. Měl laskavé modré oči, světlé vlasy a až k čelu sluncem opálenou pleť. Pohladil po hlavě a políbil asi čtyrleté své děvčátko. Jeho žena nepřestala naříkati.

„Když tu šli vesnicí vojáci, všichni důstojníci mi říkali, že je mne pro ves škoda“, pravila, stavíc na klín nejmladší, asi rok staré děvčátko.

On sebou netrpělivě pohnul, pohlédl z okna a zabubnoval prsty o stůl, aby se uhnul pohledu na svou nespokojenou, ztloustlou, rozcuchanou ženu s velikýma, línýma očima, v nepořádných roztrhaných šatech.

„Člověk se nadře, jako ten dobytek, div nepadne! A když přijde domů, tak jiného neslyší, než tohle". Jeho oči těkaly po okenním rámu, ale kostnatý, zhnědlý obličej neměnil výrazu.

„Co chcete, paní starostová", promluvila Žana; „jaký pak byste chtěla jiný život? Máte co jíst, chvála bohu, a starat se máte taky pro koho. A už to je štěstí!"

„To já říkám!" radostně se vmísil starosta. „Vidíš. Musíš být spokojená s tím, co pán bůh uštědřil!"

Ona se pohrdavě usmála a zkřivila své masité rty.

Do pokoje vešla Eva, a za ní slečna, štíhlá, jemná, s tváří bledou jako od zimy nebo bídy. Čelo její bylo vyklenuté, tahy i šedivé oči plny výrazu projevené duše, a plny utrpení.

Byla to vesnická, industriální učitelka.

„Helet, teta", řekla starostová své nejmenší dcerušce, kteráž vztáhla po slečně ručky.

Starosta se zamračil a odvrátil se.

Nerozuměla jsem proč.

Slečna byla dcera vesnického učitele, nejstarší ze dvanácti dětí. Byla učitelka ve vesnici za plat stodvacetipěti zlatých ročně. U starostů dávali jí v poledne trochu polévky tak jak vařili pro sebe a pro čeládku. Ona za to učila a chovala jejich děti, pomáhala v domácnosti a šila pro ně. Byla churavá a upracovaná, ale pokorná a tichá, citlivá a hrdá. Chléb, který přijímala, stokrát splácela. Starostová, taková silná, hrubá hmota, ji využitkovala. Sama se štítila práce, a všechno, co bylo nutno vykonati, vložila v slabé bílé ruce učitelčiny. Tato pracovala do noci, do únavy až k nemoci.

Milovala podučitele v rodné své vsi. Starostová jí to připomínala v hrubém zachechtání velmi často. Učitelka se zachvěla vždycky jako bříza ve větru a promluvila cosi vážného o nějaké práci, aby odvedla hovor jinam.

K svačině přišel domů dědeček, otec hospodářův, červený, pevný stařec, tichý a nemluvný.

„Slečinko, běžte mu dát honem kávu", řekla starostová, „a dejte mu tu největší buchtu, aby si dědek nemyslil, že mu nepřeju. Beztoho aby jen jemu pořád sloužil!"

„I dyť já...", nehlasně namítl stařec, usmál se rozpačitě, a vzal na klín čtyřleté děvčátko, svou vnučku, stáhl jí přes nahá kolínka sukničku a hrubou zpracovanou rukou stiskl k sobě její světlou, kadeřavou hlavu.

Do síně přišla žebračka, taková celá zelená, malá stařenka s bílými chomáčky vlasů pod pustlým, zeleným šátkem na čele. Byla to žena onoho slepého starce. Ani ona dobře neviděla; pracovat nemohli ani jeden ani druhý, a ve světničce, kterou měli výměnkem, nasadila se jim rodina s pěti dětmi, ničeho jim neplatila a utiskovala je. Oni je tam trpěli a nevyháněli jen proto, že jim dovolili se ohřát.

„Kam pak my už můžeme do lesa? Šli jsme jednou a muž padal a já padala, a domů jsme nedonesli přece nic! A tak, jak povídají: sprosták už k ničemu není!" řekla, svěsila hlavu a zaplakala.

„Tetičko", povídal starostův hoch, který se osmělil tak mne nazývati, „já bych chtěl mít koně. Ale jest-li tam mají v Praze koně bez prkýnka."

„Pošlu ti takového", řekla jsem. „Bez prkýnka".

„Ale jest-li jistě? Abys to jen tak neslibovala!"

„Pošlu jistě a bič a buben ti pošlu."

„A mamince jsi toho taky tolik naslibovala?" optal se prostě.

„A tak je člověk opuštěný na tom světě jako hrdlička!“ zavzdychla zelená žebračka, jako by ani nikdo nebyl přerušil její vzdechy. „A lidi hubí, ale neulitujou! Když byla stará pajmáma živa, ještě mi dala trochu brambor. Ale teď sotva že kůrky vyžebrám!“

K večeru jsme odešly z vesnice. Všichni chtěli jít s námi. Všichni si chtěli stěžovat ještě o samotě, aby to druzí neslyšeli, někomu, komu by se nezdálo jejich hoře denním, ale důležitým a pozoruhodným.

Konečně rozhodlo se tak: děti chtěli jít všechny, a poněvadž otec nedovolil, musila i matka zůstati doma. „Tak jste viděla, jak to je ve vesnici“, řekla při loučení. „Jen vy z města byste mohla pochopit, kdybych vám mohla všechno vypovědít, co jsem tu zkusila“.

Šla jenom učitelka a hospodář. Učitelka se zavěsila a vlékla mne spěšně ku předu, aby hospodář a Žana neslyšeli.

Slunce už zašlo za obzor; za ním vítr mraky rozvál a ztichl. Nebe bylo v několika vrstvách šeré, pole zelená, kvetoucí luka růžová, hrachoviště u mlýna rozhořená květy vlčího máku.

Vesnice zatopila se v kadeřavém stromoví štěpů.

Šly jsme tiše po mezi, na které odkvetly staré košaté pláničky s rozevřenými rameny k uzardělému nebi.

Učitelka musila mi pověděti svoje hoře. Smutně mi šeptala, co jsem sama uviděla: smutné postavení, které zaujala u starostů, trapné a bezvýchodné.

„A kdybych viděla, že má práce není marna, že pracuju pro někoho, komu je třeba mé práce, že přináším užitek. Ale takhle? Nikde nevidím, že by z toho kdo co měl. Jen ona má více času k naříkání a k trápení muže. Mohla by být ráda, že jí odpustil, že ji nevyhnal po tom, co se stalo . .“

Domnívala se, že snad vím, co se stalo.

„Ale viděla jste?“ řekla. „On chudák se dost přemáhá, ví, že dítě za nic nemůže, ale přece, jak se na ně podívá, vlhnou mu oči a říká: „Kdyby ono nebylo tomu Doležalovi tak podobno, já bych snad přece zapomenul!“ Mně je ho tolik líto, tak mu všechno vymlouvám. Ale co je platno, když on všechno ví a vymluvit si to nedá?“

Pak povídala i o své lásce. Rodiče že brání, a on že je nešťastný. Zdá se mu, že je určen k něčemu lepšímu, než být na vesnici podučitelem. Neměl peněz, aby dostudoval na technice, a chopil se toho, co bylo. Vypravovala, že zhotovil, jakýsi vzácný stroj, znamenitý vynález, ale neměl peněz, potřeboval od někoho pomoci, a ten si vynález přisvojil a vystavil jej pod svým jménem.

„A teď, teď se hněváme!“ řekla smutně a vysvětlovala proč. Ale ať ho omlouvala jakkoli a stavěla tam, kde nejvíce svítí slunce, já cítila, že on jí lže, a že by rád unikl, že příčiny, jež jí udává, proč nepíše, jsou průsvitné, špatným klihem přilepené, a že se viklají. Leč ona věřila a neviděla jen hrůzu vnějších příčin nastavených v cestu. Plakala, že všichni kazí její lásku, i jeho i její příbuzní, a nechápala, že všechen chlad, všechno rozbrázdění dává on a jeho nitro.

„A tak bůh ví, jak to s námi dopadne!“ domluvila a stichla.

Za námi šel hospodář se Žanou. Já slyšela, že i on si stěžoval.

„Tak jsem rád, když někdo moudrý ženě to vymlouvá“, povídal jí.

Dovedli nás až k lukám a rozloučili se. Oba děkovali za něco, jako kdy y jim byl někdo prokázal největší dobrodiní, ale tak zmateně a neuvědom le, že snad ani sami nevěděli, proč děkují.

Rozešli jsme se. Před námi šuměla zčernalá bažantnice poplašenými křídly svých korun, a za námi hučel v důležitosti blízka život vesnice tak, jako když lasturu k uchu přitiskneme.

Já vzpomínala všeho toho života neskončeného, nerozřešeného, do jehož otevřeného lomu jsem nahlédla.

Ty tuhé stránky jejich života, na nichž jsem hledala jen několik slov, hemžily se zatím k nestěsnání bolestí. A nebylo jiného zákona, poznala jsem, pro menší útvar. Společnost, která jde za svým cílem neurvalá a silná, která tolik pod heslem dobra zničí a rozmačká, jako ve spojitých nádobách vystoupla i sem. Postavila svůj zákon záporných poměrů nad drobnou vesnicí, nakupenou jak se mi z hor zdálo, jako děcké hračky, tak tichou, že se v ní ani život nezdál hýbati.

Jako plameny stále živeného ohně slyšela jsem planout a praskat touhy a bolesti všech. A cítila jsem, jak málo by všem scházelo, aby netrpěli; však muka, která sami sobě připravují, jsou o sebe zapřená jako zdivo budovy, sebou podmíněné a pevné.

Tmělo se, louky vlhce dýchaly. Kdesi ve tmě nad rybníkem ostrým hlasem ze široka zakřičela čejka a utichla.

V dálce, kdesi za rybníkem a městečkem, v neprůhledném šeru, jako by ze země dechem páry vystupoval, táhle zavzněl zpěv. Tenké ženské hlasy zpívaly Mariánskou píseň. Stanuly jsme a naslouchaly.

„Procesí!“ řekla Žana. „Jdou na Svatou Horu a zůstanou v městečku přes noc.“

Smutek celého odpoledne, šero a vlhko večera, ta táhlá píseň odkudsi ze tmy mi sevřela podmračným steskem srdce a duši. Tušila jsem kdesi za městečkem zástup znavených lidí, kterak jde odpočinout si na cestě své pouti kamsi pod neznámou střechu, do nepohodlí, a cítila jsem, jaký jiný, ale stejně silný to musí býti pramen bolesti, jaká víra a úzkost, která je spojila, aby je dovedla před zázračný obraz Madony pro útěchu a pozdravení.

V té chvili, kdy v zrcadle mé duše se zmítaly ještě vlny nestišených a neuložených dojmů celého odpoledne: bolest učitelčina i starostova, žaloba staré, poloslepé žebračky, smutná omluva starého výminkáře, touhy starostové i jejího hocha, představy zpívajících prosebníků, i jejich nevysoko jdoucích bolestí a přání, pochopila jsem oddělený, osamělý život vesnic, to z dálky neslyšné šumění drobných sbíhajících se pramenů, nad nimiž stejně jako nad řekou vystupují a zvedají se jako bílé páry před východem slunce, ve shonu dne neviděné starosti a bolesti, v nichž stejně jako ve vlasových nervech chvějou se prvky uvědomění a procítění.

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Nové knihy lyrické původní.

Referuje *Jiří Karásek*.

II.

Stejné resultaty jako u „Melodií" pana Táborského jsou též u sbírek, jež letos vydal pan Bohdan Kaminský. Jsou to zase většinou snůšky jeho nejstarších poesií, jež pan Kaminský promísil a proložil zcela libovolně a náhodně čísly novějšího data, několika kusy aspoň relativně čistšího a vyrovnanějšího zladění poetického. Sbírkám se tím dostalo nepříjemně chaotického rázu, může-li se na příklad při „Mužích a ženách" o nějaké celkové fysiognomii knihy vůbec mluviti. „Muži a ženy" nedají se držeti. To vidí a uznává, doufám, dnes, má-li jen trochu autokritiky, též pan autor sám. Jsou to skuteční „rari nantes." Bylo by nevděčnou, zbytečnou a marnou prací chtíti z těchto básní vyňati a složiti psychickou konstrukci básníkovu. Je to sbírka konceptů poetických, dávno odložených, basnický kapitál hromaděný předcházející generací a teď znova, až do omrzení, vyssávaný a vyčerpávaný, mrtvé zboží, zaplavující rok co rok knihkupecké trhy a hltané posléze, aniž se ruka nějakého soudného a kritického čtenáře k nejmenšímu protestu hne, na vždy odlehlými regály knihkupeckých skladišť. Není proč želeti sentimentálně osudu těchto sbírek. Nejvýše politujete skvostné rakve, v níž se poetická mrtvola pochovává, marného nákladu, jenž vydán. A více ničeho. I to lepší, co trysklo ve sbírce vedle šablony, utápí se v střízlivé šedi ostatního a mizí, třebas nezaslouženě.

V Molièrově „Lakomci" vystupuje sluha, jenž k vůli úspoře je zároveň kočím i kuchařem. Kdykoli vystoupí na jeviště, ptá se svého pána: „Prosím, je to Váš kočí nebo Váš kuchař, s nímž teď chcete mluviti?" Někteří naši páni literáti ve vzácné ochotě zastávají v literatuře touž dvojí rozdílnou funkci. Tak hned p. Kaminský. Jinak si aspoň nedovedu vysvětliti genesi sbírky rozmarných veršů „Verše humoristické a satirické" bez nejmenších pretensí uměleckých, a vedle toho hned chmurné sloky sbírky „V samotách". Nebudu však k panu autoru zlomyslným a „Verše humoristické a satirické" položím shovívavě stranou.

„V samotách" jsou důkazem, jak trefně byl pan Kaminský charakterisován, když byl nazván romantickým pessimistou (oproti pessimistům moderním, psychologním). Jeho básně jeví ducha nesmířitelné tvrdosti, co nejpříkřeji revoltujícího a protestujícího, trpícího, po svém soudu,

nespravedlivě, nezaslouženě, útiskem toho, co leží mimo něj, co jest mu vnější, cizí, nehledajícího a nevidoucího původu svých běd v sobě samém, nýbrž ve svém okolí, ve světě, jenž jej obklopuje. Jsou to těžké a chmurné sloky, jež pan Kaminský nabásnil, ale studené a matně šedivé jako rozetřené mlhy, které zavalily svou jednotvárností i nejjasnější, nejslunnější kraje, jež člověk ve vzpomínkách nachází, vzdálené kraje mladosti. Co mne se tkne, nenazval bych pana Kaminského ani pessimistou. Je melancholik. Vysloví „bolest", a celá jeho psychická konstrukce se hned rozechvěje a rozvlní jediným tím výrazem. Jeho poesie je složena ze samých takových výrazů. Vracejí se opět a opět, jako záhyby smutečních draperií překládány vždy v jiné a jiné tvary. Ztroskotané lodi, tonoucí plavci, stíny večera, dávno sváté stopy, hluchá, němá poušť, pláč znějící v pustou noc, zvadlé listí, pád jeho se stromů, zvrácené hřbitovní kříže, podzimní lada — to jsou představy a obrazy, jež vždy a vždy padají v mysl básníkovu, kdykoli „dny dávno uprchlé zpět v paměť přinese." Na ně se redukuje celá poesie páně Kaminského, je reprodukuje a obnovuje neustále. Monotonnost korrektní, orthodoxní formy, jíž celá sbírka psána, unavuje, umrtvuje. Psychologický zájem, slabě autorem živen, ustupuje posléze a mizí. Nemáte nikdy a nikde pevného, konkretného názoru o původě, o motivech autorovy melancholie, autor vás informuje v nejpříznivějších, ač zcela řídkých příležitostech jen v narážkách indirektních a při tom nesmělých, nejasných, slyšíte kvil dotýkaných strun a nevíte, co je rozvlnilo a co je tak roztesknilo.

To jest již pan Aug. Eug. Mužík určitější a vypracovanější. Autor „Černých perel", duch panu Kaminskému jinak příbuzný, je také pessimista, romantický pessimista. Revoltoval a bouřil v první sbírce, teď je srovnanější, klidnější, ale zůstal stejně nesmiřitelný, uražený a nenávidějící v poslední sbírce jako v první. Jeho kniha nejeví takové roztříštěnosti nálad jako knihy páně Kaminského. Převládá a dominuje v ní jediný tón, v ní tekou, valí se a proudí mrazivé, ledové, jako tekutý mramor tvrdě černé vody jeho chmurných slok. Marně by kdo hledal v páně Mužíkových básních metafory a jiné přízdoby básnické. Jejich poetičnost jest jinde. Pan Mužík realisoval u nás první zase po panu J. V. Sládkovi poesii inspirací vroucích, čistých a mužných, obraznosti určité, poesii charakteru, slovem ... ideál, poesie anglické. Je to duch, jenž se inspiroval spíše na tvrdosti, přísnosti a uzavřenosti protestantismu, než na passivnosti a odříkání katolicismu. Jeho básně jsou upřímným a otevřeným deníkem muže raněného a šlapaného, jeho protestem proti tomu, co ho drtí a ničí ...

Titul knihy pana Fr. S. Procházky „Blesky na horách", rozevírá falešnou perspektivu. Básně nemají s blesky ničeho společného — leč snad že zjeví se pojednou, mimo nadání, projedou oblohu, rozetnou ji v ohnivou jizvu a v okamžiku zase zmizí — na vždy. Blýskání na časy. Mnohé z nich jsou spíše divadelní blesky. „Starý čáp" vypadá skoro jako skreslený Baudelairův „L' Albatros" z „Les Fleurs du mal". Tam, kde chce pan Procházka satirisovati, jeví se nedostatky jeho Muzy nejtrapněji. „Fragment pekelné komedie", patrně parádní kus knihy, je toho důkazem. A mimochodem: Zola je — kaviár?! Patriotická čísla knihy zabřídají v ovšednělá již úsloví. Recept ke spáse národa udává p. Fr. S. Procházka (jako každý táborový řečník) zcela snadný. Chceme-li býti „národem z kvádrů, z ocele",

„... srdcím dejme láskou, láskou vzpláti,
k hrudi si připněm' peruť sokolí."

Bude-li celý národ sokolský, bude spasen. Dojemné!

„Nuž, bratři milí, vzhůru čela v muce
s praporem v pěsti, vzdorem ve zraku,
z nás každý staň se lidu tomu vůdce
k svatému vítězství a zázraku".

Ad vocem celé naší „vlastenecké" poesie. Přichází zase — po delší době povržení — do mody a ke cti. Aspoň u většiny našich básníků. Není poety, aby nevpravil do své sbírky aspoň několik vlastenecky pathetických čísel. Všude mohutné pózy. Vysoký piédestal. Tak vážná doba, jakou žijeme, nachází naše básníky — připraveny. Nástroje jsou zladěny, partesy rozdány. Hudba může počíti. Nevadí, že partesy jsou sežloutly, že jsou sebrány z plesnivé, dávno odložené zásoby, nevadí, že koncert půjde zase notou před tím povržených Picků a Jablonských. Všude víra ve vděčnost auditoria a jistota — applausu. I nejcizejší mandoliny (Jaroslav Vrchlický etc.) se druží v libý souzvuk k domácím dudám.

Stačí však přihlédnouti blíže — a poznáte celou prázdnotu, celou vyčerpanost, celou jalovost této příležitostné produkce, vystupující se směšnou imperativností rozhorlených tribunů lidu, s pompésností divadelních reků a kladoucí uschlé, poprášené věnce zašlých sláv na hliněné nestvůrné modly „národního, vlasteneckého, patriotického, slovanského." Praeparovaná a uměle restaurovaná poesie tato oživuje jen umělecké a básnické mrtvoly, lživé fikce, rozplývá se ve výrobě pathetických deklamací, bez hloubky a citu, bez prolnutí a prohřátí, ustrnula v produkování tvrdých, vynucených, vyaffektovaných frází a bombastů. Páně Macharova sbírka „Tristium Vindobona" vykázala jinou, a dodejme hned, správnou cestu české politické a sociální poesii. Jsem přesvědčen, že nadaný tento básník povede zase za sebou hotovou potopu imitátorů. Jeho sonetové knížky trochu disgustovaly. Nová kniha jeho uspokojuje všechny, kteří v jeho poslání básnické věří. „Jarní sonety" a ostatní knihy z toho cyklu byly jen zastávkou, posilněním k nové, rozvinutější básnické produkci. Měl jsem již jinde (v Literárních listech 1893) příležitost opraviti omyl a křivdu, jež se na panu Macharovi páchala, vytýkala-li se imitace Musseta. Nic nesprávnějšího než to. Musset byl úplně passivní, dítě, jež nemělo nic více než slzy.*) Kde se chtěl odvážiti invektivy, lámal kopí po malé rozvaze dříve než-li ho užil. Nechutilo se mu prostě rváti se s osudem. Byl na to příliš aristokratický. Trpěl raději, resignoval. Hra byla prohrána, odhodil karty, byl klidný, třeba to v něm bouřilo. „Muž, který má krásnou minulost před sebou", charakterisoval jej výborně Heine. Tím, že pozbyl vlastního štěstí, Musset nepopíral ještě jeho existence vůbec. Nevěřil v Krista, ale chápal, že v něm tisíce nacházejí útěchy.

„Vous aimiez ardemment, ah! vous étiez heureux!" — praví jeho Rolla o mniších, a cítíte, jak vzdor všem blasfemiím a vzdorům — závidí.

Jinak u pana Machara, od Confiteoru až po Jarní sonety.**) To jest muž, celý hotový muž. V prvním ohni odporu a boje negoval vše, nejen

*) To stvrzuje zcela zřetelně Emil Zola. „... Et pourtant Musset ne nous a apris ni à vivre ni à mourir; il est tombé à chaque pas; il n'a pu, dans son agonie, que se relever sur les genoux, pour pleurer comme un enfant." Nouveaux Contes à Ninon, Souvenirs 166. „A přece Musset nenaučil nás ani žíti ani mříti; on klesal každým rokem; ve své agonii nemohl než na kolena se vzpřímiti, by plakal jako dítě."

**) Srovnávám-li p. Machara s Mussetem, nečiním toho nikterak, bych měřil jním výši druhého, nýbrž proto, bych dokázal rozdílnost obou básníků vůči těm, ři viníli p. Machara z kopírování Musseta.

štěstí své, i štěstí cizí. Musset je prostý jak dítě, duše nejcitlivějších, nejdráždivějších nervů, Machar jest affektovaný. Co Musset v delikátnosti své tají, Machar labužnicky rozbírá a ukazuje. Musset je slabý, Machar silný. U Musseta je vše jako vypěstováno ve sklenníku, jeho forma je nervosní, bravurní, lesklá hra chorobného a zchoulostivělého organismu. Machar koketuje nedbalým skladem svých veršů. „Faisons de vers pour rien, pour le plaisir" — to slovo Coppéovo jakoby mu bylo heslem. Jeho faktura veršová, více hudební než malebná, jest živým protestem proti oslňující barevné dikci romantiků, jichž dědictví převzal. Psycholog romantismu — a nikdy realista, jak se u nás zpravidla etiketuje — to jest nejsprávnější charakteristika páně Macharova.

Vážím si talentu páně Macharova vedle talentu pana Viléma Mrštíka z mladší generace nejvýše. Jeho knihy, i nejslabší, jsou vždy umělecké, jsou to zajímavé a cenné dokumenty, plný projev jeho temperamentu, jeho vervy, kruh, v němž vždy jest sevřena a uzavřena celá jeho psychická konstituce, ostrost a sytost jeho dojmů, pocitů, percepcí. To jest chvála, které bych nemohl říci o žádné knize básníka, jehož práce a významu si jinak vážím, ale jehož umělecké dílo, byť jednotlivé jeho kusy samy o sobě sebe výše stály, je stálý kompromis. Myslím pana Jaroslava Vrchlického. Jeho „Bodláčí s Parnassu" je k tomu nejpádnějším dokladem. Sbírka je velmi pestrá, vedle legendy umístěna píseň vlastenecká, vedle satirické noty svorně zní hymnická, k básni realistické druží se motiv hellenský nebo římský zrovna tak jako talmudský. Charles Morice ve spise „La Littérature de Tout à l'heure" (Paris 1889) praví o Victoru Hugovi: „Victor Hugo a pris tous les partis et les a tous quittés. Il y a cent poètes en lui, qui à eux tous n'en font pas un." (Str. 137.) A vytýká mu imitace všech možných spisovatelů.*)

Stejně se věc má u p. Jar. Vrchlického. Mickiewicz ballady „Vrátilo se . . ." svorně jde vedle Byrona „Ahasvera na věži Eiffelově." Victor Hugo „Soucitu" podává přátelsky pravici Coppéovým affektované „Ženy." Carducci básně „Při bourání trestnice Svato-Václavské" druží se kollegiálně k pathetickému Sládkovi Nových „Hlasů v poušti". Čím sbírka upoutá, jsou pouze originelní, podrobné, jemně a pečlivě vypracované profily několika básníků, svědčící, jak ostře a hluboce proniknul a prolnul pan Vrchlický studovaného autora, tak Danta v básni „S Danteovým Novým životem", Lermontova k 50. ročnici jeho úmrtí, Shelleye „Cor cordium" a Carducciho „Po přečtení Třetích ód barbarských". Ostatní je ze sbírek, jež předcházely, znova přejaté a jednotvárně opakované. „Meditativní pojímání látek a časových otázek", o němž mluví p. J. Vrchlický v doslovu,**) zvrhlo se v studené, šedivé, dialektické

*) Místo je charakteristické, položím je celé pod čáru. „Victor Hugo usurpe un rang qui n'est pas. Son originalité est faite de l'imitation de tout le monde. En tout il se crut le premier? Il était le second en presque tout. Il débute par des Odes que Lefranc de Pompignan eût signées et continue en recevant de tout mains, sans rien trouver par lui même. Il imite Shakespeare, Chateaubriand, Byron, Lamartine, Alfred de Vigny, Théophile Gautier, Leconte de l'Isle." (Str. 138) Viktor Hugo se každého přidržel ale vždy jen na čas. V něm jest sto básníků, ale ti všichni nejsou dohromady ani jedním. V. Hugo zaujal místo nepříslušné. Základ jeho originality jest napodobení všeho možného. Není pravda, že byl vždy první, naopak byl skoro vždy druhý. Počal s Odami, jež prý podepsal Lefranc de Pompignan, a od té doby stále béře odevšad ničeho sám u sebe nenalézaje. Napodobí Shakespeara, Chateaubrianda, Byrona, Lamartina, A. de Vigny, Th. Gautiera, Leconte de l'Isle.

**) Výborně definoval Théophile Gautier jako „poslední prostředek, k němuž béře

řetězy rozvláčných period, zbytečných interjekcí a prázdných otázek, v poemata analogisující v otřelých přirovnáních, v nejvulgárnějších obrazech. Verbalismus vítězí na celé čáře. Zvrhá se v sentence a aforismy nejgrotesknějšího zrna („... blyskne prachem citu perla svěží jak drahokam, jejž neurve sup, změna" [?]). Nejvíce jím stížen oddíl Nových „Hlasů v poušti." Politickou poesii českou, jak jsem výše již podotkl, představujeme si poněkud jinak, než jako opakování nejvyrudlejších patriotických frází, vidících naivně největší štěstí národa — v rozvinuté nádheře korunovace českého krále,

„kdy koruna tak sirá dlouhé časy
vzplá lidu štěstím na posvátném čele,
v svou vrátí se nám nesouc novou slávu".

Sbírka není prosta nápadných reminiscencí. „Potulní šumaři" na př. zcela jsou děláni dle Victor Hugovy básně „Ulétlým ptáčatům" z „Vnitřních hlasů." Místo „dětí" položeni „hudebníci", základ jest však u obou básníků týž. „Bodláčí s Parnassu" jest jen dokladem, že přílišná a u p. Vrchlického tolik obdivovaná produktivnost má do sebe více špatných než dobrých stránek. Jistě byl by na př. p. Vrchlický, kdyby mu bylo šlo o ryze umělecký ráz knihy, při svém nepopíratelně vybraném uměleckém vkusu vymítil čísla jako „Medusa", až urážející svou prosou, čítankové verše „Slepého dítěte", nepřirozené a falešné sloky básně „Z lomů" neb „U cesty", „Sestinu o životě duše I.", kde formou předepsané opakování prázdného slova „škeble" působí komicky, čistě žurnalistické poesie à la „Děti jedou z výstavy" a proslov k otevření České Akademie císaře Františka Josefa atd. Jen jedno ještě: jest to invektiva proti Tolstému v básni „Lermontov", resp. proti jeho „Kreutzerově sonatě." Je nespravedlivá a svědčí o úplném nepochopení tohoto velikého spisovatele. Jsem přesvědčen sice, že p. Vrchlickému „ruská juchta", jak jinde se o ruských naturalistech vyjádřil, nevoní,*) ale snižovati význam Tolstého na „nevinnou kontroversu, má-li (člověk) kouřiti a může-li bez trestu píti nápoje alkoholické" nebo tak, jak se stalo v básni „Lermontov", jest odvážlivější, než šlápne-li se některému domácímu geniovi na kuří oko.

„Jasem a šerem" pana Otakara Mokrého je rovněž publikací, jejíhož vydání nemohu nazvati šťastným. Kdesi přirovnali poesii páně Mokrého k barevným oknům gótických kathedrál. Nutno vejíti do vnitř chrámu, by se zjevila jich nádhera. Pokládám přirovnání za pouhou poetickou dekoraci, za zdvořilost, jež nevystihuje. V jednom punktu snad přirovnání přiléhá: V studenosti barev, jak u malovaných kostelních oken, tak u poesií páně Mokrého. Jsou to chladné, trpělivě skládané mosaiky, hra s barevnými střípky, kombinovanými vždy v nové a nové hvězdice. Ale materiál zůstává stále týž. Ballady a legendy prvního oddílu nevybíhají ani jediným veršem ze začarovaného kruhu šablony, ačkoliv, věřím, i v tomto genru dalo by se dosti stvořiti. „Chmurné dny", lyrické popěvky druhého oddílu, topí se v mlžné šedi. Něco se pod její korou láme, mísí, splývá a přelévá, ale nepostřehujete ani, co je to, natož abyste vystihli impulsy zvlnění. Nesmělost, stísněnost, zaraženost, neurčitost — to je hlavním příznakem Muzy páně Mokrého. „Šerem" — jen tato polovice titulu charakterisuje knihu. To jest

básník útočiště, když nemá ani vášně ani barvy", tuto poesii, jež omlouvá sucnost a prosaičnost formy — hlubokým podkladem myšlenkovým.

*) V „Studiích a podob.": Před V. Hugem — „blednou všecky křečovité zápasy realistův a naturalistů, dekadentů a symbolistů, veristův a instrumentistův, ať již chodí v ruské juchtě, nebo dýchají pačulím budoirů." (!) Viz, co o Victoru Hugovi napsali Zola, Ed, Hennequin, Ch. Morice etc. „Je-li jaký titul, jehož se Hugo neprávem zmocnil, je to titul myslitele." Hennequin.

viděti zvláště u vlasteneckých čísel knihy. Ostatně platí o nich v plné míře, co výše pověděno o patriotické produkci naší vůbec.

Vláda šablony — charakterisoval jsem v úvodě celkový tón naší lyrické tvorby. Nemohu, po svědomitém a objektivním rozboru knih, jež letošní rok přinesl na literární trh, než slova v plném rozsahu opakovati a podtrhnouti. Několik výminek, jež jsem vyzdvihl a osvětlil, nemění na věci ničeho. Česká lyrika — jako celek — nemá v nynější své fasi žádného významu nejen pro umění v nejčistším slova smyslu (což by jí snad přemnozí rádi odpustili), ale také pro náš národní život vůbec. Jak je pěstována, je luxem, sportem. Protestuje-li se proti tomuto faktu co nejhlučněji s interessovaných stran, je-li kamenován každý, kdo jej konstatuje, tím se věc ještě neodčiní. Uznává se, opakuji, všude, co jsem vytiskl, různost je snad v detailech, ale na celkovém soudu se ničeho nezmění, přizná-li se na př. páně Táborského „Melodiím" větší cena, než jsem já učinil. Nejsem v soudě svém osamocen, netečnost obecenstva i — kritiky*) je nejpádnějším argumentem mých vývodů. A o tom vědí, doufám, i tam — kde nejhorlivěji protestují.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Petra Corneille „Cid". — Julia Zeyera „Sulamit". — Octava Feuilleta „Bílý vlas". — Fr. Xav. Svobody „Útok zisku".)

Nechci před tyto úvahy, které sledují předem cíl kritiky sociálné, přehledové a příznačné, klásti širší theoretické posudky dnešního divadelního umění. Chci se jim vyhýbat pokud lze, poněvadž je mým přesvědčením, že věrná analysa divadelních her, jak je nese tok repertoiru, podá závěry ty sama — poněvadž chci, aby vyplynuly z ní jako důsledek, který učiní si sám čtenář.

Jen jedno je nutno: určit hlediště těchto úvah, postavení, jaké mají k základním a principielním otázkám dnešního divadla. Těmto zásadným otázkám tedy jedno dvě slova.

Stížnost, že je moderní divadlo v úpadku, že je genrem v umění nižším ku příkladu než román — není nová, není včerejší, ani není to naturalismus, který ji první vyřknul. Jest jen pravda, že ji nejhlasitěji a nejdůvodněji podepírali nedávno přední naturalističtí umělci. K nim přidružili se však také umělci z jiných táborů — parnassisté ku př. ve Francii. Úpadek nového divadla může být a je také skutečně myšlen jen relativně, jen vztahem a poměrem k jinému uměleckému způsobu, předem k románu. Důvody, na které názor ten spoléhá, chci zde v několika větách stručně načrtnouti.

Dramatické umění má za obsah, jak známo, děj, dění. Co jest děj? Převod cítění v čin, odpovídá psychologie. Čin, činnost, vůle jest určována předem a výlučně city (rozumování nemá tu velikého a vážného vlivu, neurčuje mravní a volní chování jednotlivce). Shakespeareovy osoby nejsou odvisly od svého mozku, nýbrž jen a jen od svojí krve. A v této příčině naráží dramatické umění na jeden fakt v duševním zřízení moderního člověka,

*) Je to charakteristické na př. pro poslední tvorbu páně Vrchlického. Knihy vycházejí — a nedocházejí ani v listech, kde jsou panu Vrchlickému nejbližší, ocenění, mimo několik nejlacinějších a nejbezvýznamnějších komplimentů o „prvním našem básníku", „geniu" atd.

na fakt, že mnoho, snad nejvíce a snad nejvzácnější žije jen v citech a neprojeví se nikdy v činech. Obor vnějšího, činu je úžasně obmezený sociálním vývojem modernímu člověku. U člověka primitivního, u člověka staré kultury je rovnováha mezi sferou citu a činu: — každý cit, každý podnět vnitřní hledá sám sebou a nalézá přirozeně, spontanně svůj výraz, vnější tvar, formu, přelévá se v čin. U člověka dnešní kultury není tomu tak; zde je rovnováha nebezpečně porušena na úkor činu a ve prospěch citu. Život citový je zmnožen, život vnější, život činu seslaben a ochromen. Pod mlčelivým příkrovem nitra tají se dramata moderního člověka. V nitru je skryté, černou krví postříkané zápasiště — zápasiště rozryté, násilně a bolestně podupané, v neklidu a horečkách věčné bitvy rozprášené, tedy svrchované dramatické samo o sobě — ale skryté, uniklé možnosti, aby se mohlo projeviti na jevišti prostředkem slova a posunu. A tato kletba (s dramatického stanoviska) stíhá právě nejjemnější, nejbohatší část psychy moderního člověka. Dramatu uniká úplně. Drama, které podává čin a introspekcí z něho cit, nezmůže zde nic, nemá se kde zachytit, poněvadž není pevné půdy vnějšího činu — je jen kolísavé, chvějné vlnění tmavých vod nitra. Lze si představiti sdramatisovaného ku př. Něždánova (z „Noviny") nebo Rudina Turgeněvova? Myslím, že naprosto ne. Obor činu vnějšího je tu skoro zcela potlačen. Rozklad je ukryt pod mlčelivým, tichým zámkem, na hladkém, blánovitě stuhlém povrchu není sčeřena ani vlasová linie. Čistou a výlučnou analysu nitra, myslím analysu bezprostřednou (a bezprostřednost je první podstatný znak dramatického) drama podat nemůže. Nemá k tomu prostředků. Zde je království románu Turgeněvova nebo Tolstého, analytické lyriky Heineho nebo Baudelaira. Ty city, které propálí a proryjí si cestu ve vnějšek, které proplaví zdi a odnesou břehy, které převedou se v čin, jsou základní, primitivní, krevné, živočišné — mají prudkost šťáv, ráz a útok pobouřeného těla; jsou to ty, které karakterisují člověka vůbec, člověka všech věků, každé kultury, člověka jako bytost rodovou a živočišnou — ale ne zvláště a výlučně člověka moderního. Jsou to city nejhrubší a nejsilnější a již tím, právě touto prudkostí a opakovaností nejpaměťnější, nejznámější, nejčastěji studované a v umění podané ku př. láska živočišná, vášnivá a krevní.

Známý fakt, že moderní román roste a žije vlastně z krve a tuku moderního divadla, které ztrácí (a dnes již dávno ztratilo), co román získává — dá se jen tímto rozborem vyložiti. Zápas o život vede se mezi typy uměleckými stejně jako mezi typy živočišnými, a všude má účel totožný a neúprosně nezměnitelný: zmnožení života, jeho stupňování, jeho snadnost a úspornost — všecko to důsledky jeho sesilnění a vzkypění. Je tedy proces ten zde jako všude jinde užitečný, účelový a nutný. Tok umění stejně jako tok života (a v podstatě tekou oba ze stejných vod, ze stejných hor nebo stejných mraků) hledá a nalezá řečiště nejširší, nejspádnější a nejpohodlnější — opouští břehy staré a ryje nové. Marný je křik pedantických geometrů, kteří milují krásně narýsované a vyměřené mapy, napjaté na lepenky, vbalené do rámců a pečlivě stínované — jež, myslí, vyměřili a zhotovili jednou pro vždy — marný je také křik majetníků zavlažovaných luk nebo mlýnů — a všech jiných praktických a zaujatých lidí. Umění nemá jiný cíl stejně jako život, jehož jest jen formou, než vzmožení a stupňování sama sebe — života. A všecky cesty jsou k tomu dobré a správné. Účelovost je motor celého rozvoje sociálného a šíře životního — a tedy i uměleckého, který není než podřaděný oběma pojmům předchozím.

Čím vyniká román nad drama, je patrné: román může studovat, zpodobit a převést život v celé jeho mnohotvárnosti, v celé šíři, v celé zapjaté sytosti a plnosti — drama, díky svojí formě, musí se obmeziti na výkrojky, výstřižky života, na jednotlivé, pečlivě vybrané a jen v hlavních a těžkých, základních, kostrových rysech vypracované částky. Nedostatek tento není, jak dovodím, pouze formalný, nýbrž obsahový, skutečně materielný.

Moderní názor vědecký vyznačuje se nejšíře jedním rysem, kterým, zdá se, nebude již nikdy hnuto a který potrvá jako základný a úhelný kámen každé budoucí vykládací stavby jevového světa: determinismem t. j. přesvědčením o vzájemné odvislosti a zapjatosti všech jevů, o naprostém vyloučení jedinečnosti, samostatnosti a svéúčelnosti jednotlivých jevů — zejména jich svobody a sebeurčení v okruhu mravním. Moderní umění, jak patrno, je tedy sociálné a typické — ono není individualistní a karakterové. Ono nezná vlastně „reků". Moderní román sociálný — román Balzacův nebo Tolstého — vystihuje a dovede vystihnouti svojí šíří výborně tuto spletitou zapjatost a závislost jevů životních. On nekrájí život v pevných průřezech, hotových plotnách, nutně neúplných a částečných, on chytá život ve sta os, ve sta sítí, ve sta hran, zachycuje jeho pohyb a přerod, přeměny a rozvoj celých útvarů a celý vzájemný tlak jedněch sil o druhé: každý jednotlivec, každá jednotlivina vůbec leží celou tíhou na všech ostatních jako zase kterákoli z těchto ostatních působí a tíží na tuto jednotlivinu. Vzájemná přenosnost sil, vzájemná závislost a nesvobodnost v částce i celku, zrcadlení a pohyblivé, procitlivělé působení každé částky v celek, a naopak zase naprosté podmínění částky celkem t. j. souborem jiných částek — to je výrazné ustrojení mechanické i ideové tohoto moderního románu. Moderní román protrhl úzkou, na jedince jako střed obmezenou komposici. Není tu jedince jako středu, jako obmezeného a obmezujícího zaceleného tvaru. Není tu „reka". Zájem je rozestřen po celé masse drobných faktů a jevů, po toku jejím, po jejím pohybu t. j. právě vzájemném tlaku, styku a tření. Dojem rozhoupaného a rozvířeného, v kolika směrech teplem neseného živého mraku odpovídá nejspíše představě naší. — Nuže, drama je vázáno vším svým posavadním rozvojem na starý názor světový, na názor individualný. Jeho předpoklad je svoboda vůle a sebeurčení, samostatnost a jedinečnost, nejvyšší vykrystalisovanost prvku jedinečného, neodvislého, výjimečného a rekovného — slovem karakter (román moderní opáčně předem spočívá na typu). Ono nemůže podat vír a zapjatost celku, tíhu vzájemného, jakou zároveň nese a jakou zároveň tlačí každá část celku, ono nemůže v celé síti rozvětvených a v sebe začatých větví znázorniti rozvoj jisté skupiny jevů. Ono musí vybírat, individualisovat, okrajovat a zhušťovat. V jedince shrnuje celý zájem a ne do massy. Proto zůstalo a zůstává drama obmezeno stále na okruh zájmů čistě individuelných. Sociálné mu podstatně dosud unikají. I když jsou vtaženy do hry, i když běží o ně, je to jen potud, pokud na jedinci se zrcadlí, pokud na něho působí a jej jako jedince podstatně mění nebo určují. Zajímavo je v té příčině konstatovat, že všichni moderní dramatikové, kteří rozšířili, roztrhli úzké obruče dramatu, kteří zanesli jej do širších drah a snah, kteří otevřeli mu sociálnou sferu, ať problemem dědičnosti nebo viny — zejména Ibsen a v menší míře i Hauptmann, Holz a Sudermann — byli a zůstali při tom nejrozhodnějšími individualisty.

Determinismus v dramatě je nejvýše obmezený a zůstane také vždy. První základní jeho část, determinismus fysický, určení vlivem krajiny od-

padá úplně. Příroda a její život, který v moderním románu vyplňuje — ne samoúčelně, nýbrž pro svůj vliv na studovaného jednotlivce — dobrou polovici práce, odpadá na divadle úplně. I všecky ostatní způsoby dojdou pro nutnou sevřenost a průhlednost dramatické formy užití obmezeného, nutně necelého a jednostranného, přirozeně toho, které slouží k jistému úmyslnému plánu, jejž sleduje dramatický spisovatel — neboť (a na tento fakt je nutno klásti zvláštní důraz) rozvoj čistý, rozvoj samoúčelný a složitě mnohotvárný nemůže být nikdy obsahem divadla — zbývá tedy jen určité vyjmutí jednotlivých postupů tohoto rozvoje, jednotlivých jeho částí, určitých processů.

Tento závěr podává se skutečně každému, kdo sleduje reformní hnutí, hýbající denně stále silněji základy moderního dramatu. Drama romantické, které základní rozpor, jímž trpělo a jak zde byl skizzován, hledělo zakrýti falešnou hybností a vnější útočností, dodělává dnes ve svém dědici, dramatu buržoasním, rodinném a citově sentimentálním. Zájem z individua, z jeho bezmezí a z jeho illusivné samoúčelnosti a volnosti, z jeho domnělého sebeurčení a rekovné výjimečnosti a jedinečnosti přenáší se dnes již i na divadle na vlivy determinující a v podstatě sociálné.

Rozvoj sám o sobě, rozvoj pro rozvoj, pro plnost a hybnou sytost života, jak jej podává typicky hlavně Tolstého „Vojna a mír“, nebude a nemůže být ovšem nikdy cílem ani obsahem divadla. Ale jednotlivé processy rozvoje, demonstrované na individuích, stávají a stanou se dramatickou náplní. Jednotlivec pod vlivem lučebních vlivů sociálných — taková je, tušíme, formule, v níž se dá zahrnout moderní dramatické hnutí reformní. Jednotlivec pod působením jich prochází jistým rozvojem, který je sociálně příznačný. Ať dramatický autor zůstává při tom nejtvrdším individualistou jako ku př. Ibsen, přece neuniká všeobecné znakovosti, naopak sám ji zakládá a utužuje.

Ještě jedna okolnost je hodna povšimnutí: míním fakt, že u Ibsena i u ostatních moderních dramatiků ustupuje kresba citů a vášní silně do pozadí. Každým způsobem není výlučným a bezprostředným předmětem a zájmem studia jako je ku př. u Shakespeara. Ten maloval, jak známo, silnou, bezprostřednou, bezvědomou vášeň, která žene slepě vůlí a přivádí tak „já“, individuelnost k nejvyšší platnosti, individuelnost jako prvek protisociálný. Moderní dramatikové cítí, že na tomto poli je vysloveno všecko a s celou plností. Dramatický cit, t. j. silná, primitivná vášeň, která se projevuje vůlí, která se zjevuje a zhmotňuje v č i n, je tu vykořistěn již úplně. — Psychologie pak citů zjemněných a nejasně odstíněných, které neprojevují se zjevně, nýbrž vlní se, zápasí a potírají se mezi sebou pod příkrovem nitra, psychologie člověka po výtce moderního je, jak naznačeno výše, dramatickému představení a zpodobení uzamčena.

A tak vztahuje se i tu studium moderního dramatu předem na c i t y sociálné, t. j. na j i s t é p r o c e s s y, které působí na studovaný podmět z pravidla předem r e a k c í j e h o. Podmět je vydán vlivu jistého postupu, jistých látek společenských, a odpor jeho tomuto působení určuje právě sferu citů nových, zvláštních — sociálných po výtce. U příležitosti rozboru p. Svobodova „Rozkladu“ (Rozhledy, 1893, duben), demonstroval jsem obšírněji již svoje myšlenky. Celé norské divadlo, nejzajímavější část prací mladých, pokrokových dramatiků německých i (slaběji) francouzských, některé nejlepší práce Ostrovského ukazují, že zájem dramatický svádí se z individuelního, z citů a vášní ryze a všeobecně lidsky-živočišných (lásky, hněvu, bázně, pomsty atd.) v okruh processů společenských a reakcí citových,

jež u jedince vyvolávají. Že stejné snahy vystupují i u nás, konstatoval jsem již loni a v „Rozkladu" p. Svobodově vidím typický a nejšťastnější jich projev.

Tedy i v dramatě mizí již zájem o jednotlivce a jeho náhodně situačné nebo prostě fysiologicky determinované předivo dějově citové. Zájem přenáší se a hledá se nyní v postupech, které všecky city jednotlivcovy, jeho jako celek, jednotku pobouří, roztaví, vzeprou — pod nátlakem processů daleko složitějších než byly ty, které rozpoutaly jednotlivý určitý jeho cit — pod nátlakem processů podstatně sociálných, t. j. těch, které jednotlivce celého pojímají jako buňku jisté vyšší organisace, kterou si chtějí podrobiti, kterou strhují pod řád této vyšší organisace a přes níž, přes jejíž odpor jej realisují.

Tento nejkladnější výtěžek, v němž se sbíhají všecky ostatní a jímž se dají zahrnouti všecky ostatní opravné snahy moderního dramatického hnutí, tuto dnešní situaci reformy dramatické, pokládal jsem, je nevyhnutelně nutno zde si uvědomiti a pevně ji vyzdvihnouti jako základní fakt pro kritické rozbory domácích prací, rozumím hlavně nových a mladých, které pijí nebo chtějí pít nové slunce a nový vzduch.

* * *

Znakem všeho dosavadního podzimního repertoiru Národního divadla byla zvláštní nehotovost, násilné vyplňování starým a mdlým zbožím a co hlavně, podivný eklektismus nebo diletantismus. Tři kusy a každý vyrván z jiné doby, z jiného prostředí, z jiných tradicí, z jiného genru! Je jisto, že divadlo nemůže jít cestou určitého moderního programu, proto ale přece musíme žádat, aby pevný, silný, domácí a hlavně m l a d ý repertoir byl osou a středem péče divadla a na prvním místě jeho starostí. Chce-li se pořádat vedle toho retrospektivní výstava dramatického umění nebo kursus literárních dějin dramatického umění s praktickými ukázkami, nemáme nic proti tomu. Ale mladá, domácí, umělecká produkce má působit divadlu předem bolavou hlavu. Zde se má starat kde kdo. Nevíme, co přinese zima, ale pokud se dá čekat, nebude toho mnoho. Zatím víme jen o p. S v o b o d o v ě nové práci „Útok zisku" a p. Š i m á č k o v ě „Novém vzduchu". Bilance je žalostná. Že při takovém stavu věcí odmítá se tak silný, čistý a vyslovený dramatický talent jako jest p. M r š t í k, je nepochopitelné. Zde stačí fakt ten prostě konstatovat, ať si jej veřejnost sčítuje s kompetentními kruhy sama — není-li celé to „účtování veřejnosti" banální fráze, jak se již skutečně zdá.

* * *

C o r n e i l l ů v „C i d" se obecenstvu nelíbil. Není divu. Mluví se mnoho o „všelidskosti klassiků" atd., ale je to neupřímná a vypelichaná lež. Na Cidu nesestárly pouze dva výstupy: první z třetího a první z pátého jednání. A pak ovšem krásná, v železe a oceli kalená forma verše, forma největšího verbalisty ve francouzské poesii před Victorem Hugem — ale pro tu našlo smysl málo labužníků. K ostatnímu je potřebí znát autora, jeho psychologii, jeho mravní atmosferu. Netvrdím, že pak najde se pro něj obdiv — ale najisto porozumění. Corneille byl podivná (myslím pro nepsychologa, poněvadž psycholog nenajde tu nic abnormního) duše. Sám bázlivý, neohrabaný a dobrácký v životě, pravidelně plachý a lísavě dotěrný jen v peněžních aférách, šosák a maloměšťák nosil v hlavě rozdupané bojiště cti, slávy, pýchy, pomsty a všech velikých nadprůměrných a kolossálných cností a snů. Jeho obraznost odškodňovala jej za jeho utlačený, bázlivý a někdy ne zrovna čestný život. Před halucinovanými jeho zornicemi rostly jen veliké postavy nadlidské, s ocelovou a čistě abstraktní vůlí. Čistě abstraktní — poněvadž vůle ta spočívala — naprosto nepsychologicky (a Corneille je skutečně jeden

nejhorších psychologů-básníků, kteří kdy žili!) — na rozumu, na jeho dia-tice, na jeho sestavených a do řebříčku srovnaných důvodech — na celé hlodavé, namáhavé, chytrácké a někde čertovsky zamotané práci! Rozum o reků v mravních věcech někdy byl subtilní, jindy jesuitský, — ale nej-těji suchý a mělký. Tento trest stihá také Cida. Rodrigo a Jimena vy-dají rozumově — každý sobě i jeden druhému, když se sejdou — č musí pieta k rodičům zabíti jejich lásku. Tento spor položil Corneille y čistě citově a psychologicky — ale řešil jej, vlastně formoval a rozváděl způsobem čistě dialektickým a vnějším. Celá zásluha jeho je, že v Cidu ejprv přenesl francouzskou tragedii na půdu vnitřní zápletky, že si-ční pře proměnil v niterné, že postavil tak tragedii na půdu psycho-ickou. Ale dále nešel: dotekl se sice půdy psychologické, ale nedovedl na ní zachytit a rozvinout. Vrcholem jeho zásluhy v tomto směru jsou psychologičtější dva výstupy výše citované: první ze třetího a první z pá-o jednání „Cida".

Obecenstvu bylo také mravní ovzduší Corneillovo studené a cizí. Mra-o z jeho kusu. Corneillovo divadlo je, ne sice, jak se psalo u nás v kriti-ch, apotheosa povinnosti (Corneille má mnoho her, kde vítězí vášeň zvrhlá, ovšem vždy jasnovidná a mohutná), ale apotheosou sebeurčení, jasného, livého a složitého rozumu a ještě silnější, neosobní, ocelové vůle. Mráz ého a přísného sebeovládání dýchal z těchto tuhých a nehybných jako kou rukou starého mistra namáhavě pravítkem a kružidlem rozměřovaných tav. Z nich mluvily minulé, tmavé a přísné věky, věky kázně a námahy, dou řečí k lehkému a rozmařilému pokolení, mělce cynickému a vší citové tury prostému.

Průměrnému a ne historicky a psychologicky připravovanému diváku Cid svým mravním ovzduším nepříjemný a nepřirozený (tím značné části je skutku) a někdy i nejasný. Tak hned motor celého dramatického pásma políček, který padne v hádce dvou starých mužů — nota bene — beze dků. U nás by proto nebylo možno ani žalovat! A tam tolik krve, nářků, by, pýchy a bolestí! Zkaženo kolik životů, rozvráceny rodiny, rozvrácen em — stát! A všecko — pro políček, který byl zasazen beze svědků! nejde českému diváku nijak na mysl. Jaký náměsiční kus již proto je dnes „Cid"!

* * *

Pan Zeyer je jedna z nejzajímavějších hlav naší literatury Co mně impo-e nejvíce, jest jeho poctivý, umělecký karakter. Dnes jich není mnoho. Zeyer má svoje umělecké a částečně i mravní a společenské credo, na é se jednou postavil a které již neopustí. Zjednal si místo stranou, ne-í se do cechů, žije, sní a píše, jak sám chce a musí. Málo dbá přízně y. Nemám zde pretensí studovat jeho dílo. Celá jeho zásluha pro mne mám na mysli jenom jeho prosu) ve dvou bodech: ve stylu (v relativně místech) a v mravní, čistě aristokratické a výlučné kultuře citové (román Maria Plojhar" je jí nasycen nejplněji a nejtypičtěji). Žádný z našich íků nepojal a nepředstavil cit lásky k rodné zemi tak, řekl bych, feudalně, ky, velikodušně a abstraktně, vznešeně a hazardně zároveň jako p. Zeyer Plojharu". Jest to cit po výtce — „nejcitovější cit" řekl bych — cit ního aristokrata, který nese svoji kulturu ve svém vybraném a privile-ném „já" tělesném i duševním, ve své krvi a ve svých ňadrech svůj on a svoji pýchu.

P. Zeyerova „Sulamit“ má pessimitickou thesi orientálního přibarvení — to je také skoro celá její „lokální barva“, jak říkají romantikové — nehledě k andělu z Libánonu a lázni a odložené a střežené koruně v druhém jednání. These jest: láska je neštěstí, zlo, něco horšího ještě než smrt. Pan Zeyer demonstruje ji na Benajovi, zavrženém synu Davidovu a Batšévinu. Benaja zamiluje se do Levóny — ta však nemá k němu lásky, a Benaja proto umírá. Jak patrno, usnadnil si p. Zeyer příliš demonstraci nebo lépe nedemonstroval, co chtěl a měl demonstrovat. These míněna jest přece o lásce skutečné, o lásce vzájemné. Anděl varuje Benaju v ů b e c před láskou, ne před láskou neopětovanou. Varuje jej před ženou vůbec, poněvadž je pramen zla — a názor tento je orientální, má barvu prostředí. Zbývá jen dodat, že smyslem táhne se pouze k lásce hrubé a smyslové — proto hodí se špatně k demonstraci s p i r i t u a l i s t i c k á láska, jakou konstruoval v dramatě p. Zeyer — ta je západnická a evropská. Oriental by ji špatně chápal a rozuměl. Vedle této ne lásky, ale žízně po lásce, jaká zavraždí Benaju, nakreslil autor sám lásku opětovanou a vzájemnou, tedy lásku skutečnou — Šalomona a Levóny jako štěstí, milost a požehnání. Demonstrace tedy uvázla v písku.

Jinak zase nevyjasněna a zamlžena — míním s i t u a c í prostě — poněvadž psychologická motivace je tu naprosto pochybná a sporná — je katastrofa. Situace je ta: Benaja chce dáti popravit oba milence, Šalomóna i Levónu, kterou sám miluje, — poněvadž ji nemůže odloučiti od Šalomóna. Milenci přijímají smrt s jistým radostným klidem: — bude společná. Přinášejí jed. Benaja na trůně je přemožen hněvem (k oběma milencům), závistí (k Šalomónovi) a bolestí (pro vlastní zhrzené city). Je úplně v moci dojmu a affektu. Číš vynese před trůn v poslední chvíli anděl, vychovatel Benajy. A ptá se asi tak: „Komu ji podat? Tomu, kdo je vinnen, jen tomu.“ Poslední věta roztrhne nyní dle autora prý (referuju a z psychologického hlediště, opakuju, nekritisuju zde zatím) bouři affektovou, která svírá Benaju. V andělově větě pozná náhle mravní princip, normu, kriterion, kterým rozetne nejasnou a bludnou situaci. Je mu „blýskavicí ve tmách duše.“ Ano, tomu číš s jedem, kdo je vinen — volá — a to jsem já. Sem s jedem! A otravuje se sám. Nehledím k nesprávnosti psychologického postupu v tomto případě — ale i situací je naprosto zvrácený. J a k á v i n a? Jaké viny se dopustil Benaja? Miloval Levónu. Vždyť mu to ale anděl na konec dovolil a více, ještě mu pomáhal klamem získat si její lásky! Kde tedy vina? A jaká? Proč? Všecko nevyloženo, všecko v mlhách a tmách. Ať si to odprocessuje divák jak chce a dovede! Co na tom, že dřív o této vině neslyšel ani slova. Viny jest třeba ke katastrofě — a nějak se tam musí dostat. Když neobviňuje nikdo reka, musí se obvinit sám, třeba divák byl přesvědčen, že jest to nejlepší člověk pod sluncem.

Druhý akt ze „Sulamity“ stojí nejvýše. Zajímá hlavně svojí původností koncepce. Zájem rozuzlení má tu podklad v koncepci, skoro výlučně psychologické. Proto patří k tomu málo čistšímu a hlubšímu, co bývá vidět na jevišti: dva úplně si spodobené muže nerozeznává nikdo, ani sluha, ani přítel, ani matka — jen milenka. Druhé jednání je vůbec sytý, jemně členěný a v perspektivě delikatně odstíněný obraz. Tam také nalezl p. Zeyer skutečnou dramatičnost, dramatičnost vnitřního, dramatičnost citové práce a citového tepla, přízvuky a náběhy k silné. těžké, drtící tragice, kterou jen napověděl ve vyplašeném a jako vytřeštěném stínu viny a utrpení, v slepé Batšévě, vdově krále Davida, kdysi ženě Uriášově. —

Parafrasi „Vysoké písně“ v prvním jednání říkala s vzácnou gracií slečna Kubešova.

* * *

„Bílý vlas“ Feuilletův je docela bezvýznamný, mělký, nejkonvenčnější „psychologií“ a „morálkou“ jako modně diskretní voňavkou napuštěný proverb. Jest to druhá ukázka z francouzské dramatiky. Po Cidovi, který nese datum 1636, „Bílý vlas“ s datem 1856! „Bílý vlas“ bylo naprosto zbytečné uvádět na jeviště: je naprosto bezcenný pro nás dnes ve všech směrech. Je to prostě elegantní, hladká dialektika — ale stejně prázdná jako elegantní — a nic víc. To, co Feuillet udělal (není toho mnoho), udělal vůbec v románě. Tu našel jednou dvakrát v životě trochu vervy, jak mu přiznal i Zola. Ale jeho divadlům a zejména již jeho proverbům svatý zasloužený klid! Ještě karakteristická poznámka. „Bílý vlas“ byl napsán, jak jsem řekl, 1856. Tedy bez mála před 40 lety. Na divadelní ceduli čtu však: „V Paříži za naší doby“. U Feuilleta je taková nesprávnost skutečný hřích, neboť pokud vůbec je ve svém díle realista a pozorovatel (a je jím jednou částí skutečně), byl malířem mravů vysoké buržoasie a šlechty druhého císařství. Jeho mravní a společenské ovzduší nasáklo skutečně některé jeho práce a napojilo je. Potud je částečně Feuillet i dokumentární. Proč tedy neinformovat českého člověka o tomto rázu Feuilletova proverbu? Proč nepoznamenat (místo slovného překladu): „V Paříži za druhého císařství.“ Tím spíše poněvadž společnost a mravy (lépe nemravy) druhého císařství jsou dnešní Paříži historickým odbytým stadiem. Poněvadž Feuilletův vlas je v Paříži „za naší doby“ prostě absurdum. Dnes je příznačná „Pařížanka“ Henry Becquea — ale ne Feuilletův „Bílý vlas“. Typický nebyl mnoho nikdy, ale i tím malým procentem, kterým snad byl, dnes dávno není.

* * *

Nová práce p. Svobodova je stejně jako jeho „Rozklad“ typické dílo moderního umění. Autor je vědomá, účelná hlava, má svoji methodu, svůj styl, svůj ráz. Skladný proud jeho ideových toků vetře se do každé jeho práce, prosvítí ji celou v té zvláštní určitosti rozestřeného, nad ní roztřepeného parnatého fluida. Jeho práce se poznávají bez podpisu. Nemáme dramatických prací, kde by se tak čistě umělecky, s takovou houževnatou svědomitostí jako u p. Svobody stavělo od detailu, od kamene, od určitého jeho uložení ve vypočteném postupu, ve vědomém řetězu souvislého a odstíněného zároveň k širé rozepjaté síti celé stavby, k dojmovému a zákonnému podobení ideí ústředních a syntétických. Předpokladem takového díla je přirozeně dramatičnost jiná než formová, překvapující v nalíčených pointách a důvtipech. Znamená-li dramatičnost (jak beře ji část kritiky naší ještě v tomto nejprimitivnějším významu) pohyblivost vnějšího, úžas prudkého útoku, šikovně skládané vzorky zkřížených vůlí a zapjatých citů, skládaných podle jistých zkušeností a osvědčených praktik na vzbuzení čistě vnějšího diváckého zájmu: pak práce p. Svobodovy nejsou „dramatické“. Ale je nutno již jednou beze zbytku zjistit, že pak je „dramatické“ pouhá pastva očí a představivosti, pouhá hra spojovaných, odsunovaných a křížených kombinací k jedinému a vždy známému cíli: k zvědavosti buzené určitým úsporným způsobem a tedy po možnou delší možnou dobu tímto ekonomickým postupem dodržené — vystupňované. Tak je dramatičnost zvláštní bystrost, podloudná obratnost kombinující a sporné představivosti, která se dá srovnat s každou jinou činností řemeslně kombinující: se hrou šachovou nebo kostkovou stavebnicí, kde je třebas úloha na nejmenší základně postavit nejširší nebo nejvyšší sklad dřevěných

kamenů. Všude táž kombinující snaha úsporného a tedy účinného, vypjatého a hnaného v nejvyšší možný nepoměr: napjetím nejmenších prostředků k dosažení nejzazšího možného cíle.

Pak může býti dramatickou jen hra čiré představivosti, jen kombinující její aparát. A zájem na ní zcela inferiorní: podráždění zvědavosti, její napjetí v jistém směru a nejúspornější t. j. právě nejúplnější ukojení její.

Stačí jen ještě podotknout, že pak není díla v skutečně cenné a obsažně myšlenkové literatuře dramatické, které by vyhovělo požadavkům tohoto dramatismu čiře vnějšího, poněvadž předpokládá přímo zanedbání, potlačení a uhnětení obsahu, životní náplně díla. Theorie dramatismu je pak abstraktní, ze všech her odvozený průměr, jaký nebyl nikdy realisován leda v dílech čistě bezobsažných, dílech pouhého napjetí a pouhého pohybu, ryzího zájmu, úsporné kombinace.

Pan Svoboda složil zájem pohybu ve své nové práci stejně jako v „Rozkladu" ne do dění samotného, do hybnosti pro hybnost — nýbrž do rozvoje, postupu, organismu. Neběží o dotyk a honbu odrážených koulí, nýbrž o process chemické slučivosti, o rozvinutí jistých prvků postavených pod vliv určitých podmínek.

Pan Svoboda není malíř nebo analysta lidských vášní, čirého individualismu psychologického. On pochopil — jako celý moderní proud dramatických oprav — že v tomto poli je všecko řečeno, všecko hotovo. Panu Svobodovi — právě jako karakteristicky celé moderní opravné snaze — je psychologie jen prostředkem k cíli fysiologickému, jedinec platí jen jako součinitel napjetí celkového, jako podmínka a prostředek organisace vyšší.

Nová práce podává výbornou příležitost k bližší a praktické demonstraci tohoto přijetí.

Oč se jedná v „Útoku zisku"? O chorobný process, o rozvoj přeletavé horečky sociálné, která vpadne na společenské hromadné těleso, na společenský organismus — na rodinu — rozvine se v ní, zapálí ji v rozpoutaném tempu, vysune a rozvrátí ji v tomto otřesu a nárazu — a na konec zlomena odplaví se a vykouří pod měkkým světlem teplého plamene, na bílém ubruse, v starém kruhu sesedlé malé rodiny, vrácené v břehy klidného a organického rozvoje a toku. Rodina Hrdličkova je městská, úřednická, spořivá, malá, zdravá t. j. rovnovahá ve svých funkcích a orgánech. Otec chodí do kanceláře, jeden syn je suplentem, druhý studuje na universitě, jedna dcera je provdána do stejného sociálního kruhu, z něhož vyšla, druhá miluje člověka, který je čekatelem podobného postavení, matka spravuje domácnost.

Úměrnost funkcí a orgánů je úplná. Náhle chytí se tohoto organismu nemoc. Nemoc je právě sociálný pojem po výtce. Ona je rozkladný vliv cizího prostředí v prostředí původním. Ona je porušení orgánů a funkcí, rozklad organisace, přerušení rozvoje. Předpokládá-li rozvoj pojmově zapjatost, utuženost a podřaděnost při nejvyšším možném usamostatnění prvků, je znakem rozkladu a nemoci právě porušení harmonie funkcí, výlučný vzrůst jedné na úkor druhých, vysunutí celého organismu v jediný směr. U Hrdličků je tomu právě tak. Ziskuchtivost vdere se do rodiny a přeruší všestrannost, shodu a rovnováhu jednak ostatních funkcí, jednak poměr a úměrnost mezi nimi. Všechen rozvoj rodiny se zastaví, zkalí a vzepře v jediném směru — v rozběhu po nabytí zisku — a rozběh ten je naprosto neúměrný k orgánům, je přetížený přes ně, vysilující a drtící. Rodina to cítí a proto mluví o nutnosti „obětí" t. j. o vypjetí jednotlivého orgánu v nejvyšší možnou práci, která

gán ten hned potom vyssaje a zabije. Ten smysl mají pro nás, pro naše itické a sociologické hlediště zejména výklady Jiříkovy Pepičce, neboť o ni, tento rodinný orgán běží v první řadě v demonstrovaném případu p. Svo-lové. Pepička je dobré, citové, sensitivní děvče. Zamilovala se sice do bez-dějného kandidáta nějakého místa záložen ského úředníka, ale hlubšího člo-ka (autor dá se jeho profilu jen kmitnout po jevišti, ale kmit ten je přece skově určitý, víme, jaké ideje jsou chyceny na jeho mozku, stejně jaký uch na jeho oděvu — třeba již z té jediné věty, kterou hodí Jiřímu: — já jen vím, že se dnes nesměju mnohému, čemu jsem se smál před lety"). le sňatek s ním je právě v odporu s chorobnou energií dobývačné zisku-tivosti, jaká nakazila celou rodinu. Z venčí, pramenem provdané dcery, točí do ní ziskuchtivost. Dcera tato vnáší do rodiny otravu. Přichází a při-ší jiné ovzduší, střásá je a skládá do všech mozkových koutů, jakoby kusy ých modních šatů do koutů starého rodinného pokoje. Cynická, prázdná a notná čpí otravu a jed s olejnou párou banální voňavky svých vlasů. Ona to, která ukáže rodině nejhazardnější cestu k zbohatnutí, způsob mravně hospodářsky zvrhlý a pochybený, sociálně škodlivý, pohodlně zločinný: pro-dáním dcery za bohatého ničemu. Děvče, exaltovaná sensitiva, snilo již mládí o oběti, o její kráse a ušlechtilosti. Modlila se v kostele, aby bůh dopřál v životě takové milosti: moci se obětovati za někoho. Obětovnost disposice čistě mystická, čistě sensitivní. Není pochyby, že je to stav ne-ravý, slabosti, choroby. Jak Darwin pěkně vyanalysoval v Descent of man, ní nikdy samoúčelná, nýbrž motivována rozkoší, jakou nese jako daň tomu, disposici tu v sobě chová. (Nehledím k obětovnosti, která je účelná, př. obětovnost umělce nebo vědce pro zdar díla, poněvadž ta je vedena tivy rozumovými, vědomím cílového — ačkoliv za základ má stále city koše, city egoismu: prorok, který pozná rozumově, že k utvrzení jeho nauky, jejímu rozšíření je třeba jeho smrti a dá se umučit — jedná s psycholo-kého hlediště egoistně — jeť právě předpokladem takového rozhodnutí mírná láska ke svému dílu, ke svojí práci, která je zhuštěná jeho „já", jeho život, celá jeho duše, a která má žíti dál po jeho smrti, dáti nésti podstatu a cenu, jeho život a sen — disposice idealismu egoistního). tovnost jako psychická disposice — jako cit — jako touha po obětování je znakem slabosti, jejím vědomím a její reflexí: obětovat nebude se dru-m nikdy člověk silný, jehož „já" v nakypělých vlnách rozlévá se a napíná mocně za svůj kruh, jenž má vědomí svých sil a vloh a tím již stupňo-ost sebelásky, zmnoženého osobního středistě. Ten bude toužit jen po či-ch samostatnou zodpovědností a svéčilností — ten nevzdá se nikdy celý domené passivnosti, nevezme celý svůj kapitál, svoji hodnotu, svůj majetek epoloží ho jako pouhý prostředek k nohám někoho druhého k volnému známému užití. Jen u individuí slabých a podlomených, trpných a utiště-h vyskytá se disposice sebeobětovnosti. Přirozeně právě duše, které nemo-samy realisovat přímo svými silami a svými prostředky určité cíle, vzdá-se těchto sil a prostředků slabých a nedostatečných a kladou je zcela disposici druhého jako slabý a zbytečný o sobě kapitál (po jich soudu) na padu většího.

Na tuto disposici Pepiččinu, na její touhu po sebeobětování bije celá ina. Na konci prvního jednání sletí se na ni jako útočnými a poplašeně cími křídly celá sociální hromada a ubíjí všecko vědomí, všecku cílovost, ecku individualnost, samostatnou neodvislost této slabé, plaché a uděšené ky. Ty jsi náš člen, náš orgán — nic svého — nic samostatného — jen

orgán vyššího celku — ty musíš se obětovat za nás, za vyšší jednotu. Nám všem přinese štěstí tvoje oběť! Je povinností, poněvadž je racionálná, křičí sofista Jiří. A děvče se obětuje.

Zapudí svého milence a je hotova si vzít bohatého ničemu. Ne pro svoje potřeby, ale pro potřeby rodiny. Ona sama nechce z tohoto sňatku — obchodu — pro sebe ani jedné hmotné výhody. Všecko rodičům a bratrovi. Sama dává všecko. Vezme jen bolest, muka, zkažený život, otrávené vzpomínky, zabité sny. Obětovaná! Demonstrace shlazení, podrobení a pohlcení jednotlivce hromadností a společenskostí. Jsi orgán společenského tělesa! A orgán není nic než prostředek a nástroj tohoto tělesa!

„Útok zisku" je do jisté míry pendant k Rozkladu. Jich poměr k sobě jako rub a líc. V „Útoku zisku" nadvýživa, překrvenost, výlučnost funkcí kollektivných, sociálných, organisačních. V „Rozkladu" jich seslabenost a nedoživnost. V obou však právě tím nedostatek souladu, neúměrnost, nesrovnalost, choroba rozvoje. Kyvadlo nemoci v obou nejvyšších a nejzazších odklonech, v bodech nutného zvratu a přesunutí. —

Obětovaná!

A celý postup této oběti proběhne před očima divákovi v nějakých deseti minutách. Je chycen jen perspektivně, v hotové již celosti a dovršenosti. A nutně tak. Kritika, která vytýkala p. Svobodovi tuto hotovou stručnost, toto pojetí zhuštěné a typické, měla nepravdu, poněvadž stojí na nepochopení stavby a plánu autorova díla. Řeklo se: jaká to podivná hlava, tato obětovná dívka, jaká vzácná duše. Kde vzala ty svoje názory o štěstí v sebeobětovnosti? Jsou dnes tak vzácné! A t. d. Podobným tonem šly repliky.

Nemají pravdu, opakuju.

Kdyby byl autor chtěl podati analysu vášně nebo ctnosti individuálné, drama psychologické a jedinečné, byl by musil tak pokračovat, jak mu namítáno. Byl by musil podat celý rozvoj duševního proudu Pepičky, stavbu její duševní kostry, celý přírodopisný popis i rozvoj. Jak vtrousila se semena těchto snů, představ, pomyslů do její duše, jak se tam chytila při vhodném prostředí, jak rostla a mohutněla — slovem byl by napsal psychologickou monografii — drama jedinečné — nějaké tříaktové drama obětovnosti, ale ne drama útvaru kollektivného, sociálného, ne postup společenské horečky hyperorganisací. A to p. Svoboda nechtěl. On nechtěl napsat nějaké drama: „Obětovaná" nebo pod. — nýbrž, jak neomylně ukazuje název a celá stavba — sociálnou hru: „Útok zisku". Nechtěl psát výklad a rozvoj ctnosti nebo vášně, nebo vůbec psychické disposice jedinečné, žádné drama obětování se, což učinili dramatikové španělští několikráte již s krásným a podrobným zdarem. A proto musil postupovat jedině tak, jak postupoval — jak postupuje v „Útoku". Musil pracovat psychologií úspornou, ve zkratkách, jako malíři s hlubokou perspektivou. Musil pracovati typicky a symbolicky. Zhuštěním a profilováním. Poněvadž psychologie — jako prostší a nesložitější — je mu jen prostředkem k sociologii — k složitému, hromadnému a soubornému. O sepjetí, o vzájemnost prvků běží tu tedy, ne o individuálnost jich, o samostatnost a bytnost jich existence. Sociologie předpokládá psychologii jako celou řadu věd, pracuje na nich, z jich výtěžků a výsledků, jež prostě přijímá, ale nedovozuje. Odtud v dramatě sociálném, jež odnáší se k útvarům hromadným a společenským, nutnost typického, symbolického a skladného — a obmezení čistě monografického a karakterního. Odtud nutnost tohoto způsobu psychologických zkra-

tek, typičnosti psychologické. Tak celou psychologii obětovnosti, jak jsem ji načrtnul o několik odstavců výše, nevyloží, nedemonstruje autor, on ji předpokládá buď jako zkušenost psychologickou nebo rozumovou a analytickou znalost. A poněvadž jsou předmětem tohoto bleskového a konečného zachycení stavy tak determinované, jasné a přístupné, kontrole a zkušenosti každého diváka podrobené jako v našem případě cit obětovnosti — je postup typický a symbolisační správný.

Experimentoval jsem trochu s obecenstvem a ptal se dvou tří posluchaček, je-li jim Pepička jasna. Činil jsem na oko tytéž námitky, kteréž později formulovala část kritiky, žádal psychologickou genesi, rozbor a demonstraci vzrůstu a rozvoje této sebeobětovné nálady — ale nepochodil jsem. Všem bylo všecko jasné. „Ale vždyť se už v deviti letech modlila v kostele, aby se směla jednou obětovat" — všude stejná odpověď. Tato věta z jeviště byla syntetický střed rozptýleného pochodu světelného, a osvítila celé dění v jediné konečné zauzlující situaci. —

Horečka, která vpadla v rodinné tělo, která je rozpálí v útočný a rozjetý, s šílenou energií se řítící stroj, horečka ta vrazí na překážku, na zdravý neporušený orgán v rodině, o nějž svádí bitvu a od jehož vypjaté, obrané posice se odrazí a roztříští. Je to nejstarší syn, suplent Jaroslav. On první otevře zamlžené, v bolesti setmělé zraky Pepiččiny. Vdychá do tohoto zlomeného, v bolesti poddaného a seslábléhо těla energii odporu, ukáže jí zvrácenost a bezúčelnost, zhoubnou neužitečnost jejího činu, zapálí v mozku jejím teplý pozorovatelský a kritický rozum a rozvěje jako plamen vyšlehlé křídlo odporu a síly. Kleslá a zlomená na konci prvého jednání, roste v druhých dvou, zvedá ramena, napíná dech, šíří hruď, pije slunce a vzduch, život a odpor. Bije poplašenými, ztuha se napínajícími, dlouze rozestřenými křídly. Přeroste všecky a vypjala by se v daleké spirale do studeného cizího vzduchu, kdyby nepovolil tlak vnějšího.

Také Jiřího obrátí Jaroslav. Vliv jeho prodere se řídkým sítem písečného odporu, prosákne měkkou půdou sotva rozvlhlou slzami prvního sklamání, prvními otravnými vlnami literární pomluvy, posměchu a neúspěchu.

Spojenému útoku podlehají konečně rodiče. Stane se tak v čistě uměleckém, náladovém a psychickém jednání třetím, které našlo právě proto tak málo pochopení a porozumění — právě pro tuto svoji čistě uměleckou náladovost postupu, medijnost vlivu suggestivného.

Pan Svoboda objevil se tu jako vzácný psycholog. Ústup rodičů, především otce, zatlačení jich v starou posici může se stát jen prudkým, těžkým nárazem, stlačením silného, nejsilnějšího citu. Zastavit setrvačný rozběh rozvoje a zvrátit ho do starého břehu, srazit jej před počáteční bod rozběhu, před jeho východiště dovede jen kovaná, železná pěst nejsilnější moci. Autor ji našel se zvláštním psychologickým čichem v citu hrůzy, v citu bázně před smrtí. Psychologie učí, že city bázně a děsu jsou nejsilnější, nejelementárnější, živelné. Ony podemelou a zviklají celého člověka, zatlačí vůli, zalijí rozum svými stíny, ledovým tokem slitého potu na horkém čele a po bezkrevných tvářích. Autor vrhnul stín Smrti, rozestřel ho v krátkém a přetrvávem, ale tuhém a bodavém pádu nad svoji společnost ve třetím jednání. Je to dešť olověných krup, který sešlehá odpor otce, zadupe jej do země a ulomí dalšímu rozvoji útočný hrot.

Pepičku pošlou pro lampu do zadního pokoje. Před tím mluvili o sebevraždě nějakého děvčete. Pepička se nevrací. Rozčilení, děs, tajemné kombinace zachytí se jako jehlami do mozků celé společnosti v tekoucí tmě po-

zdního soumraku, zkrví je a v závratné hrůze vynesou na vrchol křečovitého zděšení. Křik, poplach, ztrnutí. A když se vrátí děvče se zapálenou mléčnou a jako vlažnou a v oparu zadýchanou lampou, vidí již vlhké a podlomené tváře. Hrůza odplavila odpor. Rozpadá se sám, láme se, prší jako omítka se starých zvětralých budov. Vykouří se, vypaří se horečka. Nastal zvrat v předešlé koleje rozvoje přirozeného, klidného a zceleného.

Pan Svoboda je, jak viděti, básník psychologického i sociologického r o z v o j e, p o s t u p u, p r o c e s s u. Ten zastupuje u něho starý, vnější a pro zábavu oka kombinovaný děj. Rozvoj již sám v sobě, ve vnitřní potenci svých prvků obsahuje narýsovaný plán: aby však chemický process se rozvinul, je třeba kromě prvků, které v určitých poměrech (a jen v těch) se slučují, celé řady vnějších experimentálných podmínek. Takovýto rozvoj je myslitelný pak dvojí cestou: a k c í, činností jedněch prvků, útočností jich na prvek druhý, a r e a k c í tohoto, odporem jejž klade — nebo vzájemnou širší proměnou organisační, přechodem v jiné seskupení a utváření, ať celkové či částečné, ať dočasné či trvalé.

Pro prvý způsob rozvoje máme doklad v „Rozkladu" — v Doušovi, v tomto reagujícím prvku pod tlakem útoku prvků ostatních i pod vlivem vnějších činitelů experimentálných — v Doušovi, který projde z pevného, rozumného muže cestou rozvoje v zmateného, oslabeného a utištěného starce. Pro druhý je dokladem „Útok zisku". Zde celý útvar, soubor jednotek a prvků společenských podléhá vlivu vnějších podmínek, podstatně cizích a tedy zhoubných — podmínek rozvoje chorobného a zvráceného, zde processu horečného. Rozpřádá se pak boj mezi směrem rozvoje posavadního, mezi živly a snahami organismu posavadního a živly proměnnými, cizími, útočícími a jejich směrem. Boj ten je podstatně vnitřní; je určen organisací tělesa, tedy seskupením, odvislostí a zapjatostí členů a prvků. Je tedy podstatně pathologický, rozvojový, hromadný, sociálný.

Psychologickou motivaci zvratu a odčinění tohoto horečného postupu, tohoto intermezza, které zadržuje na chvíli rozvoj organicky vyrovnaný a šťastný, právě jsem skizzoval. Ukázal jsem i autorovu psychologickou delikátnost, jeho čistý smysl psychologického odhadu. Mnohými byl brán zase v pochybnost. Jenom jich neznalostí estopsychologickou. Kdyby znali positivně zjištěný*) postup takovéhoto zvratného rozvoje v duši Heinově, nemohli by o pravdivosti třetího jednání pochybovati. Heine, který pod nátlakem h r ů z y a b á z n ě p ř e d s m r t í odčinil celý svůj s p e k u l a t i v n ý, myšlenkový rozvoj, svlékl se sebe všecky vrstvy rozvojové v obráceném pořádku, jakým byly přijímány a skládány — nejprve svobodomyslný materialismus a pantheistický atheismus, pak křesťanství, aby na konec zůstal čistým židem, jakým byl na počátku života — dokumentuje kladně a nevyvratně ve velkém zvrat rozvojový, jaký demonstruje v nekonečně zmenšených rozměrech, na jiné půdě a jinými prostředky p. Svoboda v přítomné práci. —

Mravoličné umění p. Svobodovo — virtuosní štětec malíře mravů naší doby a společnosti, našeho prostředí a ovzduší — byl plně oceněn i denní a novinářskou kritikou, i tou, které vyšší ideová hodnota díla unikla. Obmezuju tedy tento odstavec svojí kritiky na poznámky o jediné figuře Jiříkově. V Jiřím viděli mnozí karrikaturu mladého literáta „nových směrů", parodii autorovu nových hnutí, mladého a nejmladšího snažení v naší literatuře. Jiří

*) Emilem Hennequinem.

skutečně mluví různá podezřelá slova, někdy i celé věty. Chce „řešit literaturou společenské záhady", chce „opravovat společnost", „založit svůj list", vydá první knihu „čistou a vysokou", nevěří v lásku, která je klam (jak si to představuje, nevyloží), manželství je mu „nesmysl", každý má sledovat cíl zištný, „utilitarismus" je mu hybnou pákou rozvoje, zisk hmotný, „peníze" jsou mu cílem každé snahy atd. Zkrátka, mnohé slovo, mnohé heslo z posledních programů a polemik nejen domácích, ale i cizích, nejen literárních, ale šíře i filosofických a politických prší na jevišti. Ale nic víc než slovo, než heslo. Debatta, rozbor, vyjasnění, co a jak si pod tím lidé představují, schází. Již to ukazuje, že autor nepomýšlel na karrikaturu, poněvadž ta předpokládá karakterisaci (není než její přehnanou určitostí). A kromě toho, Jiřího kabát nehodí se na žádnou naši stranu: ani na pokrokovou, ani na realisty, a nejméně konečně na ty dva tři lidi, kterým se přezdívá (velice křivě — pro symbolismus) „symbolisté". On sám není ani dost málo programový. Jinak by nemohl ku př. jedněmi ústy přijímati Darwinův „Zápas o život" a individuelnost ziskuchtivosti a současně hlásati povinnost sebeobětovnosti pro druhé, pro společnost. Všecko ukazuje, že autor nechtěl v Jiřím karakterisovati, individualisovati jistý literární nebo filosofický proud myšlenkový, útvar současného stadia některého rozvojového proudu našeho. Jiří má význam daleko širší, typičtější, symboličtější. On je představitelem mladého, horečného, nespořádaného rozvoje vůbec, živlů a prvků z venčí nachytaných, mezi sebou sporných a na vzájem se rušících. Je to delirium, horečka, kterou prodělává. Je ztřeštěnec zatím zcela prostě. Horečka, kterou prodělává jeho rodina, zrcadlí se zmenšena a v jiném poli, v poli ideovém a citovém, v jeho mysli. Lze ho viděti po mém soudu také jako figuru čistého, shovívavého humoru, humoru vyššího, myslitelského a radostného, jaký konečně vzbuzuje v myslivém, na povznešené cimbuří vystouplém mozku každá silná krise, bojovný zmatek, každý chaos, poněvadž obsahuje sám v sobě důkaz životnosti, zdraví a síly, zárodek a krystalisační postup budoucího rozvoje.

Krásná práce p. Svobodova nebyla sehrána nejlépe. Scházel rytmus, tempo, takt tomuto evolučnímu koncertu. Jinak neupírám hercům dobrou vůli a uměleckou snahu. Z herců v „Útoku zisku" převyšoval všecky pan Šmaha. V něm máme na ten čas prvního našeho dramatického umělce. Nikdo nevyhovuje kardinálnímu požadavku hereckého umění tak jako on: on dovede se objektivisovati jako nikdo druhý, potlačiti své personelní já, vyměsti je ze své mysli, citovosti, posunů i hlasu, to neústupné herecky-personelní já, o němž napsal již Charles Lamb, že je k spisovateli „nepovolné a žárlivé". Pan Šmaha stlačí a zapře toto „já" za vysokou cenu umění. On nehraje nikdy na účet spisovatele. On je stále jiný, nový, převléká osobnosti, které jsou přece čistě jeho, s ním srostlé, temperamentově podmíněné v této záměnné odvislosti. — Z dam stála nejvýše slečna Kubešova fondem čisté citové vroucnosti, jaký složila do svojí Pepičky. —

Ostatek dostalo se nové práci p. Svobodově laskavějšího přijetí obecenstvem než kritikou. Obecenstvo vzalo připravený sytý hod se zdravou, šťastnou chutí a radostným, plným vděkem. Nezmiňoval bych se o tomto faktu, kdyby nebyl příznivý pro uměleckou reformu a zvláště dramatickou. Ať neukazuju na Wagnera, vede se z mladých dramatických reformatorů stejně v Německu Gerhartu Hauptmannovi a ve Francii Maurici Maeterlinckovi (venkovské provincialní, počestně měšťanské a rolnické diváctvo bylo ku př. nadšeno jeho kusem, který budil dost posměchu před vybraným novinářským

a referentským obecenstvem v Paříži). Nové umění, jeho živlová síla a šťáv ujímá se v přirozené, nepraeparované půdě lesů a polí lépe a snáze, ne v umělých záhonech pseudokritických mozků — postříkaných vápnem fale ných estetických předsudků a bel-espritových zvrhlostí.

F. X. Šalda.

Ko. ***Rozhledy hudební.*** (Z domácí produkce komorní a klavírní.)

Třemi jmény bude musiti označiti budoucí historik první, dosud neuza vřenou epochu umělecky povznesené hudební tvorby české. Právě odtamtud odkud mnohem dříve, než Smetanovy dramatické výtvory vymohly tvůrc svému před světem jméno českého Wagnera, ukláněla se již cizina před če ským Beethovenem, přijavši ve svůj program symfonická a chorická veledíl Dvořákova, právě odtamtud vysýlá světoznámá firma Novellova díla na šeho Schuberta, několik objemných svazků Bendlových písní. Ať již jak koliv utváří se budoucnost, nikdy ničeho neumenší na zásluhách, jakými víž se jmenovaní tři mistři k našemu hudebnímu probuzení. Oni vyšlapali stezky po nichž lehce již kráčeti se bude nástupcům.

Jestliže Smetana a Bendl pracemi svými stali se jasnými vzory, Dvořá mimo to i didaktickou činností bezprostředně působil. Byla to nejlepší ná hrada, již Dvořák poskytl své vlasti, když odchodem svým připravil ji o nej lepší, čím se honosila, že veliké umění své snažil se přenésti na svoje učen níky, jak dalece ovšem přenésti se dalo — pokud totiž záleželo v díle lidské a ne v údělu vyšší moci. I jeho snaha nebyla by však vedla ku zdaru, kdyby dva skladatelé, o něž nám jde, Josef Suk a Vítězslav Novák, ne byli vedení jeho přinesli v obzvláštní míře vynikající přirozené schopnosti Neboť, „kde genia není s hůry dáno, tam ani ta nejúsilovnější péče lidsk vyvinouti jej nemůže," jak pěkně pověděl Palacký.

Pamatuji se velmi dobře, jaké dojmy v hudebních kruzích vyvolal před třemi léty Sukův klavírní kvartet z A-moll (op. 1.). Jednomyslně oceňova se sice skladatelův veliký talent, ale energická sebevědomost a ku podivu vyzrálá vyrovnanost leckomu nezdála se přiměřenou útlému jeho mládí — čítalť tehdy Suk sotva osmnácte let — a vnukla domněnku, že ve značn míře kooperovala ruka učitelova na žákově práci. Podobně provázely mnohen ještě vyvinutější „Dramatickou ouverturu" (op. 4.) pochybnosti, jež zaplašen byly zúplna teprve klavírním kvintetem z G-moll (op. 8.), třetí veřejnosti odevzdaným, zcela samostatně, beze vší revise vytvořeným a pře dem budiž řečeno, že nejlepším dosud dílem Sukovým.

Třeba poslechnouti pouze první dva takty Sukova kvinteta, aby bylo lze poznati, že signaturu skladatelovy individuality netvoří ani tak melodická, jako spíše rhytmická a harmonická stránka jeho invence. Je charakteristické pro Suka, že fantasie jeho nepocítila potřeby dotknouti se písně, vlastního terrainu melodické schopnosti. Zralost hudebního myšlení nedá se v polyfonii nikde využitkovati tak na prospěch vnitřních požadavků díla jako ve složité architektonice sonátové formy, již souverénně ovládati umožňuje Sukovi jeho přísná autokritika. Suk zdědil bezprostřednost a českost po Dvořákovi, jehož hudbu příliš vnitřně zažil, než aby ji úmyslně chtěl napodobiti. Tím za útlého mládí přešla na něho vlastnost, mistrem jeho teprve v mužném věku dosažená, že totiž oslňující zevnější působivost činí na první setkání obecně srozumitelnými i nejhlubší partie komposice.

Četné vynikající vlastnosti, společné Sukovi s Novákem, s druhé strany pak rozdílná povaha obou, svádějí k přirovnání, jehož vzdávám se na ten čas,

pokud větší, cyklická díla tohoto, mnou soukromě poznaná, nebudou odevzdána veřejnosti. Mezi Novákovy skladby, ne sice nejoriginálnější a nejsmělejší, ale nejpůvabnější, čítám klavírní variace nadepsané „Improvisace na thema Schumannovo". Jsou eminentně duchaplné a zároveň vděčnou pastvou modernímu virtuósovi, netkví-li jeho potence jen ve špičkách prstů. Schumannovy „Symfonické etudy" měly vliv na zpěvnost středních hlasů, Čajkovského známé variace na formální útes. Jen s titulem nelze souhlasiti. Nebyl by název „Schumanniana" případnějším této podařené, úmyslné imitaci Schumannova klavírního stylu?

Koncert „Umělecké besedy", jež výtkám jí předešle činěným nedala padnouti na neúrodnou půdu, seznámil nás mimo novinky svrchu zmíněné s klavírním triem z D-moll krajana našeho Aloisa Jiránka, působícího v Charkově na Rusi. Jiránek prosycen jest idealistickými živly starší romantické školy německé, ale jen v první větě derou se tyto do popředí. Zvláštní inklinace k dlouhodechým melosům, pohybujícím se v říši diatoniky, přináší s přednostmi jednolitosti nehodu dosti osudnou: diagnostika jednotlivých článků sujetu málo jest podporována účinlivým kontrastem. Pomalá věta vydává svědectví, čemu se naučil Jiránek od Brahmse, ve střední části od Smetany, aniž je oba kopiruje. Věta poslední, kříženec sonátové a páté rondové formy, vyvinuje se divokým rejem po způsobu hybnějších finalů klassických vzorů; jsouc silnější předešlých vyhovuje potřebě žádoucí gradace a s plným uspokojením propouští posluchače z díla, jež jeví se býti ne právě geniálním, přece velice poutavým.

V matinée pensijního fondu členů sboru a orchestru „Národního divadla" proveden byl poprve Kovařovicův koncert pro klavír s orchestrem (z F-moll). Dva ideály nosil Kovařovic v srdci: klassický Beethovenův a romantický Schumannův koncert. Onen vrhl svoje světlo na Larghetto, tento na poslední větu, ulitou ve formu rondovou tak pevně, jak dosti zřídka s ní dnes se shledáváme. Snad jest to čistě osobní můj pocit, že první věta po celkové náladě upomíná mne na Rubinsteinův koncert z D-moll. Stejně mužně, se žulovou pevností, vynořuje se hlavní thema, stejně líbezně provázejí tlumené houslové zvuky větu vedlejší. Chopinovy a Lisztovy koncerty mnoho způsobily zla svou bravurou, jež napodobiti kladou si mnozí skladatelé za první cíl, nic se neohlížejíce po její oprávněnosti. U Kovařovice skvělá passážová síť obetkává řádnou hudební substanci, a tím koncert ten kromě svého historického významu (jsa po Dvořákově koncertu druhým českým vůbec) i esthetickou hodnotou může činiti nároky na největší rozšíření.

Několik poznámek k naší lékařské literatuře.

Dr. F. H. Literaturu lékařskou nelze porovnávati s literaturami věd pouze theoretických. Mathematik, historik, filosof nemusí sháněti se po materiálu, nemusí míti drahocenných přístrojů a pomůcek jako lékař, jemuž bez těchto není možno ani aby kontroloval práci ostatních, ani ovšem aby sám samostatně pracoval. Výtka tedy o chudosti literatury naší nésti by se měla spíše ke příčině této chudoby — k našemu nedostatku pracovního materiálu a nutně potřebných laboratoří. Nepochybujeme, že by se vhodných sil našlo s dostatek — vždyť vidíme, že stále se hlásí více a více pracovníků od těch časů, co máme ústav, jenž může podporovati práci vědeckou. Autorům našim dojista však neběží jen o to, aby práce byla publikována — chtějí, aby práce jejich byla uznána ode druhých za správnou, a aby nová věc, k níž mnohdy po trpkém namahání dospěli, neležela ladem někde zahrabána, ale budila

zájem, a tím pobádala k práci další. Až budeme míti naši fakultu bohatěji zařízenu, až bude vzbuzena konkurence druhou universitou na Moravě — pak, nepochybujeme, bude moci býti zájem větší, pak budeme míti vědeckou kritiku lékařskou, které posud úplně postrádáme a pak rozvine se i lékařská literatura v plné síle. Vždyť již i za nynějších neblahých poměrů počíná čilejší ruch. V popředí ruchu toho stojí pathol. anatomický ústav prof. Hlavy. Prof. Hlava sám obohatil vědeckou naši literaturu mnohými monografiemi, jež uložil jednak ve „Sborníku lékařském" (založeném a redigovaném jím a prof. Thomayerem), jednak v Rozpravách Akademie a dospěl nyní až k obsáhlé (pro učebnici snad až příliš) „Pathol. anatom. a bakteriologii", již vydává s prof. Obrzutem. Prof. Hlava jest však též p ů v o d c e m práce jiných, umí vyhledávati slabé síly a p o d p o r u j e je — probírejme se jen listy publikací našich mladších autorů: jak často shledáváme se tu s vřelými jemu díky tu buď za pobídku ku práci, tu za pomoc při práci samé poskytnutou. V čestné konkurenci stojí s tímto ústavem ústav pro experimentální pathologii prof. Spiny, odkudž rovněž několik prací můžeme poznamenati. Na poli lékařství interního vydávána byla sice „Spolkem čes. lék." „Odborná pathol. a therapie" (red. prof. Eiseltem), ale my potřebujeme především učebnic, a těch se nám poslední dobou také dostalo: prof. Thomayer, jenž již dříve několik menších vědeckých i příručních prací vydal, napsal nám vzorné kompendium vnitřního lékařství — náš medik může však, chce-li zevrubněji se poučiti, ještě sáhnouti ku obsáhlejší „Příruční knize specielní pathol. a therapie nemocí vnitřních" od prof. Maixnera, jež bohužel poněkud pomalu vychází. Z chirurgie máme toliko překlad (!) výtečné Diagnostiky našeho slovútného vídeňského rodáka, Alberta, ale těšíme se, že prof. Maydl v brzku dostojí slibu svému, jejž nám dal při vstupní své přednášce na fakultu naši — vydati v brzku učebnici chirurgie. Z popisné anatomie musíme spokojiti se prozatím se Schrutzovými „Přehledy"; za to můžeme se již pochlubiti učebnicí histologie a mikroskopie od prof. Janošíka. Z farmakologie máme toliko kratičkou práci Jandoušovu o předpisování léků. Dr. Preininger, jenž šťastně dříve už volil, přeloživ výše zmíněnou „Diagnostiku", uvázal se nejnověji v překlad Dětských nemocí od moskevského prof. Filatova. Prof. Reinsberg, jenž již dříve část soudního lékařství vydal, ohlašuje nové a úplné vydání. V zubním lékařství můžeme se obrátiti k Baštýřově „Zubnímu lékařství" a Nesslově „O šetření chrupu" a „O tahání zubů."

Z uvedeného stručného přehledu vidíme, kde nám co chybí; tak nedostává se nám učebnice z anatomie normální, fysiologie, experim. pathologie, farmakologie, kožního lékařství, ušního, porodnictví, gynaekologie, očního lékařství a hygieny — zbývá tedy práce s dostatek.

Při uvedeném stručném přehledu měli jsme na mysli hlavně to, čeho potřebujeme nejvíce a co nám dosud chybí v první řadě — dobré učební knihy.

Z časopisů máme dva: „Časopis českých lékařů", jenž věnován anebo jenž by měl býti věnován potřebám praktického lékaře, se svou přílohou „Zdravotním věstníkem" a pak „Rozhledy", redigované drem. Preiningrem, jež doplňují jaksi „Časopis". Ze sbírek vědeckých stojí na prvém místě zmíněný již „Sborník lékařský" a dále Thomayerova „Sbírka přednášek z oboru lékařského", kteráž by snad, nemůže-li býti přeměněna v kritický list lékařský, aspoň mohla otevříti stránky své více překladům, když tě máme pro původní práce jednak Rozpravy Akademie, jednak „Sborník".

Z duševního ruchu za hranicemi.

Nástupcové naturalistů ve Francii.

T—, Zdá se býti na první pohled absurdním tvrzení, že mrtvý jest naturalism v době, kdy mohutný jeho zakladatel stojí tu ještě v plné síle životní, a kdy romány jeho, s obdivuhodnou pravidelností rok co rok se rozmnožující, vykazují se snad největším počtem vydání i výtisků. A přece! Kdežto jedněm jest dosud Emil Zola hrůzou, vyrůstají již řady lidí nových, kteří na něm se odkojivše, hledají jiné nové cesty umění a svému myšlenkovému hnutí vůbec. Škatulkování v duševním životě lidstva jest jen vynálezem historiků. Ve skutečnosti není tu hranic žádných. Jako nekončí se stoletím jistá perioda a příštím nezačíná nová, tím méně může býti život jednotlivců takovýmto mezníkem. Zde vše se proplétá a kříží. Co jedni teprv se probuzují k vědomí národnostnímu a druzí právě vědomím tím plují, jsou už na druhé straně jiní, kteří prožívše předcházející stadia otázku národnostní by nejraději od sebe odvrhli. Jsou milliony lidí, kteří věří, jest tisíce těch, které věda a skepse víry zbavila, a z těchto zase už vycházejí noví, kteří ukazujíce na neutěšenost tohoto stavu znova po víře touží. A to vše v jednom okamžiku, jako v kolotoči. Tak tu také stojí dnes Zola, stále mohutný, stále nezdolný, ale stojí již sám. Mistr školy, ale žákové ho opouštějí. Představitel hnutí, které zdá se býti ukončeným.

Naturalismus nelze si představovati jen jako hnutí čistě umělecké. Vyrostl z určité doby a nese známky této doby na sobě. Chopil se a zužitkoval závěrků, k nimž dospěla věda, a stal se filosofickým výrazem století. Vědecký positivism byl mu východiskem; zbořena všechna metafysika a toliko na určitých poznatcích budováno. Každý zjev kolem nás i v nás pojímán jen jako výsledek zjevů jej předcházejících. Z determinismu vycházejíce a methodou analytickou pracujíce stali se naturalisté přirozeně negativními skeptiky, zbaveni víry nejen v božství, ale vůbec ve vše, i v dobro, i v mravnost. A vzavše si za úkol studovati a předváděti jen skutečný život, líčili člověka podle tohoto filosofického názoru používajíce k tomu obzvláště výsledků věd přírodních, najmě fysiologie. Proto ovšem byl jim člověk jen výsledkem předchozích generací, dědičně obtížen, nadán vlastnostmi a nemocemi, které napřed vymezily mu dráhu života. Nemaje svobodné vůle jest hnán jako by slepými silami ku předu; všechno jeho jednání redukováno na instinkt; cit a myšlení jsou ničím. Život takto pojímaný nemohl umělecky představovati dopadati růžově. I třebas by nebylo pravda, že vše jest zde tak smutné,

špinavé, zlé — přece už ten hrozný mechanismus, v jakém se tu člověk představuje, nemůže vést než k pessimismu. A naturalism také šmahem má pessimistický ráz.

Tak měl naturalism několik let vlády. Ne že by se nebyli četli spisovatelé à la Ohnet, ale vládl v té malé republice, která udává v literatuře ton a která je předním činitelem jejího vývoje. Také nevládl proto, že by jeho představitelé byli přísně dle svých theorií šli do všech důsledků. Sám hlava jejich — Zola v mnohém velmi povážlivě odchyluje se od esthetických pouček, které byl postavil. Příkrý protivník romantismu prozrazuje ve svých pracích přečasto patrný „vliv předcházejících generací". A jeho historie Rougon-Macquartů není-liž s y m b o l i c k ý m předvedením francouzské společnosti druhého císařství? Každá jeho osoba představuje nějakou společenskou třídu, a místo individuí, které jedině by důsledný naturalism směl předváděti, líčí Zola ponejvíce typy! — A také proto nevládl naturalism, že by jeho esthetické poučky byly jediné správné, že nebylo žádného umění za hranicemi skutečnosti, a že by umělec nesměl do říše snů. Síla naturalismu spočívala v tom, že byl mostem mezi uměním a vědeckým názorem, ne v tom že se snažil vědeckého názoru do všech podrobností využíti. To, že vyrovnal propast, která vyrovnána býti musela, neměl-li nastati nemožný a neudržitelný rozpor mezi uměním a vědou, jest největší jeho zásluha. Proto také vidíme-li dnes ve Francii na všech stranách protinaturalistickou reakci, nesmíme se domnívati, že by reakce tato vracela se prostě k onomu bodu, z něhož naturalism vyšel. Všichni ti, kteří dnes naň útočí, nezakrývají, že mnoho sobě z naturalismu ponechali, a že jich nové cesty, které hledají, mají býti krokem ku předu.

Reakce protinaturalistická jest dvojí. Jedna míří proti filosofickému názoru hnutí, druhá vychází z pohnutek uměleckých. Řekli jsme již, že naturalism musel nutně býti pessimistický. A byl jím také. Nebylo světlého paprsku, který by na chvíli ozářil tu hroznou vlast tmy. Vedete-li výslednici z toho, jak vám naturalism znázorňuje život, musíte dojíti k Schopenhauerovi. Došli-li jste ale názoru, že život sám jest zlem, že nemožno doufati v zlepšení lidského osudu, že „moc a intelligence člověka nevzrůstají, leč se vzrůstem jeho bídy", pak ovšem také budete se tázati, k čemu ten život, pak zmocní se vás úplná zoufalost a sklíčenost, a bude již jen otázkou vaší statečnosti, abyste toho nechali. Jste skeptiky a nevíte proč žít. Neuvěříte nic a nemáte proč bojovat. Co zde tedy? Chcete býti epikurejci; ale chuť k epikureismu zažene vám každý druhý naturalistický román důkladně tak, že nemusíte ani čekat na vlastní kocovinu.

Věda vzavši vám víru zhroutila ve vás všechny zásady mravní; dobro a zlo, zodpovědnost, svědomí, vše zviklala svou analysou. Nechcete-li přistoupiti na šílený anarchismus Nietscheův, který jsa ostatně důsledkem celého tohoto hnutí, hledá v chorobném individualismu jediné právo silnějšího a filosoficky uskutečňuje krutou zásadu Darwina; — nezbude vám čeho byste se chytili. Jste bez vesla a bez kormidla. Zmítáte se na pravo i na levo; před vámi nedohledný horizont a pod vámi nezměřitelné hlubiny. —

Jest-li přes to přece chcete žíti, musíte hledati pevninu, které byste se přidrželi, musíte znovu si vyjasniti pojmy dobra a zla, mravnosti i zodpovědnosti, musíte znovu se podrobiti nějaké m o r a l c e. Život jest soužití více lidí, a soužití více lidí není jinak možno, než při zřejmém určitém vymezení těchto základních ethických pojmů.

Po novém světle se volá, po něčem positivním se touží, co by nás vyvedlo z té čiré negace. A toto volání stělesňuje právě filosofická reakce proti-

naturalistická v t. zv. novokatolictví, novokřesťanství, novomysticismu.

Slova ta neznamenají dosavad žádného do všech hran vykrystalisovaného hnutí. Není to ještě nic určitého, pevného; různá přesvědčení tají se tu spojována jsouce jen jednou vůlí: ven z toho smutného naturalismu, který béře veškerou chuť k životu, ven z toho pessimismu, kterým vše jest otráveno, ven z té skepse, která nám chce i dobro vzíti i lásku.

Pánové M. de Vogüé a P. Desjardins jsou hlavními representanty nového tohoto literárního hnutí, třebas samotni belletristicky netvoří. Pan M. de Vogüé, dříve vojín a diplomat, rozvádí své myšlenky ve vysoce zajímavých studiích historických, politických a literárních. Již v prvých cestopisných svých pracích stavěl se příkře proti onomu zbožnění individua, které ovládá úplně dnešní umění a které hlásajíc, že individuum jest samo sobě účelem, nutně vede k Nietscheově Übermenschi. Nad individuem stojí rasa; národ se společnou svou duší více váží než pomíjející osobní prvky, z nichž se skládá, a více také než ti, kteří zdají se ho říditi. Z tohoto svého protiindividualistického stanoviska, které přirozeně vede k lásce k malým, utlačovaným, ponížením, dostal se na studium ruské literatury, jíž jest právě tato láska k malým hlavním příznakem. Ve svém spise Le roman russe uvedl do Francie Tolstého a Dostojevského. Jal se odporučovati víru, třebas ne určitě formulovanou, a hlásal soucit s trpícími, jak naučil ho tomu Dostojevský. Víra a soucit třebas neměly určitého předmětu, jsou samy v sobě nejkrásnější zdobou duše. Jsou pákami činu, a má-li jim člověk rozuměti, musí je dříve míti, podle slov starého filosofa: „duše nemůže pochopiti krásu, nestane-li se dříve sama krásnou.“ A ruští spisovatelé Tolstoj a Dostojevský pomáhali vedle pana Vogüéa ve Francii nejvíce k spiritualistické reakci.

Vedle těchto čistě literárních vlivů působí pan P. Desjardins více agitačně, obdobně ethickému hnutí v Německu, o kterém v těchto listech stala se již vícekráte zmínka. Ve svém spisku „Le devoir présent“ táže se: Jsou spravedlnost, láska a zákon jisté pojmy, anebo jsou to jen možné illuse? Máme nějaký určený osud, ideál, úkol, anebo zmítáme sebou jen bez účele a cíle? Na tuto otázku odpovídá ovšem kladně a všechny, kteří rovněž tak si odpovídají, nazývá positivními oproti negativním skeptikům.

Positivní věří absolutně v dobro a jsou oddanými služebníky něčeho, co existuje mimo ně, ať obce, ať církve, ať milosrdnosti, spravedlnosti, pravdy, nebo krásy. To mohou býti židé, křesťané i lidé mimo náboženství stojící. Že celé toto positivní hnutí skončí obrozením římského katolicismu, pan Desjardin připouští, praví však: „mnoho o náboženství mluviti (při našem hnutí) netřeba; veřejnosti a svým přátelům hlásejme jenom víru, která je nám společna (i s jinými ku př. Židy) a dostačitelna, totiž vědomí, že pro něco žijeme, že máme, co bychom tu dělali na zemi, že máme ideal života a víru v povinnost.“

Tak vykládá pan Desjardins úkol a cíle hnutí a staví do podrobnosti i politický jeho program. Prozatím přeje si, by se hnutí omezilo na propagování svrchu načrtnutého přesvědčení, a chce také, aby literaturou se co možná nejvíce pracovalo.

Oba dosud jmenovaní M. de Vogüé i P. Desjardins staví se naprosto na křesťanskou morálku, a třebas posud nehlásají zřejmě bezpodmínečný návrat ke katolicismu, jsou katolické církvi velmi oddanní přátelé. Mezi následníky jejich najdete už proto mnoho těch, u nichž možno již mluviti o úplné katolické reakci.

Ed. Rod ve svém spise „Les idées morales du temps présent“ praví doslova: „Jediné náboženství může urovnati myšlenku a čin. K tomu nutno se obrátiti a od něho žádati, jako Tolstoj činí, ne problematické předpovídání budoucího života, neb metafysické problemy, ale formální příkaz, jak vésti si v přítomném životě. Abychom pak měli jistotu, že si tyto příkazy správně vykládáme, abychom se vyhnuli nebezpečí gloss a doplňků, které je znetvořují, nesmíme se spokojiti, abych tak řekl, s náboženstvím theoretickým, aneb jen jakýmsi náboženským cítěním, ale třeba přiznati se k náboženství praktickému, jemuž církev dala určitou, nezměnitelnou formu; k tomu náboženství katolickému, které je zároveň politikou a morálkou.“ V tento požadavek musí nutně vyzníti dedukce pp. Vogüéa a Desjardinsa.

V tom smyslu působí Ed. Rod a jiní, kteří zasahují činně v literaturu. Rod sám jest jedním z nejvíce vynikajících franc. kritiků a má i jako románopisec zvučné jméno, ačkoliv romanopisec zůstává za kritikem daleko. Jeden z jeho románů „Obětovaná“ jest i do češtiny přeložen. Jest to divná směs Bourgeta a Dostojevského, řešící suše a často sofisticky problem zodpovědnosti. V jiném románu „Smysl života“ dovozuje, že má život smysl jen pro ty, kteří věří a milují. „Soukromý život Michala Tessiera“ jest tím zajímavý, že tu líčena konservativní parlamentární frakce. Jinak není si ještě ani pan Rod svým katolictvím a křesťanstvím tak zplna jist, a celá jeho románová činnost nevyhovuje požadavku, již v literaturu klade P. Desjardins, když žádá, aby umění bylo proniknuto vyšší, vážnější a hlubší mravností a nepřeje si vydávání různých fádních morálních historií. — U Roda, jako u jiných, povstal požadavek víry cestou čistě rozumového uvažování, a jest proto tak chladným, jako rozum sám. Nepřesvědčuje a nehřeje. Přiznáte rádi, že nynější duševní stav lidstva jest rozháraný a neutěšený a s mnohými myšlenkami hlavně P. Desjardinsa se rádi smíříte, ale onomu návratu ke katolictví lidí, kteří byli úplně moderní vědou vychováni a kteří ještě mají ve všech porech onen skepticism, proti němuž tak bojují, — tomu těžko uvěřiti. — Prohlašuje-li Paul Bourget „Ano jsem křesťanem, poněvadž jsem se přesvědčil, že jen lidé, kteří poslouchají předpisu církve, jsou obrněni proti mravním zlořádům, které líčil jsem ve svých románech,“ — není co namítati; ale na druhé straně jest jisto, že v jeho dílech i nejnovějších jest křesťanství pramálo. Třebas nutnost víry byla i pointou románu (jako v Cosmopolis) je tato pointa jen suchým, nepřesvědčujícím slovem.

Jako nepůsobí křesťanství Bourgetovo, tak pochybna a požadavkům Desjardinsovým málo vyhovující jest tvorba Maurice Bouchora, jehož biblické hry jsou sice v krásných verších a plny mravních naučení, který nedovede však zapříti svou francouzskou lascivnost, třebas by jí dával do úst mladému Tobiáši.

K těmto hlavním representantům novokřesťanského hnutí druží se řada těch, kteří více z mody se mu přidružují, než z přesvědčení. O těch praví kritik Pelisier, že u jedněch jest to zbytek katolicismu, nemohoucího více věřiti, a u druhých forma přežilého dandysmu, který by rád chtěl omládnouti.

Esthetických pouček novokřesťanství dosud nestaví, ale již z obsahové jeho stránky jest zřejmo, že nebude se obmezovat na realistické zpodobování

života, ale bude idealism též v literatuře přiváděti k platnosti. Dosud ovšem více kritikou proti naturalismu bojuje, než původní tvorbou.

Vedle těchto filosofických nepřátel, vystupuje proti realismu také reakce umělecká, která nemíří tak proti jeho názoru světovému, jako spíše proti jeho uměleckému vyznání víry. O této reakci umělecké promluvíme příště.

Německo.

II.

(Lyrika. — Postavení literatury a literátů. — Kult cizích směrů. — Hudba. — Reakce ducha náboženského. — Egidy a jeho směr. — Hnutí ethické. — Snahy po sdemokratisování umění. — Lidová jeviště.) —

K bludným názorům, panujícím u nás o Německu, vzniklým téměř třicetiletým nevšímáním si ho, lze čítati malé, téměř pohrdlivé mínění o současné německé poesii, resp. lyrice. Tvrdilo se u nás před několika ještě lety — kdy produkce Čecha a Vrchlického stála na svém zenithu — že jsme v básnictví nad Němci. Dnes bychom to nemohli již říci, neboť bujný, nový rozkvět německé lyriky patří ke zjevům, jež nejlépe tamnější duševní život karakterisují. Po dlouhých letech hubených a prázdných jeví se tam tak nápadné množství mladých talentů a taková nadprodukce veršová, že co se mladého dorostu básnického týče, nemůže se ani Francie s Německem měřiti. Úrodnou prstí, z níž tato lyrická produkce vyrostla, byl především naturalismus, ne však původní Zolův, střízlivý, suše konstruující, nýbrž především naturalismus v cítění a výrazu, jevící se prudkou oposicí proti všemu konvenienčnímu, proti úzkoprsé morálce, šosáctví, pruderii. S ním zároveň jako jiná stránka jednoho a téhož směru vyrůstal silný, bezohledný individualismus, jenž tak nápadně vyznačuje dnešní mladé pokolení básnické v Německu. Ten vlastně není ničím novým, objevuje se v něm (naturalismem a moderním cítěním ovšem zabarvený) staré tendence „Sturm und Drang" — periody a školy romantické. Povaha německá hledávala vždy za svou servilnost a nemužnost v politice náhradu bouřlivými projevy vlastního „já" v literatuře a filosofii. Tento individualism tříští mladé talenty na nesčetný počet samostatných osobností básnických, takže v řadách jejich není jednotvárného směru. V chaotické směsi kříží a stýkají se naturalisté, symbolisté, fantasisté, básníci socialismu a anarchismu atd. Jediným pojítkem jejich jest odpor proti všemu starému a co největší libovůle v cítění, v morálce, rythmu a jazyku, libovůle vedoucí často k nejkřiklavějším excessům ve formě a obsahu, jakými se vůbec vyznačují periody prudkého kvasu. Z nejlepších jmen této nové lyriky budtež uvedena: Detlev von Liliencron, (nejsilnější snad její talent, největší odpůrce pruderie), Dehmel, Maurice von Stern (lyrik velmi jemného cítění a čisté formy), bratři Hartové, Bruno Wille, intellektuelní anarchista (a tvůrce románu Die Anarchisten) John Henry Mackay, nejlepší lyrik sociální demokracie Karel Henckel, pak mnichovští Conrad, Bierbaum a Scharf.

Zvláštní okolností (vlastně ne tak příliš zvláštní, poněvadž se s ní setkáváme i u nás) jest, že celé toto „mladé Německo" nemá pro sebe širokého obecenstva, že čtenářstvem jest si ponejvíce ve svých kruzích samo a že hlavní massa obecenstva, ta, jež zajišťuje literatuře hmotný zdar, krmí se literárními škváry t. zv. rodinného genru, jak ho pohříchu i v našich domácnostech tak dobře známe z nesčetných těch illustrovaných Familienblättrů a

románových knihoven. Nikde se nepřečte tolik románů Carlénové, Marlittové, Ohneta a j. jako v Německu. Mnoho se stěžuje v tamnějších literárních kruzích na netečnost a často i zlovůli žurnalistiky, umlčující systematicky vše, co by jejím finančním nositelům z kapitalistických kruhů bylo nemilo. U dvorů jest literatura naprosto již popelkou, krásní duové výmarští se nechtějí vrátiti — což pochopitelno při demokratické a sociální tendenci mladé literatury. Lze proto z toho všeho souditi, že postavení literáta není té doby v Německu mnohem lepší než u nás, naprosto pak již za Francií a Anglií.

Jak pohlížejí na svou vlastní literaturu jisté kruhy v Německu, toho pěkným dokladem je záležitost pomníku Heine-mu. Památka tohoto nejlepšího a nejmodernějšího lyrika Němců dožila se loňského roku toho, že několik měst porýnských svalovalo jako o závod se sebe povinnost, postaviti mu pomník, jednak proto, že byl židem, hlavně však pro „nemravnost a bezbožnost", jeho knih. Jak viděti, tvoří filistři stále ještě jádro německého měšťanstva. Výrazy, jimiž zasypáván Heine v radě svého rodiště Düsseldorfu, nedají se ani opakovati. Naše klerikální „Vlast" jest proti tomu pravým galanthomem, ač jinak obě afféry, tam Heine-ovská, u nás Nerudovská se podobají jako vejce vejci. — Jiná ukázka: na mezinárodním sjezdu „proti nemravné literatuře", jenž konán letos v Lausannu a (mimochodem řečeno) může poskytnouti výborné příspěvky k dějinám lidské omezenosti a pokrytectví, odhlasováno většinou (v níž bylo mnoho Němců), že na znemravnění německé literatury nesou hlavní vinu Heine — a Goethe. — Všecky moderní proudy literární jsou v Německu pod výminečným stavem. Zvláště za nynějšího „nového kursu" jest zasahání policie do literatury, zvláště dramatické na denním pořádku. Kusům nejlepších moderních autorův zamezen přístup na jeviště. Jmenuji jen z nejznámějších Sudermannův Konec Sodomy, Hartlebenovu Hannu Jagertovu a Hauptmannovy proslulé Tkalce. Zákaz tohoto vzbudil zvláště velikou pozornost především v táboře socialistickém, a když v předešlém měsíci nejvyšší správní soud tento zákaz policie zrušil, vítala to veškera literární veřejnost s upokojením.

Málo vděčné postavení, jež zaujímá něm. literatura ve své vlasti, vysvětluje z části ta okolnost, že německé obecenstvo dává přednost cizím zjevům uměleckým před vlastními — vlastnost to u Němců vždy známá naproti Francouzům, omezeným na svůj kulturní život a nechtějícím chápati jiného. Nejčastěji vyslovovanými jmény v Německu jsou dnes Zola, Rusové a Skandinavci. Romány Zolovy mají tam větší odbyt než v samé Francii, nauky Tolstého a Dostojevského dávají podnět k nejrozsáhlejším rozborům a debattám. Skandinavci pak, Ibsen, Strindberg, Arne Garborg jsou v nejtěsnějším svazku s německým životem, v Německu se i zdržují a odtud pak převážný jejich vliv na obecenstvo a básníky. Odtud bere nejsilnější potravu zmíněný individualism. O posledním dramatě Ibsenově Staviteli Solnesovi napsalo se v Německu v poslední době více než o celé původní dramatické produkci dohromady.

Něco podobného lze viděti i ve světě hudebním. Tam jest heslem dne italský verismus, jména Mascagni a Leoncavallo ve všech ústech, a po příkladě Cavallerie a Komediantů vyrůstají německé jednoaktové „naturalistické" opery jako houby po dešti. Dá se to vysvětliti neudržitelností wagnerovského směru v jeho dosavadní podobě, neboť po smrti svého mistra nevytvořil mnoho pozoruhodného, a v rukou malých epigonů zvrhl se v neuměleckou manýru. A pak v obecenstvu se i v opeře přejedly již sujety romantické, mystické, a žádá, aby i na tento umělecký genre štěpovány byly moderní živly naturalistické. Ostatně sláva Bayreuthu očividně klesá, neboť již počínají i jiná

města, zvláště Mnichov, činiti přední nárok na kultus Wagnera. Mnoho se slibuje pro propagandu Wagnerovskou od 22letého syna Wagnerova Siegfrieda, jenž počíná dirigovati již jeho díla. — Po dnešní horečce mascagniovské, vyhovující ostatně více sensace milovným než čistě uměleckým tendencím obecenstva, lze očekávati v brzku vystřízlivění, a že k tomu přispějí úspěchy naší hudby Smetanovy v Německu, o tom netřeba pochybovati.

Reakce náboženského ducha jest zjev, jehož účinky lze sledovati po celé Evropě. Kdežto do nejnižších vrstev společenské stupnice počínají teprv moderní ideje, darwinism, positivism a t. d. zapouštěti kořeny (zvláště vlivem sociální agitace) a odcizovati lid starým tradicím náboženským, jeví se na nejvyšších vrstvách intelligence opáčná snaha po návratu k víře, ne k vůli dogmatům jako zvláště z důvodů ethických. Proudy novokřesťanské ve Francii, nauky Tolstého a Dostojevského, snahy Björnsonovy o očistu evangelické morálky — to vše spolu souvisí a má i v Německu směry příbuzné. Vládnoucí církve, jak katolická tak protestantská, nedostačují duším svobodněji a hlouběji myslícím, rozluka s dogmaty jest neodčinitelna, srdce však mnohých nenalezá útěchy v pouhé skepsi a vrací se ke starým ideálům křesťanské ethiky, snažíc se ji očistiti a přizpůsobiti dnešním potřebám mravním. Takovým proudem byl před lety starokatolicismus, ale ten ještě málo byl emancipován od církví, úspěch jeho byl proto dosud také nevalný. Dnes jest nejnovějším a nejzajímavějším z těchto směrů hnutí Egidy-ho. Tvůrce jeho, bývalý saský nadporučík, vydal as před dvěma lety brožurku Ernste Gedanken (vyšla též loni překladem u Valečky). Poněvadž v ní kritisoval učení církevní, zvláště dogma o božství Kristově, byl zbaven hodnosti důstojnické. Brožura jeho měla pak ovšem tím větší úspěch. Jinak stál v ní na stanovisku víry v Boha a vyjadřoval zvláště snahu po očistění a obnovení evangelického ideálu Kristova, jakožto podkladu a kořene mravnosti vůbec. Po svém propuštění z armády vrhl se do horlivé propagandy svých snah, zakládal svobodné obce náboženské, kandidoval do říšského sněmu a založil se stoupenci svými v Kielu list s názvem Einiges Christenthum. V něm pracuje k vytvoření všekřesťanské ethiky, k obnově citu náboženského, k pěstění ideálů všelidských a proto bojuje proti militarismu a hospodářskému vykořisťování. Poslední dobou propaguje velmi pilně mezi studentstvem a ne bez úspěchů.

Vlny hnutí ethického podobně stále stoupají, nalezajíce silnou potravu v nespokojenosti s dnešním stavem hospodářským i kulturním, jež zachvacuje již nejen proletariát, dnešními řády nejvíce stížený, ale i střední třídy bourgeoisie a intelligenci. Hnutí ethické není v základě vlastně než výstražným hlasem svědomí, jež dnešním středním vrstvám připomíná jejich hříchy a v poslední hodině volá k obratu. Vše, nač průběhem rozkvétajícího kapitalismu se zapomínalo, hlásí se ku svému právu: láska k bližním přes meze národností, tříd a náboženství, utužování společných pásek všech lidí, pěstění nezištnějších, altruistických stránek naproti materialismu a egoismu, odpor proti militarismu, proti zášti národnostní a třídní. Hnutí ethické, možno říci, přejalo to, co v socialismu jest všelidského, smiřujícího a tomuto oboru idei dalo za středisko pojem ethiky. Pohříchu však se tímto slovem v celém hnutí příliš plýtvá a celá činnost vyčerpává se ponejvíce v pěkných, avšak příliš akademických řečech. Vytýká se proto ethickému hnutí mlácení prázdné slámy a jalové krasořečnictví, zda právem, ukáže budoucnost. Praktického vykonalo dosud málo i usnesení letošního sjezdu eisenašského (na př. zřízení ethické akademie atd.) mají málo naděje na uskutečnění. Prakticky nejcen-

nějšími byly z celého sjezdu návrhy dr. Emila Reicha, docenta vídeňské university, autora velice čtené letos knihy Die bürgerliche Kunst und die besitzlosen Volksclassen. To, co pravil svou knihou, zastával i na onom sjezdu ethickém, že totiž má přestati, aby umění bylo privilejem a luxem vládnoucích tříd, že má sestoupiti k lidu a učiněno býti mu přístupným. Podává též mnohé realní návrhy, zvláště co se týče divadla pro lid.

Snahy po nejširším sdemokratisování umění, zvláště dramatického, zjednávají si ostatně i jinde v Německu vždy více půdy a někde, prakticky prováděny, nesou již ovoce. To platí především o berlínských lidových jevištích. Prvé z nich, Freie Volksbühne, založeno bylo před třemi lety Brunem Willem, vynikajícím lyrikem, filosofem krajního individualismu a neunavně činným vychovatelem nižších tříd. Cílem jeho bylo poskytnutí požitku divadla nejširším vrstvám za nejlevnější peníz, a proto dal podnět ku zřízení spolku, jehož každý člen za nepatrný příspěvek má právo navštěvovati spolková divadelní představení, pořádaná ve dvou vynikajících divadlech berlínských nákladem spolku. Úspěch tohoto lidového divadla jest překvapující jak ve stránce finanční tak i duševní. Všeobecně se uznává obecenstvo jeho představení (ponejvíce dělnictvo) za nejvnímavější a nejvděčnější a to i při dílech klassických. Shakespeare a Schiller tvoří podstatnou část repertoiru, ponejvíce však kusy naturalistických autorů, jimž se jinak divadla zavírají. V té věci konají lidová jeviště modernímu umění neocenitelnou službu. — Před rokem však prodělala Fr. Volksbühne těžkou krisi. V členstvu nabývali vždy více vrchu sociální demokraté, snažící se provozováním tendenčních sociálních kusů učiniti ze spolku nástroj své strany. S tím nemohl se snésti Br. Wille, jenž měl na mysli především vzdělání lidu uměním, a vystoupiv as se 400 svých stoupenců založil nový spolek s názvem Neue Freie Volksbühne. Předpovědi, slibující mu nezdar, se nesplnily a tak se obě jeviště vyvíjejí zcela zdárně vedle sebe. Socialistická Volksbühne pořádala během tohoto roku s 4046 členy 35 představení, nejvíce ovšem tendenčních. Mezi představeními kolují v obecenstvu sešitky sloužící za divadelní ceduli a zároveň za stručný komentář kusu. Tendenční místa a sentence jsou význačně uvedena. Podobné komentáře dává ve svém lidovém jevišti i B. Wille. To má nyní již 2000 členů, hraje též ve dvou divadlech a to s veškerou obvyklou výpravou. Náklad na představení Goethova Fausta na př. činil 987 marek. Zřetel na dělnictvo, čtvrtý stav, počíná vůbec v Německu ovládati nyní všecky činitele a strany, a umění, literatura nemůže se mu zavírati. Možno říci, že většina dnešních literárních prací v Německu, pokud pocházejí od samostatnějších a silnějších talentů, mají sociální tendenci a pomáhají tak jednak posilovati mravně proletářské hnutí, jednak podkopávati svou kritikou základy dnešních řádů.

F. V. Krejčí.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. V Praze, 21. listopadu 1893.

Ms. — Poslední měsíc nepřinesl v domácí naší politice mnoho nového. Výminečný stav rozprostřel se po celých Čechách, po schůzích nikde památky, kojné konfiskace, stíhání pro rozmanité přestupky (hlavně proti zákonu shromažďovacímu), přečiny a zločiny (nejhojnější rušení veřejného pokoje a uražení Veličenstva). Případy rozhodované porotními soudy končí vesměs o s v o b o z e n í m žalovaných. Vyšetřování s uvězněnými členy domnělého spolku „Omladina“ nebere však konce, poněvadž ob čas vždy noví lidé se zatýkají. Tak bude podle všeho vyšetřování prodlouženo, až by výbor pro výminečné předlohy byl hotov se svými poradami.

Ticho, které po výminečném stavu v Čechách zavládlo, jest tím nápadnější a trapnější po předchozím ruchu, který se v Čechách rozproudil schůzemi t. zv. reskriptními. Poněvadž ruch ten trval na venkově dosti dlouho ještě po vyhlášení výminečného stavu, nelze říci, že by tento způsobil v lidu zaražení a malomyslnost. Ty se dostavily teprve potom, když lid viděl zaraženost a bezradnost u těch, které slyšel až dosud mluviti na schůzích ostré řeči opposiční a kde četl před tím články zbarvené červeným radikalismem; tu teprv poklesl lid ve svém zápalu a odhodlanosti, a po Čechách nastala mrtvá tišina.

Očekávalo se, že zasedání říšské rady tuto tišinu zase rozčeří, chovány naděje, že tam poslanci napraví, co doma opomenuli, že slova jejich odtamtud vyvolají mocnou ozvěnu doma, v Čechách. Naděje a očekávání se nesplnily. Poslanci nenašli tu pravou odpověď, říšská rada byla zatím odročena, poslanci odebrali se domů a — ticho po Čechách trvá dále.

Ve Vídni utvořilo se zatím ministerstvo koaliční, které má za úkol zachovati a udržeti nejen národní výsady a nadpráva, nýbrž i sociální, že pak bude státi i o udržení a schválení výminečného stavu, toho zárukou jest již ministr hr. Schönborn z Taaffova kabinetu přibraný. Našim zástupcům otevírá se zase příležitost učiniti konec zamlklosti v Čechách.

Že v národě českém přes ticho v něm panující se přece politicky myslí a pracuje, viděti tedy pouze na žurnalistice. I ta má sice jazyk dosti těžký a nechebný, protože zostřenou censurou podvázaný, ale přes to vede si dosti čile, zvláště na Moravě. Kdo stopuje, co noviny píší, ten nám přisvědčí, že uplynulý právě měsíc byl dobou obtěžkanou bacilly smiřovacími a kompromissními. Písně svornosti a jednoty vešly zase jednou na čas do obliby.

Prvý, kdo vytáhl s bubnem svornosti, byl olomoucký „Pozor“, a to proti realistům a radikálům. Zavdal k tomu podnět úvodní článek v 1. čís. „Rozhledů“ a nepříznivý posudek Heroldovy řeči na říšské radě v „Nezávislých listech.“ Realisté (a k těm „Pozor“ počítá i nás) a radikálové ruší prý potřebnou svor-

nost a jednotu ve straně, střílejíce jí do zad, a proto — ven s nimi ze strany! Tento záchvat svornostářský vysvětlujeme si u „Pozora“ tím, že oživly v něm vzpomínky na ty doby, kdy byl ještě listem kovaně staročeským.

Co takto pod heslem svornosti a jednoty ukazovány realistům a radikálům ze strany mladočeské dvéře, aby prý strana zbavíc se živlů rušivých a nepokojných mohla silně a jednotně vystupovati, otevírány dvéře za nedlouho pod týmž heslem moravským Staročechům, a sice učiněno tak se strany, odkud by se toho nikdo nenadál: se strany „Nár. l.“ Podnět k tomu zavdala řeč Dra. Fandrlíka na říšské radě dne 25. října, ve které se vyslovil pro všeobecné hlasovací právo; rovněž dovolávaly se „Nár. l.“ pozdější jeho řeči, pronesené v brněnské besední dvoraně, v níž počal již opposičně ladíti struny proti příštímu koaličnímu ministerstvu, ba zahrál si i na obhájce Mladočechův.

Podivné chování „Nár. l.“, které krátce před tím neměly pro moravské Staročechy dosti ostrých a odsudivých slov, setkalo se u lidových časopisů moravských (zvláště u „Mor. l.“) s tak ostrým a rozhodným odporem, že brzy svornostářský prapor, pod nějž volaly k rozhodné (!) opposici moravské Fanderlíky a Šromy, zase svinuly. Ale tím horečka svornosti a jednoty nevzala za své. Po tak zv. „Fanderlíkádě“ rozdmýchali p. Eim a soudruzi v listech jimi inspirovaných otázku slovanské koalice na říšské radě, která by byla opposicí koaličnímu ministerstvu Windischgrätzovu. Přívlastkem „slovanská“ dali se s počátku leckteří oslniti a stali se horovateli pro tuto myšlenku. Ale když prvý nával nadšení pominul, a nastoupilo chladnější uvažování, pohlíženo na slovanskou koalici zdrželivěji a opatrněji. Poznáno, že strana mladočeská, stojící v zásadní opposici proti trojspolku a proti cislajtanismu, strana lidová a pokrokového programu nemůže spojovati se s nynějšími zástupci slovanských národů v Rakousku, u nichž bychom marně jmenovaných vlastností hledali. Nabyto, slovem, přesvědčení, že spojovati se mohou jen strany mezi slovanskými národy, strany stejných zásad a cílů, a že všeliké jiné spojování by stranu mladočeskou oslabilo vnitřně, poněvadž síla její záleží právě v té isolovanosti od živlů a vlivů různorodých, v tom pevném tkvění na svém programu.

Pohled na ráz koaliční většiny a vlády z ní vyšlé stačí, abychom poznali, že opposice proti ní musí míti především ráz lidový. Toho by koalice nynějších zástupců slovanských neměla, a proto je všeliké mluvení o ní předčasné. Až rozvinou se mladé strany lidové, vznikající v jednotlivých národnostech slovanských, pak nadešla doba ku koalici slovanské, ve které strana mladočeská bude moci míti účastenství. Spojovati se s nynějšími zástupci slovanskými (zejména s moravskými Fanderlíky, Šromy a Mezníky) znamenalo by lidi chabé, opportunní rehabilitovati, stížiti tím rozvoj mladých stran lidových a vydati vlastní stranu v nebezpečenství jistého úpadku a zbahnění.

Na konec nelze se nezmíniti o potěšitelném úkaze, že mladočeské listy nalezly větším dílem v těchto otázkách o sjednocení samostatné stanovisko a postavily se proti „Nár. l.“, přimlouvajícím se za sjednocení nejprve s Fanderlíkem a soudruhy, potom s Kluny, Šuklji a Romančuky. Tato emancipace od autority pokládané dříve venkovem za neomylnou ve straně mladočeské, svědčí o pokroku v politickém rozhledu a vzdělání.

Událost velice významná, ze které by jisté kruhy si měly vzíti příslušné poučení, stala se za posledních dní na radnici pražské. Praha je sevřena vými nečným stavem, namířeným proti „výstředným“ živlům, k nimž ve Vídni počítaj i stranu mladočeskou, a hle! výminečný stav působí právě opáčně, strana, kterou měl pozdvihnouti, doznává porážky, a strana „výstřední“ odnáší vítězství z volebního zápasu o starostu Prahy. Dr. Šolc, muž repraesentující staročeství

v celém jeho úpadku, politickém a mravním, v jakém se na konec ocitlo, padá jako poslední pravověrný stoupenec veliké kdysi strany národní. Po jeho pádu konec staročeské většiny a staročeského hospodářství na radnici byl jen otázkou času. Z té příčiny nemůžeme než hluboce litovati, že mladočeští členové sboru obecních starších davše se unésti radostí z dobytého mravního vítězství zatoužili hned i po vítězství hmotném a učinivše kompromiss se stranou staročeskou sboru zajistili si místo prvého náměstka a v městské radě 9 (po případě 10) míst. To, co by jim spadlo dříve nebo později samo do klína, přijali z rukou strany, které chvíli před tím nemohli přijíti ani na jméno, jakožto straně vládní, nevlastenecké, korrupční a t. d. Zbankrotělou tuto stranu kompromissem rehabilitovali a prodloužili skomíravý její život, neboť si jím volné před tím ruce zavázali, až dosud svobodně odsuzující po zásluze staročeské hospodářství a ducha na radnici pražské. Nedivíme se proto, že mnozí soudnější ze svobodomyslných členů sboru a četně přítomných občanů mladočeských v ložích a galeriích nesdíleli jásot mladočeské většiny, která byla pro kompromiss zásluhou a návodem zejména Dra. Černohorského, a že netajili se hned na místě svým odsouzením kompromissu. Bohužel, že hlas jejich u většiny mladočeských členů sboru zůstal neslyšen.

vk. ***Říšská rada.*** Po nekonečném vyjednávání, jež dálo se současně v Pešti a ve Vídni, uskutečnil se pád hraběte Taaffa, jenž po čtrnáct let s důvěrou císaře i velkých stran sněmovních vládl a jenž nyní s výše své odcházel, vypuzen útokem nejvěrnější kdysi strany své, Poláků, a nemaje snad v celé sněmovně jediného přítele. Národu českému může odchod hraběte Taaffa býti naprosto lhostejným, neboť státoprávní program poslanců českých vede k takovéto lhostejnosti vůči každé vládě vídeňské vůbec. Ostatně znamenala vláda Taaffova příliš zjevně reakci a třebas i z počátku byla se opírala o zástupce národa českého, objevilo se velmi záhy, že nechtěla se opírati o národ český a spravedlivé jeho požadavky, nýbrž jen o určitý, do většiny v parlamentě jí potřebný počet ochotných a ku všemu svolných poslanců. Když tito byli lidem z místa zaujatého vypuzeni, hledala a našla vláda Taaffova jiný nemenší počet poslanců jí oddaných jinde. Na program, zásady a politickou mravnost nehleděno a nebylo také se stanoviska hrab. Taaffa potřebí, byloť příliš známým okřídlené slovo „durchfretten“. A ještě jednu vlastnost měl hrabě Taaffe a s ním celé jeho ministerstvo: byly důvěrníky ne politických stran, nýbrž důvěrníky císaře. Politické strany, jež zasedaly v parlamentě, neměly nižádného vlivu.

Pro všechny tyto vlastnosti odchází vláda Taaffova nelitována, neželena ale neodchází jakožto systém poražena, poněvadž nové ministerstvo Windischgraetzovo, chce-li se udržeti pomocí sehnané většiny koaliční, musí jíti touže cestou. Neboť různost programů spojených stran dojista velmi záhy narazí o sebe a bude také asi příčinou veliké zdrženlivosti v požadavcích stran. Ministerstvo Windischgraetzovo, dle našeho soudu, zahajuje éru krátkých vlád, při něm se asi záhy ukáže, že není možno ani v Rakousku vlásti bez jakési určitosti v programu politickém, a že neopravdové předstírání větší důležitosti otázek hospodářských a důsledné z toho vyvozování větší starosti o ně, nemůže zachrániti žádnou vládu před silným útokem přirozeně vznikajících a se jevících otázek politických, a v této říši specielně národních. Jinak platí o postavení našeho národa k ministerstvu tomuto totéž, jako k ministerstvu Taaffově. Ono jedině se na svůj prospěch liší od onoho, že je z velké části ministerstvem parlamentním, jelikož strany koaliční mají v nich po svém zástupci, možno říci diktovaném. Poradami o novém ministerstvu vyplněn celý měsíc a teprve koncem tohoto pokračuje se v dalších pracích, jež zaměstnávaly sněmovnu před tím.

Výsledek práce stálého trestního výboru.

Stálý trestní výbor skončil porady o trestní osnově hr. Schönborna. Výsledek prací svých podal ve zprávě, která jest v mnohých ohledech všeobecně zajímavou. Již úvod, v němž zmiňuje se o dosavadních pracích vykonaných za účelem vydání nového trestního zákona, jest velmi charakteristický jak pro ústavní, tak pro právní poměry v říši, poněvadž ti, kteří tuto kritiku dnešních právních poměrů psali, nenáleží stranám radikálním, nýbrž umírněným. Co by napsal ten, kdo není poután různými ohledy? I státní zástupce posl. dr. Ferjančić souhlasí s následujícím úvodem: „V Rakousku platí ještě dnes trestní zákon z roku 1803 ‚v novém vydání' vyhlášeném cís. pat. ze dne 27. května 1852. Bylo by zajisté nespravedlivo nízko odhadovati vědeckou a praktickou cenu těchto zákonodárných výtvorů, obzvláště vzhledem k době jejich vzniku, ale neméně jisto jest, že tyto zákony dnešním poměrům více nevyhovují. Jest pochopitelno, že zákon, který v době absolutismu vznikl a v době reakce revidován byl, nemůže se, pokud jde o politické činy trestné, hoditi pro konstituční stát. Avšak také systematika trestního zákona není uspokojiva, ustanovení o způsobech, vyměřování a právních následcích trestů působí, že soudnictví, které by vyhovovalo všeobecnému citu právnímu, jest buď vůbec nemožno, aneb jest umožněno jen tím, že praxe zákon znásilní."

Po 26 let ústavní éry — od prvního Hyeova návrhu — „upevňován" byl tedy všeobecný právní cit a znásilňován zákon. Po 26 let odsuzováni lidé — a u nás v Čechách bylo jich mnoho — pro politické činy trestné nehodící se — dle doznání výboru — pro konstituční stát. Těžko by se dal nepřirozený stav právních a konstitučních poměrů stručněji a jasněji naznačiti, než jak to udělal trestní výbor!

Konstatoval-li trestní výbor neutěšený stav nynější, měl by vytvořiti zákon podporující konstituční vývoj státu a vyhovující všeobecnému citu právnímu. Jak tomuto úkolu výbor dostál, chceme posouditi.

Pokud šlo o otázky konstitučního vývoje nelze pozorovati u výboru valného pokroku. Již první článek uvozovacího zákona, kterým se vládě dává moc ustanoviti, kdy vstoupiti má trestní zákon v platnost, ukazuje, že výbor příliš důvěřuje vládě a malý vliv dává parlamentu. S trestním zákonem mohlo by to státi právě tak, jako s mnohými zákony jinými, ve kterých vládě plná moc udělena byla. Parlament přijímal pak resoluci za resolucí, a vláda přece nevyhověla.*) Chtěl-li se výbor proti takovéto eventualitě pojistiti, měl ustanoviti aspoň pevnou lhůtu, do které zákon v platnost vejíti musí.

Polovičatou je také změna zavedená novým článkem XVIII. Dřívější výbory usnesly se totiž na tom, aby v patentu z 20. dubna 1854 čís. 96 ř. z. (známém pod jménem „Prügelpatent") škrtnut byl § 11., kterým prohlášeno jest za trestné „každé demonstrativní jednání, jímž vyjádřiti se má nechuť (Abneigung) proti vládě neb podceňování její nařízení" a mimo to § 12., kterým za trestné prohlášeno jest ponižující, urážlivé a neslušné chování se vůči politickým a policejním úředníkům, konajícím službu. Ač všechny dřívější výbory usnesly se na odstranění těchto dvou článků, vláda hleděla je udržeti. Výbor se jí poddal aspoň z části přijav zrušení § 11. a zachovav § 12., ačkoli se zákon hemží články na ochranu úředních osob, a výbor sám ve zprávě to konstatuje. Nejspíše odpovídá § 12. konstitučnímu duchu!

*) Zajímavo je, že výbor navrhuje nyní podobnou resoluci stran § 48. zák. o správním soudě, který 17 let čeká na provedení.

Na dvou důležitých změnách usnesl se výbor obmeziv značně moc výkonnou. Zrušil ustanovení článku XXII. uvoz. zák., dle něhož postačilo prohlášení vlády v říšském zákoníku k tomu, aby zákonná ustanovení, platící pro domácí státní zařízení a veřejné úředníky, platila i pro cizozemsko. Dle osnovy výborové je třeba k tomu státní smlouvy parlamentem schválené. A výbor odůvodňuje změnu tím, že by vládě dávala se moc zákonodárná, která parlamentu náleží.*)

Druhá důležitá změna jest škrtnutí čl. XL. uvoz. zák., dle kterého mohlo ministerstvo vnitra společně s ministerstvem práv přenésti souzení jistých činů trestních na státní a obecní úřady, kterým náleží policejní moc v první stolici, a teprve námitky rozhodovaly by se před soudem. Tím by opatřila si vláda mocnou zbraň, zřídila by si dle své vůle policejní soudnictví ve větších městech, a proto výbor nechtěl exekutivě uděliti neobmezené zmocnění k volbě těch úřadů, na něž trestní právo přenešeno býti má.

Částečnou a poloviční změnu udělal výbor v § 145. výb. předl., ačkoli dle vlastního jeho odůvodnění měla změna ta býti daleko radikálnější.

Jedná se zde totiž o povinnosti udati neb zameziti velezradu, zeměsradu, urážku veličenstva činem spáchanou, pak zločiny obecně nebezpečné. Pokud jde o politické činy trestné, dovozuje výbor, že zamezení jich bude téměř nemožno, takže zde vlastně jen o povinném udání jednati se může, a pokračuje: „Právě při politických činech trestných jest povinné udání nepříjemné. Denunciace jest v obyvatelstvu často něčím opovržlivým. Jestliže mimo to uvážíme, že při velezradě jest činem dokonaným již každá k velezrádným cílům směřující úmluva neb každé přípravné jednání, a že i definice zeměsrady podobně široce jest sepsána, tu možno si pomysliti, v jaké nepříjemné postavení dostati se musí v dobách politicky pohnutých každý, třeba vlastenecky smýšlející občan, je-li zavedeno všeobecné povinné udávání. Při obtížnosti ano nemožnosti, známky zrádného podniknutí samostatně posouditi, měl by v praxi jen volbu buď vůbec o povinnost denunciantskou se nestarati, anebo v očích mnohých svých spoluobčanů opovržlivou úlohu policejního agenta převzíti, a všechna jen trochu podezřelá politická hnutí mezi obyvatelstvem ihned po nabyté vědomosti denuncovati.“ Po tak prudkém odsouzení této instituce, po doznání, že na vývoj právního citu vzbuzením odporu proti udavačům špatně působí, rozhodne se výbor — jemuž právní cit, jak později ukážeme, jde často nade všecko — nezrušiti toto ustanovení, nýbrž pouze je omeziti na určité případy velezrady. Je těžko nepsati satiry!

Úzce se změnami na prospěch konstitučního života souvisí některé změny v řízení trestním. Výborová předloha má rovněž jako vládní osnova ustanovení, že urážky na cti tiskem spáchané nemají přijíti před porotu, nýbrž před 4členný senát. Ustanovení toto nebylo by špatným, kdyby býval výbor změnil oddíl o urážkách. Jestliže však vidíme, že důkaz pravdy není vůbec připuštěn při věcech dotýkajících se soukromého a rodinného života pak je tisk vydán nebezpečí, že bude žalován i za charakteristiku osob veřejně působících, a nepostačí ujišťování, výboru ve zprávě, že „všechny okolnosti, které veřejného postavení a působení ve veřejném životě se dotýkají“ mohou důkazu pravdy podrobeny býti. Pokud to v zákoně výslovně vytčeno není, a pokud místo neurčitého slova „dotýkati se“ (betreffen) určitější vloženo nebude, potud jest ustanovení toto pro tisk nebezpečné.

(Příště dále.)

*) Podivno však jest, proč se výbor zásady této nedržel také při ustanovení, kdy se mají trestati urážky cizích souverainů (§ 101. výb. př.) a ponechal rozhodnutí o tom vládě? Ve zprávě prostě se praví, že se zde jedná hlavně o urážky osob panovnických a proto že postačí ministerské prohlášení.

Hlídka hospodářská a finanční.

Naše cukrovarnictví.

(Dokončení.)

V. H. Co do úhrady svrchního vydání prodejem cukru hraje nejdůležitější úlohu v rozvaze cukrovarníka jakost řepy, či procentová výroba cukru. Jak ohromně důležit jest činitel tento, ihned seznáme. Výrobnou cenu 1 *q* surového cukru obdržíme dělením úhrnné sumy vydajů (72,000.000 zl) množstvím vyrobeného cukru ze 40,000.000 *q* řepy, i jeví se tu poměry následovní:

Výroba procentová	Množství vyrobeného cukru	Výrobná cena 1 *q* cukru se zřetelem na to, že kupec sráží si 2% skonta
10·0%	4,000.000 *q*	zl. 18·37
10·5%	4,200.000 *q*	„ 17·49
11·0%	4,400.000 *q*	„ 16·69
11·5%	4,600.000 *q*	„ 15·97
12·0%	4,800.000 *q*	„ 15·31
12·5%	5,000.000 *q*	„ 14·69 *)

Za normálního roku kolísá výroba cukerní u nás mezi 10·5 a 12·5% i obnáší tedy průměrně **11·5%**. Při této výrobě by tedy výrobná cena cukru obnášela 16 zl., to jest cena, kde by cukrovar, na nějž by hodily se svrchní číselné údaje ani nevydělal, ani neprodělal a pracoval by tedy „zadarmo". Dlužno ale těchto 16 zl. blíže ohledati, i shledáme tu, že přísluší jim ještě význam následovní:

1. Cena 16 zl. by musela býti loco továrna.

2 Při určování výrobné ceny nebyl vzat zřetel k tomu, že tak zvané „zadní výrobky" jsou o 1 až 2 zl. na 1 *q* lacinější, než výrobek přední, i musela by vlastně ona výrobná cena se zřetelem na zadní výrobky pojata býti ještě výše.

3. V oné ceně 16 zl. obsažena jest již státní bonifikace 1 zl. 60 kr. za 1 *q* suroviny; bez této bonifikace měli bychom zde čistou cenu světovou, tedy o 1 zl. 60 kr. na 1 *q* méně, čímž za panovavších v posledních letech cen cukerních rázem snad veškery cukrovary staly by se passivnými, nebo musely by se hojiti na ceně řepy.

*) Ovšem že cukrovar s výrobou 12·5% má cukrovku mnohem dražší než 1 zl. 15 kr. za 1 *q*.

4. Předpokládáno v hořením výčtu vydajů, že neučiněny žádné nové investice, ač ve skutečnosti každoročně v tom či onom cukrovaru větší sumy se vynakládají na účet investičný.

5. Konečně předpokládáno, že nemá průmysl cukrovarnický zúročiti nižádná passiva, či že nemají cukrovary žádných dluhů, kdež známo všeobecně o valné většině závodů cukrovarnických opak. Úrok z dluhů činí u některých továren 5, 6, i 7 kr. na *q* řípy.

6. Který závod je tak šťasten, že má komisionáře, ať soukromého, ať nějakou banku, platí $1^1/_2\%$ provise, což při 16 zl. činí 24 kr. na 1 *q* cukru.

Co týče se passiv našeho průmyslu cukrovarnického, není možno pro nedostatek dat podati určitého obrazu příslušných poměrů. Jistou měrou ale přece něco lze říci v této příčině. Rakouská statistická příruční kniha (Oesterreichisches statistisches Handbuch) vydávaná c. k. statistickou centrální komisí ve Vídni, přináší totiž výkaz bilancování akciových závodů cukrovarnických v této polovině říše, a jelikož cukrovary akciové jsou toliko v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, možno výkazy ony pokládati za platné pro akciové cukrovary zemí koruny české; ovšem ale jsou tu smeteny akciové surovarny s akciovými rafineriemi, leč v nedostatku čeho lepšího dlužno vziti za vděk s tím, co podáno. Je to opět jedním z velesmutných důsledků toho, že nemáme svoji vlastní zemskou statistickou kancelář, následkem čehož nemůžeme ani vydati sobě počet z prvního našeho průmyslu: akciových to závodů výroby surového cukru řepového!

Ona „Příruční kniha“ podává obraz následovní, co do passiv akciových cukrovarů v zemích koruny české:

Kampaň	Počet závodů koncem kampaně	Jmenovitý kapitál obíhajících akcií v 1000 zl.	Passiva v 1000 zl.					Bilancovalo závodů		
			Splacený akciový kapitál	Priority a zástavní listy	Reservní fondy	Jiná passiva	Úhrn passiv	se ziskem	se ztrátou	žádná bilance
1880—81	74	28.339	26.847	286	3.127	33.263	63.523	43	28	3
1881—82	73	29.364	27.379	234	3.125	33.210	63.948	49	19	5
1882—83	71	27.870	27.490	279	3.642	35.706	67.117	58	11	2
1883—84	69	27.555	27.403	305	4.191	38.070	69.969	47	22	—
1884—85	68	27.872	27.319	305	3.818	33.233	64.675	42	24	2
1885—86	68	28.109	27.557	305	3.661	35.184	66.707	22	45	1
1886—87	69	28.563	28.011	305	3.124	31.298	62.738	43	23	3
1887—88	71	29.748	29.196	305	3.050	28.122	60.673	67	1	3
1888—89	72	30.437	29.879	305	3.287	27.521	60.992	62	9	1
1889—90	71	30.387	29.832	305	3.544	32.084	65.765	62	9	—
1890—91	72	30.989	30.439	303	3.609	34.106	68.457	38	33	1
Průměr	**71**	**29.022**	**28.304**	**294**	**3.471**	**32.891**	**64.960**	**49**	**20**	**2**
P. měrem na 1 závod	1	408	394	4	49	463	910	69%	28%	3%

Z výkazu tohoto vidno, že „jiná passiva“ činí přes polovici všech passiv, že tedy dluhů mají akciové závody cukrovarnické, až bůh brání. — Ovšem že jak st těchto dluhů jest různé váhy vzhledem k aktivitě či passivitě závodů. Jsou v „jiných passivech“ oněch obsaženy hypotekární dluhy, dluhy strojírnám, komi-

sionáři, stálé řepní peníze akcionářů nerolníků, akcepty za cukr, uhlí a jiné materiálie na dluh neb na běžný účet vzaté atd., kterýmžto passivům odpovídají aktiva, jako na př. řepní zálohy dané rolníkům, cukerní zásoby, semeno řepné, zásoby uhlí a jiných hmot atd, leč passiva jistě předčí položky aktivní.

V rubrikách o způsobu bilancování konečně jest zříti výsledky hospodaření v akciových cukrovarech, jež dojista nelze prohlásiti za uspokojivé, vzhledem k tomu, že v průměru 11 kampaní toliko 69% závodů bilancovalo se ziskem. Přihlédajíce k jednotlivým ročníkům blíže, vidíme jasně účinek hlavních oněch faktorův na finanční výsledek závodů. V prvních 4 kampaních, ačkoli ceny cukerní byly daleko vyšší než jsou dnes, (možno říci, že průměrem 7 zl. na 1 *q* cukru), přece dosti cukrovarů pracovale se ztrátou. Příčinou tu byla jednak malá procentová výroba cukru, 10% i méně, jakož i drahá řepa, kterouž tenkráte cukrovary sobě za každou cenu opatřovaly, jinak nešťastný system daně cukerní, jenž nutil závody i k neracionálné práci i ku stálým velikým výdajům investičným. Pak přišla kampaní 1884—85 strašná ona krise cukerní, z níž vzešel trvalý úpadek cukerních cen, kterouž ale průmysl náš cukrovarnický naučil se mnohem úsporněji pracovati, až kampaní 1888—89 zahájena éra nového zákona o berni cukerní, jímž popřána cukrovarům úplná volnost jich technické manipulace, což vedlo k dalším úsporám režijným; vedle toho i kvalita řepní se zlepšila proti oněm rokům dřívějším, a tak není divu, že za cen cukerních značně nižších přece cukrovarům se vede poměrně lépe, než dříve za cen vysokých. Nejlepší dle výkazu svrchního byla kampaň 1887—88. Příčinou hlavní skvělého finančního výsledku byla výtečná jakost řepní, neboť páčí se tehdejší průměrná výroba na 12%, dále byla řepa lacinější, jelikož v předchozí kampani 1886—87 byla cukerní cena strašně nízká (průměrem celé kampaně této pouze zl. 14·49 (!), ovšem ale i za řepu platilo se jen asi 90 kr. za 1 *q*, kterážto řepní cena ostala v platnosti i pro kampaň 1887—88, jejíž průměrná cukerní cena byla však o 3 zl. vyšší, než v kampani předchozí. Nejblíže příští kampaň 1888—89 byla sice co do jakosti cukerní bídná a i řepa byla dražší, leč ceny cukru stouply velice; bohužel přišel vzestup cen teprve z jara, kde cukrovary většinu výrobku svého již byly prodaly, leč dostaly se do vysokých cen aspoň se zadními výrobky, které vyrábějí se později, a tak i v této kampani výsledky byly uspokojivé. Poslední dvě kampaně nejlépe demonstrují vliv kvality řepní na finanční výsledek kampaně. Ač v kampani 1890—91 cena cukerní o 1 zl. 40 kr. vyšší byla než v předchozí a řepa nemnoho dražší, přece následkem horší průměrné procentové výroby (11% proti 12% kampaně předchozí) výsledek bilancování jeví se velmi neutěšeným, ana téměř polovina akciových závodů bilancovala se ztrátou!

„Příruční kniha" uvádí ještě podrobnější údaje o bilancování akciových cukrovarů, jež jsou seřaděny v přehledu následovním:

(Viz tabulky na str. 111.)

V tabulce této vidíme jasněji v poměry bilančné, i sluší zejména vytknouti rozdíl mezi bilancováním se ziskem a — mezi rozdílením dividendy! Průměrem všech kampaní se ziskem bilancovalo 49 závodův, ale jen 24, tedy polovice, z těchto skutečně přikročily k rozdílení dividendy. Druhé závody, zisk vykázavší, nepochybně nuceny byly se ziskem naložiti jinak, buď že nuceny byly podniknouti větší investice neb nějakým jiným závazkům právy se státi. Nejdůležitější ale jeví se nám cifra úhrnného výnosu všech závodů. Zde zříme, kterak dvě kampaně (1885—86 a 1890—91) uzavřeny vůbec ztrátou, a že pouze jediná ze všech kampaní (1887—88) uzavřena ziskem nad 10%, kteryžto zisk se pro podniky průmyslové považuje za normálný. Průměrný zisk za všech 11 kampaní obnáší pouze 4·99%, i dlužno tu říci, že není

to přístojný výsledek pro průmysl takového významu. Rentu 5% lze získati i doma za kamny stříháním kuponův i netřeba ukládati k tomu cíli kapitál v podniku, kde jest risiko a starost i práce nepoměrně větší, než při oněch papírech. Celkem lze říci bez přehánění, že zlaté doby průmyslu cukrovarnického jsou ty tam, a že dlužno spokojiti se tu skromným, právě „měšťanským" ziskem, jenž mění se hned ve ztrátu, jakmile nutno podniknouti větší nějaké investice.

Kampaň	Se ziskem bilancovaly:				Se ztrátou bilancovaly:			
	Počet závodů	Splacený akciový kapitál	Čistý výnos kampaně bez přenosu z let předešlých		Počet závodů	Splacený akciový kapitál	Ztráta kampaně bez přenosu z let předešlých	
		1000 zl.		%		1000 zl.		%
1880—81	43	19.314	2.429	12·58	28	6.389	672	10·52
1881—82	49	20.645	2.665	12·91	19	4.420	585	13·24
1882—83	58	22.026	2.937	13·33	11	4.337	449	10·36
1883—84	47	16.900	1.416	8·38	22	10.503	780	7·43
1884—85	42	20.689	2.335	11·26	24	5.866	771	13·15
1885—86	22	9.469	740	7·82	45	17.923	2.344	13·08
1886—87	43	18.135	1.604	8·82	23	8.758	514	5·97
1887—88	67	27.532	3.275	11·9	1	300	1	0·33
1888—99	62	26.879	2.318	8·63	9	2.750	50	1·82
1889—90	62	25.867	2.141	8·27	9	3.965	258	6·51
1890—91	38	13.531	949	7·02	33	16.658	1.267	7·61
Průměr	**49**	**20.090**	**2 073**	**10·3**	**20**	**7.443**	**699**	**9·39**

Kampaň	Úhrnem bilancovaly:				Dividendu rozdílely:			
	Počet závodů	Splacený akciový kapitál	Výnos + či ztráta — kampaně		Počet závodů	Splacený akciový kapitál	Obnos akcionářům vyplaceného zisku	
		1000 zl.		%		1000 zl.		%
1880—81	71	25.703	+ 1.757	6·84	24	14.379	1.488	10·35
1881—82	68	25.065	+ 2.080	8·3	26	13.885	1.774	12·77
1882—83	69	26.363	+ 2.488	9·44	31	15.984	1.826	11·42
1883—84	69	27.403	+ 636	2·32	18	8.793	553	6·29
1884—85	66	26.555	+ 1.564	5·89	13	10.731	1.198	11·16
1885—86	67	27.392	— 1.604	-5·85	10	4.773	408	8·55
1886—87	66	26.893	+ 1.090	4·1	18	8.946	787	8·8
1887—88	68	27.832	+ 3.274	11·76	33	15.382	1.299	8·45
1888—89	71	29.629	+ 2.268	7·66	37	17.815	1.492	8·38
1889—90	71	29.832	+ 1.883	6·31	33	17.990	1.380	7·67
1890—91	71	30.189	— 318	—1·05	22	7.621	581	7·62
Průměr	**69**	**27·533**	**+1.374**	**4·99**	**24**	**12.391**	**1.162**	**9·37**

V zakončení ještě jedné věci musíme se dotknouti. Na počátku úvahy své pokusili jsme se stanoviti počet cukrovarů českých a německých, i došli jsme k výsledku tomu, že ze 132 v Čechách pracujících cukrovarů nalezá se v rukou českých pouze 51 závodů, ostatních pak 81 že náleží majitelům německým. Ohledáváme-li rozdělení cukrovarů v Čechách territoriálně, shledáme, že v území národnosti české nalézá se 111 cukrovarů, v území německém pak pouze 21. Poněvadž pak v německém území se nalézá pouze 1 český cukrovar, jde z toho, že v území českém vedle 50 českých cukrovarů nalézá se 61 cukrovarů náležejících majitelům německým. — Zajímavá to jistě statistika národnostní! V počtu těchto 61 německých cukrovarů v českých krajinách nalezají se, jak svrchu řečeno, i ony českými penězy založené akciové a pak úpadkem v ruce soukromých majitelů Němců přišlé. Částečnou útěchou jest, že lví podíl peněz za řepu zaplacených jde do kapes českých rolníkův, ač ovšem ne $\frac{111}{132}$ hořenních 46,000.000 zl., jelikož kromě rolnické řepy spracují cukrovary i svoji vlastní, o čemž ale chybí výkazů naprosto.

Ještě na jednu světlou stránku dlužno nám poukázati. Intelligence cukrovarnická, totiž úřadnictvo, je velikou většinou české rodem i přesvědčením. Byť i v českých krajích nalézalo se 61 německých cukrovarů, přece a to právě proto, že cukrovary ty nalezají se v oblasti národnosti české, úřadnictvo je i v těchto německým majitelům náležejících cukrovarech české, poněvadž úřadník Němec by s lidem se nedorozuměl a i jinak snadněji by upadal ve sváry než úřadník Čech; ve hmotnému zájmu majitelově pak jest, aby vyšel s lidem, na nějž se závodem svým jest odkázán, v dobrém. Tak konečně výhled do budoucnosti vidí se býti příznivým naší národnosti. Čas vše vyrovnává a tomuto nivelujícímu vlivu neodolají ani cizonárodní závody v krajích českých. Mocí zákona přírodního tu jde před se asimilace, byť snad dnes nezřejmá, přece jistá, a tak po 2 neb 3 generacích bude z oněch 61 německých cukrovarů v oblasti národnosti české se nalezajících nepochybně valný počet přeměněn v závody české, zejména kdybychom zatím dosáhli státoprávní svojí svéprávnosti.

Parcelářství a jeho podporovatelé.

Dr. H. Parcelování selských statků jest vždy chorobným zjevem sociálným. Statek selský dle původní povahy své a dle názorů obyčejových a právních doby minulé byl vlastnictvím rodu a nikoliv dočasného držitele, jenž měl pouze právo užívací. Teprve vyvazením pozemků a zrušením zvláštních práv selských byla půda nemovitá na roveň postavena vlastnictví movitému, a vlastník má neobmezené právo disposiční nad statkem po otci zděděným. Kdežto dříve měl povinnost zůstaviti svým potomkům statek neztenčený a nezhoršený, má nyní právo statek libovolně zadlužiti, prodati, rozparcelovati.

Parcelářství jest svůdným lákadlem pro zadluženého rolníka vyhnouti se subhastaci a zachrániti přece snad ještě nějaké trosky svého jmění, tím svůdnějším, že nalézá ve věci té rady i opory materielné u živlů, jež jako krkavci čijí zisk z hospodářské ruiny rolníkovy. A přece ani jednotlivý rolník nemá z parcelace svého předluženého statku pravidelně velkého prospěchu. Podaří-li se skutečně pozemky výhodně rozprodati, zbyde obyčejně jen tolik, kolik asi dělá profit, jejž sprostředkovatelé mezi sebou rozdělí, neboť risiko jest značné, a proto provise musí býti přiměřeně vysoká. Avšak i když v nejlepším případě bývalému rolníku s rodinou jeho několik těch zlatých zbyde, jest přece sociálně ztraceným subjektem. Nemaje ani řemeslného výcviku, ani obchodní zkušenosti, nejsa z pravidla ani

zvyklý ani disponovaný k zemědělské práci nádenické, ubírá se obyčejně do velkého města, aby zde rozmnožil z prvu ohromnou řadu uchazečů o jakékoliv místečko neb zaměstnání, později pak i s rodinou svou dav velkoměstskému proletariátu. A při tom všem cítí stále onen zoufalý hlas svědomí, jenž mu vytýká, že nejen svůj život zničil, ale že ruinoval i hospodářskou existenci své rodiny a svých dětí, jež měly právo žádati na něm dědictví otcovské.

Ale ani kupci rozprodaných pozemků neučiní obyčejně dobrý obchod. Cena, za kterou spekulativní parceláři jednotlivé části pozemků rozprodávají, bývá přemrštěně vysoká, a jen závistivá konkurrence kupujících sousedů spojená s onim neodůvodněným optimismem, jejž vzbuzuje ziskuchtivá podnikavost, bývá příčinou, že této přemrštěné ceny dosahují. Teprvé pozdě nahlížejí kupci svou pošetilost, kdy škoda nedá se více napraviti.

Slovem parcelářství demoralisuje celý rolnický stav. Ono otupuje stav o zdravé jeho členy a síly pracovní, ono ubírá nové generaci možnost příští obživy, ono připravuje rolnictvo o materielnou existenci a má v zápětí jeho úpadek a rozklad. Místo usedlého, zámožného rolnictva, z něhož sestává konservativný živel spořádaného státu, tvoří parcelářství drobné malorolníky, u nichž často majetek nemovitý nestačí ani k výživě rodiny.

Jest přirozeno, že stát sám byl nucen zakročiti proti t. zv. řemeslnému rozbíjení statků rolnických. Ovšem že intervence státu ve směru tom, jako vůbec ve všech poměrech hospodářských a sociálných, pokud pohybuje se v mezích dnes platného řádu soukromohospodářského, mohla míti jen skrovný účinek. Neboť žádný zákon není tak dokonalý, aby ho nebylo lze obcházeti, a sprostředkovatelé parcelářští jsou příliš rafinovaní a obratní, než aby se dali zákonem ve své činnosti inkommodovati. Bohužel, že vedle prostředníků z těchto živlů, jichž povaha i činnost napsána jest jim takřka na čele, účastní se parcelářství i ústavy, jichž činnost především měla směřovati k vykonávání veřejného dobra národohospodářského, ba i humanního. Míníme tím naše spořitelny a záložny. Střízlivý sledovatel činnosti těchto ústavů ztratil již mnohou illusi o vyhlášené jich národohospodářské prospěšnosti. Mnohé záložny vykonaly svůj důležitý úkol národní i národohospodářský a budiž jim za to všechna čest. Avšak nyní zištný živel tak při nich nepokrytě na jevo vystupuje, že jej ani ty „národní" dary, jež z mozolů právě malého muže bývají udíleny, nezastře. Neboť ježto subjekty hospodářsky mocné se o pomoc k ústavům těm neobracejí, jest to právě nemajetné rolnictvo, živnostnictvo a obchodnictvo, jež některým z nich ze zápůjček směnečných i hypotečných platiti musí často úrok, jejž neostýcháme se nazvati lichvářským. A venkovské spořitelny a záložny to jsou, které při parcelacích venkovských usedlostí až příliš často intervenují. Obchod jest ovšem velmi dobrý: ústav vyplatí tabulární věřitele za slušnou provisi a rozprodá sám neb dalším prostředníkem opět za tučnou provisi pozemky na účet bývalého majitele, ponechávaje si zbytky trhových cen na rozprodaných parcelách. Jak řečeno, ústav vydělá a — což k vůli charakteristice nutno dodati — jeho zástupce právní též — ale kde zůstává veřejná hospodářská mravnost a původní blahodárný účel spořitelen a záložen?

O věci té by správy našich venkovských peněžných ústavů měly přemýšleti, neboť čím větší důležitost a vliv ústavů těch na náš rozvoj hospodářský, tím větší zodpovědnost osob v jich čele stojících. Ať ponechají řemeslo parcelářské oněm temným elementům veřejného světla se štítícím, k jichž vlastní činnosti ono tvoří hodný doplněk. Snad přece nastane kdysi doba, kdy s nimi zákon podle zásluhy naloží, sčli do doby té parcelářství rolnictvu našemu nezasadí ran nezhojitelných

Hlídka zdravotní.

Pasteurův ústav ve Vídni.

Dr. F. H. Skvělé výsledky očkovací methody Pasteurovy proti vzteklině doznávají každým rokem většího uznání a začínají se zřizovati v jednotlivých státech ústavy podle vzoru mateřského v Paříži. Nejnověji zřízen podobný ústav i ve Vídni, a nebude snad od místa, přihlédneme-li k onemocnění, jemuž čeliti má, blíže.*)

Jak známo, jest vzteklina onemocněním infekčním hlavně u psů se vyskytujícícím — v málo procentech onemocní i jiná zvířata, jako zvl. vlci (v Rusku). Tak bylo v Prusku od r. 1880—84 zabito 2337 vzteklých neb vzteklinou podezřelých psů; v Rakousku bylo r. 1883 napočteno psů takových 837, r. 1884 pak 911. V Německu onemocnělo vzteklinou r. 1886 578 zvířat a to: 438 psů, 92 hov. dob., 32 ovcí, 7 vepřů, 5 koní, 3 kočky a 1 koza. Vlastní příčiny nemoci dosud neznáme; víme toliko, že nemoc povstává vždy vniknutím neznámého původce (bezpochyby nějakého mikroba) do rány na těle (bývají to obyčejně rány kousnuté). Neznámý původce obsažen jest hlavně ve slinách a v centrálních orgánech nervových. Nemoc vypukne průměrně 15—80 den po infekci a karakterisuje se tím, že u nemocného po prodromálních příznacích dostaví se křeče zasahující hlavně svaly dýchací a žažívací, jež vyvolány bývají i tím nejlehčím pohnutím a dotknutím, i při pomyšlení na pohyb sebe menší na př. polknutí (při pohledu na tekutinu). Jelikož vědomí nemocného nebývá zakaleno, dostavuje se ovšem smrtelná úzkost, hrozné rozčilení, jež stupňuje se až i v zuřivost. Nemocní zmírají buď již v této době, nebo dočkají se ještě následujícího stadia obrn (svalstva končetin a trupu, zažívacího, srdce) a teprve tu hynou.

Vzteklina není všude stejně rozšířena — tak na př. v Prusku podlehlo za dobu 5 let (1880—84) toliko 22 lidí, kdežto v samotné jen Paříži za tutéž dobu 42 lidí a v celé Francii umíralo ročně průměrně 30 lidí vzteklinou. V Rakousku vyžádala si vzteklina r. 1883 14 lidských životů, r. 1884 pak 24. Zdá se, že velikou úlohu hraje disposice, neboť ne všichni kousnutí onemocní, vlastně musíme říci, že většina kousnutých (75%) neonemocní. Kde však nemoc vypukne, tam je prognosa absolutně špatná.

Co se týče therapie, tu léků a pomoci neznali jsme žádné, až vystoupil slavný Pasteur se svým ochranným očkováním. Než však k tomuto přihlédneme, musíme zmíniti se ještě o prophylaxi. Prophylaxe musí se nésti hlavně k těmto bodům:

1. Jest třeba obmeziti počet psů, čehož lze dosíci zvýšením daní ze psů (v Bavorsku zmenšen tímto způsobem počet psů o celou třetinu).

*) Srv. Uffelmann, Hygiene, str. 671 a n.

2. Nutno zabrániti, aby psi nemohli pokousáním infikovat — dávejme psům košíky. Před zavedením obou těchto prophylaktických prostředků umíralo v Bavorsku 13 lidí ročně, po zavedení — 1.

Konečně přistupujeme k ochrannému očkování Pasteurově, které nejen před vzteklinou činí immunním, ale i nákaze do těla vniknuvší v nemoc propuknouti nedává. K blahodárnému vynálezu dospěl Pasteur svými pracemi o ochranném očkování při choleře kuřat, růži vepřů a sněti slezinné. Ale při vzteklině byla věc daleko obtížnější, poněvadž tu nebyla známa, jako při právě jmenovaných nemocech, vlastní příčina nemoci. Záleží pak methoda Pasteurova v tomto: přenesením ze psů vyvíjí se vzteklina u králíků — mícha onemocnělých králíků obsahuje jed, což dokázáno bylo, jestliže se přeočkovala na jiná zvířata. Jestliže však mícha ta rozdělí se na kousky a vysadí teplotě 23° *C*, tedy pozbývá na své virulenci paralelně s počtem dnů, až 14. dne virulence úplně zajde. Nejprve dály se pokusy na psech, kteří očkováni jsouce postupně míchou od nejslabší až k nejsilnější virulenci, nejen že neonemocněli, ale stali se proti vzteklině zcela immunní; a když r. 1884. před státní komisí pokusy všechny zjištěny byly, přikročeno k očkování lidí: v červnu r. 1885 byl poprve očkován vzteklým psem pokousaný Josef Meister z Elsaska a to s výsledkem dobrým. Při očkování lidí postupováno podobně jako u psů — 14 dní starý kousek míchy (z králíka vzteklinou zhynulého) na vzduchu při zmíněné teplotě usušený a v bouillonu rozpuštěný, vstřiknut byl nemocnému podkožně; druhého dne použito bylo míchy 12 dní staré atd. až dvanáctého dne upotřebena mícha jeden den stará a tedy největší virulenci mající. (Pasteur sledoval též méně intensivní methody, při níž použil nanejvýše míchy 4 dni staré.)

O výsledku očkování mluví nejlépe data z jeho ústavu, jak sestavena jsou v Pasteurových Annálech:

Roku	1886	bylo očkováno	2.671;	zemřelo	25;	mortalita	0·94%
„	1887	„ „	1.770;	„	13;	„	0·73%
„	1888	„ „	1.622;	„	9;	„	0·55%
„	1889	„ „	1.830;	„	7;	„	0·38%
„	1890	„ „	1.540;	„	5;	„	0·32%
„	1891	„ „	1.559;	„	4;	„	0·25%
„	1892	„ „	1.790;	„	4;	„	0·22%
Za 7 let		bylo očkováno	12.782;	zemřelo	68;	mortalita	0·52%

Mělo sice očkování toto mnoho odpůrců, z nichž jedni namítali, že by osoby pokousané a napotom očkované nebyly musily onemocnět, nemajíce potřebné disposice; druzí ukazovali, že očkování jest i přímo nebezpečné, poněvadž se teprve očkováním může vzteklina přenésti — ale počet odpůrců těch stále se tenčí se vzrůstajícími stkvělými výsledky, jak nám je statistika ukazuje, a my můžeme nejmladší ústav Pasteurův pro očkovaní proti vzteklině ve Vídni jen vítati!

Z naší lékařské fakulty.

Dr. *F. H.* Počet studujících jest proti létům dřívějším daleko větší, a přece celkem velmi málo staráno se o to, aby také pomůcky vzdělávací byly rozmnoženy. V poslední době učiněn malý krůček v před. Mrtvolný materiál totiž, kterého pro mediky lékařské ústavy potřebují, dodávají u nás veřejné nemocnice toho města, kde fakulta právě jest; ale materiál ten nestačí pro veliké množství studujících dnešní doby. V Německu, kde jsou university v městech s počtem obyvatelstva poměrně malým, a kde by se materiálu nedostávalo i pro málo posluchačů, dovážejí se mrtvoly z nemocnic venkovských, a tento modus má býti zaveden nejnověji také u nás a vydáno již v příčině té zdravotní nařízení. Úmluvy

mezi nemocnicemi venkovskými a ústavy universitními musí dojíti ministerského schválení. Mrtvoly mohou se posýlati teprve po důkladném lékařském ohledání a to v rakvích neprodyšně uzavřených (rakev musí býti uložena ještě do dobře přilehající bedny) a pokud možno v noci. Mrtvoly, které počínají brzo hníti (vodnatelné), pak mrtvoly zemřelých infekčními chorobami a za parné doby roční posýlati se nesmějí.

Zpráva tato připomněla nám nedostatek, jaký se jeví i v jiných oborech našeho medicinského studia.

I klinický material jest nedostatečný, ale mohl by býti rozmnožen — tím, že by se medikům otevřely veliké nemocnice soukromé, jichž jest v Praze několik. Vždyť hodily by se leckteré z nich, aby pro hojný počet nemocných tam zařízeny byly primariaty, jež svěřeny by mohly býti našim docentům, jichž osud jest vlastně politování hodný. I když po lopotné práci dostane se tomu kterému venia docendi na universitě, kde má vzíti nezbytný materiál? Na to se obyčejně zapomíná, co zatím materiál hromadí se jinde v rukou jednotlivce, kde pro svou hojnost ani nemůže býti využitkován. Nechtějí-li se však zmenšiti nynější velká oddělení jednotlivých primářů, snad by bylo lze dosaditi docenty do soukromých větších nemocnic? Tak bychom snad domohli se druhé kliniky chirurgické, které především potřebujeme.

Zařízení pak, jaké jest na našich klinikách a odděleních, také neodpovídá duchu času: s oněmi pomůckami, které umožnily činiti diagnostiku lékařskou tak přesnou, lékaři seznámiti se dobře nemohou — chybí tu laboratoře chemické, bakteriologické i mikroskopické a patřící k nim odborné knihovny a bez tohoto všeho se moderní nemocnice neobejdou, toho musíme i my žádati. Ovšem pak musí býti rozmnožen také počet assistentů, kteří by měli vrchní dozor nad pracemi v laboratořích. (Srv. zařízení v nemocnicích pařížských, ve zprávě dra. Pešiny z vědecké jeho cesty.) Pak bude také snesitelnější postavení externích lékařů, jež by zasluhovalo zvláštní kapitoly. Konajíť externisté v nemocnici službu — bezplatně a při nynějším návalu uplynou až i dva roky, než se stanou placenými sekundáři. Při lepším zařízení nemocnic aspoň v tom by měli jakousi náhradu, že by se seznámiti mohli se všemi methodami vědeckého bádání moderního, a že by mohli vědecký život stopovat a kontrolovat, což za doby nynější možno není.

Záhodno by bylo, aby fakulta doplněna byla zřízením ústavu zvěrolékařského.

Senát university vídeňské vydává co rok výroční zprávu (Jahresbericht), kde jsou vypsány dějiny university za uplynulý rok, počet ústavů, jich zařízení atd. a co nejzajímavějšího i seznam prací, jež z oddělení a ústavů vyšly. Tím ovšem možná dobrá kontrola universitního života Nebylo by dobré i u nás?

Z naší doby.

Kronika.

T—. Šolc padl. Proradou několika Staročechů smeten z předsednického stolce [illegible] se po něm nezasteskne, měli ho všickni dost. Byl stranník do bezohlednosti a byl s p. Bráfem představitel onoho staročeštství, za které mluví Hl. Národa, v které je kousavé a nesmiřitelně zlé. Nejkostnatější a nejkrajnější křídlo druhdy [illegible] mocné strany padlo jím na poslední výspě? Ale jen křídlo? Zda staročeství samo jeho pádem oslabeno či sesíleno, jest otázka. Nám se zdá, že spíše v druhém smyslu dlužno ji zodpověděti. Většina na staroměstské radnici bude [illegible]ivější, ústupnější, nenarazí tak často a proto tím déle se udrží. Ano kompromis s menšinou uzavřený způsobí, že tuto polkne. Neradi bychom byli špatnými proroky, ale tak jakési tušíme, že za nedlouho budou na radnici j e n o m Staročeši, třebas by se nehlásili k tomuto jménu

Všimněte si jenom těch lidí, kteří dosud za stranu svobodomyslnou se ve [illegible] zastupitelském prohlašovali. Říkali o sobě hrdě, že jsou Mladočechy, říkali o sobě hrdě, že jsou opposicí pokrokovou proti šosácké a strýčkovské správě Ale byli-li jí opravdu? Snažili se, pravda, aby zastupitelstvo hlavního města Prahy [illegible]alo pokud možno v souhlase s vůdčí naší politikou. Hleděli k tomu, aby [illegible] místodržitelství a úřadům vlády bylo neústupno; rádi připouštíme. Ale i to [illegible] se po většině způsobem více než mělkým. Dělalo to často dojem truchlivě [illegible]mický, když jménem mladočeské Prahy odrhoval p. Černohorský, co den před [illegible] v Nár. Listech četl. Bylo to zas jen mluvení, a že mluvení není dost, poznáte z toho, že i p. Šolc si občas rázně zamluvil, ku př. u příležitosti oslavy [illegible]menského. — Původně lišilo se vůbec mladočeštství od staročeštství téměř jeho temperamentem. Program, zásady zůstaly stejny, leda že trochu se stanovisko svobodomyslné přiostřovalo. Teprv v poslední době se mladočeštství vykristalisovalo; zhoustlo a zvěcnělo; stalo se skutečným programem lidovým, který má určité zásady a určité cíle. A nešlo ani jinak. Jako veliká politická strana muselo [illegible] mladočeštství státi konkretnějším. A stalo se; jenže ne všude. Mladočeštství [illegible] pražské radnici ku př. jest ještě do dneška tím s t a r ý m mladočeštvím. Proto [illegible] jedinou jeho zbraní jest krásnořečnictví a lépe řečeno jen řečnictví neb [illegible]nořečnictví. Snad bylo mnoho lidí v Čechách a poctivých Mladočechů, opravdových, upřímných ctitelů Husa, kteří bývali do duše uraženi těmi Husovými debatami, jak se vedly na radnici. Bylo zrovna k pláči poslouchat, jak nicotně a prázdně hovořili doktoři, a třeba poslanci o postavě tak význačné a momentech tak důležitých z naší historie. Pánům Kraslům se odpovídalo: hlučně vždy, ale [illegible]otojně málokdy. A jaké jest to zastupitelstvo, jaká jest mladočeská strana [illegible]ho zastupitelstva, když při urážce našeho světce se jen blabolí, že Hus nebyl [illegible]atář, a s ohromným hlukem se protestuje proti tvrzení, že nejsme řádnými kato-

líky (a snad jimi jste, pp. doktoři?) Škoda jen, že už se také na pražské radnici nepřirovnal Hus k hysterické Panně Orleanské, jako kdysi kdesi ve Francii. Opakujeme: politická činnost naší strany na radnici nevyhovovala, poněvadž přečasto nevyhovovali její mluvčí. Pan dr. J. Gregr přicházel do sboru obecních starších pravidelně jen, když se něco důležitého očekávalo, a jindy mluvíval „dorost". A přece o událostech na radnici telegrafují Němci do všech rakouských listů. Událostí těch si cizina všímá.

Ještě méně však než v otázkách politických vyhovovala dosavadní mladočeská opposice na radnici, pokud běželo o věci obce se týkající, jež přece mají býti hlavní starostí sboru a městské rady. Nemyslíme na to, že by nebylo dost často ukazováno na různé nedostatky městské správy (jatka, tržnice, pitná voda, kanalisace, zdravotnictví vůbec a j. a j., ale to, že mladočeská menšina nepostavila se ve všem všudy pod prapor „naprosté poctivosti" a nebojovala dost bezohledně proti všemu, co páchne strýčkovstvím, protekcionářstvím, proti různému nadužívání moci a různým nešvarům v komissích. Nečinila tak. Proč? Neměla sama dost čistý štít? Proč ku př. hájil p. Březnovský pana Babánka? Jediná tato affaira ukazuje, jak mladočeská opposice na radnici měla daleko k onomu bezohlednému potírání sebe menší chybičky. K takovému postupu ovšem jest třeba vlastní úplné bezúhonnosti, a té lze docíliti jen nejpřísnějším výběrem osob. Víme, jaké jsou tu obtíže, když celá řada důvodů nutká k boji o majoritu. Ale buď jak buď, takový výběr bude nutný a taková bezúhonnost bude se muset požadovati. A kdyby k tomu výběru a k té bezúhonnosti nechtěla nynější strana opposiční pílit, musela by se nutně vytvořiti nová, i sebe menší a nepatrnější, která by mohla býti touto štikou s lesklými šupinami. Kompromis nynější minoritu na radnici k tomu idealnímu stanovisku opposice rozhodně nepřiblíží. Naopak obáváme se, aby se od nynějška nepracovalo místo ruku v ruce — z ruky do ruky! —

Ale jak nás ta volba pražského purkmistra zdržela! Je už to tak, jak napsaly Nár. listy: Co Rusovi Moskva, Francouzovi Paříž — to nám Praha. Srdci blízká a proto milá Santa Lucia! Nár. listy se dojemně, zrovna slovně shodly s novým Mrštíkovým románem. Znáte už? Ne-li, odporučuji. Mrštík zasluhuje býti čten i tehdy, když se neudrží na výši své rozkošné Pohádky Máje. Mrštík má, co by pověděl, a má také svůj způsob, jakým to pověděti. Nechci se plést soudruhu kritikovi do řemesla a o novém románu mluvím jen proto, poněvadž jest jaksi románem Prahy. Jest její obžalobou i jejím chvalozpěvem. Praha sama jest spíše než student Jordan hrdinkou románu. A co jí činí výčitek, co na ni povídá zlého, přece nikdo dosud tak sytě ty nehynoucí krásy její nevylíčil. Vidíte, Mrštík žaluje na Prahu a přece blouzní po ní ústy Jordánovými. Haní ji a přece ji hýčká. Mazlí se a bručí zároveň. A tak jsme všichni. Všem nám je Praha — Santa Lucia.

Že v ní není všechno v pořádku, že je loudavá, šosácká, pořád nehotová a necelá, že její život společenský není žádný, neb velice podivný — všechno pravda, a na vše to také mohli bychom Mrštíka citovat. Obzvláště několik šlehů, jež společnosti pražské se v nové knize dostává, jest zvláště pozorunodno. Ta společnost aristokraticky uzavřená a měšťácky hloupá, která nad vším krčí nosem, společnost vypínavých páv a přítulných bratříčkujících se pijáků. Společnost, ve které jako v žádné jiné se nadává a jako v žádné jiné klepe; společnost, ve které moc málo se pracuje a v níž také není žádné zábavy a žádného upřímného veselí Společnost zahalená v kouř a posypaná sazemi, tak jako to město, jež jí je domovem.

S přišedší zimou se ta společnost hýbe a rozkolebává se k nejdůležitějšímu zjevu svého života — tanci. Co je k tomu zapotřebí námahy, aby mladí lidé

se pustili vesele v kolo. Čtěte jen v denních zprávách o přípravách, jež se dějí. Astra a Gardenie, Čtverlístek i Parnasie a bůh ví, jak se jmenují všechny ty „slitní" vínky. A po nich přijdou hned plesy „representační" — také jedno z krásných ale málo srozumitelných slov. Dnes representuje se plesem každý student, obchodník, fiakrista. Representuje se v masopustě, ale v listopadu už se na to chystá. Přípravy vždy pokračují chutě v před, a po skvělém zdaru subskripce pražské i venkovské dá se s veškerou pravděpodobností očekávati velkolepý úspěch hmotný i mravní. Tableau! Plesy, prosím, mají také úspěchy (snad i dokonce vlivy) mravní; nejspíše tím, že ubíjejí veškeré nenucené veselí? Kdož by to rozsoudil?

Po léta čítáte již tak ve všech těch lokálkách a zprávách o příštích plesích, nad něž nemůže býti hloupějších a šablonovitějších. A se všech nejkomičtěji a nejnaivněji ohlašují studenti veřejnosti své zábavy; — smutný úkaz!

* * *

Ba Praha je česká — Santa Lucia — ale češství její? Pokračuje stále pomalu a centra města se nezmocní, dokud se všichni nestaneme praktičtějšími a podnikavějšími. Příkopy nebudou české, dokud nebude v rukou našich obchod a průmysl. A kdy dojdeme k tomu? Kdy převedeme boj už také jednou na pole národohospodářské? Jedna česká továrna znamená víc, než 100 článků p. Tůmy, třeba by z nich kapalo nadšení. — Že při tom boj o své češství a pro své češství musíme na všech ostatních polích vésti — jest zřejmo. Naše divadlo by nemohlo prospívat, kdybychom sami sobě nezakázali chodit do německého. Naše literatura a umění by nebyly vzrostly, kdyby se nebyly postavily na vlastní nohy. Řekli-li jsme si, že chceme žíti ve všem všudy svým vlastním životem, museli jsme si uložit úplné oddělení se od všeho německého, které je neustále silnější než a snadno proto se vtiskuje svým vlivem. To je ono Nixdaitschthum, proti němuž Bohemie opět nedávno tak bouřila. Boj o naši samostatnost nejen jazykovou, ale také kulturní. K d y b y c h o m s e n e o d d ě l i l i s p o l e č e n s k y, n i k u l t u r n ě s e n e o d d ě l í m e. Až vzrosteme a sesílíme, až nebudeme se musset obávati, že společenský styk s Němci nám celou řadu lidí vyrve, celou řadu oslabí a celek v nedobrém smyslu suggeruje — pak zas rádi si třeba pohovoříme s tím oným svým „milým sousedem". Kdy k tomu bodu dojdeme, ovšem těžko říci Některé vrstvy, jako snad studentstvo, už by tam byly. Kdyby naši studenti se stýkali s německými svými soudruhy, kdyby Slavia a Lesehalle se navzájem zvaly a navštěvovaly, nebylo by v tom ani pro ně ani pro celek nebezpečí, a nikdo by jim asi také proto nečinil výčitek. Jinak ovšem má se věc při nedávné affaire našich divadelních umělců. Ti jednak nejsou ještě nikterak tak silní a nezvyklatelni (o tom minu'e jsme hovořili), a podruhé právě divadlem šlo a vede se do dnes onen process rozlučovací mezi pražskou společností českou a německou. Nebyl to proto terrorism, když proti nim pozvednuto hlasu. Tak dlužno učiniti proti každému a obzvláště proti tomu, kdo zaujímá nějaké veřejné postavení. S největší přísností měl by však býti na pranýř postaven ten, kdo jinak mluví a jinak jedná, jako onen plzeňský radikál, který sice se vrací, aby rozbil ještě to poslední okno Schulvereinu, který však v kavárně hraje jenom se židy karty a nepromluví téměř slova českého. —

Tak ale octli jsme se z Prahy pojednou v Plzni a jestli na Prahu naříkáme, museli bychom nad Plzní plakati. Tak důležité místo, po Praze druhé město v Čechách, a má politicky, národně i společensky menšího významu, než leckterá vesnice. Kdyby tak někdo chtěl napsat román Plzně, jak ten by vypadal? Byl by to román naší líné, pivem otrávené české krve.

Z vysokých škol.

—c V poslední době obrátily na sebe pozornost jmenovitě události sběhlé při installaci rektora české university P Kristiánka. Demonstrace vycházela z názorů o theologické fakultě tak častokráte uvedených a odůvodněných a neměla nikterak rázu osobního. Akademický senát, jak se dalo čekat, v sezení svém dne 14. t. m. odsoudil jednání „hloučku výtržníků". Ve velké aule bylo při installaci mnoho detektivů a naproti v průjezdu soukromého domu byl přichystán dav policejních strážníků.

Z výroční zprávy, čtené odstupujícím rektorem uvádíme, že mimoř. professoři J. Čelakovský, Vejdovský, Král a Janošík byli jmenováni řádnými, Jireček povolán do Vídně. Dr. E. Frída jmenován mimoř. professorem, docent Dr. Augustin obdržel titul mimoř. professora, Dr. Zíbrt připuštěn za docenta. Universita měla v zimním semestru o 63, v letním o 56 posluchačů více než roku min. Právnické a filosofické fakultě přibylo, theolog. a lékařské ubylo. Potěšitelno je zvýšení posluchačů z Moravy. Celkový počet promocí klesl (zvláště na fakultě lék. a právn.), počet rigoros se zvýšil. Otázka botanické zahrady jen provisorně rozřešena zavedením jakési rovnoprávnosti, otázka místností pro vědecké ústavy univers. uvízla. Po zemřelém prof. geologie Ot Novákovi, jmenován konečně Dr. Woldřich, dosavadní prof. na akad. gymn. vídeňském. (Na technice stolice geologie d o s u d není obsazena.)

Poměry ve vědeckých ústavech naší university jmenovitě fak. filosofické jsou stále neutěšené. V chemické laboratoři vedle osobních příčin nemožno řádně pracovati pro stav místností skutečně hrozných, v laboratoři mineralogické a botanické — (dle seznamů přednášek) pracuje se za rok jen v jednom semestru 2 hodiny týdně. Mluví se u nás o výchově vědeckého dorostu. Za takovýchto poměrů není mnoho naděje do budoucnosti. Kdo se chce řádně vzdělati v některém oboru, musí obyčejně do ciziny, k čemuž je třeba soukromých prostředků, u nás tak vzácných, nebo státních stipendií, jichž osudy jsou s dostatek známy. Vědecký ráz naší university, jak jeví se ve většině publikací, jest německý. Poučná je v tom ohledu statistika prací, vydávaných učenou společností. —

Pokroková strana měla dosud dvě schůze ovšem mimo obvod výjimečného stavu, na nichž stala se důležitá usnesení o směru nastávající práce, jíž je v této době, kterou považují mnozí, jako feuilletonista Nár. listů —*a*, za příjemný odpočinek, připravený nám starostlivou vládou, tolik třeba. Zajímavo je, že Vinohradské Listy v čís. 21. přinesly článek protipokrokového směru o studentském ruchu, o němž slibují stále referovati.

Slavie má nyní 600 členů (loni v téže době přes 1000). A. Č. S. pořádal v Měšťanské besedě hlučný representační večírek (prof. Rezek, Vrchlický a Jirsík poslali omluvné dopisy), Slavie dosud nic. Jubilejní fond pořádal na Žofíně zdařilý věneček, aby získal prostředků k podpoře nemajetných kollegů. Dramatický odbor bude dávati na začátek prosince Brandesovu „Návštěvu" a Stroupežnického „Zkaženou krev". Do svého programu přijal rozhovory o nových směrech ve tvorbě dramatické a vypisování cen za samostatné práce svých členů. Očekává se také, že události na staroměstské radnici posunou otázku jmění rozpuštěného A. Č. S. do nového stadia, doufejme, že rozhodného.

Celkem lze o studentském životě říci totéž, co dříve. Práce studentstva potřebuje prohloubení. Duch ubíjí se příliš povrchním, rozptýleným interessem. Je třeba práce více — řekněme — vědecké. Nejasnost pojmů, nedostatek důsledného přemýšlení jeví se příliš zřejmě. Odtud vyplývá věčná formální malichernost sporů ve studentstvu a malé poměrně výsledky veškeré práce.

V době obratu.

Napsal *F. V. Krejčí.*

Kresliti duševní karakteristiku jisté doby, rozpoznávati mezi záplavou fakt hmotných i psychických, jak je život ve všech svých stránkách přináší, hlavní její rysy, a z prvků těchto skládati jednotný, celkový její obraz — to jest vždy prací obtížnou a nespolehlivou. Je-li posledním cílem takové karakteristiky, aby vyjádřila nějakou dobu jako okruh jistých ideí, organicky v sebe zasahujících a v systém spjatých, a nalezla střed tohoto kruhu, myšlenku, pojem, do nějž jako do čarovné formule dal by se uzavříti celý všestranně kypící život té epochy a jedním slovem naznačiti — je-li to posledním cílem každého psychologa kultury, není práce ta nikdy prosta nebezpečí, že při hledání oné synthetické formule bude obrácen zřetel jen na jisté prvky na úkor jiných. Na základě osobního vkusu neb zbožného přání vyzdvihne se na př. z celé širé produkce literární libovolně několik děl a postaví jako typické výrazy ducha celé doby, ač při výběru z jiného hlediska vedeném by konečná konkluse dopadla jinak. Známá pravda, že život vymyká se úzkým theoriím a klassifikacím, neukazuje se nikde tak jasně jako zde. Jemné a pružné linie, jimiž proud jeho tryská, těžko vtěstnati do ztrnulých obrehrad. Nazveme-li některou dobu idealistickou, positivní, klassickou, romantickou a t. d., nikdy jsme nevyčerpali tím celý její obsah, nikdy nejsme jisti, že jsme při tom nezapomněli na mohutné snad proudy protivné, udržující se snad v jiných vrstvách společnosti, neb v jiných táborech, než které jsme na mysli měli.

Bude-li proto v následujících řádcích přítomná neb minulá doba zahrnována jediným výrazem, stane se to s výhradou, že výraz takový jest jakýmsi na běžným, technickým terminem, že nevystupuje s nároky zahrnouti dobu celou, s celým skladem jejího vnitřního života, všech druhů a vrstev, nýbrž především jejího života na nejvyšších vrcholech intelligence, tam, kde vývoj její dospěl ku rázovitým, zhuštěným projevům.

Kdybychom pak s touto výhradou přikročili k budování karakteristiky posledních let (mám na mysli uplynulé právě desetiletí), nebylo by třeba ani zastoupiti nejvyšších synthetických jejich obrysů, abychom poznali v jejich vrcholech stopy nových ideí a tendencí, jimiž se od desetiletí předešlých ostře odráží.

Ve složkách kulturního života: názorech, citech a svědomích jednotlivců — lze zdají se pohybovati pod silou setrvačnosti, výchovy a massivního tlaku tradic a návyků drahou, jež jim vykázána byla od čtyřicátých let tohoto století — jeví se směr nový, tíhnoucí stranou neb nazpět. Hesla, jimiž rozohňovali se

naši otcové nechávají nás vždy více chladnými, a známky zřejmého k nim odporu stávají se vždy patrnějšími. Stará, opuštěná hesla: ideál, víra, svědomí počínají přicházeti opět ke cti, čím větší únavu a nenasycenost způsobuje exaktní věda, práce rozumu, analysy, krátce to, co se shrnuje pod termin positivismu. Uplynulé desetiletí objevuje silné a mocně klíčící zárodky reakce proti němu, reakce idealismu, ethiky, po případě i náboženské víry. V této reakci duní již mohutný krok dvacátého století, neboť devatenácté jest fakticky v pravém duchu a rázu svém vlastně již ukončeno. Zmíněná reakce jest v jistém smyslu negací proti všemu, co dávalo tomuto století právo na epitheta „pokročilé, osvícené", jest temnějším paprskem vrženým na unavující, příliš až jasné světlo racionalismu, analyse a fakt. Obdoba tohoto konce století s jeho počátkem jest příliš do očí bijící, než aby mohla býti přehlédnuta. Jak století, zdá se, ukončí ve znamení znovukřísených ideálů a víry — tak podobně i začalo. Střízlivě jasný svit Voltairovské skepse a racionalismu spolu s krvavým požárem revoluce vrhaly do prvních jeho let poslední své paprsky. Ale ne na dlouho, byloť to již po téměř dvou stoletích slunného klassicismu a skepse příliš mnoho světla. Nastalo přítmí, ozářené lunou romantiky. Dřívější ostré kontury vybledly a do panujícího soumraku vkrádaly se rozplývavé, fantastické stíny, obživlé mrtvoly starých institucí a směrů, katolicismu, feudalismu, absolutní monarchie. Či bez obrazů mluveno: tak jak dnes jsme unaveni vědou, analysou, materialismem a naturalismem, jako se bojíme sociálních důsledků tohoto obrazoborství, jež věda s literaturou po půl století prováděly — tak neukojeno bylo nitro oné generace suchým racionalismem a osvětářstvím, hrozilo se převratů společenských — jež ovšem nemělo jako my před sebou, nýbrž za sebou — a volalo po víře a ideích, jež by udržely pořádek v duchu lidském i státě. Ovšem že přízrak revoluce dával tehdejší reakci více ráz politický, kdežto dnešní zplozena jest především krisí intellektuelní. Poněvadž vychází z pohnutek vnitřnějších, subjektivnějších, jest proto též opravdovější a upřímnější než ona minulá, již diktovaly motivy zevnější. Věříme proto dnešním ethickým snahám na př. Tolstého, M. de Vogüé neb Desjardinse více než na př. katolicismu Chateaubrianda neb německých romantiků. Chateaubriandova kdysi tak sensační kniha, Génie du christianisme, jeví se dnes naproti tomu, jak na př. Tolstoj neb Dostojevský chápou křesťanství, jen knihou krásných frází a povrchního lesku.

Romantické mlhy se ovšem brzy rozplynuly, a zapadlé slunce rozumu a vědy vyšlo poznovu. Vlastně o jeho úplném západu nebylo možno ani mluviti, neboť co „modrý květ" romantiky inspiroval německé Tiecky a Novalise k hymnám na Madonnu neb středověk, co Lamartine, ať již z přesvědčení či pouhé básnické fikce, rozplýval se v náboženském vytržení, spěla budova moderní, positivní vědy k svému rozvoji, nové vědy: chemie, fysiologie, biologie, sociologie vyrůstaly z malých zárodků, k překvapující výši a pod bušícími kladivy industrialismu vzrůstající velkovýroby kapitalistické kula se nová perioda positivismu a liberalismu.

Těmito dvěma slovy zahrnuje se obyčejně ona perioda, zahájená politickými převraty roku 1848 a končící právě před našima očima (ve vědě ovšem ne, ale v umění a sociálně-politickém životě). V tom jsou representanty jejími hynoucí strany liberální, v literatuře pak jako posledním mohutným jejím výběžkem Zolův Doktor Pascal, shrnující a komentující nejen románový cyklus Rougon-Maquartů ale i celou duševní práci velké oné pe-

riody, jejímž jest právě Zola sám nejvýznačnějším literárním representantem. Ve své řeči ke studentstvu z letošního května*) vystupuje též Zola velmi důrazně jako obhájce této positivní éry a vyjadřuje své stanovisko vůči snahám idealistickým a novokřesťanským.

Jak již řečeno, jsou myšlenkovými základy této končící periody ve vzhledě theoretickém positivism a empirism, ve stránce praktické liberalism a individualism. Obě stránky našly půdu připravenou v okolnostech a situaci tehdejší doby, let čtyřicátých. Positivism v reakci proti vládnoucí idealistické filosofii, zvláště Heglově, liberalism ve všeobecném odporu proti politickému absolutismu a ve výrobních podmínkách, jež volaly po svobodné soutěži a rozvití individuelních sil.

Heglova filosofie, representující ve svých smělých rozletech do světa ideí i ve svém pohrdání hmotnými fakty celou romanticko-idealistickou éru na počátku století — jest předním theoretickým východiskem éry další, positivní. Nejen že v ní poprve ve velkolepý systém vypracována idea vývoje, karakteristický podklad téměř všech dnešních theorií vědeckých — z levého jejího křídla vyrostly zárodky nové éry. Bývalí Heglovci Strauss a Feuerbach podnikli ve znamení racionalismu a empirismu prudký útok na křesťanská dogmata již kol. r. 1840 (tedy dvě desetiletí před Renanem) a připravili půdu pro materialism Büchnera a Moleschotta. Z řad Hegelovské levice rekrutovali se theoretikové liberalismu r. 1848 a — zvláštní významnou hrou osudu — i theoretik socialismu Marx. A tak bylo ve troskách filosofie Hegelovy již viděti zárodky čtyř mohutných proudů, karakterisujících uplynulá desetiletí: odpor proti dogmatům a autoritě, materialistický empirism ve vědě, liberalism a jeho odpůrce, socialism.

Ve Francii měl positivism podmínky ještě příznivější, jsa podporován celou minulostí francouzské filosofie a založen v celém duchu národním, jasně pronikavém, empirickém, analysujícím. Současně s koncem Hegelovské filosofie formuloval tam Comte zásady positivní methody v obsáhlý systém, stavící v popředí věd exaktních vědy přírodní, a on vlastně celému tomuto světovému názoru dal jméno a hleděl vyložiti postupný jeho vzrůst v kulturní historii. Odtud spěl pak tento proud rychle k svému literárnímu výrazu — naturalismu. Romantická škola rozpadala se vnitřní nesjednoceností a neupřímností. Trhlinu způsobilo právě jen moderní, positivní myšlení v protivě k romanticky affektovanému cítění jejích představitelů. Literatura druhého císařství hynula svou vnitřní prázdnotou a bezkarakterností, a tak připravovaly nejen duševní disposice oné generace ale i celá sociální atmosféra tohoto císařství půdu pro Zolovu literární revoluci, podniknutou pod praporem vědecké, positivní methody, analyse a konstatování fakt. Tím způsobem utkáno bylo pouto mezi uměleckou literaturou a moderní přírodovědou ve stínu jednotného principu, že duch lidský (a tedy i umělec) nemá překročovati pole poznatelného, smyslných zjevů, fakt, že má v mezích tohoto empirického poznávání konstruovati vědecky i umělecky obraz života a jeho zákonů, bez ohledu na požadavky svědomí, štěstí a pořádku a po případě i proti nim.

K tomu přišly ještě popudy ze staré vlasti empirismu — Anglie. Tam dospěla exaktní methoda vědecká k nejskvělejším úspěchům praktickým a tam

*) Překlad její přinesl „Čas“ v 89. čísle letošního ročníku.

slavila i svůj největší dosud theoretický triumf — darwinism. V něm podniknuta nejspolehlivější po tu dobu synthese vědeckých poznatků, proniknutá moderní myšlenkou evoluční, v něm podal positivism, obyčejně jen jinak rozbírající a rušící, nejvyšší posud množství kladného obsahu — ač nelze popříti, že zároveň ona stránka vědy, jež neguje požadavky ethiky a sociálního pořádku, dohnána tam k největší síle.

Z načrtnutých zde základů vyrostla tedy ona perioda, jejímiž odchovanci jsme všickni a na jejíž konec právě patříme. Viděti, že její příčiny politické a sociální šly ruku v ruce s vědeckými a literárními. Souhlasně a současně s dogmaty liberalismu o politické i výrobní zodpovědnosti a samostatnosti individua ovládl ve vědě a literatuře názor, že individuum má před sebou do nekonečna rozestřený svět poznatelných fakt, a že nic nemůže překážeti analysujícímu a konstruujícímu rozumu v budování světového názoru, jenž by onen zevnější svět fakt co nejpříměji obrážel.

Těmi několika slovy se dá všeobecně definovati positivism se všemi svými stránkami. Tím, co nemá překážeti jeho práci, rozumíme požadavky a potřeby srdce, svědomí, mravnosti. V této netečnosti k nim, ba začasté v přímé jich negaci, spočívá jeho rozrušující, bořící význam a zároveň i zárodek jeho rozkladu, neudržitelnosti jeho v té intensitě a v těch formách, jež na sebe přijal. Dnešní doba chápe se úkolu, výsledky oné positivní éry ne popírati a zničiti, nýbrž je pouze modifikovati, opraviti a prohřáti teplem ideality a povinností mravních. To jest několika slovy naznačený ráz dnešní reakce idealistické v její zdravé, přijatelné části.

Jeden z předních vůdců této reakce ve Francii Ed. Rod shrnuje všecky duchy a směry, vyznačující dobu t. zv. positivní, pod termin negativních. Negativní jsou mu všickni, Renan, Darwin, Zola, Taine a j., jestliže popírají absolutnost povinnosti a mravnosti a tím tyto city ethické a vědomí sociální pospolitosti pomáhají rušiti. Positivy jsou mu naproti tomu, již věří v kladnou povinnost mravní a rozrušené svazky a pojmy hledí obnoviti. Mimochodem řečeno, jest tato klassifikace poučnou vzhledem k opatrnosti při zahrnování celých period jedním pojmem, o níž jsem se na počátku zmínil. Co jsme my všickni zvykli jmenovati positivismem, na př. Zolu neb Tainea, jest pro dnešní „positivy“ negativním, či vlastně, což odpovídá lépe pravému smyslu slova, „negujícím“, totiž popírajícím (neb alespoň netečně opomíjejícím) absolutnost a samostatnost mravnosti a světa ideálného.

K tomu přispěly svou silou všecky proudy oné doby. Ať v principech i formě třeba nejrůznější, všecky ústily v obsáhlou práci analysující a kritisující, jež nedala se zastaviti ani nejstaršími a nejposvátnějšími tradicemi ani pokřikem strážců mravnosti a pořádku. Positivism sám (v užším slova smyslu, filosofický) tím, že za jediné spolehlivou cestu poznání prohlásil smyslnou zkušenost a za jedinou práci vědce klassifikaci a konstrukci empirických poznatků, uzavřel se naprosto před světem ideí. Tím ztratil na několik desetiletí význam idealismus filosofie Kantovy a jeho nástupců, dokazující, že tato positivismem velebená empirická zkušenost není než pouhým povrchem věcí, v podstatě své neznámých, a že celý tento svět zjevů jest podmíněn a uzavřen poznávací konstrukcí ducha lidského, že poznání lidské jest především dílem ducha samého,

že jest tedy poznáním ideálným. Toho positivism neznal a proto odkázal všechno, co přesahovalo meze poznání smyslného, meze reálných fakt, do světa mystiky a pohrdané metafysiky, s níž pravá moderní věda nemá nic společného.

Odtud pak nebylo daleko k materialismu. Staré theorie jeho, vysvětlující svět jako mechanism atomů, slavily za podpory positivní filosofie a úspěchů přírodních věd vzkříšení v moderním materialismu Moleschotta a Büchnera. Pojem hmoty vyzdvižen jím na dominující místo, a z něho odvozován povrchním a nefilosofickým způsobem celý vniterný život, ideje, city i vůle. Vše vysvětlováno jako výsledek materielních pochodů a z tohoto hlediska ovšem jevilo se vše na jednom niveau: stav duševního a mravního zdraví i choroby, dobro i zlo, krása i ošklivost. Zlo jest pouhým pathologickým stavem, ošklivost různorodým, ale rovnocenným pendantem krásy. Všecka absolutnost ve světě ideí zmizela, vše jest relativní, měnivé, vše jest předurčeno a omezeno okolnostmi hmotnými, dědičností, ústředím.

Tento determinism uveden byl Tainem do kritiky a Zolou do literatury. Milieu stalo se karakteristickým činitelem v literární tvorbě. Člověk kreslen tam jen jako hříčka a výslednice sil zevnějších, jako nepatrná část mechanismu sociálného. To vše mohlo působiti na mysl jen dojmem sklučujícím, snižujícím vysoké dřívější mínění o významu lidské bytosti a jejím sebeurčení. V polovzdělaných vrstvách přičinilo k tomu zvláště mnoho mělké pojímání darwinismu, a tak vnikala otrava pessimistická, ochromující vůli a činy, zvláště pomocí literatury do nejširšího množství.

Materialism jako theorie vědecká nesmí se ovšem zaměňovati s materialismem praktickým, shonem po hmotném prospěchu a požitku na úkor mravních, ale že byl z velké části (zvláště kde fráse jeho byly povrchně jen chápány) jeho intellektuelní příčinou (u jiných ovšem osob než hlasatelů vědeckého materialismu) nelze popírati. Ovšem že není tento vliv vědeckých theorií na chování lidí tak velký, jak se snaží namluviti náhončí politické a kulturní reakce. Větší vliv na rozvoj ethického materialismu, na hrabivost a egoism lidí měla celá atmosféra doby, především okolnosti sociální, rozpoutávající pod heslem hospodářského liberalismu krutý životní boj o chléb a vykořisťování člověka člověkem. V té věci ukázal individualism svou neethickou stránku, zvrhnuv se v rukou buržoasie na egoism, onen individualism, pod jehož praporem vybojovány nejcennější úspěchy politické a kulturní v posledních dvou stoletích.

Tak pracovaly všecky okolnosti, vnitřní i zevnější, proti ideovému a opravdově ethickému pojetí života. Kategorický imperativ povinnosti ztratil svou autoritativní váhu, nepodporován více prací myslitelů a zbaven své opory v massách — citu náboženského. Čím skvěleji září úspěchy věd, čím nepřehlednějším a bohatším jest svět poznaných fakt s veškerým komplikovaným mechanismem objevených zákonů, čím jemnějšími a mohutnějšími nástroji stávají se duchu lidskému rozum, experiment, analysa — tím mocněji chvěje nejhlubšími jeho vrstvami bolestná touha po Nepoznatelném, po jádru a podstatě všeho, co jest smyslným poznáním nepachytitelné, po tom, v čem — jak tušíme — tkví kořeny svými, co zveme dobrem, povinností, ideálem. A v záchvěvech této touhy, i v celé dosavadní její nejasnosti, v jejím tápání po určitém, moderním výrazu a z nedostatku jeho zachycování se na formách starých, ve snahách po obnově a znovubu-

dování všeho, co půlstoletí positivismu rozrušilo a pobořilo — v tom všem lze vycítiti klíčící život nové periody, tajemnou a významnou hodinu obratu.

* * *

Prvé symptomy reakce objevily se již v letech sedmdesátých. Útočily především na posici, z níž působení moderního ducha zdálo se nejnebezpečnější mravům a pořádku, trůnu i oltáři — na materialism. Všecko, co mělo zájem, ať vědecký, ať hmotný na záchraně idealismu, na samostatném duševním životě člověka od hmoty neodvislém — vše spojilo se v jeden tábor proti přírodovědeckému materialismu. Tábor ten byl velice pestrý a nebyl dle toho, aby všemi svými členy budil sympathie pro věc idealismu — vedle opravdových vědců viděti tam bylo konservativce a reakcionáře všech odstínů, kteří doufali, že z vítězství idealismu odpadne něco ve prospěch jejich interessů stavovských a třídních. Na štěstí vybojován byl rozhodující zápas jen na poli ryze filosofickém, takže materialism a s ním moderní přírodověda byly nuceny ustoupiti jen odtamtud, kam neprávem zabíhaly. Zvlášť rozhodujícím momentem toho boje bylo objevení se „Dějin materialismu" od Bedřicha Langeho, jimiž materialism poražen byl ve svém vlastním táboře, když dokázáno, že hlavní pojmy jeho: hmota, atom, síla neexistují než jen v duchu lidském a jen na základě jeho poznávací konstrukce. Materialism byl tedy odražen pomocí znovuvzkříšeného kantovského idealismu a ten, t. zv. novokantism, z tohoto vítězství nejvíce těžil a dosud těží, maje mocnou oporu ve výsledcích fysiologie a psychofysiky (zvláště v pracech Fechnera a Wundta). Porážka materialismu neznamenala však návrat mystických metafysik, jak se mnozí obávali a jiní si přáli, neboť perioda oněch zdá se Hegelovým systémem navždy být ukončena. I po odražení materialismu zachovala dnešní filosofie svůj střízlivý, exaktní ráz, přírodní vědy svou převahu, a darwinism, nevyvrácený a vždy šíře uznávaný, svůj význam.

Z té strany neznamenalo vítězství idealismu příliš velký obrat v myslech lidí. Týkalo se hlavně jen jejich vědeckého přesvědčení, nezachvacovalo však celou vnitřní bytost, vůli, činy. V tom ohledu dospěla intellektuelní a mravní krise k palčivějším momentům a rozhodnějším obratům v literatuře. Po roce 1880 bylo již patrno, že naturalism sestupuje se svého kulminačního bodu. Jeho omezenost v nazírání na svět unavovaly se stránky umělecké, a jeho brutální indifferentism a necitelnost se stránky ethické. Volalo se po literatuře, jež by při všem bohatství realistického obsahu viděla přes holá, suchá fakta hlouběji do světa ideového a jež by, na místě aby s chladným okem pathologa sociální bídu pouze konstatovala, — hlásala soucit, prohřáta byla láskou a na krisi společenskou hleděla okem lékaře. Snahy tyto nalezly, co hledaly, zvláště v literatuře ruské. Tolstoj, Dostojevský a ostatní Rusové uvedeni do Francie Melchiorem de Vogüé, jedním z předních zákopníků ethické reakce.

V Tolstém a Dostojevském viděti nejvýraznější typy přechodu z periody positivní do další (jaké? těžko dosud říci). Zvláště Tolstoj již svým osobním během životním demonstruje celou tu bolestnou krisi v nejostřejších rysech. Z moderního světáka, prosáklého běžným skepticismem, autora sociálných románů, jejichž podkladem jest především pozorování a analysa, dospěl k opáčnému polu nazírání, ku kontemplaci vnitřní, hledání „smyslu života", k nejbolestnějšímu rozporu mezi rozumem a svědomím. Jestli také ku konečnému jeho vyrovnání, jest otázkou. Zásady, jež chce přenášeti z evangelia přímo do života, jsou snad dostatečným rozře-

šením pro něho, rozhodně ne však pro veškerý celek společenský. Nikdo nedovedl však tak vyjádřiti pustotu a mravní mdlobu, již v mysli zanechává rozumové moderní vzdělání, jako on. Levin, Ivan Iljič, zvláště pak stránky jeho Zpovědi vybouřily mnohé dnešní svědomí z tupé mravní dřímoty — v tom tkví veliký jeho význam. Dostojevský představuje naproti tomu krisi skončenou ve prospěch víry a ethiky křesťanské, a jeho díla representují literaturu slitování a soucitu s malými, trpícími, chorobnými i zločinnými. Naturalism jest v nich přijat zvláště s malbou sociální bídy a pathologických pochodů, jest však povznesen do vyšší sfery ethické.

Pod vlivem ruského románu počala ve Francii reakce proti naturalismu. Z počátku byla neurčitá a je z velké části doposud. Jediným jejím příznakem byl důraz kladený na ethickou stránku života, na pěstění sociální pospolitosti (M. de Vogüé), čím dále však tím více vynikala tendence její, křísiti víru, víru sice jakoukoliv, v Boha, dobro, povinnost, ideál, jen když jest s to nitro vzpružiti a probuzené energii mravní ukázati positivní cíle činnosti, ale se zvláštním důrazem na křesťanství. V něm objevován stále znovu nevyčerpaný posud poklad mravních vznětů a v církvi cenná instituce, udržující po věky celé miliony v tuhé organisaci za účely ideálnými.*) Tento tok ku křesťanství vyznačuje vždy mocněji dnešní francouzskou literaturu, někde jest jen slabě nahozený, naznačený, jako nejlepší východ z dnešní krise (u Bourgeta na př.), jinde s velikým důrazem kladený a hájený. M. de Vogüé a Ed. Rod jsou theoretickými spracovateli tohoto směru, P. Desjardins více praktickým.

S podobnými hesly vystupuje v Německu Egidy, a zvlášť mocně vystupující hnutí ethické,**), toto ovšem s tím rozdílem, že se zříká náboženských kultů a staví se proti nim i nepřátelsky. Jinak tkví však příčiny jeho více v půdě sociálné než v intellektuelní krisi, neboť z té neukazuje ethické hnutí východu nijak nového, přemílajíc jen staré abstrakce, ze přežilých soustav ethických vzaté.

Hlasatelé ethické reakce hledají a vidí symptomy její i ve velkém, v dnešním životě celých národů a společnosti. Nedá se skutečně upříti, že principy, dle nichž se vládne v největších státech evropských, odporují značně duchu vládnoucích stran v létech šedesátých a sedmdesátých. Úpadek parlamentarismu, sílení moci monarchické, přípravy k velikým činům válečným, církev sbližující se s vládami jakékoli formy — to vše jsou závažné příznaky obratu, nasvědčující, že rozhodujícím politickým faktorům zdá se dnes přední úlohou pracovati proti anarchii intellektuelní i společenské a pěstovati přísnější disciplinu mravní. Že se to neděje bez újmy mnohým vymoženostem kultury a svobody, to nezapírají ani sami „positivové“.***)

*) Viz čl. „Nástupcové naturalistů ve Francii“ v 2. čís. Rozhledů.

**) Vzhledem k obojímu viz články o Německu v 1. a 2. čísle Rozhledů.

***) Svět, jenž zdál se spěti závratnou rychlostí k materialismu a negaci, radikalismu a anarchii, zastavil se v pochodu a po okamžiku kolísání, zdá se, že počíná se pohybovati směrem opačným. Tato reakce, jejíž první stopy jsou zcela čerstvy, již historie bude datovati snad od nastoupení Alexandra III., jenž ji podnikl na východě, neb Viléma II., jenž ji representuje na západě, tato reakce byla tak rychlá, že hrozí již odnésti s otravnými doktrinami, jež nalezla na své cestě, i některé z nejlepších vymožeností liberalismu, některé z nejušlechtilejších jeho snů. Země zavírají své hranice s touž horlivostí, s níž je druhdy otvíraly; národové zbrojí bez oddechu, jako by nevzbuzovali v sobě než záští a nedůvěru; slovo „bratrství“ vzbuzuje jen úsměv, a válka, jestliže vypukne, zavede nás do dob, jež budou připomínati výpady Hunův a Saracenův.

Ed. Rod. (*Les idées morales du temps présent*).

Některým z nich jest potěšitelným symptomem nastalého obratu sbírání národních sil za jakýmkoli cílem, jen když vzpružuje mravní energii národa. Desjardins na př. dává se tím svádeti k povážlivému cenění militarismu a přikládá veliký význam nerozřešené otázce elsaské a dokonce i budoucí kolonisaci velkých ploch v Africe, při posledním dělení Francii připadlých. V té věci třeba vyznati, nevystupuje ethická reakce s nároky velkými a nesplnitelnými. Kdyby jí nešlo o křísení přežilých směrů a institucí, kdyby nesváděla pokrok kultury z jasného pole vědy do přítmí mysticismu, kdyby jí nešlo o víc než buditi a síliti víru v dobro a budoucnost lidstva, vzpružovati energii mravní — pak by jí uvítal s povděkem každý, komu osud budoucích generací není lhostejným. Neboť především o tuto mravní energii jedná se v celé dnešní krisi. Žádná theorie, systém neb kultus nemůže ukazovati z ní východu, dokud přísná, exaktní věda tvrdí něco jiného — to jediné může silná víra, osvědčující se v činech, neodvislá od doktrin a rozličných duševních proudů.*)

Dnešní reakce nezůstává však jen na tom. Poněvadž vidí příčiny choroby mravní v principech a směrech, jimiž pohyboval se v posledních desetiletích vývoj vědy, filosofie a literatury, přenáší otázku, v podstatě otáčející se především o quantum mravní síly, na toto pole. Chce zbarviti nám svět jinak, aby nás pak učinil jinými. Chce nám jej osvětliti do růžova, abychom přestali býti pessimisty, chce za každou cenu postaviti na základ ideálný, abychom nevěřili poučkám materialismu, chce v nás pomocí umění vyvolati ušlechtilejší city, abychom zapomněli na skličující, špinavá fakta naturalismu. To ovšem není jinak možno než s náběhem neb úplným návratem k soustavám idealistickým a mystickým ve vědě i literatuře.

Ve sporech mezi zástupci positivní periody a hlasateli reakce zuří nejprudší boj o heslo ideál. Oněm jest něčím nevědeckým, mystickým, ve jménu čehož se po staletí hřešilo proti pravdě a přírodě — těmto pak záminkou ku skokům do mystického temna a k zavírání očí před drsnými pravdami vědy a života.

Kde jest pravda? Jaký význam má ideál ve vědě a životě? Kdo by dal na tuto otázku správnou a všecky strany uspokojující odpověď, rozřešil by celý spor těchto dvou period. Takovou odpověď však nalézti nelze, poněvadž otázka dotýká se dvojího různého nazírání na svět a život, založeného na disposicích ponejvíce subjektivních.

Positivismu vědeckému jest ideál jakýmsi souhrnem, typickým výrazem Neznámého či (ze stanoviska positivismu) lépe dosud Nepoznaného. Svět jest mu ohromným, nevyčerpatelným mořem zjevů, fakt, velkolepým mechanismem, k jehož pochopení kráčíme krok za krokem z povrchu do vnitř, poznáváme-li jednotlivé jeho páky a kolečka, srovnáváme je, seřaďujeme a vnikáme po částkách do konstrukce celého stroje. Čím více těch pák a koleček — fakt — poznáme, tím jsme blíže pochopení celého stroje — tak soudí positivism. Až udeří hodina, kdy ani jeden šroubek stroje, jeho úkol a spojitost s ostatními nebude nám neznám, až přehlédneme stroj v celé jeho šíři a pohybu — pak nebude jeho úplnému pochopení nic více státi v cestě. Dnes známe jen jistý díl těchto pák a šroubů — to jest fakt hmotných i vnitřních, obor empirické přírodovědy i psychologie. Pokud je známe, známe svět vůbec, jiného poznání není. Za tímto polem poznaných fakt po-

*) Viz čl. „K dnešní krisi duševní a mravní“ v 8. čísle Rozhledů II. roč.

čínā teprv nepřehledné a nekonečné moře nepoznaných a snad nepoznatelných. Tam jest dosud temno, a duch lidský, nemaje dosti trpělivosti a resignace, oživuje tuto temnotu vysněnými stíny, fantómy — ideály. Svět ideí a ideálů počíná tam, kde končí pole jasné vědy. Ideál jest temnota, mystika, prázdný stín a nesnese přísného vědeckého ceněnī. Do tohoto koše mystiky hází positivism a materialism šmahem vše: idealism vědecký, praktický, umělecký i víru náboženskou.

Pojem idealismu sám ovšem není dosti vyjasněn, zvláště pak zdá se, klade se malý důraz na rozdíl mezi ideou a ideálem. Připustíme-li již totiž s positivismem, že ideály se tvoří v tajemné nevysvětlené končině, kam noha vědy posud nevkročila, nelze toho připustiti o světě ideí. Ten nelze odkázati jen zhola do mystiky, neboť každý hlubší rozbor pojmu ukáže, že svět hmotný a svět ideový, myšlenkový, jest svět tentýž, nazíraný však z opačných dvou polů. Tentýž svět, jenž oku positivisty jeví se snůškou bezčetných fakt, vnímaných prostřednictvím smyslů — tentýž svět dá se pomocí jiných faktorů vnitřních, rozumu a fantasie, pozorovati jako soustava ideí a vztahů, dá se měřiti a poznávati — dle slov Spinozových „s hlediska věčnosti". Tato soustava ideí však není ničím jiným než soustava smyslných postřehů, na niž se chce omeziti positivism — jest jen jejím rubem, opáčnou stranou. Nepoznatelné jádro všeho, Kantova „věc sama o sobě", není vyjádřena jedním ni druhým. Jinak však vystihuje podstatu věci právě tak na př. pojem lesa jako celá záplava smyslných postřehů viděných stromů, barev, slyšeného šumotu, zpěvu atd., jimž všem ve své jednoduchosti pojem, idea odpovídá. Již Herbert Spencer v „zjasněném realismu" své psychologie ukázal pěkně, jak všeobecné pojmy, ideje, jsou přímým odleskem skutečnosti, subjektivně ovšem zabarveným, ale vždy dobře a rychle sloužícím nástrojem poznání, jež by při pouhých smyslných postřezích bylo příliš těžkopádným. I nejpositivnější vědy směřují proto nutně k jednotným principům, ideám, a soustava ideí, jež by korunovala a shrnovala obsáhlou práci všech věd, jest vůbec posledním, nejvyšším cílem vědy. Že dosavadní filosofie a náboženství tvořily ideje takové předčasně na základě subjektivních citů a tužeb, to jest pouhým následkem křehkosti lidské, a nelze proto ještě každý ideový názor světa zaměňovati s mystikou. Jest, jak řečeno, pouhým rubem positivního, kdežto svět snů a fantómů stojí jako různorodý stranou.

To jest theoretická stránka sporu mezi positivismem a jeho dnešní reakcí. A v té, možno říci, uhájí oba tábory své posice, již proto, že při lepším dorozumění by sporu mezi nimi ani nebylo, a práce obou by mohla paralelně vedle sebe jíti: positivní vědy svým bezpečným, jistým krokem od fakta k faktu, idealism ve filosofii a umění ve smělých snad rozletech, vždy však s návratem k hmotné skutečnosti, k pevné půdě pod sebou. Užijeme-li hořejšího přirovnání světa ke stroji, možno říci, že positivism půjde dál od kolečka ke kolečku, bude se zabývati jejich tvarem, tvrdostí a pohybem — idealism však vykáže každému z nich místo a účel, bude hledati a měřiti skryté síly mechanismu, aby je převedl na jedinou, jež je udržuje v pohybu. Pole vědy positivní nezmenší se však tím ani o píď, principy a methody, jimiž pracovala (methoda empirická, indukce, analyse, experiment atd.) neutrpí ani v nejmenším, nanejvýš odrazí ethická reakce některé důsledky její (na př. determinismu, dědičnosti atd.), pokud by zasahaly škodlivě do oboru mravnosti.

A to týče se již praktické stránky reakce t. j. působení jejího na vůli, činy. Zde vlastně a ne na poli ryze theoretickém bojuje se o ideál,

neboť ten na rozdíl od idey náleží do onoho oboru duševní činnosti, již Kantovsko-Herbartovská filosofie podřadila pod pojem praktického rozumu na rozdíl od čistého. Jest to obor, v němž panují vzory, normy chtění a jednání mravního i tvoření uměleckého, kde nejedná se o otázku, co jest a jaké to jest, nýbrž jaké to má býti. Tu jest pole ideálu, a ideál nejeví se ničím jiným, než odleskem skutečnosti (jako idea vůbec) avšak projasněným a prohřátým touhou po lepším a dokonalejším. Příroda podává k němu material, nitro lidské jej prohněte a sformuje. Ideál jest příroda, život procezený jaksi duší lidskou, její snahou po dokonalosti a kráse. Hledati základy této snahy přesahuje již hranice vědeckého myšlení, tam stojíme již před clonou, jež zastírá kraj Neznámého, Nepoznatelného. Jest pravda, že tam počíná již kraj víry, že na př. ideál mravní, dobro, nelze odůvodniti a podepříti než věrou (myslím ovšem víru vůbec, ne určitou náboženskou), ale popírati a rušiti tuto víru, značilo by násilím z nitra vytrhávati člen, organicky tam vyrostlý. Reakce mravní nastává proto, že jest jí třeba, že musí býti, tím téměř jediným důvodem vysvětluje Desjardins*) celé dnešní mravní hnutí. Proč musí býti, proč je jí třeba, nevysvětlí žádná věda, žádná analyse. Tu možno jen konstatovati, že tak volá v nás vnitřní hlas, jemuž jsme zvykli naslouchati ve všech otázkách svědomí, dobra neb zla, a tento hlas jest také faktem, jedním z nejzávažnějších faktů psychických, jež odčiniti nelze. Bylo již mnohokráte ukázáno moderními ethiky, že tento hlas vnitřní neztrácí váhu ani tam, kde rozum uznává determinism vůle, materialism a jiné, vnitřní svobodě odporující principy. A právě tak neztratí jej ve velkém, v celku společenském, za vlivu positivismu neb materialismu. Snad jej jejich poučky, nesprávně užity, na čas přehluší, zvýšená síla mravní dovede jim však odolati a s nimi nalézti jistý modus vivendi.

A v těchto snahách, jež možno vyjádřiti několika prostými slovy, spočívají základy celé dnešní idealisticko-ethické reakce. Chce-li odstraňovati zlo, jež positivní éra spůsobila pěstěním vnitřní stránky člověka, síliti odvahu ku konání dobra, ukazovati této mravní odvaze veliké úkoly socialné — pak najde v přítomné společnosti vděčnou půdu. Jestliže však se dá svésti s jasné dráhy, jež dnešní i budoucí kultuře označilo století positivní vědy a liberálních myšlenek, na pouhé zbytečné oživování mrtvých směrů a myšlenek, bude reakcí v běžném hanlivém slova smyslu a ukáže neschopnost vésti duševní pokrok dále. Novo-křesťanstvím, novo-budhismem, novo-mysticismem neb novo-romantismem těžko vyvésti dnešní společnost z hluboké intellektuelní choroby. To by značilo šlechtiti bujně ženoucí strom seschlými, života neschopnými vrouby. Východiskem pro léčení dnešní doby může být jen ona sama, a ne duševní stavy a disposice zašlých století.

Koho dnešní mravní reakce zahání až k odporučování určité víry náboženské, má nejprve sám na sobě dokázati, že k ní dospěl a celou bytostí v ní se zachytil. To by imponovalo více nežli horování pro křesťanství a jeho ethiku a při tom úzkostlivé obcházení dogmat věrouky. Karakteristickým znakem náboženských systémů (na rozdíl od vědeckých) jest, že zakládajíce se na jistém zjevení nadsmyslném chtějí být buď přijaty celé, se vším všudy, s dogmaty i tradicí, aneb celé od základů až nahoru popírány. Kdo propaguje z křesťanství jen jeho ethiku a žije

*) Le devoir présent.

dle ní, není ještě celým křesťanem, jest dobrým člověkem, ale to není méně. K tomu však nepotřeboval určitého kultu. *)

Lze doufati, že všecky jmenované novo-ismy potká osud romantickokatolické éry na počátku století. Jsou jen kouřem, jenž zakrývá zář a světlo skutečného plamene — mocného vzpružování ideálných a mravných stran bytosti lidské. V těch slovech tají se jádro celého dnešního obratu. Kam směřuje, stává se ode dne ke dni zjevnějším. Zachová-li svůj směr a splní-li úkoly, jež převzal, ukáže budoucnost.

Moravský sonet.

„Což u nás, tam vše ještě dosud klidně
a nevinně sen oddanosti dřímá,
nad nimi bdějí služebníci Říma,
co nového jim řeknou jednou týdně . . . .“

Tak vypravoval pokorně a vlídně
se šíjí shrbenou — ne jak muž zpříma —
s rukama na hruď bídnou sepjatýma — — — — —
a kříž si vez, když odjížděl pak z Vídně.

A všichni před ním ukláněli hlavy,
on blahosklonně jen se pousmíval
na výši svého bídáctví a slávy.

Když děl: „Vše činím k blahu vlasti, matce . . .!“
kdo síly měl říct, co v své hrudi skrýval,
kdo řekl: „Hle to náš a její zrádce!“ ?

Fr. Merta.

---

*) U nás počínají vystupovati nejnovější ethické snahy pod heslem křesťanského mysticismu Dostojevského ze strany vážné, a jak třeba vyznati, zvlášť k tomu povolané. Myslím „Naši Dobu“, jež uvedla v programu svém, že chce pracovati „proti grošovému materialismu“, u nás běžnému, a na doklad toho, co chce, přinesla studii o Dostojevského Bratřích Karamazových. „Čas“ k bližšímu vysvětlení ještě dodal, že Dostojevský má skutečně k nám být přiváděn jako vzor. Mravní výše jeho spisů vymyká se ovšem každé diskussi, ale jinak, myslím, nebyla by propaganda jeho názorů a uměleckého směru dnes u nás nejvhodnější. Dostojevský jest v obou těchto stránkách zjevem chorobným, mystikem, do unavujících subtilností zabíhajícím, což jej v literární stránce zavléklo k největším rozvláčnostem. To vše konstatuje na něm i horlivý jeho propagator M. de Vogüé. Křesťanský mysticism Dostojevského jest jen s to, aby širší naše obecenstvo zmátl a od ethických snah odvrátil.

Korporativní povaha obce samosprávné.

Příspěvek k ústavě obecní.

Píše *V. Choc.*

Vzdorujíc četným a různým vlivům dovedla se obec udržeti jako samostatný a pevný článek v těle státního organismu. Středověké právní řády, vzrůst moci stavovské, přechod k tuhému zřízení absolutního státu, prohlášení přirozených práv člověka, tvoření se tak zv. moderního státu právního, a konečně nejnověji důsledné rozšiřování veřejnoprávní působnosti státní autority i do sfér práva soukromého, to vše účinkovalo a účinkuje na povahu samosprávné obce. Vliv všech těchto přechodů a změn zřízení státního na povahu zřízení obecního jest zřejmý. Pod vlivem tím vytvořila se obec z původního spíše hospodářského a zájmového sdružení ve veřejnoprávní korporaci s veřejnými povinnostmi.

Absolutismus jednak valně restringoval působnost obce (na př. v soudnictví) tím, že občana uvedl v bezprostřední poddanský poměr ke státu. Tím svazek obecní uvolnil. Jednak ale zavedl absolutní stát i nové obory státní působnosti a přikázal je obcím, čímž vznikala nová činnost obcí jako zastupitelek úřadů státních. A jest zejména u nás smutnou zvláštností, že absolutní stát ve své tuhé činnosti centralistické nalezl nejvydatnější podporu ve vyšších zjevech staré samosprávy.

Jak dokazuje dr. Bohuslav Rieger ve svém velmi cenném spise „Krajské zřízení v Čechách", byly to právě krajské obce a krajská správa, tedy stěžeje staré a mocné samosprávy v českém království, které pozvolna sice, ale vždy více a více propůjčovaly se za ochotný nástroj centralisující a germanisující vládní moci absolutistické. A krajská správa to také byla, která měníc se zvolna ve správu zeměpanskou a repraesentujíc se během času toliko v osobách služebných královských hejtmanů, jakožto čistě zeměpanských úředníků, vykonávala krok za krokem dalekosáhlý vliv na samosprávné obce a jejich orgány, uvádějíc je pod moc byrokracie absolutního státu.

Rozumí se, že tomuto vlivu vrchní nadvlády centralisující zeměpanské administrativy podlehaly základy zřízení obecního, a že klesala i ústavnost obcí: samosprávné obce, z nichž zejména t. zv. obce svobodnické požívaly značných výhrad a dost široké samosprávy, stávaly se víc a více odvislými od úřadů zeměpanských. Odtud vzniká onen dozor státních zřízenců nad orgány samosprávnými a výkony jejich, odtud vzniká onen vliv státní byrokracie, jenž stává se tím větší, když císař Josef II. přikazuje obcím účastenství v pracích katastru a obstarávání záležitostí berních, ve kterýchžto pří-

padech fungovali orgánové obce namnoze jako první stolice úřadů státních (zeměpanských). To vše musilo ve skutečnosti vésti k soustavnému byrokratisování obce, kteráž uvykajíc pořád více dozoru úřadů zeměpanských, ztrácela začasté z mysli zásady své staré korporativní ústavnosti a považovala se za služebného vykonavatele funkcí státní správy. Však i přes to se obec jako více méně samostatný svazek veřejnoprávní (stát ve státě) přece udržela.

Dnes u nás — a také ve většině jiných státních útvarů — jest obec samostatným veřejnoprávním svazkem lidí, který právě tak jako stát má pomáhati a sloužiti k dosažení úkolů životních, pokud to hmotné meze dovolují. Hledě k jednotlivci, jak praví případně Ulbrich, jest obec vládnoucí vrchností a mocí, a hledě ke státu jest organickým článkem, jenž umožňuje a podporuje život státního celku, jehož souverainní moci jest obec podrobena. Obec má svou vykázanou kompetenci vlastní (t. zv. přirozenou, totiž záležitosti, jež mají za předmět zájmy obce a snahy obecného blaha, jak v mezích obce je dosažitelno) a působnost přenesenou (kde stát jistá jednání deleguje na orgány samosprávné). Pojem obecní samosprávy spočívá hlavně v tom, že obec sama sebe spravuje, zejména ve svých kollektivních potřebách, a že tudíž není spravována státem.

Jest samozřejmo, že moderním vzrůstem povinností a úkolů státu a veřejnosti vůbec, zejména potřeb sociálních, bude přibývati také působnosti obce, která se o důležité úkoly ty bude děliti se souverainním státem, a že tudíž kompetence obce do budoucnosti se bude šířiti.*)

Však to jen mimochodem uvádějíce vracíme se ke svému předmětu úvahy.

* * *

V dějinách českého veřejného práva představuje se nám samosprávná obec jakožto široký samostatný svazek ústavní. Právní povaha obce jest u nás propracována, takže samospráva česká jiným bývala vzorem. Zejména doba husitská se svými ideami občanské rovnosti velice přispěla k rázovitému vytvoření se české samosprávné obce. Husitismus překlenul rozdíly stavovské, majetkové a sociální, obec postavila se na základy demokratické a působila jednotně a mohutně na venek. Moc samosprávné obce české byla taková, že král, stavovská šlechta a později absolutismus viděli se proti moci té dost slabými a vedli tuhý boj proti svobodným obcím, snažíce se je seslabiti.

Tento demokratický element obecního zřízení v Čechách jak v městech tak v obcích venkovských dlouho se udržoval. Přes všechny bouře a nepokoje zachovávají se zásady obecního zřízení až po dobu Josefínskou. Mezi samosprávou měst a obcí venkovských nebylo valného rozdílu. Obě volily si rychtáře, starší, konšele a radu Ještě v době, kdy vrchnost (šlechta) vykonává vliv na obce, zůstává v platnosti ústavní právo korporativní samosprávné obce.

Síla obce spočívala hlavně v tak zvané „velké obci". Velká obec bylo shromáždění samých občanů, jež jmenovalo a volilo starší, konšely, rokovalo o nejdůležitějších záležitostech obce, stanovilo hlavní zásady obecní správy, atd. Velká obec scházela se obligatorně v určité doby a také mimořádně dle potřeby. Snesení velké obce bylo pro obec závazné jako platné právo. Ve velké obci zastoupeni byli všichni členové obce bez rozdílu majetku, povolání, živnosti, zaměstnání. Vyvinuvši se v 15. stol. udržuje se velká obec stále až do doby Josefínské, a stopy její nalézáme i v našem dnešním zákonodárství, jak dále ukážeme.

* Příznaky toho již ve Francii (sociální snahy v obcích), v Německu (městské dělnické úřady), ve Švýcarech obecní pojišťování atd.

Síla samosprávné obce české podlomena byla hlavně v těchto dobách: R. 1547 po válce Šmalkaldské, když Ferdinand I. zapověděl českým městům, aby bez zvláštního povolení královských hejtmanů event. královských rychtářů nikdo nesvolával „velké obce“ („hromadu všeho měšťanstva“*), od kteréž doby političtí, správně policejní dozorci bránili občanům starati se pomocí obecních schůzí o správu obce. Kalousek poznamenává o tom, že od té doby „schůze měšťanstva staly se řidšími, ač nepominuly a nevzaly tak velkou újmu jako druhý živel samosprávy — sjezdy krajské.“ Mimo to konfiskoval r. 1547 Ferdinand I. statky měst a obcí, aby podlomil sílu samosprávných svazků.

Druhá pohroma obecního zřízení byla válka třicetiletá, kde zrušena byla četná práva a svobody obcí, a mimo to provedena byla konfiskace jmění obcí nekatolických, jež po konfiskacích Ferdinanda I. ještě zbylo.

Konečně utrpěla česká obec vzrůstem absolutismu 18. a počátkem 19. století, jak již napřed jsme označili.

Nicméně ještě v 18. století vidíme scházeti se velkou obec v městech a venkovských obcích, jakkoli majetkové i duchové ochuzení českého lidu, docílené persekucemi náboženskými, konfiskacemi, germanisací a nevolnictvím uvedlo české obyvatelstvo v naprostou takřka nevědomost a neznalost veřejných práv, ba i v nechuť k životu veřejnému.**)

Doba Josefa II. sice uvolnila obcím s jedné strany zrušením nevolnictví patentem z r. 1781, čímž zanikla převaha právní moci vrchností nad občanstvem a obcemi, takže správa obce dostala se opět obcím do rukou. Mimo to stoupla vážnost obecních starostů tím, že tito, jak výše pověděno, stali se na mnoze veřejnými úřady první instance (katastr, berní záležitosti). Však s druhé strany — a to s momentem tohoto, abychom tak řekli, postátnění obecních úřadů souvisí — vnikal v době tohoto mohutnění centralisujícího a germanisujícího absolutismu do instituce samosprávné živel byrokratický (dozor zeměpanské správy) a mysle repraesentantů obce uvykaly si viděti v sobě spíše vykonavatele absolutní moci státní než zástupce samosprávného a samostatného ústavního svazku. A tak vyvinulo se opět zejména v městech ono strnulé zřízení magistrátní, jehož byrokratičtí zástupcové kladli začasté nejtužší odpor proti ochraně základů obecní samosprávy, slouživše v tom centralisujícímu absolutismu.

Doba od oprav císaře Josefa II., po smrti téhož namnoze odvolaných, až po r. 1848 jest dobou zmatků zásad. Opět shledáváme potlačení ústavních základů samosprávného zřízení. Od roku 1848 jeví se již v zákonodárství obecním pokrok, jakkoli zákonodárství to dusí se ještě pod tlakem absolutismu a říšského centralismu.

Vliv a moc absolutistického státu jednak vtiskuje obci ráz byrokratický (v záležitostech, jež státní moc zákonem neb nařízením obci ukládá, zejména v působnosti přenesené), jednak uvádí se obec v podřízenost administrativních úřadů zeměpanských, které vykonávají dozor nad úřady samosprávnými. Říšský centralismus pak — ovšem proti duchu a znění diplomu ze 20. října 1860 č. 226. ř. z., jenž i v tom směru vyhražuje historicko-právním individualitám (královstvím a zemím) kompetenci v zákonodárství obecním — seslabuje zřízení samosprávné tím, že přikazuje stanovení základních zásad zřízení samosprávného do kompetence říšské.

Tím vším ztrácela ovšem česká samosprávná obec na své zvláštnosti.

*) Kalousek, České státní právo, str. 355.

**) Schvarz: Výklad ob. z.

Však přes tento křižový oheň různých těch vlivů, přes tuhý vliv absolutismu, jenž nařízením ze dne 15. ledna 1852 č. 17. ř. z. zastavuje veřejnost jednání obecních zastupitelstev, jenž nařízením ze dne 19. března 1852 č. 67. ř. z. vyhražuje státu potvrzování starostů politickými úřady, jenž kabinetním listem ze dne 31. prosince 1851 č. 4. ř. z. připouští v §§ 10. a 13. jmenování starostů vládou a vyhražuje zeměpanským úřadům právo zkoušeti a potvrzovati důležitá jednání a usnešení obce, vylučuje veřejnost obecního jednání (mimo akty slavnostní!) — přes to vše proráží stará povaha samosprávné obce. Prozatimný zákon říšský ze dne 17. března 1849 č. 170. ř. z. praví ve svém 1. článku: „základem svobodného státu je svobodná obec", v § 4. praví zákon ten, že při spojení více obcí nesmí jmění a statek jednotlivých obcí sloučeny býti proti vůli obcí. V § 68. mluví zákon ten o shromážděních obce, schopných k uzavírání, mimo schůze volební, a v § 79. ustanovuje nutnost shromáždění obecního, jedná-li se o přirážku přesahující 10% přímé daně. V § 101. ustanovuje zákon ten veřejnost jednání obecního výboru a nepřipouští tajnost sezení pod žádnou výminkou, leč když posluchači průchod jednání maří. Zákon ten spolu s dřívějšími statuty, obyčejem a zákony zůstává v platnosti i při suspensích některých institucí, ukládaných absolutismem. Ba kabinetní list ze dne 31. prosince 1851. č. 4. ř. z. v § 16. slibuje výslovně, že pro každou zemi (pro každý historicko-právní svazek státní) vydán bude obecní řád, odpovídající jejím zvláštním poměrům. Nařízením státního ministerstva (hr. Goluchovského) ze dne 26. listopadu 1860. č. 261. ř. z., jež obcím spíše přeje, obnovují se obecní zastupitelstva a nařizují se volby dle zatimného zákona z r. 1849. č. 170. ř. z. a nařízením stát. min. ze dne 29. března 1861. č. 38. ř. z. obnovuje se veřejnost obecního jednání dle téhož zákona z r. 1849. č. 170. ř. z. Konečně přichází zákon říšský ze dne 5. března 1862. č. 18. ř. z., jenž stanoví zásady obecního zřízení pro království a země, a na základě něho usnáší se zemský sněm království českého ve schůzích ze dne 26. března 1863. a 11. dubna 1864. na novém obecním řádu pro království české, jenž vydán 16. dubna r. 1864. č. 7. z. z.

A tento právě platný zákon zná obecní shromáždění, jakkoli spůsobilost k účastenství jeho činí závislou na oprávnění voličském, správně na placení dané, jak vůbec naše ústavní řády politická práva takto podmiňují.

Obecní řád pro království české ze dne 16. dubna 1864 na dvou místech mluví o nevyhnutelnosti obecního shromáždění. § 85. zákona toho ustanovuje, že k tomu konci, „aby se něco nového zakoupilo nebo podniklo, čímž by se předkem příjmy obce rozmnožily, pak ke splácení zápůjčky za příčinou zakoupení nebo podniknutí takového učiněné a na zapravování úroků z té zápůjčky, může výbor jen tehdá ukládati přirážky ke přímým daním a rozvrhovati vůbec příspěvky na obec, když k tomu přivolí alespoň dvě třetiny*) těch, kteří mají právo voliti a kteří zároveň platí alespoň $^3/_4$ veškerých daní přímých v obci předepsaných. „Hlasování se činí slovem ano a ne. Co se týče zastupování, mají platnost nařízení daná v řádu volebním. K usnešení takovému je potřebí, aby došlo schválení usnešením sněmu.

Také § 2. téhož zákona mluví o nutnosti obecního usnešení dle § 85. ob. ř., jakmile se jedná o spojení dvou neb více obcí téhož politického okresu".

*) Vládní předloha žádala $^3/_4$ oprávněných voličů, sněm ustanovil však pouze $^2/_3$, aby usnesení bylo lze spíše docíliti.

Obě tato ustanovení českého obecního řádu zajímava jsou tím více, že v četných ostatních obecních řádech království a zemí této polovice říše obsažena nejsou, a sice ustanovení § 2. (ohledně spojení obcí) vůbec nikde, mimo podobné ustanovení obec. řádu vorarlberského, ustanovení pak § 85. (ohledně nového podnikání) jen v několika málo obecních řádech, do nichž zásady naší samosprávy ve větším neb menším rozsahu byly zavedeny, ku př. v moravském (v § 76. s jistou změnou), v dolnorakouském (§ 78., jenž mluví dokonce o hlasování dvojím, ústním a lístky).

Není tudíž žádné pochybnosti, že jedná se tu o schůzi obecní, t. j. schůzi občanů („usnášení", „hlasování", „obecní usnášení"), a zjevno jest, že toto ustanovení zákona, jež se u nás takto udrželo, jest ještě zbytkem oněch shromažďování obce, jakáž pravidelně konávána v Čechách („velká obec") o nejdůležitějších záležitostech obecních. Že o shromáždění obce se jedná, plyne i z ostatních ustanovení předchozího zákonodárství, jako z § 68. a 79 provisor. obecního zákona ze dne 17. března 1849. č. 170. ř. z., kde se výslovně mluví o schůzi členů obce, a ze čl. XV. říš. zákona ze dne 5. března 1862. č. 18. ř. z., jenž rovněž usnešení obce žádá, když nestačí příjmy obecního jmění a potřebí jest přirážek. Plyne to dále ze zásad volebního řádu pro obce v § 19. 21. 22. 24. kde se stále mluví o obecních schůzích a shromážděních voličů a konečně i z konservujících ustanovení § 1. § 10. odst. I. a § 12. obecního zřízení z r. 1864. a také předpokládá se shromažďování takové i v § 4. shrom. zákona z 15. listopadu 1867. č. 135., jenž mluví o schůzích, zejména obecních schůzích voličských, shromažďovacímu zákonu nepodléhajících.

Snad jenom zvláštností, řekli bychom, skoro singularitou tohoto ustanovení českého obecního zřízení dá se vysvětliti, že se ustanovení to v praxi nevykonává. Naše obce pomáhají si raději všeobecnou normou schválení okresního zastupitelstva dle § 97. obec. ř. event. schválení vyšších dozorčích úřadů správních, když něco nového podnikají. To ve vykonávání § 56. obec. zříz., dle něhož má starosta zastaviti výkon usnesení obecního výboru, jakmile se domnívá, že usnesení to překročuje meze působnosti výboru neb zákonům se protiví — jsou starostové mnohem úzkostlivější a táží se hned okresních politických úřadů i při nejnepatrnějším svém zdání neb nedorozumění.

A s praxí jde i theorie. Též František Schwarz, vynikající a zasloužilý pracovník v oboru české samosprávy, ve svém „Výkladu zákona obecního" líčí ustanovení ono tak, jako by bylo vadným přítěžkem obecní ústavy, čemuž zajisté tak není. Vždyť ustanovením tím dochází platnosti hlubší a bezprostřední interess občana na hospodářských a veřejně prospěšných podnikáních obce a jejich zdárného vývoje. Také nelze po našem náhledu ono ustanovení § 85. obecního zřízení, jak se to na mnoze děje, vykládati tak restriktivně, jakoby zákon při tom měl na mysli pouze podniky výdělkové. Zákon užívá slova „předkem" t. j., „aby se něco nového zakoupilo, nebo podniklo, čím by se předkem (něm. text „zunächst") příjmy obce rozmnožily, a slovo to nemá nikterak význam nějaké výlučnosti, nýbrž jak obecní zákon slova toho ještě jinde užívá, znamená slovo to tolik jako nejdříve („předkem a nejprve" v § 112., taktéž v § 114. ob. ř.). Také slovné znění „něco nového zakoupilo nebo podniklo, čímž by se předkem příjmy obce rozmnožily, též na splácení zápůjčky .... na zapravení úroků" atd. jest příliš neurčité, než aby mělo na mysli ojedinělý případ, uváží-li se zejména, že táž náležitost obecního shromáždění ještě také v § 2. téhož zákona obligatorně se žádá, byť tento případ § 2. zřídka kdy nastával.

Sluší tedy míti za to, že zákon připouští více subsumce pod svá ustanovení § 85. a § 2. ob. ř., než se na první pohled zdá. Pro náhled ten svědčí také četná ustanovení obecního řádu. Tak ku př. § 28., dle něhož se může obec ve své samostatné působnosti, šetříc zákonů říšských a zemských, sama „volně na všem ustanoviti, dle toho nařizovati a opatření činiti"; § 49., dle kteréhož zaručena jest takřka bezvýminečná veřejnost jednání a usnášení obecního výboru, zejména v záležitostech obecního hospodářsví (obecní počty a rozpočty) a jen ve zvláštních případech a toliko po náležitém návrhu a usnesení výboru může býti vedeno jednání tajné, však nikdy o obecním hospodářství, o rozpočtu totiž a účtech. § 50. dává každému členu obce bezvýminečně právo čísti protokol o usnesení obecního výboru, a dle § 67. jest také každý občan oprávněn nahlížeti do povinného zevrubného inventáře o veškerém obecním jmění. Dle § 72. má každý občan právo nahlížeti a zkoušeti u představeného vyložené rozpočty a roční počty a dělati k nim připomínky, jež výbor při zkoušení uvážiti musí. Dle § 100. má dále každý občan právo dělati připomenutí k obecním rozvrhům, jež jdou k vyšší instanci.

Mimo tyto zásady, jež i k vůli jejich notorickému významu zde čtenáři na mysl uvádíme, svědčí pro náš svrchu uvedený náhled také § 31. ob. ř., jenž stanoví působnost obecního výboru oproti § 85., jenž mluví o důležitějších podnikáních obce v té působnosti, jaká jest v § 28. toliko na p ř í k l a d (demonstrativně) uvedena, a konečně i všeobecné ustanovení § 10. jednající o právech občanů.

Na konec musíme podržeti na mysli i okolnosti, za kterých zákon obecní pro království české vznikl. Zákon ten a s ním i základ jeho, říšský zákon ze dne 5. března 1862. č. 18. ř. z., stanovící zásadní normy samosprávného zřízení, stojí na půdě státovědeckých názorů, jež praktikovala absolutistická a centralisační moc Josefínského státu, jehož nepřízeň ke všelikému korporativnímu a komunálnímu zřízení zejména zřízení obecnímu jsme již napřed naznačili. Uvážiti sluší dále, že předlohu obecního zákona pro království české vypracovala a sněmu českému podala sama v l á d a takřka na počátku centralisační éry, založené únorovou ústavou z r. 1861. č. 20. ř. z. Český sněm ovšem dobře cítil, jak v návrhu zákona převládá administrativní dohled úřadů státních nad svazky samosprávnými. Poslanci Brauner, Rieger, Sladkovský, Trojan hájí výmluvně samosprávu, však když jim vláda vrací jejich návrhy změn, přijímají konečně na domluvu komisse navržené znění po nepatrných změnách, při čemž žaluje B r a u n e r ve schůzi dne 1. dubna 1864, že „retrográdní praxe" za doby absolutismu zkomolila zřízení obecní, takže prý věta „svobodná obec je základem svobodného státu" stává se spíše satirou na obec.*) A tak přijímá se obecní zřízení s podržením zásad říšským zákonodárstvím a vládou navržených.

A přece přes všecky tyto nepříznivé momenty objevuje se ve zřízení tom stará, českému veřejnému právu vlastní, v celých dějinách české obce samosprávné se udržující korporativní povaha obce, kde se oprávněnému

*) Z e i t h a m m e r ve schůzi dne 26. března 1863. stýská si: „Vláda vrátila nám osnovu zákona a žádá změnu. Komisse praví skoro při každém článku: u z n á v á m e, ž e s a m o s p r á v a a s a m o s t a t n o s t o b c í a obecní zřízení takovým ustanovením trpí, ale z důvodu užitečnosti radíme ke přijetí vládní předlohy, aby byl již konec. Však já bych přece raději chtěl . . ." — Také Clam M a r t i n i c se těší, že prý praxe vytvoří poměry lepší, byť zákon nedostačoval . . . .

členu obce vedle volby obecní repraesentace (výboru) a jiných nepřímých prostředků zaručuje i přímý, bezprostřední vliv a účastenství ve svazku obecním, a kde občan svou přímou vlastní vůlí, svým usnášením a patrně tedy, — což logicky předpokládáno býti musí, i předcházejícím rokováním a jednáním může míti vliv na vážné změny, podniky a obraty obecního hospodářství a základního organismu obecního. Zásadu tu není důvodno podceňovati. Naopak zásada ta, byť ne dost určitě byla vyjádřena, jest významna nejen proto, že je schopna dalšího svého rozvoje, ale i z toho důvodu, že má též svůj význam praktický. Jisto jest, že občan u vědomí svého práva na přímé účastenství v osudech obce, jejímž je členem a na niž snad je upoután, pociťuje i více zájmu na záležitostech obecních — věc to, po které ne bezdůvodně stále se volá právě tak jak jako po interessu na veřejných záležitostech vůbec.

Vykonávati shromáždění obce, jak je i platný zákon připouští, bylo by tedy velmi výhodno, a nevykonávání jich není prospěchem samosprávné obce.

Jak již shora pověděno, bude působnost samosprávné obce stále růsti. Obci bude přibývati úkolů a povinností; péče o veřejné blaho a dobro bude stále intensivnější. Tím ale přibývati bude i hospodářských obětí a břemen, jichž rozumné třídění a ukládání bude nejen věcí státu, ale i samé obce, jež čím více bude míti ve svém členstvu interessu, tím bude mohutnější.

O úkolech lidové strany na Moravě.

I. Význam Moravy v politice české a rakouské.

—*ff*—. Vítězství zbraní císařských v českém povstání r. 1618—20 bylo z veliké části umožněno pro nedostatek pevného pojítka mezi zeměmi českými. Vedlejší země koruny české od doby Vladislavovy valně uvolnily svazek svůj s Prahou, a též Morava, ač byla téhož jazyka co Čechy, brala se od té doby cestou dosti rozdílnou, jsouc žárliva na svou samostatnost před stavy českými neméně než před společným nepřítelem. Válečné vystoupení před bitvou na Bílé Hoře dálo se též dosti odděleně v Čechách a na Moravě, a tu není divu, že nebylo dosti důrazné ani dosti vytrvalé, by vedlo k cíli. Za to pojítko kulturní, zjevující se zejména v náboženských, literárních a právních poměrech právě v těchto dobách, bylo pevnější než kdykoli před tím. Morava stála tehdá na výši své kulturní, a ovoce česko-moravské kulturní vzájemnosti zejména v Jednotě bratrské bylo ceny nehynoucí, jak ukazuje především bible králická šestidílná a skvostné kancionály. V následcích bitvy bělohorské klesala Morava ve svém kulturním významu hloub a hloub, a dvěstěletá prázdnota v kulturních dějinách českých od války třicetileté až do počátku 19. století jest na Moravě ještě děsnější, provázena jsouc tělesnou i duševní porobou lidu, zatemnělostí cizácké šlechty a kastovnictvím šosáckých, poněmčilých měst. Od války třicetileté až do polovice našeho století nevyšlo na Moravě žádné pozoruhodnější literární české dílo, a památka minulosti jednak soustavným útlakem politickým a sociálním, jednak překrucováním ve školách, spisech a též v kostelech tak znetvořena, že dosud ještě v celé své čistotě a velikosti není objevena ani vlastním synům slavné této kdysi země, tím méně pak světu ostatnímu. Morava od přirozenosti své zeměpisně nesouvisí s Čechami tak, aby kdy rozdíl mezi oběma zeměmi úplně vymizel, na druhé straně má zeměpisné položení Moravy do sebe tu zvláštnost, že je přechodní průchodní stanicí mezi střediskem panství Habsburského ve Vídni a mezi zeměmi severními. Sklon Moravy je na stranu jižní, a Dolní Rakousy až po Dunaj jsou vlastně jen pokračováním jejím. Na druhé straně hranice mezi Čechami a Moravou nebyla tak silná, aby ten, kdo panství měl na Moravě, bez velikých nesnází udržel se i v Čechách. Tato zvláštní povaha Moravy známa byla diplomatickému světu už v minulém století a byla příhodně naznačena diplomatem francouzským za bojů o dědictví Habsburské, když šlo o rozdělení mocnářství rakouského a přidělení Čech Karlovi bavorskému v ten smysl: Dostane-li se Karlovi i Moravy, stane se tuze mocným, ponecháme-li Moravu Marii Teresii, velice snadno dobude Čech zpět.

Isolovati Moravu v jejích vztazích k Čechám a ku Praze, učiniti z ní provincii, nahraditi svéprávnou domácí vládu byrokraticko-správním aparátem

vládním, bylo dávnou snahou politiky vídeňské a jest až dosud. Sloužiti Vídni až do vykrvácení a státi se nástrojem v zotročování Čech stalo se údělem Moravě na místě stkvělé její minulosti.

Morava jsouc podle svého politického a hospodářkého významu třetí zemí v Rakousku, jdouc hned za Čechami a Haličí hraje rozhodující úlohu v bojích mezi federalismem a centralismem a mezi zásadou svobodných národů a nerušeného vývoje kulturního a dusivé germanisace. Na kterou stranu se hlas Moravy přikloní, tam je vítězství. Česká a autonomistická Morava znamenala by znamenitou operační basis nejen ve směru politickém, hospodářském, ale i národnostním a myšlenkovém, a odtud její ohromná důležitost ve vnitřních bojích v Rakousku a zejména též pro lid český v království pro její nevyužitkované síly, kulturní a historické poklady, národní a mravní zachovalost a značné duševní nadání obyvatelstva, a pro veliké bohatství půdy.

Jde jen o to, aby se Morava vrátila sama sobě, své minulosti a základům svého rozvoje a pak vrácena bude též národu českému. Přes všecku dosavadní zbědovanost národních, politických a hospodářských poměrů jsou podmínky k rozvoji českého lidu na Moravě příznivější než v samých Čechách. Lidu německého je na Moravě 600 000 oproti 1,700.000 Čechů; tedy $^1/_4$ proti $^3/_4$ českým, kdežto v Čechách proti $^1/_3$ německé jsou $^2/_3$ české. Český lid drží na Moravě nejvýnosnější půdu uprostřed země ale při tom dotýkaje se svými sídly na všech stranách hranic zemských. Obyvatelstvo německé není nikde ve velikém souvislém celku jako v Čechách, nýbrž jen v nesouvislých trsech na pokraji, často v úplně neplodných horských končinách. Základ českého lidu je rolnictví, a tu je opět příznivější poměr co do majetku půdy mezi lidem selským a velkostatkem než v Čechách, zejména Haná má malý počet rozsáhlých latifundií. Poměry politické moci jsou dosud velice nehotové, souvisíce s vývojem národnostních a hospodářských podmínek, ke kterým třeba jen intensivní promyšlené práce, aby se obrátily ve prospěch obyvatelstva českého. Sněm moravský má 100 poslanců, z nichž dva jsou virilní, arcibiskupa olomúckého a biskupa brněnského, dále 31 venkovských mandátů, z nichž 23 jest zajištěno Čechům — nad tento počet vystoupiti sotva se zdaří. Za to v městech a v obchodních komorách, která volí 57 poslanců, a z kterých máme posud jenom 11, je čáka při lepší práci na valnou žeň, tak že bychom za nynějšího volebního řádu mohli strhnouti nejméně 5 mandátů, a počet českých poslanců na zemský zněm bez šlechty by stoupl na 40, což by byla při náležitém vedení taková opposice, že by si vládnoucí strana při svých špinavých prostředcích rázu čistě vnějšího sotva věděla rady. K tomu by to byli poslanci úplně z lidu vyšlí, a byli bychom tudíž na Moravě rozhodně méně odkázáni na pochybnou přízeň šlechty, při každém pak rozšíření a ulehčení volebních forem vždy by byla na české straně naděje na získání nových mandátů. V zájmu zdravého vývinu českého národa je dobytí sněmu moravského životní podmínkou. Pamatujme, že je na Moravě z celého českého národa celá $^1/_3$, počítejme, v jakém poměru přispěla Morava k společnému majetku národnímu, a poznáme, že zde lze pro českou věc nejsnadněji získati nejvíce půdy. Mnohem méně nám záleží na říšské radě než na zemském sněmě, neboť majíce zemský sněm v rukou mohli bychom se odhodlati i k passivní opposici na říšské radě. Při volbě na říšskou radu nelze doufati v takové posunutí sil mezi Čechy a Němci, za nynějších poměrů připadl by nám na nejvýš mandát ve skupině Olomouc-Prostějov.

Dobytí zemské správy na Moravě je též na nejvýš žádoucno k zjednání rovnoměrného postupu lidu českého v Čechách a na Moravě, jak v politickém

tak i myšlenkovém oboru. Jen tak bude lze v potřebnou chvíli využitkovati všech sil proti vládě. Moravský lid zeměpisně i ethnograficky tvoří přechod k ostatnímu Slovanstvu jak na východ tak i na jih, jen skrze Moravu lze s ostatními potlačenými národy v Rakousku navázati spolek na obranu a odboj. A konečně je důležitý moment hospodářský a sociální. Morava může na dlouhou dobu zaměstnati nadbytek technické, obchodní a průmyslové intelligence z Čech. Co se týče vzdělávání půdy dá se docíliti značného výtěžku a povznesením hospodářského průmyslu blahobyt značně zvýšiti. V sociálním směru jeví se u lidu českého dvojí tendence. V Čechách postupuje český živel na sever do pořící Ohře, Jizery a Labe, na Moravě na jih zejména do Dol. Rakous a do Vídně. Na obou stranách tratí se nám veliký počet nejsilnějších a nejdovednějších lidí jak pro hmotný majetek národa tak i v ohledu národnostním. Živel český valící se na jih těžko je chrániti před záhubou, ale toto neustálé odtékání české krve lze do značné míry obmeziti posilněním kulturní a hospodářské samostatnosti hlavního města Moravy. Z opačného postupu lidu v Čechách a na Moravě, zde na jih, tam na sever, ubývá valně soustředěnosti národu českému, a veliká síla lidu českého žije mimo politické, národní a kulturní ovzduší národa českého, tím více, ježto postup živlu německého na Moravě ze severu je náramně dravý.

II. Dějinný přehled politického, národního a kulturního rozvoje Moravy.

a) S jakými činiteli pracovalo probuzení na Moravě.

Morava není zeměpisným ohraničeným celkem, též nebyla jakživ tak kulturně sjednocena jako Čechy. Nedostatkem velikých nárazů politických a kulturních, jakým byly na př. v Čechách husitské války, stalo se, že přes dlouhé věky ze slovanského těla Moravy nevzaly za své ony německé osady, ať městské ať vesnické, které za změněných poměrů staly se nepřátelskými posádkami prostřed českého lidu. V Čechách i v době nejhorší pokleslosti měl lid jistou oporu v městech a zejména ve svém odvěkém středisku Praze, na Moravě nebylo nikdy pevného převládajícího střediska, které by ovládalo myšlení lidu, a do Prahy bylo daleko. Stav městský, šlechta i vyšší duchovenstvo, officialní zástupci země byli úplně cizí lidu a nesplynuli s ním dosud ani do té míry jako v Čechách. V Čechách šlechta hraje dosti podivnou hru s osudy lidu českého, za to města jsou vůdci duševního hnutí českého lidu a vyšší místa církevní nikdy nebyla tou měrou zaopatřovacími ústavy pro různé postranní ratolesti vysokých rodů jako na Moravě. Na Moravě šlechta bez výjimek o minulosti země nic neví a o vzdělání se nestará více, než co potřebuje ke správě svých statků.

Není nepravdivé, tvrdí-li se, že ze svobod zemských na Moravě mají největší užitek ti, kdo je pomáhají podlamovat, a že v zemi vládne se dosud jako v zemi dobyté. Města, která by měla státi v čele ruchu demokratického a býti střediskem života kulturního, hoví sobě v duchu povrchního německo-vídeňského liberalismu, který nezbavil se dosud svého staromodního katovnictví a šosáctví, nahradiv jen někdejší pobožnůstkářství nezměrným požitkářstvím, protekcionářstvím a korrupcí. Není tu ideálů, které by rozdmychovaly zástupy, tu žije se ode dne ke dni, každý pro sebe bez vyšších společných myšlenek a zájmů, a měřítkem vzdělanosti a spokojenosti je život vojenské, úřednické nebo továrnické třídy. Vše žene se za požitkem, a náš lid jen potud něco z toho má, když tu a tam kdo obere se k tomu, aby pomáhal dělati drába nad svými spolubratry. Snaha udržeti německý ráz měst

proti neustálému přílivu českého živlu z venkova, hatí všeliký pokrok a činí z měst útulek zpátečnictví politického i myšlenkového, kdež znemravnělosti politické, osobní a společenské se beztrestně smějí provozovati po léta, kteréž na konec srovnává Nemesis před krajským soudem.

Duchovenstvo ještě nejvíce ostalo ve styku s lidem a mělo porozumění pro jeho potřeby. Byli však kněží hlavně z lidu českého, jenž církvi po celá dvě století věnoval nejnadanější své syny. Učinilo-li kněžstvo pro uvědomění lidu mnoho, bylo to ovšem jen v poměru k tomu, že jiné stavy a třídy společenské v tom směru nepodnikly nic, nebyla však práce ta nikterak v poměru s velkými statky, kterými církev nadána, a vlivem, jejž kněžstvo mezi lidem mělo. Práce vlastenecká kněžstva mor. není starší sta let a byla vlastně probuzena osvětovými snahami ke konci minulého století. Dlužno tedy činiti rozdíl mezi církví a jejími officiálními představiteli a těmi šlechetnými jednotlivci, kteří podjali se úkolu povznésti ujařmený lid. Vyšší duchovenstvo nezadalo ve své „lásce“ k lidu českému nikterak orgánům vládním, a sám Jungmann vytýká jim němčení ve školách na slovanské Hané. Po 300 let neslyšel lid český na Moravě českého slova z úst svojich biskupů, a výnosná místa církevní v kapitolách ostala nepřístupna oněm nadšencům, kteří si obrali za úkol mravně i duševně povznášeti svěřený sobě lid. Národní hnutí na Moravě došlo na vynikajících církevních místech povšimnutí až tehdá, kdy se ho mohlo použíti jako vítané zbraně politické za výsady kněžské a církevní, a už v té době se původní duch z tohoto působení vytratil.

Za těch poměrů není divu, že střízlivý kdysi a podnikavý český lid, opuštěn jsa, žil životem, různícím se od života vyšších stavů a od života obyvatel měst. Dualismus naprostý mezi třídami výrobními a vládnoucími stavy, úplné rozejití se života officiálního a vnější tvářnosti země se skutečným stavem lidu a pravými podmínkami rozkvětu země, toť význačná známka dědictví pobělohorského, která jako můra dosud dusí všelikou snahu po pokroku a povznesení lidu a země. Lid ponechán jsa sobě zachoval svůj starobylý ráz a zachoval celkem všude přes útrapy válečné a přes tíseň útlaku duševního svou národnost a svou mravní sílu, ale jisto jest, že jeho duševní nazírání a povaha dlouholetou porobou značně utrpěla. Lid moravský k tomu neměl dosti povolaných buditelů, kteří by jej v pravý čas a náležitě připravili k velikým změnám politickým a hospodářským, které ho očekávaly v následcích zrušení roboty a zejména po prohlášení ústavnosti v létech 60tých. Památný rok 1848. přešel na Moravě velmi klidně, aby přispěl k otřesení dlouholetého jařma, ve kterém země po $2^1/_2$ století vězela. Tu také zameškána pravá chvíle k prohlášení a snadnému provedení českého státního práva, pro něž řekněme to poctivě, nebylo porozumění nejen mezi lidem, nýbrž i mezi intelligencí. Stálť proti němu sám Dr. Pražák, pozdější ministr-krajan! Kdyby byla česká věc tehdá měla na Moravě vzdělanější a obratnější zastance, snad by se bylo dalo i mezi stavy silný osten protičeský přemoci, vždyť šlechta tehdá ukázala dosti smyslu pro změnu poměrů zrušivši robotu a rozšířivši o své újmě práva občanská na dosud bezprávný poddaný selský lid. Doba bachovského absolutismu nedala vzejíti žádným volnějším snahám, a tak doba ústavního života po létech 60tých neměla opět pravých mužů, kteří by na půdě opposiční práva lidu uměli přivésti k vítězství. Mezi poslanci na sněmě v Brně přihlásilo se ani ne celých deset k praporu autonomní opposice a pro kontinuitu novověkého ústavního vývoje země se starým zřízením zemským, která na Moravě snesením stavů r. 1848. a schválením císařským úplně zajištěna.

(Příště dále.)

Eva.

Povídka nemocného člověka od Karla Červinky.

Ač tomu již dávno, velice dávno, vzpomínám si teď na všecko zcela jasně. Zvláště za vlahých dnů ku konci května, zvláště večer za tichých deštů, kdy tak slabounce a tiše mží.

Vidím v duchu zcela jasně nejen Evu, jež byla tenkrát (a tenkrát jsem byl malým chlapcem) u nás chůvou, ale vidím i ostatní osoby. I hajného Richtra, širokého a kostnatého, jenž měl tváře jako nabronzovaná poprsí sádrová v malých restauracích. I děvečku Káču, plnobokou, s tváří jakoby pomalovanou, jež sloužila u krav a právala se vždy se starým kočím Kupkou. I psy rozeznávám zcela jasně. Zvláště se pamatuji na to, jak Lord, žlutý to bastard („hoch od plotu", říkal mu adjunkt Horák) ukradnul u sousedního baráčníka Říhy máslo. Byl tehdy strašně bit, adjunkt přivázal jej u třešně vzadu na dvoře, u té třešně, jež první dozrávala, a šlapal po něm, kopal jej a tloukl.

Ba zdá se mi, čím více stárnu, že tím více si na to všecko vzpomínám, že tím jasněji vystupuje všecko v mé paměti. Někam se to ve mně otisklo, někam do kouta mé duše, a když tak hledám ve své paměti, časem vždy najdu něco nového, něco zastrčeného, jako nacházíme ve starých kostelích za spuchřelými almarami na kůru zastrčené obrazy svatých, jež se tam při čistění kostela dostaly.

Zvláště na Evu jasně si vzpomínám. Vím ovšem pouze, že jsme jí říkali „Evo", a že tahala vozík s mladší sestrou. To byl košatinový vozík, černý, lakovaný. Vozili nás děti v něm zajisté všecky. Zapomněli jsme ho ve forštovně za komínem, když jsme se po otcově smrti stěhovali.

Eva byla mladá, štíhlá, útloboká, s jemnou tváří. Chodil jsem se na ni v sobotu večer dívat do komory, když se myla a pak si rozčesávala dlouhé černé vlasy. V komoře to vždy zapáchalo lacinym mýdlem, rozpuštěným v teplé vodě. I její vlasy tím mýdlem zapáchaly. Chytla mě jednou do svých rukou, nazvedla mě do výše a přitiskla k těm vlasům, k těm tmavým vlasům, jednotvárně splývajícím po měkkých prsech.

Bylo jí šestnáct roků, aspoň to tenkrát povídala má matka paní lesmistrové z Chvojanova, když k nám přijela na návštěvu, a když jsme pekli máslové koláčky a vařili čokoladu. —

V létě bylo nejkrásněji. V aleji u školky blízko sušárny dozrávaly třešně. Jezdili jsme vždy s Evou touto alejí. Říkaly tam stále ještě „na papece", ač už nový lesík vyrostl tak, že jsme si tam mohli hráti na loupežníky a lézti po hustých borovičkách. Vzpomínám si na tu zvláštní rozkoš,

když se pod mým tělem prohýbala mladá borovice. Zasmolil jsem si vždy letní prací šaty, přes to však neváhal jsem ani v těch nedělních šatech, které měly dvě řady knoflíků, vylézti na strom. Pamatuji se živě, jak jsem četl tenkráte na košaté třešni Robinsona a pojídal černé masité třešně s malými hladkými peckami. Vzpomenu-li si na to, mimovolně přitlačím ukazováček na palec, jako bych zase chtěl udeřiti peckou starého psa, válejícího se pod třešní.

Už tehdy objevila se u mně zvláštní bolest, kterou jsem si později, když jsem začal pitvati svou a jiné duše, označil názvem „bolest z rozchodu". Starý náš pes, Faco — vždy se o něm říkalo, že jsme ho dostali od pana barona — ohluchnul. Nadešla chvíle, kdy jsem se strachoval pohladiti ho po hřbetě. Žere ho prašivina, povídala tenkrát děvečka Káča. Všimnuli si toho ovšem mnohem později, když pes nevšímal si jídla a kdy se jenom vyhříval u plotu na srpnovém slunci.

Adjunkt Horák dostal rozkaz od mého otce, aby jej zastřelil. Vedl jsem psa tenkráte na zelené šňůře do lesa, kde jsme jej přivázali u borůvky. Tupě se na nás díval, a na ty jeho kalné, tupé oči nezapomenu. Divil jsem se adjunktovi, že měl sílu střeliti toho psa.

Chodil jsem potom několik dní jako omámen. Nechutnalo mi ani jísti, dvakráte byl jsem bit, že jsem nesnědl polívku. Ten pes, jenž mi byl vždy naprosto lhostejným, jejž jsem viděl denně váleti se u plotu, vyvolal ve mně zvláštní náladu, kalnou, jako byly jeho oči. Stal se mi drahým, pro těch několik dnů nevýslovně drahým, než nové dni smazaly v duši křídou nakreslený jeho obraz. Ale křída ta byla příliš ostrá, vyryla v duši několik znatelných čar, z nichž dá se nahmatati ten starý pes, ten starý pes s kalnýma očima, jenž odešel.

Dlouho jsem nepoznával, že by se mi Eva mohla státi drahou. Rozpakuji se, volil-li jsem pravé slovo pro tehdejší svůj cit. Dlouho jsem se na ni díval s apathií domácího syna, jemuž ona musila vykati, ač jsem byl mlád, dosud velice mlád. Jejž musela večer odstrojovati a ráno strojiti. Od něhož musela snášeti trpělivě každý rozmar. Ona však přilnula ke mně něčím zvláštním, něčím podivným, čehož jsem u předešlých našich služek nepozoroval. Zvláště v sobotu večer, kdy nás všecky myla ve velkých dřevěných neckách, plných zápachu z mydlinek. Já měl tělo bílé a tváře dívčí. Mé černé oči byly jako tušové kapky na bílém, hladkém papíře. Nevím, proč se Eva se mnou tolik mazlila. Spávala s námi v dětském pokoji, mazlívala se se mnou dlouho do noci a líbala mě na prsa. Dosud mě pálí, když si na to vzpomenu, na prsou po polibcích zdravých, teplých a měkkých, jak jahody měkkých rtů.

Bylo mi už osm roků, a letní noc tichá a vlahá splývala k nám do pokoje otevřenými okny. Douho jsem neusnul, neboť mi Eva (a všickni ostatní už spali) vypravovala tiše jakousi pohádku hlasem podivně modulovaným. Už bylo ticho, všade bylo ticho, jenom ten její hlas mě opíjel, dnes bych řekl, že mě magnetisoval. Jistě mi tehdy její vypravování šířilo oči. A pak mě uchopila do své náruče, když zhasla lampu. a když se důvěrná tma rozlezla do všech koutů našeho pokoje, v němž uhasínal a zase vyvstával pravidelný dech ostatních bratrů a sester.

Když jsem se druhého dne probudil, cítil jsem v celém těle něco jemného, něco zimomřivého. Když mě Eva umyla, cítil jsem v očích zvláštní teplo, a mimovolně klížila se mi víčka.

Odpoledne loudal jsem se kolem senníku, jenž byl na zadním dvoře.

Seno, nedávno sem svežené, intensivně vonělo. Otevřel jsem dvéře. Živě se pamatuji na pocit, jejž jsem měl tenkráte v rukou, když jsem otevíral železnou petlici. Něco mě lákalo, abych si ulehnul do toho vonícího sena, jakási opilost se mne zmocnila. A bylo to zase tak jemné a sladké jako z rána, když jsem se probudil. —

Nastal čas posvícení. Eva se dovolila na posvícení domů a odešla. Její nažehlené kartounové šaty tak protivně mi zašustěly v uších, a v bílém uzlíčku odnášela si nové sváteční šaty, šaty s tunikou k „muzice", jak podotkla druhá děvečka.

„A potřebuje k muzice", vykládala tenkrát služka Káča kočímu Kupkovi, s nímž se tajně milovali, což jsem jednou viděl, když jsem se šel podívat na nové telátko.

A tu ta holka, ta šestnáctiletá holka, Eva, kteráž v mých očích byla děvečkou, takovou děvečkou, že ji můžeme uhoditi, a ona řekne ještě: „děkuji, mladý pane!" — ta nebyla mi už docela lhostejnou, nedovedl jsem to vlastně ani všecko vyslovit — co jsem cítil. Byla to „bolest z rozchodu."

Intensivní bolest z rozchodu. Postrádal jsem Evy, vybíhal jsem na kopec, jímž táhla se dolů na večerním slunci silnice jako vybledlá žlutá stuha. Po obou její stranách ležely zašedlé plachty polí, a z těch tu a tam vystupoval bělavý dým, neboť pasáci pekli brambory. Dole pod kopcem rozeznával jsem postavy známých kluků. I Franta Opů, jenž „měl rád" Frantinu Janečkovic (což mi řekl kdysi večer), válel se tam u ohně. V pravo zelenal se kus louky tou podzimní zelení, špinavou a žloutnoucí, na němž pásla děvčata husy. A nejdoleji modral se les, zalitý z kraje žlutým proudem zapadajících paprsků, les, v němž mizela silnice v jednotvárných borovinách.

Po západu slunce celá krajina sesmutněla. Melancholické písně pasaček staly se dojímavější, plameny pasáckých ohňů intensivnější. Vybledlá, žlutá stuha, které se velice podobala silnice, zalévala se tmou. Ještě v mlze zpívali pasáci. Ještě koroptve křičely ve strništi. A takový podivný smutek, takový zvláštní smutek padl na mne.

Vím už, jak se mi stávají drahými lidé, kteří odešli. Dokud jsme lhostejně chodili kolem sebe, dokud jsme s nimi docela obyčejné věci mluvili — nikdy bych nepochopil, že se mi po nich může někdy zastesknouti, až k smrti zastesknouti. Váže mě s každým jakýsi bezúčelný cit. Není to pouze cit k lidem, jež odešli, je to i cit k okolí. Ano k okolí. Tak bych to asi nejlépe řekl. Vzpomínám si, že mi kdysi bylo velice nevolno, když jsme ten veliký žlutý stůl, jenž stával v jídelně vždy u kamen, dali do prostřed. A pak to staré piano, když odnesli do pokojíčku nahoře ve staré fořtovně — protože tam nikdo nechodil, a přivezli z nádraží nové, krásné piano. Já už hrál arie z „Trovatore", měl jsem černě vázaný sešit, a na nové piano hrálo se zcela jinak. Zcela jinak to vypadalo, když jsem na ně hrál. Ale já často, velmi často vylezl jsem, aby nikdo nevěděl, po vyšlapaných dřevěných schodech nahoru do pokojíčku s tím černě vázaným sešitem italských oper a hrál jsem, zcela jinak jsem hrál než na nové piano. Oči jsem měl zality něčím, co vlastně nebyly ani slzy, ale byl to takový jemný smutek, smutek plný rozkoše.

Můj poměr k Evě, když se vrátila ze svého výletu, stal se jaksi důvěrnějším. To jest z mé strany důvěrnějším. Začal jsem si osvojovati nad ní jakési právo, jakési neurčité právo.

Nadešel večer, tichý, podzimní večer listopadový. Zrezavělo listí na stromech. Tu a tam ještě zbyla na prořídlém stromě scvrklá švestka, jež mi v pozděj-

ších létech připomínala odumřelé dívčí tváře. Ze zahrady čpělo to vlhkostí. Skoro plesnivinou. Bylo ouzko v besídce, kolem níž uschnul chmel. Hnijící voda v kádi, hustá, prozelenalá, nebyla už brázděna velikými žábami, jež jsme kdysi s velikou rozkoší popravovali na zadním dvoře.

Utekl jsem po večeři ještě do smutné noci podzimní. Adjunkt Horák vykouřil už doutník, jejž mu každodenně po večeři otec nabízel, a přešel přes dvůr do svého pokojíčku. Někde v dálce zaštěkal pes. Někde v dáli v bílých statcích. A slepice se hnula v kurníku.

Kačka podojila již krávy a přešla s plecháčem přes dvůr. Pak mě hledali. Volali mě jménem. Když jsem se neozval, odešli zase do bílých dveří myslivny.

A bylo mi už tenkrát tak divně, tak divně! Bylo mi nevýslovně smutno. Já cítil hnus všeho. Hnus všeho, co žije, živoří kolem mně.

V pozdějších létech vrátil se tento hnus několikráte v mou duši. Vždy v jiné podobě. Byl zcela jiný, dokud jsem chodil za zimních večerů po tanečních hodinách v lehounkém svrchníčku se zdviženým límcem po královéhradecké podsíni. Byl jiný později.

Rodila se z toho všeho vnitřní nespokojenost, jakési zoufalství, neodůvodněné a nezaložené životními zkušenostmi.

Zalezl jsem do senníku, jenž mi byl tenkráte nejdražší místností. Arci musil jsem přemáhati bázeň, jež ve mně vznikla z pohádek a z příšerných událostí, vyprávěných při draní peří za zimních večerů. S nemocnou obrazotvorností prodělal jsem v ony okamžiky všecky hrůzy tmy, která se mi v duši rozřeďovala v řadu postav, koutů a skulin.

Ale instinkt zvítězil. Já umínil si přespati noc v senníku.

Budou mě hledati, uvažoval jsem primitivně, jako bych tušil stupnici duševních poloh u hledajících lidí. A čekal jsem.

Tesklivé ticho mě oblévalo. Jenom slabý šelest ostýchavě zakolébal vzduchem. To snad se drápala malá, šedivá myška po trámě.

Tak to trvalo nějakou chvíli, když náhle rozlehly se vzduchem zvuky těžké chůze, tlumené stěnami senníku.

Prudce mi zabušilo srdce, a v témže okamžiku zaskříply dvéře, a jimi vešel do vnitř adjunkt Horák. Poznal jsem jej v šeru otevřených dveří po vysoké jeho postavě.

Zablesklo mi hlavou, že mě snad hledá, a snažil jsem se mimovolně i dech zatajiti. Ležel jsem tiše, nepohnul ani rukou, abych ho na sebe neupozornil.

A co tiše ležím přemítaje, kde všady mne hledají, a nerozhodnut, mám-li se již ozvati a zaplašiti všecky o mne starosti, zatajil se mi najednou dech, a srdce prudce zabušilo.

Poznal jsem Evin hlas. Hovořili však tlumeně a nerozuměl jsem jim. Adjunktův hlas zněl vesele, Eva odpovídala zmateně a stísněně.

„Evo, Evo“, rozkřikl jsem se najednou v tom tesklivém tichu. Napadlo mi, že ji chce adjunkt snad bíti. Zdálo se mi, jako by jí smýkal po vonícím seně, a Eva se bránila.

„Kdo tu“, ozval se hlas adjunktův, pobarvený zřejmým rozčílením.

Ale já už jsem se sklouzal s hůry po seně k nim dolů.

„Nechte jí“, křičel jsem vztekle, „nechte jí!“

Osaměl jsem a vzdorovitě si ulehnul zase do sena. Ale již přepadla mě žlučovitá bolest, jež mi oteplila oči tak, div jsem se nerozplakal.

Eva musí pro mne přijíti, hučelo mi v hlavě. Dříve se odtud nehnu!

A skutečně Eva přišla. Vzala mě do náruče a přitiskla mi hlavu k rozpáleným svým tvářím.

„Chtěl tě tlouci", ptal jsem se jí trochu utišen.

„Chtěl", odpověděla mi téměř do uší. „Ale nesmí to nikomu říci", šeptala dále.

„Já mu napliju do očí", těšil jsem ji resolutně, „nebo ho praštím kamenem!"

Té noci vzala mě Eva k sobě do postele.

„Nesmí to nikomu říci", šeptala mi znova a znova a hladila mě vlhkou rukou po vlasech. Přisvědčoval jsem jí, ač jsem tenkráte nechápal, proč bych to musil zamlčovati.

Tak mazlila se se mnou ještě nějakou chvíli; pak probudil jsem se po krátkém, neklidném spánku. Byl jsem sám, Eva byla pryč a nevracela se.

„Musím za ní", zableskło mi hlavou, a jak jsem byl uložen večer do postele, bos a rozpařen vlastním potem, pozorně jsem se pustil ve tmě za ní.

Měsíc mlhami procezoval své namodralé světlo. Přeběhnul jsem několikráte dvůr a zima mnou třásla. Nebyla nikde, ani v chlévě, ani v zadu na dvoře. Běžel jsem ke dveřím adjunktova pokojíku, jenž byl na dvoře v témže stavení, ve kterém byly chlévy a konírna. Chytil jsem za kliku. Bylo zavřeno.

Zalomcoval jsem několikráte dveřmi a pak s divokým pláčem, hustým jako letní lijáky, ubíhal jsem, nejsa si ani vědom co činím, do zadu na menší dvůr.

Časem mi to ještě vypravují, jak mě našli v noci po dlouhém hledání. A pak jsem dlouho stonal, těžce stonal, všickni pochybovali.

A ostatní vytratilo se mi pomalu z paměti. Eva od nás odešla — byla propuštěna — a z pozdějších let ještě se pamatuji, jak kdysi v hostinci, kam mě sebou otec vzal, stěžoval si na ni náš obecní starosta. Že prý chodí z nemocnice do nemocnice a na konec že prý ještě přijde obci na krk.

Zdá se mi však, že nepřišla.

Rozumím dnes jinak té bytosti ztracené. Mohla býti matkou zdravých dětí, statných, nových pokolení, tolik života bylo v mase toho děvčete. —

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Výstava národopisná.

Napsal *Y. Kk.*

I.

Jest již v povaze lidské, že spíše posuzujeme jednání jiného, než své vlastní, a spíše dovedeme vytknouti chybu jinému, než sobě, a proto není divu, že vše jiné dříve učíme se popisovati a poznávati než samy sebe. Právě jako dítě dříve vidí co je kolem něho, a potom teprve přichází k představě o sobě samém, tak i my dříve vše možné učíme se poznávati, popisovati, tříditi a od sebe rozlišovati a potom teprve dospíváme k tomu, abychom pozorovali a studovali také sama sebe, svůj národ.

Před nedávnem na výstavě Holubově měli jsme příležitost poznati život lidí v Africe, jinde opět život dahomejských Amazonek a pod., tedy lidí z krajin nám cizích a neznámých, lidí, kteří pro kulturní náš život jsou zcela bezvýznamni, a přec bylo zříti zájem pro ně. Známe my však lid z našich krajů, známe národ, pro který tak často horujeme, známe život svůj vlastní? Neznáme! A jak mnoho liší se lid a život jeho v různých krajích naší vlasti, jak mnoho liší se život různých vrstev společenských! To poznati a prostudovati jest úkolem národopisu.

U nás tato věda dlouho a dlouho zůstala nepovšimnuta, anebo alespoň velmi málo povšimnuta*), až konečně způsobem dosti zvláštním vystoupila do popředí všeho národního našeho ruchu. My za základ nové pro nás vědy položili jsme si výstavu, kterouž v krátké době má býti snesena veškerá dříve zanedbaná práce, a na mohutném a bohatém tomto podkladu má pak dále budován býti národopis československý.

Pravil jsem, že způsobem dosti zvláštním došlo u nás k tak nadšenému pěstění národopisu. Byl to, jak známo, neodborník, který myšlenku tu vyslovil a vyslovil ji hned ve formě návrhu na pořádání výstavy národopisné. Ovšem tehdá sám p. navrhovatel nemohl vlastně ani vystihnouti vše, co v návrhu jeho bylo skryto, vždyť u nás pojem národopisu vůbec byl ještě až příliš temný, a tím více pojem výstavy národopisné. Že právě forma výstavy navržena, je zcela časové: žijeme v době výstav a myšlenka samotná vznikla z výstavy a to z výstavy pro nás tak významné, a není tudíž divu,

*) K. J. Erben v předmluvě ku své sbírce českých písní a říkadel r. 1868 praví: „— — avšak pokusil jsem se jen o to, abych v krátkosti ustanovil rozdíl mezi písní národní a jistou tak zvanou umělou písní, — — — — doufaje, že toto mé slovo vždy býti může stupněm k veliké té vědě, poznání národa; — —“. A co vykonáno od doby té?

že opět výstavou chceme domáhati se nových úspěchů, když ve směru tom tak skvěle se nám daří. Náhodou myšlenka ta byla vyslovena v době, kdy právě domácí síly odborné počínaly soustavně budovati národopis, a tím hned od počátku navržená výstava nabyla podstatného významu.

Zamýšlelo se sice předem pořádati toliko výstavu našeho lidu venkovského, tedy slovem „národ" zamýšlela se původně toliko ta část, která jest jaksi jádrem celého národa československého. V brzku však rozšířena myšlenka výstavy na celý národ. Má tedy výstava poskytnouti obraz života a stavu českého lidu na sklonku 19 věku, jeho života a práce, jakož i kulturně historického rozvoje. —

Má býti popsán a vystaven život a stav českého lidu na sklonku našeho století. Jest to úloha veliká a obtížná. Již v tom jeví se obtíž, že nedovede každý přesně vytknouti, co vše k popisu tomu náleží. Vždyť odborníci hádají se dosud o vymezení pojmů tohoto oboru vědy! Nelze sice žádnou vědu považovati za naprosto hotovou, ucelenou; každá věda se zdokonaluje, stále jinak a jinak se vytváří a tím také i třídění věd a rozlišování jich nemůže zůstati bez proměny, ale přece jen u věd jiných jest obor jejich mnohem přesněji ohraničen, než u této pozdější vědy.

Naši výstavu národopisnou představujeme si založenou na základech nejširších, a tím tedy odpadá spor mezi jednotlivými odvětvími toho druhu. Snad bylo by bývalo na prospěch výstavy, kdyby ústřední výbor výstavní byl se předem postaral o přesné a srozumitelné vyložení základních pojmů, aby každý hned od počátku byl mohl vystihnouti celou základní myšlenku národopisu. Jak již výše uvedeno, jsme v oboru tom začátečníci a z těch, kteří žijí na venkově, nemá každý hned po ruce knihy, z níž by se mohl poučiti. A přec ku výstavě nutně třeba pracovníků venkovských!

Snad by ještě nyní prospělo, kdyby k vydanému programu výstavy, po případě k pracovnímu programu pro krajinské odbory národopisné výstavy československé bylo vydáno jakési odůvodnění, proč takým způsobem látka roztříděna anebo vysvětlení, z něhož by se jevil jaksi rozhled po vší práci, která před námi leží. Úvodním článkem v literatuře naší zdá se nám býti ve směru tom: „Nástin dějin ethnologie" od Dr. E. Kováře,*) ale vědecký ten článek pro účely naší výstavy nezdá se nám býti dosti vhodným; není ani také každému přístupným. Přáli bychom si míti, pokud možno, zřejmé rozdělení jednotlivých odborů s národopisem souvisících. Pouhá slova: národopis (ethnografie: *ethnos* — národ, *grafein* — popsati), národozpyt (ethnologie: *ethnos* — národ, *logos* — nauka), anthropologie (*anthropos* — člověk, *logos*), demografie (*demos* — lid, *grafein*) a pod. nezdají se každému býti srozumitelnými. Tím méně vysvítá z nich rozsah toho kterého odboru, a pracovati toliko dle programu hlavním výborem vyznačeného a nebýti si vědom, proč tím směrem se v práci postupovati má, nelze schvalovati. Teprve na základě úplného vystižení celé myšlenky národopisu možno očekávati práci rozumnou a důkladnou.

Že výbor původní program, vztahující se toliko k popisu lidu venkovského, rozšířil na všechny vrstvy a tedy na národ český v širším slova smyslu, zdá se nám býti správným a nesouhlasíme tedy ve směru tom s návrhem projeveným v dopisu, který uveřejněn byl v čís. 47. časop. „Čas" (ze dne 25. listop. t. r.) Jest sice pravda, že práce, kterou příští výstava vyžaduje, je velmi rozsáhlá a v mnohém velice obtížná, ale to nezdá se nám býti dosta-

*) Athenaeum, Roč. VIII. z r. 1891.

tečným důvodem vyhýbati se jí. Výstavou národopisnou v užším slova smyslu, jak si ji p. pisatel onoho listu představuje, ukázali bychom vlastně světu a sami sobě, jakým národ náš byl asi před 100 lety, a výstava taková byla by sice dosti zajímavou, ale význam její nebyl by příliš veliký.

My bychom si naopak přáli z výstavy mnoho a mnoho těžiti pro další náš vývoj, přáli bychom si nejen popsati národ, ale také prozpytovati jej ve všech jeho vrstvách, posuzovati poměry, v jakých se nalézá, a pátrati všude po příčinách. Proto zamlouvá se nám výstava v rozměrech širších. Namítá-li se, že to provésti nelze do r. 1895, kdy výstava má se státi skutkem, pak byli bychom spíše pro opětné odložení, nepřejeme si míti výstavu kusou anebo snad pouhé kontury výstavy. Že by odklad výstavy spojen byl se škodou, nelze tvrditi. Naopak národopisný ruch, který u nás místy se jeví, zmohl by se a zasáhl i tam, kde posud jest mrtvo. Jakmile výstava bude odbyta, pochybujeme, že v pracech podobných tak úsilně bude pokračováno, jako nyní. Nabudou potom snad práce ty důkladnějšího podkladu, ale postup jejich bude váhavější, než v době před výstavou.

Blahodárný vliv dosavadních přípravných prací pro výstavu nelze upříti. Pozorujeme-li jen venkovské časopisy v poslední době, nemůžeme neviděti, že obsah jejich obohacen mnohdy cennými příspěvky národopisnými a to od lidí, kterým dříve nikdy nenapadlo, že by také oni mohli někdy svou prací pochlubiti se veřejnosti. Literatura národopisná den ode dne vzrůstá. Mnohá vesnice dříve úplně zapomenutá nabývá dnes svého významu, a něco podobného nezůstane bez dobrého účinku na obyvatelstvo její. Lid venkovský znenáhla přichází k náhledu o vlastní své hodnotě ve společnosti národní. Dr. E. Kovář praví ve svém nástinu dějin ethnologie: „Protože však jiné historie (rozuměj politické, náboženské a pod.) zapomínají anebo nedbají hrubě lidstva osvětou chudého, ethnologie, která na ně nezapomíná, musí všestranněji se jím zabývati, než by jinak náleželo.“ Ethnologie má tedy zvýšiti význam a hodnotu těch, na něž bývá zapomínáno. A v tom směru nesmíme ji podceňovati zvláště my národ malý, u něhož každý jednotlivec má daleko větší cenu, než u národa světového.

Prospěch ruchu národopisného jeví se nám zvláště v krajinských výstavkách sběracích, v národních slavnostech s rázem národopisným, v celé řadě přednášek a pod. Na výstavkách sbližuje se lid městský s venkovským, krajina výstavkou oživne a lid k novým povzbudí se činům. Jednotvárné dříve naše národní slavnosti nabývají rázu hlubšího. Přednášky o výstavě národopisné poučují lid a vyvolávají nám celou řadu nových sil, které slovem přispívají k šíření vzdělanosti. — Toť asi v hrubých rysech význam ruchu národopisného, který vzbuzují přípravy ku příští výstavě.

Pohlížíme-li na dosavádní výstavky krajinské, dotýká se nás jedno poněkud nepříjemně. Zdá se nám, že neodpovídají snahám ústředního výboru, že není v nich jaksi v malém znázorněna příští výstava, nýbrž že na výstavkách těch po většině toliko některé a to na všech skoro tytéž jen obory práce jsou zastoupeny. Všude převládají jen kroje, výšivky a nářadí; duševní život a stav sociální lidu z kraje onoho nelze posouditi z výstavek. Lidstvo vyvíjí se tělesně, duševně a společensky, a my ve všech těchto směrech musíme pozorovati a ne toliko některého směru si všímati. Výstavky dosavadní znázorňovaly nám skoro jen duševní stav života minulého a něco málo z vývoje tělesného.

Dnešní vývoj duševní a zvláště vývoj společenský byl posud v přípravách k výstavě až příliš zanedbáván, ač dle programu hlav-

ního výboru má přece také býti na výstavě zastoupen. Právě této části výstavy přikládáme velikého významu. Přáli bychom si, aby výstava poskytla nám zřejmý obraz našeho nynějšího žití, aby ukázala nám na jakém stupni vývoje společenského stojíme dnes, aby naznačila nám poměry materielní a sociální, aby stopovala příčiny úpadku, po případě rozkvět toho neb onoho stavu, té neb oné vrstvy společenské, aby ukázala nám dobré i špatné stránky naší národní organisace. My z výstavy chceme dokonale poznati dosavadní svůj národní život, my chceme výstavou přesně vymeziti národní individualitu a na základě toho pak dále žíti svůj vlastní život!

Glossy k referátu o sbírce p. Jar. Vrchlického „Bodláčí s Parnassu".

Napsal *Jiří Karásek.*

Věty obsažené v 2. čísle „Rozhledů" o knize p. Jar. Vrchlického zavdaly časopisu „Lumíru" (č. 7., str. 84.) a po něm i některým jiným listům podnět, aby otiskly historku, vysvětlující původ básně „Vrátilo se...". Časopis „Lumír", resp. p. J. V. Sládek tvrdí, že jsem napsal, že „celá řada básní v „Bodláčí s Parnassu" je psána podle cizích vzorů a mimo jiné, že „Vrátilo se..." je vzato z Mickiewicze!" Pan Sládek zná prý Mickiewicze s nic podobného české balladě nenašel. Z toho pak usuzuje, že jsem lehkomyslně naložil „s literární ctí" p. Jar. Vrchlického, a že se nikterak nemůže přikládat nějaká váha i všem ostatním v mé kritice uvedeným „obviňováním".

Jak viděti, p. J. V. Sládek mým slovům naprosto nerozuměl. Každý, kdo četl můj článek, poznal, že jsem nemluvil o plagování, a že každé rozčilování v této věci je marné. Nejednalo se specielně o jednotlivé kusy z knihy „Bodláčí s Parnassu", nýbrž o knize jako celku uměleckém. Vůči chvále, již jsem vzdal knihám páně Macharovým, že jsou vždy „plný projev jeho temperamentu", vytýkal jsem chaotický ráz knihy páně Vrchlického, osvětlil jsem různost psychologického naladění, různost navzájem se vylučujících a potírajících dispositions básníkových, a to zcela loyalně, bez nepřátelského úmyslu proti básníkovi. Konstatoval jsem prvky, z nichž se kniha p. Vrchlického slila, konstatoval vlivy, jimž se básník podal, struny, jimž se akkomodoval. A jmenoval jsem Mickiewicze, Byrona, Victora Huga, Coppéa, Carducciho atd. — ale nikde jsem neřekl, že z těchto básníků p. Vrchlický vytčené kusy opsal, okopíroval, zplagoval, jak mi imputuje p. Sládek. (Jen „Potulné šumaře" jsem na jiném místě vytknul, ne sice jako plagiát, pouze jako nápadnou reminiscenci z Viktora Huga, ačkoliv jsem mohl poukázati i na pana Jaroslava Vrchlického „Ženu" tak silně vázanou nepopíratelným vlivem Coppéovy básně „Almužna" ze sbírky „Contes en vers et poésies diverses 1881".) Že jsem nemluvil o kopírování, převzetí obsahu básně, vidno z toho, že vedle „Mickiewicze ballady „Vrátilo se ..." jmenoval jsem též na př. Carducciho báseň „Při bourání trestnice Svato-václavské". A přece nebude nikdo rozumný tvrditi, že jsem slovy těmi chtěl říci, že Carducci opěvoval naši svatováclavskou trestnici a že p. Vrchlický svou báseň vztáhl podle jeho básně. Tento příklad dokazuje, jak povrchně můj článek ze strany protivné byl čten. Mluvil jsem při básni „Vrátilo se..." o napodobení faktury ballad Mickiewiczových (a ty jsou čtenářstvu i v českém překladě přístupny, ať tedy samo rozhodne!) — a p. J. V. Sládek

pojednou přichází, by mne porazil, s dokladem, že myšlenka zmíněné ballady, (o jejíž originelnosti nedovolil jsem si pochybovati!) nepatří p. Vrchlickému, že ji vzal tento z vypravování osoby druhé!

Zde musím ještě jednoho bodu se dotknouti, bych zamezil možné nedorozumění. Nenapadá mi někomu lehkovážně vytýkati imitaci. Příliš dobře znám také, co napsal Guy de Maupassant v předmluvě ke svému románu „Pierre et Jean"*), abych bezdůvodně obviňoval koho z plagiátu. Jen tam, kde vidím, že imitace jest úmyslná, a kde mohu s určitostí říci, že básník věc, již imituje, skutečně zná, řeknu a povím vše, co vím. A básník? Ať se hájí, ať mi dokáže, že se mýlím. Ale u p. Vrchlického, při analyse jeho sbírky, nešlo mi přece nikterak o to, abych tohoto básníka skandalisoval, nýbrž o to, abych jej charakterisoval. A abych zdůvodnil, proč stejně jako Charles Morice dílo Victor Hugovo, pokládám též já dílo páně Vrchlického za impersonelní a chabé.**) To, že imituje, samo o sobě nestačilo by mi k odsouzení jeho díla. Přece v témž článku pravím též o p. Aug. Eug. Mužíkovi, že se inspiroval na poesii anglické, a každý vidí, že to nikterak nepověděno, by byl básník zlehčen. V literatuře jako v životě slabší podléhá silnějšímu. Silné individuality básnické tlačí a tísní slabé. Vítěz vtlačuje své rysy, svůj ráz, svou podobu v mince básnického kapitálu, jímž vládne přemožený. Taková poroba, takový pád není nikomu s úhonou. Ale to se musí vytknouti, najde-li se poddajná, měkká individualita, která se poddá každému vlivu a se nesnaží z něho se vymaniti. Rozumějte: básník, který imituje z rozkoše, z bravury a virtuosity. A zde jest bolavý nerv celé otázky. Neboť jaké je to umění, píšeme-li dnes hieratickým, balvanovitě těžkým stylem Leconta de Lisle, jeho sbírky Poèmes barbares etc., a zítra třebas lehkou a svižnou notou vlídného Coppéa, dnes přesýpáme v orientalním ghazelu hrstě tříštěných drahokamů z dívanu třebas Hafizova a zítra píšeme tvrdým, stručným, chladným a přísným stylem nejhlubších poetů anglických. Jsme-li dnes moudří a rozmyslni jako talmud a zítra cyničtí a pohrdající jako Byron. Básníme li dnes antické drama a zítra realistickou báseň. (Báseň „Předměstí"). — A nota bene: nedávno před tím jsme tloukli na poplach před povážlivým vnikáním „prósy" a „kalu" do „pravé" a „čisté" poesie (viz několik bojovných čísel „Brevíře moderního člověka"!). Básník může být buď pessimistický jako paní Ackermannová a Cazalis nebo optimistický jako Brizeux, lesklý jako Banville nebo šedivý a studený jako Sully Prudhomme, raffinovaný jako Bourget nebo prostý, čistý a zbožný jako Lamartine, strnulý a nehybný jako Leconte de Lisle, nebo pohyblivý a veselý jako Béranger. Ale nemůže býti zároveň Cazalisem a Brizeuxem, Banvillem a Sully Prudhommem, Bourgetem a Lamartinem, Lecontem de Lisle a Bérangerem. To jest jasné! Vlastně, opravuji se, může býti, ale pak není individualitou uměleckou, pak je virtuosem.

Proto a hlavně v tom smyslu jsem napsal o verších p. Vrchlického, že jsou „kompromissné". Ale ony jsou kompromissné i v jiném horším smyslu. Umělce, který má své výrazné a určité credo, který nedělá koncessi nikomu a v ničem, vážím si i tam, kde s ním nesouhlasím. Změny, jakými prochází umělec, popud k nim, nesmí nikdy přicházeti jen z vnějšku, nýbrž vždy musí býti zdůvodněn v nitru. „Člověk není nikdy s to, aby

*) Kdo pak se může chlubiti mezi námi, že napsal stránku, větu, která by již někde aspoň trochu podobně se nenalézala?

**) „Mais son oeuvre est impersonelle et gonfléé, — vide". La Littérature de Tout a l'heure, str. 188.

tomu neb onomu systému přísahal věrnost" praví zcela správně Renan (Souvenirs d'enfance et de jeunesse), ale spisovatel je-li u m ě l e c, nedá se reformovati nikdy a nikým — jen sebou samým. Pan Vrchlický, který se tak dlouho smál „vlastenecké" poesii, který tak dlouho se vzpíral sloužiti „dňům" — píše najednou žurnálově nadšené a efemerně patriotické básně. Jak vysvětlí tuto evoluci, když hned na to, sotva se roznesla klamná zpráva o jeho kandidatuře na poslanectví, pyšně a pohrdlivě odpovídá, že se nikdy nezajímal veřejným životem, politikou? Čím jsou pak, probůh, jeho „Hlasy v poušti"? Nejmírněji řečeno, předpokládáme-li správnost a upřímnost citovaných slov (a o nich pochybovati nemáme nejmenší příčiny!) — koncessí tomu opovrženému davu, kompromissem mezi přesvědčením básníkovým a jeho bázní, že pozbude popularnosti, nebude-li plovati s proudem, půjde-li stranou, proti davům.

To j e s t j á d r o c e l é v ě c i, srozumitelně a prostě vyloženo, o tento material, o tuto studii opírala se stručně naše kritika „Bodláčí s Parnassu" v mohutnice přehledu poslední lyrické tvorby. Zásluh p. Vrchlického o českou literaturu (a ty jsou nepopiratelny) jsme se nikde nedotýkali, konstatovali jsme jen (a to máme vždy právo), že „Bodláčí s Parnassu" je kniha slabá, že není jednou z těch knih, o nichž řekl Goncourt, že uspokojují úplně umělecký genius autorův, špatně jdou na odbyt a se platí troškou pohrobní slávy. A to dostatečně povědělo, doufám, básníku také jeho umělecké svědomí. Že se nebojím s celou řadou myslících lidí před záplavou knih pána Vrchlického, rovněž mi nikdo nemůže zazlívati. Hledě na tu řadu nejpestřejších publikací, mám nejvýše úctu k plodnosti a nevyčerpatelné energii pána Vrchlického. Ale tato plodnost má své stíny. Jeden: básník zmořen a unaven z nanesených barev produkuje vedle věcí uměleckých — věci efemerní. Druhý: přemáhá a kopíruje odjinud, z bázně, že bude poznána ochablost v jeho produkci, jíž kvantita jest tolik akcentována, když vyčerpal vlastní fond (a jen proto ku d o k l a d uvedeni „Potulní šumaři"). Nastává chaos v této chvatné, nervosně vydrážděné, uměle živené tvorbě. Vlastní věci básníkovy ztrácejí se a utápějí v tom, co odjinud přinesl. A pak máme dojem, jejž formuloval Charles Morice v příkrou, ale trefnou větu, že čteme deset, dvacet, sto básníků cizích, ale jen ne toho, jehož jméno je na obálce. Bojím se, aby na p. Vrchlického v budoucnosti celou tíhou a nespravedlivě nepadlo Emersonovo slovo: Který spisovatel čte jen knihy, aby poznal lidi, ten lidí nepoznal, a lidé nebudou znát jeho a zapomenou brzo knihy, které vlastně vypsal, a ve kterých se žádná známost lidí nejeví.

Vánoční výstava výtvarného odboru Uměl. Besedy.

Nutno přiznati, že letošní vánoční výstava nevzbudí ve Vás hlubšího zájmu. Zdá se, že vše to, co jest letos vystaveno, jako byste již byli viděli jinde loňského anebo před lety v čtvrtém poschodí Náprstkova musea, anebo ve staré Umělecké besedě. Práce po většině týchž umělců, několik nových jmen, z těch, jež byste tam rádi viděli ovšem nejméně, rozměry výstavy tytéž, což smutno dost, že i finanční výsledky tytéž. Není vidět, tak jako jsme ve všem našem českém — krom politických osudů — zvykli, široký vývoj, dobrý postup a strhání překážek stavících se v cestu expansivním snahám ve všech oborech práce našeho národa.

U nás všechno se už skoro emancipovalo z vlivu a podruží německého, jen v umění jsme ještě v nepřirozené závislosti od německých spolků uměleckých, německých mecenášů, jen tam jsme se ještě nedovedli postavit na vlastní nohy a nedovedli si zbudovat vlastní stánek český. Víme jednu z hlav-

ních příčin: nenalezlo se mecenášů českých. Ale ty musíme si vychovat. Ti, které jsme si nevychovali a kteří se stali jimi jen proto, že mají mnoho peněz ale pramálo ducha, každou chvíli vyvedou menší ostudu hádajíce se se zedníkem, dlaždičem a truhlářem o zadrženou mzdu! Pak by rostl zájem pro umění a pak by brzo byla zlomena převaha německého Kunstvereinu, jenž by měl nebezpečného konkurenta pro svou jarní výstavu v nové, výtvarným odborem aranžované exposici děl mistrů českých.

Proto se nám vánoční výstava tedy nelíbí, že z ní vane nepodnikavost, a že nemá té široké české rozpínavosti. Jestli snad s novým duchem na akademii pocítíme také osvěžení ducha uměleckého v tomto směru, jsme věru žádostivi. Povinností Brožíkovou a Hynaisovou by to dojista bylo.

* * *

Ale jinak působí výstava příjemně. Vtěsnána do tří pokojíků, uvítá vás obsáhlou kollekcí Jansovou. Je to nejpilnější náš krajinář, sbírá po Čechách i po slovanském jihu a na přes rok, bůh ví odkud, snese vám čerstvé, silné a propracované motivy nových krajů. Zná poesii Sázavy, zamlklost Krumlova a divokost Sávy a dovede je ve své kollektivní výstavě podat s obzvláštní svěžestí a náladou. Jeho „dům u Růže" a akvarel pobřeží Sávy, jsou dva skvosty exposice krajinářské. K Jansovi druží se K. Liebscher, jenž zaujímá protější stěnu řadou precisně provedených krajinek, v nichž bez divoké spekulace dovede podati krásu jednoduchou, přes jakou přejdete v poli i v lese denně stokráte. Také Slavíček se zamlouvá zejména svými „Kosatci"; má ve štětci, řekli bychom, moderní zeleň, kterou jste viděli v loňské výstavě na obrazech francouzských. Slabý a Trsek opustili letos svůj genrový obor a rázem se z nich stali „paysagisti". Loňské lesy byly jim asi přechodní etappou pro vděčné studium syté zeleně, jakou oba obrazy jejich v plné míře oplývají. Mach se zarůžovělým nebem a týmž koloritem rybníka nenadchne. Ani Hausmannová ne a také Köppl má doma ještě lepší věci. Záhorský má obrázky malé a nemnoho v nich, nepřinesl si asi ze studijní své cesty po Italii tolik, jako soudruh jeho Špillar, jenž podal práce plné oduševnělého pochopení bizarní architektury benátské. Rovněž jeho solidní genry utvrzují o nadějné budoucnosti jeho v tomto směru.

Genrů na výstavě nemnoho. Nejlepší má Bartoněk, a z těch je nejlepším zase „Na pilno" harmonickým zladěním barev a skvostným pojetím uměleckým. Doubovi na jeho techniku schází iniciativní myšlenka, kterou zas oplývá Gretsch a kterou vtělil také tentokráte ve svého Krista. Za to se nám docela nelíbí Liebscher Ad. Jeho „Vzpomínky" jsou hodny barvotiskové reprodukce pro Gartenlaube, a „V zátiší potštýnském" je už tak opotřebovaný motiv, že by bylo skoro záhodno vzíti na umělce takového jmena jako je Liebscher Ad. měřítko přísnější. Totéž možno říci o Ženíškovi, o jehož hlavách dívčích a prkenně sedícím děvčátku se zajícem nemožno mnoho pochvalného říci. I Jedličkova „Bída" by se mohla z výstavy vytratit, nohy má na to dlouhé dost. Pečlivě pracuje Rašek, ale zdá se, že málo, aspoň pro výstavy a se stejnými intencemi uměleckými jako dříve Mašek, jenž podává ve svém „Čarodolu" dobré pokračování svých prvních prací. Pastell Pithartův je příliš v barvách plný, Knížková a Kuba se slušně presentují. Květinové studie sl. Suchardovy jsou roztomilé.

Končíme s přáním, aby návrhu našemu bylo porozuměno, a abychom viděli v příští vánoční výstavě počátek velké umělecké exposice národní. *V. K.*

Z duševního ruchu za hranicemi.

Italie.

Sestavil *jv.*

Prosím své čtenáře předem, aby neočekávali od mého článku o duševním životě v Italii nijakou zvláštní ani důkladnost, ani původnost, ani úplnost. Nebyl bych se odvážil vůbec přijati nabídku redakce, kdybych se nevzbuzoval myšlenkou, že to málo, co mohu o dotčeném sujetu napsati, je více něco víc, nežli u většiny českého časopiseckého obecenstva předpokládám. Mýlím-li se, nezbude, nežli abych mlčky snesl výtku neskromnosti.

* * *

Vzrůst intelligence v Italii. Snad abych vzal nejprve k ruce poslední „Annuario statistico italiano 1892" a vybral několik suchých instruktivních číslic o pohybu obecné intelligence ve vlasti Danteově. Je známo, že v Italie zaujímá třetí neb čtvrté místo mezi zeměmi evropskými co do procentuálního čísla analfabetů. Poměry se sice lepší, ale velmi, velmi zdlouhavě. Podle sčítání r. 1871 připadalo na 100 obyvatel rozkošného poloostrova 57 lidí, kteří nedovedli rozeznati *a* od *z*. Deset let na to klesl počet jich na 62. Pro rok 1891 existují udaje toliko částečné: ze sta ženichů a nevěst neumělo oněch 41, těchto 59 podepsati svatební smlouvu (dvacet let před tím bylo oněch ze sta 58, těchto 77). Za touže dobu klesl počet analfabetů povedených k vojsku o 10%. Za dvacet let! Člověk si mimovolně vzpomene na onoho křižáka, jenž učinil slib, že podnikne cestu k osvobození sv. hrobu, ale jde vždy dva kroky ku předu a jeden do zadu: došel — dokládá legenda — ale zatím bylo vojsko Kristovo od nevěřících rozprášeno. Malou náhradu za tento smutný úkaz poskytuje patrný vzrůst návštěvy v ústavech vzdělávacích. V létech 1871—2 čítalo se všech žáků na veřejných školách, od elementárních až do university a zvláštních vyšších učelišť něco málo přes 2 miliony, kdežto ve školním roce 1889—90 dostoupila úhrnná číslice bez mála 3 milionů. Jakýsi význam zdá se mi míti též výkaz „Annuaria" o používání veřejných knihoven, pokud jsou ve správě vládní: r. 1872 zaznamenáno bylo jich 853.901 čtenářů, jimž půjčeno 1,218.887 děl; r. 1890—1 stoupl počet jich na 943.903 (+ 90·002), kdežto půjčených děl vykazuje se toliko 1,167.462 (— 51.425). V době, kdy o všeobecné vzdělání starají se především časopisy, mohla by se statistika časopisectva zdáti nejjistějším prostředkem pro měření intelligence. Nuže, v Italii vycházelo r. 1871 765, r. 1883 1378 a r. 1891 již 1779 časopisů (čítaje v to všechny sborníky), číslo zajisté velmi značné (více nežli v Rakousku). Nicméně pozbude vší váhy, jakmile

považíme, že až na prařídké výjimky v Lombardii (Lombardie jich má nejvíc, 303, za ní přijdou postupně Řím, Piemont, Toscana, Campanie) kolují na nejvýž v 500—2000 exemplářích!! (srovn. u nás při počtu obyvatelstva daleko nepatrnějším.) Dodávám k tomu, že z uvedeného počtu zabývá se jen 574 listů politikou a toliko 139 jich vychází denně; co se ceny týče, uvádí „Annuario" 563 časopisů po soldu, 224 po 2 soldech, ostatní v cenách vyšších. Z toho mohou čtenáři sami posoudit, jak tučná strava se v nich intelligenci předkládá.

Resultáty této stručné statistiky intelligence nejsou tedy pro Italii ani lichotivé, ani utěšené. Pokračuje se, ano, ale tak pomalu a tak namáhavě, jak může jen národ duševně vysílený a ne národ, jejž si představujeme zdravý, mladý, s vírou v srdci, s ideály tanoucími před duševním zrakem.

* * *

Fin de siècle v Italii. „L'età nostra è malata. Di chi è malata? — Náš věk stůně. Čím stůně?" — Tak nadpisuje prof. Raffaele Mariano svou repliku na článek „Predica laica" prof. L'. A. Cattellaniho (Illustrazione italiana ze dne 26. března 1893). I v Italii tedy. A snad úsilovněji nežli kde jinde. Proslulý apoštol míru Ruggero Bonghi věnuje bolestné té otázce první místo ve svých „Questioni del giorno"*), kde otiskuje svou neapolskou přednášku „Questa fin di secolo", a mladý, však již vynikající sociální ekonom Francesco Salverio Nitti**) vydal o ní skoro osmdesátistránkovou brožuru nadepsanou „L'ora presente" (Turin-Řím, L. Roux a spol. 1893) — titul volený právě oproti Bonghimu pro naši dobu, jež zrovna jako každá jiná je jen přechodem k době následující, aniž záleží na tom, je-li spíše koncem jednoho století, nežli počátkem druhého. České čtenářstvo je tak důkladně zasvěceno do fin-de-siècle franc. a něm., že by bylo hříchem nedati mu z něho malou lekci ital.

Prof. Catellani svádí chorobu doby na mdlobu individua: a individuum je mdlé, poněvadž vše pozoruje, prozkoumává a rozebírá — roztrhává, rozdrobuje a ruší — a především sebe sama, svou vlastní vůli, své vlastní konání; o všem pochybuje a následkem toho hubí a ničí všechnu svou mohutnost plodistvou a tvůrčí, jak co do myšlení, tak co do jednání. A jediná příčina toho je badavý a pokusný směr empirických věd, jenž se zmocnil vědy nad intellektem. Typ nynějšího člověka, živeného a zároveň vyčerpávaného kritikou, musí být nutně chorobný ve svých názorech; neschopný vzepříti se převrácenostem; věrolomný v životě veřejném, vypočítavý a slabý v životě soukromém; nehodě se k zápasu o existenci, nedovede prospěti ani

*) „Questioni del giorno" (Miláu, Fratelli Treves 1893) obsahují mimo nadřečenou přednášku ještě tyto zajímavé stati: Lettera a SS. Leone XIII. su la Chiesa e l'Italia (odsuzuje v ní každé vzdalování se národa italského od katolické církve, ale také chování papeže Lva XIII. vůči zemi prohlašuje za pochybené a za zhoubné i pro samu církev); L'ufficio del principe in uno stato libero; La corruzione ellettorale nelle leggi inglesi; La lettera al „Matin."

**) Jeho vzácná kniha „Socialismo cattolico", vyznamenávající se originálností a neobyčejnou silou názorů, je rozebrána již ve 2. vyd. a přeložena do angl. („Social science series" od jejího vydavatele Sonnenscheina), do franc. (Oncieu de la Batie v „Collection des auteurs étrangers" Guillauminově), do špan. (prof. na Salamance D. P. D. Montero), do němč. (E. v. Sanders), do češt. — ne. Jiná jeho práce o ital. vystěhovalectví „Pool relief in Italy" vyšla v Londýně a další „Le mouvement économique et social en Italie" měly hlučný úspěch. Jméno jeho vyskytuje se velmi často v londýnské „New Era", v oxfordské „Economic review", v brusselské „Revue sociale et politique", v new-yorkském „Political science quaterly" a ovšem v obdobných časop. ital. Jsa členem „Vrchní rady pro ochranu a práci" (Consiglio Superiore di previdenza e lavoro) vypracoval nedávno dva významné návrhy zákonů o nezabavitelnosti mzdy a o vyplácení mzdy.

vlasti jakožto občan; výstřední sobectví bude jediné, co vyplave z trosek jeho přesvědčení a jeho idealismu, ale ani to mu nepřinese náležitého ovoce, poněvadž duše, jež pojímá a žádá, a mysl, jež každou její žádost zkoumá a rozebírá, musí se navzájem potírati, jako se drtí dvě mlýnská kola rozehnaná na prázdno . . Pochybuji, že prof. Catellani pověděl čtenářům něco nového, ale obraz nynější morální sešlosti skoro všeobecné, jak jej rozvinuje a resumuje, je tak děsně pravdivý, že stojí za jejich pozornost. Catellani staví vedle sebe Rénana, skeptického a ustavičně kolísajícího, jenž „nedovedl jediným paprskem slunečním ozářiti život svých bližních" vedle duševních sil, jako byli Bossuet, Pascal, John Foxe, John Bunyan, Sv. František, kteří tisícům duší opatřili útěchu . . . A lék? Prof. Catellani přestává na diagnose nemocného. Či předpokládá prostě, že „sublata causa tollitur effectus?"

Prof. Mariano s ním polemisuje, jemu všechno zlo doby vyplývá z rozporu mezi naší křesťansko-náboženskou morální disposicí a naší lhostejností ke věcem víry. Člověk nynější nemá víru v sebe, poněvadž jeho víra v Boha je otřesena, poněvadž nemá již té životní síly a účinnosti, jako kdysi. Lidé stali se chladnými k tomu, na čem by jim mělo nejvíce záležeti: jejich křesťanství není takové, jaké má být. A jejich mdloba a slabost roste tím více, čím živěji a bodavěji pociťují ten nepoměr, tu protivu mezi tím, čím skutečně jsou, a mezi tím, čím by měli být. Všichni národové kulturní zažívají, stravují nyní teprve lépe a důkladněji, nežli uměli a mohli dříve, zásady křesťanské. Křesťanství chystá se státi šťávou a krví v jejich organismech. Byvši až dosud více něčím vnějším, něčím ležícím stranou života skutečného, chce nyní proniknouti tento život, chce se v něm projeviti, jako kvasnice v těstu. Použití jeho věčných pravd pro časnou skutečnost je požadavek, jenž si hledá průchod a najde ho. Ale nežli ho najde, je přirozeno, že pochybovačnost a odtud těžkosti a trýzeň a malomoc nejsou nepatrné. Tak se dělo vždy: nový útvar historický předchází nedůvěra ve stávající, kleslost a úpadek . . . Nevím, že by byl kdo již někde poukázal právě na tento rozpor mezi naší křesťanskou disposicí morální a mezi životem založeným na zásadách, jež se jí příčí.

Zabývati se šíře s Bonghim, nestálo by za to. Prosté akcentování nutnosti, povznésti klesající ideál návratem ke křesťanství. Bonghi je sofista, nerozhodný a poloučatý, jenž se někdy divně točí mezi tvrzením, jež popírá, a mezi popíráním, jež tvrdí. Tím důraznější pozornosti zasluhují vývody Nittiho, plné nezlomné důvěry v samodějný pokrok lidstva. Vylíčiv výmluvným pérem truchlivost chvíle, v níž žijeme, „heure trouble, où nous sommes" (V. Hugo), obrací se především ke příčinám, proč nynější doba je tak těžká a tak kormutlivá, a nalézá příčiny ryze ekonomické. Papež ve své pověstné encyklice „Rerum novarum" vystihl stav současné společnosti. Viděl s jedné strany malý sbor lidí všemohoucích svým bohatstvím a s druhé strany nekonečné množství s duší rozedranou, stále pohotově rozbiti všechen řád. Zlo, pravil vrchní kněz, záleží v tom, že se bohatství shrnulo v několika málo rukou, kdežto se chudoba ohromně rozšířila. Dospěli jsme tak daleko, „že praskrovný počet vynikajících boháčů upoutal nekonečné množství proletářů pode jho bez mála otrocké". Dnes nemá nic cenu mimo peníze. Velká žízeň po požitku splodila luxus, a žízeň ta přechází od boháčů k nemajetným, kteří pak z nemožnosti, ukojiti své choutky, začínají zlořečit a pomýšlet na to, že nezbude nežli prorazit všechny hráze. A truchlost pochází z této jistoty, že v nynější době mohou jen peníze všeho dosíci. Vzrůst mzdy je výsměch, poněvadž neodpovídá reálnímu vzrůstu schopnosti

vydělávací a spotřebovací. Vždyť přece úhrnné bohatství je dnes značně větší proti stoletím minulým, — jak tedy vysvětliti, že pohnutky k nespokojenosti vzrostly? Věc je ta, že za bývalý feudalismus nastoupil feudalismus finanční, plodící nenapravitelné křivdy a škody. Je to bohatství, jež právě svou mocí šíří kolem sebe nejčernější bídu. A je podivno mluviti o svobodě práce, je-li tato svoboda podmíněna jen svobodným odhodláním umříti hladem. — Souběžně s velikými nerovnostmi ekonomickými vzrostla též neproduktivní spotřeba a luxus. Nikdy nebyl kollektivní nákladný a zbytečný luxus tak ohromný. Viděti jediné možné štěstí v bohatství, znamená vzíti životu sociálnímu všechen mravní základ. Každé postoupení na žebříku požitku přibližuje nás jen více ke zřídlům bolesti. A vír vášní, jenž vyvolává luxus, způsobuje všeobecný rozvrat od šviadleny až k ministrovi. Nitti rozebírá podrobně zhoubné účinky luxusu, ukazuje, jak veliké nesrovnalosti společenské jsou jím determinovány. Na štěstí (a zde začíná výklad nápravy) vniknutí individualismu do systémů morálních a shon po rozkoši pro rozkoš rodí reakci socialismu, jenž se představuje jako veliká reforma. A tato reforma se provede, ať chceme anebo nechceme. A až prorazí a projeví se, budeme se ptáti: jak se to stalo? A mluvě o zápasu tříd, tvrdí Nitti, že ideál společenský nejen neklesá, nýbrž stoupá. Fakt, že ze spoda se úspěšně pracuje k mezinárodnímu sbratření, je zjevný a nevychází již ze žádné illuse, nýbrž z potřeby. Žádná veliká reforma lidská nepokračovala shůry. Jdeme vstříc jednotnosti světového obchodu, o jaké sní vynikající ekonomisté. Neštěstí jednoho národa je pociťováno také od druhých. Prudké otřesy bursy se roznášejí po všem kulturním světě. A jakmile válka pozbude smyslu, přestane sama sebou. I umění stane se lidštější. Dnes je smutné, skličující, rušivé a škodlivé, poněvadž se v něm obráží osobní egoismus. Nitti srovnává cestu lidstva s cestou arabské karavany v poušti. Byli jsme příliš dlouho v Mrtvém moři, abychom necítili potřebu očisťujícího Jordánu. Pessimismus může míti v sobě stránku sociálně užitečnou; ale jakmile vnikne do života, je zhoubný. Národ, jenž nic nevěří, ani nic nechce. Teď však je třeba věřiti aspoň v pokrok lidský. Odtud nám přijde slovo spásy. Doufati v návrat něčeho bývalého, je chybné. Život organický nezná takových návratů a v životě sociálním mohou se vyskytnouti toliko v mysli samotářského snílka. Proto je třeba nezoufati. Přemíra zla uspíší touhu po zlepšení. Jako voda řek, narazí-li na překážky buďto je rozmetává nebo, není-li s to, rozlévá se a roznáší kolem zkázu a smrt, kdežto, upraví-li se jí odtok, přináší naopak rolím bohatství a život: tak proud nových idejí, bude-li násilně zadržován, rozmetá vše, nebo rozleje a spůsobí kolem do kola zkázu a smrt, ale bude-li moudře řízen, přivodí probuzení a zdar. — Nitti leckde opakuje jiné i sebe, ale jeho široký rozhled a přesvědčivý, pevný tón si čtenáře podrobuje. Byl bych rád, kdyby něco z jeho jistoty a jasného názoru přešlo do naší krve.

(Příště dále.)

Nástupcové naturalistů ve Francii.

II.

T. Kromě filosofické a mravní reakce protinaturalistické jeví se ve Francii tato reakce i z pohnůtek uměleckých. I zde hlásí se mnozí k víře a specielně ke katolicismu, ale jsou katolíky jen, aby „se odlíšili od ostatních a protestovali proti duchu století, který směřuje jinam; — aby ukázali, že v čase

racionalismu hrdě znají povrhovati rozumem; — jsou katolíky jen z jakési touhy po paradoxu, ano i ze smyslnosti: řekli si, že věří, aby měli větší požitek na hříchu".*) Tito odpůrcové naturalismu neútočí na jeho světový názor a materialistickou podstatu, ale staví se proti němu jen z toho důvodu, že již se jim přežil, že chtí něco jiného, nového. To vyjádřil také starý veterán Dumas, když napsal, že: „velká revoluce propukává proti tomu věčnému líčení zla, jehož jsme už syti do únavy", a mladý nadaný romanopisec Marcel Prevost řka: „Čtenářstvo jest unaveno již vlečením se po týchž cestách a žádá si nových".

Po novém tedy se volá; moda i v umění jest platnou činitelkou, a toto volání po novém provází se esthetickými rekriminacemi. Naturalism byl suchý a ledový. Jest-li romantism jen ve zvláštním hledal interessantnost, viděl naturalism jen ve všednosti svou slávu. Celou říši fantasie a snů uzavřel, a ta přece musí zůstati umění otevřena. Umění nemá toliko tento svět rozebírati, ale má samo stavěti nový, jiný a třeba i lepší; má vyvolávati v nás nové city a vzněty. Znovu zatoužili mnozí po odstrčeném idealismu a opustivše cestu analyse, vraceli se k staré synthesi. —

Mezi nespokojenci nejvíce sobě zjednali sluchu ti, kteří dávají sobě jméno symbolistů. Symbolism neznačí žádnou jednotnou školu literární. Jest to řada mladých básníků, kteří tvoří téměř tolik škol, co hlav, a jenom v boji proti starému uměleckému credu naturalismu jsou za jedno. Sami ovšem mají theorie umění a poesie nejrůznější. Nejspíše ještě shodují se se svým nejméně popíraným (jak Nordau napsal) vůdcem St. Mallarméem, který praví: dříve chopili se básníci předmětu a ukázali ho prostě; proto postrádali veškeré tajemnosti a nedopřávali duchu té rozkošné radosti, by se domníval, že sám tvoří. Jmenovati předmět znamená potlačiti tři čtvrtiny požitku z básně, který právě v tom spočívá, že pomalu uhaduji; suggerovati ho, to jest sen (rozuměj: to jest to nejvyšší, pravé). Skutečné užívání tohoto taje tvoří symbol." Básník tedy podle Mallarméa nemá vypočítávati všechny vlastnosti předmětu, nemá znázorniti vlastní svou představu předmětu, ale má vyvolati ve vás takové pocity, myšlenky, neb duševní stavy, které jsou právě představou onou určeny. Ne tedy vyličování věci, ale vyvolávání nálady, jakou ona určitá věc právě vzbuzuje.

Theorie sama o sobě jistě není zlá. Proč nemělo by býti suggesce užíváno v umění? A nepodléhali-li jsme suggesci uměleckého díla již dávno před Mallarméem? Vždycky ale bude záležeti na tom, co se suggeruje. Vždy musí tu něco býti, co má býti suggerováno. Mám-li uhadovat smysl básně, musí báseň skutečně nějaký smysl míti; hádanek nerozluštitelných neuhádnu nikdy. A na to symbolisté zapomínají.

Pěkné této theorie užívají způsobem velice podivným. Čtete-li jejich básně — nerozumíte jim. Podávají vám řadu představ nesouvislých, které objevují se a mizí právě tak, jako ve snu. Básník beze vší pochyby souvislost jejich zná; v jeho duši vyvolají jistě takto za sebou následujíce určitý stav; ostatním smrtelníkům však ten stav takovým způsobem suggerovati se nepodaří.

Z pozorování, že mezi určitými zvuky, formami, barvami a určitými stavy duševními jsou vztahy, vyvodili symbolisté, že určité hlásky mají určité barvy. Slovo nemá působiti jen svým myšlenkovým obsahem, ale i tonem a harmonií barev. Má buditi pocity sluchové a zrakové. Arthur Rimbaud napsal o tomto „slyšení barev" sonet, kde A jest černé, E bílé, J červené,

*) Jules Lemaitre, Les contemporains. IV. 90.

U zelené, O modré. Rhené Ghil napsal celé pojednání o slově, kde vykládá o nuancích zvuku, barvy a pocitu, které vznikají z různých samohlásek a souhlásek. Novému umění tomuto dáno jméno „instrumentism", a přívrženci jeho smyslu slova vůbec nedbajíce prostě zvukem jeho chtí budit emoci.

Lemaitre praví, že symbolism jest pohodlný pro básníky, kteří nemají mnoho myšlenek, a Max Nordau ve spise Entartung dokazuje, že všichni tito „umělci" jsou blázni neb slabomyslní. Stejně, jako blázni staví vedle sebe představy nesouvislé, volí mlhavá mnohoznačná slova, poněvadž tato nejlépe jich mlhavým představám odpovídají. Jako slabomyslní pracují jenom v zrychleném sdružení ideí beze vší pozornosti na červenou nit, a také ono „slyšení barev" není ničím jiným leč chorobným sdružováním představ.

Leč k Maxu Nordauovi nelze míti mnoho důvěry. Považuje všechny novější zjevy literární a umělecké za chorobné a všechny je z degenerace vysvětluje. Viděli jsme, že suggestivní theorie symbolistů není k zahození. Mnozí z nich napsali pravé skvosty náladové poesie. Co však znamená několik podařených básníček z celého lesa veršů načisto nesrozumitelných.

Od symbolistů jen těžko lze rozeznati dekadenty. I ti nemají jiné péče, než zaznamenávati individuelní pocity, aniž jeden s druhým spojují a je srozumitelnými činí; i ti holdují, jako symbolisté, mysteriosnímu ve všech oborech obraznosti. Dekadenti jsou přímí následníci Baudelaira. Dosáhnuvše tělesně i duševně nejvyššího stupně raffinovanosti, žádají také od umění, aby dráždilo jejich unavené čivy. A poněvadž jim jednoduché prostředky nestačí, sahají ovšem k bizzarnostem a odtud jich zimničné hledání po nových a nových effektech, ať už je naleznou v nemocnici neb veřejném domě, ať jim je poskytne pathologie neb neřestmi sešlý duševní mrzák. Dekadentství jest chorobný výkvět duševního epikureismu. Maurice Rollinat jest asi hlavním jeho representantem a jeho sbírka Les Neuroses našla i u nás ohlasu. Líčí-li jeden z mladých básníků českých, jak sahal mrtvé dívce na prs, jest to úplně v Rollinatově smyslu, a díky bohu také jen následkem bezprostředního a přechodného jeho dojmu.

Symbolisté a dekadenti jsou ponejvíce lyriky. Poněvadž však postavili určité, naturalismu nepřátelské umělecké theorie, dlužno započísti je v reakční protinaturalistické hnutí.

Daleko většího významu než tito pařížští lyrikové zjednal si Belgičan Maurice Maeterlink, který vedle sbírky lyrických básní vydal několik dramat (Princesse Maleine, L'Intrusse, Les Aveugles a j.), v nichž skutečně překvapujícím způsobem dovede vyvolati v diváku učitou náladu. Různé podivnůstky jsou v těch Maeterlinkových dialogech, pravda; leccos působí komicky, mnohé nezvykle. Náladu však, kterou chce básník v čtenáři neb divákovi vzbuditi, tu vzbudí. Je vám tak, jako dětem, když jim chůva vypravuje pohádky; — nepředstavují si v duchu, že má princezna strach, ale mají strach sebou. Škoda, že Maeterlink také ponejvíce jako naše chůvy jen náladu strachu vyvolává. Jest to ostatně přirozeno, náladu strachu lze asi nejsnadněji vyvolati.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. V Praze, 20. prosince.

Mn. — Situace zůstala v Čechách taková, jak jsme ji vylíčili v předešlém čísle. Ten utěšený ruch v lidu, který dostoupil vrcholu v době oslavy královského reskriptu, ochaboval po výminečném stavu, až ustoupil téměř úplnému tichu. A ticho to znamená jakousi reakci, nikoli však v tom smyslu, že by lid český ustál v zásadním svém odporu proti vládnímu systému, nýbrž reakci v tom směru, že otřesena byla jeho důvěra k vůdcům české politiky, že ono zanícení, s jakým naslouchával plamenným jejich slovům o nejrozhodnější opposici, ustoupilo střízlivějšímu uvažování. Když říšská rada byla odročena, opakovalo se totéž, co jsme již tolikrát vytýkali: poslanci vrátili se domů — ale místo aby organisovali práci doma, aby dali popud na př. k pořádání důvěrných schůzi, když veřejné se nedovolovaly, obraceli veškeru svou energii na stopování — krise ministerské ve Vídni. Tato rozřešila se tím, že z koalice tří velikých stran parlamentárních vzešlo ministerstvo Windischgrätzovo. Vláda představující nejkonservativnější konservatismus v otázkách národních, sociálných i kulturních, vláda s pevným programem udržeti status quo, t. j. zachovati výsady a nadpráva mocných tohoto světa rodem nebo penězi na úkor širokých vrstev lidových.

Vláda tato ohlásila boj všem „živlům rušivým“, rozumí se živlům lidovým, volajícím po právu a spravedlnosti v otázkách národních i sociálních. Netřeba si tajiti, že vláda má dosti síly a dosti prostředků, aby boj ohlášený vedla s důrazem a citelným účinkem. Odtud pilná potřeba k boji tomu se připravovati a sbírati síly. Musí nastati opravdovější pojímání úkolů poslaneckých se strany naší delegace: neviděti těžiště politické činnosti v řečích na říšské radě, leč především doma, v soustavném, drobném působení mezi lidem a zanechati malicherného diplomatisování, které se ohlíží především po jiných a nehledí do sebe a na sebe.

Radikalismus náš musí míti, abychom to řekli jinými slovy, dvojí frontu: proti Vídni a za druhé i proti nám samým, t. j. proti všemu, co u nás a v poměrech našich je nezdravého, co potřebuje nápravy.

Strana mladočeská vždy se zjevnou nechutí odhodlávala se k této druhé práci. Z té příčiny nevykonala pronikavé očisty v národním, kulturním a společenském životě českého národa, která se od ní očekávala a která je nutná, máme-li vybřísti z politické mizerie.

Poznání o této nutnosti stvořilo dvojí odstín ve straně mladočeské: realistický a později radikální. Kdežto mladočešství se spokojovalo s čilejším a ráznějším postupem proti Vídni, realisté kladli hlavní váhu na vnitřní očistu a mravní obrození českého národa; radikálové (mající orgán v „Neodvislosti“ a po ní

v „Nezávislých listech"), snaží se spojiti obé v jedno, zároveň tedy postupovati rozhodně proti Vídni i pracovati o mravní povznesení lidu.

Strana realistická i radikální jsou tedy stranami oprav, stranami reformními a netěší se odtud obě valné přízni vlastní strany mladočeské a mladočeského hlavního orgánu „Nár. L." tím méně, že odkrývají bezohledně nedostatky a chyby i v táboře mladočeském. Pod heslem: „Pryč s lidmi, kteří ruší jednotu a svornost ve straně", bylo častěji vytaženo proti nim do pole.

Ale lid, zdá se, vycítil již, že cesta, po které se až dosud ubírala politika mladočeská, nedostačuje, že třeba hledati nových směrů a myšlenek. Slovem, lid neuzavírá se jiným cestám, přemýšlí a poznává, co není ve straně v pořádku, co žádá nápravy. Na Domažlicku, Strakonicku a Písecku kandidován bude proti vůli vůdčích pražských kruhů mladočeských (zejména „Nár. L.") znova prof. Masaryk, hlavní to představitel směru realistického. A na Jilemnicku hodlají zase kandidovati na zemský sněm Dra. Baxu, čelného stoupence zásad radikálních, hlásaných v „Neodvislosti". Připomeňme ještě založení nového svobodomyslného denníku „Lidových Novin" na Moravě, které též nejsou pravověrně mladočeské a beze vší pochyby se záhy utkají s p. Eimem, jehož brýlemi dívaly se až dosud na českou politiku a na běh politických událostí vůbec všechny mladočeské kruhy, a máme dosti dokladů k tomu, že ve straně mladočeské počal vnitřní process, který tvářnost její silně asi změní tím, že uvede do ní nové lidi a tím i nové myšlenky.

Lid počíná se ohlížeti po mužích reformy, kteří by nechodili v ujetých kolejích a nejednali podle staré šablony, nýbrž měli samostatný úsudek a otevřený zrak pro všechny moderní otázky; na to, k jakému směru se hlásí proti Vídni, zda umírněnému či radikálnímu, dosud se tak neohlíží — jest to prvá fáse tohoto processu. Ve druhé fási se objeví, pro který směr se většina lidu rozhodne.

Mezi realisty a radikály, kteří se setkávají v otázkách kulturních a v sociální, ale rozcházejí se v otázce postupu proti Vídni, panuje pro poslední okolnost poměr dosti napjatý. Doufáme, že si budou navzájem loyálními odpůrci, a že ten způsob psaní, jakým mluvilo se o radikálech po vyhlášení výminečného stavu, v zájmu toho, v čem se scházejí, ustane. Pak dočkáme se snad stran, které budou zápasiti zásadně i věcně a řešiti, abychom mluvili s naším Svatoplukem, „důvod proti důvodu, ne pěst jen proti pěsti". —

Říšská rada, která se sešla po malé přestávce, v níž se řešila „krise", projevila schválením výminečného stavu a přijetím vládní předlohy zeměbranecké svou, resp. vládní koalice pravou povahu. Čeští poslanci v rokování o zprávě výminečného výboru (mluvili Dr. Herold, Pacák, Blažek, Kaftan, Grégr, Tuček a Kaizl), setrvali více méně na stanovisku, které zaujali při prvém rokování o výminečném stavu. Pan Eim je za to pochválil (především Dra. Herolda), že dobře jednali, nechtěli-li jinak spáchati politickou sebevraždu. Ale ani obsáhlé reliefy, v nichž p. Eim slovy květnatými řeči Heroldovu, Blažkovu atd. do nebe vynášel, nepřesvědčili nás o tom, že by mladočeští poslanci jednali politicky moudře, když výtržnosti pražské omlouvali a význam jejich snižovali. Nežádáme od nich, aby je vzali na sebe a je obhajovali, nýbrž pouze, aby je vyložili, aby poukázali sněmovně na půdu, ze které vyrostly, a na pohnutky, ze kterých vznikly. Jak silná leží v nich zbraň proti vládě a s jakým účinkem zbraní tou možno operovati, dokázal Dr. E. Grégr, jenž se postavil vůči nim na jedině správné a i politicky výhodné stanovisko.

Co se týče novelly zeměbranecké, rozumí se samo sebou, že lidoví zástupci čeští se proti ní postavili. Přáli bychom si pouze, by svůj odpor

v podobných případech vedli ze zásadního stanoviska protimilitaristického v celé říši, aby z řečí jejich neodnášel si čtenář dojem, jako by v tom případě, kdy by vláda nebyla k nám nepřátelská, když by instituce vojska neznamenala sesílení germanisace a pod., mladočeští poslanci byli ochotni povoliti novellu zemědělskou „státu".

— O slovanské koalici, této nejnovější myšlence, vyšlé z hlavy neunavného diplomata p. Eima, pronesli jsme své mínění v předešlém čísle. Nemáme, co bychom k němu připojili. Zaznamenáváme zde jen dva hlasy, velice závažné, jež se o ní vyslovily. Jest to projev výkonného výboru strany lidové na Moravě a hlas posl. Dra. Engla. Výkonný výbor strany lidové usnesl se 18. listopadu ve schůzi na osvědčení, z něhož uvádíme: „Výkonný výbor vítá myšlenku slovanského sdružení na radě říšské, přeje si však pro ně určitějšího a lidu srozumitelného společného programu, jejž pouhý zevní útvar nahraditi nemůže." V dalším vyslovuje se velmi rozhodně proti moravským Staročechům, o jichž obratu v opposici praví, že se stal jen za tím účelem, aby se udrželi nad vodou, nikoli však z věcných důvodův a z přesvědčení. Jaké závěrky lze z toho odvoditi ve příčině stanoviska lidové strany ke slovanské koalici, je na bílednl. Poslanec Engl zmiňuje se v posl. čís. „Hlasů od Blanska" o tom, jak nepříznivý úsudek jejich o slovan. koalici byl hojně uváděn v jiných listech, praví: My také z plna při něm trváme, třebas bychom prospěšnost koalice z plna uznávali. Ale my musíme tomu se brániti, aby takovouto koalicí potom snad utrpěly programové části a rozhodnost naší vlastní strany, pročež vytkli jsme, že slovanská koalice není již i slovanská **opposice**, zejména v té míře a s tím obsahem, jako mladočeská." — Doporučujeme p. Eimovi k povšímnutí.

K reformě zákona úrazového.

—ar. Za téže lhostejnosti a nevšímavosti jako před 7 roky projednávala říšská rada zákon úrazový, jenž byl se zákonem nemocenským počátkem Steinbachových sociálních reforem v Rakousku. Nic není pod sluncem dokonalého, říká se, ale tak nedokonalého zákona a ještě špatnějšího provádění jeho možno jen tam najíti, kde skutečně není žádné snahy po nápravě a kde pracuje se, abychom tak řekli, s pozlátkem.

Nebude se přec vláda domnívati, že uzákoniví nemocenské a úrazové pojištění pro některé vrstvy dělnictva, uspokojila aspoň tyto a že rozšiřujíc dnes zákon úrazový na další kategorie dělnictva, poskytuje mu tím nějakého dobrodiní. Pokud stát platnost zákona pouze pro určité kategorie zavádět bude, pokud stát nutit bude, by dělník ze své naprosto nedostatečné mzdy příspěvky odváděl, pokud stát sám nepostará se o invaliditu dělníkovu, potud zůstane pojišťování jen břemenem jak podnikateli tak dělníku.

Špatně byl informován vládní zástupce Hardt, tvrdil-li, že úrazové a nemocenské pojišťování zjednává shodu mezi pojištěnci a zaměstnatelem; nezjednává, nýbrž přiostřuje poměry a stává se novým zdrojem vzájemných neshod, čehož dokladem stálé žaloby na schůzích jednotlivých kategorií, jak podnikatelů tak dělníků.

My domnívali se, že po čtyřletém provádění zákona předstoupí živnostenský výbor říšské rady s návrhem nejen rozšiřovacím, vztahujícím se na veškeré dělnictvo, nýbrž s návrhy opravnými na základě nabytých zkušeností; domnívali jsme se, že odstraněny budou ony nedostatky, zavádějící další kastovnictví, a že

stejně povinné bude pojištění dělníka agrárního jako továrního, že stejně zákon bude přihlížeti k dělníku velkokapitalisty jako maloroluíka a maloživnostníka. Mysleli jsme, že uslyšíme něco o dosavadních výsledcích jednotlivých zemských pojišťoven, o jejich správách a o nápravě jejich těžkopádného a drahého aparatu, čekali jsme, že při tak příznivém výsledku finančním, když již tarif příspěvkový nebude zmenšen, že aspoň zvětší se nynější maximální 60% rentová kvota.

Domnívali jsme se, že uslyšíme něco o zřízení vrchního rozhodčího soudu úrazových pojišťoven, jehož nutnost nade vši pochybnost jest doznána. Neboť jestliže z 62 žalob, k poslednímu 8.—11. listopadu t. r. odbývanému stání rozhodčího soudu pro království České podaných, víc jak dvě třetiny bylo odmítnuto a nedopřává-li se z tohoto rozsudku dalšího odvolání, a jestli že zástupce pojišťovny prohlásí před soudcem naproti žalobci — dělníku ústav, spočívající na zákoně říšském, za ústav jaksi obchodní, jak možno tu pak mluviti o humanním zákoně, jak možno nedůvěru dělnictva a nepřízeň podnikatelů k němu zastavit?

Již na str. 318. a násl. loňského ročníku „Rozhledů“ poukázáno bylo na mnohé nedostatky pojišťovny a ciframi dokázána nutná její reforma. Říšská rada za nepatrné přítomnosti poslanců přijala návrh úplně tak, jak živnostenským výborem podán byl, a tím celá reforma tak důležitého zákona na dlouho ukončena.

Onemocnění poslance Adámka, jenž byl referentem klubovním, neomlouvá ostatní naše poslance, že nikdo, kromě posl. Kaizla — jenž přimlouval se za pojištění zřízenců železničních — věci se neujal. A přec jednoduchým nahlédnutím do účetních závěrek pojišťovny pražské bylo by snadno doznati, jakého praktického významu nabyl by zákon, spočívající v autonomii zemské. —

Výsledek práce stálého trestního výboru.

(Pokračování.)

Další nebezpečné ustanovení, které výbor ponechal, jest přikázání mnohých přečinů okresním soudům. Řízení u okresních soudů jest rychlé, méně pečlivé, rozsuzuje zde jediný soudce, a není proto správné i těžší činy trestné jen z toho důvodu přikazovati jurisdikci okresních soudů, že dosud (při menší trestnosti) sem náležely.

Zlepšena byla osnova vládní tím, že odvolání se z výměry trestu připuštěno bez obmezení (čl. XXXVIII. výb. př.) a že v jednom aspoň případě musí radní komora vyslechnouti nejen státního zástupce, nýbrž také obviněného, a to jedná-li se o příčetnost mladistvých osob od 12—18 let. Tím dána jest první rána nepřirozenému ustanovení našeho trestního řádu, dle něhož s porušením zásady o rovnosti stran v trestním řízení slyšen jest v radní komoře jen státní zástupce. Při tomto článku byl zamítnut návrh, aby obviněný směl povolati si obhájce, aby tak proti právnicky vzdělanému státnímu zástupci stál zase právník. Ovšem většina výboru vždy odváží se jen do polovičky cesty!

Přicházíme k druhé části našeho rozboru: docílil-li výbor zákona vyhovujícího moderním zásadám kriminalistickým?

V první řadě chceme zabývati se tím, zda-li zlepšen byl system trestů. Při tom ovšem jest obtížno utvořiti si přesný úsudek, poněvadž tíže trestů jasně z předlohy nevysvítá, a prováděcí nařízení dosud předložena nejsou. Zpráva v oboru tom také nepodává vysvětlení. Proto úvaha může se pohybovati jen všeobecně.

Výborem ponechán byl trest smrti, tato skvrna každého moderního zákoníka, a zajímavo jest, že výbor neodůvodňuje rozhodnutí svoje. Praví ve zprávě pouze, že „zamítnut byl návrh na odstranění trestu smrti, poněvadž většina výboru nemohla nabýti přesvědčení o zbytečnosti tohoto trestního prostředku.“

Při odůvodnění V. resoluce obmezil se výbor na toto rčení: „Tato resoluce nepotřebuje zajisté odůvodnění.“ Resoluce, která nepotřebuje odůvodnění, zní: „V l á d a se vyzývá, aby důkladně zkoušela moderní zkušenosti stran v ý k o n u trestu smrti a aby u v a ž o v a l a, zdali by vhodnější, rychlejší a méně bolestný způsob popravy zavésti se nemohl, a by v případě kladném podala předlohu zákona.“ Stálý trestní výbor myslí, že takováto resoluce nepotřebuje výkladu. Má pravdu jen potud, pokud je toho názoru, že takové resoluce jsou ranou na prázdno a že by bylo zbytečno je odůvodňovati. Věří-li v úspěšnost resoluce, měl by odůvodniti, odkud se vzala tak velká důvěra.

Výbor při trestu smrti tedy nemluvil. Ale promluvil při odůvodnění záslužné reformy, totiž při odstranění d o ž i v o t n í k á z n i c e. Výbor poukazuje k tomu, jak případy, na něž měl býti doživotní žalář, se stále menšily, až zbyl jen případ § 338 vl. předl. (zabití člověka při užívání třaskavin). A tu výbor dedukuje: „Poukazovalo se k tomu, že tak těžký, s k o r o b a r b a r s k ý t r e s t, jako jest doživotní zavření v káznici, nesmí býti zachováno pro jediný zločin, obzvláště, bylo-li pokládáno při těžkých zločinech velezrady, zemězrady, pokusu vraždy (spáchaném třeba na osobách trůnu blízkých) i tehdá za zbytečné, když zločiny ty vytryskly z nejsprostších motivů a za nejnebezpečnějších okolností.“

Trestní výbor snad uzná, že byl-li odstraněn s k o r o barbarský trest doživotního žaláře, tím spíše měl býti odstraněn barbarský trest smrti.

Ještě zajímavěji vynikne, jak bezdůvodně a proti vlastním zásadám přijala většina výboru trest smrti, všimneme-li si výborové zprávy k citovanému § 345. vl. př. (331 výb. předl.). Praví se zde, že oposice proti trestu doživotního žaláře hlavně z toho důvodu vedena byla, že tento trest nepřipouští žádoucího odstupňování dle výše viny individuální, a že při nebezpečném rozšíření zločinů třaskavinami spáchaných může býti užito s t a n n é h o p r á v a, kde trest smrti je možný. Všechny tyto důvody v míře daleko vyšší platí při trestu smrti, nehledě ani k tomu, že mimo to polepšení jest úplně vyloučeno.

Úplně trest doživotní káznice odstraněn nebyl. Trest ten zůstal jako náhrada, když trest smrti milostí byl prominut.

V ostatních způsobech trestů ukázal výbor moderní tvář. Ustanovení o káznici (§ 9.) zůstala nezměněna. Za to při trestu vězení zavedena důležitá změna jednak tím, že nejvyšší sazba obnáší pět let (místo 20 let dle vl. př.), jednak může soud odsuzující v případech důležitých rozhodnouti, že odsouzenému nejen volba zaměstnání, soukromé stravování a šacení povoliti se má, nýbrž také že nesmí ho býti užito k pracem mimo trestnici, leč by sám s tím souhlasil.

Při trestu vazby udělal výbor změnu, která spočívá na zásadě: t r e s t n e s m í b ý t i p r o n e m a j e t n é h o t ě ž š í m n e ž p r o m a j e t n é h o. Zde totiž ustanoveno bylo, že k práci ve vazbě může býti nucen ten, u kterého nejsou zaplaceny útraty řízení. Výbor ustanovení to škrtl.

Zostření trestů byla velmi zmírněna. Obzvláště temná komůrka nesmí býti než jednou z a m ě s í c (dle vládní předlohy jednou z a t ý d e n) nařízena. Důležito je také, že při záměně pokuty na trest na svobodě, pro nedobytnost pokuty, nesmí býti trest na svobodě z o s t ř e n. Dle zprávy byla motivem k tomu opět snaha, stihnouti chudého co nejméně.

Důležitá změna nastala tím, že státní vězení, které v předloze jen eventuelně za vězení nastoupiti mohlo, stalo se dle výborové předlohy samostatným trestním způsobem, a může ho užito býti i jako záměnného trestu při káznici. Dle vl. osnovy bylo výslovně ustanoveno, že při politických činech trestných (v I. až VII. hlavě), má dle povahy činu a dle osoby pachatele užito býti státního vězení. Výbor rozšířil to i na ostatní činy, kde v zákoně s a m o s t a t n ě (ne společně

s káznicí) vězením se vyhrožuje, a vyloučil změnu na st. vězení u všech činů, svědčících o nepoctivosti nebo nestydatosti. V odůvodnění se praví, že vládní předloha udělala z deliktů politických privilegované zločiny, ačkoli i politické činy trestní mohou býti nestydaté a nepoctivé. — Kde je volba mezi káznicí a státním vězením, má býti uznáno na káznici, jestliže čin svědčí o n e č e s t n é m smýšlení. To opět namířeno je proti politickým činům trestným. Ustanovení ta zdají se nám pro svoji neurčitost nebezpečná, poněvadž mohou býti zneužívána hlavně proti proudům sociálním, které z nejnižších vrstev vznikajíce nenajdou ani úcty ani respektu u osob soudcovských. Mělo by se spíše ustanoviti jako pravidlo u politických činů trest státního vězení, a jen jako výjimka káznice neb vězení.

Při instituci podmíněného propuštění na svobodu učiněna změna ve prospěch této novoty tím, že musejí býti z trestu odpykány 2 třetiny trestu a že tyto dvě třetiny musejí nejméně 6 měsíců obnášeti (dle vládní osnovy 1 rok), takže již při činech 9 měsíci potrestaných může nastoupiti propuštění na odvolání (dle vládní předlohy při činech $1^1/_2$ rokem trestaných).

C h u d í musejí pílí svojí prokázati, že se dovedou uživiti. Rozhodnutí o propuštění na odvolání ponecháno ministrovi práv, ne neodvislému orgánu ve věznici samé. Takovouto centralisací může se výtečná tato instituce úplně zničiti. Podobně při instituci podmíněného odsouzení učiněn krok k lepšímu tím, že výkon trestu i p ř i t r e s t u t ř í m ě s í č n í m (dle vládní osnovy jen při jednoměsíčním) závislým učiněn býti může od toho, dopustil-li se odsouzený v době 1—3 let zločinu neb přečinu.

Velmi pěkné a důkladné změny učinil výbor při peněžních pokutách. Zachoval zásadu vládní osnovy, že pokuty mají se vždy vyměřovati dle majetkových, výdělkových a příjmových poměrů odsouzeného, ale uvedl nová pravidla o přeměně pokuty ve vazbu v případě nedobytnosti. Den vazby rovná se 1—10 zl. (dle vl. osnovy 2—10 zl.), ale vazba nesmí přesahovati jeden rok, a je-li v zákoně vedle pokuty pohrozeno trestem na svobodě, nesmí vazba přesahovati polovici trestního maxima. Byla-li pokuta změněna na vazbu a vazba nastoupena, nemůže se odsouzený složením zbývající pokuty — pokud není vazbou odpykána — sprostiti vazby (Vládní předloha to připouštěla. Výbor zavedl tuto změnu proto, poněvadž „by se trest na svobodě nastupoval na zkoušku, aby se odsouzený dle učiněné zkoušky o nepříjemnostech vazby mohl jinak rozmysliti". Názor výboru je správný. Nedá se však popříti, že ku zmírnění ustanovení, která proti c h u d ý m směřují, mělo by se připustiti zákonem, aby každý p ř e d e m mohl třeba č á s t k u pokuty složiti, a ostatek aby mu proměněn byl ve vazbu*).

Pokuta nesmí se vymáhati na dědicích, kterýmžto ustanovením zrušen byl § 30 vládní osnovy, jenž příčil se zásadě, že trest má stihnouti jen toho, k d o h o z a s l o u ž í.

Výbor změnil dále čl. XXIX. uv. zák., dle kterého měly pokuty připadnouti státu na opravu vězenství, a zavedl ustanovení, že pokuty mají připadati fondu chudých toho místa, k d e č i n b y l s p á c h á n (dosud fondu chudých místa soudu). Zpráva odůvodňuje tuto změnu stále vzrůstajícími povinnostmi obcí. Lépe dala by se odůvodniti tím, že obcím náleží postarati se o kárance propuštěné a jim postrkem dodané, a že tedy ony konají důležitou úlohu v polepšování kárańců.**)

*) Chudý nesnadno složí 50 zl. pokuty, ale snáze složí polovičku a polovičku — bez velké újmy na výživě — odpyká ve vazbě. Částečné složení pokuty mělo by býti také polehčující okolností při změně pokuty ve vazbu.

**) Za důkladnou úvahu by stálo, neměly-li by pokuty plynouti do zvláštních okresních neb krajských fondů na zřízení polepšoven pro spustlou mládež, aby se tím soustavně čelilo vzrůstání kriminality mládeže.

Jedna veliká reforma nebyla výborem bohužel zavedena, ač by zmenšila rozdíl mezi bohatým a chudým, totiž, aby chudí na místě peněžité pokuty směli vykonati určitou práci na svobodě v ceně pokuty. Odpovídalo by to nejen lidskosti, ale zmenšilo by se tím také množství krátkých trestů na svobodě, které více škodí než prospívají.

Zavedení peněžitého kajicného (Geldbusse), které žádati může pokřivený, zdokonaleno ustanovením, že může býti žádáno i při mnohých jiných činech trestných, kde dle vládní osnovy připuštěno nebylo.

Pokud jde o následky odsouzení, vykonal sice výbor některé změny k lepšímu, ale žádná z těchto změn není pronikavá. Hlavní vada celého tohoto oddílu jest, že rozhodnutí o tom, jaké zúžení práv občanských a na jak dlouho s trestem vězení spojeno býti má, leží v rukou soudu.

Tu pak dvojí nebezpečí nastati může: jednak že při politických činech nebudou soudy neodvislé od vůle vlády a rozhodnou, že ztráta občanských práv má potrvati třeba plných 5 let po odbytí trestu (dle nyn. trestního zákona odbytím trestu za polit. zločiny nabývá se opět práv občanských), čímž pomohou vládě odstraňovati nepohodlné muže, jednak že spojí soud s malými činy trestnými příliš kruté následky. Naprosto nesprávné je, že uvádí se mezi obyčejnými následky zúžení práv občanských ztráta veřejných úřadů státních, obecních, zemských, a pak advokacie a notářství. Jaký to má smysl, aby někdo za politický čin trestný ztratil advokacii? Bylo by to asi právě tak, jako by živnostníkovi vzala se živnost ne proto, že zločinem ukázal nespůsobilost k ní, ale proto, že ukázal jisté politické přesvědčení. Nedá se popříti, že advokacie je živnost. Ztráta živnosti bude jen tehdy oprávněna, jestliže někdo užil živnosti té za prostředek k zločinu (prozrazení tajemství klientova, pomahání odpůrci svého klienta atd.). Tak všeobecně však, jak mluví se zde o ztrátě těchto zaměstnání a úplné ponechání rozhodnutí o tom na vůli soudu, nelze uznávati za správné. Výbor měl ve věci té důkladněji o změnách uvažovati. Zdá se nám otázka tato důležitější než boj o to, má-li býti s trestem spojena ztráta šlechtictví, a hledání střední cestičky, aby šlechtictví zůstalo něčím povýšeným. Ovšem výbor, poněvadž zde hledal, také nalezl a uvedl do zákona nové ustanovení, že s odsouzením ztrácí se právo nositi šlechtický titul, čili šlechticem zločinec sůstane, ale nesmí se tak psáti. Jeho děti nestrácejí šlechtictví. To je také ta jediná podstatnější změna v následcích trestních rozsudků, a změna ta je symptomatická!

Partie o pokusu jest sice stylisována, ale věcná změna jest jen ta, že při pokusu může trest sklesnout o $^3/_4$ zákonné nejmenší sazby na trest dokonaný.

Pronikavé změny učiněny byly v důvodech zmírňujících neb vylučujících trestnost. Osnova zavedla zmenšenou příčetnost osob vůbec od 12—17 let (do 12 let jest možná jen domácí kázeň, neb odevzdání do vychovatelny). Za nepříčetnou pokládána by byla dle vládní osnovy mladistvá osoba od 12—18 let, které „scházel rozum potřebný k rozeznání trestnosti skutku", dle výborové osnovy je nutný „nedostatek zralosti potřebné k plnému poznání spáchaného bezpráví". Veliký psychologický rozdíl, který touto opravou na prospěch mladistvých osob učiněn jest, oceníme, uvážíme-li, jak daleko později dojde dítě k tomu, proč je něco trestno, než k tomu, že je něco trestno.

Výbor škrtl ustanovení, že beztrestným stává se ten, kdo škodu z krádeže, podvodu, zpronevěření, skrývačství a nevěrnosti nahradil dříve, než o činu jeho svědčí úřad, mající povinnost zavésti trestní stihání. Tuto novotu odůvodňuje zpráva velmi případně takto: „Nebožák, který v nejtrpčí nouzi malý obnos ukradne, aby kryl potřeby svoje a svých příslušníků, bude moci jen zřídka škodu napraviti.

Mladý hýřil, který velký obnos zpronevěřil, aby mohl hověti sportovním choutkám, najde spíše příbuzného nebo přítele, který mu pomůže z louže. Celkem frappantní mimo to jest, že ten, kdo nemoha skončiti krádeže při pouhém pokusu zůstati musil, nemůže si beztrestnost zaopatřiti, poněvadž škody nespůsobil — ačkoli pokus je méně trestným, než čin dokončený."

Nové, zajímavé ustanovení přijal výbor v § 64. Jestliže totiž urážka na cti, nebo poškození na těle od napadeného nebo od osoby napadenému blízké, jedním z obou skutků hned na místě splacena byla, může soudce u obou obviněných nebo u méně vinného, pokud jde o urážky na cti a lehká poškození na těle, vůbec trest odpustiti, pokud jde o těžké a smrtelné poškození na těle, i nejnižší sazbu vyhroženého trestu vyměřiti.

Výbor vycházel ze správného názoru, že „člověk, který ve tvář vrženou urážku nebo utrpěné zlé nakládání si klidně líbiti nenechá, nýbrž odpoví stejným bezprávím, nemusí býti nemravným a porušovati právní řád". Ano výbor šel ještě dále a dovodil zcela správně, že při rozčílení nebude uvažovati uražený o tom, má-li odpověditi jen slovní urážkou, a že také nebude uvažovati, zdali mu zákon snad výjimečně odpustí. Tato reforma dobře připojuje se k nutné sebeobraně, jež při útoku na čest plně uznána není.

Můžeme-li toto ustanovení s radostí vítati, nemůžeme se smířiti s opravou trestního výboru, kterou vyloučeno jest promlčení trestu po určitou dobu nevykonaného. Odůvodnění výboru je velmi nedostatečné. Praví se (k § 65): „Mohou býti ovšem jednotlivé případy, ve kterých výkon trestního rozsudku proti člověku, který od té doby bezúhonně si vedl, odporuje citu spravedlnosti. Taktéž může po nějakém čase býti záhodno, rozsudky v politicky pohnutých dobách proti politickým provinilcům vynesené, závojem zapomenutí zastříti. Tu však ve vhodný okamžik najde se dobrý prostředek v milosti anebo v amnestii, ale zničení rozsudku trestního jen proto, že odsouzenému podařilo se po řadu let vyhnouti se výkonu trestu, jest ranou mířenou na všeobecný právní cit." Důvod jediný je „právní cit" občanstva. Trestní právo má však v první řadě hleděti k individuu a jeho polepšení. A tu je úplně lhostejno, zdali vynesen byl rozsudek čili nic. Rozhodné je chování dotyčného provinilce. Může-li zákon připustiti promlčení trestního stihání, při němž musí si počínati provinilec rafinovaně, aneb úřady lhostejně, aby čin na jevo nevyšel, tím spíše musí se připustiti promlčení trestu. Výbor vycházel z jiného stanoviska, než jaké doznává. Pokládá vyhnutí se potrestání spíše za jakousi urážku autority státní než za poškození právního citu. Ostatně je otázka, nebude-li více poškozen právní cit i autorita státní, bude-li po 30 letech na někom vykonán rozsudek, odsuzující jej pro přečin shluknutí, urážku stráže, a zdali nemá pak výkon trestu spíše ráz mstivosti než potrestání nepravosti. Výbor vycházel zde z formalistického stanoviska, které se k celému směru osnovy nehodí.

Co se týče vyměřování trestů v části zvláštní, jevil výbor snahu řádně odstupňovati trest. Bude ovšem i na dále soudce odsuzovati k trestu dobou i způsobem přesně určenému, takže osnova nepřiznává se k nové škole sociální, která určení doby chce ponechati orgánům v trestnicích samých, poněvadž jenom tyto mohou, jsouce neustále ve styku s trestancem, poznati výši jeho zkaženosti, kdežto soudce jen dle nahodilých okolností ve skutku samém ne v povaze pachatele se jevících nad tím, jejž poprve a naposledy v životě viděl, soudí. Ale přece první ústupky této nové škole pozorujeme při zavedení podmíněného odsouzení, podmíněného propuštění (při němž ovšem rozhodnutí bylo nevhodně vloženo v ruce ministra), v systému pokut při menších činech trestných, poněvadž malé tresty na svobodě jsou spíše škodlivy, jsou jak praví Liszt, vysokou školou zločinů. Jest

ovšem důležito, zdali by se v trestnicích neodporučovalo zavésti různé stupně těžkosti trestu tak, že by dobře se chovající trestanci postoupili vždy do vyšší třídy, která by měla větší výhody a také větší volnost.

Ani vládní osnova, ani výborová předloha nedává soudci pokynů, dle kterých by se říditi měl při vyměřování trestů, odstranila při většině sazeb trestních minima potud, že u každého druhu trestu ustanovila minimum všeobecně (káznice 1 rok, vězení a státní vězení 1 den, vazba 6 hodin), takže soudce má daleko větší volnost při posuzování činů trestných. Veliká tato volnost vyžaduje však veliké vzdělání, nemá-li jí býti zneužito aneb nemá-li soudce vziti prostě nynější zákoník a dle něho seřaditi si opět polehčující a přitěžující okolnosti. Trestní osnova žádá změnu právnického studia, zavedení studia soudní psychologie, kriminální statistiky a nauky o vězeňství jako povinných předmětů na právnické fakultě. Nebude-li studium právnické změněno, upadne soudnictví opět do starých formalistických kolejí, utvoří se opět „praxe", a tou každý soud se bude úplně šablonovitě říditi. — Při některých těžších činech trestných vyměřuje osnova výborová minima trestů imperativně (ku př. ne pod 5 let). (Příště dokončení.)

Důležitá otázka.

* Programmová nepropracovanost našich politických stran a nedostatek politické koncepce ve velkém vůbec obráží se mezi jiným i ve zvláštních poměrech naší publicistiky. Národové počtem daleko slabší nás, ať již samostatní či politicky odvislí, mají dnes, kdy žurnalistika právem zove se velmocí, mnohem více politických denníků nežli my. Nehledě k vnitřnímu životu politickému, již z příčin čistě zevních v dnešní době zimničné rychlosti telegrafu a telefonu může pouze deník, v nepřetržitém styku se svým čtenářstvem jsoucí, nabyti plného vlivu a důležitosti politické: mimo to však i pro vnitřní organisaci stran jest nezbytně nutno, aby publicistika v rychle se střídajících situacích politických bez odkladu dáti mohla výraz svému určitému stanovisku. U nás ale rozvíjí se publicistika ve směru zcela obráceném. Nikde není tolik krajinských, lokálných, odborných časopisů jako u nás, každé větší město má již svůj list, věnovaný zájmům místním. Nemáme nic proti tomu, aby byly listy, jež by věnovaly se všem místním zájmům svého okresu. Avšak vada jest v něčem jiném. Množství těchto listů u nás ubírá si svou hmotnou soutěží vzájemně půdu a ubírá ji i velikým denníkům. Jak se to při nepříznivém stavu hmotném, ve kterém většina krajinských listů živoří, má s částí obsahovou, o tom nechceme zde promlouvati. Jest neomluvitelno, jaký úkol se listům těmto přidělil v „národní organisaci". Tak většinou živořící žurnalistika krajinská, jak nyní jest, překáží nemálo zdravému rozvoji žurnalistiky české vůbec. A přece není to lacinou frází, pravíme-li, že potřeba větších a obsažnějších listů a především nového, velkého, laciného a neodvislého denníku cítí se již po léta všeobecně a vznáší se stále ve vzduchu. Zejména potřeba denníku objevila se akutní, jakmile naše organisace politická se uvolnila a jakmile dosavádní denníky, ať již z jakýchkoliv příčin, staly se úzkoprse strannickými a proti vší kritice nervosně nedůtklivými. Mnoho k tomu přispělo ovšem i zkostnatělé lpění na zastaralých principech, úzkostlivé bránění vzniku čerstvých proudů, autokratská neomylnost i přemrštěný kult osobní. Nový denník musí býti laciný, to jest přístupný všem vrstvám lidovým, neboť v širokých vrstvách demokratických měl by svůj základ a z nich čerpal by svou sílu. On by musil býti dále neodvislý. Nemyslíme tak proti vládě, neboť to se přece u každého národního listu českého rozumí samo sebou, nýbrž máme na mysli neodvislost proti nynějším našim nevykrystalisovaným a osobnostným stranám politickým. Neodvislost tato

nemá býti také koketování a balancování od jedné strany k druhé, aniž pouhé neplodné kritisování: ona má značiti přímé a bezohledné kráčení i bojování za idey programu našeho státoprávného, národnostního i sociálního, ze základu revidovaného.

Požadavky tuto vyložené docházejí na Moravě právě nyní konkrétného tvaru, novým denníkem „Lidovými Novinami". Denník rázu lidového na Moravě jest skutečnou událostí v politických poměrech našich. Lidové Noviny vznikly spojením dvou listů menších. Krajinské listy v Čechách by měly na vlastní i obecný prospěch příkladu toho následovati. Spojením 2—3 listů jistého obvodu by získaly v každém směru. Snad by byl i základ položen realisaci nového, lidového denníku v Čechách, jíž v poměrech našich stavějí se v cestu tak značné překážky faktické i umělé, že přes všeobecné přesvědčení o jeho nutnosti nečiníme si pro blízkou budoucnost nijakých illusí. Avšak nutnost ta jest tak hluboká, že myšlenka ona rozhodně nabude konkretných tvarů, jakmile rozkladný process dnešních stran politických pokročí ještě v zralejší stadium. A jsme přesvědčeni, že v tom bude patrný prospěch celého národa, stane-li se tak co nejrychleji.

Meziparlamentární výbor pro smírčí soudy.

Meziparlamentární konference míru byly vždy dosud svolávány pouze „ad hoc", totiž k výročním sjezdům poslanců jednotlivých parlamentův evropských, aniž sjezd jeden souvisel organicky se sjezdem druhým. Lonská konference, konaná v Bernu, učinila v této věci nápravu, zvoliviši 31. srpna 1892 „meziparlamentární výbor" jakožto stálou instituci, z následujících osobností: Baumbach za Německo, svob. pán Pirquet za Rakousko, Trarieux za Francii, Stanhope za Anglii, Pandolfi za Italii, Marcoartu za Španělsko a Portugalsko, Rahusen za Belgii a Nizozemsko, Urechia za Rumunsko, Řecko a Srbsko, Bajer za Dánsko, Švédsko a Norsko, Gobat za Švýcarsko. Úkolem výboru jest prováděti usnešení konferencí, vyřizovati běžné záležitosti a konati přípravné práce pro příští konference.

Výbor radil se dne 10., 11. a 12. října v Bruselu. Vypracoval jednací řády pro sebe, pro meziparlamentární konference a pro parlamentární sdružení v jednotlivých státech; tyto jednací řády budou předloženy ku schválení příští konferenci, která bude se konati v Hagu, kdež bude jí propůjčena zasedací síň první sněmovny. Výbor ustanovil zároveň zatímný denní pořádek této meziparlamentární konference takto: Markýz Pandolfi učiní návrh, aby civilisované státy ustavily společnou mezinárodní konferenci, která by radila se o nejbezpečnějších prostředcích k zachování míru. Dále navrhne, aby soukromý majetek na moři byl za doby válečné šetřen.

Další návrh učiní p. Marcoartu na neutralisaci mořských úžin, zemských převlak a pod.

Pan Urechia předloží tento návrh, důležitý i pro nás v ohledu národnostním: „Jest žádoucno netoliko se stanoviska spravedlnosti, nýbrž i pro odstranění příčin neshod mezi národy, aby každá národnost, obývající stát vícejazyčný a nalezající se v historickém držení svého území, byla nadána stejným právem s ostatními národnostmi téhož státu."

Návrh sdružení německého týče se ochrany cizincův a obmezení práva vypovězení ze země.

Dále navrhne senator Trarieux adresu žurnalům celého světa, aby zajímaly se o dílo meziparlamentární konference, jakož i aby v úvahách o zahraničné politice šetřily citlivosti a popudlivosti mezinárodnostní.

Návrh p. Stanhopea bude zníti: „Konference pozdravuje se živým zadostučiněním vyjádření sjezdu zástupců šestnácti republik severní a jižní Ameriky dne 18. dubna 1890 ve Washingtoně, jímž zvány jsou evropské mocnosti, aby se připojily k principu smírčích soudův a ke zřízení mezinárodního tribunalu smírčího na urovnání neshod mezi národy. Konference přijímá za základ diskuse smlouvu o smírčích soudech, uzavřenou ve Washingtoně, a přikazuje tuto smlouvu výboru svému, aby ji studoval a příští konferenci předložil návrh na smlouvu mezinárodní.“ —

Konečně výbor usnesl se na adrese Gladstonovi, v níž vyslovují se mu díky za to, že v anglickém parlamentě podporoval přijmutí resoluce, aby všecky mezinárodní spory, jež by se nemohly urovnati jednáním diplomatickým, byly předloženy smírčímu soudu, jakož i že přimlouval se za zřízení „ústředního tribunalu evropského“, dále praví se v adrese, aby Anglie dala ostatnímu světu skvělý příklad a sama ke všem mocnostem přistoupila s návrhem na vyřizování neshod mezi Anglií a jinými civilisovanými státy smírčím soudem.

Posléze zaslán přípis sdružením míru ve Francii a Italii, aby poslední neshodami, vzniklými mezi oběma těmito státy, nedala se svésti s dráhy míru, nýbrž aby svým plným vlivem jak v parlamentech tak i v žurnalistice i veřejnosti vůbec pracovala o obnovení přátelského smýšlení obapolného.

Vojt. Hořínek.

Hlídka zdravotní.

K jubileu R. Virchowa.

Dr. F. H. „Začínám novou éru svého života“ — toť slova 72letého Virchowa k deputaci, která odevzdávala mu obnovený diplom k jeho 50tiletému jubileu doktorskému, jež slavil 21. října.

Vylíčiti úplně význam Virchowův jest velmi nesnadno a nemůže snad ani jednotlivcem býti podáno — jak obtížno to, toho nejlepším důkazem pokus, jaký učinila „Berl. klin. Wochenschrift“, věnovavši jedno číslo Virchowovi k jeho jubileu: vynikající učenci němečtí (po většině žáci starého učence) líčí tu působení velikého toho ducha v jednotlivých oborech (tak hlavně v path. anatomii, anatomii popisné, zoologii, hygieně) - ale redakce sama doznává, že ač celé číslo mu věnováno, přece mnoho znamenitých prací opomenuto býti musilo. Dr. Bastian a Bartels, již měli psáti o významu jeho v anthropologii, zprostili se úkolu svého z té příčiny, že by musili psáti historii anthropologie, i uvedeny toliko názvy prací jeho z oboru anthropologie (praehistorie i ethnografie) — ve 12 hustě tištěných sloupcích velikého formátu.

Virchowovou největší prací jest „Cellulární pathologie“ z r. 1858. Toho času vládly v lékařství o vzniku a šíření se nemocí v těle theorie dvě: humorální (hájená hlavně našim Rokitanským) a solidární. „Humorální“ pathologové uváděli za příčinu a šíření se nemoci zkažené šťávy těla (humores) — krev, sliz, žlutá a černá žluč podmiňovaly, dle nich, jsouce v příznivém poměru smíseny (eukrasie) zdraví, v poměru nepříznivém (dyskrasie) nemoc. Pathologové druhé strany označovali jako pramen nemoci tkaň pevnou (solida), a to hlavně nervy, které prvně prý onemocní a od nich teprve nemoc se šíří. Tu však vystoupil 30letý Virchow se svou Celulární pathologií a ukázal, že všude, kde jest život, jest buňka — jako že jest buňka pramenem života, že jest i pramenem nemoci, a že tedy positivní podklad nemocí leží ve změnách buňky. Tím ovšem počal nový a správný směr bádání lékařského. Zajímavo, že v nynější době doznána znova oprávněnost tvrzení o důležitosti buňky — Mečnikov dokázal, že právě buňky (bílé krvenky) jsou to, které bojují se zárodky nemocí (bakteriemi) vniknuvšími do těla a jsou-li silnější nepřátel svých nemoci zabrání.*)

Tyto práce stopující význam buňky, z níž i člověk se vyvíjí, vedly asi Virchowa k studiím o vývinu člověka, a tak vznikly práce jeho o placentě, mimoděložním těhotenství, vývinu lebky atd., mohli bychom uvésti celou řadu studií z tohoto oboru. V patholog. anatomii jmenujeme ještě práce, jež většinou ukázaly předmět spracovaný v novém světle: o nádorech, tuberkulose, bělokrevnosti atd.

Virchow ukázal vývin svalovce a měchožíla, čímž ocitl se na poli zoologi-

*) Viz článek prof. Hlavy v Živě z r. 1891 o Virchowovi.

ckém, ale tím, že osvítil zároveň cestu nákazy, již způsobují oba parasiti, zasáhl do oboru hygieny, kde opět setkáváme se s vynikající jeho činností. Stanovisko, které tu zaujal, ukazuje, že Virchow nezavírá se do laboratoře své, ale pozoruje také život pilně kolem sebe. Tvrdí totiž, že „hygiena jest jakožto veřejné zdravotnictví části národního hospodářství, jest hospodářstvím zdravotním, a musí býti hygienou sociální. Bez takového ponětí jest mrtvě narozeným děckem v laboratořích aneb u zeleného stolu". Zlepšete sociální poměry, slyšíme z těch slov, a bude vám lze zlepšit i poměry zdravotní! Z jeho působení hygienického má užitek největší Berlín, v jehož radě v otázkách zdravotnických vždy rozhodoval hlas Virchowův. Tak dostalo se Berlínu hlavně na nalehání a přičiněním jeho v krátké poměrně době kanalisace, vody, tržnic; usiloval a dosáhl také elektrického osvětlení města, vybízel zakládati četné parky ve městě; ovšem že nechyběl při zařizování asylů a nemocnic (Moabit, dětská nemocnice) — nedávno otevřená světoznámá vzorná nemocnice ve Friedrichshainu stavěna rovněž za dozoru Virchowova.

O jeho významu v anthropologii, praehistorii i ethnologii již nahoře jsem se zmínil — vynikající a zvláště pro nás zajímavy jsou práce jeho o kolových stavbách v Německu, o kterých dokázal, že podobně jako hradiska jsou původu slovanského. Dále poukazujeme na jeho práce společně se Schliemannem vykonané, aby zjistili místo, kde stávala Troja, a konečně na stanovisko jeho k Darwinově theorii, již slepým, jako tak mnozí, přívržencem není.

Toť v krátkosti kusý nárys mnohoplodného toho života v jednotlivých oborech — byť i výzkumy jeho všude a ve všem potvrzeny nebyly, znamenají přece obrovný kus v před a „činnost jeho v každém jednotlivém oboru by dojista stačila, aby vyplnila sama o sobě jeden lidský život a zajistila neskonalý dík jeho spolunobčanů a vrstevníků i potomkův".

Než ještě nejsme u konce. Prázdně, která Virchowovi přece při jeho tak mnohonásobném působení zbývala, dovedl využíti neméně plodně — mnoho tohoto volného času věnoval spolkům: co tu schůzí řídil, co přednášek konal! U spolků lékařských na to kladl veliký důraz, aby nebyly toliko korporacemi vědeckými, ale aby vědomy si byly také významu ethického. Nesmíme opomenout, že založil a rediguje několik odborných časopisů.

Jeho velikou snahou vždy jest, aby známost o pokroku vědy vnikla do nejširších vrstev, a tu vidíme jej občany své poučovati populárními přednáškami; za tímž účelem založil a rediguje s Holzendorfem „Sbírku všeobecně srozumitelných přednášek vědeckých", která vyniká lácí i dobrotou, a na kterou tu zvláště upozorniti si dovolujeme — potřebovali bychom podobné v nejvyšší míře.

V 1. čísle t. r. „Rozhledů" právem vytýkáno bylo, jak málo naši básníci, umělci a učenci účastní se našeho života politického. I tu může býti Virchow vzorem. Již r. 1849. zbaven byl pro svou politickou činnost v bouřlivých létech padesátých stolice profesorské (na niž později ovšem zase dosazen); od r. 1862. jest pak členem parlamentu, dojista ne posledním. V městské radě berlínské zasedá od r. 1859 a jak tu také pracuje, ukázali jsme shora.

A po 50leté takové práci předstupuje Virchow a dí: „Začínám novou éru svého života . . . !"

Dr. F. H. Hygienické museum v Mnichově.

Chceme-li nějakou opravu ve veřejném životě, jest třeba, abychom dokázali také nutnost opravy té, aby vešlo poznání co možná do nejširších kruhů, do mass, platí to u všech otázek a tedy také ve zdravotnictví. V Německu v tomto směru jest čilý ruch a ovšem také daleko lepší výsledky ve zdravotnictví než u nás — ko-

nají se tu četné populární přednášky, a na těch neostýchají se brátí účast i nejpřednější učenci (nechť uvedu jen Virchowa Pettenkofera); vydávají se četné populární spisy (upozorňuji znova na shora připomenutou sbírku přednášek red. od Virchowa a Holzendorfa) a časopisy, zakládají se spolky pro veřejné zdravotnictví atd. Potom ovšem obecenstvo, znajíc nejnovější pokroky vědy a poučeno jsouc o prospěchu, jakýž by mělo, kdyby také prakticky využilo těchto vědeckých theorií, není nečinno, ale umí theorii uvésti v praxi. Krásný příklad skytá nám Mnichov, který můžeme nazvati kolébkou hygieny německé. Mnichovští dovedli udržeti si Pettenkofera tím, že vycházeli mu vždy vstříc podporujíce ochotně jej a provádějíce jeho theorie (assanace Mnichova!). A neustávají — nejnověji má býti v Mnichově zařízeno na podnět jednoho ze žáků Pettenkoferových hygienické museum (podobné existuje již v Berlíně), které dojista jest jedním z oněch prostředků, o nichž nahoře mluvíme, a které velmi názorně poučuje a přesvědčuje obecenstvo o důležitosti veřejného zdravotnictví. Ukáže pak museum vývin zdravotnictví soukromého i veřejného; znázorněno bude tam obydlí (zařízení jeho, jaká má býti ventilace, jak se má díti čistění atd.), továrny, veřejné ústavy, města (kanalisace, zásobování vodou atd.). Budou tu vystaveny pokrmy a nápoje, znázorněn jich užitek i škodlivost, jich falšování, conservace; dále budou tu předměty zdravotnické doby dětské; i ošetřování nemocných bude věnováno další místo atd. atd. Neodvažujeme si ani vysloviti přání o něčem podobném u nás.

Výsledky očkování v Německu.

Německá říšská zdravotní rada vydala tyto dny zprávy o výsledku očkování proti neštovicím v říši německé, kde zavedeno jest očkování nucené. Data ta jsou velice zajímava ukazujíce, jaký prospěch kyne obyvatelstvu z očkování nuceného — neštovic v sousední říši ubývá rok co rok tak, že tam mnohý mladší lékař jich už z vlastního názoru ani nezná.

Dle zprávy bylo:

r. 1886	197	úmrtí	průměrně na 1 mil. 3·05 úmrtí.
r. 1887	168	„	
r. 1888	112	„	
r. 1889	200	„	
r. 1890	50	„	„ „ 1 „ 1·18 „
r. 1891	40	„	

Srovnáme-li úmrtnost se státy jinými, kde nucené očkování není dosud zavedeno, jest úmrtnost větší: v Belgii 10krát, v Uhrách 13krát, ve Francii 42krát, v Rakousku 60krát, v Italii 97krát.

V jediné Vídni zemřelo r. 1885 ze 100.000 obyvatelů 114 neštovicemi — tedy tolik co r. 1888 v celé říši německé.

V Německu v posledních létech, jestliže vypukly někde neštovice, obmezily se na 1—2 případy v obci, nešířily se však dále — v 85% pak objevily se, což pozoruhodno, v místech pohraničných. Na základě svých statistických údajů dospívá zpráva zdravotní rady k tomuto:

1. Kde neštovice vypukly, tam byly zaneseny z ciziny.
2. Nemocní byli příslušníky států jiných.
3. Průběh onemocnění u očkovaných byl lehký u neočkovaných těžký.

Školství.

Pohledy do školství obecného.

I.

Škola obecná vychovávajíc a vzdělávajíc vrstvy nejširší a rozšiřujíc jejich obzor duševní rozsévá nové názory a dává směr žádostem a potřebám intellektualním a materielním. Zvyšujíc průměrnou míru potřeb lidských vůbec, působí vlnění sociální v celých třídách společenských. Čím větší váhy nabývají massy lidu ve státě, tím vyzývavější je příčina stálého, zjevného i skrytého boje, jejž o školu obecnou svádějí strany politické. Nemůže sice škola obecná bez vlastní škody žádné straně konati služeb. Než výsledky školské vždycky ponesou jisté stopy jednostranných, neovládatelných snah a sil, čili ráz své doby alespoň v prostředcích, když se v cílech. Jen působením těchto rušivých činitelů vysvětliti lze pozvolný krok moderní školy v řešení úkolů, které zdály se úkoly jediného osmiletí školního, jež však ani čtvrtstoletí nové školy neodbylo. Dnes ukazují se na obzoru školském znamení reakce, reakce směrem s hůry dolů, od tříd povýšených, privilegovaných právem anebo kapitálem k lidu.

Správně soudí se, že škola obecná zvýšivši všeobecné vzdělání posunula u nás otázky sociální v popředí, ba že je i vyvolala, než na omylu jsou, kdož myslí, že snížením míry školního vzdělání žádoucí opravy sociální dají se odložiti nebo dokonce zažehnati. Tak jako nespůsobila jen škola přítomný stav společnosti lidské, jenž jest ostatně výslednicí mnohých sil, tak nedovede ni nejsešněrovanější škola učebný potlačiti myšlenky nového pokolení.

Máme přesvědčení, že nadešel čas pronikavých oprav socialních, k nimžto se přistoupiti musí. Stane-li se tak při dokonalém školství obecném, lze nadíti se výsledků dobrých a trvalých; neboť čím vyšší bude úroveň lidového vzdělání, tím tišeji a spořádaněji dají překlenouti se propasti bídy společenské.

Stojíce na stanovisku lidovém, nemůžeme dopustiti, by se míra obecného vzdělání snižovala, - nýbrž žádáme si školy obecné, která by vychovávala mládež na základě zásad čisté lidskosti, která by vzdělávala pro život praktický a byla duchu národa našeho blízká, z něho vyrostlá. Žádáme úplné autonomie ve školství vůbec a obecném zvláště, ježto jinak nelze důvěřovati, že bude úkol školy národní proveden. Máme na mysli školu mateřského jazyka nekonfessionální, ovšem povinnou a bez školného. Učitelstvo, jež má vychovávati občany, nesmí býti žádným způsobem obmezováno ve svých právech občanských; služné dostačuj na slušné živobytí bez vedlejšího zaměstnání a budiž všude osobní s přídavky na služebná léta; třídění obcí provedeno buď jen ohledem na bytné. Postup učitelstva buď upraven zvláštním řádem na základě služebných let a kvalifikace. Do-

zorci školními voleni buďtež na čas vynikající učitelé škol obecných. Ke školám obecným pojte se odborné školy pokračovací. —

To je stručnými rysy označené stanovisko, jež zaujímáme, počínajíce úvodem tímto rozpravy z oboru školství obecného. Pokládáme zajisté předmět tento za tak důležitý, že věnovati mu hodláme stálou pozornost a to tím větší, čím pevnější je naše přesvědčení, že žádoucích výsledků dodělá se u nás jedině politika lidová, politika lidu dobře vychovaného a uvědomělého. —

II.

V Rakousku rozhoduje při sestavování ministerských kabinetů jedině politika; mocné strany politické obsazují křesla ministerská, třeba neměly vynikajících odborníků. Před 7 lety všeobecně překvapilo jmenování dr. Gautsche ministrem osvěty a vyučování, ježto do té doby byl osobností ve světě vědeckém úplně neznámou. V kabinetě nepřestal býti silným sloupem strany německých centralistů, všude dávaje smýšlení svému průchod. Na odchodnou velebí jej spolek vídeňského učitelstva středních škol za to, že zavedl do škol n ě m e c k é k l a s s i k y. S našeho stanoviska byl centralistou, úředníkem kabinetu našemu národu naskrze nepřátelského, rozhodným odpůrcem vzdělání reálného, přívržencem formalismu. Pověstnými ordonancemi svými zjevně vystoupil proti národu našemu bez ohledu na stranu staročeskou, kabinetu jeho sloužící. Občanská práva učitelstva národního stlačena byla za jeho úřadování na minimum. Pod zákazem volební agitace stíháno bylo disciplinárním vyšetřováním každé veřejné přihlášení se ke straně mladočeské, ba každý projev svobodného smýšlení občanského. Sedmiletí jeho správy ministeria osvěty a vyučování nepřineslo žádných oprav školství obecnému, aniž znamená vůbec pokrok na poli tomto.

Jménem jeho spolupodepsány jsou z á k o n y z e m s k é ze dne 12. března 1888. o tříletém paušalování školného se slevami od 15—40%, ze dne 24. června 1890., jímž zřizuje se při c. k. zemské školní radě odbor český a německý a ze dne 5. listopadu 1892., jednající o 100zlatovém zvýšení služného učitelstvu v Karlíně, Smíchově, Kr. Vinohradech a Žižkově: dále z á k o n y ř í š s k é ze dne 18. dubna 1890., jímžto zřizují se místopředsedové c. k. zem. škol. rad ve Vídni, Praze i Lvově a ze dne 26. května 1891., jednající o upravení svazku učitelstva škol národních vzhledem k jich povinnosti branné. Ministerská nařízení obec. školství se týkající, vydal následující: ze dne 30. června 1887., jednající o vyznamenání při zkoušce učitelské způsobilosti z jazyka francouzského a anglického, ze dne 3. srpna 1887., jímž zřizuje se ve Vídni centrální ředitelství c. k. knihoskladu vídeňského a pražského, ze dne 12. března 1888., jednající o zřizování škol obecných i měšťanských a péči o zdraví na školách těch, ze dne 9. září 1889. o výročním popisu škol, ze dne 8. října 1889. o dani z příjmův učitelských, ze dne 10. března 1890. o vedení školní matriky, ze dne 25. června 1890. o normálním ladění hudebním, jímž se zavádí mezinárodní A o 870 záchvěvech za vteřinu a ze dne 27. října 1890. v příčině započítávání služeb. let při přestoupení učitele na ústav učitelský nebo cvičnou školu. Mimo to vydal četné výnosy, jimiž schvalují se učebnice a pomůcky vyučovací.

Paušalováním školného učiněn sice pokus, aby daň tato, která příčí se všeobecné povinnosti školou obecnou, stala se jaksi neosobní v theorii, však v praxi zůstává jí nadále, ač svého času nesčetnými peticemi za zrušení její bylo žádáno. Rozdělení c. k. zem. školní rady v odbor český a německý je článkem nešťastných punktací, jež tolik zlého v království Českém způsobily. Zvýšení služného učitelstva v Karlíně, Smíchově, Kr. Vinohradech a Žižkově dlužno míti za pouhou kapku do moře oprávněných tužeb učitelských v příčině nového upravení platů.

Zřízení místopředsedů v c. k. zem. škol. radách opětně sesílilo úřední živel vládní ve sborech těchto. Naléhavé bylo upravení svazkův učitelstva škol národních vzhledem k jich povinnosti branné, jimiž ochráněny jsou osoby učitelské, by v případě mobilisace neztratily míst svých. Vyznamenání při zkoušce učit. způsobilosti z jazyka francouzského a anglického záležeti má na výborné konversaci cizím jazykem, tedy na praktické stránce jazyka. Centrální ředitelství c. k. knihoskladů školních je výsledkem snah centralisačních, snah hromaditi ve Vídni vysoké úřady. Nařízení o zřizování škol obecných i měšťanských se zřetelem na zdravotnictví není sice ve všem nové, nicméně obsahuje mnohá zařízení, jichž školní zdravověda dávno vyhledávala. Sem náleží též zavedení normalního A mezinárodního ve zpěvu i hudbě. Formální jsou nařízení o výročním popisu škol, o matrikách a dani z příjmův učitelských. —

Co se týče pomůcek vyučovacích a učebnic školních, hájíme zásadu, že nejlepší knihy školní jakož i pomůcky vyučovací opatřeny budou, jakmile zrušeny budou všechny zastaralé výsady a zavedena bude zdravá konkurence spisovatelův i nakladatelů, která vzpružována býti může vypisováním státních cen na nejlepší díla. Tím otevřela by se učitelstvu dráha, na které by nejlepšími silami pracovalo ku zdaru školství.

Ministr dr. Gautsch v theorii zdál se nakloněn býti snahám klerikálů, nový ministr osvěty a vyučování ryt. dr. Madeyski, zdá se, bude klerikálem v praksi. Veselé hlasy klerikálního tisku jsou toho znamením. Šmahem je získal, postaviv ve své řeči banketní polskou vědu na pravdy církevní. Žádost za postátnění školy Matičné zamítá pak z důvodu, že tu vyučují náboženství učilelé světští!

(Příště dále.)

Filologie a politika.

Říká se, že jsme národ filologů. Přijímáme ten titul za chválu ani netušíce, že v něm tají se značný kus národního pokoření. Avšak „pokoření národa není jeho neštěstím, jest jeho vinou", praví Košút. A tak jest i u nás. Bezvýsledné studium jazyků jedněch a nedostatečné studium jazyků druhých zaviňuje vskutku něco naší podřízenosti duševní. Proto reforma jazykového studia na ústavech jest důležitější nežli se zdá, třeba se mluví o ní již omrzele a s úštěpky, a my Čechové zvláště máme dosti závažných důvodů volati stále a stále „Quousque tandem . . . Jest to naše otázka životní. Zmařený čas několika let značí novou nehybnost celého dalšího pokolení.

Tak zvané „klassické" studium na gymnasiích 1. ubírá mnoho drahocenného času důležitým naukám moderním, bez nichž pokrok vůbec není možný. 2. Nejsouc v nynější podobě své ani „klassické" ani „humanitní", nýbrž filologické či lépe gramatikářské a slovíčkářské, neplní pravý úkol svůj vzdělavatelný, jak sami odborníci na to toužívají. 3. Gramatická jeho šablona a mechanismus prodlužovaný až do vyšších tříd, ba i na universitu, odstrašuje svým úžasným neúspěchem od horlivějšího studia jazykův ostatních. To platí částečně i o němčině. 4. Bujné jeho výstřelky — zplozené k vůli několika zbytečným výjimkám nebo libůstkám — kazí dokonce a mrzačí i jazyk mateřský a s „nezbytnou" němčinou jako parasitná rostlina obkličují český kmen, dusí jej a vyssávají poslední zbytky národního ducha jejího. Odchovanci těchto method, jinak výtečníci ano i spisovatelé, píší sice českými slovy, ale ducha českého v tom marně bys hledal.

Němčina dusí nás ve školách, v životě, všude. Professor Jokl v Listech filologických téměř mathematicky vyvrátil tradicionelní povídačku, „že my Češi učíme se snáze němčině nežli Němci češtině, proto že jest čeština daleko nesnadnější" a dokázal, že němčina jest stejné obtížná, jenom že my Češi učíme

se víc, daleko víc — z důvodů politických. Němčina i na ústavech hraje úlohu politickou, žel nás zahanbující. Naši žáci bez výjimky učí se němčině. To nebylo by ještě neštěstím, ale to jest neodpustitelnou naší vinou, že ředitelé z „volné“ němčiny o své újmě dělají předmět „povinný“, že žáky beze ptaní zařaďují šmahem do němčiny ani je formálně nezapisujíce jako do ostatních předmětů nepovinných, že činí i nedovolený nátlak, žádajíce svolení rodičů od těch, kteří do němčiny choditi nechtějí, že němčinu v katalozích a na vysvědčeních, ovšem ne všude, staví na prvé místo mezi předměty řádné a tak žákům stále a stále vnucují názor o její povýšenosti. „Vlastenečtí“ rodičové, v politice třeba červení radikálové k tomu mlčí, a „vlastenečtí“ učitelové buď mlčí také, nebo horlivě pomáhají.

Věc o sobě již středná nabývá významu ještě vážnějšího v souvislosti s jinými zjevy. „Německá“ éra Gaučova zůstane v té příčině jistě dlouho v paměti i v životě. Za Gauče poprvé pro neobligátní němčinu zřizována definitivní místa, hlavně na újmu češtiny, a němčina v konkursech vystrkována na prvé místo jako předmět hlavní, rozhodující, a ostatní obory s ní spojené, příbuzné i nepříbuzné, zatlačovány do pozadí. Kandidáti, kteří ani nekonali nikdy odborných studií, nuceni tlakem poměrů hnáti se úprkem do zkoušek z němčiny, aby dostali místa. Za Gauče rozlezla se němčina i do úředního přesvědčení mnohých pp. professorů. Co jen za Gaučovy éry vydáno od nich německých mluvnic — ku blahu českého národa! A my národ filologický, my vykřičení panslávové, my rusofilové — nemáme dosud nářku ani mluvnic všech národů slovanských, ale ani ne úplného slovníku ruského!! A což ta nařízení!? Učitel zkoušený z češtiny pro reálky nesmí vyučovati češtině na gymnasiu, neudělá-li napřed zkoušku z — němčiny pro třídy vyšší!! Právník třeba studoval s vyznamenáním nemůže vstoupiti do praksé neudělá-li zkoušku z — němčiny! Filolog, ať mathematik, ať historik, ať přírodopisec, nemůže státi se již učitelem, nepodrobil-li se zkoušce — z němčiny, „jakožto z předmětu obecného!“ Mimořádný předmět stal se obecným. Co je po vědomostech odborných!? — německá filologie rozhoduje. A tato filologie jde ještě dále: češtině ubere se hodin a němčině se přidá, němčinou se úřaduje i na ústavech středních, a pásky adresní jako k. k. böhm. Staats-Oberrealschule a k. k. böhm. Staats-Obergymnasium posílají se do světa. Na český ústav ovšem taková adressa zabloudí jen náhodou nebo omylem. Jednoho dne přijde p. zemský inspektor k maturitě a prohlásí prostě: „Všichni abiturienti musejí dělat ústní zkoušky z němčiny.“ A od té doby dělají všickni abiturienti i ústní zkoušky z němčiny.

Jako volají některé samosprávné naše úřady na sebe dozor státní a policejní, tak naše ústavy vzdělávací přitahují k sobě samovolně germanisaci. Až tam vede filologie! O němčině našeho života společenského pomlčíme. Poslyšte jen, jak spisovatelka slovenská Elena Šoltesova (Sloven. Pohlady, II. 433) o ní soudí: „Už jaksi zvykli jsme, ceniti celé vzdělání ženy podle známostí cizích řečí . . . Celé toto mylné pojímání tak důležité věci vyplývá zase jen z nepříznivých poměrů, v nichž žijeme; ženy jiných zemí a národů ani netuší, jak je to, dáti si celé svoje vzdělání pohltit cizím řečem.“ Považuje to za hlavní příčinu odnárodňování. Uvažme, kam to vede, když na gymnasiích polovinu všeho vzdělání pohlcují němčina a řeči mrtvé. Výsledky v životě jest viděti. Dobrovolné povyšování němčiny na školách je zárodkem mělkosti národní a nestálého karakteru.

Všecka péče a starost vyčerpává se němčinou — proto na ostatní jazyky nezbývá ničeho. O francinu postaráno jakž takž — ale o angličinu, vlaštinu a jazyky slovanské se vůbec nedbá, třeba že poměry životní vyžadují jejich znalost praktickou — jmenují zúmyslně jen Přímoří, Bosnu a Hercegovinu — a nalezli by se jich učitelé.

A ubohý jazyk mateřský! Na žádném ústavě na celém světě nevěnuje se jazyku mateřskému tak málo péče jako češtině na školách českých. Pro tu popelku nevydává se již ani osnova učebná. Český jazyk a česká literatura dle mínění vyšších instancí stojí nehybně od roku 1859. Když nešla hora k prorokovi, vyšel zcela moudře prorok vstříc hoře: spolek učitelův českých středních škol po mnohých úradách vypracoval a předložil ústavům a ministerstvu zcela novou osnovu — pro němčinu.

* * *

Novému pokolení nastává vážnější a složitější zápas životní. Činnost jeho nesmí pohltit neplodná filologie. Urovnané studium jazyků musí mu býti zdrojem nové vzdělanosti. Proto třeba: 1. jazyky klassické vrátiti jejich pravému určení, t. j. studiu humanitnímu, zkrátiti studium gramatiky a čas získaný věnovati naukám jiným. 2. Studium jazyků moderních rozšířiti tak, aby na každém ústavě možno bylo vyvoliti si ze 2, 3 i více jazyků. 3. Němčině vykázati pravý poměr a méně jí učiti ale více naučiti — asi tak, jak vyučuje se češtině na ústavech německých 4. Jazyku mateřskému vydobýti čestného místa, kterého zasluhuje, a vrátiti mu opět neporušeného ducha slovanského. Není to tak těžko: stačí dělati trochu filologie dle Gaučova receptu: Zakládati spolky pro studium jazyků slovanských, spolky pro čtení a šíření slovanských knih v originále i překladech. A věřte, že trochu lepšího ducha přece do nás vjede i trochu čistší politické krve. Stačí na to obětovati třeba jen jediný náklad za „slovanské kostymy“ nebo „vlastenecký buffet“ — našich slovanských slavností. Ba ani o mecenáše již není zle. Máme politiky, všeslovany a velkostatkáře v jedné osobě. Dr. Vašatý je za štědrého protektora jako stvořen. A čas jest také příznivý. Nový ministr Slovan nebude jistě na odpor. Nuže, odložme na čas vysokou politiku a pěstujme trochu Gaučovskou filologii.

Z naší doby.

Kronika.

T. Spáchali jsme veliký hřích. Dotkli jsme se v poslední své Kronice několika řádkami Plzně a neměli prý jsme pro ni leč slova nejhlubší pohrdy. — Čtenáři snad upamatují se na konec minulé naší Kroniky. Hovořice o pražských poměrech, učinili jsme oprávněnou výtku známému plzeňskému radikálovi a hned na to končili jsme vzdechem: naříkáme-li na Prahu, což teprv bychom museli nad Plzní naříkati. Tento vzdech zavdal „Plzeňským listům" podnět k dlouhé obraně „Proti útoku na českou Plzeň".

Toho hlavního, co jsme vytkli, se „Plzeň. listy" nedotýkají, nemohou popříti a nerady by přiznaly, ale z následujících 5—6 řádek vyčítají všelicos, co tam nebylo. Tak prý občanstvu plzeňskému imputujeme stejnou duševní úroveň s lidem nejzanedbanějších horských vesnic a Plzeň prý srovnáváme s jakouli nejzastrčenější vesnicí. Pan redaktor Jonáš si kliduě přídavná jména „nejzanedbanější, horský a nejzastrčenější" přidal. My slov těch neužili. Plzeň jsme srovnali s vesnicí; ale při tomto srovnání muselo býti každému zřejmo, že ne z a n e d b a n o u, ale p o k r o č i l o u vesnici máme na mysli.

A skutečně jsou vesnice, které si národně, společensky i politicky počínají čileji, než Plzeň, které bývají při každé politické manifestaci, při každé národní sbírce, vesnice, které pořádají národopisné výstavky a p. Přirovnati Plzeň k takovéto vesnici není paušalnost, vsunouti však k tomuto přirovnání několik hanlivých slov — je nepoctivost.

Ani předpojatostí nebyl diktován náš úsudek, ani v opilém stavu jsme Plzeň nepozorovali, jak velmi vtipně a delikátně pan Jonáš naznačuje. Povzdechli-li jsme si nad lenivostí Plzně, byl to vzdech více než oprávněný, vzdech, který se pomalu stává obecným. Lenivost Plzně v ohledu národním jest snad jediná svého druhu v Čechách. Jakkoliv napočteno Čechů 41 613 a Němců 8071, dělá město dojem, jako by byl poměr opáčný. Na promenádě slyšíte téměř jen německý hovor, slušné kavárny mají úplně německý ráz a v jediné české kavárně při mírné návštěvě nedostanete českých novin. Na náměstí jest celá řada velikých jen německých štítů, Němci mají pěknou budovu divadelní, kdežto o stavbě městského českého divadla se již 20 let mluví, a ještě dlouho si počkáme, než sbořeny budou hrozné kasárny a na jich místo postaven stánek Thalie. Jakkoliv jest poměr necelé pětiny Němců k čtyřem pětinám Čechů, udržuje město 2 něm. měšťanské školy proti 3 českým. Dvanáct set českých žáků navštěvuje německé školy.

Pravovárečných občanů jest Čechů rozhodnějších 130, „Plzeňáků" 10, Němců 112. Vzdor tomuto poměru panuje výbor ve své většině německý, pivovar vystupuje do světa jen pod německou známkou, vede po německu knihy a nedávno při volbách do I. sboru volil jen německé kandidáty.

V Plzni žijí ještě ve značném množství lidé, kteří nevědí, jsou-li Češi, či Němci, národní hermafroditě, kterým je to všecko jedno, a které jsme v samé Plzni slyšeli jmenovat „Plzeňáky". Je-li národní obojživelnictví plzeňský typ, nelze se diviti, že pak mnozí občané jsou zároveň členy besedy a německého resoursu. Již to, že I. sbor nebylo lze dosud Němcům vyrvati z rukou, ukazuje, že také v zastupitelstvu obce není vše tak krásné, jak by p. Jonáš rád dokázal. Plzeň má „opposiční zastupitelstvo" volá na nás hrdě. Ani z toho nedovedeme se radovati. Plzeň jest tu opět příkladem, o němž bychom nechtěli, aby byl následován. Jest to ono svlečení staročeského a obléknutí mladočeského kabátu s týchž osob. Jen povrch, jen firma se změnila, a třeba se dnes nazývají opposiční, jádro, tělo, duch se přece rázem u těch lidí změniti nemohl. Opposiční zastupitelstvo a opposiční starosta a přece jednohlasně, tedy i hlasy Němců, zvolený!

Že musí obec, v které jest tolik dělnictva, pro toto také někdy něco učiniti, jest samozřejmým a není věru žádnou zásluhou Sám p. Jonáš připouští, že by se více dalo dělati. Řečnění p. purkmistra na dělnických schůzích neučiní přec Plzeň lepší nežli je, a nemýlíme-li se, dělníci nedávno pana purkmistra jaksi nechtěli poslouchati.

A umělecký a literární život Plzně? Co as Plzeň umělecky neb literárně význačného podala? Že prý potřeba četby vzrůstá. Což pak to dostačuje? Město s 41.000 Čechů nemá přec jen konsumovat, ale také p r o d u k o v a t i. A co produkovala v těchto oborech P l z e ň? A také o vzrůstu potřeby četby bude se teprv tehdá moci mluviti, jestli se nová dvě knihkupectví udrží. Dosavad vedle j e d i n é h o českého v e l i c e prospívala d v ě knihkupectví ryze německá.

A město takového položení, čítající více než 50.000 obyvatelů, nemůže se zmoci na d e n n í l i s t. Záhřeb asi téže velikosti jako Plzeň, má 8 nebo 9 denníků. Ovšem jest hlavním městem, ale i plzeňský denník by se četl a kupoval mimo Plzeň, a musel by býti přímo podnikem výnosným, kdyby měl důkladné zprávy bursovní a obratně vedeného národního hospodáře.

Společenský život v Plzni není žádný. Beseda v zastrčeném koutku města živoří, a dokud nebude míti samostatné místnosti, nebude jinak. Dnes jenom čtvrteční šorfšicovské večery se daří. Bráti za měřítko činnost Umělecké besedy nikomu nenapadá, ale tvrditi, že by Literární spolek v Plzni byl čilý, je každému, kdo ví, kolik přednášek bylo v posledním čase pořádáno, přímo komické.

V Plzni jest skutečně příliš, příliš mnoho klidu. Kdyby nebylo celé ovzduší Plzně jaksi líné, byly by nemožny ony hrozné poměry v pivovaře, ono obojživelnictví národní a všechny ty ostatní jiné nedostatky. Všude jinde po Čechách je čileji než v Plzni, všude češství rychleji pokračuje. V Plzni jest stagnace, která, jak přirozeno, Němcům dobře jest patrna, tak že netají se nikterak neustále ještě nadějemi na tuto veledůležitou posici.

Plzeň jest liknavá, líná; bacilly jakési těžkopádnosti otravují tam. Nechce-li p. Jonáš připustiti, že vinu toho nese pivo, také dobře; ale někde příčina býti musí. Vždyť i tak čilí žurnalisté jako p. Jonáš a předchůdce jeho p. Hořica nic tam nesvedli, a p. Jonášovi samotnému — jakmile začal brněnský vzduch dýchat, hnedky prudčeji rozproudila se krev.

To jsou věci smutné a uvážení hodné, a ne pro nějakou „politickou extravaganci" je uvádíme. Jsou to věci, o nichž by se mělo více uvažovat bez zloby

a vášně, na základě fakt. Lépe otevřeně je přiznat a píliti za nápravou, než je zástěrou přikrývat a volati: v Praze a Chrudimi je právě tak nebo ještě hůře. My na tomto místě zrovna systematicky na Prahu vedeme nářek a východočeské Atheny hájiti nám nikdy nenapadlo.

* * *

Tolik chtěli jsme Plzeňským listům odpověděti. Na kritiku, kterou při té příležitosti našemu listu věnují, odpovídati nechceme. Byli jsme tento měsíc z nědolika stran podrobeni kritice, a vzal by „realistický měsíčník Rozhledy" i tuto kritiku „Plzeňských listů", i kritiku „Národ. Listů" z 15. prosince rád a vážně v úvahu, kdyby jen byla více než pouhou žurnalistickou šarvátkou. Máme dost autokritiky a víme, jak daleci jsme cíle, jejž jsme si sami vytkli, a jak daleko jsme dokonalosti. Výtka nás proto neurazí a nerozlobí; jen jedna, třeba v soukromí pronesená, nás velmi zabolela. Byla od muže, k němuž máme velikou vážnost, a o němž jsme se domnívali, že ho smíme za svého přítele považovati, byla pronesena ve formě ostrého bonmotu. „Rozhledy" jsou prý „příliš pestré" „málo positivní" psány „v kavárně a pro kavárnu". Hezké slovo a ve své struč nosti mnoho povídá, ale kdyby to, co tají, bylo pověděno jinak, třeba přísně, nebodlo by tak a nezanechávalo by tak trpko v ústech.

Tak divně nám bylo po tom slově, tak zrovna adventně. V té náladě zastih nás přítel: „Abych nezapomněl, mluvil jsem posledně s X. Stěžoval si mi na „Rozhledy". „Co," prosím vás", pravil, „proti mně mají? Já přece dělám, co mohu a oni mi činí výčitky, jako bych byl bůh ví jaký člověk. Kdyby někdo z nich byl na mém místě, mluvili a jednali by zrovna tak, jako já." A přítel dodá, že on, p. X., jest skutečně hodný muž a že jsme mu v „Rozhledech" ukřivdili.

Tak ble, pomyslil jsem si; dnes mně, zítra tobě. Ránu jsem vyťal, ránu dostal. Mně způsobena bolest, a já jsem způsobil bolest. A stala se při tom křivda. Snad ani v tom, ani v onom případě nebylo zlé vůle. Jako já jen chtěl způsobiti dobro svou ranou, tak chtěl i ten snad způsobiti dobro, kdo ťal mne. A snad i ono počínání pana X bylo jen k dobru namířeno. Nemám snad pro tuto eventualitu se zdržovati všech ran a ostrých výčitek? Ne! Pravda jen v boji se najde. Jako já jsem se uklidnil vědomím, že to, seč jsem byl, jsem vykonal, tak také vlastní vědomí poctivě konané práce jistě upokojí toho, jehož jsme odsoudili, poněvadž považujeme jeho práci za nedostatečnou. Při takovém pojímání věci mohou také v různých literárních půtkách a politických šarvátkách i ranění zachovat pokoj lidí dobré vůle! —

Z vysokých škol.

—*sp.* U nás všude končí se již zajímavý politický process. Všechno obléká formu nového politického vyznání víry. I v jedné z posledních bašt, v městské radě pražské směr mladočeský proniknul. Přechází již na pole určité positivní práce a ponese zodpovědnost. Jsou si vůdčí kruhy mladočeské také vědomy této šíře svých povinností? A specielně vůči studentstvu? Jsou to hlavně dvě věci v otázce studentské, jež volají po řešení: Student český, průměrný, nemůže dosáhnouti té výše intelligence, jako student jiný. Nedostatečná universita, chudost naší literatury hlavně v oboru sociálních a politických věd, nepřístupnost ke knihám jinojazyčným — universitní knihovna tu nemá významu, knihovny spolkové jsou nepatrné — jsou toho příčiny. Tu musí strana pomoci. Pořádati bibliotéky překladů, založiti nějakou moderní knihovnu, snad i určiti větší podporu ústřednímu spolku této. To by ovšem bylo pro počátek. — Druhá věc týká se více stránky vnější, hmotné. Velká část studentstva je následkem neutěšených poměrů hospodářských nezámožna. Poněvadž pak Praha jest jediným střediskem universitním pro tak hustě zalidněné země, přirozeno, že nabídka služeb studentstvem je veliká, poptávka malá, a studenti jsou vrženi do těžkého, vyssávacího zápasu existenčního. Jest to práce ze dne na den, do nejista, plná ponížení, zoufalosti. Utrácí se čas, schopnosti, síly. Spousta lidí zde utone, zapadne, vlekouc celý věk život proletáře. Intelligentní proletariát, vzrůstající rok od roku, jest výslednicí tohoto širokého společenského zápasu. Vše, co tu jest, jubilejní fond Slavie, fond Purkyně, Radhošť atd. nestačí. Stipendií jest málo a rozdávají se hříšně těm, kteří je nejméně zaslouží. Jest to látka k hlubokým studiím? A oč jde při všem tom? Aby každému studentu bylo umožněno zaopatřiti si slušnou nějakou práci, aby mohl býti živ a aby mohl studovat a dostudovat. Sem zase musí strana, veřejnost zasáhnouti, a tu bychom zase znovu chtěli s největším důrazem přivésti k diskussi: „Jest naprosto nutno, aby založen byl jediný ústřední spolek studentský, jediná ústřední kancelář kondiční jež by sama vyjednávala o honorář, aby založeno bylo více stipendií a aby dohled na jich zadání měla i veřejnost i studentstvo. — Pak by strana snad i zřídila spolek, aby nadaní studenti mohli střídat university. V Paříži existuje již 3 r. Comité du patronage des étudiants étrangers a má mnoho odborů. V Dánsku zřídila vláda nadace na školách cizozemských.

To by byl kus perspektivy do budoucnosti.

* * *

Česká universita učinila letos krok ku vnější své českosti. Ovšem malinký, aby se snad na konec nezapletla do nějakých processů, jak to nerozvážně učinila městská rada pražská pouličními tabulkami. Vydala letos nové indexy, které byly dříve vždy latinské, a v nich objevily se na vnitřní stránce první česká slova, nahoře „Podobizna majitele“, dole „Vlastnoruční podpis majitele“. Nelíbí se vám ta pěkná mosaika? Legitimace české, vysvědčení státních zkoušek německá, indexy latinské, universita rakouská...

* * *

Mnoho se mluvilo o demonstracích při immatrikulaci dne 25. listopadu na technice. Nechceme věc znovu ohřívati Oč se jednalo? Dva členové akad. čten.

spolku dostavili se s odznaky. Studentstvo, vidouc v tom provokaci a urážku, zakročilo hned a strhalo odznaky. Zavedeno „vyšetřování“, jehož původcem byl prof. Bělohoubek. Nemoha ničeho „vyšetřit“, sbor professorský vyvěsil vyhlášku, v níž, poněvadž skuteční „vinníci“ vypátráni nebyli, uděluje důtku všem. Prof. Lambl promluvil o tom 27. listopadu ke svým posluchačům: „Kdyby, pánové, v nějaké hospodě mezi pacholky stalo se něco takového, nezůstalo by to bez pokárání — a nám se tu přihodí taková výtržnost na vysoké škole.“ Čeští professoři mluví zřídka ke studentstvu ale pak neskrblí sytostí barev. —

Také na universitě zavedeno vyšetřování s jedním právníkem pro demonstraci při installaci rektora P. Krištůfka. Vyšetřování vede dr. Rezek a dr. Bráf!

* * *

Nynější středisko našeho studentstva, liter. a řečn. spolek „Slavia“, měl letos v krátkých rysech asi následující bilanci. Přednášky při čaji byly nejzajímavější tyto: O postavení studentstva v čes. společnosti, na cizí university, o Irsku, o trestu smrti, o nesmrtelnosti duše, o ženské otázce. Knihovna čítá nyní 6307 svazků, byvši rozmnožena o 637 svazků. V čítárně je 332 časopisů o 386 ex. Roční obrat peněžní činí přes 10.000 zl., jmění základní je 222 zl. Činných členů bylo letos 1306. V kondičním odboru zadáno bylo 40 míst. Nynější konstellací v městské radě pražské vstoupí otázka jmění a knihovny A. Č. S. do posledního, rozhodného stadia. A jest již opravdu nelidské a hříšné, nechávat jmění studentstva ladem, co zatím Slavie nemůže se rozvinout v plné šířce, a knihovnu studentstva zavříti do sklepa . . . .

* * *

Ve „Slavii“ konaly se letos domácí volby poprvé dle minoritního zastoupení Kandidovaly dvě strany: pokroková a neodvislá. Pokroková prorazila 11, neodvislá 4 hlasy. Poznala se však i vada tohoto volebního řádu. Menšina — ba i několik lidí — seskupili-li by hlas na určité jednotlivce, mohli by jiné nepohodlné sobě z výboru vyloučiti. Ovšem spolek by tím trpěl nejvíce. Proto na pokračování valné hromady učiněn návrh, aby kandidovaly vždy jen strany, a ty pak dle počtu, jakým prorazí, aby vyslaly své zástupce do výboru.

* * *

Akademický ústřední odbor národopisný — zastoupeny tu všechny spolky mimo A. Č. S. — vydal svoji výroční zprávu. Patrno, že pracuje se pilně a že výstava bude zajímavou. Pohřešujeme však tu těžce studie o sociální otázce studentské. Je to pěkné, ukáže-li se nám vnější život studentský, lesklá forma, ony prapory, kroje, časopisy, knihy, ale my bychom měli rádi také jednou již rozh'ed do společenského života studentského. A tu právě tento odbor měl by se zapracovati do toho a za jeden z hlavních bodů si určiti sbírání sociální statistiky studentské! Způsob té práce byl již naznačen předloni v „Časopisu česk. studentstva“ a pěknou ukázku napsal Ant. Hajn do loňského kalendáře Slavie. Poznalo by se, jaký jest poměr zámožnějších a chudších, kolik studentů kde je zaměstnáno (kondice, místa mundantská atd.), jak jsou placeni, kolik z nich dělá zkoušky, seznam stipendií, komu se dostávají, data o podpůrných spolcích atd. Práce vděčná, a chceme-li reformovati, nutná.

* * *

Je zajímavý fakt, jenž by se dal pěkně statisticky dokázati, že právě ta část studentstva, která je nejčilejším členem jednot sokolských, vyhýbá se pravidelně veřejnému a spolkovému životu. Jinde by si toho zjevu snad nikdo nevšiml. Není tam nutno, aby všechna mládež pracovala politicky a sociálně. Jest na př. tam i možno, že úvodní článek studentského listu pojednává o plesu. Jinák u nás. Nedá se popříti, že příčinou této lhostejnosti jsou do velké míry sokolské jednoty samy. Duch, jaký dnes v nich snad všech vane, jest příliš zmechanisovaný a bezmyšlenkovitý.

Časová úvaha o výchovu lidu.

Od *MUDra. Jana Dvořáka,* sem. a říš. poslance.

Jest nepopíratelno, že zvolením nynější svobodomyslné delegace české znovu ruch státoprávní oživl a se zmohl, a že celý národ skoro bez výjimky prahne v pravém slova smyslu po brzkém uskutečnění státního práva. V každém shromáždění a na každém sloupci politických listů možno toho důkazy nalíti. Než tážeš li se, užívá-li se také všech přiměřených a žádoucích prostředků k uskutečnění tak závažného programu národního, pracuje-li se také ve skutečnosti ve všech vrstvách národa s opravdovostí hodnou cíle tak vznešeného — musíš ku svému politování dáti si odpověď ne dosti uspokojivou. Spoléhaje v příznivý výsledek opositního hnutí a na prostředky parlamentární, ponechává lid náš namnoze veškeru práci delegaci své a v kruzích svých nevyvíjí dosti intensivní plodnou kulturní a národohospodářskou činnost. Lid náš není si dostatečně vědom, že chabé a ve svém jádru malomocné opoziční hnutí musí se minouti účinkem, když na stále stupňovaný tlak, útisk a provokace s hůry stejným krokem se hnutí toto nestupňuje, anebo kdy snad není naděje, žeby se mohlo až do nejzazších konsekvencí stupňovati, nýbrž zůstává-li buď na stejném stupni, aneb kdy dokonce semotam i ochabuje.

Naše národní žurnalistika neměla bohužel taktéž pro osobní a stranické třenice, jimiž se u nás již tak mnoho drahého času nazdařbůh propíjtvalo, dosti času, aby věnovala sloupce své úvahám o řešení závažných časových otázek národních a národohospodářských a o vhodných prostředcích, jimiž by bylo lze odstraňovati neúnavně kladené nám ze všech stran překážky. Lesklými emblemy a zvučnými vábivými hesly oslňován byl namnoze zrak širších vrstev lidu, jež uvykly si býti za každý sebe menší čin hýčkány, a jež uvykly si spoléhati se, že musí nám nevyhnutelně pomoci příznivá politická neb zahraniční situace, která dnes neb zítra zajisté se dostaví, a nepřiložena bohužel vždy a všude dosti vážně ruka jednotlivce ku plodné práci národní. Charakteristickými pro pojímání situace byla slova důvěrníka rolnického při jedné z posledních mých schůzí, v níž na praktické mé pokyny ku práci mnorodé v oboru národohospodářském, abychom úpadkem stavu rolnického nezdržovali se státnímu právu, odpověděl mně, že není v té chvíli času na tyto úvahy hospodářské, nýbrž že nutno hlavně pomýšleti na brzké dosažení státního práva, vše ostatní že nám potom samo sebou musí padnouti do klína. A podivením musilo vzbuditi každého účastníka schůze té, že venkovský jeden časopis přizvukoval a tleskal pronešené prázdné této frázi proti praktickým pokynům řečníka, odporučujícího místo planých slov čin a skutky. Litovati jest, že takým vynášením zvučných a pozlátkových frází

ve veřejné publicistice učil se lid náš spíše pěkně deklamovati než seriosně mysliti a s veškerou intensitou ducha pracovati.

Všestranná a úsilovná práce národní v každém oboru tím více jest nám potřebna ano nevyhnutelna, ježto za nepříznivých poměrů odnikud nemáme naděje, ni záruky, že státního práva v plném dosahu bude nám lze domoci se již v nejbližším snad pěti- nebo desítiletí. I musí se každý jednotlivec snažiti, by dle svých sil k tomu přispíval, aby národ náš mravně i hmotně mohutněl a se sílil a národohospodářsky se povznášel. Jeden z čelných německých žurnálů napsal před lety: „Dokud bude míti česká oposice zatatou pěst v prázdné kapse, není třeba se jí obávati.“ Jen s národem kulturně a hospodářsky povznešeným budou počítati vlády, nikoliv s národem ožebračeným, a proto nemysliž nikdo, že nám nečinně vyčkávajícím. státní právo padne do klína.

Přiznejme si upřímně, že zabráni byvše ode dávna boji politickými a oslabováni semotam i mezi sebou osobními spory, mnoho jsme opomenuli a mnoho zanedbali. Nejvydatnější zdroje příjmů a bohatství, totiž průmysl a obchod jsou ve vlasti naší větším dílem v rukou nám nepřátelských; výnos rozsáhlých latifundií neslouží taktéž většinou k našemu mohutnění a povznášení, nýbrž dostává se často do rukou našich národních odpůrců, jednak co vlastníků latifundií, jednak židovských a nepřátelských nám nájemců velkostatků. A konečně i pokladů lůna země naší: uhlí a kovů zmocnili se taktéž téměř naprosto firmy německé, národu našemu nepřátelské. Kdož nebyl by stejně o tom přesvědčen, že jest naší povinností uvažovati, jakými prostředky by bylo lze v oborech těchto, jimiž by se národ náš hospodářsky povznésti a zmohutněti mohl, dosíci brzké nápravy. K brzké a vydatné nápravě jest především třeba podstatné a rozsáhlé reformy ve výchovu našeho dorostu vůbec a rolnického zvláště. Pokud mi jest ještě z rodného mého kraje a ze širšího okolí známo, bylo dosud velikou závadou, že odkazována byla jedna kategorie synů rolnických výhradně téměř na studia klasická, druhá kategorie ponechávána byla z většiny naprosto doma při hospodářství, aniž jí bylo dopřáno osvojiti si potřebných vědomostí a racionelních rozhledů na školách hospodářských. Vždyť z výkazů hospodářských škol pro r. 1892/93 patrno, že veškerých posluchačů na hospodářských a hospodyňských školách v království českém bylo pouze 1230, a z těch je toliko asi 1000 synů rolnických. Z prvé kategorie rolnických synů neukončilo značné procento ani gymnasialních studií a vyčerpavši v míře nemalé často na úkor ostatních dítek prostředky rodinné hledalo v kategorii nepatrných úředníků při poštách a při dráhách a j. skromničkou existenci. Synům i nejzámožnějších statkářů, kteří ponecháni byli při zemědělství, dostávalo se dosud ve většině případů toliko prostého domácího vychování při polním hospodářství a zapomínáno úplně, že synové tito mají býti netoliko dědici statků otcovských a zdární hospodáři, nýbrž že v nich dospívá příští representace obcí a okresů, a jichž úlohou jest povznášeti v plénkách se nacházející samosprávu obcí a okresů, a že z řad synů těchto rekrutovati se mají zdatní zástupcové rolnictva ve sborech zákonodárných. Mají tudíž i tito rolničtí synové velkých povinností netoliko k rodnému statku, nýbrž k obci, okresu a vlasti, a jest posvátnou povinností rodičů poskytovati jim takového vychování a vzdělání, aby byli netoliko dobrými vzdělavateli půdy zděděné, nýbrž aby prokázati mohli platné služby národu, k němuž náleží.

S národními našimi odpůrci o závod jest třeba veškerou snahu vynaložiti, aby měl národ náš netoliko v třídách úřednických, učitelských atd. hojnost uvědomělých representantů, nýbrž aby i v oborech praktických, zejména v obchodu a průmyslu, které jsou výdatnými zdroji hospodářského mohutnění a povznášení, zaujal širší a pevnou půdu.

Kdož by neuznal, že jest nejvýš žádoucím, aby i z rodin zámožnějších vycházel mladý dorost, jenž by byl vzdělán v rozličných odvětvích průmyslu a obchodu a jenž by nám neutonul v cizích službách, nýbrž moha spolehati na nevyčerpané rodinné prostředky byl by s to znenáhla zakládati buď samostatně po způsobu americkém asociace různé, byť i v prvopočátku nepříliš rozsáhlé závody. Závody takové řízeny jsouce rukou zkušenou, mohly by beze vší pochyby utěšeně prospívati a se šířiti.

Bylo by však v budoucnosti třeba více dbáti, aby theoretické vědomosti mladší generace dosažené studiemi povždy doplňovány a zdokonalovány byly praktickými zkušenostmi, jichž jedině cestováním zjednati si lze. Na lonských mých cestách po Norsku a Švédsku bylo mi některými turisty z Ameriky sděleno, že osvědčují se tam zejména pro začátečníky v průmyslu velmi platně asociace několika průmyslníků, kteří majíce v rozličných oborech potřebné znalosti zřídí ku př. tři různé průmyslové závody rozličných kategorií: na př. textilní, strojnický a pro spracování dřeva. V každém takovém závodu účtuje se zvlášť, ku konci roku se však vypočítá společná bilance a vyronává se eventuelně schodek jednoho z přebytku druhého závodu. Tím možno i slabší závod zápasící v počátcích s překážkami a obchodními kalamitami udržeti a časem k zmohutnění přivoditi. U nás bude ovšem pro prvý počátek pro podobné projekty velikou závadou povšechná téměř vzájemná, vrozená nám nedůvěra, která v posledních létech mimo to stupňována byla hromadným úpadkem na př. mnohých lehkomyslně zřizovaných a neznalecky vedených našich akciových cukrovarů. Vždyť naše těžkými katastrofami pronásledované rolnictvo dlouho nebude moci vymazati ze svých análů upomínku, že úpadkem 45 akciových cukrovarů z původních 78 utrpělo národní naše jmění ztrátu 13½ mill. zl.

Než proto přece bohužel mnoho dokladů bylo by lze uvésti, že ne všude trpkou školou zkušenosti a utrpěnými ztrátami a kalamitami se naše rolnictvo něčemu přiučilo a pro nové podniky potřebných zkušeností nabylo. Neboť jednak úpí rolník náš dosud v málomyslnosti a v nedostatku energie k plodným podnikům průmyslovým, jednak pozorovati lze v některých krajinách, kterak rolnictvo střemhlav bez pevných a bezpečných záruk a nejnevyhnutelnějších podmínek, zejména bez záruky vlastního dostatečného kapitálu pouští se do zakládání nových závodů. Hlavní příčinou toho ovšem jest, že nemá dosud rolnictvo v průmyslu dostatek vlastního dorostu. S potěšením konstatuji, že jsou ovšem mnohé čestné výminky.

Vzmáháním a šířením se našeho vlastního českého průmyslu povznesly by se v míře nemalé i naše peněžní ústavy, v nichž nyní značné sumy ladem leží. Mimo to by se tímto způsobem dostalo znenáhla našim českým průmyslníkům potřebného úvěru ve vlastních kruzích, pomocí jehož se tak dobře daří průmyslu německému.

Naznačeným způsobem osvojili bychom si znenáhla výdatné zdroje příjmů a bohatství ve vlasti naší a přivedli téměř ve všech odvětvích průmyslu representaci naši číselně i finančně ku platnosti.

A což nebylo by možno, abychom i z rozsáhlých latifundií velkostatků ve vlasti naší pro naše národní hospodářství a pro naše národní zájmy těžili? Nepopíratelně ano!

Bylo by však k tomu třeba především náležitého porozumění, širšího a důkladnějšího racionelního vzdělání naší rolnické mládeže na školách hospodářských, více vzájemné důvěry a intensivního ducha spolčovacího, než u nás nalézáme. Což dovedou toliko židé bohatnouti z našich velkostatků? — Což by nemohli najímati jednotlivé dvory a celé větší jich komplexy, ano i celé velkostatky konsorcia našich v racionelním hospodářství dobře vyškolených mladých rolníků?

Proč necháme zhospodařovati půdy velkostatků bohatnoucím židům, větším dílem našim národním odpůrcům, kteří namnoze výnos naší národní půdy používají k ubíjení našich vlastních zájmů? Kdyby na př. 5—10 mladých rolníků pomocí otcovského věna dohromady najali několik dvorů neb celý velkostatek a majíce potřebných vědomostí statek sami spravovali a vzdělávali, jak utěšených by se musili dodělati výsledků! A jak by se tímto způsobem ulevilo v tak mnohých případech našemu malostatkáři v tísnící jej víc a více otázce dělitelnosti usedlosti a pozemků, kterážto otázka by takto v mnoha případech pozbyla své akutnosti a hrozivosti. Není pochyby, že by mimo to při vyšším duševním niveau synů rolnických nepřišlo ku ztrátě našemu malostatkářstvu tolik věna dcer rolnických, které nyní vdavkami do měst stavu svému se odcizují, a neochuzoval by se stav rolnický v tak veliké míře i tímto způsobem.

Stále rostoucí světová konkurence, jež je našemu rolníku čím dále tím větší překážkou přiměřeného zužitkování produktů půdy své, bude čím dále tím více nutiti, aby pomocí vždy vyšší úrovně svého vzdělání, pomocí racionelních nauk a světových rozhledů a zkušeností nahražoval, co nepřízeň doby mu odpírá a na úkor staví. Tímto způsobem bude jedině lze platně čeliti hrozícímu úpadku důležité pro náš národ třídy malorolnické a zachovati ji co vydatného činitele národního v tuhém našem boji národním.

Ochuzováním a úpadkem našeho malostatkářstva vzdaluje se národ český nepopíratelně vždy více a více státnímu svému právu, poněvadž s národem ochuzeným žádná vláda nebude počítati. Povznášením a mohutněním nejdůležitější této střední třídy v ohledu kulturním a národohospodářském upevníme bašty své národní. Práce ta bude nepopíratelně za nynějších poměrů nejvydatnějším a nejmocnějším prostředkem k vymožení našeho státního práva, vydatnějším zajisté než stálé deklamování zvučných frází o státním právu.

Bude-li národ celý tak vydatnými a mocnými prostředky pracovati vytrvale a úsilovně, budou míti i parlamentární prostředky delegace české k uskutečnění českého práva státního žádoucích a kýžených úspěchů, a nebude zajisté nedozírnou doba, kdy zajásá celý národ nad uskutečněním svých oprávněných nadějí, přání a dávných státními smlouvami mu zaručených tužeb.

Dnešní stav otázky dělnických bytů.

Dr. P. C. Nesý.

V článku o zákonu o nových stavbách dělnických domů (v I. roč. Rozhledů) bylo poukázáno na to, že minimální činže, v zákoně tom pro Prahu a nejbližší okolí vyměřená, je poměrně malá, tak že zákon nejen nepovzbudí k novým stavbám dělnických domů, nýbrž že naopak stavby překazí. Proto dychtivě očekával jsem zprávy živnostenských inspektorů pro rok 1892, abych zjistil, zda-li obava výše naznačená byla odůvodněna, čili nic. Leč zpráva o působnosti onoho zákona ani slovem se nezmiňuje. Zákon ovšem vydán byl roku 1892 a všude nevstoupil hned po svém vydání v působnost, než přece pokládám zprávu inspektorů živnostenských za neúplnou, že ani nezmiňuje se, jak uvítán byl tento zákon jednak od podnikatelů jednak od dělníků. Mimo to jen někteří inspektoři sdělují pozorování svá ohledně dělnických příbytků. Tak pražský inspektor referuje pouze, že v Postoloprtech dal vystavěti kníže Schwarzenberg pro dělníky z cukrovaru kasárna, v nichž mají dělníci vysoké, světlé příbytky, ústřední topení, vanové a splachové lázně, společnou kuchyni a j. naproti tomu nalezl u jedné továrny na láhve skleněné v dělnickém domě světnice přeplněné, takže v jedné místnosti, několik metrů dlouhé, bylo 15 a více osob nacpáno. Konečně sděluje, že přeplnění dělnických bytů v předměstích pražských přimělo místodržitele, že vyzval ředitelstva v Praze ústících drah, aby zavedly ranní vlaky dělnické se sníženými cenami.

Budějovický inspektor tentokrát všímá si jiné — stejně stinné stránky — totiž míst učňům a tovaryšům ku spaní vykázaných a sděluje shledané nedostatky. Liberecký inspektor sděluje pozorování svá o dělnických bytech všeobecně, takže nelze poznati, co nového v minulém roce povstalo. Uvádí asi 90 firem, při kterých zařízeny jsou dělnické byty nebo kde o dělnické byty postaráno. Byty dělnické zřizuji se hlavně pro dělnictvo přespolní a ve většině případů po způsobu kasárnickém, a jen v řídkých případech jako ve Frýdlandu při továrně Rollfs & Co. a v Heinersdorfu při továrně E. Heintschla vystavěny jsou rodinné domky pro jednu až 4 rodiny. Firma Ignac Klinger v Neustadtlu poskytuje bezplatně stavební půdu ke stavbě dělnických domů.

Nové stavby dělnických domů přibyly v obvodu lineckého inspektorátu. Tak vystavěla nové příbytky firma H. Frank a synové, továrna na lokomotivy, továrna na amoniak a sodu v Ebensee, dále přibyly v obvodu inspektorátu českokrumlovského u Celje při železárnách 3 nové domy, pak první akciová pivovární společnost v Št. Hradci vystavěla nové příbytky pro dělníky.

Rovněž celovecký a brněnský inspektor zaznamenávají některé přírůstky.

Avšak, jak již řečeno, poznati z těchto zpráv nelze, zda-li povstaly tyto nové stavby již působením nového zákona či nic.

Po vydání zákona o výhodách poskytovaných novým stavbám dělnických domů otázka dělnických bytů u nás opět utuchla, až na nepatrné výjimky.

Z poslední doby zaznamenati jest jen návrh dra. Friedjunga a spol., jenž učiněn byl ve vídeňské obecní radě. Dr. Friedjung totiž navrhl, aby z peněz, jež vytěží Vídeň prodejem fortifikačních pozemků a jež na 60 millionů cení, nebo aspoň z polovice sumy té utvořen byl zvláštní fond, jehož užilo by se na obvodu velkoobce vídeňské výhradně ku stavbě domů s malými a lacinými příbytky, zvláště ku stavbě dělnických domů, jež dle zákona z 9. února 1892 daně prosty jsou. Činže z těchto příbytků má býti tak vyměřena, aby vynaložený kapitál $2^1/_2\%$ se zúročil, a úroků těch má se použíti k opětné stavbě takových domů. Příbytky mají se v první řadě pronajati nižším úředníkům a dělníkům ve službách města jsoucím a po případě i jiným dělníkům.

Mimo to má býti také fond pro rozšíření Vídně vyzván, aby k tomuto účelu také přispěl.

Návrh tento odůvodnil dr. Friedjung tím, že podle statistických zpráv obce Vídně 90.000 lidí žije v přeplněných příbytcích, z čehož vzniknouti může značné nebezpečenství pro zdraví celého města, dále převzetím fortifikačních pozemků a prodejem jich vzejde Vídni neočekávaný příjem, jehož užití ke krytí běžných pravidelných vydání nebylo by správné. O osudu tohoto návrhu nedostává se nám dalších zpráv.

Více však než u nás všímáno si v poslední době otázky této v Německu.

Z německých států Hessensko odstraniti chce nedostatky dělnických příbytků cestou zákonodárnou, vydavši dne 1. července 1893 čís. 23. zákon o policejním dohledu na nájemné byty a noclehárny. Část toho zákona vešla v platnost dnem 1. října 1893 a část vejde teprve dnem 1. dubna 1894. Vláda hessenská vydala nyní prováděcí nařízení, jež zároveň udává obsah celého zákona v krátkosti takto: Zákon hledí odstraniti následky zdraví a mravnosti škodlivé, vzcházející z pronajímání nevhodných bytů a nocleháren 1. tím, že zdravotním úředníkům státním a místní policii dán jest právo všecky k pronajetí určené byty a noclehárny, jakož i místnosti od podnikatelů a mistrů dělníkům, tovaryšům a učenníkům ku spaní vykázané prohlížeti a vyšetřiti, zdali z jich obývání není obávati se škodlivých následků pro zdraví nebo mravnost. 2. Pronajímatelé bytů, které z kuchyně a mimo místnosti v podnájem dané sestávají ze 3 nebo méně místností, dále pronajímatelé sklepních bytů a bytů, pod nimiž sklep není a jichž podlaha není nejméně 0·25 *m* nad zemí, dále místností bezprostředně pod střechou se nalézajících (mansard) a konečně nábytkem opatřených pokojů, jichž měsíční nájemné nepřevyšuje 8 marek, — jsou povinni při prvním pronajetí před nastěhováním nájemníka, při opětném pronajetí během týdne od nastalé změny učiniti o tom místní policii oznámení. Rovněž ti, kteří nocleháře přijímají musí to před použitím dotýčných místností policii místní oznámiti. Ti pak kteří již mají místnosti výše uvedeného druhu pronajaty, musí stávající nájemný poměr oznámiti místní policii během měsíce ode dne, kdy zákon úplně v platnost vejde. Policejní úřad může pak během dvou týdnů po učiněném oznámení užívání bytu zapověděti, shledal-li při prohlídce, že jest tu nebezpečí pro zdraví nebo mravnost.

Zákon tento má platnost především pro města s více než 5000 obyvateli a pak pro města, kde ustanovení jeho policejními předpisy zvlášť zavedena budou. Policejním úřadům pak uloženo, aby s prohlídkou bytů ihned počaly a shledané vady veřejně ohlásily, čímž má býti popud dán k odstranění nedostatečných příbytků a k zakládání společností pro stavbu nových dělnických bytů. Tyto policejní úřady mohou také, aby zamezily přeplnění bytů, stanoviti minimální míru vzduchové prostory pro jednotlivou osobu.

Nemálo přispívá v Německu k většímu účastenství v řešení otázky dělnických bytů, že pokladny dělnických pojišťoven pro stáří a invaliditu nabízejí značné své zásoby peněžité jako zápůjčky na stavbu dělnických domů za mírný úrok a za příznivých podmínek.

Tak virtenberská pojišťovna poskytuje zápůjčky na stavbu dělnických domů na 3½% proti zástavnímu pojištění do výše dvou třetin odhadní ceny stavebních pozemků. Při správném placení úroků upouští pokladna na 10 let od práva vypověděti zápůjčku, po případě i na dalších 10 let.

Slezská pojišťovna na stáří a invaliditu jest ochotna poskytovati obcím, nadacím a sdružením dělnickým na stavbu dělnických bytů zápůjčky ročně do obnosu 1 milionu na 3% při stejnoměrném umořování během nejdéle 50 let proti pojištění zástavnímu do 80% ceny stavebních pozemků.

Badenská pojišťovna nabízí zásoby peněžité k tomuto účelu na 3½% do 80% ceny zastaveného objektu.

K této láci peněz nabízených ku stavbě dělnických domů pojí se návrh, jejž učinil jakýsi Pavel Lechler brožurou svou „Wohlfahrts-Einrichtungen über ganz Deutschland durch gemeinnützige Privatthätigkeit unter Reichsgarantie". Navrhuje, aby stavby dělnických bytů uchopil se stát a peněz k tomu potřebných aby si opatřil vydáním 4% zástavních listů státních, jež měly jistotu státních obligací. Mimo to by mohly přispěti státu jmenované pojišťovny lacinými zápůjčkami na 3—3½%. Nájemné z vystavených příbytků musilo by býti tak vyměřeno, aby krylo 4% úroky vyplacené ze zástavních listů, správní výlohy a amortisační kvotu hotových stavení, po případě aby stačilo ještě k utvoření zvláštního reservního fondu. Stát by při tom žádného effektivního vydání neměl, poněvadž dluh, jejž by učinil vydáním 4% zástavních listů na se vzal, kryt by byl vystavenými dělnickými domy, hotových peněz dosáhlo by se prodejem zástavních listů. Tento státní dluh zmenšoval by se tím, že by se vystavené příbytky prodávaly dělníkům a sice za cenu, jež by se rovnala stavebnímu nákladu a výnosům správním. Aby se pak také dělníci mohli súčastniti svými úsporami v těchto podnicích, bylo by třeba, aby zástavní listy vydávány byly na menší obnosy, aby si je i dělníci kupovati mohli.

Aby stavby dělnických domů rozšířeny byly stejnoměrně po celé říši, aby zajištěna byla jednota při provádění těch staveb, navrhuje spisovatel, by stát ustanovil po celé říši dobročinné komise nebo dobročinné úřady pro každý určitý okres nebo pro větší města nebo pro několik měst. Do těchto dobročinných úřadů povoláni býti mají členové obchodních komor, zástupcové velkovýroby, zástupci stavu živnostenského a dělnického, hlavní řízení a správa těchto úřadů byla by ovšem v rukou honorovaných úředníků státních nebo zemských. Nad těmito dobročinnými úřady nebo komisemi bylo by třeba k udržení jednoty zříditi ústřední nebo říšský dobročinný úřad, jenž by všecky ostatní zprávy podávaly a o rozhodnutí v důležitých věcech žádovaly.

Tento návrh na státní organisaci dobročinných zařízení a hlavně dělnických bytů setkal se v Německu na některých schůzích dělnických se souhlasem a v některých listech bylo vážně o návrhu tom jednáno. Jakkoli návrh má některé vady a jakkoliv od návrhu toho k realisaci jeho jest daleko, přece jest důkazem, že v Německu otázce dělnických příbytků daleko větší pozornost a daleko větší zájem se věnuje než u nás.

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

Doba oposice.

—*ff*— Doba passivní oposice na Moravě byla skutečně passivní. Energie lidu, staletou porobou upoutána, nevybavila se za tuto dobu ani dost málo, aby svépomocí hleděla nahraditi následky útisku vládního a nově valícího se proudu průmyslového a obchodního. Za minulých let byl český lid ponejvíce oddán rolnictví. V průmyslu nezmohl se nikde na více než na požadavky obyčejného maloměstského řemesla Bylo málo technické zručnosti, málo novověké vyškolenosti, aby se bylo lze vpraviti v novověký mechanismus a lid odolal světové konkurenci. Nebylo ani v lidu iniciativy a podnikavosti, ani nedostávalo se návodu a příkladu. Intelligence přišla mezi lid s malým fondem duševním, větším dílem dostala se k svému buditelskému úkolu skoro jen náhodou a nestačila na veliké úkoly, které ji čekaly mezi lidem moravským. Mezi tehdejšími vůdci lidu moravského nebylo lidí všestranných, ale ani ne nadšených a prozíravých, aby vycítili potřeby lidu. Není tu stopy nejen po vynikajících dílech osobního počinu, ale ani ne po nějakých velkolepých řečech, jimiž by lid byl povzbuzen k hájení svého prvenství v zemi a boji společně s českým lidem v království. Vůdcům samým nebyla jasna ohromná pokleslost politická i duševní lidu moravského, aby byli pomýšleli na odstranění jejích příčin a roznítili sebe i lid k řádnému a vydatnému odporu proti vídenské vládě, proti byrokracii, rozlévající se germanisaci a nově se vzmáhajícímu kapitalismu. Podstata a dosah českého státního práva aspoň v širokých vrstvách ostal po celou tu dobu nejasný, a k hmotnému zabezpečení lidu nepodniknuto více než čeho lid sám od sebe po příkladě čilejšího ruchu v Čechách se uchopil. Velikost a cíl národního boje na Moravě tím více pak celého národa českého ostal nepochopen. Vůdcové lidu nevypracovali náležitý plán k organisaci lidu a k rozdělení velikého úkolu vnitřní práce. Tím se stalo, že následky passivity pro lid moravský skončily se ještě smutněji než v Čechách, a k tísni politických poměrů do českého tábora zavítala i závislost hmotná hospodářská.

Vedle lidu selského, jenž s dosti malým důrazem vystupoval za svá práva, stál značný počet městského řemeslnického ožebračeného obyvatelstva a houstly řady dělnického proletariátu, jenž nepozorovaně dostával se v poručí cizáckého kapitálu, aniž se hledělo zlu nějak zavčas odpomoci. V dělnictvu českém na Moravě jest onen mohutný počeštovací proud z venkova do měst, v něm zobrazena je stará naše politická i národní bída, ale práce taková málo nesla, a ježto lid ten nemohl rozdávati mandátů, ostal nepo-

všimnut, až v našich dnech v pravém slova smyslu musil býti objeven, kdy tíseň dělnická vyrostla na výši velikého zla národního.

Důvěrné styky samozvaných vůdců s náčelníky vedlejší vlády německé na Moravě nepůsobily zrovna příznivě pro kázeň v širokých vrstvách a byly na újmu vytvoření samostatného, přesně vytvořeného společenského života v městech. Nejdůležitější posice v městech zůstaveny náhodě a tak často vydány nedostatkem jediného schopného muže města, ba i celé kraje na pospas necitelným vydřiduchům.

Zpátečnictví předáků českého lidu a jejich povolnost ke šlechtě zavinily, že hned na první ráz, když jako vládnoucí strana v zemi r. 1871. na scéně vystoupili, odrazili učitelstvo a zvyklali tak na dlouho důvěru jeho v české snahy. Málo se mluvilo, aby lid byl poučen o svém stavu a povzbuzen k boji, ale ještě méně se pracovalo, a tak budova našeho národního povznesení po letech byla tak málo vábná, že nepůsobila ani na mnohé muže původu českého, kteří stávali se žoldnéři v cizích službách k zotročování svých rodných bratří, tím méně vyhovovala vkusu vybíravé šlechty a moderně vytříbeného židovstva, které nejsnáze se vpravovalo v nové poměry hospodářské a politické a založilo tak na dlouho svou moc, stavši se na mnoze činitelem rozhodujícím.

Následky passivní oposice na Moravě byly daleko žalostnější než v Čechách, nebyloť tu onoho silného sebevědomí, kterým naplněn byl lid v Čechách, nebylo tu onoho mohutného veřejného mínění, o které by byla narážela zvůle byrokracie a rozpínavost židovsko-německé továrnické buržoasie. Na straně české nebylo znalosti, nebylo schopnosti, nebylo pracovníků a nebylo ani dosti vůle, která by ve své vynalézavosti přece byla našla vydatnější prostředky na obranu lidu, než malomocně ho vydávati na pospas živlům cizopásným. V době té se skrovnými výjimkami nebylo města, které by nebylo bývalo navštíveno fyloxerou cizáckého panství; byla to sebranka velmi pestrá, nenepodobná společnosti výdělkové na vyssávání živlu domorodého. Kmenové jméni měst pošlo většinou na pochybné experimenty nebo splynulo do kapes samozvaných předáků poněmčilých měst, kteří často s městem neměli jiných společných zájmů, než aby z nich co nejvíce vytěžili. Následky tohoto velikáství, které se jevilo v nádherných stavbách německých škol, divadel a ve vyhazování peněz k účelům neproduktivním, zadlužena města tou měrou, že na dlouhá léta stala se neschopna k řešení velikých úkolů zdravotních, humanitních a kulturních. Dosud vězí více než 14 měst v takovýchto sobeckých spárech, jsouce uvrženy v celou mravní a hospodářskou porušenost, s jakou spojeno bývá panství cizonárodních menšin nad zástupy domorodého obyvatelstva. Penězi zemskými plýtváno na německé ústavy, reálky a měšťanské školy na utvrzení panství německých menšin a k větší ozdobě německých měst, peněžní ústavy zemské staly se rejdištěm německo-liberální kotorie a využitkovány zcela ve smyslu strannickém ku podpoře podniků německých. Autonomním institucím překáženo se rozvinouti, pokud nehověly výpočtům německým; tak nedostalo se Moravě přes mnoholeté úsilí českého obyvatelstva okresních zastupitelstev, protože bylo v tom nebezpečí, aby rozptýlené drobné obce venkovské nedostaly v okresních výborech vůdce svého politického, hospodářského a kulturního snažení, za to má Morava nadbytek magistrátů městských (v Čechách 2, na Moravě 6), protože velká města převahou německá měla býti trvalou oporou německé nadvlády v zemi. Autonomie, tento ideál českého národa, zvrhla se na Moravě v pravý postrach pro české obyvatelstvo a pomáhala znamenitě vládám vídenským udr-

žovati Moravu v náručí centralisace a germanisace a potlačovati všeliké volnější snahy ve směru hospodářském, politickém a kulturním. Ústavy zemské jakéhokoli druhu stavěny skoro výhradně v německých nebo převahou německých městech, za to mnohá česká města přímo ožebračena persekucí českých záložen, z nichž čtyři nejbohatší rozpuštěny, české obyvatelstvo uvaleno v nekonečnou bídu a vydáno na pospas germanisaci (Prostějov, Víškov, Kroměříž a Loštice). Zkrátka vládnuto na Moravě jako v zemi dobyté nejen v duchu německoliberální strany, ale výslovně p r o t i ohromné převaze českého obyvatelstva. To se dělo přes to, že zástupci českého obyvatelstva od r. 1874. trvali na říšské radě, a vláda směla si takových kousků dovoliti, nenalézajíc v zemi tak houževnatého odporu jako v Čechách, neboť všechny křivdy snášeny s trpkou resignací.

Vláda Taaffova.

Dalo se očekávati, že každým přiblížením Čechů ku vládě a naopak tyto hříchy páchané na silně poplatném a nadaném lidu vezmou brzy za své, neboť to, co pokládáno jaksi za polepšující prostředek, kterým měl býti vyléčen „vzdor“ českého lidu v koruně české, nemohlo se státi prostředkem státní raisony, která na místo strannického vyssávání národů ve vládě Taaffově prohlásila za svůj cíl upokojení národů a zemí. Minimum českých požadavků vzhledem k Moravě mohlo býti vyrvání ostnu, který vražen českému obyvatelstvu na Moravě v podobě umělé většiny nepřátelské na sněmě a z celého světa sehnaných sebránek k ovládání měst. Mělo přestati ono bezpříkladné kupčení se vzdělávacími germanisačními ústavy, které místo požehnání vzdělanosti stávaly se zemi pravou metlou, a na místo překotného hromadění kapitálu v rukách židovských a vídeňských společností mohlo i domácí obyvatelstvo nadíti se jistého ovoce ze své těžké práce a z bohatých přebytků nitra zemského.

Naděje byly ovšem daleko přehnanější, sedělť v ministerstvě Taaffově jako důvěrník koruny dlouholetý (bezmála od 48tého roku) vůdce lidu moravského, a čekalo se obecně vysvobození lidu z nekonečných útrap. Po přestálých strastech byla tato psychologická reakce vysvětlitelna, litovati jest jen, že podlehli jí nejen poslanci ale i lid. Dokud nebyly nejdůležitější požadavky české a v našem případě moravské splněny nebo aspoň splnění jich zaručeno, měli poslanci zachovávati jistou reservu naproti vládě, což mohli snadno učiniti mohouce se přesvědčiti o proudech, které nahoře byly směrodajné. Za to moravští poslanci od začátku náleželi k nejoddanějším přívržencům vlády Taaffovy stojíce v českém klubu Riegrově na straně vlády hned vedle indifferentního ve věcech státoprávních a národnostních velkostatkářstva českého. Byl-li dřívější odpor vůdců českého lidu na Moravě proti vládě velmi nedostatečný a jejich práce mezi lidem nehrubě vydatná, od doby vstoupení ve vládní služby veškera naděje složena ve velikomyslnost vysokých kruhů, a to co mělo býti původně prostředkem k dobývání práv národa, totiž vládní většina t. zv. železný kruh pravice, stalo se cílem politiky moravských poslanců, proti čemuž nestrpěno odporu. Silný byl též moment v moravské politice, kořistění ze vznešeného postavení poslance, což vysvětliti se dá menší ostražitostí veřejného mínění na Moravě. Vláda využitkovavši toho, zavázala sobě moravské poslance k trvalým díkům.

Za vlády Taaffovy ulevilo poněkud břímě navalené na hruď lidu českého na Moravě, stará příkoří aspoň s počátku nerozmnožována novými, tu a tam

se i polevilo oproti stavu dřívějšímu tím že odstraněny některé veliké křiklavosti, a že orgánům vládním nedovoleno hráti na dále s všelijakými kompaňony o osud celých měst a krajů. V ohledu školském lid český na Moravě svépomocí za těchto dob uvedl v život většinu nynějších českých gymnasií a reálek, které po dlouhých odkladech a vytáčkách konečně sestátněny. Sebevědomí lidu naproti vyzývavosti německé a židovské vzrostlo a lid znenáhla vpravoval se ve formalismus státní a společenský.

Za vlády Taaffovy vznikl největší počet nynějších místních časopisů politických, které místy velmi dobře plní úkol svůj v městě a okolí. Organisace spolková doplňována a v některých směrech utužena. Škoda, že práce tato tak prospěšná jen skrovnou měrou dála se z podnětu poslanců, kteří jsouce povahou svou liknavi a na působení mezi prostým lidem nezvyklí, nyní tím více zdržováni byli ohledy na vládu. Sám někdejší vůdce Moravy dr. Pražák zaměnil svůj čestný úřad vůdce a důvěrníka lidu za výnosnější úřad vládní a přetrhnul se zemí, jíž měl děkovati své povýšení, skoro veškeru spojitost. Péče o vychování zdatného dorostu, jehož k tolikerým úkolům na různých stranách Moravy bylo třeba jako soli, ponechána osudu, a ti, kteří byli přijati na milost, odbývali úkol svůj krasořečnictvím a zavděčováním se těm, pomocí jichž doufali dostati se výše. Nejpatrněji se to objevilo na dru. Žáčkovi, jenž dostal se za poslance působením živlů svobodomyslných, maje tak býti přírůstkem krajního křídla mezi českými poslanci. Na úkol prostého pracovníka lidu brzy zapomněl, libuje sobě ve vysoké politice a odkazuje jiné ku drobné práci. Tím způsobem zašantročena jím Národní Jednota pro severovýchodní Moravu, která měla býti po příkladu českých Jednot obrannou baštou českých menšin oproti násilnostem německým a poskytovati podporu drobnému průmyslu odlehlých horských končin zejména na Valašsku. Slibná tato organisace slábla stále nedostatkem péče a chuti k práci hlavně se strany předsedy dra. Žáčka jsouc nyní už spíše mrtvolou, a veřejnosti moravské dán velice zhoubný příklad, jak se věci národní zastávati nemají.

Dosazením dra. Bauera na biskupství brněnské počal síliti proud klerikální, velice záhubný všelikému volnému rozmachu v době tak kritické. Se strany poslanců činěna proudu tomu jakási překážka, jen pokud šlo o toho kterého poslance, jinak vše ponecháno, jak se věci samy sebou vyvinou. Tento politický fatalismus je v moravské povaze velmi význačný a měl též za vlády Taaffovy pro Moravu dosti zlé následky.

Pravil jsem, že smiřovací vláda Taaffova byla s velikými nadějemi na Moravě očekávána a mohla také naděje tyto bez obtíží splniti, nemusejíc sahati na ústavu, ani neměníc volební řád zemský Každé vládě vídeňské jest po ruce značný počet oddané šlechty moravské, i mohla vláda obratem ruky změniti většinu německo-centralistickou v česko-autonomistickou. Vedle toho změnou volebního řádu v komorách brněnské a olomoucké, což jest úplně v moci ministerstva, bylo by značně ulevilo hospodářské, politické i kulturní tísni Moravy a bylo by valně přispělo k stabilisování poměrů v národě českém. Jestliže břímě navalené poněkud povolilo, neměl hrabě Taaffe nikdy úmyslu řešiti otázku moravskou z á s a d n ě, neboť pokládána byla za podmínku rovnováhy ve státě Morava německá a vládě stačilo, že moravský lid proti bezpráví páchanému zrovna nekřičel. Zdánlivý klid a vypěstovaná nehybnost prohlášena za spokojenost a za vzor ostatním zemím. Mínění toto jasně vysloveno ve známém výroku: Mähren ist ein wahres Musterland.

Přes zdánlivou přízeň ostala v nejvyšších kruzích i za vlády Taaffovy

nedůvěra k národu českému, a domnělý jeho pokrok provázen jen s obavami. Politika ta přes všecky nesnáze sledována houževnatě v Čechách, následky její ještě hůře odnesla Morava.

Politickému světu nebylo už od r. 1884 tajno, že hr. Taaffe s navrácením Moravy národu českému upřímně to nemyslí, když při volbách do zemského sněmu proti straně konservativní Belcrediově ve velkostatkářstvu pomohl straně německoliberální zřízením střední strany vládě oddané, která měla státi nad stranami, ve skutečnosti však nebylo lze nikdy dosud rozeznati, v čem by se od strany německo-liberální lišila. Zástupci lidu českého z Moravy učinili velikou chybu, že z tohoto dalekosáhlého kroku vlády nevyvodili ihned náležité důsledky, ale pštrosí politika, po dlouhou dobu vlády Taaffovy provozovaná, nedala domysliti důsledků vládního jednání do nejzazších konců. Byla ovšem i jiná cesta ku vzbuzení zdravějšího pro zemi i pro českou národnost proudu mezi šlechtou moravskou, cesta to, na kterou pomýšlel už ke konci let 60tých Palacký, aby totiž šlechta česká zakupováním velkostatků a navazováním příbuzenských svazků zjednala straně Belcrediově ve šlechtě převahu. Ale šlechta česká, která byla od delší doby úplně zaujata obracováním národa na víru konservativně-klerikální, neměla na takové věci pokdy.

Druhým krokem, směle označujícím neupřímnost vídeňské vlády české Moravě bylo, když ministr obchodu baron Pino r. 1886 příznivý pro Čechy výsledek do obch. komory brněnské, který nastal po rozpuštění této komory ministrem obchodu, na pokřik německého časopisectva znova zrušil, od které doby jsou obchodní komory skoro nedostupným místem pro zástupce české práce a českého důmyslu, ač bez nich by žádná výroba na Moravě ani týden neobstála.

Poukazovalo se od zastanců vlády na utěšený výsledek boje našeho v oboru školském, tak zejména že jsme získali školy české obecné v největších městech německých jako v Brně (kde počet českých žáků na obecných školách dosáhl ke konci let 80tých bezmála 2000), v Olomouci, v Jihlavě a ve Znojmě, dále že se valně rozmnožil počet českých středních škol. Ve skutečnosti vyhověno tu pouze zákonu a ani jedné školy obecné nedostalo se nám bez vydatné dlouholeté podpory Ústřední Matice školské a Matice olomoucké a brněnské a bez dlouhých procesů cestou instanční až k správnímu soudnímu dvoru. Na druhé straně povšimnutí nemenšího zasluhuje množství měst, kde ostal český lid bez dobrodiní vyučování v mateřském jazyku, ba kde dokonce nedopřáno mu českých bohoslužeb jako v Sternberku. Neméně vyvážilo výhody české ve školství obecném houfné zakládání německých škol v úplně českých městech, tedy pro dítky skoro výhradně české, a jak jinak jevila se horlivost úřadních orgánů, zejména za ministra Gautsche ve vyhovování přehnaným žádostem německým naproti křižovým cestám, které bylo pro každou školu nastupovati žadatelům českým. Skoro ani jedno větší místo neušetřeno nadělením něm. obecné školy, tak že tím český ráz Moravy mnohých okresů valně byl porušen. Co pak se týče škol středních, připomenouti dlužno, že ani nejnutnější počet gymnasií a realek nebyl uveden bez svépomoci vlasteneckých sdružení v život, a trvalo to obyčejně hezkou dobu, než přejato nějaké gymnasium do správy státní. Dělo se tak obyčejně, když vláda potřebovala hlasů českých, a možno říci, že se toto nekonečné kupčení se zástupci lidu o největší statky člověka, vzdělanost a národnost, konečně znechutilo každému sebevědomému občanu. Vedle toho však po celou tuto dobu ostal nepoměr ve školách středních českých naproti německým vydržovaným zemí skoro nezměněn, naopak k 6 německým vyšším

s 3 nižším zemským reálkám přibyla ještě druhá německá reálka v Brně, le té doby spravovaná městem, a v poslední době rozšířeno šternberské něm. nižší gymnasium, vydržované státem, ve vyšší.

Za těch okolností musilo každému rozumnému člověku napadati, stojí-li veliké oběti hospodářské a mravní, které zástupci lidu českého podnikají, za ty občasné trpké drobty z vládní přízně. Jeť přece zdárný vývoj školství v zájmu samého státu, neboť bez něho neobstála by při známém obtěžkání námi výrobnost vrstev středních a dělnických, a proto též zásadního odporu proti českým školám vzdáti se musila vláda vídeňská na vyšší poduět po válce r. 1866, když rakouská politika dostala opět trochu rozumu z Pruska. Poselstvím říšské rady byl by se u vlád německo-centralistických též nějaký postupek dal získati a proto není divu, že to neustálé dožebrávání se cit lidu uráželo. Vláda Taaffova nepřispěla skoro ani krejcarem na české vědy a umění na Moravě, a tak ukázalo se, že zemi tu nepokládá za nic více než vhodné útočiště německého kapitálu, na nějž by český lid bez odporu robotoval.

Nejkřiklavěji byla školská politika ministerstva Taaffova osvětlena známými ordonancemi Gautschovými, kdy ještě z toho mála škol, které lid svou pílí a přičinlivostí vypěstoval, bezohledně mnohé zrušeny, jako realné oddělení přerovské střední školy a česká dívčí měšťanská škola ve Víškově, jiný nedovoleno ani na soukromý náklad zříditi nižší gymnasium v Příboře a vyšší třídy gymnasia v Kroměříži a vsaženo tak v sama základní práva státních občanů rakouských. Nemužné chování poslanců v této pohnuté chvíli proti vládě přišlo draho jak jim tak i národu, a Morava zejména těžce odnesla následky napjatého poměru, který od té doby nastal mezi národem českým a vládou Taaffovou. Ne, že by škody, které školství české na Moravě trpělo, byly nenahraditelné, ale že podryta byla v lidu chuť a láska ke školství českému a víra v svépomocný tu postup. Od Gautschových nařízení nelze znamenati na dlouho ani jeden smělejší krok k zařízení potřebných ústavů, ač průmyslová a obchodní podnikavost nezbytně vyžadovala značný počet nových škol odborných. Od r. 1887 nepodniknuto na Moravě žádné větší kulturní dílo, ač zastavení to musilo valně oslabiti víru, že cestou kulturního povznesení domůžeme se svého prvenství v zemi a že též učiněna bude přítrž neustálému hynutí celých společenských vrstev. Připravoval se značný obrat ve smýšlení lidu moravského, dosud ve své přízni vládě Taaffově až k sebezapření houževnatého. Poslanci moravští stali se už dávno nedbalými k jakémukoli ústrku namířenému proti českému národu, zapřevše veškeré zásady národa českého, jako boj za české státní právo, tím méně byli aktivními v takových maličkostech. Oči lidu moravskému otevřely se po dlouhé době a to působením živého státoprávního ruchu v Čechách, úsilnějším bojem proti stále ostřeji vystupující reakci a proti šlapání práv ústavních.

Obrat, který nastal mezi národem českým a vídeňskou vládou r. 1879 přinesl aspoň zjevné stranictví a soustavnou germanisaci při soudech, též postup českých lidí nebyl už nyní tak násilně zdržován jako bylo do nedávna. Pokud se týče rovnoprávnosti, vyhověno aspoň nejhlavnějším požadavkům nestranného soudnictví, aby každý mohl vypovídati ve svém jazyku a jím též podání k soudu činiti. Dle nařízení Pražákova měla se též vyřízení dáti v témž jazyku, v jakém se stalo podání. Nastala tedy v tom oboru jistá úleva, podmíněná ovšem pokrokem české vědy a stále více se naskytujícím větším výběrem schopných sil, které mohly se s lidem srozuměti a též do jisté míry vpraviti se v jeho názory. Za to ostal dlouho nedotčen obor po-

litické a finanční správy, v kterém po celou dobu Taaffovy vlády ostal starý německo-byrokratický duch, úřadníci sebráni ze všech konců říše, tak že se s lidem ani o nejjednodušších věcech smluviti neuměli a i tam, kde náhodou v čelo správy politické dostal se příslušník národa českého, ostal duch staré úřadní nevraživosti, tlumící každý volnější projev obyvatelstva. Hejtmani už se sice nespojovali zcela nepokrytě s kořistnými živly na podrývání blahobytu a spořádaného hospodářství měst, svobod občanských nešetřeno však ani tenkráte dost málo. Zejména od té doby, co Morava stala se útočištěm k zaopatření polských šlechticů a příslušníků všelikých sešlých rodin šlechtických z různých končin říše, stalo se zřejmým, že mezi úřadnictvem nebylo dosti porozumění pro úkoly země, kterou měli spravovati, a pro názory lidu, s kterým se měli denně stýkati. Nebylo divu, že došlo často ke sporům mezi občanstvem a úřadnictvem, které počínalo si nezřídka velice libovolně, obmezujíc nejen projevy politické, svobodu tiskovou a shromažďovací, ale šlapajíc zcela bezohledně i jen malý zbytek samosprávy, který ostal našim obcím.

Jakousi oasou v politické poušti moravské bylo místodržitelování hr. Schönborna. Ne že by soustava centralisticko-byrokratická sama byla na čas přestala zatínati do zdravého těla našeho lidu svoje železné spáry; moment příznivý souvisel tu čistě s osobou místodržitele, který byl po dlouhých létech opět jednou znalý jazyka $^3/_4$ obyvatelstva země sobě svěřené a maje jistou znalost dějin a kulturního vývoje národa českého, mohl se vyhnouti různým konfliktům, do nichž předchůdcové často bez své vůle německými hegemony na Moravě byli uvedeni. Osobní styky se šlechtou konservativní a s mor. poslanci přispěly snad poněkud k povznesení našeho společenského života. V Brně pomohla tomu mimo jiné osobní nevraživost německých předáků k osobě nového místodržitele, čímž poněkud byly obmezeny škodné vlivy německé fabrikantské kliky na osudy celé země. Ale tato osobní přízeň místodržitele ani z daleka nevyvážila následků škodlivých, které mělo úplné poklesnutí opposičního ducha mezi lidem moravským v té době, kdy dílo očisťování Moravy ledva bylo začato a kdy zbývala hlavní jeho část, vyvrácení německého panství v zemi. V zemském rozpočtu dosud byly české potřeby sotva vzpomínány, veškeré ústavy zemské, jako moravská spořitelna, hospodářská společnost, nemocnice, byly úplně německé, a v hospodářství zemském stranické cíle německo-liberální byly na předním místě.

(Příště dále).

K politickému našemu programu.

Uvažuje *V. H.*

II. Němci „liberálové".

Každý národ musí pocítiti bolest, když jiný národ hanoben, neb urážen bývá, i má proto snenáhla vzniknouti společný cit, aby každý národ myslel, co se stalo národu jinému, že se jemu stalo. HERDER.

„Lucus a non lucendo" — „liberálové od neliberálnosti"! Tak lze ohloviti rakouské německé liberály, na něž hodí se, jako na málokoho jiného, proslulé propovědění z veliké revoluce francouzské: „Bláhoví! chcete svobodě a nechcete právu a spravedlnosti!" Od počátku ústavnosti v Rakousku, zejména od utvoření ústavy prosincové, namáhají se němečtí liberálové, aby národnostní svoji panstvíchtivost a zásady svobodomyslné uvedli v lad, a není v řadách jejich nikoho, kdož by jim vyložil otevřeně, že pokoušejí se tu o věc nemožnou, ano nesmyslnou.

Německo-rakouští liberálové tak již zkostnatěli ve svém doktrinarismu, že nemají porozumění stanoviska, jež dnes musí zaujati liberalism v otázkách národnostních; jim naprosto nedostává se smyslu a citu pro žilobití doby. Jen mžikem popatřme, kam míří doba naše, a kde tedy má býti místo osvíceného a životného liberalismu. Jen mání chci vyjmenovati některé význačné jevy sem spadající. Věda již dávno přenesla se přes hranice politického zájmu jednotlivých oblastí, v nichž se pěstuje, vzájemná „kulturní služebnost" i největších národů stává se stále intensivnější, neboť žádný národ jediný nemůže se uzavříti ode všech druhých, aby tím sama sebe co nejvážněji nepoškodil. — Světová poštovní jednota jest výrazem nad jiné výmluvným nezdolné síly, sbližující prostorově i sebe vzdálenější individuality lidu nižšího i vyššího v nejvyšším pojmu: člověka. —

Tu setkáváme se s mezinárodním kongressem socialistickým, hygienickým, lékařským, zde mezinárodní konvence železných drah, ženevská konvence červeného kříže, kapitál již dávno pracuje mezinárodně, slučuje se k podnikům zvláště velikým, jako na př. prokopání převlaky suezské, opatřování státních půjček atd., bez ohledu na jakékoli hranice státní. Letošní konference pro mezinárodní soukromé právo, konaná v září v Haagu, usnesla se učiniti příslušným vládám návrhy pro mezinárodní ustanovení ohledně uzavírání sňatků, ohledně poslední vůle, práva dědického a j., tedy mezistátní uspořádání záležitostí, zasahujících do nejintimnějších poměrů rodiny a jednotlivce! Teď právě volá se po mezinárodním dohodnutí se

v příčině ochrany proti t. zv. anarchismu. Konečně rozpomeňmež se na každoroční schůzky poslanců všech parlamentův evropských, tedy v plném slova smyslu mezinárodní parlament, jenž zabývá se otázkou mezinárodních smírčích soudův, a za nedlouho bude se zajisté zabývati i všemi ostatními mezistátními otázkami a vztahy vzájemnými.

Jaký význam mají barevné hraničné čáry na mapě Evropy? Především dynastický, omezujíce doménu toho kterého rodu panovnického. Vedle toho vyniká jich význam finančně politický; hranice vykonávají službu celní čáry. Nehledě k tomu, že finančně-politické hospodářství jednotlivých států má z valné části (jmenuji pouze militarismus) opět jen význam dynastický, stačí vzpomenouti, že poslední dobu vážně uvažováno bylo o celním spolku rakousko-německém, i o spolku celním celého trojspolku, ano o celním spolku středoevropském, zahrnujícím také Francii. Nebýti „elsasko-lotrynské otázky", snad by celní jednota středoevropská byla svému uskutečnění dosti blízko. —

Nemožno tu nevzpomenouti lapidárného výroku národního filosofa jedné části Němců, Bedřicha Nietsche: „Dík chorobnému odcizení, jež mezi národy evropskými vyvolalo šílenství národnostní a stále ještě vyvolává, a dík krátkozrakosti politiků, šílenstvím tím v čelo dnešního hnutí povýšených, kteřížto politikové ani netuší, že jejich rozdvojovací politika nemůže býti než meziaktní politikou — dík všemu tomu a mnohému jinému, dnes nevyslovitelnému, přehlížejí se nebo se zvolně a lživě vykládají nejneklamnější příznaky toho, že Evropa chce se státi Jedním." —

Nietsche zajisté správně posoudil daný stav věcí v Evropě. Kterak ale lze si tento stav „Spojených států", či lépe řečeno, „Spojených národův evropských", představiti než uskutečněním slov Herderových, postavených v čelo této úvahy? A kdo má se účinněji zasazovati o přivodění doby oné, než ti, již dají sobě říkati „liberálové", kteříž tedy mají býti strážci všelikých svobod? A možno-li sobě i jen pomysliti onen stav všeobecného mezistátního spojenství v Evropě bez obdobného v jednotlivých státech? Dosavádním počínáním pracují naši němečtí liberálové přímo proti vývoji evropskému, čímž dokazují, že nemají žádného porozumění úkolů, náležejících liberalismu v řešení otázky národnostní.

Mluví stále o sounáležitosti své s „velikým kulturním národem německým", pohlížejíce při tom vždy s vrchu na malé „zajímavé a inferiorní" národky, kteří vzpírají se „dobrodiní německé kultury". Dlužno tu připomenouti, že kulturnost není v pražádné příčinné souvislosti s početnou velikostí národa. V republice duchovní nepočítá, nýbrž váží se kulturní činitelé, zde nerozhoduje massa, množství, nýbrž jakost.

Početně malé staré Atheny jsou v kulturním smyslu hodnotou nesmírně velikou, a dějiny lidské vzdělanosti vyprávějí na každém listě, že v ohledě kulturním jednotlivci čelili vždy všemu ostatnímu davu a nad něj vysoko vynikali. I sluší se ono poukazování na početnou velikost národa německého zamítnouti, ježto ve při naší smyslu žádného nemá. Malí oni „inferiorní" národové nežádají sobě ničeho, než plné svobody jich kulturního vývoje, a budou-li tu míti, podstoupí plnou soutěž s velikým národem německým na poli kulturního vývoje. Němci-liberálové stále jen volají vládu a policii, aby je chránila, aby jim „garantovala" to, co zovou svojí „národní državou", a toto přec není lze vykládati jinak, nežli že z vlastní síly si netroufají svoji „državu" udržeti, i že tedy se bojí volné soutěže s malými oněmi národy.

Jaké vysvědčení chudoby kulturní si tu sami vystavují před světem veškerým. Svojí „národní državou“ staví se Němci-liberálové úplně na stanovisko středověkých bojů náboženských, kdy hlásalo se za podmínku smíru pověstné: „cujus regio, illius quoque religio.“ Omlouváme a vysvětlujeme tehdejší náboženský fanatismus nedosti vysokým stupněm humanitné vzdělanosti, čím ale lze omluviti dnešní Němce liberály, kteří by neměli dosti ostrých slov, aby odsoudili náboženskou nesnášenlivost, kdyby na př. ve Vídni nechtělo se dovoliti jiných chrámů než katolických, kteří sic sami první jsou v řadách odpůrců české školy vídeňské? A přece čím vyznání chrám, tím národnosti škola! Vídeň musí býti a ostati německá, ať to stále — proč ne také „katolická“? Že Vídeň má býti především „lidská“ a pak teprve mají nastoupiti diferenciace nižšího řádu, o tom neslyšeti.

Němci přiznávají již teď, že štvanice národnostní v době nedaleké budou posuzovány zcela tak, jako náboženské, že nejen v ohledě vyznání, nýbrž i národnosti platí slova Bedřicha II., aby „každý došel (i národnostně) dle své façony spasení“! Budou tedy vlastní potomci Němců-liberálů v době nedaleké posuzovati je v ohledě nesnášenlivosti národnostní tak, jak dnes oni posuzují předky své vzhledem k nesnášenlivosti náboženské.

(Příště dále.)

Před bouřemi světovými.

A. Sova.

I.

Noc byla prosincová... A vítr zvedˈ se, vyl,
v zem dupal, skučel, plakal a jako dítě kvílil,
na stromy holé pískal, do spousty sněhu ryl
své vzdušné proudy, ječel a náhlým vzmachem šílil.
V mátohách těžkých kopce se vzadu míhaly,
hor štíty zasněžené své lesy zdvíhaly.
Do kruhu tma jen stála a hlas se nepozdvihnul.
Kde jsi? Kdes nyní Praho? —
Hle matným září snem,
v záplavě rudé vstává ve světle zvířeném,
nad kouři šedivými zjev její již se zlíhnul
v širokých, rozprýskaných, zářivých rozlohách.
Rozlil se, rozpíjel se v tisíci konturách...
Mlhový obraz jasní se z dálky prozářené,
sty světel rozpíná se na plání unavené.

II.

Jsi živa? Ozvi se mi. Jak tvor by obrovitý
nemocný v dálce ležel, tam ležíš spoutána.
Svit mlhy zlatorudý se chví do temna vpitý.
Ozvi se... Nezavzdychne sevřena, hlídána...

Nepláče, nezakvílí... Jak v bezvědomí čeká.
Naslouchá bez pohnutí... Sta sporů, bolestí
a plemenných v ní vášní se valí, černá řeka
a v tepnách jejích rychlým úderem šelestí...

III.

I tebe černá nemoc světových žalob chvátí.
Ty vidíš všude kolem sousední národy
do šíře, v tmavé dálky nad územími státi,
nad zubaté čnít hory a trčet nad vody,
jak na číhané, zvědách, zbystřené zraky pnou.
Již bezmocných a bídných se nářky valí tmou.
A z hlídek zákopníků to silněj zaúpí... —
To verbuje hlas Bídy své černé zástupy,
míst přelidněných nouze se vlnivě v něm zdvihá
a země přeplněná hniloby puchem říhá...

IV.

Dnes napjato na skřipci je lidstvo... Větrající
to celek rozdrobený. Matné a nejisté
ve sporných snahách letí ku cílům sténající,
nákazy ve svém nitru a šťávy nečisté.
Ve snahách rozdrobené, podťaté v chtění svém
své kusy rozežírá svým rezem, v zděšeném
kultury kvapu kamsi jak lavina se valí.
S hor Bídy v děsném letu kam padá, padá níž?
V násilných křiku — tichý pláč slabých neslyšíš?

V.

Vše zběsněno je zvyky a pustou násilností,
a nad otročím stádem lehkými úspěchy...
Jak pevný celek, lidstvo, před soudem budoucnosti,
ty nikdy neobstojíš po bludech dlouhé noci,
cos chtělo, nenacházíš: nenajdeš útěchy...
A praskají tvé nervy jak struny přepnuté.
Propastmi zcizeno jsi a rozjitřeno mocí,
tvých bídných srdce k vzdoru se bouří dojmuté.
Bojíš se? Čeho? Slyšíš? Bojíš se lidstvo sebe?
Máš úzkost? Probuzenou již přezrálými sny?
Jich plody nahnívají, sníh rozumu je zebe,
kultura předrážděná tvé zlenivěla dny.
Bojíš se? Bez lupenů že zelených již zvadá
tvá podstata, že celá v plen času padá, padá,
že těžce churavící tu ležíš v přerodu?
Na těsnější vždy zemi své otázky řveš v muce,
v zem biješ čelem v žalu, krvavé zdvíháš ruce,
je rozpínáš a hledáš z bludiště východu?
Kde Moudrost je a Štěstí, jež najíti jsi chtělo,
kde odpověď k tvým sporům? V horečkách vznícených
dál ve tmě hluché třískáš si zkrvácené čelo,
a rozporů tvých vlastních tě hlodá vlastní hřích.

VI.

Vysýcháš . . . Obnažené a pravdou přemoudřelé
ku krisi již se řítíš . . . Zrození také v svět
tví bídní pozdvihují své křiky rozechvělé
a po životě lepším volají ze dna běd . . .
Jak pavouk obrovitý, jenž síť svou rozetkal,
myšlenka náhlých zvratů přes širých světů dál
lepkavé, neunavné své nohy šine, v hřbetu
již roznáší kříž smrti a přes svět pádí v letu . . .
Jde obětí řad prvý, jde v žalář dusivý,
a pod oprátky kata urputně hlavy skládá,
zdá se, že není těžký mu okov dunivý,
jen podkopy když vkládá . . . šílenství v mozcích spřádá . .
a nouzí vysílený řve potupný svůj soud
a vyobcován z výsad, práv rovných, důstojností,
do předu vztekle, slepě se valí v útočnosti
a přibírá dál černý a vítězící proud.

VII.

Kam kráčíš lidstvo? Řekni! . . V tvých horstev mlčení
klášterní jakés ticho . . . Řečnické, bídné žvásty
v parádním lesku hynou . . . Nesmělé těšení . . .
A přesycené zlatem se ke zdi krčí kasty . . .
Bojíš se? Čeho? S e b e? — Tvé stoupá zděšení? —

VIII.

Jsou na přeskoku jiskry na plné batterii . . .
Z měst, ze samot a dědin v hučení vzbuzeném
Myšlenky, bídu ztišit, v řad potomků se vpíjí,
vpád hrozivý jich roste a všecko mění dnem . . .
Národy již se chvějí . . . Co za své bytí řvali
a zoufale se rvali, vše za svůj jazyk dali:
mrak děsný, dusný roste s tou šedí olova,
bouř všelidskosti vstává, hřímá za horami,
domova smutek divný probouzí neznámý,
legie bídných vzbouzí, v jediný tábor volá . . .

A co ty, Praho? Slyšíš? kdy s missí apoštola,
s úkolem vlastní bídy kdy budeš hotova? —

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z naší nové belletrie.

Kj.— Pohled na vynikající zjevy českého románu a povídky v uplynulém roce nutí k několika předběžným poznámkám o všeobecném stavu těchto literárních genrů u nás, k stručnému nárysu jejich nedostatků a ku karakteristice hlavních proudů, do nichž možno zahrnouti obsáhlou produkci naši na tomto poli.

Již sama quantitativní stránka této produkce jest v jistém směru významnou. Ačkoli totiž panuje u nás na poli románu a novelly skutečná nadprodukce, soustřeďující a stravující téměř všecky literární talenty — (okolnost to, odpovídající duševním potřebám dnešního čtenářstva, jeho žízni po stále nové a lehce stravitelné zábavné četbě) — ukazuje přece celková bilance nápadný n e d o s t a t e k v e l k ý c h p r a c í, či řekněme přímo: velkých románů. Pracuje se příliš krátkým dechem, na zakázku, dle potřeby a okolností. Nakladatelské a časopisecké poměry nutí autory rozplývati talent a čas na samé jen „kresby", „obrázky" a „črty".

To pak má své následky pro q u a l i t u prací. Ač nelze upříti znenáhlé zvyšování umělecké jich úrovně během posledních let, jakož i tu okolnost, dnes již nepopíratelnou, že nejlepší nadějné síly mladého pokolení literárního sluší hledati na poli belletristiky (a ne lyriky, jako druhdy), že tedy i u nás přejímá román a povídka v literatuře vůdcovství — nehledě k těmto slibným okolnostem, třeba přece vyznati, že i qualitativně se jeví belletristika naše rozkouskovanou, až na malé čestné výjimky příliš chvatně a běžně produkující, vyhovující potřebám okamžiku, bez hlubokých intencí uměleckých. Počítejme jen, kolika knihám z ní možno zaručiti trvalý význam pro příští pokolení. Aneb kolik z nich bychom mohli s dobrým svědomím odporučiti ku překladu cizině. Byli bychom s počítáním brzy hotovi.

Hlavní, nejvíce diskutovanou bolestí naší na tomto poli jest n e d o s t a t e k v e l k é h o č e s k é h o r o m á n u, ne quantitativně, nýbrž českého románu jako quality literární, karakteristického druhu uměleckého, jako mluvíme o románě ruském, anglickém, norském. Románu, jenž by dovedl hlavní složky našeho života slíti v hluboce typický obraz, jenž by byl napojen naší krví, dýchal našimi touhami a snahami a dal tušiti v jádru svém karakteristické znaky českosti. Národní fysiognomie není ovšem předním požadavkem, nejprv se jedná o silné, ryzí umění. Jsme však zvyklí již tušiti a doufati, že onen vytoužený umělec, jenž bude mesiášem našeho románu,

najde pro něj tento specificky český ráz. Takový umělec se však dosud nenašel, ač máme dnes již k němu blíže než před desítiletím, kdy nejlepší belletristické talenty omezovaly se na román historický, (pro naše obecenstvo vděčnou sice, ale umělecky vždy problematickou formu literární) a moderní román český nechali representovati se pracemi Žofie Podlipské, Věnc. Lužické a jinými známého druhu.

Od té doby však i u nás převládla hesla realismu i naturalismu. Po předčasném úmrtí Třebízského a Brauna zůstává z celého kdys tak oblíbeného genru historického pouze literární dílo p. Al. Jiráska, jež zasluhuje vážnějšího povšimnutí. Druhá větev starého směru, román a novella z české přítomnosti à Vlček, Ferd. Šulc, Lužická klesá očividně na nízkou úroveň šosácké, rodinné literatury, a chudokrevnost její, nedostatek reálného, přímo odpozorovaného, životem kypícího bije do očí tím ostřeji, čím jasněji se ukazují tyto nedostatky vyplněny u mladších talentů.

Jinak dominuje dnes u nás již téměř na celé čáře r e a l i s m. Třeba však ihned připomenouti, že jen se zvláštní výhradou možno slovem tím zahrnovati pestrou řadu přerůzných individualit literárních, chápajících a provádějících hesla realismu a naturalismu v nejrůznějších odstínech. Jaké distance mezí různými způsoby uměleckého nazírání a spracování značí na př. jména Herben, Hermann, M. A. Šimáček, K. Rais, Vilém Mrštík, F. X. Svoboda! Ostatně je český realism stále ještě i ve vlastním svém táboře věcí dosti problematickou. Starý organismus nestrávil ještě dostatečně a nepřijal zúplna a důsledně hesla a theorie přinesené z ciziny. Asimilační tento pochod není dosud ukončen a má pro český realism v zápětí jistou jeho pohvězatost, snahu po kompromisech, až na málo výjimek krotkost a zaraženost, úzkostlivost vůči poměrům a čtenářstvu. Odtud pak také ono vyhýbání se citlivějším problémům společenským, mravním a pohlavním, jež ochuzuje stále ještě literaturu naši se stránky ideové. Náš román neb novella nedovede stále ještě chytiti hlouběji intelligentního čtenáře za všecky stránky jeho bytosti a spůsobiti mocnější kruhy vln na myšlenkové hladině naší veřejnosti, jako to již učinily u nás romány cizí na př. Zolovy, Bourgetovy, Tolstého. Česká kniha vzbudí zřídka kdy interes z jiné stránky než běžné umělecké techniky. Množící se výjimky svědčí ovšem o skrytém rozvoji k lepšímu, ale rozvoj ten postupuje přec jen zvolna, zvolna. — Realism u nás utkvěl též z velké části na zachycování „figurek“ jednostranných osamocených útržků života, na detailové zobrazování malého, ploše všedního, jež pouze dávka humoru může činiti umělecky záživným. Směr to, jemuž klestil u nás kdysi cestu Neruda a jenž dnes má předního zástupce v I g n a t u H e r m a n n o v i a jeho družině ve Švandu dudákovi, Š t e c h o v i, Š í p k o v i a j. — V povídkách K. R a i s e ukazuje se tento druh realismu, upomínající na holandské malíře, bez humoru, s pečlivější a ostřejší drobnokresbou zevnějších znakových detailů, obrácený výlučně na život lidí jedné vrstvy. — U jiných zvláště M. A. Š i m á č k a, G. J a r o š e a Č a p k a cítíme za formou stejně realistickou často i naturalistickou živý tlukot vnitřního života, snahu po podání člověka celého, bohatší citlivost a náladnost, sklon k methodě psychologické. Sem patří zvláště nejlepší práce Šimáčkovy.

A nejmladší generace? Ta, v jejíchž rukou leží budoucnost literatury? Má jména, jež representují další fási ve vývoji realismu. Jmenuji zvláště V i l. M r š t í k a a F. X. S v o b o d u. Naturalism jest u nich s celou kostrou zevnějších udajů a detailů sice přijat ale zároveň překonán. Na něm, jakož i na stavech fysiologických a dosud tak málo zbudovaném poli psycho-

logiky buduje se bytost a život člověka, ne zvenčí, nýbrž z nitra, ne ztrnule, nýbrž v toku, v plynutí, jež je hlavním příznakem nitra a nálad. Bohatší sensitivnost, jakož i zřetel na nový literární materiál: fakta fysiologická a psychofysická vytvořují tomuto směru nový styl, bohatý, jemný, pružný, s celým novým slovníkem terminů a epithet. Obrat to odpovídající onomu, jejž připravuje nejmladší naše kritická škola t. zv. moravská pro methodu a jazyk v kritice.

Dvojí láska, román M. A. Šimáčka, vydávaný právě v sešitech, vzbudil pozornost čtenářstva již před třemi lety, kdy vycházel ve Světozoru. Patří ku knihám, jež přijmou vlídně průměrní čtenáři i nejvyšší instance kritiky. Kniha mírně nanesených barev, mírného zvlnění citového, dýchající klidnou něhou a city prostými, bez komplikace a raffinerie. Psychologická struktura její jest velmi jednoduchá, předvídané výsledky její s mathematickou určitostí se dostavující. Ukazuje pouze dva základní prvky, dvě lásky, dva odstíny citové, jejich spor v duši, vznikání druhého na troskách prvého a konečně jeho vítězství. Lásku, jak ji opotřebovanou, omrzelou, sploštělou stlačila až na bod mrazu dlouholetá známost adjunkta, nemohoucího se oženiti, se stárnoucí dívkou — a naproti tomu v téže době, v této vyschlé, do mechanického chodu pravidelné činnosti zapřažené duši všemi průchody a póry deroucí se lásku k mladé dívce, lásku vřelou, přepadající a zaplavující najednou mysl, jež jí dosud neznala. Tam tedy cit, jenž vysušen dlouholetým živořením přijal formu pouhého zvyku — zde cit elementární, propukající ve vyschlém onom nitru jako reakce prvého. Přechod z onoho do tohoto poskytl by umělci bohaté pole jemných nuancí a jejich nárazy příležitost ku vystižení a rozboru celých bitev vnitřních — kdyby jevištěm pro ně bylo nitro citově hluboce disponované, složité, jemné a — typické. Hrdina Dvojí lásky však, ředitel cukrovaru Lužný, není nikterak typem, není ani osobou tuctovou, jest při všem svém dobráctví abnormálním pavoukem, na ředitele cukrovaru příliš smutným patronem a v poměrech k ženám slabochem, bojícím se vnitřních konfliktů. Chladnutí staré jeho lásky neukazuje se dostatečně motivovaným vlastními jejími příčinami (dlouhým trváním, jednotvárností, neukojením atd.) jak autor má v úmyslu — nýbrž spíše neschopností Lužného k jakékoli lásce vůbec. U člověka, jenž miluje jen svou továrnu, špačka a spravování hodin, nedivíme se netečnosti k nevěstě ani tak jako tomu, že v něm zbylo ještě tolik půdy pro lásku druhou. Třeba však přiznati, že autor provedl svůj úkol, jejž si sám byl stížil, celkem dosti přesvědčivě a při tom umělecky. Psychologie p. Šimáčka jest sice průhledná a přímočará, vystupuje však bez velkých pretensí a působí prostou, sytou svou životností. Plné přilnutí k životní realitě označuje ostatně celou knihu, avšak nad suchý, zevnější detaily pouze obkreslující realism, vyvyšuje ji nejen celkový zřetel ku psychologické stránce, ale zvláště jemné zbarvení náladové, tlumené sice jako v knize vše, ale vystihující pokud pro vnitřní pochody tam třeba tajemné svazky mezi člověkem a krajinou, jednotlivcem a ústředím. Zvláště v této stránce značí Dvojí láska pro tvorbu svého autora značný pokrok, ač vzhledem k vnitřní energii a palčivosti projednávaných psychologických pochodů jeví se naproti předešlým románům jeho „Štěstí“ a „Otec“ všude o několik stupňů mdlejší a tlumenější.

Trojice povídek Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka od neznámého autora, přikládajícího si pseudonym Martin Havel, patří k nejlepším ukázkám naší povídkové literatury posledních let. Neznámý původ

jí stěžuje ovšem značně bližší její určení a klassifikaci, neboť scházejí důležité svazky mezi ní a celkovou duševní fysiognomií jejího původce, a kniha sama, ve své omezené uzavřenosti, jako samostatný objekt a ne jako dílo známého subjektu, připravuje kritika o mnohá důležitá hlediska. Všecky tři povídky knihy uzavřeny jsou osobou vypravujícího autora, chudého studenta Kořínka, v jednotný rámec, a zevní i vnitřní konstrukce jejich jest proto též, ve všech se opakující. Odhalování totiž a znenáhlé pronikání svazků a poměrů rodinných, od klidného vzezření zevnějšího, dájícího jen málo tušiti, k postupným objevům skrytých kollisí a dramat, kombinovaných nejen v mysli pozorujícího vypravovatele ale propukajících bytčejné na konci celou svou silou i nad klidnou hladinu je kryjící. Postup sa zachován je u všech a při skrovném jich rozměru, nedovolujícím hlubší rozbory, a při požadavku, aby vypravovatel podával jen to, čeho byl sám vědkem (tím vyloučen již také každý psychický výklad) — zůstává pro ně hlavním faktorem děj, řada fakt, činů a jich spojením a kombinací budovány jednotlivé postavy. Bližší klassifikace pak vřadila by je na základě toho do oboru ryzí, čisté povídky, působící vědomě a výlučně jen svou stránkou epickou (ve smyslu francouzských contes, jak nejlepší ukázky toho jsou Meriméeho a Maupassanta). K tomu však přistupuje živel ještě jiný. Myslím totiž ostré rozdělení morálního světla a stínu, jež prodychuje celou knihu jistým teplem mravním, stupňujícím se místy až k pathosu. Toto ethické zabarvení nutí autora dávati na jevo sympathie své i antipathie a odporuje tak moderním theoriím naturalistickým. V tom ohledu, leckož i vzhledem k zdrželivé, ušlechtile nesené dikci hádali bychom na starého autora, kdyby nejevila jinak pečlivá drobnokresba detailů a dobře odpozorované některé figury odchovance realismu. Zmíněná morální zaujatost dává knize překročovati naznačené meze ryzí povídky a uváděti ji na pole charakterové, možno říci: dramatické. V každé z těchto povídek (zvláště v poslední Miroslav z Lipan) jsou zárodky, v nichž by pobratá ruka nalezla vítaný materiál k dramatu. K hořejší zmínce o dikci budiž ještě připojiti poznámku, týkající se slohu. Na několika místech bylo jemu ukazováno jako k vynikajícímu výkonu stylistické techniky. Sloh Zápisků Ph. Kor., myslím, jest dokonalým pouze ve smyslu slov Tainových, že nejdokonalejším stylistou jest — kdo nemá svého slohu. Kde tedy slohové roucho přímo se lepí na plastiku obsahovou, splývá s ní v jedno umělecké dílo a potlačuje pretense umělcovy individuality. Tu napadá opět Maupassant s mistrem svým Flaubertem a v tomto genru odpovídá ovšem sloh Zápisků Phil. Koř. zúplna požadavkům ryzí, nezkalené epiky, ač vzhledem k bohatství slovnému a jiskřivosti koloritu zůstává o celé jedno stadium za nejnovějším stupněm českého výpravného stylu, jejž representuje v poslední době nejčistěji Mrštíkova Santa Lucia. — Se živým interessem lze hleděti vstříc druhé serii Zápisků, již počíná právě uveřejňovati Světozor.

(Příště dále.)

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Lidová představení. — Slovo p. Zákrejsovi k jeho článku „Deset let Národ. divadla" v 1. čísle „Osvěty".)

Nerepertoirnost stává se v poslední době chronickou chorobou Národního divadla. Repertoir bez vzoru a účelu přepadá v rozprášené hře jako střípky kaleidoskopu. Nejpestřejší směs, hotová všehochuť. Augier vedle Sar-

doua, Sudermann vedle Shakespeara. Sáhlo se i do starších českých her, ale povrchním a náhodným, zdá se, zabořením ruky, čas od času, podle potřeby kdy jak vyplnit hladový papír divadelní cedule. Systému ani zárodku jeho v tom není vidět. Slíbené cykly českých dramat zapadly zase asi do tmy nestvořeného a nerealisovaného. Zatím nezbývá než konstatovat tato hubená léta a avisovat Šimáčkův Nový vzduch a Hauptmannovu Haničku.

Lidová představení v té formě, jak se pěstují na Národním divadle, nás neuspokojují. Snad finančně vyhovují, snad i více méně esteticky — ale hlavní, podstatný, pojmový jich cíl — socialisaci umění nevystihují a nezasahují ani práškem. Obecenstvo je pořád buržoasie, řemeslník, živnostník, menší úředník — většinou ženy a děti — posunuté jen o úměrný stupeň finančního žebříku na sedadlové škále. Vlastní masse sociálné zůstávají nedostupny již dobou, kdy se hraje. Nových živlů do divadelního obecenstva přivedeno po skrovnu a ty nejsou ještě ty impulsivné vrstvy, ta svěží půda, vybraná a hlouběji založená, s kterou bude se musit umění ve svém zájmu hledět sblížit a na nichž musí mu v prvé řadě záležet.

Druhá je otázka výběru repertoiru, která nám vadí. Výběru! — Ano, kdyby byl! Posud byl jen chaos, ne plodný chaos, kypící a přeplněný životními zárodky, nýbrž umělý chaos, mající vyhověti každému a všemu. Vedle staré předbřeznové, naivní, idyllické a archaistické naší literatury sábnuto po zboží nejmodernějším, po p. Svobodově dramatě evolučním a sociálném „Útok zisku". A vedle toho zase dramata pathetická nebo komedie prostě dikční a verbalistní. Všem všecko. Divadelní správa rozřešila tak bez zvláštních obtíží spor dvojích proti sobě stojících poradných hlasů, z nichž jedni doporučovali „lidu" tzv. sociální dramatiku, druzí naopak naivní, idyllickou a intimní. K těmto posledním patřil zejména p. Kuffner v Národních Listech, kde povedeně mínil, že chudý člověk má dost sociální otázky v životě, nač ho jí rozrušovat ještě v umění a na divadle. Mohla se ovšem zodpovídat s hlubší psychologií, jakou vynesly nejisté a kusé zkušenosti a kontroly lidové četby i v tomto směru. Mohl by se citovati fakt uvedený Hennequinem, že romány z dělnického prostředí, jež dělníci s největší oblibou čitají, podávají toto prostřední falešně zbarvená, že rekové takovýchto „dělnických románů" jsou falešní a romaneskní. Mohlo by se citovat i slovo Lemaitrovo, pronešené odpovědí na Zolovo tvrzení o lidovém, sociálním poslání realismu a naturalismu, že je to umění pro duševní mandariny. A mnoho ještě smyslem blízkých a přiléhajících pozorování a tvrzení.

Ale ve všem tom jest jisté nedorozumění. Netvrdí totiž všecky věty nic jiného, než že skutečné umělecké geniální dílo je rozuměno málo lidmi, elitou. Důsledek z toho byl by, aby se taková díla nehrála, nýbrž aby se hrála díla neumělecká a prostřední — poněvadž se budou jistě lépe líbit. Absurdnost takové logiky je patrna. Je již tomu tak, že umělecké dílo málokdo pochopí a chutná. Úplně ovšem. Ale v odstupňování a klesající kvotě je počet ten stále větší, kruh širší, objímavější. A pak — a ta otázka je pro nás rozhodna — jak vědět, že chudší člověk je k umění, skutečnému umění, nechápavější než bohatší? Hmotná, peněžní povýšenost není přece povýšeností duševní, nezaručuje povýšenost vkusu. Odkud rostou naši nmělci, odkud jde vůbec příliv svěžích šťáv? A myslíte, že z vrstev, z půdy, která dává umělce produktivné, nebude dost vnímajícího materiálu, dost vybraného obecenstva?

Jisté poměrně více než v plutokracii (a finanční kriterion je přece jediným positivným výlučným kriteriem mezi „lidovými" představeními a normálními představeními večerními) Zkušenosti, jaké učinila německá lidová

a volná jeviště, fakt ten ostatně přímo dokazují. Ovšem bude nutno jíti jejich stopami i po vnější hmotné straně i po straně obsahové i repertoirové. Takto nejsou naše „lidová" představení valnou většinou než ústupek — obyčejnému, majetnému diváku — koncesse zámožnému, večernímu, měšťáckému obecenstvu — koncesse přebytečná a škodlivá. Na účet hmoty divadla a mravní — té fikce, které se říká „lid".

* * *

První číslo nového ročníku „Osvěty" přineslo melancholické i polemické intimnosti p. Zákrejsovy v článku nadepsaném po motivující brožuře p. Šubrtově. P. Zákrejs prokazuje svému čtenáři nejprve ciceronské a pak teprve kritické služby. V prvních je rozhodně šťastnější. Jeho vtipy a nápady vyhovují tu — máme-li shovívavý zřetel k stáří a opotřebovanosti tohoto nemnorného humoristy — průměru jeho minulých výkonů v onom výborném listě. Ukázal mimo jiné sedadla vynikajících kritiků divadelních svému čtenářstvu: pp. Kuffner, Vrchlický, nebožtík Bozděch a sl. Schulzová jsou takto demonstrováni při svých kritických výkonech. Každému z nich řekl při tom nějakou příjemnost nebo nepříjemnost (karakteristika to není a nezdvořilost také ne). Tu si reservoval výborný „český Lessing" pro nejmladší kritické živly, ku kterýmž — netvořím-li je sám jediný — mám čest náležeti, a které p. Zákrejs přikryl milosrdnou anonymitou. Zde se p. Zákrejs zapomíná a začíná být skutečně nezpůsobný. Takový nezpůsob je zejména, když vytýká on p. Zákrejs těmto nejmladším „nedostatek krasovědeckého vzdělání". Tak málo se neměl zapomenout po mém skromném mínění on, p. Zákrejs, jehož články pilně čítám a v nichž kromě údajů obsahových a zcela průměrných ciceronských vtipů není nikdy po „krásovědeckém vzdělání" p. Zákrejsově — ani stopy. A proto přece bych nikdy p. Zákrejsovi toto krásovědecké vzdělání neupíral. Můj bože, snad má p. Zákrejs skutečně krasovědecké vzdělání, ale „nenosí je u sebe", nechává si je doma — a dělal tak celý život. Je to jeho sport patrně. Jen tak si vysvětluju, že krasovědecký p. Zákrejs n e n í členem akademie, ač je celá v rukou jeho pánů a mistrů, a že místo něho je tam — pilný Leandr Čech, kritik ne zrovna krasovědecký, ale historický a sociologický po vzoru Tainově a Hennequinově.

Jedno slovo, pamatujte si je: v y j s t e n e p r o s p ě l s t a r é m u a v y — n e u š k o d í t e a n i n o v é m u. Respekt k estetice nemusíte vlévat nikomu. My respektujeme spekulativné metafysické systémy estetické — Kantův jako Hegelův a ten jako Herbartův — jako velikolepé architektury ideové, ne exaktní a objektivné, nýbrž individuálné a výrazné stavby chrámové — ale nám nejsou tím, čím vám: kasárnami nebo trestnicemi, které poutají a dávnou rozhled nebo vězní živé, bohaté a měnné umění. My víme, že estetika není ukončená hotová věda, víme, jak je dnes sporná, záhadná a bolavá, víme, že se včera začala stavět na evolučním podkladu a dnes se začíná již zase bourat.

Druhý nezpůsob, jehož se tu p. Zákrejs dopouští, je ošklivější: je to l e ž. Podle něho klade prý tato část kritiky otázku svoji: je dílo ze s t a r é či n o v é školy — je-li ze staré, nestojí za nic — je-li z nové, je výborné. Tak prý kladou kriterion tyto mladé živly na místo starého: je dílo k r á s n é či ošklivé? Pan Zákrejs dopouští se tu ošklivé pomluvy. Každý, kdo četl kdy kteroukoli moji recensi, ví, že otázku l i t e r á r n í š k o l y v ní ani nekladu, ani nezodpovídám. Pokládá-li se autor za literárního realistu nebo idealistu, jest mi lhostejné — p s y c h o l o g i c k y j e s t o b o j í f i k c e a klam. Je-li dílo k r á s n é, se ovšem také neptám, poněvadž, abych takovou otázku mohl položit, musil bych míti z předu d e f i n i c i k r á s y, typ její

logický — a ten nemám a nemá jej nikdo, kdo neklame sebe nebo jiné. Úloha moje skromnější: sledovati a zjišťovati znaky záliby, psychologické její podmínky a sváděti tak estetiku příznačným procesem v pole psychologické.

F. X. Šalda.

Ko. ***Rozhledy hudební.*** (Česká opera. I. O repertoiru.)

Máme za sebou první polovici letošního zimního období. Doba masopustní, umělecké vzněty nepodporující, umožňuje nám v klidu pohlédnouti nazpět, jak utvářely se chronologicky osudy české zpěvohry od prvních dnů říjnových, po úplném vyčerpání cyklu Smetanových zpěvoher, jímž měla vnitřní hodnota jich pro budoucnost se osvědčiti. Tu konečně uhrnným provedením osmi dramatických děl Smetanových upevněna byla důvěra v životní sílu všech a objevilo se nepřípustno, aby kterákoli z oper těch byla zvláště protežována a jiná na své existenci zkracována, aneb aby častějším opotřebováním jedné zanedbávání druhé dalo se maskovati.

Divadelní správě velice nepohodlna byla slova, jež pisatel o cyklu Smetanově v 1. čísle „Rozhledů" pronesl a p. řediteli Šubertovi dala podnět, aby v brožurce „Desátý rok Národního divadla" (na str. 54.) ostřeji než v publikaci té zvykem svou nelibost projevil. Nepociťujeme potřeby nějaké repliky, neboť ve jmenované brožurce (str. 9.) cifry promluvily, jak v desátém roce trvání Národního divadla po vídeňské výstavě těšily se Smetanovy zpěvohry nerovnoměrnému zastoupení: „Čertova stěna" provozována jednou, „Libuše" a „Tajemství" dvakráte, „Braniboři v Čechách" třikráte, „Dalibor" sedmkráte, „Hubička" dvanáctkráte a „Prodaná nevěsta" (ovšem) třicetkráte.

Mimo Smetany dostal se k slovu jen Dvořák svým „Dimitrijem". Trojím opakováním této zpěvohry krátce před uzavřením devátého roku hleděla správa divadelní vyhnouti se oprávněné výtce, že po odchodu nejproslavenějšího našeho skladatele z vlasti nenašla pro oblíbená jindy jeho díla ani jediného večera. Dvořáka zachránil před úplným ignorováním světový nimbus, jenž jiného žijícího skladatele dosud neozařuje; proto mimo Blodkovu „V studni" nevyplňující ani celý divadelní večer, se v uplynulém období od ostatních českých skladatelů nehrálo vůbec nic.

Výplň repertoiru hrami cizími osvětluje způsob, jakým v Národním divadle postupuje se při sestavách od několika let. Ne dle určitého plánu před začátkem sezóny předem vytčeného, nýbrž dle okamžité potřeby kasovní řídí se pořad her, aniž se kdo vynasnažuje dáti jemu rozumným hospodářstvím kvantitativně bezpečnější oporu. Repertoire nemá základu ani v klassické produkci (Mozartova opera jako by byla zapomenuta, o Beethovenovi „Fideliu" ani nemluvě), ani u romantiků, Weberova „Euryantha, jako významné zjevy Marschnerovy nejsou u Národ. divadla domovem, kdežto z Wagnera jen „Tannhäuser" na ten čas jest divadlu přístupným.

To jest ovšem bilance neveselá pro veliké divadlo. Dá se však vysvětliti z příčin zcela zevnějších, hlavně ze stavu personálního. Připouštěly-li se dříve k velikým partiím síly opravdu umělecky vyspělé, dnes nelze zásadou touto říditi se při ensemblu rekrutovaném většinou ze začátečnických akvisic. Jich připoutání k „Národnímu divadlu" nejen zadrželo činnost a čilost všeho operního celku, takže čtyřměsíční práce nedala vynésti se na povrch ani dvěma novinkám, ale porouchalo celkovou úměrnost jednotlivých představení, jež činívala „Národní divadlo", třeba nebylo nadáno uměleckými silami světohybnými, přece ústavem prvního řádu. Není naším úkolem poukazovati

ým mají se jednotlivé úlohy řádně obsazovati. Tuto povinnost na sebe vzal, lo divadlo spravuje, a ten jedině za ni zodpovídá.

Patřičná revolta očekávala se se změnou roku; tu však neslýchaná událost přerušila jednotvárný proud hudebního života, stávka orkestru. Historický původ její počíná se zahájením jedenáctého roku „Národního divadla". Tehdy zažádalo a přídavek pět členů velice snaživých a dlouho u divadla již zaměstnaných, toužících po konečném zlepšení svého obtížného a špatně placeného postavení. Když tak na uctivou jich žádost kancelář divadelní neměla jiné odpovědi, nežli výhružku propuštění, zorganisoval se orchestr, aby zjednal dostiučinění a domáhal se jako celek regulace platů jednotlivých míst. Správa divadelní počínala si pánovitě, hůře nežli továrník parvenu proti svým dělníkům a sama na sebe tak uvalila kalamitu, jíž mohla se při náležité bedlivosti ovati. Ježto žádosti opětně přednášené buď vůbec nezodpovídala, aneb odpovídala urážlivě, nezbývalo utiskovanému orchestru než utéci se k prostředku násilnému — stávce.

Obecenstvo zprvu chovalo se nerozhodně. Teprve, když orchestr neupokojil diktátu, aby se vrátil do určité doby ku svým povinnostem, a vypsán na všechna místa veřejný konkurs, nikdo již neváhal přidati se na jeho stranu. Veřejnost nedala si oktroyovati domněnku, že by se tak znamenitý dal sehnati v několika dnech a pokládala tento krok buď za mystifikaci nerozumnost. Orchestr se konečně formálně podrobil, aby neporušil autonomii ústavu, avšak de facto podrobila se správa divadelní sama; neboť po dním trvání stávky byly by opera, melodram a balet po celou sezonu nemožny, ředitorium bylo by se musilo koncem ledna ze svého úřadu poděkovati.

Stávka sice šťastně je ukončena, ale požadavky nejsou v tu chvíli náležitě uspokojeny. Ostatně jeví se v orchestru nespokojenost také s prvním kapelníkem p. Čechem, ježto nepodporoval jeho snahy a jinak činností k zdokonalení jeho spíše ochromuje, než aby je účinlivě povznášel. Také proslýchá, že skladatelské kruhy se zasadí, aby na první kapelnické místo dosazen byl Karel Kovařovic. Za důvod uvádí se, jak poškodil p. Čech v hudebního života pražského blamáží při posledním koncertu Rubinsteinově a Grünfeldově, pak při řízení „Prodané nevěsty" v Berlíně.

Správní výbor družstva uveřejňuje prohlášení, že materielné ohledy nedovolují mu zvýšiti gáže sborových těles. Zcela bezpodstatná výmluva. Ať utrhá se zbytečně penězi na vydržování sil neupotřebitelných, jednak také neotřebovaných (na př. pí. Petzoldové a Zikešové) a o prostředky nebude nouze. A když bude nutno za cenu udržení orchestru tak znamenitého zbavovati se sil, jakými v opeře jsou slečny Malkovská, Hešova, Adamcova, Veverková, — sl. Fiedlerova zatím již vystoupila ze svazku — v činohře pak sl. Hanušova, Vlčkova a pí. Málková, nebude to Národnímu nijak na škodu.

„Umělecká beseda" použila „výminečného stavu" a uspořádala za trvání stávky orchestrální XXVIII. populární koncert. Dal podnět veřejnosti k okázalým projevům, avšak pro svůj program k malé přítažlivosti. Komu nebyla slova pisatele těchto řádků v 1. čísle „Rozhledů" o populárních koncertech pronesená, přesvědčil se tentokráte, že „Umělecká beseda" nedala příčiny, aby šosáctví ze svého středu vykořenila. P. Trneček ovládal dříve buď jako pianista, nebo skladatel, nebo konečně jako paedagog. Tentokráte jako předsedou hudebního odboru a koncertního výboru — v koncertě jako byl chtěl v celé trojnásobné své hodnosti presentovati, produkoval se dirigent, dal hráti svůj třívětý klavírní koncert a vystavil tu mimo to svoje žákyně z konservatoře!

Z duševního ruchu za hranicemi.

Italie.

Sestavil *fv.*

(Pokračování.)

Drobet politiky. — Žádné resummé, žádný přehled politických událostí, — nechci čtenářům přemílati naše denníky, týdenníky a měsíčníky, — jen několik stručných poznámek o všeobecné náladě v zemi a o tom, jak jednotlivci v Italii samé pojímají nynější svou domácí bídu. Ba jistě bída, považíme-li, že důchod klesá, — že stav ažia je horší než v době války, — že se Sicilie bouří *) — že nemají již ani zlata, ani stříbra, ani pořádných papírů, — že úřady pozbyly vší důvěry, že se všude ve společnostech zjevně přetřásá krajinský separatismus a republika, — že země pozbyla vší vážnosti v cizině, jako nikdy ani za nejhorších časů cizí vlády, — že i to, co mohlo býti dobrého, bylo učiněno pozdě a špatně. K novému roku 1858 psal Cavour vyslanci pařížskému: Drahý markýzi, přeji Vám štěstí k počínajícímu roku. Kéž by korunoval snahy našeho krále a naší země a utvořil Italii velikou, nezávislou, šťastnou, jak ji nosíme v nadějích od svého mládí. Až tuto velikou práci dokonáme, budeme moci odpočinout.“ Cavour a celá Italie hleděli ku předu, ku předu s důvěrou skoro dětsky jasnou, s odvahou plnou sebevědomí, nadšeni ideálem, jenž jim zářil tehdy tak z blízka. Byli to dni obětí, nesnází, trudů, a přece bylo slunce nového roku vítáno s úsměvem na rtech a očekávání zápasu dodávalo národu jen ještě větší svěžesti a síly. Kdyby tak dnes Cavour vstal z hrobu a viděl tu truchlou nedůvěru k budoucnosti, tu bezútěšnost, tu sklíčenost, až nechuť vzpírati se zkáze!... Ekonomická mizerie dusí jako můra vyčerpané, přetížené obyvatelstvo. Četli jste, jak uvítáno bylo ve sněmovně Crispiovo prohlášení o nezbytnosti nové daně. A italská sněmovna věru nevyniká přílišným jemnocitem k lidu.

I u nás mnoho se psalo a píše o národohospodářském úpadku Italie. Je horší, nežli si dovedeme představit: není to jen porušená rovnováha státního rozpočtu, nýbrž i rapidní klesání výroby, průmyslu, zemědělství, obchodu s cizinou. Kdo ho zavinil? Publicista D'Addosio vyjádřil se o tom takto: „Za tuto ekonomickou bídu není zodpovědno žádné ministerstvo, žádná vláda. Italie povznesla se za třicet let k hodnosti národa. Pozdvihla se z ničeho. Musila utráceti mnoho, aby dospěla, kam dospěla, aby se vyšinula na roveň s ostatními národy.“ Senátor L. G. de Cambray-Digny dokazuje ve své studii

*) Otázku sicilskou důkladně probírá poslanec markýz A. di San Giuliano v právě vyšlém spise „Le condizieni presenti della Sicilia. Studi e proposte“ (Milán, Treves).

„L'Italia economica" (Nuovo Antologia, 1892, fasc. VII, p. 444—72), že nelze svádětí vinu na politiku zahraničnou, na vzrůst nákladu na vojsko,*) poněvadž prý tento je naprostou nutností a nemá do sebe nic přehnaného, jsa držán v mezích pouhé obrany národní. To by arci mluvilo proti těm, kdož tvrdí, že zřídlem italského úpadku je trojspolek. Připomínám, že k témuž závěru o trojspolku dochází Luigi Chiala ve svých pozoruhodných „Pagine d' istoria contemporanea. Dal 1858 al 1892", jejichž třetí svazek „La triplice alleanza" před nedávnem vyšel (Turin, L. Roux e Comp.); dovozuje, že onen trojspolek, jenž předcházel válku Krimskou, nebyl pro zájmy Piemonta daleko tak příznivý, jako je pro zájmy Italie trojspolek dnešní. Ale dílo a názory Chialovy, ač zbudovány na rozsáhlých dokladech, nepotkávají se s velkými sympatiemi ani u širšího obecenstva, ani u kritiky. R. Bonfandini ku př. podotýká dost sarkasticky: „Zákon z r. 1853 (první trojspolek), méně dokonalý podle Chialy, přivedl za šest let Italii do politické situace, nad níž sotva se najde výhodnější v celé historii Italie. Zákon stávající, jakkoli moudrý a prozřetelný, pořád podle Chialy, neuchránil nás před nebezpečím války leda za cenu ozbrojeného míru, sotva méně nebezpečného nežli je válka sama." A vysvětluje: „Lidé z r. 1853 dovedli dáti smlouvě takový směr, zařídíti ji k takovým důsledkům, že předešli její nedůstatky a vykořistili z ní solidní basi pro podivuhodné pokroky politické. Lidé, již měli až dosud v ruce smlouvu z r. 1882, nedovedli využitkovati jejích výhod, aby vtiskli zemi proudy blahodárné, nebo aby je převedli na pole ekonomické, politické, vojenské." Všichni cítí, že stojí na pokraji záhuby, že se nesmí takto způsobem ani o krok dále, nemá-li prasknouti vše, — ale nikdo si neví rady. Mezi všemi řečmi v parlamentě, jež se zrovna chumelí, jediná, jež předložila zemi určitý program, a nejsmělejší byla řeč milánského modeláta, býv. ministra, inženýra Colomba, — a ta byla zamluvena.**)

Ovšem, parlament! Jestli odněkud očekává se spása, z parlamentu jistě ne. Upozornil jsem hned na počátku této skizzy v poznámce na Bonghiho „Questioni di giorno", kde se nalézají četné narážky na parlamentární poměry domácí. Obraz, jejž před námi rozvíjí, přesvědčuje: Po Italii rojí se mnohočtižádostivců, všelijakých, ale vytrvalých; chápou se všeho, jen aby se dostali vzhůru. Však dostati se vzhůru, to neznamená pro ně již starati se o zemi, nýbrž starati se o sebe. A každý prostředek zdá se jim dobrý a správný, jen když vede k cíli a razí jim dráhu. Poslanci podporují ministry, aby jim tito dopomohli k postupu a k úspěchům; voliči volí poslance s týmž úmyslem. A při většině poslanců vyšel volební návrh právě od těch, kteří byli zvoleni, nebo od ministrů, jimž záleží na tom, aby byl zvolen spíše ten nežli onen, t. j. aby byl zvolen spíše ten, jehož hlas je spolehlivější, ano, ale jehož podpora také více stojí. Jediným kriteriem pro každý veřejný výkon v parlamentu, v administrativě, ano i v provádění spravedlnosti stává se již jen to: že poslanec

*) De Cambray-Digny sestavuje vojenské rozpočty hlavních mocností evropských let 1876 a 1891 takto:

	1876	1891	vzrůst o
Německo	472·42 milionů	702·12 milionů	329·70 milionů
Rakousko	276·92 „	348·82 „	71·90 „
Anglie	825·24 „	1081·64 „	260·40 „
Francie	665·98 „	884·29 „	218·36 „
Italie	231·19 „	401·05 „	169·86 „
Belgie	671 „	794 „	123 „

V létech 1891-2 klesl ital. vojenský rozpočet na 360 mill., 1892-3 na 343 mill.

**) K ekonomické krisi italské odnáší se také Giovanni. Pozzi, Le crisi economiche (Řím, Mantagazza, 1893).

si musí udržet svůj mandát a ministr své křeslo. Že Bonghi nepřehání, dosvědčují objevy poslanecké korrupce, učiněné po lonském bankrotu „Římské banky“ (mezi podplácenými shledán byl i spisovatel Rocco di Zerbi!) Fakta, jak je shrnul poslanec Napol. Colajanni v knize „Banche e parlamento, fatti, discussioni e comenti“ (Milán, Treves)*) jsou výmluvnou illustrací k líčení Bonghiově. Ještě instruktivnější pohled do parlamentárních poměrů italských poskytuje Pasquale Turiello ve spise „Il parlamentarismo in Italia“ (Neapol 1893). Turiello klade důraz na to, jak by měl senat právo k větší platnosti v určování národní politiky, neboť on, na rozdíl od anglického, nepředstavuje kastu, privilej, nýbrž má původ demokratický. Za to sněmovně poslanecké by se mělo ubrati na moci a vlivu. Život veřejný zdá se býti soustředěn v ní, — a to je špatné a falešné. Turiello vykládá bystře proč. Scházejí ideály, scházejí strany; rozdíly politické nemají důvodu své jsoucnosti, poněvadž scházejí veliké problémy, jež by se měly řešiti. Poslanec nevidí dále za svůj okres, za svůj mandát. A voliči ho volí, aby z toho měli prospěch oni sami, a nebudou ho voliti, nedostane-li se jim toho prospěchu. To uznamenal již Francesco de Sanctis krátce po r. 1876. A Turiello dodává: „Sněmovna cítí v sobě více jednotlivce, poslance jednoho vedle druhého, nežli samu sebe, svůj kollektivní význam. Má příliš skrovný smysl pro politickou kontinuitu a pro budoucnost.“ Systém parlamentární, napadaný již s různých stran na poli abstraktní vědy ústavní, utrpěl prudké rány od smutných politických běhů v Italii. Nelze se proto diviti, radí-li Villari ve svém novém spise ke zrušení politických svobod, jako De Gubernatis ke zřízení eforátu, nebo Lombroso k zavedení tribunátu, kdežto Bonghi doporučuje „soukromou radu koruny“, jež by se vrátila k „mohutným tradicím ústavy savojské“ a Turiello „vrchní administrativní sekretáře.“ Ale o to vše se země nestará: země žízní po oddechu a klidu. A chyba je ta, že bylina „člověk“ nevyráží tak mohutně jako kdysi. Žádný Garibaldi, žádný Cavour, žádný Ricasolí ani Sella. Nikdo, kdo by se těšil všeobecné důvěře, kdo by budil nadšení aspoň u většiny národa. A tak dostávají se k vládě lidé prostřední. „Dolů s nimi,“ volají všichni — snadno volat, — ale neví se o nikom, koho uvítati radostným „Evviva.“

Literatura. — Samá hesla, samé směry, samé školy, samé theorie. Básníci a romanopisci předesýlají svým publikacím úvody buď vlastní, buď objednané, kde rozvíjejí své esthetické a umělecké názory a nalepují etikettu svému dílu, jako by se báli, že mu nebude náležitě porozuměno, že se v něm nenajde to, na čem si zvláště zakládají, co do něho chtěli vložiti, v něm provésti. V poesii klassicismus, baudelairianismus, humanitarismus a socialismus, v románě psychologismus, symbolismus a mysticismus — to jsou různá vyznání víry, jež má každý adept literárního jména na vybranou. Lze snadno poznati, že ty směry nevyrostly na domácí půdě — sazeničky k nim jsou vesměs z Francie. Není snad druhá literatura evropská, kde by se tou měrou jevila závislost na vzorech francouzských, jako právě mladá literatura italská. Nikdo ať se nemýlí, uvidí-li na praporech modernistů jména Tolstého, Dostojevského, Ibsena. To jsou pro Italii francouzští autoři — kázání, importovaní a interpretovaní pařížskou literární modou. Snad jsem i chybil, mluvil-li jsem o závislosti na vzorech — lépe bylo říci: závislost na theoriích hotových, abstrahovaných. Román Pragův, Buttiův, De Marchiův, Angeliův, Cortesiův, poesie Della Portova, Guerriniho, Razzetiho, Rapisardiho toť pouhé

*) Obsah: 1. La banca Romana; 2. L'inchiesta parlamentare; 3. La quistione morale; 4. La legge bancaria; 5. I protagonisti e l'ambiente.

praktické provádění přijatých theorií. Nebýt skutečných talentů a nebýt starších, kteří se nedávají strhnout vírem násilného novotaření, musila by se literatura ubít nedostatkem bezprostřední inspirace a originálnosti. Zde vězí asi také hlavní příčina (nehledě ovšem k nedostatku širšího literárního vzdělání), proč italská literatura je doma tak málo populární — třeba že Bonghi ve své brožuře „Perchè la letteratura italiana non sia popolare" jen nepřímo se jí dotýkal. Literatura nesouvisí se životem, s prostředím, je umělá, děsná, falešná, výlučná, bezbarvá. V té příčině můžeme si my v Čechách proti Italii lichotit: naši Mrštíkové, Šimáčkové, Svobodové, Herbenové, Jakšové, naši Čechové, Macharové, Sovové nemají tam analogií. Odtud pak nevalné poměry hmotné italského spisovatelstva. „Carmina non dant panem" platí tam doslova. Carducci, autor „Barbarských ód" a „Nových rýmů" vydělává podle vlastního přiznání pérem ročně celých dva tisíce lir! A to Carducci. Jiní mnozí jsou nuceni k řemeslné psavosti, chtějí-li se z literatury slušně uživit. Nepoštěstí se hned tak někomu, jako básníře Adě Negri („Fatalità") dostati 1800 lir ročního důchodu (z odkazu Gianniny Milliforee pro „ženu slavnou nebo dívku neobyčejně nadějnou"), nebo jako G. Vergovi vysouditi za neoprávněné použití novelly jeho k librettu 43000 lir.

Závislost na proudech cizích zaviňuje neustálenost fysiognomie u jednotlivců i u celku. Kdo byl včera veristou, je dnes mystikem, a nevíte, neprorokuje-li zítra psychologickou analysu za jediný důstojný předmět románů: dnes mají na vrch klassicisté a zítra všechno přetéká socialismem. Každé rozdělení a seskupení produkce je vydáno nebezpečí, že bude v nejbližší době zvráceno. Proto přestanu ve svém přehledu na tom zachytit pevný moment jako konec i počátek rozvoje: literatura za rok 1893 poskytne dost materiálu k názoru o literární práci italské.

Lyrika roku toho je přímo nevyčerpatelná. Verše, verše a pořád verše. Tvrdí-li kritika, že se poesie nalézá v úpadku, nemůže se to vztahovati ke kvantitě poetické produkce. Jakkoli by se mohlo míti za to, že poesie zvláště lyrická — nejsubjektivnější a nejindividuálnější forma umělecká — nenalézá půdu příliš příznivou v kollektivním utváření života moderního v Italie celou legii mladých básníků obého pohlaví, mezi nimiž jména jako Giovanni Marradi, Giovanni Pascoli, Quido Mazzoni, Severino Ferrari, Ugo Ceres, Alfredo Baccelli, Quido Biagi, Giulio Salvatori a j. nalézají upřímnou úctu v úzkém kruhu čtoucího obecenstva. Sám kritik Nencioni věnuje jim ve konservativní (co do literatury) revui „Nuova Antol." vřelou pozornost a Carducci několikráte lichotivě se zmiňoval o básních G. Mazzoniho a Sev. Ferrariho, — ač ovšem jiní ze starších (Zumbini, Graf, D'Ovidio, Bartoli, Ancona, Nannarelli) nepokládají za svou povinnost podati pomocnou ruku ani těm z mladších, kteří jsou toho opravdu hodni. Nechci zavdávati o to, zda jmenovaní veršovci byli vždy tací, jací jsou, ale nyní, aniž by tvoří nějakou jednotnou školu, jeví se většinou básníky-idealisty, ne ve starém školském významu slova, nýbrž s jakýmsi novým idealismem, jejž není dost snadno definovat: jest to idealismus založený na reálném, — pozoruje a zobrazuje život pravdivý, denní, ale obestírá ho idealisujícím příkrovem. Jak drsně ve své upřímnosti zní vedle nich poesie socialistického básníka Rapisardiho, jejž jeden z jeho přátel trochu přehnaně nazval „nejklasičtějším a nejupřímněji aristokratickým mezi italskými básníky žijícími!*)

*) Alfredo di Scanno ve své theoretické brožuře „Poesia d'ieri, poesia d'oggi", kde buší do symbolismu v poesii a praerafaelismu v malířství, hlásaje umění socialistické, pro Rapisardiho nadšen. Ale týž Di Scanno staví Walta Whitmanna vedle Carducciho a v Adě Negri vidí budoucí básnířku socialistickou!

Dost příznačné je, že mezi publikacemi minulého roku objevuje se také překlad Baudelairových „Květů zla“ pořízený Riccardem Sonzognem a opatřený krátkými studiemi Sainte-Beuva, D'Aurevillyho a jiných. Italská kritika bude teď moci spíše skontrolovat, co je na baudelairianismu Della Portově a Guerriniho (jehož „Postuma“ trvám, sklamala) — baudelairovského.

Ze starších básníků stojí v rámci minulého roku především Gabriele d'Annunzio svým „Poema Paradisiaco“ a „Odi navali“. „Poema Paradisiaco“ řadí se k dosavadní tvorbě D'Annunziově, toho D'Annunzia, jenž se od 15 let rozplývá láskou v čarovných zahradách, mezi zurčícími fontánami, mezi bělostnými sochami mramorovými. Leda že proti umělé, ozdobné, propraçované strofě a proti výstřední oslnné barvě jeho obrazů v dřívějších pracech nalézáme zde prostotu, místy až chudou, strofy dialogisované a verše mluvené, kde metrická forma a rým ztrácejí svůj raison d'être, a suché kombinace harmonických slov, jež nechávají čtenáře chladného a lhostejného. Sem tam ozývá se však i tu inspirace zabarvená životní opravdovostí. V „Odi navali“ pokusil se D'Annunzio změniti mélickou poesii oceanu v heroickou, hledaje nadšení u moře a zároveň v italské historii. Jakkoli je všude znáti osvědčeného stylistu, koloristu a veršovce, zůstává celkový dojem velmi slabý — strojenost obrazů a obratů odkrývá nedostatek pravého vznětu.

Hned vedle něho stavím Artura Grafa; jeho sbírka „Dopo il tramonto“ přichází tři léta po „Meduse“ a nemnoho se od ní liší hlavní náladou, bezútěšnou roztrpčeností, ultraleopardiovským pessimismem. Je to zvláštní poesie, jež nemá příbuzné v současné Italii. Vystupuje v ní dvojí živel, harmonicky splynulý, ale rozeznatelný. Koncepce připomíná německého romantika, forma italského klasika. Se žádným jiným básníkem nestýká se Graf tak často jako s Jindř. Heinem; v jeho strofách blásí se opět a opět Bojardo a Ariosto, ale jeho verš nese se plně a čistě jako verš Magnifica Lorenza a Poliziana. Jeho obraznost je prosáklá středním věkem (Graf se jím zabývá v četných studiích), jeho legendami, jeho rytířskými romány, jeho pastorellami; libuje si ve vidinách temných, apokaliptických, někdy mrazících jako vidiny Leconte de Lislovy.

Razettiho „Carmi e odi barbare“ (se 2 listy Carducciho) vyznamenávají se dokonale carducciovskou manýrou stylu, ale při své stylistické bezvadnosti patří mezi nejtemnější a nejšroubovanější z básnických plodů posledních let. Za to podařilo se autorovi podati některé zjevy suše prosaické ve tvaru opravdu básnickém, jako v odě „Per una felce“.

Giovanni Maradi, jenž sem spadá sbírkou „Ricordi lirici“ dal hned prvním svým svazkem básní vydaným r. 1879 u Zanichelliho znáti, že se v něm objevilo ryzí nadání. Začal jako všichni skoro mladí básníci: bez originálnosti a s divokostí, jež chtěla být uhlazenou, kdežto byla jen banální. Dnes vychází jeho sbírka s předmluvou — Panzacchiho. Místo leopardiovskoheinovského kritisování života a přírody, ozývají se v ní výlevy lásky a povznešených citů. Forma je naskrze elegantní a přesná.

Od Quida Mazzoniho zaznamenávám sbírku „Voci della vita“. Před básníkem, i když se zabývá předměty více všeobecnými, zdá se vznášeti drahá vidina: rodina, — rodina, již si utvořil, již živí svou prací, jež v něm udržuje radost ze života: rodina ve svých skromných starostech, ve svých denních příhodách i ve svých malých mrzutostech. Proto, když jeho lyrika je milostná, neumí chápati lásku jinak, nežli jako nerozlučný svazek dvou bytostí spojených přísahou: tak a jen tak. Když popisuje ženu, nedovede si

ji představit jinak, nežli jako matku. Je to lyrika bez výbuchů, bez prudkého nadšení, ale provanuta novým pojetím.

Bylo kdesi řečeno, že Quido Mazzoni a Severino Ferrari jsou si podobni ryze toskánskou chutí stylu; oba každým způsobem náleží k hloučku básníků, v němž lze viděti životní mízu mladé lyriky italské. Ale to místo dávají Ferrarimu spíše jeho básně již uveřejněné a známé, nežli jeho poslední sbírka sonettů „Maggio", z níž sotva by získal jasnou představu o něm, kdo by byl od něho nečetl nic jiného. Vskutku je v této knížce tak svrchovaná nesrovnalost obsahu a motivů, že je skoro nemožno, aby z toho všeho zbyla v duši čtenářově trvalá stopa.

Oprávněné naděje a značnou pozornost budí mladá básnířka Sylvia Albertoni, jejíž sbírku „Versi" doporučil Panzacchi vřelým úvodem přízni obecenstva. Je to dívka sotva dvacetiletá, jež skromně a pracovitě žije v Bologni, v jasném ovzduší své rodiny. V prostém svazečku najdete celou její duši, s jejími ideálními vzlety, s jejími pochybami, s nečetnými radostmi, se záchvaty svrchované sklíčenosti. Ne brutální výbuchy veristické, ne vybledlá mdloba, ne, nýbrž všude hřivý dech vroucího citu, mladistvě svěží smysl pro přírodu a život, smysl, jenž se někdy stává hlubokým a bolestným, vlévaje do strof jakýsi slavnostní smutek, jakýsi bouřlivý závan snů a ideálů; pak nevýslovná jemnost citů, domácích, milých vzpomínek, drahých, nezahladitelných obrazů; a posléze jakýsi osobní ton bezútěšnosti, vnitřních zápasů, nadějí na vždy zapadlých, jenž čtenáře mučivě vyrušuje. Takový je obsah „Veršů". Forma je nestejná; lze takřka postupně sledovati umělecký pokrok autorčin a ponenáhlý vývoj jejího ducha. V prvních lyrických kusech lze pozorovati jistou trhanost stylu, jež místy klesá ke mdlé nedbalosti („Cantata del Freddo"). Ale v některých básních je taková svěžest koloritu, taková plynnost verše a tak zvláštní intonace myšlenek, že se nemůžeme zdržeti podivu nad formální dovedností mladé básnířky.

Mario Rapisardi si svou „Atlantide" špatně posloužil. Rapisardi přecházel od básně k básni, od přesvědčení k předsvědčení. Věřící stal se materialistou a atheistou, monarchik republikánem, dnes je socialistou a zítra snad bude anarchistou. Po nevinné „Palingenesi" přišel „Lucifero", jenž obsahoval pikantní galerii osobních nájezdů, po „Luciferovi" přišel „Giobbe" přeplněný sprostými žerty bezbožeckými; po „Giobbovi" posléze je tu „Atlantide" ve 12 zpěvích. Rapisardi dělá propagandu socialismu, ale bohužel je pojetí socialismu uduseno pod spoustou osobních parodií, připomínajících operetty Offenbachovy. Je jich hezká řada, literátů postižených důtkami výsměšku; nejvíce strhán je sám Carducci: je představován několikerým způsobem karikaturním — nejmírněji jako baletka a provazolezec. Jsou ovšem jiní, kteří našli milost v očích Rapisardiho. Oktava Rapisardiho je lehká, spádná, zvučná.

Z ostatních vybírám jen zběžně mladého pěstitele meter barbarských, Vincenza Ussaniho se sbírkou „Vigilia d'armi", klassicistu F. Casu se sbírkou „Nuove rime", strojeného veristu Camila Cocciu s knihou „Il libro delli amori", studeného Agostina Cameroni s jeho „Versi" a básnířku trpících Clarici Gouzy Tartufari s „Versi". K málokterému přehledu poesie hodí se tak jako sem hexametr z Razzetiho „Carmi e odi barbare" (oda „La gloria"):

Passa, dator di fama, il popolo, e versaioli non guarda *)

(Příště dále.)

*) Lid, dárce pověsti, jde mimo a nevšímá si veršotepců.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. V Praze, 22. ledna.

(Proces s „Omladinou" a historie omladiny. — Zavraždění Mrvy a politické doslovy k němu. — Český sněm. — Kealice v českém sněmě. — Národní velkostatkáři. — Doplňovací volby. — Věci moravské.)

Mn. — V popředí politických rozprav a článků novinářských jest proces t. zv. „Omladiny", 15. ledna zahájený.

Historie „Omladiny" jakožto domněle tajného spolku jest známa z jednání o výminečném stavu na říšské radě; v jednání tom „Omladina" a velezrádné její „rejdy" hrály hlavní úlohu. Bez existence t a j n é h o spolku „Omladina" by vláda výminečný stav naprosto nemohla odůvodniti.

Co jest rozuměti pod slovem „Omladina", jaký jest jeho pravý a s k u t e č n o s t i odpovídající význam? „Omladina" vyhranila se ze strany sociálně-demokratické v samostatnou s t r a n u politickou, skládající se hlavně z mladé generace dělnické; oproti straně sociálně-demokratické „Omladina" znamenala rozhodný pokrok tím směrem, že přestala pokládati heinfeldský program za dogma, od něhož nesmí se pod ztrátou titulu pravověrného socialisty v ničem odchýliti, a snažila se zaujmouti určitější stanovisko v otázce národní a náboženské; (že se tu objevovala rozmanitá mínění a nebylo hned jednotnosti, rozumí se samo sebou).

Tím způsobem přiblížila se však velice programu, který byl vypracován a přijat na druhém sjezdě pokrokového studentstva slovanského ve Vídni r. 1892 konaném. Sbližování dělnické omladiny a pokrokového studentstva šlo rychle před se, až stalo se docela skutkem na sjezdě kladenském (12.—13. února 1893.) Tam přijat byl — až na odstavec týkající se slovanské vzájemnosti — program pokrokové strany (studentské) od části socialistické omladiny dělnické; od té doby pokroková strana obsahuje tedy jednak pokrokové studentstvo, jednak pokrokovou omladinu dělnickou neboli, jak krátce říkáno, „Omladinu".

Styk studentstva s „Omladinou" byl přirozeně nejčilejší v Praze; pokrokoví studenti („pokrokáři") chodili do schůzí (veřejných nebo důvěrných) pořádaných „Omladinou", a naopak.

Listy repraesentující pokrokovou stranu studentskou byly posléze „Č a s o p i s p o k r o k o v é h o s t u d e n t s t v a" (dříve „Časopis českého studentstva"), a pokud studentstvo toto opustilo již síně školní a vstoupilo do veřejného života, časopis „N o v é p r o u d y" (ve směru literárním) a „N e o d v i s l o s t" (ve směru politickém); orgány pokrokové mládeže dělnické byly pak „P o k r o k o v é l i s t y" (dříve „Omladina").

C. k. úřadům bylo pokrokové hnutí od samého počátku nepohodlné; jevilyť se v něm nové, moderní myšlenky, a za druhé bylo viděti, s jakou opravdovostí

pokroková strana své zásady pojímala a je také prováděla. Program pokrokové mládeže prohlášen byl ve všech směrech v národním, politickém, kulturním a hospodářském na sjezdě vídeňském vládním zástupcem za „státu nebezpečný“ a dle toho též bylo od úřadů proti pokrokovému hnutí vystupováno.

Se zápalem a temperamentem mládeži vlastním přistoupila pokroková strana především ku provedení svého programu v otázce národní; poznala, že nutno otázku tu již co nejdříve rozřešiti, že nutno získati národu českému co nejdříve politickou samostatnost, aby se mohlo s náležitým zdarem a jistým úspěchem postupovati v otázkách kulturních a hospodářských.

Rozhodnost a opravdovost, s jakou se uchopila mladá generace praporu státoprávního, zdála se vládě tím nebezpečnější, že strana pokroková hleděla postaviti hnutí státoprávní na široký základ lidový.

Státní moc brzy uvykla si však pohlížeti na ni jako na protirakouskou a protidynastickou a již a priori původ všeho, co se ve veřejnosti stalo a tento ráz mělo, hledala v ní. Když dne 17. srpna v předvečer narozenin císařových stala se pak ona demonstrace na staroměstském náměstí, odhodlala se státní moc sáhnouti ku přísným prostředkům repressivním; celá řada mladých lidí byla zatčena a na základě nejasných a zmatených výpovědí na policii se strany některých vyšlechaných, především však na základě udání romantického Rud. Mrvy utvořen z politické strany pokrokové tajný spolek „Omladina“, jemuž byly přičteny všecky demonstrace v Praze i na venkově za posledních let sběhlé. A tento tajný spolek byl hlavním argumentem pro schválení výminečného stavu a dnes jest předmětem obrovského procesu, právě projednávaného.

Proces nynější předcházela krvavá událost malostranská: zavraždění zmíněného Rud. Mrvy, který — jak ostatně z obžalovacího spisu je vidno — byl udavačem všech téměř obžalovaných. Vysloviti určitý úsudek o této vraždě posud nelze, ne tak proto, že věc je ve stadiu soudního vyšetřování a nutno počkati na jeho výsledek, nýbrž proto, že některé okolnosti činí ji velice záhadnou: dva pachatelé, kteří se ke skutku na policii přiznali, nejsou vůbec pro členství v „Omladině“ žalováni, pátrání pak po původcích podle zásady „Cui prodest?“ rozhodně by vedlo jinam než k t. zv. „Omladině“; dosavadní průběh líčení zřejmě již ukázal, že by bylo daleko lépe pro obžalované, kdyby Mrva byl na živě a osobně vypovídal před soudem.

Krvavá tato aféra byla žurnalistice nám nepřátelské vítanou příležitostí, by se vrhla na stranu — mladočeskou a radikální její křídlo. Způsobem, který svědčí o veliké mravní zvrhlosti publicistiky, strana mladočeská a „paličské“ články a řeči z jejích řad vyšlé činěny zodpovědnými nejen za „Omladinu“, nýbrž i za zavraždění Mrvovo. Když takováto slova vyšla i v listě vládním, vyvstal na českém sněmu posl. dr. Engl, odmítl důstojným a rozhodným způsobem tak nízké utrhačství a pověděl, kdo je za rozhárané poměry v Čechách zodpověden: „... veškeru vinu za tyto rozčilující zjevy v českém národě i dnes i pro budoucnost právem svalujeme na ty, kteří svou zvrácenou a provokační politikou lid český neustávají dráždíti.“

Slova Englova zde uvedená byla jedině správnou odpovědí na všechny podobné hlasy a rekriminace, daleko správnější nežli to horlivé jich vyvracování a bránění se proti nim, jaké jsme četli po několik dní v „Nár. l.“ My naprosto nemáme příčiny něčím takovým vycházeti z rovnováhy: my jsme žalobci, nikoli obvinění. „Nár. l.“ zašly dokonce tak daleko, že hodily zase v té době kamenem i po „Omladině“, aby jen ukázaly, že s ní nemají, jakož i strana mladočeská, nic společného.

Český sněm zasedá od 28. prosice. Zemský rozpočet na r. 1894 vypadl nepříznivě. Potřeba jest 13·7 mill., úhrada 0·9 mill., deficit 12·8 mill. zl. Na uhrazení deficitu vypisuje se 39% ní přirážka k přímým daním (29·4 mill. zl.), jež tedy vynese 11·4 mill. zl. Nedostává se ještě 1·3 mill. zl., ve skutečnosti však bude tato suma větší, poněvadž jednak každoročně mimořádné vydaje deficit zvyšují, jednak letos zvl. nastalou neúrodou a nouzí r. 1893 poplatní síla obyvatelstva bude sama sebou menší, nehledě ani k faktickému úbytku daní v případech, kde bylo nutno daně odepsati. Aby rozpočet zemský mohl býti uhrazen, bude nutno učiniti výpůjčku 2 mill. zl. Bylo již nejvýš na čase, aby na českém sněmu byly vysloveny positivní návrhy, jak „pomoci" financím zemským. Dr. Herold velmi sympathickou řečí obhájil návrh, aby z daní, jež si stát osobuje bez svolení sněmu, byly vráceny zemi ty, jež jí patří, především daň pozemková.

Positivní návrh stal se i v jiném směru: Dr. Vašatý žádal za zřízení zvláštního nejvyš. soudu pro země koruny české. Podobný návrh ozval se skoro současně na sněmě moravském, kdež i žádostí posl. lidových za zrušení výmineč. stavu v Praze osvědčována solidarita Moravy a Čech.

Jinak činnost sněmovní záležela většinou v podávání petic, interpellací a návrhů (posl. Janda na odpomožení bídě rolnictvu, Formánek na zřízení samostatné pokusné a výzkumné stanice pro zemědělství v král. Českém, Pacák a Janda na zřízení nucených hospod. společenstev a důchod. statků, dr. Dvořák, aby při uzavírání obchod. a celní smlouvy s Ruskem šetřeno bylo zájmů zeměděl. Sedlák a Prokůpek na revisi pozem. daně a j.) Intterpellací podáno však málo vzhledem k současným poměrům u nás a postupování c. k. úřadů. Také jest malým důkazem opravdovosti, že většina návrhů počíná stereotypně: „Slavný sněme, račiž se usnésti a končí: Zemskému výboru se ukládá atd." Poslanci naši nedávají si ani tolik práce, aby podávali samostatné, vypracované a odůvodněné návrhy! Snad zdá se to někomu maličkostí, ale taková maličkost je charakteristická.

Koalice přestěhovala se, jak se zdálo, z Vídně i na sněm, ale poslední dobou se uvolňuje. Historická šlechta upustila od úmyslu postoupiti liberální šlechtě několik mandátů; jednak asi poznává, že koalicí nejvíce prospělo se liberálům, jednak ji zarazilo vystoupení národních velkostatkářů jako zvláštní politické strany, a výtka od těchto jim učiněná, že historická šlechta odchyluje se nejen od názorů všeho českého lidu, „ale též od samé podstaty toho, co přec tvořilo vlastní základ programu konservativního velkostatkářstva za vůdcovství t. zv. historické šlechty."

Tento měsíc konáno bylo několik doplňovacích voleb v Čechách, které vesměs skončily zvolením mladočeského kandidáta. (Staročeši, až na Domažlicko, kde kandidovali proti dru. Kurcovi dra. Steidla, svých kandidátů ani nepostavili.) Na Mladoboleslavsku zvolen byl do zemského sněmu dr. Škarda, na Domažlicku a Strakonicku dr. Černohorský, na Jilemnicku dr. Kramář. V obchodní komoře pražské zvolen továrník J. Prokopec, v plzeňské J. Leminger. Na Domažlicku a Strakonicku důvěrníci hodlali zase navrhnouti prof. Masaryka jako kandidáta. Prof. Masaryk na prosbu a výklady strany, že by volbě jeho přikládán byl politický význam, ustoupil; na místě něho kandidován i zvolen prof. dr. Kurc! Z této okolnosti, jakož i z toho, že na Jilemnicku kandidován realista dr. Kramář, soudíme, že neběželo straně ani tak o význam, jaký by byl volbě Masarykově přikládán, nýbrž že šlo jí a zejména některým osobám v ní se nalezajícím o to, aby svérázná a samostatný úsudek mající osobnost Masarykova se do klubu nedostala. —

Co se týče věcí moravských neposkytují mnoho potěšlivého.

18. prosince m. r. výkonný výbor lidové strany vydal osvědčení, ve kterém vzal na vědomost úmysl poslanců lidových setrvati prozatímně ve společném klubu na sněmu zemském s týmiž moravskými Staročechy, o kterých se před tím v témž osvědčení praví, že obrat jejich k opposici nestal se z důvodů věcných a z přesvědčení o dosavadní neprospěšnosti vládní politiky, a z té příčiny že strana lidová setrvá nadále v boji proti straně staročeské. Jeví se tu zřejmý odpor v osvědčení samém, tak i rozpor mezi stanoviskem výkonného výboru lidové strany a postupováním jejích poslanců.

Této nedůslednosti a nerozhodnosti výkonného výboru lidové strany jest přičísti, že došlo na svornostářské prohlášení všech poslanců moravských dne 9. ledna, ve kterém mimo jiné proklamováno „rozhodně opposiční vystupování proti vládě.

Jakou cenu mělo toto prohlášení a jak nemravná sehrála se jím komedie, která nikterak nepřispěje k povznesení lidové myšlenky na Moravě, ukázalo se hned druhého dne ve sněmovně moravské. Toho dne posl. Tuček dával podepisovati resoluční návrh na zrušení výminečného stavu v Praze, ale nesehnal dostatečného počtu podpisů, neboť strana Fanderlíkova jednak ze sněmovny vyšla, jednak podpis přímo odepřela; mezi těmito byl i „mladočeský“ poslanec Svozil, který krátce na to vystoupil z mladočeského klubu na radě říšské!

Jest svrchovaná již potřeba, aby jak Mladočeši, kteří poslance Svozila do klubu na říšské radě přijali, tak lidová strana moravská vzali si z této události jednou pro vždy náležité poučení, že přijímati mezi sebe živly polovičaté a nerozhodné a podávati ruku ve jménu jednoty a svornosti lidem tak zkompromittovaným, jakými jsou moravští Staročeši, znamená seslabovati vlastní svou posici, rehabilitovati lidi vládní a přispívati ke zmatení názorův i k seslabení mravních pojmů v lidu. Očekáváme, že výkonný výbor po těchto zkušenostech vší silou se zasadí o to, aby lidoví poslanci moravští utvořili na sněmu moravském samostatný klub. To bude počátek nové šťastnější éry politické na Moravě. Resoluce na které se výkonný výbor usnesl v neděli 21. t. m., [„aby lidoví poslanci v otázce vystoupení z klubu jednali, jak za dobré seznají jsouce za své dotyčné jednání zodpovědni zároveň voličstvu, jež svým časem povoláno bude ku pronesení soudu nad oprávněností nebo pochybností každého jich kroku“] jeví málo rozhodnosti a nemůže býti v té věci posledním slovem. Výkonný výbor a s ním lidová žurnalistika musí v této otázce si počínati s daleko větší určitostí a energií, tím spíše, že poslanci lidoví, jak jsme doslechli, nejeví valné chuti podrobiti se jejich přání a z klubu moravských „národních“ poslanců vystoupiti.

Sjezd sociální demokracie československé o vánocích v Č. Budějovicích prohlásil, že stojí oproti ostatním stranám buržoasie jako samostatná strana opravy a změny veškerého společenského zřízení a že trvá proti nim na svém odmítavém stanovisku potud, pokud svobodomyslné strany nepřistoupí na hospodářský program sociál. demokracie. Za první krok uznání lidskosti pracujících tříd žádá přímé právo hlasovací v ohledu politickém a zkrácení doby pracovní na 8 hod. denně v ohledu hospodářském. K dosažení požadavků svých užívati bude strana všech vhodných a účelu sloužících prostředků, po př. zahájí všeobecnou stávku.

Organisace strany skládá se z organisací místních, okresních a krajských, jichž je 13. Do výkonného výboru volí krajinské organisace po 2 důvěrnících, organisované odborové skupiny po 1. Do Ústřed. výboru volebního, jenž řídí

všeho druhu volby, vysílá každý okres po 3 důvěrnících, výkonný výbor má tu hlas poradní. Volební výbor okresní složen je z 10, krajskou organisací volených členů.

Pro rodiny uvězněných utvoří se vězeňský fond. Právní ochrana bezplatná ve věcech trestních bude opatřena výborem ve srozumění s kraj. organisacemi. Jména právních zástupců, s nimiž výbor smlouvu uzavře, budou uvedena v listech.

Program strany může se měniti jen na všeobecném sjezdu rakouském.

Strana má 9 politických listů o 23.550 exempl. a 11 odborných listů o 21.700 exempl.

Sjezd rakouských odborových organisací ve Vídni o vánocích obeslán byl z Vídně 69 spolky a 125 spolky z ostatních zemí, celkem delegátů bylo 280. Odborná organisace dělnictva v Rak. jest nedostatečna. Ve Vídni z 311.652 dělníků je pouze 20.000, z ostatních pouze 11.320 dělníků ve svazku. Sjezd rozhodl, aby příbuzné odbory výrobní sloučeny byly v jednu průmyslovou skupinu, z níž bude volen 1 zástupce do odborné komisse. Tato zakládá fondy (stávkový), dělnické pokladny, řídí odborný tisk. Proti tomuto centralisování postavili se někteří delegáti na odpor, žádajíce, aby organisace dělnictva spočívala na federativním rozdělení dle zemí. Za účelem organisace zavádí se progressivní daň. Stávky ohlášené centrální správě zemské, jež o tom podá zprávu ústřed. komissi, budou podporovány. Jinak ne, leč v případě nenadálém. O generální stávce rozhodne v únoru sjezd ve Vídni. Přijata resoluce pro svěcení 1. května a protest proti výminečnému stavu v Praze.

Návrh poslance dra. Pacáka.

Poslanec dr. Pacák podal v zemském sněmu království Českého návrh, aby v obecním zákoně pro království České zrušena byla náležitost obecních shromáždění ve případech § 85. a § 2. obecního zřízení. Návrh ten dost překvapuje a jistě nezamlouvá se tak, jako onen návrh, který s tímto poslancem podal posl. Schvarz o reformě obecního chudinství. Odvolávajíce se na vývody článku „Korporativní povaha obce samosprávné“ v čís. 3. „Rozhledů“ litujeme, že návrh p. dra. Pacáka tehdá nebyl znám, abychom byli k němu přihlédli. Dnes připojujeme jen několik poznámek.

Z námitek v návrhu učiněných byla by vážná toliko námitka obtížnosti obecních schůzí u velkých obcí. Proti tomu sluší uvésti, že obce opravdu velké mají své svobodné statuty a nepodléhají obecnímu zákonu. Rostoucí obce se statutů domáhají a jen u nás, kde následkem dlouholetého hnětení českého národa obce zdají se míti málo touhy po dosažitelné svobodě, jde věc tak pomalu a pohodlně, že teprve Praha (z něm. Liberec) má vlastní statut, kdežto ve značně menším markrabství moravském je 6 obcí a ve zcela malém Slezsku 3 obce se svobodným statutem. Však kdyby nicméně u velkých obcí bylo nemožno ustanovení ono vykonávati, možno přece pro takové obce navrhnouti jiný příbuzný modus a nikoli žádati zkrátka zrušení celé instituce, která při menších městech a obcích venkovských s prospěchem vykonávati se může.

Obecní shromáždění v Čechách jest zvláštností obecního zřízení, zvláštností, která v ostatních zemích tohoto státního spolku mimo Moravu, dolní Rakousy, jež v obcích podél české hranice tento právní ústav částečně akceptovaly a do zákona přijaly, a mimo Vorarlberg (patrně pod vlivem obecního zřízení sousedního Švýcarska), nemá obdoby. Ústav ten je tedy u nás veřejnoprávní zvláštností, jako vůbec mělo veřejné a státní právo české leckteré odchylné sice ale dobré

instituce. Odstraňovati tyto dobré instituce ze života a ze zákona není ani potřebno ani chvalno. Assimilujeme a přispůsobujeme se tím stále víc a více všerakouským poměrům centralisované říše, a rozumí se, že tím potíráme sami svoji státoprávní individualitu. Poslanec Pacák doznal přece sám, že ustanovení § 85. a 2. obec. zřízení bylo zákonodárcem dobře míněno. Nuže, proč je chce zrušiti? Nevykonává-li se nějaké dobré právo, je spíše radno dbáti toho, aby se vykonávalo, než aby se zrušilo. Neboť míti nějaké veřejné právo, je přece lépe, než ho vůbec nemíti.

Návrh posl. Pacáka také byrokratisuje obec, přenášeje proti duchu a znění základních ustanovení obecního zřízení všecku vrchní moc obce na sbor zastupitelský, a musila by následkem toho návrhu změněna býti i jiná ustanovení zákona. Zdali je posavádní zbytek staré mocné české samosprávy n ě k d y starostům nepohodlným, nepadá na váhu. Byrokratisování samosprávy, zvláště dobrovolné byrokratisování nelze podporovati. Samosprávu byrokratickou nahradil by přece lépe byrokratismus úřadů státních! Obec jako korporativní jednota osob je ve svých záležitostech cosi samostatného (věda správně říká stát ve státě). Tato korporativní povaha obce zakládá sílu obce, jež zračí se zvláště v oné možnosti korporativního usnášení ve věcech z v l á š t ě d ů l e ž i t ý c h (§ 85., kdy se obec podstatně a vážně hospodářsky rozšiřuje, a § 2., kdy obec svůj posavadní organismus mění). Tento korporativní a konstitutivní moment, tuto projevovanou v ů l i občanstva, která jest obdobna plebiscitu zvláště vyvinutých států, nelze logicky nahraditi souhlasem dozorčí okresní samosprávy a souhlasem výkonných orgánů samosprávy zemské. Dozorčí moc okresní samosprávy a výkonných orgánů zemské samosprávy je právě pozdní plod intensívního byrokratického seslabování obce a podřizování obce úřadům vyšším (zeměpanským, vrchnostenským atd.). Ostatně jest návrh posl. Pacáka i sám v sobě nekonsekventní, chtěje usnešení korporativní obce nahraditi jednak schválením okresního z a s t u p i t e l s t v a jako sboru usnášecího a jednak schválením zemského v ý b o r u (nikoli sněmu) jako a d m i n i s t r a t i v n í h o orgánu zemské samosprávy. Souhlasili bychom s návrhem, aby odpadla v případech § 85. a 2. ob. zák. náležitost schválení zemského sněmu, jakou zemský sněm přijal ve schůzích v březnu 1863 a v dubnu 1864 konaných, jakožto modifikovanou kautelu na místo původně předlohou navrhovaných $^3/_4$ usnášejících občanů. Avšak se zrušením přípustnosti obecních schůzí nemůžeme souhlasiti, nechceme-li seslabovati samosprávu, která, jak praví Schäffle, hledí vstříc lepší budoucnosti, majíc zabezpečeno působiti blahodárně tam, kde stát pro nemožnost detailního zasahování působiti nemůže.

Voličská shromáždění dle obecního zřízení a obec. volebního řádu přípustná, jež i § 4. shromažďovacího zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. 135 ř. z. výslovně předpokládá a jež ani výminečný zákon o suspensi státních občanských práv ze dne 5. května 1869 č. 66 ř. z. nemůže suspendovati, takřka již ani nevykonáváme, přenášejíce rokování o záležitostech voličských do hospodských klubů, jež může vláda libovolně rozpustiti. Nyní pak navrhujeme si ještě zrušení přípustných obecních schůzí! A to činíme v době, kdy sám říšský soud (stížnost zbraslavského MUDra. Waltra) takřka slovně uznává, že říšská ústava není všeobecnou, nýbrž jen pro jisté záležitosti a že nevztahuje se na věci politické, spočívající na naší d o m á c í ú s t a v ě k r á l o v s t v í, tedy na ústavě, která rovnomocně stojí v e d l e ústavy říšské, m i m o ni a n e p o d l e ní. To činíme v době, kdy jiná říšská instance (správní soud) uznává širokou moc samosprávné obce (lublaňské tabulky). Když vídeňské vlády v létech absolutního centralismu posílaly do Českého království, jehož vyvinutá obecní samospráva byla známa, přísné zákazy, aby mimo schůze voličské nebyly v Čechách konány žádné obecní

schůze — tehdá vlády ty jistě netušily, že my sami budeme svá s namahánim udržovaná stará práva a staré výhody rušiti.

Jak to jde dohromady? Prohlašujeme pořád do světa, že bojujeme za staroslavnou individualitu českého státu a dobrých částí jeho zřízení, a při tom amputujeme pořád, kde se co dá. *V. Choc.*

Výsledek práce stálého trestního výboru.

(Pokračování.)

Přistupme k posouzení jednotlivých trestních ustanovení.

Při velezradě nalézáme jen některé redakční změny. Jen v § 85. výb. předlohy žádá se k pojmu přípravného jednání, aby tiskopisy k rozšíření určeny byly. Z motivů je patrno, že se má na okolnost tu souditi „ze způsobu provedení, počtu exemplářů a z jiných okolností.“ Tato stilisace povede k velmi sporným míněním.*) Vůbec výbor sám doznal při odůvodnění povinného udávání (§ 145.), že je těžko ano nemožno, známky zrádného jednání samostatně posouditi, ale to nevadilo, aby zločiny trestané káznicí neb státním vězením od jednoho roku ponechány byly nadále v nejasné stilisaci.

Beztrestnost udavači slíbena nyní v § 89. také při zemězradě (osnova vládní slibovala jen při velezradě.)

Mimo tuto „reformu“ při zemězradě byl změněn ještě § 95. vl. osn. v tom směru, že je potřebí přivodění válečného nebezpečí pro stát (dle vl. osnovy jen pouhého nebezpečí) a tím, až na snížení minima při vyzvědačství ze 6 na 3 měsíce, odbyl výbor nejdůležitější politické zločiny.

V partii o urážkách Veličenstva a členů panujícího rodu nalézáme jen dvě změny k lepšímu: jednak sníženo minimum trestní sazby při urážce skutkem z 5 let na 3 leta a všude zavedeno jako eventuelní trest státní vězení, čímž uznána možnost politické povahy této urážky, jednak „porušení povinné úcty vůči císaři“ musí se dle výborové předlohy státi veřejně t. j. před množstvím lidí.

Návrh na škrtnutí ustanovení o porušení povinné úcty byl výborem zamítnut. Dle výslovné interpretace výboru není při tomto činu potřebí úmyslu uraziti. „Poněvadž pojem urážky a úmyslu uraziti vůbec a obzvláště při útocích namířených na posvátnou osobu císařovu in concreto těžko ustanoviti lze, bylo by možno buď příliš široké neb příliš úzké vykládání tohoto ustanovení, kdyby nebylo vodítka.“ Poněvadž výbor si nepřeje ani jednoho, ani druhého, ponechal ustanovení, pod které se dá vložiti — — všechno, co nejde pod pojem urážky. O změnách oddílu činů trestných proti spřáteleným státům promluveno již dříve.

Při zločinech a přečinech vztahujících se na působnost a volbu zastupitelských sborů učiněna důležitá změna v tom, že pojem donucení sněmovny neb některého člena k určitému jednání neb opominutí definován nyní jako „užití násilí, pohrození násilím nebo poškozením na těle, svobodě, cti aneb majetku“, kdežto vládní předloha mluvila jen o způsobení protiprávních škod. Nyní postačí hrození újmou, ke které vyhrožující má právo (ku př. hrozba žalobou, výpovědí z práce atd.)

Podobně definováno jest překážení ve výkonu volebního práva, což vzhledem k dělnictvu jest velice důležito.

Jestliže při všech těchto politických činech trestných viděli jsme aspoň částečně snahu zlepšiti předlohu vládní, nacházíme při pročítání partie o trestných činech proti působnosti a vážnosti státní moci úplnou pokleslost energie výboru.

*) Je ku př. přípravným jednáním vytisknutí velezrádného článku v časopise, majícím 24hodinovou censuru, čeká-li se s tiskem až do rozhodnutí státního zastupitelství?

Každý liberálnější návrh byl zamítnut tak, jakoby se výboru jednalo o to podporovati „konstituční vývoj státu“ zřízením nedotknutelné vlády. Hned v generální debatě bylo upozorňováno, že vládní předloha navrhuje zde velké pokuty, a že měřítko jest vzato stejné jakou u zločinů ze ziskuchtivosti spáchaných a navrhováno, aby se jednak snížily pokuty, jednak rozvrhly jinak, než při sprostých činech trestných. V motivech uvádějí se důvody pro změnu takto: „Vysoké peněžní pokuty jsou oprávněny jen při zločinech, majících rás plutokratický, ne však při deliktech převahou politických. Vysoká peněžní pokuta mohla by zde potud škodlivě působiti, že by poskytovala možnost neobyčejně vysokou pokutou materielně sníditi politického provinilce v těch případech, kde by ať již pro nepatrnost přečinu nebo ze strachu před výtržnostmi nechtěli uznati na trest vězení.“ Většina výboru návrh takto odůvodněný zamítla. Aby pak vše to, čeho se menšina obávala, mohlo se snadno díti, zamítán byl jeden opravný návrh po druhém. Zajímavo je čísti zprávu výboru. Většina se často ani nenamáhala odůvodniti svoje rozhodnutí.*) Všimněme si jen některých důležitějších návrhů na změnu. Tak místo chvalně známého § 305 nyn. trest. zák. máme nyní §§ 111, 112 a 113. Z nich nejlepší jest § 113, kde se praví: „vězením do 6 měsíců neb pokutou do 1000 zl. bude potrestán, kdo činy, které zákon trestem ohrožuje, veřejně vychvaluje (anpreist)“. Ve výboru označeno toto znění jako neurčité a poukázáno, že tento článek vůbec zamezuje kritiku. Většina na to dala tuto odpověď: „Většina jest pro vládní předlohu. Nedá se popříti, že velebení (Verherrlichung) spáchaných zločinů jest pro veřejný pokoj neméně nebezpečno než přímé vyzývání ke spáchání činů těch“. Většina jako by zapomněla, že mezi „anpreisen“ dotčeného článku a „verherrlichen“ její zprávy je ohromný rozdíl. Odůvodnění její právě proto, že musí voliti k němu daleko mírnějšího výrazu, ukazuje právě naopak na potřebu změny dotčeného článku. Ostatně dnešní praxe mohla výbor poučiti o tom, jak se užívalo čl. 305. nyn. tr. zákona ku potlačení kritiky, takže není „nepochybno, že třeba velmi rozhodné odsuzování mnohých právních poměrů samo o sobě není vychvalováním“ trestních činů. Odporučovali bychom výboru studium konfiskačních nálezů obzvláště opozičních listů.

Při zločinu pozdvižení zlepšil výbor definici v tom směru, že je nutno, vyhlásiti nějakou k rozchodu. Návrh. aby s tímto vyzváním spojeno bylo stručné poučení o následcích — zamítnut. Ponecháno bylo ustanovení vládní předlohy, že při povstání a pozdvižení beztrestným stává se ten, kdo se vzdálil dříve než násilnosti spáchány byly a než účelu srocení se dosáhlo.

Při tom zajímavý je výklad většiny výboru: „Vlastní nezákonnost nespočívá při těchto deliktech (t. j. při povstání a pozdvižení) v pouhém srocení se, nýbrž ve skutečném spáchání zamýšlených násilností. Ovšem je dle definice již pouhé účastenství na srocování se za dokonaný delikt prohlášeno, ale ve skutečnosti (im Grunde) je to přece jen přípravné jednání, nanejvýš pokus vlastního jednání, porušujícího právo“. Ptáme se jen, kde zůstala logika! Theorie právní bude míti z tohoto odůvodnění nový cenný poznatek: že může býti vlastní a nevlastní porušení práva! Zákon bude ovšem tím horší, čím více bude těch „nevlastních porušení“.

Zpráva výborová oznamuje nám, že rozvířil se velmi ostrý boj při § 128. tr. předl., který jedná o uveřejňování úředních tajemství osobami neúředními. Článek tento, resp. 2. odstavec jeho, přešel k nám z Německa po známé aféře Bofkenově. „Vězením do 3 měsíců nebo pokutou do 500 zl. má býti trestán,

*) Odbývalo se to ku př. takto: „Návrh na snížení maxima trestu neziskal většiny (§ 118.)“ „Většina výboru nebyla toho náhledu“ atd.

kdo veřejně spis, jehož úplná neb částečná nepravost mu známa anebo z dostatečných důvodů pravděpodobna byla, za spis od císaře neb úřadu pocházející vydává. Namítalo se, že již pouhé opomenutí příliš příkře se tresce. Výborová většina řekla, že prý ze znění je vidna nutnost hrubé nedbalosti, a přece článek ten žádá pouhou pravděpodobnost. Při druhém odstavci, dle něhož témuž trestu propadne, kdo „úřední výnosy nebo jednání, které výslovně za úřední tajemství prohlášeny jsou anebo stran kterých uveřejnění zakázáno jest, uveřejňuje" a to dle výborové předlohy „znaje okolnosti tyto". Oposice namítala, že publicistice nemá býti ukládána povinnost zachovávání úředního tajemství. Úřední tajemství zachovati musí jen úřední osoba. Jestliže jiné osoby o tom se dovědí a tajemství publikují, mají jen potud z toho se zodpovídati, jestliže jsou zde známky jiného zločinu (ku př. zemězrady), ne však jen pro porušení tajemství. Dedukce minority zpráva vlastně nevyvrací, nýbrž praví jen, že tak dedukovati nelze.

Podobně jako při trestních činech proti úřadům, nalézáme také málo oprav při činech trestných proti veřejnému pokoji a řádu. Opět najdeme zde různá zajímavá odůvodnění k zajímavým trestním ustanovením. Tak při § 135. vl. př. praví se ve zprávě: „Ustanovení (§ 135.) má za účel pověstný paragraf nenávisti a opovržení totiž § 300. nyn. tr. z. nahraditi. Všeobecně jest asi uznáno, že ustanovení platného práva, pod nějž dá se subsumovati každá ostřejší kritika jakéhokoli vládního aktu, nevyhovuje konstitučním principům a že reformy potřebuje." Výbor tvrdí ve zprávě, že to napravil tím, že nepostačí veřejné hanění ústavy, zákonů a zařízení státních, institucí manželství, rodiny a vlastnictví, rozhodnutí soudních, nařízení a opatření vládních neb úředních, ani rozšiřování vymyšlených a překroucených skutečností, nýbrž že nutno nyní, aby se to dálo za tím účelem, aby tyto instituce v opovržení uvedeny byly. Podívejme se však do praxe! Zde bude se, jako se to dálo dosud, vždy předpokládati již předem, že snaha vzbuditi opovržení zde byla, a žalovaný bude míti mlčky uloženo břímě důkazu, že úmyslu toho neměl. Důkazu toho provésti nemůže, poněvadž jeho ujišťování se věřiti nemusí, a svědky na to, že úmyslu neměl, míti nebude. A tak starý, dle zprávy výboru „pověstný" paragraf konati bude dále služby při konfiskacích a subjektivních stíháních. U oposičních listů bude se snaha „v opovržení uvésti" nařízení vlády pokládati za samozřejmou a „konstitučním principům" bude se opět dobře dařiti. Výbor ponechal však také ustanovení o „vymyšlených a překroucených" skutečnostech. Opět dobrá věc pro konfiskace. Zemský soud pražský zavedl praxi, že v objektivním řízení se důkaz pravdy nepřipouští. Konfiskuje se list dle § 300. tr. z. (dle § 135. osn.), poněvadž prý se hledí tvrzením nepravdivých událostí v opovržení uvésti vládní nějaké nařízení. Nabídněte při námitkách důkaz pravdy, máte listiny, svědky atd., uvádíte fakta doložená v provedení námitek. Soud prohlásí, že se důkaz pravdy v objektivním řízení nepřipouští a — — potvrdí konfiskaci, poněvadž v listu byly tvrzeny nepravdivé skutečnosti.*) Proto uspokojení, že odstraněn „pověstný paragraf nevyhovující konstitučním zásadám", není odůvodněno. Nejlépe by bylo úplně odstraniti tento článek, anebo aspoň užiti návrhu menšiny: „kdo ústavě atd. hrubě spílá (beschimpfen), dopouští se přečinu."

Osnova hledí také čeliti novým sociálním proudům. Tak nalezáme v § 141. výb. osn. ustanovení proti svádění ke stávkám. Jak vládní tak i výborový návrh

*) Podobná rozhodnutí učinil soud zemský při námitkách proti konfiskaci „Nár Listů" a „Neodvislosti". Při „Neodv." nabízen byl jednou důkaz při článku jednajícím o strašnické aféře svědeckými protokoly z procesu proti účastníkům, ale důkaz pravdy nepřipuštěn.

uspokojoval se s obyčejným pojmem donucení, platným ve všech ostatních případech, nýbrž přidal k výhrůžkám poškození na těle, svobodě, c t i nebo jmění, ještě jednu: n a d á v á n í (dle výborové osn. „zarážející nadávání"). Tak jako by nadávání nebylo již obsaženo ve vyhrůžkách újmy na cti.

Proti anarchistům má dle zprávy (ne dle textu) směřovati § 144., ve kterém výbor postavil se na správnější stanovisko než osnova vládní, prohlašuje za trestné šíření na spojení, které má za účel n á s i l n é odstranění manželství, rodiny a vlastnictví. Tím mizí nebezpečí, že by článku toho mohlo býti užito proti socialistům.

Práce výboru v oboru politických činů trestných neuspokojuje. Mnoho starého, neurčitého a nejasného materiálu ponecháno. Reformy provedeny mnohde jen slovy, a praxi vlivu míti nebudou, poněvadž za neurčitá slova dána jiná neurčitá slova. Víme, jak míní výborová většina vyhověti vývoji konstitučních principů, ale víme, že osnovou jim neposlouží. (Příště dokončení.)

Veřejná vydání větších evropských zemí a jich upotřebení.

Referuje *Vojt. Hořínek.*

V červnu r. 1893. vydal Richard Kaufmann brožurku „Die öffentlichen Ausgaben der grösseren europäischen Länder nach ihrer Zweckbestimmung" nanou na základě číslic z roku 1892. Podáváme čtenářům „Rozhledů" hlavní výsledky práce K a u f m a n n o v y bez bližšího zdůvodňování příslušných číslic, an jinak referát přespříliš vzrostl a stal by se vlastně překladem celé brožury.

K a u f m a n n stanoví především celkovou sumu vydání jednotlivých zemí vůbec a dělí je na vydání s t á t n í a vydání a u t o n o m n í*); pak přistupuje ku způsobu ú h r a d y těchto vydajův a to především dle obou hlavních zdrojů příjmů: 1. daní i dávek vůbec, 2. příjmů d ů c h o d o v ý c h, totiž všech ostatních druhů příjmových kromě veřejných dávek. O b a tyto hlavní zdroje příjmové pak opět rozlišuje v příjmy s t á t n í a a u t o n o m n í.

Tímto způsobem lze z výsledků nabytých K a u f m a n n e m sestrojiti následující z á k l a d n ý p ř e h l e d příslušných poměrů, k němuž vypočítal jsem a sem připojil nejdůležitější poměry procentové.

1. Prusko (30,623.169 obyvatelů)

	Vydání vůbec			Vydání kryto jest					
				daněmi státními a dávkami autonomními			příjmy důchodovými		
	celkem	z čehož		celkem	z čehož		celkem	z čehož	
		státní	*autonomní*		státní	*autonomní*		státní	*autonomní*
absolutně po 1000 m	2,701.000	2,178.800	522.700	1,011.000	692.500	318.500	1,690.000	1,486.800	208.200
poměry procentové	100	80·6	19·4	37·4	25·7	11·7	62·6	55·1	7·5
		100	24		100	46		100	13·7
		100			31·7			68·3	
			100			61			39
na hlavu marek	88	71	17	33	22·5	10·5	55	48·5	6·5

*) K a u f m a n n užívá názvu „lokální" i zahrnuje sem vydání (a příjmy) obcí okresů, krajů, celých území a pod. k účelům veřejným.

2. Rakousko (Cislajtanie 24,168.510 obyvatelů)

	Vydání vůbec			Vydání kryto jest					
				daněmi státními a dávkami autonomními			příjmy důchodovými		
	celkem	z čehož		celkem	z čehož		celkem	z čehož	
		státní	*autonomní*		státní	*autonomní*		státní	*autonomní*
absolutně v 1000 *m*	1,728.000	1,280.800	492.200	1,119.000	947.000	172.000	604.000	283·800	320 200
poměry procentové	100	71·4	28·6	65	55	10	35	16·5	18·5
		100	40		100	18·2		100	113
		100			77			23	
			100			35			65
na hlavu marek	71	51	20	46	39	7	25	11·8	13·2

3. Italie (30,537.872 obyvatelů)

absolutně v 1000 m.	1,950.000	1,355.000	595.000	1,547.000	1,082·000	465·000	403·000	273·000	130.000
poměry procent.	100	69·5	30·5	79·3	55·5	23·8	20·7	14	6·7
		100	44		100	43		100	47·6
		100			80			20	
			100			78			22
na hlavu marek	64	44	20	50·8	35·4	15·4	13·2	8·9	4·3

4. Francie (38,496.662 obyvatelů)

absolutně v 1000 m.	3,642.000	2,638.000	1,004.000	2,981.000	2,271.000	710.000	661.000	367.000	294·000
poměry procent.	100	72·4	27·6	81·9	62·4	19·5	18·1	10·1	8
		100	38·1		100	31·3		100	80
		100			86·2			13·8	
			100			71			29
na hlavu marek	94·6	68·5	26·1	77·5	59	18·5	17·1	9·5	7·6

5. Velká Britanie (38,109.329 obyvatelů)

absolutně v 1000 m.	3,149 000	1,805 000	1,344.000	2,307.000	1,495 000	812.000	842.000	310.000	532 000
poměry procent.	100	57·3	42·7	73·2	47.5	25·7	26·8	9·8	17
		100	74·5		100	54·3		100	172
		100			82·8			17·2	
			100			60·4			39·6
na hlavu marek	82·6	47·3	35·3	60·5	39·2	21·3	22·1	8·1	14

6. Rusko*) (evropské bez Finska 95,168.381 obyvatelů).

absolutně v 1000 m.	3,392.000	3,089·000	303·000	2,158.000	1,881.000	277.000	1,234.000	1,208.000	26·000
poměry procentové	100	91·1	8·9	63·5	55·3	8·2	36·5	35·7	0·8
		100	9·8		100	14·7		100	2·1
		100			60·8			39·2	
			100			91·4			8·6
na hlavu marek	35·6	32.5	3·1	22·7	19·8	2·9	12·9	12·7	0·2

*) V „autonomních" příjmech Ruska bylo třeba opravy číslic Kaufmannových:

Z těchto přehledů možno mi zde vytknouti toliko číslice zvláště význačné. V Anglii na př. vydaje autonomní činí 74·5% vydajů státních, což snad by bylo lze vyložiti nejbohatěji vyvinutým životem svobodné obce i samosprávy anglické vůbec, na druhém, opačném konci jest Rusko, kdež vydaje autonomní dosahují pouze 9·8% vydajů státních, kterážto až příliš nízká číslice zdá se potvrzovati neúplnost výpočtů Kaufmannových.

Při úhradě veřejných vydání jest důležito, děje-li se úhrada dávkami, či důchody ostatními.

Vydání kryto jest procentově:

Země	Dávkami	Důchody	Země	Dávkami	Důchody
1. Francie . .	81·9%	18·1%	4. Rakousko .	65 %	35 %
2. Italie . . .	79·3 „	20·7 „	5. Rusko . .	63·5 „	36·5 „
3. Anglie . . .	73·2 „	26·8 „	6 Prusko . .	37·4 „	62·6 „

Jaká to stupnice zajímavá! Zříme tu, že majetek důchodový nejvíce přispívá k uhražení veřejných vydání v Prusku, kdež dávky následkem toho daleko menší měrou tlačí poplatníka, než v zemích jiných. I praví vzhledem k tomu Kaufmann o Prusku doslovně: „Úhrnná suma všech povinností pruského státu obnášela 1. dubna 1891 6 050,796.646 m. 31 f. vedle 752.298 m. 57 f., na rentách, jichž cenu kapitálovou nelze udati. Oproti tomu ale dosáhla suma investovaná v téže době ve státních železných drahách 6.173,322.449 m. 98 f. byla tudíž větší než suma povinností, takže další majetek domén, lesů a dolů byl zcela dluhů prostý. To však jest tak skvělý stav majetkový, jaký žádný jiný větší stát ani přibližně nemůže vykázati".

Přehled svrchní jest ale nedostatečný, ježto shrnuje vydaje a příjmy jak státní tak autonomní. Rozdělíme-li však oboje, dospějeme ku seřaděním těmto:

Vydání státní kryto jest procentově:

Země	Dávkami	Důchody	Země	Dávkami	Důchody
1. Francie . .	86·2%	13·8%	4. Rakousko	77 %	23 %
2. Anglie . .	82·8 „	17·2 „	5. Rusko . .	60 8 „	39·2 „
3. Italie . . .	80 „	20 „	6. Prusko .	31·7 „	68·3 „

Vydání autonomní kryto jest procentově:

Země	Dávkami	Důchody	Země	Dávkami	Důchody
1. Rusko . . .	91·4%	8·6%	4. Prusko . .	61 %	39 %
2. Italie . . .	78 „	22 „	5. Anglie . .	60·4 „	39·6 „
3. Francie . .	71 „	29 „	6. Rakousko .	35 „	65 „

Pro nás poučno jest místo, které ve stupnicích těchto zaujímá Rakousko. Autonomní tělesa uchovala sobě tolik majetku důchodového, že jest tu Rakousko v čele všech jiných zemí; za to co do majetku státního jest Rakousko téměř tam, kde — Italie. Anglie a Francie jsou sice na tom ještě hůře, ale zde vyvažuje nepřízeň poměrů těch ohromné národní bohatství, s níž naše nelze rovnati.

Důležité jsou také poměry vydání i úhrady jeho dle počtu obyvatelstva, totiž na hlavu připadající. Nebudu je ale z tabulek ještě zvláště seřaďovati dle jich různého ustupnění, jelikož může tak učiniti snadno každý sám, i obmezím se pouze na sestavení toto:

Udány jsou v brožuře vydaje „autonomní", jako ve svrchní tabulce, 803,000.000 marek, oproti tomu příjmy „důchodové" 26,000.000 marek; zbývá tedy na uhražení výdajů na „dávkách" *277,000 000* marek, Kaufmann udává však *350,000.000* marek, tudíž o 73 millionů výše. Musel jsem v tabulku zařaditi první vyšetřenou sumu, jelikož k uhražení vydajův „autonomních" pr. 803,000.000 marek nutně toliko tento obnos může býti vynaložen; zbytku 73,000.000 marek musí tedy býti použito k účelům jiným, než výdajům veřejným, předpokládaje ovšem, že číslice Kaufmannovy jsou správny.

Na hlavu obyvatelstva připadá marek:

	Vydání		na úhradu dávkami		na úhradu důchody	
	vůbec	státního	vůbec	státními	vůbec	státními
ve Francii	94·6	68·5	77·5	59	17·1	9·5
Prusku	88	71	33	22·5	55	48·5
Anglii	82·6	47·3	60·5	39·2	22·1	8·1
Rakousku	71	51	46	39	25	11·8
Italii	64	44	50·8	35·4	13·2	8·9
Rusku	35·6	32·5	22·7	19·8	12·9	12·7

Co se vydání vůbec týče, jest Prusko na místě druhém, co vydání státních, jest na místě prvním, leč vzhledem k úhradě dávkami jest Prusko na místě předposledním, či vezmeme-li v úvahu poplatní sílu obyvatelstva, daleko vyšší nežli v Rusku, na místě posledním. Jest tedy poplatník pruský poměrně nejméně obtížen daněmi a dávkami veřejnými. (Příště dále.)

Zastavárny.

H. Ať zaujmeme k oprávněnosti úroku jakékoliv národohospodářské stanovisko, při úvěru spotřebném o jeho bezdůvodnosti a zhoubnosti nemůže býti pochyby. Úvěr spotřebný jest vlastně contradictio, neboť již v pojmu úvěru, ačli má plniti své národohospodářské poslání, musí vězeti jeho funkce produktivná, jinak nelze přece dobře mluviti o příštím uhražení. Úvěr spotřebný jest proto vůbec sociálně neodůvodněný a škodlivý, neboť při spotřebě jest možný pouze altruismus a karita, nikdy však úplatné akty národohospodářské, jež v sobě vždy zahrnují element zištnosti. To dobře chápal středověk, když ústavy, jež výhradně úvěru spotřebnému slouží a jež vyvolány byly bídou a chudobou lidskou, nazval „montes pietatis"! Moderní doba nezná ovšem sentimentalismus v otázkách hospodářských a vytvořila z „montes pietatis" ústavy výdělkové. Naše zastavárny jsou zlatými doly, z nichž kapitalisté prostřednictvím svých akcií neb závodních podílů znamenitě těží. Jistá pražská akciová společnost zastavární s akciovým kapitálem 450 000 zl. vydělala r. 1892 55.415 zl. 65 kr. r. 1891 42.850 zl. Dividendu vyplácela od r. 1880 do r. 1887 12%, r. 1888 11½%, r. 1889 12%, r. 1890 a 1891 11%. Není pak ovšem divu, že 200 zl. akcie v soukromém obchodě nebylo lze koupiti ani za dvojnásobnou nominálnou cenu. A odkud ten v dnešní době nevídaný zisk? V téměř ústavě bylo r. 1892 zapůjčeno na skvosty 467.873 zl., úrokový příjem z těchto zápůjček činil 75.958 zl. 46 kr., to jest bylo půjčováno na 16·23%! Zastavárna jisté pražské předměstské záložny r. 1892 měla dotaci 133.151 zl. 27 kr., čistý zisk její po splacení úroků dotačního kapitálu činil 4360 zl. 20 kr. Na skvosty bylo zapůjčeno 83.335 zl., úrok z těchto zápůjček činil 15.000 zl. 10 kr., t. j. bylo půjčováno na 17%! Zastavárna jiné předměstské záložny měla r. 1892 na skvosty a svrchky rozpůjčeno 56.905 zl., na úrocích přijala 9258 zl. 25 kr., půjčovala tedy na 16·27%! Ještě jiná předměstská záložní zastavárna zapůjčila na skvosty a svrchky 42.399 zl., dostala úroků 7849 zl. 72 kr., půjčovala tedy na 18·51%! Myslíme, že tyto příklady postačí, neboť že by některá jiná soukromá zastavárna dobrovolně spokojila se s menším profitem, jest národohospodářsky nemyslitelno. Avšak jak lze v dnešní době, za obecné platnosti 4procentní míry úrokové, kdy velkokapitalista obdrží peníze za 3—3½ proc., drobný živnostník a rolník za 4—5 proc., ospravedlniti 16—18procentní úvěr chudiny, v němž nota bene není zahrnut ani živel risikový, poněvadž zápůjčka krytá jest absolutní jistotou zástavy?

Mimovolně se ptáme: kde jest stát a jeho intervenční úkol? A zde vězí přen zla. Stát i zde stojí na stanovisku polovičatém: on sice sám částečně závnictví postátnil — a nedá se popříti, že tím poněkud poměry zlepšil, sníživ státních zastavárnách míru úrokovou i se všemi poplatky na 10% — s druhé rany však zákonem z roku 1885 plnou vůli ponechal zastavárnám soukromým, mezív je pouze koncessí a různými předpisy rázu více policejního a fiskálného. ve svém dozoru jest stát velice liberálný. On nejen schvaluje bilance zastaren s horendní mírou úrokovou, nýbrž povoluje ochotně i zastavárny nové, se, „aby se vyhovělo cítěné potřebě", zakládají, a při tom nečiní námitek oti statutárné míře úrokové, při níž zastavárna účtuje z 1 zl. za $^1/_2$ měsíce kr. (= 24% !), za 1 měsíc $1^1/_2$% (= 18%), za 2 měsíce $2^1/_2$ kr. (= 15%), 3 měsíce $3^1/_2$ kr. (= 14%) atd. Tak laciný je u nás úvěr spotřebný, to jest platek chudiny kapitalismu. Ale jest otázka: jak srovnává se to s § 1. zák. oti lichvě z r. 1881, jenž praví: „Kdo při poskytování úvěru vykořistí jemu tísní dlužníkovu tím, že si od něho poskytnouti dá tak značný prospěch jetkový, že tím působiti může k hospodářské zkáze jeho, jest vinen přečinem?" e ovšem zastavárny hledí si ve veřejném mínění zachovati nimbus humannosti, dyť štědrý obolus dávají každoročně k účelům národním i — jaká krvavá iro- — dobročinným!

V té věci bylo by třeba nápravy — pronikavé. Ideálný požadavek nesl by ovšem za odstraněním všech zastaváren, neboť rozkvět těchto stojí v opáčném měru s všeobecným blahobytem hospodářským. Dokud však velkoměstská chuna neobejde se bez úvěru spotřebného, jest předem nutno, aby všechny zastarny soukromé, jakožto orgány zištnosti podléhající a proto k sprostředkování éru spotřebného naprosto nespůsobilé — nehledíc k tomu, že bývají i mimoádnou podporou zločinnosti — byly zrušeny. Za druhé jest povinností státu, souediti celou akci spotřebného úvěrnictví ve svých rukou. Poněvadž však úvěr otřebný není odůvodněn ekonomicky, nýbrž jen karitativně, nutno, aby u něho prosto odpadl živel úplatnosti, to jest on budiž bezúročný. Náklad úrokový se my státem na tento úvěr věnované uhražen by býti musil ovšem jinak, nejlíp d speciálnou dávkou progressivnou, uvalenou na luxusní požitky velkoměstské liké byty, ekypáže, villegiatury, cesty lázeňské, divadelní lože atd.), čímž by leno bylo i effektu sociálněpolitického.

Úvěr hypoteční. Již před rokem posl. dr. Lang na sněmu navrhl snížení okové míry zást. listů hypot. banky pod 4%. V letoš. sněm. zasedání předložil . výbor návrh, aby společně s řidit. hypot. banky směl míru úrokovou ze zást. ů ustanovovati, jakož i rozhodovati, zdali a kdy se má s vydáváním některého hu zástav. listů počíti neb přestati. To není ovšem určitá odpověď na návrh Langa, také nejeví se veliké chuti ke snížení úrokov. procenta, jakkoliv návrh . výboru jest jinak vhodný a neodporuje snaze po ulevení břemene zadluženu rolnictvu. Snížení úrokové míry na 3.7% z listů zástav. bude tak již jen kou času. Chceme však upozorniti příslušné kruhy na jinou stránku věci. Poem r. 1893 měla hypot. banka rozpůjčeno

na úrok 4%	půjček 14540	obnosem	87,716.666	zl.
„ „ 5 „	„ 10894	„	25,684.500	„
celkem	„ 25434	„	113,401.166	„

Hypoteční banka mohla by však vydati zástav. listů až do 400 mill. i nad ně. ívá se tedy lacinému a výhodnému úvěru jejího měrou nedostatečnou. Při tom

ještě ani polovice sumy vypůjčené nepřipadá na statky rolnické. Byloť koncem roku 1892 půjček

	na domy		na statky selské		na statky zapsané v deskách zem.	
4%	2424 obn.	16,127.888 zl.	11555 obn.	33,468.778 zl.	561 obn.	38.120.000 zl.
5 „	1208 „	4,134.200 „	9629 „	9,418.200 „	57 „	2,132.100 „
	3632 „	20,262.088 „	21184 „	52,886.978 „	618 „	40,252.100 „

tedy na hypot. rolnické 46·6% celé sumy, ne o mnoho více, než na statky v zem. deskách zapsané (35·5%). Tu opravdu jest pole užitečné činnosti, uvážíme-li, že rolníci dluží se na hypotéku šmahem na 6% a výše, k tomu kapitál každou chvíli vypověditelný. Hlavní vina toho, že rolníci vyhledávají drahý a nejistý úvěr, prostředky a obětmi k tomu ještě kdož ví jak nákladnými, a neužívají úvěru hypot. banky, jest neznalost věci a duševní v té příčině závislost na faktorech, jež ve vlastním zájmu rolníku o hypot. bance ani slovem se nezmíní. Poučení tu třeba a pomocné akce, aby širé vrstvy zadluženého rolnictva — několikanásobně větší, než jsou ty, jimž snížením úroků z listů zást. hyp. b. se má ulevit — mohly zbaviti se dluhů, které vyžadují 6%—9% úroků i více, a mohly alespoň úvěr 4% si opatřiti. Tu by se jim hned o 2% i více ulevilo a není pochyby, že by mnohé rodině i statek otcovský mohl býti zachován. Nepodceňujeme akci na sněmu zem., ale tam jde pouze snad o ½% pro malou část rolnických statků, zde však jedná se o ostatní celek a veliké summy. Nechť na to se nezapomíná. —*l.*

Hlídka zdravotní.

Dr. J. H. O tajných lécích.

Ve „Zdravotním Věstníku“ (příloze to „Čas. č. lékařů“) t. r. uveřejňuje pan Vl. Rážička zajímavou stať „Ze zákulisí výroby t. zv. lékařských specialit a tajných léků“ Jelikož „Zdr. V.“ jakožto list odborný málo jest rozšířen a širším vrstvám méně přístupen, dovolujeme si na předmět onen poukázati tuto.*) Neboť ačkoli proti tajným lékům vystupovali velmi mnozí (jak jednotlivci tak celé korporace), přece šmejdy jimi tropené nepřestávají, a tajné léky neustávají okrádati náš lid o peníze a což nejdůležitější, o jeho zdraví.

Tajným lékem můžem nazvat (jak asi Devergie definuje), každý medikamentosní praeparát n. každou látku, jež nenacházejíc se ve farmakopoei, veřejně jest prodávána pod formou více méně šalebnou, tak že se zdá, že výroba její jest výhradným tajemstvím vynálezcovým. Tajné léky nejsou vynálezem století našeho, ono jest jenom šťastným dědicem věků minulých. Nechceme tu probírati se dějinami lékařství a zasahovati do starověku a šedé dávnověkosti, kdy lékařství vůbec bylo (jako posud u některých kmenů) výhradným tajemstvím některé kasty — zmiňujeme se tu toliko o nejbližších předchůdcích našich tajných léků, o lécích zv. „Arcana“ n. „Nostra“ ze stol. 16., 17. a 18., jež prodávány byly na trzích od kramářů je vychvalujících a na hloupost lidu, jak posud se děje, hřešících. Vystupováno sice již i ve stol. XVIII. proti zlořádu tomu, ale marně — podvodníci vždy dovedli nalézti formu (na př. falšujíce diplomy), kterou chráněni jsouce vyhnuli se stíhání soudnímu A tak pokračováno i ve století 19. statně dále, s tím jediným rozdílem, že švindléři tohoto druhu mohou nekalý obchod svůj prováděti v míře daleko rozsáhlejší, abychom tak řekli „ve velkém;“ mají k službě své všechen veřejný tisk, jenž neostýchá se otevírati sloupce své doporučování jich výrobků, které nemusí vycházeti jako dříve z učuzené laboratoře alchymistovy, ale který rozesýlán bývá mezi lid z velikých moderně zařízených továren. Počítají jak mezi odběratele své lidi ze stavů nejchudších až do kruhů šlechtických.**)

Příčin veliké rozšířenosti tajných léků jest mnoho. Jest to předem záliba člověka v tajemných okolnostech: vzpomínám tu jen našeho Lourdu-Suchodolu, je-

*) Mimo práci právě jmenovanou, ze které jsme údaje své čerpali, a která referuje o velmi dobrém spise Schwetzlera a Neumanna (Die Geheimmittel- u. Heilschwindlerei), poukazujeme ještě na autory, kteří také nám byli pomůckou: Richter, Hahn, Wittstein, Hopfen-Karlowa, Kratschmer a pak „Viertelj. f. öff. Gesundheitspflege.“

**) Tak známo o ševci, který žil ještě před několika roky na Malé straně v Praze a od své ženy, jež bývala služkou u profesora očního lékařství v l. 1840tých několik předních očních vodiček dostal, že měl velikou praxi nejen mezi lidem obecným, ale hl. mezi šlechtou, jež, když švec pro své léčení do vězení se dostal, i tam jezdila jej navštěvovat, nosíc mu všelijaké lahůdky!

hožto prst nabývala již moci léčební a časem byla by šla dojista dobře na odbyt (ostatek možno, že k tomu ještě dojde). Tohoto momentu dovedou různí vyráběči dobře použíti, odívajíce léky své nimbem náboženským, jak ukazuje pojmenování: Dr. Cherwy's Paraischer Klostertrank, Benediktiner Doppelkräutter Magenbitter, Mariacelské kapky, Vambeřická mast atd.

Další příčinou jest lenivost člověka starati se o své zdraví — člověk nemusí přerušit obvyklý způsob života, aby dostál požadavkům zdravotním, jež choroba jeho vyžaduje; několik kapek zázračné tinktury hned všechno spraví.

Velikou úlohu hraje pud sebezachování, hlavně u takového člověka, proti jehož nemoci jest anebo zdá se věda lékařská býti malomocnou. Když nemoc pod dozorem lékařským se nelepší nebo jen zvolna jde ku předu, nesmíme se diviti, že nemocný počne se hojiti sám (v tom bývají hypochondři zvláštními mistry), sáhne k nějakému „zdravotnímu rádci", přečte si tu popisy nemocí, shledá dojista některé známky té které popisované nemoci na sobě, a již jest přesvědčen, že skutečně se jedná u něho o nemoc tu. Ký div! Vždyť i lidé zdraví a intelligentní, na př. mladí medikové, slyšíce popisovati v přednáškách nemoci, poznávají na sobě, než naučí se objektivně a důkladně pozorovati, všechny uváděné známky. Což teprve člověk méně intelligentní a nemocný k tomu! Ten jest tedy o pravé nemoci své přesvědčen a nejbližší jest ovšem, že objedná si také lék, jenž, jak častěji v „Rádcí", brožurce, udáno bývá, neprospěje-li, aspoň škoditi nemůže. A jak by také mohl škoditi — vždyť se to přec doporučí před očima státu, před očima lékařů! Nemocný ovšem neví, že stát často jest bláhový a hledí jen na okamžitý zisk (tak dostává Anglie za patenty tajných léků až 60.000—70.000 l. st. r.), jenž mu plyne z daní tajných léků; nemocný neví, že lékaři již často se ozývali — ale ojedinělé hlasy musily utonout v moři reklamy ve prospěch tajných léků; nemocný nepovážíí, že za doby naší není lze, aby lék vychválený zůstal skutečně „tajným" a jedině známým vynálezci: vždyť přec moderní chemie analysou svojí dovede rozložit každý lék a určit látky, z nichž se skládá; nemocný nepovážíí že kdyby lék onen skutečně pomáhal, věda lékařská bez váhání by se ho chopila a ve svou pharmakopoeu zavedla.

Nemocný tedy lék má, a tu nastává dvojí možnost. Buď nemoc přirozenou cestou lepší se sama, pak ovšem nemocný přikládá polepšení vlivu léku, radí jej sousedovi a známým a tak někdy tajné léky rozšíří se tak, že i lékaři krajinu dotyčnou z nedostatku praxe opustiti musejí, jako stalo se na př. v Dolních Rakousích. Anebo lék nemocnému uškodil anebo nepomohl — a tu nemocný tím se nepochlubí ze studu a lék může šířiti se dále.

A proti čemu všemu působí takové léky! Tak jeden (Jakobiho) působí proti sněti slezinné, raku žaludečnímu, srdeční vadě, úbytu míchy, sněti, kamenům a rakovině ledvin — jediný lék a tolik nemocí hojí. A podstata toho výtečného prostředku? Jest to odvar z tamarindu, k němuž přidán cukr, líh, kyselina vinná, červené barvivo, pepř, myrrha.

Léčení léky tajnými jest ovšem zcela šablonovité. Někdo onemocní a shledá na sobě toliko bolení hlavy a poruchu trávení — hned jsou tu po ruce p. Richter nebo p. Brandt se svými pilulkami proti bolesti hlavy a porušenému trávení; nemocný ovšem neví, že tu jest někdy možný začátek tyfu, spály a p. a že nemoc svou tím jen horší a prodlužuje. — Jindy rozstůně se dítě nemajíc dosud zuby: každé onemocnění v tomto věku klade se, aspoň zprvu, na vrub vyrážejícím zubům. Nač obtěžovati se na kliniku, nač volati lékaře, jehož návštěva stojí peníze, jenž předpíše drahé léky, nač vykonávati různá jím nařízená zdravotní opatření: pomoc bývá (často porodní babou doporučeno) zázračná šňůrečka na krk. Nemoc se ne-

lepší — pak teprve se pošle pro lékaře, jenž přicházívá už pozdě, ale rodiče mají svědomí své úplně čisté, vždyť učinili pro své dítě „vše co bylo možno!"

A tak léčí léky ty vše, od červeného nosu, kýlu, až po kuří oka, od závratě do padoucnice, zkrátka vše. Některé dokonce z nich jsou proti všem nemocem (Warner: Safe Cure, Vambeřická mast). Největší snad neplecha tropí se s nemocemi pohlavními. Nemocný, nebo ten, kdo míní, že jest v tomto směru nemocen a k lékaři jíti se stydí, objedná si knížku v novinách odporučenou, a dostane ji v obálce, z níž není zřejmo, o čem kniha jedná. Nyní jest zachráněn: Okolí jeho o ničem neví, před světem jest čist a teď pohrouží se do četby brožurky: nejprve děsnými barvami líčí se tu nemoc sama, pak její následky a čtenář, byl-li by i zdráv, cítí se nyní skutečně nemocným a ztraceným — ale je tu stéblo, jehož se chytne, odkud záchrana kyne! Autor neopomene udati také — lék, jenž jediný může pomoci a napraví „pohlavní slabost zaviněnou hříchem z mládí a p." Tak pan Laurentius vylíčiv všechny hrůzy onanie a nemocí pohlavních dospívá ve své brožurce k pokynu čtenáři, aby neměškal a poslal mu — 9 marek, za nichž teprve udělí mu písemně radu lékařskou a zároveň pošle léky. Léky ty stojí maličkost, 120 marek, pacienta ovšem, pana Laurentia celých — 5 marek.

V některých brožurách se dokonce varuje před tajnými léky, ale zároveň nabízí se lék, jenž pomoci musí — za 60 marek (Bernhardiho, skládá se z poloviny medu a vody, skutečná cena 50 pf.)

A po těchto brožurkách a odporučeních sháněti nemusíme se nikdy daleko — vezměme svůj denní list, vezměme kalendář, týdenníky, všude shledáme se s Pain-Expellerem, tinkturami, kapkami nejrůznějšího druhu. Noviny jsou to hlavně, jež rasí cestu tajným lékům: v úvodnících láskou k národům se plýtvá, a obrať stránku, tam už zákeřnicky několik řádků číhá a z nich pošilhává domácí nebo zahraniční celebrita a spasitel po trpce vydělaném groši národního jmění. Ale několik těch řádků list má dobře zaplaceno! Tak platil továrník Halloway (zemř. r. 1884) ročně za annonce svých tajných léků 40.000 liber šterl. Dickensovi (romanopisci) nabízel týž pán 1000 l. št., jen za pouhou příležitostní zmínku o svých fabrikátech. Známý Richter platil ročně 120.000 marek za annonce. Retzlaff v Drážďanech, vynálezce prostředku proti pijáctví, zaplatil za $^1/_4$ roku 2000 tolarů za inserty. — A mnohdy se stává, že list brojí proti tajným lékům, ale insertní stránky své jim neuzavírá. Tak stalo se něm. „Gartenlaube" v l. 70tých, kde Dr. Bock se spravedlivým hněvem i úspěchem vedl válku proti tajným lékům, co zatím na obálce se tyto čtenářům odporučovaly.*)

Nejsmutnější při tom dojista jest, že lékaři začasté sami neostýchají se činiti propagandu lékům tohoto druhu, a že v lékárnách téměř vesměs se prodávají.

Přicházíme nyní ku tajným lékům samým. Není tu místa ani vhodné příležitosti vypočítati je — čítáť se jich přes 1000. Rozděliti je pak můžeme na 3 kategorie, jako dr. Richter (Das Geheimmittel Unwesen), jenž uvádí analysu 938 tajných léků a dělí je takto: Do I. kategorie počítá léky, jež obsahují jedy; těch napočítal 22%. Do II. kategorie řadí ty, jež neobsahují sice jedy, ale přece látky medikamentosní, a mohou přímo zhoubně působit, a těch udává 25%. Do III. kategorie konečně počítá látky zcela indifferentní, a těch jest nejvíce — 53%.

Co do škody, jakou tajné léky způsobují, jest škoda tato dvojí: předem působí svou jedovatostí (tak na př. opium bývá obsaženo často v těch, jež se pro děti odporučují, a ty působí zhoubně na mozek dětský); dále zhoršují nemoc tím,

*) U nás jediný, tuším, „Čas" prohlásil hned předem, že „nechce v insertní části uveřejňovati nic, co by i v redakční části nemohl zodpověditi".

že nemocný používaje jich, otálí poraditi se s lékařem a tak nemoc svoji zanedbává.

Velikou škodu působí na majetku národním, jak nejlépe dosvědčí nám zase několik čísel: Francie vyváží ročně za 105 mil. franků specialit, které ovšem také u nás se kupují. R. 1878 bylo z Německa, Francie, Rakouska a Italie vyveženo do Švýcar 1505 metr. centů tajných léků za výrobní cenu 900.000 fr. a počítá se, že prodány nejméně za $1^1/_2$—2 mil. fr. Již nahoře zmíněný Halloway zanechal jmění 5 mil. l. št. Drážďanský Retzlaff dostal za svůj lék proti pijáctví v jednom roce více než 100.000 tolarů. Tiedemann, vynálezce Pen Tsao, likéru to z nezralých oranží, utržil během tří roků 178.000 marek.

Výtěžku tomu se nedivme! Zde několik příkladů tajných léků, kde udáno, z čeho sestávají, co stojí ve skutečnosti a zač se prodávají: Prof. Dumontas Gichtwasser proti padoucnici i nejzastaralejší, jenž obsahuje cukrovým kulérem sbarvenou kořalku parfumovanou aetherickým olejem rozmarinu, stojí ve skutečnosti 30 pf. a prodává se za 5 m. Parlaghyho „Auxillium orientis" (proti padoucnici, zuřivosti, hysterii, rozrušení čivů) jest $2^1/_2\%$ roztok bromkali sbarvený cukrovým kulerem — skutečná cena 3 m., prodává se za 25 m.! Shora uvedli jsme Laurentia, jenž prodává svůj 5 markový lék za 120 m. atd.

Zbývá nám ještě přihlédnouti blíže na pány vyrabitele. Čistá to společnost! Tak pan Edmund Bühligen býval holičem, pak léčil tasemnici, a nyní podpisuje se (ovšem docela neprávem) jako „ředitel polikliniky pro nemoci vlasů a hlavy v Lipsku" a léčí dotyčné nemoce. Pingal, vynalezl benediktinský Doppelkräuter Magenbitter, byl hostinským a několikráte trestán. Retzlaff býval kommisionářem a byl trestán pro podvod jednoročním vězením. A tak to jde dále.

Toť tedy asi podstata a význam tajných léků. Bohužel chybí nám data, jak v našich zemích českých řádí tajné léky, ale dojista ne méně než v cizině, soudíc dle častého inserování jich v našich listech a soudíc z praxe, kterou pisatel sám má. My jakožto národ chudý a jakožto národ, jenž zvláště musí pečliv býti zdravotní síly své pro boj náš národní, musíme se všemu opříti, co by síly naše oslabovalo, každé malichernosti — a tou dojista tajné léky nejsou. Prostředky, jichž nutno proti nim se chopiti, jsou asi tyto:

Nejvíce ovšem mohou působiti tu státní zdravotní úřady. Když možno s veškerou přísností vystupovati proti zkaženým potravinám, jež podrobeny jsou lékařské prohlídce, proč by nemohl zakročiti stát i v této věci, ochuzující jeho obyvatelstvo? Americké Spojené státy zavedly vysoká cla (25%). Nejlépe opatřeno jest Rusko a za to honosí se také nejmenší nákazou této hlízy. Žádat na každém tajném léku, jenž přes hranice má přejíti do země: 1. přesné udání, co lék obsahuje. 2. vysvědčení, že prostředek byl zkoumán zahraničnou fakultou a že neobsahuje žádných jedovatých látek. 3. dovoluje jen takový lék, jehožto příprava jest spojena se zvláštní zručností a vyžaduje zvláštních apparátů, takže nesnadno jej napodobovati. — Stát nesmí déle trpěti annoncování takových léků, nesmí trpěti, aby prodávány byly v lékárnách. Nutno, aby upraveno bylo lékárnictví tak, aby se obecenstvu dostalo lékařem předepsaných léků laciněji, snad také to přispěje ku zmírnění zla. — Poctivý tisk musí publikum poučovati, ale poučování to nesmí se díti stále souměrně s odporučováním tajných léků. Ve školách vedle jedovatých rostlin upozorněno může býti zcela dobře na jedovaté tyto léky. Spolky lékařské nechť upozorňují na nebezpečí a p.

Školství.

Pohledy do školství obecného.

III.

V letošním zasedání sněmovním podal posl. p. K. Adámek návrh nového zákona o dohlídce ke školám. Návrh přikázán školní komisi. Obsahuje mnohé důležité reformy, zvláště pak otvírá dvéře autonomii při dohlídce ke školám obecným i měšťanským; přihlédneme k němu obšírně v některé příští části těchto rozprav. Dnes pojednáme o platném dosud zákoně zemském z r. 1873, jenž jedná o dohlídce ke školám a o tom, jak zákon se provádí. I tento zákon ke slušné platnosti přivádí živel autonomistický netoliko ve školních radách místních, ale také v okresních i zemské — než ve skutečnosti provádí se tak, že všecek dozor ke školám leží v rukou c. k. předsedův a inspektorův. U nás ozývají se stálé tužby po autonomii nejširší, a lid náš opravdu jí přeje, však jde-li o to, autonomii hájiti, nedojede toho, takže nezůstává-li „autonomie“ vůbec mrtvou literou, nepřináší alespoň prospěchu, vězíc v poutech kostnatého byrokratismu. Nelze pochybovati, že obecenstvo naše již dostatek má vzdělání a uvědomělosti ku hájení svých zákonnitých práv, avšak smělosti a ráznosti dosud se mu nedostává, zvláště když vystoupiti jest proti osobám úředním, které třeba obor své působnosti překračovaly, obklopuje nimbus tradicionelní nedotknutelnosti. Nejvíce do očí bije takové popouštění tudy zanedbávání práv autonomistických v okresních radách školních, jež při vnějším dohledu ke školám jsou institucí střední, s praktického stanoviska nejdůležitější, a kde živel autonomistický rozhodně hráti by mohl roli hlavní, a platně přispěti k vývoji školy národní v duchu snahám našim příznivém. Avšak, jak vypadají naše okresní rady školní?

Scházejí se dvakráte, třikráte do roka, by na vědomí vzaly, co předseda nebo školdozorce zařídili; mimo to připadá jim snad toliko návrh na definitivní obsazování míst učitelských. A přece ukládá zákon okresním radám školním výslovně schůze nejméně měsíční, a duch jeho je dalek toho, by dohlídka a řízení školství spočívala v ruce jedné. Však u nás nenajde se tak snadno člen okresní rady školní, jenž by práv autonomie v tomto sboru hájil, předsedu na jeho povinnost upomenul, po případě i na vyšší místa stížnost učinil. Ozve-li se kdo, bývá to leda učitel, obyčejně zástupce učitelstva, jenž se svým protestem bývá samocen a tudy mnoho nezmůže. Tu vycházeti by měl protest předem z kruhů občanských; neboť není práv hoden, kdo vážiti si jich neumí a obhájiti nedovede.

Během posledního desítiletí vyvinula se v praksi vedle okresní rady školní nová instituce čistě úřadnická, o níž předem zmíněný zákon ničeho neví; to jsou

c. k. školní inspektoráty. Okresní školní inspektoři jsou dohledacími orgány v okresních radách školních, ale samostatných úřadů dozorčích netvoří, těmi zůstávají po rozumu zákona jediné okresní rady školní. A přece skoro všude trpí autonomističtí členové okresních rad školních, aby takové samozvané instituce na škodu autonomie existovaly, by okresní školdozorci samostatně a o své vůli překládali osoby učitelské z příčin služebních anebo zatímně obsazovali místa učitelská, práva to vzhledem k vlasteneckému působení národního učitelstva zajisté předůležitá. Zákon zemský o dohlídce ke školám ustanovuje v § 26 ; „Okresní rada školní obsazuje zatímně místa služebná, při školách uprázdněná, a překládá zatímně na místa jiná, když toho žádá potřeba služby“ — a v § 34. v odst. 5. praví : „Zatímné obsazení uprázdněných míst učitelských a zatímné přeložení osob učitelských z příčin služebních může se státi toliko po usnesení okr. rady školní se škol. inspektorem okresním.“ Zajisté jasné znění zákona, které musí učiniti konec samozvaným inspektorátům školním, jež na úkor národní autonomie úřadují jen když příslušné kruhy věci se ujmou a práv svých hájiti budou.

IV.

Všecko učitelstvo v Čechách i na Moravě zabavuje dnes otázka upravení platů učitelských, jež do pozadí zatlačuje všecky jiné otázky dne. Není sice novou, neboť od vydání nových školských zákonů, tedy po celé čtvrtstoletí, zabírá mysle učitelstva, ocitujíc se pravidelně na sjezdech učitelských, ale tak vytrvale neozývala se přece v české veřejnosti jako v minulém tříletí, kdy bezpočetnými peticemi učitelstva i občanstva udeřila i na brány sněmovní takovým úsilím, že dostala se konečně před parlament.

Vyložili jsme již v úvodu těchto rozprav stanovisko, s něhož hledíme na školství obecné. Jsouce přesvědčeni, že jen politika lidová, politika založená na širokých základech lidu v pravdě vzdělaného a uvědomělého vítězně vyvede nás z těžkých zápasů za odpíraná práva, musíme si přáti, by ti, kdož v národních školách našich pracují, zbaveni byli denní starosti o chléb, která ducha poutá, zabíjí a otročí a tou měrou byli uspokojeni, by prosti vedlejšího zaměstnání cele věnovati se mohli povolání učitelskému. Kdo může tvrditi, že učitel se všech stran sevřený nouzí a odříkáním, zachovati může důstojnost k úřadu svému nevyhnutelnou, kdo může obhájiti, že učitel po celý život za lepším místem se pachtící vychovávati bude povahy přímé a neztěné, kdo dokázati, že schýlený vším možným nedostatkem, poslední mezi občany, vychová nám pokolení samostatné, sebevědomé a statečné, v němž kotví naděje do budoucnosti? Dnes nemáme před sebou již otázku, mají-li se platy učitelské upraviti, nýbrž palčivou otázku, kdy se tak stane. Aby pak se stalo brzy, hned, o to volá všeobecné přesvědčení, že průměrné platy učitelstva škol obecných neodpovídají nikterak přítomným poměrům drahotním, že neodpovídají vzdělání, práci ni povinnostem učitelským, ano že jsou v křiklavém nepoměru ke mzdám tříd inteligencí a průměrnou měrou životní daleko za učitelstvem stojících. Učitelstvo tvoří jádro národní inteligence, v němž obráží, sesiluje se každé hnutí národní, ono poměrně nejvíce přináší obětí hmotných k účelům vlasteneckým. Upravením jeho postavení sesilují se naše posice ve vrstvách nejdůležitějších, ve vrstvách občanských a lidových.

Rozdíly drahotní, na nichž spočívá nynější upravení platův učitelských dle míst, vyjímajíc Prahu s předměstími, Brno a tři, čtyři města, pominuly; životní potřeby jsou skoro všude stejně drahé, na venkovech mnohé snad dražší než ve městech, práce na venkově obtížnější, postavení vůbec nevýhodné. V opáčném poměru vyměřeno jest služné učitelstva dle čtyř tříd, z nichž poslední nejčetnější nejhůře je placena. K tomu přistupuje stav podučitelský, v němž osoby stej-

ného vzdělání i povinností na léta odsouzeny jsou pracovati za plat nádenický. Učitelstvo v král. Českém má nyní následující příjmy: na školách obecných v I. tř. 700 zl., ve II. tř. 600 zl., ve III. tř. 500 zl., ve IV. tř. 400 zl. se 100 zl. přídavkem do pense nepočítaným, podučitelé v I., II., a III. tř. 400 zl., ve IV. tř. 350 zl.; na školách měšťanských učitelé 800 zl., podučitelé 450 zl. Definitivní učitelé a podučitelé mají nároky na pětileté přídavky 10%. Správcové škol jednotřídních berou 50 zl., řídící učitelé škol dvou až čtyřtřídních 100 zl., pětitřídních 200 zl. a ředitelé škol měšťanských 300 zl. funkčního přídavku; mimo to mají právo na svobodný byt.

Všeho učitelstva škol obecných je v I. tř. platební 11·7%, ve II. tř. 12·2%, ve III. tř. 37·9% a ve IV. tř. 38·2%. Lepší poměry jeví se při učitelkách, jichž je v I. tř. 50%, ve II. tř. 30%, ve III. tř. 16·6% a ve IV. tř. toliko 0·4%.

Jediná cesta ku spravedlivému a trvalejšímu upravení platů učitelských je zavedení rovného služného osobního s přídavky na léta služebná a bytným dle míst a to pro všecky osoby učitelské se zkouškou způsobilosti, s patřičným zvýšením pro školy měšťanské a funkčními přídavky správcům škol dle počtu tříd. Normálního služného a zrušení kategorie podučitelů dovolává se svorně veškeré české učitelstvo. Těmto tužbám nejvíce blíží se návrh dra. Herolda podaný ve školní komisi loňského sněmu zemského, jenž v podstatě žádá:

1. Služné činí na obecných školách všude 600 zl., na měšťanských 700 zl.

2. Příbytečné v obcích do 4000 obyv. činí 50 zl., do 10.000 obyv. 100 zl., nad to a v některých větších obcích 150 zl., v Praze a v pěti největších obcích 200 zl.; na měšť. školách 120, 180 a 240 zl.

3. Kvinkvenálky mají býti dvě po 50 zl., tři po 100 zl. a jedna po 50 zl.; na měšť. školách týž pořádek, jenže místo 50 zl. jsou tři kvinkvenálky po 80 zl.

4. Funkční přídavek na jednotřídní škole 80 zl., na dvoutř. 100 zl., trojtř. 120 zl., čtyrtř. 180 zl., pětitř. 200, šestitř. 225 zl., sedmitř. 250 zl.; na měšť. školách 200 zl., za každou další třídu pak 25 zl., aby úhrn nepřesahoval 350 zl.

5. Příbytečné správců škol činí 150, 200, 300, 350 zl.

6. Mladší učitelé se zkouškou dospělosti i způsobilosti dostanou služné 400 zl., tito vedle toho příbytečné 40, 60, 80 a 100 zl.

7. Po desetileté uspokojivé činnosti může mladší učitel jmenován býti definitivním učitelem.

8. Pense jako v návrhu zem. výboru.

Návrh tento padl ve školním výboru z důvodů finančních proti návrhu zemského výboru, jenž zní:

1. Služné v obcích V. tř. do 2000 obyv. 500 zl., v obcích IV. tř. do 4000 obyv. 550 zl., v obcích III. tř. do 20.000 obyv. 600 zl., v obcích II. tř. nad 20.000 obyv. a některých předměstských a lázeňských obcích 700 zl., v Praze a ve čtyřech předměstích I. tř. 800 zl.; na měšť. školách činí služné do 10.000 obyv. 700 zl., do 20.000 obyv. 800 zl., nad 20.000 obyv. a v některých předměstských a lázeňských obcích 850 zl., v Praze a ve čtyřech předměstích 900 zl.

2. Kvinkvenálky vyměřují se na obecných školách po 50 zl., na měšťanských po 80 zl., každá druhá, třetí a čtvrtá kvinkvenálka činí 100 zl.

3. Funkční přídavky jsou na jednotřídních školách 80 zl., na dvoutřídních a trojtřídních 100 zl., na čtyřtřídních 150 zl., na pětitřídních a vícetřídních a měšť. školách 200 zl. (300 a 250 zl. pro spojené.)

4. Příbytečné správců škol činí v V. tř. 100 zl., ve IV. tř. 150 zl., ve III. tř. 200 zl., ve II. a I. tř. 300 zl.

5. Podučitelé s vysvědčením dospělosti dostávají 350 zl., s vysvědčením

způsobilosti v V. tř. 400 zl., ve IV. a III. tř. 450 zl., ve II. tř. 500 zl., v I. tř. 550 zl.; kvinkvenálky všecky jsou jen 50 zl.

6. U učitelek obecných škol jsou čtyři kvinkvenálky po 50 zl., na měšť. školách po 80 zl.

7. Pense po 10 letech činí 34%, každý následující rok pak o 2·2% více.

8. Zruší se všechna podučitelská místa na měšť. školách a na dvoutřídních školách obecných.

Návrh zemského výboru, jenž není založen na jednotném služném, ani neodstraňuje kategorii podučitelskou, aniž přilepšuje všemu učitelstvu, naopak snižuje služné učitelstva nynější I. a II platební třídy, v celku není pokrokem nýbrž jen záplatou na zákon starý, nejhorších jeho nedostatkův opět neodstraní.

Německé učitelstvo v Čechách je požadavky svými bližší návrhu zemského výboru; na posledním sjezdu svém v Lanškrouně nepovzneslo se k uznání prospěšnosti normálního služného.

Návrh zemského výboru stane se tudíž základem generální debaty, která o úpravě služného učitelského při letošním sněmování bude zahájena; školní kommisse zvolila referentem dr. Městeckého.

Snad bude návrh tento v plné sněmovně v některých odstavcích na prospěch učitelstva změněn a zlepšen, avšak pochybený v podstatě a základě svém nikdy nemůže přinésti stavu učitelskému trvalého uspokojení a obecnému školství pevné záruky k rozkvětu.

My považujeme jej za provisorní a přejeme si, by co nejdříve ustoupil zákonu na skutečných potřebách učitelstva a školy založenému, jak jej podává návrh dra. Herolda.

(Příště dále.)

Potřeba českého ústavu zvěrolékařského v Praze.

—*k* Jen zřídka při jednání o rozpočtu na radě říšské zavadí se o zřízení českého ústavu zvěrolékařského v Praze. Na sněmu českém návrh na zřízení učinil před lety dr. Ed. Grégr a na radě říšské zmínil se několikrát o potřebě jeho pouze dr. Dvořák.

O studium zvěrolékařské není v Rakousku příliš postaráno, školy zvěrolékařské jsou pouze dvě, ve Vídni a ve Lvově. Vídeňský ústav zvěrolékařský jest vojenský, a vzdělávají se na něm pro armádu kováři a „kuršmídi", při nichž vzdělávají se též civilní posluchači na zvěrolékaře! Avšak posluchač nemá za celou dobu studia svého příležitost léčiti hovězí dobytek a studovati na něm samém četné jeho nemoci. Jedině theoreticky přednáší se o nemocech hovězího dobytka a to ještě v řadě druhé, neboť hlavně hledí se k nemocem koní. A přece z hovězího dobytka požíváme mléko a maso, jehož jakost jest pro zdraví lidské veliké důležitosti. O nákaze plicní, o sněti slezinné hovězího dobytka a jiných nemocech dovídá se posluchač jen z knih. Praktický případ po dobu svého studia třebas ani nevidí. Když potom zavolán jest k nemocnému zvířeti, neví třebas ani, jak a co vyšetřovati a sám si teprve osvojiti musí, co mu škola neposkytla. Daleko smutnější jest to s naukou o porodnictví. Posluchači se sice přednáší, jak ohledává se poloha plodu, jak si má při porodu počínat, naučí se znát celou sbírku nástrojů, kleští, smyček, ale po celé studium u porodu nebyl a učil se ohledávat plod v uměle udělané krávě na roztrhaném teleti, které jest vycpané senem neb žíněmi.

Do jakých rozpaků přijde potom zvěrolékař, je li volán poprve ku porodu a z pravidla k těžkému, poněvadž při pravidelném pomohou si domácí lidé sami, když ani nikdy při porodu nebyl. Těžkou prací teprve a po mnohých zkušeno-

stech stává se a to jen zřídka ze zvěrolékaře také dobrý accoucheur, jinak pomáhá při těžkých porodech obyčejně zkušený hospodář praktik, který znám jest po celém okolí a ze své praxe i žije. V ústavu zvěrolékařském přednáší se též široce a dlouze o chovu dobytka, o plemenitbě, celé haldy přednášek nakupí se za rok, ale za celou dobu studií neshlédne posluchač kromě obrázků ani zařízeného vzorného hospodářství, ani živý kus hovězího dobytka nějaké typické lepší rasy. Celý rok přednáší se i fysiologie ale opět jen theoreticky, praktické pokusy nedělají se žádné a několikadenní mikroskopování rozhodně nestačí. Tak se to má se všemi ostatními předměty. Posluchači mají nesmírně mnoho práce, jsou denně od 8 ráno až do 2 hod. odpol. v přednáškách, odpoledne od 4—6 na klinice, která se všelijak odbývá, skládají na konci každého roku zkoušky theoretické a konečně odcházejí z ústavu, aby sami teprve starali se o odborné vzdělání, jehož na ústavě nenabyli. Při operacích pro veliké množství posluchačů vidí jen ti, jimž podaří se protlačiti se ku předu. Kdo se nechce přímo rvát o místo, nevidí nic a zná chirurgii zase jen z knihy. Celému plánu vyučovacímu na vídeňském ústavě zvěrolékařském lze mnoho vytýkati. Vše jest tam zastaralé, nemoderní a v zájmu vědy zvěrolékařské jest nejvýš nutno, aby nastala úplná reorganisace celého studia zvěrolékařského.

Na vídeňském ústavu studuje více než 100 posluchačů české národnosti. Že ve Vídni čeští posluchači na růžích ustláno nemají zvláště při dosavadním zřízení ústavu, rozumí se samo sebou. Kolegové němečtí chovají se k Čechům zřejmě nepřátelsky, a profesoři Němci často vysmívají se českým posluchačům pro nedostatečnou znalost němčiny. Prof. Lechner rád při zkoušce říkával: „Mit Ihrem čechischen Idiom werden Sie nicht weit kommen", jakož i vytýkal posluchačům, že naštěvují české spolky. I jinak jsou čeští posluchači zkracováni. Pro posluchače zvěrolékařství z království českého jest zřízeno 12 stipendií po 300 zl. Komu dostati se má stipendia, o tom rozhoduje zemský výbor dle návrhu ředitelstva ústavu zvěrolékařského ve Vídni. Většinou dostane stipendium Němec. Že českým posluchačům neznalým němčiny jest studium zvláště na počátku mnohem obtížnější než Němcům, rozumí se samo sebou, a také dosti Čechů v prvním ročníku pro neznalost němčiny neobstojí při zkoušce a přichází o rok. Není také tak snadno osvojiti si za rok cizí řeč a zvláště vědeckou mluvu, která jest plna termínů, jimž třeba přímo z paměti se učiti. Jest tedy nevýhoda českých posluchačů několikera.

Na lvovské škole zvěrolékařské jsou sice některé velmi dobré síly profesorské, ale zařízena jest tak chudě, že vzbuzuje zrovna útrpnost, jest tedy v ohledu studijním ještě níže než vídeňská.

Za těchto okolností jest žádost za zřízení ústavu zvěrolékařského v Praze odůvodněna. Český ústav zvěrolékařský musel by býti ovšem ústavem vzorným, měl li by státi na výši doby a prospěti opravdu vědě zvěrolékařské. Nemůžeme si též mysleti podobný ústav bez rozsáhlého hospodářství, v němž by se posluchači prakticky učili chovu, porodnictví, kde by se prováděly pokusy krmivem atd. Studium mělo by se tak zařídit, aby vyžadovalo se na posluchači absolvování celé střední školy, a doba studií aby rozšířena byla na 8 semestrů. Postavení zvěrolékařů muselo by býti též zákonem upraveno. Jest věru s podivením, že čeští poslanci již dávno nedomáhali se se vší rozhodností zřízení této školy, která nám rozhodně v našem českém školství a hospodářství citelně chybí.

Českou školu zvěrolékařskou zříditi by měl stát svým nákladem a opatřiti ji všemi potřebnými vědeckými pomůckami, země pak by mohla zříditi vzorné hospodářství s pokusnými stanicemi, které by bylo přístupno posluchačům zvěrolékařství i posluchačům zemědělství. Není chov dobytka v Čechách na tak vy-

sokém stupni, jak se často chlubíme. Jeť dokázáno, že v chovu hovězího i vepřového dobytka zůstáváme pozadu. Hospodářské školy úkol ten zastati nikterak nemohou, zvláště když ani při těch není větších hospodářství, pokusy s rostlinami činí se na nepatrných záhoncích a o chovu se vyučuje pouze theoreticky. Na středních školách hospodářských přednášeti by měl vůbec o chovu a zvěrolékařství řádný profesor zvěrolékař.

Zřízením školy této prospělo by se velice i stavu zvěrolékařskému v Čechách. Vycházela by česká díla zvěrolékařská, vznikla by tak česká odborná literatura, která by sama sebou přispěla k tomu, že by důležitý tento stav byl dle své práce oceněn a stal by se i náležitým činitelem v našem životě národním. Dosud nemáme téměř žádné zvěrolékařské literatury, ba nevycházel ani vědecký časopis zvěrolékařský, až teprve teď učiněn slibný počátek „Zvěrolékařskými rozhledy", jež vycházejí v Tišňově na Moravě redakcí p. J. Taufra. Kdyby zřízena byla škola, dostavila by se i literatura. Učitelských sil bylo by dosti. I na vídeňské škole zvěrolékařské působí české síly.

V Čechách, kde hospodářství jest v značné míře vyvinuto, stav zvěrolékařský není náležitě oceňován. Příčinu vidíme hlavně v tom, že není české školy zvěrolékařské a že zvěrolékaři nemají dosud té všestranné odborné znalosti, jaké by míti měli, jakou jim však ústav zvěrolékařský ve Vídni neposkytuje. Pokud nebudou zvěrolékaři imponovati hospodářům svou znalostí odbornou, potud nebude jich stav oceněn a nezbaví se různých mastičkářů, kteří často osvojenou praxí zvláště při porodnictví zastávají zvěrolékaře. Slovem česká škola zvěrolékařská v Praze jest požadavkem neodbytným, a jest povinností českých kruhů se vším důrazem o její zřízení se zasaditi.

Z naší doby.

Kronika.

T. Prsty a palce; velmistr, diktátor; štětičky, lak a jiná neméně hrůzná a příšerná slova létala po tři měsíce od úst k ústům a vrcholila všechna v tom nejstrašnějším a nejpříšernějším, jež zní: — tajný spolek Omladina.

Na Karlově náměstí se vyšetřovalo, dlouho a dlouho. Akt hromadil se na akt, veřejnost však dozvěděla se málo. Jen něco napověděl pan ministr, ostatní zůstalo pod pokličkou. A přece veřejnost byla zvědava. Měla-li trpěti pod výminečným stavem, byla by ráda už přece věděla, proč ten výminečný stav na ni uvalen; a označována-li neustále Omladina jako příčina výminečného stavu, byla by ráda věděla, co to vlastně ta Omladina jest? Jací jsou to lidé, jaké jsou jejich cíle a jak ty cíle se srovnávají s cíly mladočeské politiky? To byly otázky, na jejichž zodpovědění se marně čekalo. Neodpověděly na ně noviny, neodpověděl na ně také žádný politik. Noviny snad proto ne, že měly podvázané křídlo — a politik snad proto, že by byl nevěděl? . . . .

Po všecek dlouhý čas, co vyšetřování trvalo, neslyšela veřejnost česká a nečetla žádného určitějšího ujasněnějšího názoru o té Omladině, o níž se přece tolik nadělalo řečí, a od nikoho se nedověděla, jací že jsou to lidé a co chtí. Tápala úplně ve tmách. A ve tmě nejspíše se zrodí tajemnost a příšernost; ta nevědomost a tma byla nejlepší půdou pro všechny pověsti, které se rodily a rostly jak houby po dešti. O samých spiklencích se mluvilo, o dýkách a dutých holech. Celá Praha koupala se v mlhavé šedi romantismu. Středověk vyzíral na vás z každé díry a z každého sklepa, kam právě nakládali led. Bylo to poetické a příšerně krásné. >Omladina dělala našim básníkům rozhodnou konkurrenci.<

* * *

Každý politický proces má jaksi dvojí tvář; jedna je obrácena k soudcům, druhá k veřejnosti. Soudcové rozhodnou o vině obžalovaného dle litery zákona, veřejnost učiní si závěrky z procesu podle svého politického přesvědčení, a závěrky ty opět jí budou pohnutkou k činům. Snaží-li se každá strana v procesu přesvědčiti soudce o správnosti svého tvrzení, bude v procesu politickém straně vždy také záležeti na tom, aby veřejnost nabyla přesvědčení o správnosti její these, nehledě ani k tomu, že opět hlas veřejnosti nebude nikdy bez vlivu na soudce samotné. Tak běželo v našem případě straně žalující o to, aby jak soudce, tak veřejnost přesvědčila o existenci tajného spolku Omladina. Jak podaří se jí to před soudem, ukáže budoucnost. Před veřejností se jí to podařilo. Celá veřejnost česká by byla přísahala, že tajný spolek byl. Více než důvody byla k tomuto názoru svému

přivedena suggescí. Existence tajného spolku byla nesčíslněkrát s naprostou určitostí tvrzena; tvrzení to odnikud nebráno v pochybnost a nikde nebylo popíráno. Což přirozenější, než že každý vzal je za bernou minci, a tak dnes, když strana obžalovaných tvrdí, že tajného spolku vůbec nebylo, musí bojovati proti vžitému předsudku — a proti takovému, jak známo, se bojuje nejtíže. Tímto suggerováním veřejnosti octla se strana obžalovaných v citelné nevýhodě, která jest v přímém odporu s hlavním principem našeho reformovaného trestního řízení — s principem rovnosti stran.

Smutným a pohoršlivým faktem jest, že naše žurnalistika, jak staro- tak mladočeská, jak konservativní tak liberální, v systematickém suggerování veřejnosti pomáhala. Naše listy nejen že nesnažily se pověděti svým čtenářům něco o Omladině z vlastního názoru, nejen že nepokusily se ani zdaleka o vystihnutí a analysi studentského a dělnického hnutí, o něž tu běželo; ony přímo i nepřímo opakovaly prostě tvrzení pana státního zástupce. Ony uváděly čtenářstvu svému to, co pan žalobce tvrdí v žalobě jako fakta, a zatčen-li někdo, ohlašováno s klidným svědomím přesně dle policejního raportu: zatčen p. X., člen tajného spolku Omladina.

Jsme daleci toho, abychom chtěli to vysvětlovati zlou vůlí; víme předobře, že spočívá z největší části v duševní nemohoucnosti českých listů. Vždyť mají největší zdroj svých novinek na policejním ředitelství. Jinde mají žurnalisté jakousi bursu, scházejí se a sdělují si na vzájem zprávy o událostech, které sami prozkoumali a z vlastního názoru seznali. Jest-li u nás někoho zabijí, jest-li někde vyhoří dům neb stane-li se jiné neštěstí; český (a vlastně pražský) žurnalista běží — na policii. Tam je raport, ten prostě předloží se zítra čtenářstvu, a dobré čtenářstvo to zhltá, jsouc přesvědčeno o největší dokonalosti a neomylnosti svého žurnálu.

Jak takové poučování svobodomyslného čtenářstva z policejních raportů jest nebezpečno, ukázalo se nejlépe při smrti Mrvově. Politická vražda, vražda člověka, na němž lpí odůvodněné podezření, že byl ve službách policie. A naše vlastenecké žurnály dovedou pověděti jen to, co se na p o l i c i i dověděly. Vidíte už nebezpečí tohoto pohodlného zpravodajství, cítíte choulostivost té suggesce, kterou naše listy z nešikovnosti a hlouposti (zlou vůli nechceme předpokládati) se dopouštějí? Pochopujete to, co už jinde bylo napsáno, že je pravým štěstím, že na vánoční svátky noviny tři dni nevyšly? Obecenstvo si tak mohlo utvořiti vlastní úsudek.

Ať se jedná o čemkoli, vždy objeví se u nás nedostatečnost žurnalistiky. Při tom raději mlčením pomineme několik lokálek, ono do očí bijící připravování veřejnosti na zatčení JUC. Čížka mluvením o panu doktorovi z Vinohrad, a jen podle pravdy a spravedlnosti chceme vzdáti ještě uznání „Hlasu Národa“ a „Illustrovanému Kurýru“, že psali o Mrvově vraždě n e j s l u š n ě j i. Za to „duchaplný“ feuilletonista β (Morava je sesterská, Vltava stříbropěná a p. Kuffner vždy a všude duchaplný) by si mohl dojíti pro odměnu k panu veřejnému žalobci. Ale pan Kuffner náleží celou svou podstatou té naší společenské smetaně, a ta smetana vítala na vánočních svátcích s velikým potěšením pána, který měl největší účast na řeči ministra Bacquehema. Snad tedy měla naše smetana a pan β původní zprávy o t a j n é m s p o l k u! —

* * *

A co noviny se krásně přičiňovaly pomáhati politickým vězňům, chystali se vlastenečtí advokáti s podobnou ochotou k jich obhajování. Stav advokátů má u nás téměř v nájmu hlavní slovo ve všech záležitostech veřejných. Z něho rekrutuje se nejvíce politiků, jemu v nejmnozších případech připadají nejdůležitější a nejčestnější úlohy. Snad budete z toho dedukovati, že v poměru k čestným úlohám jsou také č e s t n é p o v i n n o s t i, a snad řeknete, že takovou čestnou povinností by bylo hájení v procese, s kterým stojí a padá výminečný stav!

nechte prosím Vás té romantiky! Pokud jde o to, abyste věřili, že Praha je a spiknenců, že Holzbachův denník je nějakým černým zákoníkem karbonářů Fejfarova píšťalka Rollandovým rohem, svolávajícím české revolucionáře, to buďte ně romantičtí a věřte. Jakmile však běží o kancelář, — račte zachovat jen největší střízlivost.

Bezprostředně několik dní před procesem nevědělo se (na jednu nebo dvě tné výminky), kdo bude Omladináře hájiti. Každý sliboval a každý se zas táčel. Jeden měl kancelář příliš novou a nemohl ji na tak dlouho opustiti, hý ji zas měl příliš zahrnutou prací a nemohl ji také opustit, ten měl zase ní sněmu a ten zas nějakou komisi. Při nejlepší vůli to nikdy nešlo a za kodněnou se dala pětka na vězeňský fond. Dokonce pak, když jeden ferina přivstal a obešel všechny Omladináře, z nichž něco koukalo, měli druzí dobrou luvu: to tak, ten sebral ta mastná oka na polívce a my se máme spokojiti horkou vodou.

Konečně přece se věc urovnala do té míry, že nedočkali jsme se té ostudy, by 77 obžalovaných hájili 3—4 advokáti. Advokátů je několik (aby pak nebylo žádného nedorozumění, konstatujeme, že všichni jsou placeni) a v pozadí, ko obzvláštní posila jsou dva jenerálové, pp. Podlipný a Herold. Jak jsou připraveni, jest jiná otázka, a velice pochybná zdá se pomoc oněch dvou jenerálů pozadí. Sebe krásnější plaidoyer bude míti velice nepatrnou cenu zvláště před dem výminečným. Zde více než kdy jindy bude hlavní těžisko processu ve lechu žalovaných a svědků. Dovolil-li proces Weineltův p. dr. Heroldovi zadbati prací delegačních, mohl také snadno si vziti dovolenou ze sněmu, obzvláště yž sám byl ve věci angažován Mrvovým notesem a když dal si panem Kačerským tak klidně vmetnouti v tvář urážku, že do cizího notesu lze všechno psat. — Druhý jeneral ovšem na váhu nepadá. Ten všecko už pověděl a nemá také žádných pretensí. Ve straně větší úlohu hrát nechce a na radnici už náměstkem.

Řekli jsme již, že před procesem nikdo ani se nepokusil vystihnouti nějak ti, proti němuž celý proces míří. Teprv průběh jeho začíná všelicos osvětlovati, tajemná rouška se odkrývá, bělmo s očí padá a veřejnosti se pomalu jasní jasní. Lak, štětičky, píšťaly, které přinešeny jako corpora delicti, ztrácejí své ležitosti, duté hole a dýky mizí. Příšernost se ztratila a také už se leckde ažuje o hnutí, které ještě včera od jedněch bylo považováno za zločinnou a bezpečnou hračku a od jiných za strašlivé spiklenectví. Ukazuje se tu něco vého: spojení sociální a národní myšlenky. Obžalovaní odhalují politické přesvědčení a poučují nás, že vyšedše ze socialismu za svůj li náš národní, mladočeský program, tak jak byl studentskými pokáři obměněn. Tedy přítok ze socialistického tábora do náního! To sluší si dobře uvědomiti, jako moment pro celou českou politiku předůležitý ač-li je pravdou, že česká politika celá jen ze základů livých chce vycházeti. A jestli ti, které žaloba nazývá „intellektuelními vodci", jsou původci tohoto hnutí, jsou-li původci přechodu dělnictva tábora národního, pak jistě se budou jen s hrdostí k tomuto jménu intellekálních původců znáti.

* * *

V německých listech mnoho mluvilo se o duchu, kterého Omladina má jaksi výrazem. Ukazováno na slepé sfanatisování mass a to svalováno ovšem s náším rozhorlením na bedra Mladočechů. Obzvláště tím byl celý politický svět skvapen, že obžalovaní nejeví ani lítosti, ani strachu. My ovšem v usměvavých tvářích obžalovaných nevidíme úsměvu zatvrzelců, ale potěšitelnějšího fakta

jest nám úsměv tento důkazem. Jest nám důkazem dobré mysli a neskličen nálady nejen jich, ale také českého lidu vůbec. Po výminečném stavu nenastal reakce u českého lidu, nenastala zmalátnělost a ochablost. Jen Národní listy poslanci byli zaraženi, u ostatních duševní rozpoložení neochablo. Úsměv obž lovaných, se kterým do soudní síně vstupují, a politická nálada lidu, jevící se n př. v poslední čas u osudí volebního a j. není to jedno a totéž?

Vídeňský Fremdenblat praví o obžalovaných, že mluví denně od plic ta jako starý parlamentář jen ve chvílích, kdy chce dosíci effektu a vzrušení. Z n šeho stanoviska jest i to jen potěšitelným zjevem. Nelze se přece domýšlet že stále jenom zůstaneme při affektovaném krasořečnictví, za nímž není ani pře svědčení, ani mužnost, ani upřímnost, ani chuť k práci — nic, nic, než řebříče pro okresní, národní, politické, literární, spolkové a j. šplhavce?

Z vysokých škol.

—*up.*— Výbor liter. a řečn. spolku »Slavia« vyslovil své politování, že starosta »Slavie stal se obětí útoku, spáchaného anonymním listem, byv držán po více než 10 dní ve vazbě vyšetřovací.

* * *

Sub auspiciis. Po řadě let konečně v prosinci 1893 na čes. universitě pět promoce sub auspiciis. Uchazeči byli tři: Staročech, člen akad. čten. sp. a klerikal. Čtvrtý, člen pokrokové strany a ve vyšetřování ještě pro § 65. t. z. se vůbec neucházel, ač dle qualifikace měl největší nároky. Zvolen klerikál. Z curri cula vitae opakujeme, že prý žil klidně, studoval, modlil se, nebyl přívržencem žádné polit. strany, nevšímal si veřejných věcí a týž program má prý i do budoucnosti. —

* * *

Pod protektorátem policie. V den plesu t. zv. akad. čten. spolku povolán na rychlo místostarosta »Slavie« na policejní ředitelství, kdež mu sděleno, že prý by pro známou »rivalitu« mezi Slavií a akad. čten. spolkem mohlo dojíti k demonstracem, které by prý nutně poškozovaly Slavii. Uloženo bylo mu tedy působiti svým vlivem k tomu, aby demonstrace se žádné strany vůbec se neděly. Nebyla to příliš duchaplná kombinace, učiniti »Slavii« zodpovědnou za vše, co snad se stane. Místostarosta »Slavie« se proti tomu co nejrozhodněji ohradil. Během rozmluvy bylo podotknuto, že policie je odhodlána po případě zakázati všechny studentské plesy. — V denním rozkaze jednoročních dobrovolníků pražských v den plesu bylo oznámeno, že je u velitelství mnoho volných lístků k disposici. Večer procházela se kol vchodu na Žofínský ostrov silná policejní hlídka s nasazenými bodáky. Ples navštívili četně byrokracie, šlechta a klerus.

* * *

Německá fakulta lékařská demonstruje. U dvorního rady Häringa propadalo při rigorosech veliké percento studujících. Deputace vyslaná žádati za objasnění, resp. za odpomoc, byla odmrštěna. Bylo demonstrováno. Na celé věci by tak daleče ničeho nebylo. Stává se tak všude. Co však nás zajímá, jest, že při demonstraci nebylo viděti policejního strážníka. Strážník pouliční, jenž byl hlukem přilákán, musil z akademické půdy ustoupiti. Kdykoli však se demonstruje na české universitě, tu hned navlékne na sebe děkan své insignie, zburcují se všichni pedelové, alarmuje policie. To se děje i při obyčejné immatrikulaci, promoci a pod. Česká akademická půda jako by byla zcela jiná než německá.

* * *

K »opravě« právnického studia. Nedávný ministeriální výnos ohledně studií právnických zařizuje, že mohou konati, kdož praesenční službu vojenskou již si odbyli, státní zkoušky ve 14 prvých dnech osmého semestru. To jest do jisté míry výhodou, v prvé řadě však a snad výhradně jen pro c. k. úředníky, jimž státní zkoušky pro státní

službu stačí. Uvážíme-li, že rigorosa, nutná k dosažení diplomu doktorského, lze konati teprve po absolvování, poznáme, že málokdo, komu se jedná o doktorát, této výhody užije, chtěje se přirozeně vyhnouti dvojímu napínání duševnímu. Bude pak i nutným následkem tohoto výnosu zmenšení počtu promocí, poněvadž ten, kdo dostane se takto do státní služby, velice zřídka bude se namáhati až ku promoci.

* * *

Kolej Arnošta z Pardubic. Pod protektorátem arcibiskupa pražského založen byl v Praze podpůrný odbor katolického spolku akademického »Družstvo Arnošta z Pardubic«. Podniku súčastnilo se na 400 lidí, kteří upsali as 50.000 zl. — Cíl všeho toho je zřejmý, jasný. Připravovati dorost straně klerikální, v době, kdy české studentstvo kráčí v čele nejradikálnějšího našeho hnutí národního a sociálního. Jako zbožný prostředek k tomu hodí se peníze. Za kus poskytnutého chleba bude se bráti přesvědčení. Boj o život je zlý a ne mnoho jím poctivě projde. Kdo bude nejskroušenějším, bíti se nejsilněji v prsa, bude podporován, třebas byl uvnitř největším darebákem. Bezúhonnost se bude vykazovati účastenstvím ve spolku, jako katolictví se určuje zápisem v matrice Jen popatřte na jména, jež representují spolek. Myslíte, že myslí se to upřímně, pomoci nezištně chudému, poctivému, českému studentu jakéhokoli přesvědčení, jakéhokoli vyznání, aby se mohl vyvíjeti dle svých schopností? Nikterak, zde rozhoduje určitý interess buď strany, buď osobní. Že v tomto podniku jest súčastněna v první řadě šlechta a duchoventvo, je přirozeno. Proč je tam tak veliký počet universitních professorů, nechápeme.

Podnik je s to, aby odvedl celou řadu studentů. Několik tisíc zlatých mohlo by vykonati značný kus reakce. Jest nanejvýše nutno, aby se — nejen již fedrovalo v novinách — ale i skutečně sáhlo k utvoření bohatého podpůrného spolku studentského pro všechno studentstvo zemí koruny české. Letos byla by právě vhodná příležitost provésti to na oslavu 45letého trvání býv. Akad. Čten. Spolku Bylo by snad nejlépe, aby všichni bývalí členové tohoto spolku — a je jich obrovská řada, a jsou zastoupeni ve všech vrstvách naší společnosti — společně subskribovali. Věc byla by rázem vyřízena bez velikých obětí. Jednou přece k utvoření takovéhoto spolku dojíti musí, čím tedy dříve, tím lépe.

* * *

Alliance universitaire internationale. Minulý měsíc konána byla v Paříži schůze prozatímného výboru pro založení mezinárodního spolku universitního. Schůze účastnili se professoři i studenti. Bylo si tu stýskáno na isolovanost jednotlivých universit, na neznalost cizích literatur, umění, myšlení. Bylo-li to doposud konáno za účelem vlasteneckým, byli by prý Číňané dle toho za svou zdí největšími vlastenci. Žádáno, aby francouzští studenti odcházeli do ciziny, a odtud zase studující vyzýváni do Francie; ve Francii prý není naprosto znám duch a charakter jiných národností. Program nového spolku žádá usnadnění vzájemných studií v každé zemi, zbližování vzájemné professorstva i studentstva periodickými slavnostmi universitními, péče o proniknutí spravedlnosti ve stycích mezinárodních, poskytnutí platnosti diplomům v cizině nabytým a pod.

List z nejnovější historie vnitřního našeho politického života.

Dne 3. května 1889. vyšel v Praze sešit o 36 str. s nadpisem „Časopis českého studentstva“ — list tedy dle titulu věnovaný studentstvu. V úvodním slově redakce prohlašuje vedle jiného, že chce bezohledně vytýkati vady a ukazovati na slabé stránky spolkové, mravní i národní činnosti studentstva, že snažiti se bude o jeho intellektuelní rozvoj. Číslo samo bylo dosti bezbarvé a jen jeden směr v něm vynikal: reformní.

Dne 5. února 1890. vyšlo 1. čís. II. roč. téhož listu, v němž redakce přímo napsala programní článek. Trvá i dále při reformním duchu listu, determinuje jej však dále jako svodomyslný a pokroku milovný. Chce, aby studentstvo všímalo si života veřejného a jeho se i účastnilo, aby mělo svůj program politický in theoria et in concreto. Chce bude zabývati se přímo vedle otázek čistě studentských také potřebami kulturními i sociálními. A v samém tom článku již dotýká se dvou otázek se stránky kulturní: otázky t. zv. intelligentního proletariatu a otázky ženského vzdělání. Programu tomu redakce hleděla dostáti co nejvíce — tak řešení onoho požadovaného programu studentstva přikročila ve svém listě sama. V č. 17. ze dne 6. listop. 1890. volá se v listě (u příležitosti uveřejnění programu rusínské radikální strany) po straně v Čechách, jež by se jasně vyslovila i o otázkách sociálních a kulturních a stěžuje se do jednostranosti národních stran českých. V témže čísle píše se o volbách ve sboru „Slavie“ a praví se, že při nich strana „Časopisu česk. stud.“ postaví svou kandidátní listinu. V čísle následujícím (18., ze dne 20. list. 1890.) jest strana „Čas. č. stud.“ nazývá se již pokrokovou stranou. Od onoho čísla s tímto názvem setkáváme se co číslo a poznáváme ze zpráv těch, že strana ta zápasí ve studentstvu s protivníky jejího programu (neorganisovanými ve stranu). Zároveň pozorujeme rychlý vzrůst a vývoj této strany ve stranu politickou a sociální. V 2. č. III. roč. (ze dne 15. února 1891.) pět důvěrníků této strany svolává již i sjezd pokrokového studentstva slovanského do Prahy; v únoru pořádá velikou důvěrnou schůzi všeho studentstva bez rozdílu za příčinou nastávajících voleb do říšské rady, kdež též obcují jako zástupci výkonného výboru mladočeské strany poslanci dr. Engel a dr. Kučera, a shromáždění přes odpor protivníků přijímají resoluci, v níž vidíme již zásady potomního programu strany.*) Od tohoto

*) V resoluci žádá se, aby poslanci mladočeští byli ve vídeňském parlamentě v opposici (nebo alespoň na stanovisku volné ruky), aby zahájili opětně úsilovnou činnost po obnovení českého státního práva užívajíce k tomu všech prostředků, jakým

projevu strana pokroková častěji posýlala klubu mladočeských poslanců přípisy a memoranda. V květnu r. 1891. v Praze skutečně odbývá se sjezd pokrokového studentstva slovanského za velikého účastenství a „Časopis čes. stud." prohlašuje se za orgán pokrokové mládeže slovanské (studující). Sekce česká prohlásila se pro české státní právo s personální unií s ostatními zeměmi rakouskými.

Vedle této politické činnosti strany vystupuje již i jiná: literární. Vydávají se překlady z moderních literatur a překlady světových vědeckých knih; vydávají se i brožury politické a časové. Strana je dále již i v osobním čilém styku s dělnictvem: chodí mezi ně a přednáší mu.

Ve IV. roč. „Časop. čes. stud." (1892.) vidíme již úplnou hotovost programu i co se týče zásad, i co se týče taktiky. Časopis je obohacen několika rubrikami, zejména „Sociální hlídkou". Toho roku v červnu se opětně pořádá sjezd pokrokové mládeže ve Vídni (5. a 6. června), na němž klub mladočeských poslanců nechává se zastupovati drem. Kaizlem, a jehož došlo hojně přípisů od omladiny dělnické a obchodnické, mezi níž program pokrokový byl již vnikl a se rozšiřoval. R. 1893. časopisectvo strany té došlo najednou velikého rozšíření: Studentstvo mělo svůj „Časopis pokrokového studentstva", politický program zastupován byl týdenníkem „Neodvislostí", na místě bývalého „Časopisu č stud." vydávány byly „Nové proudy", čtrnáctidenník mladé generace věnovaný literatuře, politice, umění a sociálným otázkám, pokroková omladina dělnická měla (na místě dřívější „Omladiny") „Pokrokové listy", list obchodnické omladiny „Věstník obchodní omladiny československé" přiznával se zřejmě jako nepolitický ovšem jen k sociálnímu programu strany a posléze i tento měsíčník „Rozhledy" přijal program ten za svůj. To je krátký nástin historie rozvoje strany pokrokové.

Nejnovější pak její historie je známá: Výminečný stav zničil jí tři listy („Neodvislost", „Nové proudy" a „Pokrokové listy"), přivedl její předáky a celou řadu přívrženců do vězení a v tu dobu, co píšeme tyto řádky, souzeny jsou politické zásady programu jejího v dusné místnosti pražské porotní síně pode jménem procesu „Omladiny..."

* * *

Pokroková strana počala se ve studentstvu, v brzku se rozšířila, pojala v sebe velikou část dělnické omladiny a část obchodní, ale i nesčíslně jednotlivců z vrstev jiných — i z intelligence, i z rolnictva, i ze řemeslnictva... Kdyby se byl svolal sjezd všech stoupenců jejího programu, byli by se ti, kdož vedou náš národní život, podivili, jak mohlo něco tak velikého u nás vyrůsti, aniž se o to přičinili, ba aniž to vůbec pozorovali...

Je otázka, je-li tento vzrůst strany přirozený, či je-li to zjev abnormální. Odpovíme ihned: Je přirozený. Nejde tu zajisté snad o to, že vznikla

na př. je mluviti na říšské radě mateřským jazykem, aby hleděli získati řádné spojení i s jihoslovanskými poslanci, obzvláště pokud jsou týchž názorů politických, kulturních i sociálních, aby svobodomyslná strana v Čechách vešla ve styk se stranou lidovou na Moravě, aby starala se o zřízení druhé české university na Moravě, aby usilovala o všeobecné hlasovací právo bez rozdílu pohlaví, o opravdovou svobodu náboženskou, slova atd., o rozšiřování vědomostí v našem lidu („Politická knihovna pro lid", lacinÝ svobodomyslný denník) aby měla na zřeteli i požadavky našeho dělnictva, aby se s ním stýkala, aby se starala o obmezení doby pracovní a o upravení mzdy, o zrušení školného na školách, aby hájila dělnictva od libovůle úřadův, aby vystupovala proti každému jakémukoli vykořisťování odvislého a chudého se strany moci a kapitálu a posléze aby podporovala emancipační snahy žen.

strana ta mezi mládeží studující, jde tu o zásady její. Co charakterisuje stranu tuto a co ji činí vlastně odlišnou od jiných našich stran a opravňuje ji k názvu pokrokové strany?

Charakterisuje ji po prvé zevnější jedna okolnost: že má určitý, jasně vyslovený, široký program. Široký — t. j. takový, v nějž pojaty jsou všecky stránky života národa. A podobných programů naše národní strany nemají. Staročeská neměla kromě českého státního práva nic a mladočeská v otázkách kulturních a sociálních je nejvšeobecnější a kusá a nad to je zřejmě pozorovati její v nich nerozhodnost, kolísání a bázeň. Ve všeobecné bezprogramovitosti nebo nedostatečné programovitosti stran našich programovitost strany pokrokové je pro ni důležitou a odporučující známkou.

Ale těžítko všeho charakterisujícího stranu a činícího ji opravdu stranou pokrokovou je v obsahu, v zásadách programu. Strana sestavila si stručnou definici pokrokového člověka a v té čteme: „Za pokrokového pokládá se ten, kdo jest proti jakékoli nadvládě národa nad národem, pohlaví nad pohlavím, třídy nad třídou" a „kdo vidí stát v občanstvu samém se všemi toho důsledky". Význam těchto vět můžeme předložiti čtenářstvu opět slovy orgánu strany samé: „Každý národ budiž svobodný na venek, ale i vnitř — svobodný jako celek, svobodný i jednotlivec v něm. Nebudiž národ podroben národu, ale ani ne jednotlivec jednotlivci v žádném směru". (Čas. č. stud. IV. 169.)

Tuto zásadu citovaný list nazývá zásadou sdemokratisování státu, a celý program strany jest jen jejím praktickým užitím a rozvinutím. Požaduje se tudíž organisace Rakousko-Uherska na těchto zásadách: 1. Stejné právo každé národnosti. 2. Foederativní spojení území s úplnou autonomií utvořených na přirozených podmínkách a 3. Založení této foederace na občanských svobodách a zaručení práv národních menšin. (Usneseno na sjezdě pokrokové mládeže slovanské ve Vídni.) V politických věcech žádají se úplné svobody svědomí, slova, tisku atd., všeob. hlasovací právo bez rozdílu pohlaví od 21. roku, zavedení milice, lidové a bezplatné soudnictví a osobní zodpovědnost úředníků za všeliká porušení zákonů v čas úřadování; v kulturních činí se nejprve všeobecné prohlášení, že se bude strana snažiti o náležitou reformu obecné výchovy v duchu moderním, aby vymoženosti positivní vědy staly se majetkem všech vrstev národa a specialně vytýká se oddělení církve od státu, bezplatnost školství, přístupnost všech škol i ženám atd.; v sociálně-ekonomických záležitostech strana domáhá se zákonodárství v tom směru, aby ve věcech hospodářských ubývalo stále pod širší ingerenci státu (společnosti), a aby takovým způsobem posléze všecko hospodářství stalo se společným a pro nynější uznává se za potřebné zavedení všeobecné progressivní daně důchodové, zrušení nepřímých daní na všechny potřeby životní, zákaz tvoření fideikomisů, vyjmutí z exekuce na polnosti a nářadí rolníkovy minima existenčního, bezplatná pomoc lékařská a sestátnění lékáren, ekonomická rovnost obojího pohlaví, ve příčině dělnictva rozvoj ochranného zákonodárství: přiměřená doba pracovní, minimální mzda pro muže i ženy stejná, zákaz práce dětí atd.

Program strany zde v stručnosti načrtnutý, jak viděti, činí stranu úplně odlišnou od jiných stran národních, ale čině ji sice blízkou straně sociálně-demokratické, činí ji zároveň i od této odlišnou. Poměr její k oběma stranám — i k národním i k sociálně-demokratické — dal by se naznačiti na základě jejich programu takto: Strana pokroková není tak jednostrannou jako

jsou naše strany národní i strana svobodomyslná, a jako je strana sociálně-demokratická. Prvé zajisté mají hlavně jen národně-politické záležitosti na zřeteli, druhá zase hlavně jen sociálně-oekonomické, prvé, pokud nejsou rázu všeobecného, ze svého programu vylučujíc. Strana pokroková spojila však v sobě oba ty směry: i národně-politický i sociálně-oekonomický: „Program její spojuje přednosti obou, nenásleduje nedostatků žádné“ (Čas. č. stud. IV. 168.) A v tom právě tkví příčina rychlého rozvoje strany pokrokové, příčina, jež rozvoj ten činí úplně přirozeným.

Nelze zajisté politické straně, obzvláště jestliže činí si nároky i na řiditelství politiky, starati se o jednu stránku života národního, když život ten má stránek několik, a když všecky ty stránky ve svém úhrnu tvoří teprve život národní. Bylo to až dojemné svou naivností, jestliže u nás byli politikové, kteří s hrůzou patříce na sociální zápasy u cizích národů, měli zároveň potěšení, že u nás něco takového není, anebo kteří sice viděli i u nás něco podobného, ale přezírali to buďto anebo umlčovali, bojíce se o „národnost“, o národní boj a pod. Sociální otázka byla ovšem i u nás — a právě tak mnohotvárná jako i v cizině — vždyť zajisté národ náš svým společenským složením není ojedinělým v Evropě. Bylo jen potřeba postřehnouti, poukázati a uvědomiti si jednostrannost, a tím ovšem nedostatečnost našich národních stran, jakož i následky toho — uvědomění stavu zajisté je první podmínkou jeho nápravy. Byl u nás již před pokrokovou stranou směr, jenž si byl vědom nedostatečností stavu, směr realistický, ale ten spokojoval se stále jen více s negativní činností a kritikou; pokrokový směr však, jemuž realismus ovšem mnoho poskytl, nejen že si zbudoval určitou theorii, nýbrž i p r a k t i c k y počal působiti (viz nástin jeho historie). Jest pochopitelno u nás, že podobná vnitřní revoluce (užíváme vědomě tohoto slova), jakou jest pokrokový program, vznikla u mládeže, neboť jen tam mohla vzniknouti. Pravili jsme v nástinu historie vývoje strany, že k pokrokovému programu hlásili se brzy četní jednotlivci i z vrstev jiných — důkaz to, že byly u nás podmínky k nápravě i vnější (sociální poměry) i vnitřní (nespokojenost), že však bylo potřeba slova na jich probuzení. Dle rychlosti rozvoje pokrokové strany, dle rozšíření a přijetí jejího programu lze souditi na zralost vytčených podmínek a zároveň tím na přežilost dosavadních vnitřních i zevnějších poměrů strannických u nás. Ale i v dělnictvu cítila se jednostrannost jeho sociálně-oekonomického programu — odtud vysvětlíme si, proč i tu program pokrokový setkal se s takovou přízní, proč byl i četnými jednotlivci-dělníky přijímán a z týchž příčin proč veliká část dělnické mládeže (t. zv. omladiny) program ten přijala za svůj. Jako z národní „buržoasie“ byli četní jednotlivci, kteří chtějíce žíti c e l ý život, chtěli se starati i o sociální otázku, tak zase v dělnictvu podobně, chtějíce žíti celý život byli mnozí, kteří hlásili se k práci národně-politické. Ve straně pokrokové idea národní samostatnosti a idea společenského blaha podaly si ruce. Vznik strany té sám sebou byl memento pro dotyčné strany posavádní — tím hrozivější memento, že to byla mládež jejich, ze které vznikla. Ztratí-li strana nějakou mládež, jest to znamením, že byla ztratila již smysl a spojitost s dobou.

Vylíčený ráz strany pokrokové jest povahy všeobecné, jsou však konkretnější příčiny její, jednak odlišnosti od stran jiných a jednak i jejího rozvoje.

Za ony přirozené podmínky, na nichž má býti tato říše organisována, pokládá pro nás Čechy strana pokroková č e s k é s t á t n í p r á v o. Tu ovšem stojí na společném požadavku i se stranami národními, i mladočeskou,

ale i tu stojí svým pojímáním věci osamocena. Ona chce politickou samostatnost českého národa, a prostředkem k tomu nejvhodnějším pokládá obnovení českého státního práva. „Nám české státní právo je pouhým prostředkem k nabytí státoprávní samostatnosti. My odlišujeme korunovaci a české státní právo. Uznání tohoto musí předcházeti, a tato může teprve následovati. Mělo by se toto vysvětlovati, aby se lid nedával upokojovati prázdným heslem korunovace.“ (Ant. Hajn na sjezdě „Krakonoše“ v Hořiči 1892., Čas. č. stud. IV., 271.) Která strana u nás takto pohlíží na české státní právo? Která odlišuje takto korunovaci od věci samé? Je až bolno čísti řeči našich potitiků, jejichž „amen“ bývá vždy slavnostní výkřik, že koruna svatováclavská opět zazáří na hlavě panovníkově, a kteří žádají, aby se dal císař korunovati. . . . Jest opravdu správnou výtka, že se lid takovýmto způsobem svádí na scestí. Jinou zvláštností a určitostí strany pokrokové je vytčení zásady personální unie. Strana mladočeská dnes neví určitě, má-li chtíti unii reální či personální a pokud ví, je i pro prvou i pro druhou. Strana pokroková jako odhodlanější je i důslednější v tom. Ještě je tu něco, stranu pokrokovou charakterisující: její užší stanovisko české na místě širšího stanoviska říšského. Co ve volebním provolání strany mladočeské z r. 1891. čteme na př. větu „Však nepravdou je, že by poslanci naší strany měli záměry podvratné na úkor síly a mohutnosti říše“ a jinde se mluví o „usilování poslanců . . . v zájmu říše“, strana pokroková starati se chce jen o zájmy svého národa, jen o zájmy českých zemí a jen tyto učiniti měřítkem pro své kroky. Myslíme, že zase nebude zbytečno citovati: „Náš názor o potřebě této říše pro zdárnou existenci našeho národa není již ten, jaký proslovil Palacký ve známé své větě: „Kdyby nebylo Rakouska, musili bychom si je utvořiti . . .“ Nejsou pravdiva slova těch, kteří tvrdí, že jsme jako národ, kdyby nebylo Rakouska, ztraceni. Z tohoto názoru ovšem logicky vyvíjí se náš radikalismus v praxi. Slova . . . že nechceme osamotněním svým oslabiti říši atd., se proto v našem politickém vyznání nenajdou. My budeme oposicí v pravdě českou a ne rakouskou.“ (Čas. č. stud. IV, 271.) A vskutku, pozorujeme-li i ostatní tisk strany (zejména „Neodvislost“, pak „Nezávislé listy“) i její činnost, vidíme tohoto ducha v ní. A tu z těchto názorův, jakož ovšem i z oné sebevědomosti, jíž dodává určitost a přesvědčenost programu, vychází radikální taktika strany, neutíkání před otázkami, jež se pokládají za choulostivé, jakož i neustupování nikdy od přesvědčení, že jest vždy státi pevně na svém programě a nečiniti kompromisy a spojenství s těmi, kdož jsou programu jiného. To se týká i vnitřních našich poměrů stranických i otázky t. zv. spojenců na říšské radě — a v skutku, jak proti „sjednocování“ stran v Čechách a zejména na Moravě, tak proti „slovanské koalici“ tisk strany té vystupuje.

Již roku 1891., když se připravovala známá sjednocovací konference v Praze, „Čas. č. stud.“ vystoupil proti věci, činil důtklivé výtky straně mladočeské, že se tohoto „nejnovějšího politického sportu“ súčastnila, — tenkráte i tento měsíčník proti takovémuto nevěcnému a prázdnému politisování vystoupil, a vždy to byl tisk strany pokrokové, který nejrozhodněji a hned proti potomním pokusům, ať se dělaly v Praze, ať na Moravě, ať ve Vídni v říšské radě, vystoupil.

Přicházíme tím k nové zvláštnosti strany pokrokové: k jejímu stanovisku ve slovanské otázce. Slovanská otázka — to je u nás všecko a tím ovšem zároveň i nic. Je to chaos citův, přání a fantasií, a vystupuje-li konkretněji, vystupuje za ní ihned ono „veliké“ Rusko jako spasný střed

všeho Slovanstva a p. O slovanské otázce čteme v „Čas. č. stud." roč. IV. 167: „Slovanskou otázkou straně je emancipace vnější i vnitřní potlačovaných národů slovanských a solidárností slovanskou jeden prostředek k rozřešení otázky té"; v roč. pak III. 192. pak bylo to ještě konkretněji vyjádřeno, praví se tam, že „slovanská otázka jest otázkou zabezpečení existence všem národům slovanským, které jí nemají zabezpečenou, i vůči Germanům i jiným plemenům, i vůči Slovanům jiným (Rusové-Poláci, Poláci-Rusíni v Haliči)" a že „slovanská vzájemnost je prostředkem založeným na společných interessech k rozřešení slovanské otázky . . ." O opravdu společných interessech mluviti lze jen u těch stran, jejichž program se buď úplně nebo v hlavních svých zásadách kryje — odtud zcela logicky i věcně správně na sjezdě prvém i druhém (ve Vídni) prohlášeno bylo, že „solidárnost může i má býti jen mezi jednotlivými stranami a ne mezi celými národy, které se skládají z nepřátelských sobě tříd a mají proto různé cíle a program." Vytčenými názory je dáno zcela jasně stanovisko pokrokové strany ve slovanské otázce: znamená-li tato emancipaci potlačovaných slovanských národností, není tu místa pro žádné politické rusofilství, neboť ruský stát potlačuje dnes rovněž Slovany — Poláky a Malorusy — stojí tedy na opačné straně; neznamená to ovšem ani polonofilství, mluví-li se o slovanské otázce vůbec, neboť ne jediní Poláci jsou utiskovanou národností slovanskou, a mluví-li se o ní vzhledem k Rakousku, tím méně, protože jednak panující třída u polské národnosti stojí proti nám a jednak zase utlačuje Rusíny. Jestliže strana solidárnost klade na základ společných interessů, je tím nadobro vyloučena ona sentimentální slovanská vzájemnost, která stavěti chce na pouhém stejném plemenství a příbuznosti jazykové, čehož obojího vratkost drsná skutečnost již tolikrát i v minulosti a co chvíli i v přítomnosti ukázala, a jestliže posléze strana je názoru, že solidárnost slovanská může a má býti jen mezi jednotlivými stranami, je tím nadobro vyloučena ona mlhavá a neurčitá solidárnost, která snuje sny o allianci národů s národy, spolehá na „veliké" Rusko a p. Nejen ovšem logičtější i věcnější je slovanská otázka pokrokové strany nežli ta, již repraesentují u nás především „Nár. Listy," ale je i mravnější: staví národ na vlastní nohy, odkazuje jej na jeho sebevědomí, na jeho práci. Jsme přesvědčeni, že kdyby byla slovanská otázka u nás vždycky brána aspoň poněkud střízlivěji, že by národní organisace vypadala na venek i uvnitř lépe — národ, jenž by nespoléhal na nikoho, leč na sebe, by nemohl tak lehkomyslně bráti svůj politický zápas a přípravy k němu. Nebudiž zde opominuto uvésti, že správnost názorů pokrokové strany o slovanské otázce a vzájemnosti jako protředku byla potvrzena skutečností: Ač officielní kruhy polské a rusínské v Haliči žijí v nepřátelství, ač dotyčná moc polská utiskuje rusínskou národnost, pokroková mládež i polská i rusínská přes nepřátelské vzájemné hlavy oněch officielních kruhů — podaly si ruce — ne příbuznost kmenová, nýbrž ze společného programu společné interessy je spojily. Stali se proto pokrokoví Poláci a pokrokoví Rusíni méně slovanští?

Jest zmíniti se ještě o některých věcech: Pokroková strana vešla v přímé, osobní styky s dělnictvem a část dělnictva přijala i v sebe. Je to u nás prvá strana, v níž práce duševní a práce fysická si podaly na bratrství ruce. Je v tom význam nejen politický a společenský, nýbrž i ethický: fysická práce u nás se podobnými zjevy povznáší a dochází ocenění a úcty, jíž až posud, budiž žalováno,

u nás nemá; intelligence pak nikdy nemůže státi se buď pouze theoretickou nebo suchou a bezcitnou, jestliže bude v přímém styku s takovým reelním životem, jaký repraesentuje právě fysická práce. Význam spojení vytčeného pro náš národně-politický život, po statích řečených shora, lze ovšem snadno uhodnouti.

Pokroková strana u nás zbavila slovo „sociální" a částečně již i „socialistický" oné hrůzy, kterou u nás slova ta vzbuzovala. I publisticky, i knižně, i ústním slovem přispěla k pochopování jich a vzbudila chuť ke studiím sociálních otázek. Časopisectvo její nebálo se zabývati se i otázkami u nás posud velice choulostivými — prostitucí, manželstvím, vůbec ženskou otázkou v celém jejím rozsahu. Co se týče ženské otázky, budiž ještě specielně podotčeno, strana prospěla u nás myšlence té velice.*)

Pokroková strana vznikši ve studentstvu již i pouhou tradicí bude míti vždy na studující mládež veliký vliv — a pravili jsme, co znamená pro stranu, a tím ovšem i pro věc, míti mládež — ale vliv bude míti především svým programem — mládež se vždy zanítí pro to, co věnováno je straně utrpení a křivdy.

* * *

Jsou ovšem i jisté nedostatky posud ve straně: co na př. na jedné straně je její předností a výhodou, že totiž vznikší ve studentstvu svým hlavním jádrem je ještě mladá, to na druhé straně odkazuje ji jen na činnost publicistickou a literární, a co se týče zákonodárných sborův, nutí ji obmezovati se na pouhé působení na poslance strany mladočeské. Chceme tím říci, že strana není posud zastoupena ani jediným členem ve sborech zákonodárných — poslancův svým přesvědčením programu jejímu blízkých, a to někdy i hodně blízkých, jest již několik — ale ti nerepraesentují se ani formálně, ani ne věcně (myslíme v plném rozsahu) jako přívrženci toho programu.

Jako strana mladá ještě, mladá i svým stářím i věkem svého jádra, nevládnouc žádným peněžitým fondem, nemá posud dostatečného publicistického zastoupení. Nemá posud d e n n í k u. Listy, které měla před výmenečným stavem, věcně repraesentovaly ji dobře, ale nestačily k žádoucímu co nejširšímu rozšíření jejího programu a neklestily jí cestu k nutnému úplnému samostatnění mezi našimi stranami. Na denník té strany jsme dychtivi: jestliže by měl býti veden tak, jak byly vedeny dosavadní její listy, jestliže by se měl zabývati všemi těmi otázkami — a ovšem opak myslíme není ani přípustný — a to týmže střízlivým, klidným, věcným tonem — pak denník ten byl by snad počátkem nápravy i v naší žurnalistice, která odpovídajíc ovšem úplně jakosti stran, jež zastává, jest tak žalostně nevěcná, frásovitá a bombastická, osobní, strannická, duchaprázdná — tak duchaprázdná, že nestane-li se nic ve světě, i v jejích sloupcích je veliké nic . . .

Již mnohokráte byla skutečností potvrzena pravda, že čím strana se stává větší a čím více vstupuje s theoretické půdy na půdu praktické činnosti, tím více že nucena je ke všelikému kompromisování — a kompromis znamená vždy ústup v něčem na obou stranách. Tuto pravdu, zdá se nám, potvrdila poněkud již i strana pokroková: „Čas. č. stud.", prvotní její orgán, odpovídal úplně jejímu programu — byl přímý a nedíval se ani na stranu svobodomyslnou, ani na osoby. Ale již z „Neodvislosti" dá se vyčísti méně přímosti a více za to ohlednosti a kompromisování. My víme ovšem, že

*) Na př. spis Millův jí vydaný „Poddanství žen", jak jsme se informovali, jest úplně rozprodán.

„Časopis č. stud." vydáván byl jen čistokrevnými (sit venia verbo) stranníky, a že družstvo „Neodvislosti" skládalo se nejen z pokrokářů, nýbrž zase i z čistokrevných Mladočechů — ale v tom je právě ono nebezpečí pro program pokrokový, ve kterémžto nebezpečí je potřeba, myslíme, spíše rozhodnosti nežli opatrnosti.

S tím souvisí otázka, jež je tu vlastně základní otázkou: otázka skutečného (ne tedy zásadového) poměru strany pokrokové ku straně svobodomyslné. Je strana pokroková ve straně svobodomyslné či v ní není? Chce v ní býti, či chce býti úplně samostatnou? V procesu „Omladiny" jeden předák její, Dr. A. Rašín, pravil: „Stojím na straně mladočeské, ovšem na levém jejím křídle, na křídle radikálním, kteráž radikálnost jeví se nejen co se týče taktiky, ale i pokud se programu týká, poněvadž náš program jde hlouběji ku změně společnosti." („Nár. L.") Totéž potvrdil jiný předák strany, Ant. Hajn, ve své rozmluvě s dopisovatelem „Plz. „Obzoru" pravě: „Jsme na straně mladočeské na krajním její křídle programem i taktikou. Jsou však mezi námi — dodal — mnozí, kteří odporučují vystoupení z mladočeské strany. Taktika poslanců mladočeských jim nevyhovuje a příslušenstvím ke straně cítí jisté ohledy." Ale to je právě to, co je v celé věci pro stranu pokrokovou nebezpečného: že ohledy ty mohou jí uškoditi i co do jejího programu. Jestliže si přehlédneme ještě jednou a dobře uvědomíme vnitřní stav strany mladočeské, její program a činnost a totéž učiníme u strany pokrokové, vidíme, že lze se vyhnouti různým nevyhnutelným konfliktům opravdu jen ústupností strany pokrokové. Není rozhodnuto, že setrvávání strany pokrokové ve straně mladočeské nebude spíše prvou seslabovati i v programě i v taktice nežli druhou sesilovati — že neutone pokroková strana i se svým určitým programem v bezprogramovosti a se svým radikalismem v kolísání a neurčitosti. Mluvíme úmyslně o tom, že to není rozhodnuto — ale sami u sebe to máme již rozhodnuto. Slovem pokládáme za správné, aby strana pokroková organisovala se (i formálně) jako samostatná vedle strany mladočeské a nezůstala v ní, byť i stála na jejím nejkrajnějším křídle. Rozhodnutí o této otázce i ve skutečnosti jest ovšem dnes valně stíženo i oddáleno dnešními politickými poměry.

Státi vedle strany mladočeské neznamená snad seslabení a rozrušování naší t. zv. národní organisace — to znamená učiniti obě strany samostatnými v jejich činnosti, aniž se tím vylučuje součinnost taková, jaká byla doposud. Radikální strana je vždy pro každou stranu dobrou zálohou, dobrým (často přímo i nevyhnutelným) zadním vojem — mladočeská strana nebyla by moudrá, kdyby chtěla z tohoto zadního samostatného voje, jenž by bojoval bezohledně a široce na společném bojišti, učiniti přímou část svého vojska, kteráž by musila podléhati společnému velení. Otázka je velmi důležitá a dalekosáhlá a vyžaduje ovšem důkladné úvahy a rozhledu. Ale rozhodnutí ve smyslu námi doporučovaném podmiňuje jedno: práci, horlivost a neúnavnost. Strana, která chce opravdu buď hned, nebo později působiti a nejen svůj program rozšiřovat, ta musí pracovati ve mnohých a mnohých oborech a stranách, o čemž u nás národní naše strany nemají ani takřka pojmu. Jak stranu pokrokovou z jejího dosavádního života známe, jsme přesvědčeni, že by jí svrchu vytčených vlastností nescházelo.

Ale ať se rozhodnutí stane jakkoli, jedno je jisté: že po výminečném stavu strana pokroková bude musiti začíti opětně stavěti ne sice ve všem znova, ale ve mnohém, tak především ve své organisaci a v prostředcích

propagačních a repraesentativních: Bude si musiti opětně zbudovati publicistické zastoupení, pozdvihnouti a sorganisovati svou literární činnost, obnoviti svou práci ve studentstvu (pokrokové studentstvo nemá nyní také orgánu) a své působení v dělnictvu, zejména v omladině jeho. Bude musiti sáhnouti i k právu spolčovacímu a shromažďovacímu. Bude musiti posléze soustavně obrátiti se i na venek. Sympathie a známost, kterých dosáhla výminečným stavem a processem „Omladiny", všechnu tuto úlohu jí velice usnadní.

V Praze, 10. února 1894.

Dr. D. M.

Domácí zpověď.

Na Skalce 1889.

V samoty, v pole prostranná
ukryla svoje žití
domácí píseň uštvaná
při cizím vlnobití.

Ach, zněla dřív! Však nezralí
jsme blouznivě se hnali
a cizím zvukům z povzdálí
nadšeně naslouchali.

Umlkla píseň domácí,
ne padlá — odstrčená;
a dosavád se nevrací
v ta hesla pomatená.

Spí v hrudách, skalách větrných,
spí v úhorové trávě,
spí v lesích, bytech chatrných
i umlčené hlavě.

Však slyší nepoklidných měst
otrocké, nízké sváry;
ukryta, ale živa jest,
život v ní stajen starý.

Zaslechla třenic marnivých
i vády licoměrné,
zpyšnělých hochů slyší smích,
i lidu vzdechy věrné.

Slyšela stakrát za ten čas
nepevné zaklínání,
ztuhlé krve líný ráz
a bezpomocné lkání.

A jako život v semeni
ukryta dále žije,
a než čas přijde zrození,
v zem domova se kryje.

Ach, vyznělý a dutý ton
je naše zazpívání;
to cizácký je slyšet zvon
zamiklou českou plání.

Při liché chvále pěvců kruh
krášlenou píseň pěje,
leč jejím duchem český duch
se ani nezachvěje.

My cizím lyrám zvířeným
jak bohu naslouháme,
a jejich krev i jejich rým
v písni i v péru máme.

Je v našem zpěvu slyšet znít
jak cizí lesy šumí,
lid divný viděti je jít
za tratící se chlumy.

A v básních našich po polích
neznámé klasy zrají,
neznámí lidé rostou v nich,
stárnou a umírají.

A v zemi zatím v hluku všem
spí píseň utajená;
cizáctvím spitá jásá zem
jak lehkověrná žena.

Jen někdy píseň stajená
zavolá ze zakletí . . .
Zanikne . . . Přes ni zjitřená
cizácká sestra letí.

Žij dále, písni, v semeni
v neprobuzeném poli,
však přijde jarní zkypření
a hlas svůj zahlaholí.

Přežijem mladé blouznění,
těkání bezpočetné,
a potomků duch v nadšení
v zem rodnou k tobě slétne.

A to čas tvojí pohody
i tvého probuzení;
jak jarní vánek pohody
zašumí tvoje znění.

A zavzní píseň naše jen,
ne cizí vypůjčená,
a řada nových, velkých jmen
se zjeví posvěcená.

Zavzní zpěv jako na vodách,
když bijí o skaliny,
jak zvonek ve večerních tmách,
jenž zvučí přes planiny.

A zavzní jako ptačí hlas
a jako táhlé hřmění,
jak v létě v podvečerní čas
žit jemné zašumění.

Kvas našich zpěvů nepravých
se velkou písní stlumí,
a nad hrobem nám v listech svých
les chladně pozašumí.

A zhyne i náš bídný pych,
i chvála licoměrná,
a po krajinách širokých
zrodí se srdce věrná.

Ta otců prach, zem ocení,
i zamyšlené hory,
a po večerním modlení
domácí rozhovory.

Zvuk rodných zvonů, lidu dech,
bývalé pokoření,
a v jarních mlhách po ladech
vzruch velikého snění.

Fr. Xav. Svoboda.

Herbert Spencer a anarchism.

Píše *Vladimír Bezděk.*

Poměr Spencera k anarchismu namítnut byl Vaillantem, jenž jmenoval Spencera mezi svými učiteli. Thema toto bylo v listech francouzských všelijak probíráno a obyčejně končilo tvrzením, že jako Darwina ani Spencera nelze správně v té věci se dovolávati. Avšak nelze toho jen tak povrchně odbýti, neboť v ohromné Sociologii Spencerově vždy mohou lidé nejrůznějších stran tu a tam nalézti větu nějakou neb aspoň několik pro své stanovisko vhodných slov. Tak byl Spencer reklamován socialisty jako kollektivista, avšak i přívrženci stávajícího řádu nacházejí ve Spencerovi myšlenkovou posilu; jeť jeho obraz budoucího zřízení státního v Anglii vlastně idealisování dnešních jejích institucí. Jiná je však otázka, jaké jsou směry a cíle celé jeho myšlenkové soustavy. Čtenář nechť sám rozhodne po svém rozumu o poměru jeho k anarchismu, když my ze sociologie dovodíme, že Spencer je individualistou.

O anarchismu mluví se nyní jako o symptomu naší doby. Jest to ovšem pravda. Neboť podobné politické zločiny, třeba byly jednotlivcem provedeny, nejsou individuální, nýbrž výsledkem kollektivní nálady jistého kruhu společenského. Ale sluší tomu rozuměti: jako moderní medicina v různých chorobách nevidí již p ř í č i n u poruchů organismu, nýbrž pohlíží na ně jako na s y m p t o m y organismu tak a tak ustaveného, tak i zde bylo by pochybeno, kdyby se z hnutí anarchistického soudilo na jistou nemoc společenskou, nýbrž nutno souditi naopak: společenský stav náš je takový a takový, proto šíření anarchistického hnutí.

Dobře-li to uvážíme, musíme docela jinak pohlížeti na mnohé okolnosti a příčiny celého hnutí, než jak se to obyčejně děje, kdy o nějaké „nemoci" a „chorobě" se mluví a tato se chce „léčiti". Předně nám bude patrno, že přísně třeba tušiti anarchismus theoretický od praktického. Anarchismus theoretický jest jistý směr bádání vědeckého a sice sociologického. Člověk činí předmětem vědy vše, co vůbec chápe. Předmětem vědy stalo se také — a to již ode dávna — zřízení společenské samo, tak jako na př. se jím stalo lidské tělo. Ale všeliké sociologické bádání dělo se velmi zvolna. Byli vždy lidé, jimž záleželo na tom, aby jisté poznatky zůstaly utajeny. Jako bylo zakazováno pytvati mrtvá těla lidská a jen s velkým křikem pronikly některé nauky o něm, na př. o oběhu krve, tak a mnohem větší byl odpor, jednalo-li se o celou společnost. Ponejvíce dělo se bádání tak, že aktualní stav kladl se za princip a východiště, a „vědecky" hledaly se k němu příčiny a důvody.

Jak to na př. D'Alembert a Rousseau vytýká Grotiovi. Totéž platí i o Hobbesovi. A ještě za naší doby Comte neměl jiného a lepšího ideálu, než autoritativní organisaci církevní. Již Spinoza ve slavné 20. kapitole svého theologicko-politického traktátu dokazoval, že sociologická bádání na skutečný vývoj věcí nemají přímého vlivu, a že tedy ve svobodném státě každému dovoleno jest mysliti co chce, a mluviti co myslí, aniž tím sama existence státu doznává nějaké újmy. I nám objeví se průběhem další rozpravy, že kdyby této zásady bylo dbáno, a kdyby pronikla naprostá svoboda tisku, že by nijak nebezpečně nepůsobila, spíše by byla lékem mysli mnohého anarchisty praktického, jejž obmezování svobody myšlenky a slova psychologicky dráždí a k radikálnímu činu rozechvělou jeho mysl pobízí. Z naší úvahy dále vyplývá, že kořeny a původ anarchismu praktického hledati třeba v nesčíslných nepatrných událostech života denního a lze říci všedního, ne však v „naukách" anarchistických. Je k tomu třeba již napřed myšlenkové nálady a jakési již ad hoc vnímavosti, aby dovedla pak i vědeckými naukami nadchnouti se k činům, jež odporují pomalému sice, ale jediné stálému a pevnému vývoji historickému.

Z těchto úvah jest pochopitelna naivnost počínání, které proti praktickým anarchistům chce bojovati také tím, že vyvrací vědecky anarchistické „bludy" a omyly. Jest možno vyvraceti theorie sociologické, příti se o jejich principy a methody, ale tím působiti na činy samy nelze. Byl by to spor o principy a stanoviska lidského jednání, ale pokud tyto vůbec nějaké agens praktického jednání tvoří (tvoří-li je vůbec), jest theoretická disputace bezcenná, poněvadž ony z ní nevyplývají. Nemajíť nikterak v rozumové, intellektuální činnosti lidské svůj původ. Ti, kdo viniti chtějí vědu, obraceti by se měli vlastně k vědě jediné, dle mínění jejich snad nejpobožnější: ethice. Praktičtí anarchisté totiž, pokud nejsou s p r o s t ý m i z l o č i n c i, kteří se jen anarchismem krýti chtějí, aby svůj zločin jaksi povýšili a zinteressovali, jsou po výtce lidmi se silně vyvinutým ethickým smyslem a citem.

Jak tvrdí sám výslovný odpůrce anarchistů a i theorií jejich vědeckých, Paul Desjardins: Jsou to lidé, kteří nejsou citlivi sami k sobě, nýbrž k jinému, jsou to altruisté. Cituje názorný doklad: dělník uviděl pána svého, jak bije hocha, až mu zlomil ruku. Tento skutek náhle objevil mu všelikou hrůznost autority.*)

Se vším tím úzce souvisí úkaz, že praktičtí anarchisté jsou ochotni za své skutky trpěti a státi se mučenníky. Veřejné mínění také již poznalo, že cestou hmotného násilí (t. j. cestou aktuelního práva) se jim neuškodí, ano prospěje.

Kdybychom vše, co jsme krátce takřka jen napověděli, zevrubně psychologicky provedli, vynikla by ještě zřejměji planost pokřiku, že intellektuální původcové jsou na svobodě, any oběti jejich sedí v žalářích. V duchu oněch intellektuálních původců lze odpověděti takto: „My pracujeme vědecky a theoreticky, a když nauky naše jsou schopny vhodně rozpoloženou mysl roznítiti a utvrditi, vidíme v tom realisování svých ideí, jež sice jen nenáhlým historickým vývojem plně a platně mohou se uskutečniti, nicméně již dnes osvědčují svou moc. Kdyby společnost byla dokonalá a vše v ní bylo v pořádku, nebyly by takové úkazy ani možny.

Jsou-li to naše oběti — my se jich nezříkáme. Chcete-li, máte volno stíhati i nás, učiníte i z nás mučenníky a sesílíte propagandu. A to tím

*) Revue bleue 1893. str. 803.

více, ano o nás se řekne, že netrpíme za zločin, nýbrž za svobodu myšlení a slova."

Již tedy tato nesnáze skutečných prostředků k potlačení celého hnutí, kterou přívrženci stávajícího řádu co den více pociťují, jest svědectvím toho, co řekli jsme, že nelze z hnutí anarchistického souditi na společnost, nýbrž naopak ze společnosti na hnutí samé a tam jediné hledati pravé a platné prostředky k jeho modifikaci, anebo k náležitému se s ním vyrovnání.

Tolik vidělo se nám uvésti na objasněnou celé otázky vůbec, dříve než ku konkretnímu přejdeme případu: vylíčiti ráz sociologie Spencerovy, pokud naší otázky se týká.

Připomínáme ještě jednou, že nejedná se nám o ten neb onen Spencerův výrok, nýbrž o celý směr a ráz jeho filosofie resp. sociologie. In nuce můžeme sociologii jeho viděti již v jeho cíli ethickém. Podle ethiky jeho totiž vede cesta k všeobecnému štěstí a blahobytu jen cestou štěstí individuálního*) Jest nemožno pomýšleti na slast všech, dokud není šťasten každý jednotlivec. Tím dán jest již předně důležitý znak jeho sociologie, t. j. odpor proti současným směrům socialistickým, pokud právě na zmenšení neb zničení individua se zakládají (Marx, Bebel, Schaeffle a j.). Stanovisko Spencerovo je v té věci totožné se stanoviskem Arthura Desjardinsa, jenž ve článku: Le socialisme et la liberté**) dokázati se snaží, že socialismus ničí vlastně každou svobodu individuální. Velmi dobře prý řekl Kropotkin a anarchisté jiní, že socialismus chce organisovati tyranství státu. Marně prý proti tomu odpovídá Engels, že stát má účelem správu věcí a ne řízení osob, marně prý slibuje také Liebknecht, že stát „instituce reakcionářská", bude zničen v každé své podobě Jako, že $2 \times 2 = 4$, tak prý zase kollektivita budoucí bude moci jen lidmi býti prostředkována a řízena.

Socialistický neb kommunistický typus společnosti jest Spencerovi principem donucovacího společenského spolupůsobení a tudy daleko nižší formou společenskou, než jest již naše dnešní. Takové organisace již skutečně tu byly a právě u národů po výtce bojovných. Také jen s velice nízkým stupněm civilisace dovedly se organisace ony srovnati. Mimo to ukazuje Spencer na Francii před velkou revolucí, výstražný a odstrašující příklad takovéto ideální organisace státní, kdy naprosto vše jím bylo řízeno a individualita ničena do nejzazších důsledků. Badání socialistů německých a francouzských Spencerovi tudíž jen tolik dokazuje, že tito ještě příliš doufají ve státní zřízení a pomoci od něho čekají.

V dějinách společenských zřízení a organisací vidí Spencer, jako evolucionista, jistý vývoj. Vývoj státní představuje process integrace, t. j. prvotní individua se spojují v celky nejrozličnějších forem. Prvotní aggregát divochů vyvíjí se v souvislé spojení mravních občanů, a ti, kdož dříve násilím k sobě byli připoutáni, spojují se nyní na základě vzájemné souvislosti práce jednotlivých členů dle zákona dělby práce, čímž zároveň i differenciace jich vzniká. Řídící moc celé společnosti se centralisuje, ale brzo zase drobí následkem rozčleňování úkolů jí příslušících. Tak z prvotní neurčitosti a povšechnosti vyvíjí se organisace státní k formám pevnějším a určitějším. Zřízení kastovní jeví se nám takto jako poměrně vysoký již stupeň civilisace a to dělbou

*) Spencer: Les bases de la morale evolutionniste, na př. str. 164.

**) Revue de deux Mondes 1894, str. 29.

práce, kterou představuje. Tento postup k určitosti jasně jeví se také ve vytváření zákonů, jež směřují stále k jemnější a subtilnější kasuistice.

Takovým způsobem společnost vyvíjela se dále a dospěla svým časem k typu válečnému, jehož podstatným znakem jest pevná a rozhodná centralisace moci státní. Ale typus ten je jen přechodní. Jakmile hlavní podmínka jeho, t. j. nebezpečenství se stran vnějších pomine, počíná vnitřní rozklad této centralisace samé. A to pořád týmž zákonem dělby práce.

Dělba práce centralní činnosti státní paralellně jde s ubýváním její moci. Činnost její, jakmile nebezpečenství se stran okolních celků společenských bylo pominulo, týká se stále oborů menších a nepatrnějších a zbývá jí konečně jen úkol zabraňovací: aby totiž jednotliví členové státního celku neškodili si navzájem. Tak kráčí lidstvo k realisování typu společenského, jejž Spencer zove industrialním. Kdežto dosud stát činil občanům předpisy positivní, stávají se tyto v industrialním typu negativními, místo: ty musíš činiti to a to, zní předpisy nynější jen: toho neb onoho činiti nesmíš. Mimo dělbu práce přispívá k tomuto vývoji i sám psychologický vývoj jednotlivců; v myslích občanů vznikati bude stále větší odpor proti nějakému cizímu zakročování u věcech jeho samého se týkajících.

Konkretním toho dokladem jsou Spencerovi občané angličtí, u nichž prý více než kde jinde již nabyl převahy odpor proti jakýmkoli předpisům a vyvinula se velká jakási jistota jednání podle soudu vlastního. Tím způsobem zmizí dále téměř veškeré veřejné organisace, mimo ty, jež týkají se činnosti právní, poněvadž právě všechny obmezují svobodu občanů buď že jim určité skutky ukládají, buď že jim více vlastnictví ujímají, než potřeba jest k jeho ochraně osobní. Mizí-li potřeba oné společné činnosti, jaké třeba jest za válečného typu společenského ke skutkům válečným, mizí nyní důsledně také potřeba nějakého despotického vrchního dohledu nad státním celkem. Dohled ten stal se nejen nepotřeben, nýbrž i nemožným, poněvadž omezuje nutně individuum, jehož volnost všetranná právě jest podstatným znakem typu industrialního.

Tím již jsme anticipovali další předmět úvahy, týkající se poměru individua ku státu. Jak již čtenář viděti mohl, jest poměr ten jednoduchý: stát jest tu, aby individuum chránil, a moc jeho vývojem toho se omezuje. Jak dobře Taine řekl: na úkol strážného psa. Pokud nyní svoboda jednotlivce jest omezována, pokud jest jen „simple individuum" vůči moci státní a četným jejím zákonům, potud právě viděti, jak dalekou cestu vývoje máme ještě prodělati.

Nedostatek, dí Spencer, centralistické moci donucovací jest, jak se samo sebou rozumí, i s tím spojen, že společnost jednotlivým členům svým jen nepatrné meze politické klade. Vyvíjí se tudíž za takových okolností živý smysl pro individualní svobodu a rozhodný úmysl k jejímu hájení.

Ale zároveň se živým smyslem pro právo vlastní, spojují nebojovní tito lidé neobyčejnou úctu k právu jiných.

Tak mohli bychom nahromaditi plno dokladů, které svědčily by, že konečným výsledkem celého sociologického systému Spencerova jest čirý individualismus. Jest to jakási žízeň, touha po něm, která celým myšlením jeho proniká. V tom jest také podstatný rozdíl sociologických ideí jeho od Condorcetových, jenž podobný sociologický obraz budoucnosti vylíčiti se snažil, u něhož však spíše city kollektivní proti individualním mají převahu. U Condorceta ovšem také nenalezáme ještě idee o zmenšení moci státní,

nýbrž představu idealního státu s idealními zákony, který nevylučoval by požadavek, aby „lidstvo nemělo jiného pána nad rozum svůj."

Stanovisko Spencerovo dobře označeno jest vlastními slovy jeho: V industrialním régimu musí individualita občana, místo aby společností byla obětována, právě touto býti hájena; ano hájení jeho individuality jest nejvlastnějším společnosti úkolem.

Pro názornost uvádíme ještě jedno Spencerovo místo, kde mluví o Spojených státech amerických. Jeho požadavky jsou tu prý potud splněny, pokud hlava státu je volitelna a nesmí zasahovat z vlastní iniciativy v záležitosti národů jednotlivých; nicméně potud však nejsou vyplněny, pokud přece státní náčelník daleko není ještě téměř automatickým centrem, jehož činnost omezována by byla ministerstvem, veřejnému mínění zodpovědným.

Slova ta netýkají se dalekého idealu sociologického Spencerova, o němž jsme jednali, nýbrž sprostředkovacích forem státních, jež Spencer sestrojuje a jež zevrubněji projednati daleko by nás vedlo. Dostačiž nám, že jest to jednak (jak již řečeno) idealisování státního zřízení anglického, jednak jest to Rousseauovská smlouva společenská s representativním systémem.

Zbývá ještě několik slov o Spencerově smyslu historickém a o jeho názorech o theoretickém bádání sociologickém, o jehož odrůdě, theoretickém anarchismu, jsme na začátku promluvili.

Smysl historický jest pro Spencera jako evolucionistu ovšem rozhodující. Proto nemůže jinak, než čekati jen nenáhlé realisování svých ideí. V radikální a náhlé převraty nejen že nevěří, nýbrž dokazuje jejich škodlivost: „lidé nedovedou užívati svobody, dokud jí nejsou schopni." Získají-li ji ve vzhledu jednom, ztratí ji ihned v druhém. Jestliže se tedy státní útvary demokratisují, ale zároveň neubývá-li moci jejich, může to míti za následek jen úpadek a klesání celku.

Co se theoretického bádání sociologického týče, není mu předmětem zevrubné filosofické analyse jako Spinozovi, ač by toho věc zasluhovala. Nám dostačí, že ani on nevidí v ní nějakého nebezpečí pro existenci společenského celku, ano v úzkém styku s počátečnými vývody našimi učí, že theorie, jež o mnoho předbíhají dobu současnou, mohou vůbec jen nominálně, jen jménem přijímány býti, skutečně však jen theorie, jež s průměrnými normami veřejného i soukromého života jsou v jakési shodě.

Cena theorií takových, končí Spencer, záleží v tom, že podporuje a posiluje se jimi činnost sil, k pokroku pracujících.

Snaživše se vystihnouti thema výše vytčené, naznačili jsme zároveň hloubku sociálního problému, jenž za „pestrými událostmi všedního, povrchního života" se skrývá. Průměrný jednotlivec však nepřemýšlí, nebádá, netheoretisuje. On musí jednati. Nuže, co tedy, když hluk třaskavin a bomb k uším našim doléhá?

Nelze lépe, než odpověděti slovy Fernanda Vandérémovými: „Jest třeba býti dobrým, obezřetným, energickým, připojovati podporu blahovolnosti k autoritě defensivních zákonů, snažiti se umenšovati bídu a vyrovnávati co nejlépe nerovnost stavů. Potom, když nová bomba vybuchne, říci si, že vše to nestačilo asi ku zmenšení anarchistického ducha a připojiti na obrubě svého Voltaira o jednu pohromu více k těm všem, jež označeny jsou v Candidu."

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

—*ff*—. Ten hrot musil býti napřed vyrván jakýmkoli způsobem, protože byl přímo do prsou vražen. Než k tomu nedostávalo se rozhodné vůle právě v tu dobu, kdy toho nejvíce bylo třeba.

Znamenaly sice hned první zemské volby r. 1884 provedené za vlády hr. Taaffa sesílení počtu českých poslanců zemských o 12, než tu třeba pomysliti, že počet českých poslanců před tím byl tak nepatrný (23), že byl pravým paskvilem k poměru obyvatelstva českého a německého v zemi, dále že to byly na mnoze okresy úplně české, kde ani o něm. menšině se mluviti nemohlo a že tedy tu vykonalo jen svou povinnost české vzpružení, lepší seřadění a se strany vlády zamezení přímého vsahování státních orgánů do voleb ve prospěch Němců. To bylo největší rozpjetí sil českých vzhledem k moravskému sněmu, jehož dosaženo. Už volby příští přinesly nám ztrátu 3 mandátů i z tohoto skrovného počtu a na dobytí více než 6 mandátů s většinou obyvatelstva českého nebylo skoro pomyšlení, dokud vláda chránila pro Němce tak výhodný 10zlatový volební census a velmi ponižující ustanovení pro voliče, že voličové každé skupiny měst volících dohromady směli vykonati volební právo jen v jediném středisku, čímž zaviněna na straně jedné lhostejnost výrobních tříd k volbám, na druhé otevřena brána podplacování voličů. Jiné pro Čechy škodlivé ustanovení volebního řádu, že volba smí se jen ústně provésti, čímž strana kapitálu využitkovala svého vlivu co nejnestydatěji, ostalo po celou dobu vlády Taaffovy netknuto, ba ani sněmu nepředloženo jako návrh vládní, ač by se to bylo slušelo už z té příčiny, aby volební řád markrabství moravského byl uveden ve shodu i s volebním řádem platným na říšskou radu. Marně činili poslanci moravští návrhy na změnu volebního řádu v tom smyslu, aby přestala pověstná volební geometrie Šmerlingovská, jež zejména česká města odsuzovala k nemilosrdnému přehlasování. Dokud vláda neodhodlala se k snížení volebního censu, k předložení návrhu na provedení okresních zastupitelstev a ke změně způsobu volení, bylo bláhové očekávati od vlády, „stojící nad stranami“, návrh, který se aspoň dle hlasu německých novin mohl pokládati za stranický. Nedostaly se tudíž návrhy na opravu volebního řádu na Moravě obyčejně ani k prvnímu čtení. Tak ostal volební řád moravský přes to, že i volební řád v Čechách a v jiných zemích i do říšské rady značně se posunul ve prospěch širších vrstev, zpátečnickým a nejnespravedlivějším v Rakousku a má snad jen něco podobného v statutech autonomních měst moravských zejména Brna, kde třeba je k vykonávání volebního práva censu bezmála 20zlatového, co zatím stačí k tomu v Liberci census jakýkoli a v Praze census 5zlatový!

Přes přátelský poměr moravského poselstva k vládě Taaffově zapomenulo se na Moravu úplně, když Němci v Čechách opustili sněm zemský, a vláda byla plna spěchu provésti za každou cenu vyrovnání s Němci v Čechách. Požadavky zemské oposice moravské byly by německou pýchu v Čechách znamenitě přistřihly, kdyby je čeští vůdcové byli znali a také jich využitkovali. Moravští poslanci starali se však hrozně málo, aby tuto protiváhu německým agitacím zjednali a solidaritu národa k odražení dlouho připravovaných útoků se strany Němců připravovali. Právě v této době nápadně začali se vyhýbati lidu, ve svých pak listech konejšili ba dokonce tlumili každý odchylnější projev od svého smýšlení. Místo aby poukazovali na nebezpečí hrozící národu z agitací německých, místo aby stopovali podezřelé proudy ve šlechtě v Čechách, příliš nakloněné vyhověti každému pokynu s hora, malovali lidu moravskému rozkošný ráj, ve kterém žije český lid v Čechách působením vlády Taaffovy a pomocí národu oddané šlechty. Velikou opatrností vůči vládě moravští poslanci nevynikali nikdy. Ačkoli měli svého důvěrníka v radě koruny, byli o skutcích vlády pravidelně velmi špatně zpraveni, tak že přicházeli ku všem vážným podnikům na př. k volbám obyčejně pozdě. Bez jejich vědomí odstraněn z Moravy hr. Schönborn a ač krátce před tím ujišťoval ministr Pražák, že vláda na změnu nepomýšlí, dosazen najednou na Moravu za místodržitele Polák Löbl, který nejsa znalý ani jazyka lidu ani jeho dějin a sociálních poměrů byl po dobu svého úřadování jen slepým vykonavatelem vůle vídeňské vlády.

Lid moravský zatím už počal tušiti pravou povahu vídenské vlády podle nepokrytých skutků jejího strannictví a žádal od poslanců rozhodnější postup, maje příklad na agressivním vystupování Němců v Čechách a na čilé agitaci Mladočechů. Byla to oposice velice nevinná, která si nestavěla žádných programů, ač v programu poslanců zela zrovna prázdnota, vyznívajíc v obvyklé ujišťování věrnosti poslanců k rovnoprávnosti, jejíž dosah a základ lidu nikdy nebyl řádně vyložen a žádajíc od lidu svornosti či lépe slepé poslušnosti. V důvěře ve svou moc počali pranýřovati každé odchylné mínění, a tak stalo se před volbami do zemského sněmu r. 1890., že dány nepřímo do klatby listy sledující se sympathiemi oposiční ruch v Čechách a vybízející poslance k důraznějšímu hájení státního práva českého, ohrožené národnosti a zájmů klesajících tříd středních, zejména selské a živnostenské. O dělnictvu dosud mluveno jen v některých listech a to nesměle. Dějinnými příčinami, zejména oživenou tisíciletou památkou slavného království moravského a jasného dvojhvězdí zvěstů slovanských na úsvitě dějin, sv. Cyrilla a Methoděje, je vysvětlitelno, že zvláštní důraz kladen na myšlenku slovanskou, která ovšem pojímána v širokém rozsahu kulturním, jsouc jaksi neuvědomělým programem proti cizotě, vlastnictví a duševní chudobě vůdců.

Vzájemná potřeba sblížila vůdce lidu s vládou i s klerikály, ač do nedávna byli klerikálové nejvážnější soupeři strany Šromovy. Poslanci neměli nic pilnějšího na práci, než utlumiti nově vzbuzený ruch, vláda nerada viděla rušiti mrtvý moravský klid, a klerikálové žehnali se ode dávna před mladočeským husitismem a liberalismem. Zdánlivě nebezpečná tato oposice byla všem více v listech než v životě, nebylo po dlouhou dobu na Moravě spolků politických, ve kterých by nepokrytá vůle občanstva docházela výrazu. Jediný směr v oposici moravské, směr čelící k prohloubení a lepšímu zastávání zájmů selských, zmohl se na organisaci, Selský spolek pro Moravu v Olomouci, na který musil býti brán zřetel zejména při volbách a který též r. 1890. vystoupil poměrně nejlépe vystrojen proti nástrahám strany Šromovy

a též jistý počet samostatných kandidátů do sněmu dostal. Za to pykal ovšem brzy rozpuštěním ne bez přičinění poslanců Fanderlíka, Mezníka a Žáčka. Za takovéto služby, v nichž vláda hrála úlohu záchrancú poslancú proti vůli lidu, musili tito mlčeti k zjevnému obmezování práva shromažďovacího, tiskového, ba i samé samosprávy obcí a proti protekcionářské soustavě, jež zejména za místodržitelování rytíře Löbla se v úřadech politických na Moravě až nápadně rozhostila. A činili tak rádi, neb to stíhalo zdánlivě jenom nepohodlné odpůrce. Nevyplýtváno za celou dobu vlády Taaffovy tolik slov a inkoustu na obranu šlapaných práv lidu, co za posledních let vlády této na její obranu proti silně se vzmáhající opposici lidu českého, která znenáhla zachvacovala širší a širší končiny na Moravě. Opposice ta byla ovšem více theoretická, nezapustivší dosud hlubokých kořenů v praktických potřebách lidu a nemohouc se ujati v myslích, tak dlouho zbavených všelikého přemýšlení o věcech veřejných, o státě a jeho úkolech, o povinnostech a právech poslanců, o vládě, její formách, o rozdílu mezi různými útvary státními jako autonomie, federalismus, centralismus, o povaze liberalismu, klerikalismu a konservatismu. Jak bylo lze žádati porozumění pro tyto odlehlé ideje, když na mnoze byla mlhava i podstata státního práva a zahaleny neproniknutelnou tmou nejskvělejší stránky dějin?

Byly to smutné doby pro oposici lidovou, jak se nazvala, majíc zejména na zřeteli těsné přilnutí k lidu, jeho názorům a potřebám, zatím co reputace jména moravského klesala čím dál tím hloub, dosáhnuvši svého největšího ponížení při volbách do říšské rady, kdy z navržených kandidátů lidové strany přes ohnivé řeči a horlivou agitaci děsná propast objevila se mezi Moravou a Čechami, kde veřejné mínění vyneslo skoro zcela nové muže ve znamení tuhé oposice proti vládě pro její centralismus, nepokryté nepřátelství proti státnímu právu českému, které v tak srozumitelné formě podáno lidu českému ve známém vyrovnání, že to otřáslo základy celého veřejného života.

Výsledek voleb moravských byl žalostnou ranou pro oposici z Čech, ale ona byla velmi poučnou výstrahou pro práci politického vychování v národě českém. Mladočeštví bylo do nedávné doby čistě zjevem pražským a snad podřípským, v návalu událostí opanovali za krátkou dobu Mladočeši celé Čechy, kdy ještě na Moravě o Mladočeších šířeny nejfantastičtější představy, zejména přičiněním kněžstva, od něhož někteří předáci mladočeští vyhlášeni za samé spojence pekla. Poslanci strany Šromovy brali tyto pomluvy za vděk, neb šlo o jejich drahé osoby a o existenci vlády Taaffovy, s kterou byli jíti odhodláni na život i na smrt. Strana mladočeská do té doby pouštěla Moravu úplně se zřetele, věříc patrně též v tu domněle konservativní povahu lidu, která se lehko předělati nedá. Předáci mladočeští do r. 1891. Moravu většinou ani neviděli, neznali jejího lidu, jeho názorů a jeho potřeb, a lid moravský v širokých zástupech nevěděl o nich, nebo si činil o nich nejpodivnější představy.

Volebním neúspěchem však mladá strana lidová přivedena k úsilné práci organisační, zakládány po letech opět politické spolky, ve kterých se skutečně mluvilo, uvažovalo a pracovalo, a poslanci z Čech pomáhali jednak svými řečmi na lidových schůzích, na sněmě ve Vídni a v Praze, jednak zakročovali svými interpellacemi na říšské radě ve prospěch lidu moravského, když poslanci moravští ukazovali se naprosto hluchými k libovůli vlády a jejích orgánů, ba na mnoze s výsměchem a hanou se proti těmto žalobám obraceli.

Vystoupením poslanců z Čech ve Vídni ukázala se teprve dlouho zakrývaná povaha poslanců moravských zejména dra. Mezníka, Fandrlíka a Žáčka v pravé podstatě, když nezmohli se než na pouhé negativní mlčení a na nešťastné obhajování díla vládního. Odhalení pravé povahy poslanců moravských je dosud nedosti oceněným činem oposice české pro moravský lid. Takové zbědovanosti do svých dlouholetých zástupců se lid moravský přece nenadál, a lítost a hněv nad šlapanou ctí přispěly znamenitě k popohnání organisace, která se dokonala k obecné radosti všech přátel pokroku a rozhodného hájení duševních i hmotných statků národa zřízením 40členného výkonného výboru lidové strany v červnu 1892 a založením klubu lidové strany v březnu r. 1893. Lidová strana rozšířila působnost po celé zemi, majíc k ruce hlavního štábu v Brně hojnost politických spolků v různých stranách Moravy a důvěrníky své skoro ve všech okresech.

Skvěle osvědčilo se toto nové dílo v památné volbě na Boskovsku, když bar. Pražák nemaje se o koho opírati byl z ministerstva v pravém smyslu slova propuštěn, načež na Boskovsku přes zimničnou agitaci se strany kněžstva, orgánů vládních a na předním místě ovšem smutně proslulé strany hofrátů — nezvolen. Vítězství toto z 10. října 1892 znamená mohutný hranečník mezi starou služebností vládní a novým sebevědomím opositním, dobýváním práv národních. Vynesen tu vůlí lidu za náčelníka oposice dr. Tuček, jenž pro svou povahu a nezištnou pracovitost byl pravým opakem dosavadních vůdců. Hlas lidu přece jednou dostal se tam, odkud soustavně umlčován, a ve vůdcích, kteří dosud domnívali se o sobě, že pevně stojí, to trhlo, neboť se ukázalo, že se na konec i v tom dlouho zkoušeném lidu hrozně přepočítali.

To, čemu ani sešedivělí vůdcové, ani klerikálové, ba ani vládní orgánové víry dáti nechtěli, že by opositní hnutí mohlo nabyti půdy mezi trpělivým a poslušným lidem moravským, konečně zjevilo se v celé své hrůze. Ukázalo se, že mezi lidem v Čechách a lidem na Moravě není podstatného rozdílu ve smýšlení, jen že tu bylo mnoho po dlouhá léta zanedbáno. Klerikální strana vycítila nejdříve, že to s mocí její mezi lidem půjde s kopce, nabude-li nový myšlenkový a opositní ruch převahy. Proto zakládány o překot katolicko-politické jednoty, a všude podniknut vášnivý boj proti vzmáhajícímu se hnutí. Myšlenková nedodělanost z nedávných let, energie a autorita kněžstva způsobily, že se klerikalismus na mnohých místech ujal a stal se místy těžkou překážkou úplnému rozvinutí sil proti vládě, neboť pozornost lidu zaměstnávána věcmi podřízenými, a ve věcech národních a politických ostává to na pouhém ujišťování, ke skutku nedošlo. Tak se na př. stalo, že nově zvolený muž z lidu českého za arcibiskupa olomuckého a uvítaný skoro na všech stranách s velikou radostí a nadšením, hned při svém nastoupení vykoupil nabytou hodnost těžkým porušením svazků arcibiskupství olomúckého s korunou českou.

Porážkou boskovskou zdrceni byli dosavadní moravští poslanci. Aby získali času, dali podnět ke svolání listopadové konference r. 1892, která skončila se resolucí, nezavazující nikoho, jak to upřímně vyznali velkostatkáři, a podobně se podle toho chovali Moravané. Vládě přisluhováno bez odmluvy dále i proti nejsvětějším citům národa, tak při obžalobě ministra Schönborna, při státoprávních projevech, při jednání o rozpočtu, kde povolovali stále i disposiční fond, jehož referentem dle zvyku býval dr. Mezník. S úšklebky vystupováno proti požadavku obecného hlasovacího práva, ač jen jím mohly se protrhnouti ty věčné mrákoty, které Moravu obestíraly. Z pouhé služebnosti vládní a strachu o své drahé osoby stali se Moravané největšími zpá-

tečníky a nepřátely občanských svobod. Pro útisky časopisectva a občanského a sociálního života neztraceno ani slova, a Klub Moravský představoval při tom obraz největší rozháranosti a zbědovanosti.

Za všecky tyto přímo otrocké služby nehnula vláda rukou, aby postavení na život a na smrt sobě oddaných Moravanů posílila nějakým činem na prospěch českého lidu, za dobu zápasu mezi oposicí českou poskvrněna nejen čest zastupitelstva moravského, ale vedle toho nezískáno nejmenšího úspěchu na poli školském a kulturním, ano možno říci, že Morava v ohledu kulturním přes milionový náklad od země i říše na její školství střední a vysoké klesla proti jiným zemím rakouským, jako nikdy dosud. Vláda také nemohla nic učiniti od té doby, co hledala podporu pro sebe mezi německými liberály. Volání o universitu a jiné potřeby ve školství středním pomíjeno chladným mlčením, ano odbyto poznámkou, že Morava v oboru školství nemá nevyplněného přání.

Vláda nepronásledovala už jen oposiční hnutí na Moravě, ona jala se od svého přiblížení k Němcům liberálním s největším úsilím potlačovati svépomoc mezi českým občanstvem na poli hospodářském a národním, nechtějíc, aby z mapy moravské zmizela ona pařeniště korrupce, protekcionářství, odrodilectví, která u veliké shodě hmotné i mravní roztahují se ve 14 městech moravských. Dosud naše menšiny vydány útiskům německým i tam, kde počet českého obyvatelstva vyrovná se německému jako v Brně. Když nestačilo staré heslo o uzavřeném území, které se Němcům pro Moravu nehodilo, vynalezena báchorka o národní državě, jejíž udržení Němcům proti nezvratitelnému osudu sociálního a národního proudění garantovala vláda! A to se dělo v době, kdy poslanci moravští vypočítávali, kolik za této vlády jsme dobyli měst, to bylo v té chvíli, kdy vláda se stotožňovala svými snahami o udržení Němectví na Moravě s cizopásnými koteriemi v městech, které končily před trestním soudem, jako hospodářství 25leté vlády Zajíčkovy v Prostějově.

Tak trpělivost lidu moravského vyčerpána na dobro. On už ani nechtěl vyslechnouti lidi, kteří tolikrát urazili tak hrubě jeho nejsvětější city, a proto nepomohlo nic k rehabilitaci Moravanů ani zřízení Národního klubu v Brně pro Moravu. Po celých 30 let svého působení nezmohli se na takovýto spolek, aby tu mohli vyslechnouti mínění lidu a sami své činy obhajovati. Jaká taká organisace se rozpadla za dlouhá leta nečinnosti, a tak v poslední chvíli s namáháním sbíráni poslední přívrženci strany, která před málo lety mohla o sobě hrdě říci, že představuje zdrcující většinu moravského lidu, vedle Čech v říši poměrně nejpoplatnějšího. Schůze klubu konány v nejodlehlejších koutech Moravy, kam dosud neproniklo ani politické vzdělání ani národní uvědomění, a když i tu hněv tolikrát zkoušeného a uraženého lidu zjednal sobě průchod, tedy dály se schůze „lidu“ na lístky a při zavřených dveřích pod ochranou policie a jednou dokonce dragounů! Oposice česká našla v listech jejich jenom snižování a nejnestydatější pomluvy a na konec i prohlášený výminečný stav nad Prahou dobrovolné neb nedobrovolné obhájce.

Tu nastalo letošní zasedání říšské rady a zvláštním řízením stalo se, že jednou vláda podala říšské radě předlohu aspoň poněkud v duchu času a podle přání obyvatelstva. Volební opravou Taaffovou by se aspoň částečně bylo vyhovělo potřebám zemí a národností, a tak moravské sedmičce poslanecké podařilo se touto populární předlohou vyprostiti se ze závazků k Taaffově vládě, když volební opravou padla vláda Taaffova sama. Nyní tedy konečně hleděno navázati dávno přetrženou nit s tím cítěním a my-

šlenkovým prouděním v lidu, po dlouhém bloudění a do nebe sahajících hříších uznáno za dobré vše to, co s takovou vášnivostí dosud kaceřováno, a útočištěm záchranným učiněna opposice, a přímluvčími na Moravě měli se státi poslanci svobodomyslní z Čech a slovanská koalice. Než moravský lid zkouškami posledních let příliš zmoudřel, aby v tomto obratu, jenž vyšel spíše ze msty za pád Taaffův než z uvážení prospěchů lidu, viděl pro sebe nějaké zadostučinění a záruku do budoucnosti. Vychování lidu a úspěchy opposice nedaří se s takovým duševním a mravním materiálem, a proto náhlý obrat družiny Fandrlíkovy sice překvapil, zůstavil ale všude úplný chlad a na nejvýše mrzutost, že poslancům českým i takovýto přírůstek — byl dobrý.

Krátkého tohoto přehledu politiky české vzhledem k Moravě bylo třeba, ježto Morava často na škodu vlastní a ne ve prospěch národa ve velikých bojích národa se ztrácí, na druhé straně bude snad odtud aspoň poněkud patrno, které to příčiny zavinily, že síla české Moravy nemohla se dosud od války třicetileté náležitě rozvinouti. Byl to pro novověké raffinované politické boje málo připravený lid, lid, který octnul se po dlouhém moření vůči novým proudům národnostním, hospodářským, sociálním a myšlenkovým velice passivní bez náležitého počinu a energie. Ovšem byla značná síla v těch bezpočetných massách lidu, dosud tak málo v novověkém formalismu opotřebovaného, ale byla to síla utajená, kterou patřilo v náležitý čas probuditi. Škoda, že v tak důležitých dobách pro vývoj českých poměrů a pro probuzení moravského lidu dostalo se Moravě tak málo povolaných buditelů, kteří místo aby starou lhostejnost a nesečlánkovanost hleděli nahraditi dobře promyšleným programem k seřadění důvěřujícího lidu, učinili z těchto jim výhodných vlastností řebřík ke svému povznesení. Zavinila to dále malá znalost a všímavost v Čechách k věcem moravským, kde by často jediná síla spůsobilá byla pro národ velice zasloužilé dílo podnikla, kdyby byla na Moravu bývala poukázána.

Tuším, že doba služebné politiky a rytířských výprosů na Moravě se právě zavřela. Ale přes to bude třeba ohlédnouti se po době na polo ztracené a zkoumati jakými cestami by se měla nová opposiční politika a vychování lidu bráti, aby Morava v bilanci českého národa více vydala. Proto chceme v následujících řádcích věnovati pozornost svou úkolům opposice české vzhledem k Moravě, k cestě kterou nastoupiti by měla, a prostředkům, kterých by k provedení úkolu toho užíti měla na poli politickém, národnostním, hospodářském, kulturním a společenském.

Dobře bude připojiti několik slov o lidu samém, o stranách různých a vzájemném jich vztahu k sobě a k úkolu, který má politický život na Moravě, o poměru národností obou, o podílu různých společenských vrstev a zejména mladého intelligentního dorostu v povznesení Moravy, a na konec o poměru Moravy, Slezska a Čech vzhledem ke společným úkolům politickým, národnostním a kulturním českého národa. (Příště dále).

Seskupení a zastoupení zájmové.

Otázku zastoupení zájmového možno nazvati aktualnou, přes to, že není posud, jak pan autor v článku přítomném také připomíná, otázkou denní politiky. Pozorovatel veřejných událostí ví, že o zastoupení zájmovém se slovem i tiskem u nás jednává a že jmenovitě ve středních třídách výrobních se o ně žádá. K všestrannějšímu objasnění otázky zahajujeme článkem p. dra. H. diskusi, do níž jsme ochotni zařaditi věcné úvahy z kteréhokoliv táboru. I redakce Rozhledů vysloví své názory o něm, jakož i své stanovisko k jednotlivým výkladům sporných stran.

* * *

Nejdůležitější otázkou v státě repraesentativném jest forma, jakouž vůle národa přichází k platnosti: forma ta vyjádřena jest právem volebním. Proto větší neb menší obmezenost práva volebního dává ráz celé ústavě státní, čím všeobecnější právo volební, tím demokratičtější ústava. Z téže příčiny však princip původně správný, dle něhož vůle národa dojíti má plného výrazu ve správě i zákonodárství státním, postaven na základ zcela vratký. Kdo jest ten národ, který povolán jest v repraesentativném státě ku vládě, jest to všechno obyvatelstvo obdařené všeobecným právem hlasovacím, či jest to pouze buržoasie a intelligence ve státě s censuálným systémem volebním, či má dokonce aristokracie a plutokracie zvláštní privileje volební, jimiž majorisuje obrovskou většinu ostatního občanstva? Jest zřejmo, že původní princip různým provedením praktickým dochází tak vzájemně si odporujících výsledků, že theorie sama jest na rozpacích. Světlé i stinné stránky jak všeobecného práva hlasovacího, tak systémů censuálných nalézají nejvášnivějších zastanců i odpůrců, aniž se podařilo absolutní pravdu konstatovati.

Ale nastává i další a hlubší spor principiálný, spočívající v samé povaze repraesentativného systému: jest zvolený poslanec zástupcem pouze svých voličů resp. vyjadřuje vůli majority pouze svého territoriálně obmezeného okresu, či jest ideálným zástupcem celého národa, nejsa dokonce vázán zájmy okresu volebního? Známo, že doktrina rozhoduje ve prospěch názoru druhého: každý poslanec má býti nedílným repraesentantem národa celého a zastupovati pouze a jedině zájmy celku. Avšak praxe jest mocnější než všechna theorie. Určitý volební okres to jest, jenž svěřuje poslanci mandát, on diktuje mu také podmínky, za kterých jej bude voliti, on mu dává vota důvěry a nedůvěry: patrno, že jednotlivý poslanec nemá ani odvahy ani moci territoriálných interessů svého okresu ignorovati. Avšak zájmy různých okresů jsou různé, třeba zájem národa jakožto celku jest jediný, i nastává mezi poslanci téhož národa kollise interessů, oslabující jednotné vystupování. Tato

vada nedá se ani listinným skrutiniem odstraniti, neboť místo okresů nastoupí celé kraje neb provincie, jichž zájmy hájené celou skupinou poslanců tím ostřeji proti sobě vystupují. Jest tedy názor, že každý jednotlivý poslanec jest zástupcem národa, jakožto celku, illusí a to tím spíše, že o vůli národa, jakožto celku, lze mluviti jen v případech nejřídčích. Jsou to jen otázky eminentně politické, otázky programové, týkající se životní existence celého národa, za to však všechny ty nesčetné otázky politické, právní, finanční, hospodářské, jimiž moderní parlamenty nuceny jsou se zabývati, od různých tříd, vrstev a stavů národa různě budou posuzovány dle speciálných jejich zájmů. Jestliže však jednotliví poslanci nemohou býti repraesentanty národního celku, pak bude líp, budou-li repraesentanty oněch skupin národa, které vidí dohromady nejživější společné zájmy. To však patrně voličové jednotlivých okresů territoriálných nejsou. V málokteré otázce finanční neb hospodářské lze mluviti o společném zájmu všech obyvatelů určitého volebního okresu, avšak táž otázka může míti důležitý zájem pro všechno rolnictvo neb živnostnictvo. Vysvítá, že by vůle jednotlivých skupin národa daleko lépe vynikla při zastoupení jednotlivých stavů, než při zastoupení territoriálném.

Moderní stát založený na podkladě liberálně individualistickém jest ovšem a priori nepřítelem zřízení stavovského. On úmyslně zničil obdivuhodné sociálné zřízení středověké křesťanské společnosti, nivellisoval jednotlivce obdařiv je bezcennou formální rovnoprávností, odstranil svazky stavovské, jež sprostředkovaly styky mezi státní mocí a individuem a zbaviv toto ochrany zákonné, vydal je na pospas hospodářskému egoismu. Jednotlivec nastupuje svoboden životní boj o svou hospodářskou existenci, avšak boj ten, v němž materiálný egoismus a bezohledné vykořisťování jsou jedinou vzpruhou a jediným účelem, přivedl společnost lidskou k druhému extremu: k zničení všeho individualismu, k ideám socialistickým. Marně však oddává se moderní stát individualistický, jenž vnitřní povahou své bytosti socialismus v život povolal, illusi, že podaří se mu potlačiti jej zevními prostředky násilnými. Nebo by mohl se nadíti jen přetvořením své vlastní vnitřní bytosti. Socialismus, jenž jest naprostou negací individualismu, jest v nesmiřitelném odporu s dnešním řádem světovým i s dnešním kulturním životem společnosti, a ježto jest vyznáním mas, nemůže býti udolán nijakou silou fysickou.

Liberální idea individualismu úlohu svou dohrála, nastupuje idea nová, idea seskupení zájmového. V zimničném hospodářském zápase jest individuum hospodářsky slabší vydáno na milost a nemilost převaze hospodářsky silnějšího. Tento, aby sám nepodlehl, snaží se zničiti hospodářsky slabšího.

Moderní stát nemá ani moci ani schopnosti individuu v tomto zápase ochrany poskytnouti. Jinak tomu jest ve státě organisovaném na seskupení zájmovém. Vedle souboru práv a povinností individua jest zde soubor práv a povinností stavů, do nichž individuum imperativně jest zařaděno. Tam, kde jednotlivec postrádá moci, zájmy své účinně proti přesile hospodářské hájiti, nastupuje na místo jeho celý organisovaný stav, nadaný dostatečnou silou a mocí hospodářskou. V dnešní dobrovolné associaci svépomocných společenstev, kartelů a ringů a imperativném seskupení živnostenských společenstev setřujeme příklad podobné organisace, ovšem příklad velice nedokonalý. Neboť tyto primitivné zárodky sespolčení zájmového při dnešní chaotické desorganisaci řádu hospodářského nemohou sociálnou úlohu svou plniti, ony se podřizují se zákonům všeobecné soutěže a bezohledně vykořisťují slabšího dle zásady soukromé zištnosti. Avšak princip seskupení zájmového spočívá v tom, že stát sám přesně reguluje práva i povinnosti jak stavů mezi

sebou tak i práva a povinnosti jednotlivých jich příslušníků. Tím mezi stavy i mezi jednotlivci každá soutěž i se všemi zhoubnými svými následky jest vyloučena, aniž tím vyloučena jest oblast individuálné svobody i ve směru osobním a rodinném i ve směru hospodářském, jež jest pružinou činorodé ctižádosti a úsilovné snahy za domáháním se blaha materiálného i duchovného.

Jest přirozeno, že seskupení zájmové, jež tak důležitý úkol plniti má v životě soukromém, nadáno musí býti i právy veřejnými. A zde právě místo veřejných práv individua nastoupí veřejná práva stavu. Nikoliv individuum dle nahodilého smýšlení svého politického, nýbrž celý stav voliti má své representaty ve sbor zákonodárný, již v první řadě jen zájmy tohoto svého stavu povinni budou zastupovati. Tím ovšem tvářnost celého parlamentu podstatně se změní. Místo klubů liberálných, konservativných, nacionálných atd. vejdou v život sdružení nová dle zájmů různých vrstev národa seskupená. Bude to sdružení agrárné a sice jak dělnictva zemědělského, tak malorolnictva i velkostatkářstva, bude to sdružení dělnictva jak necvičeného tak továrního i průmyslového, bude to sdružení maloživnostnictva i maloobchodnictva, sdružení velkoprůmyslu i velkotržby. Národnostní i politické spory v tomto palamentě zájmovém pozbudou půdy a oné ostrosti, jež právě klidnému jich řešení největší jest překážkou, neboť nebude tu oné umělé organisace, jež dnes právě na různostech národnostních a politických spočívá. Nastanou ovšem konflikty jiného druhu snad právě tak hluboké, jako dnešní spory národnostní a politické, jež parlament náš rozvlňují a k řešení otázek hospodářských a sociálných neschopným činí. Avšak tyto spory zájmů nesmí býti řešeny brutálným majorisováním číselné většiny jednotlivců, nýbrž cestou kompromissů a rozhodčím votem živlů nejméně interessovaných, čímž za cenu menších ústupků bude možno dojíti zvolna dorozumění a oné harmonie sociálné, jež by byla požehnaným podkladem pro budoucí klidný rozvoj společnosti lidské.

Jest pravda, že seskupení zájmové značí převrat dnes platného principu v státech repraesentativných. Avšak myšlenka sama není nová, stále a stále ozývá se a vždy více nalézá přívrženců. Ba i dnešní platné právní a volební řády značně se k uskutečnění myšlenky té přiblížily, vždyť zastoupení kurie velkých statků a volby ze skupin městských a venkovských zakládají se na principu zájmovém. Zvláště však osvědčená organisace komor obchodních a živnostenských a jich parlamentární zastoupení, organisace rad zemědělských a komor advokátních, nově zamýšlená veledůležitá institutce obligatorných společenstev rolnických, v brzku snad i komor dělnických, i modernisované cechy ve způsobě společenstev živnostenských jsou slibné, třeba, jak již řečeno, nedokonalé počátky nových útvarů sociálných.

Otázka seskupení zájmového není otázkou politiky denní, tím spíše však vyžaduje hlubší úvahy, ježto význam její pro budoucnost moderní společnosti jest dalekosáhlý. Že dnešní společnost zachvácena jest těžkou a nebezpečnou chorobou sociálnou a že z choroby té ani repressí ani laciným heslem „après nous le déluge“ vyléčena nebude, o tom mezi vážnými mysliteli nebude asi pochybnosti. Tím vítanější musí býti každé hnutí reformační, poskytující naději na východ z bludiště dnešních nezdravých poměrů. *Dr. H.*

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Výstava národopisná.

Napsal *J. Kk.*

II.

V prvém článku svém naznačili jsme v hlavních rysech vznik myšlenky výstavy národopisné, stanovisko své k celkovému programu a povšechný význam výstavy; přikročíme k roztřídění jednotlivých oborů práce výkonným výborem výstavním upravené a přihledneme k některým podrobnostem.

Výstava rozdělena bude ve čtyři skupiny: A. výstavu lidopisnou, B. kollektivní výstavy krajinské, C. kulturnohistorické přídatky, D. nový domácí průmysl. Skupiny opět rozděleny budou na oddělení.

Skupina A. — jádro celé výstavy — zaujímá především oddělení zeměpisné. Jest přirozeno, že člověk povahou svou i svým veškerým životem souvisí s půdou, na níž žije, a že těsně k této lne t ě l e s n ý, d u š e v n í i s p o l e č e n s k ý vývoj jeho a tím i národa. Proto oddělení zeměpisné tvoří takřka základ celé skupiny A. Obzvláště oddělení demografické a anthropologické úzce souvisí s oddělením zeměpisným. Úkolem těchto jest znázorniti půdu, na které sídlí národ český, stopovati rozšíření jeho za různých dob a z přírodních poměrů souditi na způsob žití a na tělesný a odtud i na duševní vývoj. Jinak žijí lidé v horách, jinak na rovinách, jinak u velkých řek a jinak u malých. S povahou krajiny souvisí podnebí, jež není bez znatelného vlivu na tělo i ducha lidského. Podnebí drsné nutí spíše k těžší práci, než podnebí teplé; nutí k jinému druhu obleku i způsobu příbytků, vymahá většího napjetí sil lidských a způsobuje jiný vývoj těla; a poněvadž jinak vidí svět ten, kdo k stálé a vytrvalé práci je nucen, a jinak ten, kdo jen hověti si navykl, a dle zevnějšku upravuje se a vyvíjí i vnitřek, působí podnebí i na vývoj ducha.

V hlavních rysech lze ovšem vyznačiti vliv přírody na obyvatelstvo, ale v podrobnostech naskytá se mnohá a mnohá obtíž, a chceme-li tyto překonati, chceme-li k určitému nějakému úsudku dospěti, nutno nasbírati velikou řadu údajů, poznati veškeré okolnosti a z těch pak srovnáváním domáhati se nových poznatků. K poznání a posouzení všech vlivů přeje si výkonný výbor výstavní míti plastické mapy okresů, mapy národnostní, historické, fotografie různých krajin a pod.; výbor chce stopovati geologické složení, horopisné, vodopisné i metereologické poměry, rozšíření zvířectva a rostlinstva, a to vše porovnávati s výsledky pozorování oddělení ostatních, která

mají za účel stopovati tělesný, duševní a společenský vývoj jak jednotlivců tak celého národa.

Posouditi tělesný vývoj jednotlivců, tedy pozorovati stav těla dle možnosti dřívější jakož i nynější a souditi o tomto na základě všech vnějších okolností, jest úkolem oddělení pro anthropologii. Podobně demografie má ukázati skutečný stav českého národa dnes i v dobách dřívějších a veškeré změny stavu toho; krátce má posouditi tělesný vývoj národa, tedy celé tělo národa se všemi údy má poznati, řádně popsati jeho složení a pátrati po příčinách složení a uspořádání toho.

Vedle tělesných vlastností lidu i národa budou vlastnosti duševní zastoupeny a zobrazeny odděleními pro lidopisnou literaturu (folkloristika, t. j. vědění lidu a ne o lidu), pro lidové drama, lidovou hudbu, lidové kroje a vyšívání, lidové stavitelství a výtvarné umění. Z těchto na základě všech vedlejších okolností a vlivů zajisté poznáme, co asi mělo jaký význam ve vývoji vědění, snah a dovednosti českého lidu. Zároveň budou oddělení tato dobrým pramenem mnohých prací novějších, jak již v poslední době několikráte se ukázalo, vždyť jest přirozeno, že český duch z české myšlenky nejvíce může vytvořiti, a původních v pravdě českých myšlenek najdeme mezi lidem naším dost a dost.

Konečně společenské vlastnosti lidu budou v dalších odděleních skupiny A. znázorněny v oddělení jazykovém a zvykoslovném, v oddělení pro znázornění domácnosti a zaměstknání lidu, k čemuž družiti se bude naznačení lidových obyčejů, obřadů, slavností a t. d. Že oddělení tato v mnohém nás poučí i překvapí, lze očekávati. Zdá se snad neuvěřitelným, že Čech Čechu nerozumí. Uvedeme však jeden příklad z vlastní zkušenosti, který skutečně vedl k nedorozumění. Čech z Plzeňska přišel do krajiny severně od Mladé Boleslavi a tam pravil: „Skoč do perny, vem rohatiny a vyhoď ňákou drchanku.“ Slovům těm však rozuměno nebylo, neboť tam by totéž řekli asi takto: „Skoč do přístodůlku, vem podávky a vyhoď ňákou matenici.“ Totéž v středních Čechách vyřknou slovy: „Skoč do plívně, vem podávky a vyhoď ňákou cuchtu.“ Toť jen skrovná ukázka toho, jak důležitým jest studovati mluvu lidu venkovského. Že právě mluva lidu rolnického dosti se liší, lze vysvětliti příslovným lpěním na rodné své půdě a buď nestýkáním se s rolníky kraje jiného anebo styky jen velmi řídkými. V odloučenosti zakládá se vzájemné odcizování nejen v ohledu společenském ale také v ohledu duševním i tělesném.

K posouzení těchto rozdílů upravena bude skupina B., jež jak již praveno, obsahovati bude kollektivní výstavy krajinské. Jednotlivá místa, okresy neb i celé kraje mohou zde vystoupiti jako celek a vystaviti zde po stránce národopisné sama sebe. Skupina tato křižuje se se skupinou A., neboť co bude v A. provedeno vzhledem ku celé zemi, bude v B. vzhledem k tomu neb onomu kraji, přece však má i tato skupina své zajímavosti a svou důležitost. Z ní lépe vynikne rozdíl mezi jednotlivými okresy a pak právě zařadění této skupiny v rámec příští výstavy bude popohánětí mnohý okres k práci, aby v přirovnání s okresy jinými nebyl pozadu.

Nemalého významu bude skupina C., obsahující kulturnohistorické příspěvky, charakterisující jednotlivé stránky českých dějin. Děliti se bude v oddělení archaeologické, literární, dramatické, hudební, stavební, krojové, oddělení pro českou ženu, dále oddělení historicko-průmyslové, obchodní, sociální, spolkové, oddělení pro zábavy, žurnalistické, školské, pro duchovou kulturu, vojenské, právní, náboženské a jiná drobnější. Bude zajisté mocným příspěv-

kem kulturních dějin, které u nás teprve v nejposlednější době počínají se pěstovati.

My tak často mluvíme o vzdělanosti, ale tak málo dosud jsme si všímali dějin jejích. Dosud všímali jsme si vždy více dějin politických, tedy vnějšího života společnosti, za to ale zanedbávali jsme až příliš celkový vývoj a pokrok života vnitřního a pokrok své vlastní vzdělanosti. Jest tedy již na čase přihlédnouti k tomuto životu vnitřnímu a vážně všímati si svých vlastních dějin kulturních. Očekáváme od této skupiny C. mnoho dobrého a prospěšného.

Skupina D. konečně obsahovati bude nový průmysl domácí s národními motivy a soukromé podniky vypočtené na zisk, při čemž žádá se, aby vše obsahem i zevnější úpravou hodilo se do rámce výstavy. Skupinou D. bude celá výstava vhodně uzavřena, a ukáže se názorně, kam až dospěl národ náš do dnešního dne. Napadá nám: Nebylo by bývalo vhodnějším pořádati napřed výstavu národopisnou a pak teprve výstavu jubilejní? Byla by to bývala vhodná koruna! (Příště dále.)

Z naší nové belletrie.

Kj. Santa Lucia, román Viléma Mrštíka (v Matici lidu 1893) značí vedle Pohádky máje, samostatně dosud nevydané, největší vynaložení všeho uměleckého fondu tohoto nejnadanějšího z našich mladých novellistů. Pozoruhodná tato práce zasluhovala by rozboru širšího, než dovoluje rozsah tohoto všeobecného pouze a stručného přehledu. Třeba se proto omeziti na nejzajímavější výsledky, jež by podalo pozorování tohoto románu s různých hledisk. Předem s hlediska látky, fabule. Ta jest velmi prosta. Není dějem zauzleným a komplikovaným, nýbrž pouhým pochodem, s koncem napřed již naznačeným. Tuctový čtenář nebude proto udržován v napjetí, čtenář intelligentní bude však tím spíše moci bez jiných zřetelů všímati si jen jemného a hlubokého vystižení onoho pochodu, a jen tedy toto vystižení, spracování sujetu může u knihy Mrštíkovy padati na váhu. Efektů dějových se autor pravým sebezapřením umělce úmyslně odřekl a tím přímo naznačil, že mu nejde o laciný potlesk čtenářských mass. Proces, jenž tvoří obsah knihy, jest komplex a pásmo zevnějších i vnitřních sil, ženoucích dnešního českého mladíka studenta, a jak u nás již téměř samo sebou srozumitelno, chudého studenta do Prahy, stavících ho tam nepřipraveného do ovzduší cizího, nepřátelského, až pod tíhou všech těchto příčin a sil klesá a hyne tak jako můra, přilákaná světlem plamene, padá do něho. Abiturient brněnského gymnasia, Jiří Jordán, tíhne po celou dobu studií celou svou bytostí ku Praze, stotožňuje s ní všecky mladistvé sny a touhy, a když dosáhne jejich splnění, když přijde na universitu do Prahy, klesá po několika málo měsících v úmorném boji o chléb, zatím co s uměleckým zanícením těší se z pohledů na Prahu „svou milenku“ a umírá za krátko v nemocnici.

Jednotlivý případ, vyzývající ku generalisaci a pokusům viděti v Jordánovi typ. Pak by měla kniha význam pro sociální, hmotnou stránku našeho studentského života a byla by s to osvětliti v mnohém bolestné živoření tolika podobných mladých existencí. Tomu účelu by i sloužil obraz dnešní gymnasiální výchovy, črtaný v křiklavých barvách, jenž staví na pranýř vládnoucí tam byrokratism a tyranství, zadržující zdravý vývoj tolika mladých mozků. Posledním článkem sociálních důsledků, jež kniha jest s to vyvolati,

by byl odpor proti velkoměstu a jeho životu — skutečně zdravá to reakce naproti konstatovanému všeobecnému faktu přitažlivosti dnešních velkoměst na všechny vrstvy venkova a vyssávání jich. A konečně odpor proti ovzduší, jež vdychuje převážná většina našeho studentstva, ovzduší málo intellektuelní, prosycené triviálností, nízkými vášněmi, kouřem a pivem.

Ale tyto sociální konsekvence nebyly konečně autorovi hlavní věcí, ty vyplynuly z látky samy, a jeho Jordán při mnohém svém typickém jest v převaze své přece jen zjevem jedinečným, do jisté míry mimoprůměrným. Svědčí o tom nejen jeho podivínské chování na gymnasiu, jeho zvláštní poměr ku Kláře atd., ale již i sám základní motiv knihy: láska ku Praze, hotová to manie u Jordána, vinoucí se celou knihou, spletaná a sesilovaná slabým, ale velmi působivým reflexem známé melodie, jíž Ital v podobném zanícení opěvuje svou Santu Lucii. Autor užil zde známého psychologického úkazu, že melodie (vedle vůní) osvědčují ze všech smyslných dojmů největší působivost při evokaci nálad, a to velmi šťastně. Myslím však, že se autorovi nepodařilo vysvětliti Jordánovu vášeň po Praze jako typický zjev naší mládeže vůbec — zde jeví se jedinečnost Jordánova nejvýrazněji. Připouštím, že značí pro nás Praha daleko více než na př. Berlín pro Němce, Londýn pro Angličana, ale co vlastně značí v míře tak silné pro Jordána, nezdá se dosti jasným a odůvodněným.

Velkoměstský život a jeho požitky ne, neboť Jordán není venkovanem, žije v Brně, zbývá pouze tedy mlhavá sentimentalita vlastenecká, identifikující národní ideály s osobními tužbami a sny. Ale to vše také jen tušíme. Na konec pak, když Jordán octne se v Praze, vidíme, že ze všeho zůstal v duši Jordánově kultus Prahy ze stránky umělecké, nekonečné kochání se v zevnějších jejích krásách. A v bohaté sensitivnosti, již k tomuto uměleckému nazírání potřebuje, jest Jordán opět zjevem jedinečným a ne typem. Jest snílkem, jenž dovede v němém obdivu po hodiny hltati krásy Prahy a necítiti, jak nad ním krouží bída, hlad, nemoc. Staré to théma: ideál a skutečnost „logika duše a logika fakt.“ Skřížily se a v nenávisti škrtily se na první potkání. — S hlediska látky resumován ukazuje se tedy krátce román ne jako děj, srážka aktivnýeh sil, karakterů — nýbrž jako pochod, a to pochod passivní, v jádru svém sice typický, opakovaný, v uměleckém spracování však prosycený silnými znaky individuelnými.

U Mrštíka značí však sujet málo. Vypravujeme-li děj románu na př. od Vlčka, Konráda, Hellera, řekli jsme již o něm téměř vše, u Mrštíka jsme tím neřekli nic. Vil. Mrštík jest svérázná, osobitá povaha umělecká, jež imponuje i při nejprostší látce formou, v niž ji dovede obléci, krví a teplem své silné individuality. A v této stránce (a tu opět nejvíce po stránce stylu) tkví pravý význam Santy Lucie, otvírat tu naší belletristice celé nové perspektivy (ač ovšem platí to vše i o Pohádce máje, o níž zde však blíže nemluvím). Měl-li bych karakterisovati umělecky karakter Vil. Mrštíka, jeho převládající rys, „faculte maitresse“, řekl bych, že to je intensivní jeho cítění smyslné ve spojení s obraznosti pronikavou, prudkou, vášnivě upřenou na svůj předmět, hluboce dotknutou i maličkostmi. Upomíná na Dickense. Má jeho smysl pro lidi malé, odstrčené i sloh mu podobný, jemný v cítění a bohatý, až přeplněný v odstínech a detailech, široko se rozlévající kol nejmenší věci. Má však mimo to vřelý temperament a odvahu zasahati až k samému bolavému nervu životní reality, k jejímu hmatavému a masitému jádru. Bylo by však naprosto nesprávno klassifikovati jej jako naturalistu ve smyslu školy toho jména — jest jím sice mnohou svou stránkou, ale pravého jádra jeho individuality se

takové určení nedotýká. Stojí nad přehradami a jednostrannými hesly škol v celé samostatnosti moderního, individualitu svou plně rozvíjejícího umělce. Od naturalistů přísné observance zvláště jej odlišuje psychické ovzduší, do něhož uzavírá děj i zevnější detaily, takže v chaotickém svém vlnění a toku nerepresentují se jako skutečné zevní, cizí předměty, nýbrž jako plynulé stavy nitra. Přítomná kniha na př. jako obsah nitra Jordánova, jako nekonečně pestrá řada subjektivních jeho dojmů. Cítíme ovšem často, jak ani jinak není možno, že místo duší Jordánovou díváme se na svět duší autora, což platí zvláště o virtuosních malbách Prahy, kabinetních to kouscích literárního malířství. Tak viděti by Jordán ovšem sám nedovedl, zde vidí jen autor sám. Následek to vnitřního sporu, jejž sdílí zde autor s mnoha moderními umělci. Mají za hrdiny lidi tuctové, někdy zakrnělé, degenerované a představíjíce viděti jejich očima, pozorují a vnímají prostředí svou vlastní bohatou sensitivností, čímž psychický obsah těchto průměrných hrdin vzrůstá do nepoměrné výše. — Vil. Mrštík jest nejvyvinutější u nás impressionista. Dovedl vypěstovati své nitro na všestranné citlivou ozvučnou desku, a jest zvláště zajímavo, jak na ni dovede zachycovati a reprodukovati chaotické skupiny a spleti dojmův, pohyb a vlnění velikých mass. V té věci jmenuji zvláště na př. vítání divadelního vlaku a obrazy pražského pouličního ruchu jako charakteristické doklady. Nemají sice grandiosnost a jasnou přehlednost podobných popisů Zolových, jsou však psychologičtější a působí ne jako inventář věcí ale jako subjektivný, všemi detaily v jedno slitý dojem. — Zvláštní kapitolu zasluhovala by kniha se stránky stylu a jazyka. Označil jsem ji už v úvodních poznámkách k tomuto přehledu jako charakteristického ukazovatele směru, jímž se nejnovější cesty českého stylu berou. Že jest pro styl českého románu a povídky třeba hledati nových cest, jest jasno každému, kdo si náležitě uvědomil naprostý nedostatek stylu (v jeho přísnějším ovšem významu) i u knih s našimi nejlepšími jmény. Stránka slohová bývala u nás ceněna ponejvíce jen negativně s hlediska správnosti mluvnické a syntaktické — styl však v hlubokém svém smyslu jako zevní odraz celé duševní a umělecké konstrukce autorovy podlehal velice shovívavému měřítku. Odtud pak tak často se tu vyskytující zjevy šablonovitosti, školáctví neb povrchní žurnalistické práce. A kde bylo cos individuelního (na př. u Třebízského neb Zeyera) byla to ponejvíce jen zevnější manýra. Šablona ve slohu je nebezpečna tím, že stírá z pojmů a myšlenek realní jejich hodnotu a dělá z nich plechové peníze pouhých slov a frásí. Tím pak nese vinu na myšlenkovém a uměleckém ochuzení celých generací. Každý zdravý obrat v těchto věcech bude vždy směřovati k tomu, aby stilistické formě bylo vráceno ztracené pozadí životní reálnosti a plastiky. Nejotřelejší slova se hodí mezi veteš a nahrazují novými, čerstvými, dýšícími ještě zdravou vůní reálnosti, složenými okamžitou, spontanní potřebou nitra. Takový obrat zdá se, připravuje právě českému slohu řada mladších talentů na poli lyrickém, novellistickém a kritickém. Na poli románu především Vil. Mrštík. Potřeba vlastního stylu jest u něho ostatně důsledkem jeho cítění a naznačeného rázu fantasie. A pak psychycká atmosféra, do niž svou látku halí, potřebuje jemného a pružného nástroje k analysi a malbě duševní. Poněvadž jej pak naturalistická stránka jeho produkce vede k odkrývání a osvětlování processů pathologických a fysiologických, jest nucen hledati odpovídající jim roucho slovesné. A tak setkáváme se v S. Lucii se stylem tak bohatě a jemně vystihujícím, energickým, tekutým a všemi barvami hrajícím, že stojí kniha tato v produkci posledního roku na osamoceném, vynikajícím místě.. Autor v ní ukazuje, že vyrostl již vysoko a že se může

odvážiti na největší úkoly. Promluvil jsem zde o ní obšírněji (nedotýkaje se při tom ještě mnohých zajímavých stránek) — poněvadž jako největší a nejlepší práce „mladých“ za minulý rok ukazuje v hlavních rysech budoucí směry české belletrie.

Celá váha Mrštíkova talentu ukazuje se i v malé sbírce povídek a črt Stíny, (v Ottově Laciné Knihovně). Všecky tahy jeho individuality nacházíme zde opět, ale mimo několik sujetů pražských stojíme tu na půdě moravské, na níž se Mrštík cítí nejvíce doma, a kde práce jeho je nejvděčnější. Plné a syté podání tamnějšího ovzduší krajinného a lidového, jak je u něho nacházíme, ostré světlo ukazující poměry a vlastnosti moravského lidu beze všech illusí v celé bolestné jich pravdě — to jest nejen záslužnou prací uměleckou, ale důležitou i vzhledem k interessům národním a sociálním.

Vil. Mrštík o tyto práce jen časem zavadí, u jiných dvou tatentů však vidíme, že se věnují s celou pílí jen tomuto genru. Myslím totiž druhého z bratří Mrštíkův, Aloise, v jeho knize „Dobré duše“ (v Modré Knihovně) a Jana Herbena „Na dědině“ (v Ottově Laciné Knihovně). Alois Mrštík má mnohé rysy se svým bratrem společny, vřelost jeho temperamentu a intensita cítění jest však o několik stupňů u něho nižší. Teplo subjektivity, jež se rozlévá po pracích Vilémových, mu schází. Neobaluje sujet jako on psychickým ovzduším, nýbrž kreslí chladněji — s jistou měrou objektivního klidu. Jest méně poetou, více pozorovatelem. A to pozorovatelem jemným a velmi bystrým, při tom pak dokonalým znalcem poměrů moravských — což vše vkládá do jeho prací silné elementy ethnografické a sociální.

To platí měrou ještě větší o Herbenově sbírce „Na dědině“. Knížka obsahuje krátké črty, studie a portréty osob, různé rysy ze života moravského lidu, vše dobře vypozorováno a nakupeno, více však naučný materiál folkloristický než dílo belletristické. Živel povídkový uniká někde naprosto. Sbírka je však plynně a zajímavě psána a čte se dobře.

Román Jiřího Karáska Bezcestí (v Šaškově Moravské Bibliotece), první větší belletristická práce mladistvého autora, známého jinak na poli kritickém, doznal z některých stran přijetí nanejvýš odmítavého. Jednalo se o samostatný umělecký pokus kritika, a to kritika seriosního a důsledného, a taková chvíle se zdá příznivou k provádění málo křesťanské zásady: jak ty nám, tak mi tobě. Kdyby však jen tato potřeba oplátky měla být motivem pro odsouzení knihy Karáskovy, bylo by to odsouzením nespravedlivým. Nenapadá mi ani v nejmenším hájiti Bezcestí proto, že je dílem spolupracovníka Rozhledů. A lituji vůbec, že jsem nucen zmínce o ní dáti formu obrany. Dalo by se i jinak o ní napsati dosti zajímavého. A konečně nechci nic jiného říci, než že nestojí v nižádném směru pod běžnou úrovní naší románové produkce (jak by dle některých kritik se zdálo), že obstojí čestně, ba (vzhledem k mládí svého autora) velmi čestně vedle známých jmén, zásobujících nejrenomovanější naše belletristické knihovny. To neupře nikdo, kdo četl knihu Karáskovu bez předpojatosti. Bezcestí jest do jisté míry pendantem k Santě Lucii (konečně i ku Svobodovu dramatu Směry života — ač je psáno dříve než tato dvě díla). Tentýž sujet: úpadkový proces mladíka, přicházejícího na studie do Prahy, hynoucího v jejím ovzduší, ničícího naděje rodičů. Jenže Mrštíkův Jordán klesá jen fysicky pod zdrcující tíhou zevnějších sil, uvnitř až do konce stejně čist a zdráv — Karáskův Štěpán Hoffmann však uhnívá z nitra, zlomen ve svém kmenu mravním, otráven jedem poměru s dámou polosvěta, zahnán na bezcestí, z něhož sotva nalezne pravou cestu. U Jordána působí truchlivý konec přesvědčivě jako neodvratný; osudy Ště-

pánovy však činí naproti tomu dojem pouhé episody životní, jíž projde bez úrazu velké procento všech mladíků, a dedukce z toho pro celý další život nezanechají v nás mnoho víry. To vše značí snad bezcestí na čas, ale ne naprosto zmařený život, kterýmžto bezútěšným, v pravdě dekadenčním akkordem román končí. — Vezměme ale již sujet, jaký je, a přihlédněme k spracování. Tak jak je nacházíme, nemůžeme dostoupiti k určitým závěrům o rázu a druhu autorova talentu. Jeví se tam na překonaných již stupních svého mladistvého rozvoje, přístupný a poddajný celé řadě cizích vlivů bez dostatečného vlastního tvrdého zrna, jež by tyto vlivy assimilovalo a shnětlo v jediný celek. Tak naleznete v Bezcestí vlivy Zolovského naturalismu (ty se zdají nejsilnější) vedle toho stopy Dickense, Daudeta, poesie dekadentů (již autor persifluje, ale přec jí sám podlehá) — to vše vedle sebe v samostatných, oddělených skupinách. Jest příliš zjevno, že si autor umínil napsati tu na př. naturalistický, zevrubně detailovaný popis à Zola (na př. líčení vánočního trhu); tu zas psychologickou analysu, tam zas vystihnouti ostře náladu i se všemi pocity tělovými a smyslnými atd. Některé tyto kusy svědčí o pevné ruce umělce, o nepopíratelném, vědomě pracujícím talentu — ale jsou to právě jen kusy. Roztaviti je v ohni jednotné individuality a slíti v jeden celek zde ještě autor nedovedl. — Nejvíce vytýkána Bezcestí nepravdivost postav, především jeho reka. Co se mne týče, nevěřím, že by takový Štěpán Hoffmann byl figurou tak naprosto nemožnou. Autor nechce v něm líčiti typ, a v množství studentů přicházejících do Prahy najde se vždy některý duševně a pohlavně čistý jednotlivec. Spíše bych viděl něco umělého a nuceného ve vedlejších figurkách, jimiž patrně se bije na jisté zjevy našeho literárního života. Dekadenční lyrik Routa na příklad ukazuje až příliš na konkretní osoby. Ale to vše neváží mnoho vedle skutečných předností knihy, nutících nás, abychom se živým zájmem hleděli vstříc další umělecké práci jejího autora, s rychlostí tak neobyčejnou se rozvíjejícího. Stylistická stránka knihy svědčí o pečlivé, jemné, delikátní ruce, a již z této formální stránky zasluhovalo by Bezcestí býti vřaděno na neposlední místo v produkci poslední doby. Při vší její nevykvašenosti a rozptýlenosti zírají z ní přec jisté základní tahy Karáskovy fysiognomie umělecké: jemný smysl pro nuance nálad, pro vystižení nejdelikátnějších detailů vnitřních a konečně i pro jistou raffinerii pocitů a intellektuelní luxus. Tyto znaky pasovaly by Jiřího Karáska za dekadenta, kdybychom již chtěli nějakého jednostranně klassifikujícího slova užiti vůči talentu, unášenému tokem rychlého měnivého vývoje ku koncům dnes neznámým. Tolik však možno již teď říci, že bude vždy, čím jest již dnes: duševním aristokratem, jenž veskrz elitní v cítění i podání, pracovati bude jen pro úzkou obec duší mu příbuzných; že nebude lidovým. A v zájmu vysokého, sobě postačujícího umění jest nám i takových talentů třeba.

Vracím se ještě jednou ku přísným kritikům Bezcestí. Jen za příčinou malé paralely. Aby totiž, zdají-li se jim Štěpán Hoffmann a ostatní postavy Karáskovy tak naivně a nepravdivě tvořenými, zkoušeli laskavě životní pravdivost a uměleckou váhu knihy, již nenapsal dvacetiletý mladík, nýbrž spisovatelka po léta činná, shovívavě a vlídně posuzovaná, chlubící se dokonce pochvalným dopisem mistra Nerudy. Myslím V d o v u p o c h i r u r g o v i od B. Vikové-Kunětické. Autorka má patrně za to, že odzbrojí kritiku již předem uveřejněním zmíněného listu, v němž jí Neruda na její přímý dotaz lakonicky odpovídá, že se v této novelle jeví šťastnou vypravovatelkou a že problyskuje v ní opravdová snaha. Odpočteme-li z těchto euphemismů silné procento na vrub povinné galantnosti, zbývá pro talent B. Vikové-Kunětické

kompliment velice nepatrný a pochybný. Připouštím, že dovede plynně vypravovati, tak jak vlastně je nutno, nemá-li již býti kniha načisto fádní (tedy přednost pouze negativní) — ale což to je vůči požadavkům, jež klademe dnes moderní umělecké novelle? Vůči tak četným a závažným požadavkům týkajícím se životní pravdivosti, kresby postav, přirozených stavů a pochodů vnitřních. Vdova po chirurgovi bije těmto požadavkům ve tvář, jsouc pracována na základě dětinských přímo názorů o umění a zároveň jsouc jedním z křiklavých dokladů toho, co se ještě dnes u nás trpí a chválí. Vážného rozboru povídka nesnese a k její karakteristice dostačí několik poznámek. Božena Viková-Kunětická, kdyby psala německy, byla by výtečnou akvisicí pro t. zv. gartenlaubovou literaturu, pro niž máme my odpovídající pendant ve většině prací uveřejňovaných v Libuši. Její hrdinové jsou s to uvésti do vytržení slečinky pod osmnáct aneb přes třicet let. Dovede na prázdné, schematické útvary své jednostranné fantasie navěsiti tolik dokonalostí, že jí k tomu bezmála celý slovník euphemismů a hyperbol nestačí. Její andělé v lidské kůži jsou protivnými, nesnesitelnými stvůrami. Zde několik dokladů: Místem děje jest villa tří sester, starých panen, tlustých, (!) stále veselých, šlechetných, vespolek se milujících. Tam přijde návštěvou vdova po chirurgovi Demínovi, jenž se byl nedávno zastřelil. „Zasvětil svůj život vědě a miloval něžně svou spanilou choť.“ Klienti jej „zbožňovali.“ „Měl ženu duchaplnou, něžnou, výtečnou atd.“ „Výtečná matka její a neméně výtečný otec,“ tak to jde stále. „Rozuměla dobře de Lisleovu Kainu, Danteovu Peklu, věděla, co učí Darvinismus a t. d., hovořila plynně francouzsky a rusky, uměla výtečně připravovat lanýže a paštiky... její ženské práce byly úplně bezvadny...“ A manžel tohoto universálního výlupku vší dokonalosti se zastřelil, proč? Poněvadž při operaci neobratným jakýmsi pohybem ruky zohavil ret jistému lvu pražských Příkopů, Lažanskému. A teď to jde na novo: „mluví paterým (!) jazykem, pěkně maluje, pěkně zpívá, pěkně hraje na housle a citeru, koresponduje s Danilevským a Farinim (?!). Zbožňuje svou matku, miluje primadonu varšavské opery, je dvorným společníkem, výtečně tančí a je majetníkem pěkného statku ve východních Čechách. A to vše dandy z Příkopů! Zamiluje se do vdovy po chirurgovi, jenž mu tvář zohyzdil, ta opět do něho a na konec, rozumí se, si jej vezme. A celou tuto historii, s těmito nemožnými osobami a situacemi představme si vypravovánu s nejotřelejšími effekty a nejprotivnější lyričností, jaké jen je schopno čistě primitivní nazírání na práci umělce, primitivní také zkušenosti a cit, na zcestí svedený. Věnoval jsem její knize více místa, než by v celkovém tomto přehledu, jenž měl se doteknouti jen prací nejpozoruhodnějších, poměrně zasluhovala. Učinil jsem tak jen proto, aby vedle ukázek nových směrů karakterisovala v ostrém kontrastu celé velké skupiny knih, na jistých místech stále ještě uznávaných a chválených, stávajících se však pro nás, mladší, něčím vždy cizejším a odlehlejším. Vlny nových, modernějších snah, nových talentů a nových prací je brzy odplaví.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: M. A. Šimáčkův „Jiný vzduch“.)

Práce p. Šimáčkova, zdá se na první zběžný pohled, je kompromissní, rozdělená a roztržená mezi staré drama jedinečné a výjimečné, vnější a dějově konstruktivné (3. a 4. akt) a mezi útvar nový, rozvojový, psychologický a sociologický, typický a vniterně zákonný (hlavně 2. akt). Tak soudila ale-

spoň lepší naše denní, novinářská kritika. Konstatovala nesrostlé, roztržené těleso, zkřížený (ne ve smyslu přírodní a tedy zákonné degenerace), mechanicky a neorganicky zhnětený útvar — dvojí plán: první opuštěný a nevyčerpaný, násilně zaměněný druhým, od počátku vypočítaně podloženým a nesouvisle a neumělecky (pod motivy napjetí diváckého zájmu) podepjatým. Analysa moje chce tu vyšetřit, pokud je soud ten důvodný, může-li kritika filosofická přijati jej za svůj nebo zavrhnouti a nahraditi novým, změněným.

Jaká je obsahová, dějová, a jaká je ideová, zákonná, demonstrativná konstrukce dramatického útvaru p. Šimáčkova? Tato:

Ve „špatné společnosti", v rodině kdysi zámožné a průměrně dle měšťáckých názorů, comfortované, nyní však v počátku dramatu p. Šimáčkova schudlé a kleslé — žije děvče, dcera rodiny, Helena. Je důležité (pro vysledování demonstrační vlohy a vystižení uloženého si cíle p. autorem), vyanalysovati, zjistiti situaci děvčete ve „starém vzduchu" co nejpřesněji. Jaké je její okolí? Otec je mravní slaboch stejně jako umělecký. Člověk bez vlohy a po mravní stránce bez vůle. Utopista, snivec a illusionista, který vinu svého uměleckého i hmotného nezdaru nehledá v s o b ě, nýbrž jako všichni slaboši — m i m o s e b e, v okolí, poměrech. Neměl vlohu nebo neměl píli, a tak se stalo, že dnes bývalý krajinář, maluje figurky na porcelan nebo něco podobného. Slovem: člověk z třídy vyvržený, „declassé", proletář, umělec kdysi a dnes řemeslník. Při tom však mohutné a zvrhlé snivosti. Roztržka, úplný rozpor mezi vůlí a snem a mezi vlohou a vůlí. Chce, stále chce, nač nestačí. Život utištěný, černý, shrbený, plazivý a podlomený, bolavé rány a nečistá jeho muka, vzpomínky minulého a beznaděj budoucího — všecko přítomné a mučivé — překonává opojením, hallucinační a illusivnou necitelností, mravní tvrdostí i slabostí zároveň: opíjí se mravně i realně. Hází na život, na realitu, na tvrdá fakta měkký, lživý, neurčitě mlhavý závoj illuse a sebeklamu: na polo ze slabosti, napolo z potřeby. V promísení obou je v podstatě lhář, tvor pokořený a neuvědomělý, zbabělý a zvrhlý. Viní jiné, viní ženu, viní společnost. Jeho moralka je čistě romantická a aristokratická (později ukážu, že tento malíř Ellis je čistě romantický, p. autorem o p s a n ý typ). Pokládá se za privilegovaného svým povoláním, svojí vlohou, svým třídním postavením. Je umělec, bytost nad ostatními, nad davem vymknutý a vyjatý z řádů a forem obecných procesů, z obecného dění, z obecných povinností, z obecného mravního a společenského soudu. Je to egoista a individualista — kleslý, zvrhlý, čistě obrazivý, na sílu a její podklad plodné, rozvojové, dynamické, na ocelových odrazech nesené reálné pýchy nesložený a nepostavený — sociálně člověk bez funkce, zbytečný, přetížený i přetěžující, passivní a luxuriesně přepočetný parasit. Rodině svojí sociálně a organicky jen škodí. Je to nebezpečný a zvrhlý lenoch, nadbytečný a vyssávající přiživník.

Tento člověk má zvláště silný vliv (není jasně sice formulován, ale dá se soudit z jednotlivých momentů dramatického dění) na dceru. Od něho přijala lehkomyslnost snu a dalekost touhy jako jistou necitelnost k okolí, k realitě špinavé, kalné a blátivé, kterou se brodí z počátku snad s jistým odporem, ale na konec (tato situace je na počátku dramatu položena již jako hotová) chtivá, lačná, zcela spokojená a otupená, žádostivá po požitku tohoto plochého, mělkého a bahnitého života. S otcem ji spojuje zvláště tato chtivost požitku. Oba vrhají se do ní proti vůli matky s jistou udýchanou rozkoší: děvče s přirozenou touhou chtivých a rozehnaných proudů mladé představivosti, otec s touhou po hypnotisujícím a zastírajícím příkrovu, po

uspávající, klamající a v zapomenutí budoucího sesílením okamžitého nutící mdlobě.

Děvče styká se však ještě s druhým mužem, Vitákem, nějakým hercem bez zaměstnání, který je jejím společníkem a jemuž, dá se souditi, je i citově nakloněna. Trpí alespoň jeho hrubé, smyslné důvěrnosti, ano jsou jí příjemny. Člověk ten je prostě ničema a zločinec, surovec a intrikán současně. Psychologický vliv jeho na Helenu není determinován. Poznáváme jen, že je mu nakloněna citově, že se s ním styká ráda a často. Jaký styk ten je, psychologicky a karakterově není vyloženo, není praecisováno. V tom je veliký nedostatek této práce. Nevíme, jaká je mravní billance Helenina na počátku hry. Nevíme, je-li děvče mravně či pouze společensky, mravy zanedbané a kleslé. Patrně předpokládá p. autor poslední, dá se tak soudit alespoň z postupu hry. Ale pak se dá těžko přijmout a vyložit surově smyslný a nízký ton styku mezi děvčetem a jejím nápadníkem, to celé demi-mondové ovzduší, jaké rozestřel a zavěsil v líhovém a kouřem napitém mračnu nad styky, zábavou, družkami a společností, v níž Helena žije. K čemu je ta celá druhá proměna, ta zábava podezřelého kalibru u „Palmů“ — když v ničem nevyjasní, neposlouží k určení, k mravní nebo karakterové fixaci Heleny? Naopak. Vynoří se divákovi domněnky, které suggeroval p. autor napověděmi v rozpravách Vitákových s nějakým hejskem, které zamlžují a zakalují všecko ethnologické, karakterové pojetí Heleny. Nač tato proměna 2. jednání, která není dynamická, která není rozvojová pro dramatické dění, která nerozvíjí nic psychologicky, ani prostě vnějškem, postupem faktů? Má svoji místní barvu, lokální ton — ale ten měli a znali také romantikové a užívali jej stejně neekonomicky a samoúčelně jako p. Šimáček.

První akt (roztržený skutečně zbytečně, poněvadž děním a jeho rozvojem nezdůvodněně ve dvě proměny) měl podat mravní účet, účet karakterový a citový Heleniny bytosti. Není možný rozvoj, není možná proměna a záměna, její určité sledování, její vystupování pro určitou zákonnou demonstraci, když jsou neznámy prvky, položení jich, odhad kvalitativný. Nevím-li, co se v Heleně promění, co podlehne vlivu nového prostředí, nevím pak ani, jak se to stane. Důkladný rozbor a poznání prvků a živlů, vlastností, vloh a citů, které se mají rozvíjet, je pojmově nutný. Vždyť prvky ty samy v sobě, ve složení svém jako v jádru mají naznačený plán rozvoje. V nich je rozvoj svinut, narýsován, skryt a utajen, čekající jen vnějších podmínek, aby se projevil, aby se realisoval a objektivisoval. Karakterově a psychologicky je Helena samá mlha. Celý proces zůstává pak čisté fabulovaný a abstraktní. Hraje se ve slovech a ne v dění, které není demonstrováno, které není podloženo.

V takové společnosti, v takovém vzduchu, za takových hmotných předpokladů, jaké položil p. Šimáček v prvním jednání, bude, musí každý analysující divák předpokládat hlubokou mravní porušenost Heleninu. Moderní názor zcela důvodně pokládá mravnost za pojem společenský, sociologický, na hmotné, materielné kultuře, pevném jejím podkladu jako v půdě a zemi založený a kořeny, rozvětvenou jich sítí zachycený. Mravnost jako čiře ethické abstraktum, ideologický typ je nemyslitelná. Účelně jde snaha moderní svésti abstraktum „mravnost“ v konkretum, v kulturní a sociální pojem „mravu.“ Nelze ovšem redukci provésti úplně na tento pojem kultury materielné a společenské — ale z dobré polovice je postup tento odůvodněný.

Bude ovšem pravidelně rozpor mezi mravností (ne ideologickým abstraktem) t. j. karakterem, individuálnou hodnotou, snahou, vybočující tíhou, společensky odstředivým proudem každého živého jedince, a mravem t. j. tížící, svírající typičností sociálnou. Jiný je mrav v třídě jisté, a jiná mravnost jedinců do třídy té náležejících. V poslední příčině všecko redukuje se na spor, jakým všichni jsme strženi, spor mezi individualismem a socialismem, karakterovostí a typičností. Každý zajisté jsme z části plodem okolí, společnosti, doby, vnějšího vlivu jednotvárně a určitě typického, který nás obklopuje, na nás naléhá, nás svírá, poutá a tísní jako zdi vod z vnějška do nitra se hrnoucí, ze všech stran objímající a zaplavující náš byt, naše bytí, kolem něho rozestřené a dálné, a kolem stěn rozepjaté, jako kruh pružně a pevně se stahující, ke středu směřující a se zavírající. Vedle toho však nalezáme bod, mathematický bod, sílu a schopnost odporu, prvek našeho bytí, temné prázdno odporu a života, které nemůžeme redukovat na vliv vnější, podstatné jádro bytí — slovem karakter. Odpor karakterem kladený typickému, samo ustupování a podléhání jeho je karakteristické, zvláštní a jedinečné i v této funkci zápasu, sporu a tření, tísně a života — v této funkci podstatně sociologické. Jím, tímto individuálným prvkem obecné proudy, svírající, typické a tísnivé, individualně se odlišují a odstiňují touto methodou (řekl bych) podléhání, ústupu a typosace. Nebylo by možno bez předpokladu tohoto individuálného prvku, temného, karakterového, z nitra ve vnější expansivného jádra vyložiti žádné dění, žádný rozvoj, žádný postup. A podstatná, základná a bytná choroba, bolest, nedostatek páně Šimáčkovy nové práce je právě v tomto bodě, v bodě rozvojovosti. Pan Šimáček neukázal, jak je možno, aby se dál vůbec rozvoj v bytosti Helenině. Jak jest možno, aby Helena, která s rozkoší a přilnutím čistě passivným podléhá svému prostředí, sociální typičnosti, špatnému vzduchu a kleslé společnosti — jak je možno, aby tato Helena pouhým působením jednoho člověka, novým vlivem se proměnila, rozvinula v opáčném právě směru. Helena je čistě setrvačná, s radostí a potřebou oddaná kalným a objímajícím ji vlivům. Jak se mohla vyrvat z této společnosti, kterou miluje, která ji i karakterově odpovídá? Přirozeně nijak. Autor nenaznačil jediným bodem, jediným slovem, jediným posunem karakterový odpor vnitřní, mravní expansi Heleninu proti obklopujícímu ovzduší sociálnímu, dusící typičnosti proti mravům, jimiž je obepjata. Rozvoj je pak nevyložitelný, nemyslitelný, nemožný. Toto setrvačné proudění, kde karakterné a typičné splynulo v jedno, kde mrav a mravnost úplně se kryjí, na sebe přiléhají neprodyšně a integralně, nebylo by lze zastavit ničím a nikdy. Helena by musila se vyrvati — mají-li platit předpoklady prvního jednání — násilím by se musila vyrvati z vlivu bratrancova a jiného vzduchu, aby zapadla do staré společnosti a do starých mravů. Pan Šimáček zapomněl, že žádný přímý bezprostřední vliv neexistuje, že vzduch působí v tělo prostředkem plicí, individualnou proměnou a individualní assimilací, že by neprospěl nový vzduch, zdravý a čistý, nemocnému — který plicí již nemá. Pro temné prostředí zapomněl úplně p. Šimáček — na prostředí. Pro stromy nevidí les. A prostředím je i karakter. Pan Šimáček fabuloval strašidlo, psychologické strašidlo i sociální, hotový fantom ve svojí Heleně: v ní typ kryje se s karakterem. Není toho rozporu mezi nimi — který je právě život. Helena je psychologická konstrukce, machinace, syllogismus — ale ne tělo, krev, život, duše. Pan Šimáček přešel úplně, že

vliv bratrance Prokopa — jeho proudění a rozehnání nového vzduchu, nového větru — aby mohl působiti, aby mohl v Heleně zapáliti oheň a plamen mravného, karakterového, povýšenějšího rozvoje, zjemnění a ušlechtění — musil by působiti na jiskru, na zapálený nebo doutnající ještě zárodek odporu a tepla, bránícího se dusné, mrtvé, olověné a hluché atmosféře okolí. Nelze vzduchovým proudem, větrem zapáliti tam, kde není podloženo jiskry. Nemůže léčit lékař sám, svým přímým vlivem, on může jen přirozené dané podmínky, immanentní stavy a snahy těla určitým způsobem, vědomým a plánovitým, podporovati v boji jich proti jiným, zhoubným a chorobným processům nebo snahám a sklonům.

Celý proces, jak jej p. Šimáček pojal, celý rozvoj je umravnění Heleny t. j. přesně mluveno zmohutnění, vypěstování, sesílení karakteru na škodu a újmu typu. Ale zároveň ukázal Helenu v prvním jednání čistě bezkarakterní, prostě a ryze typickou. Helena je čistý a pouhý odlesk okolí. Jeho mravy jsou její mravnost. Není jediného zadrhnutého uzle, zlomené křivky a podlomeného vzepjetí hněvu, podráždění, odporu, křečovitého vypjetí tmavého, vlastně individuelního jádra Helenina proti tíživému a prolínavému, ze všad svírajícímu, tísnícímu a zalévajícímu tlaku okolí, společnosti, prostředí, sociálního a kulturního vzduchu. Helena je podrobena, poddána těmto vlnám a vlivům, nese je a dává se jimi nést a svírat s passivností rozkošníka, assimilovala si je a je jimi assimilována k splynutí a k strávení nerozeznatelně jednotného a totožného. Proto je nemožnost procesu, který chce p. autor rozvinout, hotová a daná. Nemožno sesílit něčí karakter, když karakter ten, zárodky k němu, prvky jeho vůbec nejsou dány. A p. Šimáček je nedal, nepoložil, nenarazil na ně v psychologické kresbě Heleniny bytosti. Kresba její je lineární, zcela lineární a důsledně typická. Není jediného zadrhnutého zkřivení, jediného uzle a ohniště individuálního odporu v celém prvním jednání. Helena necítí odporu a neprojeví ho v celém prvním jednání proti okolí, proti svíravé tísni jeho a napjatému jeho, leptajícímu a nivellujícímu, připodobujícímu tlaku. Naopak. Ona je assimilována, ona je dávno tímto prostředím zcela a úplně ztrávena, ona je již výrazem a představitelem jeho, ona sama již přechází k útoku — jako prostředí samo, jehož je integrující již část, plně strávená a snadno a typicky rozšířená — na odporující a bránící se posud ostrov v rodině, nestrávený, nepoblcený, neodplavený vodami degenerujícího prostředí — na matku, která soustřeďuje v sobě polaritu kladu, polaritu karakteru proti otci, malíři Ellisovi, jejž autor napojil magnetismem zaporným, magnetismem typičnosti, její polaritou. Helena je úplně zpassivisovaná podle demonstrace p. autorovy v prvém aktu svým prostředím a okolím. Ona je již nástrojem, prostředkem, připjatou a připojenou buňkou — prostředkem nového prostředí — spojujícím mostem pro jeho výpady a útoky, pro jeho vliv, rozšiřovaný a útočný vliv — na matku. Ona, Helena, i otec útočí na poslední karakter, na individuelní útvar mravní, jaký je matka, která pochází z jiného organismu, z jiného prostředí, a zde osamocena, individualisována ční a vyniká do záplavy typičnosti jako odbojný a tvrdý kámen a zeď, která se musí rozhlodat, rozleptat, spláchnout a odplavit. Helena je, opakuji, slovem přímý a ryzí výraz prostředí, okolí, mravů. Individuálné a karakterové položil v ni pan autor rovno nulle. Není ho vůbec. Neprojeví se. Helena je čiročirý typ.

A proto proces, kterým jí chce dát proběhnout p. autor, je pouhá fabulace a machinace, pouhý kouzelný a magický experiment, podvodný a klamný.

za scenou a při spuštěné oponě podkládaný a podstrojený „zázrak“. Je to slovem eskamotáž. V druhém jednání je Helena naprosto jiná bytost než v prvním Zlomená, docela zlomená autorem v kresbě. Jiná bytost, jiná psycha. Bratranec Prokop, bohatý a meditativný moralista, esthetisující dilettant, přijel, schválně objednán p. autorem z Hamburku do proměny prvního jednání, rovně do začazeného sálu u „Palmů“ — aby realisoval obmýšlený p. autorem proces na kleslé Heleně. Tento Prokop je důtipný hoch. Rozumí docela, co a jak si to p. autor přeje a představuje, a vykládá to v pravý čas a na pravém místě obecenstvu přímo do hlediště. Je to skutečně důvěrník, hotová pravá ruka p. autorova. Přijede tedy, objednán z Hamburku a vystřižen ze Sudermannovy „Cti“, přímo k „Palmům“ a rodinou nešťastného strýce. Nediví se zvláště nic nad její kleslostí. Není ani chvilku zaražen. Ví, proč přišel, a ví také, že to musí vyložit s nejmenší časovou ztrátou obecenstvu. Nechce zůstat u „Palmů“. Mnoho kouře je tam. A on je churavý plícním neduhem. Nemiluje ten zkažený vzduch. Je cejný. Přišel otevřít okna. Mluví důvtipně, nadhodí vhodné slovo, které je pak „leitmotivem“ v dramatě, vyhozeno, váženo, převráceno a osvětleno několikrát ještě v druhém jednání v rozhovoru mezi dcerou a matkou, s malou diskretností, ba s přímo vnucující tendencí podkládáno, podstrkováno pod vnímající a uvědomující organy diváctva. Se zřejmou snahou, aby nevzniklo nedorozumění o zákonu a thematě, které si vzal za úkol p. autor demonstrovat a realisovat.

Prokop, tušíte na konci prvního jednání, započne tedy obrodnou úlohu s Ellisů. Když pak vytáhnou oponu po druhé, je tato činnost již v plném proudu. Prokop chápe velmi dobře odvislost mravnosti od hmotné kultury, od hmotného podkladu. Nevěří zcela ve smyslu moderního učení, že chudí lidé bývají cnostní a boháči zvrhlí. Soudí, že cnost jest vzácná květina, která se daří špatně ve vyssáté, štěrkovité půdě nebo v nevzdělaných záhonech mezi divokými vulgárními travami. Že cnost žádá si zcela hmotné, makavé a positivně dané předpoklady: půdu, okolí, péči. O mravnost slovem je odvislá přímo a následně (do jisté míry) od mravů. Operuje tedy těmito poznatky a předpoklady. Cnost v ethice je zrovna jako umění a luxus v životě sociálném podmíněno jistým zabezpečením nejprimitivnějších potřeb života, předchozím úkojem nejhrubších potřeb, utišením nejhrubších pudů, prostých postulatů sebezachování. Hmotná podpora je první páka, první prostředek, který nasazuje a jímž působí Prokop. Daří se mu nejlépe ovšem u matky, která přináší již z prvního jednání dostatečnou dávku pochopení a porozumění každé opravné snaze, již chtěla sama provádět ve svojí rodině. Ale i u Heleny zdařilo se Prokopovi znamenitě. Brzce odmítá svoje dřívější družky, znechutily se jí docela dřívější její zábavy, zavírá se a utíká před hrubou smyslností Vitákovou, kterou trpěla v prvním jednání, která jí tam byla potud příjemná, že ji hájila i proti matčiným výčitkám. Je celá změněná, stísněná, zamlklá, přemítavá. Tato změna je hotová, psychologicky docelená, typicky znázorněná hned na počátku druhého jednání. Ale proces, postup této proměny nerozvíjí se před divákem. Odehrál se při spuštěné oponě, v přestávce mezi prvním a druhým jednáním. Mezi Helenou z prvního jednání a Helenou z druhého jednání leží víc než propast. Jsou to dvě zcela různé bytosti, různé duše. Naznačil jsem, že proces ten bez předpokladů páně autorových je skutečná chimera, nemožnost a nemyslitelnost psychologická. A pan autor skutečně se tímto problémem mnoho

netrápil. Celá záhada ležela právě v provedení této přeměny, v přetváření se, v přerodu a rozvoji psychologickém. Měli jsme viděti působení vlivu bratrancova, chemický vliv jeho. Duše Helenina jako pod sklem křivule chemické, pod okem, dohledem, kontrolou a výpočtem divákovým, měla se měnit, přetvářet, rozvinout. Ale nic z toho není v Šimáčkově dramatu. Celé druhé jednání není než hra chycené ryby, škubající a trhající se na udici, kterou již polkla, která jí vězí již v hrdle. Helena je již chycena před vytažením opony, zmítá a třese sebou celé druhé jednání. Toto druhé jednání má tedy nejvýše zájem psychologické drobnomalby, umění odstiňujících přechodů a přikrytých zvratů, smíšené a svárlivé nejistoty vybavujících se, krystalisujících a tuhnoucích linií a čar. Ale ani ono není organické, rozvojové, sociálné. Naopak je zcela individuálné, výjimečné, osamocené, nezdůvodněné, vyrvané, neorganické a romantické (v psychologické a thesové stavbě celku), vyběhlé a vykypělé z rozbořené a pochybené stavby. Pan autor rozlomil bytost Heleninu, rozlomil ji za scénou. Není rozvoje, jen násilnost, pohodlná násilnost přelomení. Ovšem za těch předpokladů, které pan autor položil v prvém jednání, je rozlomenost ta důslednou a logickou nutností. Nebylo možno z čiře typického vyvodit karakter. Jsou pochybené předpoklady, je nemožný rozvoj, je pochybený a násilný, ukrytě a ztajeně eskamotovaný postup. Volá-li p. autor ústy Prokopovými na konci druhého jednání: „láme se to v ní, láme“ — klame prostě diváka. Já v odpověď si pomyslil: zlomilo se to v ní — zlomil jste ji celou v pause mezi prvním a druhým aktem, při stažené oponě, ve tmě kulis. (Příště dokončení.)

Z duševního ruchu za hranicemi.

Italie.

Sestavil *jv.*

(Pokračování.)

Román. — Mohl bych italský román za r. 1893 odbýt několika řádky. Asi tak: ze starších, obecně známých romanopiscû uveřejnila Mat. Serao román „Castigo", v němž vládnou tajemné živly příšerných náhod, Neera román „Nel sogno" vznášející se v oblacích mystického snění, Fulvia román „Procelle dell' anima" se sujetem ryze ohnetovským, Salvatore Farina novellu „Amore bugiardo" okouzlující roztomilým humorem smíšeným s jemnou ironií; z mladších vyznamenali se zvláště psychologickými romány Marco Praga, jehož „Biondina" analysuje nepokrytě choulostivý zjev pohlavní převrácenosti, Decio Cortesi, jenž v románě „Passione" minuciosně sleduje duševní život mladé dívky, kolísající mezi dvěma vrstvami společenskými, E. A. Butti, v jehož románě „L' anima" vědecká negace nadpřirozeného podléhá prvkům utvořivším individualitu, Giuseppe De Rossi, který v románě „Mal d' Amore" sestavuje velmi podrobné dopisy dvou mladých dívek oloupených životem o svůj sen lásky z klášterního ústavu, Diego Angeli, jenž studuje v románě „L' inarrivabile" neurčité chtění umělcovo nedocházející úkoje; k nim druží se v románu pouze sensačním, žurnálovém Jarro svojí „Kněžnou" (La principessa), Giovanni Dal Monte (Il dramma nostro), v románě veristickém Emilio De Marchi (Arabella), v románě psychologickém a sociálním Ugo Ojetti (Senza Dio), A. G. Bianchi (Il romanzo d' un delinquente nato) a mimo ně celá řada jiných více méně cenných a významných (Alfredo Pansini, Il libro dei morti; T. Trebla, Perdizione; Donato Bocchicchio, Sensualismo; Ettore Piscopo, L' inganno atd.); k tomu bych dodal, že mě Barrili stále ještě rozčiluje svým jarmarečním zbožím jako francouzský Ohnet (firma F. Šimáček dobývá si u nás o oba nesmrtelných zásluh), že v románě psychologickém přímo makavý je vliv Bourgetův, a zmíniv se o několika sbírkách kratších novell, kde bych kromě Seraové, Castelnuova a De Rossiho nesměl zapomenouti na Torrioliho, Manticu a Palmariniho, mohl bych svůj přehled považovati za dostatečný a ukončený. Nicméně bylo by mi líto, kdybych se o některých publikacích, jež se svou látkou a rázem vymykají z dusící nás obyčejnosti a všednosti, neměl pronésti obšírněji. Když pro nic jiného ne, aspoň pro zajímavé, nikterak zahanbující přirovnání naší domácí produkce.

Kladu-li na první místo Neeřin „Nel sogno", činím tak, přiznávám se, z osobní praedilekce pro ten druh bledého, oblačného, mystického snění,

v němž hrdina románu, asketický kněz, tráví svůj život. Ostatně myslím, že Neera postavuje zde i pozoruhodný problém psychologický: dvě dívky, vychovávané od nejútlejšího mládí stejně vážným asketou, snícím ideál absolutní čistoty, vyrostlé na vysoké hoře mimo všechen styk s ostatními lidmi, vyvinou se docela různým způsobem; z jedné stane se věrná, ženská kopie pěstounova, oddaná vší svou něžnou bytostí věcem nebeským, z druhé bujný divoch honící se po skalách s větrem o závod, krevnatá výstřednice, jejíž ututlaná smyslnost propukne při první příležitosti. Jednu z nich vezme asketovi hřích, jenž ji odláká kamsi mezi lidi, a druhá mu zemře, nevinná a čistá, hořem nad tajemstvím viny sestřiny. Tendence a smysl románu patrny jsou ze závěrečné kapitoly „Sám", kde se asketa v návalu mučivých výčitek, že sám zavinil vychováním neblahý osud obou dívek, vrhá do prachu země, šeptaje: „Odpusť mi, ó Bože můj". Jsou místa v Neeřině románu, kde jako byste vdechovali kadidlový zápach gothických kathedral, a jiná prosycená veškerou poesií květnových jiter uprostřed zarosených luk a bělajících se zahrad.

Trochu silně kontrastuje s ním Marco Pragova „Biondina", na které má Zola svým vzorem až příliš patrný podíl. Mladá, půvabná žena, Adelina, provdaná za velmi spořádaného, hodného a starostlivého muže, inženýra Burtona, kupčí svým tělem jako kterákoli sprostá nevěstka, prodávajíc se prostřednictvím vychytralé kuplířky cizincům, shánějícím se po pikantních požitcích smyslných. Praga snaží se vysvětliti jednak, jak k takové nepřirozenosti došlo, a jednak ukázati, že i bytost tak zkažená může býti svému choti dobrou ženou. Adelina přišla záhy o rodiče, byla nedbale vychována v domě své tety, oddávající se tajně šeredným neřestem, provdala se, jen aby se zaopatřila, jejímu muži nedovolovala zaměstnání, aby si jí dostatečně všímal, on sám přiměl ji hledati si zábavu u její tety a jiné přítelkyně podobného druhu, klesla nejprve z lásky, pak se poddala jinému z dlouhé chvíle, přivedla se do dluhů a od té doby klesala hloub a hloub. Že ji manžel, jenž se posléze dozví o všem, zastřelí, je vlastně již vedlejší věcí. Praga si dává záležeti na tom, aby ovzduší, v němž se provádí klesání Adelino, co možná věrně a plně zachytil; jeho popisům dotyčných místností a osob neschází nic ani co do sytosti ani co do plastičnosti. Námitky, jež s různých stran činěny byly proti pravděpodobnosti duševního procesu Adelinina, mohou míti nějakou váhu jenom v očích lidí, kteří myslí, že se dá také psychologie, jako jejich boty, narážet na kopyto.

Enrico A. Butti stojí dnes bez odporu v první řadě mezi mladými novotáři i talentem i produkcí. Nejnovější jeho román „L' anima", jejž sám nazývá v předmluvě „šedou studií literárně-psychologickou", má mimo vysoký zájem psychologický a morální tolik předností uměleckých, že lze Buttiho vedle Pragy nazvati nejvýznačnějším zjevem současné novellistiky italské. Hrdina románu, studující mediciny, Alberto Saccori, je krajním vyznavačem positivismu, neuznávajícím nic za dosahem našich smyslů. Cit je mu pouhou slabostí porušeného organismu, osudným zbytkem pochybeného vychování, nezhostitelným rysem dědičnosti. A zamiluje se — láskou, která udolá jeho předpojatost, která schvátí neuprosně všechnu jeho bytost. To by nebylo nic zvláštního — stává se tak i jiným positivistům. Ale mezi něj a jeho milenku, Giovannu Laertiovou, vplíží se stín muže, jenž zemřel z lásky k ní: Saccori dostane se v moc děsných hallucinací, jimž se marně snaží vymknout, jež ho pronásledují s vytrvalostí rozezlených Furií, jež mu střebají krev ze žil a sílu z nervů. Postup duševních stavů Saccoriho, až do okamžiku, kdy se odhodlá vzíti si život, ze strachu, že by za krátko musil připadnouti blá-

zinci, popisuje Butti s pravdivostí a podrobností, která dává mysliti na Dostojevského v jeho „Vině a smíru“. Saccori po sobě střelí, chybí, avšak rána z pistole jako by ho probudila z dlouhého, těžkého, ošklivého snu, plašíc dotěrné hallucinace: Saccorimu objeví se hluboký, neznámý taj života v téže rýzosti a čistotě, jak ho zřel v dobách mládí; cítí, že nezbývá, nežli blížiti se k tomu taji po dráze kdysi začaté a pak přerušené, osvěžovati se touhou po něm v prahnoucím suchoparu života. Musím ještě dodati, jaký podíl má Bourgetův „Žák“ na románě Buttiově.

Román Decia Cortesiho „P a s s i o n e“ točí se kol Giulietty, dcery houslistovy a pianistky, jež jsouc svým zaměstnáním přivedena do vysoké společnosti, cítila se mocně lákánu „oním souborem přepychu, zapomnění, bohatství“ a trápila se, srovnávajíc jej se svým nuzným a holým domovem. Sňatek s hodným úředníkem přijala „jako útočiště proti žhavé horečce, jež ji užírala“ a oddavši se po několik let cele manželovi a dítku, vzdálila se dost od společnosti, jež ji táhla. Ale tu ji přišlo vytrhnouti z její samoty několik dam, jež jí potřebovaly pro jakýsi koncert. Chvěla se při myšlence, že má vstoupiti zase mezi staré známé, pak pobízena jsouc samým chotěm přijala. Sotva se vrátila do života pokušení, opojil ji úspěch, jehož dobyla i jako dáma i jako pianistka, opojností neurčitou a bolestnou. Doufala pomoci od přátelství hudebního spisovatele, idealisty v umění i v životě, ale najednou se její zápal obrátil k jakémusi Donu Juanovi, jenž ho využil positivnějším spůsobem, a ta ubohá propadši docela nezřízené vášni dusila v bouřlivém ukájení jejím hlas svědomí. Byla by se mohla ještě zdvihnout, poněvadž odhalila ve zpovědi všechnu propast svého neštěstí knězi, jenž dovedl osladiti duším hořký lék, ale vidouc, že její svůdce zradil ji pro krásnou hraběnku, a chápajíc, že se stala pro onoho elegantního muže opět pouhou, nízkou měšťačkou, „una borghesuccia“, neoddolala zoufalství. Vrhla se pod kola kočáru, v němž ujížděl její milenec s novou svou láskou, a zemřela. Ať cokoli se dá namítati proti detailům v provedení psychologickém, ale ten boj individuality zmítající se mezi prostředím, do něhož je vržena osudem, a mezi prostředím, k němuž tíhne její vloha a tužba, je v hlavních rysech veden s překvapující jistotou a originálností.

Nedá mi, abych nezavadil ještě o dva romány mladých spisovatelů, jež jsou sice ceny dosti chatrné, nicméně výrazně charakterisují snahy mladé školy. Je to Uga Ojettiho „S e n z a D i o“ a Diega Angeliho „L'i n a r r i v a b i l e.“ Román „Senza Dio“ utrpěl v kritice porážku na celé čáře, od přátel i odpůrců, asi jako u nás p. Karáskovo „Bezcestí“. Ojetti láme v něm zjevnou tendencí kopí za svobodu myšlenky, za hluboce lidskou nauku o věčnosti a všemocnosti hmoty oproti přestárlému spiritualismu. Ale bohužel, jest ten doktůrek, jenž nad svými žabami pronáší smělé syllogismy materialistického názoru životního s nedbalostí nezralého polovzdělance, trochu slabým zápasníkem jeho nauk. Zdá se, jako by mladému romanopisci bylo šlo především o nahromadění mravní bídy a společenského kalu, jenž tu páchne z každé stránky. Nicméně já pro svou osobu miluji ty bezohledné první výbuchy tvořivé síly, ten opositční rozmach proti zaschlé konvenienci, i když při tom esthetika a umění sebe hůře pochodí. Je v tom aspoň krev, živá, stříkající. „L'inarrivabile“ vypadá vedle toho jako papírová sněženka vedle přirozeného červeného, bujného karafiátu. Hrdinou je básník Giuliano Cretaro, dekadent vyžilého chorobného pokolení, stále toužící a stále neukojený, něco jako nemocné dítě, jež vrní, nevědouc co mu schází, co by mělo chtít. Zamiluje se do Olly Herthios, docela theoreticky, poněvadž se domnívá v ní

nalézti ženu, jak ji snil, ale pak, když se mu Olly poddá, zmizí ponenáhlu půvab, jímž si ji obklopil, a Olly stane se pro něho praobyčejnou ženou, jíž se hledí zbavit. Dvě pěkné postavy, vážné a dobře kreslené, kontrastují s chorobným hrdinou: Luigi Darenti, zdravý filosof, hlubokého vzdělání a vzácné intelligence, a Lorenzo Cretaro, otec Giulianův, v němž staví Angeli vymírající, robustní, silnou generaci proti mladé chudokrevné, neschopné chtít a pracovat. Angeli má ve slohu mnoho umělkovaného a tvrdého, co nám dělá bezprostřední živost, nespoutanost Ojettiho tím milejší.

Enrico Castelnuovo spojil pod titulem „In balia del vento" dvě roztomilé povídky, z nichž prvá „Un disgraziato" je vlastně skutečným románem, kdežto druhá „Il signor Libero" je drobná črta, kde se mladíček, jenž chce spoutati sňatkem své bujné instinkty, dostane pod otrocké jho obratné milenky. Castelnuovo v předmluvě sám naznačuje, že předvádí zde bytosti, jež jako ubohé utržené suché listy povolují bez odporu rozmarům osudu, a domnívají-li se zápasiti, činí svou porážku tím směšnější dětinskou illusí svou. Benátský novellista jeví se i tu jako jemný pozorovatel lidského ducha, jako svižný humorista a jako realista v nejlepším smyslu toho slova.

Nemluvil-li jsem šířeji o románě Seraové „Castigo", odpuzujícím násilnými nemožnostmi a nepřirozenými náhodami, dávám tím spíše místo její sbírce „pastellů" „Gli amanti", kde ve dvaadvaceti skizzách kreslí různé typy milenců a milenek. Naskrze skoro láska abnormální, až pathologická, nervosních, neklidných, mučených bytostí moderních. Místy až příliš patrné vyhledávání zvláštností, výjimek.

Trochu nestejné zboží obsahuje E. Torrioliho sbírka pojmenovaná podle prvé novelly „Altalena". Vedle několika žertovných povídaček nemajících hrubě valné ceny, vyskytují se v ní obrázky z římského života spodních vrstev, jež při vší své neúměrnosti řadí se k cennějším ukázkám italského realismu současného. Nejdelší z nich „Fratelli Mortaro" předvádí ve stručném nástinu rodinné drama mocně rozechvívající s plastikou postav přímo virtuosní.

Giuseppe Mantica, od něhož cituji sbírku „La coda della gatta" pojmenovanou rovněž podle první novelly, zdá se mi z mladých novellistů italských nejitalštějším; nenutí se ani do pietismu ruského, ani do falešného pessimismu francouzského, nýbrž pokračuje v tradici novelly italské, jak se vyvinula od Boccacciova „Decameronu" až do Manzoniho „Snoubenců". Je až na dvě, tři nepodařené výjimky ironický, smavý, lehký, nenucený a při tom prostý až do chudoby, zvláště co se děje týče.

Daly by se uvést ještě De Rossiho „Era novissima", Palmariho „Aracne", G. Brancy „Sogno e realtà" a j. v., ale nevím, co by z nich přesahovalo úroveň obyčejnosti nebo vyznamenávalo se čímkoli nějak charakteristickým.

(Příště dále.)

William Wordsworth.

Napsal a ve spolku „Slavii" přednesl *Jan Váňa.*

Uvedený básník patří v Anglii skoro k nejoblíbenějším a na pevnině evropské skoro k nejméně známým. Anglické básníky i jiné spisovatele lze rozdělit ve dvojí druh, totiž ty, kteří vychovávají anglickou společnost, i ty, kteří se těší oblíbenosti i mimo Anglii a pěstují vkus i u jiných národů. Byron stává se mladšímu pokolení anglickému již neznámým, Wordsworth čte se nyní

více než kdy jindy. Veliké literární vlasatice zazářily udivenému světu, pobledly, rozpršely se a počínají jen pobleskovat a kmitat. Wordsworth je básníkem nejvnitřnějšího duchovního života anglického lidu a vyvstal s nároky nejskromnějšími. Neohlásil se jako luštitel a řešitel záhad, které zůstávají v katechismu nejskromnější i nejskvělejší církve tytéž, navzdor Viktoru Hugovi. Jeho hluboký, ale i praktický duch viděl, že se záhadám života lze přiblížit z nejvnitřnějšího pramene a útroby srdce pomocí jednoduchých, starých, známých a proto zanedbávaných pravd. Proto bylo jeho vystoupení tak málolibné; prostota a nedostatek dalekohlásné a vábné novoty neuváděly a nevnucovaly ho očím světa. Avšak starý život pořád se omlazuje, staré pravdy pořád slaví vzkříšení, a poesie mající život a pravdu v sobě, září do budoucna jistěji. O takové poesii platí: Dobří lidé a dobré knihy jsou čím starší, tím lepší. Wordsworth je básníkem anglického života, jak se jeví, rozvíjí, prospívá kolem kazatelen, u domácích krbů, ve veliké, ušlechtilé lásce k přírodě.

Pouhým obdivováním přírody by se Pavel nebyl stal apoštolem národů. Příroda bývala vždy krásnou, vznešenou i nemilosrdnou, ohromnou i lhostejnou. Křesťanská vzdělanost posvětila krásu přírody, činíc z ní stupně, po nichž vznáší se výše, ale neučinila ji cílem. Ona vdechla duši do tvarů, tvárností i méně libých tělesnému oku, naplnila tyto kouzlem novým, rozšířila hranice rychle jinak pomíjející krásy. Zakladatel křesťanství odklízel lidskou nespravedlivost uprostřed pahrbků a u jezer. Hora olivetská a zahrada jetsemanská zvítězila nad chladným sloupovím akademií. Pouhé kochání se zevnější krásou se dobře snáší s největší společenskou nespravedlivostí. „Když stavitelství učinilo krok zpět, společenská spořádanost učinila krok ku předu.“ Celý řecký život našel zakončení v krásе, a dějiny své v básni. Po Iliadě a Odyssei nejdokonalejší básní počítá se „Pan Taedeus“ Mickiewicze. Ale kochání se pouhou krásou spadá v Egyptě s bičem Faraonů, v Řecku s bezuzdějným stavem otroka a v Polsku s tvrdým sobectvím jedněch, které zmařilo a potlačilo všechno sobectví v druhých a snížilo je pod němou tvář, nazvanou chlopem. Reformace pozvedla duševní život, probudila a popohnala touhu po společenské urovnanosti, a tím se přiblížila vroucněji i rozumověji k přírodě, mocněji ji ovládajíc a její síly jasněji postihujíc. Vzdělaní národové severní Evropy kochají se více krásami Homerových písní než Řekové sami, a puritánský Edinburgh má více milovidných dorických a jonických lepých sloupů a budov, než kterékoli jiné město evropské. Slovem, přírodě se může trvale a hluboce těšit ten, kdo proniká k jejímu smyslu, ale ona znavuje, unudlévá toho, kdo na ní přestává jako na krásné oponě, zahalující jeviště, na kterém veliké úlohy rozdává živoucím národům živoucí pravda — dobro, vtělující se ve společenskou spravedlivost. Krásno v dějinách lidstva jest totéž jako rozkoš v životě jednotlivého člověka: „Sněhu vločkou, padší do šumného potoka“ (Burns). Proudem života pravého je dobro, totiž to „stálé pokrokové hnutí v před, třebas s občasnými zastávkami, ale přece hnutí v před, jemuž napomáhati skýtá to mravní kochání, tu radost, která jest jedině věčná a nikdy nesevšedňuje“ (Viktor Krylov).

Jest pozvolné, ale stálé hnutí, hnutí ku předu, které nedovedou zastaviti ani obrněné lodě, ani děla“ (Froude). Každá viditelná krása ozývá se v srdci člověka unylou ozvěnou její pomíjícnosti; krása budí v nás touhu po trvání, ale celá vadne u hrobu, jemuž se vzpírá duše lidská, a přes který se hlučně valí dějiny toho lidu, který je schopen postihovati vyšší krásu: zákony a jejich smysl.

Český národ svou reformací, svou probuzenou duší, jediný spojil a pojí

říši rakouskou s moderní Evropou; nejen se severní Evropou, ale s celou severnější zeměkoulí, již obývají germanští Anglosasové, a souplemenníci, dědici přítomnosti, slovanští Rusové. Obě tato plemena podmaňují si velebnou a krásnou přírodu polokoule jižní. Angličané a Rusové jsou sousedy na zeměkouli. Jsou političtí soupeřové ale kulturní bliženíci. Vliv reformace nevymizel v Čechách ani po velikých pohromách; zachovaly se massy lidové, představující duši, a které dovedou soutěžit v čestné práci od Vladivostoku až do San Franciska. Není českého člověka tak poníženého, aby je-li tlačen, tísněn, strkán, nezvolal konečně rozhorleně, prudce: „Vždyť i já jsem člověk!" A to musí mít na mysli i naše umění, i naše věda i naše zámožnost. A je široká ta česká povaha na rozcestí mezi evropskými národy! Jsou v ní rozhorlenost hebrejských proroků i evangelická měkkost i prostota; je v ní oddaná trpělivost i sopečné výbuchy vášní jihu; jest v ní milostnost, hravost i těkavost řecká, i odhodlaná stálost mučedníků; je gallská lehkověrná obraznost i podezřívavost, která majiteli není ochranou a záštitou, ale vydává ho v ruce prvního taškáře; je v ní tisíce zvuků, jest-li jste rozbudili jeden, a zamlklost i zpupná netečnost, před kterou zoufáte. „Viděl jsem v Čechách dvojí tváře, ideálně krásné i odporné", pravil Kühne.*) „Za těmi tvářemi jsou duše, póly mravního tajemství stvoření. Ten člověk byl stvořen k dějinnému poslání; jeho duše je bohatá, historická půda. On projevil velký smysl pro věci náboženské. Disraeli přičítá tuto schopnost jen národům nadaným. Postihnou-li katastrofy národy s nadáním jen praktickým, je zhouba jejich dokonána; národové s geniem náboženským přetrvávají největší úžasy. Kde jsou legie římské? Židovský obchodník je přetrval. Kde jsou angličtí kavalíři? Puritánští Skotové, jimi utlačovaní, rozvíjejí občanskou svobodu. Kde je španělský Don rytíř, bojovník pověry? Stal se posměchem národů. Český lopotný dělník se hlásí k právu lidského života.

Prof. Albert pravil, že rozmanité vlivy, které do Čech působí, teprve určitější směr duševní vyvolají. Uprostřed těchto rozličných proudů platí nám zejména: Všechny věci zkoušejte a nejlepší podržte. Vyměřování filosofických formulí neprospěje, ale vystihování nejskutečnějšího rázu národní povahy, toho, co jest jí příbuzno a zdrávo. Ruský kritik Bělinský vášnivě horlil proti vlivu literatur romanských, a o nejlepší z nich, francouzské, pravil Puškin, že se „v předsíni zrodila a dále než do salonu nedošla". Ke svěžímu ruskému duchu hleděli ruští myslitelé přivroubit literaturu, která rostla a se zelenala u potoků a řek života i obraceli zraky své ke zdravému severu. Launer v zajímavé knížce „Povaha Slovanstva" **) praví vtipně, že každý Slovan páchne některou z evropských kultur. Chorvat je proniknut italsko-katolickou, Polák francouzskou, Čech německou a Rus se jeví slovanským Angličanem. Velikost tuší velikost, duše tuší duši. Vliv anglické literatury osvědčil se na Rusi blahodárným, oduševnil její literaturu nezbaviv jí střízlivosti. Francouzové, klassikové, ctitelé vnějšnosti, podlehli v realismu přírodě, zůstali pod ní; oduševnělí Rusové zvítězili nad vnějšnost, povznesli se v Tolstém nad pouhou přírodu k realismu evangelickému, a evangelia jsou nejrealističtější knihy světa. Francouzové prokázali osvětě studiem vnější přírody, lučby, geologie služby nesmírné, ale berla odtažitého myšlení byla posunuta k jiným národům. Francouzská literatura činíc nároky universalní, obmezovala se ve skutečnosti na pouhé obecenstvo; literatura anglická měla na zřeteli svůj lid

*) Wanderungen in Böhmen, 1853.

**) Vyšla r. 1847. Přišla pisateli náhodou do ruky. Je nepochopitelno, jak mohla tato knížečka na dobro zaniknout!

stávala se všemírnou, pod jejímž blahodárným vlivem rozvíjely a pučely
y národní, které jedině mají záruku světovosti v sobě, jako je vidět na
nelském národě par excellence. Pod vlivem francouzské literatury všude
hřadnul a svadnul národní typ. Nadaný plagiator francouzské literatury
klassicismu, anglický básník Swinburne, má vliv na obmezenou literární
ktu; širší obecenstvo považuje ho za žongléra, který si hraje poetickými
vy a tropí si z lidí blázny. Vědomí bohorovnosti, arrogantní nároky, pro-
zejí tohoto proroka estetického pohrdání člověkem. Proti takové lži, du-
ti, zdá se, i mrtví vstávají z hrobu, aby protestovali. Vyvstal i Words-
rth, nikoli mrtvý, ale odkázaný na mysle citlivé a nepachtící se za
dou dne.

Kámen nevšímavosti poodvalil sám vynikající přítomný básník anglický,
ž nedávno uveřejnil báseň „On the Grave of Wordsworth", která prošla
mi časopisy a získala svému původci slávu. „Tys neměl", praví o Words-
rthovi, „Shakespearův nekonečný, bezhraničný rozhled, tys okem jako Mil-
nepohlížel za lunu a za hvězdy, v tobě nebouřil jako v Byronu vichor
íchu, vichor hněvu, na tobě nespočívá jako na vrcholu hory vysoké Shel-
-ho záře růžová. Co's tedy měl, že vše to, čeho nemáš, přece hojnou činí
hradu za ty dary, které podáváš? Ty's měl a bližnímu jsi dal odpočinek,
klid zemdleným nohám poutníka. Ne ten klid, jenž roste na březích Lethe,
dá a chorobná to květina, ale klid, jenž znamená jasný rozhled a přísnou
vinnost, neboť v těch je mír!"

Tento mír náš básník si vybojoval; ont musel zvítězit nad svou při-
zeností; aby se mohl státi arciknězem přírody, musel nad ní se povznesti
pevnit svou duši. Byť co hoch povahy prchlivé, prudké, zlostné, o které
gličané říkají, že krávě urazí poslední roh. Kdysi byl domnělou urážkou
rozlícen, že vletěl do komory, chytil dýku a chtěl si ji vrazit do prsou.
dy svévolně prorazil obraz, představující jeho tetu. Když byl potrestán,
il zpurnost, vzdor; zkrátka byl to dokonalý revolucionář v dětských kalho-
h. Jeho povaha jeví se v jeho literním vkusu. Četl nejraději satiryky:
ldinga a Swifta. První verše napsal o nějaké školní slavnosti. Verše
y chatrné, k tomu ještě skoro splagované z Pope-a; jelikož neobsa-
aly žádných myšlenek, za to vynikaly „skvělou formou", byly vyhlášeny
znamenité.

Avšak knihy nezanechávaly na něm valných dojmů. Hned v časném mládí
iloval si přírodu, která vznešeností a rozmilostí svou budila v něm ho-
cí nadšení, které provázívá první jinošskou lásku. Na universitě Cam-
dge-ské nedával na jevo mnohoslibné známky svého nadání. Bylo v něm
i nezkroceného a nepodajného, hlavatého a sebevědomého; sedlácká těžko-
nost a zabedněnost zakmitla časem posměchem. Byl synem jezer a hor,
láska k přírodě vedla ho jen zvolna k tomu, aby miloval a
l i člověka.

Roku 1791 dokončil svá studia v Cambridgei, ale pro nějakou dráhu
otní nemohl se rozhodnout. Stav duchovní ho nevábil, tušil, že by mu
pory mezi svědomím a povoláním jeho působily velká muka. Do práv se
také nechtělo, ale domníval se, že má schopnosti vojenské! Odebral se
Londýna, ale nemaje žádných známostí, žil jen tak na zdař Bůh z nepatr-
h příjmů. Více než Londýna všímal si kousků přírody, které zabloudily
tohoto Babylonu, a opěval je různými básničkami.

Vlny bouřlivého života ve Francii dorážely až do Londýna. I Words-
rth byl jat touhou po zimničním životě.

Francouzskou revoluci považoval za něco, co se rozumělo samo sebou. Ač pocházel z rodiny staré i znatné, nedovedl si představit jiný typ společnosti než demokratický. Jeho styky s přírodou a selským lidem utvrdily v něm vysoký pojem o podstatě hodnoty člověka. Vzepření se francouzského lidu a odklizení výsad neznamenaly mu nic dobrého ani zlého; byl to prostě návrat ke společenské rovnováze. Zavítal do vzbouřené Paříže, odebral se do Orleánu, a ztrávil střídavě v těchto městech rok. Seznámil se se šlechetným republikánem jenerálem Beaupuisem, jenž soustředil v sobě vše, co bylo v revoluci nezištného, rytířského, jakož i veliký soucit s chudým lidem. Na něm Wordsworth poznal, jak jinak vyjímají se slova mravokárce na rtech toho, jenž je odhodlán ihned jednat a odvážit i život v ospravedlnění čestných zásad. Srdce básníkovo plálo, když mu naslouchal. S žalem pohlížel sice na množící se kolem trosky, ale věřil, že revoluce vyplní nejskvělejší naděje člověka. Chtěl se sám postavit v čelo oddělení Girondistů, a myslil, že vzdor cizímu svému původu a špatné francštině stane se vynikajícím vojevůdcem. Byl by se jistě na této dráze dostal pod guilotinu. Wordsworth považoval sama sebe za „osvíceného vlastence světa", ale příbuzní jeho měli ho za 22letého divocha, který zbytečně se vydává v nebezpečí. Zarazili mu podporu a „náčelník Girondistů" musel se vrátit do Anglie.

Nyní stihl srdce Wordswortha i jiných vlastenců velký zármutek. Nově zrozená republika vrhla Evropě výzev k válce zkrvavenou hlavou královskou. Poprvé v dějinách Rozum objevil se takřka ve viditelné formě ruka v ruce s Milosrdenstvím a Ctností, ale utonul konečně v proudech krve i tyranie. Bylo veta po nadějích Francie. Trest stihá toho, kdo se oddává citovým pohnůtkám, které se v konci konců obyčejně stávají vrtochy. Jest-li ale rozum činíme tyranem svým, nikoli králem, stihá nás trest stejně krutý. Wordsworth byl zmaten ve svých citech i ve svých názorech. Avšak takové okamžiky pronásledují umělce, lidumila, filosofa i světce. Vyplývají někdy ze sobectví, ctižádosti, anebo z přílišného napínání mysli po nedosažitelném ideálu. Avšak pozorování života rolníků, štěstí i ctnost jejich prostých domovů opět v básníku vzkřísily jasnější důvěru v lidskou přirozenost uprostřed hanby a ztroskotaných nadějí ve Francii. Ony mu vrátily hluboké kochání se v přírodě, která se mu už počala zdát „nudnou, bezduchou rozháraností", což jest nejsprávnější definice atheismu, jelikož jednotnost ve vesmíru jest prvním elementem v našem pojmu Boha. Neboť Bůh v přírodě není jen Bohem krásy, ale Bohem zákona; jeho jednotnost lze nalézti v moci a ve slávě. Wordsworthova mysl „uchylujíc se vnitrně sama v sebe od myšlenky k myšlence", nalezla na čas klid v tom přísném náboženství, které je hebrejské i vědecké zároveň, které bylo společné Newtonu i Jobovi, které se pěstuje dlouhým rozjímáním o pouhém pořádku sumy všech věcí. Když Dobrota se zahaluje, když Krása unavuje, zbývají duše, které se přimykají k pouhému pojímání věčného zákona. Tyto přísné útěchy zotavily básníka v hodinu zlou. Avšak dostalo se mu útěchy i něžnější. Jeho sestra, která žila posud u příbuzných, přesídlila k němu, a stala se mu družkou i zahřívajícím sluníčkem jeho domácnosti. Láska i oddanost její sesterská byly neunavny. Byla s básníkem jedné mysli a zdálo se, že je jen jasnější jeho vlastní individualitou. V této době nebylo v celém světě lepšího pro našeho básníka společníka. Neměla jeho básnického nadání, ale smysl pro přírodu měla tak citlivý jako on. Nejvroucnějším přáním obou bylo, kdyby si mohli zařídit vlastní domácí útulek. I to se jim vyplnilo. Jakýsi ctitel odkázal básníkovi 900 liber šterlinků v tom přesvědčení, že nadáním svým stane se lidstvu užitečným. (Příště dále.)

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—n (Rozdílné pohlížení u nás na český sněm a na říšskou radu. — Letošní zasedání českého sněmu. — Mladočeské řeči v rozpočtové debatě. — Poměr strany mladočeské ke šlechtě. — Koalice. — Otázka smíru českoněmeckého a punktace. — České státní právo. — Výminečný stav a řeč Dra. Podlipného o něm. — Otázka povznesení zemských financí. — Úhrnný úsudek o zasedání sněmovním. — Úspěchy strany svobodomyslné. — Proces t. zv. „Omladiny".)

Všimneme-li si, jakou popelkou je český sněm naproti říšské radě, a ptáme-li se po příčinách toho, nemůžeme vytknouti jen, jestliže jsme ovšem všestranněji uvažovali, za příčinu malou kompetenci sněmu naproti veliké kompetenci říšské rady. Velká příčina a snad největší je v nás samých, respektive v našich zástupcích. My a zástupcové naši si českého sněmu tak n e v š í m a j í jako všímají si říšské rady a my a zástupcové naši n e c h c e m e, n e s n a ž í m e s e a s n a d i n e d o v e d e m e český sněm nijak povznésti, povznésti jej politicky na výši, jak se říká, situace. Sněm český má kompetenci nepatrnou a nepatrný politický význam ale p o s i t i v n í h o veřejného práva — i počítáme s tím a nenamáháme se. A přece by bylo lze ten náš ubohý sněmíček nějak povznésti, dodati mu politického významu, jen kdyby se českými poslanci na něm zasedajícími chtělo a snad i — dovedlo, a kdyby i voličstvo samo volby do něho vůči volbám říšským nepodceňovalo. Toto podceňování a nekladení takového důrazu na sněm český jeví se nejen u voličstva, nýbrž i u ředitelstev našich stran, i u ředitelství strany mladočeské. Pravda, opravdu přísného výběru v kandidátech poslanectví u této strany není ani do říšské rady (těžko ovšem ostatně přísně vybírati, když není dosti sil, ze kterých by se vybíralo), ale při kandidaturách do sněmu zemského je ještě menší přísnost. Zdá se, že se na sněm český pohlíží jako na nějakou průpravku na říšskou radu, — a jak známo, do průpravek se berou žáci jen s malými zkouškami a často vůbec i beze zkoušek . . . Poslední kandidatury mladočeské při doplňovacích volbách do sněmu to opětně markantně dotvrdily. Těžko pak sboru takových poslanců povznášeti sněm na výši situace . . . Ale je tady ještě něco, jakýsi blud, jakési logické nedopatření: sněm, ač má název zemský, ač se mu říká s n ě m k r á l o v s t v í č e s k é h o, jest stejně tak o k t r o j o v a n ý jako říšská rada, jest stejně upraven se zřetelem k centralisační a germanisační idei této polovice jako ona — odtud oklestěná jeho kompetence, odtud jeho volební řád. Je slovem, část onoho velikého apparátu a systému, proti němuž strana svobodomyslná vede zásadný (prý) boj. Nicméně při této části najednou zásadní radikální opposice ustupuje . . . či snad k vůli tomu, že je to zákonodárná instituce země

a nikoliv státu? k vůli titulu oktrojovaného předsedy sněmu, zemskému maršálkovi — či snad k vůli ustanovenému místodržiteli království českého? Místodržitel zastupuje centrální vládu, a jestliže jsem proti této v zásadní oposici, nemohu býti leč v téže oposici i proti jejímu místodržiteli, — neboť můj politický přítel by nebyl zajisté místodržitelem té vlády... Píšíce toto, nechceme tím ovšem říci, že mladočeští zemští poslanci mají na př. býti v takové zásadní oposici proti instituci českého sněmu, že by sice na něm byli, ale hlasovali na př. i proti zlepšení platů učitelských — chceme jen poukázati na to, že je v tu nesrovnalost, jestliže se hledí, aby do říšské rady z politických příčin neposýlal se realisté (Masaryk) a do českého sněmu současně se kandidují (Kramář). Prorážíť se tím důslednost (ovšem jen na venek — zasvěcení tomu dobře rozumějí) a nelze potom mluviti o oposici „na celé čáře".

Přejdeme k letošnímu zasedání českého sněmu. V něm zasedají i Mladočeši i Staročeši, i šlechta, i Němci — je tedy poskytnuto všem těmto stranám a náhledům jejich dostatečná příležitost, aby vyslovili se i o sobě, i o vzájemném poměru k sobě, i o vnější politické situaci a událostech. A to, budiž konstatováno ihned, všecky jmenované strany učinily. Obvyklou příležitost k takovýmto zpovědem bývá generální rozpočtová debatta, na níž se zavěsí všecko možné, až se lidé diví, proč se to jmenuje generální rozpočtová debatta, obzvláště když o tom, co žádá jméno, se mluví jen velmi málo.

Z Mladočechů mluvili (proti) Dr. Šíl, Dr. V. Škarda, Dr. Koldinský, H. Janda, Dr. Kramář, Dr. Vašatý a Dr. Herold (jako řečník generální); ze Staročechů Dr. Riegera a Em. Tonner; ze šlechty hr. Buquoy, hr. Ledebur (gener. řečník pro) a z Němců posl. Dr. Hallwich, Schücker a Fournier. Řeči mladočeské jsou nápadnými na první ráz svou umírněností — jediný Dr. Šíl a Dr. Vašatý měli ostřejší řeči. O svém oposičním stanovisku, o svém radikalismu mluvili Mladočeši letos málo. Ač vždycky více záleží na jednání, nežli na slovech, přece u Mladočechů to překvapí i zarazí. Na říšské radě nikdy tak nemluví mírně. Jest otevřena ovšem cesta všelikým domněnkám o příčinách toho zjevu — zdali myslí si vedení mladočeské, že šli loni v květnu příliš daleko, čili výminečný stav má tu nějaký vliv, či vůbec zdali to sražení se nepřátel našeho programu politického i našeho liberálnějšího a lidovějšího smýšlení, tak energicky si počínajících, snad překvapilo a zastavilo mladočeské vedení. Na jednom řečníkovi se očividně rozpor mezi lonskem a letoškem značil na H. Jandovi, který nad to ještě, jak sám pravil, byl letos officielním mluvčím mladočeské strany...

Ale ještě více musí zaraziti vnitřní stránka řečí mladočeských a vůbec vnitřní stránka debatty rozpočtové, a budeme-li o té déle poněkud mluviti, najdeme jednu příčinu onoho zevnějšího rázu řečí mladočeských. Řeči mladočeských řečníků ukázaly totiž především neurčitost a nerozhodnost lidového programu a přesvědčení a pak i nejednotnost v nich strany mladočeské. A neurčitost a nerozhodnost taková nemohou být ovšem určitými a rozhodnými... nejvíce neurčitost a nerozhodnost u mladočeských řečníků jevila se v osvětlování poměrů strany ke šlechtě. A přece právě tuto všichni, kdož béřou jejich slova o svobodomyslnosti a demokratství a o radikální oposici doslova, očekáváme ostře rýsovanou určitost a rozhodnost. A opravdu — stanovme si poměr mezi šlechtou a stranou lidovou i se širšího stanoviska, možno říci filosofie dějin, ideje ného (co šlechta znamená ve vývoji společnosti a státu a co lid), a výsledek applikujme na stranu svobodomyslnou; stanovme si však poměr této k oné i na základě jejich prohlášených programů a pak na základě denní skutečné politiky, a uvidíme, že mezi šlechtou a svobodomyslnou stranou nemůže býti leč veliká

propast, ač má-li svobodomyslná strana býti tím, zač se vydává a zač ji lid náš pokládá. V debatě rozpočtové ostatně česká šlechta sama dostatečně podala podmínek k tomu, aby mladočeští řečníci nemusili býti ani na chvíli v rozpacích a daleko určitěji a rozhodněji vytkla svůj poměr k Mladočechům, nežli tito kní — na důkaz, že ve svém konservatismu a stavovství je jistější a uvědomělejší nežli Mladočeši ve své svobodomyslnosti a pokrokumilovnosti a demokratství. Hr. Buquoy mluvě o vzniku koalice, pravil, že „koalice je též defensivním sdružením k zachování státu a udržení společenského pořádku oproti návalu živlů podvratných" — a mluvil dosti jasně, aby bylo viděti, že Mladočechův pro jejich požadavek a návrh na všeobecné hlasovací právo se živlů těch nevylučuje. Pravil: „Nám byla učiněna spolučinnost v boji za český lid nemožnou, byli na kolbiště povoláni živlové, s kterými konservativní strana nikdy nemůže jíti. Návrh na všeobecné hlasovací právo není nic jiného nežli konivenci k živlům, které chtějí podvrat každého společenského řádu . . ." Hr. Buquoy stojí slovem na dnešním společenském pořádku, jejž chce opravovati jen povlovně, na půdě historické, a vítá dnešní bezprávné dosud vrstvy ku práci o dalším rozvoji společnosti jen, chtějí-li sní, konservativním živlem, poctivě pracovati. I tato postupná oprava společenská dle hr. Buquoye díti se může jen na základě náboženského přesvědčení, a praktickým činitelem může tu býti jen mocnář, protože parlament ztratil prý n velikých davů víru. Zde mají vytčený Mladočeši jasné socialní názor šlechty — její také — filosofii dějin. Ale šlechta řekla jim i svůj politický program i pracovní částečně. Hr. Ledebur pravil: „Již r. 1860. v programu konservativní velkostatek vytknul, že chce bojovati proti lži, bezpráví a nepořádku. Proto jsou našimi odpovědnými nepřáteli, kdo agitačními svými řečmi budí v lidu vášně, ti, kdož v českém lidu vůdcovství získali a na něž posl. Dr. Hallwich tak vřele apeloval, ti, jimž se podařilo pojem přátelství ke vládě s nepřátelstvím k lidu identifikovati." Může-li býti ostřejšího vytčení nepřátelského poměru šlechty k mladočeské straně? Týž řečník pravil dále, že státoprávní boje v českém sněmu nejsou nutností, že vstoupí-li konservativní strana na ústavní půdu, bude na ní také pevně státi (řečnický obrat, jenž jest však výrazem již skutečnosti), že jest potřeba sbližovacím procesem přibližiti obě národnosti a k tomu zavésti školy utrakvistické — jestliže se chtějí totiž národnosti dorozuměti, musejí si prý nejprve rozuměti, a posléze, že konservativní velkostatek již dle svého složení nemá charakter strany národní. V prohlášení velkostatkářstva, resp. šlechty ze dne 28. ledna 1894 vydaném naproti prohlášení t. zv. národních velkostatkářů praví se, že „zasazováním se o těsnější splynutí s jedním z kmenů národních, jehož zástupci nyní většinou sledují politiku radikální", jest podstatně prokázána odchylnost záměrů národních velkostatkářův od velkostatkářův konservativních. Může-li býti ještě po takovýchto projevech šlechty poměr její k Mladočechům nejasný — a i obráceně? A přece mladočeští řečníci i po hr. Buquoyovi stále hledali příčiny vzdálení se šlechty od „národního" programu především v jakési její zpronevěře, ne však v zásadním rozdílu obou stran. Jediný dr. Kramář správně řekl rovněž se sociálního stanoviska: „Je mezi námi a vámi (šlechtou) propast". Ještě jeden řečník, Dr. Škarda, se toho poněkud jen dotekl*) — jinak však mluvil podobně jako ostatní. Z toho soudíme, že ona „mladá generace", jejíž jménem mluvil, není nic jiného, leč mladočeská mladá generace ve starém slohu. Odporučovalo by se v podobných případech determinovati co nejvíce. Naproti tomu zase Dr. Herold nesprávně řekl, pravil-li, že volební reforma není a nemůže býti pří-

*) Uvedl ve své řeči myšlenky z článku „Volební privilej velkých statků" v čís. 7. Rozhledů roč. II.

činou celého nynějšího rozporu mezi oběma stranami, a že se jen rozcházejí ve věcech národnosti a státního práva. Rozcházení se v těchto otázkách je jen důsledkem vytčeného již širšího stanoviska šlechty — ona dobře ví, že v dnešním systémě politickém, v dnešním Rakousku jest dnešní společenský „pořádek" co nejlépe zajištěn a s ním ovšem i ona, a že duch doby, jejž ona vidí ve vzrůstu sociální demokracie německé a v sociálních bouřích na Sicilii, byl by v samostatném českém státě svobodnější a tím ovšem její postavení že by bylo ve větším nebezpečí. Ona dobře cítí, že dnešní Rakousko může a je také ještě státem, pokud nejvíce lze, šlechtickým, ale že by jím nebyl již stát český . . . Odtud myslíme, čím více lidové hnutí v českých zemích poroste, tím šlechta česká bude cizejší programu národa, ale bližší sobě. Odtud ani slova Dra. Šíla, že se šlechta zpronevěřila svému programu, nezdají se nám býti správna — jest naopak říci, že šlechta se dnes teprve našla. Je pravda, že lid český nemá šlechty — ale nemá jí ne tak proto, že je český lid, nýbrž proto, že je právě lid, jenž se hlásí o svá práva.

Slovem, jsou-li Mladočeši šlechtě odpovědnými nepřáteli, jest jim podobným nepřítelem i šlechta — pakli ne, pak nejsou tím, čím se hlásají býti a zač se vydávají. Stanovisko toto je tak jasné, že nepotřebuje dlouhých řečí a výkladův. Jeden mladočeský řečník na sněmě mohl se zcela striktním jeho vyložením ve čtvrt hodince býti hotov, a jsme přesvědčení, imponovalo by to všem, i samým Mladočechům více nežli dlouhé rozbory a výklady. Až strana svobodomyslná tak daleko vnitřně dospěje, pak nebudou se již vésti zbytečné řeči o nějaké součinnosti šlechty a tato vyzývati k národní práci.

Jiný předmět, který všem stranám byl vítaným předmětem k debatám, byla koalice — kdo ji udělal a k čemu je. Názorů o věci bylo ovšem mnoho a a nebudeme je všechny registrovati. Nejsprávnější byly ty, které se na úkol její dívaly zase jen ze širšího stanoviska a ne se stanoviska denní politiky, ač ovšem i důvody z této, jako důsledku onoho něčeho vyššího a širšího čerpané, nejsou také nesprávné. Proto i dr. Šíl měl pravdu, že do koalice šlechta vstoupila, aby si uchránila svá privilegia, i Dr. Hallwich, že účelem jejím je udržeti, co je, i Dr. Herold, že strach před reformou je její pouto, a ovšem nejlépe ji vystihl hr. Buquoy, jak jsme již výše uvedli. Se stanoviska rakouského nejzajímavější je o ní výrok hrab. Ledebura: „koalice je . . . výsledek nahromaděných zkušeností. Tyto zkušenosti poučily, že se v Rakousku nedá vládnouti ani extremně liberálně, ani výhradně konservativně, ani německy, ani slovansky, ani centralisticky do úplných konsekvencí, ani federalisticky, nýbrž prostě — rakousky". To je pravda, ale my bychom sáhli proto ovšem k jinému prostředku nežli ke koalici.

Dalším předmětem debat byla otázka smíru s Němci a historický jeden pokus o něj — punktace. Tu i Dr. Rieger zasáhl do debaty. Jest poznamenati, že Němci již o otázce smíru mluví jiným tonem nežli mluvívali a zejména, že počínají pochopovati i hospodářskou stránku věci. Ale ovšem, i kdybychom tuto byli za jedno, praktické důsledky, jež z toho obě strany činí, opětně tyto oddělují. Němci prohlásili, že punktace jen odložili, a Dr. Rieger naproti tomu pokládá je za věc odbytou. Dle Dra. Hallwicha dělí Němce a Čechy propast českého státního práva.

S věcí souvisí i otázka českého statního práva. Jak Mladočeši stavěli ji do popředí, tak Němci ji odmítali — Dr. Schücker to řekl výslovně — velkostatkáři „poodložili". Zajímavou je výčitka Němce Dra Hallwicha Mladočechům, že nepodařilo se jim podati ani dvě souhlasné definice č. státního práva, jíž myslel asi na neoznačený posud officielně poměr jeho k říši a snad i na vnitřní zaří-

zení českého státu. Dr. Herold odpověděl pouze, že se míchá ústavní právo se státním právem.

Přicházíme k otázce, ve příčině které se od Mladočechů nejvíce čekalo, a ve které Mladočeši nejvíce sklamali — k výminečnému stavu. Ve schůzi dne 25. ledna odůvodňoval posl. Dr. Podlipný svůj návrh, aby vláda byla vyzvána, aby zrušila výminečný stav a obnovila působnost pražské poroty v obvyklém jejím rozsahu. Dr. Podlipný promluvil řeč nad míru slabou, slabou nejen myšlenkově, nýbrž i — formou. „Nár. L." samy kritisovaly ji nejlépe tím, že o ní napsaly, že „na některých místech povznesla se dosti vysoko nad obvyklou parlamentární úroveň" — napsati upřímně, že byla nad pomýšlení myšlenkově vřední, ano přímo nízká, bránilo jim ovšem jméno a mladočeštství Dra Podlipného. Ve své řeči Dr. Podlipný appeloval vzletnými frasemi na šlechtu a na liberalnost Němců. Ačkoli řečník výslovně prohlásil, že má pochybnost a že nemá důvěru, že by vláda výminečný stav odvolala, přece počal místodržitele důtklivě prositi, aby se postaral o jeho odstranění. Když byl vyrušen v tom samými soudruhy, pravil, že prosí za jiné... Řeč Dra. Podlipného působila ještě pro mnohé momenty trapně: řečník bagatelisoval některé zjevy, předcházející prohlášení vým. stavu, a tříhodinnou censuru „Nár. L." a zastavení činnosti pražských „Občan. ských klubů" příliš neobratně vystrčil, když posýlal ty, kdož dnešní výminečný stav nazývají maličkým, podívat se na jednotlivé redakce a do jednotlivých spolků. Panu doktorovi stačí na důkaz těžkého stavu výminečného stav „kde je téměř tisk spoután, a stav, kde spolkový život úplně potlačen a zastaven..." Přímé zastavení několika listů, zrušení porot, zatýkání, žalářování a odsuzování, proces s t. zv. „Omladinou" právě se konající jsou mu asi při posuzování kvalifikace dnešního vým. stavu věcmi vedlejšími, protože jich při tom neužil. — Ale ani v rozpočtové debatě vým. stav nebyl přiveden ve svém celém významu. Z řečníků hlavně Dr. Šíl a Dr. Vašatý se jím a tím samým ovšem i místodržitelem ostře obírali — za to officielní řečník mladočeský, H. Janda, a generální řečník Dr. Herold ho opominuli. Je přirozeno, že ostatní strany se jím obíraly co nejméně — neškodí jim a některé mají jej i rády, nicméně přece jen nerady o něm mluví. Také o tom, co způsobilo vým. stav, bylo mluveno a zase ne jednotně. Hlavně ukazováno bylo na vzrůst oposičního hnutí, tedy že bylo namířeno proti mladočeské straně; dr. Šíl uvedl za příčinu vzrůst pokrokového lidového hnutí, a Dr. Koldínský dovedl spojiti dvě příčiny tímto obratem: „Na „Omladinu" vláda mířila, avšak hlavně mladočeskou stranu chtěla trefiti". Chování většiny mladočeských poslanců zdá se nasvědčovati, že i u nich je vým. stav odbytou věcí a že jest činiti jen jedno: nečiniti nic, co by jej mohlo prodloužiti, a přáti si, aby už byl pryč... A jestliže boj proti výminečnému stavu v říšské radě byl veden od Mladočechů způsobem ne pro náš radikalismus právě lichotivým, boj proti němu na českém sněmu stál ještě za říšskou radou. Potrval-li by vým. stav za takových okolností ještě půl roku, zvykneme mu všickni na dobro, a obě strany budou při něm spokojeny.

Důležitá otázka, otázka povznesení zemských financí, byla předmětem jen návrhův a akademických rozhovorův. Dr. Herold odůvodnil návrh (20. ledna 1894.), aby zemi byly vráceny 1. daň pozemková, 2. kolky a poplatky z úřadování samosprávného a 3. poplatky z karet a kalendářův a důsledně ze všech rukopisův a novin. Dr. Kramář mluvě o otázce té viděl reformu hlavně v řádné úpravě berní na základě progressivní daně důchodové, z níž státu nemělo by více zůstati než co až dosud dostával a ostatek, aby připadl zemím. Správně však poukledem k hospodářství zemskému poukázal na nedostatečnou samočinnost a nehospodárnost naši. Nemáme posud ani zemské statistické kanceláře, nemáme

systému v melioraci a regulaci řek, ve stavění místních železných drah (měli bychom chtíti král. zemskou železniční správu), poměry hmotné i kvalifikační úřednictva samosprávného nejsou upraveny. Dr. Vašatý viděl zase hlavní pramen povznesení zemských financí v zavedení nuceného zemského pojišťování proti ohni a krupobití. Je viděti, že mladočeské poselstvo v této tak důležité otázce není jednotné a nemá ani určitého programu — podobně není jednotné o příčinách ochuzování obyvatelstva této země: jeden vidí je jen v centralismu, druhý v militarismu, jiní (těch je však nejméně) v kapitalistickém zřízení společnosti...

Úhrnem sněmovní zasedání nesplnilo očekávání — Mladočeši, na které se vždy dívá a čeká, chovali se umírněně, i ztratili jaksi tentokráte vůdčí úlohu ve sněmu. Snad se ukáže v budoucnosti dobré ovoce tohoto neočekávaného chování mladočeských poslanců, snad se ani nečeká — snad bylo chování to úmyslné, snad pouhý psychologický zjev — ale vždy zůstane pozoruhodno, že co konservativní velkostatkáři stávají se ostrými a rozhodnými, Mladočeši v jejich přítomnosti ostrost odkládají.

Dr. Herold poukázal také na to, co způsobila dobrého již strana svobodomyslná: Němci prý uznávají již potřebu učiti se češtině, mluví prý se již o spolučinnosti obou národností a vážně se diskutuje o českém státním právu. Prvé je ovšem nedůležité a je to zásluhou poměru vůbec a ne strany mladočeské, poslední je nepopíratelně její zásluhou a souvisí s druhým. Rovněž i to strana způsobila, to vytkl jiný řečník, že čes. státní právo stalo se nyní požadavkem širokých vrstev národa. Je to pravda — ale naši čtenáři již vědí, že my o tom soudíme ještě i jinak — že s rozšířením toho požadavku nešlo paralelně i prohloubení jeho, takže požadavek ten je spíše posud jen pouhým heslem.

Končíme velikým politickým dramatem — procesem s t. zv. „Omladinou". Proces ten, na nějž veřejnost připravována byla již od září minulého roku, překvapil — nepřinesl to, co měl přinésti. Chování obžalovaných bylo sebevědomé, hrdé, ani jeden nezapíral svého přesvědčení, byť bylo i neodvislé socialistické nebo pokrokové. Většina obžalovaných přihlásila se k pokrokové straně. Poslední dni procesu, jenž trval od 15. ledna do 21. února, kteréžto den byly vyneseny rozsudky, byly prazvláštní: Všichni obžalovaní i na svobodě i ve vazbě vzdali se po bouřlivé scéně dne 12. t. m., když soud neodvolal své usnesení, aby v porotní síni byla četná policejní stráž s nasazenými bodáky (bylo v porotní síni 20 mužů), obhajování a odvolali plné moci svých obhajců; jelikož pak obžalovaní ve vazbě byli za trest vyloučeni z dalšího přelíčení a obžalovaní se na svobodě dobrovolně (až na několik výminek) nedostavili, a i důvěrníci byli odvoláni, konec přelíčení konal se před prázdnými lavicemi, a veřejný žalobce Lorenz a nový obhajce ex offo ustanovený, soudní adjunkt Barnáš, mluvili své řeči jen k soudu. Tento obhajce ukázal ve své řeči, v níž na základě četných důkazů a výpovědí dokazoval, že žádného tajného spolku „Omladiny" není a že t. zv. omladina je dělnickou frakcí strany pokrokové, i na R. Mrvu a vyslovil své osobní přesvědčení, že byl agentem provokatérem. Soud však uznal tajný spolek i podle §§ 65. a) b) c) tr. z., t. j. že účel jeho byl namířen přímo proti osobě panovníkově, státu, a vládě i dle § 285. a 286 t. z. a všem obžalovaným vyměřil veliké tresty.

Nejvyšší trest činí (u Ziegellosra) osm roků v. Tak zv. „intellektuelní původci" redaktoři Ant. Hajn, Dr. A. Rašín, K. St. Sokol a Jos. Škába, byli také odsouzeni a to prvý, jenž měl spolu ještě tři tiskové delikty pro „Neodvislost", k 8 měsícům, k nimž byl odsouzen již 9. ledna t. r., k 18 měsícům těžkého žaláře a ke ztrátě 300 zl. z kauce listu, druhý ke dvěma rokům, třetí ke dvěma a půl rokům a poslední ke dvěma rokům. Úhrnem

tresty dohromady dělají 98 let, 5 měsíců a 21 dní, t. j. skoro jedno století . . . Obžalovaní jsou všichni mladí lidé, většina pod 20 let . . .

Nazvali jsme proces ten politickým dramatem — kdož všímají si pilně našeho politického života a obzvláště v posledních letech, kdož znají dobře situaci našeho národa, ti vysvětlí si i příčinu toho pojmenování.

O činnosti sněmu moravského až v čísle příštím.

Místní dráhy mohou sice po stránce technické proti hlavním drahám vyššího a nižšího řádu býti pokládány za dráhy nižšího druhu, po stránce však hospodářské jsou něčím jiným než hlavní dráhy. Tyto jednak spojují celé země a veliká střediska výroby a lidské práce, jednak kraje odlehlé do oblasti železničné přibírají a světovému trhu „otvírají". Místní dráhy však v užším obvodu drah vyššího řádu mají dopravu obstarávati ekonomičtěji než jinými prostějšími dopravními prostředky lze. Jde tedy u drah místních o z d o k o n a l e n í dopravy, ne o povzbuzení její. Musí býti tudíž dopravné zboží již v takovém množství, že pro dopravu železniční nejen stačí, nýbrž jí i laciněji a lépe než prostředky jinými, na př. povozem, vyváženo býti může. Proto lze s hlediska hospodářského zřizovati dráhy místní v krajinách, ve kterých již průmysl (ovšem i hospodářský) vyvinut jest, anebo ve kterých pouhým odklizením zevnějších nepříznivých okolností (na př. nákladné anebo nesnadné dopravy povozem) ihned povznésti se může.

Místních drah ve smyslu tom v českých zemích ještě skoro ani není. Ano pouhý pohled na mapu stačí, abychom vystihli, že v Čechách a na Moravě šíré kraje postrádají hlavních drah průvozných nejen směrem východozápadním, ale že i směrem od jihu k severu síť hlavních drah po účelném doplnění volá a že celé kraje na př. v jižních Čechách jenom z nedostatku železných drah hynou a se vylidňují. Dle posl. Kaftana postrádá veškerého spojení železničního 256 českých městysů a měst, z nichž jest 45 okresních a z těchto opět 15 sídel okr. hejtmanství. Cítí se v zemích českých potřeba velké a soustavné akce železničné velmi intensivně a vedla k vydání zákona ze dne 17. pros. 1892 pro král. České o zvelebení železnictví nižšího řádu, jímž „provedení železných drah nižšího řádu (drah místních, drah podružných, parních tramway), jež zříditi hledíc k všeobecnému zájmu země za nutné se pokládá, může z e m í p o d p o r o v á n o býti z a r u č e n í m z ú r o č e n í a s p l á c e n í p r i o r i t n í c h o b l i g a c í (dlužních úpisů železničních) podnikatelstvem dráhy vydaných, p o s k y t n u t í m z á p ů j č k y, p ř e v z e t í m a k c í i p r i o r i t n í c h n e b k m e n o v ý c h, aneb s t a v b o u d r á h y, provedenou zemí ve své správě. Zemským výborem navrženo pak 29. března 1893 k nejbližšímu provedení zákona dosazení železniční rady zemské a zřízení zemského technicko administrativního bureau. Ty však posud v život uvedeny nebyly, a tudíž nedostává se posud orgánu, jemuž by příslušelo dbáti o soustavné provádění želez. drah místních ve velikém slohu. I nastal po vydání výše uvedeného zem. zákona stav, jejž dobře vystihl posl. dr. Kramář v řeči dne 14. února těmito slovy: „Vezměte si naši politiku železniční. Co dnes máme? Dnes vyhere se jeden projekt tam, jiný zde; pořádají se dostihy na podporování podniků železničních, ale za to systematického plánu, systematického propracování a časového určení, jak a kdy se mají stavěti, toho není. Máme snad v Čechách hlavní tratě, které vyhovují těm velikým hospodářským úkolům, ale nemáme arterie, které by sprostředkovaly pohyb a spojení s celými krajinami. Těchto je potřebí a v té věci myslím, že se musí pokračovati systematicky. Napřed se musí vybírati dráhy lokální, které mají již podmínky pro rozkvět, kde na rozkvět nebude se čekati dlouho. Potom musí se jíti k těm, které si musejí rozkvět ten teprve vyvolati.

Ale při drahách jest ještě jiná věc. Já nikde nevidím, že bychom měli svou vlastní král. zemskou železniční správu. Vidím, že chceme dávati své dráhy cizím společnostem a snad i státním dráhám vídeňským. Ačkoliv v jistých technických věcech uznávám všechno snažení státních drah a technické výsledky jejich činnosti, přece musím na tom trvati, abychom měli vozbu a celé provozování a řízení některých drah zemských ve vlastních rukou, abychom si utvořili svůj zemský železniční sbor. Dnes ovšem nemůžeme míti vlastní železniční správu, poněvadž nám schází to hlavní, abychom na větším území měli provozovací prostředky. To jest právě to, čemu chceme zameziti a na co s naší strany pořád se poukazuje, aby se konečně udělal systém. Potom, když budete mít celou velikou síť zemských drah druhého a třetího řádu, pak jsou všechny podmínky dány, aby vozba zdárně mohla býti provozována.

Podle zprávy zem. výboru ze dne 13./12. 1893 podány byly petice za podporování a projekty těchto drah: 1. Benešov-Vlašim, 2. Polička-Svitava, 3. Jindř. Hradec-Nová Bystřice, 4. Karlovy Vary-Johanngeorgenthal, 5. Ostrov-Jáchymov, 6. Čerčany-Modřany, 7. Rakovník-Mladotice, 8. Rakovník-Blatno-Žlutice, 9. Postoloprty-Louny, 10. Prunéřov-Kadaň, 11. Rakovník-Louny, 12. Týn n. Vl.-Labská Týnice, 13. Týn n. Vl.-Bechyň-Tábor, 14. Týn n. Vl.-Vodňany, 15. Březnice-Blatná-Strakonice, 16. Příbram-Rožmitál-Strakonice, 17. Kolín-Čerčany, 18. Tachov-Planá, 19. Rakovník-Blatno, 20. Blatno-Bochov, 21. Kinšperk-Schönbach, 22. Velichov-Kysibl-Puchštein, 23. Polička-Březová, 24. Pardubice-Týniště, 25. Žlutice-Toužím-Bečov, 26. Nákří-Netolice, 27. Teplice-Poříčí, 28. Jilemnice-Rokytnice, 29. Kadaň-Prunéřov, 30. Ústí-Petrovice, 31. Vimperk-Volary-Želnava, 32. Nový Dvůr-Bezdružice. K těm přibyly ještě některé za zasedání sněmovního. Projekty tyto, jakož i petice, jichž podáno bylo do této doby nad 100, jsou výmluvným svědectvím i vodítkem cítěné potřeby drah v Čechách, ač zajisté ani z daleka jí nevystihují, zároveň však i obrazem nesoustavnosti a nepromyšlenosti celé akce železniční, a jest opravdu s podivem, proč zemská železniční rada posud ustavena nebyla, když již usnesením sněmu koncem r. 1892 byla povolena zápůjčka zemská postupně do 10 mill. zl. na půjčky železničním podnikatelům a na převzetí akcií zemí, a když zemským zákonem uloženo jest zem. výboru zkoumání předložených projektů, předběžné šetření a vyjednávání za příčinou stavby drah nižšího řádu, uzávěrky smluv preliminárních se zájemníky, podnikateli a správami drah, uzávěrky smluv stavebních a dodacích pro dráhy, jež by stavěla země, uzávěrky smluv dopravních, dozor na stavbu a dopravu drah, přezkoumávání účtů provozovacích a účtů z výnosu, provádění potřebných finančních transakcí, vypracování projektů atd., k čemu zajisté odborného orgánu jest třeba, ač-li celá akce, o níž tolik pro hospodářské povznesení Čech se očekává, nemá zůstati na papíře.

Z projektů shora vyjmenovaných bylo usnesením sněmu ze dne 9. t. m. přijato podporovati stavbu 8 místních drah, jichž stavba bude úhrnem vyžadovat 14 mill. zl., k čemu země přispěti má 800.000 zl. na zakoupení kmenových akcí a ve způsobu garancie prioritních obligací 4,500.000 zl. Jsou to projekty:

	Délka v *km*	Rozpočtový náklad	Zemská podpora
Benešov-Vlašim	22	1,200.000	115.000 zl.
Polička-Brněnec-Březová . .	33	2,000.000	
Jindř. Hradec-Nová Bystřice .	28	1,350.000	135.000 „
Karlovy Vary-Johanngeorgenthal	28·5	3,000.000	250.000 „
Postoloprty-Louny	20·7	700.000	
Jáchymov-Ostrov	9·3	407.000	
Čerčany-Modřany s odbočkou MěcheniceDobříš	76	5,000.000	
a silniční most přes Vltavu u Zbraslavi		125.000	$^1/_2$ nákladu

Projektům, při nichž zem. podpora neudána, zajišťuje se 4% ní zúrokování a splácení prioritních obligací po př. zúrokování prioritních akcií do 4%.

Mimo to povolena na stavbu dráhy z Velichova-Vojkovic do Kysiblu-Puchštejnu zem. záloha 20.000 zl., splatná v 10 letech. —*l*—

Výsledek práce stálého trestního výboru.

(Dokončení.)

Zvláštní oddíl věnován je souboji. Tím utvořen privilegovaný zločin. Výbor odůvodňuje škrtnutí státního vězení jako výhradného způsobu trestního při politických činech trestných, pravil, že by se tím utvořila třída privilegovaných zločinů. Tentýž výbor však **zavádí** při souboji jako **jediný** způsob trestu — státní vězení. Dle toho patří souboj k privilegovaným zločinům (osnova vládní měla vězení). Odůvodnění je opět zajímavo: „Nemohlo býti přehlédnuto, že jest souboj pod vlivem stoletého mravu pokládán za přípustný ano nutný prostředek k urovnání čestných rozepří. To přivodilo jistou mírnost v ustanoveních, kterážto mírnost vidna je obzvláště ve způsobu trestu, jehož užíti se má...“ Ta okolnost, že delikt tento často od **vysoce úctyhodných** osob spáchán býti může, má **za následek**, že spáchání zločinu toho samo o sobě nepřivodí v zápětí mravní poskvrnění. **Tato okolnost dostačí**, aby výhradně užita byla custodia honesta. Co všecko v našem militarismem prosáklém století dostačí, aby nějaký zločin byl privilegován. Dosud nevešlo v obyčej (a snad také bohdá nevejde), aby také dělnické třídy a třídy malého měšťanstva potýkaly se v souboji, když opováží se někdo lumpa nazvati lumpem, cizoložníka cizoložníkem atd. Dosud je to privilejem jistých tříd. Pro ty najde se **čestná** výjimka v zákoně, ale politické zločiny prý „mohou plynouti ze sprostoty“; souboj ovšem nikdy ne!

Kdo přistihne nějakého hejska, když neslušně se chová k jeho paní, chytí jej za krk a shodí se schodů, takže zláme vaz, bude odsouzen k smrti, učinil-li tak s rozmyslem, učinil-li tak v prudkém hnutí mysli, bude odsouzen pro zabití do **káznice** neb vězení na více než 3 leta. Udělá-li však p. manžel chladnou tvář, sejme rukavičku nebo zlomí růžek u visitky a hodiv ji záletníkovi, ukáže mu graciosním pohybem dveře a zabíje-li jej den na to v souboji, dostane **státní vězení** od 2—10 let, a bylo li umluveno, že jeden ze soubojníků padnouti musí, státní vězení od 5—15 let. V prvém případě bude se s ním nakládati jako se **sprostým zločincem**, ačkoli dal projev svému rozhořčení způsobem jeho duševnímu stavu odpovídajícím; v druhém případě člověk, který buď vskutku pro lásku k ženě v nejvyšší míře byl jednáním záletníka pobouřen a jen pro zachování slušnosti jinou cestu volil, zaslouží snad ohledu a tím státního vězení, ale možná že sehrál jen komedii, myslil „na svůj dům“ více než na svou ženu, a snad sám podobně jako záletník jinde se chová a tento chladnokrevný komediant, jemuž souboj nemůže býti k necti, poněvadž cti nemá, dostane se také do „custodia honesta“. Nehledě však ani k tomu, zdá se nám, že vůbec by měl souboj jako zvláštní trestní čin odstraněn býti ze zákonníka a že by měl býti vřaděn prostě mezi vraždu. Souboj je zbytkem středověku, jen konvencionelní lží. Nezdravý, raffinovaný pojem cti jest mu základem, **pouhý strach před opovržením jisté třídy pohnutkou ke spáchání**. Pohnutka tato není vznešená. Většina těch, kteří souboj schvalují, bojí se více opovržení jistých lidí a zaprou raději své přesvědčení. Lidé takoví jsou prostě zbabělci. — Druhá kasta jsou soubojníci řemeslní. Lidé tělesně silní, v šermu a střelbě obratní, kteří do-

vedou jiné urážeti, sami však každou nepatrnost splácejí souboje m. — Třetí kasta jsou souboj ové komedianti. (Sem patří hlavně studentský souboj.) Střílí se do vzduchu, šermuje se až do první krve čili do prvního škrábnutí. Tito jsou nejméně škodní. Nebezpečí leží hlavně v tom, když jeden hledí na souboj vážně jako na prostředek k „čestnému" zabití člověka, druhý jako na komedii za účelem zachování úcty v kastě, k níž náleží. Takové souboje končí z pravidla tragicky.

A většina všechny tyto soubojníky béře vážně. Nevidí, že to je jistý sport, který se ujal, a že skutečných mohutných vznětů, které by dovedly vysvětliti vyzvání na souboj, zde z pravidla není, a že výjimky jsou čím dále řidší.

Směr jaký nastoupil trestní výbor, učiniv ze souboje privilegovaný, čestný zločin, povede jen k vzrůstu soubojové horečky a nemůže vésti ke „změně názorů a mravu", kteráž změna by mohla způsobiti „jistě žádoucí úplné odstranění soubojů". Stanovisko výboru bude naopak přesvědčovati širší kruhy, že forma souboje je tak mocna, že ze sprostého zločinu dělá privilegovaný, se zabití člověka částečně oprávněné zabití.

Pokud jde o definování souboje je učiněn potud pokrok, že pouhé vyzvání na souboj není ještě činem trestným, nýbrž teprve dostavení se k souboji. Další ustanovení, že strana, která dobrovolně před započetím souboje ustoupí, jest beztrestná, dlužno též nazvati správným. Sazba trestná je zvýšena, byl-li souboj konán bez sekundantů, bylo-li umluveno, že má skončiti smrtí jedné strany. Sekundanti a lékař jsou beztrestní.

S plnou přísností vystoupil výbor proti americkému souboji, trestaje obě strany káznicí do 10 let neb vězením pod 1 rok, ačli smrt dosud nenastala; usmrtil-li se jeden ze soubojníků, nastoupí káznice od 3—15 let. Vyzvání k amer. souboji jest — pokus. Při americkém souboji vyzývá jeden druhého, aby vytáhne li ku př. černou kuličku spáchal sebevraždu, neučiní-li tak, bude pokládán za nečestného. Při obyčejném souboji vyzývá jeden druhého, aby buď spáchal vraždu, nebo se nechal zavraždit. První souboj jest závislý na náhodě, druhý buď na náhodě nebo také na znalosti šermu a střelby. Je-li tato znalost na jedné straně větší a je-li to právě na straně vyzvaného, jenž urážkou dal podnět k souboji (při řemeslných soubojnících), pak je to vskutku rozmyšlená vražda nebo pokus vraždy. Ptáme se nyní, proč osnova chce více trestati svádění k sebevraždě americkým soubojem než obyčejné svádění k sebevraždě (zde jen vězení do 5 let, a to jen nastala-li sebevražda) a proč tresce přísněji než obyčejný souboj? Vždyť přece zde motivem je totéž, co při obyčejném souboji, totiž čest osobní a možnost opovržení jisté třídy, je zde také nasazení života za čest u obou osob. Ale mimo to jest americký souboj jen vyzývání k sebevraždě, takže život i potom leží v rukou osoby samé, kdežto souboj obyčejný je vyzvání k vraždě a sebevraždě, je zde pojmově vždy pokus vraždy a někdy i dokonaná vražda. Příčina leží v tom, že jen jedna forma souboje má býti privilegovaná. Všechny souboje jen ve formě obyčejného souboje mají býti vykonány. Tím dostala se obyčejnému souboji ještě větší glorioly.

V oddílu o zločinech, vztahujících se na falšování peněz a cenných papírů, učinil výbor jen stylistické změny.

Při křivé přísaze a křivém svědectví odstranil výbor jednu velmi spornou otázku nynějšího práva, která by ovšem přestala býti spornou, kdybychom při výkladu zákona nevykládali inkvisičně. Dle trestního řádu mohou se totiž blízcí příbuzní obviněného vzdáti svědectví, a rovně i obviněný nesmí býti nucen vypovídati pravdu. Stalo se však, že řízení trestní zavedeno bylo proti jiné osobě, a vlastní pachatel a příbuzní jeho voláni byli za svědky. Svědčili nepravdu a byli

odsouzení pro křivé svědectví, když pravý vinník vyšel na jevo.*) V zákoně byla zřejmě mezera, která by ovšem mohla býti vyplněna důsledným výkladem dle zásady samé, poněvadž by pak obviněný býti nucen, aby sám proti sobě vypovídal. Z důvodů těch vložil výbor v § 171. výb. předlohy ustanovení, že beztrestným jest ten, kdo donucen byl ke křivé výpovědi proto, poněvadž by udáním pravdy sebe nebo blízké příbuzné vydal odsouzení pro zločin neb přečin, tvořící předmět dotyčného řízení. Nesmí ovšem výpovědí svojí svésti činu jiného, nýbrž musí vypovídati tak, aby nikoho jiného neobviňoval. Jinak zavedeno doplnění této partie jen tím, že za trestné prohlašuje nabízení se ke křivému svědectví

Hlubokou opravu učinil výbor v § 191. vl. př. (§ 183. výb. př.) Původně článek ten zněl: „Kdo bohu se rouhá nebo víru v boha zničiti hledí, bude potrestán káznicí neb vězením do tří let. Výbor vyloučil větu „kdo víru v boha zničiti hledí". Na to podali Dr. Schorn, Dr. Ferjančič a Dr. Pattai minoritní návrh ve smyslu vládní osnovy.

Většina výboru provedla změnu tu, poněvadž by tím byla svoboda vědy a učení ohrožena. Mimo to poukazuje správně výbor k tomu, že pojem „bůh" by se musil bráti ve zvláštním smyslu, ne jako bůh určité konfesse, s čímž opět spojeny by byly obtíže. Zajímavo je, že většina výboru provádí důkaz, že ustanovení § 122. lit. c. d. nyn. tr. z. (trestnost rozšiřování nevěry) byla zrušena zák. z 25. května 1869 č. 49. ř. z. Mnoho časopisů bylo konfiskováno a mnoho lidí trestáno pro tato ustanovení. Nyní snad bude míti tento výklad účinný vliv na praxi. Proti těmto vývodům většiny provádí minorita důkaz, že bez boha nemůže býti ani společnosti ani státu. Důvody jsou známé z řečí klerikálních poslanců.

Po provedení této opravy klesla opravná energie výboru tak, že v § 184. ad 1 výb. předl. ponechán ustanovení o trestnosti toho, kdo „náboženství veřejně opovržení projevuje". Marny byly námitky, že ustanovení toto je příliš neurčité a elastické, že náboženstvím dostává se dosti ochrany ochranou církví a ustanovením o rouhání se bohu, majorita se ke změně neodhodlala. Aby pak přece něco udělala, snížila trest ze 2 roků na rok a vyloučila káznici při rouhačství, definovala přesněji „Unfug" ve 3. odst. § 184 jako „pohoršlivou nepřístojnost" a omluvila se před klerikály ve zprávě své takto: „Majorita výboru jest si toho vědoma a myslí, že na to upozorniti musí, že ustanovení osnovy o náboženských deliktech — přes obmezení výborem učiněná — jsou stále daleko přísnější co do ustanovení o skutkové povaze než ustanovení většiny novějších zákoníků jiných států. Většina však pokládá tuto přísnost za úplně oprávněnou oceňujíc veliký význam, který ochrana náboženských citů a názorů proti veřejným útokům také pro světský veřejný pokoj a mrav má." Výbor nastoupil tedy opět cestu kompromisu.

Pokud jde o činy trestné proti manželství, vyskytl se ve výboru návrh na odstranění přečinu cizoložství. Poukazovalo se k tomu, že morálkou a nikoli trestním zákonem udržuje se manželství. Osoby slušné nebudou vyvolávati skandálů podáním žaloby. Osoby nemravné užijí aféry k vydírání peněz. Majorita ponechala přečiny z toho důvodu, že prý má trest odstrašující účinek. Daleko jistěji dosáhlo by se účinku usnadněním rozvodu a úplnou reformou manželského zákonodárství. V kapitole o deliktech proti mravnosti učinil výbor málo změn. Zachoval stanovisko osnovy vládní hlavně také pokud jde o intensivnější ochranu mladistvých dívek proti nástrahám. Větší debata rozpředla se hlavně při zločinu

*) Takovýto případ odsouzení stal se loni s vinníky příbramského dolového neštěstí.

obcování proti přírodě. Minorita zasazovala se o odstranění neb aspoň o menší trestnost, poněvadž tento zločin jest chorobnou perversí pohlavních pudů. Většina zamítla návrhy tyto, poněvadž otázka tato lékařsky úplně prozkoumána není. Avšak otázka tato není také ze sociálního stanoviska prozkoumána (vliv malé možnosti ženitby, nemanželského obcování atd.) Menší trestnost by se v každém případě odporučovala. Mimo to také soudy měly by si v konkretních případech vždy vyžádati lékařské dobrozdání, poněvadž kde choroba jest, žalář jen k jejímu vývoji působí.

Velké debaty vyvolala partie o urážkách na cti. Námitky zde činěné možno děliti na námitky proti systematice a na námitky proti definování různých deliktů a proti ustanovením o důkazu pravdy. Pokud se první skupiny dotýče, byly všechny opravné návrhy zamítnuty, ač nesprávně. Nedá se ospravedlniti systematika osnovy, dle které trest vězení má na všechny byť i velmi nepatrné urážky nastoupiti. Osnova vydává tím trestní system v to nebezpečí, že trest vězení užíváním při nepatrných deliktech pozbude odstrašující síly, aneb bude při těžších deliktech výše vyměřován. Proto bylo by správno buď připustiti vazbu jako eventuelní trest nebo vyloučiti mnohé nepatrné urážky a vřaditi je mezi přestupky.

Pokud druhé řady námitek se týče, provedl výbor některé dobré změny.*) Co do stylisace vyloučena byla urážka způsobená sdělením ze soukromého života a pak předhůzkou vytrpěného trestu z § 204. výb. předl. a utvořeny z nich zvláštní trestní činy, mírněji trestané a podstatně lépe stylisované. Jen by se odporučovalo přesněji vyměřiti pojem soukromého a rodinného života a mimo to sníšiti tresty.

Chybou, že opraven nebyl § 208. výb. předl., dle něhož urážky se dopouští ten, kdo tvrdí a rozšiřuje skutečnosti, které jsou způsobilé ohroziti neb poškoditi živnost, úvěr jiného neb odníti mu důvěru nutnou k vykonávání jeho úřadu. Skutek ten dle mého názoru má býti jen tehdá trestný, stal-li se *vědomým tvrzením lživých věcí, neboť říci o kupci*, že má špatné zboží, o lékaři, že je mrzout, o přívozníkovi, že je opilec, může míti sice pro něho špatné následky, ale je li pravdivým tvrzení to, pak mám k němu právo, ano vůči známým i *povinnost*, aby se nenechali šiditi neb uváděti v nebezpečí.

Proto tento článek musí býti podroben opravě, nemá-li vésti k špatným důsledkům.**)

Velmi důležitou opravu učinil výbor pokud šlo o vedení *důkazu pravdy*. Kdežto vládní předloha připouštěla důkaz pravdy jen, byl-li urážející veden úmyslem oprávněný soukromý zájem nebo veřejné blaho podporovati, čímž vznikalo veliké nebezpečí nejen pro žalovaného, nýbrž i pro žalujícího, poněvadž nemohl provésti důkazu o tom, že nevinně byl naříčen, škrtl výbor toto ustanovení a povolil důkaz pravdy *zásadně vždy*, vyloučil jej jen při *veřejně* pronesených urážkách, spáchaných tvrzením skutečností, které *týkají se soukromého a rodinného života*. Je v tom ovšem pokrok. Leč v této věci mělo by se jíti dále a nepřipustiti důkaz pravdy jen při skutečnostech, které se *výhradně* soukromého života týkají. Nepostačí zajisté tvrzení výb. zprávy, že ustanovení § 205. al. 3. nesmí se užiti potud, pokud by stály skutečnosti soukromého života ve spojení s veřejným postavením. Ustanovení to musí býti jasné v zákoně. Je

*) Zajímavo je, že podnět k těmto změnám zavdala brožurka dra. Lamasche „Diebstahl und Beleidigung“ (Krádež a urážka) vydaná u Manze (1898). Kdo by věc důkladněji chtěl poznati, tomu odporučuji tuto brožurku, která také cizí zákonodárství přehledně uvádí a která důvody pro změny způsobem velmi přesvědčivým a srozumitelným vykládá.

**) Německý trestní zákon má ustanovení podobné, ale tvrzení musí býti nepravdivé a o nepravdivosti musil urážeč věděti.

otázka, neměl-li by se vždy připustiti důkaz pravdy, aneb aspoň vždy na žádost uraženého. Pokud by šlo o soukromý život, soud by i k provedenému důkazu nehleděl.*) Mimo to připouští nyní § 205. výb. osn. při neveřejných urážkách důkaz, že jednal obviněný v dobrém úmyslu, a dále dovoluje nepřímý důkaz, že z pravdivých určitých skutečností na podobné vlastnosti žalobcovy souditi mohl.

Co se týče prostředků, jimiž důkaz pravdy vésti se může, opraven byl § 206 výb. osn. v tom směru, že při deliktech soukromoprávních a návrhových připouštějí se mimo rozsudek i jiné průvodní prostředky, ale vždy jen se svolením uraženého. § 217. vl. předl. ustanovující, že provedení důkazu pravdy nevylučuje potrestání, užito li bylo slov, která sluší pokládati za nadávky, byl výborem škrtnut, poněvadž prý se to samo sebou rozumí. Tak úplně jasno to není. Mohou totiž býti nadávky, které jedině správně čin, o nějž jde, charakterisují, takže o nich důkaz pravdy měl by míti osvobozující účinek.

Mimo tyto změny rozšířil výbor právo ke stíhání urážek proti zemřelým na příbuzné do 4. stupně (vládní předloha do 2. stupně). Rozšíření to je upřílišené a mělo by místa jen potud, pokud z urážek těch i živým újma jakási vzniká.

Při zločinech proti životu učinil výbor změnu velikého významu při zločinu vraždy a zabití. Kdežto vládní předloha za vraždu pokládala úmyslné zabití člověka, které nestalo se v prudkém hnutí mysli, žádá výbor při vraždě, aby se stala s rozmyslem, zabití bez rozmyslu. Rozdíl tento prakticky bude míti dalekosáhlé účinky. Mimo to zavedeno při vraždě, zabití a zabití z neopatrnosti peněžní kajicné do 5000 zl. ve prospěch dědiců. Výbor zavedl také zvláštní trestní čin svádění k sebevraždě, jehož se dopouští, kdo jiného (slovy) svádí, při provedení mu pomáhá aneb prostředky mu zaopatřuje. Svádění řečí mělo by odpadnouti, poněvadž je příliš vzdáleným impulsem k provedení sebevraždy. Výbor to mohl tím spíše učiniti, poněvadž ze stejných důvodů škrtl § 240. vlád. osn., jednající o svádění k těžkému zranění osoby třetí.

Ostatní změny, jak při těchto zločinech, tak i při zločinech proti osobní svobodě jsou jen výsledkem zásad, o nichž jsme již promluvili v části všeobecné.

Při zločinech proti majetku svedena ve výboru hned z počátku bitva o definování krádeže. Vláda navrhovala znění německého trestního zákona: „Kdo cizí movitou věc jinému s tím úmyslem odejme, aby si ji přivlastnil, dopouští se krádeže.“ Všecky důvody, které v německé právnické literatuře proti tomuto širokému znění se objevily, předneseny i zde, a většina výborová podnikla opravu, dle které se k pojmu krádeže vyžaduje, aby zloděj odňal věc „za účelem prospěchu svého neb osoby třetí.“ Tento zištný úmysl, který charakterisuje i u lidu krádež, působí, že za krádež nemůže býti pokládáno: odnětí věci, aby vyrovnán byl dluh, odnětí věci v zástavu za pohledávku, odnětí věci s ponechánim její hodnoty v penězích, vyměnění věci za stejně cennou neb cennější, odnětí věci bezcenné (ku př. stébla) kteréžto případy by podle vládní definice byly krádeží.

Pokud jde o důvody vylučující trestnost, zmínil jsem se svrchu, že výbor odstranil vyloučení trestnosti při účinné lítosti a náhradě škody. Mimo tuto opravu vznikla ze sociálních pohnutek také oprava § 511. vlád. osn., dle něhož nízkým trestem vazby a pokutou do 40 zl. má býti trestán ten, kdo cizí věci aneb dle výborové osnovy také vlastní zabavené, sekvestrované nebo konfiskované potraviny nepatrné hodnoty zužije. Zde mělo by se jíti o krok dále a určitá odcizení v ceně do 1 zl. vůbec za beztrestné prohlásiti, stala-li se z nouze a k bezprostřednímu zužití. Mimo to mělo by se to vztahovati také na potřeby živností, poněvadž zde nouze mnohdy více omlouvá než při potravinách (ku př. někdo

*) Zajímavé sestavení zákonodárství cizího viz v cit brožurce Lamaschově.

vezme několik hřebíků ke správce kolébky dítěte, jiný trochu kávy). Ustanovení § 514. a 515. vl. osn. o polním pychu byla škrtnuta, poněvadž říšská rada není kompetentní ve věcech zemědělských!

Ustanovení socialně důležitá o bankrotu, lichvě a trestné zištnosti byla výborem prohloubena a lépe spracována. Tak postačí při lehkovážném úpadku, pouštěl-li se kdo do obchodů, které byly v nápadném nepoměru s jeho jměním. Také ten věřitel dopouští se trestního skutku, který při konkursu nechá si dáti neb slíbiti nějakou výhodu peněžitou za hlasování nebo zdržení se hlasování, obzvláště pokud jde o donucené vyrovnání aneb dobrovolné ukončení konkursu, kdo přihlásí vědomě vymyšlené pohledávky, aby měl vliv při volbách správy konkursní, při realisaci a rozdělení konkursního jmění. Přísná ustanovení tato byla již nejvýš na čase. Podobně velmi potřebny byly opravy lichevního zákona, kterýž spočíval na základech čistě liberální theorie o risikové premii. Mezitím názor o lichvě se změnil. Lichva není pokládána jen hospodářsky zavržitelnou, nýbrž i za nemravnou, společenskou mravnost ohrožující. Z těchto 2 důvodů z pojmu lichvy vyloučeny dva pojmové znaky: „nezměrnost prospěchu z výše úrokové plynoucího (Masslosigkeit) a nutnost, aby tím přivoděna nebo podporována byla hospodářská zkáza dlužníkova", takže nynější výměr lichvy žádá, aby půjčitel při poskytování neb prodlužování kreditu (peněžního i nepeněžního) využil nouze, lehkomyslnosti, nezkušenosti, a dle výborové opravy duševního rozčílení vypůjčujícího tím způsobem, že by sobě nebo jinému slíbiti neb poskytnouti dal takové hmotné prospěchy, které by dle okolností případu v nápadném nepoměru k poskytnuté půjčce byly. Mimo to trestá se přísněji lichva ze zvyku, a zvýšeny také sazby trestní pro případy, kde si zvláštními závazky dá lichvář slíbiti splnění lichevní smlouvy (ku př. čestným slovem, reversem atd.). Výbor zavedl zvláštní přečin svádění osob lehkovážných, na duchu slabých a nezkušených k burzovním spekulacím, které jsou v nepoměru s jich jměním, a pak v § 520. zvláštní přestupek proti svádění k burzovním spekulacím nesprávným líčením výhod a výsledků (inseraty, brožurkami). Také proti nesolidnímu obchodu zavedl výbor ustanovení v § 317, 321 výb. předl.

Ostatní opravy jsou menšího významu. Tedy v tomto oboru dosti vykonáno.

Zbývá ještě kategorie deliktů v úřadu spáchaných. Zde nebylo mnoho oprav vykonáno. Důležitou jest jen škrtnutí jedné věty v § 387 vl. př., dle níž měl býti trestán úředník, „který opomene trestní stíhání zavésti, aneb je tak vede, že řízení musí býti zastaveno, obžalovaný osvobozen neb trest zákonu nevyhovující vyměřen" Věta ta vynechána, poněvadž výbor se právem obával ohrožení soudcovské nezávislosti. —

Ze stručného tohoto přehledu výborové práce vidíme, že ještě mnoho musilo by se vykonati, abychom měli moderní, konstituční zákoník, a že obzvláště při politických činech trestných mnoho by se změniti musilo. Ovšem v první řadě musí zde býti zájem občanstva a činná jeho účast při této reformě. Pak snad mnoho by se dalo ještě napraviti, co zanedbáno dosavadní apathií.

Trestní zákon bude rozhodovati na dlouhé doby o tom, má-li býti v Rakousku volný, v pravdě konstituční rozvoj, anebo má li i na dále trvati abnormální stav nynější JUDr. *Al. Rašín.*

Z naší doby.

Kronika.

T. Svým všedním tokem plyne život. Shon po chlebě a blahobytu jest největší jeho pružinou. Jak málo lidí zasvěcuje se vyšším duševním snahám a jak podřaděné postavení zaujímají všechny tyto snahy proti denní lopotě. O umění, vědě, politice mnoho se napíše a mnoho krásného; a jak přec jen nepatrnou část lidských zájmů ovládají tyto obory lidského snažení. Řečištěm vymletým, ve formách ztrnulých žene se společnost. Směr proudu jejího určuje ukojování potřeb. Zušlechťují, zduševňují se tyto potřeby lidstva? Jen pomalu. Co nesmírné práce stál každý krůček směřující k uvolnění a osvobození zotročených mass, s jakou námahou dobývá si každá nová pravda svého uznání; co obětováno energie, co vysíleno kleslo existencí, než pronikl nějaký nový myšlenkový proud. Společnost dnešní ku svým chlebařským potřebám musela přidružiti alespoň něco snah méně materielních, vyšších, stále ještě však nerada rozsah těchto duševnějších snažení rozmnožuje. A jak právě ten vrchol společnosti, který dělá veřejné mínění, jest nepřístupný, odmítavý! Domoci se uznání t. j. prolomiti tuto nepřístupnost a odmítavost, což to pravidelně stojí námahy!

A ztrnulejší než kde jinde jest naše společnost. Ztrnulejší, poněvadž egoističtější. Všude jinde již více lze nalézti porozumění pro ideální snahy lidstva, než u těch našinců, kteří pro své peníze a pro váhu svého postavení mají patent, aby zosobňovali národ. Sytí ti boháči a tlustí domácí páni nemají smyslu leč pro své peníze a pro své domy. Kdo nepílí, jako oni, jen po mamonu a požitkářství, nad tím jen opovržlivě krčí nosem. Komu nedostačuje, by se jen o to hmotné, nejbližší, chlebařské staral, kdo touží výše a myslí ušlechtileji — toho mají za blázna a opovrhují jím. Každá duševní snaha nechť se jeví v umění, vědě neb politice, jest těm lidem cizí. Umělce a básníka dávají za odstrašující příklad svým synům, na politika pohlížejí s tajnou nedůvěrou, a shledáte-li se přes to s nimi ve veřejném životě, neb potkáte-li je s umělcem, věřte, že jediná pohnutka jejich jest moda. To jest ta s m e t a n a; nádherná a chladná; majestátní ve své omezenosti a s despektem pohlížející na vření a boje, na námahu a živoření těch vrstev spodních, dolejších, těch, kteří „nejsou z nich."

A tyto spodní vrstvy jsou přečetné. Nejsou to jen „vyděděni", kteří pomalu přicházejí k vědomí svého smutného stavu a začínají se ozývati. Nejsou to jen ti, kteří vůbec nemají n i c, ale i ti, kterým se trochu, třeba m a l i n k o „n e d o s t á v á." Čeho? intelligence, vzdělání? Ale ne, jenom peněz, neb určitého postavení. Nejsi-li úředníkem, nemáš-li titulu, nezaujímáš-li takového místa, aby ti rozšafný tatínek mohl s klidem dáti svou dceru, nepatříš do „slušné společnosti"

a vykonej sebe více, v každém případě bude ti trpce bojovat o uznání a nepoměrně tíž než kterémukoli z těch, jenž jest jejich.

* * *

Staré, známé to pravdy. Kolikrát už pověděny ať steskuplně, ať s trpkým úsměvem satiry těm, kteří s namahánim museli domáhati se uznání a kteří poznali, jak těžko se prolamují ledy předsudků. A přece, kdykoliv zavadíte znovu o tu společenskou netečnost vůči zjevu, o němž jste přesvědčeni, že jest důležitý, významný, kdykoliv shledáte se s tou známou velkopanskou odmítavostí, která svým paušálně odsuzujícím úsměvem dovede poničiti řadu existencí, vždy znovu zamyslíte se, uvažujete a docházíte těch starých, tolikrát opakovaných pravd.

Uznání jest boj; boj, který musí podstoupiti a vybojovati každý umělec, každá myšlenka. Ale tento boj jest jenom předbojem. Není to boj za vítězství té které myšlenky, ne boj o to, aby mé dílo jako dokonalé uznáno (to vše jest ještě otázkou budoucnosti). Jen o to běží, aby se se mnou jako s umělcem, aby se s mou myšlenkou, jako takovou, počítalo. O překonání nevšímavosti běží, toho chladu veřejného mínění, toho despektu těch sytých a líných. A k tomuto prálomu bývá často zapotřebí největší vynaložení síly; jen zřídka bývá nápomocna náhoda. Leč někdy přec. Stane se někdy, že rázem, nikým nečekán, octne se tu zjev nový, nezvyklý, o němž nikdo neměl ani tušení. Pak ovšem bývá všeobecné překvapení, všeobecný údiv. Jak že jsme byli dosaváde tak slepí, jak že jsme neviděli? Mohli zatím auguři viděti, ale nechtěli. Mohli viděti tu jiskru genia, ale ten básníček, malíř, sochař byl jim příliš oškubán, příliš chudě oblečen; tu myšlenku mohli dávno slyšeti a ji si osvojiti, ale byla jim nepohodlna. Teprv, když ten básník, malíř, sochař stvořili díla, která si uznání vynucují přes všechna příkoří, teprv když myšlenka se ozvala a nemožno ji více ututlati — předstírají údiv.

Něco podobného odehrávalo se v nedávných dnech při procesu s Omladinou. Kdo chtěl, mohl snadno se domakati a dopíditi jádra celé věci — t. j. pokrokového hnutí v naší mládeži. Není ode dneška, trvá už několik let a čile hlásilo se k životu. Ale veřejnost jest překvapena, veřejnost napodobuje to známé zvíře před novými vraty a rozpačitě se drbe za uchem.

* * *

O svou m l á d e ž (a tu máme hlavně na mysli studentstvo) starala a stará se naše společnost jako o své staré, odložené boty. Pečovati o dorost, nejen o dorost svůj, o svého syna, ale o dorost celku; dbáti jeho výchovy, říditi jeho vývin, všímati si, jakými cestami se béře. Co byste všechno nežádali? Co pak je mi, s dovolením, po těch ubohých, neomalených, špatně ustrojených a ostýchavých mladých lidech. Snad nemám ty otrhánky zváti do svých salonů: snad nemám je krmit? Mám chvála bohu dost starosti se svým synem.

Tak se argumentuje, to bude v devadesáti devíti případech, opovážíte-li se někde tvrditi, že mládež, jako celek, zasluhuje trochu pozornosti, pečlivosti a lásky. Ano, na zábavy té mládeže, na ty se ještě chodí — na plesy, při nichž se „v pravdě studentsky“ až do rána tančilo; — také nějaká pětka se subskribuje — ale to je vše. Tím končí zájem a interess. A přece jestli kde, tak u nás by vybízely poměry k tomu, aby se mládeži věnovalo více péče. U nás jest vše ještě v krystalisačním pochodu, nic není pevné, nic ustálené, u nás více než kde jinde musí nám záležeti na tom, jak příští generace vyroste. A c h u d o s t českého studentstva, úplná n e t r a d i č n o s t jeho života (ku př. oproti studentům německým), b y r o k r a t i c k o s t jeho gymnasialní výchovy, to mělo by býti nalehavou pohnutkou společnosti, aby studentstva co nejbedlivěji si všímala. Zatím však, jakkoliv máme opravdovou a vážnou s t u d e n t s k o u o t á z k u, naše společnost jest o sto honů za národy jinými. Naše společnost kráčí pohodlně svou

cestou, její mládež plahočí se neb tancuje podle ní, ale dokud nějaká Omladina do té milé společnosti netrkne, na studenty nevzpomene nikdo.

Proces Omladiny byl takovým beranem. Poutal pozornost celého politického světa a musel upoutati i společnost pražskou, v jejíž bezprostřední blízkosti se odehrával. A upoutal. Byl opravdovou událostí, která zastínila nejskvělejší večery masopustu. Mnozí z těch nadějných mladíků, jejichž jediným úkolem životním jest starost o toaletu a největší námaha koupení nového nákrčníku, divili se, jakými to lidmi byli letos připraveni o veliký kus slávy, jací to lidé opanovali mysli. Hlas Národa a Čech v plném znění dokonce oznamovali svému čtenářstvu program těch pokrokářů; Nár. listy alespoň v malém výtahu. V leckterých cizích listech bylo lze čísti pochvalnou zmínku o českých studentech: Ostdeutsche Rundschau dávala je dokonce německým za vzor. Musí přece na tom všem něco býti, pověděl si každý a každý četl a poučoval se o „pokrokovém hnutí". Kdo řekl si při tom, že toto hnutí nedávno ještě bylo útlým stromkem, o který nikdo nedbal, zda poroste rovně, či zda zakrní? A kdyby stromek býval zakrněl, kdo by si v celém českém národě z toho býval dělal nějaké svědomí? Také malý příklad, jak se dosud u nás pojímá úloha politika, učitele, publicisty a vůbec muže veřejně činného.

Proces Omladiny poutal všeobecnou pozornost. I se sněmem nebezpečně koketoval. Na společnost v mnohém mohl působiti didakticky. Mluví-li se však nyní často při rozpravách o pokrokovém hnutí všeobecně o mládeži, není to dosti správné. Takové generalisování vždycky špatně vystihuje věc. Mládež není nic jednotného. Přemnoho proudů v ní vře; ta nejrůznější přesvědčení v ní nalezají místa. Tomu bylo vždy tak. Jenže nebývalo vždycky, aby reakce nalezala také mezi mládeží půdu. To přinesla nám teprv doba nejnovější. Teprve nyní pod ochrannou rukou učených protektorů organisují se všichni ti, kterým osobní zájem jest nad přesvědčení. Ve spolcích, kde podpory se udílejí za zpověď a v nichž za politickou netečnost se nabízí přízeň učitelů, hromadí se už lidí do set. Smutné o faktum. Snad bude výstrahou těm, kteří dosud mládež studující znali jen v chvilkách potřeby; snad rozjasní se mnohým a poznají, že nestačí dáti pětku na ples a uveřejniti o plese lokálku; snad všechna ta pohrdavá netečnost zmizí a naše společnost obrátí se k mládeži své s opravdovou láskou a bude ji podporovati i hmotně i v duševních jejích snahách. Snad!

Z vysokých škol.

Rozpuštění Moravské Besedy. Opět padlo jedno středisko studentstva českého policejní starostlivostí, která veškeren veřejný život od několika let u nás ovládá. Spolek trval 21 let a ač nemohl úplně provésti, co jeho zakladatelé mu uložili, aby totiž připravil pro Moravu řádně vzdělaný a česky smýšlející dorost, a aby byl pojítkem mezi Čechami a Moravou, lze přece říci, že většina mladší intelligence moravské prošla školou jeho. Jakkoli pak se Moravské Besedě nepodařilo soustřediti v sobě všechno studentstvo moravské, přece tím více cítíme, čím nám byla, když jí už není. Moravské studentstvo zapadne obyčejně ve velkoměstském víru a zapomene na ty drobné úkoly, které v tak velikém množství na Moravě každého vzdělaného jednotlivce očekávají. Mor. Beseda byla nám náhradou za českou universitu na Moravě, v ní a v příbuzném spolku podporovacím „Radhošti“ vychovávalo se moravské studentstvo na družinu stejnými myšlenkami a city odušev nělou. Nedosáhla-li Mor. Beseda vždy cíle svého, příčina byla v nedostatečné podpoře v české i moravské veřejnosti, kteráž o duševní život svého dorostu velice málo se stará, zejména v poslední době, kdy jedinou známkou způsobilosti k vlasteneckému působení bývá doktorát. Zavinily mnoho ústrky a nevšímavost studentstva samého proti ní. Přes to vyšlo z Mor. Besedy mnoho podnětů, zde vydány byly první almanachy moravského studentstva, jejichž vydavatelé stojí nyní v popředí českého písemnictva nynějšího, Leander Čech, Fr. Bílý, Dr. J. Herben, G. Preissová, Dr. Fr. Roháček, a odtud vyšel podnět k založení české university na Moravě a pražskému obecenstvu poskytnuta příležitost seznámiti se se zajímavými stránkami neznámého do nedávna života moravského lidu.

Padla, a nic neprospěla úzkostlivá snaha nezavdati nejmenší příčiny k zakročení. Za 21 let nedostalo se Mor. Besedě výstrahy, napomenutí, tím méně důtky. Ti, kdo stále ukazují na oko svou otcovskou péči k našemu národu, nechť považí, zdali ničením spolků, k nimž chová se ve veřejnosti pieta a které odvracejí mládež od života hospodského a od nejvšednějšího materialismu, má se lid přivésti k pokojnému smýšlení. Za důvod rozpuštění uvedeno posýlání časopisů svobodomyslných a schůze brněnská z r. 1891. a přerovská z r. 1893., při nichž prý došlo k politickým projevům. Schůze brněnská byla ostatně úplně schůzí důvěrnou a neměla s Mor. Besedou nic společného, a na schůzi přerovské jen mimochodem vzpomenuto českého státního práva, jako podmínky k dovršení naší kulturní samostatnosti, proto také nedostalo se řečníkům nejmenšího napomenutí, ani nebyla rozpuštěna, jak žádá zákon, když se na schůzi překročí stanovy. Byli tedy strážcové státní bezpečnosti jak při valných hromadách, tak i při sjezdech po několik let velice málo ostražiti, že mohly projíti projevy, které po letech uznány za nebezpečny. Ale nač uvažovati? U nás je na konec politikou vše, ať se mluví o kulturních, hospodářských i sociálních potřebách a jestliže se z tohoto přísného měřítka něco sleví, vykupujeme to tím větší úhanou na své mravní podstatě. To by mělo považiti i moravské studentstvo, a tím mocněji zahořeti touhou k přemožení překážek, které nedovolují přístup k lidu a k jeho povznesení.

Politické a sociální názory v Kollárově poesii.

Napsal *Dr. J. Jakubec.*

I.

Vlasteneckým básním Kollárovým upírává se ráz politický. Názory jeho politické a sociální zůstávají buď nepovšimnuty nebo tvrdívá se hlavně na základě jeho spisu o literární vzájemnosti slovanské, že vůbec neměl snah politických. Neprávem. Kollárovi právě musí se přičítati za velikou zásluhu, že tuto stránku, o které si ostatní vlastenci sotva dovolili mezi sebou šeptati, první u nás uvedl v poesii a v život. Tím snahám o probuzení českého národa dostává se pevnějšího podkladu, na kterém mohla se teprve budovati existence národní.

Politické a sociální názory Kollárovy valně liší se od sebe v jednotlivých dobách. Ukázal jsem jinde*), v jakém ovzduší Kollár vyrůstal, jak osvojuje si politické a sociální myšlenky svého okolí a jim podléhá. Z počátku básník cítí a myslí zcela ještě v duchu těchto myšlenek.

Po návratu básníkově z Jeny do vlasti, tedy v první jeho činnosti poetické nesou jeho názory politické a sociální zřejmé známky onoho německého prostředí: jsou mladistvě radikální, opoziční, ba revoluční, kdežto později vládá v nich ráz mírnější, neurčitější, až po mnohé stránce básník přispůsobuje se docela názorům konservativním.

V prvním oddíle chci vylíčiti snahy a názory Kollárovy, jak dají se vyčísti z básní vzniklých asi r. 1820; některé jako „Vlastenec" objevily se sice později, ale v oné době byly již napsány. —

Politické události na počátku 19. věku dodávají v Němcích zralejšího kvasu přemnohým snahám z doby literární revoluce, zejména kult křesťansko-germanský, blouznění pro starý věk germánský, z toho pak abstraktní němectví, „Deutschthümelei", bezmezná nenávist všeho, co jen z daleka na sobě mělo ráz francouzský, při tom však horování pro zásady revoluce francouzské: rovnost, svobodu, bratrství. Nadšení bojovné přivádí zejména přísnější názory mravní, žádá se a s oblibou hledá se život prostý a bezúhonný, otužilost tělesná. Všude tu zavládá zbožnost a život křesťanský, zejména v bojechtivé mládeži.

Po stránce osvětné v této době rodí se tolik geniálního, tolik tu tvůrčí síly! Tolik jmen světového významu! Proto duševní předáci sami a zejména mládež je přesvědčena o velikém určení Německa. Z toho později, zejména z dobytých vítězstvích nad nepřemožitelným Napoleonem, mládeže zmocňuje se veliké přeceňování sebe a chvástavost. I zálibou pro minulost vychovává

*) Osvěta 1893 „Jan Kollár v Jeně".

se národní samolibost. Zdá se jim, že jen germanský pravěk může se honositi samobytnými mravy a skutečným charakterem. Pietu k německé dávnověkosti i historii hlásají básníci i vědci.

Vedle spisovatelů nabývají profesoři na universitách nejmocnějšího vlivu; universitám připadá nyní po rozkvětu věd vůdčí úloha. Ovšem mládež universitní nespokojovala se pěstováním věd, nýbrž chtěla uvažovati a rozhodovati též o povinnostech státu k národu. Veřejný tisk v studentech budí odpor ku vládám. Vracejí se zase k pomoci, které v dobách tísně i stát pruský dával svou sankci — k tajným spolkům. Tyto často nemívaly nic nepatrnějšího na programu než mediatisování nebo vraždu tyranů.

Nad jiné pak snahy nejmocněji a nejsrozumitelněji ozývá se volání po sjednoceném Německu. Nedůstojné pokoření připisují nesvornosti a roztříštěnosti německého národa. Proto všude pracuje se v tomto smyslu. Na „německou nejednotu" stěžují si všichni vlastenci němečtí. A čím menší oporu měla tato snaha v minulosti, v dosavadních dějinách malých státečků, tím hněvivěji a s tím větším přesvědčením domáhají se jí všude; neboť právě historie naučila tomuto požadavku; z ní poznávají, že příčinou pokleslosti vlasti je rozervanost a roztříštěnost německých kmenů. Historik Niebuhr dokazuje, kterak německá povaha zakrněla prázdným praživotem malých států, kterak v jeho době „možný jest plný život jen ve velikých státech, které shrnují to, co je sourodého." Volání po jednotě ozývá se též ze spisů a přednášek Fichteových. Myšlence té oddávají se státníci jako Stein, jí dovedou se nadchnouti i publicisté jako Arndt a Görres. V tomto duchu pracuje se hlavně mezi akademiky. Ukazují na „společný cit náležeti k jednomu celku" a zakládají si buršovstvo na zásadách úplné rovnosti a bratrství, přísnějších mravů a křesťanského ducha. Tyto snahy ve studentstvu podporují i profesoři na universitě, kteří běžné tyto ideje jednoty, neobmezené volnosti a úplné individualnosti vkládají jako základní názor světový do svých čtení universitních.

V poesii Kollárově prvních let většina těchto snah a tužeb projevuje se znatelně. Jsa duch vnímavý a vznětlivý živě vpravuje se v ducha svého okolí a přináší si odtud ideje, jejichž potřeby nikdo u nás do té doby nepociťoval. Odtud ten neobyčejný dojem Kollárova zjevu mezi českými vlastenci. Pro české vlastence zněl z jeho básní duch zcela nový.

Kollár přináší si především živé povědomí o ponížení a útlaku Slovanů pod cizími vládami. Povědomí toho Kollár nabyl ze svého prostředí německého. V Německu, zejména v Prusku všichni vlastenci nesou s bolem a s tajeným hněvem nejhlubší pokoření za cizí vlády Napoleonovy; připravují se, aby setřásli potupné jho. Nejširší vrstvy chápají nadšení v tom smyslu, že jde tu o zničení potupné cizí vlády. Fichte ve svých „Řečech k německému národu" opakuje svou myšlenku: Národ, jenž nedovede se spravovat sám, má se vzdát i své řeči. Ve sterých obměnách prozpěvují se tu bojovné písně, z nichž sálá neukrotitelná nenávist k cizímu jhu, síla národní vášnivosti, asi tohoto druhu: Rettung von dem Joch der Knechte, das aus Eisenerz geprägt, eines Höllensohnes Rechte über unsern Nacken legt! (Heinr. Kleist).

Avšak i po ukončeném boji za svobodu zůstává v srdcích zejména mládeže universitní neukrotitelný hněv k Francouzům a „wälsches Wesen", jemuž někteří vlivní předáci jako Arndt, Jahn, Fries, Oken, Luden a jiní znovu a znovu dodávají výživy. Vždyť po válce již v dobách klidnější úvahy Arndt tento vzbouřený fanatismus proti Francii velebí jako svaté pobouření, jako

náboženství německého národa. Kdykoli tito Teutonové myslili na povznesení své vlasti, vždy zároveň plnou měrou překypovalo jejich srdce vztekem proti cizině.

Z tohoto ovzduší zajisté snadno si vysvětlíme, že i Kollár z celého života politického za první úkol Slovanů pokládá vytržení se z nedůstojného jha cizinského. Vždyť doma viděl tytéž poměry, jaké byly v Němcích za jejů za svobodu, tytéž tedy příčiny k setřesení cizinské vlády, která nemá pro poddaný lid srdce a porozumění. Zcela podobny oněm bouřlivým projevům německých básníků, které Kollár se zálibou čítal, jsou na př. tyto jeho myšlenky:

Vlast dary vám, aby jí svobody jste vy dar dali, dává,
vy však pod jarmem lkáti volíte cizím?
Zdaž kovu rovně jiným nenese, by se rámě slovanské
cvičilo vlastní kouti si berlu i meč? (Vl. v. 48—50).

I ten obrat podobný onomu Arndtovy básně „der Gott der Eisen wachsen ließ, der wollte keine Knechte“,

Obzvláště těžce nese básník, že Slovanům cizinci „k své žni trhají roli“, a Slované umírají za cizí zájmy jako gladiatoři pro choutky necitelných tyranů:

Přece co ke štvanici schovaný lev jen za cizinské
mládť nám se spanilá nechtě bojiště vleče. (Vl. 63—64).

Podobnými důvody jako v Němcích vyvraceli vyšší příkaz závazku vrchnosti, bojuje i Kollár proti tomuto důvodu:

Nestřete mi k těše, přísní mravokárci: poslušnost!
Ej, co ta? Jen mrzký plášť zženilosti vaší. (Vl. v. 55—56.)

Ale přímo a určitěji básník označil tyto poměry v jedné básni, která vyšla bez pochyby z Kollárova péra: Po Vltavě houpají prý se člunv Němců. Plnokvětou vládu Svatopluka v loupež schvátla Maďarova ruka; Rakušan na splácí zbrodný druh: a Slovana hněte druh i druh. Co je zdárno, na ramenou to musí, jasná hlava, zlatomožný rod; jiný sází, jiný češe plod, po vlastech nás chudá bída dusí.“ Dr. Fr. Bačkovský. (Sebr. drob. básně Koll. str. 70)

V tehdejší době myšlenky podobné nemohly mezi vlastenci českými najíti zúrodňující půdu. Po dvěstěletém úpadku všeho života veřejného, kde někdejší právomoc stavovská nedůstojně živořila, v širokých vrstvách národa v kruzích vzdělanstva utuchl nadobro zájem pro život státní. Ale jak zcela rozdílné smýšlení při stejném ponížení vlasti Kollár nachází mezi svými pokrevními bratry! Proto v hněvu žaluje především na ně, když apostrofuje duchy nejstatečnějších knížat slovanských:

Stíny Lauritasů! Svatopluků! Jak vás možno z hrobu vyvésti, byste uviděli neřesti národu a hanbu svojich vnuků, netoužících ani střely luků k svobodě vzíti do pěsti ani okovů svých bolesti krotiti hrou vlastní řeči zvuků! Plémě Penna ledva pomstu tutlá skřipně zlatý řetěz trhaje, jímž je víže ruka matky útlá; nám krev milou cizí žízeň chlastá, a syn, slávy otců neznaje, ještě svojím otroctvím se chvastá! (Sl. Dc. II, 143.)

V poměrech tak neutěšených, v jakých Kollár našel po svém uvědomění svou vlast, vytanul mu nutně na mysli kontrast mezi žalostným stavem přítomným a mezi slavnou minulostí. V dobách ponížení a malomoci národní je to myšlenka, jež nejdříve se vnucuje a která je zároveň prostředkem nejúčinlivějším. Proto i u nás první křisitelé neuvědomělému národu především světlují velikou a slavnou minulost jeho a hledají v ní pro sebe útěchu. Neustálým odkazováním v minulost, ve kterou fantasie přikresluje jen samou

sílu, ctnost a velikost, i básníci němečtí od Klopstoka a Göttinského spolku básnického až do básníků vlasteneckých v bojích proti Napoleonovi kárají netečnou přítomnost. Tam viděli železné Germany, kteří potřeli nepřemožený Řím, zde naproti tomu chabý věk současný, úpící pod násilnou cizí vládou. Proto povzbuzuje básník druhy své, aby zahloubali se ve vznešenost starých domácích dějin a poznávali, jak mají bojovat v nové sebedůvěře v přítomnosti.

Týž zdrcující kontrast namanoval se neustále i našemu básníkovi, když ze smutné přítomnosti přenášel se v doby národní síly a velikosti. Nevidí pout v jejich vnitřním zřízení sociálním, na př. v robotě, proti kterým v době přítomné tak směle bojovali, nýbrž jen nezávislost od ciziny, národní samobytnost. Svoboda hrdinných předků, na niž nikdo neopovážil se sáhnouti, a poroba jejich chabých potomků, toť nejoblíbenější obrat u básníka. Opakuje jej také několikrát s malými obměnami.

Nám zmizly, ó žel, skutky našich dědů; utichly hlasné za s v o b o d u hromy; roztřen slepou s jménem patou již prachtě za vlast hrdinů bojovných.

Kde ples radosti zněl, snad úpí žalost, kde z b r a ň s v o b o d n á, teď ř e t ě z ů h r k o t; a struna předků svých otrocké zanedbala šrámy hojit potomků.

(Královédv. rukopis.)

Takovéto odkazování k minulosti má v sobě vždy něco elegického, protože svědčí o síle n á r o d a buď ještě nevyspělé nebo zemdlelé. Zpěvům toho druhu chybí bezprostřední důvěra a neodolatelná přesvědčivost, protože z nich mluví jen neplodný hněv málomocného, jenž neuchvacuje k činu. V dobách velikého vzrušení národního a v sebevědomé síle básníci a vůdcové opírají se pouze o bezprostřední přítomnost. Tak bylo tomu i za rozkvětu německého vlasteneckého básnictví v letech 1813 a 1814, kdy rozruch a nadšení celého národa našlo hlavně v básnicích Körnerovi a Arndtovi své mluvčí. U Kollára právě toto zahloubávání se v minulost roste s dobou pozdější tím mocněji, čím blíže seznamuje se doma se skutečnými poměry, čím poznává více případů národní netečnosti a neuvědomělosti.

Ve snahách českých vlastenců Kollár postřehuje hned jeden nedostatek — nikde neozývala se ani v nejmenším snaha po samostatném zřízení politickém, které by bylo slovanské duchem i formou.

A právě po bezohledné vládě cizinské v Němcích, které nebyli zvyklí, ozývá se všude volání po domácím státu. Tíseň politická přivádí vědomí, že jen národní uvědomělá vláda může povznésti národ. Görres na př. vložil Napoleonovi slova do úst: „Národ bez vlasti, ústava bez jednoty, knížata bez povahy a smýšlení, šlechta bez hrdosti a síly, to vše muselo mi slibovat snadnou kořist“. (Treitschke).

Poněvadž nesplnilo se očekávání všeobecné po vítězných bojích za svobodu, zejména representativní zastoupení národa, generace tato je se starým řádem státním nespokojena. Udržuje přesvědčení o neomylnosti národa. „Národ“ stal se všem kouzelným heslem a idealem. Bez národa není lidství a bez svobodného občana není svobodného člověka! volá Arndt. Demokratické i republikánské ideje mají zejména ve volném tisku mocného zastance.

Ale všechna politika je rázu literárního. Učencům i spisovatelům Montesquieu a Rousseau podávají zde základní myšlenky. Historik Rotteck i filosof Fries hlásají, život státní že má vycházeti zdola t. j. z národa. Arndt na př. i Fries velebí nesmírně cenu veřejného mínění. Ale široké vrstvy národa nemají pro politický život, který podle běžného názoru měly převzíti, aby „zhojily bolesti německého života státního“, nejmenšího smyslu a záliby. „Veškeré vzdělání doby bylo ještě skrz na skrz nepolitické, methodu poli-

ického myšlení, umění věcného výkladu měli mezi všemi německými publi-isty jen dva: Niebuhr . . . a Gentz (Treitschke c. I., 675).

S neukrotitelnou nenávistí k Francouzům probouzí se touha po do-ácí vládě. Fries, profesor v Jeně, který měl největší vliv na mládež a ládě na Kollára, ve svých řečech i spisech poučuje mládež a neustále do-áhá se nezávislosti německého státu na cizině, nezávislosti německého ná-da na cizím právě, cizím mravu a cizí řeči. Jen v nezávislém národě že se vyskytovati pravé vzdělání, když veřejné záležitosti svěřeny jsou vla-necké vládě. Celá tato doba a s ní i Fries horuje pro zřízení kon-ituční.

Kollár hned na počátku své činnosti literární pronáší podobný názor. „Daremná práce" D. b. str. 90).

Květ v kořen obrací, z kamene zdí v oblaku zámky:
kdo vzdělanost žádá národu dřív než obec.

Na tuto nutnost vlastní domácí obce, má-li zdar a rozkvět kynouti árodu, okazuje ještě jindy. Vývoje vzdělanosti a pravé existence národu stává se teprve ve státu; bez obce zůstává národ jen děckem:

Věčně-li děckem budem? veliký bez národu národ?
vlastenec an cikán, an co žid, obce nemá? (Vl. v. 57-8.)

Jinde („Slovanská svatba" Dr. b. str. 105) charakterisuje snahy jiných isovatelů tímto obratem:

Národ jest ženichem, choť obec, věno jest řeči sláva:
my chceme, můž-li to být, bez chotě míti věno.

Při tom zcela podle humanních názorů Friesových nechce slovanské ce na úkor svobody jiných národů; nýbrž rovně vedle nich:

Měj Němec, Anglia měj, Frank, Vlach měj své meze vlasti,
kým Slovanům právem k své žni trháte roli? (v. 59-60).

Ale nejšíře a nejjasněji, zároveň i nejsměleji požadavek svůj básník yslovil ve zn. II. 56:

„Jest-li Slávy rumy ještě vstanou rukou vaší, příští potomci, věřte zku-šenému vědomci, jehož ústa tu k vám radu vanou:

„Zřiďte obec, jedním jménem zvanou, pevnou, ať ji cizí ho-lomci, svornou, ať ji vlastní lakomci nezbourají novou zase ranou; údy mnohé, hlavu jednu mějte vyrostlou však z těla vašeho, černé s bílým nikdy nemíchejte. To nás cestou posud vedlo křivou, vy se chraňte bludu našeho, a vlast stvořte čistou trvanlivou".

Z místa tohoto nejzřejměji mluví politický panslavismus Kollárův. Chce jednotný stát slovanský, složený z různých kmenů slovanských, s jedním vladařem a to vladařem ze slovanské krve. K tomuto požadavku při-vedla jej historie národů slovanských. Tedy docela týž sen, jaký měli všichni intelligenci němečtí a který zejména hned po příchodu Kollárově do Jeny s ta-kovou nadšenou silou projevil se při slavnosti wartburské*). Ti pomýšleli si velikou jednotnou říši německou, které byl by císař Rakouský v čele. Literak nevadila jim v tom neznalost skutečných poměrů. Podobně u Kol-la z nadšení pro svobodu svého národa objevují se jen povětrné plány, založené na božské neznalosti o podstatě a podmínkách skutečných říší; ne-počítá s danými poměry, nenastiňuje konkretního cíle, jehož bylo by lze do-sáhnouti, na čem by měla spočívati forma státního života slovanského, která by měla dala uskutečniti. Ovšem u Němců snahy tyto přece měly jiný podklad

*) V. můj článek „Jan Kollár v Jeně". Osvěta 1893.

a jiné podmínky nežli u Slovanů, nejsouce svými útvary politickými tak chimerické jako u Kollára.

Pro své tužby a snahy Kollár dovolává se hned práva historického, hned zase práva přirozeného, právě tak jako tehdy oba směry tyto ve veřejném mínění a politickém tisku německém navzájem se mísily a křižovaly. Kdežto v 18. stol. převládalo právo přirozené, na počátku 19. stol. někteří právníci jako Hugo, Savigny, historik Niebuhr a j. přivádějí k platnosti právo historické. Avšak proti těmto názorům první směr nachází mocného zastance v novém liberalismu, hlavně v publicistovi Rotteckovi. Ovšem širokým vrstvám zásadní stanovisko mizí a z náhledů obou stran osvojují si jednotlivé myšlenky, které přizpůsobují svému pojímání.

Tak i Kollár hledě přesvědčiti o spravedlnosti svých snah hned dovolává se stavu dávno bývalého, hned zase ukazuje na přirozené podmínky; na př.:

Proč kde Maďar bydlí, nemluví Slovan tu maďarsky?
Dřív tu Slovan bydlel, proč ne slovansky Maďar?
(„Ty pán, já pán" Dr. b. 92.)

nebo:

Předky (hledáš)? Labe s Dunajem snad pili dříve vašich? (Vl. v. 62.) a j.

Vedle toho důvod pro zřízení veliké říše slovanské nalézá v ohromném celku, ve kterém je utajená síla, světu posud neznámá:

Důvodu vlády hledáš? Kde větší je ve světě národ? (Vl. v. 61.)

Tato dvě různá stanoviska, ovšem jen zásadně různá, co do účelu však stejně vedle sebe platná, objevují se v jiné podobě i v pozdějších názorech Kollárových.

Tyto snahy a plány Kollárovy plynou z nezlomného přesvědčení, že Slovanům děje se křivda, která nemůže trvati věčně.

Této naivní víře ve zbudování jedné veliké říše slovanské dá se najíti psychologický podklad v tehdejších poměrech politických. Kollár jako vlastenci němečtí jsou očitými svědky, jak politicky mění se tvářnost Evropy. Napoleon ztroskotává staré mocné říše a staví místo nich svou říši světovou. Ale ač utvrdilo se přesvědčení o Napoleonově nepřemožitelnosti, přece i tento kolos, zabírající tak ohromnou část Evropy, podlehl nadšení a nebývalému uvědomění národů podmaněných. Z toho zajisté básníkovi podávala se další myšlenka sama sebou. Což aby s týmž zápalem pro věc, s týmž nezdolným nadšením procitli jednou i Slované proti svým utiskovatelům?

Myšlenku Kollárovu mohly podporovati některé události posledních let; na př. plán Napoleonův zříditi z trosek z Polského království republiku polskou; nebo snaha cara Alexandra, o níž veřejnost dovídala se tiskem, zříditi samostatné království Polské pod protektorátem ruským.

Ve slovanství Cara Alexandra a Rusů Kollár má neobmezenou důvěru. Představuje si také zřízení veliké říše slovanské pomocí ruského meče; ten má mstíti i křivdy Slovanů rakouských proti germanisujícímu systemu centralistickému. Tak volá v básni, která kolovala pouze v opisech:

„Pojďte, pojďte jarobujní Rusi! mocní mstitelové našich škod; vašich mečů vraždná luza zkusí." (Drob. b. str. 70.)

Nikde však nevyslovil, že by tato nová říše slovanská za hlavu svou měla voliti cara Ruského. Jediné přimknutí ostatních Slovanů k Rusům dá se vyčísti z obrazu v Předzpěvu:

„... neb raději k velikému přichyl tomu tam se dubisku,
jenž vzdoruje zhoubným až posaváde časům." (Vl. v. 5—6.)

Přesvědčení o nezdolné síle Rusů Kollárovi jako celému ostatnímu světu utvrdilo vítězství nad Napoleonem dosud nepřemoženým. S hrdostí odkazuje své bratry na veliký příklad obětovnosti, jakou osvědčila Moskva v plamenech:

„Zarděte tím skutkem sesterské Moskvy se bratři,
tak hle, drahý svobody sloup si ta z ohně dělá (VI. v. 41—2).

Ale již v této době Kollár jednotný život slovanský počíná odlučovati od základu politického. Myšlenku, kterou slyšel pronášeti o rozdrobenosti kmenů německých na wartburské slavnosti: „Hanba jestiť vzdělanému žáku jiným jiným nebýti než Sasíkem, Hessem, Frankem, Švábem, Prusem, Rakušanem, Bavorem, Hannoveránem, Švejcarem atd. Nechať budoucně zmizí tato pýtva národní mezi námi, a buďme jedno tělo, jeden národ německý“ (Pam. 261), applikoval docela na naše poměry slovanské v nápise „Dobrá rada“ (str. 104):

Co jsi ty? Čech; co ty? Rus; co ty? Srb; a ty? já Polák iestem.
Vezměte rejstra, bratří, smažte to, pište: Slovan.

Je pevně přesvědčen, že taková budoucnost společného života slovanského — ale o politickém útvaru jeho již ani zmínky — jistě nastane v dějinách:

„Jen století, vnukové! moudřejší k národu přijdou:
tyť po slovansku jenom psáti, ne polsky budou;
tyť po slovansku jenom čísti, ne rusky budou;
tyť po slovansku jenom hráti, ne česky budou;
tyť po slovansku jenom píti, ne srbsky budou.“ (Dr. b. 104.)

Mezi buditeli slovanskými neváží si Kollár těch, kteří chtějí pěstovat jen individualitu kmenovou; pravou, trvalou snahu vidí jen u panslavistů („Strany“ Drob. b. 95):

Dvě strany teď vznikají v Slovanech; buďtež ticho, vášně!
O strom jedna celý dbá, a druhá jen o list.

Nechci se pouštěti v další rozbor, jak vyvíjela se u Kollára tato slovanská myšlenka; není to účelem tohoto článku. — (Příště dále.)

Seskupení a zastoupení zájmové.

II.

V předešlém čísle projevila redakce t. l. ochotu zahájiti diskussi o zájmovém zastoupení a přijati úvahy z kteréhokoli táboru. Spolehaje na tuto ochotu redakce hlásím se tímto článkem jako protivník zájmového zastoupení.

Pan Dr. H. prohlašuje snahu po zájmovém zastoupení za snahu reformní „poskytující naději na východ z bludiště dnešních nezdravých poměrů.“ Dle mého náhledu bylo by zájmové zastoupení jen utužením nezdravých poměrů.

Co chce se dosíci zastoupením dle zájmů? Aby „nikoli individuum dle nahodilého svého smýšlení politického, nýbrž celý stav volil své representanty ve sbor zákonodárný, již v první řadě jen zájmy tohoto svého stavu povinni budou zastupovati.“ (Dr. H.). Tím má býti organisována válka tříd v parlamentě, v zákonodárství, tím všechny zákony mají projíti u každého poslance prismatem jeho stavovského názoru. Tímto prismatem projdou zákony o školství. Co všechno bude se zdáti některým stavům zbytečným z látky probírané! Jak dlouho má trvati navštěva školní, o tom také budou jisté názory u jistých stavů. Politické, trestní, finanční zákony projdou také prismatem stavovských zájmů. Pan Dr. H. myslí, že konflikty, které vzniknou, nebudou „řešeny brutálným majorisováním číselné většiny jednotlivců, nýbrž cestou kompromissů a rozhodčím votem živlů nejméně interessovaných“, čímž dojde se k sociálné harmonii.

A což když ke kompromissu nedojde, když se bude řešiti nějaký spor cestou koalice několika stavů proti jednomu? Cesta kompromissů je těžká, neboť p. Dr. H. předpisuje stavovskému poslanci, aby „v první řadě zastupoval zájmy svého stavu.“ Rozhodčímu votu nejméně interessovaného těžko se podrobí stavy vychované v názoru, že jen člověk jejich stavu může věci rozumět. Ale i kdybychom to připustili, co stane se, bude-li tento třetí neinteressovaný stav rozhodovati podobně nestranně jako ku př. velkostatkářská kurie českého sněmu (která dle p. Dra. H. patří k sněmu zájmově konstituovanému) v národnostních, politických a hospodářských otázkách českého národa?

Celá konstrukce zájmového parlamentu p. Dra. H. zdá se mi zmechanisována. Myslí si p. spisovatel, že nebudou v témže stavu různé názory, jak uspořádati poměry stavu, a dle toho různé strany, liberálné, konservativní, státně socialistické, socialistické atd.? Myslí, že tyto různé strany nebudou spojovati se s těmi stranami jiných stavů, které mají s nimi společnou ideu celkového uspořádání hospodářského? Vždyť zavedením stavovského zastoupení nezmizí se světa všechny theorie národohospodářské. Jakmile tedy většina voličů některého stavu bude míti jiné názory o uspořádání hospodářských poměrů než menšina, která při poměrném

zastoupení, (které snad by bylo zavedeno) dostane také mandaty, nebudou ani ve stavu názory stejné, a kompromissy proto budou tím obtížnější.

Nechápu také, proč by ve stavovském parlamentě národnostní i politické spory pozbyly půdy. Pozbyly snad půdy dnes, kdy prohlášeno v rakouském parlamentě, že politické a národnostní otázky nepřipouští koalice k projednávání? Je vůbec možno politiku odděliti od hospodářských otázek? Což nesouvisí vše dohromady, což uspořádání státu, zemí, obcí, veřejných úřadů nemá vliv na hospodářské poměry? A což teprve ku př. poměr náš k Uhrám, poměr k zahraničným státům, obchodní a dopravní smlouvy? Co pak tkne se otázek národních, nelze si přece mysliti, že by se přes ně přešlo k dennímu pořádku bez jejich vyřízení. Vyřízení jich bylo by však ve stavovském parlamentu stejně obtížno, jako v nynějších. Což by se nenamáhali příslušníci jednotlivých stavů, aby právě jejich národ a jejich země prospívaly co nejvíce hospodářsky i kulturně? Jestliže by jejich národu bylo jakkoli křivděno, což by se ho nezastaly? To přece není jen tak lehko možno. To by vůbec již kompetence parlamentu zájmového musila býti o tyto otázky ztenčena.

P. Dr. H. je přítelem kompromissů, které by se mezi stavy prováděly. Je otázka, nemohou-li se kompromissy prováděti mezi politickými stranami. Předpokládáme ovšem, že každá politická strana bude míti svůj pevný hospodářský program. Bude-li chtíti strana dosíci harmonie společenské, upraví svůj program takovým způsobem, aby konečné jeho uskutečnění vedlo k takovéto harmonii. Zájmy různých tříd obyvatelstva povedeny zde budou v boj před sděláním programu, a program jako výsledek boje bude kompromisním. Jednotná vůdčí idea tohoto programu bude ovšem nutna, a tím právě práce pro budoucnost usnadněna. Nebude to pracování ze dne na den, jaké by musilo nastati v parlamentě, jak si jej myslí Dr. H.

To stále jen mluvíme o parlamentu založeném na hospodářských rozdílech občanů. V tom však právě leží hlavní vada návrhu p. Dra. H., že povyšuje jen a jen hospodářské zájmy za důvod zastoupení a myslí, že tím dojde se k sociálné harmonii. Nejvýše by se mohlo dojíti k hospodářské harmonii a to ještě s těží, poněvadž se zde povyšuje stavovské sobectví za základ, z něhož se má vycházeti, a prospěch celku úplně do pozadí je zatlačen. Kollise mezi zájmem stavu a zájmem celku se budou dostavovati i pak, a bylo by vskutku neštěstím, aby zájem celku obětován byl zájmu stavu. Praví-li p. Dr. H., že seskupení zájmové má podporovati individuum v jeho boji tam, kde toto jest slabé proti přesile, souhlasím, aby však stavovské zájmy hospodářské kladeny byly výše než všechny ostatní zájmy a než hospodářské zájmy celku, s tím souhlasiti nelze. Nevidím také příčiny, proč by právě stavy měly diktovati zákony ústavní, politické, kulturní atd. a proč by právě takové zákony jen s hospodářského stanoviska posuzovány býti měly. Hospodářské organisace ovšem je potřebí. Nesouhlasím však s p. Dr. H., že by sociální zřízení středověké bylo obdivuhodné, ani že by bylo zničeno úmyslně liberalismem. Celé cechovní zřízení ku př. samo se zničilo svým zpátečnickým směrem, obmezováním nabytí samostatnosti mistrovské, zákazy strojů, nechutnými spory o obor řemesel atd. Tato ohniska odporu proti technickému pokroku řemesel byla zrušena; zda-li ku prospěchu či neprospěchu, nedá se jen tak všeobecně říci, musily by všechny dobré i špatné stránky těch obdivuhodných zřízení objektivně posouzeny býti. Nové zřízení hospodářských společenstev by musilo býti založeno na základech zcela jiných než středověké cechy, musilo by ponechávati hojně individuální volnosti a pod-

nikavosti. Proč by však takovéto celky stavovské musily míti výhradně moc zákonodárnou, ať přímou nebo nepřímou volením do parlamentu, nechápu. Vždyť by přece úplně postačilo, aby organisací vnitřní (úvěrem, stroji, zaopatřením práce, regulací odbytu atd.,) hledělo společenstvo působiti ku povznesení stavu svého. Hospodářské zákony dotýkající se zájmů jednotlivého stavu jsou vlastně řídkostí. Každý téměř zákon vrhá svoje světlo i svoje stíny na stavy jiné. Tak na př. snaha rolnictva po zvýšení cen obilí vedla by po svém provedení k zhoršení stavu všech, kdož živi jsou z p e v n é služby neb mzdy (úředníci, dělníci), a jen povznešený názor, který by hleděl zmírniti tyto následky, byl by správný.

Ale i kdybychom připustili, že dosáhne se v takovém parlamentu harmonie hospodářské mezi stavy, nedosáhne se tím harmonie s o c i á l n í. K této je daleko více potřebí než jenom hospodářského souladu, a zájmové zastoupení s kastovním sobectvím jest neschopno spůsobiti soulad společenský. Ono do popředí nestaví celého člověka, jak jest, jak žije, myslí a touží, nýbrž staví zde jen živnostníka, rolníka, velkostatkáře, dělníka atd. a zkoumá jak tento myslí, ne o svých č l o v ě č e k ý c h zájmech a o zájmech ostatních l i d í, nýbrž jak myslí o zájmech svého p o v o l á n í a zájmech svého s t a v u. Zájmové zastoupení nežádá na voliči j e d n o t n é h o n á z o r u s v ě t a, nežádá od něho pevného názoru o politickém, mravním a kulturním uspořádání společnosti, nýbrž žádá jen názor o nejlepším uspořádání poměrů j e h o stavu. Zájmové zastoupení vede voliče k zanedbávání celkového prospěchu, a na celkový prospěch dbá se jen tehdá, když jest společný s prospěchem stavu. Praví-li se, že umlknou otázky politické a národnostní v parlamentu zájmovém, béře se zde za příklad neplodnosti v zákonodárné činnosti parlament, o němž hned na to se praví, že má nejvíce prvků zájmového zastoupení. Ale neplodnost v oboru hospodářského zákonodárství bude všude tam, kde není provedena ještě ta nejzákladnější a nejnutnější reforma zřízení státního dle hospodářských a národních potřeb jednotlivých zemí. Zastoupení dle zájmů u nás právě dokazuje, že je neštěstím pro parlamentarismus, postaví-li se řád volební a tím parlament na jednostranné třídní stanovisko.

Druhá vina leží dále v tom, že u nás nežádá se také na politických stranách vytvoření úplného a celistvého programu ve všech oborech, že u nás strany seskupeny jsou národnostně a politicky, (v kterýchž bodech programy jejich jakž takž jsou ustáleny), kdežto v hospodářském programu jsou nejasny a neurčity; liberálními hospodáři býti nechtějí, socialisty také ne a střední cesty buď nehledají neb nenalezají. V neurčitosti programu hospodářského spočívá nečinnost parlamentu na poli reformy hospodářské.

Stejná nečinnost objevila by se však také při zájmovém zastoupení, poněvadž zde by byla táž nejasnost programu. Jediní socialisté by věděli, co chtějí a kam chtějí. Že tomu je vskutku tak, je vidno na naší zemědělské radě. Ta má býti jaksi parlamentem selského stavu. Všimněte si, mnoho-li se tam vykoná a ví-li se, co je potřebí k povznesení sedláků? Užasnete nad tím, jak málo pronikavé reformy se navrhují, jaké to jsou drobečky, které za dalekosáhlé reformy se vyhlašují. Dedukuje-li se z hospodářské nečinnosti parlamentů neschopnost politických stran k řešení hospodářských otázek, je to jen potud správné, že tyto strany vážně otázkami hospodářskými se nezabývaly, že nechtějí udělati si pevný, jasný a určitý program hospodářský. Poněvadž však žádná politická strana dosud nebyla voličstvem donucena k pevnému programu, je viděti, že i mezi příslušníky stavu k jasnému poznání směru reforem se nedošlo.

Zájmové zastoupení by přineslo snad hospodářské strany různé, ale žilo-li by se z kompromissů, žilo by se ze dne na den, a bylo by zde snad vědomí, co se chce, scházelo by však vědomí, kam se chce dojíti. Dle mého náhledu má parlament jinou úlohu než hospodářskou harmonii přivoditi, vlastně uskutečnění jejímu jen napomáhati, poněvadž zákony jsou jen prostředky k určitému cíli. Úloha parlamentu každého jest napomáhati k uskutečnění společenské harmonie, a proto ti, kdož volí, i ti, kdož jsou voleni musí míti utvořený celkový názor nejen hospodářský (resp. stavovský), nýbrž i kulturní, politický a mravní. Volič má volbou svojí přivésti k platnosti celý svůj názor, celé své přesvědčení. Parlament má pak býti obrazem smýšlení a snah dospělých členů celého národa (na volební okresy rozděleného) jak v oboru politickém, kulturním a mravním tak i v oboru hospodářském. Dokonalým obraz ten úplně nebude nikdy, ale přibližně dokonalým může býti při všeobecném právu hlasovacím se zastoupením menšin.

Strany, jež by všechny obory života společenského a státního stejně pečlivě sledovaly a lid k sledování tomu nabádaly a nutily, nebyly by stranami politickými, nýbrž, řekl bych, společenskými a od nich by bylo lze očekávati daleko spíše nápravy poměrů, než od stran vzniklých na základě stavovského sobectví, neboť u těchto bude sobecký zájem kaliti čistý zrak lidský a tak dojde se k válce nebo k příměří tříd společenských ne však k společenskému míru na základě prospěchu celku a pokroku lidské společnosti.

B.—

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

O cestách oposice.

—*ff*— Jaký význam přikládá se ve vládnoucích kruzích Moravě, dobře naznačil několika slovy baron Chlumecký r. 1884.: „Kdyby slovanský živel zaplavil Movavu a Brno, pak by se stal federalismus v Rakousku neodvratný. Jakmile se octne Morava v moci Slovanů, pak zatlačeni budeme (Němci) na dobro od onoho gravitačního bodu, k němuž nyní tíhneme, a přitažlivost Prahy vzrostla by tou měrou, že povždy nám Praha bude tím, čím nám nyní Vídeň". Neméně významný byl výrok Taaffův, že sobě na Moravě neudělá druhého sněmu českého, a známý výrok min. Konrada, že Morava nesmí býti poslovaněna. Už z toho poznati, že boj o Moravu neprovede se hravě.

Moravy jest nám třeba netoliko k zásadnímu řešení otázky české a federalismu v Rakousku, i za oportunistické politiky „na půdě nynější ústavy" neobejdeme se bez ní, nemá-li vývoj náš zrovna násilně býti zdržován. Jen tam kde k zdánlivému právu psanému připojí se moc, právo toto obhájí, jest právo skutečné, živé. Jen tam, kde mají jednotliví národové většinu na zemských sněmech, není pro ně rovnoprávnost a autonomie jenom mrtvou literou. Morava nad to jest jedinou zemí, kterou lze při jakémkoli otřesení poměrů dostati do českých a autonomistických rukou, vyjmeme-li snad jedinou Bukovinu. Lid moravský, teprve až dosáhne jakési moci ve své zemi, až nebude museti se bíti o každou národní školu, o každou rovnoprávnou tabulku, bude moci provésti ten velký assimilační proces živlů různorodých, které do těla jeho za posledních 200 let a i v tomto století byly vpašovány.

Nejhorší věc jest, že pořád konáme všecko na jednou, a k práci že jsou s malými výjimkami stále titéž lidé. Při tom nevycházíme z podivného okruhu myšlenkového, že to, co je nám na jedné straně účelem, na druhé straně je prostředkem a naopak. A tak na konec všecka naše bída vrcholí v naší politické malomocnosti. Vezměme na př. školství, bez něho nelze sobě mysliti řádnou konkurenci obou živlů českého a německého na Moravě, bez něho massy českého lidu nepovznesou se ani na poli hmotném (orbě, průmyslu a obchodu) ani na poli myšlenkovém (v umění, vědách a literatuře). To držitelé moci vědí, proto nemohouce školství české úplně potlačiti, nechávají je živořiti. Podobně je to v oboru hmotném samém. Ať je to železnice, ať je to subvence hospodářským spolkům, nebo podpora výstav, vše odvažuje se z obmezeného stanoviska nezkrácené německé državy.

Tak v moravských městech s německou nadvládou řemeslnická třída a obchodníci hynou. Na nejvýš se jim udělí německá měšťanská nebo v nej-

příznivějším případě střední německá škola a k lepšímu opevnění a k vůli větší závislosti tisíců domorodého českého lidu postaví se třeba ještě továrna. Jinak každá hybnější myšlenka takovému městu se vyhýbá, protože vládnoucí oligarchie německé nemajíce víry v trvalé udržení své nadvlády v těchto městech hledí se zabezpečiti jinde na tu dobu, až budou od vesla odstaveny. Proto jsou na nejvýše štědré k městům, kde německví je pevnější, ba jsou povolnější aspoň v poslední době i k městům ryze českým v české krajině, kde jim nelze nic ztratit. To bylo hlavním vodítkem letos při povolování české reálky Novému Městu na úkor Hodonínu, z té příčiny nabízejí se střední školy nejzastrčenějším městům, kde by ústavy takové jenom živořily, jen aby je nedostala přirozená střediska širého okolí, protože by tím německá država mohla býti nenadále přetržena. I ty dráhy mají jaksi větší spád na německá města a kraje, jak se stalo i letos na sněmě zemském. Obyčejně německý velikán takovou dráhu nebo školu slíbí, jen aby se dostal na sněm nebo na říšskou radu, a německé většině opět záleží na tom, aby takového výtečníka za každou cenu pro sebe udržela (Promber, Fux). Aby se konečně města stala duševními středisky svého okolí, pracováno trvale k odcizení měst venkovu a nad to německými spořitelnami udržována jsou jak města tak i venkov v uctivé poslušnosti. Za to se Němcům půjčuje na charakter, jak se to dělo po leta v Prostějově. Aby se venkov s městy neskonsolidoval, aby nevymizelo obmezené kastovnictví, nesmí na Moravě býti zřízena okresní zastupitelstva, neboť by se tak venkov zmohl na účinnější zasahování do veřejných záležitostí a povznesl by se hmotně a duševně. Pak přirozeně zastupitelstva těch drobných měst a městeček stávají se povolným nástrojem všemohoucí byrokracie a nemajíce sama velikého rozhledu a nedostávajíce odnikud trvalého příkladu a povzbuzení, dávají se uspávati staromodní spořádaností, která je nejbezpečnější oporou zpátečnictví a největším nepřítelem každé volnější myšlenky. Hledí se udržeti to, co tady je, není tu podnikavosti ani snahy, zlepšiti osudy všech příslušníků obce, a naproti všem žádostem jsou měřítkem staré dobré mravy a sousedská starousedlost. Bez podnikavého dohledu s hora či lépe bez rozumného vedení obcí na dráze osvěty a humanity, jest jen skrovné porozumění pro sociální úkoly obce, pro hmotné i duševní povznesení všech občanů, naopak buď nehospodárností nebo přímým ztrácením ztrácejí se každoročně značné sumy peněz, které by aspoň trochu zmírniti mohly sociální zla, která pocházejí na př. z duševního a mravního zanedbání opuštěné neb osiřelé mládeže.

Zašel jsem snad až příliš hluboko, ale stalo se tak jen k vůli tomu, že naše politická zbědovanost neušetřila ani obce, tohoto základu svobodného státu. Český člověk na Moravě jsa strhován světovou soutěží a novověkými sociálními proudy nemá nikde opory a ochrany a jest vydán na pospas dravým živlům, v nichž trpí stará jeho mravní síla, aniž se v dostatečné míře dostavuje osobní energie a svépomoc. Není kdy se vpraviti do stále víc se měnících poměrů, protože síly jednotlivců nestačí na zdolání těch mnohonásobných vlivů, které na ně dorážejí. Není zla, kterého by nepřátelská vláda lidu nemohla zasaditi, praví Mill ve svých úvahách o ústavní vládě, a na tato slova vždy vzpomínám, když si vzpomínám na vychovávací moment veřejných institucí na Moravě.

Dle toho musí býti i naše opposice na Moravě. Ona si musí býti vědoma, že mimo nedochůdče obecní samosprávy zbývá jí jediné jako spolehlivý základ ten člověk náš s hrubou svou halenou, a na tom základě že musí stavěti velikou a pevnou budovu národní samostatnosti. Úkol její je všestranný, ona

nesmí se spokojovati se slabými prostředečky na ukojení nejcitelnějších potřeb denních. Oposice musí nám býti zárukou trvalého vymanění z nečestné podřízenosti na všech polích, ať je to hmotné zabezpečení nebo duševní vyspělost a umravnění jednotlivce i celku. Ve svém boji spolehati musíme jedině na mravní a intelektuální síly našeho člověka, a odtud i všestranný rozvoj jednotlivce i celku stává se předním článkem našeho opositního programu. Chceme zlomiti jednou pouta své závislosti a tu ovšem třeba začíti od těch nejzákladnějších jedniček, od jednotlivců; jejich přirozené potřeby a snahy jsou nám podnětem k boji, ony musí býti také zabezpečením, že cíle, který jsme sobě vytkli, dosáhneme.

Pokládáme za jednu z nejdůležitějších věcí, aby sobě česká oposice a tím více lidová strana na Moravě vytkla vzhledem k Moravě podrobný, v celku i jednotlivostech propracovaný program. Znalost země a lidu je prvním krokem, který musí býti učiněn. Že znalost ta v posledních letech stoupla, že naše politické ústředí v Brně nabylo přímého styku se zapomenutými končinami moravskými, to je už proti dřívějším letům značný pokrok. Tyto drobné místní úkoly musejí býti uvedeny ve shodu s velikými cíli významu širšího, dosavadní nahodilost musí vymizeti, a kde není dosti sil nebo chuti k práci, tam třeba uměle se musí povzbuditi. Ústředí má právo na úplnou disposici jednotlivých krajů, ale musí sobě býti vědomo, že provedení úkolů okresních a krajských nejsnáze nás povede k cíli dobytí většiny na zemském sněmě, opanování obchodních komor a ústavů zemských. Stále se u nás mluví o dobývání měst s domorodým obyvatelstvem českým a s uměle vypěstovanou nadvládou menšiny. To jsou přední stanice našeho politického i národního boje. Proto by tu mělo býti vedení svěřeno nejschopnějším a nejobětavějším pracovníkům. Ovšem celek a hlavně ti, které osud postavil na svícen, nesmějí se spokojiti s pohodlným stanoviskem diváků, v boji takovém musí se zjeviti nejen mravní ale činná účast celého národa. Místní činitelé nemají třeba zatím ještě dosti moci, ale kdyby byli dobře podporováni s hora, možná že v brzku mnohonásobně to nahradí. Dosavádní zkušenosti v tom směru mnoho trpkého vynesly na světlo. Strana Šromova zejména jest tím dobýváním měst až smutně pověstná. Stalo se zrovna modou před dvěma třemi roky dobytí měst připisovati sobě na vrub a už nejodpornější to bylo, že sobě připisovala zvláštní zásluhy o dobytí Prostějova. Až se pořádně zakřikla v tomto svém nepěkném počínání, stala se poněkud skromnější. Do nedávna se vlastně ani řádně nevědělo, kolik to našich měst Němci bezprávně drží, a dosud v tom nevidíme dosti pevnou ruku. Třeba znáti stanice důležitější a pokud mají vliv na získání mandátu do zemského sněmu nebo do říšské rady, nebo pokud jsou v průmyslovém, obchodním nebo duševním směru středisky svého okolí, a dle toho s větším nebo menším důrazem na místo takové se pustiti. Němci takováto místa znají a vědí o nich nejen na Moravě samé i ve Vídni. Tu sebe prostější nápis nebo heslo vyruší je z klidu, všecky noviny vídeňské i moravské jsou pobouřeny a celá vláda se svým aparátem vyzývá se na po moc. Takovéto odlišování jeví se i při volbách do sněmů i do obecního zastupitelstva, zde když to jinak nejde, nasadí se celý agitační peněžní fond. Při minulých volbách do zemského sněmu vložili Němci do tří takovýchto skupin přes 50 000 zl.! U nás obmezuje se účast ostatní veřejnosti v takovém často smrtelném zápasu na povrchním registrování v novinách nebo na lacinych projevech gratulačních, když boj po těžkém namahání dobře vypadl. Nevyužitkovává se zkušeností, které možno je nasbírati po každém takovém vyvrácení spuchřelého německého panství. Vůbec v sněmovním jednání nedo-

cházejí takové smutné zkušenosti náležitého ohlasu. Toho je třeba litovati zvláště proto, že proti mamonářství a zřejmé korrupci nelze bojovati snad jenom krásnými zásadami, nepoctivost a nestydatá hrabivost musí býti zasažena při činu samém a to tím více, že rány tu zasazené směřují výše — proti udržovatelům nemravného ovládání většiny starého, usedlého, většinou výrobního občanstva sebrankou cizích vykořisťovatelů.

Tento boj za očistění ryze českého území od cizáckých posádek, které všelikou svěžest v kraji vyssávají, pokládáme za první povinnost každé politické strany, která činí nároky na vedení moravského lidu. Boj ten musí býti důsledný a bezohledný, poněvadž se tím zároveň posiluje občanské vědomí a politická nezávislost celých krajů. Takovýmto promyšleným plánem by se němectví, které si činí nároky na celou Moravu, obmezilo do jistých mezí — na čistě pohraniční horské končiny, kdež by nám mohlo býti dosti neškodné. Po dobytí Hodonína, valašských Klobouk, Výškova, Kyjova a Litovle máme čistě české území na Valašsku, Slovácku i na Hané, vůbec celý střed Moravy mimo hlavní dvě města Brno a Olomouc, která potom silnému proudu, valícímu se se všech stran sotva budou moci na dlouho odolati. Proud ten nezastaví nic, on je dán poměry nynějšími, a závisí j e n od schopnosti nebo neschopnosti vedoucích mužů, provede-li se dříve či později. Vlny ty odplaví nejen uměle vládnoucí menšiny, ony nezastaví se ani před Brnem a Olomoucem, jako to už silně pocítili v Olomouci od té doby, co dostal se po těžkých bojích do českých rukou Prostějov. Kdo by tento běh událostí chtěl překaziti, musil by se starati o zrušení volného stěhování, o podražení svobody živnosti, volnosti tiskové, shromažďovací. Tyto novověké vymoženosti lze ovšem všelijakými prostředky obmeziti na krátkou dobu, ale nikdy ne trvale. Ať postavíme se na stanovisko národnostní nebo nově pronikající myšlenky sociální, cíle svého na Moravě vždy dojdeme. Jen žádná úzkoprsost, nýbrž poctivá práce v duchu časovém provede tento veliký úkol konsolidační, nad nějž důležitějšího ve vnitřní politice českého národa není. Němci jsou na Moravě roztroušeni všude a v tom jejich výhoda, ale to je i pramenem jejich slabosti. To je nutí protloukati se ze dne na den bez jakéhokoli programu s jedinou jejich snahou je kaziti kulturní, národní a sociální naše snahy. Mimo opelichaný liberalismus z let 60tých nedostala se mor. němectví žádná novověká myšlenka, jediné přesvědčení je udržeti se nad vodou a v tom vším spojencem je každý, kdo má moc a vliv, ať je to byrokracie nebo hodovstvo. Dokud trvají všecky možné fondy spořitelní, pojišťovací, subvenční a zemské v jejich rukou, dotud to půjde, ale až se to jednou shroutí, moravské němectví rázem na mnohých dosud ovládaných místech potuchne a zadaz každému pozorovateli bude divno, jak se tu mohlo tak dlouho držeti.

Toto dobývání měst je předním úkolem, protože je zároveň nejúčinnějším prostředkem k dobytí zemského sněmu. Bez zemského sněmu moravského nepošine se ani česká otázka valně z místa, na Moravě jsou nové její síly, kterými bude lze působiti na otupělé čivy úřadního Rakouska. Kdyby poslanců českých, volených na zemský sněm, bylo na 40, a budou-li to mužové rozumní a věcí znalí, nevyřídí se ani jedno sněmovní zasedání proti nim, a vláda musí pak chtíc nechtíc českému živlu moravskému vydati moravský sněm.

Bez obecnějších zásad a bez většího sebevědomí, než jak jsme ho pozorovali ve straně Šromově po několik desetiletí, to nepůjde. Opoziční strana moravská nesmí zamlčovati žádného nepřítele, ona musí nepřítele oceniti v celé jeho síle a sama také počítati se všemi silami, které má po ruce ve svém lidu. Strana opoziční na Moravě musí postaviti se proti vládě a byro-

kracii, proti Němcům, židům a odrodilcům, využitkuje-li všech vhodných zbraní, pomůže sobě lid sám. Dobře účinkující prostředek našel se už ve svépomoci, a ačkoli nedaří se vše, co se pod heslem tím podniká buď pro neschopnost lidí nebo pro nedosti vyvinutou organisaci, lid časem si pravou cestu najde, aniž bude třeba prostředků násilných, musí však býti chráněn před libovůlí úřadů, aby obmezováním svobody volného projevu myšlenek nebo shromažďovacího práva nemařily se snahy zcela zákonné obrany. Lidu má býti aspoň z lavic poslaneckých, když to nebude jinak možno, dodáváno sebevědomí, a každý přehmat má tu dojíti zaslouženého pokárání. Jisto jest, že ani světu dosud nejsou v celé své velikosti a podstatě moravské poměry známy. Němci sami nepokoušejí se jich hájit. Moravské zastupitelstvo musí jak na zemském sněmu, tak i na říšské radě vystupovat u vědomí, že zastupuje velkou, silně poplatnou zemi, a že má v ní rozhodující většinu. Předním a hlavním cílem musí nám zatím ostati nabytí panství v zemi a před tímto cílem nesmíme se třásti strachem o ty „vymoženosti“ školské, bez nichž sám stát se svými ohromnými požadavky by se dnes neobešel. To je tak čistě moravský ráz naší oposice a ta se koná ne k vůli theorii, nýbrž k vůli samému sesílení naší posice.

Letošní zasedání sněmovní na Moravě stalo se zkouškou pro oposici moravských Staročechů, a možno směle říci, že zkouška ta nedopadla skvěle. S jejich strany a se strany jejich vůdců nestal se ani pokus dodati sněmu moravskému rázu politického, jim stačilo dosud, co předkládá se zástupcům lidu ve vládních předlohách a proto česká otázká co nejpečlivěji od sněmu moravského oddalována, a moravská otázka scvrkla se na tak nepatrný drobet, že by bylo třeba několika desetiletí, aby byla v celé své velikosti takovým způsobem vyčerpána. Ovšem podivně se vyjímá setrvávání poslanců, hlásících se k lidové straně, v tísnícím podruží. Poslanci lidoví setrvávajíce v jednotném klubu, hleděli si udržeti vliv na vedení tohoto klubu, zejména na nerozhodné členy, kteří dosud více dle osobní nálady kloní se na stranu vůdců, zachovávajíce na druhé straně styky přátelské s lidovou stranou. Ochota tato ke společnému postupu v jednotném klubu nebyla nijak oceněna, byla naopak pokládána za slabost, a pobyt lidových poslanců v klubu za milost, kterou Fanderlík, Šrom a jejich přívrženci poskytovali příslušníkům lidové strany. Strana starých chce všelikým způsobem zažehnati oposici živlů rozhodnějších a svobodomyslnějších. Uznáním společného klubu na sněmě od Tučka a jeho soudruhů domnívali se, že rázem zbaví se tohoto nepohodlného dozoru a bezohledné kritiky, domnívali se, že jako jindy přibráním do společného klubu pohlceny budou všecky odstíny odchylného smýšlení.

Ovšem v tom se přepočítali. Jednak základy lidové strany jsou hlubší, aby takovým čistě vnějším způsobem daly se rozdíly překlenouti, jednak doba je příliš těžká, aby i širší veřejnost nepochopovala neopravdovost Staro moravanů a jejich nedostatečnost k provedení životních úkolů našeho národa. Výsledek letošního zasedání za společného vedení všech poslanců ryt. Šromem zanechal v myslích obecenstva trpké sklamání a obecný cit rozhořčenosti došel výrazu na schůzi Českého politického spolku ještě v čas zasedání dne 13. února. Veřejnost moravská pak, jestliže dříve jenom nesměle volala k opuštění tábora Šromova, nyní hlasitě vyzývala poslance lidové.

Zde nelze trpěti již žádné dvojakosti, a jsou-li jaké příčiny, které brání nastoupiti lidovým poslancům cestu novou, nuž třeba je veřejnosti vyložiti a hledati z nynějšího bludiště východ. (Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: M. A. Šimáčkův „Jiný vzduch".) (Dokončení.)

Obrodnému processu, jaký p. autor eskamotuje na Heleně, jejímu obrácení a jejímu umravnění napomahá prostředkem velice šablonovitým, nevyjasněným a v konkretním případě více než pochybeným: p autor umravňuje totiž Helenu l á s k o u k bratranci-moralistovi, k bratranci-lékaři. Pravím, že je to prostředek pochybený. Láska není nic než projev sestředěného individua, živelný projev celé jeho zásoby, všeho skladu krve i mozku. s a m a o s o b ě je zjev čistě živelný, který nemůže zvlášť umravňovat. Ona se objevuje jedince, šatem konvence, zvyku a rozmyslu stajeného, odlití jeho podstatu, jeho pravdu. Ráz její je dán všeobecnou bilancí, hodnotou nahromaděného kapitálu, celou bytostí — teď. sestředěnou, sehnanou a projevenou, plně a nepokrytě: dle toho je buď vysoká a krásná nebo nízká a zvrhlá. Ale s a m a o s o b ě — jak vidět — láska neumravňuje, naopak roztrhává mravy a tedy u individuí — které jsou vyplněny jen mravy a ne mravností — o d m r a v ň u j e, poněvadž trhá vnější uložené pouto potlačující nervy a pouští z provazů spoutané zvíře, hrubé a jindy potlačené pudy. Jak mohla láska umravnit zvláště Helenu, je mně načisto záhadné po tom, jak ji p. autor nakreslil v prvním jednání, jak ji tam psychologicky konstruoval a složil. Musím opakovat, co jsem již zde několikráte řekl: v Heleně v prvním jednání není ani jiskry karakterového, individuelního, ani jádro a základek mravnosti, odporující vlivu typického okolí — n e m ů ž e se tedy toto jádro, tento střed, utajený bod a skrytá síla odporu láskou projevit, vyvřít ven venek a vypjat se ve zpruženém ocelovém podkladu k a r a k t e r o v o s t i. Byl by to zajímavý a delikátní problem, jak láska — láska ovšem vzácná a výjimečná — umravňuje, t. j. karakteruje, povyšuje a zmocňuje jedince vybrané — ale nic z něho, ani stopy po něm v dramatě p. Šimáčkově. On užívá lásky jako šablony na základě pochybeného a falešného, romantického předpokladu psychologického. Myslí, ž e k a ž d á láska ušlechťuje (falešně a romanticky) a proto používá jí bez dalších skrupulí, bez další analyse, bez konkretního dovození také ve svém daném případě. Dává se Heleně zamilovat — zase za kulisami — do moralisty-bratrance a myslí, že tím je všecko vyloženo a motivováno. Soudí, že pak tím působivější je jeho obrodná činnost, jeho moralistní traktaty a estheticko-citová výchova. Neuvažuje, že záhadu jen p o s u n u l o jedno další „proč" — ale nerozřešil. Zaměňuje účin za příčinu, výsledek za předpoklad.

„Jiný vzduch" p. Šimáčkův vzal si za thema, jak patrno, princip prostředí, který formulovala v naší době jako plodnou hypotésu přírodovědecká a sociologická filosofie a který pak byl přijat a nesčíslněkrát demonstrován moderními směry realistickými a naturalistickými i v umění. Princip ten ve vlastní podstatě je princip hromadnosti a nivellace, všecko pohlcující a všecky vynikající jedince v jedinou hladinu rovnající. Jest princip ztráty jedinečnosti a aktivnosti a vítězství passivity.

Tuto, řekl bych, ethickou spekulativnou hodnotu na burse myšlenky neuvědomil si naprosto p. Šimáček. Jinak nemohl by užívati tohoto principu tak nepochopitelně zvráceně a falešně, jako se to stalo v „Jiném vzduchu". Celý princip prostředí je princip připodobení a ztrávení. od individualisování, princip ztráty jedinečného a karakterového v jednotné zarovnání, zcelené hladině, ve svírajícím tlaku vnějším a okolním — slovem proměna karakteru v typ — mravnosti ve mrav. Pan Šimáček v naprostém nepochopení užívá vlivu prostředí jako principu výběrovosti, principu individualisace, umravnění t. j. usamostatnění! U něho z typů stávají se karaktery — vlivem prostředí! Tento sociologický i psychologický alogismus je podkladem jeho dramatu. Nerealisoval a nedemonstroval jej ovšem, poněvadž rozvinout jej a processně znázornit prostě nelze, poněvadž je klam ne zákon a pravda.

Vliv prostředí, který odosobňuje, pohlcuje a typosuje, je vliv pozvolný, proces pomalých ztrát, trpného a drobného otírání, neustálého, ale sotva znatelného, sotva pozorovatelného ohlodávání a vyleptávání, proces proměny chemického ustrojení, proces passivný, bolestný a zdlouhavý — proces vzduchu, vln a půdy, které působí zvolna v dlouhém postupu, v pomalé, rozmělňovací, úporně neústupné snaze, v drobných stadiích a v řadě dlouhých generací — vlekle, ale bezpečně. Nechci rozhodovat, pokud může být zcela a úplně — v rozvojovém typu svém — demonstrován v dramatě. Nechtěl bych jej nikdy z něj vylučovat, poněvadž tragická emotivnost, široká a bolestná, spí v jeho spekulativném významu a meditativném pojetí a pochopení jeho smyslu, Symbolická, zákonná a spekulativná konkretisace jeho nabízí se sama sebou. (Všecko, z čeho ani prach nepadl do dramatu p. Šimáčkova.) Ale na jedno chci zde upozornit, že proces tento — rozpoutaný, širý a rozvlněný jak je — byl by s těží sevřen i pak do úzkého rámce dramatu. Nepochopitelné je však, že p. Šimáček vyplnil jím (v jakém smyslu a jakou hodnotou právě jsem ukázal) jen půli svého dramatu. Třetí a čtvrtý akt je totiž zcela nový útvar. Čistě vnější stavba, prostě dějová, effektní, verbalistní a kombinační. Kriminální drama, jak je znali romantikové jako zvláštní genre „aventures du cap et de l'épée".

Běží totiž o následující nesnadný a zapletený příběh. Ničema Viták, když vidí, že Helena se zamilovala do bohatého bratrance a když předvídá, že z toho bude asi svatba — a že mu tedy takto ulétne jeho kořist — pojme nešlechetný úmysl překazit svatbu tu, zachránit pro sebe Helenu a získati pro ni ještě slušné věno — slovem zavraždit Prokopa.

Tento Prokop je totiž řízením autorovým nervosní a zároveň svým zaměstnáním bývalý chemik (má tedy marku pravděpodobnosti, když se povaluje u něho plno jedů). Padouch Viták nakloní si svému záměru slabocha, malíře Elise. Ale ten zviklá se v poslední kritické chvíli a podstrčený již jed zamění zase za lék. Viták, když byl zdánlivě a na oklamání starého Elise od vražedného úmyslu upustil, provede zločin na svou pěst, bez vědomí starce. Zamění znova prášky. Nalíčí jed. A skryje se pak za záclonou.

Za chvíli vrátí se Helena a Prokop z divadla. Vyznají si lásku. A Helena po všelikých kličkovaných řečech vypila by jed nalíčený na Prokopa. To ovšem není v plánu Vitákově, který v kritické chvíli vyskočí zpod záclony a vyrazí otrávené víno z ruky Heleně. To by ovšem nevadilo, aby nedali zavřít lotra, poněvadž k chemické analysi, jak poví případně rozmyslný Prokop, stačí i nepatrná kapka — ale horší je, že Viták udává otce Helenina jako spoluvinníka. „Nedáte přece zavřít svého nastávajícího tchána", míní dobrodušně ničema a přeje dobrou noc. V tom přichází starý Elis, zmožený alkoholem, kterého rozčílí bídáctví Vitákovo tak, že podlehá útoku mrtvice. Vždycky klidný a nepohnutý, jako dobře natažený budičkový stroj spolehlivý Prokop dohraje svoji úlohu v intencích p. autorových do konce: pronáší nad zlomeným tělem Elisovým k zdrcené Heleně nějakou, suše jako matematickou větu skandovanou frázi o jisté „povinnosti", která se mi již utopila v hluku vstávajícího a odcházejícího obecenstva. Ve smyslu dějového a napínavého podkladu bylo by snad místnější a tak dlouho mučené zvědavosti obecenstvu milejší, kdyby oznámil klidně své rozhodnutí, udá-li Vitáka čili nic. Je škoda, že tuto otázku nechal p. autor otevřenou. Problem, důstojný tak velkého aparátu, bude-li tento ničema zavřen či nic, zůstává nezodpověděn.

Nepatřím k té, u nás tak četné třídě kritiků, kteří vylučují z umění (specielně z realismu, které je jim uměním kat exochen) určité jevy, určité náměty, určité děje, určitá fakta, osoby, předměty, city a vněmy, kterým přezdívají chorobné nebo výjimečné nebo romantické. V pravdě není nic chorobného nebo výjimečného nebo romantického samo o sobě; slova ta jsou nefilosofická, svědčí o nemyslivém duchu. Všecko je v řádu přírodním a vesmírovém, všecko je zákonné. Jen způsob uměleckého podání může býti nemocný či (libo-li) „romantický" — t. j. falešný — neumělecký. Ve způsobu uměleckém, v zpracování, podání je bolest celého sporu, všeho nepochopení. Není žádných látek „realistických" a „romantických", žádných privilegovaných a přírodou a vnějším vlivem označených a předurčených dění a postupů, vznětů a citů, slovem žádného materiálu typického, logicky formulovaného, estheticky schematisovaného. Jsou jen látky, je jen material. Všecko záleží na způsobu pojetí, na utvářejícím, uměleckém podmětu. On je to, který musí ze sebe a sebou najít zákonnost a jednotu typičné ideovosti v roztříštěné a jevově chaotické hře pohyblivého, hmotného toku. Byla by snadna (a je skutečně, vidíme to v našem českém t. zv. realistickém proudění) věda umění, (tedy, libo-li, specielně „realismu"), kdyby mělo podávat jen jevy nejopakovanější, zjevy samy v sobě bezobsažné, čiré, jevové — slovem všednost a prostřednost. — Snadné proto, že u zjevů těch je zákonná, logická, formová jich redukce, esthetická typosace nejvhodlnější. Snadno poznáte zákonnost ve zjevech všude se vyskytujících, kde do očí bijících. Ale jiný a daleko těžší úkol je podati i všecko t. zv. výjimečné a nepravidelné, odlehlé a vzácné nebo zvláštní — jako zákonné a typické, jakým skutečně je. Tu je formule typosační daleko širší a daleko obtížnější. Umění nelze tedy nikdy obmezovat na t. zv. opanovanost, pravidelnost a všednost. Ono má za mez jen samo sebe (subjektivně*) a život, všechno jevové a existující (objektivně). Všechno co je, co existuje, co se dá pojmout a představit — sen, vněm, pomatek i idea — patří do jeho oboru, do jeho pole. Nepatří tam také jen

*) „Co dovedeš, co zmůžeš, ty, určitý umělče, tam sáhá tvoje umění."
(*Gautier.*)

průměrní šosáci, ne jen lidé slabí, směšní, utlačení a kleslí — ale i silní, rekové, ideoví i sensitivní a citově delikátní — ne jen „průměrní a drobní" — ale i tak zv. „extremy" — geniové i zločinci. Nevím a nenahlížím, proč by nemohlo se vše tak (dějově a vnějším postupem) sběhnout a udát, jak to vypravuje ve svém dramatě pan Šimáček. Život není vystřižený vzorec a model, on je zpřežení, zkřížení a zapětí, v něm jedno o druhé je opřeno, jedno druhým podmíněno, jedno s druhým sepjato k nerozuzlení. Ale o to běží, aby toto rozehnané a vnější dění dostalo podkladu zákonného, typického a formulového, aby pod pestrou a barevnou, rozkypělou hrou jevovou byl ukázán spodní proud, ideový smysl a podklad, symbol. To je úkol umění: ukázati zákonnost dění, jeho smysl, logický nebo citový a ideový tvar a formuli, zcelující *nous*. Nepojati a nepředvésti nic jako náhodné, výjimečné, prázdné a bezesmyslné. A ta, a jen ta je vada nastavené stavby, podložených druhých dvou jednání p. Šimáčkova „Jiného vzduchu", že nedovodil jednotnost, příčinnost a symboličnost toho všeho zmateného a poplašeného dění. Že podal jen materiál, chaotický a nabraný materiál, surovinu — ale ne uměleckou formulaci. Nepodal slovem psychologii, ba ani ethiku zločinu — nýbrž zločin sám.

Jiný bod, na který chci ještě ukázat, je neoriginelnost plánů, psychologických konstrukcí osob p. Šimáčkových. Starý Elis je typ čistě romantický. Je to rozlomený a sporný polotvar. Roztržka mezi snem a vlohou, mezi chtěním a uměním, mezi vůlí a schopností, formou a ideou je tu úplná. Romantism s význačnou symbolikou stvořil tento typ. Turgeněv podává ve svém Rudinu a Něždanovu nejlepší a nejdovršenější psychologické podobizny. Elis je slaboch a zbabělec mravní i volní. Umělec, který je jen proletář a vyvrhel třídy a kasty. Ničema, maskující se talentem. Oběť illusivnosti a autosuggesce. V rodině parasit a utlačovatel. A právě v těchto posledních bodech ukazuje p. Šimáčkův Elis přímo k zahálčivému herci Delobellovi v Daudetově Fromontu a Risslerovi a pseudogeniálnímu příživníku, fotografu Ekdalovi v Ibsenově Divoké kachně jako vzoru, dle něhož byl pracován. Psychologicky je Elis jen jejich odlika. Přenešen je do všech bodů, do každého psychologického záhybu a skladu i vnějšího a planově kalkulovaného. Že bratranec Prokop přijel místo z Hamburku ze Sudermanovy cti, konstatovala již denní kritika. Prokop není karakter, není jedinec, ani typ, ani symbol — on je stroj, stroj, do něhož jsou vloženy autorovy starosti a vysvětlivky, motivace i ideace. Je to šedivý, bezbarvý dialektik, nikdy nevzrušený, vždycky klidný, studený a formalistně a falešně meditativný, hloubavý a esthetisující. Autor jej psychologicky vůbec nevypracoval. Naznačil něco, jeden bod, který padne z úst Heleně, který však hned se rozplyne v šedi abstrakce. Míním místo ve třetím, tuším, jednání, kde Helena paroduje jeho těžkopádnost citovou, jeho rozvážlivost analytika a hloubavce: „— budu o tom přemýšleti". O smíchu bude přemýšleti! Má-li se smát, bude přemýšleti? Je to tedy člověk, který nekoná nic bezděčně, naivně. Hloubal, reflexiv, analysta, Hamlet. Jaký problem, bylo by pak, ukázat, jak se zamiloval tento těžko vznětlivý, melancholický dialektik do špinavého obmezeného děvčete! Ale nic z toho.

Vedle Heleny, která se ničím neliší od jiných obětí dramatických i románových snah umravňovacích a povznášejících, ničím nevypadá z genru děvčat v jádru dobrých a jen povrchem pokažených, a která je v dramatické a psychologické konstrukci p. Šimáčkově, jak jsem obšírně ukázal, hotová a čistá fikce — vyčerpává Viták řadu hlavních figur. Tento Viták je kon-

strukce čistě bezobsažná a psychologicky prázdná, schema, šablona romantického intrikána, mythologický koncept zrovna jako bratranec Prokop. Viták je princip zla, jako Prokop princip dobra. Zlo jednoho a dobro druhého jsou čistě vnější, náhodné a fatalistní, jsou to jich hotové a immanentní vlastnosti, žádné postupy, procesy, stavy a dění. Metafysická schemata. Viták je prostě pekelník, černá duše, kreslený sazemi v sazích. Jak říci, je-li kreslen dobře nebo špatně? Není ani nic vidět, než saze. Člověk, který otravuje a sípá. To je všecko.

Herecké provedení „Jiného vzduchu" překvapilo mne něčím, co bych nazval falešnou intonací psychologickou. Hned při prvních větách p. Šmahových (malíř Elis) poznal jsem nejistotu a mlhavou, klouzavou falež, zaviněnou autorovým podkladem, dramatickým textem, nejistotu, smytou neodstíněnost a nečistotu psychologické perspektivy. Nebylo, nemohlo být tentokrát té vypracované čistoty typičného a zákonného, kterému se obdivuji jindy u tohoto herce. Figura Helenina je zvláště nešťastná, na třikrát rozlomená, pokaždé jinak a nová. Slečna Kubešova hrála vlastně za tři různé figury, za tři různé herečky. S jemností a citovým prosvícením, rozumí se jako vždycky. Bratrance Prokopa suše a ztuhle skandoval p. Seifert a intrikána Vitáka sípal a syčel, jak předepsáno, p. Bittner.

Ještě vnější, ale příznačnou poznámku. Mezi hmotnými a determinovými prostředky, jimiž krotí a zušlechťuje Prokop Helenu, uvedl autor také hudbu. A sice — Bachovu Sonatu. Každý, kdo zná Bacha, ví, že nešťastně. Bach je hudebník učený, který má zájem jen pro vzdělaného hudebníka, pro duši estetickou a rafinovaně odbornou. Více než tento formalista kontrapunktista, prospěla by po případě melodická vlašská skladba. Chci jen říci, že tato determinace je zbytečná a nesprávná. Vliv hudby je měnný a různý — poněvadž sama jest jen v podstatě pocitová a ne citová — rozhodny jsou tu citové associace posluchačovy, tedy něco, co nezávisí na hudbě — ale od podmínek vnějších — od disposice. Jak stojí psáno již v Gončarově Oblomovu: Někdy Rossiniho opera tebou nepohne, a jindy zakvičí flašinet na dvoře, a ty pláčeš. Na štěstí, to co hraje p. Seifert na konci druhého aktu, není nikdy Bachova Sonata.

* * *

Všechen zájem a cena práce p. Šimáčkovy je složena v detailech, v pozorování a vyšetření jistých pevných a ostrých uzlů, seřaděných faktů, ustálených dění, barvy místní i jazykové, rozvržených obrazů a scen. Jsou to lomky, je to materiál. V té příčině souhlasím se všemi poklonami, jež složila p. Šimáčkovi denní kritika. Ale jeho „Jiný vzduch" není ani celkem jednotné, celistvé umělecké dílo, zákonné a typické. Práce básníka a myslitele. Naopak. Práce pochybená, nepravdivá. To jest neumělecká. Poněvadž pravdy není mimo umění a za ním. *F. X. Šalda.*

(Dramata tištěná: F. A. Šubrta „Drama čtyř chudých stěn.")

P. Šubrtovo „Drama čtyř chudých stěn" má osou otázku dělnickou. Dělník Vojtěch — dovídáme se hned v 1. jednání — snil vždycky o něčem velikém, neobyčejném: být vůdcem, generálem, padnout na bojišti, dojít slávy, pověsti, vyniknout nějak. Přirozeně dle jeho prudké, nesladěné představitosti pojímá toto vyniknutí v konvenční obraznosti nejsilnější a nejrozlitější associací: válečnou, vojenskou. Sny, které se mu nesplnily. Je havířem s malou mzdou, malým bytem, s těží protlouká se životem. Má dvě děti, třetí vzal

z příbuzenstva za vlastní. Měkký člověk, s mohutnou, ale harmonickou posud citovostí, pořádný, dobrý dělník. Přímý, poctivý člověk. Národně uvědomělý. Ukáže se hned v celém podkladu svojí povahy. Vnější fakta, zkušební desky povah, kupí se již a hromadí v novém zvratu, v jiném ustrojení. Vyskytly se náhle neshody mezi dělnictvem a správou dolů. Intrikami darebného a podle osvědčených vzorů docela z černého sukna střiženého, ďábelského človíčka, podsprávčího Merfajta, který je v kuse Arimanem, zástupcem principu zla (není to persiflář: v kuse p. Šubrtově povahově a pojmově vládne samé fatum, náhoda a předurčení), vypuzen dobrý, lidumilný dosavadní ředitel a místo něho ustanoven cizí, neznámý horníkům, neznalý jich povah, potřeb a citů, pouhý nástroj v rukou černého Merfajta. Merfajt, který kromě toho, že je vůbec bídák, má na dělnictvo s vrchu, protože mu kdysi kdesi zkazily nějaké zálety, vystrčí brzy dravčí drápy. Začne utiskovat dělníky. O dvě věci běží. První: sníží mzdu o značnou kvotu (poměr ten se na škodu určitě v dramatě nestanoví, praví se jen: „budeš mít o třicet krejcarů denně méně" — ale dle všeho je značný). Druhé. Chce dáti zavřít českou soukromou školu dělnickou, jíž se s krušným úsilím domohli a na níž si dávají záležeti z kolika důvodů: jsou uvědomělí ve své většině a pak prosadili ji tak trochu proti zaměstnavateli, proti společnosti. Je jim poněkud i třídní výsadou, hmotným důkazem mravní a rozumové neodvislosti a sebeurčení. Chce nemravným nátlakem, hrozbou, že odejme neposlušným chleba, vypudit děti dělnické z české školy a vehnat je do německé, společností vydržované. Sluší jen ještě připomenout, že škola ta není snad původně určena odnárodnění českých dětí, poněvadž kus p. Šubrtův hraje v kraji národně smíšeném, a mezi dělníky nalézají se také někteří Němci. Pro jejich děti je tedy škola ta účelná. Je tedy, jak vidět, situace v dramatu p. Šubrtově složitá: rozdělená mezi spor ryze sociální, spor čistě žaludkový, spor o mzdu — spor, který leží podkladem svým v daleko širším zákoně fysickém, mechanicky společenském (alespoň potud, jak tu je položen) a mezi otázku mravního sebeurčení mezi otázku rázu (nelze to zapříti) více aristokratického, individuelního, otázku národnostní. Ona není v posledním důsledku nic než právo neodvislosti mravní, právo na šetření jistého rozumového, mravního, citového karakteru (podmínky jeho, soubor jich je právě národnost). Většina dělníků odolá hrozbám Merfajtovým. Mezi nimi ovšem v první řadě Vojtěch, o jehož získání Merfajt zvláště usiluje, poněvadž suggestivně působí jako povýšenější a silnější individualita na ostatní soudruhy, stává se přirozeným během středem vzpoury, bodem, kolem něhož se ostatní sdružují, předákem. Správa vypoví neposlušné z práce a bytů. Vyžene je do zimy a hladu. Na místo jich najímá dělníky jiné, třeba nedovedné a zvrhlé (jak podrobněji demonstruje p. autor na jednom exemplář v dramatě). Není ostatně o pracovní síly nouze: v krajině je bída, v okolí propustily jiné doly část svých havířů. Je patrno, že správa prosadí svou. Vypršela rozhodná doba. Poslední den, kdy se musí odbojníci vystěhovat z továrních bytů. Mezi nimi ovšem v první řadě nešťastný Vojtěch. Nešťastný ještě jinak, poněvadž přihnalo se — trochu vypočtenou, stupňovanou a efektní náhodou — nové neštěstí na jeho hlavu. Roznemohlo se mu na smrt právě v této kritické době dítě. Je to, jak vidět, muž trpce zkoušený autorovou rukou, která promyšleně stupňuje a hromadí nehody, aby zabezpečila pro každý případ citovou almužnu diváků svému svěřenci. Na kraj zoufalství dohnaní dělníci vrhnou se v tom proti utlačovatelům. Propuká krise. Stávka. Násilný útok. Ale lstivý Merfajt postaral se již napřed, aby

ho zmařil a podlomil. Avisoval vojsko. Je za humny a přichází v nejlepší čas, aby pohodlně ulilo vzpouru, zabilo několik a zjímalo ostatní odpůrce. Vojtěch, který se dostane do vřavy vlastně již po kritickém okamžiku, kdy je všecko ztraceno, seběhne mezi lid jen proto, aby se dal zastřeliti. V ě d ě l vlastně, než vběhl mezi dělníky, že vojsko je za vsí, slyšel jeho zvuk — a přece běžel přímo do záhuby. Proč? Jako oběť daného slova, čestné záruky, že nezradí své druhy. Jako oběť rozčílení, rozruchu nervového, celého vykypění jeho utopistického duševního dna, snivého a reformačního, rozlitého podkladu svojí bytosti. Je to záchvat, křeč, závrať, která ho vžene s fatalistickým impulsem rovně do zkázy. Sama jeho žena, která je pevnější a určitější vůlí než on, která jej vlastně žene a podporuje v odporu, zadržuje jej, nechce jej pustit do rozkypělého davu. Ale on se nedá udržet. Je oběť zvláštním způsobem pojaté povinnosti, jisté delikatnosti mravní, která příliš úzkostlivě, heroicky, sebeobětovně vykládá si daný slib. A po druhé oběť rozčílení, oběť okamžitého stržení, záchvatu a křeče, kterou se přihlásí ke slovu starý, neurčitý, kolísavý, nevypracovaný, utlačený základ jeho bytosti, jeho touha po velkém činu, ctižádostivost — horečná, velká a osudná. Tak, nemýlím se asi, představoval si a konstruoval figuru svoji p. autor. (S jakou oprávněností, hned rozeberu.) Vojtěch seběhne mezi lid, postaví se v prvé jeho řady, velí mu a je zastřelen. V posledním aktě nezbývá nic, než aby zemřel. V horečce uvolňuje, projevuje se jeho poslední karakteristická disposice, která přivodila jeho smrt. V blouznění stále vrací se mu sny ctižádosti, touha velikého činu, neobyčejného něčeho a nadprůměrného.

Takový je rozvrh dramatu p. Šubrtova. Drama není, jak z těchto demonstračních poznámek patrno, naprosto sociální, nýbrž i n t i m n í, j e d i n e č n é a v ý j i m e č n é. Je při něm náhodné a vedlejší, že Vojtěch je dělník a padl při nepokojích stávkových. Mohl stejně tak dobře zhynouti při každém jiném podniku, dobrodružném a ctižádostivém, krvavém či nekrvavém. Vojtěchova] smrt je výsledkem okamžitého impulsu člověka snivého a utopického, vyhrnutím se a překypěním jeho skrytých, nevypracovaných, snad dědičně podložených snah, směrů a sil. Je to drama bezvědomého, mlžného, romaneskního f a t a l i s m u. To je jeden jeho prvek. Drubá příčina katastrofy vězí v mravní subtilnosti, v rytířském úzkostlivém smyslu pro čest, pro dostání slibu a danému slovu. Drama vniterné, drama p o v i n n o s t i a o b ě t o v n o s t i To jest druhý prvek p. Šubrtovy hry. Oba tyto prvky — velice disparatní a nespojité — dávají amalgam „Dramatu čtyř chudých stěn.“ Spojení obou těchto motivů dramatických je vnější, náhodné a vedlejší. Nelze je dosti pojati v celku. Druhý ruší první. Momentem druhým — momentem s v o b o d y mravní, svobody citu, rozhodnutí a vůle — je rozrušen a rozhlodán moment první — moment odvislosti od daných, hotových disposicí, od jich impulsivního stržení překypěním a protržením zadržujících hrází, moment fatalismu a nucené odvislosti. Zdá se, že p. autor sám tak cítil při tvorbě bezděčně a neuvědoměle. Druhý moment kritický — moment katastrofy přivoděné povinností, závazkem sebeobětovnosti — je jen připojen, nalepen vnějškem, nepropracován a nezdůvodněn psychologicky. — Tempo, takt, rythmus dramatického toku je dán výlučně momentem prvním. Hned na počátku dramatu uvažují mnoho osoby p. Šubrtova dramatu o osudnosti života, mlhavé, neurčité odvislosti, nutnosti jeho předurčení. Zejména jeden soudruh Vojtěchův, prorocký stařec, který mluví v sentencích a parabolách, meditativně a hloubavě udávaje mollové naladění dramatu, glossuje a napovídaje jako částečný zástupce a náhradce antického choru

filosofický text básnického nápěvu. V posledním aktu pak mladý kaplan p
jímá jeho úlohu v obzírném přehledu, ethickém i kritickém odhadu ide
a citové výslednice dosavadních předvedených dějů vykládá smrt Vo
chovu vagně mlhavým a neurčitě tajuplným credem: chtěl's být ně
velikým, chtěl's vyniknout, ubožáku — a o s u d t ě v z a l z a s l o
F a t a l i s m u s jest filosofické, ideové ovzduší p. Šubrtova „Dramatu
chudých stěn".

Drama p. Šubrtovo, jak jsem naznačil, není sociálné, není hroma
typické a zákonné. Otázku sociálnou vsunul p. autor jako poubé dekor
pozadí, jako materiál, z něhož se mu zlíbilo vypracovati, uhníst půdu, div
pro svoje figury, vnější a obklopující ovzduší ideové a společenské.
horník Vojtěch je r e k stejně individuálný, stejně bravúrní, stejně výjim
a romaneskní jako kterýkoli d o b r o d r u h, jako každý jedinec, atom,
zorovaný bez spojitosti s organickou sítí zapjatého útvaru, seřaděnéh
sloučeného ústrojí, podřizující a vykládající formule sociálné. Vliv náh
její kombinace — fatalisticky t. j. čistě hypoteticky a mythicky předp
daný — určuje a utváří všechno dění dramatu. Jak je přivoděna katas
jak krise, jak navázán uzel hry? N á h o d o u — tím malicherným a
trně zadrhlým uzlem, že intrikou nějakého jednotlivce padne starý lidu
ředitel a je dosazen nový, neznámý a utlačující. T o u t o c e s t o u do
se sociální otázka do hry p. Šubrtovy. Nebýt této zcela jedinečné, pri
a náhodné affairy, nebylo by dramatu, nebylo by krise, nebylo by sociá
rozvratu v dramatě. Jak viděti je sama sociální otázka p. Šubrtovi (jak
alespoň jako z materiálu stavěl drama) otázkou privátní, soukromou,
nečnou a výjimečnou. Něčím, co je přelétavé a co se řeší od případu
padu! Zákonné znázornění, demonstrace logismu a typického tu není.
dělník Vojtěch není demonstrací zákonného a typického, atomem v
hnaným mechanismem, obrovským, zpjatým a spojeným řetězem, vl
nárazem útvarů — je to snivec, utopista, jedinec — bez spojení a bez se
v celkovost, pod spojující linie m a s s y. Je to r e k, d o b r o d r u h st
dramatu, metafysického, jedinečného, oběť sil a řádů neznámých autoru
neanalysovaných — neurčených a nedemonstrovaných — oběť osudu" —
stavený p r o t i řádům a silám, ne p o d ně, ne v jich vliv, působení
t e r m i n a c i. Tento český dělník vzdor všemu zdánlivě realistickému
ratu dramatu je přece tvor mythologický. Je to filosofický koncept Prom
jeho odlesk, jeho potomek, jeho snad degenerovaný potomek, ale přece pot
Snad jeho parodie, ale přece se zachovanou stopou otištěného vzoru.

F a t a l i s t i c k é je drama p. Šubrtovo a ne d e t e r m i n i s t i c k é.
bych si vší silou upozorniti na tento pojmový a základní rozdíl. Fat
m u s je v š e o b e c n á, mythická v í r a, n e d o v o z e n ý předpoklad nut
jednou pro vždy neznámo čím, neznámo jak předurčeného sledu v po
jistých dějů, jistých faktů. Fatalismus je filosofický r o m a n t i s m u s. V
matě p. Šubrtově odpovídá mu i romantismus karakterový i romantis
ethiky, sociologie i umění — všech bodů, na nichž vzepnul jako na sloup
peristyl svojí práce. D e t e r m i n i s m u s naproti tomu není žádná v
všeobecná a mlhavá, nýbrž l o g i c k á, b a d a t e l s k á methoda příčinné
následného, jednotně a ne měnně sepjatého výkladu jevového dívadla. De
minismus je poznávání, zdůvodňování. Determinismus je prostředek pozn
a jeho předpoklad. Naproti tomu fatalismus je všeobecný nezdůvodněný s
víra, mythus. Mlhavý, všeobecný, v detailech, p o d r o b n o s t e c h n e z
v o d n ě n ý, n e d e m o n s t r o v a n ý, nedokázaný princip nutně z předu vy

ho, k jistému určitému cíli, jednou pro vždy stanovenému, směřujícího oje. Fatalismus nevidí nic než neměnnou vytknutost dráhy, lépe cíle, ěmuž spěje rozvoj. Změňte příčiny — následek, cíl, výslednice se tím ění, bude táž, jaká by byla před změnou příčin, původně stanovená, pro postavená. Fatalista nemá vědomí příčinnosti a určenosti, vzájemného zvoji, možnosti změny jeho směru, nemá vůbec představu zapjaté příčin-i, neuvědomuje si rozvoj v jeho složitosti, v bohatství možných a odli-ých jeho proudů, směrů a prvků. Fatalista je fantasta, daleký každé čin-i poznávací a analytické. Jemu neplatí analysa, on ji pojmově vylučuje ehlíží. Je mu cizí, nezná jí. Determinista naproti tomu je podstatně lysta, člověk poznávající, zkoumající a vyšetřující vztah v každém možném u rozvoje, určující a zapínající rozvoj ten jen v jednotnou methodickou uli poznávací. Poměr mezi determinismem a fatalismem je tedy rozhodně ičující se, nepřátelský. Determinismus ničí víru a zakládá poznání jen jedním způsobem jeho). Fatalismus naopak ničí poznání, vědu a za-á víru (po případě předpokládá ji).

Drama p. Šubrtovo je fatalistické. Není naprosto rozvojové, zákonné, lytické, poznávací. Kalné vlny nesou ve tmách neurčitelným tokem, mezi ými nepoznatelnými břehy jeho dějovou i organickou stavbu. Jest to ma jedince, jeho osudného určení v přehledu rychle proběhnuté, bleskově létlé dráhy, z prázdna vytrysklé, v prázdno zvrácené. Není tu jednotky robené zákonům, jednotky demonstrující zákony vesmírové, společenské o psychologické. Jest jen jednotka, hra větru a vody, jednotka obět du, jednotka list nebo útržek papíru nesený neznámo odkud, neznámo kam em s nutným předurčením, jak se dá pohodlně a snadno, poněvadž vůbec okazatelně tvrdit) jednotka hra náhody. Chvilkové divadlo, vyvřelé a chvíli zaniklé bubliny.

V kritice obsahové, materielné nutno vytknouti tutéž romantickou rčitost, náhodnost a fatalismus (náhodnost není než rubem, zkušebným enem fatalismu: náhoda není nic než nevědomost a neurčitelnost, unik-tí z poznávacího oboru vůbec) dějového předmětu dramatu p. Šubrtova. lnickou otázku, naznačil jsem již, nepojímá tu p. Šubrt jako zákonnou, o světodějný, rozvojový projev, jako důsledek a nutný účin celé řady před-kladů objektivných, zaujímajících v sobě stejně dění vesmírová, mechaniku olečenskou, jako útvary historické, kulturní i ethické, — nýbrž jako pouhou kromou, náhodnou, čistě místně a individuálně zbarvenou srážku, pouhý dvou stran, dvou soků, — boj — napjetí totožné s každým jiným — nic jinak určitější a výraznější. Dělník Vojtěch není obětí tragiky zákona lturního nebo společenského jako tomu jest na př. v Hauptmannových kalcích" — nýbrž zcela jedinečné, výjimečné svojí disposice: ctižá-sti. Dělnické drama p. Šubrtovo jest — řekl bych skoro — feudální. talistní, dobrodružné a výjimečné.

Otázka sociální, pokud — čistě vnějším způsobem, jak patrno — jako ema dějové je vpředena v drama, je podobně pojata nevyjasněně, čistě edmětně s lhostejností, neurčitostí čistě vnějšího a pomocného prostředku otivačního. Spor mezi společností a dělnictvem vypukne o dvojí podstatně ný předmět: o mzdu a svobodu národnostní. První otázku čistě spole-skou a poměr její k druhé, k otázce podstatně ethické, měl p. autor ana-novati, vyjasniti. Bylo to vděčné thema, hodné ideového propracování. jímavé i akutní, jak známo u nás. Převod otázky sociálné v ethickou: jetí národní svobody jako svobody sebeurčení, výhradného práva k pod-

kladu karakterovosti, výklad druhého momentu jako důsledku, jako vyvinutého a ve stopách prvního momentu vysledovaného závěru (pojímal-li je tak p. autor), stál za výklad. Zatím nechal však p. Šubert oba momenty nespojené, disparátní, vedle sebe čistě vnějším a nahodilým spůsobem položené, jak se sice vůlí autorovou setkaly, ale organicky nespojily, nesloučily. Nic nestanovil o tomto thematu, nic ani z názorů jednajících osob o něm nepověděl. O rozvoji otázek těch v dramatu není ovšem ani slova. Jsou náhodnou a ryze vnější motivací sporu, který proniká, zdá se, jedině proto, aby podle fatalistického předpokladu odnesl ve vyvřelém svém toku připravenou a předurčenou oběť — reka ctižádosti a utopické fabulace.

Ještě poznámku. Jako mluvčího, vykladatele a rozumového i mravního podporovatele odporu dělnického uvedl p. Šubrt na jeviště — mladého kaplana. Je těžko vysvětliti si tuto bizarrnost. Kdyby byl pracoval p. Šubrt drama typické a organické, byl by si tu uvalil novou překážku v cestu. Poměr církve k otázce společenské, znělo by její rubrum. Tak zv. křesťanský socialismus žádal by za stylisaci. Ale něco podobného neleželo v intencích p. Šubrtových. Jako je celé drama čistě výjimečné a místní, stejně tak i figura kaplanova. Nutno posuzovati jej zase jako zarputilý projev ideového konstruktera dramatu p. Šubrtova — Náhody. Jeho kaplan je sentimentální filanthrop, který v mezích zákona a pořádku — sympatisuje jako člověk měkkého srdce s hladovými ubožáky. Nad to stojí také jako utopista a mudroslovný verbalista ve službách fatalismu p. autorova, jejž glossuje a demonstruje nad mrtvolou horníka — reka. A týmž fatem asi byl vyvolen k vyjmutí a ocenění „národního" jádra dělnického odporu, významu odehrávaných dějů pro „národ". Pronáší se o tom k žurnalistickému referentu, kterého přilákaly krvavé sceny v přestrojení na místo stávky, v banálních a jalových frázích, které nemají smyslu, poněvadž nemají ideového podkladu, poněvadž nestojí na živé a sporné otázce, do níž by drama jako do kleští bylo chyceno a sevřeno, a která by se měla jím v určitém směru ztypisovat, zdemonstrovat, vyjasnit. Dává refentovi za příklad v národní práci tohoto mrtvého havíře, který nemluvil mnoho „jako vy tam v Praze" ale bojoval, nastavil život, padnul s prostřelenýma prsoma. To je každým způsobem dobrá lekce. Ale slovo o národní práci zní tu, bohužel, frazovitě, hluše, bez pravdivého přízvuku. Známe příliš dobře poměry naše i způsob, jakým největší část novinářstva — úřední národní novinářstvo — hledí na sociálnou otázku. To v ní nevidí zrovna národní práci katexochen. Liší tu naopak v nesprávné a zvrhlé ideologii přísně národní práci a společenskou. První je mu prázdný a dekorativní fantom, druhá kacířský a zavržení hodný projev obmezeného materielního egoismu kastovního, který kazí a hatí „ideální" cíl první. Zde mělo býti osvíceno a demonstrováno zase, jakož vůbec pojmy sociálního a národního, nadhozené v dramatu v kolika palčivých bodech, položeny jsou vedle sebe nespojitě a nevyjasněně, minuty bez každého výkladného pokusu, ať již tak či onak podniknutého.

F. X. Šalda.

*O literatuře matematické u nás v nejnovější době.**)

kr— O pěstování vědy matematické v Čechách má největší zásluhu „Jednota českých matematiků". Tento spolek, jenž založen byl před dvaceti lety od mužů mladých a nadaných a v jehož čele stáli matematikové jednak o literaturu českou velmi zasloužilí, jednak vědecky vynikající jako Seydler, Strouhal,

*) Tento kratičký přehled nedotýká se geometrie projektivné.

Studnička, bratří Weyrové, stal se záhy velice vydatným šiřitelem záliby pro vědy matematické a mohl dovésti u nás více než jinde učené společnosti a akademie. Hlavním orgánem jeho jest „Časopis pro pěstování matematiky a fysiky". Účelem jeho bylo přinášeti články jednak vědecké, jednak z elementární matematiky pro žáky středních škol. V prvých létech svého vycházení časopis účelu svému dosti vyhovoval, v dobách však nejnovějších stal se chudým na články jen poněkud cenné. Jedna z nejhlavnějších příčin této chudosti spočívá zajisté v nedostatku mladých a snažívých sil. Tací lidé, kteří dříve do časopisu psali, teď nepíšou, a zdá se dokonce, jakoby v nejmladší generaci matematické z nepochopitelné příčiny nechuť nějaká povstávala proti hlubšímu pěstování vědy.

Ze středu jednoty českých matematiků vyšly pak (r. 1892) návrhy, které směřovati měly k opravě časopisu, i běželo hlavně o to, aby se články bezcenné nahradily jakýmsi přehledem současného pokroku vědy a články pro žáky středních škol staly se skutečně užitečnými pro tyto žáky. Za tím účelem časopis rozdvojen, jedna jeho část měla býti pouze k potřebě a povzbuzení studujících na středních školách, druhá mimo články odborné měla obsahovati matematické a fysikální revue. Přesvědčením pisatele těchto řádků jest, že neobyčejně věci by prospělo, kdyby nebylo tak veliké liknavosti mezi českými matematiky. Ku psaní přehledů, jichž neobyčejnou důležitost a zvláště u nás každý uznává, snad nikdo se nenašel, poslední ročník nic podobného neobsahuje. Jest sice vidět nějaký obrat k lepšímu, ale články, jež jsou jenom výtahem z učebnic anebo řešením tak speciálných problémů, že nikoho nemohou zajímat, nejsou zajisté valně prospěšny.

Jednota českých matematiků, a v tom spočívá také její důležitost, vydala mnoho dobrých knih z různých oborů vědy. V době nejnovější vyšlo mimo učebnice pro školy střední jejím nákladem spis Studničkův „O funkcích monoperiodických". Vedle ní ještě dvě příbuzné instituce české podporují pěstování vědy matematické: kr. učená společnost nauk a akademie pro vědy, slovesnost a umění.

Publikace prvé společnosti vědecké obsahují v posledních ročnících matematická pojednání hlavně od Seydlera, Studničky, Ed. Weyra, Lercha. Vydány též jejím nákladem dva spisy poctěné jubilejní cenou, oba od Ed. Weyra, „O theorii ploch" (1891) a „o theorii forem bilinearných" (1889). V posledním spise zabývá se spisovatel novými methodami, pěstovanými hlavně od učenců anglických. Celkem jeví se též v publikacích učené společnosti, že se spisovatelů nedostává, a byly dokonce uveřejněny články z užité matematiky, že ve čtenáři mimoděk vzniká domněnka, jakoby autor předem již předpokládal, že asi nikdo nebude je číst.

Akademie sama vydala tato pojednání (v Rozpravách roč. I. a II,): od E. Weyra O elliptickém intergralu 3. druhu, O jisté nespojité funkci; od Mat. Lercha Poznámky ku theorii funkcí elliptických, Základové theorie Malmsténovských řad, Poznámky ku theorii interpolace, O hlavní větě theorie funkcí vytvořujících, Studie v oboru Malmsténovských řad, Poznámka o jistých determinantech sestrojených z funkcí elliptických, Z počtu integrálního, Příspěvky ku theorii funkcí elliptických, Poznámky k theorii omezených derivací. Mimo to obsahují rozpravy akademie ještě dvě kratičká pojednání Aug. Pánka: O některých integrálech Eulerových a Ant. Pleskota: Důkaz obecnější věty o střední hodnotě omezených integralů.

Pouhé vypočtění jednotlivých autorů stačí, aby si čtenář učinil dosti správný úsudek o množství matematiků českých, vědou s úspěchem aspoň zevním se zabývajících. Srovnáme-li naši činnost literární s činností národů stejně velikých, jako Dánů, Švédů, Norů, Hollanďanů a j., vidíme hned, jak jsme pozadu.

Z duševního ruchu za hranicemi.

Italie.

Sestavil *jv.*

(Pokračování.)

Drama. — I ví-li se u nás něco málo o poesii a novellistice italské, o dramatě italském zásluhou naší znamenité pražské divadelní správy nevíme nic. Za celých deset nedovedla v moderní italské dramatické literatuře najít nic kloudnějšího a významnějšího, nežli dva titěrné proverby Cavalottiho a Rovettovu jednoaktovku! Ferrari, Torelli, Marenco, Giacosa, Mario Leoni, a ještě Cam. Antona-Traversi, Marco Praga, E. A. Butti nestáli jí patrně ani za ohlédnutí! A přece Giacosovo drama „Tristi amori" dělalo loni v létě ve Vídni a v zimě v Paříži sensaci! Pragova komédie „La moglie ideale" putovala se slavnou Duseovou po Evropě! A kde jsou jeho mohutné „Vergini"? Vinohradský „Čas" přinesl o lonském konkursu dramatickém zprávu jako o něčem naprosto novém; avšak ta instituce existuje již několik let a nota bene je napadána jako zbytečná. A což, řeknu-li, že se v Římě hráli loni i takové věci, jako Strindbergův „Otec", Becquovi „Krkavci", Tolstého „Vláda tmy", Ibsenův „Stavitel Solness"! Tedy, zkrátka, Vlaši mají moderní drama, třeba ne epochální, alespoň takové, aby bylo hodno povšimnutí. Jejich autoři mají proti nám tu výhodu, že nejsou odkázáni na divadlo jediné a že nejsou vydáni na milost i nemilost dramaturgům a ředitelům. Novinka, která dobyla úspěchu ve Florenci, v Miláně, v Turině nebo v Neapoli, má zrovna takové životní právo, jako novinka přijatá v Římě. Ba, často platí esthetičnost turinského obecenstva víc, nežli kritika navštěvovatelů „Teatra Valle." Bylo by jistě s prospěchem studovat otázku, co je líp pro autora: svěřit své drama herci či dramaturgovi! — Lonská dramatická produkce italská ukazuje zřejmě tendenci k dramatu sociálnímu a psychologickému. Nutí se do něho i tací, kdož původně mířili v docela jinou stranu, jako C. Antona-Traversi. Skoro by se dali rozděliti dotyční dramatikové na falešné „machry", mezi něž bych mimo Ant. Traversiho zařadil ještě Scalingera s jeho „Doktorem Mullerem" „Il dottor Muller", Artura Colauttiho s jeho konversační komédií „L'altro" a trochu i Gerolama Rovettu se sensačním kusem „I disonesti" a na upřímné, přirozené, pravé, mezi něž v čelo bych umístil E. A. Buttiho s jeho skvostnou, hauptmannovskou studií „Vortice" a po něm (M. Praga toho roku bohužel mlčel) Bernardiniho s jeho zneuznaným „Cieco", Sab. Lopeza s dramatem „Il segreto", jež obdrželo čtvrtou cenu v ministerském konkursu, Roberta Bracca s neapolskou premierou „Una donna" a s výhradou i Giannina Antona-Traversiho (bratra Camillova) s prvotinou „Dura lex".

Buttiho drama, vlastně „komédie“ o 3 aktech, skutečně by zasluhovalo, aby ho naše obecenstvo poznalo. Sujet je dosti prostý. Mladý muž ožení se z vypočítavosti s dívkou, Amalií, byv dříve milencem její matky. Stav se manželem a otcem, vrhne se do bursovních spekulací, jež ho přivedou na mizinu a přimějí užiti nejprve jmění tchýnina jemu svěřeného a pak i přivlastniti si peníze jakéhos Laugeriho, pána, jehož dědictví spravuje. Ten, jsa zamilován do Amalie, jíž projevil bez úspěchu svou žhavou vášeň, ohlásí jejímu muži, že ho zítra zažaluje státnímu návladnímu, nevrátí-li odcizenou summu. To, co tak stručně vypravuji, je obsahem prvých dvou jednání, jichž průběh vypadá trochu zdlouhavě a rozvláčně. Ale ve třetím jednání se spád děje urychluje a začíná uchvacovati. Jsme v manželské ložnici Amaliině. Amalie chystá se na lůžko, když tu vstoupí její manžel, Augusto, a žádá od ní peníze pro Laugeriho. Amalie odpoví, že jich nemá dost, aby zapravila celý dluh. Augusto naléhá, líče truchlý osud, jenž jeho i ji očekává. Tu chce zrazená choť, jež zná jeho bývalý poměr k jeho matce, jež ví o všech jeho nepočestných skutcích, věděti, až kam sahá zbabělost a bídáctví toho muže, jemuž svěřila svou čest, své štěstí, i navrhne mu, že upokojí Laugeriho stanouc se jeho maîtressou. Muž zprvu odporuje, brání se, hrozí, pak na konec přijímá. Před jeho očima dá Amalie oknem znamení, na něž by byl Laugeri jinak marně čekal, a vyhání Augusta ze dveří, kdežto on se pokrytecky vzpírá u vědomí své hanby. Zůstavši sama, vykřikne proti zavřeným dveřím „bídáku! bídáku!“ chce prchnouti, ale vzpomněvši na malou jedinou dcerušku, na potupu, která by stihla tu nevinnou a celou rodinu, kdyby její manžel byl pohnán před soud, zastaví se a klesne na pohovku, čekajíc a plačíc. V komédii Buttiově je všechno černé, chmurné, truchlé, až odporné, ale při tom psychologická plastika mistrně provedená a morální hloubka mocně přesvědčující. Scéna mezi chotí, jež činí poslední zkoušku s bídáctvím mužovým, a manželem, jenž svoluje k hanebnému obchodu, zaujímající celý poslední akt, je velmi odvážná, ale vedena s takovou finessou, že musí ovládnouti divadlo a rozhodnouti úspěch celého dramatu. Že jiné drama Buttiovo „P a o l o E r m o l i“, napsané za spolupracovnictví C. Hanaua nemělo žádoucího a patřičného úspěchu, je trvám vinou hlavní postavy, která nevystupuje dost typicky z rámce dějového. Butti kreslí příliš drobně a jemně, kdežto divadlo potřebuje ostřejších a řekl bych, tlustších rysů.

Rovettovi „I d i s o n e s t i“ budou putovati jistě po zahraničných jevištích. Nicméně stojí daleko za „Trilogia di Dorina“. Obecenstvo jim bouřlivě tleskalo, ale tleskalo jen pod účinkem několika násilných situací, jež budí živé a náhlé dojmy a okamžitě uchvacují. Rovetta chtěl dokázati, že počestnost nepojímá se absolutně, nýbrž podle okolností a prostředí. Co však je ze všeho toho v „Nepočestných“. Předně něco absurdního. Muž, jenž ví, co vydělává, a neví, kolik má; a nevšímá si, co utrácí. Něco nadpřirozeného. A pak je to bláznovství, nic jiného; případ šílenství. Muž, jenž krade, aby nebyl zneuctěn. Co tu má dělati počestnost a svědomí? zápas mezi charakterem a okolnostmi? K tomu přidejte náhlou smrť, dostaviší se právě, když jí autor potřeboval, a nebudete moci pochopit, nač tolik hluku. Rovetta je obratný divadelník, poskytuje herci příležitost, aby dělal bravourní kousky umělecké karakteristiky, a to je jeho úspěch.

Peněžní krise a kalamity jsou, jak patrno, v italských dramatech dost oblíbenou pákou hry. Podobné krise zručně aranžované nemohou se skutečně také minouti effektem s jeviště. I Camillo Antona-Traversi založil své drama „D a n z a m a c a b r a“ přijaté v Turině s neobvyklým enthusiasmem, na ta-

kové krisi. Nebudu děj rozváděti šířeji, starý kníže, Lanfranchi, je předsedou akciové stavební společnosti, která se zachránila od krachu všelijakými podvody, falešnými směnkami, imaginárními akciemi a p.; když má všechno prasknouti, nasazuje všechno možné, aby zachoval čest svou a společnosti čistu; když to nejde jinak, dá prodati všechen svůj rodový majetek a odjíždí z vlasti. Do toho jsou zapleteny dva milostné poměry, jež popohánějí zkázu. Třetí akt, kde se koná zasedání akciové společnosti, je skutečným exemplářem raffinované machy. Tato macha proniká neméně v charakteristice jednotlivých osob, jimž při vší šablonovitosti neschází theatrální účinnost.

Vedle Buttiovy „Vortice" zabývají se psychologií ženy ještě dvě dramata, „Una Dona" od Roberta Bracca a „Dura lex" od Giannina Antona-Traversy. Žena dovede z lásky k muži obětovati všechno, jmění, čest, mateřství, i svou lásku — toť théma Braccovy „Ženy." Vezme-li žena na sebe závazek manželské věrnosti z přesvědčení, upřímně, cele, zachová ho, i kdyby jí mělo při tom srdce puknout — tím „tvrdým zákonem", podle G. Antona-Traversy. Oběma dramatům nedostává se routiny, technické zběhlosti v konstrukci scén a v úměrném prohlubování postav, ale zejména „Una donna" má v sobě takovou mízu životnosti a pravdivosti, takové úsilí o přirozenost, že jsem jistě nechybyl, upozorniv na ně.

Hle, za jediný rok. Což, kdyby tu bylo místa, probrati drama italské za posledních dvacet let celé! Viděli byste, jak ne bez příčiny jsem naříkal na nevšímavost naší pražské divadelní správy k italské produkci činoherní!

(Příště dále.)

William Wordsworth.

Napsal a ve spolku „Slavii" přednesl *Jan Váňa.*

(Pokračování.)

S tímto kapitálem usadil se v Racedownu v Dorsetshiru r. 1795. Zde v tomto prvním vlastním domově, započala stálá jeho básnická činnost. Již dříve uveřejnil dvé krátké básně, Evening Walk (Večerní procházka) a Descriptive Sketches (Popisné náčrtky). Jeví se v nich hluboké a jemné pozorování přírody, ale veršování není valně původní, upomínajíc příliš na Popea. V Racedownu dokončil Guilt and Sorrow (Vina i smutek), The Ruined Cottage (Zbořená chatrč), která nyní tvoří první knihu básně Excursion (Vycházka). Byla to první jeho záslužnější práce a Coleridge prohlásil ji za jednu z nejlepších v anglickém jazyku. Roku 1797. odstěhoval se Wordsworth do většího obydlí v Alfoxdenu, kde tou dobou meškal i Coleridge. Zde napsal svazek básní (Lyrical Ballads), jimž byla vytýkána všednost, ale ve kterých se jeví vzácný, v pravdě Wordsworthovský pathos. Asi o dvou Expostulation and Reply, The Tables Turned lze říci, že kdyby Wordsworth nic jiného nebyl napsal, samy by vydávaly svědectví o nové individualitě, jako nemnohá slova, která Sappho vryla ve svět na věky. Po vydání tohoto svazku Wordsworth odjel se svou sestrou do Německa, aby se zdokonalili v německé řeči. Usadili se v Goslaru. V tomto městě za třeskutých mrazů napsal nejpěknější svá líčení anglické krajiny a dívčích půvabů v Lucy Gray, Ruth, Nutting (Sbírání ořechů), Poet's Epitaph a jiné básně, plné poetické krásy.

Na Wordstworthovi nebylo znáti, že má něco nového a cenného sděliti pokolení lidskému. Kde nabral svou zkušenost? Anebo v čem se jevila hojnost smyslového hnutí, která u povah jako byla Keatsova, skoro nahražuje zku-

šenost a dodává novosti i živosti vášním, které jsou povědomy všem? Zdálo by se, že by to byl Wordsworth mohl učinit jen vyjitím ze sebe a projevením takové energie obraznosti, která dovede stvořiti světy i v nejostýchavějším srdci. Ale stalo se docela jinak. I v menších básních obíral se svými vlastními city. V Goslaru započal delší báseň The Prelude. Je to nejvěrnější autobiografie jeho mysli, v níž naprostá upřímnost pojí se s důstojností. Je málo lidí, kteří pojednávajíce o věcech nepatrných, zůstávají přece velkými. Tato kniha věstí velkou víru v lidstvo, a čtouce ji, cítíme, že jádro lidského pokolení je zdravé. Zdá se, že duše od síly vznáší se k síle pouhým rozvojem vnitřních mohutností. Vidíme básníka uprostřed harmonie přírody, které odpovídá soulad vnitřní. Jezera a hory Cumberlandu a Lankashiru skytají tolik a takové mravní povzněty, jaké pouhá tvář přírody může dát člověku. Hory budící úžas, ledovce a jejich hrůzy hodí se spíše k občasnému rozrušení ducha než za stálý pokrm, a nesmírné výšiny spíše skličují mysl než ji povznášejí. Známe jezera pod krásnější oblohou, ale zdravá činnost života libuje si spíše v krásе, kterou neprovází zemdlenost a únava, která osvěžuje, uspokojuje spíše než ohromuje nebo uspává. Estetik Ruskin pravil, že je v mračnech více krajinářských krás než lidé tuší. Kdo na Šumavě neobdivoval mraky, spočívající na vrcholcích hor! Je těžko zachytit na obraze to střídání, mísení lazuru a temna, ale jak je krásné v přírodě a jak povzbuzující obraznost. Jak smutná je jednotvárná obloha Egyptu, neoživená ano smutná pustota překrásného jinak ovzduší italského v porovnání s mrakovými valy, honícími se a válícími po kopcích šumavských. Drsnější příroda nejspíše budí v nás cit dokonalého klidu a rozplývá se někdy „v den tichý jako nebesa.“ To je kouzlo Šumavy, které mnozí hluboce cítí, ale které ani básníci nemohou postihnout. Zdá se, že právem mnozí přičítají povahu lidu obklučující ho přírodě. Příroda Cumberlandská a Westmoorlandská není nepodobna šumavské. Je kopcovatá ale neodděluje lidi neschůdnými propastmi a věčnými sněhy, které jsou příčinou, že mnozí obyvatelé příliš hornatých zemí žijí v osamělosti, nevědomosti ano idiotství. V mírných horách překážky dělí, aby tím více soustřeďovaly, sbližovaly a pojily tím těsněji rozptýlené skupiny v jediný cituplný celek.

Osud tak uspořádal Wordsworthův život od samého počátku, že se mohl co nejdůkladněji a nejdůvěrněji seznámit s lidem a jeho okolím. Nebylo daleko široko místečka, na kterém by nebyl pobyl. Ztrávil na venku svá dětská leta, zamiloval si ho a rozplýval se v krásách i divech světa.

Wordsworth později procestoval Švýcary, Francii, Německo, Italii. Avšak známost cizích krajů rozvila v něm spůsobilost ocenit půvaby svého vlastního. To bývá u každého silnějšího a zdravého ducha, jenž měl živé city hned v dětství. Slaboch hledá novotu, nadhazuje její pestrost, jež ale v mělké půdě nasbíraného nikoli prožitého a procítěného, bez kořenů uvadá na očích ještě patřících. Šťasten, čí hluboko zakořeněné vzpomínky tulí se k nějakému stálému domovu, on básní dojemně i v prose, jako náš Svatopluk Čech ve svých vzpomínkách z dětství. Šťasten, kdo za dnů mladosti patřil na takový kousek země, která básníkům a prorokům vnuknula sen o patriarchální nebo zlaté době; na kousek země, jako Ithaka u Odyssea „drsná ale pěstitelka mužů.“

Sňatek s dívkou z kraje Cumberlandského korunoval básníkovo štěstí a byl mu odměnou za to, že vždy a všude zastával se věcí prostých a ušlechtilých tento chudobka-apoštol.

Paní Wordsworthová vynikala značným smyslem poetickým a básník vpletal její nápady do svých skladeb, jako ku př. krásné dvě řádky:

Ten záblesk vnitřního oka,
jenž je blahem samoty."

Obdivujíc jeho poesii dovedla nedotěrnou pečlivostí zakrýt nebo odvrátit ty nedostatky, které se vyskytují u lidí duševně soustředěných a osamotněných, že totiž sobecky až prodlévají ve společnosti na svých citech a ideách. Paní Wordsworthová, ač venkovanka, měla ten lahodný dar a takt, že všechno v její přítomnosti se urovnávalo a hladilo. Dovedla také „prostě žít a vznešeně myslet".

V sonetu Personal Talk (Osobní hovor) chválí si blaženost samoty:

„Lepší nežli prázdný hovor, mlčení.
Rád naslouchám u krbu svého sedě
jisker prasku, slabému kotélku syčení."

Se závistí pohlížíme na život neodvislý od toho světa, jenž umrtvuje mysl a tříští proud života na malé stoky, ztrácející se v písku všednosti.

Mysl sobě zůstavená může se rozbíhat po těch říších duchovních, které nám odkázaly minulá pokolení a vzdálení lidé, které netečnému duchem jsou pouští, ale milým domovem citelnému člověku. Uprostřed „této šlechetnější lásky a šlechetnějších starostí" zakoušíme rozechvění a radosti bez tesklivé reakce, kterých si jen proto nevšímáme, že jsou tak hojné a laciné.

K vůli tomuto blahu rozjímavé samoty Wordsworth zříkal se mnohého. Nikdy se nestavěl na oči velkým světa tohoto, kteří jako sebou by nosili všechnu pompu a svrchovanost, ale za to unikl i těm útrapám, které provázejí příliš blízký styk se světem. On nedoznával sklamání těch básníků, kteří nastavili kolem sebe svět ideálných bytostí, rozplývajících se při nejmenším dotyku. Takový bol může ovšem být i blahodárnou kázní, která vštěpuje odvahu a dodává důstojnosti ovládáním bouřících se vášní a citů. Poesie Wordsworthova plynula ze sebevlády, nikoli z rozpoutanosti, a bylo to jeho štěstím, že svět nedovedl v něm žádný cit potlačit ani poskvrnit, že neznal radosti, která by nemohla být nevinnou radostí nás všech a že když byl nejvíce svým „já", byl zároveň nejlidštějším. On nepotřeboval než dotknouti se vlastního srdce „křišťálového a klidně tekoucího ručeje", chtěl-li něco sdělovat svému bližnímu. Sonety, Westminster Bridge (W. most), Calais Sands a stanze na Daffodils obsahují nejhlubší lidské radosti, a jak prosté elementy na ně vystačují! Není v nich nic než bratrská oddannost, východ slunce a trs pestrého polního kvítí.

Na výletě, který podnikl do škotských hor, spatřil u jezera Lachlomondu dvě dívky. Miss Wordsworthova o nich napsala: „Jedna z dívek byla nad míru spanilá, a postavy obou, zahalené do šedivých plaidů, splývajících na nohy, majíce jen tváře odhalené, zbudily naši pozornost ještě než jsme k nim promluvily. Odpovídaly hlásky přelíbeznými a dívaly se nám do očí celé udivené." Wordsworth považoval tento zjev za kousek dokonalé romantiky, kterou zvěčnil v básni The Higland Girl po svém návratu ze Škotska. „Blížím se třiasedmdesátému roku svého života, a vidím to půvabné zjevení jako by stálo přede mnou," pravil jako stařec. Ano ještě více. Přiznal se naivně, že první řádky básně věnované své ženě „Byla zjevem líbezným," původně napsal na horskou děvu, která mu na vždy zůstala typem veškeré rozmilosti. Filosof nebo člověk světa se pousměje snad tomuto trvalému dojmu na našeho básníka. První by byl zůstal chladnějším, druhý by se nebyl spokojil letmým pohledem.

Avšak hledání krásy právě jako hledání pravdy dosahuje nejjistěji svou odměnu, je-li právě tak nezištné jako horlivé, a milovník lidí čerpá často nejslastnější okamžiky z toho, co se jinému zdá pouhým stínem radosti. Srdce jeho ochotně skytne tu ochrannou něžnost, kterou útlé panenství ku svému

štěstí budí nevědomky v mysli počestné; jsou city, které slovy neplýtvají a odvety nežádají, ale vznášejí se kolem čarovné nevinnosti jako plamen, záře nezžíhající hlavu.

Romantika zjevila se Wordsworthovi jen z daleka a mihem. Bylo dobře, aby ve Velekněži přírody všechny věci byly harmonické: aby ani jásání jeho nebylo hlučné, ani zármutek zdrcující, ani láska divě silná; aby v každém okamžiku mohl vystoupiti na horu se srdcem plným míru, a aby „v moudré trpnosti" naslouchal hlasům nebes a země.

Zamilovaným zaměstnáním Wordswortha bylo zahradnictví. „Krajinkářský zahradník" pravil: „má pracovat v duchu přírody, s neviditelnou rukou umění." Zahradnictví toho druhu prý lze pěstovat s úspěchem, jen jestli zahradník je ochoten vtěliti se v okolí a odložit své vrtochy a choutky, přizpůsobovat ji zdrželivě a laskat ji nedotěrně. Stihaly ho strasti, ale on vyznal, „že zlidštily jeho duši". Byly to „mráčky na dálné modré obloze."

Jelikož štěstí provázelo život Wordsworthův, jenž jest vlastně historie halcyonského klidu, naskytuje se otázka, zda-li je podobný život žádoucí čili nic. Štěstí a čest byly ideálem Solonovým, zdaliž jsou také ideálem naším? Modernímu duchu, křesťanu, v jehož uchu zaznívají rady k dokonalosti, jichž se nelze sprostit, nelze tak snadno odpovědět na otázku, nad kterou by se Řek byl jen usmíval. Odhadujíce štěstí svých miláčků, zdá se potřebnějším, abychom zpytovali, nikoli, zda-li měli dostatek radostí, ale zda li měli hojnost trápení. Trápení a svízele nejsou prospěšny jen povahám prudkým a pochybeným. Je pravda, že násilný a zpupný duch změkčuje se v jemnost a velebnou pokoru jen trápením. Ale Prozřetelnost také sesílá zármutek v případech, kdy se lidé děsí takového drsného dotknutí.

Povahy hrdinné nesobeckosti a dětinné čistoty bývaly povznášeny úzkostmi, žalem k takové výši svatosti, které nemohly dosahnout po jiné cestě. A proč by to mělo být jinak? Jelikož není hranic možné dokonalosti pro duši, proč by očisťující zkoušky měly míti konec. Ona jest kov, který se ztrává pořád jasnějším v očisťujícím ohni.

A jestli dle přísnějšího a staršího vzoru neprohlásíme za šťastné jásající, bohaté, mocné, ctěné, slavné, co řekneme o drahných letech klidného Wordsworthova života?

Především řekneme, že jeho štěstí bylo zcela prosto všech vulgárních a pomíjejících živlů. Život jeho by většina lidí prohlásila za přísný a nelibý; od toho života by se nejen Kresus ale i Solon odvrátili s pohrdáním, od života chudobného, osamělého, stálých skoro nezdarů, neboť čest dostavila se až na sklonku jeho života. Jeho štěstí nebyl obětován žádný člověk, ono nepocházelo z lakotného shonu po zboží tohoto světa, ale klíčilo z milujícího srdce a z těch prvotních hnutí, která jsou nevinným dědictvím všech. Někdo namítne, že moudrost a posvátný jeho život byly mu dány bez úsilí, a že bez úsilí dělá filosofa, světce. Odpovíme, že ačkoli pokrok nevyhnutelně spojujeme s bojem, přece si nemůžeme pomysliti zápas bez oddechu. Náš pozemský život, tato jedna existence, musí se někdy rozhlédnout mezi — nechceme kolika — myriadami těch, kteří byli anebo budou a patřit:

„Jak děti na břehu si chvíli krátí hrou,
co mocné vlny věčnosti se kolem dmou."

(Příště dále.)

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—*n.* (Ve znamení volební opravy. — Chtějí-li české ženy volební právo? — Říšská rada. — Česká otázka. — Tajemné chování se poslanců dra. Herolda a dra. Kaizla. — Řeči posl. Eima a Sokola. — Klerikalismus a organisace svobodomyslné strany. — Radikální hnutí. — „Politická“ vražda před výminečným soudem.)

Lze v pravdě mluviti o nepříjemném dědictví hr. Taaffa nástupci kn. Windischgrätze o dědictví otázky volební opravy. Ať dala vláda Taaffova návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího z jakýchkoli příčin, vyhověla jím potřebě dávno již a v nejširších vrstvách obyvatelstva této říše cítěné. Taaffe se tím přiblížil době — ten, kdo ustupuje pak od toho dědictví a zříká se ho, ustupuje zase od doby a zříká se žíti s ní v souhlasu a v míru. Vláda Windischgrätzova a koaliční strany v parlamentě také nikterak se netají, že nechtějí jíti s dobou — oni, abychom tak řekli, se jí chtějí jen zbaviti tím, že jí dávají aspoň něco. Ale ani toto něco není „obětí“, neboť dávají to bez nejmenší újmy sobě, nebo abychom užili ustáleného již, byť ne ještě starého termínu, bez újmy „politické a národní državě.“ To jest hlavní zásada, která ovládá i vládu i koaliční strany. Odtud především nikterak nemění to, co dnes je — a ke čtyřem dnešním kuriím přidávají kurii pátou. V ní mají voliti muži dosáhnuvší 24 roků věku, bydlící v místě nejméně 6 měsíců před vypsáním volby, mají-li na základě studií nebo potřebných zkoušek právo na jednoroční dobrovolnickou službu vojenskou, nebo kteří navštěvovali některou školu řemeslnickou nebo rolnickou, státem nebo zemí vydržovanou, nebo přislušeli nejméně 2 leta k nemocenské pokladně, nebo posléze kdo 2 leta platil nějakou přímou daň. Tato nová kurie má míti *43* poslance, z nichž na Čechy a Halič má připadnouti 10, na Moravu a D. Rakousy po 4, na ostatní země předlitavské po 1 poslanci.

Proti tomuto návrhu Hohenwart proklamoval svůj návrh volební opravy. Volby budtež dvojí: lidové a korporační. Za volební korporace budtež ustanoveni: 1. Všichni k volbě oprávnění velkostatkáři. 2. Obchodní komory. 3. Živnostenské komory, jež se zřídí. 4. Pro města a obce venkovské zemské sněmy. Volby lidové za města a venkovské obce konají se společnou přímou volbou všech, kdož jsou k volbě oprávněni. K volbě je tu oprávněn každý 24letý občan, jenž a) platí přímou daň vůbec, nebo b) jenž patří třídě průmyslových dělníků, nebo c) platí roční nájemné ve výši pro každé místo určené sněmem. Návrh Hohenwartův, jenž dává novým voličům poslanecká místa na úkor dnešních „politických držav“, ale ne velkostatkářské, nýbrž jen v kurii měst a obcí ven-

kovských, takže počet poslanců by se nerozmnožil, znamenal by ještě větší umělost ve volební soustavě u nás, a vrácením sněmům zemským práva voliti poslance do říšské rady byl by nebezpečím, že počet lidovějších, svobodomyslnějších poslanců by se v říšské radě zmenšil a konservativní živel sesílil, jestliže by dosavadní volební systém na sněmy zemské zůstal. Proto je návrh Hohenwartův daleko nebezpečnější. Věříme-li v nějakou nápravu volebního řádu v této říši za dosavadních poměrů, nevěříme v provedení ani takové, s jakým vláda přichází, ihned — čím více se bude blížiti doba jejího uskutečnění, tím více spletitost zájmů bude vystupovati.

Strana svobodomyslná a sociálně-demokratická chtějí všeobecné právo hlasovací. Strana prvá nedělá pro svůj požadavek však d o č i s t a n i c, kdežto strana druhá více méně důrazně stále jej prohlašuje a proň agituje. — Návrh hr. Taaffa rozpjatou její agilnost v tom směru však najednou uspal a teprve nyní zase pomalu se probouzí. Myslíme, že by bylo dobré, aby všecky živly v této říši, které toto právo opravdově chtějí, se nějak dohodly ke společné práci. V uskutečnění předlohy vládní spočívá jisté nebezpečí, kdyby totiž nové kurie použito bylo opravdu těmi, pro něž byla zřízena: že by požadavek všeob. hlasovacího práva zase na jistou dobu oddálila. Nebezpečí to by mohlo býti vyvráceno jen celými, opravdovými, energickými voliči v oné kurii, především ovšem předáky jejich. Kdyby takoví byli v ní a kdyby mezi „proletářskou" prací a intelligencí v ní nastala koalice, kteráž by pracovala dále mezi lidem a užívala ještě na posílněnou parlamentu, bylo by ovšem nebezpečí to úplně odstraněno.

Dotkneme se tu ještě jedné věci: Vídeňské ženy podaly říšské radě petici za všeobecné hlas. právo bez rozdílu pohlaví. České ženy v dnešní době volební reformy posud ani slovem nedaly veřejně na jevo, že by i ony chtěly míti volební právo.

Říšská rada ve svém zasedání od 22. února do 16. března málo udělala. Především přijala návrh na skrácenou debattu o předloze nového trestního řádu a pak schválila provisorní rozpočet na měsíc duben a květen.

Česká otázka přišla nejdříve do diskuse v rozpočtovém výboru, kdež zasedají za Mladočechy dr. H e r o l d a dr. K a i z l, osobnosti to, které svým jménem jsou dvojnásobně vázány, býti ve svých výrocích obezřelými a opatrnými, především však býti i v praxi tím, zač se i oni i celá strana od svého počátku stále vydávají. Ale takovýmto se nám neobjevil nejprve dr. Herold ve schůzi rozpočtového výboru ze dne 27. února a ve schůzi dne 16. března dokonce i oba. V prvé schůzi dr. Herold mluvě o české otázce nejen proti zásadám stranou i jím vždy hlásaným, ale i dokonce neobratným způsobem přivedl o t á z k u v y r o v n á n í s v l á d o u. Základem k tomu dle dra. Herolda státi by se mohl obrat ve vládní politice vůči českému národu. Tento nežádá prý n i c n e ž a b y v ů č i n ě m u z a c h o v á v á n b y l z á k o n a a b y k n ě m u b y l a p r o j e k t o v á n a s t e j n á p ř í z e ň j a k o k u n á r o d n o s t e m j i n ý m! Dr. Herold se vlády přímo ptal, chce-li s národem naším žíti v míru či v násilném boji — a pravil: „P o d l e t o h o, jak dopadne v těchto směrech odpověď, b u d e m e ké moci zaříditi své postavení(!)" Odpovědí se strany Windischgrätzovy dru. Heroldovi bylo, že — n e m ů ž e s e s v é h o s t a n o v i s k a a k c e p t o v a t i výraz „č e s k á o t á z k a" a že prostředků ke zjednání uspokojivých poměrů Čechách nemá jen v rukou vláda sama, nýbrž i strana druhá (svobodomyslná). r. Herold nicméně neměl dosti na takovéto odpovědi a podnikl s pomocí dra. aizla zvláštní ten zásadně opposiční útok na vládu po druhé. Nezdar byl ovšem ojný — aby nám bylo rozuměno, politická a mravní újma útočníků byla stejná. inistr Plener odporučil Mladočechům — jiné zásadní stanovisko a jiný tón ve

veřejném mínění v Čechách. Dr. Kaizl pravil, že ve výboru postavili se hlavně na dvě posice — na provedení rovnoprávnosti a na stanovisko spravedlivé volební opravy. Jak vidět, zásadní státoprávní program a programová zásada všeobecného hlasovacího práva ustoupily: prvý pouhé rovnoprávnosti, druhá něčemu, co zřejmě je méně nežli ona, neboť kdyby to byla ona, dr. Kaizl by byl přímo mluvil o všeob. hlasovacím právu. Ale vláda i vůči takovýmto ústupkům zůstala si zásadně důslednou — chtěla na Mladočeších změnu zásadního stanoviska, chtěla i změnu taktiky. Nelze se vyhnouti výtce, že ti dva poslanci nenabídli se k vyjednávání o vyrovnání — ten, kdo najednou se vlády tak ptá, jak se ptal dr. Herold, kdo mluví o prostředcích a udává dokonce i dvě „posice" (dr. Kaizl) a kdo praví: „My jsme prostředky ty udali. Není vůbec v naší moci, abychom učinili více" — ten zcela určitě nabízí se k onomu vyjednávání. Tedy až tam jsme došli od výminečného stavu! Síla mladočeského hnutí ukázala se opravdu v těch dvou zasedáních daleko slabší, nežli aby se proti ní i na dále nějak drakonicky se strany moci muselo postupovati — pravíme výslovně síla mladočeského hnutí, a ne snad síla dra. Herolda a dra. Kaizla, protože strana k jejich jednání mlčela — buď že s ním souhlasila, buď že neměla tolik odvahy proti němu vystoupiti. Byla-li to osobní politika dra. Herolda a dra. Kaizla, pak ostatní nemají politiky žádné, nechávajíce pouze na sebe stíny osobní politiky oněch dvou poslanců dopadati . . .

Při generální debattě o prozatímném rozpočtu mluvili se strany mladočeské posl. Eim a posl. Sokol. Prvý zabýval se hlavně koalicí a otázkou všeobecného hlasovacího práva. Prvou posuzoval správně se širšího stanoviska, při druhém dělal veliké ústupky, především v otázce celkové ústavy (mluvil o říšském senátě a p.) těm, kdož mají dnes politickou moc, ano dokazoval jim, že všeobecné hlasovací právo prospěje i myšlence konservativní. Promlouvaje o procesu „Omladiny" pravil, že „v Rakousku pohánějí se školáci jako velezrádci před soud". Jestliže posl. Eim nedovedl jinak vzíti v ochranu mladé ty lidi, a jinak podstatě věci nerozumí, bylo by bývalo lépe, aby vůbec se jich neujímal. Ne že obžalovaní byli mladí, lidé, ale to, proč a z čeho a jak byli žalováni, je zde věcí hlavní. Eimova řeč se čte pěkně, jest vtipná a vidíme v ní známého žurnalistu z „Nár. L." — Poslanec Sokol mluvil o procesu „Omladiny" již s jiného správného stanoviska. Soud jeho nebyl pro pražský výminečný soud příznivý. Posl. Sokol uvedl také celou řadu nadužití veřejné moci v Čechách proti proudům národnímu a sociálnímu. I tyto řeči v parlamentě nelišily se svým umírněným tonem od řečí pronesených na českém sněmě.

V „Národních Listech" ze dne 25. února uveřejněn byl článek pojednávající o organisačních potřebách strany svobodomyslné, kdež bylo mnohé dobré mínění prosloveno,. Tak četli jsme v něm to, proč před časem náš list byl týmiž „Nár. Listy" přísně odsouzen, totiž aby strana svobodomyslná všímala si i mladých generací, aby dohodla se i s lidem dělnickým, a že politika česká musí se opírati stejně o stránku hospodářskou a kulturní jako o politickou a národní. Tento článek předcházela v „Nár. L." (dne 16. února) jiná úvaha o reorganisaci strany a to především o vnitřní reorganisaci. Ve všeobecných slovech této úvahy dala se přece nalézti hlavní myšlénka: že strana svobodomyslná není již ve shodě s dobou — volalo se tudíž po revisi programu a příslušné k tomu reorganisace vnější. — Byli lidé, kteří pokládali hlasy tyto, především ovšem hlas prve námi uvedený, za nepřímý projev vedení strany samého — neprávem ovšem. Vedení strany něčím podobným se vůbec nezabývá — nejméně ovšem nějakou revisí programu. Strana a vedení její stojí tu v tom národním politickém a sociálním vlnobití v politování hodném postavení; obnažuje se,

abychom řekli stručně a názorně; krásná hesla a slova nestačí již přikrývati její politickou i zásadnou nahotu. Doba vyžaduje pevných činů, v něž se věřilo po oněch heslech a slovech ale činy nešly, nejdou. —

V uvedeném článku „Národ. Listů" ze dne 25. února činí se také zmínka o rostoucím hnutí klerikálním v diecesi biskupa Brynycha (ve vých. Čechách) a zejména vytýká se působení listu „Českého Východu", aniž proti tomu jest dostatečného tlaku žurnalistického ani dost sorganisované akce strany svobodomyslné. Jest správné, jestliže se proti tomu rostoucímu hnutí klerikálnímu vystoupí týmiž prostředky, kterých užívá ono samo — tiskem a organisováním osob samých (na př. apparátem spolkovým, obecním a p.) — ale nad tyto vnější formy má klerikalismus ještě něco jiného: vnitřní přesvědčenost. A té myslíme, že straně svobodomyslné schází velice, nesmírně mnoho. Bylo o této okolnosti málo u nás posud pověděno — věc jest však důležitá, i vrátíme se k ní budoucně obšírnější úvahou. —

Radikální hnutí zdá se, že aspoň na venek se pozastavilo. Kdo myslí při slově tom jen na radikalismus slov a řečí a jest upřímný, musí si přiznati, že se takové radikální hnutí pozastavilo až nápadně mnoho. Radikální hnutí, které je representováno pokrokovým hnutím a které jediné bylo stíženo nejvíce, má po přestávce veřejnou mocí vynucené (zastavením „Nezávislých listů" v Kolíně) opětně svého tlumočitele, čtrnáctidenník „Radikální listy" taktéž v Kolíně. List, jenž v úvodním svém slově učinil zasloužen výtku planému radikalismu a jeho stoupencům, béře se směrem formou klidným chtěje více rozšiřovati zásady svého programu a v duchu jejich poučovati.

V úterý dne 20. t. m. skončil se proces pro „politickou" vraždu (zavraždění R. Mrvy) v téže síni, ve které měsíc před tím skončen byl politický proces s t. zv. „Omladinou". Jako prvý proces, tak i druhý přinesl světu veliké překvapení: V prvém procese vynesený rozsudek musil překvapiti vzhledem k výsledkům vyšlým z průvodního řízení, v druhém procesu pak vzhledem k výsledku procesu prvého. Proces s t. zv. „Omladinou" zajisté upevnil v lidu přesvědčení, že výminečné soudy byly zavedeny pro přísné odsuzování a v tomto přesvědčení očekával i výsledek v procese druhém. V něm však nebyl z 5 žalovaných odsouzen ani jediný pro zločin rušení veřejného pokoje a přečin tajného spolčování, ač existence t. zv. tajného spolku t. zv. „Omladiny" byla objektivně opět uznána. Právníkům, kteří podávati budou zmateční stížnosti v procese prvém, dána byla tak pěkná příležitost postaviti vedle i proti sobě nejen všeobecné důvody existence onoho tajného spolku, pronesené při rozsudku prvém a druhém, v mnohém se lišící, nýbrž především srovnávati důvody subjektivního odsuzování v procese prvém a subjektivního osvobozování v procesu druhém. JUC. Ant. Čížek, tajemník strany svobodomyslné a redaktor zastavené „Neodvislosti", byl sproštěn obžaloby ve všech jejích částech.

Výsledky sněmovního zasedání na Moravě.

—ff.—: Nynější sněmovní kampaň je prohrána pro myšlenku slovanské koalice i pro národní a politické požadavky moravského lidu. Sliby sice neskrbleno, a kdybychom chtěli všechny projevy strany Fandrlíkovy bráti do slova, skoro bychom věřili, že klidná hladina moravská se silně zvlnila. Ve skutečnosti to byla stará hra na účet lidu moravského, a kdo viděl pány, jak tklivě se spolu loučili bez rozdílu stran, ten marně hledal tu odlesk změněných poměrů mezi stranami na říšské radě. Strana lidová je zaražena nad skrovným výsledkem sněmovní činnosti, rozezlena nad proradou předáků klubu Šromova, kteří dovedně využili jha jednotného klubu k potlačení všeliké svobodné myšlenky a každého smělejšího oposič-

ního pokusu. Ukázalo se, že třeba bude důkladné opravy v poměru ke straně Šromově a lepších příprav k příštímu sněmování, má-li se předejíti mnohým nemilým sklamáním. Ve straně samé bude třeba zjistiti, kteří poslanci ke straně náleží, a kteří nikoli, neboť strana lidová nesmí sloužiti pro jednotlivce jen k zažehnávání blesků voličstva. Němci vedli si znamenitě jako šťastní držitelé moci, dle obyčeje svého mnoho nemluvili, v drobných věcech povolovali, ve velikých požadavcích za to hladce buď zamítajíce nebo na dlouhé lokte odkládajíce. Dle starého zvyku zaopatřují sebe pro budoucnost, když by je mohla stihnouti nehoda, že by ztratili vládu nad Moravou. Staré naše stesky hospodářské, národní a politické nedošly ohlasu na sněmě a jediné v tom viděti úspěch nepodcenitelný, že nepokrytě ozval se hlas opposice národní, demokratické a státoprávní.

Dosud jsme pohřešovali ve vystupování zástupců strany lidové jednotného celkového promyšlení našeho národního a politického boje, s lepší přípravou s s větším počtem zástupců schopných se to zajisté napraví.

O poměru konservativní šlechty moravské k českým poslancům dosud tr valy nejrůžovější domněnky, byla to část těla a krve naší nejen dle pojímán klerikálního „Hlasu“ brněnského, nýbrž od dob patrného úpadku staré strany ná rodní i „Moravské Orlice“. Vídenská koalice v tom směru přece přinesla nám jakési vyjasnění. Konservativní šlechta zanevřela na Šroma, Fandrlíka a Žáčka že opověděli ministerstvu Windischgrätzovu opposici, vešli ve styk s radikálními Mladočechy a že trvají ve společném klubu s lidovými poslanci. Na přímé vy zvání „Mor. Orlice“ odpověděl pětičlenný konservativní klub spolu s oběma bi skupy moravskými:

1. Konservativní strana na moravském sněmě je stranou samostatnou stranou výhradně politickou;

2. Na základě společných zásad politických přináleží k této straně stejn smýšlející různé národnosti z kurie velkostatkářské na moravském sněmě;

3. Konservativní strana na sněmě moravském není stranou národní, jejíž členy by výhradně spojovala stejná národnost a stejný původ. Rovná se klubu Hohenwartovu v sněmovně poslanecké, jedinému to politickému klubu na říšské radě.

Na základě toho chtějí podporovati všecky návrhy slovansko-národní strany neodporují-li obsahem a tendencí svou našim zásadám. Proto mají jim však ná vrhy takové vždy napřed býti oznámeny, aby o nich mohli v klubu konservativní šlechty uvážiti.

Na toto osvědčení, v němž není slova o rovnoprávnosti, o bezpráví, pá chaném na $^3/_4$ českého obyvatelstva na Moravě, v němž mlčením pomíjí se při jaté usnesení pražské listopadové schůze z r. 1892, v níž pod předsednictví vůdce konservativní šlechty mor. hr. Belcrediho přijato za společný program st částněných stran domáhání se faktického provedení státoprávního programu českého odpověděl klub Národních poslanců projevem plným svornosti a díků za ubezpe čení, kterým šlechta konservativní slibuje podporovati návrhy české strany, poku obsahem a tendencí svou neodporují zásadám konservativní šlechty.

Projevem tímto přestala pro nás existovati konservativní šlechtická stran jakožto „spolehlivý pomocník v dobývání našich práv“. Dosud to tak jasně vysl veno nebylo na Moravě nikdy, ač o pochybném přátelství Belcrediho k českým snahám po straně mluvilo se už dávno. Nemáme na Moravě šlechty, ale ani uměle shánětí nebudeme, za to bude moci lidová politika bráti se přímou cestou. Litujeme, že podivné spojenství v klubu Šromově vadilo straně lidové otevře odpověděti k projevu konservativního velkostatku. Mohlo se to státi tím spíš že domáháme se obecného hlasovacího práva, zrušení kurií a konečně že 5členn velkostatkářský klub nám za zapření lidových zásad nestojí.

Neosvědčila se však koalice historické šlechty české s Němci. Posl. hr. Szerényi pro svůj dřívější návrh na poměrné zastoupení konservativní a liberální strany ve sboru II. nesvěřenském, s nímž na sněmě mor. už propadl, domníval se míti dobu příznivější. Hned od začátku letošního zasedání velkostatkáři konservativní až nápadně se českých poslanců na zemském sněmě stranili, aby německé straně odňali všecku příčinu k pochybnostem o svém smýšlení, a také odůvodnění návrhu hr. Szerényim stalo se úplně v duchu koalice, ochrany práv šlechty, která jsou radikálními proudy (rozuměj českými) valně ohrožena. Přes to byl návrh ten zamítnut celou německo-liberální i střední šlechtickou stranou a hlasovali proň jedině poslanci čeští a konservativní šlechta. Koalice tedy na mor. sněmě úplně pohořela.

Z velikých hesel časových hýbajících světem dostala se do sněmu ústy posl. Tučka a Hulky myšlenka českého státního práva a všeobecného hlasovacího práva. Strana Šromova v této zkoušce neobstála, buď přímo utíkajíc jako při návrhu na zrušení výjimečného stavu, nebo dokonce i brojíc, jako proti mohutnému volání lidu moravského po obecném hlasovacím právu (posl. Kallus.) Znovu poznalo se, že lidé Šromovi a Fandrlíkovi jsou ochotni za ústupky rázu zcela osobního zadávati důstojné stanovisko našeho prvenství v zemi. Za ústupky tyto smějí Němci dělati se svými vlastními usneseními co jim libo (školský regulativ z r. 1869), ku mnohým svým ústavům zbytečným přimnožovati nové na útraty zemské. Kolik tu jen země zaplatila za sliby při volbách dané drem. Fuxem, Promberem a jinými německými předáky? Finanční hospodářství zemské, jak je provozuje německá většina, odhalil světu sám přívrženec strany německo-liberální, posl. Skéne. Se strany české za to nedošlo tak rozhodného odsouzení, jak by bylo zasluhovalo. Roztomilé národnostní, školské a hospodářské poměry v městech sotva dotčeny v řeči posl. Žáčka o prozatímném rozpočtu, kde se mluvilo o podivných praktikách se strany německé v Kyjově a v Hranicích a nadržování jim se strany vládních orgánů. Kde ztratilo se celé množství míst ostatních, aby se míra našeho neštěstí z německé nadvlády v zemi celému světu stala patrna? Naše města dosud bojují za naše národní bytí těžký boj a ten sotva dochází ohlasu u zástupců lidu. Zásadního řešení naší zemské bídy, nevýhodné soustavy přirážkové a nahrazení její vybíráním přímých daní do pokladny zemské jenom se zmínil posl. dr. Tuček, ač toto přesvědčení valná část zástupců lidu i velkostatkářů v sobě nosí. Vysvětlitelné bylo žalování celé Moravy a zvláště některých okresů na nespravedlivé vyměření pozemkové daně, mát Morava poměrně nejvyšší pozemkovou daň v Rakousku. Přijato celým sněmem, aby při opravě pozemkové daně pamatovala na slevu pro Moravu, ale tuším, že vláda nebude míti ani času ani dosti chuti, aby své důchody z Moravy citelně zmenšila. K hospodářské stránce přičísti dlužno zmínku o regulaci Moravy, která dle slov místodržitele má státi 10 mil. zlatých. Ale kdy se to stane, když nechce se sleviti ani ubohým Valachům slevení příspěvků na opravu řečiště Bečvy? Zřízena sice bude dle sněmovního usnesení melioračni banka k provedení důležitých oprav k účelům zavodňovacím a odvodňovacím, k úpravám potoků a řek, k zařízením na ochranu břehů a na ochranu proti povodním, ke scelování pozemků, k zřizování cest a mostů, k vysušování močálů, zřizování železnic nižšího druhu atd., ale to zas má snad jen býti k tomu, abychom na jedné straně platili vysokou daň a na druhé straně abychom si své pozemky s nasazením svého jmění hájili. Letos došlo i na Moravě na zřizování místních drah podporou zemskou, z nich jen trať z Otrokovic na Zlín do Vyzovic je v krajině české, ostatní čtyři jsou stavěny výhradně v německé krajině, trať z Albrechtic do Osoblahy dokonce na splátku slibu, daného Osoblažanům loni drem. Promberem, budou-li voliti do říšské rady dra. Guxa! Též na Moravě ozval se hlas, aby bylo dovoleno pěsto-

vati tabák. Letos pak došlo též k tomu, že bylo vloženo do rozpočtu 10.000 zl. na zaopatřování hybných strojů pro živnostníky. Jak se věc osvědčí, uvidí se, až jak se peníze ty vynaloží. Velice dobrý návrh na zřízení statistické kanceláře přijat, ale bude záležeti od mnoha činitelů, vejde-li skutečně v život. Méně šťastně pochodila moravská hospodářská společnost, poněvadž nehoví dosti kapitalistickým choutkám liberálních Němců, ač je to ústav dosud úplně v rukou jejich. Místo žádané podpory ve výši 54.000 zl. dostala jen 29.000 zl. Z hospodářského stanoviska vzbudilo značný zájem jednání v odboru pro zákon honební, jde tu hlavně o zrušení t. zv. znalců, bez nichž sedlák nemůže pronajati honbu a pak vydán úplně se svými polmi panské zvěři. V mnohých končinách je to pravá metla pro rolnictvo. Stanovisko příznivé rolnictvu po dosti tuhém boji nabylo vrchu.

Z kulturních otázek zasluhuje zmínky dlouhé jednání o služné učitelstva. Oprava bude státi půl milionu, ale na přání velkostatkářů má už býti konečná. České školy obecné za tohoto sněmu nedošly tak důrazného zastání, jak by to zanedbaný stav jejich v mnohých stranách Moravy a v městech s většinami německými a ohromný nepoměr tříd na německých a českých školách byl vyžadoval. Dosud nevíme, mnoholi stojí zemi obecné školy české a školy německé, ač je to otázka i politicky velmi důležitá. Posl. Koudela požadoval sice přesně zřízení české vyšší průmyslové školy v Brně, poukázal na bídný stav budovy české reálky v Brně, ale neméně žalostné poměry jsou na jedné české obecné škole v Brně, jejíž budova je zdraví přímo nebezpečná, a na českém vyšším gymnasiu v Brně, kde tísní se až přes 60 žáků v jedné třídě. Ohledně pašovského jednání městské rady v Hodoníně k tamnější české pokračovací škole, kde purkmistr dal shromážděné ve škole hochy policajty v pravém slova smyslu rozehnati, podal interpelaci posl. Hulka. Nebezpečný pro Němce a kapitalisty podnik, jejž před rokem započala městská rada v Prostějově se zřízením české obchodní akademie, v ministerstvě ve Vídni nedošel přízně, za to pospíšili sobě Němci v Olomouci a budou zřizovati ústav obchodní německý i za české peníze, žádají za podporu 1000 zl. nyní, kdy ještě ani vážně nezačali, a sněm jim je povoluje bez nejmenší poznámky českých poslanců. Pravý hon strhnul se letos na Moravě za českými reálkami. Před dvěma léty mohl říci ministr Gautsch, že v oboru školství středního nemá Morava nevyplněného přání, dnes jsou pravé dostihy za reálkami a gymnasii. Když povznesly se právem na význam důležitosti národní ústavy, které mají se založiti v Hodoníně a Zábřehu, a podány v tom směru petice na sněm, namítnul Dr. Fux, proč nežádají v jiných městech, ovšem pro německou državu méně škodných, za tyto ústavy, jako v Bzenci, Lošticích, a skutečně hned na to pravý roj petic šel za zřízení reálek na zemský sněm z Loštic, Přerova, Bzence, Nového Města, Kroměříže (zde ovšem je žádost odůvodněna za počeštění tamnější německé zemské reálky). Na účet těchto požadavků povoleno rozšířiti nižší reálku v Šternberku na vyšší a proměniti nižší reálku v Šumberku za vyšší gymnasium proti výslovnému znění regulativu pro zakládání středních škol nákladem zemským z r. 1869. Povedený čachr dovolil si v této důležité chvíli dr. Fanderlík, aby něco i pro sebe ulovil. Zjednal si petici obratem pošty v N. Městě, svém to volebním okrese, a protože je to okres, kde není jednoho Němce, povolena s podivuhodným spěchem. Za to dostalo se smířlivosti Němců neobmezené chvály od dra. Fandrlíka, a Němci ihned na to uvedli sněmu na paměť novou německou reálku — devátou — ve Svitavách. Posl. Tuček, že odvážil se obhájiti požadavky české v celém dosahu a udržeti naše zásadní stanovisko v neporušené čistotě, prohlášován za kazitele kázně klubovní.

Celý ten shon za středními školami na Moravě zarážel svou nepromyšleností. O odborných školách, o státních řemeslnických školách ani řeči není,

obchodní nechá se padnouti při nejmenší překážce. Po dlouhém otálení povolena sněmem podpora hospodářské škole v Prostějově a to spíše náhodou, protože to navrhoval pověstný prostějovský Zajíček, a Němci myslili, že tu jde o zájem německý. Za to zřízena Němcům nová hospodářská škola v Budišově, kterou jim sliboval Dr. Fux ze své zvolení do říšské rady, ač jsou pospolu na východní Moravě čtyři okresní hejtmanství, hranické, meziříčské, uh. brodské, hradištské, která hospodářské školy nemají. Požadavek české university na Moravě a zavedení českých přednášek na brněnské německé technice odkázán komisi, a kdo ví, co se z něho na konec vyklube. Matici Moravské neposkytnut ani haléř, ani o podporu nežádala, a rovněž ne národopisné výstavě jako loni. Neomalený útok dra. Bretholze na slavnou minulost cyrillomethodějskou, vydaný za zemské peníze, jenž úžasem naplnil všecek slovanský svět, ani zmínky nedošel na sněmě, snad proto, že se slaví 1000letá památka úmrtí Svatoplukova.

Politická stránka nevykazuje mimo pokusy lidových poslanců a řeči zejména posl. Tučka a Hulky mnoho významného. Při rozpočtovém rokování nebyla vlastně ani žádná povšechná debata mimo řeč Tučkovu, která uvedla na sněm lidovou stranu s jejími požadavky státoprávními a demokratickými. Smrť Panovského, jenž prostředky nekalými za vzorné pohodlnosti českého kandidáta a celé národní strany Šromovy domohl se mandátu za skupinu Ivančicko-Krumlovskou, rozvázala Němcům ruce, takže volba konečně po 4 letech zrušena. Česká strana chtěla míti Dra. Dvořáka za zvoleného, ale stanovisko to sotva obstojí, když odevzdán větší počet hlasů. Nyní vypsána bude volba nová, při které snad i lidová strana zkusí své síly. Otázka změny volebního řádu, nejstinnější to stránka bídných poměrů moravských, vyvolala větší debattu. Že vůbec došlo k řeči o ní, má snad příčinu tu, že už i Němcům je nepohodlno ustanovení, dle něhož se volí z celé městské skupiny jenom na jednom místě třeba ze 6 měst, z čehož jen útraty vycházejí kandidátům. Jinak ostalo při starém, ani nesnížen volební census na 5 zl., bude míti tedy Morava na dále 10zlatovou daň jako podmínku hlasovacího práva s ústními volbami. Rozhodnutí o tom, mají-li se doplniti údaje zemského výboru ohledně výše daní, od voličů obou skupin velkostatku placených, a dále o zavedení přímých voleb, ponecháno zemskému výboru, jenž v té příčině má vyjednávati s vládou. Požadavku obecného hlasovacího práva zjednali s plným důrazem průchod na sněmě jedině poslanci strany lidové. Z celého jednání o volební opravu poznati mohli poslanci moravští, že to s tou opravou tak lehko nepůjde a že budou museti pomýšleti na účinnější prostředky, aby přiměli Němce a velkostatkáře k povolnosti. V prvé řadě musí česká strana míti více řečníků a v zemi samé musí býti o věc větší zájem. Letošní oprava (!) je první změna a to bude velmi chatrná za více než 30 let. Loňské zkušenosti při volbách obecních v Brně přiměly české poslance k interpellaci, míní-li vláda předložiti sněmu návrh na změnu volebního řádu do obecního zastupitelstva v Brně a podobně předlohu vládní o zavedení okresních zastupitelstev, na která čekáme marně již 30 let. Místodržitel významně odpověď zůstal dlužen, snad si to do příštího zasedání rozmyslí, nezapomenou-li opět čeští poslanci.

V oboru sociálního života možno vzpomenouti jedině návrhu na změnu zákona o domovském právu, jenž vyzývá vládu k vydání nového zákona v té příčině. K faktickému řešení české státoprávní otázky hleděl jedině návrh Hulkův na zřízení nejvyššího soudu pro země české v Praze, ale ani Šrom, Fandrlík, Mecník a někteří lepší výtečníci ho nepodepsali.

Právem letošní zasedání zanechalo zejména v lidové straně velmi trpký dojem, jemuž dán výraz na klubovní schůzi politického spolku brněnského, kdež právodně voláno po vystoupení lidových poslanců z klubu Šromova, a poslanci li-

doví poučeni jsouce trpkými zkušenostmi zejména při podávání návrhu na zrušení výjimečného stavu v Praze, zdají se tomu býti více než kdy jindy nakloněni. Stěžováno si na „slovanskou" koalici, která stranu lidovou už předem odsoudila k setrvání v klubu Šromově, ale právě letošní zasedání ukázalo skrovnou cenu Moravanů pro slovanskou koalici. Schůze důvěrníků strany lidové a četné ohlašované schůze politických spolků strany lidové povznesou snad opět lidovou stranu na stanovisko zásadní k boji o většinu na sněmě moravském a k odstranění nehodných zástupců z tábora Fandrlíkova.

Veřejná vydání větších evropských zemí a jich upotřebení.

Referuje *Vojt. Hořínek.*

(Pokračování.)

Při rozboru vydajů jednotlivých zemí rozeznává Kaufmann tyto druhy veřejných vydání:

1. Všeobecné státní i správní vydaje: vydaje veřejné správy vůbec, státní i autonomní: na př. pro Rakousko zařadil sem Kaufmann výlohy na dvůr, kabinetní kancelář, sněmovnu, ministerskou radu, ministerstvo vnitra, státní tiskárnu, účetní dvůr, etat pensijní, část ministerstva zahraničného, konečně odhadem (!) příslušné výlohy samosprávné.

2. Státní dluhy: roční vydání, potřebná k zúrokování a umořování jich, spolu se správními vydaji sem náležejícími, kteréž nejsou obsaženy sub 1.

4. Finanční výlohy: náklad, jehož potřebí, aby příjmy státní byly přivedeny do pokladen. V Rakousku na př.: výlohy finančního ministerstva, správní výlohy pošty, telegrafů, železnic, domaniálního majetku státního.

4. Vojenství: Výlohy na vojsko pozemské i námořní*).

5. Bezpečnost vnitřní: vydaje na tak zv. „policii", úhrada soudnictví, chudobinství, dobročinnost a pod. Pro Rakousko: část ministerstva vnitra, ministeria zeměbrany, četnictvo, ministerium spravedlnosti, autonomní vydaje sem spadající odhaduje Kaufmann na základě spisu Dra. Mischlera o „veřejném hospodářství v Čechách".

6. Vyučování, věda a umění: vysoké a střední školy, různé akademie a podobné vydaje pro vědu a umění, konečně i školství obecné. Kaufmann podává vždy úhrnnou sumu všeho sem spadajícího a vedle toho podíl, připadající na elementárné vyučování. Vzhledem Rakouska opět naříká si Kaufmann na naprostou nedostatečnost příslušného statistického materiálu i co se týče státu, nemluvě o tělesech autonomných. Jak Němci v říši jsou o našich poměrech zpraveni, jde z následovní poznámky Kaufmanovy: „Tážeme-li se, jakými sumami přispívají obce na školství, nalézáme jen velmi neúplný material. Kdybychom chtěli z poměrů v Čechách usuzovati na celou říši, musili bychom na školství počítati 22% všech autonomních vydajů. Celkové toto vydání v Čechách jest 55,534.851 zl., z čehož pro „účely vzdělavací" 12,257.326 zl. Leč takto bychom došli číslic příliš vysokých, neboť poměrně veliké výlohy v Čechách jsou

*) Zde Kaufmann pro „Rakousko" na místě Cislajtanie zařadil celé mocnářství, ač věru nevím, proč Neboť může-li podíl vydajů říše německé připadající na Prusko vypočítávati 60%, nenahlížím proč by podíl Cislajtanie nemohl se určiti „našimi" 70%. I učinil jsem tak sám vzav společného rozpočtu 70% k nimž jsem připočítal ještě výlohy zeměbranecké. Zde tedy zařaděny mnou číslice jiné než Kaufmannovy Připomenouti sluší, že Kaufmann při přepočítávání zlatých (a i rublů) nebéře ohled na poměry ažia, odůvodňuje to tím že na př. poplatník rakouský „cítí" 1 zl jako dva marky a Rus 1 rubl jako 3·2 marek!

následkem toho, že úsilně zde spolu zápasící české a německé strany snaží se všemožně **založiti v každém místě dvoje školy.**“ (!) Když Kaufmann takto může pohlížeti na naše domácí poměry, jak to musí vypadati v ostatních kruzích?

7. **Prostředky dopravní.** Zde vymítil **Kaufmann** poštu, telegraf a dráhy železné, jelikož prý státy nejen že nemají odtud vydajů, nýbrž příjmů často dosti vydatných. On pojednává prý hlavně o **břemenech** poplatnictva. Proto zařadil sem pouze vydaje, týkající se silnic a cest vodních.

8. **Podpora zemědělství, průmyslu a obchodu** dotacemi a subvencemi státními i autonomními. K výpočtům **Kaufmannovým** jsem přidal, pokud možno, **autonomní vydaje**, ježto jimi mnohdy zcela rázovitě osvětluje se veřejné „hospodářství“ naší doby. Také jsem určil ještě některá srovnání, jichž **Kaufmann** pominul, zejména procentové poměry jednotlivých položek vydajných k celkovým vydáním, dále podíl oněch položek jednotlivých, krytý dávkami, jak státními tak autonomními, konečně připadající poměry dávek na hlavu. Tabulky samy nejlépe rozdělení toto osvětlí.

1. Prusko.

Vydání *)	a) celkem: absolutně mill. m.	a) celkem: jest % vydání vůbec (2.701000·000 m.)	a) celkem: na hlavu m.	b) z čehož: státní mill. m.	b) z čehož: % vydání státních (2.178800.000 m.)	b) z čehož: z toho kryto daněmi absolutně mill. marek (31·7% kol. 5.)	b) z čehož: z toho kryto daněmi na hlavu mar.	b) z čehož: autonomní milionů marek	b) z čehož: % vydání autonom. (52,2700·000 m.)	b) z čehož: z toho kryto dávkami veřejnými absolutně mill. marek (61% kol. 9.)	b) z čehož: z toho kryto dávkami veřejnými na hlavu m.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Všeobecné státní i správní výdaje	197	7·3%	6·4	106	4·9%	34	1·1	91	17·4%	55	1·8
Státní dluh . . .	309	11·4 „	10·1	309	14·2 „	98	3·2	—	—	—	—
Finanční výlohy .	879	32·6 „	28·7	879	40·3 „	279	9·1	—	—	—	—
Vojenství	414	15·3 „	13·5	414	19·2 „	131	4·3	—	—	—	—
Bezpečnost vnitřní	239	8·9 „	7·8	141	6·9 „	45	1·5	98	18·7 „	60	2
Vyučování, věda, umění	236	8·7 „	7·7	87	4·0 „	27	0·9	149	28·5 „	91	3
Vyučování element.	181	6·7 „	5·9	?	— „	—	—	?	— „	—	—
Prostředky doprav.	122	4·5 „	4	57	2·6 „	18	0·6	65	12·4 „	40	1·3
Podpora zeměděl-ství atd.	47	1·7 „	1·5	25	1·1 „	8	0·3	22	4·2 „	13	0·4
Úhrnem . . .	2443	90·4 „	—	2018	93·2 „	—	—	425	81·2 „	—	—

*) Ku porozumění tabulky této i všech následovních budiž připomenuto: Číslice kolon 2., 5. a 9. jsou vzaty z brožury Kaufmannovy. V koloně 3. jsou procenta kol. 2. v porovnání s celkovým vydáním vůbec Kol. 4. jest kol. 2. dělena počtem obyvatelů. Kol. 6. podobně jako 3. obsahuje procentový poměr kol. 5. k celkovým vydáním **státním**. Kol. 7. jest vypočtena z kol. 5. tím způsobem, že ze „**základného přehledů**“ vzat procentový poměr, jímž určen tam podíl **daní** na celkovém vydání státním, tudíž 31·7%. Kol 8. pak jest výsledek dělení kol. 7. počtem obyvatelstva. Tato kolona jest snad nejdůležitější ze všech, poněvadž ukazuje, jak ulehá krytí státních výdajů **berněmi** na jednotlivého obyvatele, neboť toliko berně cítí poplatník jako **břemeno**, kdežto státní (i autonomní) důchody domaniálné vlastně břímě poplatníkovo usnadňují Kol. 10. jest vypočtěna z 9. podobně jako kol. 3. z 2., kol. 11. podobně jako kol. 7., kol. 12. dělením kol. 11. počtem obyvatelstva. Každá tabulka obsahuje tři „úhrny“ a jich poměr procentový k náležitému činiteli „**základného přehledu**“. Tyto „úhrny“ udávají jak **Kaufmann** ve svém specialisování proniknul celkové hospodářství státní i autonomní. Při **Prusku** zříme, že z celkového vydání 2.443000.000 vykázáno 90·4%. Jak bylo lze očekávati, jest **státní** statistika úplnější, nežli **autonomní**, neboť z vydání státních vykázal **Kaufmann** detailovaně 93·2%, z autonomních toliko 81·2%!

I v této tabulce, jako již v „základném přehledě“ jeví se příznivé postavení poplatníka pruského, srovná-li se poměr vydání „na hlavu“ celkový dle kol. 4. s kol. 8. a 12.! Dále jest nad míru karakteristické přihlédnouti ku kol. 3., 6. a 10. Správní výlohy činí při státě 4·9% všech vydání, při obcích 17·4%, bezpečnost vnitřní při státě 6·9%, při obcích 18·7% vydání. Vyučování atd. absorbuje ze státních vydajů pouze 4%, kdežto v řadě vydajův obecních stojí na prvním místě se 28·5%! Vůbec shledáváme, že autonomní vydaje věnovány jsou převahou záležitostem kulturním i obecně prospěšným vůbec, ktežto stát se stará o ně teprve podle toho, „co zbyde“ z vydajův ostatních. Škoda, že nejsou vydání na elementárné vyučování u Kaufmanna rozděleny také pro stát a obce, bylo by zajímavo zříti, jak dělí se stát a obce o tento nejdůležitější kulturní úkol společenský. K číslici řady 6. sluší ještě podotknouti, že ze 149 milionů marek kol. 9. náleží vlastně pouze 99 millionů mezi vydaje autonomní, jelikož 50 millionů pochodí z vlastních příjmů těch kterých ústavů, nadací a pod. Vřadil jsem je ale sem, jelikož mezi „státní“ vydaje náleží ještě méně. —

2. Rakousko.

Vydání	a) celkem: absolutně mill. m.	a) celkem: jest % vydání vůbec (1.723,000.000 m.)	a) celkem: na hlavu m.	b) z čehož: státní mill. m.	b) z čehož: % vydání státních (1 280,800.000 m.)	b) z čehož: z toho kryto daněmi absolutně mil. marek (77% kol. 5)	b) z čehož: z toho kryto daněmi na hlavu mar.	b) z čehož: autonomní milionů marek	b) z čehož: % vydání autonom. (492,200.000 m.)	b) z čehož: z toho kryto dávkami absolutně mill. marek (35% kol. 9)	b) z čehož: z toho kryto dávkami na hlavu mar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Všeobecné státní i správní výdaje	153	8·9%	6·3	71	5·8%	55	2·3	82	16·7%	29	1·2
Státní dluh . . .	298	17·2 „	12·3	298	24·2 „	229	9·5	—	—	—	—
Finanční výlohy .	394	22·9 „	16·3	394	32 „	303	12·5	—	—	—	—
Vojenství	225	13·1 „	9·3	225	18·3 „	173	7·1	—	—	—	—
Bezpečnost vnitřní	125	7·3 „	5·2	63	5·1 „	48	2	62	12·6 „	22	0·9
Vyučování, věda, umění	106	6·2 „	4·4	32	2·6 „	25	1	74	15 „	26	1·1
Vyučování element.	71	4·1 „	2·9	?	— „	—	—	?	—	—	—
Prostředky doprav.	73	4·2 „	3	19	1·5 „	15	0·6	54	11 „	19	0·8
Podpora zeměděl-ství atd.	64	3·7 „	2·6	22	1·8 „	17	0·7	42	8·5 „	15	0·6
Úhrnem . . .	1438	83·4 „	—	1124	91·3 „	—	—	314	63·8 „	—	—

Proti 90·4% při Prusku, zde pouze 83·4% všech vydání specialisovaných, neúplnost jde na účet vydajů autonomních, jichž vykázáno 63·8% proti 81·2% při Prusku; Kaufmann z opatrnosti raději odhaduje níže než výše. Také při Rakousku není detailováno vydání na elementárné vyučování státní a autonomní.

(Viz vedlejší tabulku: 3. Italie)

Státních vydání zde vykázáno 95·8% všech vydajů; za to statistika autonomní vystihuje jen něco málo přes polovinu vydajů. K „bezpečnosti vnitřní“ jest poznamenati, že kromě uvedených zde sum jest v Italii mnoho nadací dobročinných, z nichž největší „Opere pie“ měla důchodů v roce 1880 dle Kaufmanna čistých 67 mil. marek! Ovšem že pro příslovečnou bídu v Italii nestačí to ani na zevnější její přikrytí! O bídě té svědčí i jiné položky vydajů; na kulturní potřeby nedá stát téměř ničeho, o to musí lid starati se sám z mozolných příjmů, pokud berně státní jej zcela neschopným neučiní i k tomu.

3. Italie.

Vydání	a) celkem			b) z čehož:							
	absolutně mill. m.	jest % vydání vůbec (1.950,000.000 m.)	na hlavu m.	státní mill. m.	% vydání státních (1.355,000.000 m.)	z toho kryto daněmi: absolutně mill. marek (80% kol. 5)	z toho kryto daněmi: na hlavu mar.	autonomní milionů marek	% vydání autonom. (595.000.000 m.)	z toho kryto dávkami veřejnými: absolutně mill. marek (78% kol 9.)	z toho kryto dávkami veřejnými: na hlavu m.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Všeobecné státní i správní výdaje	145	7·4%	4·7	103	7·6%	82	2·7	42	7·1%	33	1·1
Státní dluh . . .	554	28·4 „	18·1	554	40·9 „	443	14·5	—	—	—	—
Finanční výlohy .	202	10·3 „	6·6	202	14·9 „	161	5·3	—	—	—	—
Vojenství	284	14·6 „	9·3	284	21 „	227	7·4	—	—	—	—
Bezpečnost vnitřní	162	8·3 „	5·3	58	4·3 „	46	1·5	104	17·5 „	81	2·7
Vyučování, věda, umění	95	4·9 „	3·1	33	2·4 „	26	0·9	62	10·4 „	48	1·6
Vyučování element.	50	2·6 „	1·6	?	— „	—	—	?	—	—	—
Prostředky doprav.	179	9·2 „	5·9	56	4·1 „	45	1·5	123	20·7 „	96	3·2
Podpora zeměděl-ství atd.	10	0·5 „	0·3	8	0·6 „	6	0·2	2	0·3 „	1·6	0·1
Úhrnem . . .	1631	83·6 „	—	1298	95·8 „	—	—	333	56 „	—	—

4. Francie.

Vydání	a) celkem			b) z čehož:							
	absolutně mill. m.	jest % vydání vůbec (3 642,000000 m.)	na hlavu m.	státní mill. m.	% vydání státních (2 638,000.000 m.)	z toho kryto daněmi: absolutně mill. marek (86·2% kol. 5)	z toho kryto daněmi: na hlavu mar.	autonomní milionů marek	% vydání autonom. (1 004,000.000 m.)	z toho kryto dávkami veřejnými: absolutně mill. marek (71% kol. 9)	z toho kryto dávkami veřejnými: na hlavu m.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Všeobecné státní i správní výdaje	172	4·7	4·5	106	4 %	91	2·4	66	6·6%	47	1·2
Státní dluh . . .	850	23·3 „	22·1	850	32·2 „	730	19	—	— „	—	—
Finanční výlohy .	265	7·3 „	6·9	265	10 „	229	6	—	— „	—	—
Vojenství . . .	770	21·1 „	20	770	29·2 „	664	17·2	—	— „	—	—
Bezpečnost vnitřní	195	5·4 „	5·1	129	4·9 „	111	2·9	66	6·6 „	47	1·2
Vyučování, věda, umění	255	7 „	6·6	114	4·3 „	98	2·5	141	14 „	100	2·6
Vyučování element.	199	5·5 „	5·2	102	3·9 „	88	2·3	97	9·7 „	69	1·8
Prostředky doprav.	307	8·4 „	8	81	3·1 „	70	1·8	226	22·5 „	160	4·2
Podpora zeměděl-ství atd.	43	1·2 „	1·1	38	1·4 „	33	0·9	5	0·5 „	4	0·1
Úhrnem . . .	2857	78·4 „	—	2353	89·2 „	—	—	504	50·2 „	—	—

Ve Francii jest náklad elementárního vyučování vykázán rozděleně pro stát samosprávu. S át hradí 51·2% všech těchto vydajů, ač nezdá se, že číslice K. jsou zcela správny, jelikož z vydajů autonomních specialisováno jest pouze 9·2%, tudíž ještě méně než při Italii. K vydajům pro „bezpečnost vnitřní" sluší pomenouti, že vedle sum obsažených v tabulce nesmírné obnosy se ročně sejdou nými ústavy dobročinnými, tak na př. Kaufmann udává pro rok 1888 my ty na 120,000.000 marek, z čehož 32,000.000 marek jde na účet subvencí

obcí, 51 milionů marek rent z kapitálů a vlastnictví nemovitého, zbytek pak soukromou dobročinností se schází.

Při Anglii má Kaufmann detailovaných vydajů státních o 23 milionů více, než úhrnná jich suma dle „základného přehledu“ jest; autonomních vydání specialisováno pouze 47·3% úhrnu, tudíž výkaz jest nedostatečný.

5. Velká Britanie.

Vydání	a) celkem: absolutně mill. m.	a) celkem: jest % vydání vůbec (3.149,000.000 m.)	a) celkem: na hlavu m.	b) z čehož: státní mill. m.	% vydání státních (1.805,000.000 m.)	z toho kryto daněmi: absolutně mill. marek (82·8 % kol. 5.)	z toho kryto daněmi: na hlavu mar.	autonomní milionů marek	% vydání autonom. (1.344,000.000 m.)	z toho kryto dávkami veřejnými: absolutně mill. mar. (60·4 % kol. 9.)	z toho kryto dávkami veřejnými: na hlavu m.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Všeobecné státní i správní výdaje	101	3·2%	2·6	76	4·2%	63	1·6	25	1·9%	15	0·4
Státní dluh . . .	566	18·0 „	14·9	566	31·4 „	469	12·3	—	—	—	—
Finanční výlohy .	246	7·8 „	6·5	246	13·6 „	202	5·3	—	—	—	—
Vojenství	637	20·2 „	16·7	637	35·3 „	528	13·8	—	—	—	—
Bezpečnost vnitřní	482	15·3 „	12·6	122	6·8 „	102	2·7	360	26·8 „	218	5·7
Vyučování, věda, umění	240	7·6 „	6·3	168	9·3 „	139	3·6	72	5·4 „	44	1·2
Vyučování element.	222	7·0 „	5·8	150	8·3 „	124	3·3	72	5·4 „	44	1·2
Prostředky doprav.	159	5·0 „	4·2	7	0·04 „	6	0·2	152	11·3 „	92	2·4
Podpora zeměděl-ství atd.	32	1·0 „	0·8	6	0·03 „	5	0·1	26	1·9 „	16	0·4
Úhrnem . .	2463	78·1 „	—	1828	101 „	—	—	635	47·3 „	—	—

Vydání autonomních specialisováno zde 72·2%, číslice, kterouž kromě při Prusku při žádném jiném státě p. K. nenapočítal. To opět ukazuje, jak nedostatečná jsou Kaufmannova data.

6. Rusko.

Vydání	a) celkem: absolutně mill. m.	a) celkem: jest % vydání vůbec (3.394,000.000 m.)	a) celkem: na hlavu m.	b) z čehož: státní mill. m.	% vydání státních (3.089,000.000 m.)	z toho kryto daněmi: absolutně mill. marek (60·8 % kol. 5.)	z toho kryto daněmi: na hlavu mar.	autonomní milionů marek	% vydání autonom. (303,000.000 m.)	z toho kryto dávkami veřejnými: absolutně mill. marek (91·4 % kol. 9.)	z toho kryto dávkami veřejnými: na hlavu m.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Všeobecné státní i správní výdaje	415	12·2%	4·4	343	11·1%	209	2·2	72	23·8%	66	0·7
Státní dluh . . .	932	27·5 „	9·8	932	30·2 „	567	6·0	—	—	—	—
Finanční výlohy .	289	8·5 „	3·0	289	9·4 „	176	1·9	—	—	—	—
Vojenství	886	26·1 „	9·3	886	28·7 „	539	5·7	—	—	—	—
Bezpečnost vnitřní	242	7·1 „	2·5	172	5·6 „	105	1·1	70	23·1 „	64	0·7
Vyučování, věda, umění	125	3·7 „	1·3	70	2·3 „	43	0·5	55	18·1 „	50	0·5
Vyučování element.	64	1·9 „	0·7	?	—	—	—	?	—	—	—
Prostředky doprav.	92	2·7 „	1·0	70	2·3 „	43	0·5	22	7·2 „	20	0·2
Podpora zeměděl-ství atd.	30	0·9 „	0·3	?	—	—	—	?	—	—	—
Úhrnem . .	3011	88·6 „	—	2762	89·4 „	—	—	219	72·2 „	—	—

(Příště dokončení.)

Hlídka hospodářská a finanční.

Úvaha úvodní. — Postup regulace valuty. — Subskripce pro vídeňskou půjčku.

Již přes tři desítiletí vede český národ ústavní boj za svá práva. Zápasíme se kmenem německým o národnostní rovnoprávnost uvnitř království a zápasíme zároveň přes překážky Němců o uznání státoprávní individuality království na venek. A přece jsme posud v obou těchto směrech na počátcích a nedospívá politika česká k vážnějším výsledkům. Ba v politice státoprávní se situace naše stále spíše horší, a jsme dnes od svého starého ideálu jistě dále než před třiadvaceti lety. V politice národnostní jsme sice na tom poněkud lépe než v politice státoprávní, ale za to jsme v otázkách politické taktiky rozeštváni ve mnoho stran, jichž drobení přibývá rostoucím neúspěchem naším a množícími se vítězstvími našich odpůrců.

A co je příčinou toho všeho? Dnes tuší se to již a nám zdá se, že v nedaleké budoucnosti uznají to všichni političtí faktorové našeho národa a počnou vážně přemýšleti, jak bylo by možno dojíti výsledků lepších. Po našem názoru byla jedna z hlavních příčin našich uvarovatelných neúspěchů ta okolnost, že politika naše byla jednostrannou. V posledních dnech padlo několikráte slovo, že jsme nepěstovali dost politiku hospodářského pokroku. My nejinak soudíme. Národnostní politika naše nemusila ani dost málo ochabovati a přece mohlo býti vedle ní soustavně pracováno na programech hospodářského povznešení To musí se uznati upřímně, a bohudíky přibývá již stále těch, kdo to uznávají. Nebudeme dnes dokazovati své tvrzení poukazováním na naše zanedbané agrárnictví, na nevšímavou politiku živnostenskou, jejíž pěstování přenecháno jen centralisujícímu státu, nebudeme zatím odhalovati příčiny, pro které široké vrstvy dělnické s důvěrou svojí tak oddálily se od politického zastupitelstva českého národa. To vše probrati budeme míti časem dosti příležitosti. Dnes prostě konstatujeme, že v národohospodářských otázkách zůstáváme silně pozadu.

Po našem přesvědčení jest ale hospodářský rozvoj českého národa jediným možným a neomylným krokem, jímž se můžeme přiblížiti ideálu státoprávnímu, a jen fantastický snílek, nikoli ale uvažovací politik může věřiti, že nám český stát jako nějaký dar bohů spadne jen tak snadno do klína. Tuhá jest naše státoprávní odvislost od Vídně, zejména od poslední ústavy z r. 1867, však hospodářská odvislost naše jest ještě tužší, soustavnější a spletitější. Tato hospodářská naše odvislost přináší nám také nejvíce neúspěchů. Kdybychom byli hospodářsky organisování a mocni, jak bychom dle přirozeného bohatství vlasti své býti mohli, kdybychom měli — řekněme — své národní hospodářství, t. j. národní hospodářství království českého jako hospodářského celku, a neviseli hospodářsky tak

na Vídni, kdybychom krátce měli vedle programů politických i rozumný program hospodářský, — věru, že bychom měli k uznání a otvoření českého státu, jak si ho v tomto svazku státním představujeme, mnohem blíže, než jak za dnešních rozbitých poměrů a za nekonečného štvaní politických stran fakticky tomu jest. A dále kdybychom prováděli rozumnou hospodářskou politiku, která by za stejných podmínek hospodářských ve vrstvách středních samozřejmě byla více méně konkurentní s hospodářskou politikou našich krajanů druhé národnosti, jistě bychom měli také blíže ke smírnému spolužití s národností německou v tomto království. Stejný hospodářský zájem nepřipustil by vzrůst národnostního násilí.

Ba my jsme přesvědčeni, že i to naše upadání v tužší a tužší říšský centralismus a to ustavičné postátňování všeho, co vlastně do sféry království, tedy do české sféry státoprávní spadá a dle potřeby centrálním erárem spravedlivě subvencionováno býti má, nalezá původ svůj jen v nedostatku organisace hospodářské. Také náš pomalý rozvoj národní má své kořeny v téže půdě. V malém národě, pracujícím za jednotné organisace hospodářské a politické, v národě, jenž žádný z těchto dvou programů nezanedbává, a jenž všecky své nedostatky chová v jednotné evidenci, nebylo by možno, aby jediná a jak svým časem uvidíme, dost drobná, jistojistě ale hlavně z menšího živnostenstva národního těžící banka dala svému skvěle honorovanému a zámožnému již řediteli d a r třiceti tisíc zlatých za pouhé plnění úřední povinnosti, a zároveň aby v jeden a týž den neslyšena bědovala velká svépomocná, o národnostní záchranu chudých dítek pracující organisace, že nedostává se jí několik tisíc zlatých k odvrácení nejnalehavějšího nebezpečí.

Tyto a podobné zjevy kotví vesměs v nesoustavnosti naší práce a v nespojitosti našeho života hospodářského se životem politickým a národnostním. Zjevy takové vedou u nás ale přirozeně i k tomu, abychom všímali si oné souvislosti národnostní bídy se stávajícími našimi poměry hospodářskými, a abychom zkoumali dle možnosti i prostředky nápravní. —

* * *

R e g u l o v á n í r a k o u s k é v a l u t y dostává se do další fáse. Vláda cislaitánská předloží říšskému sněmu pokračování valutových zákonů, jimiž se vláda k dalším krokům zmocňuje. Regulaci valuty převzal po Steinbachovi Plener, Steinbachův rozhodný hospodářský a sociálně-politický odpůrce. Plener, jakkoli od své ministerské řeči ze dne 15. prosince není zcela tím, čím býval za dob svého poslanectví, povede si přece jako národohospodářský liberalista staré školy. On bude regulovati valutu hlavně k vůli kruhům finančním a nikoli za tím účelem, aby zaváděl konsolidovanější poměry v ceně peněz a tím i větší jasnost a určitost poměrů hospodářských, bezpečnost proti spekulacím a krisím atd., jako to Steinbach zamýšlel. Ovšem, také Steinbach volil cestu nikoliv nejlepší svěřiv finanční operace valutové velikým domům bankovním, a chybu tu seznáváme zejména dnes, kdy nám vídeňské banky vykazují své přetučné, od r. 1872. nebývalé čisté zisky, vychvalujíce si rozsah finančních operací z r. 1893. Nicméně nebudiž zapomínáno, že Steinbach nebyl tak šťasten, aby byl v regulaci měny mohl jednati svobodně. Byl mu z uherské polovice říše a za protekce finančně mocných kruhů vídeňských vnucen nejen čas, ale i způsob provádění valuty. Však Steinbach přece svou sociálně-politickou spravedlnost dokázal přesvědčivě předlohou na rovné hlasovací právo, a okolnost ta uhájí ho proti každé výtce stranění velkokapitalismu a spekulaci. Však to jen mimochodem

Že neúspěch regulace valuty Steinbachem zaviněn nebyl, jest jisto, a konstatováno již, že v celém světě nastalé obraty v ceně stříbra, hladová spekulace na zlato, od nepaměti nebývalá neúroda lonská a nad to nade vše onen bezohledný, trestuhodný sice, ale dosud trpěný útok nenasytných bankovních domů

na skličené hospodářství státu, valutu regulujícího, že vše to zavinilo dnešní effekt valutové úpravy. Proto nyní, když nové operace podniknuty býti mají (jako stažení a zničení státovek za 200 mil. zl., zmenšení nezaloženého dluhu, nové ražení korun atd.), jest potřebí tím větší opatrnosti pro pochod další.

Správně proto jednali poslanci Kaizl a Kramář, radíce k většímu učlánkování celého pochodu. Rozděliti práci a obmeziti postup více zákonem bylo by výhodnější, než ponechati vládám volnou ruku, když dá se očekávati, že v letech příštích možny jsou ještě nevlídnější obraty než v době od r. 1892., kdy hospodářská bilance státu byla tak slibná, že dávala naději na možnost regulace valuty bez velkých ztrát.

Zmiňujíce se takto zatím o chystaných pro příští radu předlohách valutních, nemůžeme do budoucnosti hleděti s důvěrou, jakkoli uznáváme, že vláda jsouc v polovici práce nemůže vše, co dosud učiněno, annullovati a zpět se vrátiti. Doznáním, že se valuta u nás ještě regulovati nedá, klesla by důvěra v hospodářství naše ještě více. A tak kráčíme vstříc událostem, jichž dosah není tak snadno přehledný. —

Finanční novinkou jest zahájená právě subskripce na 4% výpůjčku pro dopravní podniky ve Vídni. Tento finanční podnik jest čistě lokální záležitostí vídeňskou. Nesa se jen ke zvelebení Vídně a nemaje nijakrak za předmět zlepšení všeobecných poměrů hospodářských, jako na př. valuta, z jejíhož zlepšení získaly by i naše domácí české poměry hospodářské, jest podnik ten silným prostředkem hospodářského i politického centralismu. Proto nemile se nás dotýká, že finanční kruhy pražské tak horlivě ujímají se subskripce na půjčku pro vídeňské dráhy, a že i naše žurnály hlásající národní, lidový a státoprávní program, odporoučejí subskripci nejen v inserátech, ale i v textu svých zpráv. (Viz velké denníky ze dne 17. března). Naše kruhy finanční neměly by se pro podnik angažovati již z důvodů čistě obchodních, když důvody státoprávní nejsou tu rozhodnými. Neboť nastanou u nás operace domácí (vodní práce, kanalisace a regulace Prahy atd.) a na subskripci těchto podniků bude mnoho peněz potřebí.

Okolnost ta jest zajisté okamžitým dokladem toho, co jsme ve své úvodní úvaze o nesoustavnosti našeho hospodářství pověděli. Příležitostně se ke věci té vrátíme. —

—*v. c.*

Úkoly sněmu král. českého v oboru záležitostí zemědělských.

Napsal Dr. *J. Dvořák.*

Zástupcové zemědělství na sněmu království českého, kteří hájí svézákonnost zákonů v záležitostech zemědělských, těžce nesli, že letošní sněmovní zasedání, již nátlakem koaliční vlády odejmuta byla možnost diskuse o otázkách politických a národnostních, nebyla plodnější v provádění otázek národohospodářských.

Z celého letošního 42 dní trvajícího zasedání sněmovního byly při debatě rozpočtové pouze dvě hodiny věnovány jednání o záležitostech zemědělských, a již po druhém řečníku návrhem na konec debaty samým předsedou zemědělské rady klerikálním, umlčeni byli násilnou klotурou všichni ostatní řečníci.

Sněm království českého jest jedinou půdou, na níž musíme se domáhat řešení nejen otázky zemědělské a národohospodářské, nýbrž i otázek politických a národnostních, a zástupcové národa českého nesmí trpěti, aby s takou skoupostí lhůta zasedání sněmovnímu vyměřována byla a tak zbůhdarma mařen byl ten drahý čas nepatrnými formalitami a několika prvými čteními, jak se to bohužel dálo v prvních týdnech letošního zasedání. K tomu měli by se spojiti se zá-

stupci českými i zástupcové německých našich krajanův, kteří stejně s námi trpí nepříznivými vládními soustavami, a kteří stejně jako rolníci čeští klesají pod tíhou břemen — a vzešlo by jim tak jako celku ze spojení toho sílě blaha.

Litovati jest, že dosud často puzeni národnostními předsudky činili se samochtíc a vědomě spoluvinníky úpadku zemědělství společné nám vlasti.

Čím dále více slyšeti se všech stran nářky na klesání blahobytu, nedostatek a nouzi, jež v mnohých krajinách vlasti naší po lonském suchu se dostavuje, a jest žádoucí, abychom vážně uvažovali o všech prostředcích, jimiž by bylo lze jednak okamžitě pomoci trpícím, jednak zjednati trvalé záruky proti dalšímu úpadku. Zemský sněm snažil se z prostředků zemských strádajícímu a těžce stíženému rolnictvu hřivnou svou přispěti. Velice závažným a našemu rolnictvu zajisté vítaným bude usnesení sněmu týkající se snížení míry úrokové v hypoteční bance království českého na 3%, jakož i zvýšení všeobecné dotace pro účele zemědělské z 10.000 zl. na 20.000 zl., dále podpora 5000 zl. poskytnutá zápůjčkou pokladnám Raiffeisenovým, poskytnutí zemské podpory mnohým podnikům a projektům melioračním a přijmutí středních hospodářských škol do zemské správy, jakož i mnohé opravy v oboru zemědělských škol.

Velice důležité pro zemědělství jest usnesení sněmu zemského o zvelebení železnictví nižšího řádu. K zlepšení hospodářských poměrů dán byl mnohými návrhy podnět, tak přijatým návrhem, aby opětně zapověděn byl vývoz píce, krmiv, a steliva z říše, návrhem na zřízení pomocné stanice pro zemědělství, na opravu zákona o opatřování chudých, na zřízení zemské statistické kanceláře, v příčině povznesení zemských financí, na změnu zákona o scelování pozemků, provedení nalehavých podniků komunikačních a melioračních, na úpravu daně pozemkové, ve příčině uhražování pojistného proti úrazům dělníků na selských statcích, na zavedení pěstování tabáku v Čechách atd.

Zvláštního připomenutí zasluhuje návrh na vydání zemského zákona, v příčině zřizování společenstev zemědělských, jímž namířeno proti centralistické osnově vládního návrhu.

Vypočetl jsem vše, co vykonal pro zemědělství aneb k čemu dal podnět sněm náš. Jest toho celá serie, a dlouhá ta řada na prvý pohled opravdově imponuje. Byloť zasedání toto nepochybně plodnější dřívějších.

Než chceme-li si býti upřímnými, musíme si přece na otázku, zda-li sněm království českého v posledním zasedání učinil úplně za dost povinnosti své k rapidně upadajícímu a krutými ranami stíhanému zemědělství, odpověděti, že nikoliv.

Snad řekne mnohý z méně interessovaných čtenářů, že povolil český sněm 1 celý million, tedy tak značnou sumu nouzi ohroženým krajinám! Bude dosud asi neznámo, že dle autentických úředních dát ministerstva financí bylo v království českém lonského roku pouze následkem sucha odepsáno na c. k. daních 109.852 zl., ač jak z velikého množství stížností vysvítá, celé řadě žádostí rolnictva za odepsání daní nebylo c. k. úřady vyhověno. Nehledě ani k okresům, které v okresy suchem stížené nebyly pojaty, páčiti lze dnešního dne ztrátu čistého výnosu následkem loňského sucha v Čechách nejméně na 483.929 zl. a ztrátu hrubého výnosu (při 10% čistého výnosu) nejméně na 4,839.290 zl.

Již z této jediné číslice možno si učiniti byť i neúplný obraz o obrovských pohromách živelních, jakými zemědělství v posledních letech jest stíháno Vždyť obnáší na základě průměru posledních 6 let celková ztráta národního majetku, spůsobená živelními pohromami v království českém, vyjímaje požáry, průměrně ročně 13,040.530 zl. a se škodami z požárů 19,409·332 zl.

Dejme tomu, že by i 1 million zl. byl tak velikou sumou, že by byl aspoň pro prvopočátek dostatečnou náhradou veškerým suchem stíženým krajinám vlasti

naší, přece byl by pouhou náplastí na ránu tak velikou a nestačil by na zhojení hlubší choroby. Máme-li zemědělství poskytnouti skutečnou odpomoc, jež by trvale účinkovala, musí sněm království českého vyvinouti intensivnější činnost v oněch oborech, jež tvoří základy zdaru a rozkvětu národohospodářství našeho. Jediný pohled na to, co uherská vláda učinila pro lacinější výrobu pšenice rozsáhlým podporováním meliorací, úlevou při opatřování hospodářských strojů a lacinějších umělých hnojiv, zřizováním zkušebných stanic semen atd., a neméně pro přiměřené zpeněžení a zužitkování pšenice snižováním tarifů a stálým zdokonalováním dopravních prostředků, zřizováním skladišť a elevátorů, zjednáváním nových a nových mezinárodních tržišť atd. — jediný pohled dostačí, abychom nabyli přesvědčení, jak značných výhod by mohlo našim zemědělcům státní právo české trvale poskytnouti a zaručiti. Jest osudné pro českou zem, že v této kardinální otázce nespojili se již dávno zástupcové německých našich krajanů s námi a že i v jiných veledůležitých otázkách nepracovali s námi stejně vydatně jednak k ochraně, jednak ku zvelebení našeho zemědělství.

Když před uzavřením nové smlouvy s Německem s veškerým úsilím přičiňovali jsme se, aby smlouvou pojištěny byly příznivé podmínky našemu zemědělství, postavili se stoupenci německých našich krajanů na stanovisko trojspolku a nepracovali ve prospěch našeho domácího zemědělství nýbrž v zájmu širší vlasti německé. Dnes však, kdy hlásá se v sousední říši, že spolek celní Německa s říší ruskou jest netoliko nejvyšší vymožeností politickou, nýbrž jedinou zárukou míru evropského, uzavřelo se velké německé srdce i pro německé naše krajany, kteří budou se moci dosti brzy přesvědčiti, že bude to opět jedině zemědělství naše, jež odpyká výhody smlouvy rusko-německé pro německou říši, a že z toho m á l a, nad nímž po uzavření smlouvy rakousko-německé v táboře německém bylo tolik jásotu, nezbyde nám ničeho, než nové sklamání.

Bylo by tedy velikou vymožeností pro naše zemědělství, kdyby pracovali všichni zástupcové království českého bez rozdílu jednotně a spojenými silami aspoň k tomu, čeho v hranicích naší české vlasti pro povznešení našeho zemědělství dosíci lze.

Dosud nedostávalo se zástupcům poplatnictva odvahy, by přistoupili s veškerou vážností a energií ke konečnému řešení otázky soustavného provádění regulací našich řek a meliorací mokrem trpících pozemků.

Nedostalo se také bohužel dosud říši rak. státníka, jenž by v oboru národohospodářském vyšinul se na výši časovou, vystihl v hospodářství státním zastaralé nedostatky a jenž by dovedl rozhodující kruhy přesvědčiti, že k nejdůležitějším úlohám každého civilisovaného státu náleží především nejvydatnější ovládání a využitkování vodstva.

V tom spočívá kořen mnohého zla, v tom spočívá příčina, proč ohledně produktivních investicí pokulhává říše naše daleko za ostatními. Vyjímaje Turecko a Dunajské státy nemá ze všech evropských států jediné Rakousko toho času žádných umělých vodních cest. Vyskytla se sice i v Rakousku za císaře Josefa II. otázka umělých vodních cest, a byl již proveden belgickým ingenieurem Mairem celý rozsáhlý regulační projekt říšských vnitrozemských vodních cest spojením Dunaje s Labem a Odry s Vislou od Adrie až k Rýnu Leč nenašlo se ducha dosti podnikavého ku provedení, a nákres projektu Maire-ova, jenž mohl říši naší otevříti brány k světovému obchodu a více než celá armáda zajistiti velmocenské postavení, odpočívá co corpus delicti v městské knihovně obce vídeňské. Veškeré snahy nejrozhodnějších odborníků rozbíjely se o otázku, kterou vídeňské vlády uvykly si předstírati, je-li upravení hlavních vodních toků povinností státu či země, a má-li stát či země hlavní tribut nésti.

Každý nepředpojatý dozná, že soustavné provádění úpravy vodních cest náleží u nás v působnost státu, jehož povinností jest, aby přispěl k nápravě toho, co jeho vinou po celá desítiletí bylo zanedbáno, jenž dovedl vyčerpávati veškeré takměř poplatní síly i nejpoplatnějších království a zemí, a jenž vyhradil sobě osudným pro nás vodním zákonem vlastnické právo ke všem vodním tokům a plné dispoziční právo nad vodami. Přísluší tudíž státu, jenž osvojil si veškerá práva i zákonité povinnosti, netoliko udržovati vodní toky v dobrém stavu a chrániti přiměřenými zařízeními majetek poplatnictva před poškozováním, nýbrž využitkovati vodních cest k účelům národohospodářských kommunikací, zavodňování a j. V Německu jsou veškeré dopravní cesty majetkem státu. Stát náš však netoliko že se zdráhá přijmouti na sebe zákonité povinnosti každého majitele proti majetku svého souseda, nýbrž opíraje se o stanovení nynějšího vodního zákona překáží svými orgány konečnému upravení právních poměrů vodních cest v Čechách a jest nejtěžší závorou snaze po urychlení jednání úředního o projektech odvodňovacích a zavodňovacích a žádoucího upravení vodstva jak za účelem splavnosti tak za účelem zemědělských meliorací.

Bude tudíž povinností zástupců poplatnictva království českého, aby nečekajíce na vládu v zemském našem sněmu s energií hodnou velkých cílů k soustavnému provádění našeho vodstva jednomyslnou dali iniciativu, vždyť jest to produktivní národohospodářská investice, kterou dle hojných dokladů z Francie, Holandska, Badenska, z Německa, ano i částečně z Uher vysoko zúročuje vynaložený kapitál.

Nedá se upříti, že namnoze vlastní naší vinou, váháním a prací málo intensivní připravili jsme se od r. 1884 o veliké sumy ze státního melioračního fondu, že i vlastní naší vinou opozdilo se provedení mnohých užitečných projektů a že i částečně zasloužena byla výtka posl. Rutovského, jakožto zpravodaje o ministerstvu orby r. 1893, jenž pravil: „Vyviňte sami větší činnost v zemi, stanovte sami potřebné zákony a neohlížejte se vždy po pomoci státní.“ A r. 1892 pravil, zástupce vlády bar. Rotky v říšské radě: „v prvé řadě by měly však země (vzhledem k projektům regulačním) vystoupiti a záležitost tu v soustavu uvésti; na podporu vlády mohou se spolehnouti.“

Aby bylo lze v království českém přistoupiti k soustavné regulaci vodstva, bude ovšem mimo jiné dle náhledu znalců třeba v prvé řadě změny nynějšího říšského vodního zákona, aby zemi poskytnut byl příslušný vliv na správu zemských toků.

Prve než věnuji pozornost specielně potřebám království českého, uznávám při tak závažné a dalekosáhlé otázce potřebu aspoň některými nejzajímavějšími dáty prokázati neobyčejnou důležitost, ano nevyhnutelnost úpravy vodních cest pro každý velmocenský stát, který v nové době nucen jest k opanování světového tržiště mimo mobilisaci zbraněmi prováděti mobilisaci národohospodářskou, v níž ve Francii a v Německu pracuje se parou.

Dle dopravní statistiky za r. 1890 (viz Wien. Landwirtsch.-Zeitung Nr. 19. 1894) povolila Sev. Amerika od r. 1870 do r. 1890 440 millionů na melioraci vodních cest; Francie má nyní 4.865 km. kanálů a 6.963 km. splavných řek, tudíž 11.828 km. k paroplavbě způsobilých vodních cest. Síť vodních cest v Německu obnáší 3.525 km. kanálů a upravených řek (nečítaje ani stále prováděnou regulaci dobře splavného Rýnu, Labe a Vesery). Rakousko-Uhersko má však toliko 2.925 km. splavných řek, z nichž toliko 1.138 způsobilých pro paroplavbu, a veškeren gros vodních cest připadá na Uhersko, neboť splavný kus Labe a kus splavného Dunaje od Vídně do Pasova, na němž provádí se doprava s mnohem vyšším vlastním nákladem než na rovnoběžné s ním dráze, — mají dohromady

toliko délku *484 km.* R. 1890 obnášelo úhrnné množství na drahách a na vodních cestách dopraveného zboží a nákladů v Německu kolem 25 miliard tun a km., v Rak.-Uherské 9·8 miliard tun a km., a stála doprava za 1 tunu a km. v Německu průměrem 1·62 kr., v Rak.-Uhersku 1·82 kr., tudíž u nás o 12·5% více, než v Německu. Německo zaplatilo následkem dobrých svých středozemních vodních cest 50 mil. zl. dopravního nákladu méně než říše naše. Z toho patrno, že by bylo Rak.-Uhersku za r. 1890 kolem 20 mil. zl. uhospodařilo, kdyby bylo mělo tytéž dopravní poměry jako Německo.

Leč v Rak.-Uhersku by se byla kromě toho vyvinula při dokonalých vodních cestách mnohem větší doprava, poněvadž podíl dopravy vodními cestami na celkové dopravě obnášel r. 1890 v Německu více než 30%, kdežto v Rakousko-Uhersku pouze 20%; průměrné dopravní ceny po vodě obnášely v Německu okrouhle 0·3—0·4 kr., kdežto na Dunaji více než 0·8 kr.

Poněvadž dráhy při stoupající mzdě bez poškození úvěru nebudou moci přistoupiti na větší snížení dopravních tarifů, jichž hranicí jest 1·36 kr. za 1 tunu a km., a poněvadž pro konkurenci světovou průmysl, obchod i zemědělství nevyhnutelně musí naléhati na snížení dopravních nákladů, budou nuceny státy pomýšleti na soustavné zřizování lacinějších a tudíž vodních cest. Nutnost tato bude v prvé řadě vždy naléhavější pro říši naši, jejíž dovoz do Německa jest dovozem amerického a ruského obilí víc a více vytlačován.

A jaký div! Vždyť jest dovoz obilí za 1 tunu od Dunaje drahou do Berlína neb Štětína o 60—78% dražší než po vodě. Dle posl. dr. Russa obnáší doprava za 1 tunu a km. obilí z Ústí n. L. do Hamburku po vodě 0·6—1·7, drahou však 3·58, doprava cukru z Ústí n. L. do Hamburku 0·455—1·684 (dle výšky vody) po vodě — drahou však 4·618. Ve Francii obnáší tarify po vodě na hromadné dopravě ku př. uhlí 1·13 ctm., ano 1·0—0·8 ctm. za 1 tunu a km., kdežto na drahách za 1 tunu a km. 3·3 ctm.

Nepochopitelným jest, že po těchto zkušenostech není u nás ještě náležitého smyslu pro tak mnohoslibné produktivní investice, a kterak zvolati mohl tak vynikající theoretik národohospodářský, jakým jest Neuwirth: „odkud však vzíti k investicím těmto prostředky?!“ Docela případnou odpověď našel by řečený poslanec v slovech uherského ministra Bethlena, jenž pronesl v lonské rozpočtové debatě: „Veliká řada úkolů nahromadivších se, vyžaduje značný náklad peněžní. A proto nelze to jinak učiniti než tím způsobem, jak bylo stanoveno a jak se to i v jiných státech děje, že se totiž velké národohospodářské investice nekryjí v řádném rozpočtu, nýbrž se řeší zvláštními finančními operacemi, jichž umořování se rozděluje na celou řadu let.“

Dr. Russ vypočetl, že by při výpůjčce 20 mill. zl. na kmenové akcie neb na fond perdu k stavbě vodních cest dostačilo k úspoře 1 mill. zl. na úroky a umoření kapitálů 300 mill. tun a km., i když bychom čítali dopravního nákladu ne $^4/_{10}$, nýbrž pouze $^3/_{10}$ pro 1 tunu a km. (Příště dále.)

Školství.

Pohledy do školství obecného.

V.

Na Moravě vyvinula se úprava platův učitelských přece mnohem příznivěji než v království Českém. Ovšem bylo dosavádní služné moravského učitelstva poměrně vůbec nižší než v království; za to však poněkud pozdějším zřizováním a rozšiřováním škol mělo učitelstvo, zvláště pak podučitelstvo tamní mnohem lepších vyhlídek na postup, takže podučitelé s desíti až patnácti služebními lety, již u nás marně po místech učitelských touží, jsou na Moravě přece vzácnějšími.

Ale bída na přítomné poměry nedostatečného služného sevřela též učitelstvo moravské, že všeobecně jalo se dovolávati nápravy.

Jako v království Českém učitelstvo německé nenahlédlo prospěšnost osobního služného, dovolávajíc se toliko zvýšení služného dle trvajících tříd, tak i moravské učitelstvo německé až do sklonku minulého roku těchže požadavků kladlo, kdežto učitelstvo české přidalo se k petici „Ústřední jednoty spolků učitelských v Čechách“ svorně žádajíc personálního služného, stejných kvinkvenálek, bytného a zrušení kategorie podučitelů. Němci, valnou částí učitelé lidnatějších měst průmyslových, která všeliké příplatky poskytují, viděli v třídním služném ovšem své výhody, a menšiny venkovské buď netečny buď terrorisovány se škodou neozvaly a podrobily se. Z toho rozhodující kruhy braly příčiny s úpravou učitelského služného odkládati. Však nedávno nastal obrat i ve smýšlení německého učitelstva nejspíše popudem učitelstva dolnorakouského, že také rozhodlo se pro služné osobní, a učitelstvo obou národností na Moravě peticemi ústředních jednot svorně udeřilo na brány zemského sněmu. Na to podal zemský výbor sněmu moravskému následující návrh zákona:

§ 1. Až do doby, kdy definitivně budou upraveny služební důchody učitelů, povoluje se učitelstvu na veřejných školách národních a měšťanských na Moravě a v moravských obvodech ve Slezsku (vyjma městský škol. okres Brněnský) ve službě postavenému a to: ředitelům měšť. škol, učitelům a učitelkám odborným, nadučitelům a nadučitelkám, správcům škol jednotřídních, národ. učitelům a učitelkám, a těm učitelům náboženství, kteří mají hodnost učitelů odborných, drahotní přídavek, do pense nepočítatelný, ve výši 100 zl. ročně, na týchž školách ve službě postaveným podučitelům a podučitelkám pak podobný drahotní přídavek ve výši 60 zl. ročně.

§ 2. Tyto přídavky, do pense nepočítatelné, nepodléhají srážkám pro pensijní fond učitelský.

V § 3. ustanovuje se, že náklad těchto drahotních přídavkův uhradí se zvýšením obecního příspěvku z přímých daní i s přirážkami státními z 8 na 11½%, schodek pak že uhradí se z prostředků zemských.

Než sněmovní komise školská nahlížejíc, že je na čase, by v příčině úpravy platův učitelských zanecháno bylo provisorií a otázka tato definitivně a trvaleji byla rozřešena, usnesla se učiniti návrh na **system personalní**, jehož podstata je po konečném usnešení tato:

Učitelstvo rozdělí se ve **tři kategorie**; do I. kategorie náležeti mají ředitelé a učitelé škol měšťanských, do II. kategorie učitelé škol obecných, do III. kateg. podučitelé. V I. a II. kateg. zavedou se **tři**, ve III. kateg. **dva stupně** platu. V I. kateg. činiti má služné u $^3/_6$ učitelstva po 800 zl., u $^2/_6$ po 850 zl. a u $^1/_6$ po 950 zl.; ve II. kateg. u $^3/_6$ učitelstva po 550 zl., u $^2/_6$ po 650 zl. a u $^1/_6$ po 750 zl.; ve III. kateg. u $^4/_6$ po 400 zl. a u $^2/_6$ po 450 zl. Zatímní podučitelé, kteří posud měli 300 zl., dostanou pod titulem „adjutum“ 360 zl., při čemž nemá se činiti rozdílu mezi osobou mužskou a ženskou.

Při postupu do vyšší třídy platební má se zřetel bráti na léta služebná, ve případě stejného stáří na způsobilost a kvalifikaci vůbec, ve případě rovnosti na stáří fysické. Postup provésti se má jenom jednou v roce, a to proto, by případné změny mohly pojaty býti do rozpočtu v měsíci listopadu s podmínkou, že nabývají platnosti 1. ledna nejblíže příštího roku. Při tom budiž šetřeno pravidel, že jen tolik učitelů postoupiti může do vyšší třídy, kolik míst jest uprázdněno. Kvinkvenálky mají obnášeti v I. kateg. 80 zl., ve II. kateg. 50 zl. Příplatky aktivní odpadnou.

Návrh tento velmi jest obdobný s návrhem zemského výboru dolno-rakouského, kde však platy vůbec jsou vyšší a mimo to doplněny bytným dle počtu obyvatelstva; předností jeho je, že od bývalých tříd přechází ku pevnému statu, že zavádí jedině spravedlivý system personálního služného, jímž potírá se tak škodlivá stěhovavost ve stavu učitelském, a že konečně přilepšuje na služném jedné části učitelstva, totiž učitelstvu venkovskému.

Než pro učitelstvo městské znamená návrh pod šifrou „přilepšení“ faktické zhoršení a snížení platů na celé čáře. A to je příčina rozčilení učitelstva moravského, o němž zmiňuje se zpráva školské komise.

Konkretální status personální učitelstvo zajisté všeobecně uspokojuje; v I. kateg., jež se týká učitelstva na školách měšťanských, z vážných důvodů sluší zůstati na ustanovených platech 800, 850 a 950 zl. s kvinkvenálkami 80 zl., však v kateg. II. při učitelstvu škol obecných jest žádoucno, by se v nejvyšší sestině ze 750 zl. 50 zl. ubralo a ku prvním třem šestinám přidalo, poněvadž učitelé v nynější I. třídě platební již 600 zl. základního služného mají; byla by tudíž ve II. kateg. výměra platů tato: $^3/_6$ po 600 zl., $^2/_6$ po 650 zl. a $^1/_6$ po 700 zl. V III. kateg. nechť jsou $^4/_6$ podučitelů po 400 zl. a $^2/_6$ po 500 zl. K tomu slušelo by, aby učitelé městští obdrželi příbytečné, poněvadž by zkráceni byli proti učitelům venkovským, kteří ponejvíce užívají bytu naturálního.

To jsou hlavní požadavky českého učitelstva moravského v příčině nového návrhu, s kterými ovšem učitelstvo německé nesouhlasí.

Rozhodně však musíme si přáti, by status nebyl pro učitelstvo české a německé společný; poněvadž školství české jest na Moravě mladší německého, zajisté by starší učitelstvo německé na dlouhou řadu let všecka místa postupu. Proti takovému zařízení a citelnému poškození českého učitelstva na Moravě postaviti se musí na sněmu celý šik národních poslanců k odporu nejhouževnatějšímu.

Velice litovati je, že návrh zachovává též název „podučitel“, který v konkretálním statu a při služném personálním rozhodně jest zbytečný a jehož proti dů-

vodům paedagogickým do konce nelze obhájiti, rovněž palčivou otázku povinných bytův učitelských neřeší. Také vyplácení služného má zůstati při starém, ač učitelstvo právem žádá, by zrušeny byly okr. školní pokladny, jež často pro nevybranou přirážku školní příslušnému učitelstvu platů nevyplácejí; školní komise v té příčině spokojila se resolucí k zemskému výboru, by okr. školní pokladny zrušil a zemskému fondu uložil vypláceti služné učitelstva. Na tuto reformu jsou tudíž malé naděje, leda že by poslanci, jimž přece materialní blaho učitelstva důležito býti musí, na sněmu samém ji k platnosti přivedli.

Celkem upravení platův učitelských na Moravě beře se směrem přece mnohem šťastnějším než v král. Českém; tam přijat za základ jedině spravedlivý system personální, zde udržuje se zastaralý systém třídní, který jest v nejedné příčině škůdcem stavu učitelského a překážkou pro pravý rozkvět školství obecného, system, jemuž v okolních zemích dávají výhost a který ani zde dlouho se neudrží, ač nemá-li školství české za jiným pokulhávati.

* * *

V boji za úpravu služného ukázalo se, jak nedostatečně organisováno je české učitelstvo. Jednotlivé spolky, sbory, podučitelé, ano i jednotlivci podávali petice s nejrůznějšími požadavky ke sněmu nebo k zem. výboru, pomíjejíce okr. jednoty i spolek ústřední. A v tom právem spatřovati lze nedůvěru jedněch k druhým. Učitelstvo městské zajisté nemohlo se rozehřáti pro úpravu zem. výboru, protože postavení jeho zhoršuje, učitelstvo venkovské pak v nouzi alespoň drobty chtělo vzíti za vděk; učitelstvu pražskému z nejedné strany vytýká se, že obdrževši již před rokem svůj přídavek, zůstalo k otázce služného vůbec velmi chladným. Praha rozhoduje v ústřední jednotě, města ve spolcích okresních, odtud ta nedůvěra. Správě ústřední jednoty bylo vytýkáno, že dávno formulované požadavky učitelstva dosti energicky nehájila, ba dokonce dílem od nich i ustupovala; při poslední mimořádné valné hromadě delegátů bylo pak tak vášnivě jednáno, že kvašení v organisaci učitelské je patrné. Podařilo se sice předsedovi p. Královi odporné hlasy na chvíli umlčeti, ač jeho potýčka při schůzi a potom v novinách rozhodně nedává mu svědectví, že jako předseda „Ústřední jednoty spolkův učitelských v Čechách" je na pravém místě. Opposice, živena novými snahami a sebedůvěrou, vypukne však brzy větší silou a vymýtí co chabého, polovičatého, nerozhodného. Přejeme českému učitelstvu ohně, by vykvasilo v organisaci pevnou, která nepovolí v žádné zkoušce, která bude imponovati sněmovně i občanstvu i bez hrozby, jako byla nedávno proněšena, že učitelstvo zastaví všecku mimoškolní činnost svoji.

VI.

Letošní zpráva sněmovní o stavu obecného školství v království Českém je pro učitelstvo velice lichotivá, zvláště tu, kde mluví o pilnosti a chování učitelů. Praví: O pilnosti a řádném chování většiny učitelstva svědčí, že úřady školní mohly opětně vysloviti uznání jednotlivým učitelům a celým sborům učitelským a navrhnouti, by se některým osobám učitelským dostalo nejvyššího vyznamenání. Zvláště sluší s pochvalou uvésti, že učitelstvo pěstuje loyalní a vlastenecké smýšlení. Učitelé většinou plní svědomitě své povinnosti úřední a dovedou sobě také chováním svým kromě školy získati a udržeti vážnost u obyvatelstva. Shoda učitelstva a duchovenstva byla až na výjimky velmi vzácné nezkalena; učitelé a duchovní působili souladně se doplňujíce s úspěchem ve společné práci v příčině vzdělání národního. Velice horlivým bylo učitelstvo ve snaze své po dalším vzdělání. Tu vyčítají se učitelské časopisy, knihovny, konference místní i okresní,

spolky, pokračovací kursy pro učitele škol měšťanských, pro ruční práce, kreslení, hospodářství a j., kde učitelstvo horlivostí a pilností uspokojivých dosáhlo výsledků. Také ve zprávě o výsledcích vyučování v jednotlivých předmětech mluví se o pilnosti učitelské velice vřele a kde se přímo nechválí, tu se učitelstvo předem omlouvá a za menší prospěch zodpovědným nočiní.

Jsme přesvědčeni, že české učitelstvo pochvaly této plnou měrou zasluhuje, ano že koná mnohem více, než úřední zpráva může obsahnouti, ale nejde nám na rozum, že pánové, kteří o pilnosti a svědomitosti učitelstva tak vřelé podávají svědectví, mohli jeho skromné požadavky tolik let odkládati, že mohou dosud býti hluší, když tisíce rodin učitelských prosí o chléb, kteréžto prosby i v kruzích poplatnictva docházejí ohlasu! Předloha zemského výboru na úpravu platův učitelských přece o veliké lásce k učitelstvu nesvědčí.

Učitelstvo mělo a má velmi málo upřímných přátel. V politice jsou ovšem jiné pohnutky než spravedlnost, ale i tak měl by hlas učitelstva býti závažnějším. Učitelstvo v tomto dvacetiletí zažilo nejedno trpké sklamání. Služby jeho přijímány všude, ale odměny nebylo pro ně nikde. Strany vedly boje, učitelstvo platilo účet, vítěz nechtěl ho znáti. Před volbami vnadili je sliby, po volbách zapomenuto všecko. Slibovali velkostatkáři ústy Bedřicha Schwarzenberka, slibovala strana svobodomyslná, sliboval i dr. Kvíčala. Snad jediná strana svobodomyslná myslila s učitelstvem dobře, ale nedovedla v otázce této uhájiti vedení; dr. Herold poděkovav se po pádu svého prostředkujícího návrhu ze zpravodajství, rázem zmařil naděje učitelské, neboť zpravodajství ujal prof. Městecký, čímž ocitla se věc na nakloněné ploše velkostatkářsko-staročeské většiny, která prve než učinila pokus úpravy učitelských platův, opatrně zavřela pokladny na zámek.

Učitelstvo je roztrpčeno, z řad jeho ozývají se žaloby i hrozby. Ceníme učitelskou spokojenost náležitě litujíce, že věci tak se vyvinuly, že zůstaví v učitelstvu na mnohá léta nedůvěru ke straně a kyselosti, které na veřejný život náš nebudou bez následkův.

Předloha úpravy platův učitelských v král. Českém, jak ji po dlouhých úradách posléze projednala školní komise sněmovní a sněm přijal, obsahuje dosavadní system třídní místo čtyř o pěti třídách. Do V. tř. patří místní obce do 2000 obyv., do IV. tř. do 4000 obyv., do III. tř. do 10.000 obyv., do II. tř. do 30.000 obyv. a obce Libeň, Nusle, Pankrác, Košíře, Vršovice, Karlovy Vary, Teplice, Šanov, Marianské a Františkovy Lázně, do I. tř. obce přes 30.000 obyv. tedy Plzeň a Liberec a mimo ta Praha, Karlín, Smíchov, Vinohrady, Žižkov. Pro platy učitelů měšť. škol platí toliko čtyry třídy se IV. nejnižší. Základní služné učitelstva škol obecných jest v I. tř. 800 zl., ve II. tř. 700 zl., ve III. tř. 600 zl., ve IV. tř. 550 zl. a v V. tř. 500 zl. (dosud 400 zl.) Základní služné učitelstva škol měšťanských jest v I. tř. 900 zl., ve II. tř. 850 zl., ve III. tř. 800 zl. a ve IV. tř. 700 zl. Obce mohou poskytovati se svolením zem. školní rady přídavky drahotní, ale všem učitelům v obci a stejným kategoriím také v stejné výši. Působil-li učitel „dle povinnosti“ po 5 let definitivně ať jako učitel anebo podučitel, má právo na pětiletý přídavek (bez ohledu na přerušení služby definitivní službou provisorní.) Kvinkvenálky učitelů škol obecných jsou: první po 50 zl., druhá, třetí a čtvrtá po 100 zl., pátá a šestá opět po 50 zl.; pro učitele škol měšťanských první, pátá a šestá po 80 zl. Funkční přídavek správců škol jednotřídních obnáší 80 zl., řídících učitelů škol dvoutřídních 100 zl., trojtř. 125 zl., čtyřtř. 150 zl., pěti a vícetř. 200 zl.; ředitelům škol měšťanských přísluší 200 z., při šesti třídách 250 zl., při více třídách 300 zl. Služné podučitelů s vysvědčením dospělosti je 360 zl., s vysvědčením způsobilosti v V. tř. 400 zl., ve IV. a III.

tř. 450 zl., ve II. a I. tř. 550 zl. Místa podučitelů při školách měšťanských a při dvoutřídních obecných se vůbec zrušují. Kvinkvenálky podučitelské jsou po 50 zl. Za 10 let po zkoušce způsobilosti mohou býti podučitelé ku své žádosti povýšeni za učitele při škole, kde působí. Od té chvíle, kdy byli povýšeni, nabývají téhož služného, jako kdyby byli na té škole působili stejnou řadu let jako učitelé. Základní služné učitelek má býti rovno učitelskému, však pětileté přídavky všechny toliko po 50 zl., na školách měšťanských po 80 zl. Příbytečné řídících učitelů zvýšuje se všeobecně o 60—160 zl., odbytné vdov učitelských od 5—10 let služby ze $^1/_4$ na $^1/_3$ služného. Zavádí se zvláštní dotace pro učitele v případech nouze zvláště pozoruhodných.

Tak tedy má býti zdělán zemský zákon z r. 1875, proměněný částečně již r. 1886 a 1892.

Sklamány jsou naděje učitelstva v příčině personálního služného, zrušení kategorie podučitelů, bytného a dílem i přilepšení na služném základním.

Dosud jest 800 zl. služného při obecných školách v 5 obcích, potom v 1 obcích; 700 zl. v 95 obcích, potom v 30 obcích; 600 zl. ve 249 obcích, potom v 97 obcích.

Na školách měšťanských bylo dosud 900 zl. v 5 obcích, 800 zl. ve 16 obcích; potom bude 900 zl. v 7 obcích, 850 zl. v 11 obcích, 800 zl. v 25 obcích a toliko 700 zl. ve 123 obcích. Úhrn kvinkvenálek bude činiti při učitelkách škol obecných o 150 zl., při učitelkách škol měšťanských o 60 zl. méně.

Výhody, jež nový zákon přináší, jsou: zvýšení služného v obcích bývalé IV. třídy platební, zvýšení služného podučitelů, zvýšení kvinkvenálek ve všech třídách, zvýšení funkčních přídavků na školách jednotřídních až čtyřtřídních, zvýšení bytného řídících učitelů, zvýšení výslužného a odbytného, částečné zrušení kategorie podučitelské a omezení služby podučitelské na 13 let, založení dotace na podporu nuzných učitelů.

Dále vyjímáme ze zprávy o národním školství za r. 1893. Školních okresů venkovských jest 58, německých 47 a 3 městské, celkem 108. Českých obcí školních jest 2493, německých 1879 se 3 městskými, celkem 4375 (přibylo 3 školních obcí). Z nich bylo v I. tř. platební 100, ve II. tř. 249, ve III. tř. 139 a ve IV. tř. 2628 školních obcí; ohledně školného bylo v I. tř. 4, ve II. tř. 1 ve III. tř. 933, ve IV. tř. 3422 školních obcí.

Škol národních jest 5034, přibylo 56; škol obecných jest 4861, měšťanských 173. Veškeré školy obecné české mají 8063 tříd, německé 5375 tříd, dohromady s 332 třídami měšk. okresů školních 13.770 tříd. Veškeré školy měšťanské české mají 532 tříd, německé 369 tříd, dohromady se 76 třídami okresů městských 977 tříd. Co do počtu tříd jest:

jednotřídních	škol obecných	českých	462,	německých	711	= 1173,
dvoutřídních	„ „	„	916,	„	631	= 1547,
trojtřídních	„ „	„	542,	„	327	= 869,
čtyrtřídních	„ „	„	248,	„	157	= 405,
pěti a vícetřídních	„ „	„	512,	„	301	= 813;

mimo to ve městských okresích školních čtyrtřídní 4 a pěti- a vícetřídních 50. Jednotřídních škol obecných stále ubývá.

České školy národní navštěvuje celkem 576.501, německé 332.887 dětí, veřejné německé školy národní navštěvuje 17 224 českých dětí, české školy toliko 3.022 německých dětí.

České školy měšťanské navštěvuje 13.293 chlapců a 11.651 dívek, německé 9757 chlapců a 7378 dívek.

Při obecných školách působí ve školních okresích:

	českých	německých	městských
řídících učitelů	2087	1311	34
řídících učitelek	10	2	—
učitelů	2395	1977	97
učitelek	402	177	69
podučitelů	2761	1627	67
podučitelek	408	281	65

Při školách měšťanských působí ve školních okresích:

	českých	německých	městských
ředitelů	124	93	15
ředitelek	7	1	—
učitelů	280	237	36
učitelek	68	27	18
podučitelů	118	82	12
podučitelek	69	27	9

Duchovních učitelů náboženství jest při školách obecných 32, při měšťanských 187; mimo to vyučuje náboženství 353 učitelů světských.

Předmětům vedlejším při měšť. školách vyučuje 692 učitelův a 3 učitelky.

Vyučování industrialní koná se na 4.600 školách.

Počet zanedbaných a neomluvených půldnů školních činil:
ve 25 českých venkov. okresích škol. 10—20% a v 7 okresích přes 20—27 %,
v 9 německých „ „ „ 10—20 „ a ve 3 „ „ 20—23·1 „

Pro těžkou vadu duševní nebo tělesnou nebylo vyučováno 4708 dítek, normálně vyvinutých 1822 dítek.

Českých knihoven školních jest 2788, německých 2181.

Řádné pomůcky školní mělo 4793 škol.

Školní zahrady byly u 2335 škol českých a 1548 škol německých.

Dle výroční zprávy zemské školní rady bylo na Moravě ve školním roku 1892.-3. 23 českých a 25 německých měšť. škol pro chlapce, 18 českých a 27 německých měšťanských škol pro dívky.

Obecných škol bylo:

	českých	německých	česko-německých
jednotřídních	683	300	2
dvojtřídních	522	133	2
trojtřídních	200	72	2
čtyřtřídních	86	57	4
pětitřídních	90	88	5
šestitřídních	18	11	6
sedmitřídních	1	4	—

Všech škol měšťanských bylo tudíž 93, obecných 2286; těchto přibylo v minulém roce 20.

(Příště dále.)

Z vysokých škol.

Rozpuštění Akademického odboru Národní Jednoty pro severových. Moravu v Praze.

Z mnohoslibné Národní Jednoty pro severových. Moravu, založené před deseti lety, ostal vedle damského odboru Olomouckébo dosud nejčinnějším Akademický odbor v Praze. On také výjimkou jediný z 80 odborů nadějné Jednoty byl rozpuštěn pro činnost, kdežto většina jiných odborů hyne od začátku marasmem lenivosti. Celá tato Jednota je výstražným příkladem, jak se národní práce obstarávati nemá, a ať už zhyne Jednota celá nebo ať živoří na čas dále, bude smutným odkazem veliké strany národní na Moravě, která tak bídně hospodařila s hřivnou jí svěřenou. Akademický odbor pražský byl též na krátkou dobu stížen mrákotami, ve kterých vězí už po léta olomúcké jeho ústředí. Obecné vzrušení sil, které nastalo po známých punktačních úkladech a po chvalné reakci od lacinébo vlastenčení ve studentstvu působením pokrokové strany, uveden byl v odbor nový život. Širší stanovy Jednoty dovolovaly účinnější zasahování do veřejnébo života moravskébo hlavně přenášením dobrých myšlenek a institucí, které se osvědčily v Čechách, na Moravu. Zajisté by se bylo v tom směru mnohem více vykonalo, kdyby ústřední výbor s drem. Záčkem v čele o Jednotu jen trochu se staral.

Akademický odbor přidržel se původního programu, s kterým Jednota v život vstoupila, býti pojítkem mezi jednotlivými končinami moravskými na společnou obranu a vzájemnou pomoc i společně mezi Čechami a Prahou. Přední snahou odboru bylo oživiti hynoucí těleso Jednoty, ale všecko úsilí v tom směru rozbilo se vzornou netečnost a nevšímavost Ústř. výboru a o nechuť k Jednotě obecenstva moravskébo a hlavně lidové strany. Za to tím vděčnější byla činnost ve zřizování odborů Ústřední Matice školské na Moravě, jichž přičiněním odboru vzniklo hlavně na severní a severových. Moravě přes 20, a Morava dnes neostává v horlivosti své pro Matici za Čechami.

Příčiny tohoto vzbuzeného ruchu byly jak v odboru tak zejména na Moravě poznání četnych nedostatků a potřeb školskych a kulturních, bez nichž není možný vývoj slovanskébo živlu na Moravě. Odbor uvedl znova na přetřes zřízení střední školy na sev. Moravě v Zábřehu, která se dnes stala důležitým činitelem na sněmě i na radě říšské i v celém našem veřejném životě. V odboru probrány všecky školské potřeby na Moravě od mateřských škol až po universitu a hleděno v tom směru i zájem veřejnosti povzbuditi. Zde vyskytly se návrhy na dislokaci nových potřebných středních škol, mezi nimiž uvedena reálka na Slovácku v Hodoníně, která dnes též celou veřejnost českou zajímá. Uznáno za potřebné působiti k počeštění zemské něm. reálky v Kroměříži a o podražení poněmčovacích

gymnasií v Kroměříži, Hradišti a Hranicích, zřízení gymnasia a hlavně vyšší obchodní školy v Prostějově a nových středních ústavů v severových. cípu Moravy, hlavně v Ostravě a Frýdku. Skoro na všech těchto místech povzbuzováno osobně i písemně, a účinek toho pozorovati jest ve zvýšeném školském ruchu na Moravě. Uvažovány dále osvětové a kulturní potřeby, hlavně rozšíření činnosti Matice Moravské, nejdůležitějšího to vědeckého spolku, činnost a úkoly brněnského českého divadla, zřízení Umělecké Besedy, nebo aspoň odboru jejího v Brně, zřízení spolku českých spisovatelů na Moravě, zařízení jednoty kandidátů advokacie v Brně nebo aspoň odboru spolku pražského a j.

Národnostní otázka, která není dosud ani z polovice na Moravě odbyta, tvořila hlavní předmět spolkových rozhovorů. S toho hlediska uvažováno i o otázkách čistě kulturních, sociálních nebo humanitních, jako o národnostním působení kněžstva, o šlechtě moravské, o národním uvědomování židů na Moravě a o rozšíření činnosti Národní Jednoty česko-židovské na Moravu, o zaopatřování českých učňů z Moravy v Praze místo ve Vídni, o působení ženských spolků na Moravě a o odborné organisaci. V odboru obšírně rozebrány (a to snad vůbec poprve se o tom předmětu mluvilo) poměry národnostních menšin na Moravě a hovořeno o otázce měst, nejpalčivějším to kuse ve vnitřním našem životě na Moravě. Dotknuto se též průmyslové, obchodní stránky našeho boje národního a přemýšleno o vymanění českého živlu z područí cizího kapitálu. Hmotné povznesení krajů zejména horských zajímalo pozornost studentstva a jako dva nejbližší kroky uznáno zříditi hospodářskou školu na Valašsku a dáti podnět k umělecké výrobě po způsobu švýcarském hlavně v oboru krajkářském a vyšívacím, na Slovácku povznesením vinařství zřízením vinařské školy. Dlouho usilováno marně o zřízení turistického spolku pro Moravu v Brně a feriálních osad pro posýlání českých dítek z Brna přes prázdniny na venkov. Prvého úkolu po jistém otálení podjal se Turistický klub v Praze rozšířiv své stanovy na Moravu i do Slezska, a feriální osady vzal si dobročinný komitét brněnských dám. Každý nový podnik na Moravě našel tu ohlasu, ať to byl ústav Pöttingův na vychování dívek českých v Olomouci, ať to bylo založení klubu samostatných obchodníků v Olomouci nebo nové podniky průmyslové, ať tu šlo o nová díla literární nebo umělecká. O nepropracovaném národním probuzení na Moravě sebrány nové na mnoze ještě neznámé údaje a hleděno povzbuditi k sebrání materiálu k ocenění tak důležité doby potřebného. — Akademický odbor byl takto dobrým doplněním spolku Moravské Besedy, která měla více úkol representační, odbor byl více střediskem agitačním. Pro tuto činnost ustřižena asi nit jeho života a moravské studentstvo, které dva dni před tím zvolilo si ho za své prozatímní útočiště, ostává bez vnějšího zastoupení. Musí však hleděti, aby drahý odkaz z minulosti zachovalo neporušený a aby přes okamžité nesnáze zachovalo si pevný ideál — osamostatnění Moravy.

* * *

—*sp*— **Otázky universitní.** Potřeba nových budov pro universitu naši opětně uznala vláda ústy c. k. místodržitele a uzavřela se zemským výborem koupi slupských pozemků za 600.000 zl.; hr. Thun mluvil dokonce nadšeně o příští nádherné akademické čtvrti ve Slupech, botanické zahradě atd. My vůči těmto slibům jsme dočista střízliví. My bychom vždy více starali se o to, co bude se díti se strany mladočeského poselstva. A tu bojíme se opravdově, že všechna ta energie obrátí se jen a jen na stránku vnější, na budovy, a že otázky — a otázka ta je přímo palčivá — vnitřní reformy university, bude zapomenuto. Doposud se u nás o vysokém učení stále mlčelo, o tom, jaké

proudy tam jsou, zda mravné či nemravné, zda zdravé či chorobné — a jest to známka úžasné lhostejnosti vůči tomuto nejvyššímu kulturnímu středisku. Strana má přece také kulturní poslání a zejména jest to věcí „Nár. L", jakožto orgánu svobodomyslného hnutí. Musí zejména ony pochopiti, že pokud tu nebude slušné intelligence, že nelze dělati i zdravou politiku. —

I v moravském sněmu bylo otázkou vysokých škol hnuto. P. Žáček podal návrh na utraquisování brněnské technniky a založení české university. Odůvodnění nebylo těžké. Jest to conditio sine qua non i pro vědecký náš dorost i pro zvýšení vědecké výše. Na otázce té závisí kulturní — a tím přirozeně i politický — rozvoj Moravy. Studentstva české národnosti z Moravy jest přes 700. Právě v konkurenci dvou universit tkví konečné vyváznutí z naší literárně vědecké mizerie. Professor byl by volným, mohl by přejíti na druhou universitu, podobně i student. Rozumí se, že universita by musila býti moderní, lidovou

Vláda však sama o sobě jí nezbuduje — a tu jsme u praktické stránky této otázky, u agitace. Akademická řeč na sněmu nepomůže. Přirozená nutnost tohoto požadavku musí vniknouti do lidových mass a řízení propagandy musí se vážně chopiti zvláštní spolek Bez toho bude to vše zase jen diletantstvím.

V parlamentě vídeňském bylo o otázce vysokých škol diskutováno ve výboru rozpočtovém. Z povoleného úvěru 8 milionů na universitní stavby provádějí se nyní opravy jen na universitě lvovské. Z Moravanů ujímal se české university na Moravě Dr. Mezník, nešťastně však navrhoval rozdělení fakult do Olomouce a Brna. Universita, má-li míti význam, může ho míti jen jako celek. Prof. Kaizl dotkl se mezi jiným i reformy platů universitních professorů, zejména filosofické fakulty, a rozhovořil se i o otázce připuštění žen k akademickému studiu. Ministr v prvním případě „slíbil" odpomoci, slíbil i dotaci universitním knihovnám, případ druhý jest pak pro něho otázkou budoucnosti. Nám ovšem, kteří pozorujeme postup ženského gymnasia českého, jest to otázkou nejbližších dnů. P. Herold žádal, by ženy byly připuštěny pro nejbližší okamžik aspoň ke studiu farmaceutickému. Dotkl se i prodeje slupských pozemků českým sněmem státu a žádal, aby nejdéle v době pětileté byly zhotoveny nutné plány a se stavbou započato. Dr. Kaizl pak důrazně poj ednal i o nespravedlivém postavení techniků v životě. Graduovaný posluchač universitní na př. má v obci hlasovací právo, diplomovaný inženýr ho nemá. —

* * *

Ještě o moravské universitě. Zástupcové všech neodvislých a poctivých spolků studentských podali akademickému senátu žádost o povolení universitní schůze s rozhovorem o české universitě na Moravě. Žádost byla zamítnuta, zejména i, poněvadž schůzí spolků studentských úřadové akademičtí nejsou prý povinni povolovati. Podepsán byl ThDr. Kryštůfek. My se nedivíme. Není-li druhé university, není konkurence a kritiky a vyrušování z idyllického klidu. Přece však jest to pěkný obrázek významu naší university; — ne aby se postavila tomuto hnutí v čelo, a tím snažila se zaručiti volný vědecký a kulturní rozvoj český — ona naopak staví se výslovně a rozhodně proti tomu.

* * *

Bibliotéka sociálních věd. Studentstvo české nemá sice mnoho peněz, ale právě tam, kde jest jich nadbytek, leží naprosto ladem. Ve spolku českých právníků „Všehrd" má Randův fond 2138 zl. 18 kr. a fond Všehrdův 3676 zl. 35 kr. Randův fond jest přímo určen na vydávání knih, ale vydala-li se kdy nějaká kniha, měla význam zase jen pro úzký kroužek interessentů, zůstávajíc větším dílem na skladě a trouchnivíc. Teprv nynější pokrokový výbor pojal

opravdově myšlenku zajistiti vycházení bibliotéky věd sociálních rázu vědeckého a populárního. Bibliotéku duševně povede naše mladá intelligence právnická a jsou tam i dvě jména profesorská. Tuto literární práci potřebujeme a je přirozeno, že mládež a zejména strana pokroková, potřebu tu cítí nejživěji. Nedělá-li se nic od politických stran, university, akademie, učených společností, musí si studentstvo jakž takž vypomáhati samo. Prof. Albert stěžuje si ve vídeňské „Neue Revue", že „vědecká nauka vládne u Čechů velmi skrovnou literaturou" a že český student ani nemůže česky se vzdělat. Podivno — a přece máme tolik slavných a zasloužilých mužů.

* * *

Universitní stipendia pražská. Městská rada pražská zadává ročně každé fakultě 4 stipendia po 250 zl. Jest to právě obnos, který chudému studentu stačí, aby neumřel hlady. Poněvadž pak nával žádostí byl obrovský, usnesla se městská rada dne 14. března na tom, aby pro příště stipendia nynější byla rozdělena a na místo 4 udílelo se 8 po 125 zl. Tedy místo aby počet stipendií zvětšila — jak dalo se přirozeně čekati — učinila právě opak, zmenšila a touto poloviční almužnou chce podělíti dvakrát tolik lidí. Myslili jsme, že nynější městská rada, jež jest přece již mladočeskou, bude lidumilnější a bude hlouběji pojímati své národní a kulturní poslání. Ohledy finanční tu neplatí.

* * *

Klerikálové a studentstvo. Klerikálové naši pracují vydatně. Za nedlouho asi nabude ústřední spolek podpůrný pro katolíky akademiky t. zv. „kolej Arnošta z Pardubic" krve a masa, a snad postaví si i vlastní budovu To znamená, že velký počet studentstva bude v tomto ústavě buď zdarma nebo z části zaopatřen. Ale toto hmotné zajištění není cílem — jen prostředkem. Cílem je získati massy studentstva pro snahy klerikální; nadělati z nich katoliky-vlastence, zda-li z přesvědčení nebo z přetvářky, na tom nezáleží. S druhé strany stane se tento ústav výbojnou baštou proti nepohodlným professorům, proti universitě, proti volnosti vědeckého bádání, proti modernímu pokroku. Podporovaný student bude moci studovati jen to, co je náboženský nezávadno, co nebude v indexu librorum prohibitorum. Tento společný cíl spojil tu dva proudy: proud klerikální a konservativní. O našeho chudého studenta chce se najednou poctivě starati utrakvistická šlechta, římská hierarchie a universitní professoři (Randa, Ott, Bráf a p.) Tady se jeví huiloba našeho liberalismu v plné své nahotě. Osobní haštéření všude, ale žádná opravdovost, žádná upřímnost, žádná práce do budoucna. — Jest ještě jeden podnik, k němuž nyní počíná se obraceti všechen zájem klerikálů. Jest to otázka české university na Moravě. Aspoň doposud pracují kruhy klerikální v té věci nejčileji, a my bychom se uskutečnění těchto snah nedivili, zvláště postavil-li by se hnutí tomu v čelo sám arcibiskup Kohn. Tu platí: než tu universitu, raději žádnou.

* * *

Zrušení kollejného. Posluchači university lvovské a krakovské poslali k zasedání říšské rady petice za zrušení kollejného na universitách. Podobná akce byla svého času i na naší universitě. Jest to nutným požadavkem spravedlnosti, aby možnost studia nebyla výsadou tříd zámožných. Právo na vzdělání má každý, i chudý a vyděděný, a stát moderní není oprávněn právo toto činiti illusorním.

* * *

V Heidelberce byla minulý měsíc nejdříve ze všech universit německých povýšena první žena na doktorku filosofie. U nás se ještě taháme o to, mají-li ženy vůbec býti připuštěny k studiu universitnímu.

* * *

Z Brusselu. Veřejnosti naší známa jest afféra na universitě brusselské, jejíž senát opřel se tomu, aby výtečný geo-

graf francouzský, politickým vyznáním anarchista, Elysé Reclus konal své přednášky v letním semestru. Nemáme tu místa o věci referovati, dotkneme se jen zběžně některých věcí, na naše poměry zajímavých. Socialistická městská rada na předměstí St. Gilles odepřela université roční podporu 2000 fr. Na jedné protestní schůzi pravil P. Janson: „Usnesení akademického senátu o relegacích jest nejen útokem na svobodu profesorskou, na jich právo pojednávati volně o otázkách sociálních a politických, ale i útokem na samý princip university. Iniciativa k protestu pochází od studentstva, a to jest jeho ctí. Nejsme již v dobách, kdy Proudhon zoufal nad belgickou mládeží! Rektor université Hector Denis, výtečný sociolog, zbožňovaný studentstvem pro svoji povahu, ujasněnost názorů a mravní čistotu v životě soukromém, složil i úřad. Svědomí jeho prý mu nedovolovalo, aby bral podíl ve stíhání studentstva. (U nás, jak známo, podepsal před 2 roky rektor nález relegační i přes své přesvědčení.) Poněvadž jest vznik a zařízení university v mnohém ohledu zajímavým, přineseme některé o tom zprávy v čísle příštím.

O polepšovacích ústavech v Rakousku.

Sepsal *JUDr. Čeněk Klier.*

(Úvod. — Pojem a druh ústavů polepšovacích. — Ustanovení rakouského zákonodárství o ústavech polepšovacích. — Vady rakouského zákonodárství o ústavech polepšovacích. — Úspěšnost polepšovacích ústavů. — Nedostatek polepšovacích ústavů v král. Českém.)

Moderní zákony trestní zakládají se na snaze, aby osoby, které činy trestné páchají, byly polepšeny. Trest má spolupůsobiti na polepšení, proto jest v době naší poměrně menší než v dobách dřívějších, a trest smrti, dříve značný počet zločinů stanovený, bývá v zákonodárství moderním velmi omezen, ano jest v některých zemích vůbec zrušen.

Ale skutečnost pohříchu učí, že trest sám o sobě zřídka způsobuje polepšení pachatele, jenž nabyv svobody po vytrpěném trestu dopouští se opět a opět činů trestných, zejména menších přečinů a přestupků.

Aby tomuto „vracení se“ k činům trestným pokud možno bylo zamezeno a páchání činů trestných bylo obmezeno, zavádí moderní zákonodárství různé prostředky, které mají za účel, aby osoba, u které jest odůvodněna obava, že trestem na svobodě nebude polepšena, byla postavena pod dozor veřejných úřadů. Takové prostředky jsou zejména p o l i c e j n í d o h l í d k a a p o l e p š o v a c í ú s t a v y v š i r š í m s l o v a s m y s l u.

Polepšovací ústavy v širším slova smyslu jsou ústavy zřízené pro nucený pobyt a nucené zaměstnání osob, jevících náklonost k činům trestným neb nemravným. Účelem jest, osoby ty polepšiti.

Ústavy takové jsou dvojího druhu:

1. K á z n i c e, které jsou určeny pro osoby, jež byly již soudem trestány. Káznice, které jsou určeny pro mladistvé kárance, nazývají se v praksi „ústavy polepšovacími“ v užším slova smyslu. 2. V y c h o v a t e l n y neb d o n u c o v a c í t a c o v n y, které jsou určeny pro „spustlou“ mládež, totiž pro takové mladé lidi, kteří, ačkoliv dosud nebyli trestáni, přece jsou mravně zanedbáni a musí býti pod stálým přísným dohledem, aby neprovinili se proti předpisům zákonným nebo mravním a byli pobádáni ku práci úspěšné.

Ústavy obojího druhu jsou zřízeny pro nucený pobyt i zaměstnání chovanců. Ani doba pobytu nezávisí od jejich prosté vůle, ani volba zaměstnání není jim úplně přenechána, jsouc obmezena na určitý počet řemesel, která právě se v ústavech oněch pěstují.

Rozdíl mezi oběma druhy záleží v podmínkách přijetí. Má-li býti některá osoba odevzdána do k á z n i c e, jest třeba výroku soudu, jímž osoba ona pro nějaký čin trestný byla odsouzena. Soud totiž vedle vlastního rozsudku provedeň vyřkne, že odsouzenec po odbytém trestu může býti odevzdán do káznice. Tento nález soudní jest tudíž právním podkladem, na základě něhož

právě osoba ve své svobodě i po odbytém trestu může býti obmezena. Orgánem, který přípustnost odevzdání vyslovuje, jest tedy soud ve své působnosti trestní.

Do nucené „vychovatelny“ však může býti odevzdána osoba nezletilá s vůlí rodičů nebo zákonných zástupců, po případě i na základě svolení soudu, ale jen jakožto úřadu poručenského neb opatrovnického. Orgánem, který přípustnost v tomto případě vyslovuje, jest tedy soukromník a pouze podpůrně soud, ale jen ve své působnosti občanské a nesporné.

V Rakousku bylo zákonem ze dne 24. května 1885 č. 90 ř. z.[1]) přímo nařízeno zřizování káznic, jež zákon ten nazývá „donucovacími pracovnami“ a sice předpisuje § 1. tohoto zákona, že „v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených má býti postaráno o takový počet donucovacích pracoven, který odpovídá požadavkům veřejné bezpečnosti.“

Opatření týkající se zřízení takovýchto ústavů jest záležitostí zemského zákonodárství, jemuž jest ponecháno, aby ustanovilo, mají-li takovéto ústavy býti zřízeny též od okresů neb obcí. (§ 2.) K účelu zřízení káznic může se několik obcí sloučiti (§ 2 odst. 2.). Statuta musí býti schválena vládou. (§ 11.) Ustanovení o jmenování správců jest zůstaveno zemskému zákonodárství. Sloučí-li se několik zemí ke zřízení káznice, přísluší právo jmenování zemskému výboru oné zemi, kde má ústav sídlo. Jmenování představených vyžaduje ve všech případech schválení vládou. (§ 12.) Vrchní dozor nad správou přísluší též vládě. (§ 17.)

U každého místodržitelství nebo u každé zemské vlády[2]) jest zřízena zvláštní komisse, v níž předsedá místodržitel nebo zemský hejtman, a která se skládá z neurčitého počtu členů, z referenta místodržitelství neb zemské vlády a ze člena zemského výboru. Místodržitelství může však takovouto komissi zříditi při sídle okresního hejtmanství, v níž pak musí býti zastoupen aspoň jeden organ samosprávy. (§ 7.)[3])

Náklad na zřízení a vydržování káznic má nésti země neb okres či obec, která káznici zřizuje. (§ 3.) Stát přispívá jen k výlohám zřizovacím dle potřeby a účelnosti. (§ 2.) Zákonodárství zemské však může určiti, pokud mají výlohy se zaopatřením chovanců spojené nahraženy býti okresy nebo obcemi. (§ 3.) Za osoby, které nejsou příslušny v zemi, v jejíž káznici držány jsou, musí býti poskytnuta náhrada domovskou jich zemí. (§ 4.)

Případy, v nichž má místo odevzdání do káznice, jsou uvedeny v zákoně ze dne 24. května 1885 č. 89 říšského zákoníka.[4]) Byl-li totiž někdo odsouzen pro přestupek tuláctví, žebrání, štítění se práce, prostituce a překročení předpisů o postavení pod policejní dohled.

Přijetí do káznice děje se bez ohledu na příslušnost osoby, která má býti přijata (§ 4). Podmínkou přijetí jest výrok soudu trestního, jímž bylo vysloveno, že osoba právoplatným rozsudkem odsouzená může po vystálém trestu býti odevzdána do káznice (§ 6.) O takovémto výroku dá soud věděti místodržitelství neb okresnímu hejtmanství, v jehož obvodu se

[1]) Kde v tomto článku jest citován §, míní se tím ustanovení tohoto zákona čísla 90. — Viz poznámku [4]).

[2]) Ku př. v Opavě pro vévodství Slezské.

[3]) Nařízením ministerstva vnitra ze dne 26. července 1885 č. 106 říš. zák. byly zřízeny komisse takové při místodržitelstvích v Praze, Brně, Vídni, Linci, Štýrském Hradci, Inšpruku, Terstu, Zadru, a při zemských vládách v Opavě, Lublani, Solnohradě, Celovci i při místodržitelském oddělení v Trientu.

[4]) Zákon tento má stejné datum jako zákon shora uvedený, vydaný číslem 90 říš. zákoníka. Viz poznámku [1]).

nalézá soud onen rozsudek vydávající. O tom, má-li osoba taková skutečně býti odevzdána do káznice čili nic, rozhoduje komisse, o níž shora bylo řečeno (§ 7.). Proti rozhodnutí komisse u místodržitelství zřízené jest vyloučeno odvolání. Komisse ta rozhoduje však o odvolání z nálezů vydaných komissí, zřízenou při okresním hejtmanství.

Jest tedy před skutečným odevzdáním do káznice dvojí zcela oddělené rozhodování:

1. Rozhodování o tom, zda-li osoba nějaká ve své svobodě po odbytém trestu ještě dále m ů ž e býti obmezena tím, že jest nucena k pobytu v káznici. — Jest to rozhodování o p r á v n í možnosti odevzdání do káznice, jež činí s o u d.

2. Rozhodování o tom, m á - l i osoba taková do některé káznice s k u t e č n ě b ý t i o d e v z d á n a. Jest to rozhodování o f a k t i c k é možnosti, jež činí komisse.

D o k á z n i c e n e s m ě j í b ý t i p ř i j a t y:

1. osoby, jichž nelze užíti ani k lehčím pracím;
2. osoby duševně choré (blbé, pomatené);
3. osoby, které mají nákažlivé nemoce, dokud nejsou uzdraveny;
4. osoby těhotné a kojencové. — (§ 6.) [5])

Doba, po kterou osoba může býti držena v káznici, nesmí nepřetržitě trvati déle než tři léta. Nastane-li polepšení dříve, má osoba před uplynutím tříletí býti propuštěna. Byla-li osoba dříve propuštěna, a objeví-li se, že její polepšení ve skutečnosti nenastalo, může komisse uznati, že má osoba ta opět býti dodána do káznice na dobu, která při jejím propuštění neuplynula z onoho tříletí. (§ 9.) [6]). Arci může osoba, která třeba po 3 leta byla držena v káznici a pak na základě § 9. propuštěna, znova tam býti odevzdána, vyřkne-li s o u d nález takovýto. (Výnos ministerstva vnitra a práv ze dne 14. srpna 1874 č. 9630).[7])

M l a d i s t v í k á r a n c i, totiž osoby, které nedosáhly 18. rok věku, a při nichž nastaly podmínky přijetí do káznice, shora vytčené, nemají býti odevzdány do káznic, v nichž zdržují se káranci starší, nýbrž mají pro ně býti zřízeny zvláštní „polepšovny“. (§ 13.)

Nejsou-li zřízeny zvláštní takové „polepšovny“, mají mladiství káranci býti chováni ve zvláštních odděleních káznic, která se za tím účelem mají zříditi. (§ 14. odst. 3.) Držení v takovýchto polepšovnách má trvati tak dlouho, jak toho žádá účel polepšení, nesmí ale přes 20. rok věku chovance býti prodlouženo. (§ 14.) Se svolením úřadu opatrovnického mohou mladistvé osoby též v jiných případech do takovýchto polepšoven býti odevzdány. (§ 16.) Ostatní ustanovení o káznicích platí též pro polepšovny. (§ 15.)

Uvedená ustanovení rakouského zákonodárství jeví se v několika směrech nedostatečnými.

[5]) Osoby, které nepřekročily 18. rok, mohou jen za zvláštních podmínek v káznicích býti drženy.

[6]) Ku př. osoba nějaká byla po 2letém pobytu v káznici propuštěna, ježto se vzorně chovala, a komisse předpokládala, že se polepšila. Pak objeví se však, že polepšení nenastalo, a že osoba ona vede opět život spustlý. Tu může komisse sama nařiditi, aby osoba ta do káznice dodána byla na dobu j e d n o h o roku.

[7]) Rozdíl obou případů záleží v tom, že v prvém případě (byl-li káranec před uplynutím tříletí propuštěn), může odevzdání do káznice se díti výrokem komisse b e z předchozího nového nároku soudního, kdežto v druhém případě jest takovýto výrok soudní ž a l o b n ý m.

I. Předem připouští nynější zákonodárství odevzdání do káznice pouze při přestupcích, tedy při menších činech trestných, kdežto právě pachatele, který vykonal těžší čin trestný, staví pouze pod policejní dohled, jenž jest opatřením mnohem slabším, ponechávaje osobě svobodu pohybu (až na nepatrné výjimky), i volnost zaměstnání. Jest tedy mírnější opatření zavedeno při větších činech trestných, kdežto při menších činech trestných jest zavedeno opatření přísnější.

V tomto směru obsahuje osnova trestního zákoníka, jež se v říšské radě právě projednává, vhodnější změnu, ježto dovoluje, aby soudce vyřkl přípustnost odevzdání do káznice ve všech případech, v nichž jest možno, zavésti policejní dohlídku, shledá-li, že policejní dohlídka by byla nedostatečnou. Arci je zde opět přílišná neurčitost, neboť není zajisté v praktických případech možno, aby soudce hned při vynesení rozsudku mohl posouditi, který z obou prostředků polepšovacích bude výhodnějším.[8]) Neboť k posudku takovému jest potřebí znáti též chování se vězně po dobu trestu, jež právě dovoluje úsudek do budoucnosti o tom, jakým způsobem lze docíliti polepšení.

II. Další vadou jest, že o přijetí do káznice rozhoduje komisse zřízená u místodržitelství neb u zemské vlády. Nevhodnost celého zařízení této komisse záleží v těchto momentech:

1. V centralisaci její jeví se přílišná nehybnost. Jak shora (str. 378 a 379) bylo podotknuto, jest postup při odevzdání kárance do káznice příliš složitý, tak pravým obrazem rakouského bureaukratismu. Neboť soud vyřkne předem, že jest odevzdání do káznice přípustno. Tento výrok soud oznámí hejtmanství, v jehož obvodu se nalezá, hejtmanství zašle oznámení místodržitelstvu, toto svolá pak komissi a přikáže jí vyřízení. Při tom dlužno míti na zřeteli, že odevzdání do káznic má právě místo při menších přestupcích, kde tedy i tresty jsou mírné, a tu jest třeba rychlého výroku, aby po odbytém trestu káranec mohl hned býti odevzdán do káznice. Zákon v § 8. sice předpisuje, že rozhodnutí komisse má do 4 neděl býti učiněno, a dovoluje, aby káranec po dobu 4 neděl mohl býti držán ve vazbě po vystálém trestu až do rozhodnutí komisse. Ale ustanovení toto nelze srovnati se zásadou spravedlnosti. Neboť pouhá „právní možnost" odevzdání do káznice není dostatečným důvodem pro prodloužení vazby, a to tím méně, ježto může toto prodloužení trvati déle než vlastní trest za spáchaný přestupek. Nespravedlnost zjeví se zejména tenkráte, když komisse rozhodne, že kárance nelze převzíti do káznice buď z toho důvodu, že není místa nebo z jiných příčin. A soudu schází dle dosavadního zařízení naprosto možnost předem určiti, bude-li jeho návrhu vyhověno, čili nebude. Tato okolnost jest asi též příčinou, proč soudy zřídka činí výrok o přípustnosti odevzdání do káznice. Neboť sezná-li soudce z četných případů praktických, že se jeho výroku nevyhovělo, nabude přesvědčení o marnosti a zbytečnosti podaných návrhů, a upouští pak od nich buď znenáhla nebo vůbec naprosto.

[8]) Na tuto okolnost poukázal universitní professor JUDr. Zucker ve své přednášce v „Jednotě Právnické" v Praze. (Viz „Právník" z r. 1893 str. 362.) Ano prof. Zucker žádá, „aby rodina mohla míti právo — arci se svolením soudu — i dorostlého člena do donucovací pracovny odevzdati, když míra jeho hříchů jest veliká, byť i nedopouštěl se skutků, jež stihá trestní soud." Při tom odvolává se na příklady podobné v Americe, kde setkávají se s úspěchem. Dle jeho mínění jest to jakási částečná obdoba kurately. — Universitní professor JUDr. Pražák souhlasí s míněním prof. Zuckera pouze pokud se týče nezletilých. Při zletilých jsou prý zde „vážné pochybnosti vzhledem k nemožnosti dokonalé formulace zákona, jenž by otázku tu upraviti měl. Analogie s kuratelou není na místě, poněvadž oba ústavy nemají vnitřní souvislosti." Viz „Právník" z r. 1893 str. 363, 364, 367.

2. Složení komisse jest nevhodné. Neboť komisse rozhoduje na základě předchozího šetření písemného, jež jest rozvláčné, a jímž neposkytuje se nikdy komissi bezprostředního názoru o povaze kárancově a o vhodnosti opatření nuceného pobytu v káznici. Proto by se odporučovalo, aby úkol komisse místodržitelské byl přenesen na komisse místní nebo domácí, které by měly příležitost pozorovati chování vězně i kárance. Dalo by se to upraviti tímto způsobem:

a) Při každé věznici byla by zřízena zvláštní komisse, která by se skládala jednak ze členů správy věznice, dále ze státního úředníka soudního, ze státního úředníka politického, z delegáta zemského výboru a z delegáta místního samosprávného orgánu. Tato komisse by pak definitivně rozhodla o tom, má-li káranec po odbytém trestu býti odevzdán do káznice nebo propuštěn, arci dohodnuvši se předem již s určitou káznicí o přejmutí kárance. Hlavní podklad takovéhoto rozhodnutí by arci tvořilo chování se kárance, jež by členové komisse mohli na místě zkoumati a zajisté by se tomuto úkolu podvolili. Tím by vězni, ohledně jehož soud vyřkl trest odevzdání do káznice, byla dána možnost, aby řádným chováním, zejména při delších trestech, dokázal, že následkem trestu samého se již polepšil, a že tedy odpadly příčiny odevzdání do káznice, a mohl by pak takovýto vězeň na základě výroku domácí komisse po odbytém trestu soudním býti ihned propuštěn na svobodu jakožto polepšený. To jest arci možno jen tenkráte, když byla osoba odsouzena k delšímu trestu, ku př. když mimo přestupek dle zákona z 14. května 1885 č. 89. spáchala i jiné činy trestné.[9])

b) Dále by se odporučovalo, aby při každé káznici a polepšovně byla zřízena podobná komisse, která by měla právo rozhodovati zcela samostatně o přijetí, ponechání nebo propuštění kárance. Neboť při trestech krátkodobých není možno utvořiti si úsudek o polepšení se trestance. Za to však je třeba, aby při každém ústavě polepšovacím byl orgán, jenž z vlastního seznání by mohl rozhodnouti o tom, nastaly-li v chování kárance okolnosti, které by zaručovaly jeho polepšení.

Tímto způsobem by se zjednodušilo a zároveň učinilo důkladnějším šetření i rozhodování o záležitosti tak důležité, jakou jest obmezování svobody lidské pobytem v káznici. Zařízením tím by měla místodržitelská komisse pouze působnost dohlédací a tvořila by jaksi vyšší instanci v záležitostech káznic.

III. Další vadou jest o b m e z e n í, ž e k á r a n e c s m í n e p ř e t r ž i t ě b ý t i d r ž á n v k á z n i c i n a n e j v ý š e p o t ř i l e t a. Důvod tohoto ustanovení jest bez pochyby domněnka, že káranec, který po dobu tříletou byl držán v káznici bez příznivého výsledku, jest nepolepšitelným.[10])

Domněnka taková jest zajisté nesprávna. Neboť polepšení nezávisí od č a s u, po který jest káranec držán v ústavě, nýbrž od jeho povahy individuelní. Při některé osobě, která jest přístupnější dojmům, stačí snad krátký čas, při jiné, tvrdší povaze, jest třeba delšího času, aby odbůjnictví i náklonnost ke zlu byly zlomeny. Též zdá se mi domnění ono nehumaní. Lidskost zavrhuje takovéto odsuzování z předu a žádá naopak, aby mínění pro bližního příznivé nikdy nebylo apodikticky vyloučeno. Při tom dlužno

[9]) V podobném smyslu vyslovila své zdání též komisse, zvolená „Právnickou Jednotou" v Praze k formulování opravných návrhův o policejním dohledu a donucovacích pracovnách. Viz „Právník" z r. 1893 str. 747, 748. Viz též návrh prof. Zuckra na str. 286 „Právníka" z téhož roku.

[10]) Viz přednášku prof. Zuckra v „Právníku" z r. 1893 str. 286.

uvážiti, že ustanovení maximální doby může býti příčinou pro nepolepšování se, neboť ví-li káranec, že po době 3leté musí býti puštěn na svobodu, ať se choval v káznici vzorně nebo neslušně, odpadá tím pobídka jej nutkající k mravnímu chování v káznici.

Dále může se v praxi velmi často státi, že uplynutím doby tří let právě se přetrhne počaté dílo polepšovací, jež slibovalo do budoucnosti příznivého výsledku, ale nedokončené nemá dlouhého trvání a vezme zkázu ve víru života, jako když ptáče předčasně jest puštěno v zápas s větry.

Mimo to vede stanovení jistého maxima vždy k jakési šabloně, která jest zde naprosto nemístnou, ba přímo zhoubnou. Neboť, je-li takováto doba ustanovena, pak si komisse nedá ani práci, aby zkoumala, polepšil-li se káranec čili nic, zejména tenkráte ne, blíží-li se konec doby maximální. Bez takového ustanovení jest však komisse ponoukána k stálému pozorování, k stálé činnosti dohlédací.

Proto by se doporučovalo, aby trvání pobytu v polepšovacích ústavech vůbec nebylo časem obmezeno, a aby rozhodnutí o něm bylo ponecháno domácí komissi polepšoven, která znajíc chování se kárance, nejlépe může posouditi, kdy nastalo takové jeho polepšení, že může mu opět býti vrácena plná svoboda. Při tom arci komisse musí si počínati velice obezřetně, a zejména nepustiti se zřetele též možnost, že některý káranec snad právě spíše se polepší na svobodě nežli v uzavřeném ústavě.

Prodloužení maximální doby tříleté na dobu pětiletou dle mého mínění nebylo by vhodným, ježto by tím nebyly odstraněny závady s hora vytknuté.[11])

IV. Pokud se týče osob mladistvých, bylo by záhodno, aby děti spustlé do polepšovacích ústavů mohly býti odevzdány i k návrhu kohokoliv, ne tedy pouze k návrhu rodičů nebo pěstounů, jak to ustanovuje § 16. shora uvedeného zákona. Arci by o takovémto odevzdání musil rozhodnouti úřad poručenský nebo opatrovnický. Tak jest to zavedeno zejména v Prusku, Bádensku, Hesensku a Hamburku.[12])

Při tom by se odporučovalo, aby toto odevzdání nebylo závislým učiněno od stáří spustlé mládeže. Dle nynějšího zákonodárství mohou do polepšoven býti odevzdány (bez vůle rodičů neb pěstounů) jen osoby starší 10 let, ježto se vyžaduje k přijetí do káznic a polepšoven výrok soudu trestního. Soudu trestnímu podléhají však pouze osoby, jež překročili 10 let, poněvadž trestnost počíná teprve po dokonaném roku 10., a dle § 237 trestního zákona jest zůstaveno potrestání nedospělých (do dokonaného roku 10.) pouze kázni domácí.

---

[11]) Komisse v poznámce 10. uvedená navrhuje, „aby maximální trvání detence bylo stanoveno jen pro případ prvního odevzdání do pracovny donucovací, aby ale zvýšeno bylo na dobu pěti roků. Byla-li táž osoba opětně do pracovny donucovací odevzdána, nebudiž detence určitou dobou obmezována.“ („Právník z roku 1893 str. 749.) Též prof. Zucker žádá odstranění maxima vůbec („Právník“ str. 286). Prof. Pražák má za to, že jest potřebí jakési určité meze, „aby byla nutnou korrekturou zákonodárství, které vždy jest jen institucí lidskou. Má-li býti zavedeno doživotní dodání do robotáren, mělo by býti zavedeno teprve pak, když propuštění z robotáren nejméně dvakráte zůstalo bez výsledku“. S tímto míněním nemohu plně souhlasiti, poněvadž odstraněním maximalní doby nezavádí se jakási doživotní detence, neboť má každý káranec možnost vzorným svým chováním zjednati si svobodu. Závisí tu tedy doba pobytu jaksi od jeho vůle. Aby však káranec zbytečně dlouho nebyl chován v káznici, jest třeba takovýchto domácích komissí, které by jeho chování pozorovaly.

[12]) V tomto smyslu vyslovila se též komisse v poznámce 10. uvedená. Viz „Právník“ z r. 1893 str. 750.

Jak shora v odstavci 1. stručně bylo naznačeno, bylo důvodem pro zavedení káznic v Rakousku značné přibývání menších činů trestných, zejména malých krádeží a tuláctví.[13]) Starý zákon ze dne 10. května 1873 č. 108 říš. zák., proti osobám práce se štítícím a proti tulákům, objevil se býti nedostatečným, a proto byly dotyčné předpisy zostřeny novým zákonem ze dne 24. května 1885 č. 89. říš. zák.

Zajímavá jest v tom směru statistika soudní o počtu osob odsouzených pro přestupky tuláctví dle jmenovaných zákonů z roku 1873 a z r. 1885[14]). A sice činil v celém Rakousku (v zemích předlitavských):

V roce	Počet odsouzených		
	dle zákona z r. 1873	dle zákona z r. 1885	úhrnem
1882	60.681	—	60.681
1883	64.354	—	64.354
1884	69.413	—	69.413
1885	49.186	38.871	88.057
1886	1.241	113.879	115.120
1887	684	113.001	113.685
1888	400	97.788	98.118
1889	242	96.137	96.379

Z této statistiky jest předem zřejmo, jakou povážlivou měrou přibývaly přestupky tuláctví až do roku 1885. Vydáním obou zákonů z r. 1885 rozmnožil se arci značně počet odsouzených, poněvadž se zákonem uvedeným rozšířil pojem činů trestných soudem stihaných. Neboť žebrání bylo dříve dle § 157. trestního zákona trestáno pravidelně jen místní policií a jen výjimkou stalo se přestupkem, jejž trestal soud, zejména když se opakovalo přes dřívější napomenutí, anebo když žebrák, aby vzbudil větší soustrast, stavěl se jako by měl nějakou vadu tělesnou, nějaké poranění nebo nemoc (§ 519. trestn. zák.) Zákonem z roku 1885 č. 89 říš zák. bylo však prohlášeno za trestné tuláctví (§ 1.) i žebrání a svádění nedospělých k žebrání a podobná jednání. (§ 2.)

Ačkoliv zákon tento vešel v platnost teprve v druhé polovici r. 1885, měl přece již v onom roce za následek značné rozmnožení osob trestaných. Ještě více vzrostl počet ten v roce 1886, neboť stihání bylo přiostřeno a činnost soudní byla vůbec v tomto směru rozvinuta měrou větší.

Nápadný jest však na první pohled úbytek v roce 1888 o celých 15.567 případů, to jest o celých 13·7%. V tomto úbytku jeví se však již blahodárný vliv zákonů proti tuláctví, jež samy o sobě měly do jisté míry za následek klesání přestupků tuláctví, poněvadž přísnější tresty spojené s odevzdáním do káznic a polepšoven mají odstrašující účinek na pachatele a zamezují zejména ono dříve tak časté opětování se přestupku tuláctví.

V letech 1888 a 1889 počaly se však již množiti káznice a polepšovny, a jim sluší přičísti hlavní zásluhu o ubývání činů trestných, neboť jeden z hlavních důvodů těchto přestupků jest nedostatek zaměstnání, zejména u mládeže, která se octla na stupni spustlosti. A právě ústavy polepšovací v širším slova smyslu poskytují chovancům příležitost, ano nutí je k tomu, aby se vycvičili v nějakém řemeslném zaměstnání.

[13]) Ze stejných důvodů byly káznice zavedeny i v jiných zemích evropských, zejména v Německu, Dánsku, Hollandsku a Španělsku.

[14]) Data následující jsou sestavena ze spisu „Oesterreichische Statistik“ svazek XXVI. sešit 3.

Osoby, pro které polepšovny zásadně určeny jsou, jsou jaksi dvojího druhu:

1. Jsou to jednak osoby, které se nenaučily řádnému řemeslu, které nemají žádné vážné životní zaměstnání. A takových jest snad většina, zejména pokud se týče mládeže. Tyto osoby jsou, čím starší, čím déle se potulovaly světem, tím zkaženější, tím více vyžadují námahy, mají-li býti opět vráceny společnosti. Pro ty jeví se polepšovací ústav školou i dobou řemeslného učennictví. Zde arci může míti ústav, pokud se týče volby zaměstnání, větší volnosti.

2. Do polepšoven bývají však odevzdány též osoby, které řemeslu vyučeny byly, které však vlastní vinou, anebo následkem vnějších okolností, třebas i nezaviněných, octly se v řadách proletariatu. Pro tyto osoby jest ústav polepšovací takřka stanicí záchrannou, která jim má poskytnouti možnost návratu do společnosti. Tu bude arci ústav nucen zaměstnávati je, pokud možno, v onom řemesle, jemuž se vyučily, anebo aspoň v podobném. Práce sama o sobě má značný vliv na zvýšení mravnosti. A ústavy polepšovací nutí právě své chovance k práci pravidelné. Odporučovalo by se arci, aby pokud možno, bylo voleno zaměstnání takové, které aspoň do jisté míry, napíná též ducha, ku př. umělý průmysl, neboť takové zaměstnání jest nejlepším prostředkem polepšovacím.

Život pravidelný pak, jaký v ústavech polepšovacích všeobecně jest zaveden, vzbuzuje smysl pro pořádek a jest tedy též sám o sobě způsobilým, aby přispěl k polepšení chovance. Mimo to může přiměřené vlídné chování správy ústavu mnoho spolupůsobiti k nápravě mravů, zejména chovanců mladších, z nichž mnozí snad ani spořádaný život nepoznali. Jsouť přece i osoby spustlé lidmi, a nelze si mysleti, že cit k dobru by u nich byl tak umrtven, že jej nelze žádným prostředkem více vzbuditi. Podaří-li se správě ústavu vycvičiti chovance řemeslu tak, že mají možnost řádnou prací svou vydělati si na živobytí, tu zajisté vznikne v nich touha, láska k spořádanému životu svobodnému, a oni vynasnaží se, aby vzorným chováním dokázali, že jsou způsobilými, aby mohli býti svěřeni sami sobě bez obavy, že budou na obtíž společnosti.

U osob, v nichž cit k dobru jest vskutku tak utuchlým, že vlídným jednáním nelze u nich ničeho pořídíti, budou snad působiti tresty svým zastrašujícím účinkem, a docílí se snad náprava tou měrou, že obava před opětnými tresty a před hrozícím jim stálým obmezením volnosti je bude pobádati k polepšení.

U oněch nešťastných stvoření konečně, kde všechna práce lidská jeví se býti marnou, vrátiti je svobodnému životu spořádané společnosti, má káznice (o polepšovacích ústavech tu nelze již mluviti) nejsmutnější úkol, aby byla místem doživotní věznice, aby byla jakousi „Sibiří", kde pod stálým dohledem chovají se osoby vypovězené ze společnosti, která jest nucena v zájmu svého trvání jim svobodu navždy odejmouti!

Lze zajisté doufati, že tento případ jest nejřidčí. Osobu nepolepšitelnou nutno pak považovati za osobu nemocnou, za osobu, která jest chorobna duševní zkázou, a která zasluhuje spíše slitování než trestu. A v tomto směru jest káznice chorobincem pro osoby stížené nezhojitelnou nemocí duševní zkázy, jest tedy ústavem svrchované lidskosti. Arci jest třeba, aby osoby takové byly, pokud možno, ve zvláštních místech chovány, nejlépe aby vůbec byly ve zvláštních věznicích umístěny tak, aby nepřišly ve styk s ostatními chovanci, při nichž se polepšení dá očekávati. Neboť choroba duševní zkázy

jest nakažlivá, nákaz takový mohl by úplně zmařiti mravní uzdravení ostatních chovancův.

Že ústavy polepšovací blahodárně působí, lze seznati nejlépe z té „zkušenosti v Opatovicích a Kostomlatech zjištěné, že chovanci zhusta si ani nepřejí z ústavu odejíti; a když tak nutnost káže, se zármutkem ústav opouštějí, zachovávajíce mu i na dále věrnou příchylnost“.[15])

Ačkoliv bude tomu brzy 10 let, co zákon o káznicích vydán byl, přesto nebylo dosud ve většině království a zemí postaráno o dostatečné zřízení těchto ústavů. Markrabství moravské tvoří v tomto směru příkladnou výminku, zařídivši v jediném roce (1889) 4 nové robotárny, v nichž má místo 990 káranců. Nyní nalezá se na Moravě sedm takovýchto ústavů velice prospěšně zařízených a vzorně řízených, a sice:

robotárna v Brně, založená v roce 1841 a určená pro 200 osob;
ochranovna v Brně, „ „ „ 1848 „ „ „ 20 „
robotárna v Šumberce, otevřená 1. února 1889 „ „ „ 250 „
„ ve Znojmě „ 1. dubna 1889 „ „ „ 250 „
„ v Jihlavě „ 1. července 1889 „ „ „ 250 „
„ v Nov. Jičíně „ 1. listopadu 1889 „ „ „ 240 „
ochranovna cís. Františka pro zanedbanou mládež v Brně, zařízená 21. září 1890 a určena pro . . . . . 80 osob.

Mimo to jsou na Moravě zřízeny zvláštní stanice stravovací. V každém větším městě, zejména v takovém, které leží na silnici, po níž jde proud „cestujících dělníků“, jest zvláštní „stanice“, kde každý takovýto cestující obdrží zadarmo stravu i nocleh a kde se mu po případě zaopatří též práce. Též v Rakousku pod Enží a nad Enží a ve Štýrsku jest postaráno o přiměřený počet ústavů polepšovacích a stanic stravovacích.

Naproti tomu v království českém jeví se nedostatek donucovacích pracoven v míře povážlivé. U nás jsou zřízeny pouze tyto ústavy:

Zemská donucovací pracovna v Praze,
filiálka zemské donucovací pracovny v Řepích,
zemská donucovací pracovna v Pardubicích,
zemská polepšovna pro mladistvé kárance v Kostomlatech,
zemská polepšovna pro mladistvé kárance v Opatovicích.

Mimo to lze sem čítati též „vychovatelnu“ města Prahy v Libni, jež jest vlastně též polepšovnou pro mladistvé kárance.

Počet ten jest arci tím nedostatečnější, poněvadž nejsou u nás zřízeny dosud „stanice stravovací“, které se všude objevují jakožto výhodné zařízení k zamezení tuláctví.

Jak u nás jest tuláctví úžasně rozšířeno, o tom podává nám truchlivou zprávu statistika. Ze všech v roce 1889 odsouzených osob pro tuláctví (viz str. 383 tohoto čís.) v úhrném počtu 96.379 připadá:

43.015	osob na Čechy,	3.860	osob na Štýrsko,
11.460	„ „ Moravu,	1.595	„ „ Korutany,
10.445	„ „ Dolní Rakousko,	1.392	„ „ Solnohradsko,
9.337	„ „ Halič,	1.390	„ „ Přímoří,
4.497	„ „ Slezsko,	1.140	„ „ Krajinu,
4.460	„ „ Tyrolsko s Vorarlberkem,	477	„ „ Bukovinu,
		212	„ „ Dalmacii.
3.099	„ „ Horní Rakousko,		

[15]) Z přednášky prof. Zuckra. Viz „Právník“ z r. 1893 str. 845.

Připadá tedy na království České ze všech v Rakousku pro „tuláctví" trestaných osob 44·7%. Nápadné jest, že od roku 1887 pozoruje se skoro ve všech zemích klesání počtu takovýchto odsouzených osob, kdežto v Čechách počet ten vzrůstá. Tak bylo v roce 1888 v Čechách přestupků tuláctví pouze 40.720, vzrostl tedy počet ten v roce 1889 o 2.285 případů. Kdežto na Moravě bylo v roce 1888 přestupků takových 13.402, v Dolních Rakousích 11.030, klesl tedy počet ten v roce 1889 na Moravě o 1.942 a v Dolních Rakousích o 585 případů.

„Právnická Jednota" v Praze k podnětu univer. professora JUDra. Al. Zuckra jednala loňského i letošního roku v několika schůzích o této otázce, (zprávy o tom jsou obsaženy v časopise „Právník" z r. 1893 a 1894) a zvolila komissi, která vypracovala „návrhy opravné o politickém dohledu a donucovacích pracovnách", kterých bylo se dotčeno v tomto článku na několika místech. Komissi té byl svěřen též úkol, aby sestavila o této otázce zvláštní pamětní spis, jenž má býti předložen sněmu království českého i říšské radě. Zároveň byly dotýčné návrhy rozeslány zastupitelstvům větších měst českých, aby věnovaly pozornost ústavům polepšovacím. Snad setkáme se již v jednom z nejbližších zasedání našeho sněmu s návrhy, vztahujícími se na upravení této u nás vskutku palčivé otázky.

Ježto ústavy tyto nemají pouze za účel, býti policejním prostředkem k zamezení tuláctví. nýbrž jsou ústavy svrchovaně humanní, lze se nadíti, že zastupitelstva našeho království obrátí k nim pozornost svou a že sama se postarají o jich zřízení. Městům kyne z toho prospěch, ježto tímto způsobem zároveň nejvydatněji a nejsnadněji učiní zadost povinnosti chudinské pokud se týče jich příslušníků. Náklad na zřízení a vydržování není tak značný, zvláště spolčí-li se několik měst, lze poměrnou část uhraditi, aniž tím finance městské neb okresní značně se obtíží. Ostatně lze dle § 2. zák. z r. 1885 č. 90. (str. 378 tohoto článku) k účelu tomu dosíci i příspěvek státní.

Lidumilům skytá se pak tímto příležitost velice ušlechtilá, aby věnováním peněz na zřízení polepšoven vykonali skutek svrchované šlechetnosti, zachrániti osoby pokleslé od mravní zkázy a vrátiti je opět společnosti lidské, kteryžto účel právě sledují polepšovací ústavy.

Politické a sociální názory v Kollárově poesii.

Napsal *Dr. J. Jakubec.*

(Pokračování.)

Jakými prostředky Kollár chce se domoci svých idejí? Jsou to tytéž prostředky, pro něž horovala německá mládež a jež také činně prováděla — boj a smrt za vlast.

U poražených a porobených v Němcích propuká tajný hněv a žal. Proniká názor, že brannou povinností má se vychovávati národ; kulturou měknou prý lidé. Nadšení válečné je všeobecné. Všichni přesvědčeni jsou, že třeba činné lásky k vlasti, t. j. boje mečem. Všude proti mocnému nepříteli spojují se v tajných spolcích, jimž i od státníků dostává se mravního vedení a podpory. Nejlepší síly národa spěchají do boje proti cizímu utiskovateli, aby se obětovaly za vlast. Proti nenáviděným cizincům professoři jako Steffens vedou své posluchače k místům, kde se verbuje. Student vedle prostého člověka chápe se zbraně. Ale i dřívější básníci a učenci světoobčané rázem mění se ve vlastence. V této době jsou národu blíže nežli kdykoli jindy. Spisovatelé ať povzbuzují k obraně vlasti, ať zastávají se práv lidu proti moci vládní, pokládají se za zástupce národa. Také v této době počet jejich vzrůstá měrou dříve netušenou. Politické události posledních let udržují neustále zejména v uvědomělých srdcích studentských bojovného ducha. Svatost boje za vlast, boje to mečem a silou tělesnou, je evangelium této generace. Povinnost tu hlásá především poesie politická, které vůbec v dobách politicky nevyspělých připadá první úloha. Ta dovedla ve čtenáři vznítiti i nedočkavou touhu po boji za vlast. Válečnou mysl a chuť k boji budí však i neohrožené projevy mladé publicistiky, zejména Arndt a Görres, která dovede čtenářům vpraviti přesvědčení, že odvahou a silnou vůlí všeho lze dosáhnouti.

Toto veřejné mínění hlásá oddaným svým posluchačům, mezi nimiž Kollár patřil k nejoddanějším, i jenský professor J. F. Fries ve své „Praktické filosofii.“ Žádá povinnost boje: Stihne-li válka národ, pak boj musí být vybojován, abychom nabyli vítězství a národ síly a samostatnosti. Proto každý má tu pokládati účastenství za nejušlechtilejší. Národu je prý válečný duch prvním požadavkem, tato statečnost je ctnost ducha sílící ve veřejném životě, která jediné národu propůjčuje cit sebedůvěry a společnému duchu dodává síly (Prakt. Phil. 379).

Tato myšlenka — odhodlanost k boji za vlast — byla všem srozumitelná. V mládeži zakořeňuje se touha po starořímské ctnosti — umřít za vlast. Obětovat se za společné dobro pokládá se za největší blaženství, za triumf ctnosti. Přesvědčení to zmocňuje se i rozvážnějších mužů. Tlumočitel současného ducha, prof. Fries, nabádá mládež, aby se naučila obětovat se za pravdu,

právo a vlast (Pr. Ph. XII.) Jeho filosofický román „Julius und Evagoras", jenskými studenty chtivě čítaný, provádí sen o osvobození vlasti od cizího jha povznesením vnitřní ceny člověka. V něm i knížata proniknuti jsou činnou láskou k vlasti, umírají na bojišti a i ženy jejich pozůstalé dávají se filosofickými důvody přesvědčiti o nutnosti této oběti — smrti a utrpení za vlast. Není prý „dobročinnějšího citu a nic vznešenějšího v našem životě, jako obětovat se za velkou věc, „nic velkolepějšího v životě lidském než vítězíc zahynouti." (Jul. u Ev. 349 a 377). Nadšenec nemá domáhati se svého cíle, aby chtěl vyvzdorovati vítězství, nýbrž vždy jen s myšlenkou na obětování sebe. S vítězstvím umírati je v člověku nejvznešenější (Pr. Ph. 369). Nezná prý vyšších příkladů mravních činů, nežli obětování se za vznešený cíl; sebe sama v rekovné smrti obětovat za vlast (t. 76). V dobách veřejné tísně život vzdělaného národa má vždy mnohé, kteří dovedou za veřejné blaho obětovat statky i život (t. 309). Praktickou svou filosofii končí verši: „Wir kühnes Volk, wir haben Jünglinge mit leichten Blumenschildern und schönen Wunden, die lieber sterben als leben, wann's gilt für die Freiheit." Chce pak mládež povzbuditi vlastním příkladem, když zakončuje předmluvu svého spisu: „A žádáš-li pak nových obětí, ó vlasti, vezmi i mě" (t. XII.).

A těmito myšlenkami o povinnosti boje za vlast a obětování sebe za ni zcela proniknut je v první době své činnosti básnické i náš básník.

Jen čin může prospěti vlasti. Proto zatracuje holé fráse vlastenecké, kterými mnozí, zejména učení obranci národa zakrývají svou zbabělost:

Mlčte že již raději, pro Boha! křiklouni daremní,
jenž z učených „vlast! vlast!" skuhřete kradmo chýžek.
Nic tu chabé lkání, nic řeč neprospěje prázdná,
národu jen zmužilé srdce pomůže a čin. (Vl. v. 1—4.)

Činem tím rozumí, jak mu rozuměla současná mládež německá, boj za svobodu své vlasti:

Pryč tedy křik, meč sem do pravé, do levé mi korouhev
dejte novou, ať umru za národ i vlast. (Vl. v. 15—16.)

Tutéž odhodlanost k boji, obětování se za vlast, projevuje otevřeně ještě na jiných místech své básně:

Ó, kýž se v storukého celý Briaréa obrátím,
kýž mi deset z každé pěsti vynikne mečův!
Sám za tě bych v prudkém bojuje směle ohni mladosti,
otčino! roztřískal pouta, jež úpně nosíš. (Vl. v. 65—68).

Přesvědčení o povinnosti boje a obětování se za vlast u Kollára je tím pevnější, čím vyšší jeví se mu mravní stránka takového boje: Jiní národové bojovali často pro svůj zisk, z lakoty nebo pro svou chvastavou slávu osobní (v. 19—24):

My dražších pokladův, my vlastní národu práva,
my chceme vlast a obec: ať-li se žebrati má? (v. 25—26.)

I tato myšlenka je odkazem z doby bojů za svobodu; vyplynula z hrdosti národní a neobmezené úcty a horování pro volnost vlasti.

Proti komu má se však namířiti tato bojovnost? Proti komu obrátit meč nadšenců? Básník odpovídá na to příklady dějinnými, jimiž proslavení jednotlivci dovedli život obětovat za vlast. Mezi těmito nechybí ovšem Wil. Tell, jejž současná doba povznesla na zbožňovaný ideál osvoboditele vlasti. Nenávistí proti tyranům soptí mladá nevykvašená doba „Sturm und Drang". Schillerovi „Loupežníci" tlumočí toto smýšlení i symbolem rozlíceného lva

a mottem „in tyrannos“ na titulním listě,*) a jindy pronáší myšlenku: Kde Brutus žije, musí zemřít Caesar.

V Göttinském spolku básnickém krvavé ody proti tyranům a neurčité choutky po revolučních činech naplňují mladé hlavy nejen prostých, nýbrž i obou urozených členů hraběcích. O vraždách tyranů rádo mluví mladé pokolení studentů. A později tyto revoluční a opoziční myšlenky ožívají po r. 1815, kdy po slavných bojích proti utiskovateli Napoleonovi tato generace vidí se zkrácena a oklamána diplomaty a vládci. Tu vypuká tajný hněv její proti vládám a společenským zřízením. V Jeně je její středisko. Tam utváří se docela spolek „černých“, kteří jakoby chtěli theoretické myšlenky, pronášené v době „Sturmu a Drangu“, uskutečňovati. Více než kdykoli jindy čítají se hněvné básně oné doby revoluční. Schillerova dramata, jimiž znázorněn odboj proti nespravedlivým řádům a útiskům politickým, nikdy netěšila se takové oblibě obecenstva jako právě v této době. Duchem tím zachvácen je i Kollár. Jeho srdce této době je více nakloněno, protože stav povšechný v ní měl více podoby se stavem přítomným u nás. Opisuje si mnohé z těchto básní, ježto odpovídají všeobecnému duchu jeho okolí**) a tudíž i tužbám básníkovým.

U Kollára toto smýšlení, celý tento hněvivý a soptící ton hluboko utkvěl v mysli i v jeho poesii. Jenže co tam neurčitě pronášelo se o tyranech současných, Kollár všechen svůj hněv a nenávist přenesl na tyrany v daleké minulosti, na surové a bezcitné utiskovatele nevinných Slovanů. Toto přenesení v minulost dá se zajisté vysvětliti nejen z povahy básníkovy, nýbrž i z poměrů tiskových u nás. —

Naproti zvůli vladařské staví se svrchovanost národa, a odtud i snaha vytknouti panovníkům jejich úlohu sociální, postavení v národě a pojímání státu vůbec. Celá tato doba přejímajíc ještě z dob literární revoluce nakvašení proti tyranům, nyní nevoli svou obrací zejména proti vládám a proti správě státu. Fries na př. z ideje osobní volnosti vyvozuje právní samostatnost každého občana a úplnou rovnost všech. Pohrdání člověkem je despotická neřest surové násilnosti, vzniklé z divoké vládychtivosti; je prý to zločin podlízavých pacholků despotových a rozumu utopeného v žádostech smyslných (t. 275). Podle ideje osobní volnosti „žádný člověk nesmí jako nějaká věc býti majetkem, nesmí být vydán zvůli druhého, žádná kasta nesmí v národě vydávati se za vznešenější, nežli ostatní národ (t. 261). Podle Friese člověk má býti poddán jen zákonu, ne rozmarům druhého. „Zákonití vladaři jsou ve svém národě první mezi rovnými, nejsou však bohy lidí, národ nezávisí od jejich dobročinnosti nebo milosti, nejsou též vlastníky národa nebo státu, neboť nemají sil národa a státu nikdy libovolně užiti pro své rozmary, nýbrž pro veřejné dobro. Tak jsou jen státními úředníky (Pr. Ph. 260). A jinde hlásá totéž: zákonodárná moc (moc vladařská) má býti služkou spravedlnosti a účelů veřejného života (t. 165).

Tomuto názoru zcela odpovídají sociální názory Kollárovy:

„Lid-li je Vám, či vy knížata dána lidu?
O smutný člověčenstva osud! Kéž přece to uzná
svět: že člověk chatrná leckoho koupě není!“

Týž názor Kollár vyslovil v epigramu „Proroctví“ (Drob. bás. str. 105).

Až dokavád trůnům svět slouží, ne světu trůny,
tam nebude s lidstvem na světě dobře dotud.

*) W. Scherer, Gesch. d. deut. Lit. str. 503.
**) J. Jakubec „Jan Kollár v Jeně“. Osvěta 1893 str. 1067 a sl.

Z toho pak plyne další konsekvence u Friese, že činnost vladařská má být věcí celého národa, má se projednávati veřejně a každý má o ní směti veřejně mluvit. Podobně právodajství má být věcí veřejnou. Tento požadavek odůvodňuje ostrým argumentem: „Ten, kdo se necítí dost čistým od chlípnosti, krádeže a násilí, nebo kdo je si vědom vlastní neschopnosti k vladaření silnému a právnímu, může uznati důležitým, aby jeho veřejné jednání drželo se v tajnosti" (Pr. Ph. 260-1). Proto klade takovou váhu na veřejný život. Jen ve veřejném životě je jednota a dokonalost, úplné vzdělání člověka; vzdělání jednotlivcovo je jednostranné (t. 141). Kde národu chybí veřejný život, kde zvláště nejvyšší stavové následují surového nebo zkaženého názoru, tu není možná rychlá pomoc (t. 100). „Vzdělaný úsudek přizná jen tomu národu charakter, jehož vzdělaná vláda snaží se vně přiznati jiným státům stejná práva, vnitřně hlavně váží si občanské svobody jednotlivce a společné moci státu užívá jen pro účely národa (t. 101). Život veřejný má ovšem ještě mnoho zpátečnického, směšuje na př. službu dvorní se státní (t).

Odtud Kollár čerpá své myšlenky o potřebě veřejného života. Ostře kárá nedostatek jeho u nás v nápisu „Náš věk":

Ó časové horší než Circe! měníce veřejný
v chýžky život, na čeleď národy, vlasti na — dům. (Dr. b. 105).

V tomto smyslu máme asi především pojímati „ducha jatky" v nápise předešlém „Věk". Obsah jeho nese se hlavně k nejnovějším událostem, k silné reakci ve smyslu Metternichově po známé vraždě Kotzebuově a některých projevech studentstva universitního. K týmž událostem, zejména k nedávnému zákazu proti návštěvě university jenské od vlády rakouské, vztahuje se epigram „Zmatek řeči":

Ten nečasům těmto sluje občan ctný a pobožný,
jenž doma tiše sedí; ven kdo vykoukne — buřič. (Dr. b. 105.)

Jak trefně tu charakterisována úzkostlivost Metternichova před domnělým revolučním duchem v německém studentstvu!

Jako Fries žádá veřejné vychování dětí pro život veřejný, národní — ovšem ve smyslu hlavně náboženském, a veřejný výcvik ctnosti, tak i Kollár chce uvésti takovou vyšší paedagogickou stránku za povinnost celého národa. Jemu však hlavně jedná se o vychování, jímž by se dětem vštěpovala úcta a láska k vlastnímu národu a jazyku mateřskému:

Hlas komu náš do něměho milý darmo zněje srdce,
hlas mateřin! jakž ten svých bude dítek otec? (Vl. v. 31—2.)

Z této pak vysoké povinnosti k národu, jak pojem její ustálil mezi studenty hlavně Fries, básník povznáší se na přísný, o silném přesvědčení svědčící požadavek národní, kdo plně nekoná svých povinností k národu aby byl odvržen:

Učte se tam, za milou jak žíti a mříti vlast:
nechcete-li — kliďte z lůna jejího se pryč! (v. 45—46.)

S názorem o svrchovanosti národa souvisí bezprostředně odpor proti některým privilegovaným stavům ve státě, čímž podle Friese porušuje se idea osobní rovnosti a idea spravedlnosti. Ukazuje na velikou cenu osobní volnosti, na cenu vlastní naší síly, kterou jediné přichází nám lepší stav (Pr. Ph. 237). Fries ve spisech svých často činil ostré výpady proti těmto privilegovaným stavům, zejména proti šlechtě a proti důstojnictvu. V jejich názorech nalézá raffinovanou bestialitu, mluví o „Knechtsadel an den Höfen" atd. (t. 66); horlí proti robotě: člověk nemá být neplaceným pacholkem druhého (t. 264).

Ovšem tak radikální Kollárovy názory nejsou, jaké vyslovovaly se v jeho prostředí německém. Ale tehdejším českým vlastencům, kteří neopomíjeli žádné příležitosti, aby svou vrchnost neoslavili pokornou básní, těm zajisté měly trochu nevážně, ba zbujně i takovéto epigramy Kollárovy: „Na jeden strom rodu".

Vyšší jistě není strom onenno di centi cavalli,
i proto až ta na vrch mu štávy těžko lezou. (Drob. b. 102.)

Nebo jiný „Zvelebování národů", ve kterém Kollár pronikl neobyčejně bystře snahy v naší šlechtě:

Nač my, prosím, našemu šlechtictvu křivdu činíme?
Sice na národ nic, dbá ale více na rod. (Drob. b. 105.)

S nezakrytou nevolí podobnou oné, jež vyslovována ve svobodném tisku německém, Kollár vystupuje proti utiskování a vyssávání svých bližních od svědomitých k tomu privilegovaných lidí. Básník má tu na mysli předešlé zřízení roboty, jež zvykl si pokládati v Němcích, kde v některých státech byla již zrušena, za zjev urážející důstojnost lidskou:

„člověk chatrná leckoho koupě není!"

Daleko ostřeji pronáší se o tom ve zn II., 122:

„pilní (pošlapejte) zběř tu, která krvavé mozole jí a pot bratrů pije".

Vše to ovšem jsou projevy více jen abstraktní lásky k bližnímu, jak u Kollára, tak v jeho prostředí jenském. Není to dnešní skutečný demokratismus nebo socialismus, ale zajisté zárodek a podnět k němu vyšel i z tohoto horování platonického. Již studium tradicí lidových přivedlo později větší úctu ke tvůrci těchto vzácných plodů duševních, a z toho snahu lid povznésti i sociálně, vymaniti jej z nedůstojné poroby a zabezpečiti mu rovná práva s jinými. (Příště dokončení.)

O úkolech lidové strany na Moravě.

Úkol hospodářský a sociální.

—*ff*— Všestranné povznesení národního života na Moravě ve směru duševním, politickém, kulturním i hospodářském je úlohou lidové strany. Je toho snad mnoho a nelze toho snad ani ode všech představitelů lidového hnutí žádati, ale celá strana musí tento úkol zastati, aby jí nestihla kletba sklamaného lidu. V tom smyslu máme na mysli pod jménem lidové strany vlastně lid veškerý, který dnes malými výjimkami očekává v lidové straně zlepšení stavu všeho obyvatelstva i jednotlivých tříd všech krajů. Nelze však ani různé stránky těchto společných potřeb dosti dobře děliti zejména v tak nehotovém tělese, jakým je Morava. Jakkoli třídění lidu v jednotlivé zájmy a vrstvy ode dávna bylo tu silnější nežli na př. v Čechách, přece malou propracovaností veřejného života stalo se, že není tu odborníků pro různé stránky lidových potřeb, a musí tudíž na dlouhou dobu představitelé lidového hnutí podržeti ve svých rukou aspoň hlavní nitky těch nesčetných zájmů, které lid moravský má. Klademe ovšem důraz na dělení práce, neboť jen dobrým obstaráním všech potřeb lidových ponese se hnutí lidové na Moravě zdravým proudem a bude míti za sebou ty nejširší vrstvy. Jak se dnes věci mají, musí vůdčí myšlenky ostati v táboře ústředního vedení, aby různé otázky a potřeby zbytečně jedna druhou nehatily.

Ústředí musí se dle toho doplniti a obsahovati ne snad jen advokáty a rolníky, ale zástupce všech směrů, jichž k zdravému vývoji kulturního i hospodářského života potřebujeme. Jaká dosud byla na Moravě jednostrannost ve vybírání mužů za poslance!

Hlavní důraz kladl lid na důvěru, nestaral se o odborné a povšechné schopnosti kandidátovy řídě se spíše hlediskem třídních zájmů a stanoviskem více okresním než-li zemským nebo národním. Dnes máme mužů poskrovnu k zastání politických úkolů a v odborných otázkách přenecháváme pole svým protivníkům. A právě opposice musí ve všech směrech zachovati sobě výhodu iniciativy a vládnoucí stranu musí zasypávati návrhy.

Lidová strana, když došlo k volbám na zemský sněm a na říšskou radu, neměla volnou ruku, aby tento povznesený cíl mohla provésti, ač nelze upříti, že nucena spokojiti se s lidmi, jací se právě nahodili, silně svou výbojnou posici ztížila. Je-li dnes pravdou, že není na zemském sněmě, v české straně dosti lidí k zastání různých referátů, nejsou z toho vyňati ani zástupci lidové strany. A v tom právě spočívá hlavní příčina malomocnosti přívrženců lidové strany jak vůči konečným cílům české politiky na Moravě, tak v společném klubu českém vůči vychytralosti a dovednosti lidí rázu Fanderlíkova. Je-li to však už nezbytným zlem v nynějším zastoupení li-

dové strany na sněmě, musí se tomuto zlu hleděti předejíti ve straně samé. Všecky zájmy a potřeby musejí najíti výrazu, aby strana byla pojištěna ve svém vývoji a zejména při budoucích volbách. Čím méně máme zástupců na sněmě a na říšské radě, tím těžší břímě každý na sobě nese, tím schopnější a všestrannější muže třeba k úkolu zástupců lidu vybírati, tím více musí každý jednotlivec ovládati jistý obor lidského snažení, aby byl nejen dobrým bojovníkem proti vládě, ale spolu povolaným učitelem a rádcem lidu.

Ale nejen že nemáme dobře obsazeny úlohy na tom širém válečném poli, nám chybí ještě do veliké míry znalost terrainu, lidí, celých krajů a celých tříd lidu. Cestujeme do Italie, do Francie a do Švýcar, však kolik nás je, kteří shlédli to pohnuté jeviště našich bojů kulturních, hospodářských a národních. Vydáváme nádherná díla o Švýcarsku a Palestýně a nemáme ani vhodné příruční knihy o Moravě, kde je budoucí působiště větší části naší intelligence, našeho kapitálu a práce a jeviště našeho kulturního poslání a vývoje. To není intensivní a racionelní hospodářství, to je hospodářství nedbalosti nebo luxusu, po kterém musí přijíti jistý pád.

Není pochyby, že lidová strana má postavení daleko těžší než jaké měli přes 30 let „vůdcové" lidu moravského. Dnes třeba vyhověti potřebám nynější doby, třeba však dohoniti spolu aspoň z části to, co hříšnou nedbalostí po několik desítiletí zanedbáno. Jednak účinky zastaralých hříchů, jednak změněnými názory přítomné doby nuceni jsme čím dále více všímati sobě otázky hospodářské a sociální, třeba nikterak sobě netajíme, že boj náš politický, národní a kulturní je právě na Moravě v nejchoulostivějším stadiu svého vývoje. Právě poznáním vnitřní spojitosti těchto stránek vyniká důležitost hospodářského opatření našich potřeb, jednak stane se tím boj účinnější a na mnoze i srozumitelnější širokým vrstvám pracovním.

Boj národní a politický na Moravě neprovedou ani učitelé, ani kněží, ani advokáti a vůbec ne lidé, kteří sami volně svým osudem nevládnou, jen lid hmotně nezávislý může přivoditi obrat v tom unavujícím drobném zápolení zájmů kultury a požitkářství, poctivé práce a dovednosti s vykořisťujícím necitelným kapitalismem. Ovšem v tom zároveň jest naše nesmírná výhoda, že zájmy a potřeby širokých vrstev na Moravě a naše veliké cíle národní politiky jsou na mnoze totožné.

Ovšem hmotné tyto stránky neobejdou se zase bez řešení našich aktuálních otázek národních a politických, protože bez tohoto rozřešení nelze sobě mysliti v Čechách a na Moravě a většinou i ve Slezsku ani svobodného občana, který může požívati ovoce své práce a chce dojíti spokojenosti v rodině, v obci, ve státě. Bojujíce za samostatnost zemí českých chceme na předním místě, aby rolník a dělník měl ovoce svého namahání, aby bohaté dary našich zemí jak nerostní tak i rostlinné ostaly dělnému lidu domorodému a nesplynuly jen k světoběžnému kapitálu nebo k obohacování zemí cizích.

Boj národní a politický na Moravě je vlastně bojem širokých vrstev pracovního lidu proti vrchním desetitisícům, ať jsou to velkostatkáři, vysoké duchovenstvo, továrníci, byrokracie a kapitalismus. Že široké vrstvy v tomto boji za své vymanění mají zároveň posvěcení vyšších snah národních a politických, může jejich boji dodati jen účinnosti, budou-li řádně a v náležitý čas využitkovány. Otázka národnostní i politická v zemích českých nevznikla z fantasie básníků a haštěření novinářů, ona je výsledkem nejcitelnějších lidských a občanských potřeb nejširších vrstev. Proto na mnoze se musí řešiti proti houževnatému odporu nejen vlády, ale i těch, kteří požívají ovoce těžké práce našeho lidu.

Síla a úspěšnost lidové strany vytryskla z veliké části právě z toho, že chtěla se státi tlumočnicí zanedbávaných zájmů rolnického a dělnického lidu. Po této stránce nevyšinul se boj staročeské oposice na Moravě nad obecná hesla. Jakási ovšem nedostatečná pozornost věnována potřebám selským, za to dělnický lid v nejširším slova smyslu musil se obejíti buď jen s výrazem laciné a pohodlné útrpnosti nebo dokonce lhostejné nevšímavosti. Na české jako na německé straně převládalo zbožňování moci, ten kdo jí dáti nemohl, toho nedbáno. Proto opouštěna města v cizím područí, nepovšimnuto si roztroušených menšin po všech stranách země a neviděno vyděděnců z politických a občanských práv, dělníků. Tato kastovní vypínavost nejen jistého politického směru ale veškeré skoro intelligence mor. spůsobila tím větší odpuzení pracovních tříd, čím větší váhu klade mor. lid při oceňování člověka a jeho mravní hodnoty na práci. Odtud také nebylo lze pomýšleti na kulturní vystižení těchto velmi zajímavých stránek, a proto i literatura na Moravě do poslední doby chřadla chudokrevností, bezmyšlenkovitostí a frázovitým doktrinářstvím.

Všecky národohospodářské otázky po celou řadu let řešily se proti nám a v nejvýnosnějších částech země nasadil se nám velmi nebezpečný nepřítel, který využitkovává darů země a práce našeho lidu k národnímu i sociálnímu potlačování jeho. Národní i politické postavení naše v celých krajích zejména na severovýchodě v bohaté uhelné pánvi ostravské a na průmyslovém severu se stížilo. Školní poněmčování nemělo jenom odnárodňovacího účelu, nýbrž sloužilo též k tomu, aby lid český na Moravě nebyl připuštěn ku pramenům blahobytu, a tak se stalo, že dnes, kdy české dělnické ruce v továrnách divy tvoří, hlava až na skrovné výjimky je německá nebo židovská, ano na mnoze ani z naší země nepochází.

Mluveno o potřebě hospodářského sesílení našeho lidu, o opanování průmyslu a obchodu, o odvrácení dorostu českého od neproduktivního studia gymnasijního ke studiím reálním. Dosud skoro nemá mladík náš příležitosti odborně a reálně se vzdělat. Hmotná závislost je nejvydatnějším prostředkem k politickému a národnímu potlačení českého lidu na Moravě, a proto i když jakási povolnost se jevila se strany vlády vyhověti našim školským potřebám v oboru gymnasijním, tím pečlivěji zahrazován přístup našemu lidu ke školám průmyslovým, odborným, obchodním, ba i k samým reálkám. Zde využitkovali se vší bezohledností Němci „autonomie“ země, kde mají většinu, a po celé zemi pravá záplava německých reálek nákladem zemským zřízena. Města naše jsouce v rukách německých nebo jsouce úplně ochuzena dlouhým německým panstvím, nemohla těmto nedostatkům odpomoci.

Držení politické moci stalo se na mnoze i pramenem k hmotnému vykořisťování ovládaných. Stálo by za podrobné vyšetření, kolik obětí přinésti musela Morava svým utlačitelům jen proto, by se tu německé panství udrželo, od podražení svých peněžních ústavů, spořitelen a záložen, po stavbu nevýnosných železnic k vůli německým předákům Beerovi, Fuxovi, Promberovi, a po opomíjení velikých národohospodářských úkolů jako je stavba Dunajsko-oderského průplavu z ohledu na velkomocné akcionáře severní dráhy. Morava nemá skoro žádných státních drah, severní dráha cís. Ferdinanda za pohoršlivého účastenství samých českých poslanců z Moravy ponechána kapitalistickým akcionářům a vydána na nových 50 let jejich zhoubnému hospodářskému i poněmčovacímu vlivu. Síť nových železničních drah buď státní nebo zemskou podporou stavěných dbá velice pečlivě dobra nejodlehlejších koutů německých, zatím co rozsáhlé české kraje uvnitř země jako území od Kroměříže

ke Kyjovu nebo na západní Moravě okolo Biteše, Žďáru, Nového Města a Tišnova mají býti přímo vyhladověny. Českým malým městům ubývá pro toto soustavné zanedbávání nebo přímo vyssávání od let obyvatelstva. Řeka Morava čeká už dlouhá léta na upravení břehů, a všecky dosavádní snahy byly marné. Záplavy ovšem škodí jenom českému obyvatelstvu. Proti této soustavné ochuzovací německé zemské i říšské politice musí míti česká strana pevně promyšlený hospodářský program jak pro zemi tak i pro říšskou radu, a to nejen pro jednotlivé kraje nýbrž pro zemi jako celek. Nemáme železniční sítě zemské, ale celá železniční síť na Moravě jest jenom k zásobování Vídně pracovním lidem a všelikými jinými potřebami. Morava jest v ohledu komunikačním jenom průchodnou zemí pro Halič a ztrativši sama v sobě své hospodářské a kulturní středisko, stala se i v ohledu národním a sociálním ohroženou stálým působením Vídně.

Je ku podivu, že bídné spojení hlavního města Moravy s celým východem moravským musilo po dlouhých letech najíti povšimnutí teprve u německých poslanců, kteří nalehali letos na sněmě na zavedení rychlíků z Přerova do Brna, a že podobně u německých poslanců našly ozvěny dávné stížnosti na spojení celé severní a východní Moravy přes Mor. Třebovou s Prahou. Společnost Severní dráhy cís. Ferdinanda dlouho dopravovala zboží po dráze ze severovýchodní Moravy po hlavní trati na Břeclavu a odtud teprve do Brna, aby výnos trati z Přerova do Brna, státem garantované, byl co nejmenší. Železniční spojení veliké části Moravy s Čechami nejen pro hospodářské ale i osobní styky je zrovna paskvilem naší českomoravské vzájemnosti, a podobně skoro všecek náš hospodářský i osobní styk s Uhrami děje se skrze Vídeň. Do nedávna bylo spojení Moravy s uherským Slovenskem horší než se Švýcarskem. Bojujeme proti vídeňské politice centralistické a na půdě hospodářské stojíme sami ve vleku nejtužšího vídeňského centralismu. Co nám pomůže české státní právo, když čím dále více tratí se míza naší rodné země a našeho lidu v centralistické Vídni a to bez nejmenšího odporu a přemýšlení moravské veřejnosti? Národ český nutno sestřediti aspoň pokud možno hospodářsky a kulturně, než ho bude lze soustřediti politicky. Ovšem víme, že na dlouho nenahradí nám Praha v ohledu hospodářském Vídeň, ale uvědomělá zemská hospodářská politika na Moravě hlavně vůči Brnu, největšímu to hospodářskému středisku na Moravě, ve spojení s Prahou by něco přece vydala. Promyšlená hospodářská politika vůči říši a vůči politickým a národním odpůrcům byla by už splodila aspoň živější spojitost mezi různými kraji Moravy na společnou obranu. Žádáme-li nové dráhy, nové vodní cesty, nesmějí při tom býti spouštěny s paměti zájmy národního celku a nesmí se tím podporovati rozkladná činnost našeho národního tělesa. V té příčině jsou Čechy proti Moravě ve výhodě majíce svou železniční síť a své vodní cesty méně závislé na Vídni, a přece bude zřízena ještě zemská železniční rada k promyšlené akci železniční a bohdá i hospodářské, kdežto u nás důležité tyto zájmy ponechávají se úplně vůli vládnoucí v zemském výboru a obchodních komorách.

V hospodářské politice rozhodují společné zájmy a ne přátelské jen city. Můžeme tedy žádati, aby u vědomí důležitých hospodářských zájmů společných podporovalo se se všech sil v Čechách hospodářské vymanění Moravy. Je při takové vzájemné pomoci mnoho stejných zájmů, na př. stejné potřeby rolnictva v obou zemích a na druhé straně lze snadno při pokročilejším vývinu národního českého hospodářského života doplniti nedostatky moravské. Ovšem pokud se týče odbytu hospodářských plodin a zaměstnání dělnictva,

jsou obě země odkázány většinou každá na sebe, ale zajisté jak v Čechách tak i na Moravě dá se v tom směru velice mnoho dokázati. Hospodářská naše politika v obou zemích znamená uvésti ve shodu rolnické zájmy se zájmy zkvétajícího průmyslu, odbírání našich potřeb od našich lidí a naopak získání odbytu pro naše výrobky mezi našimi lidmi. Toť ona veliká zásada svépomoci a hesla: Svůj k svému, které nesmí se jeviti jenom v drobném novinářském boji, nebo jen v ojedinělém místě se využitkovati, ale musí spočívati v promyšleném velkolepém hospodářském podniku celonárodním. Na Moravě potřebujeme podrobnou znalost těchto podmínek pro nové zdroje blahobytu, pro nová odvětví průmyslová a pro nová místa odbytu, z Čech hlavně nám může prospěti technicky vzdělaná intelligence. Honosíme se, kolik vzácných krajanů našich žije v Rusku, Americe, na Balkáně, zatím rodnou svou zemi vydali jsme v plen cizincům. Kolik od let 60tých vzniklo továren, cukrovarů, kolik otevřeno dolů, často s dosti skrovným kapitálem, vše to s řídkými výjimkami je v rukách cizích. Kolik by nám bylo prospělo opanování uhelné pánve moravsko-ostravské, z níž se ročně vytěží uhlí za více než 12 mill. zlatých. Co nám pomůže, že zde dělnictvo a úřadnictvo jest skoro úplně české, když Ostrava jmenuje se „předměstím" Vídně, a když všecky ty statisíce až na jediného Vondráčka jsou v rukou odrodilé šlechty a židů? Z 54 cukrovarů moravských jest jenom 8 v rukou rolnictva českého, ostatní, ač jsou v kraji úplně českém a odbírají cukrovku výhradně od našeho rolnictva, jsou v rukách německých, šlechtických nebo židovských. Mimo to umlouvají se tito každoročně v kartely na hmotnou zhoubu moravského rolnictva, takže valně ohrožena jest hospodářská samostatnost rolnictva v nejbohatších místech Moravy. Nejinak jest tomu i v jiných odvětvích hospodářského průmyslu, ať jsou to lihovary, pivovary, sladovny, škrobárny, octárny a j. V posledních letech pozorovati tu lze silnou snahu vyprostiti se z nehodného područí, a snaha ta vedla už na několika místech k cíli. Postaven cukrovar v Dřevohosticích, pivovar v Litovli, sladovna v Brodku, pracuje se se vším možným úsilím ke zřízení akciového rolnického cukrovaru v Nezamyslicích na Vškovsku. Při všech těchto podnicích poznalo se zřejmě, že neschází ani podmínek k založení a rozkvětu těchto podniků, ale že chybí na mnoze solidární svépomocný duch u veliké části samého rolnictva, které z malicherných často příčin staví se proti podnikům, které mu mají přinésti osvobození z těžkého jha, které se pro rolnictvo chystá, neprohlédne-li v čas.

Pouhý povrchní rozhled po hospodářském stavu českých měst a krajů na Moravě vynesl několik časových návrhů, jako zřízení druhého cukrovaru v Kroměříži, cukrovaru na Malé Hané u Jevíčka, cukrovaru v Slavíkovicích, sladovny v Holešově, Hranicích (tamtéž dal by se postaviti pivovar), rolnické akciové továrny na umělá hnojiva, jedné v Přerově a najednou i v Prostějově, akciového křesťanského závodu s modním zbožím v Kroměříži a akciového závodu pro látky k národnímu kroji v Uh. Hradišti, zřízení stálé české tržnice nákladem Cyrillomethodějské záložny v Brně. Zřízeno už obchodní družstvo s osadnickým zbožím k prodeji na hrubo v Olomúci. Jsou to podniky obchodní i průmyslové a už svou pestrostí prozrazují, co práce by měla promyšlená akce k průmyslovému a obchodnímu vymanění našeho lidu. Nemáme v rukou svých okresních zastupitelstev, obchodních komor, Hospodářské společnosti, ano schází nám k podpoře této důležité práce i pomoc peněžních ústavů jako jsou banky. Naše záložny hledí sobě více činnosti výdělkové, ukládajíce peníze většinou na hypotéky pozemkové. Jediné na třech místech vzniklé kluby obchodníků v Prostějově, Víškově a v Olomouci pro celou

obchodní komoru obraly sobě aspoň část velikého tohoto úkolu, a že činnost jejich jest účinnější než plané vyhrožování, dokazují zkušenosti z bojiště prostějovského, kdež za nedlouhou dobu dvou neb tří let padaly německo-židovské obchody jako hniličky.

Němci a Židé znají toto své těžké postavení mezi lidem moravským, a odtud ten úzkostlivý křik, který se občas ozývá jak na sněmech v Brně a ve Vídni tak i v časopisectvu. Třeba tedy jen tohoto výhodného stavu s plným vědomím využitkovati, ale nejen v úzkém kruhu toho kterého města, ale v celém obvodu Moravy. Potřebujeme k tomu pevného a jednotného vedení jak myšlenkového tak finančního, a těšíme se, že vědomí toto i správy některých záložen rolnických proniká. Na schůzi členstva záložny v Náměšti u Olomouce přijata resoluce, v níž se žádá, by záložny rolnické záloženského kapitálu užily k zakládání potřebných hospodářských podniků.

Strana lidová nepochopila by tedy poslání své v lidu moravském, kdyby tomuto utěšenému svépomocnému ruchu nevyšla vstříc. Škoda, že dosud nemáme žádného spolku, kde by se tyto praktické otázky přetřásaly. Ještě více želeti jest, že žádný peněžní ústav tuto slibnou svépomoc nesorganisoval. O činnosti Živnostenské banky v tom směru aspoň ničeho neslyšíme, moravské její filiálky v Brně a v Jihlavě mají málo samostatnosti a snad i porozumění pro tyto věci. Musela by se jeviti větší činnost v Brně a k účinnějšímu zasáhnutí v poměry hospodářské a průmyslové podnikavého severovýchodního cípu Moravy a celého Slezska silně by se doporučovalo zřízení nové filiálky na Moravě v Mor. Ostravě, kdež se najde rozsáhlé pole pro její působnost, ježto v tomto živém středisku průmyslovém, čítajícím na 60.000 lidí na jedné čtv. míli, není dosud žádné banky.

Nelze popříti, že náš hospodářský boj má silně politický ráz, jakož vůbec v tak pohnutém veřejném životě, jako je v Čechách a na Moravě, lze sobě sotva jakou rozsáhlejší práci mysliti bez hlubokého politického pozadí. Bojujeme za většinu na sněmě a bezpečným krokem k tomu jest vyrvání Němcům, velkostatkářům a kapitalistům Mor. Spořitelny a Moravsko-slezské pojišťovny, mající po ruce ročně statisíce, které slouží k vydržování německých předáků, ač peníze sem ukládá a odtud vypůjčuje většinou český rolník a řemeslník. Chceme míti náležitý vliv v zemské hypoteční bance a voláme po spravedlivě zasloužené vládě v Moravské hospodářské společnosti. Nemenší ovšem význam pro náš hospodářský rozvoj má zastoupení v obchodních komorách olomúcké a brněnské. Komory tyto ohřívají čistě zájmy německví a kapitalismu, náš živnostník nenachází tu žádného zastání, ba za své peníze bráti musí za vděk i německými tiskopisy. Rozhořčení proti tomuto zřejmému a soustavnému strannictví dosáhlo minulého roku vrcholu, když obě komory nejen že nepřispěly ničím na krajinské výstavy v Přerově a v Prostějově, ale dokonce se vyslovily proti jakémukoliv udělení podpory z prostředků státních! Stejně nepřátelsky vystoupila obch. komora olomúcká proti zamyšlenému zřízení české obchodní školy v Prostějově. Účinek tohoto neslýchaného bezpráví byl, že živnostnictvo moravské soustředilo se v Ústředním spolku mor. živnostníků a na mnohých sjezdech chování komory rozhodně odsoudilo, jakož i založilo klub samostatných obchodníků v Olomouci. Škoda, že oběma těmto spolkům tak hrozně škodí v náležitém rozvinutí sil patronisace staročeská. Očekávaný účinek volební se však nedostavil. Propadli jsme při volbách v prosinci r. 1893 konaných na celé čáře jednak liknavostí některých krajů, jednak nedostatečnou agitací. A zde možno říci, že důvěra v lidovou stranu podstoupila silnou zkoušku a dosti povážlivě se zviklala.

Lidová strana nese ne-li přední jistě i stejnou zodpovědnost za tento výsledek jako strana staročeská, a přední snahou její musí býti, aby tento nepříznivý dojem odčinila. Na jeden ráz to nepůjde, příprava musí trvati několik let, proto třeba začíti hned. K tomu potřebujeme pečlivě sestavený katastr lidí, kteří šli s námi a kteří proti nám. Něco se v tom směru stalo, ale tuším brzo se zapomnělo na povšechný význam této práce, aby byla po ruce data ze všech krajů. Takové čtení vydané ve formě brožury bylo by velmi poučné a neslo by ovoce. Naší české veřejnosti na Moravě třeba jednou otevříti oči, bychom nežili už jako v pohádce, a k tomu potřebujeme citelně jednak znáti stav průmyslu a obchodu, ale i místa, kde jsou podmínky ke slibnému uložení kapitálu na užitečné akciové podniky. Při tom jeví se ještě zbytečná řevnivost proti každému novému podniku. Tak přerovský podnik s továrnou na umělá hnojiva vzešel dle bezpečných zpráv jen z protivy k nezamyslickému cukrovaru, podnik přerovský vyvolal podobný podnik v Prostějově! Jak výhodné by bylo v Prostějově zelinářské zahradnictví nebo vystavení parního mlýna, s tím vším je Prostějov odkázán dosud na Němce olomúcké a z okolí. Uvolněním Olomouce z hradeb otvírá se vyhlídka na nové průmyslové podniky v Olomouci, kde přímo k tomu láká mocný proud řeky Moravy. Celý kraj od Přerova počínaje až po N. Jičín je v průmyslovém ohledu velmi skrovně využitkován, ač je tu mocná vodní síla Bečvy, a lid trpí nedostatkem výdělku. Zajisté najdou se jiné rozsáhlé kraje na Slovácku, Valašsku i západní Moravě, kde lidskému důvtipu zůstaveno dosud rozsáhlé pole působnosti. Kdy najde se nám mor. Szechényi, který by lid nabádal nejen živým slovem ale i osobním příkladem?

S chvályhodnou svědomitostí pěstuje moravské hospodářské otázky „Česko-moravský národní hospodář“ vycházející v Brně, mimo to založen k sledování čistě obchodních stránek, hlavně se zřetelem k Moravě, zvláštní časopis „Obchodní listy“ v Olomouci. V „Hospodáři“ pohřešujeme jen zcela přesný cíl, vymanění naše všestranné z područí peněžního, časopis více referuje než kritisuje otázky hospodářské na sněmě a ve veřejnosti mor. se vyskytnuvší. Nejvíce pozornosti došly tu otázky rolnické a záloženské, a možno tvrditi, že list je jakýmsi úřadním orgánem pro hospodářskou politiku na mor. sněmě a na říšské radě. Přes to však většina dobrých myšlenek zde projevených nenašla tlumočníka na sněmě (naši poslanci obyčejně ponechávají iniciativu Němcům), a jejich původce, nejlepší náš znalec hospodářských potřeb a samosprávy, dr. Sovadina, setkal se s bezpříkladným protivenstvím, když se ucházel o mandát na sněm.

Vědomí, že nemáme jediného zemského ústavu peněžního a hospodářsky důležitého jako je Hypoteční banka, Moravská spořitelna, Moravsko-slezská pojišťovna, Úrazová pojišťovna, Moravská hospodářská společnost, musí veškeru veřejnost pobízeti k všestranné a houževnaté práci. Časopisy politické, zejména lidové, měly by těmto stránkám věnovati nemenší pozornost než politice samé, neboť to je nejlepší postup k upevnění se našemu v Brně, s nímž stojí a padá nynější poněmčovací a kapitalistická soustava. Už nyní trpíme silně tím, že nemůžeme si vychovati intelligentního dorostu zejména akademicky vzdělaného pro různé finanční a hospodářské stránky mnohotvárného veřejného života. Našim právníkům obor finanční, bankovní a obchodní je úplně uzavřen, dokud nemáme obchodních komor a zemských finančních ústavů v rukou. Jak těžko potom lze ovládati hospodářskou politiku v naší zemi? I musí této věci býti hlavní péče věnována, agitační naše síla musí vzrůstati rok od roku.

S těmito volbami máme neméně smutné zkušenosti jako s volbami do obchodních komor. Strana Šromova nejvýše 14 dní před volbami vystoupila najednou s tištěnými lístky, kterým většina lidu venkovského nerozuměla, a tak měli Němci na sbírání hlasů mezi českým lidem volnou žeň. Hlavně neznalost, potom nevypsatelná netečnost jsou hlavní příčinou našich děsných porážek. Bylo lze spatřiti v kraji volební lístky od několika let v šuplíku uložené!

Síla naší oposice je v kraji, a odtud třeba postupovati. Kdybychom si pro určitá leta byli aspoň některý menší cíl vytkli, mohli jsme míti aspoň Hospodářskou společnost v Brně ve svých rukou. Přes 80% moravského rolnictva je národnosti české, dle spolehlivých výpočtů je poměr mezi německým a českým rolnictvem 84% českého a 16% německého. Při této zdrcující většině není v Hospodářské společnosti ani polovice českého členstva. Stojí to 5 zl. ročně a pak třeba k tomu houževnaté práce, a k té namnoze se nedostává chuti. Jinak by se nemohlo v Selských Listech olomúckých vytýkati dru. Perkovi a dru. Vysloužilovi, že v této společnosti pracují. Umíme si představiti passivní oposici i proti Hospodářské společnosti podobně jako proti jiným ústavům zemským, ale oposice ta by musila jinak vypadati než v olomúcké bývalé Selské Jednotě nebo nynějším Selském spolku, musila by nejméně s takovou silou býti vedena, jako před nedávnými lety passivní oposice Němců v Čechách proti zemědělské radě a jiným zemským ústavům. Za nynějších poměrů musíme dbáti, aby hospodářská společnost státními a zemskými subvencemi nekramařila hlavně k zakupování přízně německého rolnického voličstva pro něm. kandidáty.

Jinak organisaci rolnictva třeba provésti z dola v hospodářských spolcích, které musí býti ve všech okresích založeny. Před nedávnem byly celé české kraje bez hospodářských spolků, a ačkoli od několika let nastal v tom směru potěšitelný obrat, zbývá přece mnoho činiti, bychom byli v náležitém poměru ke spolkům hospodářským německým. Hospodářské spolky české jsou většinou velice rozsáhlé, a tím se stává, že sotva polovice z 63 hospodářských spolků moravských je česká.

Poněkud čilejší zájem pro věci hospodářské a finanční by naši sílu na Moravě dal cítiti, a proto strana lidová chtějíc opanovati úplně pole nesmí spouštěti této stránky. Strana musí míti list, který bude odleskem její práce a jejího přesvědčení, a jak se zdá, jest po smrti Sovadinově Česko-moravský národní hospodář na nejlepší cestě státi se takovým orgánem. V samém vychování lidu a samé mládeže musí tato stránka přední místo zaujímati. Naše studující mládež, pocházející většinou z venkova a navštěvující hlavně gymnasia, pozdě a to velmi nedostatečně se v hospodářské potřeby Moravy a našeho lidu vpravuje. Pak není divu, že všude u nás domáhá se vlády cizí kapitál, a že všude u nás na peněžním a hospodářském poli panuje žid. Už z toho ohledu měla by akademická mládež mor. věnovati velikou pozornost pokročilejšímu hospodářskému životu v Čechách a nejen obeznámiti se s českými obchodními a jinými odbornými ústavy nýbrž hlavně osvojiti si potřebnou praksi v odborných spolcích a ústavech.

Bude tomu bezmála 10 let, co založena na vzájemnou pomoc českých krajů Národní Jednota Pošumavská a Severočeská a po příkladě jich Národní Jednota pro severovýchodní Moravu v Olomúci a Národní Jednota pro jihozápadní Moravu v Telči. Jednoty tyto mohly býti nejlepší praktickou školou pro hospodářské vychování a svépomoc lidu. Jednoty měly se státi bezpečnou organisací k hospodářskému sesílení českého lidu v celé koruně

české, a proto mluveno už o zřízení Ústřední Jednoty pro celou korunu českou se sídlem v Praze. Po nějakou dobu byl život v Jednotách povznášející, zřídilo se mnoho odborů, Jednota olomúcká jich měla přes 70 a telečská byla plna života a myšlenek. Pojednou chtěli se v Brně zhostiti nemilého konkurenta a naleháno vší silou na přenesení jednoty do Brna. Stalo se Šromovi po vůli, od té doby však, co Šrom stal se jejím náčelníkem, chřadla brněnská Jednota rok od roku, aniž se podařilo umrtvené těleso oživiti, i když Jednota přešla do jiných rukou. Ještě větší marasmus zachvátil už před tím Jednotu olomúckou pod vedením dra. Žáčka, a tak možno směle říci, že mor. Národní Jednoty nejsou pro sílu českého veřejného života na Moravě skvělým vysvědčením. Volání po nápravě ozývá se po několik let marně a jak se zdá, nemá lidová strana sama veliké chuti pomáhati Jednotám z bláta. Jest však už nejvyšší čas, aby v té věci stala se změna, neboť nynější bídný stav Jednot není k žádné cti pro lid ani pro naši oposici vůbec. Podnět k práci dají nám nesčetné potřeby národní nebo hospodářské a samo studium výročních zpráv českých Jednot podá nám hotový program k nové úsilovné práci. Zřizuje se právě Národní jednota pro Slezsko, je tedy zrovna na čase, by se pohnulo i mrtvým tělesem Národních Jednot moravských. Snad by se vyvolal obrat od nectného živoření k čilému životu, kdyby všechny Jednoty uspořádaly společný sjezd na moravské půdě. Snad by ta dosavadní hra na schovávanou přestala. Mladý intelligentní dorost moravský nesmí hledati svou slávu na poli čistě politickém, Národní Jednoty poskytují dosti vábné příležitosti, by tu zkusil své schopnosti, a také se musí k tomu hleděti při zastoupení lidu ve veřejném životě, by každý sobě zjednal jakou takou vědomost i ve věcech hospodářských a jakýsi cvik v drobné práci národní. Navrhovalo se zřízení jednoty jediné pro celou Moravu se sídlem v Brně.

(Příště dále.)

Seskupení a zastoupení zájmové.

III.

K diskussi, zahájené v „Rozhledech“ o zájmovém zastoupení, dovolím si připojiti několik poznámek.

Pozoruhodný článek p. H. má do sebe mnoho pravdy, jakkoli připouštím, že článek ten svojí stručností mohl vyvolati polemický článek II. Především jest jisto, že zastoupení zájmové nesmí býti pojímáno jako negace všeobecného rovného hlasovacího práva. Rovné a všeobecné hlasovací právo jest prvním a neprominutelným postulátem všeho dalšího pokroku. Veškery vrstvy státní společnosti musí býti povolány k budování ústavní formy, a jakmile některá část společenská osobuje si právo diktovati jiným vrstvám občanstva ústavní formu státní, aniž sobě zabezpečí souhlasný projev jejich vůle, nemůže povstalá takto forma ústavní nikterak vésti k uspokojení národa v politickém smyslu slova. Všeobecným rovným hlasovacím právem blíží se stát k vyjádření vůle národa a zejména těch jeho vrstev, jež proti vůli své jsou poručníkovány. Scheicher napsal nedávno zcela správně, že obmezené volební právo není ničím jiným než kapitalismem v politice,*) a toto axioma nedá se přehlednouti. Není nikterak důvodno poukazovati na tu okolnost, že prý ve státech, kde již všeobecné hlasovací právo mají, touží po nových formacích. Kdyby tomu tak bylo, neznamenalo by pro nás pranic. My dosud instituce té nemáme, a nebude-li instituce ta u nás zavedena v době, kdy ostatní státové na základech všeobecného hlasovacího práva budují již dále, nebudeme toliko o jeden stupeň, ale docela o dva vysoké stupně politického rozvoje pozadu. Proto všeobecné hlasovací právo jest ku dalšímu pokroku nevyhnutelno, a státníci, kteří instituci tu nezavádějí, anebo ji přeskočiti chtějí, ruší přirozený tok a rozvoj státu. Mluvil-li tudíž dr. H. v I. článku o zájmovém zastoupení, tož tím nikterak nemohl potírati postulát základní — to jest všeobecné hlasovací právo.

* * *

Obíráme-li se myšlenkou zájmového seskupení, nemíníme je rovnati ke dnešním volebním řádům v Rakousku, specielně ve státech předlitavských. Naše volební řády — jež politická mluva nyní velmi případně nazývá volební geometrií, nejsou zastoupením zájmovým a nemohou jím býti ani v tom případě, kdyby zavedena byla spravedlivější proporcionalita, a kdyby odpadl onen regulativ konsekventního favorisování německého kapitalismu a německé národnosti, který vlastně celé t. zv. zastoupení zájmové v samých základech zabil. Mimo to došlo v našich volebních řádech na pokus zastoupení zájmového jen v několika v pravdě výminečných případech (velkostatkáři, obch. komory). Zastoupení měst a obcí venkovských nelze přece nazvati zastoupením zájmovým. Města o sobě nemají žádného zájmu v pravém smyslu slova, obsahujíce prarůzné třídy obyvatel s prarůznými odlišujícími se zájmy. Totéž platí i o obcích venkovských.

*) Vogelsangova Monatschrift 1893 — sešit 11.

Zastoupení velkostatkářů pak jeví se mně spíše sankcí posavádní kapitalistické a politické nadvlády tříd mocných a zabezpečením starých držitelů moci vůbec. A že konečně zastoupení obchodních komor není zastoupením zájmovým, zjevno jest již z toho, že v obchodních komorách potlačen jest celý stav malého živnostnictva, a dále že poslanci, které hospodářská převaha velkoobchodu a velkovýroby do sněmu pošle, v tomto zákonném sboru jsou bezvýznamni, poněvadž majorisováni, i kdyby snad se někdy k ochraně malé živnosti ozvati mohli a chtěli.

V zastoupení, jež by se opravdu snažilo býti zastoupením zájmovým, musila by však býti rovnováha, musil by dojíti platnosti skutečný ohled na přání každého hospodářského seskupení. To musilo by jíti tak daleko, že by bylo lze uzákoniti některou právní normu i jen pro jistý stav s vyloučením stavu druhého. V zastoupení zájmovém nebylo by možno, aby na př. velkoobchod vnutil ostatním soukromým hospodářům přísné a kruté formy směnečného a obchodního práva. V opravdovém zastoupení zájmovém nebyla by možna ta nevídaná protekce bursy, všestranné převalení státních břemen na třídy počtem sice nejčetnější, ale hospodářsky nejslabší atd. atd. Podotýkám ovšem, že seskupení zájmové nesmí se stotožňovati s kapitalistickým zřízením stavovským, a užívám-li zde slova „stav", nemám nikterak na mysli tuhé a nehybné formy středověké ústavnosti, aniž pouhé zřízení cechovní, jakkoli — mimochodem řečeno — podceňování hospodářských, mravních a sociálních výhod starých cechovních řádů nepovažuji za důvodné.

Parlament zájmového zastoupení musil by vypadati docela jinak než parlament dnešní. Zájmová seskupení, jež by přirozeně musila ústiti ve sboru zákonodárném (dnešním parlamentu) a jež by zde vykonávala moc legislativní, zastupovala by vážnost a vliv organisovaných celků politického národa. Těžkopádnost dnešního parlamentarismu, jeho drahá povídavost na úkor povinné pracovitosti stále rostoucí, spoléhání se na pracovní síly kanceláří vládních, konsekventní desorganisace politických stran lidových, tříštících se někdy i k vůli nepatrnostem v bezvýznamné frakce, s druhé strany pak soustavné spolčování se velkokapitálu a s tím i ruku v ruce stoupající moc vlády — to vše vzalo by za své ve skupení a zastoupení zájmovém. V opravdovém zastoupení dle povolání věděl by člen parlamentu, koho zastupuje. Dnes toho neví. Jedná-li se nyní o otázku hospodářskou a ne kulturní nebo státoprávní (u nás), neví poslanec, čí zájem má hájiti. Má mandát od velkoobchodníka, od maloživnostníka, velkého i malého rolníka, úředníka, dělníka s kusem pozemku atd. Koho z nich má zastupovati? Spisovatel článku II. praví trefně, že parlament *má* býti obrazem smýšlení a snah dospělých členů celého národa v oboru politickém, kulturním a mravním i hospodářském. Však vážná otázka jest, zdali parlament obrazem takovým skutečně býti *může*? Myslím, že to při stranách pouze *politicky* organisovaných není možno.

V parlamentě, stojícím na opravdovém zastoupení zájmovém, bylo by poslanci jasno. Parlament takový byl by sborem vzdělaných a své věci znalých odborníků, a úvaha těch nesla by se k oné harmonii sociální, na níž spisovatel článku II. právem takovou váhu klade, a kteráž nalezla by zde více reálního podkladu než v chaotickém parlamentarismu dnešním. Neobával bych se pranic, že by takovýto parlamentarismus a takové zastoupení vedly k nějakému kastovnictví. Dlužno zde přece míti na mysli hlavně vydatnou organisaci slabých za účelem ochrany proti soustavným útokům mocných tříd jež až dosud vždycky vůli svou dovedly druhým vrstvám vnutiti.

Rozumí se, že by při zájmovém zastoupení samo sebou bylo dbáno

i otázek kultury a civilisace (národnost, osvěta, školství atd.), jak na to již článek II. naráží, jakož i otázek pokroku politického. Otázky ty byly by společným předmětem práce všech zájmových skupin a vůbec celé společnosti státní. Já nemíním se zde dotýkati těchto stránek, ježto považuji zájmové zastoupení jen za reformní cestu hospodářskou. Ovšem ale podotýkám, že hospodářské prostředky reformní vedou i k reformě sociální, ježto sociální a kulturní poměry hlavně v poměrech hospodářských koření, a ježto reforma hospodářská, ač není jedinou cestou nápravy, jest přece jen jedním z nejpodstatnějších pramenů sociální reformy vůbec.

Spisovatel článku II. strachuje se zájmového sobectví a praví, že prospěch celku zatlačí se při zájmovém zastoupení úplně do pozadí. Nejsem tak úzkostlivý. Mám za to, že od dnešního individualistického řádu nelze přejíti přímo ke státu socialnímu. Nevěřím v bezvýminečné uskutečnění socialismu. Brání mně v tom úvaha o povaze člověka, kteráž pokud pod tlakem kultury se nezlepší a egoismus svůj altruismem nenahradí, nemyslím, že připustí, aby mohlo dojíti k formám, jež socialismus chce vykouzliti. Však kdyby přece došlo k útvarům sociálním, nemohlo by se to státi jinak než po předchozí organisaci celků podřadných, celků hospodářsky stejných, t. j. zájmových. Protestuje-li p. R. proti tomu, aby na hospodářské zájmy brán byl zřetel (o nějakém výšekladení nad zájmy celku nelze mluviti), tož přehlíží, že rozumně organisovaný zájem celé sociální vrstvy a celého stavu jest něco více než anarchický egoismus individua, jenž musí přece napřed zaniknouti v urovnaném zájmu celé třídy, má-li se vtěsnati v harmonii sociální. Že by v každém stavu vznikly ideje pokrokové a konservatívní, o tom není pochyby, a nebylo by organisaci na újmu, nýbrž jen na prospěch, když idey *tyto* budou se ve hranicích svého organisovaného stavu utkávati v boji. Ostatně nebude ani sociální stát, ani stát rozumného zájmového seskupení ukončením organického rozvoje národa v politickém smyslu slova.

Spisovatel článku II. přeceňuje sílu individualismu. Článkem jeho dýše ideální liberalismus St. Millův, který příliš mnoho očekával od mravní výchovy individua. Avšak život ukazuje nám, že theorie individualistů byly spíše sociálními a politickými básněmi, než positivní prací konstruktivní — svět zůstal dalek jejich krásných a velkých snů. Dnes víme, že nutno pracovati nejen citem, ale i intelektem a nelze zanedbávati žádného z těchto dvou momentů. Moderní heslo „organisace“ bude nabývati stále větší půdy.

V tom však úplně se srovnávám s p. R., že neurčitost hospodářského programu zaviňuje nečinnost parlamentů na poli hospodářské reformy, a že dnešní politické strany se otázkami hospodářskými dosud vážně nezabývaly. A právě v tom zakládá se i vznik, původ i poznání potřeby zájmového zastoupení. Slova Alf. Šťastného: „politikové nás rozbíjejí, aby mohli nad námi vládnouti“, nejsou právě bezvýznamným karakteristikem našich dnů. Politické strany dnes stále víc a víc pozbývají vlivu a přitažlivosti. Mají nice politické programy, ale nezachovávaji jich. Programů hospodářských nemají vůbec, a kdyby je měly, nemohou jich plniti, ježto v řadách jejich politických přívrženců zastoupeny jsou různé hospodářské zájmy, jimž nelze hověti najednou. Proto po našem mínění vliv a moc politických stran do budoucnosti neporoste, kdežto organisace zájmů bude víc a více mohutněti, jak již dnes vidíme na nejpokročilejší a nejsoustavněji vyvíjené organisaci dělnické.

Ch.

Přišlo už jaro.

Napsal *P. Spurný.*

Ještě předevčírem mrazivý vichr rozprašoval spousty drobného pýří sněhového, že v několika vteřinách holé lípy pozbyly svého modravého nádechu, a hnědá, rozoraná pole pokryla se znovu jemným sněhovým povlakem. A včera najednou zavál teplý vítr, a z černošedých mraků vybralo se slunko, nový sníh rychle roztál, a v rozoraných brázdách na polích leskly se zčeřené kaluže, až oči bolely.

Dnes ráno probudilo mne už jarní slunce. Pod oknem na dvoře obcházel ramenatý šafář okolo vozů, pluhů, rádel i bran, vytažených z kůlny, a panský kolář poklepával a nahražoval části chatrné novými z tvrdého, bukového dřeva. V parku s pařeniště sbalují tlusté pokrývky a staví je ke zdi. Zahradník nese ze skleníku právě rozkvetlou, bílou růži. Jde se s ní pochlubit.

Otevírám do parku okno. Jarní vzduch valí se proudem. Holé koruny stromů šumí jako vzdálený vodopád, hlína napojená zimní vláhou voní, a všudy i obrovitými stromy, ohebným křovím, vzduchem a zemí šoumá, vlní se, kypí a vře neviditelná jarní síla, jež pracuje uvnitř pod zemí, proudí pod rozpraskanou korou stromů a naplňuje celé ovzduší jemným chvěním a rozčilující předtuchou blízkých, nenadálých obratů. Sílu tu cítíme proudit ve svých žilách, vědomí její přítomnosti zaplavuje nám hruď blahým, chvějným pocitem, a v neurčité tuše rodících se nových sil klíčí sémě nových, čarokrásných, dalekosáhlých nadějí.

Není pochyby, jaro už je tu!

Nemohu vydržeti ve svém pokojíku. Proběhl jsem dlouhou, šerou chodbou a jsem v parku. Jarní slunce, zaplavující celý park, oslňuje zraky. Stojím chvíli na prahu, než si oko zvykne na tu záplavu světelnou.

Zámek s vysokou, prolamovanou baroční střechou a štíhlou, červeně natřenou věžičkou rýsuje se ostře v čistém vzduchu. V otevřených rohových oknech ložnice pohrává větřík uměle vytkávanými záclonami, v ostatních tabulích okenních lámou a odrážejí se zlaté paprsky sluneční.

Pustil jsem se lipovou a topolovou alejí k bažantnici. Nekonečné lány rozoraných rolí; šedivé louky rozryté čerstvými krtinami, zaplavené jarním nánosem a ve stínu vysokých mezí pokryté ještě balvišti špinavého sněhu; z břehů široko rozlité, šumící a bublající potoky, rozvodněné sněhovými vodami; pusté meze, porostlé jen šípky a trnkami; dlouhé pruhy špinavě zelených ozimů, přitisknutých k zemi — vše leží na pohled nehnutě pod tím jarním nebem, a přece ve všem bouří a kypí tajná síla tvůrčí a odbývá se divuplný proces, mysterium tvoření.

V rybníčku, v jehož vodách zrcadlí se tmavomodrá obloha, plove rozpouštějící se kra ledová jako malý obláček na modrém nebi. Pod hrází přes potrubí pne se sněhový pás jako most, a v doubravě šelestí větřík uschlým, zkrouceným listím na stromech. Na vlhké zemi hnijí lonští chrousti s lonským listím a mrví půdu. Snad když v minulém letě bzučeli a létali doubravou, domýšleli se v pýše kdo ví co do své nesmrtelnosti a do své důležitosti ve vesmíru, a zatím i je, pány doubravy, stihl nemilosrdně osud všeho pozemského...

Na kopečku v polích, kde polní cesty se rozbíhají, na ohnilém, zčernalém, chatrném kříži, sbitém ze dvou silných břeven, rozepjat plechový Kristus, zrezavělý, neforemný, smutný. Pní zde už léta a léta, hledí mlčky do té naší krajinky, za jarní krásy i za letních bouří, kdy parnem vše prahne i kdy přívaly řítí se z oblohy, kdy hromy zuří, i když oblouk duhový nad lesy se klene, když ledové kroupy bijí do stromů i půdy i když podzimní mlhy líně se plouží krajinou. Pozoruje tu zasmušilou jihočeskou krajinku jako člověk myslitel, napjatý na kříži vlastních muk a utrpení a přibitý silnými hřeby ku břevnům nemožnosti, na pohled lhostejně a resignovaně pozoruje ty zkázonosné bouře, metelice a vichřice, jimiž je zmítán jeho národ i lidstvo, všechny ty plouživé mlhy zpátečnictví, všechny ty slepé a nespravedlivě bijící hromy, všechny mrazy i parna šežehající jemné květinky ušlechtilých myšlenek, každé to krupobití, ničící bezohledně mladé osení... Třeba na té jeho ztrnulé, deštěm ošlehané tváři nejevilo se nejmenší pohnutí, trpí člověk myslitel nevýslovně — do šílenství. Vidí vše, chápe vše až do posledních důsledků. Z prvu sebou ovšem zmítal na svém kříži jako šílený — ale marně... Hřeby jen zadíraly se hlouběji do masa, bolesti se jen stupňovaly, zdrcující vědomí vlastní malomoci jen tím hrozivěji vystupovalo. Jiného výsledku nebylo. Teď jen pozoruje a trpí.

Ale jednou za čas usměje se i na člověka myslitele štěstí. Tehdy zaplaví jeho hruď příval nezměrného blaha, když celé ovzduší náhle jako zázrakem naplněno jemným chvěním a rozčilující předtuchou blízkých, nenadálých obratů, když cítíme, že neviditelná jarní síla tajemně všude pracuje i pod nejtužší korou ledovou, a když v neurčité tuše rodících se nových sil klíčí sémě nových, čarokrásných, dalekosáhlých nadějí. Tehdy zaraduje se i trpící člověk myslitel, a svadlé, trpce sevřené jeho rty přeletí blažený úsměv, jako jednou do roka přelétá úsměv i po té neforemné, zrezavělé tváři, když plechový Kristus, rozpjatý na dvou ohnilých břevnech zde v polích, hledí jako dnes do usměvavé jarní krajiny, na jaro, které opravdu přišlo...

Z duševního ruchu za hranicemi.

Italie.

Sestavil *fv.*

(Dokončení.)

Hudba. — Mimo finanční krise italské vlády jest to vlastně již jen hudba, jež udržuje Italii v živém vědomí ostatní Evropy. Svou originálnosti? Bojím se přisvědčiti. Leda, že by rejstřík italských komponistů vykazoval jediné jméno: Verdi. Ale po Verdim přijdou ještě baron Franchetti, Giacomo Puccini, Ruggero Leoconvallo, Pietro Mascagni: a jakmile přijdeme k těm, stává se otázka originalnosti otázkou spornou. Na Mascagnim a Puccinim poznáte mimo kult Wagnerovský bez velkých obtíží silný vliv Bizetův a Gounodův, právě jako Leoconvallo vám oživí dojmy tragické chmurnosti v krvavých operách Meyerbeerových.

O „Falstaffovi" Verdiově, jenž uvítal zoru minulého roku, sotva se kdy řekne, že je plodem „zralého" ducha v tom smyslu, jako se to praví o posledních scénách ve druhém dílu „Fausta". Vytryskl z fantasie nejen neunavené a nevyčerpané, nýbrž svěží a smělé, sypoucí kolem sebe poklady překvapujících melodií, jež se podivuhodně přimýkají ke zlomyslnému čtveráctví komické musy. Giuseppe Verdi napsal v něm operu novou nejen časově, ale novou také umělecky: novou odvážnými obraty, úmyslným opuštěním starých tradic hudební frašky a komické opery; novou mužnou komikou sujetu, jenž nepřestává na tom, smáti se a rozesmáti, nýbrž jenž se povznáší k výšinám hudební satiry a nabádá k myšlení bez újmy obdivu; novou slovem jakožto stěží překonatelný vzor splynutí hudby s komédií. Citovati vedle ní pěknou partituru Nicolaiových „Veselých žen Windsorských", bylo by trochu nevhodno. V nich je John Falstaff takřka pouhou staffáží a pravými hrdinkami jsou ženy. Ráz hudby vyznačuje se vší tou joviálností, veselou lehkostí a trochu pochybnou elegancí staré hudební frašky, a nikomu jak živo nenapadlo dokazovati, že by byl chtěl autor závoditi s obrem Shakespearem. Giuseppe však se vědomě měřil s velikým básníkem: snažil se mu vzíti tajemství, jež dalo život nesmrtelnému karakteru hlavní osoby, a v mnoha bodech ho dostihuje. Daleko více nežli v „Macbethu" a aspoň tak jako v „Othellu" je Verdi ve „Falstaffu" šťastným Shakespearovcem. Vzdává se vědomě pohodlné volnosti a širokých točenin italské melodie (až na třetí akt ovšem), a hudba přimýká se tak těsně ke slovu, barvíc je s chápavou věrností, že některou chvíli musíme přečísti spěšně stránky libretta, abychom nebyli předstiženi rychlým spádem hudby. A jakási zjevná mistrovská ne-

všímavost a naprosté pohrdání každou konvencí, a tvrdošijné zanedbávání všech kadencí (velice nevhod pro umělce honící se za potleskem) jsou další karakteristické známky nové hudební formy, zahájené Verdim. „Falstaff" je opera naskrze originální i fakturou i vystižením karakterů, i znamenitým rozložením barev.

K billanci r. 1893 patří druhá opera barona Franchettiho, „Cristoforo Colombo". Ale oproti důvodnému očekávání byla její cesta po Italii méně rychlá, nežli cesta hbitých lodic Isabelly Kastilské k pobřeží americkému. Ne že by se skladba byla setkala s naprostým neúspěchem nebo že by se byla musila vzdáti, necítíc pod sebou dosti pevné půdy: ale talent skladatelův, jenž horlivě usiluje o nové formy, nedovedl se pronésti ještě v těch rázovitých, pevných liniích, jež dávají význačnou fysiognomii. Kolísá a kolébá se, nejsa jist svou cestou: s podivuhodnou lehkostí přejde od nadpřirozené legendy „Asraela" k choreografickému obrazu oné veliké události dějinné, jakou je objevení nového světa; pak uzná, že melodramatická hudba nemůže obstáti, když v její žilách neproudí krev milostné vášně, i vpraví bez velikých rozpaků do opery milostnou episodu, jež se v ní vyjímá jako Pilát v krédu. Napíše stránky úžasně skvostné faktury, že znalcům radostí srdce v těle skáče; ale barevná hudba citu nevyráží plným proudem, každou chvíli vidíme ho sotva malou kapku, jež tak tak že nevyschne docela. Praví se, že Franchetti je jeden z komponistů, od nichž můžeme očekávati velmi mnoho: snad i rozhodující chef-d'œuvre.

Větší štěstí měl Giacomo Puccini se svou „Manon Lescaut." Objeviv se v prvních dnech měsíce února na jevišti Královského divadla turinského, proběhla záhy celou Evropu, octla se v Americe a vrátila se ověnčená vavříny hlučných úspěchů: je to opera vytrysklá na ráz z jedné z nejgeniálnějších fantasií, z duše mocně soustředěné ve vášni, z talentu, jenž prve nežli učinil obří krok, chtěl a dovedl změřiti své vlastní síly. Nedoceněný román Prévostův, smělá směsice sentimentalismu a realismu, věrná kresba mravů doby, kterou revoluce zdánlivě smetla, ale která později opět rozkvetla v nové škole, zahájené dvacetiletým Dumasem mladším, vzbudil v Puccinim onen hudební vzlet, prodchnutý něžností a rozbolněním, jaký před čtyřiceti léty probudila v autorovi „Traviaty" bolestná historie Markéty Gauthierové. Fantasie Pucciniho, komponujíc vděčné drama, měla výbuchy a rozmachy neobyčejně šťastné; ale podrobujíc se zákonům umění, dokázala dáti vzácný příklad vybrané umírněnosti. Hudební hyperbola nevybočuje nikdy z patřičných mezí; rámec je přiměřen a přispůsoben vždy obrazu. Provázejíc a rozvíjejíc děj, maluje jej hudba v každé sebe menší jednotlivosti, ale nežádá nikdy, aby jí různé momenty děje a osoby byly obětovány. Ani tam, kde hudba zdá se vládnouti svrchovaně bez jiných zřetelů, jako v celé první části druhého aktu, neztrácí divák, ač okouzlen tolika půvabem a tolika lepostí boccheriniovskou a mozartovskou, své oblíbence s očí. Elegantní kadence minuettu ho svádějí, ale mysl jeho bezděčně spěje za nestálým milovníkem, jenž naříká nad nevěrností Manoninou. Jeden z nejkrásnějších kontrastů je hrozná protiva mezi aktem druhým a třetím: mezi skvělým luxem v domě bohatého pána a smrtelnými úzkostmi vězení a deportace. S jakou netrpělivostí psal asi Puccini své závratné tercetto, uzavírající druhý akt, aby mohl rozvinouti se pak v plné síle ve veliké následující scéně třetího aktu. Onen obraz, v němž sbor zasypává ubožáky posměchem, kde přátelé Manoniny dělají zoufalý pokus o záchranu, zatím co úředník jednotvárně postupuje ve svém výkonu při dorážejících akkordech orchestru, onen obraz, kde vše to

tvoří rámec k zoufalému zpěvu dvou milenců, je opravdu velikolepý. Zde dostupuje divadelní effekt opery svého vrcholu; akt poslední, ač umělecky nejkrásnější a dramaticky logický, nemůže s ním v té příčině závoditi.

Ruggero Leoconvallo, jenž vystoupil poprve r. 1892 operou „Pagliacci", potvrdil znova pověst svého talentu čtyřaktovou operou historickou „I Medici". Potvrdil, nerozšířil. „I Medici", ačkoli přišli po „Pagliacci" sáhají původem svým dále nazpět, do doby prvního tvoření autorova. Nedostatek originálnosti, jenž bystrému odborníku neušel ani při „Komediantech", cítí se tu povážlivou měrou. Je v nich málo melodických motivů, při nichž byste se ubránili myšlence, že jste je již jednou, dávno slyšeli: odkud přicházejí? jaký je jejich původ? Nedovedete určitě říci: ale instinkt vám praví, že jste mezi známými. „I Medici", v nichž autor zamýšlel podati hudební „báseň epickou", jsou opera skladatele, jenž umí výborně instrumentovati, jenž zná vnější, abych tak řekl, effekty operní komposice, jenž si utvořil přesný pojem o všem, co je mu dovoleno, skladatele však, jemuž umění nevtisklo ještě na čelo polibek božské inspirace. Chtěje osvětliti hudbou jednu z velikých epoch historie italské, utvořil dílo, jež dělá dojem rozumové kombinace zvuků, akcentů, modulací brzy radostných, brzy dramatických, ale vesměs padělaných.

* * *

Výtvarné umění. — Kapitola, při které trpce pociťuji u nás nedostatek listu, jenž by docela systematicky a kriticky sledoval produkci výtvarného umění v jednotlivých zemích a přinášel ukázky nejnovějších výtvorů. A jak výborně by se dal takový list sloučit se seriósní revuí divadelní, jež nám bohužel rovněž schází! Zde nepomůže čísti řadu jmen bez pomocného názoru. Paolo Michetti, Carlandi, Dall' Oca, Vannutelli, Joris, Giuseppe Ferrari, Bazzani, Laurenti a jiní a jiní zůstanou pouhými zvuky, i připojím-li k nim výčet jejich obrazů, pokud je nemohu sdružiti s určitou představou díla. Proto se obmezím na všeobecnou poznámku, že také italské umění výtvarné stává se vždy více a více lyricky osobní: každý podává své vlastní dojmy a každý tlumočí pravdu pod zorným úhlem vlastního citu; školy a směry mizí; kdežto všechny ostatní instituce se demokratisují, umění se aristokratisuje; individuum, jsouc štváno, potlačováno a sešněrováno celkem, uchyluje se do té poslední bašty, myšlenky, uzavírá se jako v leskle škebli a zpívá o samotě pro potřebu vlastní duše; objektivnost, jež triumfuje v „Božské komedii" se vytrácí, ustupujíc subjektivnosti „Nového života". Snad je to i příčinou, proč skulptura v Italii jeví značný úpadek oproti malířství.

* * *

Doslov? — Jsou tomu bez mála čtyři měsíce, co jsem si učinil náčrtek přítomného článku. Mohl bych tedy snad začíti znova? Není třeba — result by byl týž: viděli bychom znova ve všem touž neustálenost, nehotovost, týž kvas, týž zápas, totéž tapání po pravé cestě. Všechno se potácí: staré se zavrhuje a nového uznaného není. Nevolnost jako při mořské nemoci. Však v tom není Italie sama.

William Wordsworth.

Napsal a ve spolku „Slavii" přednesl *Jan Váňa.* (Dokončení.)

II.

Svou osamoceností se básník nevzdálil světa a neodcizil se veřejným zájmům, ale shrnul je těsněji ke svému nerozptýlenému srdci. Že by skutečný básník s mužnou myslí se mohl netečně nebo lhostejně chovat k politickým

poměrům své vlasti při domnělém lapání po universálnosti, nelze si představiti. Je to jedna z těch lží, kterou si pomáhá sobecká duchaprázdnost, jíž zůstala jenom chytrost, vypočtěná na naivnost svého okolí. Nevidíme tomu příkladu ani v Řecku, ani v Římě, ani ve Francii, ani v Anglii, ani v Rusku. I náš Kollár svou básní „Slávy dcera" napsal první politický článek, která tní vysoko svou básnickou cenou nad píšťalky, o nichž člověk neví, ozývá-li se z nich slaboduchost sentimentalismu nebo narafičenost obchodní.

Pravý básník nejen se zabývá politikou, která je výslednicí všech národních sil, ale on je nucen být tak pravdomluvným, upřímným a statečným, že vzdoruje i politickým předsudkům. V Tadeuši líčí Mickievič ruského kapitána Bykova s jeho medvědí dobodružností a ruskou soldatesku uvádí jako nějaký, třeba hrubý řád do polské anarchie, ač pravý Polák na Rusovi nemá viděti nic než vtělení veškeré sveřeposti.

Wordsworth měl silné politické přesvědčení i sympatie, a byl na straně svobody, jako všichni básníci, vyjma nejnovější, kteří píšou pro desátou dimensi.

Angličané se chvěli a děsili nad zjevy, které vynášela na povrch francouzská revoluce, a bylo k tomu třeba veliké odvahy, hlásat své sympatie k Francii. Revoluce byla krvavá a hrozná, ale našemu básníkovi se zdálo, že přece chová v sobě více zárodků pokroku než anglické zpátečnictví. Avšak podmínky zápasu se brzo proměnily. Francii nedostávalo se moudrosti, odvahy a stálosti, aby dohrála úlohu, pro kterou se zdála vyvolenou mezi národy evropskými. Její chování vůči Švýcarsku úplně změnilo jeho smýšlení. Cítil nad tím hanbu i žal, neboť viděl chrabrého ducha sebeobrany zvrhati se v lačnění po slávě. Francie netrpělivě odklízela nespravedlivé výsady a nyní spokojila se rovností pod patou despoty.

„Muž jeden a to z lidí nejhorší", tak se jevil první konsul oku mravokárce. Dějiny zdály se sevšedňovat, neboť počaly se jevit pohnutky nízké, které měly tvořit osudy Evropy. To byla doba těžkých zkoušek pro srdce lidská. Nebylo snadno zůstat neoslněným, a bylo těžko nezoufat nad lidskou ctností.

Wordsworthovy pamflety té doby státník Canning prohlásil za nejkrásnější politickou výmluvnost po Burke-ovi. Myslíme, že myšlenky své vyjádřil lépe ve svých básních, zvláště v sonnetech věnovaných Svobodě (1802—16); próza jeho je přece jen rozvláčná a není v ní nic demosthenesovského. I Demosthena nacházíme myšlenky a zásady často tak vznešené, jaké jen lidstvo dovede vyjádřit, ale tato vznešenost v řeči i v samé podstatě věcí nám byla stupňována jejich bezprostřední zkušeností. Byly vtepány a vetkány v přítomná fakta a jednání, jako by se na nich otáčely jako na jediném možném kloubu. Zdálo se, jako by Ctnost a Svoboda vznášely se v brnění nad shromážděním a v podobě nesmrtelných předků vyzývaly k jednání. Avšak Wordsworthovy sonnety na Svobodu jsou nejtrvalejší památkou v anglickém písemnictví na války Napoleonské. Mají jedva sobě rovných vyjma písně Campbellovy, odu Coleridge a několik vzletných stancí Byrona.

Ty sonnety lze porovnat s nejkrásnějšími místy ze Shakespeara, kdy úpraky své leje „na tuto zemi, tuto říši, tuto Anglii", nebo kdy děs před hrodním zneuctěním rozpálil železnou povahu Chathama do žhava, neb kdy Milton povznáší se z polemikáře na proroka a Burke ze stranníka na filosofa. Wordsworth nevládl v senátu, neřídil politiku, ale on hluboce cítil, v čem spočívá velikost národů, a v tomto bodu nebyl nikdo odhodlanějším než on, nikdo nedržel mravní stránku všech věcí více na zřeteli.

Wordworthova povaha byla „trpná", evangelicky prostá. Byl by býval básníkem Českých Bratří. Čeští Bratři nehodili se na první pohled na poli-

tickou arenu, ale politického významu jim upříti nelze. Kdo soustřeďuje činnost na ušlechtění srdce, koná vysoké politické poslání, neboť čím šlechetnější jsou lidé, tím šlechetnější jsou i politikáři. Chatrné vlády se mohou jen udržet, mají-li dostatek nebo hojnost chatrného materiálu, pomocí jehož své zámysly provádějí. Kde jinde než v politice je třeba lidí vážných, šlechetných zásad, naprosté upřímnosti a otevřenosti? Co je zhoubnějšího v politice, než jestli ústa mluví, o čem srdce neví, než kdy politika galvanisuje ale neoživuje, deklamuje ale nevěří. Politika — toť naprostá poctivost, a ta doba, kdy se na ní žádalo, aby byla uměním, zvrhala se v kejklířství. V politice je třeba šlechetnou víru, poctivost, neboť ty jsou potřebným temperamentem politického života — jehož rakovinou je politické herectví. „Angličané jsou špatní herci, a to je velkým jejich štěstím", pravil Gercen. Hra vede ke slávě jen na prknech, všude jinde, zvláště ve veřejném životě, každá hra prohrává v konci konců. „Několik silných pudů a několik jasných zásad!" Na ty se lze spolehnout.

Nic není více charakteristické u Wordswortha než tento jeho rytířsky veřejný smysl a něžná přirozenost. Z toho vidíme, že jeho obvyklá jemnost nevyplývá z netečného nebo sentimentálního klidu, a pozvedá-li na druhé straně hlasu svého k přísnější radě a volá v boj, nečiní to s tvrdostí marnivého srdce, ale s váhavostí svědčící, že by nejraději hlásal poselství lásky. Mnohá z jeho naučení jako The Happy Warrior (Šťastný bojovník) ovšem neobsahují mnoho nového. My všichni víme, že pravá síla národa je mravní, nikoli hmotná, že každé panování založené na pouhé vojácké moci rychle béře za své, že tyran, třeba se zdál šťastným a byl obdivován, je ve skutečnosti bídný, opuštěný, opovržlivý, že pravý muž má spíše smrti hledět v líc, než se smlouvat s neuctěním.

Všichni věkové uznávají tyto pravdy, ale nepřeháníme, díme-li, že je zná jen málo lidí, totiž, že je málo kdo dovede tak svěže, ohnivě a přesvědčivě vštípit v srdce lidí, aby jako Aeschyles „celé Řecko rozplamenil jedním zvukem ryčné polnice", anebo aby jako Virgil světovou říši rozechvěl přednášením dávného Říma převznešené prostoty.

Kdo chce postihnouti tuto životní vědu s přesvědčením, které zůstává nezdolné proti celému světu křivd, nechť posilní vnitřního svého člověka vcházeje do společnosti těchto ušlechtilých duší. A jestli básník velkým soustředěním svých myšlenek, velkou snahou po věcech vznešených, zanechává nám jen několik stránek, jakýsi souhrn vlastenectví, rukověť národní cti, on má své místo mezi dobrodinci své vlasti, nejen ze zdvořilosti, kterou národ někdy prokazuje muži pera, ale protože vykonal tolik, ne-li více, jako vojevůdce a státník.

Roku 1813 Wordsworth odstěhoval se do Rydal Monutu, posledního svého domova, jenž byl tak často vylíčen, jako Shakespearův. Dostalo se mu nějakého místečka u pošty, ale básník se ho později zřekl bez nároků na výslužné, jelikož místo dostalo se jeho synu. Výhodnější místo, které mu bylo nabídnuto, odmítl, aby se nemusel loučit se svým údolíčkem. Žil osaměle, ale už počal být uznáván svým okolím za střed duchovní síly i osvícenosti. Z literátů počal se jím zabývat De Quiney, ale zahrnoval Wordswortha tou chválou, o které Rusové říkají, že se člověk po ní už nezotaví. Jeho skromní sousedé mohli se poznávat v básni Excursion i jiných. Ve Wanderer (Poutník) básník vylíčil sama sebe.

Báseň Excursion jest nejdelší; jest to epika bez děje s dvěma hrdiny: Pastorem a Poutníkem. Báseň je místy těžkopádná; lze ji přirovnati

k mohutné skále, ze které drahokamy menších básní jsou vykřísnuty. Nejdojemnějším místem v Excursion jest rozhorlená žaloba na bezpráví, křivdy, které se činí dítěti — dělníku v továrně.

Povzbudil jednoho svého známého továrníka, aby věnoval více pozornosti blahu dělnictva a dal jiným dobrý příklad. Nemohl snésti myšlenku, že celá třída lidí je na světě ne pro pohodlí své, ale pro pohodlí jiných a nesouhlasil s filosofy, kteří tvrdí, že lidstvo učinilo dosti velký pokrok, když několik vynikajících jednotlivců vykvetlo na celých davech nevolníků. Wordsworth uznával sice rozdělení tříd, ale neuznával mravní inferioritu některé části lidu a žádá od státníka, aby hleděl všechny lidi uvést v takové podmínky života, které nejsou nepříznivy ctnosti člověka.

Není v anglické literatuře člověka, který byl tak napadán jako Wordsworth. Na útoky, které se naň sypaly ze všech stran, neodpověděl jediným slovem. Cítil ovšem, že poetického hlasu svého pozvedá proti zvrácenému a zatvrzelému pokolení. Věděl, že mu to škodí v ohledu peněžním a upřímně naivně se přiznal, že do roku 1843, kdy se nacházel na vrcholi své slávy, vydělal asi 140 liber šterl. Učinil ještě jiné přiznání: že by jakživ se nebyl odvážil vydat nějaké básně tiskem, „kdyby sem tam nebyl potřeboval nějaký groš!“ Byl by nejraději vydal své básně až po smrti. Potřeba peněz ho dohnala, že přemohl svou ostýchavost, a toto doznání slouží mu k veliké cti, považíme-li, že ničeho neučinil, aby si získal souhlas lidí, ano nevynechal ani několik stránek, které prodeji Lyrical Ballads byly na újmu. Svou spisovatelskou hrdostí zavinil mnohaleté hmotné strádání a odložil svou legitimní slávu o celé pokolení.

Wordsworth nemohl čekat uznání současníků, neboť zahajoval převrat, dával nový směr poesii. Kdo za jeho doby psal verše, nápodobil Pope-a. Ze všech hluchých veršů jsou básně napodobené nejnudnější. Jestli jste řekli o básníku, to je náš Victor Hugo, to je náš Burns, pronesli jste zároveň o něm zdrcující kritiku. Wordsworth zahájil reakci, která tvrdila, že poesie znamená vřelý cit, nikoli hladkost, že pravá poesie záleží právě v tom, co ledovým napodobitelům schází. Wordsworth z počátku chtěl také jen napodobit, ale brzo počal vyjadřovat své vlastní hluboké a prosté city a vzbouřil se proti rhetorice a neskutečnostem, od nichž se odvracel jeho přímý a věrnější hlas.

Wordsworth měl dar blahozvučnosti asi dvacet let (1798—1818.) Za tuto dobu vykonal díla, která měla veliký vliv na lidstvo. Ze všech vlastností poesie blahozvučnost, hudebnost slova, jest nejsvévolnější a nejvíce prchavá, čehož si bývají nevědomi dobří i špatní básníci. Ztratí-li básník tuto melodičnost, nechce se k tomu přiznat, tak trapnou se mu zdá ztráta něčeho, co naprosto netvoří u člověka ani intelligenci ani charakter.

Wordsworth zahájil pokrokovou reakci ve prospěch zdravého smyslu a střízlivé soudnosti, které můžeme stopovat až k Horacovi i k Aristotelovi. I u něho nastala změna, a pozdější básně vyznačují se pompézností. Jaký rozdíl ve slohu sonnet v Ode to Duty (Óda na povinnost), Laodamia, i The Thorn (Trn)! Avšak i dřívější jeho prostota i pozdější pompéznost jsou vždy ušlechtilé, aniž znamená přechod od jednoho slohu něco abnormálného. Všechny upřímné slohy jsou srovnalé mezi sebou, ať jsou ozdobné nebo ne, jako jsou srovnalé šlechetné povahy, ať jsou v šatě sedláka nebo krále. Nesrovnalým zůstává jen přetvářka, affektace, sprostácké sobectví, které si nastrkává škrabošku umění. Ušlechtilý sloh může být dětinským nebo vznešeným, kdežto nešlechetný nedovede se ani zjednodušit v čistotnost ani povznést ke vznešenosti. Klasický vzor počíná později převládat, až spi-

sovatel básní Poor Susan, The Cuckoo tráví celé měsíce překládáním Aeneidy, aby si osvojil tajemství jejího slohu. Mezi latinskými básníky, které studoval, setkal se s jedním, ve kterém poznával svého vlastního ducha, ale zmítaného vznešenějšími věcmi; setkal se s prvním knězem přírody, jenž se schválně vyhýbal vznešeným dvorům a městům k vůli radostem v lůně přírody, k vůli „čarovnému Parthenopu" a polím kolem Vesuvu. V Georgice jsou skutečně místa Wordsworthovského rázu, a je těžko věřit, že minulo několik století mezi nimi a mezi Sonnet to Lady Beaumont a Ruth. Tytéž myšlenky, jež jsou dědictvím neposkvrněných duší, kmitají u římského i anglického básníka. „Moudří a nevinní" bývají za jedno nejen v něžnosti ale i v důstojnosti. Pod vlivem Virgila napsal Wordsworth nejvznešenější báseň, veliké slovo o heroické lásce.

Lásku považuje nikoli za revoluci ale dokonání, jakožto zasvěcení se přísnějšímu zákonu, nikoli za výbojnou vášeň, ale za rozmyslný zvyk duše. Jest to pojetí lásky, které vyznívá rytířským.

„Já bych, drahá, tak tě nemiloval velice,
kdybych cti nevážil sobě ještě více."

Plato praví, že krása je leskem pravdy, a taková láska je leskem ctnosti; jest to ta nenadálá jiskra, která blýská z duší v duše nesobecké, která je stálým svědectvím, že člověk se musí ztratit, aby sám sebe mohl naleznout! Pravá láska, třeba sklíčená, s hrdou vítězoslávou cítí, že kořeny její ve všech radostech a slastech tak nesílily jako v protivenství a doživotní upomínce, jež znamená doživotní naději. Vidění, zjevení, vytržení nemají nám tanout na jazyku jen pokud svítí na cestu lidem, ale spíše, když odešly a zanechaly svou památku v našich duších, napsanou ohnivým prstem.

Vyslovit určitě, jaký nový živel náš básník uvádí do lidského nazírání přírody, není snadné. V zevnějším světě je tak mnoho, co je strašné a nepřátelské člověku, že první dojem přírody co celku na člověka i v mírnějších pásmech je obyčejně úžas, a jeho obdiv obmezuje se na zlomky, které si podmanil ke svému prospěchu, nebo přiozdobil ke své libosti.

Praví-li Homer o místě

„Krása i ve božské hrudi vytržení, obdiv budí",

tedy se to netýká pohledu na moře a hory, ale na vzdělanou zahradu. Kdo přemýšlí o záhadách člověka v tomto světě, tvoří si přísnější a více ohromující pojem o sumě všech věcí. „Hospodine, co jest člověk, že jsi ho pamětliv?" zní výkřik hebrejské zbožnosti a „majestas cognita rerum" — poznání majestátnosti vesmíru — poučuje Lucretia o nevšímavosti bohů a bídě lidí. Virgil nadhazuje, že vědecké poznávání přírody ještě není cestou k poznání veškeré o ní pravdy, že její roztomilost jest také zjevením, a že duše nacházející se v souhlase s ní, se ospravedlňuje vlastním svým mírem. A právě to je také podstatou básně „The Poets Epitaph", ve které Wordsworth pohrdá vědatorem, jenž by „botanizoval na hrobě své matky". Některá místa v Georgice, jako i mnohá jiná v literatuře císařského Říma, jsou podstatou svou modernější než byl středověk. Středověké křesťanství octlo se nejdále od křesťanství prvotního a obsahovalo zároveň největší rozvod s přírodou kolem nás i s přirozeností naší vnitřní. S probuzením moderního ducha, kochání se ve vnější přírodě opět nadchází, a zejména u anglických básníků jeví se nálada čerpat z věcí viditelných nazírání na věci neviditelné. Příroda jim není souborem pouhých zjevů, ale vyciťují z ní tajuplný celek. Wordsworth ukázal svým příkladem a svými spisy, že nazírání přírody může být pramenem nejvyššího nadšení, jímž se stáváme schopnými patřit na život

věcí, jak dalece blahostné vidění nebo prorocké vytržení může dostihnout, Wordsworth obrátil a proměnil theologii opět v náboženství. Jeho uctění přírody nebylo pohanské ani pantheistické. Pohanští bohové, představující původně přírodní síly, byli ctěni jako transcendentní lidé, a pantheism je celkem lhostejný k věcem konkretním, k podrobnostem přírody. Stoikové vyhledávali mír s celkem, s vesmírem nikoli uvažováním vnějších věcí, ale jich nevšímáním. Filosof Stuart Mill postihl básně Wordsworthovy, které čítal v dobách duševní sklíčenosti, kdy se mu zdávalo, že není žádných skutečných radostí v životě, jenž je stálým zápasem se svízelemi a s nespravedlností lidskou. „Wordsworthovy básně byly lékem mému duševnímu stavu", praví ve své autobiografii, „neboť ony vyjadřovaly nejen pouhou vnější krásu, ale i stav citů a myšlenek, zbarvených rozechvěním z krásy. Zdálo se mně, že jsem po těchto citech toužil. Čerpal jsem z nich vnitřní radosti, sympatetickou zábavu, kterých všechny lidské bytosti mohou býti účastny, a které budou tím bohatší, čím více se zlepší hmotné a socialní postavení lidstva, až všechna větší zla života budou odklizena. Čítaje tyto básně, cítil jsem se lepším i šťastnějším." Slova od takového myslitele mají cenu. Theorie světa pominou, systemy poklesnou; jen ten muž je tvůrcem epochy v dějinách lidské duše, kdo z tohoto ohromujícího nás veškerenstva vynáší novou a povznášející radost. Jest něco v povaze poetických pravd, co stojí uprostřed mezi mystickým nazíráním a jemným pozorováním.

Úcta, sympatie k člověku činily Wordswortha shovívavým i vůči lidským křehkostem, jak vysvítá z jeho komentáře na Tam O' Shantera Burnsova. Kárá pýchu bohatých a mocných, povzbuzuje lidi prosté a skromné. Wordsworth líčí nám rolníka, ženu, dítě, pastýře jak žijou zastrčeni a v pokoji. Kdo ví, co tvoří sílu národa, nepřeje si zajisté ničeho jiného, než aby se duch, který Wordsworth postihoval ve střední třídě lidí, udržel a nemizel. Anglické venkovské zámečky jsou typem šťastných úhledných domovů. Wordsworth cítil jejich konejšivé kouzlo, avšak srdce lidské pociťující hluboce nerovnost lidských osudů, obrací se rádo ke skromnějším představám. Jsou okamžiky, kdy rozsáhlý park, dvorany a věže nejsou vhodným příbytkem lidské velikosti, ale jsou spíše upnutá osamělost, necitelný triumf nad chudobou. Proto se Wordsworth vrací stále k útulkům ctnostné prostoty.

Jeho idealisování fakt jevilo se v jeho socialných i politických názorech. Wordsworth byl z nejprvnějších, jenž hlásal, že jest to povinností národní, aby každé dítě umělo číst a psát. Naléhá na to s prosaickou opravdovostí ve své básni Excursion.

Mezi lety 1830 a 1840 Wordsworth stal se z apoštola nečetné literární kliky nejznamenitějším literátem anglickým. Spisovatel, který se vzpírá běžné módě, vždy dochází pozdního uznání. Reakce byla nyní velice prudká, ale obecenstvo nebylo ještě dosti zralé. Po smrti básníkově zvedl se proti němu odpor ještě jednou, ale jen na krátko, a sláva jeho teprve nyní vychází plným leskem. Takovému muži mohlo zůstat lhostejným, když na sklonku života stal se korunovaným básníkem, neboť uprostřed pokolení prchavého žil už životem budoucím. Keble, professor poesie, pravil, když Wordsworthovi byla propůjčována hodnost akademická, „že vyléval nebeské světlo na city, zaměstnání chudých." A mnohým přítomným zdál se celý výjev triumfem té mysli, která tvoří podstatu křesťanství; byl dokladem, že opět jeden duch stal se jedním „z těchto maličkých, jejichž jest království nebeské."

Byl básníkem chudých a připomínal moc majícím, že na zdraví a štěstí má nárok také dělník, jenž pracuje na jejich blahobytu, a jehož degradace

jest jejich hanbou, a všem lidem připomínal, aby nekalili všechny svoje potoky a řeky a nestírali krásu s tváře přírody nezřízenou lakotou. Veřejným upisováním byl mu zajištěn jeho útulek v Rydal Monutu, z něhož by málem býval vypuzen. Mohl posedávat co stařec pod svými stromy a loudat se po okolních pěšinách.

Je dvojí království tohoto světa: V jednom se shání, nadýmají ti, kteří od světa vzali více, než mu dali; jsou středem animální gravitace, jsouce ctěni, obdivováni těmi, již nepoznali čistějšího slunce. A jest království těch, kteří světu více dali, než od něho vzali, čímž zvrátili logiku syna tmy, animálního člověka, zviklali jeho víru v nízké štěstí, nebo ji zahanbili, a proto zbudili jeho hněv a zlobu. Jaký to byl asi pohled pro jeho sousedy, kteří každého rána vídali stříbrovlasého starce obráceného k oknu odříkávat žalmy; kteří slýchali jeho hluboký hlas, jenž selhávaje vzpomínal těch, kteří odešli „ve víře a bázni Hospodinově!"

Jako zdravé mládí je stejné pro všechny, tak i stáří dobrých lidí opět svádí dohromady filosofa i sedláka, aby podstoupili se stejnými myšlenkami „hodinu všem těžkou." Jakýkoli byl dobrý jejich boj, odpočinek kyne všem stejný.

„Jako na poledním zimním slunci jezírko je vlídné,
Jest srdce mé na stáří mrazu klidné.
Života se konci v mírných blížím březích,
Jen zdáli proudů, po příkrých valících se jezích,
Naslouchávám osaměle vzdálenému hřímání,
A život zašlý v mém stařeckém ozývá se dřímání."

Jaký to nebeský mír dýše z těchto řádek! To je ten mír, jenž není z toho světa, a my cítíme uprostřed shonu a vášní, že se zmítáme nadarmo, a že všichni putujeme v ta místa, kde nebude strachování a kde každá nepatřičná láska pomine.

Dne 23. dubna r. 1850 o 1. hodině s poledne zemřel tento „apoštol míru zraněným nohám." Právě když duše opouštěla tělo, odbíjely hodiny, a kukačka, posel jara, zakukala.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

—s (Koaliční parlament dobrovolně resignuje na svá práva. — Volební oprava. — Tisková oprava. — Postup militarismu. — Oposice mladočeská. — Doma i ve Vídni. — Útoky na radikalismus.)

Koalici připadlo učiniti na cestě k dokonalému úpadku parlamentarismu rakouského veliký krok. Nejen že dobrovolně, jen aby umělá, nepřirozená, z nestejnorodých živlů se skládající většina říšské rady byla udržena, tato zúžila svou kompetenci, vyloučivši otázky politické a národnostní (skutečnost je ovšem tu silnější, nežli přání koalice — ale nám úplně postačuje, že přání to bylo vůbec vysloveno), nýbrž v těch otázkách politických i národnostních, které dnes byvše z parlamentu zapuzeny, zítra jako výsledek nezbytné potřeby opět se vrátí, dobrovolně založila ruce a odepřela práci, prohlásivši, že bude čekati, až co řekne — vláda.

Čtenáři vědí již, co chceme říci, a vědí proto také, že obviňujeme zde koaliční strany a většiny jejich ve výboru pro volební opravu a pro tiskovou opravu.

Většina výboru pro volební opravu usnesla se dne 17. t. m. odložiti rokování o všech návrzích na volební opravu, jichž jest dvacet šest, protože se lze prý nadíti ve věci té volební opravy vládní. (Dle ref. o schůzi Nár. Listů.) Dne 19. t. m. podal vzhledem k tomuto usnesení volebního výboru, které fakticky znamená odložení volební opravy na neurčitou sice, ale jistě dalekou dobu (leč že by přišly silné impulsy zvenčí), posl. Brzorád pilný návrh, aby volební výbor byl vyzván, aby ihned vzal v poradu návrhy jemu přidělené. Pilnost návrhu byla ovšem zamítnuta (131 proti 50 hlasům). Jaký to rychlý pád dolů od v pravdě pyšného návrhu hr. Taaffea přes smutné zásady volební opravy Windischgrätzovy a akrobatický návrh hr. Hohenwarta až po toto odevzdání se koalice ve stav čekání na vládu, ve stav prázdného nic . . .

Ministr Schönborn, ač ovšem proti své vůli, získal si zásluhu, že se přivedla na denní pořádek opětně otázka tiskové opravy. Po prohlášení vým. stavu tiskové úřady nejdříve v Praze, po nich pak i na venkově, ano i na Moravě (vtip — nevtip: i vláda uznala tu nevědomky spojitost Moravy a Čech: výminečný stav nad Prahou byl soustředěným trestem na celý oposiční národ český — platil pro Čechy i Moravu) počaly odpírati udávání redakcím závadných míst, čímž znemožňovaly těmto pořizovati druhá vydání a takovýmto způsobem tisk ničily. Četné stížnosti i řeči a interpelace v říšské radě přiměly posléze min. Schönborna vydati nařízení (7. března), aby tiskové úřady udávaly závadná místa redakcím, ale po prvé ne jednotlivé odstavce, nýbrž vždy celý článek, a podruhé za různých podmínek a s poskytnutím možnosti hrozby redakcím, že se jim případně i celé ony články přestanou udávati — tedy něco jako ruská výstraha vydavatelstvům listů.

Proti tomuto nařízení Schönbornovu vystoupili v říšské radě posl. Kronawetter, Pernerstorfer a mladočeští poslanci skrze interpelaci dne 3. dubna, v níž nazvali je „útokem na právo státními zákony základními zaručené každému". Na interpelaci tu odpověděl Schönborn nadobyčejně brzy, již 14. dubna a zároveň oznámil výnos svůj z 7. března v plném znění a označil jej naopak jako „vyjítí vstříc přáním, která byla pronášena v kruzích publicistiky, v otázce té interessovaných." Ve výnosu ministerstvo prohlašuje, že není zákonného ustanovení, které by úřady zavazovalo oznamovati stranám důvody konfiskace, nicméně že atd.... V následující schůzi (15. dubna) poslanec Hofmann v. Wellenhof podal návrh, aby se o této odpovědi Schönbornově zavedla debatta — návrh byl však zamítnut. Výnosem Schönbornovým nebyla spokojena ani německá levice — ale jako vládní strana nechtějíc se prohřešiti příliš proti katechismu konstituční slušnosti, podala pouze ústy posl. Russa dotaz na předsedu tiskového výboru, chce-li návrhy výboru předložené co nejrychleji vyříditi. Posl. Pacák měl v tuto chvíli obratnost podati přímý návrh, aby tiskový výbor podal zprávu o jeho pilném návrhu, již dříve podaném, aby úřady hned při zabavování udávaly důvody konfiskace — a návrh byl přijat. Ale radost z tohoto vítězství dobré věci netrvala dlouho — již dne 20. dubna usnesl se výbor tiskový, aby odložil své porady o návrhu Pacákově až do 4. května, kdy slíbil podati vyjádření o tiskové novelle ministr Schönborn . . .

To jsou stručné historie těchto dvou projevů sebevědomí konstitučního sboru v této polovici říše. Zajisté, že jinak si konstituci představovali ti, kdož volali v dobách absolutismu po konstituci, jinaké zákonodárné sbory, jinaký poměr mezi nimi a vládou — vždyť tuto nazývali v ý k o n n ý m orgánem a sněmy sbory z á k o n o d á r n ý m i! Nespokojení členové parlamentu netají se nikterak ani v plné sněmovně s úsudkem o sboru, v němž sami zasedají — až to na prostého občana působí zajisté často trapně — i to, že to mohou o sobě poslanci tak upřímně říkati, i to, že to mohou druzí, jichž se také týče, tak klidně poslouchati. A jsou to často velmi ostré výrazy, jichž poslanec užije o parlamentě — tak poslanec Kronawetter mluvě pro pilný návrh Brzorádův pravil, že „tento dům (říšská rada) nosí na čele znamení nepřátelství k lidu (živý odpor a pohnutí) . . ."

Posl. Brzorád pravil, že „když to takhle jde, bylo by lépe, zrušiti parlament a na místě něho dáti předsedům koaličních stran právo o všem se usnášeti." Tento povzdech pessimismu a jakési zoufalosti nad konstitucionalismem rakouským připomíná nám návrh Lassallův, jak by si parlament, který je bezmocný, měl dopomoci k moci. Lassalle navrhuje, aby parlament v tom státě, kde je pouze zdánlivá ústavnost, zřejmě vypověděl, co jest, t. j. aby donutil vládu zřejmě ukázati se tím, čím jest — vládou absolutní. Parlament by se sešel, a přijal by na př. toto osvědčení: „Protože vláda naše usnesení nerespektuje, odročujeme svá sezení na neurčitý čas a to do té doby, pokud vláda nedá záruky, že bude se říditi námi a nás poslouchati." Ale poměry, pro které Lassalle návrh ten činí, jsou daleko lepší ještě nežli jsou ty, ve kterých žijeme my — neboť u Lassalla nerespektuje parlamentu jen vláda, ale parlament sám chce býti opravdovým, mocným parlamentem — u nás však většina parlamentu této ambice nemá. Proto by ve vídeňském parlamentě návrh ten ovšem propadl, ne že by parlament neviděl a neznal svou malomocnost, ale protože netouží po moci a síle. Koaliční parlament je v takovém postavení, že vláda musí býti vším, potud, pokud se koaliční strany budou chtíti udržeti při vládě, takové jsou mezi nimi protivy a tajné nevraživosti a nedůvěra, že je zapotřebí někoho čtvrtého, kdo by jim z nich pomáhal k něčemu, byť skrovnému positivnímu. A třebas že v otázce volební jsou tři ty strany svorny, totiž že by nejraději nedaly nic, již v otázce reformy tiskové není té jednoty, a tu nezbývá nic jiného nežli pomoc vlády.

V jedné věci je koaliční parlament úplně totožný se starým parlamentem Taaffeovým: ve svých ohledech a uznáních k požadavkům militarismu. Tu bez pilných návrhův a interpellací, ale ovšem na přání vlády přijímá i zákony, které obyvatelstvu přinesou opravdu plno svízelů a běd. Tak nejnověji přijal zase zákon o povinném hlášení se domobranců, kteří náleželi dříve k vojsku, válečnému námořnictvu, zemské obraně (i k záložníkům) nebo k četnictvu atd. u představenstva obce pobytu co rok.

Mladočeská opposice ve vídeňském parlamentě stojí všude, budiž dán pravdě průchod, na předním místě — ač nekoná ještě všecko to, co by se i dalo i mohlo od ní očekávati. V otázkách občanských svobod jen ona s několika poslanci německými a jihoslovanskými stojí na stráži a ona hlavně vedle antisemitů je to, která vyrušuje koalici z „klidné práce". Což kdyby odhodlala se konečně k útočné politice proti vládě i proti koalici, tím že by soustavně na celé čáře a neúprosně donucovala obě odkrývati svou pravou podobu, odříkati se před skutečností všech krásných svých hesel a zásad, a vystavovala je takto soudu veřejnosti? K tomu by bylo ovšem zapotřebí několika podmínek — poprvé, aby všichni poslanci věděli, jaký je jejich úkol vůbec a v parlamentě zvláště, podruhé, aby s něj byli, dále aby v parlamentě opravdu také byli (a v tomto bodu beze sporu se četní mladočeští poslanci prohřešují) a posléze, aby byli tak důslední, pevní, jistí, žuloví, že by ani stín podezření o opravdovosti jejich hesel a prohlašování nemohl vzniknouti. Dr. Herold na sjezdové schůzi v Brně pravil, že není zapotřebí, abychom o sobě říkali ráno, v poledne, večer, že jsme radikály. Je to správné, a nikdo, kdo je rozumný, nechce právě slov, nýbrž skutků, ale na druhé straně nesmí se dovoliti podobné projevy, jaké učinili v březnu právě Dr. Herold s Drem. Kaizlem, jež vrhly oprávněně stín podezření na opravdovost a nepodajnost české opposice. Je pravda, oba poslanci v dubnové rozpočtové debattě neopomenuli stín ten zaplašiti světlem starých opositních hesel, ale poprvé stín jednou již padl a podruhé učinili tak zajisté pod tlakem veřejného mínění, které se postavilo rozhodně proti jakýmkoliv v dnešní době vyjednáváním. A tu dobře „Rad. Listy" odsuzujíce podobnou politiku, poznamenávají, že to vypadá, jakoby poslanci zkoušeli občas náladu doma pro podobné pokusy (vyrovnávací). Není to však — praví týž list dále — ani politicky paedagogické vzhledem k lidu, ani taktické a moudré vzhledem k nepříteli. Mladočeská delegace, poznamenáváme k tomu ještě my, ztratí tím u všech tří činitelův: u národa, u parlamentu i u vlády.

Poslanci naši na říšské radě jsou také nejhorlivějšími zastanci rovnoprávnosti národní — oni jsou to, kteří chtějí § XIX. st. zákl. zák. dopomoci k opravdové platnosti. Ministr Schönborn výnosem svým ze dne 6. února t. r., že neněmecké řeči v parlamentě promluvené, které, jak známo, se nestenografují, nepožívají immunity a že otisky jejich mají býti posuzovány dle všeobecných ustanovení trestního zákona (že mohou tedy býti skonfiskovány), narazil na tuhý odpor právě jen u Mladočechův a vedle nich u Jihoslovanů, z nichž obojích někteří poslanci mluvívají svým rodným jazykem. Poslanci mladočeští, kteří stojí na levém křídle klubu, svůj odpor proti podobným výkladům zákonův o rovnoprávnosti řečí v této říši se strany ministrů ukazují a provádějí tím, že mluví česky, přibírají si svědky, kteří by dosvědčili pro případ potřeby, že řeči jejich v parlamentě pronesené a otisky řečí těch jsou úplně totožné, t. j. že požívají immunity, třebas byly proneseny česky. Vše toto zajisté ostatní Evropě zdá se býti nepochopitelným, někde snad malicherností, jinde snad hanbou parlamentu — my v tom vidíme přirozený následek jednání uzákoněné moci. Nejde jen o to hájiti akademickou zásadu immunity i neněmeckých řečí parlamentních, ale ve skutečnosti neněmecky vůbec nikdy ani nepromluviti, nýbrž o to i prakticky přiváděti podobné ministerské výnosy ad ab-

surdum — a cesta oněmi mladočeskými poslanci nastoupená musí je zvrátiti. Žádáme ovšem i zde důslednost, a proto nemůžeme nežli postaviti se proti kompromisu, jejž učinil tak záhy posl. Vašatý, promluviv svou řeč česky pro zachování „zásady“ a pak německy — pro stenografický protokol. Ve věci této podána byla také (19. dubna) prof. Kaizlem interpellace, podepsaná 42 poslanci, mezi nimi i Moravany, Jihoslovany a Rusínem Romančukem.

Mladočeští poslanci dva (Březnovský a Vašatý) mluvili při rozpočtu proti položce „nejvyšší dvůr“, zač byli napadeni, ač mluvili zcela loyálně, nejen jistou částí žurnalistiky, nýbrž i v samém parlamentě — důkaz to, jak na dobro pokleslo vědomí konstituční. Oběma řečníkům, kteří mluvili česky, nešťastně odpovídal předseda ministerstva Windischgrätz. Výkřik loyálního rozhořčení polského hraběte Hompesche „Ven!“ mladočeským poslancům platící, způsobil bouři, v níž Windischgrätz svou odpověď ani nedokončil — bledý prý a rozčilený usedl. Mladočeští poslanci zvláštní této obrany položky „nejvyšší dvůr“ se strany předsedy ministerstva nevyužili — neboť zrak jejich byl obrácen najednou „do vnitř“ — na affairu Grégrovu a Vašatého. V affaiře prvého nevidíme tolik černosti jako ji vidí Staročeši, realisté a pak oni staročesko-mladočeští a mírní mladočeští živlové v klubu, v žurnalistice a ve straně. Ed. Grégr chybil odvolávaje, ale k chybě té mu dopomohla vládnoucí většina „umírněných“ v klubu, sama prostě jej vysadivši vedle sebe za terč útoků a posměchu. Vašatý tu stojí jako vážnější vinník, ale ani tu většina klubu nezachovala se před událostí, neřekneme kollegiálně, ale chytře. Jestliže vládnoucí umírněná strana v klubu chce zbaviti se i Ed. Grégra i Vašatého, má užiti k tomu jiných prostředků, než-li užila — důstojnějších i možnějších. Ty, kterých užila, jest prosté využívání chyb a situace, využívání, které svou formou a svou spontánností je podobné systému „zrádcování.“ Při tom systémě neplatí leč jedno pořekadlo: „Dnes mně a zítra tobě“ — a to má býti také zásadou v politické výchově lidu? Vládnoucí strana v klubu tak se dala uchvátiti proti oněm poslancům, že úplně zapomněla na neméně čestnou a mravní věc: žádati od poslance Hompesche a od posl. Hohenwarta, který se nevyslovil s respektem o společnosti, v níž Ed. Grégr sedí, vysvětlení a po případě zadostiučinění.

Řekneme to již teď — pozvednutý křik proti oněm poslancům není tak křikem vzbouřeného mravního citu, jako křikem škodolibé radosti — a jako takový ztratí ihned na své ceně. Někdy bývá důležito nejen poslouchati, co se praví, ale také podívati se, kdo to praví, abychom viděli i za oponu. Podíváme-li se, tu vidíme něco zajímavého: vidíme tytéž, kteří v nejnovější naší vnitřní otázce. (otázce poměru pokrokové strany ke straně mladočeské), stáli na stanovisku buď přímo nepřátelském straně pokrokové nebo na stanovisku, které uznávajíc její oprávněnost, uznávalo ji jedině mimo stranu mladočeskou, t. j. vylučovalo ji z této strany.

O této otázce, která počala se nejdříve ne řešiti, nýbrž objevovati již ve svém „rozřešení“ v německých listech vídeňských, kterou doma pozvedli pak spojení radikálové a Staro-Mladočeši v Plzni — „plzeňská koalice“ — (Staro-Mladočech Schwarz v Plzni a „radikál“ v Rokycanech) a odtud pak byla předmětem řečí poslaneckých a dotazů na všech skoro voličských schůzích (čím byla proti straně pokrokové schůze v Plzni, tím pro ni byla schůze v Jaroměři), která pak přešla do všech skoro listů pražských i venkovských („Nár. L.“ účastnily se sporu negativně potlačivše řeč Dykovu proti radikální straně pokrokové), z nichž až dosud nejdále došel Špindlerův (!) „Podřipan“, který vyzýval poslance sympatisující se směrem radikálně pokrokovým, aby se vzdali mandátů a ucházeli se o důvěru u svých voličů poznovu na základě prý nového svého radikálního pokrokového programu — o této otázce nebudeme se podrobně rozepisovati. My všecky

ty věci shrneme v jedno pojmenování: v koalici umírněných stran a ve výpravě proti radikalismu. Koalice ta není právě vybírava ve svých prostředcích buď úmyslně nebo z nevědomosti: na místě jména pokrokové strany užívá policejního názvu „Omladina“ a německého názvu „omladinisté“, z affairy Grégra a Vašatého dělá tendenčně fiasko radikalismu, program pokrokové strany nazývá sociálně-demokratickým (Eim), nazývá jej širokým, tak širokým, že se v něm ztrácí to, zač národ tak dlouho bojuje (Schwarz) a hned zase úzkým, jen k dělníkům zřetel beroucím (Dr. Tropp v Plzni), nevidí v něm vytčený moment národnostní (Dr. Dyk), vidí úkol její jen v pouličních demonstracích atd.

Tato výprava proti radikalismu, která si vede tak hlučně a troufale, ač je vedena od živlů především ještě staročeských nebo před nějakou dobou právě tak radikálních, jako jsou radikální dnes na př. pp. Ed. Grégr a Vašatý, nebo před nedlouhým časem zvláštní smlouvou přijatých do strany, jen ztížila klidné organické řešení otázky. Všichni, kdož chtějí opravdovou oposici, kdož ji chtějí míti i v parlamentě, i doma, založenou šíře a ve všech směrech národního a společenského života, přirozeně musejí se lekati tohoto sražení se těch živlů, a viděti v něm nebezpečí, všichni, i ti, kdož jsou nejčistšího pokrokového smýšlení (jest zajímavo, že výpravu tu odsuzují i listy sociálně-demokratické!). Přirozeně právě nyní nebude vůle ustoupiti diktátu.

Veřejná vydání větších evropských zemí a jich upotřebení.

Referuje *Vojt. Hořínek.*

(Dokončení.)

Následovní přehled znázorňuje poměry procentové jednotlivých položek vydajných na všeobecných státních i autonomních vydáních.

Výdaje za:	v Prusku	v Rakousku	v Italii	ve Francii	v Anglii	v Rusku
	procent					
Všeobecné státní i správní výdaje . . .	7·3	8·9	7·4	4·7	3·2	12·2
Státní dluh	11·4	17·2	28·4	23·3	18	27·5
Finanční výlohy . . .	32·6	22·9	10·3	7·3	7·8	8·5
Vojenství	15·3	13·1	14·6	21·1	20·2	26·1
Bezpečnost vnitřní . .	8·9	7·3	8·3	5·4	15·3	7·1
Vyučování, věda, umění	8·7	6·2	4·9	7	7·6	3·7
Vyučování element. . .	6·7	4·1	2·6	5·5	7	1·9
Prostředky dopravní .	4·5	4·2	9·2	8·4	5	2·7
Podpora zemědělství a t. d.	1·7	3·7	0·5	1·2	1	0·9
Státní dluh a vojenství	*26·7*	*30·3*	*43*	*44·4*	*38·2*	*53·6*
Zbývá pro ostatní účele veřejného života . .	*73·3*	*69·7*	*57*	*55·6*	*61·8*	*46·4*
Ze státních vydání připadá na státní dluh a vojenství	33·4	42·5	61·9	61·4	66·7	58·9
Zbývá pro ostatní účele státního života . . .	66·6	57·5	38·1	38·6	33·3	41·1

V procentech byly by vydaje na vojsko v Rakousku nejmenší (13·1%) a také na státní dluh byly by po Prusku nejmenší (17·2%), leč srovnáme-li vydání, připadající na jednoho obyvatele ve státě, nabudeme obrazu tohoto:

Vydaje za:	v Prusku	v Rakousku	v Italii	ve Francii	v Anglii	v Rusku
	v markách na hlavu:					
Všeobecné státní i správní výdaje . . .	6·4	6·3	4·7	4·5	2·6	4·4
Státní dluh	10·1	12·3	18·1	22·1	14·9	9·8
Finanční výlohy . . .	28·7	16·3	6·6	6·9	6·5	3·0
Vojenství	13·5	9·3	9·3	20·0	16·7	9·3
Bezpečnost vnitřní .	7·8	5·2	5·3	5·1	12·6	2·5
Vyučování, věda, umění	7·7	4·4	3.1	6·6	6·3	1·3
Vyučování element. . .	5·9	2·9	1·6	5·2	5·8	0·7
Prostředky dopravní .	4.0	3·0	5·9	8·0	4·2	1·0
Podpora zemědělství a t. d.	1·5	2·6	0·3	1·1	0·8	0·3
Státní dluh a vojenství	*23·6*	*21·6*	*27·4*	*42·1*	*31·6*	*19·1*
Celkové vydání na hlavu dle základného přehledu	88·0	71·0	64·0	94·6	82·6	35·6
Zbývá tedy pro ostatní vydání na hlavu . .	*64·4*	*49·4*	*36·6*	*52·5*	*51·0*	*16·5*

Jevil by se tedy poměr nejpříznivější v Rusku! Dík jeho ohromné rozloze a počtu obyvatelstva, připadá tam na hlavu nejméně vydajů neproduktivních i vydajů vůbec. Leč stinná stránka toho nejjasněji vysvítá ze zbytku na „ostatní" vydání, vydání kromě státních dluhů a vojska, neboť tu stojí to v Rusku velmi smutně. Ovšem že z číslic těchto lze vyvoditi ohromnost možného dalšího vývoje v Rusku, neboť ostatní státy dnes napínají již všecky síly své, aby finančním požadavkům dostály, i platí to zejména o dvou účastnících „trojspolku"; však jak veliká ohromnost dalšího možného vývoje v Rusku, tak i veliké dnešní opoždění jeho, zejména ve směrech kulturních za státy ostatními.

Netřeba zajisté mnoho slov o významu těchto poměrných číslic. Budiž jen na nejkarakterističtější poměry poukázáno. Jak z tabulky poměrů procentových tak i z vydajů na hlavu jde, že k účelům kulturním i produktivním nejvíce ze všech 6 zemí vynakládá Prusko. Na opáčném konci nalézá se Italie; zde vypadá to nejsmutněji při položkách „státní dluh" a „osvěta"; dle poměrů procentových i na hlavu tlačí státní dluh italský daleko více než vojenství, ač dluh ten dosáhl dnešní své výše zajisté že ponejvíce z požadavků vojenských, za to jak smutně se presentují poměrné číslice pro účele osvětné a tu opět zejména pro elementárné vyučování! — Ohledně státních dluhů co do jich určení podává Kaufmann následovní přehled, leč pouze pro Prusko, Francii a Rusko, — proč oba „spojence" trojspolkové vynechal, nemožno říci, obrázek byl by pak býval sytěji zbarven, ovšem že ne na prospěch „spojenců". Přehled Kaufmannův tento jest:

Státní dluh r. 1892:

	Celkem mill. marek	Na hlavu marek	Pro účele válečné mill. marek	Pro účele míru mill. marek	Pro účele válečné v percentech	Pro účele míru v percentech
Prusko	6.954	227	875	6 079	12·5	87·5
Francie	25.316	658	13.260	12.056	52·3	47·7
Rusko	11.159	118	6.982	4.177	62·6	37·4

Italie dle tabulek Hübnerových má státního dluhu 10.078 mil. marek čili 330 marek na hlavu.

Zbývá ještě srovnati, jak mnoho z různých výdajů státních připadá na jednotlivce.

Státní daně:	Vyžadují na hlavu v markách					
	v Prusku	v Rakousku	v Italii	ve Francii	v Anglii	v Rusku
Všeobecné státní i správní vydaje . . .	1·1	2·3	2·7	2·4	1·6	2·2
Státní dluh	3·2	9·5	14·5	19	12·3	6
Finanční výlohy . . .	9·1	12·5	5·3	6	5·3	1·9
Vojenství	4·3	7·1	7·4	17·2	13·8	5·7
Bezpečnost vnitřní . .	1·5	2	1·5	2·9	2·7	1·1
Vyučování, věda, umění	0·9	1	0·9	2·5	3·6	0·5
Vyučování element. .	0·6	0·6	1·5	1·8	0·2	0·5
Prostředky dopravní .	0·3	0·7	0·2	0·9	0·1	?
Ze státních vydání připadá na státní dluh a vojenství	*7·5*	*16·6*	*21·9*	*36·2*	*26·1*	*11·7*

Zde teprve vyniká poměr obtížení obyvatelstva berněmi a vidno, jak i svrchu bylo vytčeno, že nejlépe na tom jest poplatník pruský, dík ohromným důchodům domaniálním v zemi této. Státní dluh a vojenství takto tíží jednoho obyvatele v Prusku pouze 7½ markami, v Rakousku dvakrát, v Italii třikrát, ve Francii pětkrát tolik berní připadá k těmto účelům na hlavu, poměr tedy jeví se pojednou zcela jinaký, nežli v tabulce předchozí, v níž i příjmy důchodové byly spolu vpočteny. Ostatně netřeba číslicím těm výkladu slovního, an čtenář sám si potřebný komentář snadno učiní.

Byl bych hotov s referátem o brožuře Kaufmannově, chci ale připojiti ještě několik cifer, kteréž dle mého zdání dobře sem se hodí.

V měsíčníku „Die Waffen nieder" uveřejnil Moritz Brasch porovnání vojenských poměrův evropských v letech 1869 a 1892, i jest z podaných číslic zřejmo, jakými „pokroky" může se „civilisovaná" naše Evropa vykázati v posledních 23 letech v této příčině. Chci hlavní číslice zde podati a spolu přidati výpočty procentové. Stálá vojska států evropských měla v době míru mužů:

	1869	*1892*	*Vzrůst v %*
Rusko	550.000	812.000	48
Francie	404.000	540.000	33
Dvojspolek	*954.000*	*1,352.000*	*40*
Německo	380.000	510.000	34
Rakousko	190.000	337.000	77
Italie	120.000	276.000	130
Trojspolek	*690.000*	*1,123.000*	*63*
Anglie	180.000	220.000	22
Turecko	130.000	163.000	25
Španělsko	80.000	100.000	25
Rumunsko	22.000	51.000	132
Belgie	25.000	48.000	92
Bulharsko	25.000	35.000	40
Portugalsko	25.000	34.000	36
Řecko	11.000	28.000	154
Nizozemsko	18.000	25.000	39
Srbsko	10.000	13.000	30
Švédsko a Norsko . . .	30.000	45.000	50
Švýcarsko	—	15.000	—
Úhrnem	*2,200.000*	*3,252.000*	*48*

Takto jeví se věci ve stavu míru, a již zde vidno, které státy nejúporněji vedly sobě v rozmnožování vojska svého, komu tedy dobrodiní „ozbrojeného míru" jest v první řadě děkovati. Následovní přehled ještě více světla poskytne.

Roku	1869	1892 za úplného efektu branných zákonů	vzrůst v %	postaviti mohly vojska: z čehož po ruce jest hned po mobilisaci
Rusko	1,100.000	4,000.000	264	2,451.000
Francie	1,350.000	4,350.000	222	2,500.000
Dvojspolek	*2,450.000*	*8,350.000*	*241*	*4,951.000*
Německo	1,300.000	5,000.000	285	2,417.000
Rakousko	750.000	1,900.000	154	1,050.000
Italie	570.000	2,236.000	292	1,514.000
Trojspolek	*2,620.000*	*9,136.000*	*249*	*4,981.000*
Anglie	450.000	602.000	34	342.000
Turecko	320.000	1,150.000	260	700.000
			322 (+ Bulharsko)	
Španělsko	450.000	800.000	78	300.000
Rumunsko	33.000	280.000	750	153.000
Bulharsko	—	200.000	—	70.000
Portugalsko	70.000	154.000	120	80.000
Řecko	35.000	180.000	415	70.000
Nizozemsko	45.000	185.000	310	110.000
Švédsko)	130.000	320.000	160	166.000
Norsko)		18.000		18.000
Srbsko	25.000	180.000	620	80.000
Švýcarsko	150.000	489.000	226	212.000
Úhrnem	*6,778.000*	*22,044.000*	*225*	*12,233.000*

Přehled státních vydání vojenských:

	1869 millionů marek	*1892* millionů marek	vzrůst v %	Na vojáka průměrně marek *1869*	*1892*
Rusko	493	992	101	895	1220
Francie	471	691	42	1160	1280
Dvojspolek	*964*	*1.683*	*74*	*1.010*	*1245*
Německo	224	562	151	589	1.100
Rakousko	182	314	72	958	933
Italie	141	290	106	1.176	1.050
Trojspolek	*547*	*1.166*	*113*	*794*	*1.040*
Anglie	485	664	37	2.700	3.020
Španělsko	100	143	43	1.250	1.430
Nizozemsko	41	60	46	2.280	2.400
Belgie	30	41	37	1.200	854
Švýcarsko	2	36	1.700	—	2.400
Portugalsko	22	36	64	880	1.060
Švédsko a Norsko	18	36	100	600	800
Rumunsko	14	31	122	636	608
Dánsko	15	29	93	—	—
Řecko	3	19	534	273	678
Bulharsko	—	16	—	—	457
Srbsko	13	19	46	1.300	1.460
Úhrnem	*2.254*	*3.979*	*77*	*1.086*	*1.290*

Jelikož v obnosech těchto jsou spolu zahrnuty vydaje za všecky potřeby vojenské, výzbroj, lodě, pevnosti, nemají číslice ony jiného významu, nežli poměrného. Jinak vidno, že nesouhlasí číslice Braschovy s Kaufmannovými, zvláště co týče se Ruska a Francie,

Dnes tedy jest roční vydání na vojenství v celé Evropě 4 milliardy marek, vedle toho vyžadují úroky a umořování státních dluhů, také většinou k účelům vojenským nadělaných, opět téměř 4 miliony marek, takže celkem Evropa ročně vydá asi osm tisíc millionů marek na státní dluhy a vojsko!

Hlídka hospodářská a finanční.

V Praze, 15. dubna.

Základem všeho veřejného finančnictví jest finančnictví státní, a proto kdo stále chce míti spolehlivý rozhled po vlnění peněžního moře a kdo správně posuzovati chce jednotlivé jevy, jež občas nad hladinu se vymrští, nezbytně musí dobře znáti aspoň hlavní číslice hospodářství státního.

V poslanecké sněmovně říšské rady ve Vídni projednává se právě tento měsíc rozpočet státní. Při malomocnosti vídenského parlamentu lze s jistotou za to míti, že rozpočet přijat bude, jak se na něm vláda s rozpočtovým výborem dohodla, i možno následující číslice považovati za správné.

Státní rozpočet rakouské poloviny říše na rok 1894 v hlavních položkách vykazuje:

Příjem	*mil. zl.*
Daně přímé:	
pozemková	35·7
domovní	30·8
5% z domů daně osv.	2.1
živnostenská	11·7
důchodová	28.9
poplatky exekuční	0.8
úroky z prodlení	0·3
úhrnem	110.3
Daně nepřímé:	
potravní	98·7
sůl	17·3
tabák	56·5
kolky	20·1
taxy a poplatky	37·1
oterie	6.4
mýta	1·1
puncovnictví	0·3
výčep lihových nápojů	1·1
úhrnem	238·5
clo	38·7
úhrnem	*424·8*

(proti roku 1893 + 15.2 mil. zl.)

Vydání	*mil. zl.*
dvůr	4.7
společné záležitosti a zemská obrana	130·2
občanská správa	108·0
pokladniční správa	6·1
stavba železnic	4·5
subvence a státní dluh	168·7
úhrnem	*422·2*

(proti roku 1893 + 14·7 mil. zl.)

Končí tudíž státní rozpočet této poloviny říše na rok letošní přebytkem asi 2·5 mil. zl., rovnováha ve státním hospodářství bude — ovšem dle rozpočtu — opět šťastně zachována a rakouská polovina říše klidně může se stanoviska finančního pohlížeti do nejbližší budoucnosti; dobrý státní úvěr, zračící se vždy v kursu rent, na novo jest odůvodněn.

Pro finančníka polovice rozvahy státní, nadepsaná „vydání“, nemá hrubě dalšího významu, i jest povinností politiků, aby prozkoumali, zda-li stát vý-

daji svými pečuje náležitě o všecky potřeby veškerého občanstva svého. Jinak už je u druhé polovice rozvahy t. zv. „příjmů“ státních; zde křižují se celkové zájmy do té míry, že tato část státního rozpočtu náleží politikovi i finančníkovi. Především konstatujeme, že přímé daně činí třetinu a nepřímé daně ***dvě třetiny*** státních příjmů. Touto pravdou pohříchu posud málo se přivádí k platnosti to, čeho měla by býti žulovým základem. Náš veškeren politický život a zejména veškera politická práva opírají se o placení přímých daní. Jakých značných privilegií požívají na př. velkostatkáři, kteří často pokrčují nad ostatními vrstvami občanstva rameny, poněvadž myslí si, že oni nejvíce ve státu platí daně, a zatím platí veškeří majitelé půdy sotva 12. díl všech státních potřeb. Hrdé domácí pány ve městech, přádelní, železářské a jiné průmyslové barony možno rovněž poučiti o nepatrnosti daní, jimiž přispívají na potřeby státu. A tito lidé vládnou a naopak lidé, kteří nemají ani půdy ani majetku a musí z výdělku práce své hraditi veškeré potřeby státní, jež na občanstvo v podobě daní nepřímých se uvalují a jež většinou se přenášejí na bedra lidu pracovného — nejsou ve státním životě ničím. Do dalších důsledků politicko-finančních už se nebudeme pouštět, přestávajíce na zjištění pravdy, že zvrácená je finanční politika státu, který za největší příspěvky neposkytuje žádných politických práv, kdežto za příspěvky třetinové poskytuje — všech práv.

Uváží-li se, že letošní rozpočet vykazuje znovu stoupnutí vydání skoro o 15 a stoupnutí, vlastně vyšroubování příjmů do výše o více než 15 millionů, zlatých a uváží-li se, že nejkrutější nepřímá daň, tak zvaná daň potravní, která zdražuje nejvíce žití nejchudších lidí, už skoro rovná se všem daním přímým, objeví se zvrácenost finanční politiky ještě křiklavěji.

* * *

K státnímu rozpočtu, jak 3. t. m. výborem poslanecké sněmovně byl předložen, připojen byl výkaz o přebytcích státních, jež počínají r. 1889 (ještě za Dunajevského), pokračují každým rokem; tyto přebytky činily:

Roku 1889	11·1 mill.	}	skutečné
„ 1890	22·2 „		
„ 1891	13·6 „		
„ 1892	7·0 „	}	rozpočtěné
„ 1893	2·1 „		
„ 1894	2·5 „		
Úhrnem . .	58·6		

Poněvadž rozpočtené přebytky bývaly vždy daleko menší, nežli skutečné, možno za to míti, že koncem roku 1894 míti bude nynější finanční ministr dr. šl. Plener pokladních přebytků asi 60—70 millionů zlatých. To třeba si podržeti v paměti, poněvadž při nápravě měny přede vším spolehalo se na tyto stále vzrůstající přebytky státní, aby náprava měny nebyla spojena s obětmi až příliš velikými, a aby ony přebytky tlumily jaksi břemena, jež se novým dílem uvalují na bedra poplatnictva.

K tomu sluší ještě dodati, že ve všech státních pokladnách je stále hotovost — dle ministrova doznání — asi 120 millionů zlatých. A poněvadž dle zákonů o korunové měně opatřil si již ministr vydáním nové zlaté renty 100 mill. zl. (ještě na 83 milliony má právo), vládne tudíž asi 280 milliony, jichž měla se již nyní vydatně využitkovat k dalšímu ráznějšímu postupu v nápravě měny. Ježto poslanecká sněmovna říšské rady v nynějším zasedání svém zabývati se bude zcela jistě ještě dvěma osnovami nových valutových zákonů (o stažení státovek za 200 millionů z oběhu a o nové smlouvě státu s rakousko-uherskou bankou), budeme ještě, snad za měsíc, míti příležitost, podrobněji rozebrati, až kam skutečně dospěla dosud náprava rakouské měny.

* * *

Veliká potřeba peněz nastane snad už brzy, zejména u nás v Čechách, až uskuteční se na říšské radě podaná osnova zákona o stavbě nových místních drah. V Čechách stavěti se budou čtyry lokálky: Benešov-Vlašim, Jindřichův Hradec-Nová Bystřice, snad Svitava-Polička a posléze Karlovy Vary-zemské hranice. Náklad na ně vypočten jest na 100 millionů zlatých a sice přispěje stát 31·1 mill. zl. (čili 27·6%), království české 46 mill. zl. (čili 49·4%) a interesenti 22·9 mill. zl. (čili 23%). Peníze tyto opatří Zemská banka král. Českého vydáním 4% papíru za 76 roků umořitelného; 100 zl. tohoto papíru nabídne za 98 zl. Bylo by si jen přáti, aby tento cenný papír, požívající při správné výplatě úroků i slosovaných částí kapitálu zemské i státní záruky, ujal se zvláště u nás. Podaříli se, že časem tyto dráhy tak se zmohou, jako se za našich časů zmohly skoro všecky soukromé dráhy v Čechách, jichž některé cenné papíry mají teď až desateronásobnou cenu původní hodnoty — vynášejí dle ní! — ať máme ten výdělek také jednou my! Zvláště když při papíru tom není zhola žádného nebezpečí, poněvadž ručí za něj i země i stát.

Mnohý milionář vídeňský nebyl by se stal milionářem — poukazujeme prostě na hlavního akcionáře české severní dráhy, známého pana Reitzese — kdyby se před lety u nás bylo rozumněji jednalo. Ale marně bycha honit. Co dosud se zanedbávalo z pohodlí a nevědomosti, déle už se zanedbávati nesmí, jinak přirozený spodní proud smete s povrchu všechny veličiny, které nestačí úloze, k níž se hrnou a tlačí, poněvadž někde dosud vynáší i — „nic nedělati".

* * *

Dosti zajímavým jevem na rakouském peněžním trhu jest okolnost, že letos máme peněz o 20 milionů zl. méně v oběhu, než bylo současně tou dobou loni. Vysvětlení tohoto úkazu podává vídeňská bursa. Loni tou dobou ještě byli přední finančníci radostí u vytržení nad skvělými výsledky, jichž se dodělaly konverse státních rent, a spekulace všecka opojená útokem hnala na všechny kursy, aby jim pomohla do výše, na kterou — dle jejího přesvědčení — patřily. Neblahé následky této ztřeštěnosti, proti níž nikdo nic nepodnikl, brzy se dostavily; rakouské cenné papíry, lákané vysokými kursy vídeňskými, hrnuly se o překot do Vídně, nastala pravá záplava trhu peněžního papíry, jež putovaly z ruky do ruky, až konečně se ztrátou pro předposledního majitele někde uvízly, a platební bilance naší říše se pošinula. Kdežto v letech dřívějších více se od nás vyváželo než k nám dováželo, pročež naše požadavky za cizinou bývaly vždy větší, než byly požadavky ciziny za námi, teď pojednou dovozem cenných papírů a zlata dovoz náhle převýšil vývoz, a výsledek všeho byl neobyčejně rychlé stoupání ažia na zlato, o němž krátkozrací lidé mysleli, že už není možno. Tehdejší finanční politika ministerstva i diskontní politika rakousko-uherské banky byly pode vší kritikou; nechávaly prostě vídeňskou a zvláště peštskou spekulaci řáditi, až se sama utloukla; pohříchu stalo se tak dosti pozdě, a od té doby nemůžeme se zbaviti nešťastného ažia.

Letos tento měsíc dívá se spekulace střízlivěji do světa a budoucnosti. Od prosince až do polovice března vyháněla sice poznovu kursy všech papírů — renty už nechala na pokoji, poněvadž si loni popálila na nich prsty — do výše; u papírů bankovních předstírala k tomu důvody ve skvělých výsledcích, jichž se banky zvláště při státních operacích dodělaly atd.; u každého papíru už se našel nějaký důvod. Ale sotva ustřihaly se letošní kupony a vyplatila se dividenda, nastalo utišení, a proto máme nyní v oběhu peněz o 20 mil. zl. méně, než loni, poněvadž spekulace odpočívá. Při té příležitosti máme za svou povinnost poukázati na veliký nešvar, jaký se teď u nás ujímá; jednotliví směnárníci předstihují se novinářskými inserty v prorokování, jak skvělou budoucnost některé papíry mají, a lákajíce, a přímo vyzývajíce obecenstvo, aby ty neb ony akcie koupilo, žádají závdavek toliko

200—400 zl. Ježto bursovní závěrky v akciích dějí se po 25 akciích (příkl. vídeňského úvěrního ústavu 25 akcií při kursu 340 zl. bylo by za 8.500 zl. bez úroků a dohodného, 25 akcií státní dráhy po 330 zl. bylo by za 8.250 zl.), jest suma, kterou směnárníci žádají, přímo směšná; stačí sotva některý den na urovnání diferencí, když kurs náhle o 5 zl. stoupne nebo klesne. Kdo však jednou vleze do klepet směnárenských, jako by zapsal duši.

Toto počínání směnárníků pražských — ostatně i některé banky jednají podobně, ostýchají se však veřejnosti a proto klientům svým zasílají jen „důvěrné" pokyny — jest vlastně výslednicí jednání jistých lidí ve Vídni, kteří na tamní burse známi jsouce pod jménem různých kulisáků, nějakou dobu vždy o překot pracují k tomu, aby pokud možno největší množství některého papíru, jehož kurs rychle vyhánějí do výše, v obecenstvu odbyli; a v tom jim pražští směnárníci za nějaký rebach pomáhají; jakmile se jim to podaří — oni stále prodávali se značným užitkem — zůstaví onen papír i obecenstvo dalšímu osudu, a po nějaké době kurs stejně rychle klesá, a výsledek bývá, že postrašené obecenstvo prodává se škodou atd. K podobným věcem by politické denníky naše neměly propůjčovati svoje sloupce, zvláště když v redakční části jejich jsou správné bursovní úvahy více než bílou vránou, která jako by náhodou odněkud do listu spadla.

Emil Ludvík.

Úkoly sněmu král. českého v oboru záležitostí zemědělských.

Napsal Dr. *J. Dvořák.*

(Dokončení.)

Podobně za jinými státy jsme i co do meliorování pozemků, polí i luk. Z 3·5 millionů *ha* půdy bylo v království českém do posledních let odvodněno toliko 400.000 *ha*; 1·7 mill. jiter polí a luk v Čechách trpí dosud vlhkem.

Jest dokázáno, že náklady na meliorace vyplácejí se 20—100%. Musí býti ovšem náklad na melioraci v přímém poměru k zvýšenému jí výnosu pozemku. Nízký stav a nepatrná výnosnost našich luk vysvítá zřejmě z dát inž. Fišera, dle něhož sklizeno bylo v Čechách suchého sena od 1878—1888 po 1 *ha* luk 26·2 *q*, kdežto v Bavořích sklizeno bylo po 1 *ha* luk 50·2 *q*, v Badensku 43·9, ve Virtembersku 43·4, v Elsasku 45·6, v celém Německu 32·4 *q*. Je tudíž v Bavořích při stejných téměř poměrech půdy s námi výnos luk téměř dvojnásobný. V Bavořích vzrostl meliorováním výnos luk po *ha* ze 20 až 65 *q*, z 15 na 55 až i 60 *q*. I kdyby tedy sklizeň luk v Čechách meliorováním zvýšena byla jen na polovici průměrné sklizně v Bavořích — tudíž o 25 *q* na *ha* — klidili bychom o 13 mill. *q* suchého sena více než dosud.

I Uhry vynasnažují se, aby dohonily, co bylo zanedbáno. Mimo jiné poskytují prostředky k vzdělávání dostatečného technického a odborného personálu, tak že byly v Uhrách již na 400.000 jitrech proti našim as 8000 jitrům prací melioračními ukončeny. Mimo to poskytlo v Uhrách 34 státem podporovaných společností ochranu před záplavou 2,667.363 jitrům půdy.

Nezměrná důležitost regulací a meliorací prokázána jest mimo to i ohromnými ztrátami národního majetku, jež působí záplavami rozpoutané vodstvo následkem neregulovaných toků vodních. Podle mých výpočtů na základě úředních dat z ministerstva financí odepsáno bylo následkem živelních pohrom na dani v období od r. 1888—1891 v naší polovici říše úhrnem 1,353.574 zl. a v následním šestiletí 1,828.770 zl. Průměrem odepsáno bylo v 4letém onom období ročně 338.393 zl. a v posledním 6letí 304.795 zl.

Poněvadž v naší polovici říše připadá na 100 zl. čistého výnosu 22·7 zl. přímých daní, a poněvadž při poslední úpravě pozemkových daní byla přijata zásada, že výdaje na zdělání půdy lze na 80—99 čítati, páčí se čistý katastrální výnos při nízkém čítání na 10—20% hrubého výnosu. Dle tohoto celkem spolehlivého klíče možno čítati v 4letém onom období průměrné roční ztráty čistého výnosu na 1,490.718 zl., ztráty hrubého výnosu 14,907.180 zl., a za posledního šestiletí ztráty čistého výnosu na 1,343.017 zl., hrubého na 13,430.170 zl. Jediná povodeň r. 1884 v Haliči pohltila sumu 13,700.000 zl.

Nejblahodárnější a nejvýnosnější investicí byla by soustavná regulace vodstva a meliorace mokrem trpících pozemků v nejzanedbanějším, macešsky nejvíce odstrkovaném za to však dosud přece v nejproduktivnějším a nejpoplatnějším království českém, k čemuž podati mohu velikou řadu dokladů.

Z uvedené úhrnné sumy odepsaných daní v této polovici říše l. 1888—1891 připadá na království české 843.210 zl. čili 62·3%, a v posledním 6letém období 891.908 zl. či 48·7%. Připadá tedy na všecky ostatní země v této polovici říše 37·7—51·3% veškerých ztrát, tedy průměrně méně než na samotné Čechy.

Průměrně bylo ročně odepsáno následkem povodní v království čes. za ono 4leté období daní 210.802 zl. a za posledního 15letí, z něhož zemědělství naše v posledním roce utrpělo značných ztrát trvalým suchem, 148.651 zl. Číselná tato data nasvědčují, že obnášela v království českém ztráta čistého výnosu následkem povodní během onoho čtyřletí průměrně ročně 928.643 zl. a za posledního šestiletí 654.850 zl.; ztráta hrubého výnosu v prvém období 9,286.430 zl. a v druhém období 6,548.500 zl.

Tyto číslice jsou výmluvným a nezvratným důkazem, že v prvé řadě a nejvíce potřebují úpravy řeky král. čes., jež v míře nejrozsáhlejší pustoší majetek poplatnictva. Dokladem toho jsou i data o pohromách lokálních na jednotlivých řečištích.

Tak bylo v území od Josefova ke Hradci Král. od r. 1886—1889 průměrem 5000 zl. daní následkem povodní odepsáno. Od r. 1888 do r. 1892 byla krajina tato pětkrát stížena povodní a bylo zaplaveno 5475—9723 jiter úrodných pozemků, tak že lze škody na tomto tak zv. zlatém prutu na 4½—7½ mill. zlatých ceniti.

Miniaturním obrázkem spoust povodňových na dolním toku Úpy a Metuje jsou úřední data, dle nichž od r. 1889—1891 pouze v 8 obcích následkem povodní ročně průměrem 4466 zl. odepsáno, ano r. 1892 bylo dle neúředních dat odepsáno v okresu Jaroměřském daní kolem 20 tisíc zl. Dle udání poslance Dr. Rosera a Hallwicha bylo od r. 1880—1888 v údolí řeky Úpy povodněmi více než za 1 mill. zl. majetku zničeno.

Uvedená data jsou netoliko důkazem nevyhnutelné potřeby úpravy vodních toků v Čechách nýbrž i veliké výnosnosti investicí odvodňovacích a zavodňovacích.

K tomu jsou dle vynikajícího našeho odborníka posl. Kaftana hydrografické poměry království českého, jehož obvod tvoří pro sebe docela samostatný s žádným jiným říšským obvodím nesouvisící celek, velice příznivy. Jako v žádné jiné zemi bylo by možno českých řek užíti netoliko k síti důležitých vodních cest nýbrž i výtečně přizpůsobiti zavodňování a odvodňování půdy. Dle výpočtu z posledních let stála by soustavná regulace řek v království čes. 200 mill. zl. Sám posl. Rutovský, jenž ve vývodech svých nejevil nikdy zvláštní přízně k vlasti naší, přiznal, že „země naše sumu tu potřebuje".

Než v království českém prokázati lze hojnými daty netoliko potřebu upravení vodstva nýbrž i nejvyšší nutnost, aby provádění podniků regulačních a melioračních bylo urychleno. Vlastní naší váhavostí přišlo

království české od r. 1884 do nynější doby poměrně nízkým příspěvkem ze státního melioračního fondu o 927.136 zl. až 1,591.441 zl., anať zaplatila země naše do konce r. 1893 v hotovosti 1,586.996 zl. až 2,251.303 zl. a obdržela nazpět toliko sumu 659.860 zl. tudíž pouze 9%. Halič obdržela v tétéž době 2,192.894 zl. čili 30·4% tudíž o 21·3% více než Čechy. V poměru k výměře obdržely Čechy na 1 *ha* 12 zl. 68 kr., kdežto Halič 27 zl. 34 kr. Z fondu říšského na zahražování bystřin nedostalo se království čes. od roku 1883—1889 z vydané sumy 1·86 mill. zl. ani krejcaru, teprve od r. 1891 a 1892 dostalo se na zahražení bystřin Rakovnických dvakrát po 17.000 zl. a jednou 15.621 zl. a na zahražení bystřin Litavky dvakrát po 16.000 zl.

Ze státního fondu uděleny byly do r. 1892 podpory v Čechách toliko na úpravu Mrliny, Loučné a Lodrantky, Saubachu a na meliorace na Hořicku, roku 1893 mimo to na úpravu Zlatého a Běšenského potoka a dodatečný příspěvek na úpravu Saubachu. Od r. 1888 bylo jednak hotovo jednak nachází se v úředním jednání 10 velkých regulačních a melioračních podniků s okrouhlým rozpočtem 5,398.705 zl.

Jsou to mimo dva podniky, upravení Litavky a Loučné s Lodrantkou, na něž udělena byla již r. 1892 státní podpora, následovní projekty: Upravení Chrudimky a Novohradky, Výrovky, Doubravky, potoka Čertíka, horního toku Ohře, Cidliny, Metuje a Botiče. Zemský sněm poskytl pro r. 1893 a 1894 podpory: na upravení potoka Ohništanského, Saubachu, Mrliny (dodatečně), Radovesnického potoka, Jizery, Dobrovky, na odvodnění území Záluženského, k upravení Stříbrného potoka, k zahražení roklin a bystřin potoka Skřivanského, na odvodnění polnosti v Hradišti, jakož i na podporování menších melioračních podniků 10.000 zl.

Nezbývá mi místa, bych jmenovitě uvedl ještě velikou řadu projektů, jež nejsou jednak ještě provedeny, jednak zápasí s potížemi našeho duchamorného úředního jednání.

R. 1890 stanovil zemský sněm český, aby byla vláda vyzvána ku zvýšení dotace z říš. melioračního fondu na provádění příslušných projektů v království českém, a kdyby nestačil, na přiměřené jeho zvýšení. A skutečně byl zvláštním zákonem r. 1892 říšský fond zvýšen z původních 500.000 zl. na 750.000 zl. Poněvadž však pro stálé naše opozdování s předkládáním hotových projektů království české do zvýšeného říšského melioračního fondu sice zvýšený příspěvek platilo, avšak v příjmech jako před tím zkracováno bylo, viděl jsem se nucena již r. 1892 podati na sněmu českém návrh na urychlení technického provádění a úředního jednání o projektech melioračních a regulačních. Osud nepopíratelně závažného tohoto návrhu, jenž teprve dva dny před ukončením posledního zasedání po velikých nesnázích vybředl z komise zemědělské, jest nám novým smutným důkazem, jak my sami zrychlenému provádění projektů regulačních a melioračních rozumíme. Úzkostlivý pan zpravodaj nedovedl povznésti věcný a dalekosáhlý jeho obsah pro naše zemědělství nad docela všední, osobní ohledy, a věnoval téměř polovici své zprávy osobě přednosty technické kanceláře a polemice jeho proti jednomu z mých dotazů, jenž neměl s návrhem celkem nic společného.

V návrhu svém kladl jsem váhu na potřebu svolání ankety znalců, jež by učinila přesné návrhy v příčině žádoucích změn nedostatečného vodního a expropriačního zákona, na zjednodušení řízení ediktálního a konkurenčního, na udělení jednotné instrukce všem c. k. okresním hejtmanstvím ohledně urychleného vyřizování projektů, na zřízení zvláštní kanceláře pro vodní stavby u c. k. místodržitelství s dostatečným personálem a na větší právomocnost c. k. místodržitel-

ství, na decentralisaci zemědělsko-technické kanceláře zřizováním okresních či krajských expositur a jiných reform kanceláře této.

Posl. Kaftan přimlouval se za zřízení obvodních zemědělsko-technických inspektorátů v jednotlivých důležitých povodích našich řek, jimiž by se usnadnilo rychlé vypracování projektů, a které by bděly netoliko nad účelným prováděním meliorací, nýbrž péči měly o udržení hotových projektů melioračních a regulačních v dobrém stavu. Podobné inspektoráty osvědčují se znamenitě v Bádensku, v Elsasku a v Uhrách. Dále přimlouval se o spojení zemědělsko-technické kanceláře s oddělením tochnickým zemsk. výboru v jeden celek a za reformu organisace stávajícího stavebního úřadu místodržitelského, jenž jest hlavní příčinou průtahu podniků regulačních a melioračních.

S návrhem zpravodaje národohospodářského výboru, ryt. Proskovce, v peticích o regulaci Labe na zřízení státní kanceláře pro stavby vodní pro celou říši se sídlem ve Vídni, s nímž i koll. Kaftan souhlas projevil, nemohl bych na základě mnutných zkušeností souhlasiti a vyslovil jsem se ve sněmu i v říšské radě pro úplnou decentralisaci vodních stavebních úřadů, jakož i pro decentralisaci říšského fondu melioračního.

Ku konci dotknu se ještě toliko několika slovy některých pro zemědělství ležitých pokynů a návrhů, jež náleží k úkolům sněmu království Českého. Návrh můj a koll. Teklého na zvelebení chovu skotu, jenž již roku ského ve druhém čtení byl jednomyslně přijat, neměl bohužel na rozpočet na 1894 žádného vlivu. Zemský výbor zamýšlí toliko z položky 23.000 zl. na né zemědělské úkoly poskytovati podpory družstvům hospodářským, jež by ku elebení chovu skotu se ustavily. Definitivní provedení návrhu v plném jeho sahu uvázlo dle sdělení p. zpravodaje zemského výboru průtahem přípravných cí v českém oddělení zemědělské rady. Že provedení návrhu stalo se po lonm nedostatku píce a hromadném prodeji a zabíjení skotu velmi důležité, ježto vstaly veliké a citlivé mezery v stájích našeho rolnictva, které nesmí zůstati vyplněnými, nemá-li z toho vzejíti rolnictvu škoda nezměrná, jest nepochybno. ič zřídila již r. 1892 ku zvelebení chovu skotu fond 50.000 zl. a stanovila že poskytovati bude na delší řadu let k tomuto účeli roční dotaci 30.000 zl. lovství České zůstalo však i za Dol. a Hor. Rakousy a za Alpskými zeměmi. ybychom i my věnovali k tak produktivním investicím z prostředků zemských í sumy, přinutili bychom tím i vládu k udílení větších podpor zemi naší.

Návrh můj, Teklého a Doležala na zvelebení chovu vepřoho dobytka došel konečně po klopotné cestě milosti komise rozpočtové a ědělské, takže na to pojato bylo do letošního rozpočtu 2000 zl. Jest to sice měrně velice skrovnou podporou tak zanedbanému u nás odvětví zemědělskému, není pochyby, že přece přinese mnohé zdárné ovoce a bude mocnou pobudkou, v příštích letech byla přiměřeně zvýšena. Dle zkušeností v jiných zemích ytých bude žádoucím, aby poskytovány byly k utlumení zhoubně řádící čerky přiměřené podpory na stavbu vzorných chlévů, a aby zavedeno bylo všené očkování vepřů osvědčenou látkou Pasteurovou, jež se i v Uhrách s veúspěchem provádí.

Vedle škod povodňových shora uvedených, jsou také následkem požárů né škody. V posledním 6letí od r. 1885—1890 bylo jich způsobeno v Čeúhrnem 38,188.751 zl. roční průměr obnáší 6,364 791 zl. Ztráta způsopožáry lesů v Čechách páčí se průměrem ročně na 4011 zl. Možno íž ztráty národního majetku v království českém následkem ch živelních pohrom vůbec v období posledního šestiletí iti průměrem ročně na 19½—20 millionů zlatých.

Ztráty spůsobené pouze krupobitím v posledním 6 letí páčí se ročně u nás průměrem na 4,786.168 zl., obnáší tudíž roční ztráta čistého výnosu 492.462 zl. a ztráta hrubého výnosu 4,924.630 zl. (Dle „Statistisches Handbuch" pro r. 1893 4,786.168 zl.)

Dle dalších vlastních mých výpočtů obnáší v onom šestiletí plocha v Čechách krupobitím stižená průměrem 151.266 ha. či 5·76% celé plodné půdy v Čechách, počet dní krupobití čítá průměrně 107, počet obcí průměrně 886, počet pojištěných stran průměrem 4111 či 12%, a počet nepojištěných 34.262 či 88%. Výše nepojištěných škod možno při 12% páčiti průměrem ročně na 4,211.820 zl. a výši pojištěných škod krupobitím toliko na 574.340 zl., tak že zůstává neuhražená ztráta kolem 4,211.828 zl.

Z toho vysvítá veliká důležitost zemských pojišťovacích ústavů proti živelním pohromám pro naše rolnictvo. Leč veškeré dosavádní snahy zástupců zemských pojišťoven rozbíjely se o tuhý odpor zejména cizích pojišťovacích ústavů, jež bohatnou z českého rolnictva a jež sumy vytěžené zavážejí do ciziny. Uvážíme-li konečně, že dle dat z posledních let ztrácí rolnictvo v této polovici říše pádem a nemocemi dobytka 8—9 millionů zl., uzná každý velikou důležitost zemské pojišťovny proti pádu dobytka.

Než jednak upjatost naše a nedostatek vzájemné důvěry a podnikavosti, jednak centralism, jenž dusí a tlumí veškerý život kulturní a hospodářský v naší vlasti a nás ochuzuje, nedovoluje ani, abychom mimo uvedené zemské ústavy zříditi si mohli pro naše zemědělství důležitou ano nevyhnutelnou zemskou statistickou kancelář, o niž poslanec Adámek dosud marně se zasazoval. Ústav tento byl by pro nás zrcadlem, v němž bychom jasně viděli úpadek mnohých důležitých odvětví národohospodářských, nalezli však i pobídnutí k intensivnější práci.

Byly mimo jiné i národnostní rozpory osudnými pro naše národní hospodářství. Rozdělením zemědělské rady ve dva odbory vzrostly značné výlohy na administraci, kteréž byly by mohly býti obráceny k účelům hospodářským. Sotva pak podána byla vládou předloha o hospodářských společenstvech, již pronešena byla v kruzích německých snaha po novém rozštěpení této nové instituce, místo aby podána nám byla ruka k odstranění zhoubné pro tuto instituci centralisace.

Po dlouhé době ozval se opět v zemském sněmu ústy posl. Hallwicha smířlivý hlas z řad zástupců německých našich krajanů, ač neměl-li býti pouze labutím zpěvem neb svůdnou volavkou; po dlouhé době vyskytl se mimo to v listech německých, které uvykly si nás soustavně toliko hanobiti, hlas po smíru obou národností v Čechách. Pro naše národohospodářské poměry má následovní stať v Montagsrevue ze dne 12. února zvláštního významu a zasluhuje, abych ji v úryvku reprodukoval: „Nelze ani vyměřiti velikost hospodářského zisku, jakou by měl za následek mír mezi Němci a Čechy. Přirozeným spojencem Němců byl by pokročilý český národ. Říše tato potřebuje především míru mezi národy vůbec, a mezi národy rakouskými především míru mezi Němci a Čechy". Kdyby pronešené tyto zásady nalezly opravdového a žádoucího ohlasu v obyvatelstvu německém naší české vlasti, nabyli by konečně naši němečtí krajané přesvědčení, že zástupcové českého národa domáhají se samostatnosti království českého a státního práva jedině za tou příčinou, aby společnou nám otčinu hospodářsky a kulturně povznesli na onu výši, na níž druhdy se nacházela ku blahu obou národností této země.

Hlídka zdravotní.

Dr. F. H. ***Tyfová epidemie v Praze.***

Začátkem letošního roku vypukla v Praze epidemie tyfová, která posunula městskou otázku assanační opět poněkud v popředí. Při tyfu, jakožto nemoci infekční, platí podobné zásady zdravotnické jako při jiných chorobách epidemických, a má tedy věc ta význam dojista širší, nejen lokální, zvláště poněvadž se týká našeho hlavního města.

Šíření tyfu podmíněno jest zvláštními bacily; infekce státi se může stykem s osobou nemocnou (vzduchem), nebo stykem s výměty nemocných. Tu však nemoc zasahuje jen jednotlivé osoby. Epidemicky šíří se hlavně tím způsobem, že s výměty nemocných dostávají se zárodky, nemoc podmiňující, do půdy a odtud, naleznou-li příznivé podmínky, rozšiřují chorobu — jakou cestou, o tom náhledy se různí jako při choleře. Jako při této tak i při tyfu tvrdí se dle „theorie pitné vody“ (Kochovy), že zárodky vnikají z půdy do vody a požitím této, že nemoc se roznáší dále. Mínění své opírají přívrženci této theorie mnohými důvody*) — tak mezi jinými četnými příklady (abychom uvedli nejznámější), ukazují na sirotčinec v Hallu, který zásobován byl 2 vodovody. V sirotčinci vypukl tyfus, a tu bylo zjištěno, že toliko ti chovanci, (ano i hosté), kteří požívali vody z jednoho z těchto vodovodů, onemocněli tyfem (39·8%), kdežto část druhá, jež pila vodu z vodovodu druhého, zůstala ušetřena. Vyšetřováním zjistila se špatnost vody prvého vodovodu a uzavřením jeho unikla epidemie. — Jiný případ neméně poučný udál se v Londýně r. 1873 za tyfové epidemie, při níž zjištěno, že jen ty osoby (v různých částech města bydlící) onemocněly, které odebíraly mléko z jistého mlékařského ústavu, kde se nádoby omývaly (snad i mléko mísilo) vodou ze studně, podezřelé znečistěním výkaly tyfosními. — V Klosterneuburku u Vídně vypukl tyfus r. 1886 v kasárnách, a tu onemocnělo ze 600 vojínů 321, a ve vodě, již tito požívali, nalezeny bacili tyfové. (Mimo kasárna neonemocněl nikdo, a tudy odpadá podezření, že by z půdy infekce vznikla). Obhájcové theorie pitné vody ukazují dále na města, kde po zavedení dobré vody zmenšena také endemie tyfová. Nám leží nejblíže Vídeň: tam až do r. 1873, kdy otevřen vodovod, přinášející zdravou alpskou vodu, bylo případů tyfu ročně průměrně 685. Čím více však rozváděna byla dobrá pitná voda, tím méně bylo lze zaznamenati onemocnění tyfem, až r. 1883 bylo 186 a r. 1884 již jen 96 případů.

Učení, o němž jsme právě mluvili, přijato většinou, ačkoli mínění druhé, Pettenkoferem hájené, dokonce vyvráceno posud není. Dle druhé této theorie (tak řečené theorie spodní vody) tvrdí se, že epidemie tyfová závislá jest na stoupání a kle-

*) Hygienické přednášky prof. Kabrhela.

sání spodní vody. Klesnutím spodní vody vysýchají vrchní vrstvy půdy, ve které bacil tyfový z výmětů sem se dostavší rychleji se množí, ze vzduchu půdového pak do atmosféry se dostává a infekci působí. (Jiní vysvětlení podávají jiné tvrdíce, že při klesání vody strhne tato s sebou zárodky z povrchních vrstev půdy do hloubky a tím způsobem, že dostanou se do pramenův a studní). Pettenkofer odvolává se na Mnichov, a ukazuje, že ačkoli tam zavedena dobrá pitná voda, endemie tyfová přec nezmizela, ale klesala a stoupala stejně se spodní vodou. Teprve když začaly práce assanační, ubývalo tyfu a ubývá stále, poněvadž půda se stává čistší. Tak umíralo v Mnichově 1852—59 ročně 242 individuí, v r. 1882—84 již jen 17. (Jiné důvody béře Pettenkofer pro svou theorii z epidemií cholerových). A také poslední epidemie tyfová v Praze mluví pro theorii Pettenkoferovu — městský fysik zjistil, že po náhlém klesnutí vody koncem prosince následovalo za tři týdny onemocnění tyfem; a jako hlavní podpůrné momenty šíření se choroby této uvádí nedostatek kanalisace a zdravé vody pitné (mimo to ovšem závady místní, jako přeplnění bytů, nečistota, (blízkost Botiče a p.) Kanalisace pražská jest naprosto nedostatečná: kanalisační síť pochází většinou z počátku tohoto století, jest provedena beze všeho pořádku, stoky samy jsou mělce založeny, v některých částech (VII.) kanalisace vůbec není provedena atd. A což pitná voda, jež svou špatností stala se již přímo pověstnou! Voda ta (ze studen veřejném používání odevzdaných!) zkoumána bakteriologicky v ústavě prof. Hlavy (Dr. Honl v 9. č. Č. č. l.) a tu nalezena z 62 studen, jež označeny byly dle chemického zkoumání jako vody „lepší", jedna třetina zavržení hodnou. A jako příčinu hlavní uvádí Dr. Honl jednak špatný způsob odvádění fekalií, jednak špatnou kanalisaci, která dopouští, že nezdravé zárodky vnikají ze žump a stok do studen.

Co se týče prostředků, jež při epidemii se odporučovaly, byly to hlavně desinfekce a pití vody buď ze studen veřejně označených nebo vody převařené. Desinfekce tak, jak se provádí, nemá významu žádného, poněvadž se nemůže prováděti konsekventně v každém případě a to řádně (ovšem nákladem obce a pod dohledem lékařským). Co se druhé rady dotýče, viděli jsme s hora, jak bezpečiti se můžeme na studny i veřejně jako bezvadnou vodu chovající odporučené. Rada pak, aby požívána byla voda převařená, hodí se toliko úzkému kruhu obecenstva, těm, kteří mohou si dopřáti také ledu, aby nechutnou vodu převařenou aspoň ochlazením lahodnější si učinili.

Patrno, že se co do prophylaxe může jednati toliko o 2 momenty hlavně o kanalisaci a dobrou pitnou vodu. Assanací docílíme však nejen toho, že zmenšíme endemii tyfovou, která průměrně vyžaduje v Praze (vyjmouc předměstí) 40 onemocnění měsíčně, ale odstraníme tím epidemie jiné, často tyfus doprovázející (jako právě spalničky), nebo zabráníme dalšímu se šíření nemocí infekčních, jež odjinud k nám snadno se mohou dostat (cholery, skvrnitého tyfu a p.) a konečně budeme míti zbraň také proti jiné epidemii, jež u nás zuří stále. Jsme to zvláštní lidé — nemoci, která 2—3 měsíce trvá, se děsíme, co zatím jiného nepřítele, jenž rok co rok v řadách našich řádí rok rokem děsněji, jako bychom neviděli. Míním tuberkulosu. Touto nemocí umírá v Praze ročně 1387 lidí (v celé Evropě 3 z tisíce, v Německu 150.000 individuí ročně). To jest toliko počet úmrtí, tedy není v to zahrnut úplný počet onemocnění. A proti tomuto nepříteli skládáme ruce v klín, a přece máme rovněž proti němu podobnou zbraň jako proti tyfu (i choleře a ostatním infekčním chorobám) — assanaci. Vždy přece nemusíme experimentovati, začínati s pokusy, můžeme opříti se o jisté výsledky. Mimo příklady shora uvedené (Vídeň, Mnichov) dovoluji si uvésti ještě města anglická, jaká zde byla úmrtnost (na 10.000 obyvatel) tyfem a tuberkulosou před i po assanaci:

	Tyfus		Tuberkulosa	
	před ass.	po ass.	před ass.	po ass.
Bristol	10·0	6·5	31·0	25·5
Macclesfield	14·2	8·5	51·5	35·3
Warwick	19·0	9·0	40·0	32·3
Dover	14·0	9·0	26·5	21·2
Leicester	14·75	7·75	43·3	29·2

Ve Vratislavě klesla úmrtnost při tyfu ze 150 úmrtí, připadnuvších roku 1863 na 100.000 obyv., až na 30 r. 1882; v Drážďanech ze 138 r. 1859 na 14 r. 1882.

Ovšem nesmíme se domnívati, že zavedením kanalisace a opatřením bezvadné pitné vody jest vše spraveno. Nesmíme zapomenout na třetí hlavní podmínku zdraví — čistý vzduch. Ten zlepší se zajisté rovněž vyčistěním půdy, a o čerstvost jeho dbáti dále musíme zakládáním parků uvnitř měst, širokými ulicemi, vysázenými stromořadím; vzduch musí míti přístupu do příbytků, proto nebudou se dovolovati podzemní byty a ještě méně podzemní dílny, nebudou se zastavovati nádvoří — bohužel vše toto jest dosud u nás více méně zbožným přáním, jak i v nově vzrůstajících městech našich vidíme (Vinohrady, Karlín, Žižkov).

A ještě douška. Když r. 1847. za epidemie tyfové ve Slezsku byl tam vyslán Virchow za příčinou studia nemoci té, tu odporučoval jakožto nejprvnější lék sociální reformy. I při pražské epidemii nynější byly chudší třídy postiženy nejvíce.

„V první řadě zameziti, aby zárodky nemocí nemohly vzniknouti, kde však to zameziti nelze, třeba dbáti, aby se staly neškodnými, dále assanace obcí, zlepšení morálních, tělesných i materielních poměrů — to jsou zbraně, jimiž nejlépe lze bojovati proti epidemiím". (Gaertner).

Z naší doby.

Kronika.

T—. „Každodenně nové zprávy, každodenně jinačí. Hned jsme pevni, svorni, jednolití, zítra křičí, že jsme rozháráni, hned třeba prováděti doplnění programu, zase jsme již tak daleko, že možno podnikati akce státnické". (Jihlavské Listy). „Bezvládí, anarchie nebuší již na dveře, už se mocně rozlízá v táboře" (Čas). „Co nyní se děje, jest ve mnohém smyslu bezhlavost. A komu jde o věc, a ne o osoby, ten musí dbát, aby došlo k nápravě, dokud úplně nezabřednem" (Vyšehrad). Process rozkladný dosavádních našich politických stran pokračuje rychleji, než se dalo očekávati" (Čes. Stráž). „Lze plným právem mluviti o nervositě v našem politickém životě" (Rad. Listy). Tedy rozháranost, rozklad, bezhlavost, nervosita, bezvládí — anarchie! — Utěšené obrázky; dvojnásob utěšené, považíme-li, že nekreslí je Hlas Národa. A obrázky pravdivé: ne-li snad ve všem všudy skutečného stavu, tož jistě všeobecné nálady.

Prožíváme opravdu hrozné chvíle. Sklíčenost střídá se s bezmocným vztekem; v ústech je hořko, a hlava je těžká. Trapná nejistota nás svírá, a půda chce se vám mizeti pod nohama. Jako byste padali. Všude kolem sebe vidíte nechuť a podrážděnost, a obé se vás konečně také zmocňuje, aniž si jasně uvědomujete proč.

Nervosita? Rozklad? Anarchie?

Plzeňská výprava proti pokrokové straně a do nekonečna se táhnoucí novinářský spor o témže předmětu, každodenně jinačí! — nové punktace za zády národa a ostatní neveselá odhalení Vyšehradu, — jedenáctý a dvanáctý duben na říšské radě — a ten věčný spor o taktiku a koalici, zatím co ztrácíme Bezděčín a v brzku snad ztratíme Třebenice; — jaký to neutěšený, smutný stav!

Utápíme se v řečech a novinářských článcích — a nepracujeme nic. Vedeme spory o taktiku, a voj, o nějž se přeme, není vůbec na bojišti. Hádáme se o program, vyhazujeme se navzájem ze strany a nevšímáme si, jak německví se pomalu ze severu valí níže a níže. Budeme míti v brzku nepřeložitelnou Jeníšeinovu a snad i Barákovu ulici, — a dáme se překvapiti zprávou, že v Troji u Prahy zvítězili Němci.

Zaslechl jsem nedávno rozhovor:

„Je nás jako much a jsme jako mouchy".

„Ba, nejlepší pokrokáři jsou v Budějovicích; tam upsali 400.000 zl na český pivovar".

Škorpení nemá u nás konce. Začněte o čemkoli, z vážné diskuse máte hnedky polemickou rvačku. A běda, objeví-li se kost, která se hodí k ohryzování, hned se na ni vrhne smečka lidí, jež už půl roku neměla na co myslet, a s chutí se o kost serve. Nikde na světě není možno s takovou ignorancí a nadutostí mluviti o věcech, které jen při trochu pozornosti by byly každému přístupny, jako u nás.

Nervosita? Rozklad? Úpadek? Ten že už by měl klepati na dveře? Dobře pověděl Český Venkov, že neustále čekáme, kdy začíti. —

Úpadek snad ne, ale anarchie, bezvládí?

Ba anarchie! Ale ani ne tak vnější, ani ne ten nedostatek organisace, ten slabý exekutivní výbor, (který proti listům dává prohlášení, místo aby poslance donutil k plnění povinností) — ne ty různé, sobě odporující projevy poslanců, to vše dalo by se snadno napraviti, kdyby tu nebylo anarchie daleko horší, hlubší, tíže vyléčitelné... Bezvládí zásad. Jen tehdy může býti politická strana silnou, ovládají-li její zásady a její program ducha těch, jež se k ní hlásí; jen tehdy nepapouškují-li stranníci její program pouze, ale upřímně v něj věří a jeho uskutečnění z celé duše žádají. Vláda zásad — to jest poctivé, nezdolné přesvědčení. Z přesvědčení rodí se síla; s ním jde ruku v ruce pevnost, statečnost, obětavost, chuť k práci a úspěch. Anarchie politických zásad, t. j. deklamování o státním právu bez onoho vnitřního přesvědčení, deklamování, které nepodpírá ani krejcarovou obětí; bezvládí politických zásad t. j. ukazovati neustále na Maďary a při tom odsuzovati neustále reskripční banket. A tohle bezvládí už u nás trvá dlouho a dlouho. Sami na tomto místě do únavy jsme na konkretních případech ukazovali, jak neustále se v naší veřejnosti těmi nejkrásnějšími ideami jen nom šermuje a jak po praktickém jich provádění není ani stopy. Nedostatek přesvědčení a z toho nehotovost v povaze i v názorech. Odtud ona nesrovnalost mezi holedbavými řečmi a činy; mezi hlásanými hesly a skutečnou prací.

To je naše bolavá rána, to je anarchie, kterou neodklidí ani vyloučení nějaké frakce ze strany, ani exekutivní výbor, ani sjezd. Tady jen soustavná práce směřující k výchově lidu, anebo lépe říkejme k výchově naší vlastní pomůcky. Teprv tehdá nastane náprava, když každý z nás se naučíme jednati tak, jak slovy hlásáme, teprv tehda, až naučíme se tomu, co jsme si programem vytkli, „věnovat své srdce, svou snahu, svou práci a svůj um". Teprv tehda, až budeme míti muže, kteří vědí co mluví a od toho, co po rozvaze řekli, neustupují. Dnes jest dosavadních u nás mužů málo. Jsme všichni nehotovi, neceli, chodíme v dětských střevíčkách, ale jsou hodné děti a jsou nehodné. Ty mnohdy musí dostat výprask. Bezohledně

přibíjení na pranýř všech vad, které nám tolik překážejí v postupu, bezohledné vytknutí každé nesrovnalosti mezi zásadou hlásanou a prováděnou, jest naprosto nutné.

Není nad názorné vyučování, předcházejme se proto dobrým příkladem. Dovede-li někdo pro své přesvědčení obětovati, řekněme, svobodu, neházejme po něm kamenem. Nevyvolávejme zbytečný strach před mučedníky a nevytýkejme (pane dre. Pacáku) takovým lidem domýšlivost. Mluví-li se o nich, píše-li se o nich, vždyť oni za to nemohou; kdyby si podobné reklamy sami objednávali, zasluhovali by ovšem stejné výtky, jakou udělala Čes. Stráž panu Eimovi, když psala: Minulý měsíc zářil ve znamení pana Eima... Všude pan Eim a zase pan Eim.

A těžký boj bude s tou anarchií a dlouhý. Až už dávno budou pokrokáři z mladočeské strany vyhozeni, až už ji nebudou terorisovat (dr. Pacák) a nohy podrážet (dr. Švarc), až už bude „česká oposice očištěna“ (Plz. Listy), až už nebude z 38 oposičníků jen pět jich bývat na říšské radě, neustále ještě bude nutno zápasiti s anarchií zásad a nedostatkem přesvědčení. A nakrásně-li jednou obé porazíme, zmizí-li rozklad, zmatek a bezvládí, nastanou-li poměry tak urovnané, že prohlášení výkonného výboru bude považovati Vyšehrad za rozkaz, zmizí-li i nervosnost našeho veřejného života, kdož ví, zmizí-li bezhlavost, která také nahoře byla jmenována.

Dnes má bezhlavost vedle anarchie hlavní slovo, a nejbezhlavější z bezhlavých jest Plzeň a její hlavy. Jest prý historickou zkušeností, že Plzeň byla vždy konservativní, a že by žádal nčco nemožného, kdo by od Plzenských očekával nějaké kroky rozvoje a pokroku (Čes. Stráž). Neprávem! Prvého dubna Plzeň se ocitala tak pokročilou, že zahájila dokonce novou éru v české politice: éru seriosnosti! Její žurnalistika jest už seriosní dávno. Jak vážně působí, jakou politickou výchovu podává a jaké velepoučné má zprávy. Jejím vlivem mnoho se napravilo z těch neutěšených poměrů, jež jsme Plzni před nějakým časem vytýkali. Kterému městu také přináší tolik a tak poučných zpráv telefon i telegraf? Jen náhněte nahmátkou: „Proč nekondolovali — Tři a padesát poslanců na pohřeb — Dal by střílet s Mariánských hradeb — Nastoupí trest — 1000 zl. — Původce novopunktační legendy objeven. — Chlumecký ztratil hlas“ — a Plzeňáci ztratí z toho všeho rozum.

Ale nebylo dost na žurnalistice, musila přijíti i „seriosní“ schůze. Jest skutečně neuvěřitelno, co všechno se může pustit do světa, aniž lidé při tom přestávají dělati vážnou tvář. Officielní řečník klubu vykládá na říšském sněmě o pokrokové mládeži: „Jest přirozeno, že mladé pokolení chopilo se nadšeně myšlenky sociální, která pro národ český jest otázkou eminentně národní; rozumí se samo sebou, že mládež se organisovala a roztrpčení českého lidu nejhlasitějšího výrazu dala; jest přirozeno, že mládež v ohledu státoprávním se postavila na půdu nejčistšího práva, personalní unie“ — a pan Švarc burácí v Plzni, že hnutí pokrokové nestojí na půdě programu českého národa a podkládá mu buď z nevědomosti, nebo lživě, že „to, co jest programem českého národa, bude se mu zdáti tak malicherné, že to nestojí ani za to, aby tomu člověk své srdce, svou mahu, svou práci a svůj um věnoval.“ Poslanec Kramář praví ve Vídni: „byli bychom špatnými demokraty, kdybychom nechtěli připustiti blahovolnou loyální kritiku, a bychom si jí přímo nepřáli“ — a pan Švarc v Plzni mluví jen o podrážení nohou, o tom, že hnutí pokrokové ne proti nepřátelům našeho národa, ne proti české konservativní, nýbrž předem proti straně svobodomyslné je namířeno — a rozhorlen pokračuje v nepravdách: „známo jest, co pronesl JUC. Čížek proti ctihodnému muži, jako jest poslanec Špindler, a co mluvil p. Sokol o poslancích Heroldovi a Kaizlovi při své cestě Lomnické.“

Nikdo nemůže žádati na p. Švarcovi, aby souhlasil s programem pokrokovým,

nikdo také proti panu Švarcovi nebude nic namítati, dá-li svým názorům výraz. Chce-li však o pokrokovém hnutí mluviti, musí o něm něco vědět, a zahajuje-li akci na vyloučenou celé frakce ze strany, musí svůj názor odůvodniti věcnými důvody a ne nepravdivými insinuacemi. To přece jsou požadavky, které nutno klásti každému politikovi. Jako věc vkusu musíme ovšem panu Švarcovi zůstaviti, že za spoluútočníky proti pokrokářům vybral si pp. dry. Sedláčka a Troppa. Ukázal-li p. Švarc velikou nevědomost, dodal p. Tropp schůzi rázu komedie, tvrdě pravý opak toho, co od „váženého poslance vzal s nelíčeným potěšením a vděčným uznáním na vědomí". Že p. Dr. Sedláček nás považuje za směr nezdravý a výstřední, jest lhostejno. Tak vyšlapanou cestou nejdeme, na jakou ukazuje jeho politické vystoupení ve spojení s obchodním insertem na zadní straně plzeňského listu.

Leč tato schůze „prosta hřmotných výbuchů a fanfárového rámusu, klidná a důstojná královského města", nesla už předem známku „seriosnosti" na čele. Více překvapil p. Dr. Dyk v Rokycanech. „Představil se jako hotový staročíšek" (Čes. Stráž), vystoupil proti všeobecnému právu hlasovacímu a vytáhl rovněž proti nám do boje. Škoda, že ani p. Dr. Dyk, ani páni na plzenské schůzi nepověděli nám výstředním. nezdravým, nohy podrážejícím živlům, kdy a odkud ten seriosní politik začíná. Od tisícovky snad už, anebo je-li k tomu dokonce právovárečného domu třeba? Snad také podnebí zde padá na váhu? Pan Jonáš alespoň v Brně nebyl „seriosní" a stal se jím teprv opět při svém návratu do Plzně.

A kdyby i tato seriosní bezhlavost vymizela, vymizí pak také lidé, kteří se zvláštní ochotou činí bolest, kteří kousají a urážejí i ty, „kteří jim v celku jsou sympatičtí" (Čas čís. 14. str. 210)? Věru, jak mohl napsati Čas vše to, co napsal o odsouzeném K. St. Sokolovi, na něhož špetku zlého neví, a který mu proto nejvýše může býti lhostejným? O to neběží, líbily-li se Času lomnické demonstrace, či nic — o oprávněnosti demonstrace možno vésti diskusi. (Také prof. Masarykovi pořádány demonstrace, a Čas plným právem je schvaloval a činil z nich závěrky). Ale házet posměšně po člověku, který se chystá na léta do vězení, hrdinou, mučeníkem a srovnávati ho s „některými existencemi", „hospodskými potulkáři bez práce a jakýchkoli myšlenek", usuzovati o jeho článcích (které neznám), že jsou celkem nevynikající a o jeho duševní činnosti v pokrokové straně (kterou opět neznám a nemohu odhadnouti), že jest vůbec nejmenší ze všech čtyř odsouzených — to jest stejně nechutné jako to, co napsal „bezvýznamný škrabák" v Nár. Listech o Jelínkovi. Ale je to horší. Klacek není tak nebezpečný jako lesklá dýka.

Takovýto způsob psaní, toť přímo otravování politických studní; toť zúmyslné prohlubování propasti, která dosud jest snad překročitelnou. Nedivte se, že „proto se mnozí členové pokrokové strany na vás rozhněvali," — zde musí každému vzkypěti krev, — ale co horší jest, po takovýchto bodavých a nespravedlivých ranách zůstane trpkost v duši i tehda, když dojem prvotní už dávno zapomenut, z takovýchhle výpadů rodí se ona podrážděnost a trpkost, která jest příznačnou známkou všeho našeho veřejného života. Proto bývá potom často dorozumívání se tak těžké. Nechť všimne si „Čas" zajímavých slov, která v posledním čísle „Naší doby" napsal dr. J. Peisker, jeden z realistů staré školy: „Pro Slovany, zejména pro Čechy jest věc tato nikoliv nedůležita, nutíc k porovnání s tím, čím česká dospívající generace připravována na cestu národního života. Na takové maličkosti a jich důsledky v Čechách ovšem nikdy nebylo času; mezi odstupující a nastupující generací tudíž nebývá v Čechách přechodu; na místě vystřídání následuje otřes, erupce, s velikými ztrátami duchového i citového ba i mravního majetku národního. „Nemáme dorostu", znívávalo a zní to napořád, t. j. „nerozumíme dospívajícím a

dospívající nerozumí nám“ anebo správněji: „Pro dospívající neučinili jsme nic a tohoto nic nám budou jednou pamětlivi.“ Přehnilou pak generaci vystřídává generace nahnívající. I jsme toho žasnoucími svědky, že generace právě dospívající, tudíž přece jen ještě nedospělá, ale sama sobě odevzdaná, sahá po svépomoci sebevychování. I nelze odepříti úcty této „emancipaci nevyspělosti“. A jsou-li na scestí, což oni za to mohou, že tu není cest? Ale oni pracují!“

K tomu otřesu a erupci „Čas“ přispívá, pravidelnému přechodu a vystřídání brání; zde z vlastního tábora dostává se „Času“ odbytí, a my vážná tato slova uvádíme, nikterak se nehoršíce pro přísné a nepříznivé posouzení našeho hnutí, poněvadž jest klidné, nejedovaté a beze zloby. —

Proč „Čas“ nedovede zachovati více klidu? Proč jest podrážděn ihned, jakmile v mladé generaci uhlídá něco, co nenese na čele známku realistické výchovy? Kdyby analysoval více, nesměl by býti tak nedůtklivý. Musel by si říci, že na celou generaci nemohl působiti jen jeden vliv; rozložil by si pak pokrokářství v prvky, z kterých vzniklo, a poznal by, že vedle realismu na mládež stejně silně působilo i mladočeství i socialism. Kdyby pak o různých těch vlivech a proudech uvažoval, uznal by jejich oprávněnost a nebyl by nespravedlivý vůči těm, u kterých jiný vliv byl silnější, než vliv realismu. Kdyby pak dokonce chtěl si říci s p. Peiskerem: „Pro dospívající neučinili jsme nic“ — jistě by zanechal toho svého nešťastného povyšeného stanoviska, které často, a snad i proti jeho vůli, se blíží příkrosti.

Leckteré listy ostřeji psaly proti pokrokovému hnutí, ale méně ranily. Ať jen Opavský Týdeník ocitujeme: „nejnesmyslnější směr radikalní; záhuba našeho národa; mladíci nemající o politice ani pojmu, domýšliví hošíci s pomatenými hlavami; zvrhlá mládež, které jest ideálem socialism a anarchism, a snahy národní a sociální jen pláštíkem . . .; bídníci a zvrhlé duše, pomatenci, bez vědomosti a zásluh; hlíza; nezralí, polovzdělaní, domýšliví, nezkušení a zcela nezpůsobilí hošíci, k nimž se přidala i hebrejská „Omladina“ Stránského na Moravě.“ —

Tak píše list dost blízký klerikálům v dopisu z Vídně, jehož dobrou třetinu jsme ocitovali. Sloh a květnatá mluva připomíná velice na „Čecha“ a „Český Východ“. Zakládají-li klerikálové fond k hájení cti kněží, neměli bychom my také založiti fond k hájení cti proti — neříkejme zrovna kněžím, ale různým ligistům a jiným pisatelům do klerikálních listů? —

„Velehradu“ jsme ovšem směru světoobčanského, a jinde dokonce nás otitulovali fin de siècle. Vyšehrad se s námi sic, když už to jinak nejde, smiřuje, proti leckterému nezřízenému útoku i obhájí, ale v celku přece „o učeném internacionalismu, jemuž „poddanství žen“ a socialistické fantasie více na mozek tlačí, než naše české národní a národně politické tužby a práva“ nechce promlouvati.

Dobře má: kdyby nás dokonce v č. 13. nebyl nepoctivě spojil s utrakvismem, odpustili bychom mu rádi, že pořád si nemůže o nás ustáliti úsudek. Tak často hledí úkosem na sebe lidé, kteří navzájem znají se, jako „dobré vůle“. Nám líbilo se upřímné vystoupení Vyšehradu proti zlořádům ve straně, které zadluhovaly býti přibity; my jsme s ním také za jedno v posuzování 11. a 12. dubna na říšské radě.

Do duše musel hanbiti se každý Čech za nemužné jednání českých poslanců. Pan Vašatý správně okřikne drzouna, pak zapírá: to já ne, to byl jiný . . . Tady by mohl pan Eim vytáhnout obrázek z Figara, představující školní škamnu. Odpor musí pociťovati každý jen při vzpomínce na muže s bílou kravatou, který ze strachu lhal.

„Čech je buď hulvát, nebo líbá ruku.“ Tři sta let poroby. Naši dědové a pradědové byli poddanými, jež mohl šlechtic švihnout bičíkem; byli řemeslníci před

pánem ohýbající záda, sluhové, — malí lidé. Máme to po nich. Ne bez jistého oprávnění paradujeme tak často ve vídeňských fraškách. Ale jsou-li tyto zjevy psychologicky vysvětlitelny, nelze proto k nim přihlížeti lhostejně. Takhle to nesmí jíti dále. To je více než rozklad — to je ostuda.

Více než anarchie — to je využitkovávání anarchie, trpění a podporování její!

Neřekne-li se nyní veto, vrhne se každý do těch kalných vod a bude lovit a lovit. Jsme na nakloněné ploše; nezarazíme-li co nejdříve, jsme na začátku konce.

Slovní radikalism jen v jediném směru a zde ještě nekonsekventní a zbabělý, spojený se šosáctvím ve všech ostatních směrech — nic nám nepomůže. Člověk, který láteří a odvolává, jen mluví a nic nedělá, pořád mluví a ze svého jmění doma nedá na nic ani krejcar, — nepostačuje více. „Kdo je unaven, ať raději složí šarži", volal p. Dr. Stránský v Hulíně. My dodáváme: Také ten, kdo je neschopen, také ten kdo nemá pevného, obětavého přesvědčení!

Mlácení hubou už jsme všichni syti. Chceme činy, skutky. Voláme po práci. Práce ve všech oborech, nejen v politice a ve Vídni, ale všude doma, v nejbližším okolí, a ve všech směrech i kulturním i sociálním i mravním. I mravním. Potřebujeme karakterů!

Voláme po práci, pilné, usilovné, to ztuží nás a vychová. Ta ubije sama všechno to mizerné škorpení, které ubírá sil i chuti k životu. Ale jen práce, ne plány, sebe krásnější, ne nadšené sliby, o nichž druhý den ráno nikdo nic neví. Jen práce — ne prázdný žvast!

Mluví se mnoho o sjezdu strany. Ať nerozbředne ve vyrovnávání starých záležitostí, ale ať stane se jitřenkou lepších dnů. Ať pokusí se o odčinění té rozháranosti, rozkladu, bezhlavosti a anarchie.

Pak nervosita zmizí sama. Zmizí i slabost, sesílíme. A sesílíme-li jednou, jsou zjevy z 11. a 12. dubna nemožnými. Práce dá zdraví, zdraví dá sílu, a síla nesnese typy — z vídeňské frašky!

Z vysokých škol.

K sociální otázce studentské.

Studentstvo české jest nyní v postavení dosti kritickém. Na jedné straně úplná téměř lhostejnost kruhů mladočeských ke hmotným jeho poměrům — na druhé agilnost Staročechů, spojených s klerikály, kteří s obětavostí a energií uznání hodnou hledí si zabezpečiti značnou část budoucí generace. Při tom i studentstvo málo energicky si počíná; lze to pochopiti. Tomu, kdo sám neblahými poměry hmotnými jest stísněn, jest v jeho zápasu o skývu chleba nemožno, spolkového života se súčastniti; leckdy i jakási hrdost mu brání, přivésti otázku tu na přetřes, aby při tom na jevo nevyšla vlastní jeho bída — jak tuším již red. Hajn v Kal. Č. Stud. uvedl. Sytý pak hladovému neuvěří — to platí i o zámožnější části studentstva. Ona nerozumí prostě, že je mezi soudruhy jejich bída — a jak vypadá. O tom, jak málo porozumění pro ni mají, mohly podati důkaz četné interpellace v korrespondenční knize „Slavie", týkající se poměru jejího k „Arnoštu z Pardubic". Vyskytli se interpellanti, odsuzující co nejpříkřeji bezcharakternost lidí, kteří proti svému přesvědčení jsou členy, „A. z P.", berouce z něho podporu. Nebylo by správnějším, nezastavovati se při tomto povrchním momentu smutného zjevu, nýbrž jíti více do hloubky, — hledati a hlavně pracovati k odstranění kořenu toho zla? Kárati zlo jest snadné — ale dle mého přesvědčení má k tomu právo jen ten, kdo ze všech sil se snažil o nápravu. Ale mluviti s nejvyšší indi-

gnací o nemoralnosti a bezkarakternosti členů „A. z P.“ — a neučiniti při tom nejmenšího, aby co nejvíce kollegům bylo umožněno, nedopouštěti se „bezkarakternosti“ t. nebrati podpory z „A. z P.“, není také právě — důstojné.

Podám veřejnosti naší k diskusi prostředek nápravy. Snad ji překvapí, snad si ho ani nevšimne. Tak málo se o nás starala, jako by ani nevěděla, že jest mezi námi také bída, má pro takové věci trochu tvrdou kůži. Snad by nám prokázal dobrodiní, kdo by nám hezky od plic vynadal, tak asi à la princ Schwarzenberg. Vždyť veřejnost česká neobírá se sociální otázkou studentskou ani teď, kdy staročesko-klerikální strana s úsilím a se zdarem zakládá svou kollej; veřejnost česká a mladočeská strana nechce viděti nebezpečí, jaké ji z tohoto podniku hrozí. Já bych přál — pravím to upřímně — kolleji „A. z P.“ mnoho zdaru, kdybych byl přesvědčen, že bude sloužiti jen k podpoře lidí, kteří náboženské (a snad i politické) přesvědčení, jež musí tam projevovati, také uvnitř poctivě cítí; ba dopřál bych jí i živlů, kteří je jen nepoctivě simulují, a kteří, i kdyby jinde stejně byli podporováni, přece by jen zvolili kollej „A. z P.“, protože tam dostanou k celému zaopatření ještě nádavkem řebříček protekce ve všem všudy. — Avšak za to jest velenutnou povinností naší a celé strany mladočeské, zahájiti ráznou akci — ne proti kolleji, tím by se málo vyřídilo, poněvadž ona přece jen rozřeší část této otázky — nýbrž k tomu, aby vedle kolleje zřízen byl finančně stejně mohutný podpůrný spolek studentský, aby jím uchráněna byla nezámožná část studentstva svobodomyslného před nutností, vstoupiti do kolleje, kdež ostatně sotva by došla vlídného přijetí, a kdež by samým zapíráním a tajením svého přesvědčení konečně je zapřela a utajila na dobro. Ano, nevšímavost české svobodomyslné strany a vůdčích jejích kruhů mohla by se na ní krutě vymstíti; bývát mezi chudší částí studentstva obyčejně největší procento lidí nadaných a opravdových. A nyní nebude téměř možno býti chudým studentem a při tom svobodomyslným. Nenajdeť při nejlepší snaze prostředků k výživě. Jub. fond „Slavie“ dle zprávy za minulý rok vydal na obědy pro nemajetné členy „Slavie“ 562 zl. 32 kr., na půjčkách vydal 60 zl. A div, že mohl tolik učiniti, když na příspěvcích se sešlo: od členů činných 153 zl. 32 kr., od zakládajících (1) 20 zl., od přispívajících (1) 2 zl. Ty číslice až křičí! Z poslanců českých po zvláštní žádosti přispěli k pořádání štědrovečerní večeře Dr. Podlipný 15 zl., Dr. Julius Grégr, Heřman Janda, Dr. Kounic po 10 zl.; prof. Kaizl daroval několikerý oblek; to jest vše, co naši předáci na podporu studentstva věnovali. (Členy Slavie bylo v min. roce 24 poslanců!)*)

Randův fond spolku českých právníků Všehrd má jmění dle lonského výkazu 2088 zl. 97 kr. a obmezil se na zakoupení knih kollegům v ceně 121 zl. 23 kr. Purkyňův fond mediků tuším má něco více než 4000 zl.

To jsou veškeré naše prostředky podpůrné, jimiž studentstvo samo vládne. O stipendiích a způsobu jich rozdělování raději pomlčím. Přesmutná to kapitola.

Nelze upříti, že i studentstvo samo, zejména v Jub. fondu — málo agituje — ale těžko agitovati, když obyčejně si toho nikdo nevšimne.

Když před několika lety princ Schwarzenberg nazval předky naše — hrdiny jednoho z největších dramat historie — lupiči a žháři, odpověděl mu celý národ sbírkami na Husův pomník. Pomník ten posud nestojí, a neví se ještě ani, kde a kdy — bude státi. Prosím, aby česká veřejnost uvážila, nebylo-liž by nejdůstojnějším pomníkem Husovi — zřízení Husovy kolleje k podpoře student-

*) V jedné valné hromadě Všehrdu vytýkáno členům AČS., že do svého spolku lákají členy, nabízejíce jim volné členství i podporu. Oni odpověděli: My jich tam nelákáme — ale kdo se přihlásí sám, obdrží; my to můžeme dělati, vy ne! — Nepatrný zlomek národa může svou mládež podporovati, celek ne.

stva ze sebraných na pomník peněz. Nebyl-li by důstojnější než mrtvý kámen, praktičtějším byl by zajisté — ba i ethičtějším a poetičtějším, a národu českému by zajisté více prospěl, než nejkrásnější socha!

—*ak*—. Poslední relegace, kterou c. k. akad. senat opravil „neprávnický“ soud lidu, přiostřila napjatost mezi professory a jich posluchači a rmuť těchto neutěšených poměrů kalí shodu i tam, kde dosud aspoň dle jména panovala, na nejliberalnější (sit venia verbo!) fakultě naší university — medicinské. Při nedávné valné hromadě „Spolku českých mediků“ zamítnut byl valnou většinou návrh výboru, aby někteří professoři medicinské fakulty zvoleni byli čestnými členy spolku.

Jsou-li poměry na universitě naší vůbec neutěšené, neukazuje ani vnitřní život studentský mnoho potěšitelných zjevů. Vzpružení, jaké se čekalo od sformování strany neodvislé, se nedostavilo. Tato jako by z vědomí své slabosti a nedostatečnosti přenechala straně pokrokové vedení „Slavie“ na celé čáře a sama uchýlila se v ústraní několika krajinských spolků. Ani brožura neodvislých: „O úkolech českého studentstva“, namířená proti programu pokrokovému, nedovedla rozčeřiti mrtvou tiš života studentského.

Sama strana pokroková, zdá se, jako by se úplně vyčerpávala drobnou prací spolkovou, vysýlajíc lidi své k vykonávání rozmanitých nezbytných i zbytečných funkcí. Nutnost lepší organisace, zejména pak nutnost vydávati znovu studentský list den ze dne se více pociťuje. Přípravy k uskutečnění obého jsou již v plném proudu.

Ve studentstvu vůbec pozorujeme netoliko nedostatek nových myšlenek, ale zdá se, že ani staré cesty, jež studentstvo ještě tradicionelně rozšlapává, se neosvědčují. Tak letošní „Slovanský koncert“ Slavií pořádaný, neměl úspěch takový a zejména ne finanční výsledek takový, jaký dle významu jeho v dřívějších létech bychom čekali. — Slovanské kursy, v dřívějších létech zdárně ve Slavii pěstované, zanikly letos na dobro. Teprve v poslední době učiněn pokus vzkřísiti kurs chorvatský.

Živý zájem jeví studentstvo z království i z markrabství pro druhou českou universitu. Universitní schůze, již hodlaly svolati veškeré studentské spolky se Slavií v čele, sice nepovolena, přes to však několik posluchačů z různých fakult zažádali znovu, a zdá se, že tentokrát schůze bude povolena.

Velmi kvetly různé studentské plesy a dozvuky jich, věnečky plesových výborů. Nikde jinde nejeví se lépe nedostatek hospodárnosti studentské, zbytečné mrhání a bezúčelné vyhazování peněz než zde. Většinu peněz pohltí fiakry, dekorace atd. a na hlavní účel, ať podporu spolku vůbec, anebo chudších členů jeho zvlášť, zbude velmi málo. Chcete pěkný příklad? Ples „Všehrdu“, který loni za protektorátu děkana právnické fakulty, professora Talíře, skončil značným deficitem, skončil letos — sice bez protektora — ale opět deficitem. Tady myslíme, měla by se nejprve přiložit ruka k nápravě. Značné sumy peněz mohly by se věnovat ku podpoře nadaných kollegů a na druhé straně vyvarovalo by se také všelijakým skandálním historkám a rozmanitým nepořádkům, jakých pokaždé bálová kronika několik zaznamenává.

Jsem-li již při plesích, nemohu si odepříti ještě několik slov o taneční horečce, která letos zvlášť prudce zuří. Nejnověji několik akademiků pražských spojilo se v kroužek „Pražská kvítka“, jehož účelem je tanec, rozumí se, hlavně tance národní. Jsme dobrý národ: bez národní vinětky už bychom nedovedli ani tancovati. Zajímavo je, že většina těchto „Kvítek“ jsou známí stoupenci strany neodvislé.

Roslití stajených pocitů.

Malý příběh.

Na výletu v městečku B. nás bylo šest. Pan Pošík s paní (s onou dobrou, soucitnou ženou z těch bytostí, jichž obličej je citem vypracovaný a jejichž nevysoké, útlé tělo dlouho jim propůjčuje vzhledu dívčího), dvě slečny Horákovic, jejich otec, pán vážný, suchý a šedivý, a já. Koupili jsme si pod starou lípou od staršího, přihrbeného člověka několik skamenělin, prohlédli hrad, prošli se travnatým sadem a odebrali se do hostinské zahrady. Byla nestinná, úzká, při samé silnici. Viděli jsme přes nízkou hůlkovou hradbu na neveliké náměstí, křivé, potokem rozdělené, sluncem do běla ozářené. Bylo v červenci a k večeru. Veliká lípa, pod níž seděl prodávač skamenělin, zdvihala a rozkládala nedaleko nás kypivou korunu. Bylo příjemno a jemně teplo. Po vysokém modrém nebi za zvýšenou věží hradní neslo se několik bílých obláčků, na něž tak lehko se zrak zavěsil a s jejichž volným tokem i něžné jakési snění se v pozorujícím probouzelo. Kolem věže v plném modru nebeském poletovaly kavky, zdlouhavě kroužily ve výši a chvílemi poplašně krákaly. Hleděl jsem za nimi, spojuje s jejich letem lehké předivo nevybavených vzpomínek.

Paní Pošíková usedla ke stolu, rozlámala rohlík a házela střídu dvěma kuřatům na širokou, ušlapanou pěšinu. Usmívala se, opírajíc se o stůl. Štíhlé její tělo v lesklých kartounových, modrých šatech oblito bylo světlem slunečním. Modré oči její stopovaly hezká kropenatá kuřata se stínem pod peřnatým tělem, jenž se úžil, kmital, za kuřaty pohyboval, a po němž hbitě jako dva proutečky mihaly se a obracely tenké nohy s drápky.

Seskupili jsme se kolem. Hlavičky kuřat rychle se hýbaly (jakoby se natahovaly a stahovaly spiralovým perem), malá očka pokukovala po paní Pošíkové a i křídla ocelově zasvištěla, když se bílá střída poněkud zakutalila. V jasném slunečnu zdvihl se vždy za křídly kuřat bílý prach pěšiny, aniž bylo vidět kam.

„To věřím", prohodil pan Pošík, „takhle je jim příjemněji, než aby si musily potravu hledat!" A rozvažoval, řekl-li, co chtěl říci.

„Ať mají taky jednou dobrý den," řekla paní Pošíková dosti významně, takže jsem v té chvíli zcela zřejmě pochopil zakrytou narážku jeho i její.

Horák si přejel šedivou bradu a pohodil rukou. Obě dcery jeho rozhovořily se o jemně zbarveném péří obou kuřat a o neobyčejných šatech podobné barvy; jen kdyby prý lidé dovedli tak barvit jako příroda.

I mně napadly myšlenky jakési, když jsem se díval na neposedná tikající kuřata.

„Je jim dobře", řekl jsem, „radují se."

Paní Pošíková se laskavě usmála.

„A jak jsou pružná!" živě zvolala. „Zvláště tohle s tou bílou čepičkou! Podívejte se — — i ty! — — už to tomu druhému vzalo! Je mrštné! —

Kšš!" (Pohodila po něm rukou.) „Už zas! Podívejte se! —" A hodila i druhému kuřeti tak blízko, že mu první nemohlo střídu odnésti.

„Mají hezký život", poznamenal jsem, „prohánějí se na svěžím vzduchu a radují se ze všeho."

„Krásný život!" povzdychla paní.

„Ale nevědí o něm", vpadl Pošík zadrsnělým hlasem, který se vždy vtlačil do nálady jako kámen hozený mezi květy.

„Těžko říci, zda tak, zda tak", mínil pan Horák a pohlížel za oběma dcerami, které odběhly ke hradbě a cosi si povídaly. Mladé rozhořené tváře jejich, temností mlhově kolem černých očí poprášené, jinde vyhledávaly radosti.

Když se kuřata nasytila, ihned se vzdálila. Prolezla hradbou k potoku a zmizela nám. Slečny Horákovy, smějíce se čemusi hlasitě, vrátily se k nám. Řekl jsem jim, že vím, proč se smějí, že jim vidím jasně do nitra, a zamračil jsem se, jakobych chtěl naznačiti, že se vysmívají mně. Ale rozesmály se ještě silněji, napjaly proti mně ruce a třásly jimi. V jemných, rozhýbaných plochách růžových rukávů na bledém válci levých rukou jejich cinkaly chvosty stříbrných hraček na blýštivých náramcích. Paní Pošíková pohlédla brzy na mě brzy na ně a zvědavě se usmívala. Slečny přiskočily ze zadu k ní (každá s jedné strany), objaly ji a šeptaly jí něco do uší. Všecky se zasmály. Rozhovořili jsme se pak vesele a živě o prohlídce zdejšího hradu, snažili jsme se postihnouti směšné stránky průvodčího, (o němž paní Pošíková po každém silnějším smíchu našem podotýkala: „Chudinka stará, pověděl, co věděl"), povtipkovali jsme o zdejší zahrádce a o rychlé obsluze a přeli jsme se hašteřivě o mnohé věci.

Přišel hospodský se třemi lahvemi piva, otevřel je a postavil na stůl se šesti skleničkami.

„A co máte v kuchyni?" optal se ho Pošík.

Venkovský hospodský se zaklátil, jakoby neměl těžiště dosti hluboko a zadíval se bledýma očima vzhůru. Opryskané rty, zcela zatopené v rozcuchaných, vymočeným travám podobných vousech, se několikráte na plano otevřely. (Mohl asi jmenovati několik jídel, ale sotva že chtěl co říci, pocítil, že nemůže těmto hostům nabízeti podobné věci.)

„No — salám" — započal, seřadiv si v hlavě, co bylo možná jmenovati, „telecí pečeni, . . . sýr . . . no, kuřata" (to zvolal s důrazem, jakoby si teprv teď vzpomněl), „no . . . a . . ."

„Sláva, kuřata", řekl Pošík vesele.

„Ano", podotkla paní Pošíková a zasmála se rozpakům hospodského, „ale smažená".

„Ale nebude jich asi dost", namítl tento.

„Mně tedy dejte tu telecí", pomohl mu pan Horák, přejev si prstem po obrubě vysokého límce. „A nám taky", řekly slečny.

Hospodský se uklonil a odcházel k nevysokým dveřím.

„Ten taky nebyl pět kroků za městečkem", poznamenal Pošík, sněknuv klobouk. (Přetřel si rukou vysoké čelo a přihladil si jemné, černé vlasy k vysoké lebce.)

Pan Horák se zasmál.

„A co na tom?" řekla paní. „Není aspoň setřený. Bylo mi příjemno ho pozorovat!" (Rozesmála se dobrým smíchem.) „Chudinka, co mu to dalo práce, než si vzpomněl!"

Souhlasil jsem s paní, a hovořili jsme dlouho o hospodském. Čas ubíhal popoháněn příjemným rozhovorem.

Hospodský přinesl košíček s novými rohlíky, talíře, pečeni a později i smažená kuřata. Jemná vůně z nich prošla vzduchem. Pod červeně osmaženou houskou se žlutými stopami vajec růžovělo jemné masíčko na některých oloupnutých místech. Hospodský stál u stolu a usmíval se.

Paní Pošíková rozlomila rohlík, a jak pohlédla na bílou třídu, vytrhla ji a rozhlédla se po zahrádce. Puť, puť, puť", zavolala a rozdrobujíc třídu připravila se rozsévavě ji rozhoditi. Povstala a znova volala. Kuřata se neobjevovala. „Kde máte ta dvě hezká, kropenatá kuřátka — jak tu prve běhala?" otázala se hospodského.

Ten se rozesmál silně a ukázal na mísu.

„Ty jsou tadyhle", řekl a tvářil se jako se tváří člověk po uznávaném vtipu. Ale i pan Pošík i slečny Horákovy se zasmáli.

Paní Pošíková zbledla. Mou duší prošel živě obraz obou tikavých kuřat na pěšině, ty tenké nožky, ta malá očka, ty kmitavé hlavičky a neodlučné stíny. (Ale silnější asi byla představa paní Pošíkové, která byla náhle všecka dojata. Já jen pochopil, že je krutý řád světa, ale bolest se v duši mé nechytila.)

„Vy jste zabil ta dvě hezká kuřátka?" udiveně se ptala.

„Když jste ráčila poroučeti" — namítl hospodský, považuje poznámky její za žertování. (Jistě si umiňoval, že se nedá zmásti.)

„To je strašné!" řekla a oči se jí rozhořely.

„A co na tom strašného?" ptal se Pošík.

„Což jsi neviděl před chvílí ta mladá kuřata? To s bílou čepičkou? Jejich obratnost? Jejich radost? Pobíhala si tady zahrádkou volně a šťastně, slunce na ně svítilo, barvilo je a těšilo! A přišli jsme my a zachtělo se nám něčeho dobrého — musela umříti".

Slova tato vnikla mi do hrudi jako jemná jehla, otevřela ji a jiného vzduchu do ni vpustila. Cítil jsem, že nemohu jísti. Pan Pošík vrtěl hlavou a vzal si na talíř dva kousky kuřete.

„Tím přece se nemůže svět obírati?" řekl důrazně a zahleděl se temnýma očima do talíře.

„Nemluvím o světě, ale o sobě", prohodila paní všecka pohnuta. „Vzali jsme jim život a jakým právem? Ještě před chvílečkou jsem je zahlédla tamhle u hradby, jak od nás odběhla. Radovala se, že jsem je nakrmila, a netušila, že právě já je za chvíli budu jíst. Oh — jděte mi se vším!"

„Je to pravda!" řekl jsem, pociťuje klíčení zasetých pocitů paní Pošíkové na ochotné půdě své duše. „Poznal jsem prve krásný život oněch kuřat — hřálo mě cosi, když jsem se na ně díval. A je mi bolestno, když vidím tadyhle jejich rozřezaná, mladá, osmažená tělíčka!"

„Odpusťte", řekl pan Horák, „ale když já jím telecí pečeni — co tu bych měl říkat? Je to tedy taky mrtvola!"

„Je!" dodal jsem živě. „Ano, mrtvola."

„Je člověk přece jen krutý!" zašeptala paní poděšeně a bolestně.

„Ach ne", s důrazem promluvil Pošík, všecko, co je, musí býti obětováno novému, lepšímu. Nejen vaše kuřátka s radostným životem, ale i člověk se zas rozvoji obětovati musí. Právě tak jako ty kuřata každý z nás krev procedí pro vyšší prospěch."

Uznával jsem nutnost takovou, ale jen uznával. Cosi zvratného, zpětného nedovolilo mi jísti. Ale ani slečny již nedojedly, ani Horák a ani Pošík. Nechuť k masu probudila se v nás, poněvadž rozechvění paní Pošíkové bylo opravdové a silné. Modré oči její, vlhké lítostí, zářivé dobrotou a planoucí soucitem rozlévaly v nás kvasivé částky těchto pocitů.

„Jak mohu mluviti o vznešenosti člověka?“ řekla v roznícení. „Všecko vraždí a pořád křičí já! já! já ušlechtilý, dobrý, nejvyšší!“

Pan Horák si upravoval límeček a nakysle se usmíval, jakoby mu bylo z hovoru nepříjemno.

„Prosím vás“, poznamenal, „kam by to vedlo?“

„Ale mám pravdu přece, ne?“ řekla a ohlédla se po nás.

„Ne“, odpověděl Pošík krátce a rozhodně.

„Proč tedy nejíš? Necítíš totéž jako já?“

„Ano, cítím, i ve mně se ozývají takové pocity.“

„A je ti bolestno!“ předběhla ho paní.

„Je.“

„Mám tedy pravdu“, pronesla všecka roznícena.

„Ne!“ řekl s takovým chladným účinkem na všecky, jako když člověk něco přišlápne.

Usmála se bolestně a úzkostně. Cítil jsem, že se v ní něco před skutečností uleklo a zavřelo.

„Je pravda dvojí: každé jedničky a celku, ale všecky pravdy jedniček pohlceny jsou pravdou celku“, promluvil rozvážlivě Pošík, přilévaje laskavého výrazu svým slovům. „Není strašné, není kruté, není zlé, co ve svém seřetězení a vyvršení nese na povrchu květy tak velké a omamné jako je duše. Tento řetěz je jen proměňování, přerozování hrubého kamene a země všemi tvary až k nejjemnějším zářím duše. A přerození je bolestné!“

Slova jeho, většinou mimo nás odlétlá, paní Pošíkovou více nepodrážděla. Zdálo se jí spíše, že se bolest její umírňuje.

„Ale přece nemůžeš jíst ona hezká kuřátka“, řekla plaše a pohleděla zpytavě na mě. (Neporozumněl jsem, proč se na mě podívala.) „Něco se v nás i v tobě přece ozvalo!“

„Ano, nemohu jísti a je mi bolestno. Tyto zvratné projevy věčně budou žíti a vyvstávati, neboť nic nezemře, pouze se utají a zatlačí. Ty jsi v nás tyto dnešní pocity z utlačení vyvolala, rozlily se, zabolely. Zkrátka ozvaly se všeobecnou pravdou pohlcené některé malilinké pravdy, o nichž jsem mluvil.“

„A až ony všecky pravdy ve velikých počtech a rozsáhlostech se vyvolají.. Až se vybaví ze svého zaklení?“ zašeptla paní Pošíková tak dechově, že jsme se všickni na ni ohlédli.

Pošík pokýval vážně hlavou. (Vedl již svoji ženu zjasněnou pěšinou své duše.)

„Potom se mnoho sesype, rozvrátí, zmate a rozbije,“ řekl, pohlížeje zpříma a laskavě.

Snažil jsem se jíti vyšlápnutými stopami jeho přes zmatené závěje života a bylo mi volněji. Nebylo mi však jasno tak, abych s nadšením přisvědčil.

„A potom“, dodával pan Pošík málo nadzvednutým, ale bezpečným hlasem, „ukáže se málomocnost, lichost oněch malých pravd, pominou jak se ze širší pravdy odpoutaly.“

Slečny Horákovy si cosi šeptaly a mračily se. Otec jejich pohodil rukou, jakoby přemýšlel o slovech Pošíkových. („To jsou hlouposti a zbytečnosti!“) A hospodský, když mu paní pokynula, odnášel opět jídlo se stolu. Hovor zatočil se náhle ku všedním věcem, rostl, a veselost se navracela. Ba stalo se i to, že jsme na večerní čestě k domovu nedovedli pochopiti, jak se stala tak přepodivná věc, že jsme nemohli jísti.

Franc. Xav. Svoboda.

Seskupení a zastoupení zájmové.

IV.

K enketě zahájené tímto listem chci přičiniti několik poznámek.

Snažíme-li se o opravy parlamentarního systému, činíme tak s vědomím, že celá tato representativní soustava není institucí budoucnosti, nýbrž jen fasí přechodní. Neboť hluboký úpadek, v němž parlamentarism nyní ve všech státních formách, kde zaveden jest, tkví, není jen něčím povrchním a přechodním, nýbrž jest výrazem vnitřní nedostatečnosti celé této soustavy. Jest to naprostá analogie s úpadkem liberalismu. Pro nedostatečnost representativy postačiž nám, že předně důkladné vzdělání politické nemůže nikdy býti věcí mnohých, nýbrž jen malého počtu jednotlivců, a za druhé i tu každá zákonodárná iniciativa, dobrá a života schopná, může pocházeti jen od schopného a nadaného jednotlivce. Má-li však projíti prostředím shromáždění, jehož politická a vzdělanostní úroveň nedosahuje snad ani polovice úrovně nepatrného počtu vzdělanců dokonalých, kteří mezi nimi jsou, tu nutně špatný návrh se nenapraví a dobrý pokazí. Tento výraz nedokonalosti a nedostatečnosti zastupovacího systému můžeme nazývati jeho historickou relativitou.

My však prozatím, kdybychom sebe lépe všecky vady a chyby vytýkati dovedli, neznáme a nedovedeme utvořiti nějakého systemu lepšího. Chceme-li tedy politicky vůbec jednati, musíme počítati s tím, co prozatím zdá se nám nejlepším a opravovati instituce, které máme. Ostatně snad právě touto cestou malých oprav a změn dojde se nové nějaké soustavy, která pak vůči naší posavadní představovati bude radikální převrat k lepšímu mimo všecko naše nadání.

Mluvili jsme o důkladném vzdělání politickém, jež nemůže býti majetkem množství. Ale dokonalým poslancům ani to nestačí. Zvláště odpůrcové zastoupení zájmového musejí důsledně, jak z 6. čísla vidno, požadovati po svých representantech i vzdělání filosofické. Nemají-li mne vésti zájmy strany, musí to býti zájmy celku, které předpokládají také znalost tohoto celku.

Nynější parlament nestará se ani o to, ani o ono, nýbrž jest u nás založen na nejnešťastnějším podkladě, jaký jen může býti, t. j. na podkladě národnostním. Frakce a strany u nás nejsou hospodářské, socialní, průmyslové, nýbrž — národní! To znamená, že u našeho shromáždění zákonodárného nelze mluviti vůbec o nějakém niveau politickém a vzdělanostním, nýbrž jen o krátkozraké úzkoprsosti jednotlivých národních celků. Tím se stalo, že jevištěm národnostních sporů a hádek, jimiž umlčují a dusí se všecky otázky jiné, socialní a hospodářské, jedním slovem zájmové, přestala již dávno býti skutečná nálada celku národního, býbrž stal se jí parlament. Ano my tvrdíme, že touto nešťastnou soustavou národnostního rozdělení parlamentu udržují a podněcují se všecky spory, které nás dusí a národnost naši v existenci ohrožují. Ohrožují již tím, že zbytečně a marně utrácejí se síly tělesné a duševní, jež čas k jiným pracem než sporům jazykovým (o plemenné různosti není řeči) volá.

Avšak je-li tato národní úzkoprsost, která také je předním znakem nynější koalice, takovým neštěstím representativní soustavy, je také zároveň příkrou protivou zastoupení zájmového, aspoň v nejzazších jeho důsledcích. Nynější zastoupení nelze nazvati zájmovým, neboť pokud princip zájmu se tu prodírá na venek, jest principem nacionalismu tak překonáván a modifikován, ano vůbec podmíněn, že sám o sobě jest ničen.

Ale princip zájmový každou národnost v parlamentě ničí. A právě, že ji ničí v parlamentě, nedusí ji ve skutečnosti, nýbrž volně žíti nechává vlastní vnitřní silou svou životní.*) Národní celek trvá tu autonomním a jen ve všelidských existenčních svých otázkách podrobuje se zákonodárné moci zájmového parlamentu.

Je-li tedy princip zájmový tak příkrou protivou aktuelního řádu, jak tvrditi možno, že by byl utužením nezdravých poměrů dnešních? On, který kořen jich ničí? Kdyby pomýšlelo se ovšem na nějaké nové cechy a kasty, které by existovaly v jednotlivých národnostních celcích samých, tu bychom si takové přítěže politické a socialní ovšem nijak nepřáli.

Nyní vracíme se k prvotní své poznámce. Kdybychom nebyli přesvědčeni o oné historické relativitě soustavy representativní, tu mohli bychom si v idealních barvách pšedstavovati idealní parlament budoucnosti, jenž složen jest ze samých poslanců vzdělaných politicky, odborně a filosoficky, beze všech nad to vášní osobních, tak že ve všech otázkách by rozhodovali vždy jen se zřetelem ku prospěchu celku.

Ale planými sny bylo by takové myšlení. Právě, že representativní soustava jest jen efemerní, tím spíše při theoriích opravných na dané nynější poměry jest hleděti. Objevuje-li nám tudíž dekadentní parlamentarism ve své většině a ve svém složení místo politického a socialního vzdělání anarchii nacionalní (sit venia verbo) bylo by nám i bez oné historické relativity příliš vzdáleno mluviti hned o vzdělání filosofickém a objektivnosti vůči celkům.

Nám daleko prozatím dostačí, jestliže zájmový princip konec učiní oné anarchii nacionalní, a každý zástupce lidu místo planého liberalismu se zřetelem k celku bude raději odborníkem své strany socialní nebo hospodářské atd. a svědomitě zastávat zájmy její. Dělba práce neničí společnost, a zájmy stran nebudou rušiti také celek, jen budou-li svědomitě a odbornicky zastávány. Frase o „zřetelu k prospěchu celku“ nebo o „charakterech či odbornících“ vůči tomuto zájmovému odbornictví zaniknou a dojdou zaslouženého odpočinku. Ostatně jednotnému názoru filosofickému, jenž se pro zástupce lidu reklamuje, vždy bližší jest člověk, jenž důkladně zná svou zájmovou stranu a prospěchy její, než ten, jenž jen ve všeobecně liberalných tone názorech a theoriích beze všeho určitějšího pojmu a programu, než planý a bezvýznamný pojem „národnosti“.

Nezmění-li se tedy v tom smyslu náš parlamentarism, nebude to ani „východiště z dnešních nezdravých poměrů“, ani „utužení“ jejich, nýbrž vážné a podstatné zhoršení celého našeho a našich národních sousedů v Rakousku postavení v celém myšlenkovém proudě světovém, jenž rychlým tempem stihá řešení otázek socialních a jiných, což vše my se svým „liberalismem“ a „stranami národními“ prospáváme, třeba ne zcela vlastní vinou svou.

Cestou k probuzení úplnému považujeme zastoupení zájmové!

Vš.

*) Co tuto theoreticky vykládáme, uznali a prakticky provádějí již dávno rakouští socialisté.

Politické a sociální názory v Kollárově poesii.

Napsal *Dr. J. Jakubec.*

(Pokračování.)

II.

Na počátku své činnosti básnické Kollár, jak jsme viděli, žije úplně v ovzduší mladých a kvasivých idejí německého okolí. Ale bylo-li již tam provedení jejich nemožné, ač bylo tu všeobecné národní uvědomění a nadšení, ač s nimi zcela svorně plulo i veřejné mínění a podporoval je svobodný tisk, ač i vlády do jisté míry chystaly se uskutečniti aspoň částečně jisté požadavky z těchto snah, jak teprve u nás neměly podobné myšlenky naraziti na úplný odpor. Tam čin osvědčený zbraní, u nás netečnost a chabost; tam povznášení vrstev lidových, u nás pohrdání národem a jeho řečí; tam volnost a přes to hněv a nespokojenost s poměry, u nás poroba a všichni mlčeli a tupě ji snášeli.

Kollár přesvědčil se o tom hned při prvém svém vystoupení. Silnější místa politická, která proti svým originálům byla již tak oslabena, přátelé Kollárovi neodvážili se ani předložiti censuře, a z toho, co podali přece, censura propustila jen torso. Horkokrevný básník pomalu smiřuje se se skutečnými poměry. Poznává netečnost a neuvědomělost vlastního národa, počíná pomalu vpravovati se i do skutečných poměrů politických u nás. S ostatními vlastenci přesvědčuje se, že na reformu státní a sociální zatím nelze pomýšleti.

Dvůr vídeňský právě v tuto dobu naplněn je největší úzkostlivostí před revolučními ideami, které podle jeho názoru pošinuly se v nové nebezpečnější síle ze vzdálenějšího západu blíže k hranicím českým. Strachem před revolucí naplněna zejména intrikánská hlava Metternichova; zdá se mu, že revoluční hnutí záhy zaplaví celou Evropu. Proto z opatrnosti opatřuje censuru sesílenými pouty na tisk; proto tajnou policii vystrojil k nebývalé slávě a činnosti. Na štěstí pro naše probuzení děsí jej právě národní myšlenka německá nejvíce, těší se, že v Rakousku není „deutscher Sinn“ ve smyslu pangermanismu po bojích za svobodu, jejž pokládal za nebezpečný pro říši rakouskou. Jako remedium proti „Deutschthumu“ nezabraňuje se — ovšem pod důkladným a úzkostlivým dozorem — hnutí národností neněmeckých, protože v tom spatřován právě prostředek proti onomu velkoněmectví.

Poddaní národové dějinnými událostmi ovšem zcela byli přispůsobeni k tomu, aby rozhodující moc mohla aspoň na čas zastavit hybnou sílu rozvoje dějinného. Po válce třicetileté vyšší stavové a vzdělanstvo objevují se čím dále tím slabšími a lhostejnějšími, když od moci vládní ubírá se jim víc a více účasti ve správě státní a zřízení státní se víc a více centralisuje. U nich i lhostejnost k národu a k jeho mluvě. Kolik pro ty bylo třeba důvodů rozumových a vznětů citových, aby se přesvědčili, že uposlechnutím nedo-

pouštějí se zla, nýbrž že konají jen svou povinnost. Nižší pak vrstvy byly pohromami dějinnými a tlakem roboty příliš utýrány, než aby byly bývaly schopny přijímati a chápati nové ideje.

V tento stav věcí pomalu vpravuje se i Kollár. Proto brzy vzdává se svých dřívějších smělejších záměrů, své projevy básnické naplňuje pomalu obsahem jiným.

Některé pozůstatky z těchto mladistvých názorů můžeme sice stopovati i v jeho pozdější činnosti. Jest to především nenávist k tyranům, ovšem tyranům jen těm, kteří jsou už neškodni. Z pobytu svého v Němcích vsál s jinými myšlenkami hlavně bezmeznou nenávist k Napoleonovi, kterou podržuje i tenkrát, když zejména Poláci po nezdařené revoluci udržují západ, ba i Němce, jako Heineho v enthusiasmu nad velikým dobyvatelem. „Chvastáka" Napoleona odsoudil v básni „Vlastenci". Táhl také proti Slovanům, a ač od Rusů zničena jeho armáda, přece básník neušetřil ho muk pekelných (V. zp. 50.) Trestům pro tyranství v jeho pekle nejvíce dostalo se místa. Vypíná se tam zvláštní ostrov, na němž hemží se miliony potkanů a myší. „Králů zlých a královen jest říší, tyranstvo v ní slavské přebývá". (V, 48.) S knížaty cizími theoreticky není spokojen ani v době pozdější. „A ač veždy", praví Slávy Dcera, „myslela jsem, kde se nalézal král cizí v národu: „Jinde kdáče, doma vejce nese". (VI, 52.) V pekle dává krutě trestati krále polského Sigmunda za to, že jako Švéd nechtěl dovoliti synu svému, aby se přispůsobil národu, nad nímž mu svěřena vláda (V, 82.) Týmž pohrdáním stíhá i Fridricha Falckého, kterému, jako vyvolenému králi Českému povinnosti k českému národu nikterak neležely na srdci. (VI. 102.)

K zásadě, že všechna vláda má vycházeti z dola, z lidu, Kollár hlásí se i později. Jak je šťasten, když může ukázati, že Slované již v dávné době řídili se jí! Milkem dává se unášeti do Korutan. „Tu byl v širém poli slavně vítán jeden sedlák, sedě na skále s pompou, jako sluší na krále, před ním kníže, jemuž zákon čítán. Tento nejen rolnickým byl šatem oděn, než i dostal políček dřív, než uzřel na trůnu se zlatém; a to proto, aby kníže znalo, že se panovnických stoliček právo vládcům z rukou lidu dalo" (III, 26.)

Též pro správu politickou Kollár zachovává si i později přes nepříznivé poměry u nás smysl. Caru Alexandru, vítězi nad Napoleonem, dopřává ve slovanském nebi hlavně proto místa, že již r. 1802 „ministra pak zřídil osvícení, první příklad v lidstva dějinách, jemuž ještě podobného není" (VI, 39.) Podobně básník povznáší biskupa Lubranského, že hájil svobod národa proti zvůli králově (IV, 51.)

To však děje se více méně jen příležitě. Myšlenky ony, které dříve jedině ovládaly jeho mysl a srdce, znenáhla berou na sebe jiný ráz: smělé povzbuzování k hmotnému boji, nadšení pro smrt za vlast, které básník dříve chtěl vznítiti v nejširších vrstvách, mění se mu dalším jeho strastiplným životem. Osobní odhodlanost obětovati se za svůj národ, aby mu dal světlý příklad, podržuje si na dále, ale nemá této důvěry, pokud by čin takový měl se čekati od celého národa. Proto dřívější jeho bouřný vzdor a bojechtivost pomalu rozplývá se v elegii a abstrakci. Tento elegický ton zní skoro ve všech jeho pozdějších projevech. Někdejší hněv proti současnému útlaku hárá již jen proti tyranům Slovanstva při líčení minulých příkoří, proti netečnosti, nevšímavosti a nesvornosti mezi pokrevnými bratry. Tímto rázem vyznačuje se již jeho proslulý Předzpěv, ač v něm ještě silněji proudí duch z nejprvnějšího jeho působení básnického. Ale na konci tu pronáší přece již

změněný názor svůj: místo boje vidí spásu v pilné, neúnavné práci; naděje se lepší budoucnosti pro svůj národ, protože ji podmiňuje idea spravedlnosti a neustálý nezvratný mravní vývoj celého člověčenstva.

Nyní skládá jen hlavní naději v samostatný život — v probuzení národa, chce u národa českého vzkřísiti povědomí o jeho individualitě, chce mu propůjčiti duševního zraku, aby se rozhlédl po své síle a přesvědčil se, jaká budoucnost kyne mu z tohoto poznání. Čím dále, tím více převládají vyšší snahy humanistické, jimž protiví se hrubá moc, násilí, pomsta.

V prvé fasi svého básnického tvoření básník dovedl se — jak již jsme viděli — nadchnouti pro vrahy tyranů jako pro Tella, jenž „sebe sám, syna svého i vlast svou zvěčnil, tryzniče potra". Ale v pozdější době zatracuje úkladnou vraždu, třeba děla se na prospěch vlasti: Sláva nechce míti zabijáků lestných jako Corday Charlotta, ani Scaevol, Sandů, Ravaillaců; národ náš ať na ctnosti jen stojí, lépe nebýti než života a cti hledat s nešlechetnou zbrojí." Tak vykládá při Miloši Obiličovi, jenž zavraždil úkladně sultana Amurata, vítěze na Kosovu poli. Ale přece jej dává do slovanského nebe (IV. 19.), ač jiné zásluhy nemůže u něho ukázati, nežli toto „nepravé vlastenectví"! Kolár ukazuje se tu zase zcela jiným jako theoretik a jiným jako praktik. Národ svůj chce vpraviti jako člena, ba vůdčího faktora v rozvoj vzdělanosti všelidské, zjednat mu v lidstvu příslušného místa a slávy.

Čím dále, tím více básník abstrahuje od skutečných poměrů politických. Stránka mravní u něho nabývá převahy nad politickou, přechází v ideje, v humanní pojímání člověka. I myšlenky svého německého okolí zpracovává zjevněji a v tomto smyslu. Jak odchýlil se od onoho požadavku společné politické obce slovanské již r. 1824! „Nepřipisuj svaté jméno vlasti kraji tomu, v kterém bydlíme; pravou vlast jen v srdci nosíme, tuto nelze bíti, ani krásti; dnes neb zítra vraha zemi másti a lid v jarmě jeho vidíme, přece když se duchem spojíme, vlast je celá v každé svazku části: vzácný ovšem citu nevinnému jest i háj ten, řeka, chalupa, kterou praděd nechal vnuku svému; ale meze vlasti nerozborné, jichž se bojí tknouti potupa, jsou jen mravy, řeč a mysli svorné" (II, 124).

Tento abstraktní pojem vlasti, jak jej básník analysuje, má ovšem základ v ideách německých. Vždyť po vybojovaném vítězství nad Napoleonem mezi učenými vlastenci německými jedno bylo přesvědčení, že vítězství to nezpůsobily zbraně, nýbrž ideje. Vlast bez země, bez podkladu hmotného představoval si ovšem i Fries, který tu byl Kollárovi patrně vzorem, ale přece o něco určitěji. Uvedeme ono místo doslovně: „Ne statek a půda, ne okraj pobřeží mořských, ne břehy řek neb pásmo hor určují nám jednotu národa, nýbrž tato má býti spojení ducha, ona může existovati jen stejnými obyčejí životními a jejich formami. Stavovské různosti, rozdělenosti živností pro trh, práva rodiny, moci vlády nade všemi — všeho toho potřebujeme v určitých obmezených formách, každý svým způsobem, aby náv lidí stal se celkem, jedním národem. Bez tohoto svazku zvyku a jeho občanských forem není života národního; ale ve všem tom je duch, společný duch věci nejvznešenější." (Pr. Ph. 145–6). — Fries mluví tu zřejmě jen o duchu společném, jednotě, ale Kollár toto přenesl na vlast vůbec.

K tomuto pojímání, jímž básník odvrací se víc a více od skutečných útvarů státních a utíká se neustále v říši ideií, v abstraktnější pojem národa, přivádí jej hlavně jeho vlastní život. Žije ve své vlasti, v Uhrách, ale tam ovládá regime jeho národu a jeho snahám vlasteneckým nepřátelský. Kollár

záhy proto učí se rozeznávati stát ve státě, představy vlast a národ nesrostly mu v pojem jeden. Ve znělce výše citované viděli jsme, že „vlastí" rozumí „jen mravy, řeč a mysli svorné." Jinde (Drob. b. str. 100) praví o sobě: Já mám dvě vlasti: Čechy a Uhry; zde bydlí tělo mé, tam duch." Ale čím dále, tím zřejměji liší od sebe vlast a národ. Často jmenuje vedle sebe „vlast i národ trápí duši měkkou" (II., 119). V polemice své proti důvodům, jimiž hledí odpůrcové jeho své činy ospravedlnit jako nutnost státní, básník ukazuje na zákon boží, jenž přikazuje „milovat vlastní jazyk nade všecko dráže"; na konci pak táže se: „A co tvor víc milovat má skumný: či vlast malou, mrtvou, bezdušnou, čili národ velký, živý, umný" (II., 23).

Jako poměry donutily Kollára, aby „vlast" pojímal ve smyslu duševním, aby abstrahoval od hmotné skutečnosti, tak upouští poznenáhlu i od ideje zříditi samostatnou jednotnou obec slovanskou. Časem sice uklouzne mu povzdech, nestřežený stesk i pro tento nedostatek, na př.: „Kolikráte myslím o tom našem národu a jeho velkosti, ale na zlomky a drobnosti rozervané zhoubným satanášem, pod knížetem, carem, králem, bašem žijícím co kalúž v temnosti, veždy duchem plným žalosti volám takto za Isaiášem: „Rozmnožil jsi národ tento, Pane, ale nezveličils veselí!" Zde jednota politická považována docela za moderní příznak rozvoje lidstva, jak dosvědčují další slova: „nebo všeho světa zlořečenství na velký se národ schumelí, nepomkne-li dále člověčenství!" Tedy pokrok člověčenstva má se jeviti patrně v jednotě příbuzných národů. O lidu slovanském doznává, že „dobrý při moudré je správě" (V., 112).

Ale v celku dřívější náhledy Kollárovy o slovanském státu byly daleko přece konkretnější a určitější, ač i ty kolísaly na nepevném základě, proti pozdějším! Vizme jen onu vroucně slovansky cítěnou apostrofu na Slavii (II., 138.): „Slavie! ó Slavie! ty jméno sladkých zvuků hořkých památek, stokrát rozervané na zmatek, aby vždycky více bylo ctěno! Od Uralů Tatrám na temeno, v pouštěch, kde má rovník počátek, až kde slunka mizí dostatek — království je tvoje rozloženo. Mnoho's nesla, avšak křivdy činů nepřátelských všecky přežila, ba i špatný nevděk vlastních synů. Tak když jiní snadno v půdě měkké, ty jsi trůny sobě tvrdila na století rumích dlouhověké!" Apostrofa nadšená, poetická, ale holá abstrakce bez skutečného podkladu! Konečně někdejší svou myšlenku o velké říši slovanské s vladařem pokrevním, uznává v letech třicátých za sen. Na své cestě přichází s Milkem do Meklenburka, kde poznává, že nejstarší rod panovnický v Evropě, knížata Meklenburská, jsou původu slovanského. Básník při té příležitosti vkládá Milkovi do úst projev své antiquární záliby: „Já bych," řekl, „všechněm Slávům krále z tohoto tu kmene vyvolil; avšak jen tak, aby odvolil němčiny se dřív on dokonale; to by byla i krev pravoslavská i rod panovnický v Evropě nejstarší, co větev Přibyslavská." „Ach, co jednou vzal čas všeobřitel, nevzkřísí," dím já řeč uchopě, „to nám žádný Slávů jednotitel" (II., 72.)

Tímto způsobem pokračuje další rozvoj Kollárových názorů, až posléze doznává, aby mocným odpůrcům vyrazil zbraň z ruky, že vzájemnost slovanská je pouze literární — jak již hlásá pouhý nadpis jeho spisu „Über die litterarische Wechselseitigkeit (der Slaven)." Tam již v úplém odporu ke svým dřívějším názorům otevřeně doznává, že je to právě na prospěch Slovanů, když jsou pod cizími vládami.

Podobným způsobem poesie jeho vymyká se čím dále, tím více choulostivým současným otázkám politickým. Dovede sice odhalovati naše nedostatky nejen co do uvědomělosti národní, nýbrž po stránce sociální

ěleji, nežli jiní vrstevníci buditelé, kteří nechtějí národu hlásati o ničem ém, než-li o samých dokonalostech našich; doznává, „že mnohé ovšem ještě áce naše jsou a duch k nim třeba alkejský . . . " „Neštíme se však těch rkulových skutku, často sama velikost předsevzetí dodává sil nových" (III., 6).

Následuje Herdera otevřeně, doznává, že nám vedle svornosti schází tě osvěta (II, 140). Jinde všímá si živých poměrů národnostních v jiných ích a německým vládám, jimž svěřeni jsou národové slovanští, ukazuje opačný příklad Ruska, kde jsou „pod panstvím slávským Němců, Finů hro- dy, kterak svou řeč, mravy, výsady mají, aniž lkají pod tyranstvím. Na ské tam půdě Němci tyjí v prostřed Ruska, a hle! od věků pokojně a bez tisků žijí. Kdo tam myslí na zrušténí Němců, jak zde na zněmčení obleků, yka i jména Slávoplemců?" (II, 54).

Jinak však většina těchto polemik a výtek proti současnému duchu se se rázem příliš všeobecným, neurčitým. Místo mnohých jednu ukázku před r. 1824: „Do zlých časů — Bůh to s nebe vidí! naše živobytí adlo, až se strašné jejich zrcadlo ruka očím odekrýti stydí. Zmatek točí jin běh a lidí, duch má závrať, srdce uvadlo, ba — ó nové světa divadlo! n již sebe rozum nenávidí: Se svobodou válčí nesvoboda, pravda sluje ní neštěstí a ctnost ředne jako stará moda; nejhorší pak ta jest chyba ku, že ač cítí osten bolestí, nemoc tají a smích činí z léků" (III, 57).

Studiem historie Kollár proniká hloub v povahu dějin a národů slo- nských. Pojímá státní útvary slovanské jako minulé, nad jejichž troskami vá zřízení ustalují se vývojem dějinným buď chabostí neb silou toho kte- o národa. Tak z dějin českých nejmohutněji utkvěla mu dvě fakta: bitva ohorská a poprava staroměstská, jejich vylíčení vyvolává velikými pro- edky a doprovází je svým živým bolem a zármutkem (II 109, 125). V dě- ách Slovanstva pokládá za nejosudnější ty chvíle, v nichž vzaly za své nostatné říše slovanské, Srbsko, země koruny svatováclavské a Polsko I, 92). Podobně truchlí i nad troskami a minulou slávou slovanské Pa- nie (III, 25). Se stejnými city zastavuje se nad pádem samostatnosti chor- ské, která z dynastických rodinných poměrů připojena k Uhrám (V, 23). zné zrádce, kteří způsobili záhubu slovanské říše, zaklíná do pekla (V, 27,). Nesvorné syny knížete Svatopluka odsoudil do pekla za to, že zavinili l slavné říše Velkomoravské (V, 29), která měla býti država všeslovanská, iká a čirá. Týž osud přisoudil i dvěma dcerám cara Lazara, jež svým rem usnadnily Turkům přístup do říše srbské a zavinily její pád (V, 100) obně do pekla zatracuje domnělé heslo „Polska stoi nerządem" (V, 105).

Jako tehdy nikdo u nás, z našich buditelů Kollár obrací zřetel ke r á n c e n á r o d o h o s p o d á ř s k é. Vždyť v Jeně vedle běžných hesel bíhajících volným tiskem, poslouchal přednášky professora státních věd dera. Tu poznává cenu práce jednotlivcovy v jakémkoli oboru (II, 123); e činnost člověka za každou cenu; „on (člověk) jen platí, kolik dělá" (III,); „moudří horší smrti neznají, než jest život hnilý, prázdný, tmavý" (III, 62).

Tehdejší politické boje celní, jejichž podstatu ovšem nechápaly širší tvy, ale přece v ně pronikaly populární výklady o tom, Kollárovi dávají nati, jaký význam pro národ má podpora domácího průmyslu, vlastní vý- a. Proto povzbuzuje Slovany nejen k tomu, aby ctili vlastní mluvu, vlastní yky, nýbrž jde dále, když stanoví skoro moderní obranné heslo „Svůj vému!" „N e c h t e c i z í c h, h l e d ť t e v l a s t n í c h z b o ž í ! I nám Bůh um a ramena, ať je tedy každý vynaloží: nechte cizích, hleďte vlast- h zboží! Když se čerpá zřídlo, vodu množí, strom se mízou z vnitřku

zelená: nechte cizích, hleďte vlastních zboží, i nám dal Bůh um a ramena". (Slovanka). Peklem trestá „purkmistry a práv doktory" za to, že „Vendy vytvírali z cechů" v obchodních městech německých (V. 58.). Podobně honosí se tím, že Slávové založili Hansu, „kolébku evropského kupectví" (II. 78.).

Tuto stránku národohospodářskou při příležitosti Kollár vykládá i se širšího hlediska. Tak na př. cení vysoce význam moře pro rozvoj národa. „Ó ty ze všech nejvalnější ztráto, moře slávské, slávsky nazvané!" volá přicházeje k Baltickému moři (II. 43). A později tento svůj bol nad ztrátou moře vykládá víc národohospodářsky nežli básnicky: „Ku životu národnímu moře právě tak jak země potřebí, aby dary všechněch podnebí užiti své mohl ku podpoře; bez něho se duchem v nemotoře, tělem v nouzi národ pohřebí, s ním se po všem světě zvelebí, buďže kupčí, válčí aneb oře. Dobrý Bůh nám Slávům sice dal tu cestu všechněch sil a obchodů na Venetském světospojném Baltu; ale Teut, ač sám měl moře dosti, zrušiv onen zákon národů, vzal tím posud klíč nám vzdělanosti." (II. 44.) Názor ovšem ne veskrze správný; básník ve své ideji všeslovanské byl by tu hlavně nás Čechy odsoudil k nevzdělanosti. A přece jinde doznává o Češích, že jim co do vzdělanosti sluší první místo mezi všemi Slovany. Ale názor ten je zajisté velmi zajímavý. Myslím, že Kollár k němu přišel studiem starých kronik, jež vykládaly o ohromném bohatství těchto pomořských Slovanů, o velikém blahobytu hmotném i duševním, o pokročilé vzdělanosti, což vše vykládali jako následek rozvětveného obchodu námořského.

K téže myšlence dospívá později Kollár, když píše a podrobněji rozvíjí obraz o tom, že my Slované máme všecky podmínky, které zaručují národům veliký život: „Všecko máme, věřte, moji drazí spoluvlastenci a přátelé, to co mezi veliké, dospělé v člověčenstvě národy nás sází: zem i moře pod námi se plazí, zlato, stříbro, ruky umělé, řeč i zpěvy máme veselé, svornost jen a osvěta nám schází." Tyto pak podmínky vykládá za nejpříznivější pro život národní. Proto pokračuje v dalších vývodech: „Dejte tu nám s duchem všeslavosti, a aj národ máte viděti, jaký nebyl ještě v minulosti. V prostředku se mezi Řekem, Britem naše jméno bude blýštěti na sklepení světa hvězdokrytém". (II. 140.)

Na základě těchto podmínek národohospodářských, na základě schopností duševních Kollár určuje ráz vzdělanosti Slovanů: U nich spojí se krásný vzlet ideální, jakým honosí se Řekové, jak o nich jako raçové povaze ustálila se ode dávna tradice, se smyslem praktickým, jímž nad jiné podle podobné tradice vynikají Angličané.

Na těchto základech básník utvořil si svůj ideál národa: Má míti smysl praktický i snahu po ideálech; povznesení po stránce hmotné, ale též nezapomíná na ideál krásy a vzdělanosti.

Kollárovu vyvinutému smyslu pro život praktický máme zajisté i to přičítati, že mezi vynikajícími vlastnostmi Slovanů tak často a s takovou zálibou uvádí právě jejich pokročilý život rolnický, jímž předčili nad jiné národy evropské. Vidí na př. velikou cenu v tom, když urození Slované sami předcházejí příkladem v práci rolnické. Jak vděčně chápe se na př. zpráv starých kronikářů, kteří vykládají o slovanských vznešených ženách, kterak v práci polní samy předčily nad ostatní dělníky! „Ona (Slavjanka) rodu šlechtického, žne jen v onom spolku bystrém z pouhé lásky; nebo v rolnictví Sláv byl veždy pro Evropu mistrem" (II. 40). (Dokončení.)

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

—*ff*—. Vůči tomuto smutnému stavu divně dojímá člověka, čte-li ve výroční zprávě Bundu der deutschen Nordmährens, jehož hlavou je pověstný germanisator Brass ze Zábřeha, že spolek ten měl 74 odborů a přes 8000 členů, přijal 1124 zl., zaopatřil místo 21 učňům a 2 tovaryšům, vydal kalendář v 10.000 výtiscích (IV. ročník). Spolek zakládá knihovny, r. 1893 vydal na ně 520 zl. Za dobu svého trvání opatřil místo 560 něm. učňům nákladem 4371 zlatých.

Klademe váhu na odbornou organisaci, protože se tím národní myšlence získati může nová půda a nové síly mohou se přilákati k práci na prospěch celku. Jen tak bude lze národní život na Moravě zachrániti před krisemi, do kterých padne s úpadkem politického života. Tím se též nové posily dostati může českému Brnu, které může v každém ohledu nejvíce pro českou věc na Moravě učiniti. Jakýsi pokrok v české odborné organisaci stal se též v posledních letech, ale jest dosud mnoho odvětví, kde naši lidé ztrácejí se úplně v německém ovzduší německých spolků. Sem politika a národnost nesahá. Bohužel dlužno vyznati, že náš člověk v konkurenci všude upadá v cizí poručí, a že jen tam se naše věc daří, kde jsou naši lidé jenom mezi sebou. Organisatorská a agitační výchova ještě silně schází.

Vzpomenouti dlužno též některých spolků odborných, které jsou zřízeny pro celou korunu Českou se sídlem v Praze. Je to na př. spolek českých kupců, hostinských „Hostimil", řezníků, spolek koželuhů, českých vynálezců a snad nejdůležitější Vývozní spolek. Spolky ty působí na Moravě a ve Slezsku většinou jen na papíře a po leta nemají ani členů na Moravě. To není velikým vysvědčením pro totožnost zájmů našich ve všech českých zemích, ale chyba není ve věci samé, nýbrž spočívá v neznalosti rozsáhlého území, v slabých agitačních prostředcích, skrovných osobních stycích a centralisaci. Časopis sám k provedení tak velikého díla nestačí, na Moravu třeba působiti bezprostředně, a proto by se doporučovalo, kdyby v Brně každý takový spolek měl svou filialku, nebo aspoň jednatele, který by všecky potřeby na místě zjistil. Sledujeme od začátku trvání Vývozního spolku činnost jeho na Moravě a můžeme bez přehánění říci, že je velice skrovná. Toho tím více želeti jest, že moravským živnostníkům cizí tržiště je daleko méně přístupné, než českým. V zájmu našeho hospodářského rozvoje přimlouváme se o to, by sám výkonný výbor lidové strany hleděl nitky navázati.

Už v zájmu našeho politického vychování měla by se pořádati občas výstava celého národa českého ze všech zemí. Velikou škodou pro hospodářský rozvoj Moravy bylo, že se nemohla súčastniti pražské jubilejní výstavy. Možná, že by krok ten byl býval trochu smělý, ale k podnícení větší

činnosti byl by valně prospěl. Ostatně už samo studium pražské jubilejní výstavy podává spoustu nových myšlenek, dle nichž bychom měli hleděti užší svou domácnost zaříditi. Bez vítězství na poli hospodářském vítězství naše národní a politické oddalovati se bude na Moravě po leta. Znamenalo tedy pořádání krajinských národopisných, průmyslových a rolnických výstav daleko časovější pochopení naší národní situace, nežli věčné očekávání doby, kdy na nás zasvitne slunce vládní přízně. Že dálo se tak větším dílem z vůle a počinu měst a venkova, to cenu těchto podniků zvětšuje. Morava má v různých krajích dosti zajímavých zbytků samorostlého domácího průmyslu a též některá odvětví umělého průmyslu značně se zdokonalila. Dobré jest, že se výstavami posledních dvou let naše representace i naše národní vědomí silně zlepšily. Z bývalé laciné chlouby o kulturní převaze nezbývá Němcům moravským nic mimo chvástání se převahou na poli průmyslovém a obchodním a tu mají jen dotud, dokud česká práce a český um pod německou firmou vystupuje na venek. Klamu tomu musí brzy učiněn býti konec, jak se to stalo už k nemalému prospěchu našeho rozvoje v Čechách, a proto ve všech dosavádních krocích musíme pamatovati na zemskou výstavu na Moravě buď čistě českou nebo třeba obou kmenů českého i německého pospolu, ale vítězsvím musíme si býti jisti.

Vše konečně točí se kolem peněz, ale i tu více vadí ostýchavost a malá přemýšlivost, než skutečný nedostatek. Jest jenom otázkou času, bychom celá odvětví drobného obchodu a živností dostali do svých rukou. K tomu stačí jen soustavná práce místních časopisů na očistu českých měst. Můžeme celou řadu českých advokátů, lékařů a lékárníků na Moravě usaditi a přáli bychom si jen, by potřebná místa s náležitou péčí byla vyhledána, a aby se obstarávání nových pracovníků dělo s náležitou o b e z ř e t n o s t í. Kde volnost živnostenská je obmezena jako v lékárnictví, vyhneme se dosavádnímu nevýhodnému stavu zřizováním droguerií.

Uznáváme svrchovanou potřebu peněžního ústavu, který by lidová strana měla po ruce a to především v Brně. Cyrillomethodějská záložna je ústav staročesko-klerikální a zajišťuje klerikální straně rozhodující slovo při všech příležitostech. Samy volební potřeby a ještě více celkové vymanění moravského lidu z područí cizího kapitálu žádá toho nevyhnutelně, aby v čele naší hospodářské organisace stál dobře situovaný peněžní ústav. Základ k němu by mohly dáti kontribučenské záložny, které spravují 12 millionů jmění. Podíly jsou na mnoze tak roztříštěny, že jsou pro většinu majetníků bez ceny a neprospívají ani hospodářskému zajištění lidu selského, k čemuž původně byly založeny. Kdyby záložny ty se sloučily v okresní spořitelny a přijímaly vklady do pateronásobného obnosu, měli bychom v brzku 60 millionů pohromadě. Jsou to peníze s malými výjimkami úplně české a k náležitému upotřebení vadí jen rozptýlení jejich. Německá strana sice návrh zákona v tom smyslu podaný 15. března 1888 zamítla, vidouc s obavou v něm základ okresních zastupitelstev, ale nic nepřekáží, by z vlastního počinu rolnictvo samo učinilo, co žádá jeho vlastní prospěch.

Často bývá stavěna naproti sobě v odpor politika a hospodářské sesílení lidu. Na Moravě takového rozdílu činiti nelze, zde znamená každé pošinutí finanční váhy jedné strany zároveň pošinutí politické moci a naopak. Dobytím zemského sněmu a českých měst z rukou německých uskuteční se zároveň rozhodný obrat nejen v národních a kulturních, ale i hospodářských poměrech v zemi. V tomto povzneseném pochopení třeba konati velkolepé dílo hospodářského, průmyslového a obchodního vymanění moravského lidu.

* * *

Sociální stránka boje našeho na Moravě.

Poslední dobou posunuly dvě věci až nápadně sociální stránku našeho boje odního k denní důležitosti. Byl to jednak lidový sjezd v Brně, na kterém s to, že sociální stránce bylo vyhýbáno, došlo k protivám v táboře lidové ny vůči jejímu úkolu k zástupům dělnického zejména továrnického lidu, ak krvavá srážka ostravská, kterou se ukázala opět jednou otázka prů- lového dělnictva ve své velikosti a zároveň objevila se neschopnost úřad- orgánů vyrovnávati protivy mezi kapitálem a prací. Není pochyby, že žitost sociální otázky i na Moravě den ode den roste, a že chtě nechtě í každý politik a tudíž zejména zástupci lidu českého s ní vážně počí- Stačí jen připomenouti, že od let 80tých byl značný počet velikých ek, při nichž pro neobratnost úřadů nejednou tekla krev, že organisace ictva jak politická, tak odborná, provedena jest aspoň v některých obo- úplně a utužuje se na Moravě rok od roku a že dělnictvo má několik pisů politických, vzdělavacích a od roka má i svůj politický týdenník vnost" v Brně.

Protože česká otázka je v nejširším slova smyslu otázkou demokra- ou, musí česká politika snažiti se vyhověti potřebám nejširších vrstev, měly co nejméně příčin hledati uspokojení svého mimo organisaci jed- ou.

Na Moravě samé znamená dělnictvo v nejvlastnějším slova smyslu před- íka české věci, je z valné většiny české a každé zlepšení jeho stavu je veň zlepšením našeho postavení politického, hospodářského i národního. nictvo české je nejvíce stíženo následky naší hospodářské a národní bídy, trpí nejvíce následky našich útrap v minulosti. Dělnictvo je v pravém a smyslu krev z krve naší, zlepšení jeho stavu je aspoň v nynějším vý- hospodářském zájmem všech vrstev naší národní společnosti, protože dělníka je možnou vyhlídkou ne-li pro každého jednotlivce tedy aspoň jeho potomky. Rolnictvo zvláště má všechny příčiny státi s dělnictvem oji za jeho práva, protože z lidu selského pochází v dělnictvu největší jzdatnější jeho část, vedle toho pak boj mezi kapitálem a prací z veliké je zároveň otázkou rolnickou a upravením hmotného i mravního stavu ictva mizí spolu nebezpečí sociálních převratů. Ve směru politickém ená dělnictvo mocnou posilu v našem boji se zpátečnictvem jak po nce myšlenkové tak i hospodářské, protože je smýšlení svobodomyslného krokového. To tím více padá na váhu, čím bližší je připuštění nejširších v k vykonávání volebního práva a čím opozdilejší a nehybnější na ze ještě je lid selský. Ve směru národnostním je dělnictvo nejmohut- ím výrazem mravní i tělesné zdatnosti venkovského lidu, ono znamená razování odumírajícího živlu německého v městech naším českým lidem nkova, ono i na Moravě představuje bojující za národnost menšiny, ono nejvíce účinky světoběžného cizáckého kapitalismu a proto jeho boj i po nce hospodářské je v nejlepším slova smyslu vlastenecký. U lidu morav- o samého instinktivně je vyvinut smysl pro práva dělného lidu, protože náš žije a umírá s prací, a stal-li se na Moravě pokrok v jakémkoli u na poli výrobním, nestalo se to nikdy bez přičinění především našich ovníků.

Po pravdě mohli bychom mluviti o sociální otázce bezmála všeho lidu ého na Moravě, považíme-li těžké postavení o život zápasícího rolnictva hlížíme-li ke skrovné životní míře obyvatelstva nejen celých společen-

ských vrstev, nýbrž i celých krajů. Právem lze sem též počítati neblahé rozmahání se alkoholismu, který ovládá na Moravě celé kraje, zejména Valašsko a Slovácko a šíření se prostituce, která se páše na mnoze na útraty českého lidu nejen na Moravě ale zejména ve Vídni a zaviněna je především jeho hospodářskou závislostí. Je-li pravda, že každý náš pátý člověk přijde ve styk buď s všemohoucím státem utlačujícím na poli veřejné správy, školství, vojenství naši individualitu nebo s cizáckými živly, které se u nás buď malou obezřetností nebo malomocností naší do zdravého těla lidu venkovského nasadily, tu vedle otázky hospodářské a národnostní sama o sobě na roveň se staví otázka sociálního a mravního povznesení našeho lidu. Ano jest to na mnoze jen různá stránka téhož velkolepého zápasu našeho národa, která se jen podle různé povahy doby a různých potřeb lidu v tom neb onom světle jeví. V tak mnohotvárném a dlouhém zápase, který vedeme, není divu, že se na tu neb onu stránku důraz klade a na jinou zapomíná, nesmí se to však státi úmyslně a se zřejmým opovrhováním otázek, v nichž většina lidu vyciťuje svůj životní zájem.

Otázka sociální má pokud jí rozumíme hospodářské povznesení našeho lidu, dvojí stránku, jednak zabezpečení hospodářské nezávislosti t. zv. střednímu stavu, rolnictvu a živnostnictvu, jednak zlepšení hmotného i mravního postavení těch tříd, které jsou v závislosti na kapitálu. Samo o sobě zlepšení hospodářského i vzdělanostního stavu rolnictva i živnostnictva zmenší poněkud příliv z venkova v řady závislého dělnictva, ale úplně se jím nevystačí na vyléčení sociálních neduhů, dokud by se hospodářská a technická stránka veliké výroby v základech nezměnila. Zajímavo jest, že živnostnictvo a rolnictvo samo od dělnictva učí se solidárnímu postupu na uchránění své existence, ano došlo to až tak daleko, že na posledním sjezdě živnostníků v Brně ozvaly se hlasy, že všichni živnostníci stanou se nátlakem těžkých poměrů socialisty a že na sjezdu sociální demokracie rakouské ve Vídni mluvil i zástupce rolnictva moravského.

Jakkoli sobě nezapíráme velikého rozdílu mezi konečnými snahami sociální demokracie a nynějším pojímáním hospodářského života i v širokých vrstvách lidu, přece není příčiny, proč by politika, která čelí proti nepříznivému působení státu a cizáckých živlů na naše národní těleso, nemohla solidárně postupovati aspoň v denních otázkách a politických snahách s dělnictvem.

Co se týče vyrovnávání protiv mezi kapitálem a prací státem, tu ovšem nemůžeme horovati po rozmnožení moci státu takového, jak se nám nyní ve svých orgánech představuje, rovněž však jsme přesvědčeni, že takový konglomerát, jakým je nynější Rakousko, naprosto není schopen k nějakému zásadnímu a poněkud citelnému řešení otázky sociální. Otázka sociální ať ji už vezmeme buď jako věc pouze továrního dělnictva nebo jako otázku nejširších pracovních vrstev, naopak uvědomuje nám podstatný rozdíl mezi zeměmi českými a zejména zeměmi jižními a Haličí s Bukovinou. Bude záviseti jen na nás a zejména na naší intelligenci, aby tato vzájemná spojitost co nejvíce vynikla. V zájmu zdravého vývoje naší politiky a k vůli vyvarování zbytečných konfliktů bylo by si přáti, aby se tak stalo co nejdříve. Česká věda má tu veliké poslání plniti. Ona má ukázati spojitost nynější naší hospodářské závislosti s příčinami historickými a zejména s 300letou naší porobou politickou a národní, ona má objeviti sociální stránky našeho odvěkého zápasu, bychom poznali, čím žije a se udržuje samostatnost národa, ona má zároveň intelligenci ujasniti veliké úkoly, které ji mezi lidem očekávají. Jakož pak jest jisto, že vášeň sama o sobě nestačí tam, kde jde o tak veliké zájmy veřejné,

žádati musíme, aby se stadiu i nynějšího stavu dělnictva věnovalo více píle než se u nás dosud dálo, kdy židé a cizinci dali sobě větší práci se studováním poměrů našeho dělnictva než naše intelligence. Je to smutná pravda, že na mnohých místech na Moravě má židovský intelligentní člověk mezi dělnictvem více důvěry než vzdělaný Čech a to proto, že má více smyslu pro jeho hmotné postavení a pro jeho politický a národní význam. My svoje organisace dělnictvu nevnucujeme, ale starati se musíme, aby k zvláštnímu lišení stavů a tříd v české společnosti příčin bylo co nejméně. Ignorování sociální otázky se strany české intelligence a zejména českých politiků na Moravě, jakož i soustavné živení kastovnictví mezi intelligencí a lidem na Moravě musilo vésti k odcizení se českého dělnictva našemu politickému zápasu. Ačkoli pak víme, že není předpojatosti aspoň u některých předáků lidové strany na Moravě proti dělnictvu, přece musíme vyznati, že čeští politikové na Moravě nevystihují dosud potřeb tisíců dělnického lidu, aby se stali jeho obhájci jak proti útiskům podnikatelů tak i proti zkracování občanských svobod. Toho tím více litovati jest, že stesky dělnictva na Moravě jsou nejcitelnější stránkou schátralého německého panství na Moravě a čím patrnější jest, že v tomto znamení povede se velká část boje snad už při příštích volbách.

Co pak se týče obav, které chovají někteří upřímní našinci před oslabováním našeho národního a politického boje se strany dělnictva čili před t. zv. internacionalismem, dlužno vyznati, že dělnictvo mělo až posud dost dělati samo se sebou, aby mělo dosti pokdy jeviti horlivější účast v národním zápase, že internacionalismus podnikatelů přirozeně vyvolal mezinárodní spojení dělnictva, mnoho pak zavinila neznalost a předpojatost na obou stranách, kdežto naopak od té doby, co nastal v české politice upřímný lidový ton a co politický význam dělnictva roste, ostří toto patrně se oslabuje, a dělnictvo nejen v jazykových otázkách nestaví se našim snahám tak okázale jako dříve na odpor, ale i svou organisací federačním snahám našim se přiblížilo utvořivši v organisaci dělnictva rakouského svou zvláštní českou skupinu. Čím dříve pak dělnictvo bude zastoupeno v zákonodárných sborech, tím spíše bude museti zaujati stanovisko i k otázkám politickým a národnostním, které dosud vyčerpávají nejvíce našich sil.

Dotkli jsme se i některých vzdálenějších stránek sociálního hnutí, protože věc sama od posledního sjezdu lidové strany stala se velmi palčivou. Pozorovali jsme zde jednak velikou nevyjasněnost ke hnutí, které dnes ovládá celý vzdělaný svět, jednak hotový odpor i proti politickým snahám dělnictva prý jménem středních vrstev a zejména rolnictva, mimo to viděli jsme, jak mužové, které jsme počítali za přívržence sociálních oprav, proti diktátu ničím neodůvodněnému uchýlili se k nedůstojným vytáčkám. Přijato sice obecné hlasovací právo, ale zároveň se poukazovalo na to, že prý se vynechalo rovné hlasovací právo. Můžeme říci, že v tak vážné věci maliherný odpor musí býti zlomen, ať se prohlašuje jménem kohokoli. Jestliže řeč Dra. Kramáře olomucké odpůrce obecného rovného hlasovacího práva nepřesvědčila, jestliže místo vyvrácení jeho slov, utíkalo se k překrucování jeho slov, my tím větší důraz klásti musíme na demokratické provedení volební opravy, protože ona stala se čestnou záležitostí celého našeho národa a protože jen tak ujdeme tomu zvrácenému kolotoči, ve kterém se celá rakouská politika od 10letí ba staletí ocítá. Jestliže dnes Rakousko apeluje na všecky své muže, nemůžeme ani my se vyhýbati tomu co soudí každý i ten poslední příslušník našeho národa o našem národním bytí pro nejvzdálenější budoucnost.

Klade-li Selská Jednota pro Moravu sobě do programu obecné hlasovací právo a chce-li je míti provedeno dle jednotlivých skupin jako jsou: zemědělská, průmyslová a obchodní, dělnická atd, tu jistě potká se s větším odporem a zajisté i s většími překážkami praktickými než jaké jsou při obecném rovném hlasovacím právu. Takovéto zájmové skupiny bez obecného rovného hlasovacího práva jsou vítaným experimentem vlád, jak jsme to dostatek v Rakousku zkusili. Obecné hlasovací právo má za účel, aby stát byl výrazem vůle občanstva, ono je prostředkem k jarému proudění a výměně názorů a důležitým činitelem pro politickou výchovu a organisaci. Nesmí se též zapomenouti, že stát není jen součtem jednotlivých zájmů a vrstev, nýbrž že má i cíle vyšší, které nesmějí se dáti na pospas třídních zápasů. Ostatně kdo vyrovná protivy, když různé skupiny ve sněmovně budou státi proti sobě neústupně? Tím by se ráz a povaha zastupitelstva pozměnily a zástupce tříd sotva by měl na mysli zájmy a potřeby celku.

S podobnými návrhy na škatulkování společnosti ostatně se potkáváme právě u zpátečnických živlů, jak v lůně klerikální strany, tak zejména u feudální šlechty. Došlo to už nyní až k návrhu na samostatné organisování šlechty a to v listě, který mluví jménem katolického lidu na Moravě, v brněnském Hlase! Čím více se třídní vědomí v obyvatelstvu vzmáhá, tím více dbáti musíme o zachování celkových zájmů celé společnosti, a je-li obava před přehlasováním, tu se lék podává v zastoupení menšin, které v Rakousku podle jednotlivých zemí snadně lze provésti. Konečně dají se i zájmy jednotlivých skupin průmyslových a zemědělských opatřiti řádným rozdělením okresů.

Kde budou účinky obecného rovného hlasovacího práva nejcitelnější? V Mor. Ostravě, Novém Jičíně, Šternberku, Olomouci, Prostějově, Šumberku, Zábřehu, Mor. Třebové, Svitavách, Brně, Třebíči, Jihlavě, kteréž skupiny jsou vesměs v rukou německých kapitalistů. Jistě ani mravní a duševní jakost volených zástupců mnoho neutrpí touto změnou, jistě však možno už předem říci, že se s dělnictvem snáze dorozumíme než s kterýmkoli německým liberálem. Jakékoliv volební výhrady byly nám od jakživa proti mysli, také jsme s nimi nic dobrého nezažili, nyní kdy k zastavení mohutného proudu lidového sbírají veškeré mocnosti v Rakousku poslední své síly, má se jim dostati posily z vlastního našeho tábora?

Volební, tiskové a shromáždovací požadavky dělnictva, odstranění militarismu, oprava školství jsou u nás samozřejmé, protože celý náš národ sám dobrotu nynějšího stavu v celém dosahu zakusil. V těchto věcech není také v české delegaci odporu a ozývá se jen tam, kde chtějí míti vždy něco zvláštního ať už k vůli originalitě nebo z příčin jiných. Těmito požadavky ovšem program sociální se nevyčerpává, vše to jest jenom prostředkem k jasnému tlumočení vůle lidu, k zdemokratisování absolutistického a byrokratického státu. Dělnictvo samo žádá od státu více, ono chce, aby stát svou autoritou chránil práci, aby zamezil nelidské vyssávání dělnictva a hromadění bohatství na cizí útraty. Ve všech těchto směrech, jak se objevují v denním životě, můžeme jíti s dělnictvem aniž třeba ohrožovati nynější hospodářskou soustavu. Pokud v nynějším rozvoji hospodářském je náběh k společnému vlastnictví na místě soukromého vykořisťování, jako jsou železnice, doly, sami ho sotva zastavíme a tam, kde ohroženy jsou zájmy středních živnostenských a zemědělských tříd, sotva je zhoršíme zlepšením stavu dělnického lidu. Žádáme tedy přímo vzetí některých dělnických požadavků, jako zkrácení doby pracovní, minimální

mzdu, pojištění nejen na nemoc, nýbrž na stáří, bezplatné školství, odstranění militarismu, upravení domovského práva a pod. přímo do programu lidové strany k příštím volbám. Dosavádní neurčitost a jakási bázlivost by se vymstila jen na nás, — nežádáme ovšem ani podrobení se sociálně-demokratickému vedení aniž na druhé straně lekáme se planých agitací, které se lekají dělníka jako strašidla Právní i lékařská pomoc, humanitní úkoly společnosti k nedospělým, churavým, starým a k ženě jsou podobně jednak úlohou zákonodárství, jednak samo promyšlenější občanské vychování bude kázati účelnější vynakládání peněz jak u jednotlivce tak i u obcí, než dosud jsme to na Moravě pozorovali. Nezastavujeme se tedy nikterak jen u státu, ale žádáme o účelné řešení otázek sociálních pokud lze i v užším kruhu, kde jsme sami mezi sebou, ať je to obec, spolky nebo vlastní hospodářství. Naše sociální plány, jsou-li dobře míněny, budou se u každého z nás jeviti předem jako požadavky mravnosti, jako povinnost k spolubratrům, jež máme duševně i hmotně povznášet.

Na samu stránku společenského soužití klademe váhu. Čím větší jsou společenské protivy způsobené kastovnictvím, tím větší je nebezpečí sociálního převratu. U našeho lidu venkovského bohudíky až na skrovné výjimky takové kastovnictví nezavládlo, za to tím více opanovalo intelligenci a velkou část našeho měšťanstva. Čím upřímnější jsou osobní styky mezi dělnictvem a zaměstnavatelem, tím řídčeji dojde k nedorozumění a k bouřlivým výstupům. Našim vzdělaným ženám náleží přední povinnost ujímati se méně šťastných družek, které ve svém služebném postavení vydány jsou otupení mravů a nejsprostějšímu využitkování. Osobní styk ve spolcích, rada v náležitou dobu, nenucená zábava mnohé nebezpečí odvrátila by od těch, které by mohly býti nejlepšími matkami budoucího dorostu a které za nynějšího stavu padají jen rodičům a obcím na obtíž. Tím by se pěkně doplnila péče, kterou místy již nyní mají naše dámy o vychování zdárného dorostu dělnického lidu v opatrovnách.

Ohromné jeviště velikého průmyslu na Moravě zobrazuje nejen naši národní nýbrž i sociální bídu. Veškerý železářský a sklářský průmysl je v rukou cizího kapitálu, s malými vyjímkami (Přerov: hospodářské stroje) i průmysl strojnický. Stejně doly, snad vyjímaje jediného Vondráčka v Mor. Ostravě jsou v rukou šlechty, Němců a židů. Skrovné vyjimky jsou též na prospěch náš v textilním a hospodářském průmyslu. Dělník je náš, půda byla aspoň do nedávna naše, z části i úřednictvo samo, jenom peníze plynou do cizích kapes. Jak rozsáhlé zde dosud otvírá se pole naší podnikavosti.

Těžké poměry, které se nám tu navalily vinou našich politických bojů a dílem vlastní nehybnosti, může nám usnadňovati vědomí, že máme na své straně intelligentní dělnictvo, jehož síly jsou neméně činným kapitálem než peníze Rotschildů a Gutmannů. Co by s takovou cennou pomocí se pořídilo z národa svobodného, jako jsou Uhři! Bez dělnictva se neobejdeme nyní, kdy jsme v nejtužším boji, neboť jen tak rozmnožíme svou sílu politickou, náš boj čistě státoprávní a národnostní nedojde porozumění v Ostravě, Brně a snad na celém severu, nepoloží-li se důraz na sociální stránku velikých zástupů pracovního lidu. V Brně samém znamená vítězství dělnictva ne-li vítězství aspoň zlepšení našeho postavení, a jistě dělnické Brno bude míti více struu, na nichž dojdou ohlasu přání a stesky české Moravy, než nynější sešlé dovštělé kapitalistické sídlo se svým kastovním sobectvím. (Příště dále.)

K politickému našemu programu.

Uvažuje *V. H.*

III. Rakousko.

Až někdy historik bude psáti dějiny Rakouska v druhé polovině tohoto století, bezpečně zamyslí se nad mnohým, co vysvětliti nestačí ani známé rčení o „říši pravděnepodobností.“ Neschopnost řídících státníků bude mu stopovati tak často, že bude těžko najíti pravého vysvětlení všeličehos, co vůbec mohlo se státi a co stalo se. Věkopamátným dlužno nazvati rok 1848 pro říši rakouskou a nejnovější jeho dějiny zejména proto, že na sněmě kroměřížském ponejprv a až dotud také jedinkráte svorně působil Němec a Slovan k tomu, aby ustavilo se Rakousko na základě — svobody a spravedlnosti národnostní. S jakým povděkem byl by státník, dorostlý své úloze, pozdravil vzácný zjev onen, jak byl by starostlivě ošetřoval ono srozumění a napomáhal k tomu, aby dále se rozvíjelo a utvrzovalo. Bohužel, sněm kroměřížský byl násilím rozehnán!

Císařský manifest o rozpuštění ústavodárného sněmu, datovaný 4. března 1849, zejména následovní jeho odstavec ospravedlňuje je tím, že „veliké dílo znovuzrození jednotného Rakouska, vzaté od Nás za úkol Našeho života, přiblížilo se vítěznými pokroky našich zbraní v Uhřích více k uskutečnění svému, a neodbytná nastala potřeba, pojistiti základy toho díla způsobem trvalým. Ústava, nemající jen země v Kroměříži zastoupené, nýbrž veškeru říši ve společném svazku spojovati, to jest, co národové rakouští se spravedlivou netrpělivostí od Nás očekávají. Tím překročilo i dílo ústavní meze povolání tohoto shromáždění. Uzavřeli jsme tedy pro veškerost říše: propůjčiti Našim národům ze svobodného odhodlání a zvláštní císařské moci ta práva, ty svobody a politické ústavy, kteréž jim byl Náš vznešený ujec a předek, císař Ferdinand I. a My sami připověděli a jež jsme my podle svého nejlepšího vědomí a svědomí za nejblahodárnější a nejprospěšnější ku blahu Rakouska uznali. Prohlašujeme tedy dnešním dnem ústavní listinu pro jednotné a nerozdílné císařství Rakouské.“

Záminkou rozpuštění sněmu kroměřížského bylo tedy, že mají býti v život ústavní pojaty i Uhry, jež bylo se právě zdařilo zbraní přemoci, a oktrojována tedy nová ústava říšská, která měla platiti pro celé mocnářství, či jak se pravilo „pro sjednocené a nerozdílné“ císařství rakouské.

Ovšem, že bylo lze téhož cíle velmi snadně dosíci tím, že by byli na sněm kroměřížský přišli poslanci, zvolení v zemích koruny uherské, odkud zástupcové Slováků, Chorvatů, Rumunů a Sasíků byli by ochotně se dostavili. Než stalo se i šlo tedy o to, prováděti ústavu oktrojovanou. Jelikož panovalo v tomto ohledě na mnoze ne neoprávněná nedůvěra v poctivé úmysly vlády,

vidělo se jí různými enunciacemi nedůvěru onu rozplašiti. V odpovědi císařově ze dne 5. června 1849 na adresu 156 obcí českých za odvolání oktrojírky způsobem zvláště slavným kladen důraz na ústavní smýšlení koruny, která angažována zde ministerstvem způsobem zcela neobvyklým, jak vidno z ukázky této: „Nařizuji Vám (českému místodržiteli), abyste v české korunní zemi pevný úmysl Můj oznámil, že při ústavě říšské věrně a nezvratně setrvám, abych takto důstojnost Mé koruny jakož i pojištěná práva a svobody národů proti všelikému přechvatu veškerou svou císařskou vážností chránil. Jakož jest upřímnou Mojí vlády snahou, pojistiti zavedením veřejného řádu říšským občanům pravidelné a nezkrácené požívání politických práv: také jsou s druhé strany instituce, ústavou pojištěné, jedinou právní půdou, na níž se politická činnost dovoluje. Moje vláda nesmí k tomu přivoliti, aby se od této půdy uchýlilo a na cestě protiústavní základní říše zákon rušil."

Než nedbajíce toho, že v národech přímo udupávají každou jiskřičku důvěry a oddanosti k říši, státníci tehdejší vymohli odvolání oktrojované ústavy, zaručené nejslavnějšími sliby, což stalo se patentem 31. prosince 1851. A světu užaslému poskytnuto takto divadlo, že zavedením Bachova absolutismu dáno Chorvatům, Slovákům a Rumunům, bojovavším za dynastii v nesčetných bojích v době maďarské revoluce, za odměnu totéž, co obdrželi Maďaři za trest své revoluce.

Přišla válka italská, přišly porady „rozmnožené rady říšské" v r. 1860, prohlášen konečně proslulý „neodvolatelný diplom" 20. října 1860! Hlavními strůjci diplomu byli Maďaři, a co to znamená, vysvitne z II. odstavce diplomu: „Všeliké věci, zákonodárství se týkající, ježto se vztahují ku právům, povinnostem a záležitostem, kteréž mají veškera království a země Naše společně, jmenovitě věci zákonodárné, týkající se mince, peněz a úvěru, cla a obchodu, též pravidel bankovnictví cedulního; jakož i věci zákonodárné, týkající se pravidel poštovnictví, telegrafů a železnic, rovněž i způsobu a spořádání povinnosti vojenské, mají se budoucně v radě říšské a radou říšskou vyjednávati a pomocí její vedle zřízení vyřizovati; jakož se jedině s přivolením rady říšské mají nové daně a dávky ukládati, daně a poplatky již zavedené, zvláště cena soli zvyšovati, dle Našeho rozhodnutí, jehož datum 17. července 1860, nové výpůjčky činiti, nynější dluhy státní konvertovati a nemovité jmění státní prodávati, zjinačovati aneb zavazovati; — konečně se mají pomocí rady říšské rozpočty vydání státních na rok příští zkoušeti a na jisto postavovati, a taktéž závěry počtů státních a resultaty ročního hospodaření s financemi zkoumati." —

Maďaři byli tedy ochotni účastniti se jednání „rady říšské" s kompetencí takovou, že by „sjednocené a nerozdílné císařství rakouské" bylo se jí projevovalo a co více, ze společného jednání zástupců všech národností rakouských byl by se samou přirozeností věcí nutně vyvíjel národnostně spravedlivý směr autonomistický. Než opět marně! „Neodvolatelný diplom" Schmerlingovou únorovkou de facto odvolán a Maďaři nastoupili opět Vídni dráhu naprosté negace. Ještě teď bylo by v pravdě státnické vedení věcí rakouských mohlo vše napraviti, když by aspoň v „užší" radě říšské byla se provozovala národnostní spravedlnost. Bylo by pak časem muselo zdařiti se, aby ze zemí koruny uherské aspoň zástupce nemaďarských národností byli šli do Vídně, čímž by Maďaři byli osamoceni, a konečně za spravedlivé politiky národnostní byl by Maďarům vzat mravní důvod naprosté negace a bez tohoto důvodu negaci trvale prováděti nelze.

Z dvojího stanoviska lze patřiti na utvoření dualismu a z obojího, ač sobě odporujícího, nelze než odsouditi jej jakožto výplod naprosté státnické neschopnosti.

Patříme-li naň se stanoviska maximy staré školy diplomatického umění: „divide et impera", nemůžeme nevytknouti, že odchovanec této školy musel pomýšleti na to, aby zjednal říši protiváhu Maďarům, kterouž by bylo lze opříti se nesmírným požadavkům, vůbec preponderanci Translajtanie neboť „vyrovnání" maďarské bylo tak geniálně a moudře utvořeno, že Maďaři nezbytně museli státi se diktatory celé monarchie. Patříme-li naň se stanoviska, stkvícího se na bráně vídeňského hradu císařského slovy: „Justitia regnorum fundamentum," vidíme, že dualismem vydány nejvěrnější dynastii národnosti na pospasy Maďarů v jedné polovině, v druhé pak nadvládě Němců a germanisací připravovány „pour le roi de Prusse." —

Dualismem krok za krokem, tu nenápadně, tu bezohledně pracuje se k osamostatnění Uher a k naplnění odkazu Košutova. Nelze nevzpomenouti Palackého doslovu k Radhosti r. 1872, jenž pravil: „Já bohužel nyní již i sám pouštím naději o trvalém zachování říše rakouské; ne proto, že by ona nebyla žádoucí aneb sama v sobě byla nemožná, ale že Němcům a Maďarům dáno zmocniti se panství a založiti v ní jednostranný despotismus plemenný, jenž ve státě různojazyčném a konstitučním co politický nesmysl (odpor v ponětích, contradictio in adjecto) nemůže míti dlouhého trvání; Němci pak a Maďaři nechtějí Rakousku jinak, nežli co despocii takové!"

Není možno, aby Rakousko trvale obstálo v útvaru dualistickém. Buď Rakousko musí se časem rozpadnouti, anebo musí se udáti v něm „restitutio in integrum", návrat k útvaru jednotnému. A jest možným tento návrat, tato restituce, jest možno to provedením pravé idey státu rakouského. Základní zásadu této idey vyřknul Palacký již v r. 1865 ve své „Idei státu rakouského" pravě: „Položíme-li následující praemissy: 1) ve státu Rakouském panovati má právo a zákon (t. j. vůle veškerenstva státního), a nikoli hmotné násilí aneb libovůle jedněch nad druhými; 2) stát Rakouský skládá se z národův různorodých; 3) žádný národ nemá práva nad národem jiným, aniž má neb může užívati tohoto co prostředku k účelům svým zvláštním: tedy nevidím, kterak by z nich, bez makavého paralogismu vyvoditi se dalo co jiného, nežli zásada rovnoprávnosti národův v Rakousku."

Jde o formu, v niž má se přiodíti tato zásada. I tu naznačil Palacký federalismem.

Znamenitým a památným zjevem jest, kterak odpůrci federalismu jakožto přední zbraní útočí naň jménem „jednoty" říše, kterouž prý federalismus chce rozbíti, zničiti; i dlužno proto poněkud blíže věc tuto obledati. Zastanci této „jednoty" říše zovou se centralisty a staví federalismus a centralismus proti sobě jako protivy přímo prý nesmířitelné. Panuje tu zásadný omyl v této příčině, neboť oba tyto útvary státní nejen že nejsou sobě odporující protivy, nýbrž právě naopak jsou základnou svojí tendencí sobě příbuzné! Centralismus jest útvar státní, čelící, jak slovo samo praví, k „centru" jakémusi, je to tedy útvar dostředivý; federalismus ale také jest útvarem dle samého pojmu svého dostředivým, což nejnázorněji lze dovoditi tím, uvážíme-li vznik nějaké pospolitosti ve formě federativné. Tu části dříve ojedinělé federují, spojují se a staví sobě jakési společné těžiště, tedy také „centrum" jako centralismus. Ve skutečnosti také zřeli jsme povstávati takovéto útvary federální a dosud povstávají, neb stávající

zvětšují se připojováním nových součástí. Tak ve Spojených obcích amerických federují se jednotlivé státy a těžiště své správní nalézají v jednotném, společném sboru zákonodárném ve Washingtoně. Podobně říše Německá „centrum" svoje má v Berlíně společnými jednotnými říšskými institucemi. Právě sousední Německo lapidárně prokazuje centralistickou základní tendenci federalismu, neboť státy jinak suverenní zde útvarem federálným byly spojeny v jednom středisku!

Ovšem ale jest s druhé strany snadný rozdíl mezi centralismem a federalismem! Onomu jest vůdčí zásadou: „Pouze tehdy prospívají části, prospívá-li celek", kdežto federalismus holduje opačné, že „pouze tehdy prospívá celek, prospívají-li části!" Centralismu tedy celek jest prvotní a hlavní, federalismu části. Celek bez částí jest však pouhým pojmem, čirou abstrakcí, a tak centralismus, stavě celek, stát, na místo první, vlastně pokouší se o nemožnost. Části bez celku, totiž samostatné, nesloučené v celek lze sobě zcela dobře mysleti, neboť části jsou to integrující, to prvotné, a celek nemůže ani jinak povstati než jen a jen skládáním částí! Proto také samozřejmo jest, že má-li celek prospívati, není to jinak možno, než prospíváním všech součástí!

Centralismu stát jest sobě účelem a součásti jeho jsou zde k vůli státu. Centralism své modle „státu" obětuje všecku šťávu, kolující tělem státu, jeho součástmi, a proto těmto součástem musí ubírati života, ponechávaje jim pouze živoření: je centralism čiře mechanickým útvarem, ubíjejícím všecku samočinnost. Naproti tomu federalismu jsou části hlavní věcí a stát jest mu jen prostředkem, aby části byly uchovány v řádu a ladu vespolném. Stát jest mu pro části stvořen, má jim sloužiti a především zaručovati jim volný vývoj; části mají tu žíti plným zdravým životem vlastním, a z jich zdraví a prospívání prospívá a žije pak i celý stát: federalism jedním slovem jest centralismem organickým, živoucím, kdežto běžný centralism organičnost a živost ubíjí.

Tolik všeobecně. Co specielně Rakouska se týče, jest odpověď ještě daleko snadnější! Protivami jsou zde centralismus a dualismus, neboť tento roztříštil jednotu a utvořil dvě centra. Oproti tomu stačí jen uvésti si na mysl, kterak by Rakousko bylo se utvářilo, kdyby bylo ustavilo se na základě poctivého federalismu. Tu měli bychom dnes jeden společný ústřední parlament pro celou monarchii, a atributy velmocenského postavení říše byly by všecky soustředěny v jednom „centru". Právě na Rakousku byla by se co nejskvěleji osvědčila centralistická tendence federalismu, neboť za tohoto dualismus byl by naprosto nemožným, ano heslem federalismu bylo by vždy bylo: „Ať žije veliké, mocné, jednotné Rakousko!

Říkávají také, že federalism Rakousko tak by seslabil, že bylo by veta po velmocenském jeho postavení. Jak nicotnou jest to frási, dokazují ony dvě veliké federativní říše: Německo v Evropě a Spojené obce v Americe, jimž přece nikdo nebude a nemůže upírati moci a síly! Právě federalism jest útvarem zaručujícím nejvýše možnou sílu státního útvaru příslušného. Vždyť i tu platí: „Jen tehdy celek jest silným, jsou-li části silnými", i nemůže vůbec ani jinak „stát" kterýkoli býti „silným" než silou svých složek. V útvaru federálném součásti státu žijí plným svobodným rozmachem své životní síly i musí ze silnějších složek povstati i silnější výslednice; zvláště v Rakousku budou národové tím mocnější jeho ochranou, čím budou spokojenější, neboť pak vlastní jich zájem, nejmocnější to vzpružina v politickém

životě, přiměje je k tomu, aby vše nasadili pro státní útvar zaručující svobodný vývoj jich individualit.

Ještě něco rád bych připomenul. Rakousko co do složení národnostního možno považovati za Evropu v malém, neboť národnostní směsice v Rakousku jest obdobná oné v Evropě. Mimoděk a neodbytně připadá pozorovateli, že i úkol a idea říše Rakouské nalézati by se měla u vztahu k celé Evropě. V minulé úvaze o „Němcích liberálech" vysloveno, že Evropa spěje k tomu, státi se jedním, kterak vždy určitěji vystupuje na obzoru útvar „Spojených státův evropských", i vnucuje se myšlenka, aby moderní ideou státu Rakouského, této Evropy v malém, bylo státi se příkladem oné příští konfederace celoevropské, aby Rakousko ukázalo Evropě, že a kterak jest možno, aby různí národové vedle sebe a spolu žili v míru, pouze závodíce mezi sebou o palmu co nejvyššího stupně vzdělanosti a sobě vzájemně napomáhali.

I mám za to, vznešenější vůdčí idei že nelze pro Rakousko nalézti a že tudíž úkol tento zaslouží, aby malicherné svary národnostní panstvíchtivosti byly pohřbeny a místo nich vztýčena vysoko zástava „Spojených národů rakouských!" —

IV. Čechové.

V předchozí úvaze snažil jsem se dovoditi, že jest jen trvalé zachování Rakouska tehdy možno, zdaří-li se obnoviti ztroskotanou r. 1867 jeho jednotnost: „Rakousko buď bude jednotným, anebo nebude vůbec," to zdá se mně býti pravdou. Snažil jsem se dále dovoditi i to, že „jednotnost" Rakouska možna jest pouze ve formě federalismu, jelikož jen tato forma vyhovuje oběma stežejným požadavkům jednotného mocnářství rakouského: rovnoprávnosti (a nezbytně s ní spojené svéprávnosti) národní i náležité moci ústřední. Bližší rozbor musím ponechati zvláštní úvaze, věnované federalismu.

Stať tato je věnovaná úvaze o pokusu znovuzbudování říše rakouské, jejž za daných poměrů považuji za nejdůležitější úkol naší české politiky. Budiž ale, než k úvaze této přejdu, dovoleno jen letmo dotknouti se možnosti rozvratu Rakouska a místa, jejž možný ten případ po mém zdání má zaujímati v politickém našem programě.

Uvažuji-li o tom sám u sebe, vždy vracím se k slovům Palackého v „Idei státu rakouského" této ač ne rozsažné, přece nepřeberné (a jak zdá se mně dnešní naše politická mizerie nasvědčovati, i nepřebírané) studnici moudrosti politické a nejvyššího věhlasu státnického: „Či snad národové nemají přirozeného práva k zachování sebe? Vždyť mají povinnost vzdělávati se, to jest křísiti a rozněcovati jiskru božskou v sobě, a od té povinnosti nikdo na světě nemá moci dispensovati jich. Vzdělání mysli bez vzdělání řeči jest holý nesmysl a ušlechtění jazyka jest podmínkou ušlechtilejšího života duchovního. I poněvadž povinnost bývá spolu matkou práva (viz Vattel, Droit des gens, Préliminaires § 3.) tedy my majíce povinnost, vzdělávati jazyk svůj, které povinnosti nikdo nás sprostiti nemůže, máme i právo činiti tak, a nikdo nemá protiviti se tomu, ani klásti nám v tom překážky. Zachování a vzdělávání národnosti jest přikázání a zákon mravní, kteréž nemůže rušiti nižádné přikázání positivné."

Ve slovech těchto zřím východiště a základ uvažování poměru národa našeho k Rakousku. Jde z nich nevývratně, že v poměru tomto jest na prvním místě zachování naší národnosti a teprve na druhém místě

zachování Rakouska, či jinými slovy: nemůže Rakousko býti zachováno snad za cenu naší neb jakékoli jiné z národností je obývajících.

Národnostem těmto jest Rakousko prostředkem k zabezpečení zachování i svobodného jich vývoje a nemůže se jim státi nikdy cílem, pro nějž měly by přinášeti oběti bytu svého národního.

Než tu slyším z letošní rozpočtové debaty sněmu českého 13. února slova, jež pronesl Dr. Rieger: „Pánové, aby náš národ mohl doufati v samostatné postavení mezi tolika kolosy, to je na pováženou, a když to nemůžeme doufati a nemůžeme to rozumně mysliti, pak neplatí nic, než že musíme sans frase to vysloviti, že jsme a chceme zůstati na budoucnost věrnými občany říše rakouské, že v ní vidíme nejlépe zabezpečenu budoucnost našeho národa. To právě již Palacký přede mnou pověděl, a myslím, že na tom základě musíme státi i dále."

Zde především nutno doplniti legendu, týkající se Palackého slov r. 1848 dvěma pozdějšími Jeho výroky. Předně opět z „Idei státu rakouského", kde vypráví, kterak také v r. 1848 pravil Bachovi „rovnoprávnost naše národní že jest spravedlivostí před bohem i před lidmi; nemůže-li, nechce-li Rakousko nám jí dopřáti a pojistiti, pak že nám na zachování jeho nic nezáleží, neb nespravedlnosti že se nám dostane i kromě Rakouska dosti a to gratis."

Druhý doplněk jest ve slavném doslovu v Radhosti z r. 1872: „O národ svůj a já při tom" (mluví před tím o rozpadnutí Rakouska) „nebojím se příliš. Třebas by mu souzeno bylo podniknouti opět zkoušku ohněm i železem, chovát on v sobě již jádra živého a zdravého dosti, aby nezahynul v ní, ale vzkřísil se k životu čilému opět, budiž to v okolnostech jakýchkoli."

Takto promluvil Palacký před 20 roky, po válce francouzsko-německé, kdy Němci zpiti slávou válečnou zdáli se hroziti i „Ostmarce" popruštěním. Dnes v tomto ohledu mají se věci naprosto jinak, daleko ještě příznivěji, dnes staví se takovýmto všem myšlenkám a snad i plánům v cestu slovíčko nepatrné sic, ale ohromného významu ve při naší, slovíčko: „Pozdě!"

Opět jen letmo mohu se dotknouti náležejících sem momentů. Dnes, kdy na bránu dvacátého století tluče ohromná otázka sociálná bombami dynamitovými, každý, kdo má oči k vidění a uši k slyšení, nemůže neviděti a neslyšeti, kterak již již ocitáme se v době, kdy v právo své vstoupí jediná, nejvyšší diferenciace společenská, kdy otázka a všeheslo bude zníti: zde člověk spravedlivý, tam člověk nespravedlivý — — — Dnes je to prostě směšno národu českému hroziti strašáky ztráty národnosti. K tomu i kdyby vůle byla, není času, neboť k tomu staletí jest zapotřebí a kde vzíti času tohoto, když vstupujeme v dobu, v níž všecky tyto diferenciace řádu druhého ustoupí v pozadí před onou svrchu jmenovanou diferenciací nejvyšší!?

Stojím na tom pevně a doufám se toho dožíti, že 6. července 1915 v paměť pětisté ročnice umučení Jana Husa, až v Kostnici tisíce a tisícečlenná deputace národa českého stane na místě jeho umučení, Čech s Němcem jako bratr s bratrem, jako člověk s člověkem podají si ruce. —

Nechmež tedy skuhrati ony sejčky malomyslné, kteří nedovedou než volati: „Pomoz, Pane, hyneme" a buďmež pevně přesvědčeni, že jen na nás, na naší vnitřní mravní síle záleží, udržíme-li svoji národnost, čili nic.

Vlastním předmětem stati této má býti úvaha o pokusu znovuzbudování říše rakouské. Více než pokus ovšem že nemožno národu našemu míti na mysli, ana říše tato bohužel na ploše šikmé od r. 1867 již tak

hluboko se octla, že věru až zželeti se jí musí, a dále i jest co pochybovati, nalezne-li se státník tak velikého rozhledu a energie, aby tak hluboce v bahně rozkladu zabředlý povoz státní dovedl nejdříve z bahna toho vytáhnouti na sucho a pak říditi jej cestou správnou. Pročež i tu příslušnou formuli by slušelo jen podmínečně stanoviti, snad asi takto: „Pracujme o znovuzbudování Rakouska, ke všem svým národům spravedlivého, neboť v takovémto Rakousku bude nám dobře býti, — — věřme ale spolu v sebe, ve vnitřní svoji sílu, že doveme žíti i bez Rakouska, a pracujme tedy spolu i o sobě samých, abychom v daném případě byli tomuto úkolu plně dorostlí.“

Problém znovuzbudování Rakouska jest významu světodějinného a proto i naše pře s Rakouskem, proto i „otázka česká“ jest důležitosti světodějinné.

Neběží tu o „malý národ šestimilionový“, nýbrž o nejvyšší problémy společenské i státní, jde tu o problém svorného spolužití různých národů ve službě idei lidskosti. „Otázkou českou“ sluší rozuměti proto otázku, zdali mezi národy obývajícími úvodí Dunaje a v dalším důsledku i mezi národy celé Evropy panovati má spravedlnost či hrubé násilí. Neboť o tom ať se nikdo neklame: nebude-li míru národního v „Podunají“, nebude ho v celé Evropě, neboť zde, v Podunají, jest podati praktický důkaz, že „svět“ germánský a slovanský nemusí nutně válečně se utkati, aby se „rozřešil dějinný úkol“, nýbrž že zcela dobře jest lze řešení to podati i cestou smírnou, „integrací“ oněch „deferenciálů“ v čisté lidskosti a spravedlnosti.

Toť pravý význam „české otázky“, kterou vůbec s hlediska nižšího ani nelze pochopiti, ovšem pak tím méně luštiti.

Hledisko toto zaujímal také Palacký, jak nasvědčují tomu „fundamentální články“, hledící k celé aspoň Cislajtanii; k hledisku tomuto poukázáno i v úvaze o „Maďarech“ rčením, že spravedlnost k Čechům nezbytně má v zápětí i spravedlnost k ostatním národnostem nejen v Cis, nýbrž i v Trans, a proto že tedy nutno jest rozšířiti program federace Rakouska i na Uhry, aby takto byl zanesen boj do Uher, a Maďaři zaměstnáni bojem doma, nemohli plnou silou proti nám pracovati v Cis. Než ale přikročím k vlastnímu programu „znovuzbudování Rakouska“, ještě jednu možnou námitku musím vyvrátiti. Slýchává se dosti často rada, abychom netříštili sil svých v boji příliš širokém, nýbrž soustředili je na své nejvlastnější, bezprostřední zájmy, tu prý setkáme se mnohem bezpečněji a rychleji s výsledkem, než budeme-li program svůj šířiti i na jiné národnosti atd. —

Vyznávám u věci této přesvědčení zcela opáčné i tvrdím, že právě proto, že jsme slabí, musíme program svůj rozšířiti co nejvíce, ježto pouze velicí národové mohou obmeziti se na sebe samy. Pokud my v politickém programě svém obmezíme se jen na sebe, na vlastní svoje bezprostřední zájmy, mám za to, že boj náš stále bude bezvýsledným, bezúspěšným, poněvadž pro tyto zájmy své budeme vždy sami bojovati, a jakožto menšina ve stroji parlamentárním i státním vůbec nezvážíme svoje odpůrce.

Proto právě z důvodu naší ojedinělosti a slabosti musíme program svůj rozšířiti co možno nejvíce, aby nalezaly v něm co nejširší kruhy ukojení zájmů svých. Rozšířením programu svého o znovuzbudování Rakouska, ke všem národům svým spravedlivého, získáme všecky národy, jimž nedostává se spravedlnosti právě jako nám, získáme „spojence“, a nespokojených národů v Rakousku je většina.

Je v našem nejvlastnějším zájmu náš program státoprávní rozšířiti o program zbudování veliké konfederace podunajské. Nejdůle-

žitějším úkolem jest vypracovati do podrobna ústavu této konfederace, neboť nelze dříve ani kroku učiniti k jejímu provedení, pokud není zde zcela jasný, dopodrobna propracovaný obraz její. Úkol ten ale není tak nesnadným, jak snad na první pohled se zdá, a to proto. že jest po ruce dost a dost vzorů, dle nichž lze ústavu onu vypracovati. Jakožto vzory takovéto uvádím na př.: starou komitátní ústavu uherskou, kroměřížskou ústavu z r. 1848, fundamentálky, ústavu republiky švýcarské, ústavu říše německé, ústavu Spojených států amerických. Ovšem, že nesmí se zapomenouti při tom, že Rakousko jest říše, jak praví Palacký, „sui generis" — jediná svého druhu a proto jest třeba „tvůrčího genia", aby se mechanicky neopisovalo a nesestavovalo, nýbrž pouze za pomoci oněch ústav svobodně tvořilo. Dovoluji si poukázati k věci zásadné důležitosti při vypracování oné ústavy. Jak často lze dočísti se, že federalismu staví se v odpor nejen panující, nýbrž i potlačené národnosti. Slovinci na př. přejí sobě něco zcela opáčného, než co pro nás značí státní právo české.

Jde krátce o to, aby v ústavě konfederace podunajské mělo místo i právo historické i právo přirozené. V tom tkví obtíž značná, ale zajisté ne nepřemožitelná. Bude nutno provésti smír tak zvaných „historicko-politických" individualit s přirozenými individualitami národními. Básník ovšem myslí, „ty staré pergameny jež ožraly kdes myši," že nemají žádné ceny, neboť „z té minulosti mdlá chabost na nás padá" a — — — „máš-li svaly — nač třeba práv!" — Leč nemožno tomu rozuměti jinak, než že chce ironisovati naprosté spolehání na historické právo a boj za ně pouhými hluchými frázemi. Historické právo i každá právní kontinuita jest zajisté nutnou zárukou právního bytu. Mně tane na mysli, aby v ústavě konfederace podunajské byla provedena synthese práva historického a přirozeného.

I představuji si věc asi takto:

Konfederace by za integrující součásti stanovila 1. tělesa správní, totožná s dnešními historicko-politickými individualitami, 2. tělesa kulturní, oblasti to jednotlivých národností bez ohledu na správní hranice obvodní. Dle toho by samosprávné sbory tohoto podřadí byly také dvojího druhu: 1. zemské sněmy, jako dnes, jimž přiděleny by byly všecky správní záležitosti těchto zeměpisných útvarů 2. sněmy kulturní ustavené dle národností, jimž přiděleny byly by všecky záležitosti, kteréž by luštily se nejlépe v mezích těchto národnostních útvarů. Zdá se to snad mechanismem složitým, leč nesmí se zapomenouti, že by ani nejsložitějším mechanismem nebyl draze zaplacen smír národnostní, jakož i že obtíže před zavedením takovýchto novot zdají se z pravidla větší, než pak ve skutečnosti jsou. Ostatně je to pouhá myšlenka pisatelova, i naleznou se schopnější, kteří navrhnou něco lepšího. Opakuji ale s důtklivostí co největší, že nezbytno jest přede vším tuto ústavu do všech podrobností vypracovati, než by se i krok učinil k jejímu provedení. Co do vypracování ústavy té, jsou na snadě dvě cesty: 1. aby každá národnost, jíž se týče, tudíž Čechové (ovšem že s Moravany a Slezany), Rusíni, lidová strana polská, Slovinci, Dalmatinci, dále Slováci, Chorváti, Srbové a Rumuni vypracovali samostatně návrh této „ústavy konfederace svobodných národů podunajských", tyto návrhy aby v jednotné návrhy upravili, konečně aby svými důvěrníky z jednotných oněch návrhů vypracovali národ jediný, společný, aneb 2. abychom my, Čechové, vypracovali onen návrh a zaslali jej všem jmenovaným národnostem k opravě a doplnění a pak opět ve společném sjezdu dohodli se o návrhu konečném.

Obě tyto cesty mají své světlé i stinné stránky. Cestou druhou zdá se, že dospělo by se jednotnějšího cíle rychleji, cesta první má do sebe to, že není nikdo předpojat, není mu ničeho „suggerováno", a proto daleko bohatšího a členitějšího, prohloubenějšího celku by se asi dospělo touto cestou, ač ovšem konečná redakce byla by také pracnější. Leč při problému tak ohromném nesmí obtíž práce býti žádnou překážkou, nýbrž v opak jen další pobídkou! Sjezdem důvěrníků všech národností ovšem že musí se končit a ne počínat. Pak mohl by se konečný elaborát předložit na soud předním kapacitám v oboru státního práva, jak v Evropě tak i v Americe, z čehož bych sliboval si veliký prospěch pro věc samu jak z toho důvodu, že by ústava sama byla v mnohém ještě doplněna a zdokonalena, tak zejména i proto, že takto získali bychom pro svůj projekt již předem největší autority celého světa, kteréž by v daném případě mohli na „veřejné mínění" ciziny působiti tak příznivě, že by nesedlo na lep švindléřskému pokřiku o „utlačování" Němcův a Maďarův (snad i Poláků), který by bezpochyby potom zaburácel.

O budoucnosti poučí národnostní mapa Evropy. Kromě Němců, sídlí v Rakousku a spolu mimo ně hlavně ještě Poláci, Rumuni a Srbové. Nehledě k Němcům, jichž početnost konečně dovoluje jim žíti ve dvou státech, budou menší národové stále hleděti, aby rozdělené jich části spojili se v jeden celek. Části oddělené, jimž bude dařiti se hůře, budou hleděti připojiti se k těm, jimž povede se lépe. I záleží jen na vnitřním řádu konfederace, na její spravedlnosti národnostní ovšem ale i sociálné, aby části vně Rakouska dlící, lnuly k Rakousku a ne naopak. Jeví se takto, byť i v dálné perspektivě, pravděpodobnost toho, že veliká říše podunajská podobna magnetu působila by přitažlivě na menší národnosti zejména poloostrova balkánského. I ne pouze znovuzbudování Rakouska z před 1867, nýbrž daleko větší ještě zmohutnění jeho (což nejvíce váží při tom: cestou míru) bylo by konfederaci možno.

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Nové knihy lyrické původní.

Referuje *Jiří Karásek*.

III.

Každý, kdo poněkud hlouběji, s pronikavějším a širším zároveň rozhledem kolem sebe zabývá se studiem nejen české lyriky, ale též ostatního našeho písemnictví, kdo sleduje s větší a určitou podrobností, s živějším a probuzenějším zájmem proces, který literatura naše prodělává, to nejisté tápání na kolísavém podkladě, to horečné zmatené hledání půdy, tvrdý a zdánlivě marný zápas s nepoddajností hmoty, zdlouhavé tavení kovu, z něhož mají se ulíti první zbraně pro nedočkavé a horké bojovníky, může konstatovati zajímavý fakt dvojího vystřídaného vlivu v našem písemnictví, dvou literárních period, naprosto rozdílných fysiognomií, od dob, co opouštěly zapadlé knihtiskárničky vlastenecké nejprimitivnější a nejnemotornější bachratě kostrbaté pokusy Nejedlých, Rautenkranců a Puchmajerů na hrubém, popelavém, pijavém papíře tištěné, až po naše dny, kdy z pod nejmodernějších rotaček rozcházejí se na pulty knihkupecké záplavy nejvkusnějších poetických knížek, kde k hladkosti a svěží vůni papíru pojí se svorně hladká a vybroušená forma veršů.

Od prvních počátků gesnerovsky idyllické školy básníků „puchmírovských“ k periodě, kdy náš Jungmann lopotil se nad hexametry „Hermanna a Dorothey“, kdy Kollár opěval svou německou Mínu pod silným vlivem nejen Petrarcy, ale též německých klassiků (ve „Slávy dceři“, jak známo, je dokonce několik quasi překladů z Goetha) a kdy Frant. Lad. Čelakovský své české Marii vzdal hold formou sice maďarských „sonetů“ Alexandra Kisfaludy-ho, ale duchem nejlepších čísel klasické německé poesie milostné, — od doby, co Tyl posýlal po vlastech vlastenecké povídky a vlastenecká rytířská dramata čistě německé faktury, zatím co Jan z Hvězdy básnil (vedle rytířské romantiky „Jaromíra z Hrádku“ a „Mastičkáře“) své schillerovské romance atd. atd. — až po vystoupení básníků skupených později více méně těsně kolem časopisu „Lumíra“, dá se v písemnictví našem konstatovati naprostá, absolutní a jistou měrou i uznávaná odvislost od německého písemnictva. Žije se a živoří z toho, co se stolu bohatého souseda k nám zabloudilo. Třebas to v přemnohých případech byly jen ty biblické drobty, „kteréž padaly se stolu bohatce“, které nemohly nasytiti hladového českého Lazara.

Škola t. zv. Lumírovců (distinkci tu, jako vůbec distinkci každé „literární školy“ přijímám s jistým odporem, poněvadž je falešná, fikce, uni-

formující nejrůznější a nejnesourodější básnické individuality) znamená emancipaci z toho vlivu. A sice tak radikální, tak naprostou, tak ryzí a ráznou, že by věru trochu reakce zase neškodilo. Neboť od doby, co jsme se zřekli ctižádosti dáti světu nějakého Schillera, ne-li Goetha, německá literatura pro nás neexistuje. Naprosto neexistuje. Ukončili jsme si ji Lenauem a Heinem, a co se po těchto dvou básnících v Německu napsalo a co se tam ještě napíše (neboť kdo ví, nebudeme-li tentokráte trvale důsledni v odmítání všeho, co přichází od Rýna nebo od pobřeží baltického moře!), je naprosto pod kritikou, nezasluhuje povšimnutí, nezasluhuje diskusse, nezasluhuje překladu. Známe snad jména (ale nic více než jména!) jako Freiligrath neho Robert Hamerling, ale básník jako Hieronymus Lorm jest nám již zrovna tak mlhavou představou jako hrabě von Schack a jako, abych jmenoval nejmodernější, Bleibtreu, Heiberg, M. G. Conrad, H. Conradi, Wilhelm Walloth, Detlev von Liliencron, a jako byl nám za nejhlučnější periody své tvorby naprosto neznámý Gerhart Hauptmann, jehož „Hannele" spadla jako divem s čistojasné oblohy k velikému úžasu dobře informované naší žurnalistické kritiky na prkna Národního divadla. Rozumějte: nepokládám za žádné neštěstí, že se u nás v Čechách neví nic na př. o německých dekadentech jako je Hermann Bahr, Felix Dörmann a Wilhelm Arent. Také se neodvažuji tvrditi, že by nás neznalost básní, skizz a dramat pana barona z Lilienkronu dovedla zdržeti v našem kulturním vývoji. A rovněž odpouštím milerád naší čtoucí obci, že čte sice Marlittovou dosti hojně, ale z Wallotha že naprosto nezná snad ani jediného titulu některého jeho románu. Ba jsem dokonce tak liberální, že nemám za zlé ani feuilletonistovi „Zlaté Prahy", že si před časem dělal žerty z Gerharta Hauptmana, jmenuje jej důsledně Gerlachem Hauptmanem. Chtěl jsem jen konstatovati fakt naší naprosté oddělenosti od německé literatury, chtěl jsem jen, jmenuje nahodile a neúplně několik literárních jmen německých, ukázati, jak radikálně jsme se dovedli emancipovati od jakékoliv závislosti na literatuře, která měla u nás přece jednou tak vynikající a rozhodující vliv na domácí současnou tvorbu.

Nesnadnější a spletitější bylo by už vyšetřiti, oč jsme se tím, vymanivše se tak energicky, s tak mohutným vzepřením sil z vlivu německé literatury, stali — samostatnějšími. Neboť již nejpovrchnější, nejběžnější rozhled po našem písemnictví, po tom, co se v této druhé fási literární stvořilo a zpracovalo, přesvědčí každého nestranného pozorovatele, které literatuře děkujeme v nynější epoše zahájené školou lumírovskou několik svých mladých literárních úspěchů, kterým cizím geniům děkují svůj život, svou krev, svou existenci naši miniaturní Victor Hugové a Lamartinové, naši miniaturní Zolové a Maupassantové, naši miniaturní Coppéové a Mendèsové. Neboť jest jisto, že nejen naše politické, ale i naše literární sympathie soustřeďují se v přítomném okamžiku v Paříži. Jedno vás však při všem tom stále překvapuje: že máme sice literáty a sice slušnou část jich, kteří dokázali relativně dobré věci, ale že nemáme naprosto ještě žádné literatury. To jest, že nemáme literatury, která by se jako celek při vší různosti svých představitelů representovala, jako se representuje na př. literatura francouzská, jako se representuje v typické čistotě literatura anglická a jako se representují i tak malé literatury, jako je dánská nebo norská. Snad pohoršuji tak nahým konstatováním nemilého fakta, ale nemělo by smyslu mlčeti z falešného vlasteneckého studu nebo snad dokonce tvrditi opak. Stejně jako by bylo bláhové mysliti, že vystavíme-li kolem sebe čínskou zeď odmítavosti,

budeme-li důsledně a vytrvale ignorovati vše, co v Německu nebo ve Francii se vytiskne, co bude míti cizí marku, pomůžeme tím churavé českosti domácího písemnictví na nohy, učiníme svou literaturu národnější, výraznější, typičtější, slovem češtější. To jsou marné a zpozdilé sny, naivní a dětské illuse, stejně neplodné a prázdné jako domněnky, že studium a imitace ruské literatury, kategoricky literátům našim nakázaná, jak se z jistých stran v horké, ač neškodné jinak horlivosti kdysi doporučovalo, obrodí a stvoří nám literaturu silnou, mohutnou a zdravou, s výraznými a vyniklými liniemi a rysy ryze českého, národního písemnictva. Nehotový národ nemůže míti hotové literatury. Zde je marné všechno mastičkářství a lékaření, zde jsou marny všechny jinak dobře míněné rady a návrhy. Dokud je v kvasu organismus národa, dokud je sám zmítán a otřásán, stále v jiný a jiný tvar, v jinou a jinou formu, literatura nemůže býti než měnlivá, chaotická, bezvýrazná, v kolik vlivů rozteklá a rozběhlá, nepevná, nehotová. Musíme počítati s faktem stržených hrází, jimiž provalují se k nám ve výbojné a hladové hltavosti rmutné vlny cizích vlivů, cizích prostředí. Nemůžeme zabraňovati mrakům dusných vůní, převalujícím se v líné táhlosti v domácí naše sady z rozlehlých, širých ploch cizích zahrad, když jsme svou zahradu založili a vzdělali v bezprostřední jich blízkosti, snad ani neoddělení od nich nejchatrnějším plotem . . . Který politik počítá a kalkuluje na tom, co si míti přeje a ignoruje to, co je realné, byť jemu nemilé? Ti, kteří káží o národním rázu české literatury a představují si jej jako annulování vlivů, které vzdor jich nechuti k nim i na dále působiti budou na nás, na vše, co podnikneme, poněvadž již geografií, ne-li jiným, jsme odsouzeni jim podléhati, podobají se těm krátkozrakým politikům, kteří staví na písku své fantasie vzdušné, klamivé zámky vybájených krás. Smíšeni, proliti, prosáknuti, propleteni, prostoupeni a proniknuti ze všech stran, jako v úskočné a smluvené hře brutálního přepadu cizí kulturou, třeni a hnětěni hrubýma drsnýma rukama cizích i nejnepřátelštějších vlivů, nemůžeme, jako zázrakem sehnané a stištěné stádo, chrániti nahotou obětovaných těl neporušený a studeně čistý klenot, fikci křišťálově bezvadné a ryzí českosti. Naše úloha musí býti opáčná: akkomodujíce se, přizpůsobujíce se tomu, co na nás útočí, co se na nás hrne, co nás tísní a tlačí, co nás zaplavuje, co se přes naše hlavy přelévá, hledejme v tom cizím, v tom nepřátelském nám prvky, cesty, formu svého umění, shledávejme v něm barvy a tóny, jež bychom mohli přenésti na svou paletu, buďme šťastnými rybáři a lovci v živlu, v němž bychom jinak, resignujíce a ochabujíce, mohli utonouti. Kladme tak základy svému umění, umění, které by vyjádřilo současnou psychu českého národa, vyjadřujíc psychu svých tvůrců umění národnímu, dle terminu Hennequinova, poněvadž národem, rasou bude přijímáno a požíváno.*)

Co tedy z toho, že dobrá polovina našich básníků imitovala a imituje Victora Huga? Co z toho, že celá naše mladší, t. zv. realistická básnická generace utvořila Coppéovi silnější školu než v samé Francii? Nač zazlívati nejmladším, že se šli učit k Verlainovi nebo Mallarméovi? Českost a národnost literatury není žádný dar s nebes, žádný zázrak, který v příhodném okamžiku spadne do klína trpělivě čekajících, pravověrných Simeonů. Není to vzorek, není to šablona, není to střih, není to fagona, která by se dala bez assistence ciziny, potají, někde v zapadlé domácí dílně sestrojit a vyhotovit.

*) La Critique scientifique, str. 162.

Neboť literatura není mrtvá, trpělivá hmota, poddajný materiál, hlína, která by se dala pohodlně zhnésti, chladné, odumřelé údy, které by se daly lehce, bez obtíží vměstnat do rakví vtipně vymyšlených a sestrojených schemat a vzorků. Je to živý a měnící se organismus, daný a určovaný podmínkami, příčinami, jež jeho bytí vyvolaly, jež mu popřály života, rostoucí s nimi, klesající s nimi, mohutnící s nimi, ochabující s nimi. Tělo, jehož vzrůstu možno snad napomáhat, k jehož zdaru, k jehož volnějšímu a širšímu rozvoji možno přispívat, jehož síly možno stlačovat, rozdrobovat a kazit, ale tělo, s nímž se naprosto experimentovat nedá. Národnost literatury se nedá ani objednat, ani vyrobit, ani vylahodit, ani vykantorovat, nezískáte ji ani svými diktáty, ani svými klatbami, ani svou akademií ani vypisováním cen. Literatura ruská je národní, ale kde máte formuli toho národního, toho ruského? Ruským je přece mužně vzdorný Puškin i měkký, melancholický Lermontov, ruským je Turgeněv, kterého nazývali „západníkem", „cizincem", i Tolstoj, v němž se vidí Rus sans pair. Ale Rusem je i realista Gogol i mystik Dostojevský, Rusem je i barevný Grigorovič i šedivý Pisemský, Rusem je i „zdravý" Korolenko, i „churavý", „dekadent" Garšin.*) Proč není ruským na př. Zagoskin nebo Lazečnikov, ačkoliv oba napsali několik tuctů „ruských" románů, — románů, které mají ruské názvy a hrdiny s ruskými jmény stejně jako díla spisovatelů, jež jsem výše uvedl? Nezbývá než konkluse: méně naříkat a méně zoufat, že nemáme „národní" literatury, a více a trpělivěji a usilovněji pracovat, bez ohledu, je-li to, co pracujeme, už „národní", čili nic.

Mohl bych, vraceje se k thematu v článku tomto probíranému, nahozené poznámky, co nejstručnější a nejzběžnější, demonstrovati hned na dvou knížkách, vítaných z různých stran, i veřejně, jako díla specielní českosti (ač nevyloženo nikým, v čem ta „českost" míněných knih vlastně záleží), myslím na „Koketkách, ženiších a nevěstách" p. F. X. Svobodových a na p. Klášterského „Pražských motivech". O tomto mohu říci hned, že v „Pražských motivech" nestvořil ničeho umělecky vůbec cenného, natož „českého". Povím své důvody o odstavec níže. Co se týče knížky p. Svobodovy, je v ní tak skrovný v tomto vzhledě materiál, že by nebylo ani loyalní nahodilé únavy p. autorovy vykořistiti k dlouhému a nevděčnému výkladu.

Mohu tedy vzhledem k tomuto bez předcházejícího exposé jeho publikace vysloviti se hned: V „Koketkách, ženiších a nevěstách" p. F. X. Svobodových nevidím nic jiného než lehkou pěnu, práci bez hlubšího uměleckého podkladu, příjemnou lekturu, pokud monotonnost jednotvárného veršování ovšem neunaví. Autor zadrhl několik uzlů malicherných intrik malicherných lidiček a v širokém klidu do podrobna detailisujícího epika je rozplétá. Vedle uměleckých prací p. Svobodových přítomná kniha jest jen knihou odpočinku, knihou zábavné hry, po únavě namáhavé, vysilující práce snadná a lehká fabulace pikantních, záletnických historek. Sama o sobě byla by ovšem publikace mdlou, skreslenou, v celé tvorbě však značí zcela přirozeně, pro kontrast, vedle jasu stín, vedle výšiny nížinu. Po zdupaných a zkrvácených bojištích uměleckých děl velikých aspirací jako jest „Rozklad" a „Útok zisku" širokou, klidnou lučinu, kde je snad příjemný pobyt, kde však autor takového rázu jako je p. F. X. Svoboda — nezdomácňuje.

Páně Klášterského „Pražské motivy" měly býti jakousi revuí dojmů básníkových z dlouhého a trvalého jeho pobytu v hlavním našem

*) Vhodný předmět k úvaze těm, kterým „zdravé" jest identické s „národním", „českým".

městě, jsou však jen genry a skizzy náhodou umístěné v pražském ovzduší, z něhož neutkvělo na nich ani nejmenší a nejrozředěnější jeho kvantum, také je v ničem necharakterisovala a nereprodukovala básníkova poetická fraseologie právě jako jeho horce naivní a bourgeoisní pathos nevystihl a nevyjádřil živé a zjitřené bolesti našeho národního živoření. To změnilo se v zracích básníkových jen v turnajově effektní a rytířsky hrdinný zápas s pronikavými lesky blýštivých do zlata plechů, imitovaných krunýřů a štítů, boj za ohroženou državu provázený z opatrné dáli mohutným, těžkým a jako kovově dunivým chorálem vlasteneckého sboru v jeden šik svorně sdružených domácích poetů. Nejbanálnější patriotická symbolika slaví, jak patrno, v „Pražských motivech" pravé orgie vynalézavého důmyslu. Svatovítský chrám je básníkovi obrazem českého národa, jeho věž zkamenělou pobídkou, abychom hleděli „v azúr nebo v chmuru, vždy hlavu vzhůru!", kohout na staroměstském orloji sotva zakokrhá, je zhuštěným symbolem bdělosti těch, kteří „tuší zář budoucího jitra" etc. etc. I král Jiří z Poděbrad na zemské jubilejní výstavě padl za oběť p. autorovu vynalézavému a pasymbolisujícímu vtipu, neboť musí ubohý Jiří (rozuměj jeho kovová socha) viděti vůkol sebe — v rozvířených a srážejících se zástupech návštěvníků průmyslového paláce — týž lid, který vodíval před sta lety do vítězných zápasů (!)

Poměrně nejšťastnější terrain našel básník ještě v těch číslech, kde se nestaral o symboly našeho národního zápasu, kde se snažil podati jednoduše, bez vedlejších ohledů, bez honby za pikanterií pracně vyslíděných a falešných „vztahů", svou náladu, náladu ze zátiší, z opuštěných ulic, samot, ze starých zahrad a zapadlých dvorů, jak ji pocítil, jak k němu zavanula. Tak v „Tiché ulici", v „Malostranské hospůdce", „U Karlova" i j. Není to sice zase vystižení bolestné a jako pod prachem zetlení uspané tragiky odlehlých a zapomenutých těch koutů, ale lze to aspoň přečísti, třebas to byla imitace a opakovanost, po ostře výrazné a subtilní rytině Coppéových Promenades et Intérieurs pouhá hrubá dřevorytina, nejnutnější a nejpatrnější rysy, povrchnost na malé ploše, po zázraku nejjemnější a nejcitlivější intuice, nejdrobnějšího a nejpracnějšího provedení jako jsou jmenované genry Coppéovy. Z Coppéa vůbec pan Klášterský vzal jen obrysy, to, co je na něm vnější, co bije na prvý ráz do oka, vzal z něho jen smysl pro reprodukci všedního a opakovaného, ale neosvojil si, nevypozoroval jeho umění, nezmocnil se graciesní subtilnosti jeho malířského štětce. Nejsou to tedy „zapadlí" („les humbles"), jež pan Klášterský líčí, jsou to vskutku jen „všední" („les ordinaires"), s celou nudou a prázdnotou svého ovzduší, jak analysoval Guyau*) na Coppéovi, jak to však daleko zřejměji viděti na produktech pána Klášterského, jenž jen nuzně živoří z hubených úroků bohatého kapitálu poesií Coppéových. Nová kniha p. Klášterského jest potvrzením všeho, co bylo dedukováno z předešlých jeho knih. Měla-li by býti česká realistická poesie representována takovými umělci, jako je p. Klášterský, byla by věru na velmi nízkém stupni, v nejprimitivnějším stadiu svého vývoje. Tento přisládle sentimentální bourgeoisní básník kreslící všednost, ale bojící se dotknouti ran a bolestí životních, činící všechno „plus beau que la nature", poněvadž ho „příroda", tak jak je, poněkud disgustuje, v rukavičkách otvírající dvéře své poetické čekárny jen effektním „zlomeným a bídným", kteří přicházejí ve svátečních a vypraných hadrech, ale zabraňující vstup do svého díla, jako Pavel Heyse, lidem, kterým by „i v životě dvéře před

*) L'Art an point de vue sociologique.

nosem zavřel", poněvadž mu není jejich špína „sympathická" — působí na mne dojmem dekorovaného, theatrálního a vypočteného, ale zároveň i stuhlého, neživotného a falešného. Básník jen přijímal, ale ničeho nehledal. Spolehl na tradici, v jeho knize není ničeho jeho, vypozorovaného, dobytého, všechno je lacině získané a převzaté. Básník se ve všem, dle slov Goncourtových, díval na přírodu jen knihami svých předchůdců. Vniternost, suggestivnost, síla dojmová, hloubka emoce, nálada psychologická — to všechno jest dílu p. Klášterského cizí. Jeho poesie je koncept a komposice, studená a šedivá hra s kombinováním známého materialu, několik dřívek a kaménků, s kterými se metamorfosuje bez konce, do únavy. Poesie p. Klášterského je kompromiss. Básník však ani nevykořistil to dobré, co mu dala stará literární škola, k níž se připojil, ani nedovedl z nového, s nímž se chtěl v souhlas přivésti, vssáti do sebe to, co by mu mohlo prospěti. To jest faktum, jehož tíhu cítí nejživěji — sám básník. Viz jeho bojovné „Věnování" — „háncům", „hlupcům", t. j. kritikům, kteří nechtí „barokní" a „gotické" (obě slova jsou panu Klášterskému identická!) jeho dílo, jak by mu bylo milo respektovati a sobě oblíbiti.

Kritika divadelní.

(Dramata tištěná: R. Jesenské „V žití proudech".)*)

Je-li zásluhou hry p. Šubertovy dění v n ě j š í, pohyb a tok, let a kypění jedinečného, napjatého a vedlejšího — nemá ani té ceny a přednosti hra slečny Jesenské. Nejen, že v ní není žádného rozvoje psychologického nebo společenského, vniterného a zákonného, jí schází i všechen pohyb vnějšího, aktuelnost a napjatost každé, jakékoli i vnější a hmotné cílovosti. Její hra je dialogisovaná a scenovaná anekdota (z psychologického hlediště) — nic víc. Jedná se o s e b e o b ě t o v n o s t mladé učitelky.

Pochází z chudé rodiny. Otec zemřel, matka musí se starati o houf nezaopatřených dětí. Nezmohla by tento krvavý úkol sama bez pomoci svoji zdárné dcery učitelky, která živí alespoň z polovice ze svého služného celou rodinu, bratry i sestry. Do tohoto výborného děvčete zamiluje se vášnivě její kollega ze školy, mladý učitel Skála. Děvče ho miluje stejně vroucně. Tedy se vzít. Ale v tom je právě katastrofa. Děvče se nemůže provdat, nechce, poněvadž by jinak zahubilo svoji rodinu, která potřebuje služného učitelčina. A bude to dlouho trvat, snad řadu let, než se zbaví této povinnosti, než nebude potřebí její podpory v rodině. Do té doby nutno odložiti sňatek. Ale milenec její je nedočkavý, vášnivý, krví a smysly opilý člověk. Chce ženu jako hladový jídlo. A nechce za nic na světě čekat. Bez vědomí Zdenčina dojde k její matce, aby ji zbavila té nepřirozené povinnosti, která ji olupuje o právo lásky potřebné ženě jako vzduch. Matka svoluje, ale Zděnka nepřipustí. Obětuje se své povinnosti. Jde tak daleko, že vidí vadu i v minulém, že lituje, že kdy na Skálu pohleděla, k němu cit pojala. Ani to neměla prý. Povinnosti prý měla žít. Matce popře prostě, že Skálu miluje. Domýšlí prý se jen něčeho. A s milencem svým se rozejde. I jdou odtud každý jinou cestou: ona cestou sebeobětování a on rovně k jiné ženě, kterou si vezme ze vzdoru i z potřeby hladové smyslnosti.

Psychologického rozvoje ve hře slečny Jesenské není. Hned z předu stejně vykrojena je situace jako na konci. Ani kolisání ani rozvoje v obětovné disposici Zděnčině není. Stojí pevně, ocelově určitá. Jak ji nabyla, jak pojala a došla k tomuto názoru o povinnosti, ani slova o tom v dramatě.

*) Viz Rozhledy čís. 6.

Zděnka je hrdinská, sebeobětovná dívka. Přinesla si vlastnosti ty patrně tak již na svět. Jako jsou v starých dramatech vždycky sluhové uctiví a králové velební stejnou rozvrhovou geometrií je Zděnka sl. Jesenské sebeobětovná. A v této sebeobětovnosti je neúprosná. „Důsledný karakter", jak vidět. Ani váhání, ani jednoho zakolísání, ani chvilka slabosti. Od začátku do konce je Zděnka stejná. Jen Skálovi se pozdě, nebo hned ne dosti určitě vyslovila. Ale sama v nitru stále je táž. Stejnou chvályhodnou určitost a jednou pro vždy hotovou pevnost vykazuje Skála — miluje Zděnku pro její tělo, a poněvadž je nemůže dostat — jde rovně tam, kde je dostane. Všecko je jasné a průhledné pak v dramatě sl. Jesenské. Žádný rozvoj, žádná motivace, žádná demonstrace. „Tak to je", řekne slečna kategoricky a je dobře. Jaké pak „proč" a jaké pak „kterak"? Aby ve svém dramatě pokusila se o něco, čemu by se mohlo říci psychologie obětovnosti, ani jí nenapadlo. A také je dobře.

Hra sl. Jesenské je položena do prostředí obecných škol našich. Klade se otázka, jak je prostředí to vystiženo? V dramatě první a třetí akt hrají ve škole. Ve sborovně v pause scházejí se učitelé a učitelky, jedí, píší matriky a milují se. To je všecko. Vedle Zděnky, do níž je zamilován ještě druhý kollega učitel, „nihilista", intrikán, i malomocný nesmělec zároveň, je tu jiná učitelka, Božena Mráčková, která se brzy vdá — zase za svého kollegu učitele. Pendant a kontrast k nešťastné Zděnce. Jeden z učitelů vykládá sice o významu učitelstva pro národní život, ale není to nic víc, než co se čte denně v novinách. Okřikne jej ostatně hned úřední ředitel — poměr jeho k učitelstvu vystižen tak dosti určitě a typicky.

Způsob karakterové faktury — ethologie — sl. Jesenské v dramatě je mdlý a falešný, umělecky prázdný a nezcelený. Chce být realistickou a je jen banální. Nedovede chytit vzduch kolem osoby, její ráz, hlavu a vtištěnou marku. Chytí se proto vedlejšího, strakatého a křiklavého, hadrovitého látání figur. Platí to zejména o pokusu zasáhnout ústrojí rodiny Zděnčiny, její ovzduší, přehled a galerii hlav v ní, rozběhlých snah a směrů. Zde je všecko smyté a neodlišené. Kreslí několik studentů v hrubých skvrnách falešně nanesených nezceleně a rozstřikle bez jediné reliefní linie. V tomto dosti objemném exkursu vyzdvihla slečna jediný nejistý poznatek: že jeden je vážný a smutný a druhý lehkomyslný a tlachavý. Tyto rozklížené figury jsou nehybné a těžké jako v panoptiku. Neživé a drze nahé bez toku barvy a souladu pohybu.

Na drama „V žití proudech" napředla se debatta emancipační. Jakým právem, je nesnadno pochopit. Nemá styku přece s ženskou otázkou. Je to prostě drama obětovnosti a mohl být jeho rekem stejně muž jako žena!

Běží tu jen o poměr lásky — sňatku, ne o poměr sexuelní vůbec. A pak emancipace nemá přece za účel osvobodit ženu od věčného zákona, jemuž vedle smrti podléhá celý vesmír: od lásky. Něco takového byla by ubohá a prázdná zvrácenost. Proto nerozumím, jak přenaivní feuilletony sl. Jesenské v Nár. Listech mohly být autorkou mířeny proti emancipaci ženské a jak zase obránkyně emancipace mohly je pojímat jako skutečný a vážný útok na snahy emancipační.

Emancipace nemůže nikdy ženu postavit mimo řád přírody, mimo zákon lásky, ona může mít pouze snahu zbavit ženu utrpení a bolestí, jež jí zákon ten přináší. A v tom smyslu není otázka ženská jen otázkou sociální, nýbrž dříve a před tím ethickou a kulturní. Nerozebírá ji jen Stuart Mill, ale více a hlouběji a dříve Dostojevský a Tolstoj (Kreutzerova sonata. Bratři Karamazovi).

F. X. Šalda.

Z duševního ruchu za hranicemi.

Malorusové.

Pro „Rozhledy“ napsal *W. A. S-ki.*

Žádný z národův slovanských nežije v tak nešťastných poměrech jako národ maloruský, rusko-ukrajinský, národ to dvaceti millionů duší. Největší část jeho zalidňuje jih Ruska, a to úplně gubernie: kijevskou, volyňskou, podolskou, černikovskou, poltavskou, chersonskou a jekaterinoslavskou, částečně pak grodzinskou, lubelskou, sedleckou, voroněžskou a tauríckou. V Rusku odňata mu jsou všechna práva národnostní. Nemá v říši ruské ani jediné školy obecné s vyučovacím jazykem maloruským, natož škol středních neb vysokých. Literatura maloruská jest v Rusku téměř úplně zapovězena, neboť nesmí se vydávat nic mimo drobnůstky belletristické, a i ty procházejí censurou, neslýchaně přísnou a bezohlednou. Překlady klasických děl literatur evropských nedovoleno v říši ruské vydávat po malorusku. O knihách přísně vědeckých, ani populárních lidu přístupných, nemůže býti ani řeči. Když před dvěma lety za hrozné cholery v Malé Rusi chtěl kroužek mládeže vydati malorusky psanou brožuru pro lid o prostředcích proti této nemoci, censura nedbajíc palčivé potřeby a neohlížejíc se, že život tisíců a tisíců lidí byl ohrožen — nedovolila, aby brožura vydána byla maloruským jazykem.

Pravopis fonetický t. zv. „kulišivka“ (od spisovatele Kuliša) jest zakázán a rozkázáno psáti pravopisem úředním velkoruským. Kněz v cerkvi nesmí kázat malorusky a v divadlech dovolují se hráti jen takové kusy, jež čerpají svou látku ze života lidu, nedovoleno však hráti nic, co znázorňuje život intelligence, a zakázáno vše, co látku čerpá z historie. Avšak i taková představení dovolují se jen málokdy v městech maloruských n. př. v Kijevě, výminečně jen několikrát za rok, na Volyni však nebo na Podole vůbec se zakazují.

A přece i za takových překážek národní vědomí Malorusův se vzmáhá i jejich literární činnost soustředila se v Haliči a v Bukovině, kde těší, jak možno z výhod konstituce. V Haliči a Bukovině jest národu maloruského tři milliony, mají své školy obecné, ve Lvově, Přemyšlu a v Kolomyji gymnasia. Pedagogia ve Lvově a Samboře jsou utrakvistická, polsko-maloruská. Na universitě ve Lvově je devět stolic maloruských, v Černovicích jest katedra pro jazyk a literaturu maloruskou.

Jelikož veškeren ruch jak na poli politickém tak literárním jest v Rusku skoro zcela spoután, skupil se v Haliči. Tu Rusíni vystupují jako samostatný činitel politický. Hnutí národní v říši ruské počíná se koncem minulého století, kdy první spisovatel maloruský Ivan Kotlarevský vystoupil se svou památnou „Eneidou“. V Haliči obrození národní začalo daleko později, ale jelikož za konstituce měli

výhodnější půdu, vyvinulo se v Rakousku mnohem rychleji. Kdyby říši ruské dáno bylo konstituční zřízení, jest nepochybno, že by maloruský ruch předstihl nynější vývoj národní Rusínů rakouských za 25 let a že by postavili se Malorusové na roveň kulturním národům slovanským.

Lid maloruský v říši ruské dosud nikterak nepodlehl zvelkoruštění — akce ta zasáhla jen intelligenci. Kdyby však zavedena byla ústava, není pochybnosti, že by vše vyvíjelo se obdobně asi jako v Čechách na počátku tohoto století. Halič byla by jaksi kulturním Piemontem Malorusů. Společnou součinností vytvořil se v tisku haličském jazyk literární, vydávají se tu školní knihy, jež svým časem budou hotovy pro školy maloruské v říši ruské atd. K porozumění nynějšího položení, v jakém jsou Malorusové v Rakousko-Uhersku, potřebí jest trochu ohlédnouti se po vývoji znovuzrození národa maloruského.

V druhé polovici XVIII století byla Halič provincií polskou, v které živel maloruský sotva známky života jevil. Celá šlechta maloruská, veškeré vyšší kněžstvo unitské církve bylo popolštěno, bratrství církevní, které kdysi bylo v rozkvětu, přišlo do úplného úpadku, intelligence nebylo a za rusínské považovaly se jen nevzdělané massy venkovského lidu, chudých měšťanů a nižší kněžstvo po venkově. Toto kněžstvo svým postavením mělo se právě tak jako lid — bylo úplně odvislé od majitelů statků zemských. R. 1772 následkem prvního roztrhání říše polské dostala se Halič v ruce Rakouska. Vláda rakouská, chtíc utvořit si v Haliči sílu, která by stála v cestě separatistickým a revolučním snahám Polákův — vyhlédla si k tomu účelu duchovenstvo unitské církve. R. 1783 založen byl ve Lvově pro unity seminář a příštího roku založena byla universita, na níž skoro polovina všech stolic obsazena byla Rusíny, kteří přednášeli nejen latinsky a německy, ale i jazykem staroslovanským, jazykem to obřadovým u Rusínů.

Ale naděje vlády rakouské se neuskutečnily. Intelligence rusínská, v ten způsob uměle vytvořená, v krátké době se zcela popolštila — a to hlavně z té příčiny, že jsouc scholasticky a skoro jen theologicky vychovávána, odloučila se od lidu vlastního. Pomalu přednášky na universitě lvovské byly odstraněny — bez protestu, a Rus haličská usnula na dlouhý čas. Z toho letargického spánku začala se probouzeti teprve kolem r. 1816., kdy jiní národové rakouští dávno již pohnuli se životním ruchem obrození národního, kdy v Rusku již dosti bujně začala růsti maloruská literatura — neboť nebylo ještě překážejících tomu zákazů, kdy mezi Poláky rozvinula se agitace vlastenecko-revoluční, připravující povstání r. 1831.

Vlivem těch tří činitelů probudil se mezi mládeží rusínskou v Haliči duch národní a začalo se pracovati ve směru demokratičně národním. Mládež začíná mluvit po malorusku — kázání v kostele dějí se po malorusku a v Pešti r. 1837 (v Haliči bylo nemožno) tiskne se první knížka maloruská Markieva Šaškéviče, Jakuba Holovackého a Jana Vanileviče „Rusalka Dnistrovaja".

Avšak mladé to hnutí národně demokratické ubito bylo hned od vlády a duchovenstva. Spatřovány v něm tendence revoluční — mladí vydavatelé Rusalky byli pronásledováni, Rusalka byla skonfiskována: a znovu v Haliči vše usnulo. Avšak sémě mladými bojovníky zaseté nezhynulo, jich ideje ujaly se ve společnosti, a když r. 1848 zasvitla jitřenka svobody, národní hnutí maloruské propuklo novou silou. Než bohužel šlo směrem servilismu, v době revolučních let 48. a 49. hrálo roli velice loyálního činitele. Svolaná hr. Stadionem, gubernatorem Haliče „Holovna rada" z duchovenstva ukázala, že Rusíni jsou národem samostatným, odděleným od národa polského i velkoruského, že chtějí se rozvíjet samostatně a odděleně — oddáni jsouce rodu habsburskému.

Vláda ovšem podporovala jich snahy — ale jen tak dlouho, pokud potřebovala jich pomoci proti Polákům naladěným revolučně. Když však potřeba ta přestala, opustila je, přiklonila se k Polákům, a Rus znovu upadla ve spánek. Teprve na konci let padesátých a na počátku šedesátých, kdy v Rusku hnutí ukrainofilské bylo velmi silné, kdy v Kijevě začaly se zakládat maloruské školy nedělní, a díla Tarasa Ševčenky přinesla i do Haliče své myšlenky, procitla intelligence rusínská. Proudy demokratické v ruchu ukrajinském v Rusku způsobily, že hnutí maloruské v Rakousku nabylo také rázu demokratického. Od té doby Rusíni haličtí dostali se konečně na pravou cestu a začali starati se o rozvoj literatury v duchu pokrokovém.

Roku 1866 po porážce Rakouska Pruskem, oslabená Vídeň musila učinit ústupky nespokojeným Uhrům a Polákům. Halič dána úplně na milost a nemilost v ruce polské.

Starší část rusínské intelligence byla tím zaleknuta — a jednoho dne objevil se v jejím orgáně „Slově" článek — v němž se dokazovalo, že Rusíni — Malorusové jsou týž národ ruský, že jazykem spisovným pro Malorusy má státi se jazyk velkoruský atd. V ten způsob povstala strana „Starorusínů" (starorusů-moskalofilů). Tito „Rusové" haličtí ovšem neměli záměru učiti se jazyku velkoruskému — a psali směsicí z jazyků staroslovanského, maloruského, velkoruského a polského, vystupujíce od té doby se zuřivou nenávistí proti jazyku lidovému, t. j. maloruskému, nazývajíce ho „chlopským", nehodným, aby byl jazykem spisovným.

Z toho vyplynulo dnešní položení Rusínův. V politice dali se haličtí Malorusové na tři strany. Hlavní roli hraje v přítomné době strana národní, jinak zvaná „mladorusínská." Je to strana národně-liberální, avšak jelikož do nedávna celá intelligence skládala se skoro ze samých kněží, proto i národní strana má v sobě silný živel klerikální. V poslední době v straně té objevily se dvě frakce: na čele jedné jsou poslanci Barviňski a Vachňanin — jsou to oportunisté, kteří snaží se cestou ústupkův a kompromisův od vlády i vládnoucí v Haliči polské strany Stančíkovské vymoci jakýchs takých koncesí pro svůj národ. Frakce ta má zabarvení trochu klerikální a podporována je metropolitou Sembratovičem. V druhé frakci jest většina národovců pod vůdcovstvím Romančuka, který vstoupil v oposici. První frakce má za orgán svůj měsíčník „Pravda", druhá denník „Dilo". V rukou strany mladorusínské jsou školy, hlavní ústavy literární a vědecké atd.

Druhou stranou rusínskou jsou t. zv. „moskalofilové" nebo starorusíni, stojící na stanovisku úplně protivném národnímu stanovisku Malorusínů. Pohrdají jazykem maloruským „chlopským" užívajíce ho jen v tom, co jest ustanoveno pro lid. V zásadě jsou stoupenci užívání jazyka velkoruského, ale vlastně mezi nimi není lidí, umějících ten jazyk dobře — aby jím mohli psáti — a díla jejich jsou psána takovou podivnou míchaninou jazykovou, že čte-li je Velkorus, neubrání se smíchu. Strana ta kloní se zřejmě k úpadku, listy její jeden po druhém hynou. Dnes hlásí se k té straně něco málo starých popův, trochu úředníkův a hrstka mládeže, od oněch ekonomicky závislé. Ačkoliv nutno přiznat, že mezi starorusy po venkově jsou lidé poctiví a s upřímností mluvící o „jednom národě ode Sanu do Kamčatky" — jsou vůdci lvovští větším dílem v žoldě velkoruském a jich orgány jsou podporovány od „komitétů slovanských" v říši ruské.

Třetí strana nejmladší, radikální nebo lidová, která má na čele Dr. Ivana Franka, nejznamenitějšího současného spisovatele maloruského a Michala Pavlíka, dobrého publicistu, redaktora časopisu „Narod", různí se úplně co do svého stanoviska od obou stran. Radikálové stojí na půdě potřeb lidu, šíří myšlenky pokrokové mezi rusínským lidem, vydávajíce pro něho spisy, pořádajíce

schůze a agitujíce činně. Hlavně zasloužil se o založení této strany znamenitý spisovatel maloruský Dr. Michal Dragomanov — emigrant z Ruska. Ač to nedlouho (od r. 1890) co strana radikální povstala, vykonala už mnoho dobrého, dbajíc hlavně o potřeby lidu a donucujíc strany druhé staro- i mladorusínskou, aby do programu přijímaly postulaty ekonomické společenské. Její orgány jsou „Narod" pro intelligenci a „Chleborob" pro lid. Mladé pokolení Malorusův ukrajinských v říši ruské počítá se do této strany a „Narod" jest tam velmi oblíben — ovšem poněvadž jest tam zakázán, musí býti tajně dodáván.

Jak jsem už naznačil, celá literární činnost maloruská soustředila se v Haliči a Bukovině. Tu vychází asi dvacet časopisů jazykem maloruským. Na prvním místě třeba připomenouti dvouměsíčník „Zítě i Slovo" vydávaný Frankem, věnovaný literatuře pěkné, historii a folkloristice; začal vycházeti tohoto roku a uveřejňuje cenné články. „Zorja" dvoutýdenník literární, zajímavý dobrým vedením bibliografie maloruské! „Casopyš pravniča", orgán právníkův, „Učytel", list paedagogický, „Dzvivok" a „Biblioteka dla mlodiži", pro mládež vydávané, „Batkivščina", „Čytelňa ludova", „Zerkalo" humoristický list.

Spolek „Prosvita" vydává dobré knihy pro lid a „Tovařystvo iměny Ševčenka" jest počátkem akademie maloruské: vydává „Zapyski" sborník prací vědeckých.

Tak literatura maloruská mimo poměry velmi neutěšené rozvíjí se značně a může se už chlubiti dobrými spisovateli jako Ivan Franko, M. Dragomanov, P. Mudryj, J. Levicky-Nečuj, V. Čajčenko a j.

Arménští belletristé.

Pod tímto titulem vyšla v Rusku zajímavá kniha, zajímavá obzvláště pro nás Čechy. U Arménů byla kdysi bohatá literatura — středověkého typu. Pak nastal úpadek a bylo v tomto století pracovati takřka znova. „V XIX. stol. vystoupila celá řada energických bojovníků, proniknutých evropskými ideami, i stvořili nový literární jazyk a dali prvé vzorce literárních útvarů; nehledě na nevzdělanou a opozděnou část společnosti, hmotnou nezajištěnost a jiné nepříznivé okolnosti, dovedli probuditi ve svém národě lásku ku čtení a položiti základ nové literatuře . . ." Není-li to, jakoby člověk četl o obrození české literatury a o působení našich literátů z počátku tohoto století? Přese všecky překážky armenská literatura vzrostla utěšeně — dle knihy soudě nejen co do šířky, ale i co do h l o u b k y. Setkáváme se v ní se všemi formami evropských literatur (román, novella, povídka, drama, lyrická poesie a j.) Idee její vycházely z položení národa: nenávist k otroctví, důstojnost lidské bytosti, touha po osvětě a j., ale i tu, jakož vůbec přede vším byl mocný vliv literatur evropských a evropské vzdělanosti. Není s újmou, že lze tu přímo mluviti o vypůjčování si z evropských literatur — něco podobného bylo i nutné i přirozené právě jako to bylo nutné i přirozené v novějších slovanských literaturách. Spisovatelé armenští dovedli ihned spojiti obsah svých prací, jejž brali ze znalosti svého života národního, s názorem světovým, jejž získali z idee evropského charakteru. Tu obzvláště vyniká spisovatel A b o v j a n (1806 až 1848) jež vytvořil nový literární jazyk, pojal do svých spisů nový obsah, čerpaný z nejbohatších literatur evropských, a odtrhl se od konservatismu, který bojí se nového hnutí — slovem měl všecky podmínky, kterými doprovázeno jest vzdělávání nové literatury. Střediska armenské literatury jsou Tiflis a Cařihrad; veliký vliv na obrození literatury armenské měl i klášter mechitaristů v Benátkách. —

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika.

22. května 1894

(Rozpočtová debatta. — Politika školská. — Nic neměnit, v ničem v před. — Tisková oprava a volební oprava. — Okamžitá krise koalice. — Nepříjemné útoky na ni. — Slezsko. — Doma. — Jinde. — První máj.)

Do konce ledna 1894 bude konečně projednán státní rozpočet na r. — 1894. Všecky námahy upřímné i neupřímné, aby se rozpočet vyřizoval v čas, jsou marny. Sněmovna schvalujíc rozpočet, schvaluje jej pro budoucnost jen s polovice.

Rozpočtová debatta letošní byla zajímava tím, že noví ministři prohlašovali svá kreda. Všimněme si kreda ministra vyučování Madeyského, učiněného dne 21. dubna. Stát a církev odkázány jsou dle něho na vzájemnou podporu. Zdárný vývoj je možný i pod nynějšími školskými zákony, a názor ten nechť pronikne i tam, kde pokládá se nynější školský zákon za překážku náboženského vývoje (tímto výrokem ministr popudil si klerikály). Co se týče reformy středního školství, má se na realkách pečovati více o humanistické odbory. Klassické řeči zůstanou na gymnasiích tak, jak jsou posud. (Ministr velebil velice klassické studium). Co se týče požadavků jednotlivých národností, vláda musí vésti si obezřetně. Je tu často národní stránka spletena s politikou. Za skutečnou potřebu obyvatelstva vláda bude prý pokládati to, na čem se dotyčný zemský sněm usnese, nebo co si budou přáti obě národnosti v zemi (!) Tím ovšem není řečeno, že by se ty požadavky národní, které by nebyly takto proneseny, musily zamítnouti. Ministr také zmínil se o české mládeži, ovšem že s „ministerským politováním“. Zřídila se prý v samostatnou organisovanou výstředně radikální stranu — nedostatek zkušenosti nahražovala fanatismem, zásadným rušením autority, odchováváním vzdorovitosti; mládež občtovala se pro národní a politické účely. Ministr přeje si v životě veřejném více — idealismu. Ministrovo heslo je: Povinnost před právem! — Ministrovi na vývody tyto dobře odpověděl posl. Kaizl. Ukázal na příčiny hnutí v české mládeži, na které vládní a konservativní kruhy dívají se „s politováním“ jako na zblouzení a fanatismus. Rostoucí klerikalismus a poznání nových proudů, zejména sociální otázka způsobila hnutí ve mládeži — veřejná moc, universita, místodržitelství a policie starali se persekucemi hnutí to rozšířiti . . . Posl. Kurz postavil se rozhodně proti klassickým studiím na středním školství a žádal zřízení jednotné střední školy.

Volební oprava zmizela na dobro s pořádku koaličního parlamentu — koalice o ní již ani nemluví, jakož vůbec koalice málo mluví, majíc dost na své moci a při tom — bojíc se mluviti. Tisková reforma dopadla velmi chudě i u vlády i ve výboru. Ale ani to, co tiskový výbor přijal a s čímž vláda nesou-

hlasí, nepřijde již do plena — bude to odloženo na podzim a zajisté že s tohoto na zimu atd. „Železným zákonem“ koalice je: nic neměnit, v ničem v před! Tisková reforma tiskovým výborem přijatá má tyto zásady: Povinnost kauce se zrušuje — ale zaveden na redaktory systém peněžitých pokut vedle vězení a žaláře. Pokuta peněžitá musí býti složena v 8 dnech, sice se list zastaví (ve věcech netiskových se pokuty dříve exekvují). Zabavená místa ve článku se musejí udati hned při zabavení. Povolení prodávati noviny vztahuje se vždy na všechny noviny — skrze automaty smí se prodávati jen ty noviny, které úřad povolí. Posl. Eim a Pacák ohlásili minoritní vota ve příčině kolportáže (ta se nepovolila), novinářského kolku (ten se nezrušil) a obmezení konfiskační praxe na určité případy (o tom nechtěl Schönborn slyšeti, leč s újmou kompetence porot. Ministr Schönborn pochopil divně úkol porot — dle něho jsou nespolehlivé, protože někdy také osvobodí.)

Prvý týden v měs. květnu hrozilo koalici opravdové nebezpečí: hr. Hohenwart vzdal se předsednictví ve svém klubu, když zůstal při hlasování o valutních předlohách v menšině (4. t. m.), ale ještě téhož dne resignaci — odvolal. Vedle tohoto otřesu bylo koalici vytrpěti nepříjemné nárazy od posl. Pernerstorfera, Kaunice a Kaizla pro krvavé stávky ve Falknově a v Mor. Ostravě. Dne 10. května podal totiž posl. Pernerstorfer pilný návrh, aby 20tičlenná komisse parlamentární vyšetřila na místě okolnosti srážky, a když pilnost návrhu toho byla zamítnuta, prof. Kaizl podal pilný návrh, aby byl dosazen 24členný výbor, který by vyšetřil krvavé události ve Falknově a Mor. Ostravě. Ale pilnost i tohoto návrhu byla zamítnuta, a přijat byl návrh posl. Dr. Russa, aby živnostenský výbor vyslechl — zprávu vlády a podal sněmovně o ní — svůj úsudek. Živnostenský výbor ovšem posud tak neudělal a asi neudělá. Zatím stávky ony jsou urovnány, postřílení horníci pochováni, sněmovna půjde domů — proč se tím již zabývati?!

Slezsko, to nevšímané a jako v koutku, Slezsko mělo tento měsíc také svou otázku. Ve Slezsku žijí tři národnosti: polská a česká (každá pro sebe v menšině, ale dohromady ve většině) a německá. Tato ovšem všude dominuje. „Slezská otázka“ vznikla návrhem posl. Lewického, aby vláda provedla za souhlasu Poláků a Němců národnostní ohraničení mezi polským a — českým obyvatelstvem na Těšínsku. Proti tomu by Němci byli nic neměli. Ale hr. Pininski podal další návrh, aby v polské ohraničené části přikročilo se ihned k řešení jazykové rovnoprávnosti. To Němce rozčililo a Poláci — ustoupili. Čechové slezští tak poznali své přátele Poláky ve Slezsku, kteří se před nimi po nezdařeném díle co mohli omlouvali. Těšínští Češi odpověděli na to resolucí ze dne 10. května, v níž poprvé volají po — svornosti širší (celého národa) a po užší (ve Slezsku) a po — solidaritě slezských Čechů a Polákův . . .

V resoluci té je jen jedna věcná myšlenka ta, že je povinností strany národní pečovati o zlepšení stavu hmotného a povznesení mravního a intellektuelního vzdělání dělnictva.

Minulý měsíc bylo ještě několik dozvuků k výpravě, od Staročechů přeběhlých a umírněných živlů ve straně mladočeské proti radikální straně pokrokové. Nyní zdá se, že je již definitivně ticho. Prospěch z celé té věci má jen ovšem napadené křídlo a jeho směr sám — ale bude teprve na nich, aby horlivou všestrannou prací i jejich obsah stal se co nejvíce známý. Neboť jako vždy u nás, při sporu mluvilo se o obsahové jeho stránce, jako spíše jen o formálním poměru pokrokového směru ke straně mladočeské. Nelze se potom ovšem diviti, že mnozí poslanci nevěděli jiného rozřešení nežli: buď — anebo, t. j. buďto se křídlo to podrobí úplně vedení strany nebo ať vystoupí ze strany. Posl. Pacák zřejmě vyslovil

názor, že by bylo lépe, kdyby se radikální pokrokové křídlo sorganisovalo jako samostatná strana — jiní zase proti tomu vystupovali vidíce v tom seslabení strany.

Ve dnech 21. a 22. dubna konán byl v Brně sjezd lidové strany v Brně — v sobotu sjezd důvěrníků, v neděli veřejná schůze, v níž mluvil dr. Herold velmi dlouho — o koalici (!) a posl. Kramář o všeobecném hlasovacím právu. S tímto požadavkem byla učiněna vzhledem k selskému stavu na Moravě nepěkná věc, přímo komedie: vynechána v resoluci slůvka přímé a rovné. Selská frakce však se nedala ani tím smířiti a provozuje svou politiku dále. Podobné jednání jest strany lidové nedůstojno a vymstí se jí časem. Je-li pro všeob. hlasovací právo upřímně, pak sedláci moravští nikdy se k ní nebudou chovat s důvěrou — pak nezíská jich ani vynecháváním oněch slov. Rolníků nezíská a poslední sympathie dělníků ztratí. Jest charakteristické, že o dělnictvu v navržené resoluci není zmíněno ani slovem. Ti, kteří tak činí, ztrácejí právo vyčítati dělnictvu nějaký internacionalismus nebo národní vlažnost!

Boj proti klerikalismu lidová strana vyhlásila přímo, a také na všech svých schůzích proti němu vystupuje. Podobně děje se i v Čechách, kdež voličstvo samo si to na řečnících vynutilo. Při tom však klerikalismus dále se šíří — důkaz, že nepotlačí se jen pouhým slovem (a úplně nepotlačí se nikdy). Nové krejcarové listy „Kříž“ a „Marie“ šíří se v úžasných tisících, aniž je slyšeti o tom, že by se zamýšlelo na nějakou protiváhu. Brynych v nejvých. Čechách na své bitmovací cestě byl všude (až na Rychnov) slavnostně vítán — katolické spolky politické i dělnické zakládají se dále. Na Moravě vznikla posléze reakce proti upřílišenému tomu hnutí klerikalnímu, které konečně došlo tam, že by se spojilo raději s každým z nenávisti ke všemu, co nebylo jejich, třebas to bylo české — část duchovenstva chce nejen klásti zřejmě důraz na národní stanovisko, nýbrž dokonce proslovuje a odůvodňuje názor, že je katolictvu možno jíti i s oposičním mladočeštvím!

Hlasy volající po svolání sjezdu strany svobodomyslné stále ještě neumlkají. Naproti návrhu na všeobecný sjezd strany „Hlasy z Podřípska“ navrhly sjezdy okresní, především okresní sjezd starostův. Myšlenka „Hl. z P.“ je zdravá. Dojde-li na obecný sjezd, jest nejisto. Ovšem vyrovnání podstatných rozdílů sjezdem obecným nelze očekávati, vyrovnání to je zajisté buď vůbec nemožností nebo je to úloha ustavičné diskusse nebo delšího času a změny poměrů vnějších. Doporučujeme zde zatím jednu radu: pracovati každý, ať sjezd obecný bude nebo nebude, všude a vždy na základě svého programu — hledati stejně myslící a stejně pracující, seznamovati se a spojovati ve větší celky! Takovým způsobem ze zdola vyjde jistě náprava.

V Praze a tím i v Čechách výminečný stav trvá dále — v Praze i právně v celých Čechách pak fakticky. Zatýká se, žaluje se, soudí a odsuzuje spolky se rozpouštějí (akad. spolek „Štítný“ a „Politický spolek“ v Libochovicích.) Též slet všesokolský do Brna, na němž měl býti také vykonán sjezd pokrokového sokolstva, byl zakázán. A při tom není vyhlídky v obrat. Jako veřejné tajemství se vypravuje, že zbytky staročeské strany, resp. některé jednotlivé osobnosti snaží se dnešní stav udržeti, doufajíce skrze něj sobě dopomoci opětně k vítězství.

V Uhrách poslanecká sněmovna přijala podruhé vládní předlohu o civilním sňatku, kterou byla sněmovna magnátů zamítla. V Kološi koná se již od 7. května veliký proces s vydavateli známého rumunského memoranda Evropě o utiskování Rumunů Maďary. V procese tom v pravdě nesoudí se osoby — soudí se celý Rumunský národ a program jeho. Násilnictví Maďarů nezastavilo se ani před prahem soudní síně — vniklo i tam v plné své brutálnosti. Obhájci vzdali se svých úloh již první dni. —

Skončíme zmínkou o slavnosti prvního máje. Ač byla slavnost ta slavena zase všude (především jako manifestace, že dělnictvo stojí stále při všeobecném hlasovacím právu a osmihodinné době pracovní), přece je znamenati při ní úbytek vnitřní prvotní síly. V Praze pod výminečným stavem slavena byla jen hudbou a tancem, ne že by byl obvyklý tábor lidu zakázán, nýbrž že se pořadatelé o něj ani nepokusili. Letos slaven byl prvý máj v Čechách i v celé řadě venkovských měst českých i německých.

—n. *Statistika práce.*

O významu statistiky práce promlouvali jsme v našem listě již u příležitosti návrhu poslance Neuwirtha ze dne 30. ledna 1892, aby zřízen byl úřad pro statistiku práce. Návrh, který na zřízení takového úřadu podala posléze vláda sama, pojal v sebe celkem také návrh poslance Neuwirtha.

Rakousko, jak vidno z přílohy k návrhu připojené, bude již více než třicáté po řadě, počítaje v to jednotlivé státy severoamerické Unie, které bude míti takový úřad — až jej ovšem opravdu bude míti.

1. Příloha dotčená vypočítává nejprve úřady pro statistiku práce ve Spojených Státech severoamerických. Prvý takový úřad zřízen byl již roku 1869 v Massachusetsu, a r. 1892 v severoamerické republice takových úřadů bylo již neméně nežli 28. Pro celou republiku zřízen byl r. 1888 t. zv. departement práce, jemuž zákon vymezil úlohu, aby mezi obyvatelstvem Spojených Států získával i rozšiřoval užitečné zprávy o předmětech stojících ve spojení s prací v nejvšeobecnějším a nejširším slova toho smyslu, obzvláště o jejím poměru ku kapitálu, k době pracovní, ke mzdě mužských i ženských pracovníků a aby vyšetřoval prostředky k podpoře jejich materielního, sociálního, duševního i mravního blaha. Úřad ten může zaopatřovati si zprávy o jmenovaných předmětech i u cizích národů. Zvláštnosti těchto amerických úřadů pro statistiku práce je, že si opatřují zprávy bezprostředním šetřením na místě samém skrze své zvláštní jednatele a experty.

2. Ve Velké Britanii zřízen byl podobný úřad (Board of Trade) při obchodním departementu r. 1886. Úkol jeho: Přehlížeti a uveřejňovati ve spisech parlamentních a jinde obsažená statistická dáta o práci za tou příčinou, aby získán byl obraz vývoje stavu pracující třídy v minulých desítiletích; doplňovati tuto statistiku daty cizozemskými; sbírati a spracovávati statisticky materiál o spořivosti a všeobecném stavu dělníků, o cenách životních spotřeb a p. vydávati periodické výkazy o mzdě, době pracovní a trhu práce; statistická dáta o cenách, poměrech výrobních, životní výživě atd. Roku 1893 usnesla se dolní sněmovna o reformě, aby zřízeno bylo pro vytčené účely zvláštní oddělení při úřadu obchodu; ve zřízeném oddělení práce aby bylo jedno místo obsazeno i ženou, aby ve větších venkovských městech jmenováni byli korrespondenti atd. R. 1893 počalo oddělení to vydávati zvláštní „Časopis práce“ (Labour Gazette), jenž chce míti pro dělníky anglické asi takový význam jako má pro české obchodníky na př. „Český Lloyd“. Oddělení to dále zkoumá hospodářské účinky ve stěhování se cizinců, práci žen a má uveřejňovati ročně zprávy, jež by dělníky přístupným způsobem o nejdůležitějších otázkách orientovaly atd. Jako americké úřady práce, tak i tento anglický všímá si dát i z ciziny a to skrze vyslanectva a konsuláty, skrze úřady osadní; též od úřadu zemědělství vyžaduje si zpráv o stavu zemědělství a jeho dělnictvu a p. — slovem má úlohu velmi širokou.

I některé britské osady mají své úřady práce. Tak na př. Nový Zeeland (Bureau of Industries).

3. Švýcarsko má podstatně jinou instituci pro podobné účely. Tam působí od r. 1887 t. zv. dělnický sekretariat, ale ne jako orgán vlády nýbrž jako orgán švýcarské dělnické jednoty (jednoty to všech dělnických spolků), jejímuž výboru je bezprostředně podroben. Stát sám sekretariatu dává 20.000 fr. roční podpory. Dělnický sekretář je volen od spolků vždy za tři leta. Doposud sekretariat pracoval především o statistice úrazů.

4. Ve Francouzsku zákonem zřízen byl r. 1891 úřad práce (Office du Travail) v ministerstvu obchodu, průmyslu a osad. Účelem jeho je všecky okolnosti, týkající se statistiky práce, sbírati, pořádati a rozšiřovati. Má užívati methody i ústní, nejen písemně dotazovací. Proto má dvě oddělení: jedno (vnější), které material sbírá, druhé (ústřední), které jej spracovává. Pro některé specielní úkoly mohou býti úředníci zvláště delegováni. Dále při úřadě tom jsou dvě sekce, z nichž jedna zabývá se statistikou práce a pojišťování, druhá sociálně-ekonomickými studiemi. Vedle nařízení ministerského úlohou jeho jest sbírati zprávy o stavu a vývoji výroby, o organisaci a odměně práce a jejím poměru ke práci, stavu dělnictva a p.

5. V Německu teprve r. 1892 byla zřízena „Komise statistiky práce", která pečuje o seznání podmínek potřebných, aby byly povědomy k zákonodárství o průmyslovém dělnictvu. Tato komise měla až dosud 4 schůze, na něž přišla statistická šetření o živnostech pekařské, obchodní, hostinské a výčepnické. Komise ta skládá se z předsedy a 14 členů; předseda jmenován jest říšským kancléřem, 6 členů jmenuje spolková rada, 7 volí jich parlament a jeden jmenuje říšský kancléř z úředníků cís. statistické kanceláře.

V Rakousku dle vládní předlohy má míti úřad statistiky práce tento úkol: Vyšetřovati a spracovávati statistická dáta o práci pro účely sociálního zákonodárství a správy, jakož i periodicky je uveřejňovati. Tato dáta týkati se mají stavu pracujících tříd, obzvláště těch, které zaměstnány jsou v průmyslu a při živnostech, v obchodě a při dopravnictvu, dále týkati se mají působnosti zřízení a zákonů ku blahu jejich, jakož i stavu průmyslové a živnostenské výroby. Na závody zemědělské a lesní jakož i na hornické podniky se vztahovati nemají.

Úkol právě vytčený svěřen býti má zvláštnímu oddělení při ministerstvu obchodu, jež si má zjednati k tomu potřebný počet úředníkův a pomocných orgánů. Toto oddělení jest ve příčině obstarávání a vyšetření na vene samostatné, pouze co se týče vrchní správy a v pořadí instančním jest podřízeno ministerstvu obchodu. Legitimovaní orgánové toho oddělení mohou nahlížeti do seznamu dělníků, do knížek pracovních a služebních, do pracovních řádů, do cenníků mzdy atd., mají právo vejíti kdykoli, v noci však jen tehdáž, jestliže se pracuje, do továren, dílen a p. Ostatní nařízení potřebná k tomu, aby statistická šetření o práci mohla býti vykonána, jakož i o tom, jak má býti úřad při statistiku práce učiněn užitečným k účelům sociální správy, budou vydána cestou administrativní.

V methodě, kterou rakouský úřad statistiky práce má se bráti, bude, jak jsme viděli, také onen princip bezprostředního osobního šetření, jak mají severoamerické podobné úřady a jako má ve Francii „Office du Travail" a v pravdě je to ustanovení velice cenné a významuplné. O tom také vládní odůvodnění široce se rozepisuje. Zejména vidí v tom záruku nejen objektivity nýbrž i správnosti dat — sociální statistika musí býti nejen pravdivá a nestranná nýbrž musí míti beze vší pochybnosti i znak správnosti a spolehlivosti, chce-li míti příslušný vliv při rozebírání sociální otázky." Ale tu jsou právě největší pochybnosti nejen se strany dělnictva samého, nýbrž i od mnohých jiných, zdá

úřad, jenž de facto bude podřízen tak i onak ministerstvu obchodu, (vždyť administrativa na př. má vydati nařízení o tom, kterak učiniti úřad ten užitečným pro účely sociální správy), bude moci býti i věcně, materielně úplně nezávislý, t. j. bude-li moci nejen šetřiti pravdivě, nestranně, správně, spolehlivě, ale i bude-li moci také s těmito vlastnostmi práce své uveřejňovati. Dělnický tisk tomu rozhodně nevěří a jest povážlivo zaváděti instituci ve formě, která naplňuje toho, jehož blahu má sloužiti, předem již velikou nedůvěrou. Dělnický tisk žádá úplně samostatného úřadu statistiky práce, v němž by i dělnictvo mělo své volené úředníky.

Ale je tu ještě v navrhované nové instituci jiný naprosto nesporný nedostatek: že z oboru činnosti úřadu statistiky práce vyloučeno jest zemědělství, lesnictví a hornictví. Vládní odůvodnění vysvětluje to a netřeba tomu také úplně nevěřiti — čistě z formálních příčin. Nejvhodnějším prý je úřad takový zříditi při ministerstvu obchodu, protože ministerstvo to prý se již zabývá celou řadou příbuzných a souvisících statistických prací (statistika průmyslu, stávek, atd., má prý již po ruce mnohé orgány potřebné (živnostenské inspektory, obch. a průmyslové komory), avšak přidělením onoho úřadu ministerstvu obchodu, praví vládní odůvodnění, vyvaruje se prý současně příslušným způsobem roztříštění sil na šetření v oborech příliš prý druhořadných (!) a podle toho ovšem jsou také zemědělské a lesnické závody a hornictví, patřící do ressortu ministerstva zemědělství, výslovně z předpisů tohoto zákona vyloučeny.“ Jest to v pravdě jakási ironie osudu, když z takovýchto formálních příčin má býti vyloučeno dělnictvo, jež obzvláště potřebuje toho, aby stav jeho byl co nejvíce znám, když potřeby skutečnosti i nejsmutnější a nejhroznější (viz jen poměry dělnictva hornického!) musí ustupovati formě stávajících již správních nějakých institucí. My však myslíme, že je tu tohoto vyloučení i jiná příčina: ta, že dělnictvo zemědělské posud nedává tak důrazně a sorganisovaně na jevo svou nespokojenost jako průmyslové, a co se týče hornického dělnictva, že je právě příliš zubožено a to z velké části i přímým přičiněním samého státu — podnikatele.

Jest to zvláštní věru názor mluviti zde o oborech druhořadných — zajisté že při slově tom myslilo se právě na podniky patřící v obor ministerstva zemědělství. Také snad lze si to vysvětliti tím, že ministerstvo obchodu je více ducha industrielního nežli sociálního — odtud, že nemá porozumění proto dělnictvo, které účastní se v práci o prostředcích k industrielní výrobě, ne však přímo při této výrobě samé.

V Anglii jest sice úřad statistiky práce také při ministerstvech obchodu, ale ten vyžaduje si dat od úřadu zemědělství o dělnictvu zemědělském, takže pracuje s daty o všem dělnictvu.

Associace v zemědělství.

Associace na poli hospodářském jest vyšším stupněm, jest potencováním hospodářské síly a resistentnosti jednotlivcovy. Ona v historii vytvořila středověké cechy řemeslnické, jež založily blahobyt, kulturu i politickou moc svobodných měst německých, ona v době moderní ve formě společností akciových docílila triumfy lidské práce a techniky v oboru výroby, transportu i úvěru. Jen ve výrobě zemědělské associační princip mimo primitivní náběhy nedošel dosud rozvoje a platnosti. A přece konečným cílem reforem agrárných bude nejen statusquo ochrannými hrázemi proti dalším ztrátám a krisím uhájiti, nýbrž organisovati výrobu zemědělskou tak, aby spůsobilou byla ve prospěch svých zájmů i útočně vystupovati. Zemědělství opatřeno budiž takovými zbraněmi, jež umožní soutěž jeho

s velkoprůmyslem a velkotržbou, s nimiž v nerovném zápase hospodářském dosud podléhalo. A zbraní tou v přední řadě jest princip associační, jenž učinil průmysl a tržbu tak dobývavými. Jednotlivý rolník, nemající ani dostatek kapitálu, ani dostatek intelligence, nemůže s úspěchem čeliti průmyslu a tržbě v četných těch vztazích hospodářských, kde tyto s výrobou zemědělskou úzce se stýkají. Avšak rolnictvo, sdružené v celou skupinu, bude tvořiti dostatečně mocný subjekt hospodářský, jenž moc tuto také bude moci k platnosti přivésti.

Základ sdružení rolnického může býti ovšem jen territoriálně politický: obce, okresy a země budou tři stupně této organisace rolnické. Z věcných důvodů odporučovalo by se však, by zvlášť provedena byla organisace velko- a majorolnictva, ježto zájmy v mnohých i méně podřízených otázkách budou u obou těchto skupin různé a majorisování jedné druhou mělo by nepříznivé následky. Rozumí se dále, že sdružení spočívati bude na principu obligatorném, jenž jedině potkati se může s výsledkem, neboť svoboda individuálná nemístna jest tam, kde se jedná v první řadě o zájem celé třídy a o záležitost pro stát tak důležitou, jako jest záchrana celého rolnického stavu. Také praktická zkušenost ukazuje, že dobrovolná associace ať ve formě hospodářských spolků či společenstev svépomocných svého účelu dokonce nevystihuje.

Sdružení zemědělské — jaké zejména má na mysli rakouská předloha vládní o nucených společenstvech rolnických i pruská předloha o rolnických komorách — bude míti dalekosáhlé působiště jak ve směru materiálném, tak ve směru morálném. Působení jeho morálné bude podobné středověkým zřízením cechovným a dnešním obligatorným společenstvům živnostenským, při čemž ovšem od těchto v tom směru prospěšně bude se lišiti, že odpadne ona rivalita a kollise zájmů, jež vzniká mezi jednotlivými konkurrenčními společenstvy živnostenskými a jež často blahodárnou jich činnost paralysuje.

Bude to zejména snaha po povznesení rolnického stavu, utužení stavovského uvědomění, rozšíření politického i národohospodářského vzdělání, opatřování potřeb kulturných jako rolnických škol, přednášek, literatury. Bude to zvláště probuzení oné morálné síly, jež prýští z vědomí vlastní moci a důležitosti a jež dnes činí i dělnictvo tak imponujícím a silným. Ještě důležitější bude ovšem materiálný obor jeho činnosti. Tu ve všech směrech postupovati může jako platný činitel. Bude to koupě i prodej potřeb a výrobků hospodářských ve velkém, při čemž sdružení zemědělská budou schopna účinně čeliti i kartelům velkoprůmyslným, budou to společenská skladiště, jichž hodnoty mobilisovány býti mohou warantovými papíry a jež rolnictvo aspoň částečně neodvislým učiniti mohou od neblahých konjunktur tržebných, bude to velikolepá organisace úvěrová, jež podlomí dnešní nezdravý vliv kapitalistického úvěru hypotečního, ježto společenstva rolnická to budou, na něž stát přenésti může intervencí při vyvazení dluhů zemědělských pomocí zamýšlené instituce statků důchodových, bude to organisace pojišťovací proti škodám živelným, výpomocná pro stáří, chorobu a invaliditu atd. Je zřejmo, že obor působnosti sdružení rolnických jest tak obsáhlý, že dnes nemůže býti ani zcela vymezen a že teprve postupem doby, po vstoupení jich v život, ještě na dále bude se rozvíjeti a rozšiřovati. Zejména však ani práva politická, jako volby do parlamentu, nebude lze společenstvům rolnickým v budoucnosti odpírati.

Zemědělství je poslední odvětví výrobné, v němž princip associační dojíti má platnosti. Tím více překvapuje, že právě v kruzích nejinteressovanějších zamýšlené zákony, jimiž organisace společenstev má býti provedena, narážejí na odpor. Vysvětlení toho hledati můžeme jedině buď ve skutečně úzkém politickoekonomickém hledisku jednotlivců, třeba veřejné jich postavení mělo by poukazovati k opaku, aneb v tom, že mnozí mluvčí rolnictva nejsou pravými jeho zástupci.

Oni jsou spíše velkostatkáři — třeba ne deskovými — a pěstujíce po většině spekulační výrobu rostlin průmyslových, jsou dokonce jakožto zámožní akcionáři cukrovarů přímo továrníky a obchodníky. Nedostatek pravých a ryzích representantů stavu selského v dnešních spolcích a zastupitelských sborech rolnických jest však opět jen důsledkem dosavádní desorganisace rolnictva a postrádaného principu associačního ve výrobě zemědělské. *Dr. H.*

Nemocenské pojišťování dělnictva.

—*ar.* Jest-li které pojišťování jest důležito, jest to zajisté pojišťování nemocenské. Jest sice povinností jednotlivce, aby o své zdraví pečoval, ale aby celé stavy zachovány byly ve své životní síle a aby celé generace nebyly ohrožovány zhoubnými nemocemi, jak povinností státu. Mnohá, státem zavedená zařízení hygienická, jak v jednotlivých podnicích, tak v průmyslových městech vůbec jsou tomu dokladem, a parlament vídeňský, když jednal r. 1886 a 1887 o nuceném pojišťování nemocenském, konal jen svoji povinnost. Jak toho docíleno a jak daleko vyhovuje nynějším potřebám zákon daný dne 30. března 1888 o pojišťování dělnictva pro případ nemoci, jest naší úvahou.

K praktickému provádění zákona nemocenského zřízeny byly nemocenské pokladny, jimž dány sice mnohé instrukce, však exekutivní moc zůstavena úřadům politickým. Tyto však ponechávají agendu pokladen nemocenských měsíce, ano i rok a déle nevyřízenu. Jednak toto byrokratické zařízení, jednak nešťastné rozdělení nemocenských pokladen, stanovené § 11. zák. nem., jsou hlavními příčinami, proč dosud okresní nemocenské pokladny, jež především byly povolány k praktickému provádění zákona v nejširších vrstvách, nemohly svému účelu vyhověti.

Nevhodný partikularism, rozdělující nemocenské pokladny na 6 druhů — okresní, závodní, stavební, společenské, bratrské (hornické), spolkové — jest kamenem úrazu pro další humanní provádění zákona nemocenského, a činnost okresních pokladen nemocenských přímo ohrožuje. Jestliže tedy § 12. nem. zák. stanoví pro každý soudní okres zřízení okresní nemocenské pokladny pro veškeré členstvo soudního teritoria, dalo by se očekávati, že jiné pokladny nebudou tu zemským politickým úřadem zřizovány — aspoň ne v samém místě okresní nem. pokladny. Zatím ve skutečnosti vidíme celou řadu různých druhů pokladen v témže místě působiti. Tím ovšem octly se okresní pokladny v ohromné nevýhodě proti ostatním pokladnám, ať již jsou to pokladny závodové, společenské neb spolkové, poněvadž tyto jsouce členstvem svým koncentrovány v jednom místě, neb v nejbližším okolí, mají usnadněnou kontrolu jak nad členstvem, tak nad nemocnými, takže nějaká ztráta v příjmech neb ve vydání jest téměř vyloučena. Naproti tomu jest ale kontrola členstva okresních pokladen po celém okresu rozšířeného tak znesnadněna, že ani při největším napjetí kontrolních orgánů nepřijde se na stopu jak nemocných simulantů, tak i nesprávným udáním v přihlašování dělnictva od liknavých podnikatelů, nepřihlížejíce ani k tomu, že vyřizování agendy okresních pokladen musí se díti písemně, čímž nový výdej — poštovné — stává se břemenem, kterého ostatní pokladny z větší části jsou prosty. Tím ovšem povstává vzájemná konkurence, která jak ze statistických dat vidno, stává se okresním pokladnám vždy těžší. Však jest tu ještě celá řada nesrovnalostí mezi pokladnami okresními a ostatními. Zřízení kterékoliv jiné pokladny jest se strany kompetentní vždy benevolentní, a podnikatel, spolek neb společenstvo zajisté přistoupí ku zřízení samostatné pokladny jen tenkráte, dá-li se předpokládati brzké nashromáždění reservního fondu, nad kterýmž rozhoduje zase jen podnikatel, spolek neb společenstvo. Pokladny okresní však jsou ve zvláštním svazku „Jednoty okresních

nemocenských pokladen", které podléhají opět představenstvu jednotlivých zemských úrazových pojišťoven. Jednotě tá nuceny jsou veškeré okresní pokladny, ve svazku jejím se nalézající, odvádět 10% roční příspěvek svého reservního fondu, začež jim Jednota poskytuje v čase nutné potřeby nezúročitelné půjčky do výše, na které se delegáti pokladniční usnesou. Tedy opětné zatížení pokladen okresních nepřihlížejíce ani k tomu, že okresní pokladny nejsou tu již ani orgánem samostatným, nýbrž nepřímo více neb méně závislým na jednotlivých zemských úrazových pojišťovnách. Z následujících nejnovějších (za rok 1891) ministerstvem vnitra — jakožto správcem nemoc. pokladen — vydaných statistických dat seznáme nejlépe stav jednotlivých pokladen.

		Nemocenské pokladny					
		okresní	závodové	stavební	společenské	spolkové	celkem
Počet pokladen		554	1464	5	720	79	2822
Počet členů	mužů	508.683	368.075	458	214.448	213.130	1,304.794
	žen	83.359	163.363	31	41.461	73.782	361.996
	úhrnem	592.042	531.438	489	255.909	286 912	1,666.790
Počet onemocnělých členů	mužů	171.225	149.505	313	53.003	83.945	457.991
	žen	28.891	60.470	21	9.383	25 613	124 378
	úhrnem	200.116	209.975	334	62.386	109.558	582 369
Počet nemocenských dnů	mužů	3,034.755	3,059.416	4170	1,112.106	1.912.056	9,122.503
	žen	572.877	1.379.761	187	196.504	667.862	2.817.191
	úhrnem	3,607.632	4,439 177	4357	1.308.610	2,579.918	11,939.694
Počet úmrtí	mužů	4.197	3.779	10	2.011	2.892	12.889
	žen	727	1.789	—	303	966	3.785
	úhrnem	4.924	5 568	10	2 314	3.858	16.674
Počet porodů		5.913	14 527	—	2.259	8.058	30.757
Počet nemocenských dnů při porodech		160.781	402 608	—	59.525	191.900	814.814

K následujícímu výkazu o finančním stavu jednotlivých pokladen dlužno při pojit, že z úhrnného počtu pokladen 2.812 skončilo ve správním roce 1891 65 pokladen schodkem, z čehož připadá 36 proc. na okresní pokladny.

Druh pokladen	Příjem	Vydání za								Reservní fond
		nemoc. podpory	lékaře	lékárny	nemocnice	pohřebné	ostatní	správní náklady	celkem	
		zlatých								
okresní . .	3994813	1612713	623838	405715	232827	79351	144157	572261	3673862	9424
závodové .	4701533	2148263	791108	562960	112921	114940	210981	32553	3973726	38267
stavební .	5198	2805	931	600	400	204	—	6	4996	20
společenské . . .	1886271	795223	241027	143939	147335	60423	54107	210481	1652485	8747
spolkové .	2745014	1645809	277820	266773	96423	100994	56658	156647	2601124	9298
Celkový stav všech pokladen	13332359	6204813	1937774	1379997	589906	355912	465903	971898	11906193	65757

Z těchto výkazů jest stav okresních pokladen nejméně příznivý, z důvodů k nahoře bylo řečeno. Jest tu však ještě celá řada závažných otázek od zřízení okladen do dnešního dne nerozřešených.

Otázka lékařská, lékárnická, dále pak zaopatřování nemocných členů v nemocnicích, vyžadující v době normální ohromného napjetí finančního, stává se podnám v době epidemií otázkou téměř existenční, jak tomu epidemie chřipková roce 1890 dokladem. Však i kdyby tyto otázky časem daly se urovnati, zůstane 65. nem. zákona pro pokladny vždy bolavým místem. Zákon ten stanoví podrování i léčení členů následkem úrazu onemocnělých. Uvážíme-li však, že ze ech 21.316 v roce 1891 úředně ohlášených úrazů u všech zemských úrazových ojišťoven toliko 8.784 odškodněno bylo a to teprve 21. týdnem počínaje ode dne razu, a že tedy valná většina úrazu počtem 12·532 přešla svým celým nákladem nemocenské pokladny, čímž nejen správní vydání se zvětšuje, ale zvláště vyní lékařská a lékárnická stávají se v této přenesené funkci za kapitalistické mské úrazové pojišťovny nesnesitelnými. Jedinou možnou nápravu vidíme v sapostatném, od úrazových pojišťoven úplně odděleném postavení s odstraněním vad, o nichž nahoře jsme se zmínili, k čemuž všechny pokladny nemocenské, zvláště ale okresní pokladny s veškerou energií pracovati musejí. Jinak zůstane toto humanní zařízení jen nezdařeným pokusem.

Mezinárodní konference na zavedení smírčích soudů bude nati, jak již bylo oznámeno, letošní svůj sjezd v hlavním městě Nizozemí, a g u, 3. září a dny následující. Letošní konference nabude zvláštního významu n, že v čele přípravného výboru nizozemského postavili se JUDr. A. van aamen van Eemnes, president první komory, a JUDr. J. G. Gleichman, edseda druhé komory zákonodárné, vedle nichž zasedají ještě v tomto výboru první komory Dr. Rahusen, T. P. Viruly a Dr. van Nispen, a z druhé mory dr. van Houten a baron Brantson van de Zijp. Poslanci, kteří dlají účastniti se konference v Hagu, mají přihlásiti se u meziparlamentárního reau v Bernu, kteréž teprve přihlásí je dále u výboru nizozemského. Bernské reau prosí dále i poslance, kteří nemohli by osobně zavítati do Hagu, ale ece chtěli by jako účastníci konferenci letošní přináležeti, aby tolikéž přihlásili v Bernu.

Školství.

Pohledy do školství obecného.

VII.

Kdežto v jiných pokročilých státech zavádějí se ve školách vedle vědomostí dovedností theoretických i praktických, jak se vůbec pěstují, na školách chlapských i dívčích ruční práce, by udržovaly jakousi rovnováhu mezi zaměstnáním ševním a tělesným, na niž tělocvik sám o sobě nestačí, proklestily si do našich l obecných cestu doposud toliko ženské ruční práce, tak nazvané vyučování ustrialní, a mimo to jen poručnu lehčí práce v zahradě školní.

Industrialním pracem na školách obecných vyměřují osnovy vyučovací následující účel: Mají žákyně uzpůsobiti k tomu, aby dovedly v obecném životě po-

třebné ženské ruční práce. K těmto počítá se háčkování, pletení, naplétání, vplétání a spravování punčoch, síťkování, propletání, známkování, šití, spravování sítě, vysazování a spravování chatrného prádla, nákresy střihů, přistřihování prádelných kusů a jich šití, jakož i krumplování čili vyšívání jmen; při tom podati se má o užívaných látkách návod v příčině jich druhu, hodnoty a pramene. Celkem tudíž obsahuje industrialní vyučování ženské práce, které lze háčkem, dráty a jehlou, ženské práce abychom řekli obecné, jimž ani v nejskrovnější domácnosti vyhnouti se nelze. U nás, kde dívky nuceny jsou k osmileté docházce školní, tak že do svého 14. roku skoro všecek čas tráví ve škole nebo při úlohách, v čase zimním za tmy z domu odcházejíce a za tmy přicházejíce, kdy není žádných pokračovacích škol pro dívky, a kde většina z nich, sotva obdrževši propouštěcí vysvědčení, musí od rodičů do služby, do práce nebo do továren, aby se obživily, mělo by v obor ženských prací ručních pojato býti také šití na stroji, praní, válení a žehlení prádla, čistění oděvu a obuvi, umývání a čistění podlahy, oken, nábytku a nádobí; mimo to měly by dívky náležitě býti poučeny o pořádku a vedení domácnosti, o přípravě nejdůležitějších pokrmů a konečně o tom, kterak moudře odchovávati a opatrovati malé dítky, kteréžto práce a povinnosti považujeme za stejně důležité, ano dílem i mnohem potřebnější a důležitější, než jsou práce vyhražené háčku, drátům a jehle.

K tomuto úkolu bylo by ovšem potřebí, aby industrialní učitelky v oboru svém důkladně byly vzdělány, tak aby vedle literního umění, kterého poskytuje dívkám škola obecná, obohatily žákyně též všemi vědomostmi a dovednostmi, bez nichž se ani chůva, ani služka, ani manželka dělníka, tím méně paní poroučeti mající neobejde. Doposud připravují se industrialní učitelky ku povolání svému soukromě; některé vyhledávají Ženský výrobní spolek v Praze, kde nabývají zručnosti v industrialních pracech a snad také jakéhosi návodu methodického. Nejdůležitější vědomosti z paedagogiky a didaktiky pro industrialní učitelky obsahuje pak ku privatnímu studiu vydaný spisek Aloisa Schlesingra, učitele v Praze. V tom záleží obyčejně všecka příprava ke zkoušce způsobilosti pro ženské ruční práce na školách obecných i měšťanských. Jen nedostatečnému a povrchnímu vzdělání industrialních učitelek přičítati dlužno, že žačky odnášejí si ze školy obecné tak pramaloučko v oboru ženských ručních prací. Má-li učení toto žádoucího přinášeti užitku, musíme dovolávati se řádně zřízeného kursu pro učitelky ženských prací ručních, který podával by platnější záruku než nahodilá zkouška, že industrialní učitelky nabyly takového vzdělání, by vyučovati mohly dívky s náležitým pozoruměním svého úkolu vychovatelského i učitelského, majíce vytříbený vkus a znalost všeho, co činí dívku ušlechtilým, užitečným a samostatným členem společnosti lidské.

Ačkoli jsou ženské ruční práce na školách obecných předmětem povinným, industrialní učitelky ustanovují se vůbec provisorně s remunerací dle počtu týdenních hodin, počítajíc 18—20 zl. za hodinu. Při některých školách, kde toho počet hodin dovoluje, uloženy jsou ženské ruční práce učitelkám literním bez remunerace; jinde ustanoveny jsou učitelky provdané, nejčastěji manželky učitelů, posléze kde vyučování industrialního jinak opatřiti nelze, tam ustanovují se svobodné industrialní učitelky, zhusta pro několik škol jenom jediná, tak aby remunerace přece jakous takous existenci poskytovala. U těchto industrialních učitelek, jež výhradně odkázány jsou na vyučování, zvláště padá na váhu celá instituce, spočívající na zatímném ustanovení a nepatrné remuneraci bez nároku na jakoukoli podporu pro případ nemoci nebo neschopnosti v stáří. Na místa industrialních učitelek nevypisují se konkursy; obsazují je okresní školní rady, vlastně okresní školní inspektoři zcela libovolně. Že tu všecko záleží na protekci, jest ovšem

patrno. Industrialní učitelky nemají žádného postupu ze špatnějších míst na lepší ani v okrese, tím méně mimo něj. Zkušená a pilná industrialní učitelka živoří při 120 zl. remunerace celý život na vesnici, docházejíc za 40 zl. ještě v zimě v letě do školy sousední, přes hodinu cesty vzdálené, kdežto šťastnější slečinka obdrží hned první místo s remunerací 400 zl. ve městě, kde mimo to privatním vyučováním příjmy rozmnožiti lze. A nejsou ojedinělé případy, že industrialní učitelky zbaveny byly míst výnosnějších anebo odkázány na školu jedinou, když protežované kompetentky na jejich místa se tlačily. Při provisorním ustanovení bývají důvody na snadě. K tomu všemu postrádá industrialní vyučování na obecných školách úplně odborného dozoru; neboť dohled konají c. k. okr. školní inspektoři, jichž vědomosti a zkušenosti v ženských ručních pracech nemožno přece bráti vážně. Industrialní učitelky vídeňské právě dovolávají se netoliko zlepšení svého právního postavení, ale též znaleckého dozoru při vyučování; u nás o organisaci industrialních učitelek není řeči.

V národě českém mají neprovdané dívky vůbec velmi málo vyhlídek na existenci. Jen tak vysvětliti lze, že při trudných poměrech industrialních učitelek přece na místa tato tak veliký počet je čekatelek. My horujíce pro to, by prospívaly instituce, které vzdělaným ženám poskytují postavení nezávislého, musíme si přáti, aby vyučování industrialní na obecných školách v království Českém v duchu přítomného času bylo reorganisováno, právní poměry industrialních učitelek řádně byly upraveny, jmenovitě aby ustanovovány byly definitivně s nároky na postup a výslužné, a konečně aby vyučování tomu dostalo se dozoru znaleckého.

Školní komisse sněmovní, upravujíc letos platy učitelské, vzpomněla zároveň industrialních učitelek uznávajíc, že pokud mají výživu z vyučování, poměry jejich jsou velmi trudné. Avšak pro naléhavé požadavky učitelstva nelze prý prozatím ku polepšení poměrů těch rozhodného učiniti kroku. Všecku dobrou vůli svou složila řečená komise v resoluci následujících zásad:

1. V době, dokud právní poměry industrialních učitelek nebudou upraveny, má zemský výbor sestárlým učitelkám v případech obzvláště pozoruhodných vypláceti podporu buď z normálního nebo z pensijního fondu.

2. Zemský výbor má otázku upravení právních poměrů industrialních učitelek poznovu vziti v bedlivou úvahu a podati sněmu v budoucím zasedání o věci té zprávu, po případě návrhy.

3. Ve shodě se zem. školní radou má zem. výbor přičiniti se o reorganisaci industrialního vyučování a zabezpečiti mu vhodným způsobem dozor znalecký, jehož dosud postrádá.

Z naší doby.

Kronika.

y Kdybych počal steskem, že literatura naše jest sešněrována a sevřena nesčíslnými ohledy v pravo i v levo, ohledy na stát, církev a přerůzné jiné povolané i nepovolané sloupy mravopočestnosti a pořádku, neřekl bych tím nic nového. To zná již u nás každý vrabec i ony naše kruhy literární, jimž jest tento stesk dobrou omluvou a výmluvou jejich tichošlápství a posledním vyhozeným trumfem proti naturalismu, jenž jest jinde sice již více neb méně „překonán“, u nás však dosud ještě tu a tam nahání husí kůži. A také není tajemstvím, že mimo offici-

elní c. k. censuru, jež dovede zvláště divadelní produkci vykazovati moudře zdravý směr, máme i nesčetné neúřední instance pro literární policii a to i instance s křiklavě červenobílým vlasteneckým nátěrem.

Chci vám však ukázati na jednu novou, předpokládaje, že se vám orgány její zřídka dostávají do rukou. Myslím na literární policii z kruhů učitelských. Ne z těch vyšších, representovaných naším universitním senátem, chvalně známým vždy v podobných věcech, a c. k. zemskou školní radou, jež vylučuje ze školních knihoven Mrštíkovu Santu Lucii, ani z kruhů professorských, jež se domnívají svým přívlastkem c. k. býti zavázány k byrokratické kontrolle studentské četby — nýbrž z kruhů, jež se v těchto věcech tolik ještě neproslavily, z kruhu našeho učitelstva obecných a měšťanských škol. Byli jsme zvykli pokládati naše učitelstvo za živel relativně dosti pokrokový a vůči některým nepěkným zjevům v něm přimhuřovali jsme oko, vysvětlujíce a omlouvajíce je jako zbytky starých „kantorských" dob. Odpouštěli jsme mu též všeliké ty cechovní nedůtklivosti, jako na př. pokřik pro každý obrázek učitele v Humorech, svědomité registrování každé humoresky, v níž vystupuje učitel a j. Dnes však, zdá se, pokročuje tato nedůtklivost a úzkoprsost dále, i k vážnějším pracem literárním a vzhledem k tomu, že učitelstvo patří dosud k nejdůležitějším našim konsumentům literárním, mohla by pro modernější směry v literatuře značiti nové závaží, nové pouto, o jeden ohled více. A co chcete s literaturou, jež pro samé ohledy vám nesmí podati pravdivý obraz života.

Abych však neokolkoval — zde máte celou aféru. Slečna Růžena Jesenská, lyrická básnířka a jinak takto učitelka, napsala nedávno drama „V žití proudech". Vyznávám hned předem, že nejsem nijakým ctitelem poesií slečnaných, že ji nepokládám dokonce za „českou Browningovou" (jak v návalu protekční horlivosti kdes byla nazvána) a že i její dramatickou práci považuji za úplně nezdařilou. Nelze však upříti, že jest v ní vedle dlouhých výlevů ženské lyričnosti à Kunětická a Lužická dosti zajímavý pokus o něco nového. Autorka chce být totiž tak trochu naturalistkou (ovšem že jen v zevnějších detailových malichernostech) a uvésti na scénu neužité dosud společenské milieu — školu a učitelstvo. Předvádí však svoje učitele a učitelky ne pouze v lesku ustálené již glorioly tohoto stavu, nýbrž jako každé jiné lidi, milující, chybující, pojídající za přestávky vyučovací ve sborovně své uzenky a rohlíky a — hrůzo hrůzoucí! i učitele, kteří svým kollegyním vyznávají lásku, ba i — vrchol vší hanebnosti! — mezi čtyřma očima se ve školní budově i líbají!

Tyto zločiny slečny Jesenské vznítily v několika listech učitelských pravý furor mravopočestnosti a pokryteckého rozhořčení. Dlouho již nepamatuji, že by se bilo do českého autora takovým klackem, jako to činí v tomto případě Beseda Učitelská. Ukazuje slečně docela z učitelství dvéře; má se prý „zbýt co nejrychleji stavu, jemuž takovou ostudu způsobila." A hlavní zbraní, jíž se ohání, jest otřepaná fráse o „posvátnosti" stavu učitelského. A hned na to cituje rozdurděně věty, jimiž v dramatě karakterisována komická osoba školníkova „palladiem" „posvátnosti" úřadu také chráněného. — —

Páni aristarchové učitelští nevědí snad jak za hanobení vlastního stavu zatopili literáti a umělci Goncourtům za Demaillyho, Zolovi za Dílo, Murgerovi za Bohèmy, Freitagovi za Žurnalisty? — Sluší uvážiti že nad posvátností učitelského stavu stojí umění s epithetem „božské".

Kritika veřejných našich poměrů, kritika vycházející ne z úmyslu zbytečně ubližovati, nýbrž všude prospěti a napravovati, nezastaví se před stavem učitelským. Již proto ne, že jest to stav v kulturní organisaci národa tak důležitý, plný vlivu, nejen na utváření budoucích generací ale i na duševní úroveň dnešního lidu, zvláště na veřejný a společenský život venkova. Vždyť víme, že před-

ním národním apoštolem v nejzapadlejších našich krajích jest vždy učitel (kněz již dnes vždy méně) zásluha to tím cennější, že vychází z motivů idealnějších a nezištnějších než na př. u advokátů a j., jimž je národní činnost začasto řebříčkem k dosažení moci a hmotného prospěchu. Učitel nemá z ní mimo trochu veřejné (a to jen abstraktní) vděčnosti za konkretní následek než pouze disciplinárky, důtky, přesazení a jiné podobné sladkosti.

Ze značného vlivu plyne však vždy značná zodpovědnost. Chce-li být učitelstvo tak důležitým faktorem ve výchově lidu dospělého i vyrůstajícího, jest třeba, aby bylo na výši idejí, jež výchovu tu mají vésti. Naše učitelstvo jest na značné výši intelligence, v tom vyrovná se učitelstvu nejpokročilejších národů — to uvádím rád předem. A podobně rád vyjímám mnohé světlé zjevy v něm, jednotlivce stojící na výši doby, konající pro školu, literaturu, vědu více než povinnost jejich káže, srážejících se po případě pro své snahy a přesvědčení s úzkým byrokratismem svých představených.

Ale to jsou pouze vynikající, světlé body. V ostatní masse, v průměrných tactových svých představitelích ukazuje učitelstvo mnohé méně pěkné stránky, jež se dají povšechně zahrnouti ve dva hlavní typy. Prvým jest typ učitele byrokrata a byzantince. Takovému jest program života vyměřen učební osnovou a přáním představených. Laskavý úsměv okresního inspektora jde mu vysoko nad to, co o něm smýšlí spoluobčané. V chování vůči kněžstvu jest mu vzorem kantor ze starých dob. Je rád, uloví-li v obci „štolu“ a tu pro několik zlatých příjmu klesá k úrovni kostelníka. Hovorů o politice se nesúčastní, opatrně se vytrácí, cítí-li že debatta jest bouřlivější; hlavní zásadou jeho jest: do ničeho nemluvit a při ničem nebýt. Nečiní to vždy z nevědomosti a neprobudilosti, často právě z chytráctví. Ví, jak má mluvit při školních slavnostech a co s dětmi zpívati, aby se skvěl v plném světle loyality. Takoví lidé jsou nebezpečni pro krajinu, kdež působí, pro mládež, již vychovávají. Na štěstí není jich tak velké procento (nejvýš ještě na nejvyšším žebříku učitelské hierarchie — u řídících učitelů — u podučitelů, vychovaných v novějším vzduchu, nejméně) a ku cti učitelstva budiž doloženo, že v jeho veřejném životě nehrají skoro žádné úlohy, jako si vůbec hledí více zájmů svých než veřejných. Ukázkami jejich literatury mohou být nanejvýš různé příležitostné knížky a básničky k oslavě rozličných pro „širší“ vlast slavných dnů.

Druhým, dnes již rozšířenějším jest typ učitele svobodomyslníka, sledujícího běh veřejných věcí, pracujícího ve spolcích a učitelských časopisech. Jestiže prvý sekoná svou povinnost vůči veřejnosti, žene se do ní tento více, než často síly jeho stačí. Redakce učitelských časopisů jsou hrozně shovívavy, a tak máme pak vedle suchých methodických pojednání, jichž nečtou ani učitelé sami, příležitost kochati se ve filosofických a stylistických krásách všemožných článků o štěstí, ideálech, o „demonu“ (nedávno v Poslu z Budče) a j., jak nám jich ročníky těchto listů poskytují na tucty. — Ale svobodomyslnost tohoto druhu učitelského jest něco hrozně mlhavého a polovičatého. Konec konců nezbývá z ní než trochu frázovitého vlastenčení a mladočeštství v nejširším a nejmlhavějším slova smyslu, v tom, kde již i ono dnes značí jistou stagnaci. Největší svobodomyslníci v učitelstvu dovedou být v ostatních kulturních a sociálních otázkách nejhrůznějšími šosáky. Toho důkazem a zároveň representantem celého tohoto typu může býti sám dosavádní dalaj-lama našeho učitelstva, p. Král, jenž dovede jednou vystoupiti jako mladočeský kandidát do sněmu a nedlouho na to otisknouti ve svém orgánu monstrosní článek J. Tykače o socialismu, v němž s neuvěřitelným ignorantstvím, jež předčiti může pouze smělost, s níž je do světa vytrubováno, plete se páté přes deváté: socialism, anarchism, atheism atd. a vše hází do jednoho koše s „no-

vými směry", čímž myslí se dle všeho pokrokové hnutí. Pro charakteristiku zmíněné oné svobodomyslnosti jest vůbec již zajímavo, jak rádo (v několika listech jsem se s tím setkal) stotožňuje učitelstvo, stojící přece na zásadě bezkonfesijelní školy, atheism s materialismem a zločinností. Je to nedostatek myšlení či vědomé pokrytectví? Co se týče pak socialismu, proti tomu podnikají teď učitelské listy celé výpravy. Volební předlohu Taaffovu přijaly některé z nich se zjevnou nechutí. Ale jako všude platí i zde: znáti, oč se jedná. Výpady proti socialismu a dělnictvu jsou však činěny s velkou lehkomyslností a neznalostí. Posel z Budče na př. mluví o Marxově větě „majetek je krádež", ač náleží Proudhonovi, otci anarchismu.

Panu Královi zdá se však, udeřila již také hodina. I v učitelstvu počíná očišťovací práce, jejímž prvým krokem jest kácení starých model. Na poslední hromadě Ústředního spolku jednot učitelských se oba proudy již příkře srazily a stanovisko p. Mrazíka, vůdce oposice, dochází mezi učitelstvem značného ohlasu. Jen aby nový proud přinesl také nové myšlenky a nejen nové osoby!

Jesliže tyto úvahy o dnešním našem učitelstvu vynesly na povrch mnohý nepěkný zjev, neleží vina na nás. A také nekritisujeme tento zjev, abychom jej zlehčili. Činíme to jen proto, že tak mnoho v učitelstvu volá po nápravě a tak velké jsou požadavky, jež mu národní naše potřeby kladou. — Pomysleme jen v jak nečeském duchu mládež naše jest vychovávána (alespoň jak tomu chce osnova a učebnice), pomysleme, že již vyhazují z čítanek i poslední článek, upomínající na dobu husitskou, že naše dítě nedovídá se o ní, jakož i době pobělohorské nebo o Slovanstvu téměř ničeho, a dovídá-li se, tedy jen zásluhou jednotlivce učitele — není tu pak zodpovědnost učitelstva za národní a dnešní době odpovídající výchovu tím větší? Učitel, jenž by dnes činil ve škole jen to, co mu předepsáno představenými, nejen že by neplnil tam svůj národní úkol, ale pracoval by dokonce proti němu, neboť přeplňovati dnes hlavu našeho dítěte Jasomirgotty a Leopoldy (jak tomu osnovy a čítanky chtějí!) značí odvracovati je od našich tradic, našich tužeb a celého našeho národního proudu. Učitel má dnes mimo svého c. k. dozorce okresního dozorce a soudce vyššího: národní veřejnost, a povinnost k ní má u něho státi přede všemi ostatními. Od učitele, jenž je pouhou stvůrou svých představených, od učitele horovatele pro zázraky suchodolské a pod., toho ovšem nemůžeme očekávati.

Z vysokých škol.

Letní semestr nepočíná za valně příznivých auspicií pro studentstvo. Persekuce všeho pokrokového, potlačování každého svobodomyslnějšího ruchu se strany všech „vlivných" činitelů trvá dále. Nedávno rozpuštěn zase krajinský spolek Štítný pro překročení prý působnosti, stanovami vymezené. Důvody, které shledávány až od r. 1890 jsou: obmýšlená slavnost za účelem odhalení Husova pomníku, jednání o sociálně politických otázkách, pojednání o učebném plánu pro školy obecné, přednáška o dějinách českého národa od roku 1848 a konečně usnesení, ve kterém nález akademického senátu ve příčině relegace dvou členů spolku, Setunského a Pivoňky, nepřímým způsobem označen za nespravedlnost. Hlavní důvod, který ovšem čteme jenom mezi řádky, je načichlost osudným pokrokářstvím, jež z těch všech závadných věcí pražská policie jistě vytušila.

K persekuci vládou prováděné druží se druhý vlivuplný činitel, c. k. akademický senát naší university. Ten tak

nemiluje pokrokové strany. Nevinná schůze její v Dubči, která poctěna byla návštěvou okresního hejtmana českobrodského Volkara, stala se předmětem rozsáhlého vyšetřování. Zejména vyšetřováni byli svolavatelé, nebylo-li učiněno ve schůzi té usnešení, aby se 1. máje nešlo do přednášek, a nebyli-li ze schůze vysláni delegáti na brněnský sjezd lidové strany. Výsledek vyšetřování není dosud znám. Vzpomínky zaslouží, že tentokráte za senátem universitním nikterak pozadu nezůstal senát vysoké školy technické, ano že jej i předčil, neboť kdežto na universitě vyslýcháni úředně toliko svolavatelé (soukromě vyptával se děkan Bráf i jiných účastníků ještě před úředním vyšetřováním), byli na technice vyslýcháni všichni účastníci schůze.

* * *

Do rozháraných našich poměrů universitních vrhla kus ostrého světla universitní schůze konaná dne 6. května, na níž se mělo jednati o zřízení druhé české university na Moravě a o sociální otázce studentské. Podnět ke svolání schůze té vyšel ze strany pokrokové. Studentstvo po čtyřleté přestávce užilo tu zas svého práva, poskytnutého mu zastaralým řádem disciplinárním. Z professorů mimo zástupce akadem. senátu nedostavil se nikdo, ač pozváni byli všichni. Jednání bylo vážné, ukazovalo na opravdovost, s jakou studentstvo postupuje v těchto pro ně tak důležitých otázkách. Ze schůze mohli si zástupcové professorstva přinésti dojem, že studentstvo přeje si upravení svého poměru k professorům. Svědčil tomu souhlas se slovy jednoho z řečníků, který žádal na professorstvu, aby společně se studentstvem zasadilo se o zřízení university moravské. Že by ale to upravení poměrů musilo se státi na jiném základě, než je bezvýminečné podrobení se „mladších přátel" „starším přátelům", o tom nechť se professoři také neklamou. Všeobecný a neutuchající potlesk, vyvolaný slovy jiného řečníka, jimiž líčil zpátečnické a škodlivé poměry naší university a bouřlivý ohlas, jakého došel pozdravný telegram relegovaných akademiků českých ze Štýrského Hradce, mohl je s dostatek o tom poučiti.

Na schůzi projednán toliko prvý bod programu. Nutnost zřízení české university na Moravě, uznaná i vládou vídeňskou, objasněna a odůvodněna mnohými novými myšlenkami, podáno několik praktických návrhů, aby myšlenka ta udržována byla stále na denním pořádku a konečně navržena resoluce, v níž vyslovuje se nelibost vládě, že otálí s uskutečněním tohoto požadavku, jehož nutnost sama uznala a v níž se žádá sbor professorský, aby společně se studenty vypracoval memorandum o potřebě české university na Moravě. Po intervenci děkana Bráfa, který žádal, aby projev nelibosti vládě byl vypuštěn a po prudké debatě následkem toho vzniklé, konečně oklesněná resoluce přijata. Pojednání o sociální otázce studentské odloženo na pokračování schůze, jež opět svolána bude asi v polovině měsíce června.

* * *

Výminečný stav se pomalu vžil i ve studentstvu. Sevšedněl, není již tím strašákem, jakým byl při svém počátku. Obě strany studentské — pokroková i neodvislá — vydávají již zase své časopisy, které výminečný stav udusil. Pokroková strana vydává čtrnáctidenník „Časopis pokrokového studentstva" v Nov. Bydžově. První číslo jeví dobrou vůli a opravdovou snahu přiblížiti se pokud možno nejvíce duchu a směru bývalého „Časopisu českého studentstva". Doufáme, že přes nesnáze a překážky, jaké mladému listu jest překonávati, úkolu svému, jak si jej v prvním čísle vytkl — úkolu reformnímu a propagačnímu dobře dostojí. Strana neodvislá, která sama sobě říká „konglomerát všeho kromě pokrokového studentstva" vydává neperiodický „Sborník studentský." Také ona chce býti stranou reformní. Ale nemůže býti pro počátek její „reformní" činnosti charakterističtějším, než že vydavatelem „Sborníku" není nikdo ze studentstva, nýbrž redaktor „Vinohradských listů" p. M. Balák.

Život spolkový pohyboval se ve znamení letních valných hromad. Ve větších spolcích přečteny a vyslechnuty zprávy jednatelské a jiných funkcionářů, které po delších nebo kratších bezobsažných debatách schváleny, menší spolky krajinské přídavkem k této záslužné činnosti odhlasovaly nějakou říznou resoluci nejraději proti některému „bratrskému" spolku krajinskému — a pak zase může výbor půl roku spáti na vavřínech. Po nových myšlenkách — nikde ani stopy. Abych nezapomněl přece něco: Členové Slávie budou míti nové odznaky.

Jedinou pozoruhodnou událostí je usnešení poslední valné hromady právnického spolku „Všehrdu", aby již nebyl pořádán ples ani věneček pod záštitou spolku. Poslední ranou bylo finanční hospodářství, o němž jsme referovali v minulém čísle. Při této příležitosti opravujeme minulé své tvrzení, neboť letošní ples „Všehrdu" vykazoval přebytek čistých 8 zl. (a to při hrubém výtěžku skoro 1600 zl.), takže ujma „Všehrdu", který loňský deficit 130 zl. částečně hradil, o tuto částku zmenšena. —

* * *

Universitní knihovna bez konce! Je tomu více než rok, co list náš tlumočil stesky od desítiletí slýchané i čítané a porovnal hrozné poměry universitní knihovny pražské se vzornou správou knihovny vídeňské. Očekávali jsme, ježto vinníka jsme jmenovali, že buď on bude k zodpovídání zavolán, aneb naše tvrzení že budou vyvrácena. Leč ani jedno ani druhé se nestalo a první vědecký ústav pluje dále ve vodách shnilých. Tento případ jest velice zajímavý prý zejména pro ty, kteří pokládají pana místodržitele za muže dobré vůle a bezohledné spravedlivé energie, a jsou přesvědčeni, že zejména v konkretních případech své právomoci, když se o nešvarech přesvědčí, rychle zjednává pořádek.

Veřejné mravnosti, která marně od let tu volá po nápravě, dostalo se zadostiučinění (kdož ví, ne-li opět jen platonického) řečí, kterou měl prof. Kaizl 23. dubna t. r. v říšské radě.

Uváděje četné stesky proti správě min. vyučování, rozpomenul se přehrozných poměrů pražské univ. knihovny a přednesl u výtahu zlořády, které jsme loni v čís. 4. postavili na zasloužilý pranýř. Poděkovav napřed zpravodaji hr. Pininskému, že ve své zprávě blahovolně a přesvědčivě zmínil se o poměrech, které právě v pražské univ. knihovně jeví se přímo ve formách příšerných, poukázal na význam bibliothečních úředníků na půdě vědy a na zoufalé poměry hmotné, ve kterých personal universitní knihovny pražské tone. Pražský bibliothekář slouží 45 let, kustos 38, tři skriptoři po 35, 29, 24 a dva amanuensové po 27 a 21. Ve Lvově slouží však bibliothekář 18 let, kustos 11, skriptor 7. Slouží tedy poslední amanuensis pražský o tři léta déle, nežli lvovský bibliothekář. „Zavládl tudíž mezi úřednictvem pražským duch naprosté stísněnosti ba mohu říci zoufalství, které zříká se toho, že kdy dojde spravedlnosti a vyplnění oprávněných tužeb se strany státu". O bibliothekáři p. A. Zeidlerovi, který již 45 roků slouží a „více než zralý jest, by na zasloužený odpočinek se odebral", uvádí některé z podařených kousků námi před rokem přednešených a končí: „Nedivte se tudíž, pánové, že nejenom v úřednictvu knihovním, ale i v kruzích, kterým na knihovně univ. jest záleženo, úřadování bibliothekáře Zeidlera naprosto nedochází souhlasu a důvěry. Bylo by naléhavou povinností správy vyučování, aby konečně energickou rukou zavedla pořádek, odstranila všechno protekcionářství, ztrestala uvedené přehmaty a zlořády a zlepšivši platy služební a abych tak řekl uvolniviši postup úředníků, uvedla opět lepší náladu k práci mezi úřednictvem."

Připomínáme, že to, co prof Kaizl uvedl, jest jenom částí steskú námi loni odhalených, a žádáme důrazně, aby i ty, kterých Kaizl pominul, nechtěje, jak výslovně pravil, sněmovnu podrobnostmi unavovati, došly uvážení a vyšetření.

Pokroky katolicismu.

Od *J. Vorla.*

Při valné hromadě družstva „Vlasti“ dne 7. ledna 1893 byla slyšena tato slova: „Vynasnažujeme se způsobiti sv. Otci radost a bojovati za katolickou víru“. Prohlášení to krylo a kryje se dosud se skutečností. Bojuje se soustavně za katolicism na celé čáře. Není to, jak se falešně ujišťovalo, boj vnucený rozhodným protestem liberální žurnalistiky naší proti retrográdnímu klerikalismu z poslední doby, pouhá sebeobrana, pouhé paradování proti svižným výpadům protivníka. Hlubší iniciativy dlužno hledati v tom všeobecném rozvíření klerikální strany než chvilkovou reakci proti rozpálené „zlobě“ liberální. Strana klerikální jde ze závažných pohnutek na bojiště, její akce jest již předem plánovitě promyšlena a cíl stanoven. Jen lidé krátkozrací mohou různé politické a sociální nahodilosti bráti za motiv klerikální propagandy. Vskutku jest to však veliké, mezinárodní hnutí s jednotným a obezřelým řízením. Mohutnění katolicismu tvoří jádro náboženské situace na obou polokoulích. Jednotlivé, oddělené vzmachy, potýčky, vížící se na určitý terrain politický a obratně dirigované dle jeho uzpůsobení strategického, nejsou než částicemi jediné bojovné osnovy, jediného útočného plánu, jediného mezinárodního programu, jehož prvým a posledním paragrafem jest: neobmezená moc církve, ultramontanism.

Sílení katolicismu datuje se od dob veliké revoluce francouzské (1793). Excessy hrůzovlády se některým hlavám znelíbily, nebo dokonce zhnusily, reakce na katolicismu jevila se jim potřebná a žádoucí k pacifikaci příliš rozbouřeného současna. Napoleon stavěl této reakci pohodlnou cestu: jako parvenu a člověk velikých cílů státních cítil potřebu přitáhnouti k sobě šlechtu a klerus, potřeba ta jej dokonce vylákala k uzavření konkordátu s Římem. V zemi, kde před chvílí padlo příkré slovo d' Alembertovo: „Ecrassez l'infâme!“ autorisovány snahy a aspirace římské. Jest-liže v ostatních zemích evropských po malé rozkvašenosti byla favorisována theorie legitimity, princip politické a sociální rovnováhy a nevinnosti, bylo zřejmo, že ultramontanismu otevřelo se vonné a žírné pole působnosti, do něhož dalo se bezpečně hoditi semeno. Na skálu a do trní nepadlo odněkud ani jedno, dnes jsme svědky bohaté žně, kamkoli jen pohlédneme.

Není to snad politické prospěchářství nebo pouhá kurtoazie, co víže Francii k Římu. Dá se otevřeně říci, že tradice ultramontanismu, oficielně tu připuštěného Napoleonem, se tu vědomě udržuje a předává jako vzácný odkaz s generace na generaci. Pomíjíme de Maistra, který se držel více zevních formálností; bezpečným pověřením našeho výroku jest assimilace duševně činné Francie požadavkům a náladě Říma. Přes všechen extremní materialism a náboženský indiferentism, který ve Francii byl doma, vypracovala literatura pozvolna názor světa a lidstva ryze ultramontanní. Châteaubriand a Fontanes jsou žáky

estetické školy katolického kultu. Celé jejich romantické Credo vyklíčilo z postulátů katolictví: nádhery kultu, slavnosti ceremonií, harmonie zpěvů, pořadu obřadů, kadidla. Další pokolení umělců od vněšnosti přešlo k uznávání vnitřní jakosti katolicismu. Sluší tu jmenovati H. de Balzaca. Umělecky demonstruje, hlavně v „Médecin de campagne" (sv. 30. sebr. děl.) katolicism jako nejmocnější element sociálního řádu. Vyučování, nebo lépe vychování sbory náboženskými, jest nejsilnější princip existenční pro národy, jediný prostředek k zmenšení summy zla a zvýšení summy dobra v celé společnosti. Myšlenka, princip zla i dobra, může býti připravována, krocena, řízena toliko náboženstvím, rozumí se náboženstvím katolickým, které má Balzac za jediné možné a spasitelné.*) Tuto větu opakuje po něm Bourget v „Cosmopolis" ústy hraběte Montfanona a rozvádí ji v celém díle, když za jediný prostředek proti nadměrnému intelektualisování modernímu prohlašuje víru, která ho ihned nutí k nejhlubší pokloně před stolcem vatikánským. Doložíme-li, že z mladých Josephine Pélladan jest výlučný a nedůtklivý katolík, že hrabě Villiers de l' Isle-Adam ochotně a dobrovolně nabízí se absolutismu římské kurie, máme obraz, jak hluboko pronikl ultramontanism ve Francii, jak stal se tu půdou, z které dnes ještě rostou duchové organisace, ale zítra již snad politické nebo sociální. Tato druhá eventualita nijak se nepodobá nemožnosti. Sblížení republiky s církví a naopak jest již na plném pochodu. Arcibiskup pařížský Richard slouží mši za usmíření hříchů revoluce, ministr vyučování klidí chválu Vatikánu. Spuller lichotivě šíří myšlenku, aby republika uzavřela přátelské ujednání s Římem a ve sněmovně se tomu vážně nic neříká. Naopak sněmovna jde pod hlubokými dojmy drzého anarchismu instinktivně za Spullerem. Když vláda zrušila zákaz starosty v St. Denis, aby nebyl nesen kříž před pohřebním průvodem, a Goblet v té věci interpeloval, přijmula sněmovna velkou většinou žádost Spullerovu, aby se přešlo k dennímu pořádku. V těchto dnech pak majorita sněmovní schválila oproti E. Blancovi volbu poslance Mich. Vogüéa, představitele náboženských tužeb Balzacových. Mnoho li schází ve Francii k ultramontannímu oficialismu?

Jen o málo menší jsou úspěchy katolicismu v Anglii. Menší vlastně ne, chci říci, že nejsou tak na odiv, jako ve Francii. Sklonnost k Římu má tu jevištěm úzké, obmezené pole theologické, nejvýš revualní tisk, ale ne umění. Za nejvyšší úspěch dlužno míti nabytí J. H. Newmanna. Čistokrevný Anglikán, který cestuje s Froudem, měl příležitost poznati zbytky pohanství v obřadech a také je odsouditi, přestoupí dobrovolně ku katolicismu a dává pokrýti svou hlavu kardinálským kloboukem! To byl svrchovaný triumf! Triumf tím větší, že za Newmanem šla celá řada mladých lidí. Jeho čin byl favorisován ve třídách duchové elity. Toho bylo třeba. V massách dělnického lidu působil zvěčnělý kardinál Manning; jeho důstojné, ethické pojímání sociální otázky činilo jej nesmírně sympatickým, vzpomínám jen na jeho intervenci v obrovské stávce dockerů v londýnském East-End. Lid dával se lehce podmaňovati jeho altruistním snažením. Ale intelligence byla přísně anglikánská, nepřístupná, stejně jako její škola, starobylý Oxford. A tu najednou, jako na zavolání, přestoupí Newmann na podkladě traktariánského hnutí, udělá bránu do vrstev horních desíti tisíc. Dnes průlomem tím katolicism výbojně postupuje. Přecházení protestantských kazatelů ku katolické víře jest na denním pořádku a motivuje se vnitřním zvratem myšlení i tam, kde pekuniérní prebendism padá silně na váhu. Z rozháranosti, z oficiálné zpohodlněnosti anglikanismu nachází se tím způsobem nejpřiměřenější východisko. Vřelé přijetí encykliky Lva XIII. to ozřejmilo. Obdivuje se v kněžstvu anglikánském

*) Předmluva k sebraným dílům, p. 8.

výklad papežův, jeho nezlomná důvěra v pravost evangelia. Jest to dojista spíše úctyhodné nadšení, než přísné, kritické vědomí, ale anglická theologie nemá ani to. Cítí se pak, jak řekl Patrik, že v neochotě výkladu vězí vědomí nepravdy. Obrat ku katolicismu považuje se za věc přirozenou a vyloženou.

Anglie ostatně nestaví se ani na poli politicko-hospodářském proti katolicismu. Uznává veliký význam missionářských akcí pro socialisaci světa a propůjčuje se mu při tom ochotně za protektora. Při mohutné své expansi má se k tomu za nejzpůsobilejší. Mohlo by se vytknouti, že aliance s Římem mohla by býti pro pokrok moderního světa záhubna. Než to jest omyl. Vatikán, jak r. 1889 bedlivě vyšetřila „Pall Mall Gazette", má prý určitou tendenci přizpůsobiti se podmínkám moderního života a oplodňovati jej. V kurii římské jest prý chuť přestěhovati se blíže nynějšímu středisku živoucího, moderního světa, ku př. do Londýna nebo New-Yorku. V otázce sociální staví se papež na stanovisko kardinála Manninga, které konec konců bude jediným východiskem z dnešního labyrintu utopií. Ženská otázka oproti výroku sv. Pavla: „Žena nechť mlčí v církvi", uznává se za oprávněnou a seriosního rozřešení potřebnou. Není tedy nijaké příčiny uzavírati se před katolicismem, spíše spojiti se s ním k dovršení všeobecné proměny společenských poměrů a názorů a k založení nové éry pokoje a souladu.

Nejeklatantnější úspěch sklidil katolicism v Německu. Vlast Lutherova, dalo se pevně očekávati, bude všeho schopna jenom ne cesty do Canossy. V tradici Lutherově vyhlášen byl katolicismu boj na nůž, kulturní to boj Bismarckův, protože byl velmi správně etiketován jako „vnitřní nepřítel" říše. A hle! Najednou říšský sněm odhlasuje návrat jesuitů. Luther byl zapřen! A to zrovna v té době, když nová akvisice objevila se celému německému světu ve světle rozhodně málo příznivém. Z řádu jesuitského vystoupil hrabě Hoensbroech a v „Pr. Jahrb." na základě Guryho spisu „Casus conscientiae" odhalil zhoubné tendence řádu jesuitského, ale sněm hlasoval. Nechci rozebírati příčiny toho fakta, pro účel článku stačí, že jest to fakt.

Rakousko jest pravým zlatodolem ultramontanismu. Katolicko-španělské tradice dvorské a hluboká věřivost lidu zajišťují mu plný úspěch. Rozvětvuje se tu bravurně na úkor myšlenky státní, a přece se mu neklepe přes prsty. Pracuje se ovšem za kulisami. Celá jeho síla spočívá v tom, že princip konservatismu je pro nejednotné Rakousko silným, scelujícím tmelem. V tom smyslu sedí jeho přívrženci na ministerských křeslech (hrabě Falkenhayn) a v řadách šlechty rozvinují patřičné programy politicko-sociální (hrabě Sylva Tarouca). Vliv klerikalismu jest v každé příčině zaručen a podporován. Oficiálně se katolicism favorisuje. Zákony náboženské svobody vyšly vždy z lůna liberálů, nikdy konservativců nebo úřadovlády.

Přejdeme-li na druhou polokouli, vidíme, že i tu šíří se silně katolicism a nabývá půdy na účet druhých konfessí. Jižní Amerika neobyčejným přílivem Španělů a Vlachů ovšem nezbytně se romanisuje; ale hlavní kontingent vynálezců patří evangelisaci, ta však přičiněním katolicismu ztrácí na vlivu a rozsahu. Na Chicagské výstavy sjel se náboženský parlament a přes energickou činnost agitátora p. Moodyho a pověst sezvaných kazatelů evangelických ku př. dra. Pinkera z Polska, dra. Stöckra z Berlína, dra. Pentecosta z Indie bylo účastenství na kázáních, pořádaných každodenně po čas výstavy, sotva průměrné. Za to množí se rapidně katolické kostely a fary. V Chicagu jest již 98 katolických far s 10 kaplany; proud jest již tak mohutný, že letos zaujal i starostovský stolec v osobě jistého Patricka Hopkinse.

V celkovém přehledu ukazuje katolicism účelné snahy státi se mocí universální. V civilisovaném světě obratnou propagandou, v necivilisovaném misionářstvím provádí svou expansi, jak daleko vůbec možno. Obdoba se středověkem.

Jenom že tehdy církevní universalism neskrývanou vládychtivostí narazil na odpor světské moci a nezbytně vyvolal mezi ní a sebou prudký antagonism, kdežto dnes církev přimyká se k státní moci, uznává ji, staví ji do popředí, aby však pomocí ní realisovala své ambice. Stát jest dnes pro církev jen pomůckou k dosažení ultramontanní universality. Líc její jest úměrný politické a státní organisaci. Ostatně nové duchové proudy, které vynořují se na veřejnost, katolicism v jeho snaze podporují. Mnohé z nich bezděky míří k cílům, jež dají se lehce sjednotiti s posledními konci katolicismu. Hlavně onen kulturní proces, jenž vyznačen jest hlubokou nespokojeností lidí s oněmi hmotnými blahy, poskytovanými moderní civilisací. Materialism, dosud předmět společenské touhy, přestal uspokojovati, na jeho místo staví se čirá protiva, ideály pravého křesťanství, kterážto změna oprávňuje bez odporu k vonným nadějím do budoucna. Neboť vrací se chtivé, vřelé uznání a opravdové pochopení nauky, za niž umřel před 2 tisíci lety Syn člověka na dřevě kříže. Katolicism hned má tu svá tykadla a sbírá si obec. Předstírá čistou nauku, po níž se všeobecně touží. Silné procento přívrženců vyšlo jen z této oddanosti ku katolicismu jako záruce nové éry společenské. Zejména tehdy, když katolicism v osobě kardinála Manninga ukázal dobrou vůli vésti řešení sociální otázky způsobem zcela shodným s moderním snažením mravním. Ovšem byl to pouhý povrch. Jakmile pohlédl do vnitř, poznal každý, že umravnění, zaltruisování společnosti nemíní katolicism nijak realisovati. Jeho cílem jest stránka dogmatická, rituální a pak organisace. Předem organisace. O té se pracuje s pílí bollandistů a nelze neuznati, že by výsledky byly slabé. Formace politické organisace církevní jest tak propracována, že velké většině imponuje. Sám A. Comte přejal vnější stránku katolicismu, když stal se veleknězem Lidstva. V posledních koncích jde se však, jak jsme již řekli, hlouběji. Pracuje se o to, aby podřízení církve pod státní moc stalo se illusorní. Převaha státu paralysuje rozprostranivou působivost ultramontanismu; jest třeba ji odstraniti, aby poslední meta byla dostižena.

Cesty jsou upraveny. Klerikalism postupuje, upravuje si poměry, vybranou taktikou odstraňuje překážky. Nechci předbíhati udalosti, ale soudím, že klerikalism byl by s to dosáhnouti svého konečného cíle: svrchovaného panství Vatikánu, absolutní vlády ducha nad hmotou, o jaké snil Řehoř VII. a jaká žije ve všech jeho nástupcích na stolci Petrově. Pravím: byl by s to. Byl by to největší trest, který by mohl svět stihnouti a proti němu by svět se vzepřel celou svou silou. Buď by vykrvácel nebo zvítězil. K tomuto poslednímu konci a prostředku však nedojde. Jsou jisté meze u kterých se katolicism zastaví.

Vysoká hierarchie, která nejúsilněji šíří kult ultramontanismu, není „své doby". Ona nezná demokratickou lidovost nižšího kleru, spojeného důvěrnými styky s massami, jeho mírnou radikálnost antikapitalistickou, ona nechce, aby kněžstvo svým srdcem srostlo se zástupy a odcizilo se tak interesu kurie. Proto intriky proti demokraticky vybarvenému vůdci středu v říšském sněmu německém, Liebrovi. Kurii jest lidovost nemilou: lidovost znamená emancipaci, ne porobení společnosti. Cesta nesolidních kompromisů vede k tomuto nehumánímu konci. Hierarchie se spolčuje s kapitalisty, liberály, aby jej prosadila. Nuncius Galimberti antichambruje u židů, kteří jsou živými představiteli dnešního vyssávačného systému individualistického. I plutokracie i vysoká hierarchie opovrhují lidovostí, hromadností, společenstvím, vším kollektivným, sociálným, poněvadž v něm by ztratily svou ovládající povýšenost.

V této nesociálnosti katolické hierarchie obsažen jest zákon úpadku. Ona hromadí si bohatství nadvlády nad rozumy, nad společností a každé bohatství hmotné i nehmotné, končí úpadkem. V souhlasu s dobou půjde vzrůst panství

Říma, centralisace ultramontanismu půjde ruku v ruce s centralisací velkokapitálu a od davu odpoutané povýšenosti. Jako velkokapitál soustředí se v rukách nemnohých magnátů kapitalistických, jako svéúčelný individualism dnešní soukromokapitalistické organisace vydá poslední svůj plod vytvořením velikých, silných lidí, schopných k ovládnutí kolem nich rozlité prostřednosti, v jargonu Nietzschově: nadčlověků, tak ultramontanism bude míti epilogem široko rozprostraněnou autoritu Vatikánu. Ale to jej zahubí. Zrovna jako zhyne dokonale soustředěný soukromý kapitál a stane se úrodnou prstí pro vznik kapitálu společného, pro založení éry kollektivné, tak zhyne autoritní povýšenost církve, protože nebude pro ni smyslu a místa. V éře kollektivné nebude autority, povýšenosti s jedné a poddanosti s druhé strany, bude jen rovnocenná průměrnost. Nad lidstvem si tedy církev trvale trůn nezaloží, sociální nivellisace jej pohltí.

Od mravní reformy současna nemůže katolicism čekati více, než chycení několika neprozíravých lidí. Při dokonale probuzeném mravním smyslu nevrhne se lidstvo nikdy do náruče Říma. Odtud vytryskuje málo hřivých paprsků evangelického soucitu, něhy, lásky. Zde se nepomýšlí na reformu, docílenou laskavou a šetrnou akcí sociální. Spása světa prohlašuje se za návrat do lůna katolické církve, ona jest silná, stojí na skále, brány pekelné jí nepřemohou, v ní jest vykoupení; v zájmu jeho uvádí se pak svět do lůna církevního, protože doba jest zlá, účinně všemi možnými prostředky jenom ne těmi, které by souhlasily s jejím původním a nejvlastnějším ustanovením: býti poselstvím lásky. Ona vzpouzí se, bojuje, vyhledává svých věcí tiskem, penězi, fanatickou propagandou — to není jednání lásky. V duchu sv. Pavla (I. ep. ke Korintským, 13, 5) se takové jednání odsuzuje. Ovšem sv. Pavel jest do hlubokosti staletí zapadlý snílek společenský. Do 19. stol. hodí se lépe návrh dra. Kathreina, dle něhož klerikálové se řídí: „My katolíci jsme na pokoru zvyklí, ale jsou práva, která jsou nezadatná, jsou požadavky, kterých se nesmíme za žádných podmínek vzdáti". Kdežto apoštol bojovnost odsuzuje, tvrdě, že protivná proroctví přestanou, jazykové utichnou, učení protivná v nic přijdou, moderní katolicism píše na svůj prapor „míru" bojovnou nezadatnost! Ale v okamžiku střízlivého rozpoznání se na to přijde a církev římsko-katolická se opustí, protože bytostně jest neschopna k umravnění společnosti. Dílo to provede zajisté křesťanství, ale akci tu povede — Nazaret a ne bojovný a panství chtivý Řím, který tak upadne v zapomenutí.

Konečně proces historického vývoje povede k absorpci katolického Říma: Vatikán, píše turinský psychiatr profesor Lombroso v brožuře „Budoucnost papežství", rituelně posvěcuje konservativní princip, kterým jest celý svět ovládán. On stojí vysoko nad všemi trůny a korunami, jest nejmocnější, svrchovaný živel světa. V tom tkví veškeren důvod, celá oprávněnost jeho existence. Přežije všechny instituce, které bez jeho požehnání a pomazání byly by dávno smytými, zapadlými. Mnohem dříve padne republika francouzská, monarchie italská, holandská, belgická a v Anglii zpupně pozvedne hlavu radikální demokracie, než zanikne papežství. Než přece při vší té síle osudu všeho pomíjejícího — smrti — neunikne.

Přírodopis učí, že organism se tím více oslabuje, čím více se mu odnímá krve. Poněvadž každý rok jest Vatikán oloupen o jednu svou prerogativu a poněvadž stroj papežství jest mocný, ale pokroku ještě mocnější a tento v budoucích stoletích ještě více sesílí, zanikne zcela jistě a nezbytně papežství během několika století. Neúprosný postulát pokroku! Padnou všechny trůny a koruny, zaniknou i republiky, jen papežství bude tu státi hrdé a mocné, ale přijde okamžik, kdy i ono sejde s povrchu země.

Tím, že papežství stojí v studené a nepřístupné povýšenosti nad vším pozemským, není organickou součástí světa. Proto staví se nepřátelsky proti

jeho ušlechtilým snahám, potírá všechno veliké a krásné jako prostředky emancipace. Podporuje-li umění, činí to k zvýšení své moci a velebnosti. Dá se porovnati velmi dobře s paní, která horlivě obírá se mineralogií, ne z chtivé účasti vědecké, nýbrž proto, aby své hrdlo a páže dovedla skvostnými drahokamy vyšperkovati.

Důsledně znamená papežství hotovou protivu pokroku. Již Mazzini srovnával je se sfingou, hledící do minulosti a nemající porozumění pro přítomnost. Lombroso velmi dobře postřehuje jeho záští protipokrokové, neboť při své vědecké tolerantnosti a benevolenci není s to potlačiti výkřik zděšení, jaký v něm tato antiliberální instituce vyvolává: „Běda nám“, píše, „svobodným myslitelům, kdyby Lev XIII. nebyl humanitním, nýbrž politickým geniem, kdyby ve Vatikáně objevil se druhý Loyola.“

Záchrana papežství byla by možna dvojím způsobem. Po prve. Italové musili by se revolučně zvednouti proti Vatikánu, což by nutně vyvolalo křižáckou výpravu celé ultramontanní Evropy proti Italii. Bodáky by Vatikán aspoň na čas upevnily. Po druhé. Papežství by se přetvořilo na socialistickém podkladě, což by mu ovšem zajistilo delší trvání, ale pro pokrokovost Italie nebylo by to zrovna výhodou. V Italii zbyly by pouze dvě strany: socialistická a klerikální, tato neobyčejně mohutná a krutě se mstící za bývalé ústrky. —

Papežství nestane se požehnáním moderního světa, ústavem svobodomyslným, pokrokovým nebude nikdy. Brání mu v tom staletá tradice přísného, ztrnulého konservatismu, který pod žádnou podmínkou není s to přizpůsobiti se požadavkům a vymoženostem nového, v evolučním procesu stále ubíhajícího života. A mimo to jeho legendární vázanost na Řím. Dnes Vatikán není středem vzdělaného světa, protože Řím jím přestal již dávno býti. Ten se přestěhoval do Londýna, Paříže a nejnověji na evropský sever a východ. Muselo by se papežství rovněž přestěhovati na sever nebo východ; to však nemůže učiniti, protože důvodem k tomu musila by býti nová legenda, že sv. Petr byl biskupem v Londýně, Paříži, Moskvě, a té není a nebude.

Nezbytně pokroky katolicismu, dnes tak mohutné a hrozivé i nebezpečné, se zastaví.

Oasa Sivah.

Báchorka pro velké.

Obávaný loupežník pouště Ali Sulejman sestárl. Po lidský věk byl postrachem všech karavan. Nejmenší odpor trestal vždy smrtí. Nesčetná vojska byla již vypravena proti jeho rotě, vysoké ceny vypsány byly na jeho hlavu — vše bylo marno. Nebylo lze ho ani přemoci ani přelstiti.

Avšak Ali Sulejman sestárl. Jeho odvaha i podnikavost ochabovaly. On toužil po odpočinku.

Leč výnosného řemesla svého nechtěl se vzdáti a již dlouho o tom přemýšlel, jak by mohl lupičství své dále provozovati s menším namahánim a bez nebezpečí. Jednalo se o podnik, jenž by mu zabezpečil důchod bez práce.

Záludný duch jeho vymyslil konečně plán, jejž si umínil ihned provésti. Poslal dva vyslance do Marokka s velmi zdvořilým dopisem sultánovi. Ujišťoval jej svou oddaností a prosil jej, aby na důkaz svého podrobení přijal od něho zaslané dva velbloudy s drahocenou kořistí. Naproti tomu prosil o milostivé prominutí všech svých zločinů a o dovolení sultánovo, aby jiným způsobem směl jich odčiniti. Nabídl se, že bude sám karavany chrániti před nebezpečím pouště. Aby však pokání to bylo mu ulehčeno, prosil sultána o darování některé příznivě položené oasy, aby jeho mužstvo a velbloudi vždy na pravém místě mohli býti připraveni. Zejména zdála se mu býti k tomu způsobilou oasa Sivah.

Sultán Marocký byl podrobení se tak nebezpečného lupiče pouště nadmíru rád a ježto hodnota nabízeného zboží hodnotu území Sivah daleko převyšovala, byli vyslanci brzy propuštěni s milostivým, příznivým, vlastnoručním psaním sultánovým. A co nejdůležitějšího pro starého piráta pustiny: byla přiložena i nejvyšší darovací listina, podle které půda oasy Sivah dána byla na vždy v neobmezené vlastnictví Ali Sulejmanovi a jeho dědicům.

Sivah leží uprostřed pouště, vzdálena dobré čtyři dny cesty od všech oas. Měří asi pět set jiter, má několik nikdy nevysýchajících pramenů, bujné pastviny a osvěžující stinné háje. Všechny karavany jsou nuceny tam odpočinouti a vodou se zásobiti.

Jakmile uvázal se starý lupič v držení oasy, dal ji ihned obehnati kolem do kola náspy a opevniti palisádami. Brány byly pevně uzavřeny a střeženy.

Plna radosti, že dostihla konečně občerstvující prameny Sivažské a plna naděje v posilující odpočinek, přišla nejbližší karavana.

Ale užaslí cestující nalezli oasu opevněnu a uzavřenu. Všechny prosby a otevření bran byly marny. Ali Sulejman poručil ukázati darovací listinu sultánovu a určitě prohlásil, že se svým soukromým vlastnictvím může a bude

dělati, co se mu líbí. Že však podrženi chce svou vodu a své pastviny pro sebe a pro stáda svá. Ostatně že nabízí karavaně bezpečný průvod až k nejbližší oase.

Kupci ovšem viděli, že to byl čirý posměch, neboť než by přišli k příští oase, dávno by i s velbloudy svými zahynuli.

Aby obměkčili srdce lupičovo, nabízeli mu ze svého zboží nejprve tolik, mnoho-li jeden velbloud, pak dva, pak tři velbloudi unesou. Avšak Ali byl neuprosný. Až když mu nabídli čtvrtinu celého svého nákladu dovolil konečně otevříti brány.

Stejný osud potkal karavanu za karavanou. Každá oloupena byla o čtvrtinu svého zboží, aby dosáhla dovolení použiti pramenů, pastvin a stínu palem. Všechny byly nuceny za tyto dary přírody, ačkoliv je Allah též pro ně byl stvořil, starému šibalovi zaplatiti, poněvadž jich tento „poctivě nabyl ve vlastnictví."

Časem zvykli si však kupci tomuto způsobu vydírání a poněvadž byli všichni stejně tím postiženi, hojili se opět všichni na kupcích svého zboží. A když Ali Sulejman jednoho krásného dne odešel ke svým otcům, přišlo jeho někdejší loupežnické řemeslo pomalu k zapomenutí. Mluvilo se již jen o „statkáři" ze Sivahu jakožto „opoře" státu a společnosti, jakožto obhajci zákona, pořádku a islamské víry.

Nejstarší syn dědil v pokoji práva jeho, jakožto „majitele" oasy Sivahu. Byl povýšen v šlechtický stav a stal se doživotním členem marocké panské sněmovny. Neboť při důchodech tak feudálných, byl jeho patriotismus povznesen nade vše pochybnosti. Jeho potomci vybírají až do dnes od karavan poplatek a sice, aby věc byla jednodušší, ve zlatě. To jest, oni to ani nečiní sami. Nikoliv, oni oasu propachtovali. Jeden z vnuků dal si docela zjistiti svůj podíl na první hypotéku, aby mohl žíti úplně bez starostí. Velkostatkáři sivažští tráví nyní život v příjemnějších krajinách aneb v Paříži. Pěstují na boulevardech marockou kulturu. Nenazývají také již důchod svůj „lupem" a „kořistí" neb „poplatkem". Mají proto jména znějící zcela počestně a vznešeně. Jmenují to: „rentou" aneb „hypotečními úroky".

* * *

Může čtenář nalézti rozdílu mezi oběma těmato způsoby loupeže?

Je-li vůbec rozdíl nějaký, nepozůstává jedině v tom, že první způsob jest nebezpečný a namáhavý, kdežto druhý pohodlný, zákonný a bezpečný?

(*Bernard Eulenstein*: „Monatsschrift für christliche Socialreform", přel. —r—.)

Politické a sociální názory v Kollárově poesii.

Napsal *Dr. J. Jakubec.*

(Dokončení.)

III.

Zajímavo je stopovati vývoj názorů společenských u Kollára. Ukázal jsem, jaký odpor panuje v současné literatuře německé a mezi mladou generací proti nespravedlnostem společenským, proti privilegovaným stavům i proti vládám, jaké nadšení zejména pro demokratickou rovnost a republikánské zřízení. Viděli jsme, jak Kollár osvojuje si toto smýšlení zvláště ve svých excerptech ze čtených spisů. Ale záliba tato přece u něho byla jen akademická, nepronikla v jeho krev a životní názor. Kollár je si těchto požadavků vědom jen theoreticky, hlásá je jen při určitých zjevech, které zcela podobají se idealu oné generace německé, zejména Friesovu. Kde však Kollár neuvědoměle a nepřímo kombinuje své zřízení společenské, objevuje se zkostnatělým konservativcem, jak hned ukážeme v dalším rozboru.

Takovou theoretickou zálibu ukazuje na př. při republikánských zřízeních, jaké nalézá ve svobodných obcích Černé Hoře, Dubrovníku a Novgorodu. Básník udílí jim tak naprostou rovnost, jaká byla idealem Friesovým a jeho žáků: „otroka tu není ani sobce, každý sluha jest i panovník, lásku k vlasti cítí bojovník, starec, žena v každé žil svých kropce“ (IV., 84.)

Avšak všimněme si jen jeho ideálního zřízení společenského v jeho slovanském nebi (Léthé). Tento je zbudován básníkovou fantasií; tu jej nesvírala pouta ani censury ani jiných ohledů, v něm zrcadlí se nejlépe Kollárovy názory sociální, jak pronikly v jeho život duševní. Právě zde však básník prohřešuje se praktickým budováním na zásadách, jež si osvojil v bujarém prostředí německém. Kollárův ráj není ani výronem mohutné, abstraktní fantasie křesťanské, jak nalézáme jej u Danteho tak velkolepě zobrazený, ani zas přírodní, teplé élysion světa pohanského. Je to, řekl bych, indiánské nebe. Každý hrdina tu žije v té podobě, kterou si obliboval a kterou hlavně zasloužil se na zemi, tak doslovně věrně, jak to jen vyličují historické prameny Kollárovy. Přátelé Slovanů na př. jsou odměňováni po smrti jen a jen kaší za to, že chválili tento slovanský pokrm atd. Je to ztrnulý obraz konservativního názoru básníkova, který je zcela ve shodě se šosáckým názorem tehdejších průměrných vzdělanců.

Vizme na př. tu přesně provedenou hierarchii středověkou! Ve slovanském nebi přední místo zaujímají svatí; — ecclesia triumphans. Mezi svatými nejsilnějším leskem skvějí se dva, protože byli papeži. Za nimi jdou světice. Ale ovšem ani v nebi nechrání jich jejich svatost; všechen styk mezi oběma pohlavími je vyloučen. „Svaté muže ty a tyto ženské hůrka nevysoká dělila“ (IV., 12.) Po nich zaujímají hned místo „vítězové a rekové obratní,

palmy mají v rukách neohrožených, na nichž Slávy Dcery oči pasou se s těchou", k nim jako appendix „ženy hrdinské" — ecclesia militans (15—21). Teprve v osmém kruhu dochází také na básníky. Jsou tu ovšem od básníka odbýváni trochu po plebejsku: „tu lid kratochvílí básnický" (IV, 24). Císařům čínskému a japonskému vystavěn tu nádherný palác za to, že tolik ctili a oslavili odu slovanského básníka Deržavína (IV, 50). Ale básník sám odbyt pouhým připomenutím jména v „lidu básnickém". Další místo přirozeně vyhrazeno je slovanským učencům a za nimi teprve přichází řada na slovanské umělce (32—36). A kam až dostali se tři Rusové, jeden lidumil, „ti dva slili vlast svou, rotníků mečem na sta rozsekanou kusů" (VI, 95), ač pro svůj skutek zasloužili prvního místa. Ale jeden z nich je „prostý měšťan". Není to teda de facto pojímání dějin a kultury v jiném smyslu nežli v tom, proti němuž se Kollár vlivem revolučního hnutí německého často sám obracel — v historii nevidí se prý nic jiného než samé války, události panovníků, a nic nehledí se k rozvoji kulturnímu. Ještě r. 1824 básník hájí horlivě theoreticky rovnost všech členů v národě slovy tolikrát již citovanými „lépe činí ten, kdo těží s málem stoje věrně na své postati; velký jest, buď sluhou nebo králem; často tichá pastuchova chýška více pro vlast může dělati nežli tábor, z něhož válčil Žižka" (II, 123). A jiné neméně známé místo z jeho Předzpěvu odsuzuje útočné válčení: „Ten, kdo trůny bořil, lidskou krev darmo vyléval, po světě nešťastnou války pochodni nosil, ten porobu slušnou, buď Goth buď Skýta, zasloužil, ne kdo divé chválil příkladem ordě pokoj." Kollár sám sice i tomuto rozvoji kulturnímu přeje místa, ale neosvojil si demokratičtější pojímání; knížata, vojáci jsou mu přece hlavním faktorem v dějinách lidstva.

Týž postup zachovává věrně i jinde. Když Slávy Dcera přehlédla tuto říši blažených, zvěstuje svému milenci na zemi: „Ještě bych jsem sice měla mnoho jmenovati Slávy rozenců, panovníků, vůdců, vlastenců účastných i hodných místa toho (IV, 99). — Hrabě Potocki dal nevěstu svého syna pod ledem utopiti, že byla nižšího původu. A přece vidíme jen ji odměněnu slovanským nebem (IV, 110), jemu však tento surový kousek prošel, aspoň neshledáváme se s ním v pekle. —

Ve slovanském nebi našli zastoupení i mnozí z ostatních vrstev národa; ale jak aristokraticky shlíží na ně básník! Kde je uvádí do nebe, hned omlouvá jejich stav, jejich nízký původ. — „Tu jest Stanil, ač jen k pospolitým stavům jméno jeho octnuto, přece celé nebe pohnuto skutkem jeho lidským, znamenitým" (IV, 58). Do nebe uvedeni byli právě čtyři sedláci, kteří od Maďarů byli zmučeni pro svou lásku k mateřskému jazyku. A tu o nich vykládá tlumočnice básníkova: „a já nestydíc se za símě Slávy, k matce bratry ty jsem vedla" (IV, 113). Tak nemluví skutečný demokrat; je to blahosklonné snížení se aristokrata k svému robotníku. Stejné mínění, jaké měly současné široké vrstvy, básník nepřímo pronáší i o hercích. Blažení oslavenci baví se divadlem, ale „jim mistři hrají, ne zběř diletantů" (IV, 120). Do slovanského nebe přijati i služebníci historičtí. Ale jak nevděčně jim v tomto nebi odměňují za jejich veliké služby! Vykázáno jim ústraní, aby plebejským dechem neplnili vzduch panstva. „Vesnička a salaš hostinný stály tu a sluly Sluhoslavce . . Strojít se tu žinčice a urda, proti níž tato v Tatrách z ovčího stáda není nic než haraburda (IV, 52). Ubozí sluhové musí velikým pánům sloužit ještě po smrti v nebi. „Mezi nimi vyznačují sluhy mnohými se . . . zvláště tři" (IV, 101). Ovšem, vždyť jsou to tři papežové!

Básníkovi v celku tanulo na mysli republikánské zřízení sociální v tomto nebeském životě. Avšak toho je si vědom jen theoreticky. Doznává na př. o těchto lidech, že „tu neslyšeti titule . . . Bratrují a sestrují si spolu majíc, pokud byli na živě, Českých bratrů příklad za řeholu". Ale při tom přece nezapomene ihned některým z této společnosti uděliti zvláštní privileje, jen aby demokratický ráz na nebi neodstrašoval aristokratické Slovany na zemi: „dá-li pak se titul vznešenější, tedy říká se stupnivě: slavný, slavnější a nejslavnější". Jak básník onu bratrskou a sesterskou rovnost provádí v praksi, viděli jsme v řádcích předcházejících.

Ovšem i jinak ve slovanském nebi není ani dost málo plodného života, liché prázdné zábavy, zpupné hostiny, fintění, život to, který by jistě vyhnal všecky věrné z nebe.

IV.

Dodatkem k tomuto rozboru názorů politických a sociálních v poesii Kollárově připojujeme stručný jejich nástin v jeho pozdějším životě.

Sledujeme-li Kollárovy názory politické v dalším vývoji, vidíme, že stal se svým zásadám z mladších let nevěrným. Nedovedeme-li tuto změnu zásad omluviti, přece možná ji vysvětliti z jeho života.

V první době svého působení řídí se i v jednání svém zásadami, jež hlásá ve svých básních. Odpůrci jeho protestují proti němu, když měl se státi kazatelem slovenské církve evangelické mezi jinými tím důvodem, že prý dovoluje si i proti monarchovi a vládě, jakož i své vlasti příliš ostrou kritiku. Bylo to v době, kdy v boji za právo utiskovaných Slováků v Pešti vláda stavěla se na stranu silnějších odpůrců těchto snah a různými opatřeními hleděla toto hnutí a spravedlivé požadavky jejich potlačiti.

Zatím však Slováci pod vedením Kollárovým odvolávají se k samému císaři. V té době, právě kdy tato žádost jejich ležela v kanceláři císařské, Kollár vzdává císaři Františkovi povinný hold tím, že přibírá jej do slovanského nebe mezi mecenáše slovanské. Za záminku béře si zásluhu jeho, že přispěl k vydání slovníka latinsko-illyrského od Stulliho (IV, 41).

R. 1833 rozhodnutím císařovým vyhověno po třináctiletém sporu Slovákům. Ovšem hlavní příčina, proč povolena jim neodvislá církev slovenská i české školy byla v tom, jak samo rozhodnutí uvádí, že si sami opatřili fondy k vydržování svých potřeb církevních. Ale toto uznání v poměrech tak nepříznivých, v jakých žili v Uhrách, vykládají si za projev přízně a spravedlnosti. Úřady zatím hledí provésti nejvyšší vůli. Trvalo to ovšem dosti dlouho. Ale to přivádí Kollára vládním kruhům blíže. S některými vynikajícími osobami, jež patří k těmto kruhům vládním, Kollár zná se i osobně a dostává se mu od nich časté ochrany. —

I v pozdějších útiscích Slováci obracejí se přímo k panovníkovi s prosbou za ochranu proti násilí Maďarů. Tak vyslanectvo r. 1842 vedené superintendentem Jozeffym. Podobně utíkají se k vládě vídeňské i k palatinovi v Budíně.

V Uhrách zatím vyvinuly se známé poměry z r. 1848. S rostoucím ruchem svobody i Slováci probouzeli se ku vědomí politickému. Na různých schůzích pronášejí, vedeni jsouce hlavně Štúrem, Hurbanem a Hodžou, určité požadavky, kterými má být pro ně stanovena neodvislost a rovnoprávnost. Zatím Maďaři pod vedením Košutovým dospěli ku zjevné revoluci. Slováci, protože revoluce maďarská snaží se zároveň potlačiti národnosti nemaďarské, v boji vzniklém staví se na stranu císařskou a jako dobrovolníci táhnou na pomoc císařskému vojsku. Tím nenávist Maďarů stupňuje se k největší násilnosti.

Původce hnutí mezi Slováky, ku kterým mají přístup, vězní a znásilňují. Los tento zastihl též Kollára, jenž žil ve středu této bouře maďarské, v Pešti. Dne 11. května 1848 luza maďarská oblehla ho v jeho bytě, chtějíc ho zabiti. Kollár musil tajně utéci z domu.

Při těchto násilnostech maďarského lidu Kollár osvědčil pochopitelnou slabost: odložil někdejší svou odhodlanost zemříti za své přesvědčení a za svůj národ. Aby upokojil rozvášněné davy, dovezl dvakrát hlíny na náspy Maďarů*). Později (29. září 1848) donucen docela k tomuto prohlášení, jež podal do č. 788. „Pester Zeitung“:

Der Unterfertigte sieht sich aus mehreren Gründen, vorzüglich aus Liebe zum Vaterlande veranlasst, öffentlich zu erklären, daß er wie schon überhaupt an politischen Umtrieben, so auch insbesondere jetzt an den Aufwiegelungen der Slowaken in den oberen Gespannschaften gar keinen Antheil habe; ja diesen Aufruhr seiner innigsten Überzeugung nach für ungesetzlich und verwerflich halte; und daß er schon seit einigen Jahren gegen die verblendeten Urheber derselben in Vereinigung mit dem hochwürdigen Herrn Superintendenten Szeberényi mit Wort und Schrift gekämpft und das Volk vor den Abwegen gewarnt habe, auf welche sie es führen wollten. Johann Kollár, ev. Prediger.

Na to v březnu r. 1849 povolán byl do Vídně za důvěrníka vládního. Měl za toto povolání děkovati hlavně hraběti Stadionovi, jenž mu byl nakloněn. Byl však podle výpovědí současných svědků dobře znám i s Bachem. U něho Kollár býval častěji a naopak Bach přicházíval i k němu; mnoho prý na něj dal. Důvěrníkem této vlády zůstával ve mnohých věcech i jako universitní professor (od 30. dubna 1849).

Avšak nová generace žila v ideách a snahách obdobných, jaké Kollár do sebe vssál za svého pobytu v Jeně. Kollár vyvinul si zatím názor o vývoji světovém, že jen klidný rozvoj bez skoků a převratů člověčenstvo přivádí k cíli. On sám ani nepozoroval, jak vzdálil se od svého původního cítění a chtění, když v polemice s Havlíčkem napsal o sobě: „Naše snažení a působení plynulo z přesvědčení, z čisté lásky k věci: a jakoví jsme byli v mladosti, v pěknějším věku, takoví jsme i ve starosti a bohdá zůstaneme sobě věrni až do smrti“.

O jeho čisté lásce k vlasti zajisté ani odpůrci jeho nepochybovali. Pochybovali však o té nezlomné síle a pevnosti, s jakou odhodlaně vystupoval ve svých básních, že jí nikterak neodpovídá jeho jednání posledních let; viděliť, že stojí příliš blízko té vládě, která nepříznivě se stavěla k požadavkům českého národa, a to bylo jim v odporu s předešlou jeho činností.

A toto mínění tlumočil nepokrytě zejména K. Havlíček. Příležitost k tomu zavdala vnější okolnost. Kollár meškaje v Meklenbursku, aby zkoumal o známých podvržených bůžcích retranských, poslal jistému příteli list, který výňatek z něho uveřejnil v „Reichszeitungu“. Časopis tento ohlašoval sám, že list ten způsobí prý „mezi ultračeskou stranou mnoho kontroversí a jmenovitě prý u těch, již tak rádi každého Němce za rozeného nepřítele Slovanů a za usurpatora považují.“ Závadné toto místo obsahovalo Kollárovo sdělení, že nalezl nápisy na sochách bůžků na jedné straně slovanské a na druhé německé, z čehož odvozoval, že „oba tito národové Slované a Němci ve snášelivé lásce a svornosti mezi sebou žili, ba že společné chrámy a bohy měli, a že nešťastné národní sočení teprve později nastalo násilným uváděním křesťanství.“

*) P. Blaho: Sborník „J. Kollár“ str. 46.

Havlíček jako vždy bystře ihned odsuzuje tyto objevy za falsa a vtipně vysmívá se fastastickým nálezům Kollárovým na tomto poli, i pro odkrývání Slovanů v Italii a ve Francii: tak zejména Kollára chytil za tuto náhlou snášelivost národní. Kdyby prý chtěl býti uštěpačný, mohl by jen říci, že další důkazy tohoto přátelství nalézáme v p. Kollárových Vysvětlivkách k Slávy Dceři a ve Slávy Dceře samé." A vtip pak srší na vtip. Ale vážně přidává na konci: „Nyní však, kdežto již začíná býti p. K. z apoštola Slovanstva apoštolem Reichszeitungu*), činíme jej ve jménu pravých jeho ctitelů pozorna, aby si dobře rozmyslil, než učiní krok, kterým zničí všecka bývalá snažení svého nejpěknějšího věku. Nic netrvá na světě věčně, všecka sláva polní tráva!" (Slovan r. 1850 str. 1014—1016).

Odpověď Kollárova obraňuje hlavně pravost oněch nálezů a fantasii ve vědě. Na konec jest prohlášení dříve již citované, že je si zcela důsledný a zůstane svým zásadám věren až do smrti.

Slovan však k této odpovědi nemlčel. Na str. 1485. r. 1850 přináší dopis od Slováka, který nemilosrdně kritisuje jednání Kollárovo z posledních let jeho pobytu v Pešti, vytýkaje mu zvláště slabost, kterou dal na jevo oním osvědčením v „Pester Zeitung" (dopisovatel nesprávně udává „Kossuth Hirlap"). Uznává velikou působnost Kollárovy Slávy Dcery, která Slováky probouzela, „rozněcovala oheň čisté lásky ku Slovanstvu vůbec, k rodu našemu ale jmenovitě v prsích našich rozněcovala, s našimi úhlavními vrahy nás seznamovala, i poučovala nás, kterak jim s prospěchem odolati máme."

„Takéto připravování k budoucnosti zrodilo konečně ono přesvědčení, že přijde čas, v kterém práva naše i násilím vymáhati za svatou povinnost každého věrného Slovana považováno bude. Čas tento vskutku přišel, příležitost byla nejpohodlnější, jaká se nám sotva tak skoro vyskytne, příležitosti této použijíce duchem Kollárovým vychovaní mužové povstali s brannou rukou vydobývat práva rodu svému. Než po hříchu! Kollár — onen slavný Kollár následek svého vlastního mnoholetého oučinkování i právo naše ku životu národnímu před světem zapřel . . ." Příkře pak čin jeho nazývá zradou, jaké nevyrovná se žádná od zrady Svatoplukovy na Rostislavovi . . . „Jakým právem může tedy sobě říci p. Kollár, že on jakový byl v mladosti, takový jest i v stáří svém? či se mu nehnala krev do tváří při psaní slov těch? A dejme tomu, že by jeho spisy na povstání slovenské nejméně nebyly účinkovaly; či přece povstání to nebylo spravedlivé? či je za takové neuznalo celé Slovanstvo, ba i sama vláda rakouská? Jak je mohl tedy p. K. s dobrým svědomím zatratiti?" Dopisovatel nechce připustiti, že by byl platným důvodem onen terrorism maďarský. Ani žalář a šibenice nezdála se mu být příčinou „zapříti věc, které prostředně sám byl zvěstovatelem, a která sama v sobě byla nejspravedlivější." „Jest-li kdy, tak zajisté v oné době poskytovala se p. K. příležitost, oslaviti na věky jméno své, státi se naším opravdivým mučedníkem, jehož památka co druhého Husa byla by se po nesmírných končinách slavjanského světa rozléhala."

K sporu tomu dodává Havlíček ještě na konci tento charakteristický vývod: „Co se ale vlastní věci, totiž p. Kollára týče, nepotřebujeme pro obecenstvo, které mezi řádky čísti umí, ani doložiti, že se nám nejedná ani o bůžky retranské, ani o archaeologii, nýbrž o větší věci. Pan Kollár náleží do počtu těch, kteří nyní vidouce velikou moc ministerstva, uznali za prospěšné a užitečné (podškrtnuto u H.) (pro sebe) připojiti k němu a obarviti před světem změnu korouhve své tím, jako bychom my ostatní, kteří

*) Výňatek z listu Kollárova dostal se však do onoho vládního listu bez jeho vědomí.

jsme důslední a svým předešlým zásadám věrní zůstali, nějací přepjatci a nesmyslní zuřivci byli, a oni jen šli t o u p r a v o u prostřední cestou. Svět ale za našich časů není již tak krátkozraký, aby neporozuměl, že my (mluvíme jen o „Slovanu") zůstali jsme takoví jako dříve o nic nejsouce jinačí, a že jest-li proti vládě ostřeji vystupujeme, není příčina toho u nás, nýbrž jen ve vládě, která se od časů r. 1849 zcela proměnila. Že se my, kde toho zapotřebí jest, ovšem ne z podlízavosti, mírniti umíme, dokázali jsme nejlépe roku 1848 u všeobecné přepjatosti."

O tom zajisté nemůže být pochybnosti, že Havlíček velmi bystře pronikl rozdíl mezi Kollárovými zásadami z dob prvního působení básnického a mezi jeho činy a jednáním z posledních let jeho života. Změna, ba rozdíl byl v nich jistě. Ale Havlíček je ke Kollárovi přece trochu příkrý, když změnu tu vykládá z toho, že Kollár zapřel své přesvědčení pro přízeň vládnoucích kruhů. Kollár své smýšlení vlastenecké podržel až do hrobu — o tom nemám pochybnosti. Jen síla odhodlanosti a názor o prostředcích a způsobu, jakými dosáhnouti lze cíle společného, ty změnily se u něho. Ale změna názorů politických jde přirozeně s vývojem jeho názorů ostatních. Začal — jako obyčejně bývá u průměrných lidí — s příkrým na své okolí radikalismem a oposicí a skončil oportunismem.

Jeho osudy, jeho poměry životní, jeho boje i průběh jejich, násilnosti odpůrců, zvláště pak starší generace, jeho spolubojovníků-vlastenců přispívaly tu svým podílem.

Ale všecky tyto, řekl bych polehčující okolnosti, pro Havlíčka neexistovaly. Nemohly existovati pro muže, který skutečně po celý život „zůstal takový jako dříve o nic nejsa jinačí", který svému přesvědčení a zásadám přinesl život v oběť.

Proti útokům „Slovana" pešťští přátelé Kollárovi omlouvají Kollára důvodem, který asi byl též jeho přesvědčením: Co je větší hrdinství, z čeho je větší zisk pro národ, kdyby Kollár byl se dal rozvášněnou luzou usmrtiti a stal se tak mučenníkem svého národa, nebo když předsevzal si prospívati tomuto svému národu p r a c í. Práce Kollárova z jeho let posledních nemá ovšem tak vysokého významu. Ale applikujme zásadu tu na Havlíčka samého. Byli bychom asi v pochybnosti, kdybychom měli rozhodnouti, čím byl by více přispěl ku povznesení svého národa, zda tím, že tak odhodlaně přinesl svůj život svému přesvědčení v oběť, či tím, kdyby byl mohl svým pronikavým duchem a prací dále vésti svůj národ v boji za práva a existenci. Těžko se rozhodnouti zvláště vzhledem k přítomné době, kdy politická statečnost Havlíčkovská je tak vzácná, kdy našemu veřejnému životu nechybí nic tak citelně jako nedostatek příkladů.

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

Kulturní život.

—*ff*—. Jednou z hlavních vad naší nemohoucnosti politické a národní je nehotovost kulturního díla na Moravě. Nelze říci, že by se u nás nebylo nic dělalo, ale bylo toho málo k potřebám tak četného lidu jako je moravský a tak důležité země jako je Morava. Postupem času rostly potřeby jednotlivců, měst i krajů a bylo hned od počátku třeba vytknouti velmi četné východní haluzi národa českého na Moravě a ve Slezsku vyšší kulturní význam a ne obírati se jimi jen jako kraji, kterým se musí vpraviti knižní dogmatická učenost a školská vytříbenost, vlastně chudokrevnost.

Morava má v kulturních dějinách českých veliký význam. Viděti to hned na úsvitě dějin západoslovanských, kdy Morava měla se státi krystalisačním bodem k seskupení rozmanitých kmenů slovanských v jeden mohutný národ. Též základ byl k tomu volen zcela přiměřený. Proti dravému proudu vzdělanosti západní, spojené s politickou nadvládou Němců, budována za pomoci druhého ohniska světové vzdělanosti, Cařihradu, kulturní budova na základě domácím. Politická neprozřetelnost podrazila toto dalekosáhlé dílo hned v začátcích podobně jako nevýhodné politické poměry skoro po dobu tisíci let na to vadily úplnému vyvinutí kulturního typu, jenž by byl výrazem veškeré osobité síly východní části národa českého. V době poměrně největší politické samostatnosti Moravy za Jiřího Poděbradského a za Jagailovců vyšlehla tato kulturní schopnost Moravy s novou silou, ale v řadě pozoruhodných jmen a literárních děl je přec mnoho učeného, a jsou to spíše vynikající jednotlivci než plný výraz osobité povahy lidu moravského. Tímto rozdělením oficiálního světa českého a lidové vzdělanosti se stalo, že za třicetileté války byla Morava ve svém kulturním vývoji na staletí a vlastně je dosud v pravém slova smyslu zaražena a že lid venkovský vyvíjel se svým zvláštním samorostlým životem dále. „Lid nalezl útěchy v písni církevní a národní, držel se v rodinném životě starobylého obyčeje a zachoval v písni, ve stavbě a ozdobě domů, v kroji a domácím zařízení nesčíslné památky ducha národního a skutečné umělecké práce, jež nynější doba hledí blíže poznati a zachrániti pro jich krásu a uměleckou cenu.*)

Morava nestojí na té výši kulturní, na které by podle své velikosti, počtu svého obyvatelstva a jeho kulturního bohatství, dle své hmotné poplat-

* Fr. A. Slavík „Morava a její obvody po válce třicetileté.“ Ve znamenitém tomto Slavíkově díle, více čísly než slovy oplývajícím, podán je poprvé obraz Moravy v této těžké době. Zajímavo, že podobný úkaz se tu v lidu konstatuje po stránce kulturní jako při národnosti, zachování rodné půdy a v jiných stránkách života lidového.

nosti státi měla. Ještě v polovici tohoto století dával výstrahu zástupcům Moravy na sněmě v Brně Alois Šembera, aby nenechali Moravu klesnouti pod Halič, Štyrsko a Tyrolsko. Dnes to vidíme skoro na slovo splněno, což zavinilo politické a hospodářské vyssávání Moravy a malý duševní fond jejích zástupců. Tím více bychom žasli nad kulturním stavem Moravy, kdybychom vzali měřítko zemí německých Saska, Bádenska, Vürtemberska a snad i Švýcarska, které buď ani nemají tolik rozlohy a obyvatelstva jako Morava, nebo Moravu jen o něco málo převyšují. Spojitost kulturního díla s politickou naší bídou je tu patrna, ovšem že Morava jsouc poměrně samostatna ve svém sebeurčení nedostoupí náležité výše, dokud intelligence sama nevytkne si přesný kulturní plán a dokud ve svém působení nebude se opírati o zdravý, životaplný domácí zdroj.

V novějších dějinách českých od dob t. zv. probuzení, nezastávala Morava svůj díl, který jí v dějinách českých a v celém životě národa českého přísluší. Vidíme sice mohutné jednotlivce jako Palackého, ale mužové tito jsou většinou v Čechách a lid moravský v celku ostává passivní. Báli jsme se, aby se Morava neodcizila českému boji a snažení duševnímu a proto raději vydali jsme ji duševní smrti. V této vzájemné nedůvěře obou zemí je kus historické viny, která se už nám před stoletími vymstila a dosud jí mnoho trpí volný rozvoj zejména na Moravě. Kéž by s naší kulturní malomocností nehynula též naše politická, národní a hospodářská síla. Boj náš o prvenství v zemi neobstojí bez jisté samostatnosti kulturní a na tomto místě by mohl býti s Němci moravskými nejsnáze a poměrně nejdříve vybojován.

Ovšem volný rozmach Moravy na poli kulturním nebyl by mohl zastaviti nikdo, ale chybělo tu silných individualit, které by se byly staly výrazem nadání, názorů a tužeb moravského lidu. Mluví se o nedostatku střediska jakožto hlavní příčině našeho politického a kulturního suchoparu na Moravě, ale ač útlak politický a naše kmenová rozkouskovanost vysvětlují u nás mnoho, přece nezbavují úplně viny nás samy, neboť jsou to příčiny více vnější a právě promyšlenou prací by se byly odstranily. Jsouť mnozí národové daleko menší než kolik je českého lidu na Moravě a nemají o nic příznivější poměry politické a přes to mohou se vykázati slušnějším výsledkem na poli duševním. Chyba je tedy v celém našem vychování na Moravě a neméně v jisté myšlenkové šablonovitosti naší intelligence. Jsme myšlenkově moc velicí centralisté, kdežto život náš lidový, politický i hospodářský určován jest mnoha směry a s mnoha míst a má dle povahy země a jejího lidu přirozeně i své různé stránky.

Víme sice, že byli na Moravě mužové, kteří až příliš partikularisticky se chovali oproti Čechám, než to není zrovna ideál náš. Lidé ti měli jednak za lubem spíše zájmy vlastní než lidu moravského a země samé, jednak byli ducha dosti obmezeného, aby úkol, který je v zemi očekával, promyslili a k němu připoutali celá pokolení. O tom nemůže býti pochybnosti, že máme ještě mnoho dělati, abychom byli v Čechách, na Moravě a ve Slezsku národem politicky i kulturně jednolitým, tak aby jedny ideje ovládaly ve všech krajích a v celém životě veškerého lidu. Ale stejně je jisto, že jednota se neprovede jen mechanicky z Prahy, ale že Praha bude spíše výrazem a tlumočníkem jednotlivých zemí a krajů. My za první krok k tomu pokládáme promyšlení a dodělání národního a kulturního díla na Moravě, soustředěného v Brně.

Toho je potřebí už k vůli vzájemné výměně myšlenek a náležité posile Prahy. Něco se v tom směru děje a kdybychom pokládali každou školu a

každý projev národního života za přiblížení se k tomuto cíli, bylo by dílo z polovice hotovo. Ale nám jde více o nové myšlenky, o umělecký výraz toho, co v lidu moravském jako v jádře tkví a tu ovšem zbývá ještě mnoho činiti a právě Brno v té příčině má mnoho dohánětí, aby bylo výrazem toho, co Morava má v sobě nejlepšího.

Ten, kdo činí nároky na politické a duševní vedení moravského lidu, nesmí se ovšem spokojovati s tím, co mu denní život přinese. Zde třeba spolu promysliti celou práci a celý myšlenkový a dějinný vývoj moravského lidu a poměr jeho k Čechám a z části též k východnímu světu slovanskému. Bude museti vyhověti potřebám pokroku časového, ale spolu doplniti četné mezery staršího života a napravovati mnohé chyby, které tu na škodu našeho rozvoje se staly. Ne že by vše, co u nás vykonáno bylo, bylo špatné, ale po náležité revisi ostane toho zajisté málo, co by mělo býti trvalým vodítkem pro práci další. Dosud není u nás historie uvedena v náležitou shodu se životem, jak se nám v nynějším stavu lidu a ve zkazkách lidového života tu a tam roztroušených jeví. Dosud nemáme obrazu děsné duševní prázdnoty po válce třicetileté až do doby nejnovější na Moravě, aspoň pokud se týče oficiálního světa a její příčin. Dosud neprobrali jsme ani skrovných a přes to zajímavých zjevů našeho probuzení. Dosud jen víme, že tu není velkolepých projevů národního života, ani velikých děl literárních a uměleckých, a že i sami vynikající rodáci ze země utíkají nebo v ní slouží zájmům cizím. Ale proč tomu bylo tak, když přece každý vidí, že by tomu bylo mohlo býti jinak, na to není odpovědi žádné a dle toho také ovšem není pomyšlení na nápravu. Vidíme sice zajímavý lid a pozorujeme plnost života v něm, ale co by z něho býti mohlo, o to se dosud staráme málo.

Náš politický a národní život na Moravě musí se opírati o jistou hotovost kulturní, o jistý názor na minulost (netoliko v Čechách, nýbrž i na Moravě), na život, na svět a na přírodu. Strana politická ovšem sama tohoto kulturního, myšlenkového základu nestvoří, ale přečasto se na základě takovém vyvine a nikdy se bez něho neobejde. Toť vlastní úkol intelligence, jejího přemýšlení a jejího posvěcení. Ovšem k tomu nestačí doktorský diplom sám jako vysvědčení dospělosti, která už nemá nic na práci, leda „vésti lid". Intelligence moravská musí odložiti doktrinářství školské, musí k svému dílu přistupovati s hloubkou rozumu, ale i s ohněm srdce a pak i na moravském poli duševním zmizí zmetkové a nastoupí hrdinové ducha. Intelligence sama musí míti v sebe větší důvěru, na druhé straně zbaviti se kastovní vyvýšenosti, ovšem musí od kulturní práce sama více čekati, než dosud, a lid sám úkol tento musí intelligenci a zejména studentstvu stále stavěti na oči.

Za potěšitelný obrat v moravském duševním suchoparu mohli bychom pokládati poslední sjezd lidové strany, na němž vedle školských požadavků přijat také pozoruhodný dodatek: „Lidová strana stojíc na zásadě, že politika je výsledkem všech vnitřních sil národa, usilovati bude o povznášení duševní činnosti české na Moravě, literární, umělecké i vědecké, a majíc býti strážkyní lidu českého na Moravě, chce také pracovati neunavně o umravnění a ušlechtění lidu našeho."

Že místo to nepřijímáme s takovým potěšením, jak by se slušelo, pochází odtud, že krásná tato slova nejsou výrazem přesvědčení a vnitřní potřeby strany, nýbrž dostala se spíše do osvědčení jako by náhodou, na návrh hosta přibylého z Prahy. Vyvodí se odtud náležité důsledky i pro denní i pro sněmovní práci? —

Co obsahuje kulturní život v sobě? Na předním místě je to vypracování novověké společnosti z našeho lidu, aby z prvků rozptýlených vytvořil se hotový národ, vypěstování individuality národní v celém jejím rozsahu, opanování novověkého proudu myšlenkového, hospodářského i sociálního, který nás proudem hrozí zachvátiti, povznesení a částečně aspoň udržení mravní a občanské výše, zachování hospodářské samostatnosti a buzení smyslu pro ni. Kulturní práce na Moravě má uvésti dále rovnoměrný postup myšlenkový a na základě jeho i politický napřed na Moravě samé, potom mezi Čechami a Moravou, tak aby nastalo vzájemné vyrovnávání protiv a jakási rovnováha mezi východní a západní částí národa a Morava nebyla jen passivní stravovatelkou cizího duševního majetku, nýbrž spolu hleděla jej rozmnožiti. Kulturní práce má přispěti k povznesení duševní úrovně u nás vůbec, vymýtiti kastovnictví z tříd a šosáctví z měst, odstraniti nedůvěru v pokrok na vesnicích a naučiti zde novověkým formám politického, hospodářského i právního života, aby zmizela pověrčivost, fanatismus a nedostatek počinu v každém směru.

V úplném dosahu bychom musili sem zahrnouti veškerý obsah státního a veřejného života, tak že by politika byla vlastně jen části tohoto velikého úkolu. My ovšem zde můžeme hleděti jen k tomu, co dá se ovládati politickou stranou, která bere sobě za účel tlumočiti názory a přání celku a hleděti je pokud lze vlastními silami lidu uskutečniti. Strana ovšem nemá tu jen mrtvě přijímati, co se jí sdělí, nýbrž uvažovati prospěchy celkové a pokud se to nesnáší s potřebami celku, opravovati, a kde není náležitého pochopení pro zájmy vlastní i celkové, vychovávati. Proto mimo jiné má veliký vychovávací význam veškeren veřejný a spolkový život, v něm dlužno hleděti odstraniti špatné stránky lidu, které zejména všude vidíme, kde se dostane do styku s cizím světem. Je to především veliká nesamostatnost úsudku a nedostatek rozhledu, malá mravní síla naproti lákadlům okamžitých výhod, stavění osobního zájmu nad zájmy povšechné. Tam, kde lid náš je sám mezi sebou, dlužno tříbiti vážnost k úsudku cizímu, potlačiti občanskou a především náboženskou nesnášelivost, uvědomiti povinnosti jednotlivcovy v rodině, obci i státě. Naše staletá poroba zejména na Moravě zanechala dosti špatných stop v povaze lidu, kterých dosud málo sobě všímáno, naopak novověký život nalezl mnoho ještě nových svéhlavostí, často pánovitost a dosti zhusta lehkomyslnost k jmění vlastnímu i cizímu, to velmi ostře se odráží proti poníženosti a přímo proti podlízavosti vůči bohatším a lépe situovaným, zejména vůči úřadům, kněžstvu, šlechtě a měšťákům vůbec. Vynikající jednotlivci na venkově nebývají oporou a rádci spoluobčanů, nýbrž spojenci k potlačování svých spolubratří. Jak tu lze potom mluviti o stranách, když i základů občanského života se nedostává? Zde boj stran přináší s sebou jen ošklivé zjevy, není-li veden poctivě, zde spíše třeba dbáti, aby mravní a rozumový vliv jednotlivců hleděl překonati první překážky občanského pokroku.

(Příště dále.)

L. Tolstoj: Spása ve vás.

Ve filosofické jednotě dne 9. března přednesl *Vlad. Vašátko.*

Nová kniha Lva Tolstého jest dalším krokem na dráze jeho filosofie životní; neboť říká-li se, že filosofií jest vlastně život toho kterého myslitele sám, platí to dvojnásobnou měrou o Tolstém. Jest to pravý opak Spencera, jenž dílu svému již předem podkládá objektivní program logický. Díla jeho mají mnoho stejných rysů a myšlenek a teprve vnitřní zevrubnou analysí lze vystihnouti myšlenkový pokrok. I toto dílo je ve velkém vlastně jen zevrubné provedení a všestranné objasnění dřívějšího učení Tolstého o neodporování zlu násilím.

Tolstého pochopiti lze jen na půdě ruské a z tohoto podkladu ruského prostředí vyplývá také veškeren jeho význam filosofický, který touto dvojí stránkou chceme vystihnouti:

Předně jest to jeho vroucí touha, aby lidstvo přijalo a uvědomilo si jakýsi názor světový vůbec (od konkretního obsahu zde prozatím abstrahujeme) t. j. osobní zkušenosti jeho jako spisovatele a psychologa objevily mu ve všedním životě průměrného člověka rozervanosti a vnitřní spory. Život průměrného člověka zahrne se totiž slovy: slepý zvyk. Kolik lidí stará se vůbec o nějaký jednotný názor světový? Ve skutečnosti nepatrná menšina. Kdo však vážně život pojímá, kdo vůbec se nad ním zamyslí, stane se buď filosofem nebo sektářem, vychází-li od myšlení náboženského: neboť vyznání náboženské, znešvařené staletými pověrami a zvyky, nijak nemůže mu vystačiti. A tu právě přistupuje k osobním zkušenostem Tolstého také ruské jeho prostředí. Myslící totiž část lidu ruského ode dávna rozštěpovala se v nesčíslné sekty. Vždyť ruský mužík, jenž „to s životem myslil vážně", neměl po ruce nic jiného než náboženskou soustavu: to byla jediná filosofie jemu přístupná. Na jejím základě tedy on šel dále a dospěl vždy k novému učení, v tomto našem smyslu nové filosofii, čili jinak stal se sektářem. Osobní nálada rozhodla, vznikla-li sekta mystická či racionalistická. Vliv těchto okolností jeví se i na Tolstém. Od mužíků vzal si Tolstoj křesťanské učení a byl by se stal také jen pouhým neznámým zakladatelem sekty, kdyby od narození nebyl nic jiné, než ruský mužík. Zatím však Tolstoj poznal vzdělanost a civilisaci evropského západu, poznal také jinou filosofii, než věrouku lidu, a tomuto vlivu by přičítáme, že ač zůstal při křesťanství a Kristovi, nicméně počal je vykládati racionalisticky. A to jest ona druhá stránka, kterou vystihujeme jeho všeobecně filosofický význam. Tolstoj jevil ve spisech svých tu a tam silnou náchylnost k mysticismu, jehož stopu chceme viděti na př. v pojímání jeho lásky pohlavní, jako na př. v Kreutzerově sonatě se jeví. Ale na základě dalších spisů jeho a zejména tohoto našeho lze tvrditi, že Tolstoj mystikem není a že jím ani býti nechce, svědčí již nadpis jeho knihy: křesťanství ne v podobě nového učení mystického, nýbrž nové moralky. Názor světový Tolstého není zkrátka tedy mystický,

nýbrž ethický a racionalistický, třeba by jinak často mluvil a odvolával se na Krista a učení jeho. Jak Krista na základě moderní kritiky známe, nelze nijak viděti v něm pravého původce nauky Tolstého. Kristus nefilosofoval tolik jako Tolstoj. Výroky Kristovy v evangeliích obsažené třeba vždy pojímati předně se stanoviska přísně lokalního (na př. onu známou bezstarostnost evangelickou), a dále nesmí nikdy se zapomenouti, že Kristus pevně přesvědčen byl o blízkém konci světa. Patrno, jak se vzhledem k těmto dvěma zřetelům všecky výroky Kristovy, k nimž se Tolstoj odvolává, modifikují. Proto jsou také všecky důsledky a rozbory jeho zásady o neodporování zlu násilím, jež v tomto díle provádí, nejvlastnějším dílem Tolstého. Zřejmým ostatně důkazem našeho výkladu je již aplikace oné zásady na naše poměry a zevrubné vyvrácení námitek způsobem zcela rozumovým a vědeckým.

Již v předešlých ethických spisech vypravuje Tolstoj, že přemýšleje, jak by lidstvo dospělo všeobecné blaženosti, poznal ve Kristově kázání horském vhodné zevrubně vytčené zásady. Mezi jinými stejně platna tu byla zásada o neodporování zlu násilím. Ale dalším přemýšlením o společenském zřízení lidském zásada ta ukázala se neobyčejně významnou a důležitou. Ano pro sociologickou soustavu Tolstého hlavní. Provedením této zásady jest právě spis náš. Tolstoj spokojí se z pravidla jedním principem pro veškery své zásady různých odvětví své nauky. Jako jediný princip lásky pro život individualní, tak jediný princip neodporování zlu násilím stačí mu pro život společenský. Povrchnímu pohledu zdá se zásada ta chudou a nepraktickou, ale přesvědčíme se o opaku přečetše spis jeho. Neutuchla tu síla jeho umění, když založiti na ní dovede celý filosoficko-ethický systém.

Jasné a jednoduché v té věci učení Kristovo však záhy zastřeno a zkaženo bylo lidmi, kteří učení jeho zmocnili se za nástroj svého panství. Z učení Kristova byla učiněna celá soustava dogmat a řádů a nad to přijaty i vědecké názory doby tehdejší IV. století, kdy hlavně soustava vypracována byla, a tak sestaven celý korpus víry, vědy a filosofie, který od nynějška představovati měl učení Kristovo. Ustavily se církve, z nichž každá osobovala si nadvládí, pročež zase dále se štěpily v sekty nespokojenců a tak jeden omyl vlekl s sebou druhý. Učení Kristovo zatím nebyla nijaká dogmatická nauka, nýbrž ideál, který lidem ukazovati měl cestu k pravému blahu a štěstí. Ideál nedosažitelný, a toliko částečně každým jedincem tlivcem samým podle sil jeho realisovaný. Právě proto Kristus nepodal nijakých kasuistických předpisů, nýbrž zásady rázu po výtce negativního.

Zatím, jak již řečeno, křesťanství bylo znetvořeno a s ním i zásada ta pro většinu lidstva úplně zastřena, takže nyní všemi možnými způsoby a stranami je vypracována. Tolstoj zevrubně probírá námitky jejich odpůrců. Theologové po nejvíce odpovídali zásadám Tolstojovým vyhýbavě. Kdož přímo odpovídali, tvrdí dokonce, že násilí s učením Kristovým není v nijakém sporu, ano že ho nové zákon i žádá. Nepřímé vytáčky a odpovědi zdánlivé theologů ostatních Tolstoj rovněž podrobuje odsuzující kritice.

Podobně vedlo se mu u myslitelů svobodných. Ti viděli v tom dokonce z sadu nemravnou, ježto zlí prý musejí býti trestáni násilím. Zásada ta přivodí by prý poklesnutí civilisace a stav barbarství. Jiní viděli v něm utopistu a snílka jenž vůbec nezná historie a lidstvo jakémusi novému způsobu života učiti chce jehož oni, jakožto zastancové stávajícího řádu, ovšem obávati se musejí.

Zbývají věřící ostatní. Přirozeně ani tito nechápou pravého smyslu Kristova učení a lpějí na obřadech a pověrách, jež jim církev předpisuje, a v nich udržovati hledí, hájíc tím samu existenci svoji.

Na zázracích ukazuje Tolstoj, kam až zaslepenost dospěti mohla: pravo učení totiž nemá dotvrzovati život sám, nýbrž zázraky. Jakoby prý ohnivý jas nad hlavou člověka dokazovati mohl, že mluví pravdu.

S tohoto stanoviska svého Tolstoj naprosto zavrhuje dogmata a obřady církví všech a dokazuje, že pravé křesťanství vůbec nijaké církve nemůže býti předmětem, nýbrž zůstává to jen snažením individuálným. (Mimochodem poukazujeme na úplnou analogii pokud negativnosti příkazů se týče s názory Spencerovými, Sociologie, kap. 19, a pokud individualnosti víry, k známému požadavku socialistických stran politických).

Mluví-li Tolstoj o náboženství, musí také vyvraceti názor, jenž je a priori zamítá, považuje je za věc překonanou a odbytou. Tolstoj stojí tu na stanovisku řekli bychom positivním t. j. respektuje existenci a vykazuje mu účel sestavovati světový názor jednotný. Jako tento se mění s vývojem lidstva, tak i náboženství měniti se musí. Učenci chtějí místo náboženství postaviti „lásku k lidstvu". Ale to jest pojem čistě imaginarní, analogií vzniklý, beze všeho realního podkladu. Neboť „lidstvo" je pojem tak obsáhlý, že o lásce k němu nelze mluviti. Já mohu milovati toho, onoho jednotlivce ale nikdy lidstvo. Je to jen abstraktní pojem.

Lze li realisovati nauku Kristovu jen životem samým, blížícím se jeho ideálu, nastíněnému v kázání horském, jest pochopitelno, že odpor skutečného života se životem, jak jej Tolstoj žádá, velmi se zvětšil. Odpor je nyní tak akutní, že nauku Tolstého nelze přijati beze změny veškerého dosavadního způsobu života.

Příkladem rozporu života a citu křesťanského jest Tolstému existence války. Ve dvou se zápalem psaných kapitolách vypisuje Tolstoj zevrubně všecky hrůzy a protismyslnosti této instituce. I tu pak vyvrací racionalisticky všechny možné theorie v její prospěch uváděné. Válka a militarism moderní ukazuje Tolstému jasně všecku brutálnost moci. Nad to pak individuum podrobeno všeobecnou povinností brannou zákonům a moci státní, a možnost vlastního sebeurčení jemu úplně vzata. Každý je přinucen podporovati stávající řád společenský, byť mu protismyslnost jeho sebe více bila do očí. Všeobecná branná povinnost ukazuje každému nad slunce jasněji kořen vší státní existence t. j. hrubé hmotné násilí. Jen násilným potlačením jednotlivců mohou státy vůbec ještě existovati. Ale žádnou vládu nelze srovnati se životem křesťanským a duchem Kristovým. Každá nutně zakládá se na násilí, pravém opaku úhelné zásady o neodporování zlu násilím.

Proto na př. i kdyby dnešní socialisté a kommunisté atd. zvítězili, přece násilí potrvá dále; neboť vítězství předpokládá podmaněné. Z tohoto kruhu není východu, leč zásadou o neodporování zlu násilím. Jakmile to všeobecně pronikne, sřítí se celá umělá klenba aktuelní společnosti, na násilí založená. A aby tento pokrok a vývoj vysvětlil, přijímá Tolstoj trojí fasi v životě lidstva. Fase ty (život animálný, sociálný a universální) jsou příliš apriorní a povrchní a my jen pro úplnost mimochodem se jich dotýkáme, dokazujíce tím de facto, že theorie Tolstého i bez nich zcela dobře se obejde.

Zkrátka třetí fasí jest Kristovo pojetí života, zakládající se na zásadě o neodporování zlu násilím, jejížto provedení na dále nepotřebuje ani vnější formy státní a vládní, ani institucí soudních vůbec. Teprve nyní po 1800 letech docházíme jasného pojmu a úplného porozumění onoho učení Kristova, ač lidé bojí se pravého stavu věci, bojí se jakékoliv změny stávajícího řádu. A není věru divu, když od kolébky až do hrobu stále suggesci i zevní mocí jsou udržováni v bludu o nutnosti stávajícího zřízení společenského. Mluví-li o krocení zlých, vypadá to, jakoby právě vládnoucí byli dobří a podrobení zlí, kdežto naopak činí okovy a vězeními lidi ještě surovějšími.

Podobně vyvrací Tolstoj námitku, že bez státu nebylo by společenských zřízení pro všeobecný prospěch. Právě naopak od konce století předešlého všem podnikům ve prospěch blaha všeobecného státy překážejí na př. potlačení trestů tělesných a moderní otázky sociální.

Bojechtivost pak u národů evropských dávno již utuchla, pobíjení lidí již dávno nám přestalo býti ctností.

Není nám bohužel možno stopovati Tolstého v těchto zajímavých a hlubokých jeho vývodech a jen zcela všeobecnými rysy několika musíme rozbor díla doplniti.

Křesťanské pojetí života, jakmile jednou se vyskytlo, neutuchne již, nýbrž bude stále více působiti v lidstvo, až toto si je uvědomí úplně a jasně, načež pak nesnese již sporu praktického svého života, na slepém zvyku založeného, s touto pravdou vnitřní. Také vnější tlak hmotný k tomu bude přispívati, neboť organisace společnosti, založené na násilí, která prvotně měla zabezpečiti život společenský a rodinný, dospěla k úplné negaci těchto prospěchů. Dnes není mezi oběťmi jednotlivce vůči státu, a prospěchy, které mu z toho plynou nijakého již poměru. Přechod ten neprovede se hromadně a násilně, nýbrž tiše a po jednotlivcích ale tím jistěji. S otevřenými nepřáteli stát otevřeně bojuje, násilím proti násilí, ale proti křesťanům je se svou mocí v koncích: ti zásadou svojí o neodporování zlu násilím všelikou moc jeho vůbec ignorují a příkladem tím působíce, boří nejvnitřnější jeho základy. Veškerá indicia této lepší budoucnosti lidstva Tolstoj konkretními případy zevrubně uvádí.

Revolucionáře vláda buď zastraší, potře, nebo koupí, nebo i oklame, fanatické sektáře získá pověrami, ale křesťana, jehož nekoupí, jehož nezastraší, jenž z trestů ničeho si nedělá? A když jej dá popraviti, jaké v tom pro ni samu nebezpečenství, když by rozhlásilo se, že pro Kristovo učení byl zahuben.

Vzrůstající uvědomění křesťanského života působí vznik všeobecného v e ř e j n é h o m í n ě n í, jež jednou schopno bude zrealisovati život ten. Jakmile pronikne zásada o neodporování zlu násilím, uskuteční se království boží na zemi: nebude kdo by násilí konal a tudíž, kdo by je trpěl. Že to není planou utopií, dokazuje fakt, že vlády a státy vlastně neexistují násilím, nýbrž v e ř e j n ý m t í m t o m í n ě n í m lidstva. Vůči tomuto by násilí jich vůbec nebylo možno, neboť neměly by po ruce nástrojů k jeho provádění nutných.

Viděli jsme, že křesťanská zásada Tolstého neodporovati zlu násilím jest ovšem něčím docela jiným, než by se na prvý pohled zdálo. Jeho neodporování zlu je vlastně i g n o r o v á n í moci a násilí. Kdo násilím proti násilí bojuje, ten klade na násilí své, a když zvítězí, bude vítězem, a odpůrce jeho podmaněným otrokem.

Zkrátka stav násilí potrvá a za nějaký čas podrobený se vypne nebo i s jiných stran přijdou boje nové a tak bojům nebude konce.

A kdo tím trpí?

Nikdo jiný, než ona zápasící i n d i v i d u a. Ale já mohu násilí ignorovati. Může se pak státi, že trpím, ale n e m u s í, kdežto za stavu nynějšího nevyhnutelně m u s í m t r p ě t i. Ostatně nyní lidé došli již takového stupně vývoje, že násilí již na denním pořádku není a nepovažuje se již za ctnost a hrdinství atd. potkávajíc se s odporem a nechutí.

K tomu ostatně, věří Tolstoj, nutně dojde a co dnes vyjímkou, stane se pravidlem, co já budu dělati, opakovati budou jiní t. j. n i k d o z n á s n e b u d e o d p o r o v a t i z l u n á s i l í m, důsledně také nikdo násilí vůbec konati. Tak že na tomto konečném stanovisku a v tomto ideálu Tolstého nebylo by možno psáti na př. román jako Santa Lucia a hlásati thesi: násilí za násilí. V tomto světle by to byl non-sens. Nebude násilí a proto nebude ani třeba ani vůbec l z e je také konati.

Když s těmito důsledky (a ty právě v knize jeho zevrubně vyvozeny) nauku Tolstého považíme, tu pak nelze říci s Andrejevským, že by Tolstoj hlásal nějaké

sebeobětování (Naše doba 1894, 185); nikoli sebeobětování: s e b e p o t v r z o v á n í hlásá Tolstoj a nauka jeho nic není, než ironickým se (třeba ne úmyslně) podrobením zásadám Kristovým, vlastně vypjetí sebe — individua — nad celek. Já neodporuji zlu, poněvadž Kristus tak učí, tedy poněvadž uznávám já tak za dobré. Kdybych se podroboval moci a konal jako ostatní násilí, na němž společenský stav přítomný založen jest, tu nebyl bych křesťanem.

Já uznávám, že býti křesťanem více váží, než mocnosti světa, já uznávám, že ty jsou jen pomíjející a dříve nebo později samy se rozpadnou a beze stopy zaniknou.

Proto, ačkoliv stav přítomný ještě mi odporuje, ba právě, že ohromná většina holduje evangeliu násilí, budu j á h o l d o v a t i e v a n g e l i u lásky, nebudu zlu odporovati násilím, budu násilí vůbec i g n o r o v a t i. Možná, že při tom bude mi trpěti příkoří, ale moralním vítězem jsem já a jsem bez toho jen pionýrem budoucího stavu lidstva, kdy asi toho mravního vítězství pak nebude třeba!

Snad naznačily jsme tím poněkud jádro zásady neodporování zlu násilím a ukázali, čeho v knize Tolstého hledati jest. Nijakou v pravdě nauku mystickou, než celý filosoficko-sociologický systém. Připadá nám tu historická paralella s Baylem, jenž z vědeckého pochybování k víře dospěv, přece právě ve prospěch tohoto vědeckého pochybování psal ohromný historický a k r i t i c k ý slovník a tím theoreticky neuznanému rozumu prakticky na nohy pomáhal. Podobně Tolstoj v theorii neuznává individuum, které mu jest ničím a má se na cele podříditi vůli svého Otce, ano ztráceti se takřka ve věčných pravdách Kristových, z nichž hlavní a základní: neodporovati zlu násilím. Jakkoliv se tudíž učení jeho zdá uničením individua, sebeobětováním, resignací atd. v podstatě jest to k l a d sebe a není tu síly potřebí k sebeobětování a sebeničení, nýbrž k tomu, abych dovedl postaviti se na vlastní nohy a měl o d v a h u násilí ignorovati.

* * *

Křesťanství Tolstého nicméně trvá při tom náboženstvím lásky; možná, ano věříme, že to byla původní jeho podoba: proto přece je nám křesťanství lásky moderních mysliteľů ruských a norských zcela originální. Je nám originalním po tolika staletích bludů, lží a násilí. Je nám originalním po tolika staletích muk a útrap. I nám Čechům je originalní zase učení slavného a zapomenutého duchovního původce nešťastné Jednoty bratrské, genialního Petra Chelčického.

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Nové knihy lyrické původní.

Referuje *Jiří Kardsek*.

IV.

Šťastněji než p. Ant. Klášterský šel ve stopách Coppéových p. Antonín Sova již v „Realistických slokách“ (1890). Nezůstal však pouze při Coppéovi. Je sice jeho vliv patrný i v nejnovější knize p. Sovově, „Soucitu i vzdoru“, v číslech jako Tichý dům, Když zemřela školačka i j., ale od první knihy učinil básník rozhodně pokrok, vypracoval se k samostatnosti a je teď zajímavou individualitou literární. Šťastný krajinář, impressionista, básník nejjemnějších, nejsložitějších a nejzazších nuancí psychologických snažil se u nás p. Sova po p. F. X Svobodovi realisovati jeden z kategorických požadavků Verlainovy Poetiky:

„Car nous voulons la Nuance encor,
Pas la Couleur, rien que la nuance!
Oh! la nuance seule fiance
Le rêve au rêve et la flûte au cor!“*)

(„Neboť my chceme odstín ještě, ne barvu, nic než odstín! Oh! odstín jedině snoubí sen ke snu a flétnu k rohu!“)

Nechci říci, že ideál této poesie, určující a vymezující nejsubtilnějšími a nejposlednějšími vjemy stav duše, pan Sova úplně realisoval. Asi tak na př. jako Paul Verlaine v cyklu „Paysages belges“ v knize „Romances sans paroles“ (str. 23.—38). Ale přiblížil se, ve třech neb čtyřech nejšťastnějších číslech své knihy, této poesii ne sice rozlehlých linií a v neznámou šíři probořených a prolomených obzorů, ale poesii malého plátna, nejdrobnější malby, nejvtíravějšího a nejostřejšího v hladké graciesnosti prolnutí a prostoupení vyhlédnutého koutu a záhybu. K pochopení poesie takové třeba ovšem zase čtenáře stejně jemného, podrobného a bohatého jako jest autor sám, čtenáře stejného smyslu a zájmu pro duši krajiny, jaký má autor, stejně jímaného jejími barvami, vůněmi a tóny, čtenáře-umělce slovem. Starší básníci ovšem také reprodukovali přírodu. I v nejjemnějších detailech. Victor Hugo na př. Ale je rozdíl mezi nimi a mladou školou krajinářskou. Stejný asi jako v malířství. Vezměte krajináře tak ctihodného dáta jako je p. B. Havránek a srovnejte jej na př. s Chittusim, abych nemusil jíti hned k nejmladším. P. Havránek s úžasnou pečlivostí vykreslí a propracuje každý lístek, každou sněť, nestará se však o náladu krajiny. A Chittussi? Vez-

*) Paul Verlaine, Jadis et naguère, báseň: Art poétique.

měte jeho večerní pohled na Paříž! Zde jsou také nuance na př. jemná barevná stupnice trav, ale to všecko zde není k ničemu jinému, než aby v duši vaší rozvučelo a vyvolalo stejnou náladu, jakou cítil malíř-básník, když se díval na večerní Paříž. P. Sova je také básník přírodních detailů, ale nezapomíná, aspoň v nejlepších číslech své poesie, na celek, kresle část. Vyvolávaje vzpomínku na detaily vrací čtenáři duši celé krajiny, podporován šťastnou ostrostí a přímostí svého postřehu, jenž mu uvědomuje každou vypjatost a tvrdost linií stejně jako lichotnost odstínů a zvlnění a ukrytost záhybů a koutů, jenž mu dává, slovem, viděti i „le mouvement dans la couleur", pohyb v barvě.*) Nejlépe se daří p. Sovovi stavy polosnu, roztěkavého a rozlitého snění, v neurčitu se vlnícího. Zde nahodil a skizzoval básník jemná a krásná čísla, jako je Samota, V rákosí a j. Méně se mu daří genry. A nejméně reflexe. Vůči této části (doznávám, že povážlivě značné) knihy páně Sovovy, kde diskutuje nejrůznější otázky společenské, humanitární a patriotické, jsem dokonale disgustován. Jakoby se zde p. Sova nutil do něčeho, k čemu síly jeho nestačí. A zde také podléhá naprosto šabloně. Fráze, jichž používá, ozvou se nejčastěji plechově falešným zvukem (na př. Klam, Ó nemysli . . ., Stará a nová Praha). Vidíte hned: básník snaží se pracovati něco mimo svůj talent, oblékl na sebe kostym, v němž mu není volno. Snaží se rozhlížeti co nejšíře, ale zrak, vězněný před tím drobností detailů, vypovídá mu službu. Možno, že je to teprve kvas, jenž je známkou, že talent básníkův rozvine se v budoucnosti v jiném a obsáhlejším poli než je poesie náladová, ale zatím nemožno než konstatovati básníkovo trapné tapání a kolísání na nezvyklé jemu půdě.

Stejné možno konstatovati též při jiném básníku, p. J. S. Macharovi, specielně při jeho „Podzimních sonetech", jež jsou nejslabší ze sonetového cyklu a nejslabší publikací páně Macharovou vůbec, ač u p. Machara nejsou to nejisté kroky první chůze na neznámém terrainu jako u p. Sovy, ale třesavé a jako zlámané kroky chodce dlouhou chůzí znaveného. V „Podzimních sonetech" p. Machar jen paběrkuje. Leckde ozve se i ten „výstřel z děla", o němž básník ironicky mluví v „Sonetu o dějinách sonetu", vyrazí kouř, zaduní rána, ale zda ostrá či slepá neviděti — pro samý kouř. Tak Sonet pro přítele, Sonet recept etc. Většinou však vládne v knize monotonnost vytrvalých podzimních dešťů, ve splývající šedi dne bez jitra a soumraku, spleen, nuda, zhnusení všeho. I formálně je básník povážlivě vyčerpán. V předešlých knížkách dosti šťastně rozlil starý kov sonetu a lil z něho vždy nové a nové tvary. Nebo vracel se k formám sonetu dávno již zapomenutým, rozmnožuje na př. teď přesně stanovený počet sonetových veršů ze čtrnácti na patnáct, po příkladě italských básníků v době Danteově (t. zv. soneti ritornellati). Ale v „Podzimních sonetech" vládne celkem i monotonie formy. Doufám však, že jimi básník již nadobro vybředl z nechutnosti, jakou byla celková koncepce jeho „jarních", „letních", zimních" a „podzimních" a snad i „ranních" a „večerních" a „svátečních" a „všedních" sonetů.

Pan František Pečínka nám svým „Sešitem veršů" odevzdal zatím jen poetickou visitku. Je z povolání malíř a malíře viděti jest na všech těch verších básněných „při bledém dýmu cigarety", s jistou nonchalancí, ale leckde se skutečnou uměleckou vervou. Pan Pečínka nevyspěl ještě na samostatného umělce. Je silně dosud ve vleku jiných, nejsilněji pak poplaten

*) Sainte-Beuve o Goncourtech. Viz román „En 18 . . .", Histoire d'un premier livre, str. X.

jest jednak p. Macharovi (tam, kde se snaží nastrojiti pósu vším zhrdajícího cynika), jednak p. Sovovi (v krajinářských partiích knihy). Vlivu cizích literatur jsem nepostřehl, aspoň ne přímého, neboť má-li značný podíl na př. na „Náladě" ze str. 35. Rimbaud a na „Stromech" ze str. 46. ještě značnější Rollinat, zná tyto básně p. Pečínka zajisté jen z překladů p. Vrchlického. A jistě i „Vzpomínka" na str. 36., v níž jsem rozpoznal původní podklad Coppéův, jest imitována dle překladu. V příští knize páně Pečínkově, již autor na obálce přítomné publikace slibuje, přál bych si čísti jen p. Pečínku. Pak i publikace jeho bude srovnanější, čistší a výraznější než teď, kdy jest jen rendez-vous několika našich i cizích autorů, kde hostitel, jak přirozeno, ze skromnosti musí stále . . . ustupovati do pozadí.

Báseň pana Ludvíka Lošťáka „Tři noci u mrtvoly" netěšila se valným sympathiím kritiky. Kamenem úrazu byla mu asi ne tak báseň sama (v tom vzhledě byl by se, po známých zkušenostech, panu Lošťákovi jistě prominul i sebe horší produkt!), jako spíše doslov „O sloce dissonanční", kde si pan Lošťák dokonce dovolil i několik nepřímých invektiv na bohy českého parnasu. Nechci zde hájiti práce páně Lošťákovy, ač byl bych tomuto autoru přál více respektu se strany těch, kteří práci jeho prostě s posměchem odmítli, nediskutujíce knihu ani do té míry, v jaké diskutovali současně i práce stojící naprosto pod prací p. Lošťákovou. V opposici proti panujícímu směru literarnímu stojí pan Lošťák vytrvale stranou, neúčastně se všeobecného ruchu. Vidíte to již na antikvovanosti jeho slovního výrazu, na hranatosti a baroknosti formy, která jakoby se byla úmyslně zřekla všech výhod a vymožeností současné veršovnické tvorby, než aby se jí několika koncessemi a ústupky akkomodovala a přiblížila. Pan Lošťák miluje široké, majestátní fráze, vzepjaté a uvolněné rhytmy, ale pro barvu, pro náladu nemá naprosto smyslu. Je samá mlha, mrazivá, šedivá a olověná „londýnská" mlha, pod níž jakoby všechen život se zdusil a utlumil. Pan Lošťák ve svém doslovu vykládá sice pěkně, jak by se dala poesie reformovati hudbou, ale jeho báseň neučinila k tomu ani nejslabšího náběhu. Je naprosto nehudební. Walt Whitman, autor básní Leaves of Grass, třebas „zničil naprosto veškeru rhytmickou jednotu básně", je daleko hudebnější, než myslí p. autor. A třeba to leckde bylo vskutku jen moře nerythmického a divokého chaosu, poplašené, neurvalé a prudké bubnování k útoku (na př. „Zavzněte, bubny, zavzněte!"). To, co praví pan Lošťák o rýmování pro rýmování à la Swinburne, má sice svou správnost, ale dávati rým do klatby nebo obmezovati jej na poslední úložku v nejotřelejší podobě ukončovati „dissonanční sloku" proto, že tu a tam některý Mr. Klinkal-Cinkal domácí i cizí si zaklinkal, nemá zase naprosto smyslu. Tvrditi, že rým „ubírá myšlenkám síly, stručnosti a plastičnosti", také nelze jen tak zhola; je sice pravda, že na rým se mnoho nahřešilo (i u nejlepších básníků, dodávám), ale zase je pravda, že právě rým to je, jenž dodává verši reliefnosti. Rým není než pokračování a prodloužení rythmu, ale pan Lošťák ze samé horlivosti pro rhytmičnost a hudebnost verše málem by z poesie vyeskamotoval to, co její harmonii vlastně podporuje. Ale slovem již: v doslovu básník troubí k útoku na staré formy, ale děla, jež potom v básni samé proti nim vyvezl, nejsou solidní, těžké kusy, jimiž by se dala bitva rozhodnout, ale opotřebené a obstárlé, odbytého vzoru, jimiž básník svedl jen několik výstřelů na slepo. Ne v pevně sražených řadách kráčejí šiky jeho útočných a válečných slok, vlekou se a plouží stařecky těžce, váhavě, pod dusivostí věčného přítmí vše prosakujícího svou ustálou šedí, v jednotvárnosti pláně, jako v zlomení a zdep-

tání všech sil. „Tři noci u mrtvoly“ jsou, slovem, nezdařený pokus. Prohraná bitva. Sebe benevolentnější kritika knihy nezachrání.

Lze-li u p. Lošťáka mluviti o pokusu, byť se i nezdařil, nelze u nejnovější knihy páně Vrchlického než konstatovati naprostou šablonu. „Potulky královny Mab“ jsou nesystematickou snůškou poesií psaných mezi lety 1890—1893. Již titul vyznačuje a omlouvá chaotický ráz knihy. V doslovu pak doznává p. autor sám, že v knize jeho jsou „barvy bledší než jest jeho zvykem“, ale že jako každý tvůrčí duch i on má rád chvíle, kdy si může odpočinouti a kdy se obmezuje jen na libovolné sbírání po poetické dílně roztroušených třpytných třísek zbylých tam z děl velikých aspirací. Tím, že p. Vrchlický sám doznává, že v jeho knize jsou „slabší barvy“, mohu hned říci, že je přítomná kniha ještě slabší a chudší než všechny předešlé. Neboť hlavní, co pan Vrchlický dosud dokázal, jest u něho barvitost a sytost plné fráze, virtuosita, s jakou jí dovedl používati. Je to šťastné dědictví po Victoru Hugovi. Victor Hugo také neměl myšlenek, měl jen barvitou mluvu.*) Ani Daudet háje ho proti Zolovi, více nemohl na jeho obranu uvésti, než že vynalezl mluvu prudkou, plnou zvučnosti a barvitosti, jedinou, jež může tlumočiti vášně a zobrazovati naši rozháranou společnost, naši shnilou civilisaci**) Teď, kdy pan Vrchlický odkládá ponenáhlu (a v „Potulkách královny Mab“ básník se sám k tomu přiznává) barvu za barvou, kdy umdlévá fantasie jeho spokojujíc se jen opakovanými a zvyklými kombinacemi vždy těchže barevných tónů, knihy jeho nemohou působiti než dojmem vyčerpaného a mdlého, sesláblého a znaveného a tím ostřeji pak zjevují se, pod slabým nátěrem barevným, všechny nedostatky jeho poetického díla, jež jindy silná vrstva nanesených barev dovedla zastírati. Jeden nedostatek vytknu hned. Je to snad můj personelní dojem, ale nemělo by smyslu, abych jej proto potlačoval. Zdá se mi, že jest jistá míra, až po kterou básník může odhaliti svou myšlenku, že jest určitý počet čar, jimiž ji může vyrýsovati. Jde-li dále, překročí-li ten vymezený počet, skizzuje-li a odhaluje-li ještě přes míru, ničí illusi čtenáře, zabraňuje mu uhadovati a z pověděného si domýšleti, spolupracovati zkrátka, na díle, a dává mu cítiti jakousi prázdnotu vnitřního pod přeplněností vnějšího. Měl jsem ten dojem vždy při četbě některého z verbalistů. Autor mi řekl vše, neutajil ničeho, nemám interessu pro to, co nechal pro sebe. A já mám vždy interess jen pro toto poslední. Ne to, co dal, ale to, co skryl a co bych rád si na něm vlastním přičiněním dobyl, mne dráždí. Poe ve své „Filosofii básnické tvorby“ blíží se mé myšlence mluvě o „obsahu mezi řádky“ jako nezbytném požadavku díla uměleckého. Žádá, by každé dílo básnické mělo byť sebe neurčitější spodní proud hlubšího významu, přemíru tajemného, mezi řádky vysloveného smyslu. Ale pan Vrchlický, zapomínaje na Vischerovo „Dunkel ist das Merkmal aller Erhabenheit***), vyslovuje všechno, objasňuje všechno určitými slovy, sblíženými

*) Viz E. Fagueta „Etudes littéraires sur le 19 e siècle“, Brunetièra, jenž nazývá myšlenky Victor Hugovy prázdnými „lieux-communs“, též vtipnou poznámku v Goncourtově Journalu, že Victor Hugo neměl ovšem myšlenky, ale obrazy, Zolovy polemické črty, studie Hennequinovy, Rodovy etc.

**) Souvenirs d'un homme de lettres.

***) Srovnej bohaté poznámky Schaslerovy Ästhetiky. I. díl, str. 35., kde tento obmezuje Vischero „Dunkel“ na „jene Dämpfung des Lichts, welche die Umrisse der Gegenstände verundeutlicht und diese dadurch grösser erscheinen lässt, als sie wirklich sind. Lze skoro říci, že v nepověděném leží největší krása poesie, že v nepověděném rozkládá se její absolutní říš. To, co se vysloví, jest jen prostředkem k tomu, aby se vyvolalo a přiblížilo napovědění, tušené a uhadované, nikoliv cílem a koncem poesie.

a zkoumatelnými liniemi, za nimiž není pro mne interessu. A proto, abych mluvil zase s Poem, nemůže na mne působiti než dojmem jisté tvrdosti nebo nahosti, urážející oko umělecké. Poněvadž, dodávám, je prázdno mezi řádky vyslovivšími všechno, mrazem čišící prázdno, přerušená spojitost, oddělenost vzájemná, měnící báseň v šik studeně šedých, mrtvých veršů.

A teď, kdy jsem určil své stanovisko k nové knize páně Vrchlického, mohu skončiti. Co bych z knihy dedukoval? Mám lichotiti panu autoru na př. že nálada jeho „Nevermore" je velmi slušná nota v koncertu jeho poetického díla? A že by se mi byla jeho pohádka o „kováři a smrti" rozhodně líbila, kdybych ji byl mohl čísti na př. s illustracemi Schwaigerovými? Či mám snad p. autora pohoršiti doznáním, že jeho „delikátní" a v nejjemnějších rosách a vůních „sněné" „postavy" a „postavičky" (Miranda — Hurisky — Předměstí) mne nechalo naprosto chladným? A že se mi ani ta „rozkošná" „Sněhulka" nelíbila? Ba ani píseň à la:

„Beránky plují po obloze,
měsíček jede v zlatém voze" etc. (Str. 43.)?

Či mám říci, že se sice „Skřítek v nebezpečí" dobře hodil k illustraci v „Zlaté Praze", ale že se méně dobře hodí do cyklu „Féerie" v „Potulkách královny Mab"? A že mne ani „Pohádka o modrém lotosu", jež je skoro jako vypadlý list z některé páně Zeyerovy publikace, ani trochu neupoutala? Ba že mne ani nebavila bizarní typografická úprava „Dvojí eklogy o Orfeovi a Eurydice", a že mne při ní napadaly vůbec všelijaké a ošklivé myšlenky?!

Ale nechám již těch mrzutých detailů, neboť pan Vrchlický praví sám v epilogu, sedě nad knihou k tisku připravenou, že

„za každým lidským dílem hned se šklebí
ďas výsměchu a ironie hrubé,
jenž z křídel rajky peří rve a škube,
ďas neúmorný té moderní hlízy
tu v masce skepse a tam analysy" —

a já chci býti způsobný a zavru tedy raději knihu páně autorovu, nepohoršuje dále lidí „dobré vůle".

Pan Jaroslav Kvapil je tak trochu Vrchlický v miniatuře. V „Růžovém keři", kterému ostatně milerád vzdávám zaslouženou čest, odbočil od svého vzoru nejsilněji a zde má také nejlepší věci. Je to všechno sice jednotvárné a monotonní, jako variace vždy téže Moréasovy básně „Tes mains semblant sortir d'une tapisserie",*) ale je tu jistá noblessa výrazu, již dlužno respektovati, hudba verše, a jemné ryze umělecké zladění barev, třebas v mnohém případě nebylo to nic více než mrtvá běl a schřadlá růžovost padělaných kostelních lilií a růží. V „Padajících hvězdách" paně Kvapilových nevidím nic než lehkou pěnu a šumný kvas, v ostatních publikacích pak, jež následovaly po nich, šablonu (Reliquie), kde není bombast (Básníkův denník) a trivialnost (Tichá láska.) Vše to, co skondensováno nacházím teď v knize, již poslal p. Kvapil po dvouletém odmlčení zase na literární trh, v knize s tak hrdým nápisem a s neméně hrdou, jako ješitnou předmluvou, jež však celá není než nad jiné výmluvným dokladem k pravdě, že p. Kvapil je se svým talentem a se svým uměním v povážlivých koncích. „Liber aureus", kde jest jediná slušná báseň, prolog „Slunce", ukazuje celou vyčerpanost a mdlobu básníkovu. Pan Kvapil se stále a marně nutí do povzneseného a hymnického tónu, ale hlas mu při tom trapně selhává. Chápu teď, po pro-

*, Jean Moréas, Les Syrtes, str. 29.

čtení knihy paně Kvapilovy, nechuť, jež se zmocnila některých kritických myslí z lyrické tvorby milostné, jak se v přítomném okamžiku presentuje, nechuť, která pronikla též jednoho z mladších k energickému a snad i bizarnímu výroku:

„Je veux, plus que l'Amour, admirer la Beauté
Pareille à la mer blanchissante".*)

Panu Kvapilovi je láska = nekonečné štěstí, triumf, božství. Milenka je mu = zázrak, Madonna, bohyně. A to je vše. To rozpředl nechutně na celou sbírku šablonovitého veršování. Více nepodává než tento mělký, cukrově usládlý názor památníkového poety. A při tom hýří v pravé orgii nejnemotornějších naivností a nejkonfusnějších nesmyslů a sottis. Na str. 105. na př. ujišťuje zcela vážně svou milenku, že ji „ani v hrobě (!) nesklame." Jinde vine ji na bouřná prsa, milenka vchází v jeho srdce, básník pak klečí u její nohou, modlí se k ní jako k Madonně a pak ji nese (Madonnu!) k nebesům na křídlech (!). A to všechno v jediné básni (str. 15.—17.)! Stejně v „Triumfálních slokách": V Katedrálu básníkovy duše vchází milenka. Ve třetí sloce je básník s milenkou jedinâ bytost a „duše zmizela". Ale na konci básník cítí zase milenčinu zářnou bytost pláti svou duší (která přece před tím „zmizela"!) V „Zázraku" ujišťuje milenku, že její „srdce" změní „do červánků" a její „duši" „do lilií". A pak oba odejdou nekonečnem v hrob — milenčina srdce, a lidé „celé věky" je budou „vzývati a k nim se modliti." Ale hned v následující sloce se praví, že „svět neuvěří nikdy, že byli, a že nepochopí nikdy, že mohli žíti." (!) Ale tato „nesrovnalost" básníku nevadí. On se z rozkazu krásy stane — srdcem milenčiným, a tato pak bude pochována v hrobce jeho poesie. Jinde ujišťuje básník svou milenku:

„Ó věř mi, dítě, růže neuvadne,
již bílá ruka Tvoje držela",

ale hned na to praví zase, že jsou mu milé

„ty svadlé růže, jež jsi v ruce měla."

A opět jinde, na téže stránce je mu „líto", že jest jeho píseň „chudá", ale ve druhé sloce na to již vkládá svou píseň v milenčinu slávu „jak do vavřínů démant veliký." (Str. 72.) Atd. atd. Těžko pak p. Kvapilovi uvěřiti, když vás na str. 38. ujišťuje, že paní Helena Modrzejewská dovede nejen pěkně hrát, ale dokonce i „lidstvo obrodit i hrobem nad posledním", stejně jako když na str. 24. čtete, že p. Vrchlický nejen je „synem Hellady" a „bratrem středověku", ale dokonce i „velkým otcem zářné doby příští." Bylo-li řečeno nedávno kdesi, že stará forma myslí i za básníka, je to snad velmi vtipné, ale dá se to těžko hájiti při básníku, jakým je p. Kvapil. Kdyby byla „stará" forma za něho myslila, nebyl by jistě napsal svrchu uvedené (v nejskrovnější anthologii) nesmysly, jako byl by stěží umísťoval stále mroucí slavíky na balkony a nadšením pějící (!) Madonny do komnat milenců, kde voní stuchlý balsám jich srdcí etc. Jest ovšem odvážno vyrvati z prérie chaosu něco nového, nezkroceného, nedobytého a nepodmaněného, a jako na neznámém a nezvyklém oři honit se neznámými, nezvyklými, nepopsanými, na mapách nevymezenými a bezejmennými planinami. Ale skoro se mi zdá (a je to zase jen skromný osobní náhled pisatele těchto řádků), že je lépe, aspoň pro umění, sraziti vaz v pokuse o něco nového, než dle receptu zmíněného pana kritika pohodlně stlívati a prohnívati — doma za kamny. Neboť to už je tak manií umělce, jenž se

*) Raymond de la Tailhède.

vážně dívá na svůj úkol, že vždy touží dokázati něco neudělaného a nenapsaného, byť to bylo sebe absurdnější, jako asi van Beers namaloval jednou na obrovském plátně nic více a nic méně než zcela obyčejný prkenný plot, poněvadž se mu před tím řeklo: To nejde!

A jen z toho důvodu také respektuji básně p. X. Dvořáka „Sursum corda", poněvadž přinesly aspoň z rukou kněze (a to katolického!), něco dosud neudělaného a nenapsaného. Pan Dvořák překvapil vůbec. Zcela přirozeně. Co se u nás dosud pod jménem „katolické" poesie tisklo a co se tak horlivě ve „Vlasti" a jinde propagovalo, bylo tak zdrcující převahou ubohé a nízké, že přišel-li teď básník, který vedle formální hotovosti přinášel též umělecký vkus a celkem pozoruhodný talent básnický, nemohlo býti jinak, než že v tak kontrastujícím dojmu zjevil se ve zvláště příznivém světle. Dívám-li se na „Sursum corda" bez toho enthusiasmu vysvětlitelné jinak radosti, vidím, že p. Xaver Dvořák nad běžnou naši produkci sice nevynikl do té míry, aby byl oprávněn enthusiasmus, jenž ho vítal, ale že má tu několik čísel, tři nebo čtyři, čisté a hotové kusy, jež patří k tomu lepšímu, co poesie česká v posledních letech stvořila, a co rozhodně je nejlepším z toho, co dosud umění českému s katolické strany bylo podáno. Jsou to hlavně „Porta coeli", „Věčná lampa" a „Včely", méně již některý z marianských sonetů, kde se jeví únava a vyčerpanost. S psychologické stránky kniha páně Dvořákova ovšem neupoutá. Vše je zde hotovo, vše jest dáno a uzavřeno, hned, jak otevřete knihu. V knize není evoluce, rozvoje, postupu. Básník je prostá duše a básnil své poesie asi tak, jako maloval středověký mnich barevné iniciály v kancionálech a misálech. Nebylo u p. Dvořáka nikdy duševních bojů (třebas tu a tam jakoby na to nesměle narážel, viz na př. In amaritudine, Nic víc! etc) Nelíčí vám p. Dvořák tedy, jak se propracoval k nynějším svým názorům. Jakoby by byl nikdy nestál mimo katolictví. Jakoby duše jeho stále sevřena byla v kruhu týchž názorů, týchž dojmů, týchž pocitů, jakoby nebyla nikdy pila z jiných studnic, než z těch, z nichž nyní pije. Jeho poesie je stálé „hosannah!" oddané a radostné víry, rozkoš extatických hymen a zpěvů k Ježíši a k Panně, ale neptejte se, proč básník pěje toto „hosannah!", spokojte se jen krásou, barvitostí, hloubkou a silou hlasu, jenž je pěje. Tedy abych shrnul: „Sursum corda" není moderní knihou, jak je rozumíme po prácech poslední generace, po prácech evolutivních a plného psychologického zájmu, má moderní fakturu, ale uvnitř je to stará, úzká, omezená, passivní, nehybná a strnulá, byť ovšem sebe krásněji vypracovaná, lyrika verbalistní, snadná a rhetorická, lyrika konceptů a předloh, více pittoreskní a malebná než hudební, více fysická a plastická než prosněná a vnitřní, jak ji asi realisoval u nás ve stopách Victora Huga nejšťastněji p. Jar. Vrchlický. Těch, kteří by byli málem zařadili p. Dvořáka k symbolistům, jak se teď zvyklo u nás říkati dvěma třem lidem, třebas tito tuto etiquettu co nejzdvořileji, ale ovšem naprosto energicky již několikráte odmítli, zmocnil se patrný omyl. Ovšem omluvitelný omyl, pokud se myslí, že vše, co zní poněkud exotičtější notou, než jak jí ucho české zvyklo — je symbolické!

Pokus umělecké satiry přinesla na literární trh páně Maškova knížka: Utíkej, Káčo!, parodujíc český Parnass, nejrůznější jeho bohy a nully prvních a posledních řádů, jimiž se representuje. Zajímavo je stopovati, kde se parodie více méně podařila a kde vyběhla na plano. Vidíte hned: básník originál (třebas jich byla hubená menšina) a básník-žurnalista, diletant, kterých jest ovšem většina. Karikovat není nic jiného, než zkřiviti a zpro-

hybati linie originalu. Ale ty linie musí dáti karikatuře — originál. Kde jich nedal, tam je těžko parodovati. Pan Mašek si mohl uspořiti nevděčnou práci. Co je zkřivené a ubohé již od přírody, tomu marno nalomovati a zkřivovati ještě důkladněji kosti. Výsledek je nejvýše stupňovaný hnus a odpor. V knize mi vadí malý nedostatek espritu, myslím espritu boulevardních žurnálů, který s takovou výbojnou a šťastnou vervou, s probodávajícím drobným útokem jehel pikantních narážek realisován je v parodiích na př. francouzských (Charles Cros!), méně již německých, kde parodie dekadentů, jakou píše Vídeňan Antonín Lindner, je ztuhlé a nešťastně vážné kulhání za vyhlédnutými autory, na něž marně se metá fraškovitý stín posuňkujícího clovna z pantomimy. V některých partiích své knihy trpěl pan Mašek touž nebezpečnou chorobou. Jinde zabředl však a to je povážlivější v trivialnost (Vavřinec Lebeda), která ostatně je příznakem „humoru" celé skupiny autorů, soustředěných kolem páně Hermannova „Švandy dudáka". I karikatura a humor žádají — celého umělce!

K. V. Zap: ***Vypsání Husitské války.*** Druhé přepracované vydání. V Praze. (I. L. Kober) r. 1893.

Referovati o tomto díle jest poněkud obtížno. Chceme několika slovy naznačiti, jaké obtíže máme na mysli. Leží v povaze předmětu samého. Máme před sebou druhé vydání knihy svrchu zmíněné, pořízené po smrti autorově. Před nedávnem prof. Kalousek, podávaje v „Osvětě" zprávu o novém vydání Palackého Dějin, zmínil se, že z „piety" k autorovi v tomto novém vydání nic neměněno. Přiznáváme se, že této pietě dobře nerozumíme. Po našem soudu bylo by možno bez porušení piety upraviti vydání tak, aby stálo na výši nynějšího bádání. Ale u té věci nebylo by na místě zde déle se zdržovati. Snad se nám naskytne ještě příležitost jindy se o tom zmíniti. Připusťme, že by tato problematická pieta byla vhodna při díle vědeckém — a na takové se myslí v referátě Kalouskově — v díle psaném pro odborníky, kteří dovedou rozeznati, kde jest možno starší mínění podržeti a kde je třeba doplniti nebo nahraditi výzkumy novějšími. Ostatně i v tom případě zdá se nám to zbytečným ztěžováním práce. Ale docela jinak jest tomu při knize populární, jakou dílo Zapovo být chce a jest. Přední povinností historické knihy populární jest, aby výsledky n e j n o v ě j š í h o bádání podávala ve f o r m ě prosté, populární. Z toho plyne, že ruka, která pořizuje nové vydání populární knihy po několika letech, nesmí se dáti od oprav zdržeti pietou k autorovi sebe zvučnějšího jména. Netajíme, že bychom radikálnější „přepracování" uvedeného díla Zapova byli uvítali s radostí. Nicméně i v této formě rádi vyznáváme o knize, že jest to celkem dobrá četba lidová, kterou směle můžeme svěřiti rukám méně vzdělaného čtenářstva, aby z ní čerpalo poučení o nejslavnější době našich dějin, o naší pravé době bohatýrské.

Že tento úsudek můžeme vysloviti, jest více než přítomného vydání zásluhou vydání prvního (vyšlo jako zvláštní otisk z Českomoravské kroniky v Praze r. 1866), o němž spíše než o novém vydání lze říci, že stojí na výši současného zkoumání historického. Dovolíme si později toto tvrzení svoje doložiti, aby bylo patrno, že výše uvedený úsudek o tomto „druhém přepracovaném" vydání platí jen s jistým omezením. Omezení toto vztahuje se především k první části spisu, k vylíčení života a odsouzení Mistra Jana Husi. Líčení osoby Husovy v prvním vydání Zapova díla založeno jest na příslušné partii veledíla Palackého, zajisté jen na prospěch vlastní. Tenkráte

ovšem Palackého Dějiny byly dílem netoliko nejlepším, ale téměř jediným vědeckým o této otázce. V přítomném druhém vydání práce Zapovy partie tato až na některé menší opravy stylistické, které — jak rádi uznáváme — jasností a porozumění dobře posloužily, otištěna jest skoro beze změny. A v tom nemůžeme přednost tohoto vydání spatřovati. Zde zejména padá na váhu, že v době, která leží mezi prvním a tímto vydáním Zapova „Vypsání", postava Husova stala se plastičtější, určitější a řekněme i jasnější především studiemi Tomkovými, jejichž plod uložen je ve III. díle Dějepisu Prahy. Označuje se začasté jako přednost díla Palackého jeho pojetí dějin, jeho filosofický názor na dějiny, jevící se především v duchaplných reflexích, jimiž líčení historických událostí jest proloženo a oduševněno. Nemůžeme nepřiznati úplnou pravdivost tomuto tvrzení. Ale právě tak nemůžeme zatajiti — snad jest to pouze subjektivné zdání referentovo — že sice reflexemi podobnými velmi často dobře vyhovuje se objektivnosti od historika žádané, ale neméně často že nejsou než čistě subjektivním názorem autorovým, jenž rouškou zdánlivé objektivnosti pouze jest zakryt. Doufáme, že přisvědčí nám každý, kdo srovná střízlivé vypravování Tomkovo s líčením Palackého. Zejména jde-li o to, abychom vyhověli požadavkům, které jsme výše na knihu populární učinili, litovati musíme, že Dějepisu Prahy nebylo užito za základ přítomného vydání. Reflexe z Tomkova vypravování plynoucí, ač se jich více dohadovati musíme než se dovídáme, liší se a namnoze podstatně od líčení Palackého. A neméně litovati jest, nehledělo-li se již k četným spisům cizojazyčným o této otázce, že ani na krásnou úvahu Gollovu při posudku spisu Lechlerova (Atheneum roč. VII.) nebyl vzat zřetel. Kdyby to se bylo stalo, nepohřešovali bychom v díle, o němž referujeme, zvláště vysvětlení charakteristického zjevu, že byl Mistr Jan Hus odsouzen koncilem, jehož mnozí členové ano i mnozí ze soudců mistrových mnohem radikálněji nežli on soudili i o samotné infallibilitě koncilu. Nepohřešovali bychom také nutné pro ocenění nauky Husovy zmínky o tom, že o mnohých z „bludů," pro něž byl odsouzen, nebylo dosud rozhodnuto dogmatem, že zejména o přijímání pod obojí vyslovil se koncil teprve krátce před smrtí Husovou, že zejména definice církve nebyla pevně stanovena a „mohlo se tudíž bádání o tom považovati za volné" (Tomek D. P. III. 545.) Nepohřešovali bychom zmínky rovněž charakteristické, že i definice pojmu „církev", kterou Páleč s doktory theologie druhdy podával, byla dle nauky církve bludná a přece vidíme Páleče nikoli mezi obžalovanými — nýbrž mezi žalobníky. Musili bychom se také v díle zmiňovaném dočísti, že Hus odvolati nemohl učení, jímž nikdy neučil, jak se na něm žádalo.

Bylo by zajisté jenom knize samé na prospěch, kdybychom se o podobných desideratech nemusili zmiňovati. Neuvádíme to, že bychom chtěli dílu Zapovu nějaké nesprávnosti vytýkati — věcných nesprávností dá se jen velmi málo uvésti — ale zmiňujeme se o tom zvlášť proto, že dílo to v nynější formě neshoduje se plně s pojmem spisu populárního, jaký jsme nahoře naznačili. Přisvědčí nám jistě každý, kdo srovná tuto část „Vypsání" s příslušnou kapitolou Vlčkových „Dějin literatury". —

Také jinde bylo by si přáti, aby práce aspoň Tomkovy byly více respektovány, aspoň tak, jak toho zasluhují a jak by toho zasluhovala sama práce, o které zprávu podáváme. Máme tu na mysli vyličení zajímavých i důležitých styků českopolských, kteréž není takové, jakého by si bylo přáti. Uznáváme, že ani studiemi Tomkovými ani jinými novějšími pracemi zejména polskými, nejsou akta této otázky uzavřena, že další bádání odchýlí

se od názorů Tomkových a snad i přiblíží se k Palackému, ale v jedné věci, totiž v uspořádání pramenných zpráv o stycích těchto bude nutno jíti za Tomkem.

Dostali jsme se tím o něco dále. Jest známo, že Tomkův Dějepis Prahy jako vůbec, tak i v části o husitské válce jednající, přinesl mnoho doplňků a oprav k Dějinám Palackého. Jsou to někdy jenom kombinace, více nebo méně pravděpodobné uspořádání zpráv, kterých nám prameny naše poskytují. Rozumí se, že tu nikdo nemůže býti vázán, aby se těchto kombinací přidržel. Ne každé nově podané uspořádání pramenných zpráv znamená pokrok. Zde musí býti ponechána vlastnímu přesvědčení historikovu volnost, aby se buď toho buď onoho výkladu přidržel — jak se mu který správnějším jeví — anebo novým, pravděpodobnějším přispěl. Dílo čistě odborné vysvětlí nám pak v poznámce, z jakých příčin k té neb oné straně se autor přidal.

Od spisovatele, nebo v našem případě od upravovatele díla populárního nebudeme něčeho takového žádati, připomeneme-li si slova některých nakladatelů, že obecenstvo každé, sebe slabší poznámky pod čarou se hrozí. Proto však přece nemůžeme a nechceme mu nikterak upírati práva, které každému historikovi jsme přiřkli. Jenom že jest potom referentovi obtížno rozhodnouti, pokud setrvání při starším názoru stalo se úmyslně a s rozvahou a pokud stalo se z opomenutí. Jest to zvláště obtížno v našem případě, ježto v tomto vydání knihy Zapovy přidrženo se často staršího názoru i tam, kde se nejedná o pouhou kombinaci nebo hypothesi, nýbrž kde je skutečná oprava patrna, kde nutno dáti bez rozpaků přednost Tomkovi před Palackým.

Slova právě napsaná mohla by býti jakýmsi úvodem ku kardinální takořka otázce celého referátu, totiž k poměru „druhého, přepracovaného" vydání k prvnímu. Zmíníme se předem o prvním vydání. Přiznáváme se, že nevíme, bylo-li to kde řečeno nebo naznačeno, ale překvapilo nás, když jsme při srovnání díla Zapova s Dějinami Palackého na každé skoro stránce nalézali zvláštní shody. Někde vidíme poněkud stručnější, ale jednotlivými slovy nebo frasemi na původ svůj ukazující výtah, jinde s některými stylistickými změnami nebo i bez nich doslovnou reprodukci jednotlivých stránek díla Palackého. Nejsme rigorosními, abychom vytýkali dílu populárnímu, užívá-li třeba doslovně dobrých spisů cizích. Ale v zájmu poctivosti bylo by si přáti, neuvádí-li se výslovným poukázáním autor na místě samém, aby aspoň typograficky znázornilo se, že podává se tu cizí duševní majetek, ku př. — jako se to někdy dělává, uvozovacími znaménky na začátku a konci přejatého místa.

V prvním vydání Zapovy Husitské války jen na dvou místech čteme odvolání k Palackému (charakteristika Prokopa Holého, jednání v Basileji). Není nám známo, bylo-li a jaké bylo vespolné dohodnutí obou již zesnulých autorů, nechceme tedy rozhodovati, do které míry překročena byla hranice oné volnosti, kterou jsme populárnímu spisovateli přiznali. — Až na některé formální odchylky (několik věcných později také loyálně uvedeme) bylo vypravování první edice ve druhé zachováno, jen s tím rozdílem, že na několika málo místech přece užito bylo Tomka. Poměr tohoto přepracovaného vydání k Tomkovi jest zajímavý. Řekli bychom, že jest pořizováno duchem prvního. Není mnoho těch míst, z nichž je Tomka znáti (jinak nebyli bychom svrchu mohli říci, že novější literatury a tedy i Tomka málo bylo všímáno), ale která tu jsou, ukazují zřejmě na svůj původ, ovšem bez upozornění se strany

upravovatele. Jsou přejata z Tomka více méně doslovně. — Při tom se jednou p. upravovateli stala malinká nehoda (na str. 162, paralellní místo u Tomka Dějep. Prahy IV. 33). Podržel zprvu text prvního vydání, které s Palackým mylně vypravuje, že Žižka hned z Plzně táhl ke Štěkni, nicméně o několik řádků níže praví souhlasně s Tomkem, že teprve, když zvěděl o vojsku panském, Žižka „učinil velikou zacházku až přes Štěkeň."

Jméno Tomkovo čteme v celém přítomném vydání jenom jednou, na místě dosti nevhodném. Vypadá tam spíše jako štít k odražení možné výtky, než jako odkaz. Jest to na str. 436 při charakteristice kněze Prokopa. V prvním vydání knihy Zapovy četlo se: „o němž Palacký takto se vyjadřuje" a následovala slova Palackého. Ve vydání druhém čteme: „o němž Palacký a Tomek vyjadřují se" a následují opět jenom táž slova Palackého, bez jakéhokoli přídavku Tomkova!

Neuvádíme toho, že by to přejímání snad bylo na újmu spisu posuzovanému, nýbrž jen ve smyslu svých slov o volnosti spisovatele populárního. Rádi naproti tomu konstatujeme, že mimo to ještě jinde někde užito bylo lepších údajů Tomkových ve prospěch knihy. Tak správně píše se (proti starému vydání) Mikuláš z Prahy místo z Lobkovic, některé citáty dle interpretace Tomkovy správněji uvedeny, podrženo správné určení časové o začátku přijímání podobojí (proti nesprávné „opravě" ve třetím vydání Palackého). Rovněž správně přesunuta zmínka o první formulaci čtyř artikulů Pražských k říjnu r. 1419 (náleží to k místům doslovně z Tomka vzatým). Neméně pochváliti lze, že podrženo původní čtení Vavřince z Březové (při zmínce o bitvě Vyšehradské) proti konjektuře Tomkově, jak se o tom z Bretholzova spisu Übergabe Mährens etc. pag. 26 a z nového Gollova vydání této kroniky (v Pramenech dějin č. V.) přesvědčiti lze. Pak dalo by se ještě několik míst s pochvalou naznačiti.

Tím více proto — opakujeme to — jest litovati, že Tomka a vůbec novější literatury nebylo vydatněji užito. Chceme v krátkosti poukázati na nejdůležitější místa, při nichž bylo by si přáti opravy.

O Matějovi z Janova nevíme, dá-li se tvrditi, že spisy Wiclefowy znal. Jest to otázka, která by zasluhovala definitivního vyřízení. Proč proti výslovnému tvrzení Palackého i Tomka, opřenému o prameny, že Hus byl rektorem od sv. Havla r. 1402 do sv. Jiří r. 1403 tvrdí se na str. 3, že dosáhl rektorátu až 1. dubna r. 1403, není nám jasno. Na str. 21. dobře by se četlo, co Tomek (D. P. III. 470, 476) poznamenal o stihání nemravného kněžstva. Ale zmínka o Rackovi Kobyle a Voksovi z Waldštejna nenáleží sem, nýbrž až k r. 1411. Lacek z Kravař byl nejvyšším hofmistrem (str. 28.). Zmínka o účasti Jeronymově při demonstraci proti bullám neměla by se, po našem soudu, přijímati jinak, nežli s „prý". Pohřbu tří odpravených mládenců (str. 46) M. Jan Hus se neúčastnil. Že by se byl Stanislav ze Znojma od vypuzení z Prahy zdržoval do smrti v Jindřichově Hradci (str. 55 a 566) nelze dokázati. Jisto jest, že tam zemřel r. 1414 na cestě do Kostnice. Slova: „Čechové a Moravané pak nebrali to Sigmundovi konečně za zlé, že Husa před odsouzením a upálením neuchránil" (str. 93), sotva by dnes který historik podepsal. Na str. 112 mluví se o 14 žalobách proti Jeronymovi. Patrně to chyba tisku, ze staršího vydání přejatá, místo 41. Není správno tvrzení (str. 119, 139, 250, 564, 565), že Jan Železný teprve po smrti Václava IV. dosedl na stolec Olomoucký. Nejnověji a nejsprávněji věc tu objasnil Bretholz (Übergabe Mährens an H. Albrecht v Oest.), což však upravovatel sotva mohl

již znáti. Při zmínce o reformatoriu pohřešujeme poznámku, že později se dostalo na index.

Při líčení válečných událostí dala by se uvésti celá řada oprav. K tomu však nestačí místo vykázané. Upozorňujeme jenom na málo uspokojivé vylíčení vpádů slezských a jednání v Polsce. U Slaného (str. 275) v srpnu r. 1421 Žižka nebyl, listy jeho na str. 318 citované náleží nepochybně již k r. 1420 (Tomek IV., 270 pozn. 81). Jan z Rokycan nebyl r. 1422 ještě mistrem (str. 299, 572 a j.), nýbrž pouze bakalářem. Zmínka o abstinenci Prokopově a Kostkově v Basileji (str. 464) vyvrací se indirektně již o 3 strany dále (467).

Mohli bychom přidati ještě celou řadu podobných upozornění, ale zavádělo by nás to příliš. Nezmiňovali jsme se o těchto nedostatcích — jinde bylo by to zbytečno, v našich literárních poměrech však nutno to konstatovati — že bychom snad knihu Zapovu chtěli zlehčiti, nebo ublížiti jejímu dobrému jménu. Chtěli jsme jen ukázati, jak význam její při pečlivější redakci mohl vzrůsti a pro případ nového vydání vyslovili jsme některé pokyny. Přes učiněné výtky můžeme tedy na konec opakovati, že jest kniha celkem dobrou četbou lidovou.

Nové toto vydání ozdobeno jest několika zdařilými partiemi z Kostnice, pěknými reprodukcemi starých obrazů Tábora a Kostnice a několika historickými obrázky. Mají-li ty obrazy doplňovati text, bylo by si přáti, aby scéna na Novém hradě r. 1419 nebyla podepisována „Smrt krále Václava“ a aby Žižka při setkání s Koributovičem nebyl malován jednooký.

Konečně podotýkáme, že se nám zdá cena knihy (3 zl. 80 kr.) ne snad vzhledem k obsahu a úpravě, ale vzhledem k účelu jejímu trochu značnou.

—*l*—. —*v*—.

Z duševního ruchu za hranicemi.

Současné Rusko.

Řeč, proslovená dne 30. května t. r. na říšské radě a „Rozhledům“ na uveřejnění odevzdána od poslance Dr. *K. Kramáře.*

Rusko sebe našlo! Zní to dosti cize a snad paradoxně, ale nesprávné to není. Vezmete-li obě hlavní strany dřívějšího Ruska, západníky a slavjanofily, poznáte, že oboje stále upírali zraky na západ. I slavjanofilové, přes to, že mluvili o velikosti a minulosti Ruska. Evropský západ byl zrcadlem, ve kterém se sami shlíželi a cíl, k němuž spěli. To se nyní změnilo.

Toto blouznění na dobro zašlo, tyto idee se přežily a v Rusku rozhostil se názor zcela jiný. Rusko poznalo, že musí ven do světa, ví však, že tam jen jedna cesta jde, cesta nekonečnými rovinami Ruska, kde dříve jest pracovati kulturně, hospodářsky a socialně, a pak teprve vyvstanou ty veliké a daleké cíle.

Těchto velikých cílů se ovšem politika ruská nevzdala naopak vytkla si je zcela jinak a mnohem dále. Dosavádní cíle této politiky byly trochu poodstaveny. Rusko nepohlíží nyní již tak výlučně k západním hranicím, ono nespouští také tyto nyní s očí, ale cíle jeho světové politiky jdou také směrem sibiřské a zakaspické dráhy. A jest to tím zajímavější, že tento veliký rozvoj se tak soustřeďuje v drahách a že dráhy pro tento rozvoj mají tak velikou důležitost. Jest, to právě karakteristické pro rozvoj Ruska, ponévadž ono nic jiného nechce než sebrati své síly a samo sebe poznati. A hospodářská, sociální a kulturní práce na vlastní půdě to jest duch nynějšího regimu v Petrohradě a je snad i věcným důvodem jeho naprosté mírumilovnosti, o níž nyní celá Evropa jest přesvědčena. O ethické stránce této mírumilovnosti nebudu nyní mluviti, ponévadž to nesouvisí s dnešním jednáním.

Po těchto všeobecných úvahách, dovolte, abych se podrobněji zabýval hospodářskou stránkou smlouvy a předem prosím o trpělivost a poshovění. Jest těžko hospodářské prospívání, hospodářský vzrůst veliké říše jinak znázorňovati, než číslicemi. A přejí-li si, aby se mým skromným silám podařilo některé pokyny o úkolech našeho průmyslu uděliti, nemohu toho jinak učiniti než-li výčtem některých jednotlivostí ruské statistiky.

Rozvoj dráh v Rusku jest vám dobře znám. Víte velmi dobře, že na západní hranici a to jmenovitě k účelům strategickým se železniční síť stále zhušťuje a zvětšuje. Ale pro naši hospodářskou politiku jest ještě důležitější vypravení vlaků na daleký východ, na Urál a do Sibiře. Jest vám všem velmi dobře známo, že až do poslední doby nebyla Moskva s Volhou spojena jinou dráhou, než tou, která jde přes Nižní Novgorod a Caricín. Ale nyní jsou již dráhy přes Jaroslav, Kazaň,

Samaru a Saratov. A tyto dráhy staví se dále na Urál a do Sibiře. Ale nejen dráhy, nýbrž i říční plavba se velice povznesla a to má pro nesmírné prostranství Ruska největší význam. Rusko má dnes více než 100.000 verst splavných řek a z těch více než 20.000 pro parníky. Průplavů má 6000 verst, při tom veliký Mariensky systém, který spojuje Něvu s jezery a Volhou a spojení Kaspického moře s Baltickým uskutečňuje. Nyní staví se na příklad i v Sibiři průplav, který má sice jen 7 verst, ale velmi důležitý je tím, že spojuje řeky Ob a Jenisej. A jak živá je po řekách doprava, toho důkazem vám budiž, že Rusko má 16000 a Sibiř více než 5000 říčních člunů a vedle toho veliké množství takových ještě, které se pořizují jen na léto a pak se jich za dříví užije.

Pozříte-li na paroplavbu, mělo Rusko na řekách r. 1853 jenom 148 parníků, r. 1879 jen 918 parníků, r. 1891 ale 1824 parních lodí o 104000 koňských sil a nosnosti a vlečnosti 7,600.000 pudů. Plavba po moři není ještě tak vyspělá, jezdí pouze 360 parních lodí po Baltickém a Černém moři, 120 po Kaspickém, Finsko samo má 312 parníků. Takové jsou dopravní prostředky Ruska, jichž rub a nedostatky ještě vytknu.

Politika osamostatnění projevila se i v celní a obchodní politice Ruska. Dovolte mi, abych několika slovy promluvil o postupném zvyšování celního tarifu a jeho následcích, poněvadž v předloze není dosti statistického materialu. Až do r. 1868 byl celní tarif v době vítězícího liberalismu hluboko snížen a následky se objevily. R. 1850 mělo Rusko aktivum 8 mill. rublů, ale v době 1869—1876 passivum 55 mill. rublů, což pro hospodářství a finance Ruska mělo velmi škodlivé následky, poněvadž se za tu dobu v cizině velmi zadlužilo. Tak byly státní a hypoteční dluhy a zvláště železniční obligace v rukou zahraničních věřitelů. Ale také průmysl se velice zadlužil v cizině zakoupením strojů a tím stala se platební bilance neobyčejně passivní a ruské vládě šlo přirozeně z hospodářských a finančních důvodů o to, svoji bilanci obchodní povznésti.

Jak známo bylo nařízeno r. 1877, aby se clo vybíralo ve zlatě, což znamenalo zvýšení o 25%; do r. 1882 nastalo ještě dvojí zvýšení, které bylo převahou ochranářské, na plátno, vlnu, svíčky atd. R. 1884 nastalo opětné fiskální zvýšení na čaj, víno, hedbáví, slanečky atd. R. 1885 byla opětně skoro všecka cla o 20% zvětšena na ochranu obchodní bilance, poněvadž tehdy v západní Evropě zavedena byla obilní cla; a již r. 1887 opětně nastalo zvýšení a konečně roku 1891, 1892, 1893, o čem později mluviti budu.

Účelu fiskálního bylo úplně dosaženo. Rusko mělo celních příjmů v letech 1872—1875 ročně 57·2 mill. papír. rublů, v letech 1880—1890 však průměrně 85·5 mill. rublů zlata, t. j. 124 mill. papírových rublů. Vedle tohoto všeobecného zvýšení cla obrácena byla v letech osmdesátých největší péče k ruskému kovodělnictví a k těžbě uhelné. Pánové, kteří se tímto bedlivě obírají, zajisté vědí, že od r. 1861 byl dovoz železa na stavbu strojů cla prostý, ale r. 1881 bylo na ně uvaleno clo, neboť vláda si umínila účinně podporovati v jižním Rusku těžení uhlí a železa v oblasti Donce, a tak byly sazby ještě r. 1884 a r. 1887 poznovu zvýšeny, až r. 1887 dostoupily nejvýše, 20 kopejek ve zlatě na surové železo.

Výroba hospodářských strojů byla od roku 1885 chráněna jenom mírně. Ale Rusko seznalo, že průmyslová výroba hospodářských strojů nemůže býti tak rychle uskutečněna, a proto snížilo tarifem z r. 1891 cla na stroje hospodářské, aby ruskému zemědělství, které bylo tehdy ve veliké tísni, bylo umožněno hospodářské stroje z ciziny si opatřiti. Účinek všech těchto opatření se také dostavil. Roku 1881 vyrobilo se surového železa 28·7, r. 1890 56·6 mill. pudů, tedy dvojnásobně tolik a surového železa bylo dovezeno r. 1881 14·3 a r. 1890 jenom 1 mill. Stejně byla výroba kamenného uhlí od r. 1887 chráněna a výsledky

také se dostavily. R. 1881 bylo v Rusku těženo kamenného uhlí 213, r. 1890 již 367 mill. pudů. Vedle toho ovšem Rusko podporovalo výrobu uhlí lacinými tarify železničnými.

Další postup znáte. R. 1890 nastalo opět zvýšení cla o 22%, konečně 2. července 1891 byl nový, ještě vyšší tarif zaveden a byl pak r. 1893, jak známo, vyhlášen za minimální tarif.

Dovolte, abych účinky této celní politiky několika málo číslicemi označil. Vyrobeno v mill. rublů

	1876	1890	přibylo v procentech
bavlny	102·7	246·5	140
vlněného zboží	55·5	105·6	90
v barvírnách a appreturách	37·7	97·5	160
lněného a konopného zboží	20·1	33·3	66
hedbávných látek	8·2	14·4	76
papíru	9·3	23·3	138
chemikalií	5·5	17·7	222
předmětů z kože	26·6	35·9	36
skla	5·5	11·5	120
fayence a porcelánu	2·2	4·1	86
strojů	43·4	52·6	21

Ve všech továrnách a dolech v Rusku povznesla se roční produkce z 905 mill. rublů z r. 1878 na 1656 mill. rublů r. 1890, a k tomu je ještě přičísti výrobu obilí asi 1400 mill. rublů. Číslice tyto mluví za sebe a není nutno široce je objasňovati.

Dovolte mi jen ještě, abych stručně zmínil se zvláště o ruské tovární výrobě v jednotlivých odvětvích a při tom ihned přihlížel k tomu, je-li podle mého skromného náhledu a podle oficielních pramenů možno, abychom my do Ruska vyváželi či-li nic.

Výroba zboží bavlněného nedává nám naděje na vývoz od nás. V továrnách přibylo vřeten ze 4,800.470 r. 1878 asi na 6,000.000 r. 1892 a za tutéž dobu stavů ze 107.000 na 200.000. Dovoz tkaného a bavlněného zboží klesl ze 4,680.000 rublů na 1,822.000 rublů.

Jest dále známo, že Rusko vypěstilo zcela nový druh bavlny, a to v Asii a nebude to dlouho trvati, ježto tato bavlna je výtečné jakosti, že k nám asiatsko-ruská bavlna dovážena bude, a nejlepší a nejpříhodnější cesta k nám byla by přes Batum a po Dunaji až bude Železná brána regulována. Roku 1892 bylo již zcela připravené půdy pro 7,000 000 pudů čisté bavlny totiž asi 375.000 desjatin t. j. přes 700.000 jiter, a tato produkce bude se velice vzmáhati velkolepými zařízeními zavodňovacími, která v Asii ruskou vládou jsou prováděna. Výrobě bavlny kyne v Rusku skvělá budoucnost, poněvadž užívá se stále lepšího semene a zdokonalují se methody čistění bavlny.

Také na vývoz lněného zboží není skoro žádné naděje, ale bylo by přece dobře, kdyby Rusko nás svým lnem alespoň tak netísnilo, neboť to má pro pěstování lnu a konopí u nás nepříznivý význam. Jest ovšem pravda, potřebujeme nade vši pochybnost ruského lnu, poněvadž my v Rakousku více vyrábíme, než máme suroviny, ale myslím, že ruská výroba nás nebude tak dlouho utlačovati, neboť Rusko poznenáhlu samo svoji surovinu spotřebuje. Ale jest nutno říci, že ruské výrobky ze lnu jsou výtečné jakosti a že mezi nimi opravdu obdivuhodné věci se naskytují.

Z vlněného zboží a suken bylo by možno vyváželi jen výrobky z česané příze, neboť na zboží vlněné jest tam tolik továren — jmenovitě v Polsku, kde

tento průmysl povstal, když ruská vláda povolala do Polska soukenníky z Pruska a Slezska — že jest nemožno, abychom v tomto oboru pomýšleli na značnější vývoz vyjma, jak řečeno, výrobky z česané vlny, jimiž Rusko není dostatečně opatřeno, poněvadž není dosti továren k čistění a česání vlny. Rusko potřebuje také zahraničnou vlnu a bude to snad pro mnohého zajímavým faktem, poněvadž ruský chov ovcí — a jest to věru pozoruhodné — obzvláště se nedaří, neboť nejlepší druhy snadno se zvrhují a mnozí statkáři proto zanechávají chovu ovcí. Ani hedbávné výrobky nemáme naděje vyvážeti. Dovoz jich umenšil se z r. 1870 do 1891 ze 4 millionů na $1\frac{1}{2}$ mill. a také pěstování surového hedbáví se v Rusku stále rozmáhá. Zavádějí nové způsoby pěstování a to na velikých prostranstvích na Krimu, Kavkazu a Zakaspicku. Nad to výroba hedbávných látek v Rusku dodává tak vzácný výrobek, jemuž skoro není rovno, jmenovitě látky zlatem a stříbrem tkané, jež na všech výstavách budí sensaci, i soutěž s jakostí i množstvím v tomto oboru je velmi těžká. Nyní však došel jsem k terrainu našemu průmyslu poněkud příznivějšímu, t. j. k výrobě papíru. Ačkoliv i tato v Rusku velice se rozmohla, ježto z 5 mill. z r. 1862 stoupla na 17 mill. r. 1889, nevyrábí se přece ještě dosti papíru, vyrábí se jmenovitě obyčejný a balný papír, ale pro lepší druhy papíru, pro výrobky papírové, kartony a papír maché by byla pro náš průmysl papírnický dosti vhodná půda. Výroba z koží v Rusku velikou zjednala si platnost, z 26·5 mill. r. 1875 vyskočila na 41·9 mill. roku 1889.

Dováží a vyváží se také, jak známo, mnoho nespracované kůže a tu bych opět upozornil, že Rusko potřebuje něčeho, co bychom snad mohli poskytnouti, totiž koží z větších zvířat. Rusko nemá na svých stepích dosti velikého dobytka, potřebuje však pro svou výrobu kožní kůže veliké, i bylo by snad možno ty vyvážeti.

O výrobě kaučuku jest zajisté všem známo, že u veliké míře jest v rukou americko-ruské společnosti, mající skoro monopol, ježto vedle ní jest jenom osm malých továren; tato společnost vyrábí velice mnoho, na př. za 10 mill. rublů kaloší, nemluvě o jiném zboží a vyváží asi za $1\frac{1}{2}$ mill. rublů. Tu nekyne tedy naprosto žádná naděje k dovozu do Ruska.

Vzhledem k průmyslu dřevařskému jest Rusko velmi zajímavé, a budiž mi dovoleno, abych také na to několika slovy upozornil. Průmysl dřevařský jest v Rusku především domácím průmyslem a právě tu jeví se skutečně velmi pozoruhodná obratnost, vynalézavost motivů a dovednost ruského mužíka, neboť ten prostý mužík provádí pouhou sekerou věci, jimž možno se skoro v každé vsi obdivovati. Tento domácí průmysl těší se ovšem přízni ruské vlády, ale přes to, že jest velmi rozšířen, potřebuje Rusko i nad to ještě dosti mnoho výrobků ze dřeva a dováží se jich do Ruska za více než $4\frac{1}{2}$ mill. rublů.

Přicházím nyní k důležitému odvětví, průmyslu kovodělnickému, kdež jsou pro náš vývoz dosti značné vyhlídky. I kovodělnictví jest v Rusku rozsáhlou měrou průmyslem domácím a sice zcela pozoruhodným domácím průmyslem, jenž jmenovitě v gubernii nižni-novgorodské a tulské jest přímo velikolepý. Co se týče jemného zpracování kovu a umělého bronze, jsou světoznámy a na všech světových výstavách vzbudily největší sensaci. Ale výrobky z obyčejného bronze mohly by býti od nás do Ruska vyváženy, poněvadž v Rusku na ně není dostatek továren a přece dosti hojně se výrobků těch užívá. V poslední čas, a na to zvláště upozorňuji, uvedlo tam Německo lehké a velmi laciné výrobky ze zlata a stříbra. To by mohlo snad zase býti pokynem našemu průmyslu.

Zvonařství je v Rusku dosti značné, ale vyrábí se velmi málo signálních zvonků pro dráhy, elektrická zařízení atd. a mohl by tedy i v tom oboru náš průmysl něco vykonati.

Nádobí z mědi a samovar jsou čistě ruskou výrobou; skoro výhradně jsou oborem domácího průmyslu, neboť v továrnách zhotovují se jen části samovarů; průmysl tento je dosti rozvětvený a vyrábí se ročně v gubernii tulské samovarů za 7 mill. rublů ročně.

Čeho však Rusko velice potřebuje a co vyvážeti bychom mohli, to jsou především železné roury, pily, pilníky, špendlíky, jehly a jak známo kosy a srpy. V těchto druzích podle mého úsudku mohli bychom se dodělati značného úspěchu mnohem více než-li posud a záleží jen na našem průmyslu, zjedná-li si tam půdu nebo ne. Nebudu mluviti o velikých erárních továrnách na pušky, děla, kotvy, řetězy, lopaty, neboť to se nás netýče. To všecko je většinou věcí vojenství a námořnictví a tudíž pro náš průmysl nepadá zde na váhu; podobně ne výroba nožů, neboť Rusko má skutečně svůj Sheffield, totiž ves a okolí Pavlovska v gubernii nižni-novgorodské, kde veliké množství nožů výtečné jakosti se vyrábí.

Železný drát nebude možno asi vyvážeti, ačkoliv hlazené dráty měděné by vyvážeti šlo a také se asi exportují. Výrobky zámečnické vyrábějí se většinou doma a sice v nižni-novgorodské a tulské gubernii a zhotovují se ve vsi a okolo Pavlova výhradně zámky visecí a v obvodu tulském ostatní a to 3 a $3^1/_2$ mill. ročně. V poslední čas zavedlo Německo opětně vývoz zámků, ale v samém oficielním ruském spise se praví: laciné, ale velmi špatné. Tu by tedy snad bylo možno soutěžiti. Vůbec výrobky zámečnické jsou v Rusku velmi drahé a nebylo by nemožno většího vývozu se dopracovati.

Přirozeně vzbuzuje pozornost naši široké odvětví výroby strojů. Ta se velmi vzmohla. R. 1850 bylo v 25 továrnách roční výroby 423.390 rublů, r. 1888 bylo tu již 237 továren s roční výrobou 72 mill rublů. Ale od té doby průmysl strojnický přes ochranné clo zase upadl, poněvadž ruská vláda byla ve finanční tísni a svoje zakázky strojů velmi omeziti musila a poněvadž také ostatní průmysl byl stroji zaopatřen. Tudíž roční výroba r. 1890 klesla na 49,911.000 rublů.

Avšak pánové, jak řečeno, kyne tu jmenovitě v hospodářských strojích našemu průmyslu širý obor a jak doufám, nezůstane neužit. Také co se týče strojů pro textilní průmysl, knihtiskařství atd. nemá tu Rusko skoro pranic a kdybychom mohli s anglickými a německými stroji podstoupiti soutěž, mohli bychom vyvážeti.

Ve sklářství jest Rusko proslaveno; v rakouském museu máte ukázky těch překrásných věcí, jmenovitě ze smaltovaného skla. V tom oboru výroba velmi zmohutněla; r. 1850 počítalo se na 3 mill., r. 1890 na 11,479.000 rublů. Ale pro naše sklo, jmenovitě české sklo jest tam stále ještě značné pole, jehož bychom mohli využitkovati, poněvadž jmenovitě v poslední dobu ohromný podnik — snad to bude známo — stará firma Malcových z r. 1760 — zašla. Jest podivno, že vláda nic pro její zachování neučinila, a že tento obrovský závod s průmyslem železářským a hlavně sklářským nyní zašel. Snad by se tím našemu sklářskému vývozu trochu uvolnilo

S výrobky hrnčířskými jest v Rusku veliký průmysl domácí, ale i tu jmenovitě od let šedesátých velice vzmáhají se továrny. Hlavně výroba majoliku jest na velikém stupni dokonalosti, rovněž porcelánu. Pro nás jest však možno vyvážeti z tohoto oboru dobře vypálené hrnčířské zboží a něco porcelánu a majoliku.

Jsem nyní zase u velikého odboru, kdež pro nás možnost vývozu jest, totiž chemických výrobků, ačkoliv i tu Rusko dosti vykonalo. Roku 1869—1873 byla výroba za 6 mill., r. 1890 za 15·4 mill., a připočteme li k tomu výrobu zápalek v obnosu 2 mill., 17 mill. Rád bych na jedno učinil pozorna, poněvadž jest to věc zajímava. Ruská vláda užila zvláštního prostředku zdravotního v továrnách, v nichž se vyrábějí zápalky. Jest totiž zcela přirozeno, že v těchto továrnách

může býti zdravotní stav lepší, čím větší je závod. Proto ruská vláda r. 1888 připustila jen takové továrny, které mají jistou rozsáhlost, a následek přirozeně byl, že ubylo továren ne nepatrným počtem. Dříve Rusko dováželo poměrně velmi mnoho fosforu, na př. 1342 pudů r. 1887. To však úplně přestalo, poněvadž Rusko samo fosfor vyrábí a dováží nyní pouze 149 pudů.

Dospěl jsem nyní k odvětví výrobnímu, které zase také nás se týče, poněvadž v Haliči máme podobné. Míním produkci nafty. Co v tom oboru bylo vykonáno přesahuje zvyklé meze. R. 1870 bylo v Baku vytěženo $1^3/_4$ mill. pudů, r 1891 již 291 mill. pudů. Vyvezlo se r. 1881 million pudů, r. 1892 pudů 57·3 mill. Tak obrovsky vzmohla se produkce a jest samozřejmo, že vedle ní i rozkvetla a velmi se rozmnožila chemická výroba pro zpracování zbytků naftových v Baku a v Rusku. Vůbec závody v Baku jsou vedle amerických tohoto druhu nejznamenitější a prospělo by této výrobě nade vši pochybnost velice, kdyby si mohla opatřiti přímé potrubí naftové z Baku do Batumu. O tom bylo již velmi vážně mluveno, ale ruská vláda jakožto majitelka dráby z Batumu do Baku se přirozeně tomu velice bránila, poněvadž dráha tato dovozem nafty se velmi dobře vyplácí a výnosnost její by pak úplně přestala.

Také výrobky cementové bychom mohli do Ruska vyvážeti, potřebuje se jich tam z ciziny nyní $2^1/_2$ mill. pudů.

V průmyslu cukerním jest pro budoucí časy Rusko velmi nebezpečným soupeřem našim výrobkům na cizích trzích a Rusko i tu veliké věci vykonalo. Vývoz 3 mill. pudů r. 1890 stoupl r. 1891 již na $7^1/_2$ mill. pudů. Od počátku let osmdesátých do let devadesátých přibylo zpracované řepy z 21·5 mill. verkovců (t. j. 10 pudů) na 38 mill., a výroby suroviny ze 16 na 28 mill. pudů.

Výroba lihu byla do r. 1863 monopolem, a vývoz jeho byl pak od r. 1865 podporován 3 procentní premií. Ta premie však platila jen pro lih 90°. Od 1884 jest premie na všechny druhy lihu vyšší, pro lih silnější než 95° o další 3%, a tudíž vývoz skutečně značně se zvelebil. R. 1881 vyvezeno bylo 822 000 věder, r. 1887 věder 6·4 mill. Ovšem že ruská vláda, vidouc účinky exportní premie, ji snížila a vývoz pak zmenšil se na 4·2 mill. věder.

Také dáta o dani z lihu a nápojů jsou zajímava. R. 1863 vynesla daň z lihu 106 mill., r. 1891 však 220 mill. rublů. Při tom snad je hodno zmínky, že spotřeba lihu a kořalky v Rusku značně se menší; r. 1883 připadalo na hlavu obyvatelstva 0·33 vědra, r. 1891 jen 0·19.

Pivovarnictví není ještě dosti vyvinuto a spěje veliké budoucnosti vstříc; prozatím vyrábí se jenom 30·6 mill. věder. Ale tu jest se mi zmíniti o chmelu. Za soutěž ruskou děkujeme svým krajanům, kteří do Ruska se vystěhovali, neboť pěstování chmele zavedené českými kolonisty ve Volyni, tak výtečně se osvědčilo, že Rusko skoro všecku spotřebu uhražuje vlastním chmelem a také na cizích tržištích velmi nebezpečnou soutěž našemu chmelu činí.

Velký rozvoj výroby tabákové jest znám a vývoz vstoupá velmi značně; v letech 1883—86 bylo vyvezeno průměrně 4.000 pudů a 18 mill. kusů papiros, v letech 1887—90 však 6 848 pudů a 30·5 mill. kusů papiros.

Také průmysl mlynářský značně roste, ale Rusko ovšem nevyváží ještě mouky, potřebujíc ji pro sebe.

Při výrobě tuku a oleje konečně rád bych na něco upozornil. Jest pozoruhodno, kterak výroba olejů, tuku, svíček atd. produkcí naftovou jest zatlačována; i jest mi našim vitzblattům dáti smutnou a nepříjemnou zprávu, že výroba lojových svíček spadla ze 2·2 mill. rublů na 549·000 rublů. Současně se vzmáhající výrobou nafty a následkem jí poklesá výroba stearinu Že náboženského ducha

v Rusku neubývá, podává zajímavé svědectví značně rostoucí výroba voskových svící, jichž v Rusku se především užívá k náboženským účelům.

Kočárů vyrábí Rusko sice velmi mnoho, ale my bychom mohli zajisté také vyvážeti.

Jsem nyní bohudík s číslicemi hotov a učiním jen několik poznámek.

Jest viděti, že průmysl ruský velmi značně se vyvíjí od doby, kdy Rusko nastoupilo politiku ochranných cel a sebepoznání. To však není ještě vše, jest třeba si povšimnouti i vývoje státního hospodářství. Jest známo, s jakými deficity bylo Rusku ještě před několika lety zápasiti, a jsou známy bilance státního hospodářství v posledních letech a uzřeli jste, že Rusko v posledním roce mělo přebytek více než 100 mill; vedle toho uvažte, že ruská vláda má skoro největší poklady zlata na světě, neboť měla na př. r. 1892 doma 528 mill. rublů ve zlatě, v cizině pak ještě pohledávku 76 mill. rublů ve zlatě.

Obraz, jejž dovolil jsem si před vámi rozvinouti, jest zajisté takový, že Rusko může býti spokojeno. Jest však přirozeně nutno pro posouzení naší situace při této obchodní smlouvě vzhledem k Rusku, aby nebylo zapomenuto na stinné stránky. Nemohu ovšem všechny vady Ruska vypočítávati. Předně to není možno, za druhé nebudu také mluviti o všeličem, poněvadž to do rámce této rozpravy nepatří, i dovolte tedy, pánové, abych jen naznačil to, co více souvisí s dnešním naším jednáním.

Na př. hned co se týče státního hospodářství, jest ono přes všechen svůj úspěch založeno většinou na daních nepřímých. V obyčejná léta jest to sice situace dosti příznivá, ale v čas nějaké nové pohromy, nebo zahraničních zápletek, kdy jest právě nejdůležitější, aby daně se scházely, může se státi taková soustava rozpočtová dosti nebezpečnou. Jest však ještě jiný význam toho, o čem pak při zemstvech promluvím, o nichž zde také učiním zmínku.

Mám-li o zemědělství mluviti, chci upřímně vyznati, že jest v mnohých krajinách na dosti vysokém stupni, ale v širých a rozlehlých krajích jest ještě na tak nízkém stupni, že nemůže býti jinak nazváno, než-li extensivním pleněním. Jsou tam obrovská prostranství s nejúrodnější černou prstí, která vůbec ještě žádného hnojiva nespatřila, a tam žádá se jen od pána Boha, aby dal bohatou žeň, ale pro vzdělání půdy se nečiní pranic. O melioracích na př., o intensivním hospodaření se v Rusku ještě velmi málo ví, snad bude nutno z téže příčiny, aby se uvažovalo o obecním majetku, a snad konečně nastane nutnost, tu některé reformy zavésti.

Nové zlo, jímž Rusko poslední čas velmi trpí, jest vykácení lesů, jež neobyčejně pustošivé následky mělo a které jmenovitě v pořičí Volhy a Dněpru zavinilo, že hladina těchto řek neustále opadává. Kdo důležitost řek pro všechen hospodářský život zná, pochopuje, jaký to může míti při tak nesmírném rozprostranění celého území rozhodný význam, a že zmíněné zlo, může míti následky velmi osudné. Také na podnebí má vymýtění lesů škodlivý účinek a jest po většině počítati tomuto spustošení lesů, že v poslední čas taková sucha a zase tak hrozná mokra za sebou šla.

Také v úvěru bankovním, není v Rusku všechno tak, jak by mělo býti. Jmenovitě říšská banka obstarává čistě jen emisi bankovek, ale úkoly, které přísluší cedulové bance na oživení úvěru a vlastně udržení bankovního úvěru v celé zemi, koná říšská banka velmi málo.*)

Také hospodářský úvěr jest v Rusku velmi nedostatečný. Vzhledem k místním komunikacím, jako místním drahám, silnicím, cestám, mostům, jest Rusko na

*) V posledních dnech změněn statut říšské banky v tom směru, aby více než posud mohla podporovati obchod a průmysl.

tom velmi špatně, takže veliké dráhy, jež se staví, nemohou zplna učiniti zadost, poněvadž není k nim cest.

V ohledu duševního vzdělání jest vzdělání, jež poskytnouti má obecní škola, velmi nedostatečné v Rusku. Jest to velice důležito nejen v kulturním, nýbrž i v hospodářském směru. Hospodářské důvody vedou sice k tomu, aby odborné a pokračovací školy byly zřizovány, ale není-li základem všeobecná povinná návštěva školní, jest těžko dodělati se výsledků značnějších.

Konečně jsou tu veliké politické problémy, které Rusku mnohé starosti působí, o těch však zde mluviti nebudu a nesmím, poněvadž to není mým úkolem, a bylo by to snad pletením se v cizí záležitosti, což bych nerad zavinil. Ale jedná-li se o tyto obtíže, jest přece patřiti na Rusko tak, jaké vlastně jest. Omluvte tuto frási. Nelze pohlížeti na Rusko našimi zapadoevropskými brejlemi. Rusko jest svět sám pro sebe a odtud musí býti posuzováno, ne podle naší šablony. Jest historickým osudem Ruska, že jest zemí odporů a protiv jako málokterá jiná země. Jako v přírodě ruské náhle, beze všeho přechodu, po kratičkém jaře vystoupí v bohaté nádheře své léto, tak jest tomu i v různých oborech hospodářského, sociálního a politického života ruského. Nepatrná menšina obyvatelstva jest na výši vzdělanosti věku devatenáctého a řekl bych dvacátého a většina, nepoměrně ohromné zástupy jsou daleko pozadu; jsou sice velmi nadány, velmi schopny, ale mají málo formálního vzdělání a nějak obzvláštně po něm netouží. Skoro neviditelná menšina má politické snahy nejradikálnějšího směru, veliká nekonečná massa zná jen Boha a cara a s pohrdáním pohlíží s vysoka na politiku a nechce jí rozuměti, a v tom také možno najíti příčinu, proč nihilistická propaganda měla v lidu naprostý neúspěch.

Shledal jsem, že společnost ruská se mnohem úsilovněji zabývá velikými kulturními problémy a sociálními otázkami než společnost naše. Vzhledem k vzdělání žen má Rusko již dávno několik klassických gymnasií ženských, má již vyšší universitní kurs pro ženy a právě zařizuje lékařskou fakultu výhradně pro ženy. Kde jsme my oproti Rusku v téhle věci! Popatřme na velikou literaturu revuovou, mnohem větší, obsažnější a hlubší než u nás, jíž jen anglická po bok se postaviti může. Kdybych měl vypočítávati, kolik velikých měsíčních revuí nejbohatšího obsahu vychází, zajisté byste se podivili. Povšimněte si dále ruských časopisů, není v nich sice mnoho politiky, o té jest konec konců těžko psáti a velmi málo politika zajímá průměrné obecenstvo, ale časopisy ty mnohem více než li naše pojednávají o nejživotnějších problémech společenských a hospodářských záležitostí ruských. Věnujte pozornost konečně velkým ruským spisovatelům, jež dali ráz celé novější evropské literatuře, a vedle těchto Dostojevských, Puškinů, Tolstojů, Turgeněvů, Gogolů máte tu skoro 90% analfabetů. Nelze si pomysliti většího protikladu a větší protivy.

A v hospodářských věcech! Na jedné straně vidíte americká zdvihadla, americké jatky, na př. v Rize, kde se dobytek poráží a na lodích nejnovější konstrukce do Anglie posýlá, vedle toho nejpustší vymrskávání polí, jimž se nedá ani za nehet hnojiva. Na jedné straně máte v politickém směru přísnou a nepovolnou centralisaci, na straně druhé bez mála naprosto volné obce, jež necítí skoro žádného omezování a úředníků ústřední vlády skoro si ani nevšimnou — ovšem pokud se nejedná o daně. Pusťme se na jiné pole. Čtete-li ruské spisovatele, neujde zajisté vaší pozornosti ideální opravdu křesťanská láska k bližnímu, kterou se rozevírá pohled do lepšího světa a budoucnosti. Srovnejte dobráckost prostého ruského mužíka, jenž odsouzence nikdy nenazývá zločincem, nýbrž „nešťastným“, jenž vypovězencům, jdoucím na Sibiř, ještě několik kopejek, chleba

a co jest při ruce podstrčí, s nejbezohlednějším potlačováním každého hnutí, jež vybíhá z mezí státní ruské myšlenky.

Takové jsou tam protivy. Mohl bych ještě dále je rozváděti, ale přestaňme na těchto. To všecko má také velmi mnoho dobrého do sebe. Umožňuje Rusku mnohem rychlejší postup jmenovitě v obchodu a průmyslu, má také veliký význam na př. pro sociální politiku v Rusku. Rusko sotva se dalo do stavby továren a již ocitlo se v plném proudu sociálně-politického zákonodárství. Ono má zákony na ochranu práce, má inspektoráty a t. d. a jest si jen přáti, aby velmi energické finanční ministerstvo jmenovitě v této věci pevně otěže drželo. Tím si Rusko uspořilo mnoho běd společenského rozvoje. U nás celá pokolení dělníků byla zmrzačena, poněvadž nebylo nutných hygienických opatření v továrnách. Rusko prostě osvojuje si zkušenosti, jichž v tom oboru v západní Evropě nabyli, již na počátku svého průmyslového rozvoje.

Avšak vyrovnati tyto protivy, pánové, jest ovšem velice obtížno. Tu zavésti soulad jest jedním z nejtěžších problémů. Jak řečeno, nesmí se tu usuzovati pomocí nějaké západoevropské šablony.

V Petrohradě se mnoho pracuje. Oproti všemu dřívějšímu zvyku byly jmenováni ministry lidé, kteří nic neměli než svůj talent a svou železnou píli. A v nové té práci je bez odporu něco velikého. Vidíme výsledky obchodní politiky, vyličil jsem je již. Uvažte dále energické postátňování železnic, velkolepě rozvrženou tarifní politiku, kterouž ruská vláda tak účinně podporuje svou politiku obchodní. Nyní v poslední dobu děje se pokus zavésti v ruských guberniích kořaleční monopol, aby moru kořalečnímu mohlo býti bráněno. I to jest kulturní důležitosti.

Pořádek v hospodářství státním jest vzorný, a jest vlastní zásluhou nynějšího ruského vladaře, že zavedl pořádek v budgetování. On na př. na dobro odstranil víře nepodobný nepořádek, který dříve v Rusku panoval, že s vyšším svolením každý ministr svůj rozpočet pravidelně nedodržel. Bez svolení celé ministerské rady nesmí býti nad rozpočet vydáno ani kopejky. Železná přísnost zavládla proti úplatnosti úředníků a mnoho se v tom směru zlepšilo.

Rozpomeňte se, co Rusko činí, aby Asii učinilo přístupnou. Na př. zakaspickou dráhu, co se tam vykonalo práce kulturní, jak pouště písčité byly zavodněny, jak zavodňovací zařízení, od předešlých obyvatelů pořízená, byla obnovena. Všimněte si Sibiře, té veliké spižírny Ruska. Pro veliké vysílení půdy, pro veliké přelidnění má Rusko v Sibiři zemi nezměrného bohatství a tu činí přístupnou nyní velikou sibiřskou drahou.

O Sibiři panují zcela křivé názory. Sibiř jest na nerosty nejbohatší zemí, podnebím a úrodností nemá jižní Sibiř vůbec sobě rovna, a obáváme-li se nebezpečí od pěstování ruského obilí, tož hlavně zajisté ze Sibiře se přivalí, až dráha bude vystavěna. V poslední čas na př. zkouší se řešiti veliký problém osazování sedláků a jest to sociálně-politicky velice zajímavo. Některé gubernie v Rusku jsou velice přelidněny a společné půdy jest na rozdělení málo. I ustanovila se ruská vláda energická učiniti opatření, a vskutku ve velkém pojala přesídlení sedláků do Sibiře. Peněz a všech prostředků se jim dostane, aby si tam mohli hospodářství zavésti.

Proti pustošení lesů jsou ovšem vydána patřičná nařízení, nemohu však říci, dbá-li se jich.

Konečně bylo ministerstvo orby zřízeno, jemuž připadne veliký úkol. Není žádné pochyby, že jest racionelnější a oekonomičtější hospodaření s tou zpřímo vyssávanou černou půdou na čase, že musí býti hospodářské školy založeny. Ale jak je to možno bez obecných škol!

Dále bude snad nutna reorganisace obecného majetku. To jest jedna z nejzajímavějších otázek. Seznalo se, že mir, obecný majetek, jest sice sociálně velmi dobrým opatřením, ale že nehodí se všude k intensivnímu hospodaření, i přijde snad veliká reforma, která jak se samo sebou rozumí, nezůstane bez vlivu na obchodní smlouvu, již nyní dojednáváme, poněvadž taková opatření ruské zemědělství a schopnost soutěže posilňují, a proto také o tom mluvím. V té věci reforma půjde buďto cestou administrativního donucení obce k lepšímu hospodaření, anebo snad uvede se moment individualistický ve společný majetek, ačkoliv základy společenství budou zachovány. To by mohlo býti způsobeno na př. že by lhůty, ve kterých nastává nové přidělování polí, byly delší, místo tříletí, na př. teprve devátý, nebo až dvanáctý rok.

Všecko to jsou veliké úkoly, na nichž závisí, jak se všechen hospodářský život Ruska a tím i účinky naší obchodní smlouvy utváří. Upřímně vyznávám, že postrádám v Rusku něčeho, aby těchto velikých problémů a úkolů mohlo býti dosaženo. Není totiž mezi ústřední vládou a obcemi žádného tělesa spojovacího. Rusko má sice zemstva, ale ta nejsou, čím by býti měla! Některá sice výborně své úkoly vykonala, na př. uvádím smolenské. Ale většina velmi málo učinila. Nazval bych tuto otázku jedním z nejdůležitějších problémů, jimiž všechen hospodářský útvar i rozkvět Ruska a tím i působnost naší smlouvy jest podmíněna. Nesčetné jsou úkoly, jež může Rusko jen zemstvy řešiti, na př. školního vzdělávání, otázku škol obecných, pokračovacích, odborných, tak vážnou zejména pro veliký domácí průmysl ruský. To nemůže takový obrovský stát na svém nepřehledném prostranství konati. Sem dále patří místní komunikace, životní to zájem ruského zemědělství a průmyslu, dráhy místní, péče o cesty, silnice a mosty, v čem Rusko se silně opozdilo. Jsou tam krajiny, které nemají silnice ani mosty, kde lidé v nepříznivou roční dobu nemohou ze vsi na krok, poněvadž se nemohou dostati přes řeku. Všechno to může zemstvo konati, poněvadž velká obec, stát, právě jen o veliké dopravní prostředky starati se může. Stejně jest tomu se zlepšením poměrů zdravotních, jehož by bylo velice třeba. Ukazuji jen na strašnou úmrtnost dětí v Rusku, kde ročně statisíce dětí jest zachvacováno, jež by neumřely, nýbrž za jiných poměrů zdravotních byly by schopny života, ukazuji na veliké epidemie, jimž Rusko je vydáno. Jest zřejmo, že zde nic jiného pomoci nemůže, než zemstvo. Racionelní hospodaření, zemědělské meliorace, rolnické školy, to všecko může zemstvo niknouti, rozumí se společně se státem.

Ten jest tedy, jak jsem pravil, jeden z největších problémů. Běží zde především o to, aby překonána byla lhostejnost ruského obyvatelstva a především ruské intelligence, která na svých venkovských sídlech bytujíc starati se nechce o obecní záležitosti. Snad přece dojde na to, že zemstvům větší působnost se upraví, že poskytne se jim možnost, aby se osvědčila a že vláda energicky je bude podporovati.

Velmi důležito je opatření finančních prostředků pro zemstva a s tím souvisí i reforma přímých daní v Rusku. Podle nynější ruské daňové soustavy nemůže vlastně pro zemstva nic býti učiněno, nedá-li nebo nepůjčí-li jim stát nějaký obnos. A pak přirozeně nemají jednotliví statkáři žádného zájmu na tom, co zemstvo činí, poněvadž nejde z jejich kapsy, co se prohospodaří. Kdyby v Rusku soustava daňová byla racionelnější, kdyby přímé daně byly zavedeny, a jistá jich část obrácena na uhrazení výloh zemstev, pak by statkáři, kteří by platiti musili, se o zemstva starali, jejich hospodářství kontrolovali a z toho by pak zdárná činnost vykvetla.

To jsou ty veliké otázky, o nichž jsem se zmíniti musil, chtěl li jsem vykonati, co jsem si umínil, totiž ukázati Rusko, jaké jest a jaké může býti za tu

dobu, na kterou my tuto smlouvu ujednáváme, jak veliký význam by to pro hospodářský rozvoj mělo, kdyby hlavní reformy byly provedeny, neboť pak by bylo Rusko ještě mohutnější než dnes a pro naši schopnost vývozní a soutěžní by to mělo rozhodující vliv.

Veliká práce reformní snad ovšem nebude zcela provedena, poněvadž se tu jedná o nejobtížnější bod těchto ruských záhad; o více sebedůvěry, o více důvěry ve vlastní lid, avšak nejen v nižší vrstvy, nýbrž i v intelligenci. Dalo by se o tom mnoho mluviti v souvislosti přímé i nepřímé s naší obchodní smlouvou, ale jest to choulostivé, a zmínil bych se jen několika slovy o té věci jen proto, abych vyvrátil jisté předsudky a klamné názory, které u nás lze z pravidla nalézti.

Jisté občasné záchvěvy, objevení nihilistických spiknutí — řekl bych — jsou v Rusku nevyhnutelna; zračí se v nich veliký rozpor mezi jednou částí oné intelligence, jejími dalekosáhlými snahami a mezi stavem ostatního lidu. Ale nemyslete, že tím Rusko bude zničeno, ani pomyšlení! Neboť Rusko stojí velmi pevně na široké bási lidu a také největší část intelligence odsuzuje co nejrozhodněji tyto výstřelky krajního individualismu, jenž důsledně vede k nihilismu a anarchismu; ale tyto jisté záchvěvy mají přece pro Rusko nepříznivé následky, přivádějíce na jistou dobu reakci a zdržujíce rozvoj Ruska, a také proto, že pokaždé několik set intelligentních mladých lidí ztrácí svoji existenci.

Vyléčení tohoto zla jest velikým a těžkým problémem, a slyším-li ty známé dobré rady, jež tak často u nás bývají dávány, aby Rusko zavedlo konstituci, nemohu takové rady opravdu vážně bráti. Takový lék se nehodí Rusku. Můžete si pomysliti konstituci při 90% analfabetů? Taková konstituce by nemohla býti jinaká než umělá, skoro taková jako jest naše, a upřímně vyznávám, mám Rusko příliš rád, než abych mu takovou konstituci přál.

Řešiti tento problém bude nutno jinak. Dějinný útvar, jejž Rusko nyní má, nynější způsob vlády nebude dlouho měněn, a nebude ani moci býti měněn. A Rusku věru není se styděti, že nemá parlamentu a evropské konstituce, neboť forma vlády dějinným vývojem daná nemůže býti za dnešního sociálního a kulturního stavu ruského lidu jiná.

Ale snad má přece veřejné mínění západní Evropy, pokud má vůbec právo do ruských věcí mluviti, aspoň v jistém smyslu pravdu, snad by bylo možno i při autokratii, vědomé sobě svých úkolů, popřáti intelligenci ruské více volnosti, na př. při censuře knih, která nemá žádných výsledků a přece tak velice roztrpčuje, v činnosti zemstev a snad i zřízením jistých veřejných poradních sborů, jež ovšem by parlamentem býti nemohly.

Co jsem si dovolil zde naznačiti, nejsou zajisté žádné rady, jež udělovati nemám práva ani dosti odvahy, chtěl jsem jen při této příležitosti o všech těchto věcech, o nichž u nás tolik jest klamných názorů, promluviti ve vší skromnosti a snad tím přece do jisté míry mnohé se objasní.

Tak vyhlíží, jak jsem pravil, Rusko, a naznačil jsem také, jak budoucnost může se utvářeti. Jest možno v době, že Rusko, na kterou bude smlouva platiti, veliký netušený pokrok učiní. Vzpomeňte jen, jak jsem vylíčil vývoj Ruska za posledních 10 let a tu dostavuje se vážná pochybnost, není-li pro naše zemědělství nebezpečno tuto smlouvu uzavírati. Nemyslím! Nelze vyvraceti pravdu, kterou pan ministr obchodu vyslovil, neboť ona jest jaksi věčnou pravdou, že nejlepší odbyt pro zemědělství je vždy domácí průmysl.

V oboru zemědělském jsme my ještě aktivní zemí, ještě exportujeme, ale je lehce možno, že se to změní a že budeme zemí passivní. A chci upřímně doznat, že bych to s radostí uvítal. Bylo by dobře, kdybychom měli tržiště pro své zem

dělství skutečně u nás, v našich průmyslem a obchodem zbohatlých zemích. To byl by veliký úspěch.

Pro jisté plodiny zemědělské nastane ovšem smlouvou jakési nebezpečí, totiž pro len a chmel. Chmelu by snad bylo možno pomoci. Náš má lepší jakost než ruský a ochranou jakosti a původu dalo by se snad mu pomoci. Jest se mi také zmíniti, že rádi vidíme, že nedošlo k žádné úmluvě veterinární, poněvadž by jí zcela jistě naše dobytkářství velikou dostalo ránu.

Ale jest tu ještě odpověděti si na jedno. Není Rusko nebezpečno také našemu průmyslu? Nebude Rusko soutěžiti s námi a snad také u nás? Myslím, že obavy jsou zbytečny. Rusko nemá namířeno do Rakouska, nýbrž do Asie, a počátky vývozu do Asie, jmenovitě do Persie a do Sibiře, už nyní ukazují směr, kam průmysl ruský, až sesílí, se bude ubírati. Jediné jest místo, kde bychom s ruským průmyslem se mohli střetnouti, Balkán. Tam jest možno, že nám bude podstoupiti silnou soutěž s Ruskem. Ale to všecko jsou otázky, jež na jiných věcech jsou závisly a hlavní věcí jest jako vůbec při soutěži, jež prohibitivními cly není vůbec znemožněna, aby náš průmysl pracoval dobře a řádně. Pak netřeba se mu báti soutěže. Ovšem musíme žádati také, aby se nám při obnovení obchodní smlouvy s Ruskem dostalo těchže tarifů železničních, kterých se dostalo Německu, totiž aby pro nás platily stejné tarify jako pro Rusy a myslím, že tento slib dojde splnění. Nebude tu snad od místa, budu-li opětně, co p. zpravodaj pravil, uváděti, že pro obchod s Ruskem paroplavba na Dunaji velikou důležitost v budoucnosti míti by mohla, kdyby dunajská paroplavební společnost byla taková, jakou bychom si míti přáli a vítám zplna snad velmi zastřený protest pana zpravodaje proti dani z dovozu, jež v druhé polovici říše libovolně a proti všem smlouvám zavedena byla, a tvrdím, že by bylo povinností naší vlády i tu vývozu našemu uvolniti cestu, poněvadž spojení s Oděsou ústím Suliny jest pro nás skoro nejdůležitější. Tudy bychom přišli do Ruska tak lacino, že bychom s ruskými továrnami kolem Moskvy, kolem Petrohradu a v ruském Polsku měli, co se týče vzdálenosti, stejné výhody. Cesta tato jest tudíž velmi důležita a prosím náležitý zřetel jí věnovati.

A nyní bych ještě něco řekl zcela otevřeně; p. zpravodaj docela správně podotkl, že bude nutno, abychom sami tržiště navštěvovali. Odpusťte, pánové, ale to není jinak možno, než-li rozumí-li se řeči, a proto bude nutno, aby vláda se postarala o učení ruštině na obchodních školách a technikách. Pokud jde o školy reálné, nespadá rozhodování v kompetenci říšské vlády. Vstoupíme-li takto vyzbrojeni ve smlouvu, budeme moci s klidným svědomím a důvěrou čekati na její výsledky. Ona naše zemědělství nezničí, a jestliže by jemu poněkud ublížila, dostane se nám náhrady oživením činnosti našeho průmyslu, který jak všeobecně známo jest, je nejlepším zákazníkem našeho rolnictva. Pro tyto hospodářské důvody, jmenovitě, že jen touto smlouvou napraveny budou nedostatky naší politiky obchodní z r. 1892, budeme pro tuto předlohu hlasovati. Avšak i ještě z jiného důvodu budeme pro ni hlasovati, a jest mi opravdovým potěšením, že jak jsem pravil, s p. ministrem obchodu v té věci mohu souhlasiti. Ano, pánové, není pochyby, že tato smlouva jest příznakem míru a takovýto příznak míru, taková obchodní smlouva je velikou úlevou v tom velikém napjetí mezi západem a východem, jímž Evropa celá za posledních 10 let tolik škody a úzkosti vytrpěla. Vítáme ji tím více, poněvadž my vždy oproti trojspolku chovali obavu, aby politikou jeho mír v Evropě nebyl ohrožen a my to byli, jež vždy odporučovali sblížení s Ruskem. Nuže, pánové, hlasování naše pro tuto smlouvu bude jen důsledkem naší politiky, již jsme vždy prováděli, a která nikdy jiného neměla na mysli, než mír tak potřebný kulturnímu našemu a sociálnímu snažení.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. 22. června 1894.

(Staré žaloby. — Ústí n. O. a Č. Třebová. — Katolíci českého jazyka. — Na Moravě a v Čechách. — Husova kolej. — Poslanecká schůze. — Politická odsouzení a vyšetřování. — Na říšské radě.)

—*l*—. V českých zemích co den ukazují se následky nehotovosti určitého názoru na život, na působnost státu a postavení člověka v něm. Čtyři desítky let prošly, a vládnoucí u nás strany politické přestávajíce na denních zápasech politických a spokojujíce se účastí a zájmem lidu na těchto zápasech, zapomenuly pro budoucnost zajistiti zdar své práci politické výchovou lidu od základů všeho nazírání na principy moderního a pokrokového života. Uplynula léta, naše postavení politické v nejhlavnější části programu českého, v otázce českého státního práva, spíše se zhoršilo než zlepšilo, a ze vší té práce a ze všech těch obětí nezůstává konec konců nic než nový list utrpení a sklamání v historii národa našeho. Jediný výsledek jest ten, že politický ruch rozlil se značně do šíře v první polovici uplynulého období v Čechách a koncem polovice druhé na Moravě a částečně i ve Slezsku. Ale proud zůstává stále týž, stejně mělký, a každé zavanutí větru s hůry hravě rozhrnuje stojatou hladinu a shání ji s napité, líné a podajné hroudy. Kdyby bylo těch čtyřicet a několik posledních let bývalo u nás plánovitě a upřímně pracováno o solidní a opravdové výchově dorůstajících generací, nebyly by možny ty zdrcující zjevy z posledních měsíců, svědčící, že pravdiva byla slova, jež v „Rozhledech“ dlouho před výminečným stavem a přede všemi úkazy, jež měl v zápětí, byla napsána: že politika jménem celého národa prováděná nedotýká se celé bytosti lidu ve všech směrech, že jest třeba umělého rozehřívání ho k akcím politickým, jež narážejíce nutně na odpor ostatních jeho zájmů staví jej v odpor s našimi cíli politickými, že slovem zeje propast mezi tím, co politikové od lidu chtějí a tím, co lid pokládá za otázky v určitou chvíli a za určitých okolností nejdůležitější. Tehdy slova ta rozpoutala rozhořčenou polemiku mezi „Rozhledy“ a „Národ. Listy“, avšak události od září loňského roku daly nám za pravdu a daly nám za pravdu dne 16. a 17. tohoto měsíce v Ústí n. O. a Čes. Třebové, volebních to městech poslance G. Eima, člena redakce „Nár L.“.

Tím více zaráží, že po všech nejnovějších zkušenostech nejen že neviděti snahu dostati se na cestu pravou, nýbrž naopak že všecka vnitřní práce ve straně jakoby na dobro vypadla již odpovědným činitelům z rukou, a že jest obava, aby strana nerozpoutala se jednak v zástupy na vlastní pěst operující, jednak v prchající a přeběhlíky.

Ohlašovaný sjezd katolíků českého jazyka v Brně bude pro vyzkoušení moci a organisace lidové strany dobrým měřítkem. Již nyní energickým odporem orgánů lidových zaražená strana „národní“ své slíbené účastenství na sjezdu katolíků odvolala. V samém moravském kněžstvu nastalo rozdvojení a část jeho veřejně novinami viní sjezd z deserce z řad národních v žold vídeňské koalice. Na Moravě jako v Čechách snahy ultramontanní vždy pomocí jmen Sušil, Dudík a j. maskovaly své pravé cíle. Sjezd přispěje k tomu, že velmi ubyde těch, jež by dále věřili ve jméno těchto hesel národních.

Jest-liže již nyní, nechť sjezd dopadne jakkoli, možno zaznamenati positivní úspěchy dobře organisované a činné strany lidové, znamenáme v Čechách pravý opak. Strana klerikální nenašla ve straně svobodomyslné rovnocenného odpůrce, ano nenašla v ní vůbec odpůrce. Co na Moravě lid, dávno známý svojí příchylností ke kněžstvu, v této chvíli již z vlivu jeho se vymanil a sebevědomě mu hledí v tvář, viděti naopak, v Čechách že lid, husitismem pověstný, houfně vrací se do řad klerikalního hnutí.

Právě veden novinami spor, souvisící se jménem Husovým, spor o Husovu kolej. Rozhledy navrhovaly v čísle 7, aby na místě pomníku Husova byla založena Husova kolej, jíž bylo by lze čeliti koleji Arnošta z Pardubic. S Rozhledy vyslovily souhlas listy směru pokrokového: Čas. pokr. studentstva, Radik. Listy, Pokrok, Čes. Venkov, Jič. Obzor, Stráž na Cidlině, mimo ty Světlo, listy věrně mladočeské s Nár. L. v čele mlčí, odchylné od Rozhledů stanovisko zaujaly Čas a Česká Stráž, přejí sice koleji ale nechtějí, aby peněz na pomník sebraných se užilo k založení jejímu, čím ovšem — po našem mínění — zůstala by kolej Husova pouhým thematem akademických pojednání. My pokládáme za správné, aby byla Husova kolej co nejdříve, hned. Těm, jež proti zřízení koleje z peněz na pomník sebraných namítají s formálního stanoviska nutnost souhlasu všech dárců, navrhujeme vyhověti veřejnými osvědčeními jednotlivců i spolků a korporací, připomínajíce, že by konečně šlo jen o výklad slova „pomník".

K poslaneckým prázdninám, za kterých se — snad ne marně — očekávají časté schůze politické, bychom připomenuli, že bychom uvítali, kdyby někdo z poslanců ukázal nový způsob v pořádání schůzí. Nám nelíbí se slavnostní oficielní řečnění, kdy poslanec zůstává s vysokého podia posluchačům cizí a oni jemu, kdy v místnosti schůze ihned zavládne šroubovanost, neintimnost, nedůvěrnost, parádnost, atmosféra dusící a tísnivá, svádějící k vzájemné neupřímnosti a nevěcnosti, kdy řeči jsou vtipnou kombinací právě běžných politických pojmů a hesel, kdy souhlas na jevo dávaný a výkřiky z posluchačstva dějí se se zrakoma upřenýma na vládního komisaře atd. atd. Vidíme ve schůzích poslance s voliči jen tehdy dosažení pravého jich úkolu, kdy bude poslanec jako důvěrník svých voličů klásti přesně účty ze všeho svého jednání a s druhé strany o všech potřebách a poměrech svého volebního obvodu z vlastního názoru a z vlastního počinu se informovati. Tím by také schůze ihned pozbyla rázu plané okázalosti a ze schůze slov byla by schůzí práce.

Tabulkové aféry pražské, Třebenice, zřizování spolku Němců pro východní Čechy a druhého pro Rudohoří, jest jediné, co lze v době „prázdnin politických" zaznamenati — bohužel že vše, co jest hodno zmínky, svědčí proti nám.

Odsouzeno bylo v Čechách za dobu od 15. května do 15. června pro velezrad u a rušení veřejného pokoje a řádu 33 osob celkem na 25 let 1 měsíc; žaloby sproštěno 9 osob. Pro urážky Veličenstva odsouzeny 3 osoby na 23 měsíců. Pro přečiny proti tiskovému zákonu odsouzeny 2 osoby na 20 dní, 6 osvobozeno. Pro přestupek proti výminečným opatřením odsouzena 1 osoba k 5 zl. pokuty. Pro rušení náboženství 1 osoba na 5 měsíců. Celkem odsouzeno 40 osob na 27 let 5 měsíců a 20 dní a k 5 zl. pokuty. Vyšetřování bylo zavedeno pro rozšiřování letáků k 1 máji proti 60 osobám, pro zločin rušení náboženství proti 1, pro tajné spolčování proti 29, pro zločin zlehčování vlastnictví proti 2. U mohyly lipanské zatčeno 29 akademiků. Prohlídek redakčních a domovních konáno 5.

Na říšské radě na konci zasedání odhlasována novella k tiskovému zákonu tak, jak jsme v čís. 8. již byli napsali, a přijata obchodní smlouva s Ruskem, o jejíž významu najde čtenář v článku „Současné Rusko" dra. K. Kramáře souvrubný výklad.

Hlídka hospodářská a finanční.

(Záložensk é úvěrnictví — Ukázka čistých zisků peněžních ústavů pražských — Potřeba nových bank — Hospodářství naše a uherské — Reforma berní — Bimetallismus.)

Nedávno vytkli jsme, že nemáme svého národního hospodářství, t. j. národního hospodářství království českého jako hospodářského celku a že našim programům politickým, zvláště ale našemu programu státoprávnímu tento podklad schází.

Proti této větě mohl by někdo namítati, že aspoň jedna část našeho hospodářství jest jednotně organisována — totiž naše drobné úvěrnictví záložensk é. Řeklo se aspoň jednou, že prý naše záložny činí jednotný celek. Však ani to není pravda, neboť naše záložensk é ústavy nejsou spojeny jinak než za účelem snazšího eskontu směnek a statisticko-administrativně za účelem více méně chlubného průkazu, kolik peněz se shromáždilo. Však tato zevnější, nitrné souvislosti postrádající a k rationelnímu sdružení záložensk ého kapitálu nesměřující organisace jest neúplná, neboť celá jedna třetina ústavů nevykazuje účtů. Ta okolnost, že oněch 525 ústavů, jež podaly výkaz, mělo 23 ½ mill. jmění a 2 mill. čistého zisku, má pro nás jen ten význam, že je v Čechách při veškeré hospodářské tísni malých živností ještě pořád dost peněz a že se tu také — což při drobném úvěrnictví trpce dojímá — hojně lichvaří. Vždyť 205 záložen z těch, které výkaz uveřejnily, bralo úrok vyšší než 5 procent, nepočítaje v to záložny, jež účty nevykázaly a jež tedy ani mírou úrokovou chlubiti se nechtějí.

Sestavíme zde na u k á z k u řadu bankovních, záložensk ých a spořitelních ústavů v Praze, abychom doložili, že v předešlém roce byla v Čechách hotová žeň kapitálová.

Česká eskontní banka měla v roce 1893 . . . . . **852.621 zl.**
čistého výtěžku (o 121.900 víc než r. 1892.)

Česká banka Union měla roku 1893 . . . . . **812.222 zl.**
čistého výtěžku (o 62.618 zl. víc než r. 1892).

Živnostenská banka pro Čechy a Moravu . . . . . **600.000 zl.**
(o 15.043 zl. víc než r. 1892).

Hospodářská úvěrní banka pro Čechy . . . . . **329.891 zl.**

Akciový kapitál, s nímž tyto čtyry banky pracovaly, byl 18·5 mill. zl., čistý zisk jejich obnášel dohromady 2·57 mill. zl. Dividendy vyplácely tyto ústavy 7 procent. a česká eskontní banka docela 13 procentové.

Česká spořitelna v Praze vykázala r. 1893 čistého výtěžku . . **334.463 zl.**
o 55.706 zl. více než r. 1892, z čehož dala jen 246.100 zl. dobročinným účelům.

Městská spořitelna pražská měla r. 1893 čistého zisku . . . **178.738 zl.**
(o 7.214 víc než r. 1892).

Hypoteční banka král. Českého vykazuje za r. 1893 čistý výtěžek . 125.456 zl.
Banka „Slavia" za r. 1893 čistý přebytek . . . . . 251.910 zl.
Zemská banka království Českého za r. 1893 čistý zisk . . . 50.206 zl.
(o 13.759 zl. víc než r. 1892.)
Občanská záložna v Karlíně za r. 1893 čistý výtěžek . . . 52.902 zl.
(z čehož dala jen 11.977 zl na humanní účely).
První občanská záložna v Praze za r. 1893 čistý zisk . . . 32.392 zl.
(rozdělila darem jen 2.135 zl.)
Záložna vinohradská za r 1893 čistý zisk . . . . . 62.449 zl.
(vydělala při prodeji stavebních pozemků 28.000 zl. a v obchodech záloženských 34.000 zl., na dobročinné a obecně prospěšné účely dala jen 12.000).
Svatováclavská záložna v Praze za rok 1893 čistý zisk . . . 22.421 zl.
a zastavárna této záložny (!) . . . . . 12.000 zl.
Občanská záložna na Smíchově za r. 1893 čistý výtěžek . . . 23.639 zl.
a zastavárna téže záložny . . . . . 2.061 zl.
Malostranská záložna za r. 1893 čistý zisk . . . . . 17.975 zl.
Všeobecná záložna v Praze za r. 1893 čistý zisk . . . . . 8.356 zl.
Obchodní záložna v Praze čistý zisk . . . . . 9.044 zl.
a tak to šlo dále, takže v Praze každý podnik finanční vydělával.

Zjevno jest. že již tyto zde jen na příklad uvedené sumy sahají do značných millionů. Mimo to jde z Čech mnoho peněz přímo do bankovních ústavů vídeňských, kde český kapitál značným zlomkem participuje a ke mnohamilionovým. čistým ziskům ústavů těch pomáhá, jak jindy ještě uvidíme.

K těmto výsledkům našich ústavů úvěrních přičiníme některou poznámku. Čisté zisky pražských bank svědčí především o potřebě ještě aspoň jedné nové banky živnostenské. Ozvaly se o tom již některé hlasy zcela právem. My nechceme zde říci ani ten důvod, který v praxi často slýcháme, že totiž živnostenská banka pro Čechy a Moravu má vůči ostatním bankám zejména vůči české eskontní bance a vůči české bance Union svoji těžkopádnost, kteráž jen při rozumné konkurrenci odpadává. My konstatujeme toliko to faktum, že živnostenská banka pro Čechy a Moravu, jejíž letošní čistý zisk repraesentoval 12·35% z akciového kapitálu, měla celkový ciferní obrat 1252 millionů, o 280 millionů, to jest hnedle o jednu čtvrtinu víc než roku 1892, dále že druhé dvě banky: česká eskontní banka a česká banka Union vykazovaly dohromady 1,663.000 zl. čistého výtěžku. Z toho ovšem vidno, že by nová živnostenská banka měla v českém trhu peněžním mnoho půdy.

Neméně zaslouží povšímnutí ta okolnost, že zemská banka království českého poslední dobou přesunuje své působiště na pole zemského železnictví a že, jak ze zprávy její se dočítáme, její půjčky zemědělské a zejména meliorační jsou skrovné. Zdá se, že i pole úvěru hypotečního a melioračního vyžaduje dalších organisací dle vzoru dnešní hypoteční banky království českého, kteráž nejde na hypotheky menší a nejsouc dle původních intencí podnikem výdělkovým neměla by míti ani ten čistý výtěžek (125.456 zl.), jaký letos vykazuje.

Státní hospodářství pohybuje se dále v kolejích Plenerova hospodářského liberalismu. Valutu reguluje Plener s Wekerlem, nebo správně Wekerle s Plenerem dle receptu velkého kapitálu. Celá akce nese se ku prospěchu uherské polovice říše a vídeňských bankovních domů. Již onehdy řekli jsme, že celý pochod regulačních prací valutových diktuje uherská polovice a že marný byl protest opravdových lidových zástupců v cislajtanském parlamentu, aby se za dnešních nebezpečně pokleslých poměrů s valutou tak nespěchalo. Můžeme směle říci,

že celá hospodářská politika státu má jedinou tendenci: omnia ad majorem Hungariae gloriam. Pešťská vláda libuje si, že má k regulaci veliké zásoby zlata, parlament uherský již dnes upozorňuje privilegovanou, až dosud oběma polovicím říše společnou cedulovou banku, aby při příštích proposicích prodloužení bankovního privileje více dbala „samostatnosti uherského státu“ (rozuměj úplné odtržení od společné cedulové banky a založení samostatné uherské banky cedulové!), a již dnes uvádí se v Uhrách v život samostatná uherská paroplavební společnost dunajská, emancipujíc se z dosavadního společného podniku paroplavebního. Maďarství zarůstá hospodářsky i do Bosny a Hercegoviny, zakládajíc samo hlavní město Serajevo millionovou půjčkou a uherský trh peněžní mohutní tak, že od loňského a předloňského roku, kdy pracovalo se místy i se ztrátami, stouply bilance uherských bank až na millionové čisté zisky. Cislajtanie k tomu mlčí a schvaluje vše, co se děje.

Reforma berní pro naši polovici říše se připravuje. Plener očekává veliký výsledek z daně lihové. Onehdy pustil slovo, že pomocí zvýšených příjmů z daně té hodlá krýti výdaje pro místní dráhy, zvýšení služného úředníků a přispěti i k úpravě valuty. Plener nevěří tedy, že daň z pálenky bude čeliti proti alkoholismu, jak to Steinbach očekával, nýbrž doufá v ustavičný konsum zdraženého produktu, takže oběti moderního moru alkoholistického budou zároveň platiti komunikace a jiné výlohy státní! Také pronáší se v administrativních kruzích finančních domněnka, že prý ministr míří na postátnění lihové velkovýroby a nastalou tak odvislostí výroby malé že hodlá monopolisovati výrobu lihu vůbec. Kdyby myšlenka ta prodchnuta byla snahou vyhubiti aneb aspoň zredukovati alkoholismus, byla by hodna největší chvály. Však ona cílí spíše k sesílení státních příjmů z této nejnebezpečnější slabosti chudého občana, a proto musíme se jí spíše obávati. —

Počátkem měsíce května rokovala v Londýně „mezinárodní schůze bimetallistické ligy. Schůzi předsedal Lord Mayor. Balfour dokazoval zde vhodnost a možnost mezinárodní dohody o bimetallistickou měnu vytýkaje Anglii, že se v této mezinárodní potřebě nechce angažovati. Druhý řečník Chaplin dokládal pak, že i v Anglii počíná se důležitosti této otázky rozuměti a předpovídal, že uznání výhod bimetallismu i v Anglii co nevidět pronikne. Taky president americké unie Cleveland osvědčil se býti přívržencem bimetallismu položiv své veto proti návrhu zákona na ražení stříbrných peněz ze 55 millionů dollarů stříbra dříve již koupeného (když platil ještě Shermann Bill). Cleveland zcela správně odůvodnil své rozhodnutí tím, že by se tak příliš rozmnožil oběh bílého kovu, že by se zredukovala státní reserva zlata a že by se tím značně poškodila snaha po umožnění rozumné politiky bimetallistické. *Ch.*

Školství.

Pohledy do školství obecného.

VIII.

Nazýváme-li naši školu obecnou moderní, rozhodně nejsme v právu. Musil by na věc z daleka se dívati, kdo by modernost naší školy obecné dokazovati chtěl. Slovem tím míníme ovšem přiměřenost časovému pokroku. Že škola obecná pokroku tomuto dosud neodpovídá, má několikero příčin. Škola nezbavila se do-

sud nepřátel všeho pokroku, kteří nepřestávají usilovati, by obrátili ji na temné cesty středověku, zlaté časy poroby a kastovnictví, kdež jedině spatřují obrození své panovačnosti a neobmezené moci, ba naopak boj v přítomné době se přiostřuje a dokonce není škarohlídem, kdo pozoruje, že klerikálové do školství zasahují, slibujíce si v nejkratší době vliv rozhodnější a konečné vítězství. Také správa školství byla a jest konservativní, sklánějíc se spíše k reakci a snahám klerikalním, vládě tak oddaným a přátelským, nežli k potřebám a tužbám lidu, s jehož vzděláním povstává ve státě stav nový, všech četnější, s kterým by ostatní stavy neradi o práva se dělily a počítaly. Ani učitelstvo dílem z doby starší, časovému pokroku nestačící, dílem a to zajisté mnohem větším sevřené ve svěrací kazajku předpisů a nařízení, osnov a rozvrhů, nedostatečných učebnic a pomůcek vyučovacích, tísněné hmotnou bídou, poutané odvislostí svého postavení nemůže povznésti školu tam, kam jedině náleží, totiž na výši pokroku přítomného. Konečně lid náš důležitost školy obecné ve všech vrstvách dosud náležitě neuznává; není tu namnoze ještě opravdového přesvědčení, že jedině vzdělání otvírá brány blahobytu; duševní otupělost a zanedbalost, nouze a nespořádané poměry domácí odcizují škole ještě značný počet mládeže docela, nebo zdržují pokrok školský, ano jsou druhdy nepřekonatelnou překážkou, že výsledky vyučování ani té výše nedostupují, které by ostatní činitelé dopouštěli.

Hájíme zásadu vzdělání moderního, t. j. vzdělání odpovídajícího přítomnému stavu společnosti lidské vzhledem k osvětě a práci, právu a mravům, náboženství a literatuře, vědám a umám; neboť mládež školy obecné opouštějící, dorost společnosti občanské, má netoliko býti schopna vymožeností a výsledků přítomné kultury v plné míře pojímati a jich užívati, nýbrž také hybnými býti silami dalšího pochodu i pokroku kulturního.

Malicherna je námitka, že škola nemůže se spravovati modou nebo ideály budoucnosti, ale toliko podávati dokonalé dobro, jež se osvědčilo a realisovalo, ostatek že zůstaviti nutno sebevzdělání mládeže. Připouštíme, že škola musí rozeznávati, co je přechodného nebo trvalého, bádání od skutečných výsledků, ale ona nicméně musí přistoupiti i k ideálům pravdy, krásna a dobra, jež teprve budoucnost má realisovati, jinak vzdala by se všeho vlivu na pokrok kulturní; sebevzdělání nemůže ukládati se vyšinutí na stupeň časové vzdělanosti, sem postaviti má mládež škola, nýbrž toliko kulturnímu pochodu, jenž tak rychlým krokem postupuje, vždycky stačiti. Vychovatelským úkolem školy obecné budiž: položiti základy šlechetného karakteru, vypěstovati patero hlavních zásad lidské vůle, jež Herbart nazývá svědomitost, dokonalost, lásku k bližnímu, právo a spravedlnost, cílem vyučovatelským pak opatřiti mládež všemi vědomostmi a dovednostmi, kterých doba přítomná a praktický život veřejný u jednoho každého vyhledává.

V jazyce vypěstována buď místo oblíbených pravidel a rozdílů gramatických bohatost řeči, obratnost v slově i v písmě, záliba v rozumné četbě a vkus na nejlepších dílech literárních, ani nejnovějších plodů nevyjímajíc; v zeměpise také znalost zeměpisu obchodního, v dějepise vývoj společnosti lidské vůbec a národa našeho zvláště se zvláštním ohledem na vynikající muže vědy a práce i z doby přítomné; v přírodopise místo popisů a dělení říší, čeledí a druhů do nekonečna, dokonalou znalost těla lidského a zdravovědy a těch jedinců ze všech říší, jimž v zemědělství, průmyslu a obchodu zvláštní důležitost přičítati dlužno, a to nejen s ohledem na jich vnější stránku, nýbrž se zvláštním zřetelem k jich chovu, pěstování, dobývání a zužitkování; v přírodozpytu poznání sil přírodních a jejich vzájemnosti a na tomto základě porozumění překvapujícím vynálezům v oboru elektrotechniky, jež do denního života zasahují; v počtech hbité počítání

z hlavy a zlomky desetinnými na praktických příkladech a místo zlomků obecných raději poučení o účetnictví, směnkách a cenných papírech; v psaní úhledný rychlopis; v kreslení vkus a zalibu v krásném, kreslení volné předmětů ze života praktického; ve zpěvu schopnost podílu bráti na krásách hudebních; v tělocviku otužilost tělesná a síla i obratnost vypěstovaná cvičením a hrou pod širým nebem. Žádné dítě nemá pak opouštěti školu obecnou, aby neznalo v hlavních rysech práva a povinnosti občanské, veřejné zřízení a podstatné části z občanského a trestního zákona.

Hry mládeže.

Napsal *Dr. Kk.*

Již v prvém ročníku tohoto listu uveřejněn byl delší článek p. K. Sokola: „Opravné snahy v moderním vychování tělesném“, v němž poukazováno ku hrám, jakožto k důležitému prostředku tělesné výchovy. Předpokládaje článek ten, v němž přehledně naznačeny jsou dějiny tělesné výchovy od nejstarších věků, chci v úvaze této poněkud podrobněji přihlédnouti ku zavedeným u nás hrám.

Do našich škol středních zavedeny hry výnosem ministerstva kultu a vyučování ze dne 15. září 1890. Ve výnosu tom praví se, že dle zkušenosti provozování tělocviku a péče o zdraví na školách samých nestačí k tomu, aby mládež dostatečně tělesně sílila, a proto že třeba jest dle okolností všech možných prostředků využiti, které by podporovaly tělesný výcvik mládeže. Za tím účelem odporučuje se ředitelům škol, aby mládeži školní zjednávali vhodnou příležitost a laciný přístup ku koupání, plování a klouzání, pak aby domáhali se zřízení vhodných míst ku hrám mládeže. Možno-li, má státi se pokus o zavedení školních her. O všem pak, co ve směru tom na jednotlivých ústavech vykonáno, mají dle téhož výnosu podávány býti zprávy.

Uplynuly již téměř čtyři roky od vynesení toho a snad by se zdálo, že v době té dospělo se již k nějakým výsledkům; leč bohužel prohlížíme-li programy českých škol středních, v nichž o tělesném výcviku zpráva býti musí, přesvědčíme se, že po většině nařízení tomu až příliš málo jest vyhověno. Z většiny zpráv jest zřejmo, že ne vlastní přesvědčení, nýbrž toliko ono nařízení vedlo k těm neb oněm opatřením a že veškera ta dosavadní tělesná výchova naší mládeže jest až přes příliš chatrna.

Téměř na všech školách středních zjednána sice vhodná příležitost ku koupání a klouzání, za to ale pokud her se týče, jeví se výsledek velmi smutný. Celá řada škol stěžuje si, jednak že nebylo místo vhodné, jednak že neměli náčiní potřebné, jednak že nebylo času, poněvadž odpoledne ve středu a v sobotu vyplněno jest prý předměty nepovinnými a podobně.

Všechny tyto a jiné uvedené výmluvy zdají se po většině nemístnými. Pokud místa se týče, lze poukázati na vojenská cvičiště, a kde tato nejsou, nalezla by se zajisté přece místa vhodná, když by správy škol považovaly požadavek ten za nutnost pro ústav nevyhnutelnou.

Pokud zaopatření náčiní se týče, také to jest lichou výmluvou. Nelze věřiti, že by během tří let nebylo možno správě ústavu zjednati si alespoň 100 zl. na pořízení náčiní. Nehledě ani k tomu, že by podobné vydání mohlo a mělo se krýti z peněz ústavu, bylo by přece jen možno vydání takové uhraditi lehko sbírkami mezi mládeží studující, jakož i jejími příznivci. Vždyť přece jedná se o zdraví příštího našeho dorostu, a v tom litovati se peněz nemá!

Co konečně oné třetí výmluvy se týče, ta poráží sama sebe. Námitku tu lze nejen odmítnouti, ale přímo odsouditi! Nařízení ministerské směřuje právě

k tomu, aby vedle výchovy duševní dbalo se rovnou měrou také výchovy tělesné, t. j. aby právě tak věnoval se čas výchově tělesné, jako věnuje se výchově duševní. Jest tedy omluva ta přímo proti znění onoho nařízení.

Z většiny programů středních našich škol jest zkrátka zřejmo, že význam her nebyl na českých ústavech dosud vystižen a že ve směru tom dosud až příliš málo se pracovalo.

Naše gymnasia bylo by možno srovnati s vesnicí, ve které nuceni byli okresní silnice osázeti ovocnými stromy a proto, aby správa obce vyhověla nařízení tomu, učinila sice tak, ale sebrala nejšpatnější stromy a dala je zapíchat do země a pak si jich nikdo ani nevšimnul. Občané byli rádi, že nařízení vyhověli, o prospěch, který by jim řádné stromy dobře ošetřované mohly nésti, se nestarali. Učinili jen svou povinnost a tím byli uspokojeni.

Jako ve vesnici oné nedovedli pochopiti užitek, který by z nařízení toho jim vyplynouti mohl, tak také u nás dosud není vystižen onen hluboký význam her.

Jak v jmenovaném článku p. Sokolově uvedeno, byl to již veleduch Komenský, který odporučoval tělesný cvik mládeže, a přece ještě dnes po takové době tak těžko vniká se v zásady ty, a to právě Čechové, z nichž vyšel Komenský, jsou tak nepřístupnými k této prastaré novotě.

Jinak jeví se stav ten na ústavech německých. Byť nebyla to všechna německá gymnasia v Čechách, přec jen většina z nich pokročila ve směru tom daleko více, než ústavy české. Již zprávy v programech jsou přesnější a úplnější a z mnohé z nich lze pozorovati, že skutečně bylo dbáno tělesné výchovy žactva a ne toliko ministerského nařízení!

Pokud významu her se týče, bylo o něm již v uvedeném článku v těchto listech uvažováno. Jinak poukazuji na článek Dr. Jiřího Mudrocha: „Tělesná cvičení na středních školách“ v Osvětě roč. XXII. z r. 1892; na článek J. Klenky: „O hrách mládeže, zejména tělocvičných“ ve Sborníku Sokolském 1894 a pak na různé články časop. „Sokol“.

Nelze upříti, že význam her mládeže jest skutečně veliký a zajisté nikdo nedovolí si tomu odporovati. Má-li se však kdo pro hry přímo nadchnouti, tomu všechno možné vyličování významu toho neprospěje tak, jako přímé pozorování a ještě lépe zúčastnění se her. To by se také vřele mělo odporučiti našemu učitelstvu.

Máme sice v naší literatuře vydané sbírky her mládeže,*) ale ty rovněž nedovedou taký zájem a takové porozumění vzbuditi v čtenáři jako hra sama v bezprostředním pozorovateli.

Mnohé z her jsou vlastní naše hry, abych tak řekl, národní, ač časem u nás vymizely a nyní se jim znovu odjinud přiučujeme. Tak na př. anglickou hru síťovou (lawntennis) velmi zřejmě připomíná Komenského Orbis pictus, kdež zcela zřejmě naznačeno jest k hře té potřebné náčiní; u nás všeobecně známou a přímo národní hru: pána anebo pasáka přivlastňují si Němci nazývajíce ji „Der deutsche Schlagball“ a zajímavým toho dokladem jest hra známá v pruském Kralovci pode jménem „Kurneck“, což dle významu hry té není nic jiného než český náš „kurník“. Bylo by záhodno her takých si zvláště všímati a je dle možnosti uchovati, neboť v nich zračí se velmi jasně národ sám podobně jako v národní písni.

---

*) Hry hybné, zvláště míčové od A. Krčmáře, Králové Hradec 1892 a novější sbírka: Tělocvičné hry od Jos. Klenky. Pak jsou ještě sbírky her pro útlejší mládež od J. Tykače: Hry tělocvičné; od Klemeny Hanušové: Dětský tělocvik a pod. hry drobné v různých školských i sokolských časopisech. Pokud prvých dvou větších sbírek se týče, jsou hry Krčmářovy sestaveny hlavně dle německého Eitnera, hry Klenkovy jsou více samostatnější.

Na konec chci zde ještě stručně zmíniti se o tělesné výchově a pěstování her v Německu,*)

Tam zavedeny byly hry do škol výnosem tamního ministerstva vyučování ze dne 27. října 1882. O výnosu tomto tvrdilo se, že v dějinách pruského a snad i německého školství vůbec zaujímati bude vždy to nejpřednější místo, jakož i že jest to jeden z nejvýznačnějších výnosů tohoto století a že tvoří přímo epochu v moderním vychovatelství. V něm praví se, že hřiště poskytuje mládeži místo, kde mimo zachovávání pravidel hry může tato své svobody a volnosti k radosti své úplně využiti a kde mládeži poskytuje se daleko vhodnější příležitost, aby ukázala svou sílu a obratnost v zápasu, než může se státi v uzavřených místnostech tělocvičny. A dále praví se pak, že jest povinností školy starati se o hry a to nejen dle příležitosti, nýbrž zásadně a to dle určitého řádu o ně pečovati.

Dle výnosu toho, v němž velmi krásně jest naznačen veliký význam her, nesmíme se pak diviti, že prostorná tělocvična a vhodné hřiště jest v Německu nutnou částí školy, že jest to požadavkem pro školu naprosto nevyhnutelným. Tělesný výcvik hraje tam ovšem velikou úlohu hned ve třídách nejnižších, a proto také mládež do středních škol přichází navyklá podrobovati se a přesně zachovávati pravidla hry a nečiní jí žádných obtíží uznati ve hře svou chybu, tím méně pak pomýšlí kdo na to, aby snad protivnou stranu oklamal. Každý ve hře hledí domoci se vítězství skutečně svou obratností a silou. A právě ta správnost, přímost, odhodlanost a síla, již ve hře si navykají němečtí studenti, činí hry potom tím zajímavějšími; nevede z her k hádkám, nýbrž stává se jim tou nejlepší a nejušlechtilejší zábavou, takže nelze pozorovati, že by ze tříd vyšších méně účastnili se her, než žáci tříd nižších, jako děje se na některých našich gymnasiích českých — kde ovšem přistupuje k tomu také ještě to, že neposkytuje se žactvu příležitost nacvičiti hry věku jejich odpovídající.

Vhodnější příležitost ku hrám v Německu naskytá se také tím, že vyučování ve větších městech jest zavedeno toliko v hodinách dopoledních a to v zimě od 8 do 1 hod., v létě od 7 do 12 hod. Rozvrh ovšem jest upraven tak, že mezi jednotlivými hodinami mají žáci čas na dvoře si proskočiti a že poslední hodiny věnují se povinnému tělocviku anebo předmětům, které nevyžadují takového napjetí mysli. Odpoledne naskytá se pak mládeži vhodná příležitost ku hrám.

Hřiště ovšem upravena jsou po většině velmi pohodlná. Že by místo to leželo ladem, nikdo tvrditi nemůže, naopak velice se ho upotřebuje. Mládež školní cvičí zde v dopoledních tělocvičných hodinách pořadová cvičení, po celý týden odpoledne tam hraje a v neděli přicházejí tam opět učňové řemeslničtí a baví se tam zase hybnými hrami — tou nejušlechtilejší zábavou!

A že taková výchova směřuje k dobrému a k prospěchu národa, o tom může se každý lehko přesvědčiti. Jen porovnejme bez ostychu studenty německé s českými!

---

*) Pokud Francie se týče viz stať Dr. Jiřího Gutha: Associace a spolky athletické na středních školách francouzských. Krok. Roč. V. z r. 1891.

K poměrům naší literatury a kritiky.

Napsal *F. V. Krejčí.*

Ku zvláštnostem našeho literárního života náleží podivný onen způsob, jímž se v něm provádějí převraty. Každý takový převrat, nehledě k tomu, že přináší nové osoby a nová díla literární, jest především — alespoň chce býti převratem, změnou v zásadách, ve vůdčích principech umělecké tvorby, v prostředcích a cílech uměleckých. A všecky zásady nového směru svádějí se obyčejně na jednu základní, jež stane se bitevním praporem a heslem. (Na př. u realismu: pravda.) Avšak, kdykoliv se u nás rozpoutal boj mezi novými a starými směry literárními, vždycky točil se více kolem osob a děl, je representujících, než-li kol zásad, o něž šlo. Jednalo se vždy více o to, má-li p. X. nebo Y. vlastně talent a neotráví-li jeho kniha svým „chorobným" směrem „zdravé" národní písemnictví, než o to, jsou-li zásady jeho tvorby umělecky přípustny a značí-li pro umění pokrok. Pronikl-li novotář svou vlastní uměleckou silou, získal-li si obecenstvo (obyčejně již z té jednoduché příčiny, že tu nic lepšího nebylo) a našel-li napodobitele — pak byl již převrat dokonán a mlčky uznán. Málo kdo se ohlížel po tom, zdali vskutku nový program literární zvítězil a do jaké míry zapustily zásady jeho kořeny v kruzích umělců i obecenstva. A hesla, jež byla dříve předmětem nejprudšího boje, byla v krátké době přijímána jako něco samo sebou se rozumějícího a to jen proto, že nebyla nikdy a nijak jasně a prohloubeně osvětlena ani od svých přátel a odpůrců. Zásady a programy bystří a ostře se obrážejí teprv jen v palčivém boji a srážce kontrastů — tam, kde, jako u nás, takových bojů o theorie a programy umělecké nebylo a není, jest přirozeno, že jednotlivé programy a směry, tak jak povrchně a žurnalisticky jsou pojímány, otírají ostré hroty své rázovitosti a jsou vydány tím většímu nebezpečí ústupků, kompromissů, zmatení a nepochopení.

O určité doklady není nouze. Vzpomeňme jen na př. na vystoupení Jar. Vrchlického. Kolikráte mu byl v prvých dobách jeho tvorby předhozen kosmopolitism, nečeskost atd. Ví však někdo z nás o nějaké obšírnější a věcnější debattě, v níž by se tento pojem poesie t. zv. kosmopolitické byl pevně a určitě stanovil naproti pojmu poesie t. zv. české národní a kde by se byla dokázala spornost a vzájemná vylučitelnost obou těch pojmů? Vrchlický zvítězil pouze silou svého talentu a ne proto, že jeho zásady umělecké zvítězily a v názorech o kosmopolitickém a národním umění panuje tentýž zmatek jako před dvaceti lety. —

Ale zvláště názornou otázkou takového druhu literárního „převratu", o jakém zde mluvím, jest způsob, jímž ovládl u nás realism a naturalism. (Oba směry vystoupily u nás pod jedním praporem, takže možno mluviti o nich

jako o škole jediné, s výhradou ovšem, že jako — u každé školy — jest název něčím umělým, co ani neodpovídá vzájemnému poměru různých talentů.) I u nás jako jinde vystoupily tyto oba směry s heslem pravdy v umění a právě tak jako jinde odpovídalo se jim výtkami o chorobnosti, po případě i nemravnosti, o kalu a špíně atd. Zůstala-li však vedle několika efemerních časopiseckých článků o těchto věcech jediná jen kniha, ba jen stať neb studie, v níž by ať již se stanoviska přátelského či protivného byly programy realistické a naturalistické kriticky vyšetřeny, kde by českému obecenstvu, pro literární diskusse dosud tak nevyspělému, bylo vyloženo jasně a s náležitým zřetelem k našim národním a literárním potřebám, oč se vlastně jedná, aneb kde by vnikání těchto směrů k nám, jejich zápasy a vítězství byly sledovány a kresleny? Opět nic takového. Několik mladých talentů počalo psáti pod vlivem Zoly a ruského románu, na místě selankovitých povídek a obligatních historických vlasteneckých románů, povídky a romány ze současného českého života, s nebývalým u nás přibližováním se k palčivějším otázkám dne — v tom byl celý obrat, celé vítězství t. zv. realismu a naturalismu. Tedy hlavně jen a téměř výlučně jen na poli skutečné tvorby, bez přímějšího a znatelnějšího účastenství kritiky a vůbec všech těch disciplin, jež sprostředkují styky mezi uměním a vyšetřující, bádající vědou. A tak vplula naše literatura (a s ní i obecenstvo) do proudu realistického ani o tom téměř nevědouc a ještě nežli celý tento obrat tak zajímavý ve své podstatě, v celém svém množství jemných vztahů, jimiž s celým duševním organismem národa souvisí, s celým křížením a slévání se nesčetných různých vlivů, jež při něm působily, mohl býti rozbornou, vyšetřující kritikou rozpoznán, uvědoměn a v základních rysech svých vytčen, plují již nejnovější živly literární ku břehům opět novým, dosud neznámým a celá přechodná ona perioda, značící zavanutí větru moderního realismu a Zolovského naturalismu k nám, patří již literárním dějinám. Namítne-li se, že tak to jest právě v pořádku, že jisté období teprv po svém uplynutí, po úplném vyčerpání svého úkolu, jest teprv vhodným materiálem pro hlubší a dalekosáhlejší zkoumání — jest to ovšem pravda. Ale úkol časové, živé kritiky a vědecké literární historie jest přec různý. Tato může a má počkati s vyšetřováním literárních zjevů, až připadnou minulosti — ona však má zasahovati do proudění duševního, pokud ono kypí ještě mladým plným životem, vrhati do něho hluboké osvětlující pohledy, odhalovati, vyšetřovati a léčiti jeho rány, býti jeho živoucím svědomím a pro praktickou tvorbu uměleckou jevištěm, na němž zápasí spolu a vzájemným zápasem a křížením prohlubují a objasňují se umělecké theorie a zásady v celé své čistotě a ostrotě tvarů, pokud jsou ještě živoucími, pokud působí a udávají literární produkci ještě směr, aneb pokud se k tomuto důležitému vlivu v mladistvém zápalu prodírají.

Nejlepší zbraní každého literárního programu jsou ovšem ne suché theoretické traktáty, nýbrž hotová umělecká díla, stělesňující jeho zásady. Takovými zbraněmi byla na př. Hugova dramata pro romantism let třicátých nebo romány Zolovy pro naturalism let sedmdesátých. Vždyť v celém boji literárním nejde přec o to, aby jistý odtažitý princip v theorii, v akademickém jen zápasu byl uznán, nýbrž o to, aby díla jím napojená a v jeho duchu vytvořená ovládla vkus obecenstva a vzbudila co nejvíce obdivovatelů a napodobitelů. Ale proto nesmí býti theoretická stránka věci podceňována. Především nemá kritika a studium věcí uměleckých vždycky jen vůči tvorbě úkol podřízený, vedlejší, úkol jen ji stříci, omezovati a udržovati v mezích jistých zásad — tedy úkol jen negativný; nýbrž dospívá často i k významu positivnímu,

k plodným výsledkům, určujícím směr tvorby, ba začasté podaří se jí nový, umělecky vyšší směr vydupati z vyprahlé, chudé půdy bezvýznamných period. Význam Lessingův pro německý klassicism aneb Bělinského pro ruský realism jest v té věci všeobecně známým dokladem.

A pak i kdyby se nedospělo vždycky k výsledkům obsahově plodným, nesmí býti při činnosti a zápasech kritiky zapomenut její užitek formálný, její zásluha totiž o vzdělání ducha, o tříbení a jasné vyhranění uměleckých zásad a tím i rozumu, úsudku a vkusu. Tuto vychovávací stránku theoretických debatt a kritické práce mám zde na mysli, považuji-li jejich nedostatek při našich literárních převratech za skutečnou škodu pro literaturu i obecenstvo. Tento nedostatek má na poli literární produkce a ještě více kritiky za následek malé prohloubení pojmů denně tam užívaných, neosvětlenost a zmatek v nejdůležitějších a nejživěji cítěných otázkách, při posuzování pak literárních zjevů vede buď k chudě jednostrannému stanovisku, zůstávajícímu po celý život na dogmatech, jednou naučených (protože nebylo dosti srážek s jinými a tím i vzájemného jich obroušení se a proniknutí) nebo k jisté bezzásadnosti, či chceme-li, povrchnosti, zvykající klásti měřítko co nejvíce bezbarvé, průměrné, prostřední. Kritika i produkce stírá tak vždy více rázovitost osob a táborů, roztřišťujíc ji v ústupcích, kompromissech a směšování. A přec, poněvadž všestranná dokonalost nikdy nebyla a nebude v moci lidské, žádá každá snaha po dokonalosti, tedy i v umění, jistého vášnivého, houževnatého, třeba i dosti jednostranného sklonu jedním směrem, za jistou zásadou, jistým programem. To však, co se u naší kritiky za to vydávalo, to nebyla skutečná rázovitost, určitost v programu a cílech, nýbrž jednostrannost ve své stinné stránce, úzkoprsost a omezenost hlediska. A nedovedli-li kritikové z povolání hleděti hluboko a široko do věci umění, tím méně bylo toho možno žádati od tvořících literátů, zvláště v našich literárních poměrech, kde záplava belletrie a veršů vzrůstá tím více, čím méně se o umění a literatuře přemýšlí a píše. Z produkujících literátů nebylo snad v posledních letech mimo J. Vrchlického nikoho, kdo by byl závažnějším způsobem pracoval i v theorii literární. A následek? Že nevyjasněnost nejživějších literárních otázek, nepropracovanost nejzákladnějších pojmů cítí nejen obecenstvo a kritika, ale cítí to samo na sobě a své tvorbě spisovatelstvo samo, jak nás o tom každou chvíli různé zjevy literární přesvědčují. Nejkřiklavěji však ukazuje se tento nedostatek kritické výchovy na obecenstvu. To již naprosto nedovede rozpoznávati zásady a ráz jednotlivých děl, stojí zcela mimo všecky diskusse o věcech uměleckých a dává se ve výběru četby vésti pouhou povrchní zálibou a náhodami literárního trhu. A to pak vede k té známé, téměř již příslovečné trpělivosti českého čtenářstva vůči věcem, jež se mu k četbě předkládají. Čtenářstvo jest ode vždy u nás živlem trpným, jenž pouze platí, čte a mlčí v tom vědomí, že literaturu, jak národní povinnost káže, „podporuje" a že tato podpora literatury jest povinností vůči snad všem knihám česky psaným. Nechci tím jen říci, že obecenstvo naše přijímá bez odporu i věci prostřední a špatné, ale také to, že jest naprosto netečno k nejrůznějším směrům literárním, že nezaujme nikdy znatelně jistého zásadného stanoviska. Přijďte našemu obecenstvu se staromodní sentimentální novellou, přijďte mu s nejšablonovitějším historickým románem a pak mu přijďte s moderním románem sociálným či psychologickým — a přijme vám všecko stejně. Žádný přežilý, třebas předpotopní směr se mu tak hned neznechutí, a i nejradikálnější novotářství jej neodstraší. Tato netečnost, ač jest vlastně známkou povrchnosti a nedostatku zásad, má ovšem též své dobré stránky.

Jeví se totiž z jiné strany jako snášelivost k nejrůznějším směrům a umožňuje tak proniknouti mnohým smělejším pokusům, jež by všude jinde narazily na odpor u samozvaných strážců ctnosti a ideálů. U nás nebývají tak často slyšány rozhorlené výkřiky pokrytecké mravopočestnosti jako na př. v sousedním Německu či dokonce v Anglii. Proti Nerudovi na př. nevystupovaly ani nejkonservativnější kruhy až na klerikální Vlast, jíž se za to dostalo všeobecného odbytí. V loňském ročníku mnichovského měsíčníku „Gesellschaft" diví se referent o české literatuře, že Světozor může přinášeti práce tak moderní, realistické jako jsou povídky Šimáčkovy, Raisovy a Jarošovy. V obdobných německých Familienblattech by to ovšem nešlo, ty by ztratily šmahem obecenstvo, kdyby opustily pole vodnatě sentimentálných historií. Ale dodávám: kdyby náš Světozor neb kterýkoli jiný list takové cennější moderní věci nepřinášel, měl by obecenstvo totéž — právě proto, že obecenstvu jest směr prací lhostejný. Celou zásluhu zde má jen redakce a spisovatel, co se obecenstva týče, nanejvýš jen jeho netečnost.

Tuto podivnou schopnost přijímati nejrůznější, sobě odporující věci a o nich nepřemýšleti, neuvědomovati se o jejich dosahu, tu pozorujeme všeobecně v povaze naší veřejnosti. Náš lid tleská na př. politickému řečníku a za krátko tleská zas jinému, jenž mluví věci, prvému odporující; dá se lehce svésti k radikalismu a ihned na to k šosáctví. Nejrůznější otázky, rozrývající duševní hladinu evropskou a dělící ji na tábory, přelétají bez ustání po našem českém obzoru, ale vždy jen zavadí, nejdou do hloubi a nezvíří naší hladiny, aby daly pak vykrystalisovati se novým, pevným útvarům. Každý kvas se u nás zastaví, ztuhne, pokud je ještě jen na povrchu a již tu jest zase zárodek nového. Snad jest právě toto množství cizích vlivů, všelijak se křížících a mísících, spolu s naší středoevropskou polohou, nedovolující nám duševně se uzavříti a z jistého počtu myšlenek v samotě tráviti, příčinou této naší vnímavosti vůči směrům nejrůznějším a následující z toho nepropracovanosti poměru k nim a povrchního jich stravování. A snad jest to jednou z příčin, proč naše kritika, representovaná tak malým hloučkem pracovníků a vydaná stále tolika novým dotykům a dojmům, nemůže si dostatečně oddechnouti a dostati se k definitivnímu a trvalému rozřešení jistých otázek a spracování jistých pojmů, bez něhož stále schází umělecké literatuře vážné myšlenkové pozadí a styk s vědeckým prouděním doby. Dnešní úloha českého kritika, alespoň pro takového, jenž chce státi na výši dnešních požadavků, jest velice obtížná, daleko obtížnější než jinde. Přímým předmětem jeho činnosti má býti především domácí literatura, již je povinen sledovati a do ní zasahovati. Aby se však toho mohl odvážiti, jest nucen projíti alespoň do jisté míry školou vážné kritiky, pro niž může nalézti vzory pouze jen v cizině a nemá-li toto studium býti bezpředmětným, ve vzduchu visícím a má-li míti kritik pro celou produkci srovnávací měřítko, jest nucen sledovati proudění všech hlavních literatur, nemluvě ani o znalosti všech vynikajících period uplynulých, jako věci, jež sama sebou se rozumí, a nedotýkaje se ani přísnějších ještě požadavků, chtějících od moderního kritika, aby byl dobře obeznámen na široké oné končině, na níž přechází činnost soudce literárního v práci psychologa, politika a sociologa. Ve Francii neb v Německu může takový kritik vyrůsti v mezích své národní literatury — jest zvláště u francouzských kritiků známo, že mnozí z nich neznali než mateřštinu — u nás byl by nucen takový kritik vykonati dvakrát až třikrát tolik duševní práce. Je-li duchem takto více v cizině, jest v nebezpečí ztratiti půdu českého nazírání a myšlení a tak i náležité hledisko na do-

mácí literaturu. Zůstává-li však jen v jejích mezích, jak začasté dosud bývalo, jest obzor jeho zas chudičký a měřítko povrchní a všední.

To jsou ovšem obtíže nevyhnutelné, poněvadž jsou zaviněny celou naší zeměpisnou a kulturní polohou. Ale i v mezích těchto těsných poměrů nepřestane býti oprávněným žádati, aby kritika naše přestala omezovati se pouze na potřeby dne, aby přestala býti tedy prací žurnalistickou, aby se stávala vždy hlubším a jemnějším vyšetřováním věcí uměleckých, majícím svou samostatnou, myšlenkovou cenu a na druhé straně aby se nestala planým theoretisování o odtažitých esthetických thematech, nýbrž aby při vší myšlenkové své výši a svých těsných stycích se všemi vědami duchovými a sociologickými byla srostlou se svým vlastním předmětem, totiž skutečným, živoucím prouděním literární tvorby, aby jí pomáhala hledati a vybojovati nové dráhy, aby přinášela literárním a uměleckým diskussím hotový, připravený materiál spracovaných a prohloubených pojmů a na nových, jež vlny nových směrů přinesou, aby tuto práci vykonávala. Krátce tedy, aby byla literatuře ukazatelem a komentářem, ne ovšem ve smyslu jen technickém, ve smyslu formálné, detailní, s mravenčí pílí vykonávané učené práce literárně historické, nýbrž v onom, kde dílo umělecké komentovati, vysvětlovati, značí proniknouti celou spleť jeho nitek a na základě toho pak vysvětliti a odůvodniti dojem díla, učiniti jej uvědomělejším a tím cennějším i význam jeho tím zvýšiti.

Jak shora naznačeno, ukazoval se nedostatek vážné, hlubší kritiky u nás nejcitelněji v literárních dobách přechodních, v dobách nových směrů, vytryskujících a o uznání zápasících. Každý tento zápas končil skutečným obratem v hlavním směru celé literatury, ale nebyl kritikou ve svém vývoji, ve stadiu rodícího se, na povrch vyzírajícího náležitě zachycen, theoretické pojmy, které tvoří šedivý sice, ale nevyhnutelný rub každého uměleckého útvaru a směru, nebyly proniknuty, objasněny a vymezeny. To vše proto, že jsme vůbec téměř neměli významnější s vážnějšími nároky vystupující kritiky.

Dnes jsme i v této věci dále. Dalo by se uvésti již několik jmen, jež značí úroveň naší kritiky povýšenu o několik stupňů a dají doufati ve splnění toho všeho, co o požadavcích vůči kritice zde bylo řečeno; jmen, spojujících skutečnou vlohu a nejvážnější pojímání této činnosti s nebývalým u nás evropským rozhledem a odbornou přípravou. Před touto dnešní kritikou leží nepřehledné lány nespracované půdy; od ní čekáme konečné dějiny české literatury postavené na základ ovšem moderního nazírání evolutivného (a ne psané jen od pouhých filologů, jak se až posud dělo), od ní čeká celá dlouhá literární perioda, zahájená vystoupením Hálka a Nerudy a karakterisovaná na své výši jmény Jar. Vrchlického, Svatopl. Čecha a Jul. Zeyera na kritické proniknutí všech duševních a společenských zdrojů, z nichž vyprýštila, na celou řadu studií a portrétů, v níž by tak mnohý zjev literární, o němž nemluveno dosud než ve frásích, poprve byl ve svých základních rysech, své celé fysiognomii vytčen, kde by se stanovilo poněkud kritičtější a definitivnější cenění, kde by mnohé ze zapomenutí bylo vyrváno a mnohé naopak uvedeno bylo na pravou míru. Ale tuto kritiku čeká úkol jiný, snad ještě důležitější, úkol zasahovati činně do obratu, jehož jsme právě dnes v literatuře naší svědky, proniknouti jej, určiti, ukazovati mu positivní cesty a cíle — krátce plniti povinnost, již má — jak shora naznačeno — kritika vůči živé, proudící literatuře zvláště v dobách, kdy proud její se zastavuje, víří a bere jiným směrem.

Mluvil jsem o obratu, jehož jsme dnes v literatuře svědky. Že takový obrat, značící příchod nových zásad, nesených novými osobami, se právě ode-

hrává, jest věcí jistou a zřejmou. Nenadělá ovšem příliš mnoho hluku — z velké části právě pro zmíněnou malou a povrchní účast kritiky — ale jest nepopíratelný. Obrat ten jest již téměř dokonán, neboť to rodící se, nově přicházející, to, co stojí vždy proti vládnoucímu, vžilému a přežívajícímu se, toto nové representováno jest již dnes ne pouze nejmladšími talenty, stojícími teprv na prvních stupních své dráhy, nýbrž několika hotovými, k bodu zralosti se blížícími umělci. Naše nové umění jest již za tím stupněm, kde by poutalo jen svou novotou, jistou pikanterií svého kacířství; jest již tam, kde imponuje především jen jako umění, rovnající se svou hodnotou zúplna onomu z končící právě periody, mající však proti němu tu přednost, že — jak by se snadno dalo dokázati — jest češtější, jest bližší naší půdě, dýchající více naším životem i když si této vignetty „českosti“ význačně nepřikládá

Převrat ten ukazuje se v zásadách a směru tvorby i ve vkusu čtenářstva. Živly mladé, nové (nekarakterisuji je prozatím určitě, nýbrž jen negativně naproti starším, panujícím) přicházejí jak v osobách i dílech vždy k větší platnosti — živly řekl bych v literatuře „oficielní“ uchylují se z živého, bouřného proudu produkce vždy více do čestných zátiší, kde počínají trávit z minulých vavřínů. Rozumí se, že mi ani nenapadá mluviti o všem v literatuře až dosud vládnoucím jako o naprosto přežilém, zastaralém a umělecky nižším, chci jen těmi slovy zahrnouti několik skupin, několik literárních útvarů, na nichž pohybovala se naše literární produkce posledních let, útvarů, jež samy v sobě, ve svých zásadách a cílech jsou hotovy, uzavřeny, jež neslibují další svůj vývoj — jež naproti novému, rodícímu se, propukajícímu lze karakterisovati jako ukončené. Myslím, že by se daly shledati takovéto hlavní útvary a skupiny tři. Nezahrnuji ovšem vše, co od let sedmdesátých u nás bylo napsáno (jako vůbec každé třídění a zahrnování jest v literatuře vždy nejisto), ale každý z těchto útvarů má svůj hlavní, společný rys, tak že k některému z nich se každý literární zjev alespoň poněkud blíží.

Těmito třemi útvary myslím: historický román (a všecku tu část literatury, jež vystupuje s okázalým vlasteneckým směrem), pak lyrickou školu representovanou Jarosl. Vrchlickým a t. zv. kruhem lumírovským, tedy lyriku t. zv. kosmopolitickou, „parnassistní“ a konečně nejmladší, ale náležitě již ztuhlou usazeninu moderních přílivů: skupinu realistickou, pokud realism v ní utkvěl na pečlivé, miniaturní obkreslování normálního, prostředního, tedy skupinu, již by as nejlépe representovalo jméno Ignáta Hermanna. Útvary tyto vyrostly ve jmenovaném právě pořadu a do jejich rámce dá se zahrnouti téměř celá produkce posledních let. Neříkám, že jsou všecky v úpadku, že ztrácejí naprosto na významu, nýbrž jen tolik, že interess náš obrací se dnes již opět jinam. Skutečně a značně na významu ztratila skupina historicko-vlastenecká. Po smrti Třebízského a Brauna zastupována téměř jediným Aloisem Jiráskem, ztrácí vždy více sílu svého pathosu, svůj rozčilený tón národního věštce a stává se vždy více širokou a detailní malbou kulturně historickou. Intelligentnější kruhy čtenářstva — zvláště v mládeži — dnes již naprosto od ní odpadly. — Za to jeví zmíněná škola básnická, vedená Vrchlickým, Zeyerem, Sládkem a konečně i Svat. Čechem (jenž ač zjev osamocený přece sem tíhne mnoha stránkami) podivuhodnou životní sílu po době více než čtvrtstoletí. Mladému pokolení literárnímu se ovšem již dnes nezamlouvají její romantické reminiscence, její kult čisté formy a myšlenkové harmonie. Málokterý mladý talent se dnes ještě přímo řadí k jejímu praporu.

Tím více třeba respektovati práci a uměleckou sílu několika jejích předáků, kteří její význam udržují i ještě dnes, kdy od vystoupení Macharova jde mladá česká poesie jinými cestami. Význam jmenované školy lyrické u čtenářstva těžko odhadovati — vždyť čtenářstvo veršů u nás ani snad neexistuje. — Co se týče třetí jmenované skupiny, realistů, bude se zdáti podivným, klásti je nějakých osm let po jich vystoupení již mezi směry ukončené, překonané. Nemyslím tím všecky talenty, kteří vyrostli na moderním realismu a naturalismu, nýbrž jen ty, kteří se od něho nedostali dále aneb kteří uvázli v něm jen na plochém, tuctovém „figurkářství", kterým se nedostává smyslu psychologického, kteří podávají sice dobrou belletrii, nikoli však vysoce umělecká díla V té věci nesplnil u nás realism a naturalism všecka očekávání, ale jedna zásluha mu vždy zůstane: on sblížil úzce belletrii s českým naším životem, dal tak nadějné základy očekávanému českému románu a svou blízkostí k dnešním našim poměrům a otázkám způsobil ve vkusu čtenářstva pravou revoluci. On též ukázal, že „českost" literatury spočívá v něčem jiném, než v národním kroji hrdin a vlasteneckém pathosu. —

A jak karakterisovati naproti tomu nyní mladé, rodící se umění? Myslím, že nejlépe tím, čím se jmenovanými skupinami souvisí a čím je doplňuje, co jim přináší nového. O směru historicko-vlasteneckém to jediné neplatí, k tomu nenavazuje mladá generace nijakých nitek, ten vysychá svou vlastní vyprahlostí. Jinak co se týče básnické školy Vrchlického a Lumíra — co zde naproti ní nového vystupuje, není v nesmířitelném s ní ještě odporu. Jest to vše z ní vyrostlé, jí odkojené — jenže odkojené zároveň již novějšími evropskými zdroji, než ty jsou, z nichž ona čerpala — a proto vycítujeme již z veršů těchto nejmladších ztrávený a překonaný naturalism a ocítáme se místy v imitacích dekadenční poesie. Jediná osobnost Macharova činí pevněji z této řady, vyrostlá především z české půdy, prosáklá vší její dnešní drsnotou a hořkostí. Vystoupení Macharovo bylo pro poesii naši vůbec signálem k obratu, k obratu do vnitř, do moderní české duše, k malbě jejich krisí a odstínů, k bolestnému, ale zdravě pravdivému odhalování její nahoty. Česká poesie, vydaná po dvě téměř desetiletí všemožným vlivům cizím, zvláště moderní francouzské romantiky stává se tímto směrem opět českou, alespoň češtější než jimi jsou jakékoli imitace národní písně. Karakterisovati blíže a souhrnně všecky ty nejmladší vyrůstající dnes talenty lyrické jest naprosto nemožno, těžko zde odhadnouti základní směr a rozlišiti ihned to, co jest pouze napodobeno od toho, co přirozeně vytrysklo z vnitřní disposice, avšak to podotknouti sluší, že myšlenkové a nervové disposice některých nejnovějších talentů odůvodňují dostatečně raffinovaný, po případě zřejmě dekadenční neb symbolistický ráz jejich veršů, tak že se nedají odbyti pouhým posměchem.

Nejrychleji však zraje naše nové umění na poli románu a dramatu. Dramata F. X. Svobody a poslední práce V. Mrštíka ukazují vyspělé již umělce, kteří hesla realismu a naturalismu náležitě sice pochopili, ale dávno již je nechali za sebou. Našli sobě své vlastní cesty a cíle a ty jsou — jak pozná každý, kdo práce jejich a jim podobných hlouběji pronikne — v naprostém odporu s celou dosavadní naší divadelní i belletristickou tvorbou. Dle obecenstva i většiny kritiky soudě, není převrato ten zdánlivě všem tak hluboký — ale bylo by třeba zas opakovati, co shora o netečnosti a povrchnosti naší kritiky i obecenstva bylo řečeno. Práce jmenovaných dvou umělců zarývají se tak hluboko do základních složek našeho života, dovedou tak všemi smysly lapati pestrobarvý jeho povrch i sahati k sociologickým jeho základům, že skutečně oprávněna jest naděje, že touto cestou přichází k nám

konečně ono pravé, tolikrát předčasně rozhlašované a zas odkládané ryze české národní umění. Ať již jest žeň jeho vzdálena či blízka, tyto úkazy na našem jevišti i v románě jsou každým způsobem jeho předzvěstí. Na tomto poli jest převrat vskutku nejhlubší — od románů V. Vlčka neb Beneše-Třebízského až k Mrštíkově Santě Lucii, od kusů Štolbových a Šubrtových k Svobodovu Rozkladu zeje trhlina, dělící zásadně celé dva různé způsoby a stupně vjímání a pronikání světa.

Vysvětliti tyto rozdíly, jež dnes jen nejasně se cítí, nalézti ve zdánlivém chaosu a varu rodících se směrů společné rysy, tlumočiti jejich cíle a snahy, kde toho třeba i činně pro ně bojovati — kolik to vděčných úkolů pro kritika! Kolik živých, časových otázek čeká tu na dotknutí a proniknutí! Otázka umění národního a kosmopolitického, otázka literatury úpadkové, otázka umění sociálného, otázka aristokratismu a demokratismu v umění — kolik plodných to vznětů, na něž možno upoutati zcela nové perspektivy do naší literatury, v posledních svých obdobích tak málo osvětlené!

Jedno ovšem si každá kritika, zasahující do živoucího toku literatury, vyhražuje: aby mohla mluviti pravdu, zdola až nahoru. Není zbytečno tuto věc samo sebou se rozumějící, uváděti; vždyť jisté případy z nedávné doby ukazují, že kritik u nás musí býti připraven již pomalu na všecko. Od všelikých výpadů ve verších, jimiž hledí básníci dokazovati svou povznešenost nad každý posudek (rozuměj jen nepříznivý) až k triviálním vtipům (viz list z poslední slavnosti žofínské) a konečně až i — k políčkům není zbraně, jíž by neužila uražená ješitnost autorská vůči kritikovi, jenž řekl pouhou pravdu. Že se o těchto nepěkných zjevech na tomto místě zmiňuji, budiž omluveno tím, že vyvolány byly také kritikami listu, do něhož píši několik těchto volných myšlenek o dnešní naší kritice a literatuře.

Seskupení a zastoupení zájmové.

V.

—*n*. O tomto předmětu byly již v tomto listě uveřejněny čtyři hlasy, z nichž tři byly pro zájmové zastoupení a jediný jen proti. Chci přičinit k otázce probírané též několik poznámek a to především námitkových. Myslím, že předem jest si tu vymeziti určitý předmět a methodu, čehož jsem neviděl při žádném doposud uveřejněném hlasu. Jest se především rozhodnouti, chci-li řešiti otázku tu všeobecně, theoreticky či prakticky — tedy na př. jen vzhledem k Rakousku. Dr. H. (I.) uvažoval všeobecně a jen příklady si bral z ústavního zastoupení této říše; R. (II.) mluvil současně o obojím (více však vzhledem k Rakousku), Ch. (III.) a Vš. (IV.) mluví již skoro výhradně o parlamentu rakouském. Při takovéto neshodě v předmětě i methodě nelze se ovšem nijak shodnouti ani věc rozhodnouti.

Jest dále zapotřebí, kdyby stalo se rozhodnutí pro druhé (pro řešení otázky jen vzhledem k této říši), rozhodnouti se, s jakého stanoviska se budu na věc dívati — zda se stanoviska našeho (českého) politického programu, či nehledě k tomu s jakéhosi všeobecného rakouského (lépe ještě cislajtanského) stanoviska. Vyvolíme-li si prvé, pak máme cestu ovšem ještě vymezenější.

Této druhé potřebě se také v dosavádních článcích předem výslovně nevyhovělo; ze samých článků pak (I, III. a IV.) jest patrno, že pisatelé na náš politický program nebrali zřetele. Aspoň se o něm nemluví nikde, avšak nejen to — i positivní je tu patrné; tak obzvláště IV. mluví o rakouském parlamentu, jako by již jen on byl zde a jakoby nynější útvar parlamentární měl zůstati i na dále — že by se neměl změniti nějak i politicky. Politicky se vůbec otázka ta málo probrala i ve článku II., který se vyslovuje proti zájmovému zastoupení. A přece je zapotřebí, obzvláště jestliže se obmezíme jen na konkretní poměry rakouské, míti na mysli i politickou stránku věci — nejen jak Rakousko vzniklo a je utvořeno, nýbrž i jak parlamentarismus v něm povstal, které idee byly vůdčími při jeho prohlašování a provádění, jak je zevně i vniterně veden. Pak by se přišlo i na jiné, prvotnější příčiny neplodnosti dnešního parlamentu, nejen na tu, že je založen na „nejnešťastnějším podkladě národnostním“ (IV.) nebo na tu, že „v neurčitosti programu hospodářského spočívá nečinnost parlamentu na poli reformy hospodářské“ (II., v čemž III. souhlasí).

Článek IV. pravil, že parlament jest u nás založen na nejnešťastnějším podkladě, jaký může býti, t. j. na podkladě národnostním. Odtud frakce a strany nejsou prý hospodářské, sociální a průmyslové, nýbrž národní. To znamená prý, že u našeho shromáždění zákonodárného nelze mluviti vůbec o nějakém niveau politickém a vzdělanostním, nýbrž jen o krátkozraké úzkoprsosti jednotlivých celků. Umlčují se a dusí se tím všecky otázky jiné, soci-

ální a hospodářské (jedním slovem zájmové, udržují a podněcují se všecky spory, které nás dusí a národnost naši v existenci ohrožují. Národní úzkoprsost je neštěstím representativní soustavy. Princip zájmový však každou národnost prý zničí.

Autoru těchto myšlenek přihodila se jistá nedopatření. Po prvé není pravda, že je parlament rakouský založen na principu národnostním. Řekne-li se tu všeobecně „princip národnostní" — znamená to přece tolik, že každá národnost spravedlivě je zastoupena. Tomu však tak v rakouském parlamentě není. Ten byl zřízen tak, aby princip národnostní byl pro něj základem jen vzhledem k jedné národnosti — tedy ve skutečnosti negace principu národnostního (všeobecného) byla jeho základem. Také opravdu celý státní apparát i jeho činnost svědčí o pravdivosti řečeného. To byl jeden „princip", na kterém byl rakouský parlament založen. Druhý princip (vlastně tento druhý princip byl prvním) nejvšeobecněji lze nazvati konservativním, v němž současně je ovšem princip monarchický a ještě určitěji dynastický. Konstituce v Rakousku dána byla rázem, najednou — tedy bylo to něco cizího na domácí starý absolutismus; v takových státech má konstituce vždy více ráz nejnutnějších ústupků obyvatelstvu se strany dřívější pravomoci panovníkovy, než-li nastoupení „vlády občanstva". Odtud v Rakousku ono kuriátní zřízení, především však volební privilegia velkostatkářstva, respective šlechty, nejkonservativnějšího v této říši živlu a nejvěrnější podpory, integrující součástky takřka každé monarchie, odtud systém dvoukomorní, při kterém t. zv. panská komora vůbec se zřizuje bez jakéhokoli přímého i nepřímého vlivu obyvatelstva, nicméně majíc stejnou zákonodárnou moc jako poslanecká sněmovna.

Myslím, že tyto řečené mnou dva principy zaviňují dnešní neplodnost parlamentu rakouského — ony způsobují, že činnost jeho může se nésti především směrem negativním, t. j. chrániti co nejvíce to, co dnes je, a nedopouštěti leč v případě nejvyšší potřeby a nezbytnosti změny, kteréž by byly rušením existujícího nebo mohly vésti k němu. Negace ta týká se i pole národně-politického a kulturního, i hospodářského a sociálního. Myslím proto dále, že by bylo správnější chtíti obrat v principech — na místě prvého chtíti princip opravdu národnostní a na místě druhého lidový, pokrokový, konkretně, že jest potřebí spravedlivého zastoupení národností v parlamentě na základě všeobecného práva hlasovacího, se zrušením kuriátního zřízení a systému dvoukomorového. Netřeba mi podotýkati ovšem, že u mne pojem „národnosti" není planým a bezvýznamným, jako je u autora čl. IV.

Autor II. čl. (v souhlase se III.) napsal, že „v neurčitosti programu hospodářského spočívá nečinnost parlamentu na poli reformy hospodářské." Naprosto nepopírám, že by tato neurčitost programu hospodářského v rakouském parlamentu nebyla, ale vzhledem k tomu, co jsem právě byl napsal o druhém principu, na němž byl založen, pravím, že správněji než-li slov: „neurčitost" je užiti slov: nechtíti a nemoci. Vždyť většina sněmovny v dnešním složení pochází z tříd zámožných, které sociální tlak znají na nejvýš jen z novin a z knih, sami však žijí v nadbytku neb aspoň v úplné spokojenosti, a kteří na dnešním řádě společenském mají zájem přímo osobní. I tady dojdeme zase k požadavku všeobecného hlasovacího práva. Zdá se mi býti proto velikým nedopatřením vytýkati vše to parlamentu v dnešním jeho zřízení a jako prostředek léčivý navrhovati — zájmové zastoupení, když všeobecného hlasovacího práva nebylo jestě použito. Ani toto není ovšem také žádným zázračným lékem, ale že by to při něm vypadalo přece jinak, je viděti na německém parlamentě, za nímž rakouský parlament v tak mnohém

kráčí. Ale ovšem v této říši by bylo při vypočítávání výhod všeobecného hlasovacího práva do parlamentu vždy ještě přičiniti příslušné minus vzhledem k jeho mnohotvárnosti jazykové, kteráž by svůj rušivý vliv vykonávala i v parlamentě nejlidověji a nejspravedlivěji založeném. — Poukazovati na příklad Švýcarska nebylo by správné — tak různé národnosti v Rakousku toto jinak složily, než-li tři ony národnosti ve Švýcarsku. Odtud nikdo nesmí řešiti podobné otázky, jako je všeobecné hlasovací právo nebo zastoupení zájmové bez ohledu k jednotlivým národním programům rakouských národností a přímo protimyslným zdá se mi názor čl. IV., že by princip zájmový zničil národnost v parlamentě, kterouž by však prý právě proto (!) neničil ve skutečnosti a p. Měl-li by princip zájmový míti úlohu ničiti v parlamentě národnost, pak by při své obdobnosti s principem rakouského centralismu a germanismu stavěl i zároveň stejné hráze přirozenému toku věcí, podnikal by, prostě řečeno, pošetilosti. Idea národnostní je silnější, nežli aby mohla býti zatlačena v parlamentě, založeném na zájmech. Potlačení sporů národnostních musilo by předcházeti zavedení zájmového zastoupení a nemůže býti nikdy teprve jeho výsledkem — a co se týče této říše, potlačí se národnostní spory tím, když se dá každé národnosti, čeho je jí potřeba — samostatnost. Nebylo by dobře poukazovati na dělníky, že mezi nimi není národnostních sporů. I kdyby opravdu jich nebylo, pak je to proto, že dělníci (sociální demokraté) dovedli rozděliti společnost ostře na 2 díly: buržoasii a proletariat. Každá buržoasie je u nich stejná, tedy i česká. Proti této stejnosti buržoasie je zapotřebí postaviti i stejnost dělnictva. Aby něco podobného mohlo nastati v každé zájmové skupině, bylo by zapotřebí, aby jeden zájem spatřoval ve všech ostatních svého nesmířitelného protivníka a to stejného jak u Němce, tak u Čecha — ale to není možno, neboť není tak zásadního rozdílu na př. mezi rolníkem a řemeslníkem, jako je mezi námezdným dělníkem a prácedárcem.

Po zmínce o německém parlamentu, jenž také není ovšem nijak uskutečněním Millova ideálu o vládě repraesentativní, vhodno jest učiniti výtku společnou všem čtyřem článkům: že psaly o věci tak, jakoby ve státě vším byl jediný parlament — jako by na něm záviselo všecko dobro a všecek pokrok a naopak zase, jako by jen on měl nésti zodpovědnost za všecka zla a nedostatky. Doplňuji tu začáteční myšlenky o methodě — jest potřebí, má-li se vyzkoumati oprávněnost tvrzené účinnosti zastoupení zájmového, vyšetřiti dříve — a to již ne nijak všeobecně, nýbrž konkretně, tedy v našem případě vzhledem k této říši — zda-li parlament opravdu je „jediné vše". Zajisté, že není. Jiným činitelem vedle něho a to ve mnohých konstitučních státech daleko větší je panovník — on je často středem, kolem něhož otáčí se nejen vláda, nýbrž i samy zákonodárné sbory, jehož jediné slovo nebo přání dovede často přiměti většinu parlamentu, aby při opáčném přesvědčení hlasovala pro přijetí nějaké nemilé předlohy nebo proti nějakému návrhu. Ve všech konstitučních státech t. zv. loyalita k panovníkovi, někde jdoucí až k byzantinství, loyalita, která nikterak nemusí býti vždy neupřímnou a vypočítavou, nýbrž zcela upřímnou a z přesvědčení vyplývající, je posluchům nebezpečným soupeřem jejich ohledu a snahy říditi se přáním a vůlí voličstva. Jiným činitelem ve státě konstitučním je vláda. Činitelem, se kterým jest počítati dále, je vojsko nebo lépe militarismus. Postaviti se naproti požadavkům vojenským, projevují skoro všecky parlamenty málo odvahy — a nesouvisí to vždy s řečenou loyalitou k panovníkům. I vlády, i parlamenty, ano i občanstvo jakoby tu byly hnány nějakou tajemnou neznámou silou: prvé podávati předlohy vojenské, druhé povolovati a třetí platiti a mlčeti, ale při tom

všecky tři býti přesvědčenu a také to i veřejně říkati, že militarismus je hrozné břímě. Jiným činitelem v konstitučních státech je t. zv. veřejné mínění (konkretněji mluveno: žurnalistika) a občanstvo samo buď jako celek nebo jako strany nebo jako třídy zájmové. Kdyby nebylo dělnictvo tak sorganisováno jako je a mlčelo, zajisté že by se na poli sociálním neučinilo ani tolik málo pokroku, kolik se ho učinilo. Se všemi těmito činiteli musejí počítati i ti, kteří navrhují zájmové zastoupení — a tu vytkneme obzvláště jednu okolnost, a pokud nám zastanci tohoto jasně nedokážou, že v ústředním parlamentě této říše by spletitost všelikých zájmů nebyla pak ještě větší, dotud nás nezbaví víry, že by činitel v tomto odstavci jmenovaný na prvém místě ještě více přímo zasahal v činnost parlamentu, ano že by snad tímto v jeho nesnázích, jak ze směsice zájmů vyjíti, byl i žádán, aby svým slovem a pod svou nezodpovědností „rozvazoval gordické uzly". Mohlo by tedy zájmové zastoupení v této říši konec konců vésti ještě k většímu úpadku ústavnosti.

Odmyslím si však již vytčená nedopatření ve článcích mluvících pro zastoupení zájmové a zastavím se u některých jejich specielnějších názorů. Podotýkám ještě předem, že souhlase celkem s námitkami pronesenými ve článku II., o některých názorech se vůbec nezmíním nebo jen zcela stručně.

Všichni tři zastavatelé zájmového zastoupení v tomto listě činili tak se stanoviska (možno říci) sociální otázky a vzhledem k ní a pro ni. Jsou názoru totiž, že zájmový parlament tuto bude účinně řešiti a že ji snad rozřeší. Pisatel článku III. (Ch.) zřejmě praví, že považuje zastoupení zájmové za reformní cestu hospodářskou, kteráž povede i k reformě sociální; pisatel I. slibuje si od zastoupení zájmového dokonce dorozumění a onu sociální harmonii, „jež by byla požehnaným podkladem pro budoucí klidný rozvoj společnosti lidské". Pohlížeti s tohoto stanoviska jen na tu otázku zajisté je jednostrannost právě taková, jakou projevují ti, kdož mají na mysli jen politické neb národní úkoly parlamentu v této říši. Jak jsem již poznamenal, zastanci ti nadobro zapomněli na „českou otázku", která je přece také „sociální" otázkou, a politické a kulturní úkoly zájmového parlamentu vyřizují jaksi mimochodem. Pisatel I. praví, že národnostní i politické spory v tomto parlamentě zájmovém pozbudou půdy a oné ostrosti, jež právě klidnému jich řešení největší jest překážkou." Pisatel III. praví: „Rozumí se, že by při zájmovém zastoupení samo sebou bylo dbáno i otázek kultury i civilisace (národnost, osvěta, školství a t. d.), jakož i otázek pokroku politického. Otázky ty byly by společným předmětem práce všech zájmových skupin . . ."

Tu jsme právě u jedné zajímavosti: Pisatelé I., III. a IV. mluví o tom a vidí v tom právě jednu z největších předností zájmového zastoupení, že zástupci zájmoví byli by odborníci — „vzdělaní a své věci znalí" (III.) — ale tážeme se, k řešení otázek kultury, civilisace a pokroku politického není již potřebí odborníkův? Zajisté, že stejným právem — vždyť kulturní potřeby na př. ve státě upravují cestu k lepšímu zřízení společenskému! I dojdeme tak najednou k požadavku, že i při zájmovém zastoupení je zapotřebí poslanců, kteří by vedle svého (zájmového) vzdělání měli i vzdělání všeobecné — ale poněvadž k řešení společenských a politických úloh nestačí pouhé vzdělání bez určitého přesvědčení t. j. bez jistého ideálu společenského (v nejširším slova smyslu), kteří by měli dále i určité (všeobecné) přesvědčení. A tak jsme se ocitli zase tam, kde byl na př. St. Mill se svým „idealním liberalismem" — ať do nezájmového, ať do zájmového zastoupení musejí nebo mají býti voleni lidé nejlepší, ať již v určitém odbor-

níky, ale vždy při tom i všeobecně vzdělaní. Požadavek tento je nezávislý na volebních řádech — ten vyplývá z úkolu parlamentu — má-li parlament řešiti nejen hospodářské, nýbrž i politické a osvětové otázky, musí míti poslance ve všech těch otázkách vzdělané.

Dle článku I. v parlamentě zájmovém nastanou ovšem konflikty jiného druhu snad právě tak hluboké, jako dnešní spory národnostní a politické — avšak tyto spory zájmů nesmí prý býti řešeny brutálným majorisováním číselné většiny jednotlivců (a poznamenávám sám, patrně ani ne číselnou většinou zájmů jako celků vzatých), nýbrž cestou kompromisů a rozhodčím votem živlů nejméně interesovaných . . .“

Vyslovit nějaký požadavek stran práv parlamentárních menšin lze přece i na nynější nezájmový parlament i na parlament založený na všeobecném hlasovacím právu — neboť i to je nezávislo na volebních řádech, neboť je to „nitřní věcí parlamentu, již ovšem i zájmový parlament může přijati, ale nemusí. Věc se nedá jinak provésti nežli výslovným ustanovením zákona (jednacího řádu), totiž ustanovením na př., že žádný požadavek nebo návrh zájmové skupiny poslanců nesmí býti druhými skupinami a limine zamítnut, nýbrž že musí býti projednáván — ano ještě více, musilo by býti ustanoveno, že musí mu býti nějak vyhověno, byť v sebe skrovnější míře — kdyby toho nebylo, vládla by v zájmovém parlamentě právě tak brutální většina jako v parlamentě dnešním. Ale je-li toto druhé ustanovení o právu menšin v parlamentě samém možno?!

Tedy cestu kompromisů a rozhodčí votum živlů nejméně interessovaných! Což není dnes také cesta kompromisu nebo nebývá často nebo nemůže býti? Zajisté že ano — kompromisuje se i mezi stranami parlamentárními i mezi nimi a vládou. Ukazovati na dnešní koalici, že v ní sice strany kompromisují, ale jen pokud jsou v koalici, ostatní strany že jsou zcela ignorovány a majorisovány, nebylo by právě dobrým příkladem zlých stránek nebo úpadku parlamentarismu — koalice je jen nezbytný výsledek špatných premis, na kterých celý parlamentarismus v Rakousku spočívá. V parlamentech normálnějších bývá často nepřímo vůdčí stranou — menšina, je-li jen energická a ve příčině intellektuelní i mravní co nejvíce zabezpečena. Ale je otázka: Co bude regulátorem, direktivou kompromisujícím na jich cestě ku kompromisu? Přece zajisté nebude se kompromisovati na slepo, nahodile, přece zajisté potřeba kompromisu bude vycházeti i ze širších i hlubších příčin — jinými slovy: bude zase potřeba spíše vědomostí všeobecných nežli přísně odborových, nebo chceme-li to říci méně příkře, odborové ony vědomosti budou musiti míti také dostatečný přehled všeobecný. A ve sporu zájmů právě ti, kdož, ať již svými vědomostmi, ať citem, dovedou povznésti se nad svůj zájem, budou míti největší úlohu — domlouvati se a vyrovnávati. Zájem vyvolá spor, ale všeobecnost jej musí urovnati. A oni živlové nejméně interessovaní, (a což, kde budou všichni stejně interessováni? A případ, aby snad nebyl nikdo docela nic interessován, dnes při dnešní spletitosti a vzájemnosti společenského zřízení si nedovedeme ani pomysliti), kteří mají míti „rozhodčí votum“, ti pro svoji úlohu rozhodčí musejí míti vždy nejvíce všeobecných vědomostí, smýšlení, vědomí i cítění všeobecnosti!

Dle autora I. (Dr. H) by vůle jednotlivých skupin národa daleko lépe vynikla při zastoupení jednotlivých stavů, než při zastoupení territorialném a při tom týž autor mluví o cestě kompromisů a o rozhodčím votu v zájmovém parlamentě živlů nejméně interessovaných! A co se týče lepšího vyniknutí vůle jednotlivých skupin národa, není-li to i dnes možno a neděje-li

se to? Všechna povolání i živnosti důrazně projevují dnes svou vůli, a poslední dni veřejnost dověděla se i o poměrech a přáních živnosti kominické! Aby mohla býti projevována ještě důrazněji, netřeba zaváděti zájmový parlament, stačí organisování zájmů v zájmové komory a p.

Autoři všech tří článků pro zastoupení zájmové mají také tu společnou vadu, že jsou co nejvšeobecnější, že zatím pro otázku všichni promluvili více hesly a pouhými tvrzeními bez důkazu. Zejména mluvili v š e o b e c n ě jen o zájmu a zájmech, stavu a stavech, socialních nebo hospodářských stranách a p. Tedy nehledě k věcně různým terminům na označenou téže věci, užili zcela obecného jména tam, kde by měli, chtějíce povaliti něco konkretního, zcela přirozeně býti také konkretnějšími. Nežádá nikdo na příklad celého návrhu na zřízení zájmového parlamentu pro Cislajtanii, ale tolik může i musí žádati, aby nám přívrženci zájmového zastoupení byly v y m e z e n y u r č i t ě z á j m y (to patří také k části o methodě) a pak i vzhledem k této říši zodpověděna nám nejasná otázka, zda-li by určitý zájem byl vždy částečným celkem zemským (samostatným) či jedním velikým celkem cislajtanským. Musíme to věděti, jednak vzhledem k českému národnímu programu, jednak abychom si učinili jasněji představu o sestavení i možné prospěšnosti zájmového toho parlamentu. Zatím autoři podali nám zde jen neurčitosti a nejasnosti, ač já i jako odpůrce bych byl měl rád, kdyby podali přímo arithmeticky přesné obrazy o celé věci.

Autor čl. I. (Dr. H.) mluvil nejurčitěji a vypočetl nám čtyři zájmová sdružení: 1. sdružení a g r á r n í a to jak dělnictva zemědělského, tak malorolnictva a velkostatkářstva, 2. sdružení d ě l n i c t v a jak necvičeného, tak továrního i průmyslového, 3. sdružení m a l o ž i v n o s t n i c t v a i m a l o o b c h o d n i c t v a, 4. sdružení v e l k o p r ů m y s l u a v e l k o t r ž b y.

Nevěcnost 1. združení mohu vyvrátiti autorem Drem. H. samým, aniž mi to bude vykládáno snad za neloyálnost. Týž autor napsal totiž v tomto listě o 3 čísla později (v č. 8. str. 486). že zájmy v m n o h ý c h, i méně podřízených otázkách budou u velkorolnictva a malorolnictva r ů z n é a majorisování jedné druhou mělo by nepříznivé následky — a tyto skupiny měly by býti v jednom zájmovém sdružení v zájmovém parlamentě! Že dal autor do této skupiny i zemědělské dělnictvo, vysvětluji si tím, že představoval si polní hospodářství jako jistý celek, svět pro sebe. Myslím si v tomto agrarném sdružení Dra. H. řádné zastoupení jednotlivých jeho skupin — ale nebudou-li poslanci skupiny dělnické vždy přehlasováni poslanci prvých dvou skupin, ač nebude-li o tom všem zase zvláštní řád? Dělníci zemědělští by byli v tom postavení, že by musili své věci dávati skoro vždy proti dvěma skupinám rozhodovati živlům „nejméně interessovaným“. Velkostatkářstvo lze dnes pokládati skoro stejně i za velkoprůmyslníky a často by byla přirozenější alliance jejich se sdružením těchto nežli se skupinou malorolníkův a zemědělských dělníkův. Méně již zdá se nám býti podivným spojení dělnictva necvičeného s cvičeným, ačkoliv mezi ním bývá rivalita ne vždy jen osobní, nýbrž i věcná. Poukazovati na Anglii, že se tam na př. starý spor mezi starými Trades Unions a necvičeným dělnictvem vyrovná brzy snad již nadobro, neprospělo by zde — neboť nic jiného spor ten neurovnává nežli rostoucí vědomí d ě l n i c k é, vědomí n á m e z d n é h o d ě l n í k a naproti podnikateli nebo naproti těm, kdož nejsou námezdnými dělníky. Ať jsi cvičený, ať necvičený dělník — hlavní je, že's d ě l n í k — a to nás spojuje. Že i přímo socialismus tu má významnou úlohu, netřeba podotýkati. A odtud při rozdělení Dra. H. by zemědělský dělník z I. sdružení vždy více tíhl k d ě l n i c k é m u sdružení II. a kdyby byli oba

socialističtí, spojili by se beze všeho i přes všecky zákonné hráze. O intelligenci prakticky zaměstnané (učitelstvo, lékaři, kněži, úředníci, studentstvo a p.) Dr. H. se vůbec nezmiňuje.

Autor čl. IV. mluví dokonce také o stranách sociálních nebo hospodářských, čímž ovšem posici svou stížil. Tu zřejmě přece se staví program společenský nebo hospodářský a nikoli týž zájem, týž stav, třída a p. za základ formace stran — a týž program sociální nebo hospodářský může míti přece i továrník i jeho dělník — mohou býti oba dobrými socialisty! A přece zájmy jejich nejsou totožné! A kdybychom myslili si zase základem formace stran stav (třídu, zaměstnání a p.), opětně nedostaneme jednotné strany zájmové, neboť i v témž stavu, mezi týmiž zájmovníky může býti různé přesvědčení o prostředcích cílů zájmových. Autor čl. III. to také výslovně praví: „že by v každém stavu vznikly idee pokrokové a konservativní, o tom není pochyby a nebylo by organisaci na újmu, nýbrž jen na prospěch, když idey tyto budou se ve hranicích svého organisovaného stavu utkávati v boji." Nikoliv — to je jen zbožné přání, ale přesvědčení, je-li silné, dovede se přenésti přes každý předsudek, přes každou hráz společenskou i zákonnou, a nestane-li se to při hospodářské otázce nikdy v největších možných rozměrech, stane se tak zajisté při nějaké otázce politické nebo kulturní (na př. při otázce konfessijní školy, bezplatného školství), že zájmové zastoupení parlamentu zmizí a jen kulturní nebo politické přesvědčení bude osou, okolo níž se seskupí strany v parlamentě.

Slovem, je-li dnes chaos a anarchie, byla by potom také. — Autoři mluví o harmonii sociální, a doufají k ní přijíti mechanickými prostředky: organisováním zájmů a to u autora I. (Dr. H.) nejen v parlamentě, ale i v celé organisaci společenské. Že tu autoři mají celou řadu nevyjasněných otázek, je viděti právě u tohoto autora — socialismus pokládá za naprostou negaci individualismu, která je v nesmířitelném odporu s dnešním řádem světovým; liberální idea individualismu úlohu svou dohrála a nastupuje prý idea seskupení zájmového; tam, kde jednotlivec postrádá moci zájmy své účinně proti přesile hospodářské hájiti, nastupuje na místě jeho celý organisovaný stav, nadaný dostatečnou silou a mocí hospodářskou; princip seskupení zájmového spočívá v tom, že stát sám přesně reguluje práva a povinnosti jak stavů mezi sebou, tak i práva i povinnosti jednotlivých jich příslušníků. Tím prý mezi stavy i mezi jednotlivci každá soutěž jest vyloučena, aniž tím jest vyloučena oblast individualné svobody i ve směru osobním a rodinném i ve směru hospodářském... Čím se tento ideál autorův vlastně tedy liší od socialismu, když chce, aby stát přesně reguloval práva a povinnosti nejen stavů, nýbrž i jednotlivých jejich příslušníků? Či snad je toho mínění, že socialismus je opravdu naprostá negace individualismu ve všech směrech, že opravdu chce zničiti rodinu, že naprosto vylučuje podmínky ukojení ctižádosti i na poli hospodářském a p...? A pak idea seskupení zájmového přece kotví v dnešní idei individualismu — i nelze říci, že tato svou úlohu dohrává, když v ní bude žíti dále!

Mohl bych podati ještě řadu námitek proti ouěm třem článkům hájícím zastoupení zájmové. A obmezil jsem se úmyslně jen na podávání námitek, protože pokládám za svou úlohu jako odpůrce zájmového zastoupení pouze vyvraceti důvody, které přívrženci jeho jsou předkládány. A jsou-li tyto všeobecné, jsou ovšem toho rázu pak i námitky.

Příroda.

Napsal *V. Otomar.*

„Tu v klidu osamělé pracovny, ve stínu jejím, Klotilda usmívala se na dítě, které ssálo nepřetržitě, majíc jednu ručku vztyčenou jako prapor, vlající vstříc novému životu".

Heřman dočetl Zolova Doktora Pascala.

Podivno, jakkoli jal jej úžas nad triumfalním dovršením obrovské stavby Rougeon Macquartů, nemohl zhostiti se zvláštních pocitů, které si sám nedovedl v první chvíli dobře vysvětliti. Dítě, zrozené v bohatství, může svou ručkou vesele kynouti novému životu — ale kolik jich je?

Pak nechtěl ani rozebírati, že poslední to dílo je vlastně nejslabší. Že Klotilda je daleko od představy, již vytvořil si o ženě. Ano, dokud šlo o zvířata, jako je Nana, Tereza Raquinova, tam se nedalo vytýkati mistru ničeho. Dokud šlo mu o to, líčiti kal a hnus, rovněž ne. Ale když přiblížil se k zjevům lidštějším, zastřel duši růžovými barvami masa; když přišel k víře, najednou nestačila příroda, pro jejíž kult zhotovil Rougeon Macquarty, přírodopis člověka. A protože nebyla mu příroda tím, čím jest, ale nade vše zbožňoval ji právě tak jako Řek svou mythologií a positivismem svých učení; on ani nevzal přírodu tak, jak jest strašná; on znal jen přírodu velkolepou, jakési polobohy, bytosti vášnivé, jež nepřemahá ani únava, ani hlad a sotva smrt. Nebyl ani naturalistou, poněvadž by byl nemohl napsati báseň a dílo tak fantastické, jako jest jeho dvacet knih.

Takovéto myšlenky rozvlnily mysl Heřmanovu.

„Příroda", zašeptal s pohledem, ztrácejícím se v dumách, tento bledý, souchotivý mladík, jehož tmavé oči planuly chvílemi horečným leskem. „Ach ano, ona jest krásná i strašná. Dnes oblévá nás jasem a teplem, zítra odpuzuje chladem; láká v poledne a děsí o půlnoci; není v ní stálosti ani soucitu. Miloval jsem ji — leč co jí je má láska? Brzy mne zdrtí."

S povzdechem odložil knihu, jež vyvolala na rtech jeho trpký úsměv. Zmizely vlny na hladině jeho duše a během několika neděl téměř zapomenul.

Tu přišlo jaro a jedno krásné odpoledne vylákalo jej na procházku. Nebyl již dávno venku a bylo mu čerstvého vzduchu nezbytně třeba.

A jak šel v slunci pěšinou za tichého dne ku konci měsíce dubna, po levé straně maje dlouhý svah rolí, po pravé táhlé vlny zeleného osení, bylo mu, jakoby měkký a teplý proud paprsků jej uspával. Vzduch byl svěží a vonný, ptáci zpívali, hmyz šuměl — měl skoro chuť zavříti oči a jíti tak na slepo dále proti slunci. — Tu přišel na kraj návrší, jehož volný svah přešel náhle v ostrém úhlu do příkřejší stráně, posázené stromky na způsob parku.

Zastavil se, neboť pod ním rozkládala se kotlina, poskytující překrásný rozhled. Řeka, jež obepínala stráň, přicházela z dálky, byla olivová stíny břehu a modrá oblohou Zrovna dole slyšeti bylo šumění jezu a proudy za ním, jak se třištily, v rozčeřené vodě třáslo se stříbro slunce, které se tam zrcadlilo. Na levo od řeky rozkládaly se svahy, posázené bory, jejichžto barvy měnily se parami vzduchu, stínem oblaků i stínem hor, jichž pásmo v polokruhu obepínalo dole rovinu, zelené louky a hnědá pole, takže na konci obzoru viděti bylo jen tmavé a fialové vrchy. Nejdále za nimi bělala se víska za řekou, před ní šly řadou topoly, a světlá cesta odtud vinula se tu blíže, tu dále od řeky až k úpatí vrchu, kde Heřman stál.

Dlouho se díval na tento obraz. Pak sestupoval po serpentině, vinoucí se volným spádem dolů. Místy byly lavičky a na jedné z nich spatřil jakousi ženu či dívku, zaměstnanou zabalováním děcka. Leželo rozhaleno v peřince a smálo se . . . ne, ono se chvělo rozkoší života v plání slunce, které líbalo jeho očka tak modrá jako blankyt, v nějž slunce tak rádo se noří, celovalo jeho růžové tílko . . . Heřman šel dále.

Když se vracel, ošetřovatelka seděla na lavici a kojila to dítě. Byla to patrně žena z lidu, v jeho pestrém kroji, veliká, vážná, podobná soše. „Zda není podobná soše Kybely?“ napadlo Heřmanovi „Hle, jaká to lvice; ani se nepohne, vážně dívá se v kraj . . . Můj Bože, ať je chudá tato země, ať nemá bohatství ani pokladů ducha, ať války, ať barbarství deptá její děti, matka vždy nové zrodí ve slepé a přec jen nesmrtelné víře v žití, ona jest zosobněná příroda, neznající počátku ni konce, stále vysýlající na svět nová pokolení v naději, že snad některé z nich přece jen bude šťastno . . . Prosté vy matky, jak musíme vás ctíti . . .“ A najednou vrátil se závěrek Pascala: tam Klotilda, zde neznámá; tam salon, zde širá příroda; tam stín a zde záře.

Šli kolem bohatí manželé a služka za nimi nesoucí děcko; pak dva milující; přešlo několik lidí a žádný z nich si nevšiml ničeho.

„Ano, přece jest jen velká příroda a kus jejího božství v srdci má Zola. Muž, který pracuje, a žena-matka tvoří blaho rodiny i lidstva. Není jiné víry, nežli v žití přírody, stále se obnovující . . .“

Tak myslil Heřman. Jak bylo krásně v jeho duši! Co padlo tam, zpěv ptačí, modro oblohy, šepotání větru, to všecko slilo se v dojmy tichého blaha. Zde, daleko genia, on pochopil jeho myšlenku a přes prostor a dálku cítil, že tluk jeho srdce je stejně bouřlivý.

„Vytýkají mu, že jest nestoudný a sami jsou lepší? Jak možno hledati morálku ve stránkách knihy? Dosud se lidé hádají o ni, avšak je-li, ona vyplývá jen z celku; a nemají knihy jeho sílu morálky, když všecka zvířata, která tak znamenitě namaloval, hynou smrtí tím černější, čím více ohně bylo v jejich orgiích; zda-li nejsou stokráte horší ty sladké novelly, které daleko více otravují a jsou daleko nemorálnější? Ať bouří proti němu; a čím více zuří bestie, vidící se v zrcadle, tím větší je triumf Zoly, neboť když i padne jeho filosofie, zbude tu přece jen jeho nehynoucí umění.“

A ještě více kypělo to v něm hněvem, protože nic více nenáviděl nežli přetvářku. Tu jakoby naschvál, když ubíral se již domů, dole pod strání za zelenavými, řídkými keři angreštu a hlohu objímal jakýs tulák ženštinu; bylo to právě u kříže, a bronzové tělo toho, který umřel, aby nás poučil o klamu tělesného života, zářilo v paprscích slunce, leč nic jím nezachvělo . . .

„Toť illustrace naší morálky“, vykřikl Heřman a zasmál se divoce; ale v tom uchvátil jej kašel a tvář jeho nabyla náhle ustrašený výraz. —

Asi za týden šel se svou sestrou Olgou v tato místa na procházku.

Obešli dolem stráň a velkým obloukem cesty vystoupili po pěšině a přišli nahoru. Odpočinuli si na lavici, kde byla tehdy neznámá žena, a tu Heřman, dívaje se do krajiny, vyprávěl sestře, jaký dojem učinil na něj ten kousek země nedávno.

„Ale je to přece jen jinačí dnes", pravil. „Jako by zhoustly stromy.. mnoho se tu změnilo. A pak se mi tu přihodilo něco, či všecko se jen odehrálo v mé duši? Nevím."

„A co to bylo?" zeptala se Olga.

„Někdy ti to řeknu, dnes ne; pak myslím, že bys mi neporozuměla."

Ona se zamlčela. Slunečníkem, jejž držela v záhybech svých tmavomodrých šatů, vyryla čáru do půdy a opravovala její tah. Slunce jak svítilo, tu stín jednoduchého kloboučku padal jí přes hnědé oči, zářící zelenavým přísvitem; nachové rty se časem zachvěly; teplo paprsků vykouzlilo růžový nádech na její líci.

„Vidíš", promluvil k ní zase bratr, „příroda v celku je krásná i dobrá. Jako tobě lze vytknouti mnohé vady v podrobnostech: máš oči sice hezké, ale jejich barva se mi nelíbí; ani nos není dobře formovaný; ústa mohla býti drobnější, brada kulatější — a přece jsi hezká; a máš chyby a přece jsi dobrá, tak je to s ní."

A máchnuv rukou, opsal ramenem oblouk, ukazuje tím obsah perspektivy.

Olga se začervenala, a pak jakoby zamlčela něco, řekla:

„Ano, je zde velmi hezky; je mi to daleko milejší, než doma být a šíti."

Seděli ještě chvíli; on horoval o přírodě, žeť ona, všemohoucí, koná divy; jest jaro, vše naplňuje silou, i on se pozdraví, vždyť všecko kolem jen kypí a kvete.

Ona mu přisvědčovala a byla šťastna jeho nadějemi. Milovala jej srdcem sestry, cítila s ním a věřila jemu.

Zvolna vraceli se do města a když přišli do ulice, ještě se jim nechtělo domů.

„Půjdeme do kavárny", pravil, „přečteme si zase něco".

Svolila. Mysl jejich byla osvěžena procházkou i zabral se Heřman s chutí do četby, mezi tím co Olga prohlížela obrázky, a tak míjel jim čas, až byli s přehlídkou hotovi.

„Půjdeme?" pravila.

„Dovol, přečtu si ještě náš domácí list", řekl.

Sotva však přeletěl zprávy místní, zrak jeho stanul při nadpisu: „Krkavčí matka" a ztrnul. Mžikem znal obsah a temné tušení jím zachvělo.

„Jak říkají tam, co jsme byli dnes na procházce?" zeptal se sestry jako ve snu. „Na Vinici", odpověděla. Tu Heřman zbledl.

„Co je ti?" zvolala Olga.

Co jí měl říci? „Je mi zde dusno —" vydralo se mu ze rtů a odložil noviny.

„Máš pravdu, nikdy sem více nepůjdeme", pravila, „je zde tuze mnoho kouře". —

V tom přišel sklepník a odnesl noviny, kde stálo: Dne 20. dubna nalezena na Vinici mrtvola děcka; bylo, jak lékařsky se zjistilo, docela zdrávo a zahynulo patrně rukou vražedné matky.

Co cítilo při četbě této suché lokálky srdce mladého, hynoucího fantasty?

A jest-li matka země cítí srdcem ženy, jak bylo jí, když vrátilo se jí zpět ono dítě, kterému dala život, vrátilo se zpět, ručka skleslá — prapor schýlený? Leč ona tiše pojmula je zase v sebe, jako miliony jiných — a nepromluvila.

O anarchismu.

Co jest anarchie?

Od Jana Vorla.

V obvyklém, běžném a falešném pojímání stotožňuje se anarchie s bezvládím (překladová rovnomocnina česká), bezcílností a bezpůdností, nedostatkem plánu, nepořádkem, zmatkem, společenskou soustavou konfusní libovůle. Navázanost na theoretický názor P. J. Proudhona jest tu makavá. Revoluční formulí anarchie, dle něho, nemůže býti ani přímé zákonodárství, ani přímá vláda, ani zjednodušená vláda, nýbrž svrchovaný nedostatek všeliké vlády. Proudhon později ovšem připouštěl v anarchii vládu, proměněnou na čistopouhou administraci, a výtkou anarchismu stíhal udatně své protivníky. Než to dnešní nepřátelé anarchie přezírají a berou prvotný, ačkoli popřený názor Proudhonův za bezpečný důvod, aby mohli anarchii proklínati jako vtělenou desorganisaci společenskou. Obvinění z anarchismu motivuje se u nich jako sociální crimen laesae Majestatis a anarchista platí za vyvrhel vší počestné společnosti lidské. Na hlavy anarchistů dopadají nejbezohlednější kletby a urážky. Nebýti polehčujících okolností, jako krvavých činů Vaillanta, Henryho, Casseria, musily by se tyto insulty nazvati barbarsky surovými: pod dojmem zvířecích vražd mizí všechna schopnost klidného, objektivního vymezení. Než křivda zůstává křivdou a ta jest tím ukrutnější, poněvadž jí jsou stiženi i lidé mravně ušlechtilí. Mezi Henrym a Elisée Reclusem jest zajisté rozdíl, a není-li zde tak patrný, bije zrovna do očí mezi Bakuninem a Tolstým. Tolstého mám také za anarchistu, což dole dovodím. Chce-li se anarchismu něco vytýkati, musí se, jak zřejmo, dbáti pečlivě na způsob jeho konkretního uplatňování, aby se nešlapalo při tom i po lidech ethicky vzácných a povýšených.

Ve volbě prostředků jest dvojí anarchie: 1. revoluční, pracující prostředky násilnými, bezvýminečným trháním všeho existujícího, jako nedostatečného a 2. evoluční, chtějící za násilnost pozvolný a klidný postup. Ale poslední cíle se úplně kryjí. Oba druhy anarchismu pílí za svrchovaným, dokonalým osvobozením jednotlivce, a pomocí jednotlivců celku, od veškerého vnějšího a povýšeného nátlaku, ať sluje právo, zákon, vláda, jakkoliv. Vymeziti se to dá s Proudhonem jako nedostatek všeliké vlády, ale s tou výhradou, že tento výraz vystihuje pouze negativní stránku anarchismu. Bude to zajisté nedostatek vlády v dnešním běžném a konvencionálním slova smyslu, vlády násilné, opírající se o kodifikované zákonníky, o vězení a bajonety; místo její zaujme vysoká a majestátní vláda dobrovolné a procítěné benevolence společenské, které bude v každém jednotlivci tolik, že mu stačí, aby byl sám sobě zodpovědným ministrem, poněvadž na společnost svou činností nebude míti nijakého rušivého vlivu, jenž by opravňoval k stanovení omezovacích příkazů. Patrno, že anarchie mohla by se dokonati jen za pomocí vysoce delikátního a suggestivní výchovou vyškoleného smyslu pro mravné a pokojné

spolužití, že společnost v rámci anarchistickém žijící, hodovala by u lukulských stolů nádherných kultur ethických. Jinak, bez morální školovanosti, nenašel a nezřídil by se slibný a stálý modus vivendi ani mezi dvěma členama společnosti a tato by se utopila a zničila v křižujících se sporech jednotlivých chtění, ve všeobecném zmatku.

Zdrojem anarchismu jest zevnější nátlak, určitěji mluveno absolutism, po předchozích slovech rozumí se samo sebou. Pro okres hospodářský kapitál, pro politický vládu, pro duchový katolicism dlužno vyznačiti jako těžké balvany, tížící a dusící dokonalou svobodu lidskou. Proti nim se revoltuje. Tak vynořilo se na světlo denní hnutí fenianistické, tak Irsko za vedení O'Donnovana Rossy terrorisovalo dynamitem bohatý Londýn, aby jej donutilo k napravení agrárních poměrů irských. Na Rusi rozpalovala železná autokracie prudké touhy po svobodě. Proti carismu mířil anarchism Bakuninův, Dragomanova A v duchovém světě vzepřelo se množství duchů proti principu autority, zničilo jí jako vodítko, ochromující volný vzlet a rozvoj schopností, a položilo základy své práce do empirie, pokusů, positivních poznatků, a nebylo-li potřebné disposice pro tuto práci, tedy prostě roztrhalo všechny svazky s předpoklady nebo důsledky duchového snažení a vplulo na nepokojné moře nevěry, nihilismu (v církvi východní). Všude, slovem, projevy anarchie, hlavně revoluční, upínaly se k jakémukoli jevu a formě absolutismu majíce cílem jej poraziti. Avšak mnohdy způsob, kterým se za oním cílem postupovalo, stal se sám sobě jediným účelem. Nebylo to tak vinou lidí, jako poměrů. Na jedné straně stály třídy dobře organisované, oligarchie boháčů, celý vládní aparát, mající k disposici všechny prostředky sociálného ochočování, a na druhé několik smělců s dýkou, dynamitem a pro jistý švih vycvičenou rukou: přirozeně že mohli jen šílenou bezohledností, postupem partisánským, jakobínským terrorismem, bořením všeho existujícího přibližovati se k svému cíli. Jejich násilí bylo tím neurvalejší, slepější, fanatičtější, čím menší počet byl zasvěcenců, čím pavučinovější jejich organisace a čím mocnější nepřítel, proti němuž šli. A tak anarchisté lehce dospěli k přesvědčení, že násilí, všeobecná zkáza, pandestrukce, jak řekl Michal Bakunin, jest jejich posledním cílem. Z toho přesvědčení mohl vyplynouti šílený zápas proti celé společnosti lidské, do něhož se anarchisté přičiněním Bakunina, Mosta a knížete Krapotkina pustili. Oddělili se od socialistů a od všech, kteří klidným pokrokem a racionelní reformou chtěli dosíci lepší budoucnosti, na kongresse lausanském r. 1882 a začali boj na celé čáře. V Německu promluvili attentátem Hödela a Nobilinga; v Rakousku Kammerera a Stelmachera; v Rusku Ign. Hryněvěckého, ve Španělsku dokonce celou loupežnickou organisací „Mano Negro" (Černá ruka) a v tradici jejich padl president Carnot nejnověji v Lyoně.

Tento anarchism, nevědomý svého vlastního cíle, činící sobě násilím zadost, se přirozeně odsuzuje v očích soudných lidí. Rozbíjení a usmrcování neimponuje, není ani za mák plodonosné, cílově žírné, není také lidské. Velmi dobře naznačil to ve Vídni odsouzený anarchista Modráček: „Jsem anarchistou, ale theoretickým, anarchistou činu nejsem; takovým anarchistou může býti jen člověk zvrhlý." Také tato špatná, málo lichotivá kvalifikace vyháněla mnohé z tábora anarchistů činu. Tito bytostně byli schopni jen k provokačnímu *křiklounství*, k rozbíjení řádných, parlamentárních schůzí dělnických a k pokusům s dynamitem a dýkou, seriosní a zdravý program do budoucnosti nerozvinovali. Bakunin uspokojoval velmi málo. Beztvárnost, amorfism společnosti sice byla majestátní myšlenka, nemyslel-li jí Bakunin sešivočišnění lidstva, totiž, dle Voltaira, abychom se vrátili do lesů a běhali

tam po čtyřech, nýbrž jako svrchovanou volnost života. Ale k té je třeba vysokého vzdělání ethického a k tomu zacházení s dynamitem a petrolejem rozhodně nevedlo. Proto ti, kteří stáli za Bakuninem, vrhli se na jiné nauky, slibující do dozírnosti solidnější úspěchy než smělé vraždy a žhářství. Malou přiblížil se raději k německé sociální demokracii, Guesde stal se horlivým marxistou a „nesmířitelný" Pavel Brousse proměnil se na šiřitele dělnických organisací. I sám intimní přítel Hercen ku konci svého života se anarchismu střekl, poznav, že násilnou revolucí uchystalo by se společnosti více běd a zel než štěstí a dobra.

Nezbylo by než přijmouti anarchii evoluční a pomocí ní dojíti k vysokému ideálu: bezvládí. Tady chce se docíliti dokonalé sebeurčení člověka, chce se mu vrátiti možnost, původně jemu daná, aby ve svých cílech a snahách dirigoval se bez ohledů nějakých na zevnější svět. Dnes však toto sebeurčování zredukováno jest na minimum a ve jménu širokých účelů veřejných se stále omezuje. Stát požaduje a vynucuje si svými soudními a vojenskými institucemi na každém jednotlivci, aby střekl se svého práva býti zodpovědným pánem svých činů, svého života a ponechal státu určovati mu dráhy a způsoby, jak má po nich kráčeti. Není možno, aby někdo byl altruistou, jak by chtěl. Stát má všeobecnou brannou povinnost a ta vytáhne jednoho každého na válečné pole, aby zabíjel a vraždil. Zásadu odpouštěti svým nepřátelům lze tak málo prováděti, jako rozdati majetek chudým: shluknou se zištní dědicové a stát svými soudy nedopustí vykonati evangelickou šlechetnost. Obraťme se kamkoli, všude stát poroučí a svojí organisací hmotnou donucuje, aby se jednalo, jak on chce, ne jak každý sám by si přál. Chce-li se docíliti opáčného řádu společenského, v němž by se každý sám určoval, přirozeně útočí se tím na sám základ dosavadního zařízení, popírá se stát se všemi svými strojenými a nákladnými institucemi, odnímá se mu půda, z níž ssá mízu své existence. Revoluční anarchie vzpírá se za hluku a ďábelského lomozu proti osobám a jejich majetku, proti vynikajícím representantům společenské soustavy. To není úspěšné než tam, kde osoba jest systémem a systém osobou, v orientálských despociích. Zabije se despota a lid jest osvobozen. Ale tam, kde ohromná většina, díky suggesci a vnější hrubé moci, stotožňuje se se stávajícím zřízením společenským, kde po vlastním přesvědčení jest ochotna a schopna hájiti nutnost jeho do posledních krajností, tam revoluční násilí nemá vážného smyslu. Zmaří několik osob, ale systém zůstává dále. Za to anarchie klidná, založená na mravném podkladě, činí stát, soustavu společenskou, založenou na hrubé moci, absolutismu, úplně nemožným, ovšem ne okamžitě, ale v příštím čase.

Největším a nejvyslovenějším anarchistou jest tedy křesťan, vyrostlý přímo z nauky Kristovy. Pro něj existuje stát jen jako bolestně cítěná překážka jeho altruistního snažení. Živým dokladem jest hrabě L. N. Tolstoj, nebo F. M. Dostojevský. Hned, jakmile se ponořil do hloubání náboženského, dospěl hrabě Tolstoj k přesvědčení o zbytečnosti státu. Lid celý rok vojska nepotřebuje, soudů rovněž ne, a od zlých, jsou-li jací, dovede si již pomoci. Ostatně zlu jako násilí lidé se učí jen státní mocí, která násilím jen trvá; ucpáním zdroje násilí, nebude se zlo opakovati a produkovati s jedné strany, a s druhé se naň nebude odpovídati v blahovolném vědomí vlastní podstaty života. Podkopává tak Tolstoj nejvnitrnější základy státu a sociální formace, ničí jeho podmínky a předpoklady, bez nichž není proň trvání. Zrovna jako všichni křesťané mlčky zneuznávají a přezírají stát a každé chvíle jsou plni nadšené ochoty opustiti jej a přejíti přes něj k dennímu pořádku, k svobodnému seběřízení.

Vyvstává nyní přirozeně otázka: jak ohraditi se proti anarchii? Jak zameziti její postup?

Revoluční anarchisté dají se hmotnou silou udolati. Policejní čipernost je vyslídí v podzemních doupatech a justice je odsoudí k doživotní deportaci nebo smrti. Mnoho se jich dá koupiti. Zdá se, že podobná taktika bude zvolena k udolání činu anarchistů po zločinu lyonském. Evropskými novinami proběhly striktní návrhy, aby vlády utvořily mohutný mezinárodní svaz, jenž by železnými zákony a drakonickými prostředky vyhnal z lidských hlav anarchistické mátohy. Možno, že se to podaří, ačkoli nutno uvážiti, že popravami revolucionářů vzpění se ďábelský běs zkázy, zuřivá pomsta a zapřisáhlá destruktivnost, čímž pod nejtěžším tlakem policejní represse staneme se snad svědky činů daleko bestiálnějších než byl lyonský. S anarchisty pokojnými bude hůře. Anarchisty bouřliváky možno chytiti, ale s pokojnými neví si policie rady. Jest to strašný lid, jak poznamenává Dostojevský, proti nim jest policie a stát svrchovaně bez moci. Oni neboří, neničí, policie se skřípěním zubů je musí míjeti, ač vidí, jak jejich vlivem a suggesci rozpadává se útvar státní pozvolna a jistě v prach. Revolucionáři dají se úspěšněji upokojiti ústupky než násilím. Na to by měly vlády pamatovati. Z irského lidu by byl nevyšel O'Donnovan Rossa, kdyby bylo nebylo vyssávačné zpupnosti landlordů a anglické vlády; uzákoněný homerul Gladstoneův uhasí všechen fenianism politický a dá Anglii klidně spáti. Alexandr II. mohl býti ušetřen své smrti bombou Hryněvěckého, kdyby byl dříve povolal k veslu vládnímu Lorise Melikova a povolil veřejné tužbě po uvolnění politickém. A tak všude jinde. Vlády musí poznati, co jest bodcem všeobecné nespokojenosti, co dráždí k revoltě a ochotně tuto příčinu revoluční extase odstraniti. To jest pravý a jediný lék proti anarchismu revolučnímu. Proti anarchismu pokojnému, křesťanskému, jest všechno namahání marno. Jest to ukrutné slovo pro ty, kdož uvykli si na nutnost nějakého uzákoněného zřízení společenského, ale jest nezbytí. Jakmile čistá nauka Kristova pronikne — dnes začíná se výborně chápati a chutnati — nic nezachrání instituce násilí před tím, aby nebyly od křesťanů ignorovány a tím, užijeme-li výrazu Engelsova, uloženy do musea starožitností, vedle kolovratu a bronzového toporu.

»Anarchistická idea« P. Desjardinsa.

Kritická studie *Vl. Vašátka.*

Jeden z těch, kdož racionalnými úvahami anarchismu čeliti chtí, jest P. Desjardins. V úvaze z 5. čísla tohoto časopisu dokazovali jsme nepsychologičnost počínání takového. P. Desjardins poznal také obtíže, když přemýšlíme o vhodné reakci proti hnutí. Poznal velmi dobře, že zločiny toho druhu nejsou vlastně individualní, jsouce výsledkem kollektivní nálady většího nebo menšího celku. Jako my, hledá i on kořeny praktického anarchismu v ethické citlivé náladě jednotlivců. Jest tedy nedůslednost zvláštního druhu, když po všech těch premissách dochází přesvědčení, že anarchistické pobloudnění má základy vědecké a že logicky proti němu reaguje, ochrání společnost před anarchisty. Myslí, že tím se dostal ku kořenu zla, když se pokusí logicky vyvraceti vědecké omyly „nauky."

Než třeba považiti, že tím působí vlastně toliko pro domo sua. Dokazuje jen to, o čem sám a stejně smlýšlející najisto jsou přesvědčeni, o čem však nijak nemůže přesvědčiti ty, na jichž adressu jeho rozbor anarchistické ideje jest vlastně vypracován. Důkazem toho budiž tato úvaha.

Desjardins studuje na konkretním případě, jak anarchistická idea vzniká a se sesiluje. Dokladem je mu jeden odsouzený redaktor anarchistického listu, jinak člověk mravně bezúhonný. Od mládí pronikala jej neukojitelná touha po vědění, tak že byv mimo své dělnické zaměstnání i v tom oboru velmi pilen, stal se konečně redaktorem. Jeho duševní nálada (a zároveň duševní nálada průměrného typu jeho druhu) vystižena jest tímto citovaným výrokem: „Mezi tolika pokroky měl by jen pokrok sociální stanouti! V době, kdy věda poskytla člověku všechny prostředky, aby byl šťasten — — Vlast, ohavný (monstrueuse) idol, působí, že mladí lidé, kteří mohli by pracovati a býti užitečni, ve svém květu bývají požati, že staří rodiče, ženy a dítky bývají zbavováni své podpory a uvrženy v bídu . . . "

Rozložíme-li výrok ten v psychologické prvky jeho, obdržíme tyto: předně ethická nálada, která dána jest konstitucí tělesnou, dědičností atd. Tedy prvek, jenž jakémukoli umělému vlivu našemu naprosto se vymyká. Osobní zkušenosti individua samého (zde na př. válka), které dány jsou aktuelním řádem a institucemi společnosti samé. Konečně intellektuelní poznání samo.

Má toto poznání nějaký charakter anarchistický? Nikoliv; jest to jednoduché poznání a konstatování nesmírných pokroků, jaké evropské lidstvo učinilo v různých vědách. O nějaké specialné sociologické a anarchistické vědě není řeči.

Výsledkem našeho rozboru jest, že nálada nemá v sobě nic specielně anarchistického. Je to nálada, která by měla vlastní býti každému vyznavači učení Kristova. Víra v pokrok společenský, přání osobního blaha každému jednotlivci a mravní rozhořčení nad bědami a hříchy lidskými. To vše je přec čistě křesťanské. Že není také konvenčně křesťanské, t. j. křesťanské podle přizpůsobeného učení toho kterého celku církevního, jest jen o jednu chybu v historii lidstva více.

Avšak jděme dále:

Tato nálada může vznik dáti mnohým myšlenkám dalším, jež užity na společenské zřízení lidské společnosti, vésti mohou k negaci jeho vůbec, nebo aspoň k negaci právě tohoto dočasného stavu jejího. V onom případě vznikne anarchismus, v tomto socialismus.

Ideje ty mohou míti buď vědeckou platnost pravdy nějaké, nebo jsou to jen ideje fantastické čili idealy bez věcné platnosti. Mají-li ceny nějaké pravdy vědecké, stávají se součástí vědecké soustavy sociologické a může se tu jednati nanejvýše o anarchism theoretický, po němž nám tuto dále nic není.

Ideje druhého způsobu mohou (ovšem vedle právě zmíněných) také působiti jako druhotný motiv jednání lidského. Ale právě jen jako motiv druhotný, poněvadž vznik jejich dán jest náladou, jež jinak specielně anarchistického ničeho do sebe nemá. Jsou-li takovými činitely psychologickými, nespočívá síla jich v jejich věcné platnosti. Konkretní anarchista praktický (nikoliv theoretický!) po platnosti takové nikterak se neptá. Pro něho má idea podobná věcnou platnost již tím, že vůbec existuje. Bude-li tedy proti ní Desjardins nebo kdokoliv jiný vyvozovati všelijaké námitky logické, o to anarchista nikdy starati se nebude.

Z toho vyplývá, že kdo by v té věci chtěl působiti ve prospěch existence společnosti lidské vůbec a zvláště aktuelního jejího stavu, má jen jedinou cestu: t. j. považovati hnutí anarchistické ne za „učení", za „ideu", za „nemoc", nýbrž za danou jednotku vůbec, se kterou se v rozpočtech musí také vésti počet. — Jak? — to jest jeho věcí!

* * *

Ale všeho toho nevšímá si Desjardins.

Jemu dostačí, když povrchně vybéře si několik výroků a citátů z anarchistických listů a k nim přimíchá Rousseaua a Stirnera. S takovým materialem chce bojovati za svatou věc společnosti lidské. Jak chatrná to obrana!

Věc vypadla podle toho. Myšlenky, ze kterých on jednotnou „anarchistickou ideu“ sestaviti chce, mají anarchistického v sobě vůbec jen tolik, že je právě Desjardins tak nazval a do umělého svého systému s tou vignetou vpravil.

Vizme hned dvě první a základní jeho ideje:

Člověk má právo býti šťasten. To jest vlastním předmětem jeho života.

Člověk přirozeně jest dobrý a schopen štěstí.

Ideje ty nejen že neobsahují ani zrnka anarchistického, ale jsou proň a pro každou nauku nyní naprosto lhostejny. Má-li člověk právo býti šťasten čili nic, o tom by byla hádka leda o slova. Byla by to hádka o definici práva, definici štěstí atd. zcela zbytečná a pro nás vlastně až příliš překonaná. Slova o štěstí, jakožto cíli života, vyslovují pouze přání, aby každé individuum bylo šťastno, blaženo atd. Vyslovují-li to, není to nic jiného, než co ode dávna jest cílem všech soustav ethických a všech náboženských vyznání; neboť i ten, kdo se věší, praví Pascal, činí tak, poněvadž tak pro své individualní postavení považuje za lepší.

Podobně příliš široký a tudíž vlastně žádný význam nemá idea druhá. Těší-li se ní tu a tam anarchisté, dopřejeme jim té radosti; neboť nemluvíme ani o přirozené dobrotě ani o přirozené zlobě a rozumí se také ne o nějakém pádu a dědičném hříchu.

Třetí idea Desjardinsova mluví o absolutní svobodě individualní t. j. volnosti činiti, co bychom chtěli, jakožto podmínce štěstí.

Desjardins naivně vysvětluje, že právě nejméně jest svoboden, kdo, co chce činiti, může, neboť jest pak hříčkou pudů svých. Takové naivnosti nelze však jen tak paušálně anarchismu imputovati. Anarchističtí učenci aspoň o svobodě tímto způsobem nemluví, nýbrž uznávají, že svoboda záleží vlastně v uvědomění si mezí a hranic, jež se individuu kladou a v dobrovolném jim se podřízení. Rozdíl je jen ten, že aktuelní stav společenský obmezuje kruh činnosti individua uměle a libovolně, kdežto potom mají všecky takové meze a hranice vycházeti z přirozené povahy věci samé. A sice takto: Žije-li člověk lépe sám o sobě nebo ve společnosti, o tom nemůže býti sporu, tím méně, ježto povaha celé naší planety odkazuje lidstvo na společenská sdružení. Je-li však takto nucen mezi jinými lidmi žíti, tu moc jeho je mocí těch všelijak modifikována, a je-li tedy jeho prospěch ve společném spolužití, musí také dáti si líbiti tento nutný jeho následek. Ostatně vždyť na př. my dovedeme také bližního milovati, jemu k vůli svých prospěchů se vzdáti.

Jak idea svobody v hlavě konkretního anarchisty vypadá, ovšem nevíme. Jen tolik víme, že jak jsme dokázali, na takového ani intellektualní úvahy Desjardinsovy vliv míti nebudou. Nikterak však o ní jako o anarchistické ideji par excellence mluviti nelze.

Mutatis mutandis platí táž úvaha o následující idei Desjardinsově, o poutech vnějších a vnitřních, které prý jsou příčinou vší pohromy a všeho zla. Jest to jen rub oné theorie o svobodě.

Idea pátá: Systém pout, protivných stavu přirozenému, byl organisován jistou třídou lidí, aby v moci měli a využitkovali ostatní; celá tato třída jest odpovědna za přítomný umělý a špatný stav věci.

Tato idea jakožto theorie není původně anarchistická, nýbrž jedna z theorií socialistických, docela analogická theorii svého času oblíbené, podle níž také náboženství považováno bylo za úmyslný výtvor několika lidí a nástroj jich moci. Potud o té theorii rozhoduje věda. V praksi jest původ té ideje psychologický a sice zase druhu takového, jako svého času vraždy králů a vynikajících osobností. V těch osobnostech viděl jednotlivec zosobnění všeho zla, které způsobovalo jeho rozhořčení. Chtěl li nitru svému vyhověti radikalním činem nějakým, nemohl bojovati proti nějaké abstraktní myšlence, proti abstraktnímu pojmu. Hledal příčinu svého zla a dle toho ji také nalezl. Jest to jen změna doby, že nyní hledá ji v lidech jiných. Ale proti této změně pojímání jsme úplně bezmocni, ta vznikla bez nás, bez úmyslné naší činnosti a tudíž se nám úplně vymyká.

Podotýkáme ještě, že úplně nechali jsme stranou theorii Lombrosovu o zločinech vůbec a zvlášť politických, která by úvahy naše ovšem zkomplikovala, ač výsledky její byly by jen k prospěchu vlastních našich vývodů.

Povšímnutí bodna jsou slova Desjardinsova, jimiž provází úkaz, že anarchisté mluvívají o „společnosti" a proti „společnosti", a abstraktnost toho pojmu působí, že zapomínají, že této společnosti oni sami, ženy jich i dítky samy jsou členem. Desjardins praví, že vlastně my sami stále všichni žijeme v takových abstrakcích. Z nedostatku lásky, která odkrývá nám v druhu našem bližního, pozorujeme jen všude třídy, strany, řemesla, instituce a nikde slabé, trpící lidi skutečné. V tom jsme s ním docela za jedno, ale připomínáme, že kdo nejradikálněji a nejdůkladněji o tom mluvil, nebyl nikdo jiný, než sám Stirner. A právě tato bezohlednost k jednotlivci jako člověku, jako individualitě jest hlavním popudem jeho díla. Kdežto jiní filosofové proti němu jaksi orthodoxní mluvili stále jen o „lidstvu", humanitě" atd.

Která strana tento kult abstraktních pojmů nejvíce pěstuje? Nejsou to anarchisté, nýbrž liberalové.

Velmi dobře to postřehl také Tolstoj, jenž ve svém posledním spise (Spása ve vás) mluví o moderním „neosobním otroctví" proti dřívějšímu „osobnímu" a považuje ono za horší.

Šestá konečně idea Desjardinsova mluví o víře anarchistů v náhlý převrat společenský, jenž rázem by přivodil stav žádoucí. Jest to jediná idea, jíž přisuzujeme věcnou platnost v celé jeho „idei anarchistické." I ta idea byla původně socialistická a není tomu dlouho, co většina socialistů ji zamítla jako nepřátelskou jich pokrokům a činnosti vůbec. Třeba by ta idea obsahovala ještě leckterý záhadný problém, tolik třeba uznati, že „historický smysl" stále v myslích člověčenstva půdy nabývá tou měrou, jako víra či vlastně důvěra v náhlé převraty a revoluce mizí. Zdá se historickým zákonem, že násilné hrozné převraty neobstojí bez ještě hroznějších reakcí. Ovšem zbude z nich vždy jakási stopa v řádu společenském, řekli bychom jakési procento toho, čeho jimi mělo být dosaženo. Ale jest otázka, zda procenta toho také cestou jinou dosíci nebylo lze.

* * *

Desjardins považuje tuto cestu rozumové diskusse vůči praktickému anarchismu za dlouhou a nepřímou, ovšem nevyhnutelnou.

My ze všech již dříve uvedených důvodů za bezúčelnou a zbytečnou. Jestiť jí podkladem nedostatečná analysa a povrchní náhled. Desjardins nazývá Rousseaua pravým otcem anarchismu, o tom snad jindy více si povíme.

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

—*ff*— Obyčejně vyčerpává se obsah kulturního života národního školstvím, literaturou a uměním; náboženstvím, společenským životem a právním působením veřejné moci; spolky a manifestacemi veřejnými.

Dříve než o jednotlivostech něco řekneme, promluvím o pramenech naší kulturní práce: o minulosti a přítomném stavu našeho lidu. Jaký vliv dějiny mají nejen na národní uvědomění, nýbrž i na smýšlení lidu, pozorovati je na rozdílu, jaký je mezi Čechami a Moravou. V Čechách minulost stala se hlavním zdrojem obrození národního života, i v politickém ohledu byla důležitějším spojencem, než se myslí. Ať už učinila česká šlechta pro český lid v Čechách co nebo nic, že chovati se musí s reservou k českému lidu, přičísti jest hlavně silnému hlasu dějin. Arnošt Denis praví v díle Konec samostatnosti české str. 17.: „V Čechách všechna obratnost Jezuitů nezpůsobila, aby minulost nebyla existovala, a z minulosti rodí se budoucnost. Srovnání Moravy a Čech nepopěrným způsobem ukazuje tento svrchovaný vliv podání a vzpomínek na osudy národa českého. Ačkoli na Moravě obyvatelstvo slovanské poměrně je četnější než v Čechách, přec úsilí proti germanisaci bylo tu méně rázné a národní probuzení mnohem zdlouhavější. Zda by se bylo kdy podařilo bez příkladu a povzbuzení, které z Prahy přišly? Moravané právě nemají dějin tak slavných a řekněme partikularistických; u nich myšlenka slovanská jest jen abstrakcí, kterou nepodpírají staleté boje, vítězství a utrpení.“

Denis vycítil jistý pozoruhodný rozdíl v rozvoji Čech a Moravy za posledních sto let, ale nesprávně jej tlumočil. Nelze zrovna říci, že by Morava neměla slavných dějin, které by byly stačily k probuzení národního vědomí v lidu a zejména v městech, a v boji o prvenství Čechů s Němci a naproti vládě. Též nebylo třeba uchylovati se ve slovanské myšlence k abstrakci. Dějiny moravské mají dosti význačných rysů nejen místního národního vědomí, nýbrž i snah slovanských. Spíše by se mohla vytknouti naproti Čechám menší sestředěnost historie, tak aby jednotlivé pozoruhodné zjevy působily nyní mohutně nejen místně, nýbrž i na celek. Ovšem přítomný náš boj má odčiniti mnoho těžkých chyb našich předků, zejména odstraniti zhoubné následky německé kolonisace, která dosud je jako nůž do těla našeho národního vražený. Přítomnost musí odstraniti privilegia a kasty, jimiž jedině cizí města a šlechta udržely se jako nepřátelské posádky prostřed země. Přítomnost má odhaliti sobectví vedoucích stavů na Moravě a jejich utlačování lidu, ona má súčtovati tisíceré křivdy a protivenství, jež předkům našim bylo snášeti pod firmou vtloukání loyality a jezuitské propagandy katolictví, která dle všeho byla ještě mnohem horší, než v samých Čechách. Přes to za-

nechaly nám na Moravě příklady státnické obezřelosti (nemyslíme tu zrovna jen případ Žerotínův), duševní a mravní vyspělosti, z které by se nynější moravská šlechta mohla učit i národní uvědomělosti, která by lidu samému mohla býti zářným příkladem. Na Moravě byl odlesk nejsvobodomyslnějších myšlenek evropských za nejpohnutějších dob reformace, šlechta moravská byla ve styku s nejučenějšími muži té doby. Co do snášenlivosti byla Morava proslavena jako útočiště všech pronásledovaných na způsob nynějšího Švýcarska, a v čem bychom si měli nejvíce bráti příklad ze šlechty, známých to železných baronů před válkou třicetiletou, je neústupná obrana svobod zemských, daleko houževnatější než v samých Čechách naproti samým panovníkům. Můžeme tedy říci, že v dějinách Morava s Čechy o slávu se dělí, že tytéž děje mají svoje ozvěny v Čechách i na Moravě, třeba někdy poněkud různé ale vždy parallelné. Byl-li tedy účinek dějin na Moravě na probuzení a vychování lidu tak skrovný, jako skutečně byl, nelze vinu sčítati na nedostatek slavných dějů, nýbrž na nedostatečnost pracovníků, jimž slovanský, demokratický a svobodomyslný ráz moravské minulosti byl nejednou kamenem úrazu. Služebníci římské církve a úřadníci ve službách Němců nechtěli a snad ani nemohli postaviti lidu moravskému minulost v náležitém světle před oči, aby hlas dějin neplašil svědomí uchvatitelů moci.

Též nelze přisvědčiti, že by moravské děje nebyly dosti partikularistické. Mnohé město, mnohý šlechtický rod, které dnes jsou námezdníky k zotročování celé Moravy, mají slavné předky, kteréž by se dnes za své potomky styděli. Spíše bychom si mohli stěžovati, že dějiny naše se nevyvíjely na Moravě dost centralisticky, aby na místě jednotlivců už v minulosti byl činitelem spolupůsobícím při vytváření veřejných poměrů lid sám. Že jsou tyto věci tak málo známy, nelze ještě říci, že tu nic není, co by mohlo působiti na mysl potomstva. Naše moravská škola historická, založená příslušníky stavu kněžského, vynikala pilností, ale nedostávalo se jí potřebného vzletu a posvěcení myšlenkami moderními, aby i lid sám z dějin měl prospěch pro své politické a myšlenkové zápasy. Dosud tato kletba myšlenkové zkostnatělosti s našich dějin sňata není a ke staré strnulosti přidružilo se námezdnictví ve službách německých, aby nás skrze dějiny smířilo s nynějšími bídnými poměry.

Dějiny moravské zajisté svým svobodomyslným rázem a svým duchem slovanským mají i velký význam politický. Litovati dlužno, že minulost moravská má kromě úzkého objemu cyrillomethodějské doby tak málo pracovníků i porozumění v lidové straně. Čekali jsme aspoň letos o sněmovním zasedání, že křiklavé zaprodání moravského historiografství zavdá podnět k slavnostnímu protestu proti takovému šantročení naší minulosti, že zde strana poví, co myslí o naší minulosti, aby i lid sám mohl si konečně utvořiti úsudek o svízelech předků, na které ještě trvá rodinná tradice. Ale přes všecko chystání v novinách nestalo se s povolaného místa nic, aby Němci a šlechta viděli, že jsme na stráži.

Co se takto obcházela minulost, se sympathií hledělo se na duševní bohatství lidu, jak se jeví v lidovém podání, písních a umělecky významné ornamentice. Ovšem i na tom poli bylo více úsilí jednotlivců, než práce officialních zástupců moravského lidu, aby se těmto skvostům dostalo uznání a aspoň nějaké podpory. Víme sice, že této lidové vzdělanosti využíváno na utvoření konservativní spokojenosti mezi lidem, ale bylo jen třeba stanoviti na základě slavné minulosti vyšší politický národní a myšlenkový cíl a s tímto materiálem dalo se pro něj mnoho udělati. Nyní kdy dějí se přípravy k vše-

strannému probádání těchto kulturních stránek pro národopisnou výstavu, mělo by se pomýšleti na využitkování tohoto materiálu prakticky i ideálně k povznesení drobné výroby a k vytříbení uměleckého vkusu, spolu však i k prohloubení celé duševní činnosti na Moravě. Kdyby se bylo hned s počátku ponechalo Moravě samostatné obstarávání celého výstavního úkolu Moravy, snad se mohla věc bráti cestou promyšlenější a mohli jsme už dnes míti materiál sebrán a spracován. Ochota jednotlivců na dílo tak dalekosáhlé nestačí.

O veliké ceně kulturního majetku moravského lidu je soud dnes jednomyslný. On už od vydání velkolepé Sušilovy sbírky moravských národních písní r. 1835 byl mezi hudebními znalci a to i za hranicemi ustálen. Není žádným tajemstvím, že k velikému fondu národní písně byl Smetana přiveden úchvatnými slovy Křížkovského, odchovance Sušilova. Stejně nadšeně nejen u nás, ale i Slovanů jiných přijaty byly sbírky pozdější jak písní tak i pohádek Kuldových, Bartošových, a pravého znárodnění dostalo se tomuto moravskému národnímu pokladu soukromými sbírkami olomouckého vlasteneckého Musea. Moravské tance těší se dnes pozornosti v nejširších vrstvách, zvláště v Čechách, a moravské vyšívání a ornamentika uměleckou svou lepotou přímo uchvacuje. Dosud pracoval lid, ten dnes se odmlčuje a nastává práce vzdělaných pracovníků. Pramen tento sice ještě úplně nevysýchá, ale opravdové studium jeho teprve se začíná. O velikém úkolu v tomto směru na poli hudebním vyslovuje se nejlepší znatel moravské prostonárodní hudby, L. Janáček: „Srovnávám v duchu tyto naše zpěvy se zpěvy ve sbírkách t. zv. římského chorálu. Jasně nazírám v podstatu obou, tak různých jak oheň a voda. Měl-li římský chorál tak rozhodný vliv po staletí na vývoj západní hudby, jsem přesvědčen, že opanuje píseň slovanská podobným způsobem hudební skladbu budoucnosti.“

I na poli literárním a výtvarném nemusili bychom býti jen přílepkem cizí kultury, kdybychom se opřeli o starý domácí základ. Jak po stránce historické tak i této prostonárodní vzdělanosti nemají Němci na Moravě nic, co by mohli postaviti naproti nám. Využitkujíce této výhody můžeme od dola jim podemlíti půdu, že se jejich hrdé panství shroutí samo sebou přes protekci mocných činitelů.

Ale nejen se stanoviska kulturního nýbrž i z příčin politických a hospodářských třeba nám znáti povahu jednotlivých kmenů a krajů moravských. Ne že bychom musili vše, co zde najdeme, uznati za dokonalé, ale jako školské vychování klade důraz na znalost povahy chovancovy, tak se bez něho neobejde ani vychování lidu samého. Jako každé zaměstnání nezamlouvá se stejně povaze lidu v různých krajích Moravy, stejně i politika musí počítati s těmito různými zvláštnostmi kmenovými. Nejlepší znatel moravského lidu, Fr. Bartoš, charakterisuje takto různé kmeny moravské: „Přisuzujeme-li našim Slovákům letoru cholerickou, Hanákům flegmatickou, Valachům sankvinickou, na naše Lachy připadá vybývající čtvrtá letora, melancholická.“ Dle toho různě působí vnější události na různé kmeny, dle toho musí i politik a žurnalista působiti. Jaké chyby se dopouštěli na Moravě politikové, že o těchto rozdílech neměli ani tušení! Že ta rozmanitost nebyla jen nahodilá, viděti z toho, že různost lze stopovati nejen v duševních plodech jednotlivých kmenů, jejich písní a ornamentice, ale i kroji. Dle Bartoše každý kmen moravský vytvořil si svůj kroj ze své povahy a způsobil jej k ní. Vážnému, pohodlnému Hanákovi nevolno by bylo v úzkých nohavicích křepkého Slováka a svižného Valacha, jakož tito by netrpěli, aby se jim kolem nohou pletla dlouhá halena hanácká. Ovšem stará rázovitost mizí, ale že by se

všecky rozdíly vyrovnaly, z toho ještě neplyne. Bývalá naivnost a mythický názor pomíjí i v odlehlých koutech Valašska těžkým zápasem o skývu chleba a větším stykem se světem, ale při tom třeba dbáti, aby nenastalo v tomto náhlém přechodu otřesení celé mravní a fysické podstaty člověka. Tento přechod by měli usnadňovati všichni povolaní činitelé, škola, kostel a ovšem též časopisectvo, spisovatelé a politikové by měli k němu míti zření na předním místě, aby i veřejné instituce dle toho se zařídily.

V oboru školském nelze sobě dnes už stěžovati, že by neměla Morava žádného nevyplněného přání. Dnes z lidu ozývá se mnoho důtklivých žádostí, které jsou výrazem citelných potřeb mnohých krajů a měst. Lidová strana svými důvěrníky k valnému sjezdu strany dne 21. dubna sebrala podrobný materiál ze všech krajů moravských, jenž také tiskem vyšel. Na základě toho přijato na sjezdě osvědčení: „Lidová strana přeje sobě rozmnožení českých měšťanských a středních škol na Moravě, zřizování pokračovacích, hospodářských, obchodních a jiných odborných škol, přeměnění nižší průmyslové školy české v Brně na vyšší a dožaduje se zřízení české university a českých technických škol na Moravě.“

Nepochybujeme, že lidová strana bude se zasazovati všemožně o odčinění křiklavých nedostatků v českém školství na Moravě. Svědčí o tom sama osoba dra. Tučka, jenž právě svou neunavnou péčí o školství české v Brně založil svou popularitu na Moravě. Též mnohé důtklivé školské požadavky přednesl jak na sněmě zemském tak i na říšské radě.

Resoluce přijatá, jakož i zprávy důvěrníků samy ukazují však, že dosud o školství na Moravě se dosti důkladně nepřemýšlí. V resoluci nečteme nic o školách obecných a opatrovnách. Počet českých škol a opatroven, jak vzhledem k počtu obyvatelstva a dětí školou povinných, tak i vzhledem k naší poplatnosti je velmi nevýhodný, tím více hledíme-li k počtu tříd a ke stavu, v jakém německé školství na Moravě jest. Ovšem že nestačí jen počet škol, ptáme se též po duchu, jakým školy jsou vedeny. Tu dlužno vytknouti, že dosud malý důraz na Moravě se klade na samosprávu ve školství, tak že školství je zde úplně vydáno byrokratickému aparátu. Složení zemské školní rady zabezpečuje vládě a Němcům rozhodný vliv. Ve svém nynějším stavu, hledíme-li k úřadním zástupcům, má zemská školní rada 11 Němců a 6 Čechů. Z neúředních zástupců nemá vlastně žádného Čecha. To jest ovšem pravý paskvil k národnosti obyvatelstva země a třeba tudíž žádati, aby aspoň ze zástupců zemského sněmu jeden byl Čech, rovněž aby Brno jako Praha mělo vedle zástupce německého též českého. Též je nesrovnalost v tom, že ze zástupců stavu učitelského jsou dva Němci a jen jeden Čech. Tyto dosti skrovné změny ve složení zem. šk. rady musejí tvořiti jeden ze základních požadavků české politiky na Moravě. Jiný požadavek směru samosprávného máme nejen k zemské školní radě, ale i k okresním školním radám, aby nebyly čistě byrokratickým aparátem, v němž přání učitelstva a vůle obyvatelstva není ničím. Ve smíšených okresích právem žádá učitelstvo, aby vedle německého zasedal též český zástupce učitelstva. Místní školní rady jak aby byly ze své bezvýznamnosti povzneseny, aby neměly jen povinnosti, ale i nějaká práva zejména pokud se týče obsazování učitelských míst. Naše obce nemají na školství skoro žádného vlivu, ač břímě školské hlavně je tíží. Volnost učitelstva co do občanského života i politického smýšlení třeba chrániti co nejúsilovněji zejména v nynější době, kdy učitelstvo je stísněno takým ohledem, že tím i sama vážnost povolání trpí. Svobodné občany může vychovávati jen samostatný volný učitel, ne ten, který je terčem nejpodlejšího

udavačství a který se musí každou chvíli chvěti o své postavení. Volnost učitelstva je nemenší důležitosti než hmotné jeho postavení a třeba jí dbáti už při vychování učitelského dorostu, aby na učitelských ústavech se vychovávali muži, kteří volí dobré dle svého volného rozhodnutí a ne ze strachu před trestem. I kandidáti učitelství vycházejte jako hotoví lidé, aby nemuseli teprve, když vyjdou z ústavu, navykati si žití ve společnosti, jejíž na mnoze mají býti vůdci! Nepřístojnosti v obsazování míst učitelských a platu učitelského mají býti aspoň z části odstraněny letošním zemským zákonem, třeba tudíž vyčkati jeho účinku.

Hlavní vady obecných škol, které lze vytknouti, jsou přeplnění škol a následek toho ve velmi četných případech polodenní vyučování nejen na jednotřídkách ale i vícetřídních školách, ba i v městech. Nejhůře na tom jsou okresy: Uh. Brod (15 jednotřídních škol přes 100 žáků, 71 dvojtř. přes 200 žáků), Kyjov, Uherské Hradiště, Val. Meziříčí, Místek, Výškov a Znojmo, kde mají jednotřídní školy přes 150, ba ve valašsko-meziříčském okresu jedna dokonce 245 žáků. Přimyslíme-li k tomu hrozný stav budov, jaký zejména na Slovácku jest, a nedostatek pomůcek, s nímž musí učitel zápasiti, nebudeme se diviti, že učitelstvo si na svůj stav zasteskne. Nejlepší stav školství je na západní a ve střední Moravě, za to Slovácko a Valašsko má ještě mnoho dohánětí. Zde také je mnoho analfabetů. Mnoho dětí zde vůbec nechodí do školy a rodiče sami je od návštěvy školy odvádějí. Na okresní školní rady vedou se v novinách žaloby, že tomuto zlořádu místy samy nadržují. Mnoho obcí je beze škol a musí své dítky posýlati do jiných obcí vzdálených 3, 4 až 5 km. Jsou i nesčetné úlevy, které ovšem na jednotřídkách přeplněných se musejí povoliti. Nemenší vadou je poněmčování dětí a to nejen v městech, ale i na venkově zvláště v průmyslových okresích kolem Brna, Moravské Ostravy a na pomezí v sousedství s Němci. Mohly by býti uvedeny příklady z okresů unčovského, hranického, novo-jičínského, dačického, a to nejsou školy šulferajnské. Dosud nejsou odstraněny utrakvistické školy z Val. Klobouk, Uh. Brodu, Dolních Kounic, Jemnice, Loštic, Místku, Moravských Budějovic, Jevíčka, Hranic, Bítova. Není náhodou, že ve většině těchto měst jsou německé měšťanské školy a dosud nebo do nedávna německé obecní zastupitelstvo. Takovým způsobem využívá se dosud velmi nestoudně školy k poněmčování a k politickým centralistickým účelům. Kolik českých dětí chodí do obecných a měšťanských škol německých, kdož to ví? Dosud úřadní zprávy velmi opatrně stav tento zamlčují a na sněmě nebylo žádáno na zem. výboru, aby takový přehled pořídil. Z hruba počítá se jich přes 12.000, což není nikterak divným, považí-li se, že je takových míst přes 40, kde se naše děti poněmčují. V Brně samém je dosud přes všecko úsilí české strany o povznesení českého školství přes 1500 dětí v německých školách. Z míst větších, která nemají dosud českých škol ani utrakvistických, jmenujeme zvláště Vítkovice u Mor. Ostavy, Nový Jičín a Úsov. Při utrakvismu ovšem mnoho na tom záleží, jak se provádí, někde je němčina toliko obligátním předmětem jako v Lošticích, jinde však jako v Hranicích děly se pokusy stlačiti české učení jen na 2 hodiny týdně. Škoda, že tak málo rozhodnosti se jeví k utrakvistickým školám i v městech, kde jsme konečně dosáhli českého zastupitelstva jako v Lošticích, Jevíčku, Uh. Brodě, Jemnici, Mor. Budějovicích. To stále svědčí ještě, že se posud závrať pokouší o takové město a že každou chvíli může se dostati znovu do německých rukou.

Výjimečně příznivé postavení zaujímají školy židovské, které jsou vesměs německé a konfesionální i tam, kde jsou jiné německé školy. Nejsou řídké pří-

pady, že jsou veřejné školy židovské přímo luxusem co se týče počtu tříd. Ze soukromých škol více než dosud třeba si všímati činnosti klášterních škol pro děvčata, které jsou též většinou německé i v českých místech a zhoubné působení šulferajnu v českých městech. Naproti tomu činnost Ústř. Matice školské měla by býti zdvojnásobena vůči Moravě a činnost tato by něco vydala. Zde nejde jen o udržení menšiny, zde jde o střediska celých českých krajů. Tato činnost netýká se jen obecných škol, nýbrž z veliké části opatroven, které jsou Němcům vlastně přípravkami pro německé školy obecné. Zde svépomocný školský duch obyvatelstva má nejvíce místa a dlužno vyznati, že české obyvatelstvo soukromými sbírkami více skoro činí pro opatrovny než sama zastupitelstva českých měst. V Brně vydává Matice Školská brněnská ročně přes 12.000 zl. na vydržování českých mateřských škol a počet ten ještě nikterak nevystačuje mařiti poněmčovací činnost německých zahrádek městem vydržovaných. Celkem je německých zahrádek a opatroven 84, českých jen 54, 23 německých v samých českých městech.

Jen pomalu se vžívají pokračovací průmyslové a hospodářské školy, celkem 25 německých a 31 českých. Jsou to celé okresy a to ne zrovna v chudých krajinách, jako olomucký, třebíčský, hranický, hradišťský, které žádných pokračovacích škol nemají, což tím více je divno, že v mnohých takových okresích není české měšťanské školy. Podpora těchto škol ze zemského fondu a obchodních komor je dosti skrovná, nepoměr proti podpoře německých takových škol je zrovna křiklavý, na př. v brněnské obchodní komoře podpora českých pokračovacích škol je zrovna toliká jako německých, ač je českých daleko více. Aby se českým školám nemusila uděliti podpora, uchyluje se obchodní komora k velmi nedůstojným vytáčkám, popře se na př., že škola žádost podala, tak že se proti tomu zapírání letos z některých míst ozvaly hlasy nevole, spadá tedy břímě pokračovacích průmyslových a hospodářských škol většinou na obce, živnostenská společenstva a na záložny.

S jakýmsi potěšením lze mluviti o ruchu v oboru měšťanských škol, kterýž obor byl do let 80tých pro nás velice zanedbán. Dosud však mnoho jest činiti. Českých měšť. škol bylo r. 1892 proti 51 německým jen 34. Daleko horší je nepoměr mezi měšťanskými školami dívčími německými a českými, německých bylo 26, českých jenom 15. Ačkoli od té doby povoleny některé měšťanské školy české, dá se zde ještě mnoho činiti. Zemský sněm sice nejeví veliké chuti k dalšímu rozmnožování školského rozpočtu, ale to nám vaditi nemůže, bychom se svého práva nedomáhali. Musíme na předním místě dovolávati se počeštění německých měšťanských škol v českých městech jako jsou Uh. Brod, Uh. Hradiště (!), Místek, Hranice, Lipník, Jevíčko, Val. Klobouky, Víškov, Hodonín a j. Ovšem neméně třeba dožadovati se zřízení české měšťan. šk. v menších městech českých jako jsou Jemnice, Kunštát, Blánsko, Kyjov, Ždánice, Bystřice pod H., Bzenec, Veselí, Zlín, Zdounky, Hulín, Kounice, Štramberk, Brušperk, Kelč, Bučovice, Jaroměřice, Tovačov, Ždár, Byteš a j. Všecky síly třeba nasadit na zřízení českých měšť. škol v městech se samostatným statutem zejména v Brně a Olomouci. Pokusy v tom směru učiněné úplně se zhatily, že prý není žádného donucovacího prostředku, aby obec musela zříditi měšťanskou školu. Je li tomu tak, proč vydržují něm. školy měšťanské česká města Třebíč, Uh. Hradiště, Kroměříž. Zde třeba státi úplně na zásadě odvety.

Nejkrásnějším zjevem svépomoci v oboru školském bylo zřízení dívčí školy spolkem Vesnou v Brně. Zde také dostavila se první mecenáška na Moravě, byla to pí. J. Kusá, která věnovala na zřízení této školy 25.000 zl.

Po příkladě této školy zřizuje se ústav pro vzdělání dívek v Olomouci pomocí značné nadace kanovníka hr. Pöttinga, asi 140.000 zl. Litovati jest, že tohoto šlechetného skutku chce využitkovati jistá koterie k osobním zájmům. Sami Němci olomoučtí byli překvapeni a na rychlo zřizují vyšší dívčí školu!

Přehlédnuvše zhruba širé pole školství obecného připojujeme ještě tyto požadavky.

Jest třeba rozdělení rozsáhlých škol. okresů jako je brněnský venkovský, místecký, znojemský, hradištský, vyšetření toho, jak působí německé školy na české žactvo, zvláště kolik českých dětí chodí do německých škol, kolik platí na školství české okresy a kolik německé, jaký je náklad na české školy, jaký na německé a o kolik škol a tříd jsme naproti Němcům zkráceni. Počet učitelstva od té doby, co zřízen třetí učitelský ústav v Kroměříži, nebude na dlouho nedostatečný, za to tím více třeba bude u českého obyvatelstva, zejména v některých krajinách buditi smysl pro školu. Není pochyby, že mezi obyvatelstvem českým místy není mnoho lásky ke škole, zde bude třeba působiti s hora. Práce ta je přímo částí národního vychování. Nutným je též zrušení školního platu už proto, že se ho špinavě zneužívá k svádění českých dětí do německých škol. Žádáme dále zřízení pokračovacích škol při vícetřídních školách a povinnou jich návštěvu dospělejšími žáky i z jednotřídních škol, protože dle zkušenosti od 12—14 let děti na jednotřídkách se mnoho nenaučí a úlevy k velikému prospěchu nejsou. Horlení proti dobrovolnému poněmčování není dosud dosti intensivní, zejména třeba sobě obrati místa, kde germanisační práce školy podporuje udržení německého panství, jako v Kounicích, Výškově, Kyjově, Hodoníně, Hranicích, Lipníku, Úsově, Zábřehu, Místku. Zde se jeví působení školy i ve volbě známých německých liberálů. Německé měšťanské školy jsou hlavními germanisačními ústavy a podporovateli městského šosáctví v českých městech, proto třeba je vším úsilím odstraňovati. Svépomoc a obětavost pro školství musí se velice rozmnožiti aspoň pokud panství v zemi nedostane se do rukou českých. Působení Ústřední Matice školské na Moravě daleko nevystačuje, žádáme vytčení všech svých neodkladných potřeb v oboru obecného školství a dle toho rozmnožení obětavosti moravského lidu pro Ústřední Matici. Živé slovo poslanců a řečníků lidových by zajisté přispělo k rozmnožení odborů jejích i ke zvýšení příspěvků, zejména v některých městech jako je Kroměříž, Hradiště, Třebíč, dále jest nezbytno zřízení stálého sboru pro potřeby školské ve výkonném výboru strany už k vůli podporování činnosti Ústřední Matice a tím více k vůli promyšlené školské politice jak ve Vídni tak zejména v zemi.

(Příště dále.)

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika divadelní.

(Národní divadlo: Gerharta Hauptmanna Hanička. — Cyklus Jeřábkův. — Josého Echegaraye Mariana. — A. a V. Mrštíků Maryša. — Ještě p. Zákrejs sem tam porůznu.)

Hustá mlha nepochopení a konfuse padla jako oblak na Hauptmannovu Haničku. V kritice domácí i zahraničné, mezi obecenstvem i kritikou — všude roztříštěnost, neshoda, různost hledišť i pojetí, pomatený, nepřesný, logicky nevyjasněný a pojmově neustálený slovník, rozpačitost, nevole i nadšení, rozbitá, příkře odlišená škála dojmových i logických kriterií! Ubohá „traumdichtung“ Hauptmannova! Kolika kritikům pokazila bonvivantsky joviální, causeristicky pohodlný, polozívavý, poloplagující ton! Není pochyby, že „mystická mlha“ nesvědčí promenádám po vyšlapaných chodnících ošumělé pikantní duchaplnosti. Z druhé strany stoupenci theorie genrů měli pokažený všechen požitek bezpečné, na coule odměřené klassifikace. K čemu se učili jen všecky definice veselohry, dramatu a tragedie, když přijde — může přijít takový zlomyslný autor, který napíše práci, která se nekryje se žádnou přijatou definicí, nevejde pod žádný pojem poetiky? Která visí mezi všemi — z každého něco, ze všeho nic — viďte p. Zákrejsi? Jak je možno, aby genry měly svůj rozvoj a svoji záměnu — jak smějí se rozvíjet jen estetické typy stejně směle jako typy živočišné a přírodní? Jak smí umění být stejně v toku, práci, napjetí a pohybu, jak smí být stejně pohyblivé, měnné a živé jako — ó hrůza! — jako život — že ano p. Zákrejsi? Což není umění protiva života podle vašeho soudu? Což není jemu dán jeden zákonník, abstraktní a absolutní na věky věků, pro nekonečno a nevyčerpání — a což nenaučil se mu kritik jako soudce svým paragrafům, aby měřil vážil a káral? Což není jím Aristoteles? A takovou práci, která nerespektuje genrová kriteria, u takového referenta jako zákonník platná — která jeho celé naučené umění hází za plot — takovou práci smí dnes někdo napsat a smí ji docela hrát Národní divadlo! Jaká drzost: umění chce být živé, chce tvořit jako příroda, chce rozvoj estetických typů, přeměnu a přerod tvarů! Hrůza a bídáctví! Vždyť — kdyby se mělo těmto zlotřilým anarchistům umění povolit — došlo by se k novým jiným estetikám — musela by se psát jiná pravidla — jiný výkladový systém, plésti jiná abstraktní logická síť, do níž by se mohl zavřít výklad živého uměleckého výtvoru! Nebyla by pak jedna estetika — jedno umění — ale několik, různých a mnoho, — celé skupiny příbuzných útvarů s jinými možnými novými kriterii, podle možnosti nových klasifikačních, třídících rozvrhů.

Každý umělec měl by pak svoji estetiku a ta by byla právě — psychologický výklad jeho organismu — temperamentu, vloby, duševního života a zbarvení vůbec. A kritik by pak musil tvořit theoreticky a ideologicky stejně, jako umělec konkretně a experimentálně. Estétika a tvůrčí síla v kritice — ale kam s tím, brání se p. Zákrejs! To ohrožuje jeho kritickou existenci. To je hotový atentát na něho — na něho, který se stěží naučil jedné estetice (a té ještě špatně). Chtít, aby p. Zákrejs filosoficky myslil u každého takového ledajakého nového zeleného panáčka, přicestovalého básníka naturalisty nebo symbolisty — aby p. Zákrejs konkretně a individuelně, t. j. skutečně v kritice tvořil, myslil, vynalézal — nebo alespoň se snažil o něco podobného! Kam pak vynalézat? Jemu je již všecko nalezeno. On nenalézal nikdy a měl k tomu krásnější příležitost, než jakou mu poskytuje takový ubohý Hauptmann, myslí si p. Zákrejs, — třeba Shakespearea nebo Ibsena. Ani ti jej nesvedli. Ne, p. Zákrejs dovede odolat. A teď by měl tvořit, myslit, spekulovat, pojímat, chápat. Ale kam pak! To on nečinil nikdy. Všecko je hotovo. Nalezeno. Napsáno. Stačí srovnat „nové" se „starým" a říci, jestli se vejde „nové" pod „staré". Když ano, je dobře. Ne-li, zle. To je všecka a celá kritická činnost podle p. Zákrejse. Čistě měřičská. Vzpomene si na „pravidla", kterým jej naučili, a uvažuje, jestli je básník „zachoval" či „porušil". Jemu je Aristoteles ne individuelný filosof, ne projev jistého ideového, myšlenkového a citového organismu a systému, plod historického a fysického prostředí — nýbrž abstraktní hotový formulář, věčný zákonník. A kdyby jej dovedl čísti! A kdyby si uvědomil, jak různě a sporně byl během dějin vykládán a pojímán! Ale ne — on věří v abstractum, ve fantom, ve svého Aristotela a ve svého Lessinga a těmi hází jako maskujícími, prázdně zvučícími jmény. U něho jsou to autority, kouzelná jména, talismany. On nikdy nepochopí, že může být umění tak široké a rozlehlé, aby objalo antiku i gotiku, řecké i indické, španělské i francouzské drama, italské mythologické i nizozemské genrové malířství. On nepochopí, že změněný život, změněný rozvinutý jeho obsah podmiňuje změnu vhodných korespondujících výrazů a forem. Že je boj mezi uměleckými genry jako mezi přírodními rody a tvary. Že typ podléhá změně a rozvoji. A že typy se tvoří a rodí, přeměňují, vyrůstají z ryze osobního a karakterového, z nového a individuelného po výtce. On nepozná nikdy smysl kritiky jako přírodopisu ducha. A jak by bylo možno, když darwinismus nalézá již celý v theologickém a mythologickém dogmatu — o dědičném hříchu! To je vtip, myslím, špatný i pro nejhloupější humoristický list! Pan Zákrejs má patrně ten logický soud, že nejprve byly estetiky a poetiky s jich theoriemi, vymezeními a kriterii genrů, forem a typů — a pak tvůrčí jedinec, myšlenka, koncept, básník, citový i ideový podnět a plodný životný obsah. Co logické zvrhlosti a převrácenosti je v takových názorech, dá se přímo hmatat rukama.

Právě opačný je skutečný dějinný postup. Nejprve jedinec projeví se niterně, obsahově a právě jedinečně a karakterově. Není typů napřed a o sobě, nýbrž jen individuí, karakterů a jich projevů v tvořivosti. Je výraz dříve než forma ve smyslu typického, pevného ustavení. Genre vzniká právě opakováním, přilnutím, podrobením se, sociálným a hromadným vykořistěním nového karakteru uměleckého, nového individua. Individuum a karakter vychází a projevuje se z nitra ve vnější, vtiskuje se vnějšímu a hromadnému, napodobením si je spoutává a podrobuje. Všecko jedinečné, karakterové, individuálné právě touto cestou stává se historické, typické,

genrové. Forma, genre, typ původně vždycky je projev ideový, niterný, obsahový a individuálný. Ji ukládá genius v majetek obecnosti a společnosti, jí ryje svoji stopu do hladké sypké půdy. Napodobením zmocňuje se tohoto původně a ryze myšlenkového kapitálu hromada, společnost a vyssává nadopodobiteli, stravuje epigony všechen plodný a živný kapital a šťávy tohoto odkazu. Vyčerpá a vyžije se genre, typ, formalita, seslábne a umírá vyčerpáním vnitra, vyprouděním a vylitím tvůrčího tepla a zárodkové plodnosti do studené měkké dálky času a půdy. Silná, ze tmy se tlačící individualita, nový karakter, nový umělec, nový básník — nový výraz a nový orgán života — projevuje v zápasu, z tísně tmy a přeplněného teplého napjetí nový život novým výrazem, novým karakterem, novou hodnotou a novou formou. A tím větší bolest, napjetí a rozvrat v ssedlé historické a netečně složené, mrtvě vyssáté typičnosti, čím silnější je rozvoj obsahový, prudkost touhy a vyvření nového, neprojeveného a niterně stísněného. Typy — i estétické — z nitra jsou pojímány a přizpůsobením se zachycují, existují, stávají, vznikají i zanikají. Ztrácením a pozbýváním karakterovosti a individualnosti se tvoří — t. j. přijímají a napodobí, opakují, zmnožují (a v tom právě je pojem typu a genru, rodu), ale také vyčerpávají a konečně odpadávají jako hluchý a dutý povlak.

Nový tlak tmy a chaosu, novými neprojevenými a po projevu lačnými formami naléhá a dusí světlé, hotové, vítězné útvary. Přeměna a postup od individuality a karakteru k typu a rodu je právě rozvoj umění. Záhada a zkušební, bojovné, válečné, dobrodružné pole genia. To, co pojal sám ze sebe a jako svoje, musí vtlačit ve společenskost, musí jako jho a zákon uložit hromadě místní a časové, rozestřít přes věky a společnosti. Je to zápas o život, o projev jeho, o jeho zmnožení. Může býti sta pojetí, sta komposicí, a nebudou realisovány. Sta vniterných tlaků nemá dost síly k projevu a projeví-li se, ne dost síly k ovládnutí, sepjetí, podrobení si života. Karakterové koncepty, individuálné náběhy, jsou-li slabé, zahynou a podlehnou v boji o typosaci, o genrovost, o organisaci. Projevit se ve vnějším světě je boj podstatně společenský a tím právě již nivellace, otírání, popírání a zahlazování. Hotový, vymezený, pevně zakrojený útvar historického, společenského, organického, vzniká jen chladnutím, stuhnutím individuelného, t. j. právě vyžitím jeho a jeho smrtí. Individuum tvoří typ, rod, společnost, hromadu, tím že je přemahá jako výraz, realisaci, otisk a tradici předešlého nějakého individua, které vytlačilo zase předchozí individuum. A tak lze pozorovat a dovodit v estétice tento dvojí způsob boje; poprvé individuum bojuje o projev svůj, o trvání svoje, o realitu svoji — bojuje o svoji formu — chce přežít sebe rodem, genrem, typem, který ukládá budoucnosti, a který tato napodobením přijímá, rozmnožuje, nese — a podruhé mezi samými typy, rody, genry, formami estétickými a poetickými je zase neustálý boj — a to důsledně a přirozeně, poněvadž nejsou nic, než rozšíření individua, různé části, názory a hlediště života, psychologické i filosofické koncepty. První fakt je zřejmý. Veliké individuum i přejímá hotový nahromaděný kapitál, i dává, t. j. osvěžuje jej, obohacuje jej jistým plus, jistou kvotou, která je právě to, co nejde svésti na vliv okolí a ústředí, vnějšího, společenského postavení genia, které je to neanalysovatelné, nedílné, t. j. právě a do slova etymologicky: individuálné. Dějiny písemnictví ale ukazují, že toto individualné, tento psychologický prvek okamžitě se slučuje s jinými. Toto sloučení právě je život jeho, trvání, existence. Bez něho lze pojmout individualitu virtuelně, ale ne kon-

kretně. Ale sloučení to je právě znečisťování, otírání, ztráta individuality. Odtud v dějinách umění příznaky, které provázejí vždycky stvoření typu, genru, schematu: napodobení, ztráta nového, individuálného a tvůrčího, receptivná a passivní mdloba, slabost, vyssátá hubenost epigonů. Druhý fakt — boj genrů — je stejně patrný a očividný. Vidíme, že některé rody literární a poetické, některé druhy a typy hynou stejně jako rody, druhy a typy přírodní. Heroická epická báseň, ku př. jak všeobecně se uznává, v době moderní buď vymřela, nebo je na vymření. V době demokratické, průmyslové a mechanické nemůže žít báseň věnovaná oslavě bohů a bohatýrů, která předpokládá zřízení společenské právě opáčné dnešnímu, hierarchické, oligarchické, monarchické. Genre, rod, způsob, výraz vymírá právě s tou sferou života, jejímž měl býti organem. Při tom ovšem nepřijde na zmar nic z absolutního, poměrového množství sil, které tvoří citový, názorový, emoční kapitál lidstva (vlastní pole umění), a které jinými funkcemi projeví se v jiných orgánech. Tak na místo heroické a individuálné epopeje nastupuje dědictví moderní hromadný lidový román, román sociálný, román naturalistický. Nově odkrytým sférám duševním, zvláštnímu změněnému rázu života, jaký je podmíněn a stvořen přeměnou funkcí a orgánů, odpovídají pak nově stvořené genry, rody v naší době postupu a rozvoje lidstva, ze stadia původně převážně pudového a mechanického v uvědomělé, reflektivné, cílové, ku př. román analysy psychologické, román ethický a ideologický, lyrika meditativní a symbolická.

Vždycky je to tedy nová sféra života, nový obsah a náplň jeho, nové jeho funkce, které stvoří si svůj nový orgán. Stejně je tomu v konkretním případě v Hauptmannově Haničce. Proto nemohl napsat, p. Zákrejsi, Hauptmann Haničku dle pravidel odvozených Aristotelem ze Sofokla, poněvadž sféra života, názor světový, lidský, ethický Haničky není sférou života u Sofokla nebo Aischyla. Hauptmann, který chtěl projevit svět a život zvláštní, svět a život utýraného, v horečce umírajícího dítěte, napojeného představami a vzněty lidového křesťanství, Hauptmann, který podává psychologii snu, nemůže, — nehledě k rozdílům kultury — postupovati jako Sofokles, který podává psychologii zápasu protilehlých sil i vášní společenských a kulturních, sklonů a jich hradeb, jedince a společnosti — vyspělých pohanských Řeků. Napsal-li Hauptmann skutečně genre, který není zanesen posud v morfologii poetické, který není tam popsán, vymezen, ettiketován, podal-li něco, co visí a třese se mezi melodramatem na jedné a féerií na druhé straně, je to proto, že objevil sféru života, která nebyla posud dramaticky vyslovena a zpracována, že udeřil na nové ložisko, na nové kovové žíly, hluboké a temné, špatně osvětlené posud, nevyměřené a nepopsané šachty.

Dramatický námět, dramatické dění Hauptmannova snu liší se skutečně od dramat. básní posud zpracovaných pojmově a řádově. Souvisí úzce a pojmově i rodově s náměty, které volí několik mladých dramatiků ve Francii i Německu, kteří se ettiketují různě: tu symbolisté, tam impressionisté a všelijak jinak ještě. Sféra jich života, který chtějí dramaticky demonstrovat, rozvinout a probádat, je podvědomá končina duše, svět přítmí a šera, původ všech motivů, rozhodnutí, vznětů, citů i ideí, rozběhlých směrů a sporů člověka, vlastní pramen celé řeky psychické. Posud dramatikové všímali si člověka více zběžně, v stručných rysech, úhrnně a přehledně, pokud se projevoval ve vnějším světě. Byla to hlavně vůle tato, vzpružina činů a pramen její, citový život, který je zajímal. Rozpory v tomto poli byly

vyšetřovány a utvářeny umělecky. Z toho plyne přirozeně ráz staršího dramatu: ono je útočné a bojovné, podává spor a boj jedince s okolím a společností. Klade proti sobě několik jedinců, které určuje vnějškem, útočností, bojovností, zkřížením zájmů, náklonností povah, vůlí. Rozpor mezi nitrem a vnějškem, mezi duší jedince, jeho náklonností, citem, ideí, kterou nesmí projevit, kterou dusí a potlačuje společnost, okolí, ústředí jako zhoubnou a škodlivou pro celek — tak dá se stručně karakterisovat tato sféra života, sféra námětů dramatu starého, organického, kollektivného, předem dramatu řeckého. Tu všude je rozpor mezi jedincem a okolím, ústředím, národem, rozpor mezi jedincem a hromadou, nitrem a „povinností", „zákonem" — rozpor čistě vnější a konkretný. Dramata řecká s dokonalým, hotovým a konečným uměním jej znázorňují. Nešlo se za ně ve většině moderních dramat, které je jen seslabeně a otřeně — v kopii nápodobí. Rozpor ten je tragika každého rozvoje, přerod individualnosti v kollektivnost, zápas, splynutí a odumření každého postupu, jak jsem nastínil o něco výše.

Moderní dramatikové hledí, jak jsem pravil, toto genere jinak na člověka. Oni vidí rozpory, boje a tragičnost, rozhlodanost již v nitru jedince, v jeho silách samých, v jeho touhách, náklonostech, vznětech a jeho vlohách a schopnostech. Nová sociologie ukázala, jak nepřesné a kolísavé je kriterium společenskosti a jedinečnosti, boje a zápasu vůbec. Ukázala, že vlastně objímá boj a zápas ten, hybnost a teplo jeho celý život. Rozdílu, pevného stálého a absolutního mezi společností a jedinečností není. Určitý člověk, kterého pokládám v poměru k jeho rodině, k jeho obci, okolí, národu, lidstvu, vesmíru za jedince, je ve skutečnosti společnost, kollektivnost, organismus, společnost sil, pohybů i látek. Moderní psychologie dívá se na nitro jednotlivcovo, na jeho život duševní, citový, myslivý právě s tohoto sociálného, kollektivného hlediště. Není jí jednotný, ale rozvojový, spletený a sepjatý mezi sebou, stálý zápas, rozběh a lom, výboj a útisk. A tito noví dramatikové sestupují od ústí řeky k pramenům, proti toku. To, co se starým jevilo jako hromadný a vnější jev, sledují oni a zjišťují jako jev niterný, zákonný, daný samou konstrukcí, samým skladem, ustrojením, pojetím, metafysickým a dialektickým konceptem života a reality. Ty vnější, titanské, hlučné, kypící, syté boje, ten vír, napjetí, odboj, které podávalo staré drama čistě jevově, individualně a konkretně, představují oni a chtějí podati zákonně, symbolicky, virtuelně. Nitro jedincovo je jim válečné pole, obrat, symbol rozvoje a bojů vnějších, lidských, národních, dějinných, hromadných. Zápas myšlenek, idejí, snah, citů, ideálů a snů, osudu a nevypracovaného tajemného postupu touhy v realitu a fakt je jim stejně dramatický, má pro ně stejný zájem jaký pro staré dramatiky měla útočnost a spor nitra jedincova — zceleného, jednotného a vyrovnaného, krásně vyrostlého v sobě a ze sebe — s železnou ohradou, kamennou hradbou vnějšího, hromadného celku.

U nových dramatiků nitro samo, „jedinec" sám je rozleptané, proryté a roztržené, v zápasu a boji, krvi a potu. Je viděti, oč pojetí druhé, nové, je bezprostřednější, analytičtější, hlouběji založené než pojetí prvé, staré. Toto nové umění je právě umění meditativné jako prvé bylo umění útočné. Je daleko intensivnější také než umění staré, poněvadž se sestřeďuje na nitro, poněvadž vnějšek, prostornost, extensivnost je tu velice obmezena, ba skoro potlačena. A tím právě jest účinnější, tragičtější, suggestivnější. Jeviště jeho je nitro jedincovo. Celé drama je ukryté, hraje v šeru a jako pod příkrovem všedního, denního, střízlivého světla. Illuse reality, která

není nic než výsledek všech společenských a životních vztahů a podmínek dramatu, poněvadž je právě podstatně a po výtce poměr a vztah sociologický, navázaný mezi autorem a obecenstvem, je tu — úplnější. A to proto, že je úměrné a hodnotné, faktickému stavu dnešní společnosti, která odstranila nebo silně zmírnila a zviklala spor a zápas jedince a hromady, která rozlomila tvrdou kázeň tuhé organisace kollektivné, jaká podrobovala a tísnila jednotlivce starých společností a kultur pod jednotnou míru a jednotný census mravní, hospodářský i osvětný. Spory vnější přenesly se v nitro, v užší kruhy na užší bojiště. Nejsou proto slabší, méně kruté, méně krvavé. Naopak. Stejně, ba více. Jsou intensivnější, poněvadž jsou ukrytější, drobnější, zhoubnější. Zasahují sám pramen a sám kořen života. Je třeba analysy drobné, upjaté, obtížné, aby byly objeveny, vysvětleny, vyneseny. Tato vrhá se tu na samy základní pojmy, formy, koncepty života. Útočí na sám základ, pramen duševního a rozvojového dění.

Vnější a odlehlejší projevy života staršího umění nahražují se bližšími, bezprostřednějšími, původnějšími. Tím nic neztrácí se na dramatičnosti, která je v podstatě hybnost, zkřížení, zápas a krise. Nevím, proč by měl být zápas na pěstě dramatičtější než zápas různých citů, myšlenek, idejí, snů, snah. A dále: dvou sporných pojetí ideových, konceptů a hledišť světových, dvou dynamických středišť a ideálů, t. j. divergencí. Naopak: všecko niterné je motivací, podmínkou, příčinou, výkladem vnějšího a ryze jevově útočného a hybného. Je v dokonalém souladu. Běží jen o to, co je umělecky intensivnější. A poněvadž umění je celé účelné a relativné, poměrem k době a kultuře, lidem — psychologií současnosti — určené, není pochyby, že dnešního moderního člověka, myslivého, meditativného, reflektiva a analystu uspokojuje jen toto umění niterné, jako člověku primitivnímu, barbarskému mohlo vyhověti a odpovídati jen umění první, umění vnější. Nic není falešnějšího než vytýká-li se nebo chce-li se vytýkati tomuto novému umění nedramatičnost v psychologickém a tedy jedině reálném smyslu, t. j. nezajímavost, nenapjatost, nehybnost. Naopak: svět myšlenkový, svět nitra je plný bojů a dobrodružství, plný napjetí, peripetií i krisí. Nic dramatičtějšího než život — nehybný po vnější stránce a stojatý — velikého myslitele — ne cechového odborného vědce, studeného řemeslníka vědeckého — ale takového myslitele, který je chycen do všech problemů veškerou svou krví, svým srdcem, svým osudem, životem a smrtí jako je ku př. Nietzsche. U větší míře platí to ještě o velikých věřících, světcích, poněvadž do snu a utopie jsou chyceny cele svojí krví, protože sen je konec konců podstata a zhustění nejvlastnějšího jádra a nitra, protože sny ovládají život člověka, určují ho a ničí jej, poněvadž nejsou nic než krystalisované, průhledné sklony, dráhy, osudné a předurčené katastrofy budoucí reality. Život náboženský — tento život snů po výtce — je tuším nejdramatičtější a nejtragičtější. Není intensivnější dramatické látky než odhalení nitra člověka velikého, t. j. právě niterného světce myslitele, žijícího myšlenkou a snem. Není ani nic tragičtějšího, poněvadž nic rozpornějšího a beznadějněji rozleptaného.

Toto nové pojetí dramatické nemá mistra svého v nikom menším než v Shakespearovi a Goethovi, jeho meditativných a symbolických dramatech Hamletu, Faustovi a Bouři. A theoreticky nezdůvodňuje je nikdo jiný — žasněte p. Zákrejsi! — než váš Lessing, z kterého nerozumíte ani písmeny, ten Lessing, který v „Hamburské dramaturgii“ vyslovuje se s potupou a odporem o tupé kritice, podle jejíhož soudu není dílo dramati-

ckým, pokud tam není vnějších nárazů a útoků, „jako by nebyl dramatickým již sled a konflikt vnitřních stavů, rozhodných disposicí, myšlenek".

Jak jsem, doufám, zde dovodil, žádá však tato dramatika, jedinečná, analytická a niterná nutně a nevyhnutelně, aby si vybírala mohutné jedince, silné, povýšené, bohaté, kteří v sobě v jádru obrazí skutečně celé lidstvo, jeho dějinný rozvoj v rozervaných stržích a rozrytých čarách svého mozku nebo bolavých, zjizvených sítích svého srdce, lidi povýšené, veliké a celé zástupce člověčenství, lidi typické, lidi vysokých myšlenek a závratných snů. Neboť jen tyto exempláře jsou typické, symbolické, významné a smyslové. A zde jsem u kardinálního bodu svojí demonstrace: symbolismus předpokládá nutně a pojmově ideovost, myšlenkovost, cílovost, účelovost, reflektivnost. Není falešnějšího kritického ponětí než to, které pokládá symbolismus za vyvrcholení směru l'art-pour-l'art. Ryzí opak je pravdivý: symbolismus není formový, nýbrž čiře skoro obsahový, životní a účelný. On je opáčný pol: účel, život v umění. Nelze symbolisovat prázdné, nicotné, bezobrazné. Jen plnost je typická. Symboličnost je právě zákonnost a typičnost. Ono žádá lidi nadprůměrné, lidi zhuštěné, shrnující v sobě rysy, podstatné znaky, pojmové zájmy a problemy celé třídy, celého rodu, celých útvarů hromadných a číselných. A zde je krvavá kvasící rána celého skoro dnešního hnutí, t. zv. „symbolického", které totiž se za ně samo vydává a pokládá. Ono v pravdě je velmi málo symbolické, poněvadž je velmi málo ideové. Nové toto pojetí dramatické — abychom setrvali v užším poli — realisoval posud v úctyhodné plnosti jediný básník: Ibsen. Ibsen, který zejména v arcidíle Staviteli Solnessovi pouhou introspekcí do niterných sklepů jediného nehybného člověka — ale genia — osvětlil více zákonů a postupů rozvoje, ozřejmil více problem dějinný, problem samého života a samé smrti než sta básníků před ním v dramatech kypící a vylívané krve, stříkající a kropící jeviště. Ano, ale osoby jeho jsou právě prototypy, silní jedinci, kteří v hrudi nesou celé lidství. Jeho stavitel Solness je genius, typ genia řekl bych, kdyby to nebyl pleonasmus. A problem není menší než genia a smrti — snu a reality — života, hybnosti a rozvoje lidstva vůbec. Filosofie dějin — to je Ibsenův ideový koncept.

A ideovost právě chybí našemu dramatikovi nitra jedinečnosti a snu, kterým je v Haničce Gerhart Hauptmann. Jemu stejně jako belgickému jeho předchůdci, který nebyl na něho bez vlivu, jehož jméno ozývá se i u nás dnes — díky překladu jeho Maleiny, právě vydanému Českou Akademií — stupňovaněji a hlasitěji: Maeterlinckovi. Oba volí si pro svoje niterné pohledy, pro svoji analysu dramatickou osoby prázdné, bezideové, pod průměrem lidství, nemocné, jednostranné a zmrzačené! V „Haničce" je to umučené venkovské děvče, ubohý sirotek mohutné citovosti a představivosti. Ideově a myšlenkově však nicotný. Strachem pološílená oběť halucinace sluchové. šla se utopit. Ale zachrání ji a uloží v útulně mezi žebráky a tuláky na postel. A horečný sen tohoto dítěte odtud až do jeho smrti rozvinuje a promítá dramaticky a konkretně z bezhmotných představ mozku v experimentálnou realitu Hauptman ve své „traumdichtung". (Příště dále.)

Ko. Rozhledy hudební. (Přehled koncertní saisony.)

Uplynulým koncertním obdobím jen potud se chceme obírati, pokud jím sprostředkována známost s domácími novinkami a s pracemi cizími u nás poprvé

provedenými. Pozornost naše obrací se v první řadě k produkcím koncertním každoročně, pravidelně se vracejícím a právě touto trvalostí významným. Na prvním místě k populárním koncertům Umělecké besedy. Bylo jich 6, mezi nimi 3 orchestrové, značný a neobvyklý počet, umožněný obětavostí orchestru Národního divadla. Jak jsme pozorovali, produkce komorní vyvíhly daleko větší účastenství. A přece pochybovalo se samým zakladatelem populárních koncertů o jich oprávněnosti, ježto prý komorní hudba tuze intimně ukazuje svoje krásy, než aby širokým kruhem lidových návštěvníků mohly býti postiženy. Známému esthetiku hudebnímu Robertu Hirschfeldovi podařilo se ve stati „O lidových koncertech" dokázati opak. Komorní hudba dá se mnohem lépe sledovati než orchestrová, symfonická, poněvadž při její čistotě a průhlednosti lze stopovati postupy hlasů aniž třeba ztratiti vodítko pro poznání pravé podstaty, kdežto složité ústrojí moderního orchestru roztříštuje přehled celku na jednotlivosti, nesnadným činíc odlišování duchovní stránky od koloristické. Při koncertech populárních se to osvědčilo nejlépe Komorní koncerty staly se podniky v idealním smyslu výdělkovými, z jichž hmotných přebytků uhražují se schodky orchestrových.

Prvý letošní koncert věnován památce ruského skladatele Petra Iljiče Čajkovského, jenž 6. listopadu minulého roku v Petrohradě nešťastně skončil sebevraždou, otrávivše se, neznámo, z jakých příčin. V Čajkovském ztratila ruská hudba nejvznešenějšího představitele, snad jediného produktivního umělce povoláním. Na Prahu vázaly Čajkovského vztahy umělecké jako slaveného, absolutního hudebníka a velmi oblíbeného skladatele operního, i přátelské a osobní jako společníka v každém ohledu charmantního a vrozenou, nenucenou noblessou imponujícího. Poněvadž Umělecká beseda právě dala popud k pražské návštěvě Čajkovského, v němž vedle Bülowa a Dvořáka nalezla nejobětavějšího podporovatele snah svých, cítila se zavázána poctiti jeho památku tímto, abychom tak řekli, monografickým koncertem. Novinkou byl nám v pořadu pouze smyčcový sextuor z D-moll, nadepsaný „Souvenir de Florence", op. 70. Jak často se v moderních skladbách stává, jest i tu titul s celkovou náladou v rozporu. Pouze pomalá věta má ve své kantileně onu roztouženou sladkost, jíž Čajkovskij pod jižním italským nebem se napojil a častoval pak štědře na př. ve světoznámém „Andante cantabile". Jinak je charakter této skladby neklidný, místy až bouřlivý. Čajkovskij podobně jako Grieg tuze rád užívá dvojhmatů, vyhání čelo a violu do závratných výšek, nechává smyčce jezditi „sul ponticello" a také flageoletovým tonům se neuhýbá. Někdy vyssává přes příliš materialnou stránku nástrojů na škodu čistoty zvuku, avšak činí tak vždy jen ve službách formálního krásna hudebního. V první větě sonátové formy, otevřené směle prvním převratem nonového akkordu na dominantě, velmi působivě naproti sobě staví obě základní themata, z nichž prvé malým svým úryvkem, rythmicky ostrým, tvrdošíjně probíhá ve středních hlasech provedením plným zajímavých detailů, duchaplným a přece přirozeným, neumělkovaným. V obou posledních větách plnýma rukama těží Čajkovskij z elementů národní ruské hudby. Ve Scherzu A-moll obchází citlivý ton, dodávaje tak melodice povahu aeolické toniny, ve finale pak vedlejší thema zpracovává ve fugatu s celou mocností své kontrapunktické dovednosti. Na posluchačstvo působil Čajkovského sextuor hlubokým účinkem, ač se mu dostalo dosti nestejného provedení, ježto p. prof. Wihan, duše pražské komorní hudby, nenalezl ve svých spojencích rovnomocných činitelů.

Obvyklý tříkrálový koncert seznámil nás s klavírním koncertem z B-moll op. 40. p. prof. Hanuše Trnečka, stálého dirigenta Umělecké besedy. Koncerty klavírní jsou stále řidšími zjevy v literatuře. Moderní virtuosové vyplňují pro-

gram bez cizí pomoci, nedává tudíž praktická potřeba podnětů k pěstění tohoto genru. Kromě toho česká novinka s obtížemi dostává se na veřejnost, nemá-li autor její, jako p. Trneček, otevřeny dvéře u dvou instancí. P. Trnečka vedla jakožto paedagoga klavírního spojeného s hudebním praktikem v jedné osobě snaha poskytnouti material svým žákům. První věta nese se mírným tempem, motivy neoriginální avšak vesměs ušlechtile spředeny jsou dovedně ve formu sonatovou a poskytují také úvodu k závěrečné větě thematický material. Za nejzdařenější pokládáme Scherzo (F dur) s čiperným motivkem klavíru nad fanfarou lesního rohu. V koncertu svatojanském, jenž dopadl s úplným hmotným fiaskem, dal p. Trneček provésti svůj tuctový „Slavnostní pochod". Přináší-li p. T. Umělecké besedě idealní oběti, přejeme mu volné pole k udaji svých děl, pokud tak činí s potřebnými ohledy na ostatní. Poslechneme si rádi zdařilou domácí novinku, ať vyšla z péra kohokoliv, nenahlížíme však, proč se p. T. ostentativně sám staví neb staveti dává mezi „nejpřednější české skladatele"? Nechceme rozhodovati, zda právě jemu náleží první místo po Smetanovi, Dvořákovi, Bendlovi a Fibichovi, ale myslíme, že Kovařovic, Foerster, Nešvera, o Sukovi a Novákovi ani nemluvě, také něco znamenají a že mají uzavřenou cestu po dlouhou dobu snad proto, že se nevnucují, kdežto Hřímalý a Weiss ignorují se zcela zúmyslně!

O Chopinově koncertu z F-moll, předneseném zdařile p. prof. Jiránkem, zmiňujeme se pro nové jeho roucho. Chopin založil zcela nový klavírní styl, avšak v orchestraci byl pravým laikem. Tím se stalo, že oba jeho klavírní koncerty staly se možnými teprve cizím spolupracovnictvím na instrumentaci, prvý z E-moll příčiněním Tausigovým, druhý z F-moll Klidworthovým. Se změněnou partií orchestrovou musil Klindworth zjinačiti tu a tam passážovou část, někde sesíliti, jinde zjemniti. Original vedle jeho elaborátu vyšel docela z praxe, nový doklad, jak málo odůvodněna je nepoddajná víra v nedotknutelnost duševního majetku. Jak by mohl povolaný instrumentator prospěti na př. symfoniím Schumannovým!

Obracíme se k „Slovanskému koncertu" literárního a řečnického spolku „Slavie", oné nestranné půdě, kde každá zdařilá novinka našla přístřeší, celá česká literatura symfonická se takořka zrodila a jihoslovanská tvorba razila si k nám cestu. Letošnímu podniku nebyla doba příznivá. Ustavičné obavy o rozpuštění spolku zavinily odklad potřebných příprav na dobu poslední a nedocíleno tak utěšeného hmotného zisku, jako ve dvou posledních rocích. Tím prospěšněji zkvétá rok od roku umělecká stránka. Úvodním číslem byla druhá symfonie z F-dur od Josefa B. Foerstera, op. 36. Používáme příležitosti, abychom věnovali několik slov skladateli samému. Foerster v nedávno minulé době opustil Prahu; následoval svou choť, znamenitou pěvkyni dramatickou, nyní člena hamburského divadla městského. Foerster za svého pobytu pražského komponoval úsilovně nic se neohlížeje, ujme-li se kdo jeho skladby čili nic. K práci nabádala jej vnitřní nutnost, nikoli ješitnost. Nikdy pro sebe neučinil plaidoyer, ač měl příležitost nejpříhodnější — byl-t po deset roků hudebním zpravodajem Národních listů, nejčtenějšího českého žurnálu. Zde vykonával Foerster svůj vliv. Ač byl vázán ohledy na divadlo, stavěl se přece výbojně za docílení idealních snah domácího umění. Jiní zpravodajové bývají vtipnější, staví se duchaplnějšími, než sotva kdo tak vážně pojímal kritický úkol a ctil duševní práci jako Foerster. Kousavá ironie a neplodné vtipkování nebyly jeho vlastnostmi. Vštípil si Ehlertův výrok, že „existuje kritika, jejímiž rty pohrává úsměv gracií. Ona začasté růžovým lístkem dojde snáze svého cíle, než jedem napuštěnými šípy, a stává se potřebou ve dnech boje; neboť možno právě tak půvabem zvítěziti, jako lze půvabem podlehnouti". Není divu, že za těch okolností zůstal nepochopen, nepovšimnut a když spěchal radostně zadiri-

govat svoje dílo, musil se dáti urážeti svými kritickými soudruhy, kteří se jindy propůjčují dobrovolně za velebitele každé prostřednosti a ochotně odvracují se od ztrestání každého prohřešení se. Činily-li se Foerstrově symfonii věcné výtky, nenapadlo nikomu s nimi polemisovati. Poukazovalo se totiž na příliš tesknou náladu celého díla, přehlédl se však nadpis, „Věnováno památce zemřelé sestry Marie" ukazující na program, třeba zřejmě nevyslovený. Je pravda, že po mírně pohnuté prvé větě a po smutečním pochodu by vznětlivější scherzo vymohlo větší působivost zevnější, jež by se dala prudším finalem ještě stupňovati. Nese-li se však fantasie skladatelova za určitým postupem konkretních jevů, nelze jí předpisovat, po jakých má se bráti cestách. Foerster studoval mnoho Brahmse a Dvořáka, zvláště symfonie z F-dur obou těchto největších hudebních duchů současných. Odpozoroval na svých vzorech koncepční i instrumentační stránku, avšak zůstal svým v nevšední veskrze ušlechtilé invenci. Kdo ovšem nepoznal, jak střední věty rostou ze stejného rythmického útvaru nebo v poslední větě spatřoval rondovou formu, kdežto de fakto je psána v sonátové, jak mohl po jediném poslechu bez pomůcky tištěného materialu souditi neukvapeně a oceniti Foerstrovu rozmanitost harmonisační a polyfonní finezzy! Že úsudek náš o Foerstrově symfonii, jakožto díle provedeném ustálenými životními i uměleckými názory, příznivě se utvořil, nespatřovali jsme tak eklatantního rozdílu, na jaký by se z jiných posudků dalo souditi mezi ní a následujícím číslem, selankou „V podvečer" od Zdeňka Fibicha op. 39. Zarážela nás v klidném čísle podivuhodně použitá (dle theorie Marxovy) čtvrtá rondová forma, kterou Fibich obratně umí vyplňovati myšlenkami nikoliv zázračnými. (Malá myšlenková pružnost cítila se zjevně také v klavírním kvintetu z D-dur s nástroji dechovými, jejž v bezvýznamném okolí předvedl koncert „Spolku českých žurnalistů"). Podivuhodno, že umělec velebený pro své nezvratné esthetické these může se dáti svésti programem k tak opotřebované tonomalbě, jako je zpěv kosa (sólo flétny nad dominantním septakordem) neb tlukot hodin (osm úderů na tamtam)! V každé orchestrové komposici Fibichově tušíme pozadí čtyrruční klavírní skizzy, z níž vyšla. Není-li to právě tak, jako by někdo, hodlaje spisovati v cizí řeči, myšlenky z mateřštiny překládal? Jak jinak zaznívá orchestr Dvořákův z „Karnevalu", této geniální apotheosy české veselosti! Čajkovského valčík z baletu „Zakletá princezna" byl malou vzpomínkou na zvěčnělého skladatele. Důstojně oslaví se jeho památka v příštím koncertu provedením „Pathetické symfonie" op. 74., v níž složil si sám svou pohřební hudbu.

Malou pochoutkou byla nám Saint-Säensova fantasie „Afrika" s obligátním klavírem. Ne bez lítosti vidíme klesati tvůrčí sílu sympathického tohoto skladatele. Nemohli jsme uhodnouti, co má zobraziti tato piesa, jež má fantasii jen ve svém titulu a ne ve svém obsahu. Nejspíše asi úhor středoafrických pouští, pro něž Evropan nemá vnímavostí, ani hrají-li se na americkém Steinwayově klavíru, k vůli němuž nepochybně konservatoř dala tuto bizzarní novinku na program. V jiném koncertu řídil p. Bennewitz smyčcovou serenádu z Es-dur Josefa Suka op. 6., dle doslechu ne však k úplné spokojenosti skladatele. Nemohše býti náhodou přítomni provedení, musili jsme se omeziti na četbu partitury. Suk, tento bouřlivý násilník „Dramatické ouvertury" a klavírního kvinteta, uklidnil se tu a osvědčil v docela novém směru svůj veliký talent. Něco tak roztomilého, pikantního jako valčík z B dur nebyli bychom od něho nikdy očekávali.

Vyčerpavše materiál, skytaný instrumentálními produkcemi, můžeme obrátiti se k vokálním koncertům, jichž malý počet obstarává pěvecký spolek „Hlahol". Co p. Knittl poděkoval se z úřadu sbormistra, nápadně sestoupila jak reproduktivní kvalita výkonů „Hlaholu", tak výběr programových čísel Beethovenova mše, Berliozovo „Requiem", Schumannův „Ráj a Peri", Lisztův „Kristus", Dvo-

řákova „Stabat mater“ a „Svatební košile“, tato veledíla vesměs p. Knittlem uvedená, škoda, že nebyla doplněna Bachovou mší z H-moll. Letošní prosincová produkce pořádána byla bez orchestru a činila spíše dojem dýchánku, než veřejného koncertu. Pořadatelé dobře to cítili, dali pořad doplniti pianovým sólem. V únoru provedl „Hlahol“ velkou kantátu „Příchod Čechů na Řip“ od — sbormistra p. Josefa Kličky. Spolek uspořádal mu umělou ovaci, která nic se nelišila od triumfů nějakého světového mistra, takže jsme trnuli při pomyšlení, jak asi veřejnost oslaví příchod Antonína Dvořáka do vlasti. P. Klička má značnou routinu v ovládání mass sborových a instrumentálních, avšak co se tu leskne, není zlato. Schází tu uvědomělost, která se projevuje již komposicí tak naivního textu. P. Klička vyšel z t. ř. kruhu mladých hudebníků, již vzali si za úkol kráčeti ve Smetanových šlépějích. Avšak osvojiti si hned do předehry podloudnickou scénu z „Hubičky“, upraviti si motiv z „Libuše“, ofotografovati takořka celá místa z „Dalibora“ a vůbec napodobiti individuální zvláštnosti Smetanova stylu, — tak si nepředstavujeme pokračování zásad zakladatele české národní hudby. Také proti správnosti deklamace prohřešuje se skladatel dosti citelně. Někdy deklamuje totéž slovo, třikrát v témže verši použité, pokaždé jinak. Za těch okolností přáli bychom „Hlaholu“, aby neměl v čele skladatele, jemuž stává se při činnosti pružinou naděje, že nebude z osobní kurtoisie moci být odmítnut se žádostí za provedení svého díla.

Z cizích virtuosů klavírních navštívili letos Prahu Emil Sauer, Bernard Stavenhagen, Eugen d' Albert, Tereza Carreňová a Alfred Grünfeld. Lze těžko rozhodnouti, komu z nich náleží první místo po Antonínu Rubinsteinovi, jenž sice všechny přednosti předchozích zahrnuje ve své hře, avšak veřejně hraje jen ve výminečných případech. Sauer poklonil se alespoň formalně domácímu umění přibrav do programu Smetanovu polku z fis-dur, kdežto Grünfeld ve spojení s „Českým kvartetem“ umožnil, abychom dožili se ideálního provedení Dvořákova klavírního kvinteta. Škoda, že pro nejlepší pěvce písní, Pavla Bulsse a Alici Barbiovou, pak pro krále nynějších houslistů Césara Thomsona naše domácí literatura, Bendlovy písně a Dvořákův koncert, nemají attrakce!

Počátkem příštího období vstoupí v život dva nové koncertní závody. Utvořil se již „Spolek pro pěstění komorní hudby“, který pro členy za roční příspěvek pořádati bude 8 koncertů se zřízením dosti demokratickým. Ponechána bude členům volnost vybrati si dle libosti sedadlo bez určité výhrady. Kromě toho konsolidoval se orchestr Národního divadla v „Českou filharmonii“, již svým spolupůsobením zasvětí Antonín Dvořák v příštím podzimku.

Rakouská farmakopoe. Sedmé vydání. Z latinského přeložil Karel Lábler, lékárník v Chrudimi. Nakl. Bursík a Kohout.

Česká literatura lékárnická není dosud bohatá Teprve v době novější počíná se pracovat. Nezbytná učebnice pro tyrony vyjde již roku příštího; rovněž toužebně očekávaný výklad ku farmakopoei jest prý hotov, nemá však nakladatele. Uvítali bychom třeba pouhý překlad knihy léčiv rovněž vřele, kdyby byl jen překladem správným, bezvadným. Takovým však právě vydaný sešit 1. není ani po stránce vědecké ani ryze české. Ve předmluvě praví p. překladatel, „že v povolení, jakého se mu ku překladu dostalo, zvláště ustanoveno, že překlad má se říditi přesně dle latinského originalu, i hleděl tomuto, seč byl vyhověti“. Jak se mu to za pomoci p. c. k. prof. Markalousa podařilo, vidno z několika ukázek.

Způsoby rozkazovací a podmiňovací překládány jsou skoro všude způsoby oznamovacími, tak že tvrdí se již předem to, co na základě předpisu na př. teprve státi se má, jako: sit limpidum — jest čirý, macera — maceruje se, quodsi

repleta fuerit — jakmile naplněnou se býti zdá (čl. 57) a m. j. V témže článku ve druhé větě shora vloženo v originálu se nenacházející *a*, čímž celý smysl věty porušen. Ve článku 7. stojí v orig.: Crystalli e benzoë sublimatione paratae subflavae vel flavae ... a přeloženo: Připravuje se sublimací benzoe a tvoří bělo-žluté nebo i žluté ... a níže, vodný roztok zakaluje se po vychladnutí, není správné. Správně přeloženo totéž ve čl. 8.

Balneum aquae přeloženo ve čl. 30, 31, 78 lázeň parní místo vodní a ve čl. 38. docela na páře; ve čl. 31 volumen množství místo objem; ve článku 46 a 71 facillime — lehce; čl. 47 aëre exposita — při stání; čl. 48 rejiciantur — se nepřipouštějí, čl. 16 miscendus — se mísící; čl. 18, 45 vapores emittens — která páry vypuzuje. Ve čl. 42 přeloženo: Amylum ... sistit pulverem albissimum — Moučka škrobová ... jest prach velmi bílý, čl. 49 donec gm 1000 transierint — 1000 gm se přetáhne, aby ... čl. 16 Servetur in vasis optime clausis a luce remotis — Buď dobře uzavřena a před světlem opatřena, čl. 28 substantia extractiformis — hmota extraktová.

Rozdílu mezi oe a oë, ae a aë vůbec nečiní; píšeť farmakopoe jako aloe aerophorus místo aërophorus atd. Na str. 28. dole nalézá se přechodník dle známého vzoru: Koukaje z okna pršelo. To by gymnasistovi p. prof. M. jistě třikrát červeně podškrtl. Na str. 8. v § 10. vynechána celá 8 řádková poznámka. Aqua plumbica přeloženo voda olověná (tedy z olova)! Pulverare překládá prachovati, ač se toho neužívá. Dovozuje to asi jistě z něm. pulverisiren; Němci však nemají zdrobnělého slovesa. Podobně vykládá se snad ve čl. 79 a 80 Tolulifera místo Tolulifera z Tolu a něm. liefern? Nedůslednost v každém kroku. Někde uvedena jsou jmena vědecká latinsky, česky a německy, jinde přidána některá pouze synonyma latinská a opět jinde ke všemu tomu druží se jeden dva české provincialismy. Lamellae přeloženo ve čl. 20 šupinky a ve 45 a 46 plátky; ve čl. 49 slova plenis a v 60 communis vůbec nepřeložena. Ve čl. 51 a 55 a jinde neudává p. překladatel originálu na vzdor všude specielní části rostlinné a jmenuje pouze dotyčnou rostlinu. Tak často slovo fructus nepřeložil vůbec, někde plod a na str. 12. docela ovoce. V takové tísni by byl Naučný Slovník posloužil. Fructus je plod vůbec, tedy výsledek plození, obyčejně pohlavního. Ve čl. 79 přeloženo světélkovati, ač lépe bylo ponechat fluereskovati než lat. lysigenis (čl. 70) překládati v lyzigení. Rovněž nesprávným je překlad foliorum — listů.

Při jednotlivých reakcích a i nereakcích v závorkách písmem ležatým uvedené vysvětlivky nebyly by na škodu (ač překlad mění vlastně ve výklad ku překladu), kdyby jen byly správnými. Hned první (k o v y) se nezdařila. Jeť známo, že sírovodíkem sráží se kovy těžké 1. a 2. skupiny analyt., tedy ne kovy vůbec. To se opakuje častěji. Ve čl. 36 vysvětleno žloutnutí kys. bromovou, což je zase nesprávno. Jest to kyselina bromičná, jež je příčinou této reakce. Acid. arsenicosum jest arsentrioxyd, tedy As_2O_3 nikoli As_4O_6, kys. benzoová nazývá se německy (musí-li to již býti) Benzoë — nikoli Benzolsäure. Zedoaria (čl. 2) nemá kořene nýbrž odenek.

Germanismy či spíše výrazy mezinárodními je „překlad“ bohatý; tak argentinitrat m. dusičňan stříbrnatý, kalipermanganát m. manganistan draselnatý a m. j.

Jak z malého výtahu 1. sešitu vidno, nebude celá kniha příliš cennou a snad lépe by jí bylo zůstati v rukopise. Překladatel spoléhal asi na shovívavost kritiky. Také o jeho „Lék. technice“ žádný posudek se neobjevil. Bude nutno i v české farmacii zvykati si zdravé kritice. Vzdor „prosbě o poshovění“ ve předmluvě nemožno vysloviti se o přítomném překladu příznivě. Práce je podniknuta na rychlo, dříve než vyjde Výklad a Učebnice, a proto beze vší píle a svědomitosti. „Časopis čes. lékárnictva“ ponechává si, jak praví, obšírnější posudek na dobu pozdější? Na kdy? —ár.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. 22. července 1894.

V jednom listě bylo vysloveno, že sjezd mladočeských poslanců v Praze 14. t. m. a příští sjezd důvěrníků vyvolaly ne příčiny vnější, nýbrž vnitřní. Názor ten považujeme za správný. My o vnitřních příčinách často, skoro v každém čísle jsme uvažovali: ukazovali jsme na nejednotnost, neurčitost, ale i nedostatečnost programu a zásad taktiky, na nesouhlas mezi nimi a politickou činností, buď že se nejednalo podle nich, často proti nim, buď že se pro některé vůbec nic nekonalo nejen ve sborech zákonodárných, nýbrž ani mezi lidem; vytýkali jsme nedostatek pevné a činné organisace; roztržení činnosti politické na dvě části (v parlamentě a v lidu), jež se nedoplňovaly, sobě nepomáhaly a často byly si na odpor.

Byly-li si vůdčí kruhy svobodomyslné strany, svolavše sjezdy (ať si je svolaly již z vlastního popudu, ať přinuceny ustavičným naléháním), vědomy všech těchto nedostatků a měly-li opravdu vůli, učiniti konečně nápravu, zajisté musí to býti zřejmo z usnesení sjezdu poslanců, na které — podotýkáme výslovně — se nutno dívati jako na návrhy příštímu sjezdu důvěrníkův a tím samým jako na otevřené diskussi.*) Nuže (používajíce svobody diskusse) podívejme se na usnesení sjezdu a vyšetřme to, co jsme právě řekli.

Napsali jsme, že jsme vytýkali vždy nejednotnost, neurčitost, ale i nedostatečnost — positivně žádali jsme nejen jednotnosti a určitosti v něm, nýbrž i i doplnění — slovem žádali jsme revise programu mladočeského. Vůči tomu sjezd poslanců podává sjezdu důvěrníků návrh, že „národní strana svobodomyslná trvá nezvratně při programu svém, vysloveném ve volebních provoláních z r. 1889 a 1891. Program tento pokládá tou dobou za úplně dostatečný a tudíž pro stranu a zejména poslance, v základě programu toho zvolené, za bezvýminečně závazný.“ Tímto usnesením poslanci postavili se tedy proti požadavku revise programu, který, pravíme výslovně, není jen požadavkem naším. My nebudeme zde pronášeti naproti názoru většiny (či všech?) poslanců o úplné dostatečnosti tou dobou oněch programů mladočeských názor opačný, neboť pokládáme vývody svého názoru již u našich čtenářů za známé. Je však nejen zajímavo, ale i poučno a pro žádající revise přece jen i jakýmsi zadostučiněním, že poslanci musili učiniti tu ústupky, nerekneme nám, ale době, jaksi ovšem jen mimotně, dodatečně, když byla hlavní zásada, setrvati nezvratně při programech z r. 1889 a 1891 slavnostně prohlášena, Chceme býti v dnešní době, uznávajíce čím dále tím větší její vážnost pro její ráz veřejně zásadně protičeský, co nejvíce loyální, a proto se nebudeme dívati na formu, nýbrž na věc. Nuže, a podstata věci té jest, že se navrhuje, aby bylo uloženo klubům poslaneckým a výkonnému výboru, aby i nadále (oproti návrhům, směřujícím k věcnému propracování a prohloubení programu nechovala se prý strana nikdy odmítavě, pokud na základech programu

*) Jest litovati, že „Nár. Listy“ od diskusse, již počaly, tak brzy upustily. Vidouce v nich dne 17. t. m. prvou kapitolu úvah k usnesení sjezdu poslanců, měli jsme srdečnou radost, že konečně i ony ucítily potřebu věcně o celé té řadě důležitých otázek promluviti, ale v prvé kapitole podaly jakýsi úvod, ve druhé pak zabývaly se — hlasy listů staročeských. A dost!

ničeho nemění) ohledně jednotlivých částí programu dle daných poměrů detailní návrhy zákonů vypracovaly — ale toto konečně, pokud se myslí na návrhy zákonů, je samozřejmé; pro nás je daleko důležitější to, co sjezd přijal při odstavci o straně radikálně-pokrokové, kde se praví: „Výkonný výbor uvnitř strany všem názorům a snahám poskytne dostatečné možnosti, aby si zjednaly platnosti, pokud s prospěchem národa a s jeho postavením politickým se srovnávají.“ Ve své právě prohlášené loyálnosti očekáváme vzájemnou loyálnost se stran kompetentních vzhledem k obsahu tohoto odstavce, t. j. nepohlížíme na něj jen snad jako na frasi, nýbrž jako na projev opravdově, poctivě myšlené vůle a snahy. Jsme přesvědčení, že vyšel z poznání dnešní doby, jejího ducha a potřeb, kteréž však posud zápasí úzkostlivě se starými názory o národě, jeho životních podmínkách a p. Pravíme zde upřímně, že by to bylo opravdu nebezpečné zahrávání si, kdyby vůdčí kruhy ve straně mladočeské odstavec ten nepojaly a nebraly opravdově a vážně, a kdyby měl snad jen býti na utišenou (ovšem dočasnou) všech těch, kdož volají po shodě s dobou

Bude vhodno, tuto hned dotknouti se zajímavé otázky poměru k radikálně-pokrokovému směru, jak totiž ji sbor poslanecký rozřešil. Doslova takto: „Strana svobodomyslná, jako strana lidová, pokroková a moderní vítá každé hnutí pokrokové v našem dorostu, pokud ovšem toto v každém ohledu podřizuje se programu a vedení strany svobodomyslné.“ K tomu dovolujeme si nejprve důležitou opravu: hnutí pokrokové není dnes již jen v dorostu — ono vkročilo již i mezi odrostlé, starší, ano již i mezi staré věkem lidi. Vítám-li něco, je mi to patrně příjemné, ať již příjemné po citu nebo po rozumu, t. j. mám to za potřebné a užitečné — a tak tomu bylo i u většiny poslanců — i tento odstavec pojímáme totiž jako upřímný — a přece program z r. 1889 a 1891 „trvá nezvratně“ a je „tou dobou úplně dostatečný“! Opět svědectví zápasu starého a nového . . .

„Za škodlivé (však) v nynější době pokládali bychom — usnesli se poslanci dále — kdyby vzhledem na otázky, které mimo celkový český program státoprávní a národní se řešiti mohou, (Jak nejasná to stylisace! A které vlastně otázky stojí mimo život národa? Co je to vlastně národ? Jeho život? a t. d. Zde je jasně viděti, jak my se tu lišíme) zvláštní politická strana aneb frakce — pokroková se tvořila a kdyby sama bez usnesení strany, aneb i mimo stranu určovati chtěla taktiku parlamentní zastupitelstva národního, aneb činila z věci samostatně podniknuté věc strany.“ Ptáme se, což jsme neprohlašovali, že radikálně-pokroková strana stojí na levém křídle ve straně mladočeské, že z ní vystupovati není, naopak, že je z ní jistými živly mladočeskými vypuzována a p.? Zajisté — i nebylo odstavce tohoto potřebí. Radikální pokroková strana má zajisté i s dostatek intelligence i smyslu a citu jako vždy, tak i v nynější době pro interes celkově národní, aby bylo potřebí na ni a proti ni tohoto prohlášení, — opakujeme, že ho nebylo potřebí, neboť zase, jestliže ona její intelligence, onen její smysl a cit uzná toho prospěch a potřebu, pak nebude jí nikterak překážkou ani ono prohlášení, aby jednala dle jejich příkazu Ve všem tom odstavci máme za nejcennější pro sebe větu „ . . . aneb činila z věci samostatně podniknuté věc strany.“ V tom vidíme nepřímo pokyn, že nám, radikálně-pokrokové straně, se dává volnost samostatně pracovati tam, kde by činnost tu nemohla přijati na svou zodpovědnost celá strana — a nemohla by ji ovšem dle svého názoru přijati tam, kde jsou jisté buď pokroky neb i jisté odchylky od oficiesního smýšlení celé strany. Nevíme posud, pokud můžeme zde mluviti o vítězství názoru mezi poslanci, že v každé straně může býti i velmi ostrá tonina, jen když si oba směry rozumějí a chtějí rozuměti — ale jisté po-

rozumění zde názoru tomu vidíme. Nás to může ovšem jen těšiti. Dané volnosti budeme ovšem co nejvíce využívati — a zajisté ne bez zřejmého prospěchu naší společné věci.

Dále vytýkána byla mladočeským poslancům nejednotnost a neurčitost v zásadách taktiky, ovšem právem. Byly o to ustavičné spory, zda zásadní opposice či pouhá parlamentní jako pravidlo, a jisté ústupky od ní jako výminky, zejména ovšem ústupky v otázkách hospodářských, kulturních, politických svobod a p. Sbor poslanců navrhuje opposici ne zásadní, nýbrž parlamentní a to rozhodnou ale zároveň důstojnou a věcnou, dále žádá jednotnost ve vystupování, mužnou kázeň a bezpodmínečnou solidárnost jak poslanců, tak i žurnalistiky, tak i veškerých přívrženců strany. Je zřejmé, čí vliv tu konečně prorazil — vliv realistů. Pravíme výslovně, nemáme nic proti tomu. Učinili jsme jisté, bohužel tak smutné zkušenosti, že návrh poslanců je nejlepší, jaký mohl býti. Také je pokrok, že konečně slavně navrhuje se za dogma vyznání strany, věc jinak tak samozřejmá, že „opposice parlamentní musí však býti podporována důsledným, propracovaným a jednotně organisovaným opposičním hnutím národa samého.“ Zcela správně, nedostatek tohoto vytýkal se čím dále tím více. Ale lze-li činiti za to zodpovědným jen lid? Není-li také vinen tím vším — a nikdo nemůže se odvážiti říci, že menší měrou — jeden každý poslanec, jeden každý intelligent, žurnalistika, špatná, neživá, nečinná organisace strany — místní i celková? Jestliže kde jinde, zde právě nejvíce je zapotřebí obratu — totiž práce mezi lidem, jeho vzdělání a organisování.

Napsali jsme, že jsme učinili smutné zkušenosti — čtenáři uhodli zajisté, s kým, že především s poslanci, pak ovšem i s tak přemnohými voliči. Ale ani parlamentní opposice není hrou — i ta vyžaduje plných, celých, na výši doby stojících, intellektuelně vynikajících, mravně bezúhonných poslanců, aby se nestala ošklivou politikou trhovou nebo snad i konec konců oportunní. Říci: „zásadní opposice“ — to vyžaduje především mravní síly, obětovnosti a sebezapření národa; opposice parlamentní pak vyžaduje především intelligence, charakternosti a politického taktu poslanců.

V prohlášené „rozhodné parlamentní opposici navrhují poslanci setrvati tak dlouho, dokud nebudou položeny základy k uspokojení českého národa, a za takovéto základy pokládala by prý strana upřímné kroky vlády 1) za účelem státoprávního vyrovnání s korunou českou, 2) za opravou nespravedlivých volebních řádů v zemích koruny české 3) provádění rovnoprávnosti zavedením vnitřního jazyka českého v soudnictví a správě „politické“. Již pouhý pohled na tento výčet „základů“ svědčí o tom, že omylem mluví se o nich jako o základech k uspokojení českého národa. Vždyť národ náš, aby mohl býti spokojeným, potřebuje jiných ještě podmínek, než-li jsou vyjmenované tři „základy“; nemluví se totiž v nich o úplném státoprávním vyrovnání jako jedné veliké podmínce spokojenosti národa, nýbrž pouze všeobecně o upřímných krocích vlády Má býti tedy správně napsáno na místě „základy“ k uspokojení českého národa“ „podmínky, které by umožnily příznivější a výslednější další boj za konečné naše cíle“.*) Z jmenovaných tří základů jediný jen (třetí) zní konkretně, prvé dva jsou pouhá hesla a obzvláště pod prvním dá se mysliti konečně i pouhá korunovace, kteráž by nám přece nikterak neprospěla. Jestliže snad úmyslně takto všeobecně bylo to stylisováno pro veřejnost, pak se ptáme, zda-li aspoň pro sebe poslanci mají

*) Při projevech rázu podobného, na něž budou se odvolávati poslanci i jiných stran a naše i cizí žurnalistika, jest nutno stilisovati co nejsubtilněji. Tu v mnohém resoluce má své slabiny. Upozorňujeme jen v II. oddílu 6. odst. na slova: „Za povinnost parlamentní opposice pokládáme voliti atd.“, místo logicky správného: Připouští se, aby parlam. opposice volila a j.

určitě vymezené podmínky vyrovnání s vládou. Nám ony tři základy naprosto nestačí nejen formou svou, ale ani věcně. My nevidíme mezi nimi na př. důležitý požadavek nejvyššího soudu pro země České, požadavek autonomie školské, otázku úpravy zemských financí, tak aby země nebyla odkázána na pouhé přirážky; nevidíme mezi nimi požadavku české university na Moravě. My zde jen zběžně upozorňujeme; otázka ta však je nesmírné důležitosti a vyžadovala by sama zvláštní porady poslanců i důvěrníků.

Ještě jeden odstavec nutí nás dotknouti se úlohy lidu v politickém našem boji — odstavec, kde se samosprávným korporacím českým, spolkům politickým i jiným, jakož i každému jednotlivému příslušníku klade za povinnost, aby „v každém vystupování šetřili mezí, které ukládají národní náš program a opposiční stanovisko národa". Je zřejmá narážka na určité události z poslední doby. Tu právě však mstí se nejvíce dotčená nečinnost na poli vzdělávání lidu a ponechání ho naprosto samému sobě Kdyby byla organisace živá a činná, nemohly by se takové případy státi — a kdyby se staly, vědělo by se ihned, k ý m se staly — zda Staročechy, či bezbarvými lidmi či Mladočechy, a jejich význam uvedl by se ihned na příslušnou míru. Mladočeská strana má t. zv. pětky ve městech. A tu pravíme směle: kdyby pětky ty byly opravdu ž i v ý m i částmi ž i v é h o organismu, vědělo by se to nebo by se tomu porozumělo a ihned vyjasnilo, kde by se to stalo. A tu je veliký význam i potřeba i této vnější reorganisace strany, o jejíchž zásadách se sice poslanci také radili, aniž z toho však co přišlo do veřejnosti.

O s t r a n á c h ostatních poslanci vyslovili se takto:

L i d o v o u stranu na Moravě pokládají za část strany svobodomyslné, která má jen vlastní organisaci. Zde dalo by se mnohé z minulosti vyčísti — ale pomlčíme o tom. Jedno však žádáme v zájmu shody mezi Čechy a Moravou, aby sjezd důvěrníků zcela jasně a určitě vytkl poměr celé strany a tím i jejích poslanců k národní (staročeské) straně moravské a ke slovanské koalici (o této se určitě nijak nevysloveno). Je známo, jak „Lidové Noviny" a lidová strana byly proti koalici slovanské a „Nár. L." a poslanci ve Vídni pro.

Stranu s t a r o č e s k o u (dnešní) neuznávají za stranu konservativní, v jejíž „utvoření by neviděli žádné vážné nebezpečí pro národ, kdyby tato státoprávní a národní program přijala za základní bod svého programu a rozmnožila tou dobou šik opposice české".

Za to tvoření se zvláštní k l e r i k á l n í strany prohlašuje se za nebezpečí pro národní a osvětový postup národa českého. Boj proti klerikálům prohlašuje se za povinnost každého příslušníka strany. (Odstavec tento by byl vděčnou látkou k celé úvaze o poměru mladočeštství k náboženství, k církvím, ke klerikalismu, ale není na to nyní ani času, ani místa. Jen podotýkáme, že dvojakost a nerozhodnost mladočeštství je i tu patrna) Nyní, když víme, že poslanci v utvoření se konservativní strany v Čechách nevidí nebezpečí pro národ, kdyby tato atd. (viz nahoře), zajisté že se divíme, proč utvoření zvláštní pokrokové strany nebo frakce pokládají za škodlivé — když přece tato má týž státoprávní a národní program, jako by musila míti strana konservativní — strana konservativní zajisté by měla mnoho svého, v čem by strana mladočeská jako lidová a svobodomyslná musila se postaviti proti ní — a v tom by s radikálním pokrokovým směrem nemusila naopak nikdy přijíti do konfliktu.

V odstavcích o d ě l n i c t v u učinili poslanci maličké kázaníčko o „myšlence národní". Ta, mnohokráte jsme již řekli, zachová se v dělnictvu, kdyby jí v něm opravdu nebylo, jinou cestou než-li epištolami — ta zachová se opravdovou, lidovou a pokrokovou činností našich t. zv. národních politických stran. Zde setkali jsme se s jistým velkým, jinak však obyčejným, věcným nonsensem. Čteme tam, že „poslanci

strany svobodomyslné jako zástupci celého národa jsou povinni hájiti zájmy veškerých vrstev jeho . .“ Tomu však tak není, ani nemůže býti. Zájmy různých vrstev i našeho národa jako každého stojí často až příkře proti sobě — jak mohou jich všech najednou hájiti? Prohlásili-li se, že hodlají pracující lid chrániti proti útiskům a přechmatům a vykořisťování kapitálu (tedy všeobecně kapitálu, t. j. i českého), pak nehájí zájmů tohoto kapitálu . . .

Ani slovem nebylo se dotčeno v resoluci poměru strany ke šlechtě. Neumíme rozhodnouti, zda úmyslně či nedopatřením — jestliže toto, bude zajisté na sjezdě důvěrníků doplněno, jestliže prvé, bylo by přímo nepochopitelné nejen se stanoviska mladočeské strany jako „lidové, pokrokové a moderní“, jak ji poslanci nazvali, nýbrž i se stanoviska dnešních politických poměrů, ve kterých šlechta nehraje žádnou úlohu živlu konservativního, aby snad úmyslným opomenutím (bylo-li) vytčeni poměru k ní měla jí býti poskytnuta možnost pod společnou firmou „strana konservativní“ připojiti se k šikům české opposice.

Promluvili jsme zcela stručně o návrzích poslanců a výsledky sjezdu důvěrníků poskytnou nám zajisté příležitosti, abychom o některých promluvili podrobněji a i o těch se zmínili, které jsme dnes pominuli mlčením. Ale tu opakujeme ještě jednou, co jsme již napsali:

Aby nemyslelo se, že všecka usnesení sjezdu poslaneckého (a ovšem rovněž tak i sboru důvěrníků) již pouhou formou svojí bez obětovné a horlivé činnosti všech odpovědných osob a bez porozumění, pronikavé součinnosti a disciplíny šiků opposičních budou skutečným obratem k nápravě. Ne ještě programy, ne usnesení o taktice a p. jsou již samy sebou skutečnou prací, nýbrž že jest nejdůležitější to, v jakém duchu se pojímají a kteří jsou lidé, jež mají je prováděti.

Jest jasno, že jádro opravdové reformy strany svobodomyslné leží jen v pracovní energii, věrnosti k zásadám a vnitřní opravdovosti lidí, jež jsou k práci politické povoláni a jež se k ní hlásí.

Ale i při tomto názoru bylo by nesprávno nepokládati již pouhý tento krok poslanců, elaborát jejich porad, za důležitý čin; činí jej jím nejen okolnost, že s něčím podobným se v dějinách naší vnitřní politiky neshledáváme, nýbrž i přemnohé neblahé zkušenosti za čtyři léta mladočeské činnosti a dnešní okolnosti vně i uvnitř národa.

Jest odstranění války žádoucí a dá se provésti?

R. Tak zní thema veřejné přednášky, již měl v Londýně Hodgson Pratt. Myšlenky, jež proti militarismu pronesl, jsou asi tyto: Národní dluhy roku 1870 obnášely 4000 miliónů liber šterlingů, nyní — 6000 miliónů. Války neodstraníme sentimentálním odsuzováním. Musíme však pátrati po příčinách, jež k ní vedou, a ty potírati. Jednou z těchto příčin jest nesprávná představa o pravé národní velikosti. Jenom ten národ jest veliký, který spravedlivě jedná s ostatními státy. Jinou příčinou jest to, že zahraniční záležitosti jsou cele přenechány vládám. Jest však právem a zároveň povinností národů, aby oni měli kontrolu zahraničních záležitostí ve svých rukou, ježto správné či nesprávné jich vedení dotýká se cti země. Vydatný pramen škod vzniká z falešných zpráv, jež evropský denní tisk rozšiřuje a které způsobují vzájemnou nedůvěru a nepřátelství. Jest povinností spolků míru společně tyto falešné zprávy zaplašovati, potírati. Nepřímou příčinou válek jest dále vyučování školní, kdež váleční hrdinové se obestírají zvláštní glorioulou a představují se jako ideály. Bylo by záhodno, aby mládež universitní strávila několik semestrů na cizozemských universitách, jako bývalo dříve, kdy Angličané studovali v Padui a Francouzi a Vlaši v Oxfordě. Tím by se také zaplašovala nesmyslná antipathie, která vzniká pouze ze vzájemné neznalosti.

Hlídka hospodářská a finanční.

(Obchodní politika — Rakouská a uherská banka — Důchodkové statky.)

Kdybychom nebyli pořád ještě v počátcích regulačních prací valutových, bylo by možno nazvati stav hospodářství státního, ba i veřejného hospodářství vůbec poměrně dost příznivým. Obchodními smlouvami s Ruskem a Rumunskem doplněna smluvní politika a umožněn pro dohlednou budoucnost slušný postup našeho mezinárodního trhu. Výhody smlouvy s Ruskem vylíčil dr. Kramář ve své řeči na říšské radě a také v čísle 9. „Rozhledů" dovodiv, že smlouva nemůže poškoditi naše zemědělství a neobmezí náš průmysl, nehledíme-li ani na plynoucí z toho politické sblížení obou států. Co se Rumunska týče, jest skončení naší celní války s tímto státem již proto na čase, že válka ta zatím bez toho poskytla Německu až příliš mnoho příležitosti obsaditi tam průmyslové trhy. Nyní jedná se ještě o definitivní smlouvu se Španělskem a Tureckem. Smlouva se Španělskem a Portugalskem uzavřena bude během tohoto roku, smlouva s Tureckem ale bůh ví kdy.

Toto jakés takés zabezpečení zahraničné politiky obchodní vede vládu k pokusům o nové akce železničního postátňování. Dovídáme se právě, že komise, jednající o sestátnění české západní dráhy, dohodla se již na oboustranných podmínkách postátnění a že usnesení to přijde v říjnu do schůze akcionářů dráhy. Nyní mluví se i o úmyslech Wurmbrandových postátniti co nejdříve i rakouskou dráhu severozápadní, jež za celou dobu svého trvání měla letos největší výdělek dosahnuvši přebytku 2,002.338 zl. a dále jihoseveroněmeckou spojovací dráhu, jež vykazuje letošního roku 1,070.460 zl. čistého zisku (o 600.000 zl. více než loni). Bude zajímavo, jak se při postátňovacích akcích zachová koaliční parlament, a budou-li v něm rozhodovati důvody zájmů lidových či důvody protekce akcionářů, kteří nehledíce na veřejné dobro diktují si nemilosrdnou náhradu kapitalisovaného důchodu.

Hospodářskou situaci cislajtanskou, zejména v akci valutové založenou, vykořisťuje uherská polovice říše. Markantní jest v tom směru dobré zdání, jež podala zvláštní komisse pešťské obchodní komory o té otázce, má-li po roce 1897 opět zřízena býti společná privigelovaná banka cedulová či zcela samostatná banka uherská. Pešťská komora obchodní přijímajíc návrh komisse libuje si, že váha Uher naproti Rakousku vzrostla a že tudíž jistě šetřeno bude zájmů uherské polovice, doje-li k opětnému zřízení společné banky cedulové. Dosud neukončená akce valutní vyžaduje prý společný postup obou polovicí říše, čemuž ovšem dlužno rozuměti tak, že uherská polovice, majíc již zlato k regulaci pohromadě a diktujíc celý pochod regulačních prací toliko dle svých národohospodářských potřeb, získá i soukromohospodářsky na Cislajtanii a jejích finančně-operačních potížích, jí s regulací vznikajících. V každé příčině žádá obchodní komora pešťská od příští společné banky pro Uhry: neodvislé vyměřování úvěru, jenž má býti pešťským ředitelstvím samostatně a neodvisle stanoven; úlevy při směnečním eskontu pro

střední stav kupecký a malé živnosti; uhražení rakouského dluhu 77 mil. zlatem; členové ředitelstva pešťského musí míti uherské státní občanství a stálé bydliště v Pešti, ostatní úředníci pak státní občanství uherské; úřední řečí banky v Uhrách budiž maďarština; podíl státu na čistém zisku budiž zvýšen a dosavadní firma „rakouskouherská banka" změněna buď v „rakouskou a uherskou banku". Kdyby podmínky ty nebyly v jednání o obnovení bankovního privileje přijaty, radí pešťská obchodní komora bez prodlení ke zřízení samostatné cedulové banky uherské.

Podmínky ty nejsou v podstatě nic jiného než úplný materielní základ ke zřízení samostatné uherské banky a nebude přechod k této formě nic obtížného i v tom případě, když naše polovice říše podmínky uherskou polovicí diktované přijme. Také vidíme na tomto uherském stanovisku, jak tenké jsou nitky dualismu, jenž za stoupající výbojnosti maďarské nemá k personální unii leč jediný krok.

Koncem měsíce července bude ve Vídni konána valná hromada spolku pro sociální politiku, založeného před 20 lety v Eisenachu. Schůze bude rokovati o kartelích a selském právu dědickém. O průběhu schůze přineseme příště zprávu. Při příležitosti poukazujeme k té smutné okolnosti, že v zemích koruny české nemáme až dosud žádné jednoty pro pěstování věd národohospodářských, státních a sociálních. Pokus loni na podzim v Praze učiněný byl politickým úřadem bez udání důvodů potlačen.

* * *

O důchodkových statcích a rolnických společenstvech opět se hovoří. Po české zemědělské radě, jež zkoumajíc předlohy toliko po stránce kompetence, žádala ve své resoluci zemský výbor království Českého, aby sám vypracoval návrh takového zákona, rozepsal se o předloze té nyní v několika článcích pan Dr. Klineberger v „Nár. Listech". Litujeme, že ani tento posudek nedopracoval se k žádoucí objektivnosti. Nemůžeme se zde pouštěti do lákavé jinak polemiky a vytýkáme úvahám p. dra. Klinebergra krátce nadbytek animosity proti agrárním reformám vůbec. Pan dr. Klineberger nazývá osnovu stvůrou a „experimentem, jakých prý se v poslední době líhne jako hub v lese" a které prý se musí zničiti již v embryu! Nám naopak se zdá, že se těch zákonných předloh na ochranu rolníka „líhne" až příliš málo a divíme se, že i toto málo p. dra. Klinebergra tak pobouřilo. Pan dr. Klineberger zkoumá předlohu jen po stránce civilního práva. Stránku oekonomickou, kteráž jest v návrhu hlavní, nechává pan kritik úplně stranou. On je okouzlen posavadní svobodou a nedotknutelností vlastnictví, zapomínaje, že již v dnešním zákonodárství jest svoboda vlastnictví výminkou a že soukromé vlastnictví, zejména vlastnictví nemovitostí, bude stále víc a více podléhati veřejnoprávnímu obmezování ve prospěch sociálního celku. On v záchvatu pro hospodářský individualismus nevidí kolem sebe, ač je venkovským advokátem, že hospodářská svoboda má význam jen pro boháče, jenž pro zmatkůplný boj hospodářského individualismu má dost offensivních a resistenčních sil. Chybně také pojímá dr. Klineberger intenci zákona, myslí-li, že prý se osnova „dopouští obmyslného překrucování právních pojmů". Též porovnání Falkenhaynovy předlohy s německým zákonem není správné. Německému zákonu jednalo se přece o snadnější německou kolonisaci v polských krajích Pruska a o vedoucí k tomu možnost snazšího nabývání půdy ve východoněmeckých latifundiích, kdežto u nás jedná se o sociálně politickou ochranu malého agrárníka. — Osnově zákona o statcích důchodkových dá se mnoho vytýkati, zejména nové byrokratisování rolnictva, administrativní centralismus, nekompetence říšské rady a t. d., ale to, co pan dr. Klineberger návrhu tomu vytýká, hledáno jest všude jinde, jen ne v naléhavých potřebách rolnictva, zejména toho malého, mizerným úvěrnictvím a lichvářstvím sklíčeného rolnictva. *Ch.*

Z naší doby.

Kronika.

T. „Jest nezbytno, aby se vzájemná důvěra upevnila a každé podlamování důvěry té co nejrozhodněji odmítalo," čteme v prohlášení poslanců strany svobodomyslné. Slova krásná a případná! Jest málo vzájemné důvěry, všichni hledíme na sebe skrz prsty a největší radost nám působí, můžeme-li se štouchnouti. Více důvěřujeme klepu, než poctivosti svého bližního, takže mnozí nehloupí lidé uvěřili a roznášeli, že pokroková mládež oslavovala v Praze Carnotovu smrt. Vzájemnou důvěru upevňovati, jaká to křesťanská zásada a jak moralní. Vždyť znamená přece nejen slepě druhému věřiti, ale sebe zdokonalovati, aby druhý mně vždy a všude mohl důvěřovati, a ku zdokonalení, zlepšení ostatních spolupůsobiti.

Kdo takovému zdokonalování a zlepšování překáží, ten důvěru podlamuje, a my vítáme, že proti těm chtí poslancové naši čeliti. Jest ostatně potěšitelným zjevem, že alespoň část naší veřejnosti tu jest již nyní s našimi poslanci zajedno. Kdo svrchu vytčeným způsobem důvěru podlamuje, ten aspoň v jisté části naší veřejnosti také zaslouženě důvěru ztrácí.

Tak ztrácí u nás v poslední době očividně důvěru — velký žurnál — a proto ji ztrácí, že nejnešetrněji a nejdéle ji podlamoval. Bratří Goucourtové ve svém románě Karel Demailly, který také česky nedávno byl vydán, mluví o tom, jak malý žurnál domohl se ve Francii moci a vážnosti. Také u nás lze mluviti v poslední době o vzůstajícím vlivu malého žurnalu, byť i příčiny a podmínky tohoto vlivu byly jiné než byly v Paříži.

Pozorujte jen v kavárně, jak čtenáři brzy jsou hotovi s Nár. Listy a Hl. Národa — a jak dlouho vysedí nad Lidovými novinami, Čes. Stráží, Rad. Listy, Časem a mnohými listy krajinskými. Pozorujte, jak čilá jest po všech těch malých listech poptávka. Přirozeno. Z velkého žurnálu nic se nedovíte. Novinku z domácího politického života, nějakou zprávu ze světa uměleckého a literárního jen v malém žurnálu se dočtete. A též co věcného obsahu se týče jest malý žurnál bohatší. Jeho úvodník jest krátký, ale obsažný, a proto se čte. Úvodníky velkého žurnálu od let už celá intelligence naše přeskakuje. Ubohý pisatel chrlí v nich všechen svůj jadrný hněv pravidelně jen pro toho chudáka, který mu musí odpovídati. Veliký žurnál uvázl na písčině. Sám, nevím z jakých příčin se spoutal, že o celé řadě věcí nepromlouvá a pro svou velkost jest nepohyblivý, pomalý. Ovšem spočívá úpadek jeho moci hlavně ve vnitřní jeho neschopnosti. Jest to tvrz, z které příliš často prostřednost střílela a té prostřednosti strhnuta pomalu škraboška. Proto pozbývá moci a též v novinářstvu nastává socialisace. Nic tu nezpomůže zloba upadajícího, nic jeho hloupé nadávky, nic nazve-li všechny ostatní — parasity. Parasiti žijí a budou žíti a chutě budou nadál půdu podlamovati všemu, co jest nezdravé a proto škodlivé. —

Velký žurnál to byl, který po řadu let důvěru veřejnosti podlamoval. Podlamoval ji tou svou svobodomyslností, která každé cizí mínění dovedla ubíjeti a proti vědeckému přesvědčení činila válečné výpravy; podlamoval a podlamuje ji svým podvázaným křídlem, svým paktováním se s Fandrlíkovci, svým psaním o občanském sňatku v Uhrách. A pan Ryba podlamuje tu důvěru, když v nedělním svém feuilletoně spojuje s kousavostí nepravdy a hází po nepohodlných mu pokrokářích kamenem, aniž se jen trochu snažil o nich poučiti.

„Nesluší se vůbec, aby třiceti- ba i čtyřicetiletí dědkové komandovali, a pokroková mládež plna mužné síly, politické odvahy, aby je poslouchala. Jak jinak vypadalo by to ve straně, kdyby střekla se šosáckých zásad dosavádních a usnesla se povolati k vůdcovství vždy Benjamina. Tak asi patnáctiletý byl by nejlepší."

Tak persifluje pan Ryba. Vyvracovati ho? K čemu? Jen k tomu „vůdcovství" podotýkáme, že se za nemoci p. dra. Julia Grégra p. Ryba k vůdcovství po všech čtyřech šplhal. Že by pak velký žurnal měl tím méně vlivu, čím více vlivu by pan Ryba v jeho redakci provozoval — o tom může ho směle každý Benjamin ubezpečiti.

* * *

Ba ta otázka vzájemné důvěry „měla by se řešiti", třeba že „stojí mimo celkový program státoprávní a národní." Té otázce mělo by se jíti na kloub a vše, co vzájemné důvěře překáží, co ji podlamuje, mělo by se odstraniti. Tu pak bylo by třeba mnohých osob se dotknouti.

Jak dlouho ještě p. dr. Vašatý bude důvěru podlamovati? A jak dlouho oproti němu máme se snažiti vzájemnou důvěru zachovati? Co říci o nedávné jeho affaiře, v níž usvědčen z toho, že českému soudu odpověděl německy? Jsou nezmarové — zvířata nezničitelná. Jsou v pohádce draci s mnohými hlavami. Utnete-li jednu, deset jich naroste. Kolik hlav už bylo utato panu Vašatému, a hle, on zde pořád politicky živ. Svým celým politickým fundem staročech žije p. Vašatý o 30 až 40 let pozadu za naší dobou. O tom, co dnes hýbe myslemi, nemá potuchy; v každé sociální otázce jest naprostým šosákem, který pokulhává ještě za zbankrotělým liberalismem. Vyzná se jen v otázce jazykové — a to je vše. Poučil lid? Přispěl nějak k jeho politickému vzdělání? Sáhodlouhé řeči o staročeské straně nejsou poučením. Byl lidu příkladem občanské ctnosti? Pravý opak. Je odhodlaný? Veliký jen ve slovech; statečný jen tam, kde ho chrání poslanecká immunita. Mimo to, že řeční a řeční, nehnul rukou, nedal groše. Mimo sněm nedělá nic. Na diplom Matice zůstal dlužen a Čes. Stráž, promlouvajíc o poslední jeho affaiře, dí: „jak my pana Vašatého známe, bylo 36 kr. kolku asi hlavní příčinou, proč neotevřel přípis soudu a odpověděl jen na obalu — po německu". — Odlišné náhledy co se týče taktiky míval pan posl. Vašatý; v otázce ruské zaujímal své specielní stanovisko; co pro jedno nebo druhé podnikl? Jen mluvil. Seriosní člověk-politik pro své přesvědčení j e d n á a svému přesvědčení také dovede něco obětovati. To pan Vašatý nedovedl nikdy! Jen klepy vždy bojoval. První byl, který pomocí klepů začal důvěru podlamovati. A nic tu nemění, že při pohrození vždy utekl a vše odvolal. Zve se radikálem a opravdové hnutí radikální kompromituje. My slavnostně se ho dávno už zříkáme. Nic s ním nemáme, a nic s ním nechceme míti. Naopak my přejeme si, aby v zájmu vzájemné důvěry voličstvo už jednou s v o u důvěru panu Vašatému odňalo!

Jen v našich vodách možno tak žíti. Jinde dávno člověk tolikrát kompromitovaný byl by nemožným. Ale u nás Vašatí a Kvíčalové žijí. Posledního najednou opět p. poslanec Špindler béře v ochranu. Snad postaví ho brzy v Podřipanu co světlou líc tomu ošklivému rubu, jemuž nedávno dával ušlechtilé názvy: tuláků a pobudů. Pan Špindler v Roudnici podlamuje důvěru právě tak, jako p. dr.

Černohorský v Praze ji podlomil, když požádal na odsouzeném p. Štěpánkovi 3000 zl. odměny za hájení, ačkoliv hrdě stkví se mezi těmi, kteří slibovali politické zločince hájiti zdarma. Majetného ovšem zdarma hájiti nebude nikdo, toť přirozeno; ale při podobné příležitosti takový účet — ?

* * *

Ale v politice jeví se alespoň snaha k nápravě. Dá se mysleti, že poslancové ono volání po vzájemné důvěře berou vážně a že postarají se také o svrchu dotčené podmínky té důvěry. Lze očekávati, že nebudou více trpěti ono podlamování důvěry se strany velkého žurnálu, ani se strany p. Vašatého, ani se strany pp. Špindlera, Černohorského a jiných. Sjezd strany jistě také se postará, aby krásná tato slova nezůstala pouhým heslem, a sám výkonný výbor poskytne snaze po realisování krásných těchto slov „dostatečné možnosti, aby si zjednala platnosti."

Bohužel jeví se však i na jiných stranách našeho národního života důvěry málo. Všimněte si jen vzájemné důvěry obecenstva k literátům a umělcům, a umělců a literátů mezi sebou. Kolikráte ta byla podlomena, sklamána!

Jak sklamali umělci jen svou žofínskou slavností! A jaký ošklivý nedostatek důvěry jeví redakce Žofína k soudruhům literátům, pp. Karáskovi a Šaldovi. Vždyť hodila je do jednoho pytle s pp. Pohunkem a Škrdletem, vůdci strany klerikální. Redakce Žofína dotkla se tu velmi povážlivě cti svých soudruhů a způsobila, že my opět musíme pozbýti důvěry v její poctivost. Netřeba právě souhlasiti ve všem s kritickým působením pp. Šaldy a Karáska, ale proto, že neleží na břiše před několika pochybnými veličinami z Máje, takhle si počínati, toť příliš! I pánové jako jest Ignat Hermann si musí již zvyknouti myšlence, že jsou dnes i mimo pp. Šaldu a Karáska lidé, kterým se jeho nedělní výpotky přestávají líbiti, právě tak, jako nikomu nemohla se líbiti nesmyslná publikace Žofína. Společnost několika samolibých lidí sebrala v celek své čistě osobní vtipy, slovní narážky a škádlivé hříčky; jest v tom veliké sebevědomí domnívati se, že může nás pokus ten více baviti, než kdyby ho podnikla jakákoli kavárenská společnost. Pro taková vynalezená jména, slovní vtipy a narážky byla odsouzena t. zv. Omladina. Naši pp. umělci a literáti předkládají nám to jako lahůdku — ústřici. Děkujeme, a prosíme, byste podruhé šetřili našeho žaludku.

A což říci teprv o tom, jak p. Ludv. Lošťák podlomil naši důvěru v to, zda možno vůbec literáty (alespoň jeho druhu) počítati mezi vzdělance. Pan Jiří Karásek promluvil v minulém čísle „Rozhledů" o básni p. Lošťákově, promluvil o ní šetrně, ale nechválil ji. Pan Lošťák však domníval se, že p. Karáska si koupil, když báseň svou mu s lichotivou dedikací věnoval (viz zasláno p. Karáskovo v Nivě a Lit. listech). S názory p. Karáskovými nebyl spokojen a chtěl mu vpraviti jiné. Jak se o to pokusil, je veřejnosti známo. Ze zadu p. Karáska napadl, ač anebo snad proto, že jest jeho silnější. To se takovému rytířství v cizině učil? Pan Lošťák i po tomto svém hrdinství nezasluhoval sám o sobě té tiskařské černi, jíž o jeho jméně vyplýtváno. Ale věc má pozadí hlubší. Surovost p. Lošťákova se v jistých kruzích schvaluje a mnozí pánové vodí si ho slavnostně po Praze. Jelikož pak se praví, že dva básníci mu dokonce i gratulovali, měli bychom prosbu k Lumíru, aby ve svých zprávách laskavě k affaire této stanovisko zaujal. Více světla i jemu prospěje. — Pan Lošťák si bujnost svou odsedí, p. Karáska nezastrašil a své ubohé básni na nohy nepomohl. Opakujeme klidně, že jeho báseň je špatná, a dodáváme, že jsme jeho básní, jeho osoby i jeho mravů v Čechách nepohřešovali. To říkáme nahlas. Přeje-li si p. Lošťák znáti adressu naši, v redakci tohoto listu se jí dozví. Čekáme na jeho návštěvu!

Z vysokých škol.

— *ak* — Letošní akademický senát c. k. české university záslužnou činnost svoji, charakterisovanou vyšetřováními, důtkami i relegacemi, dovršil nejnověji vyhláškou, kterou zakazují se posluchačstvu vysokých škol pod nejpřísnějšími tresty veškeré styky s dělnictvem ať ve spolcích ať ve schůzích dělnických. Zákaz ten je v úplné shodě s „moderností“ naší university, on úplně odpovídá duchu pp. Ottů, Bráfů, Kryštůfků etc. Ale podivem naplňuje chování professorů, o nichž se dosud mělo za to, že mají porozumění pro potřeby a snahy studentské. Kde zůstali, ptáme se, při rozhodování o této otázce páni z „liberální“ fakulty lékařské a páni z neméně „liberální“ fakulty filosofické? Či svorně hlasují vedle Bráfů i Rezkové, vedle Ottů i Tomsové? Může po takovýchto vyhláškách studentstvo bráti vážně slova professora Randy, který při nedávné oslavě 60letých narozenin mimo vše nadání nabádal posluchače své, aby bedlivě a opravdově zabývali se studiem otázek sociálních? — A co říci tu o professoru Bráfovi, který nejen v soukromých dohovorech, ale i s kathedry říkává, že před člověkem, který na základě vážného studia stal se socialistou, má všechen respekt, že váží si jeho přesvědčení?

My ostatně nevěříme — a myslíme, že ani sám akademický senát nevěří — v nějaký úspěch tohoto zákazu. Studenti, kteří z přesvědčení přinášejí dělnictvu vstříc své sympatie, — zákaz namířen v první řadě proti studentstvu pokrokovému, které jediné ze studentstva chodilo a chodí mezi dělnictvo — půjdou i dále vytčenou cestou. Jediný možný a dle mínění pánů ze senátu pro universitu „prospěšný“ účinek bude ten, že zas několik nespokojených a podvratných živlů universitu opustí.

Je zajímavo, že také tentokrát senát vysoké školy technické po příkladu university přispíšil si s podobným zákazem. Snad ze žárlivosti?

* * *

Také odjinud co chvíli zahrnuje se české studentstvo osvědčenou přízní. Místodržitelským výnosem zakázán „Časopisu pokrokového studentstva“, který vychází nyní v Novém Bydžově, přístup do Prahy a obvodu stíženého stavem výmiuečným. Časopis sám z konfiskací ani nevychází, konfiskují se jeho původní i opravená vydání (při pěti dosud vyšlých číslech šest konfiskací!), osoby stojící za „Časopisem“ vystavěny jsou vyšetřováním c. k. úřadů. Také doklad k rakouské volnosti mínění, k rakouské svobodě tisku!

Persekuce a rozpouštění čilejších spolků studentských trvá dále: po „Štítném“ přišla řada na spolek akademiků jindřichohradeckých a na „Budivoj“ (rozpuštěny pro řeči posl. Purkharta a redaktora Klecandy), tak že ze studentských spolků českého Jihu, kde tolik ještě zbývá vykonati práce po stránce národní i hospodářské, stojí tu dnes jediný spolek akademiků písecných. Od studentstva jihočeského očekáváme, že činnost jeho, třeba nemohlo ji vtěliti ve formu spolkovou, neochabne.

* * *

A studentstvo? Posluchárny se zavírají, studenti po zkouškách rozjíždějí se do svých domovů. Jedni oddechnout si — druzí pracovat znovu, dále. Krajinské spolky projektují na letošní prázdniny několik sjezdů. Tak „Krakonoš“ do České Třebové, „Řip“ do Velvar, „Krakovec“ do Loun a „Jungmann“ do Brandýsa nad Labem. Je potěšitelným zjevem, že na většině těchto sjezdů na místo obvyklého slavnostního řečňování pohovoří si studentstvo o svých tužbách, hlavně o smutném postavení hmotném valné části českého studentstva a o nezdravém poměru naší veřejnosti k studentskému dorostu. Aspoň „Krakonoš“, „Krakovec“ i „Řip“ mají rozhovor o těchto otázkách na programu.

* * *

Palčivou sociální otázkou studentskou začíná se již aspoň část širší veřejnosti zabývati vážněji i opravdověji, než tomu bylo dosud při jiných otázkách studentských. Myšlenka zříditi Husovu kollej, k níž podnět dán byl v těchto listech, nalézá ohlas ve vrstvách stále širších a širších. Přes tvrdošíjné mlčení „Národních Listů“, přes důslednou upjatost výboru „Spolku pro postavení pomníku Husova“ vůči této otázce, i přes odpor některých listů českých („Času“ a „České Stráže“) souhlasí s myšlenkou Husovy kolleje všechna téměř svobodomyslná žurnalistika venkovská, na četných politických schůzích, veřejných i důvěrných, uznána nutnost Husovy kolleje proti kolleji Arnošta z Pardubic, přijaty resoluce žádající od výboru spolku pro postavení pomníku provedení této myšlenky, ano na mnohých místech zahájeny již znovu sbírky na Husovu kollej pro ten případ, že by výbor na zřízení její z peněz na pomník sebraných nepřistoupil. My ovšem máme za to, že činitelem jediné rozhodujícím jsou tu dárci sami, tedy český lid, a že výbor jistě povolí, až mu tento rozhodující činitel ještě zřetelněji na jevo dá svou vůli.

Počátkové náboženství.

Podle současných pramenů vykládá *Vl. Vašátko.**)

Podati definici náboženství velmi jest nesnadno. Vždyť my sotva víme, co slovem tím přesně máme vyrozumívati. Theologové bývají s definicí brzo hotovi a dovedou se svého věroučného stanoviska a i z jazykového znění slova pěkně i určitě pojem náš vymeziti, ale to jest definice knihová a jednostranná, se kterou brzo rozloučí se, kdo od knih ve skutečný život vstoupí a to nejen život přítomný, nýbrž i doby minulé, předhistorické. Neboť poznal by, je-li náboženstvím pouze to, co my tak a tak definujeme, že velký počet lidí je bez náboženství, anebo, že pojem náš je jen dočasný a nám přizpůsobený a třeba hledati ještě jiný širší zase pro lidi a doby ostatní. Změnilť se obsah slova toho během času tolikráte, že nemohl nám než zbýti neurčitý a mlhavý obrys. A leckdo, kdo o „náboženské potřebě", „náboženském citu" atd. člověka mluví, byl by v nesnázi maje slovo to objasniti a snažil-li by se přec nějaký výklad podati, uchytil by se kterýchkoli vět, jež mu z katechismu a věrouky v paměti byly utkvěly. Někteří badatelé považovali za nejobsažnější a nejvšeobecnější definici výměr náboženství, jakožto víry v nadpřirozené. Ale činiti rozdíl mezi přirozeným a nadpřirozeným znamená, že člověk schopen jest již pojímati a chápati cosi přirozeného a jako přirozené. A chápati přirozené nepředpokládá nic menšího, než značně vyvinutý smysl pro objektivitu světa vnějšího, nás obklopujícího, t. j. pojímati jej za souhrn zjevů jistými zákony se řídících. Poznání to ani dnes

*) Literatura: E. B. Tylor: Anfänge der Kultur, něm. př. Leipzig 1873. H. Spencer: Die Prinzipien der Sociologie, něm. př. Stuttgart 1877, Otto Caspari: Urgeschichte der Menschheit 2 svazky Leipzig 1873, Sir John Lubbock: Die Entstehung der Civilisation, něm. př. Jena 1875, Ad. Bastian: Die Vorstellungen von der Seele, Berlin 1875, G. Roskoff: Das Religionswesen der rohesten Naturvölker, Leipzig 1880, A. Réville: Histoire des religions des peuples non civilisés, Paris 1883, Eugen Véron: Histoire naturelle des religions, Paris 1885, Jul. Lippert: Kulturgeschichte, Stuttgart 1886 7, Ervin Rhode: Psyche und Unsterblichkeitsglaube der Griechen, Freiburg 1890, O. F. Vaněk: Pravěk Palestiny, Praha 1893.

K objasnění našeho stanoviska poslouží také toto. Máme některá větší díla příbuzného obsahu, z nichž zmíniti se jest o těchto: Slovanské bájesloví Hanušovo je již úplně zastaralé, vykládajíc bájesloví srovnávací methodou pozdních a naprosto různorodých mythů. Také jazykozpytný aparát, jehož tu použito, je již překonán. Čuprovo: Učení staroindické bylo na svou dobu (1875-80) záslužné, nyní je rovněž zastaralé a větší cenu než výklady autorovy mají z ukázky z náboženských literatur orientálních, ač i ty z druhé ruky pořízeny. Výkladům Čuprovým vadí ostatně netajený (viz předmluvu) mysticism. Jinak mu ovšem neupíráme vážného pojetí i tendence. Máchalův náčrt slovanského bájesloví má cenu jakožto pečlivě a svědomitě (celkem i kriticky) sebraný materiál, jenž teprv vyžaduje zpracování se všeobecného stanoviska, k jakému moderní ethnologie dospěla. Že toto sebrání materiálu musí předcházeti, samo sebou se rozumí, i bylo by zpracování jeho ve smyslu hořejší naší úvahy prací velmi záslužnou, která by p. autorovi, jakožto odborníku, mnohem menší působila obtíže, než komukoli jinému. Pěkným vzorem jak by asi takové bájesloví pak vypadalo jest citované dílo Rhodovo: Psyche.

ještě u nejvzdělanějších národů evropských neproniklo všeobecně a lze je spíše jen zváti jakýmsi všeobecným míněním učenců. Tato okolnost svědčí s dostatek, že i sebe nepatrnější tušení stálého pravidelného běhu přírodních zjevů předpokládá stupeň civilisace velmi vysoký.

Lze-li tedy jen to, co stálost ruší neb aspoň rušivě v ni zasahuje, nadpřirozeným zváti, jest pochopitelno, že tolik zkušeností, aby jej k pojmu nadpřirozeného vedly, nemohlo míti lidstvo primitivní: jsouť výsledkem dlouhověkého přemítání, pozorování a vývoje intellektu lidského samého. A passivní mysl primitivního člověka nemohla než slepě přijímati dojmy smyslové a naprosto se jim oddávati bez analyse, bez kritiky. Neexistoval jemu nějaký pojem přírody, přirozeného, zákonitého a ani tudíž opak toho, nepřirozené a nadpřirozené.

Na místě tomto třeba připomenouti, že dnešní věda ethnologická nezná již nějaké zvláštní mocnosti a síly fantasie člověka prvotního. Naše fantasie je výsledkem staleté vzdělanosti a můžeme se každodenně na dětech svých přesvědčiti o naprostém nedostatku jakékoli fantasie čili obrazotvornosti necivilisovaného člověka. Tím odpadají rázem všechny dobrodružné systémy, které vznik náboženství vykládaly ze strachu, z pocitů závislosti, z anthropomorfisovaných dějů přírodních nebo dokonce „tlaku nekonečna“ (Max Müller). Poznání toto ve svém celku však předpokládá ten obrat v myšlení lidském, že přestalo se o náboženství a jeho vzniku planě filosofovati mezi čtyrmi stěnami a vzat byl patřičný ano výhradný zřetel k faktům, jak podávala je vědecká ethnologie. Pohodlně se přemítalo o „vrozeném citu náboženském“, o „potřebě náboženství“, a když předpokládala se dokonce souvislost náboženství s příkazy mravními a bájilo se o „vnitřní sankci“ jejich a o „věčném vepsání mravních zákonů bohem v srdce člověkovo“, nebyly více vlastní obrazotvornosti naší nijaké meze kladeny a mohli jsme napotom prvotnímu lidstvu imputovati cokoli jsme sami chtěli. Všecky takové soustavy a výmysly nemají nyní žádné ceny a jen ten filosof a mythologe jest tu povolán, který důkladně seznámil a seznamuje se s fakty a dáty ethnologickými.

Přijmeme-li pojem nadpřirozeného v definici náboženství, porušili jsme genetickou souvislost jeho; neboť vymýtili jsme z oboru svého zřetele dlouhé doby, které vzniku této představy předcházely. Abychom tomu předešli, nebudeme přímo pátrati po vymezení pojmu náboženství, nýbrž budeme hledati obor, jejž bychom v duševním životě necivilisovaného člověka ještě nejspíše mohli názvem náboženský označiti, z něhož potom vyvinulo se to, co naší představě o náboženství daleko jest bližší. Definice jeho pak podá se za takového stavu věci sama sebou.

Dlouholeté snahy mythologů nevedly k ničemu jinému, než k utvoření četných soustav navzájem si odporujících. Ani methoda srovnávací nezjednala tu nápravy, spíše naopak. Chyba byla, že se methody této užilo předčasně a na věci různorodé, k sobě nikterak nenáležející. Lepší užití této methody ne na pozdní a bohaté mythologie národů vzdělaných nýbrž na docela primitivní a prosté názory divochů*) ukázalo, že nízkému stupni všech národů i dob společná byla víra v odloučenou lidskou duši čili ducha.

Ale jak vznikl tento dualism? Nebyla právě to také nějaká fantasie,

*) Neradi užíváme toho slova. S vědeckého hlediska není vlastně divošským žádný národ a divochem žádný člověk. Jsou to fase vývoje, které jsme prodělali také my a prodělati musí každý národ naší země. Ničeho divokého, surového atd. tu není, nýbrž nutný stupeň vývoje. Také není se zvlášť vychloubati nám jakožto „vzdělaným“ a „civilisovaným“. Stejná pravidelnost, stejné zákony, stejná nutnost tu i onde.

která si představu ducha vytvořila? Nikoliv, byla to jeho denní zkušenost. Zkušeností tou byla smrt zvířete i člověka. Protiva mezi tělem týmž ale nehybným (neživým) a tělem týmž hybným (živým) přivedlo neúprosnou logikou mysl lidskou k názoru, že k mrtvému tělu musí ještě něco přistoupiti, aby bylo živo. Toto „něco" byla duše (ať hledala se v dechu nebo krvi) a ta vlastně byla podstatou a jádrem člověka, poněvadž bez „ní" přestal všechen pohyb a život. O této duši však nemluví se pouze jako o duši, nýbrž přímo jako o „něm". Duch po smrti od těla odloučený, to jest právě on, zemřelý druh. Rozdíl jest pouze ten, že před nedávnem „on" s tělem býval spojen, od něhož nyní se odloučil. Že i my vlastně posud na tom základě stojíme, jest každému jasno, méně známo jest, že i nejvyvinutější a filosoficky provedené soustavy spiritualistické v této hrubé dualistické koncepci primitivní mají své kořeny. Jasně pak jeví se tato posavádní naše víra v ducha v četných úslovích, jako říkáme-li o omdlelém člověku, že jest bez sebe, jakoby totiž on, duch, od něho na chvíli se byl vzdálil. Prvotní tato víra v duchy zove se animismem a lze ji předpokládati u všech národů na zemi.

Ale věrou animismus vlastně ani není. Že existuje duch, který od těla se odloučiv je mrtvým nechává, je pro primitivního člověka holý empirický fakt. Sama skutečnost se mu smysly jeho tak podává a ničeho tu není, več by teprv věřiti musil. Existence ducha je pro něho tak samozřejmá, jako kterýkoli smyslový dojem, o němž my nepochybujeme, a který dnes neb zítra smyslovým klamem se objeví. Právě kdyby byl necivilisovaný člověk představu odloučené duše odmítl a zavrhl, nebyl by empirikem a překonával by danou zkušenost, a tedy i skutečnost, jinou nepochopitelnou nějakou abstrakcí, než je tato čistě logická. Věrou v duchy můžeme tedy animismus zváti s povýšeného svého hlediště my, ale našim praotcům byl animismus naprostým faktem. Spíše než věrou bylo mu animismus zváti přesvědčením v duchy.

Co dále a zvláště na vývoj těchto představ působilo, byly sny a extase (chorobná vidění, hallucinace), které podle svědectví anthropologů mnohem četněji a intensivněji jeví se národům divokým. Souvisí to úzce s namáhavým a nepravidelným životem prvotního člověka, plným svízelů, hladu a strádání. Ve snu a hallucinacích zjevovaly se necivilisovanému člověku věci, jež v jeho vzpomínkách zvláště utkvěly, viděl tu události nevídané nebo dávno minulé, soudruhy nebo příbuzné, kteří dávno zemřeli. Pochybovati o naprosté realitě čili vnitřní pravdivosti snu a vidění, k tomu neměl nijaké příčiny a dokonce nemohl je snad považovati za výtvory svého mozku. Sny a vidění byly tak realné jako ostatní dojmy světa vnějšího. Nemohl-li tedy o skutečnosti věcí viděných pochybovati, ale přec viděl podstatné rozdíly od toho, co za bdění jej obklopovalo, mohl spor ten dle svých zkušeností, t. j. zkušeností, které jej byly již poučily o existenci duchů, jen tak vyrovnati, že to, co ve viděních a snech spatřoval, považovati musil za duchy a duše předmětů a osob skutečných, které navštívily jej nebo se mu zjevily.*)

K duchům člověk zprvu snad choval se lhostejně. Bývají uváděni národové, kteří neutvořili si příčinného vztahu mezi nimi a životem svým. Ale soudě podle ohromné většiny případů opačných, můžeme tuto lhostejnost považovati za velmi krátkou a jen přechodní. Z pravidla nezůstalo poznání existence duchů beze vlivu na mysl člověka. Jak si působení jejich předsta-

*) Mimo to byl také výklad snů ten, že duše z těla vyšla a ty a ty končiny procházela nebo osoby viděla. Oba výklady, ještě dlouho ve středověku jaksi authentické, nalézáme u lidu i podnes ještě.

vovati mohl, poznáme z této úvahy.*) Zmínili jsme se již, že počátek ideí náboženských nelze hledati v pozorování a výkladu všeobecných a stálých zjevů přírodních. Právě pro všeobecnost a stálost jejich divoch a dítě nikdy jich si nevšímá. K důkazu toho stačí i fakt, že na př. kult měsíce (pozdní a vysoký to již stupeň) všude předchází kult slunce. Slunce totiž svítí stále a každý den, měsíc jen někdy a to v různých podobách. Vůbec lze říci, že teprv zvláštní, nepředvídaná událost, která nad to osoby jeho přímo se dotýká, zaujme jeho pozornost a myšlení. Pravidelnost zjevů pozemských a astronomických vysvětluje, proč jsou i dnes národové, kteří nedospěli ani k mythům slunečním. Daleko více jímaly mysl prvotního člověka méně stálé a pravidelné zjevy meteorologické. Déšť, větry, mraky, kroupy mají dějiny své dávno před sluncem a měsícem. Primitivní člověk, jenž se všech stránek ovšem jen slabost a malomoc svou vůči přírodě jej obklopující shledává, počíná úkazy ty, které namnoze citelně se ho dotýkají, pojímati za projevy duchů zemřelých. Projevy ty vykládá člověk vztahem k sobě samému, a poněvadž výhradně téměř jsou povahy jemu nepříjemné, stávají se projevem nepřízně některého ducha. Jeho nepřízeň byla znamením, že se mu čehosi nedostává. Čeho? Výživy. Jako člověk, potřebuje i duch výživu. Že by se o ni sám mohl postarati aspoň v prvém čase své existence, primitivní člověk nemyslí. Proto zvláště, dokud tělo není zničeno a vzpomínka na mrtvého jest v živé paměti, považuje svou intervenci za nutnou a sebe za povolána, aby výživy potřebné duchu poskytoval. Tuto starost o život ducha zoveme kultem a s ním vystupuje nám v dějinách a genesi náboženství pojem dalekosáhlých následků a významu. Kult stává se mocí, která ponenáhlu život primitivního i kulturního člověka zcela obepřádá. Člověk, jenž pracně i namáhavě nejnutnějších potřeb životních zjednati si dovede, mrhá jimi ve jménu kultu. Pohnutka jest, jak jsme viděli, úplně egoistická a člověk nestará se o ducha z vděčnosti, lásky, piety, nýbrž aby odvrátil následky domnělé jeho nepřízně.

Nyní lze podati definici, která odtud po věky pojem náboženství úplně vyčerpává, t. j. náboženství jest kult odloučených duší.**)

Vývoj kultu jest v krátkosti asi tento:

Nejstarší formou kultu zdá se způsob, že se duchu zemřelého popouští část země nebo požitků z ní. Místo, které duchu přisouzeno, bylo ode všech ostatních lidí nedotknutelné a náleželo výhradně jemu. Tento způsob nazývá se nyní u ethnologů ustáleným názvem tabu, původu polynesského. Tabu trvalo tak dlouho, dokud duch žil, t. j. v paměti lidské se choval, ale i později, kdy duchům již předem delší existence přisuzována, bylo trvání jeho na určitou dobu omezeno, až podle jich mínění duch již sám o sebe postarati se dovedl. To lehce vysvětlíme z hmotného stavu tehdejšího člověka, jemuž dosti velkou obětí bylo vzdáti se požitků kusu krajiny.

Tabu nevztahovalo se jen na místo nýbrž i na čas. Duchu zasvětily se určité dny, měsíce atd., v nichž nikdo ničeho nesměl dělati, poněvadž vše pro ten čas náleželo duchu. Až později uvidíme, jak z duchů vznikly představy o bozích, pochopíme, že místní a časové tabu jest prapůvodem našich postů a církevních slavností. Postíce se, poskytovali naši předkové výživu duchům, v dobách pak pozdějších, když představy duchů se zdokona-

*) Něco jiného jest vnější podoba duchů. Ta byla mu velmi dlouho lhostejnou a libovolnou.

**) O nějaké zvláštní „víře“ není tu jak patrno ani stopy ani o něčem „nadpřirozeném“ a „nadsmyslném“.

lily, dávali na jevo svou podřízenost a poslušnost mocnějších duchů. My nyní jevíme posty poslušnost církve a jejím prostřednictvím vlastně také poslušnost duchu, ač známe výrok Kristův posty zavrhující. Pro konservativní moc kultu jest to dobrým příkladem.

Forma kultu „Tabu" byla tedy vlastně negativní odpovídajíc prvotnímu nízkému hospodářskému stupni života necivilisovaného. V dalším vývoji, kdy počal člověk nabývati a opatřovati si osobní jmění, není kult jen opouštěním požitků, nýbrž přímo d a r e m.

Duchu strojí se pokrmy, zve se ku stolu, k hostinám, jež pro něho, zvláště na místech jemu blízkých (hrobech, chrámech) se pořádají. Také možno mu potravu jednoduše položiti na hrob, oltář atd Duch ovšem nepožije tuto materiální hmotnou stravu, nýbrž zase jen její jaksi duchovou část; ostatní, setlí. Formy a způsoby této oběti přerozličné jsou věrným odleskem života národního a intellektualního svých původců. Zvláště jeví se to v jídlech, jaké si duch oblibuje. Za starých dob nejrozšířenější je představa, že zvláště krev zvířat a lidí je pokrm duchům nade vše milý. V tom jest původ historie vzniku, rozkvětu a úpadku lidských obětí.*)

Nemohouce se podrobněji do věci pouštěti naznačíme jen, že rozeznávají se nyní dva druhy lidských obětí: Jednak zabíjeli se lidé, aby duše jejich ducha zemřelého provázely, jemu sloužily atd. Známým příkladem této oběti bylo spalování vdov v Indii. Duch zemřelého totiž potřeboval i po tělesné smrti ženu svou. Nyní způsob ten potlačen a žena jen nosí rok smutek a je jaksi tabu, nesmějíc se vdáti. Dočítáme se častěji, jak při smrti náčelníka popraveni bývají všichni jeho otroci, sluhové atd., aby i tam mu královské obsluhy nijak se nenedostávalo.

Druhý způsob lidských obětí vychází od myšlenky požívání masa a krve. Jest to zmíněné již spoluhodování s duchem, jenže pokrmem jest zde maso lidské. Kanibalistická oběť tím více se šířila a upevňovala, any přidružily se k ní záhy představy jiné. Byl-li poražen nepřítel, jak mohl ho člověk lépe zničiti, než když ho snědl? Neboť přijal v sebe i ducha jeho, a tím způsobil, že svého vlastního ducha sesílil bezmocným nyní duchem nepřátelským. Proto někteří kmenové ve válkách mrtvá těla svých druhů ihned odnášeli z bitvy.

Představa o touze duchů po krvi lidské udržela se, i když lidské oběti již dávno a dávno u nás zanikly v lidových podáních a bájích po dnes. (Upíři, Vampyři atd.)

Kdybychom význam a důležitost kultu dostatečně vyložiti chtěli, nesměli bychom se ovšem spokojiti s tímto až příliš zběžným náčrtkem jeho vývoje, tím méně, ana ve výrazech kultu u různých národů jest ohromná rozmanitost, kterou těžce několika všeobecnými rysy lze obsáhnouti. Musili bychom se nad to zabývati četnými stopami starobylých způsobů kultu, jimiž posavádní náboženský náš život jest protkán (od církevních obřadů počínaje až k pověrám a zvykům lidovým). (Příště dokončení.)

---

*) Viz F. O. Vaněk: Kanibalismus a lidské oběti. Květy 1893.

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Pokračování.)

—*ff.*— O školství odborném a středním netřeba se tolik šířiti, protože ruch na tomto poli opravňuje k nadějím. Ovšem záleží na těch, kdož požadavky takové strojí, aby si byli vědomi odpovědnosti, kterou na sebe berou a obtíže, které jim bude přemáhati. Německá vedlejší vláda je nám tu více na překážku, než vláda vídeňská sama. Od té doby, co min. Madeyski prohlásil za podmínku zřizování nových středních škol souhlas obou kmenů národních v zemi, stalo se vybojování zemského sněmu pro českou většinu obyvatelstva i na poli kulturním a školském přímo životní důležitosti.

V novém školském ruchu, který je nejlepší známkou osvěžení našeho veřejného života, nejpotěšitelnější je účast nejširší veřejnosti. Netajíme sobě, že toho přišlo trochu mnoho na jednou, a tím se vyskutuje mnoho nahodilého a nepromyšleného, staví se požadavky třeba ne dosti praktické a není ani plánu, jak vyvolaný podnik uskutečniti. Pozoruhodno, že Němci sami jsou poněkud ústupnější, ovšem že dávají si ústupnost draze na útraty zemské zaplatiti a ústavy, které nám povolí, dají do míst, kde jim budou nejméně škoditi a nám nejméně prospívati. Celá letošní akce školská na zemském sněmě nebyla z té příčiny dosti šťastna. Nějakého hotového plánu jsme ani u lidové strany neviděli, strana t. zv. národní dala se přímo v nečestné kramaření. Nesmíme dopustiti rozmnožování německých středních škol, naopak z českého národního tělesa musejí zmizeti německé střední školy v Kroměříži, Hradišti, Kyjově, Hranicích a Prostějově. Počet německých středních škol ať je přiměřený počtu něm. obyvatelstva a jeho poplatnosti, nesmí tedy Němcům ani napadnouti zřízení nové něm. reálky ve Svitavách na útraty zemské. To si raději my se svými požadavky počkáme, ať za to vydatněji plní svou povinnost obyvatelstvo a města jako Kroměříž, kde město platí na něm. zemskou realku ročně 6000 zl.! Naší přední zásadou vedle čistě českého území býti musí, aby se nám dalo tolik škol a aby se zřídily v takových místech, aby čeští žáci nikde do německých středních ústavů choditi nemusili. Žádá tedy nový školský ruch jisté regulace, aby nové ústavy pro celý národ co nejvíce vydaly a aby byly náležitě po krajích rozloženy. Z toho hlediska jsou první důležitosti české gymnasium v Zábřehu a reálka v Hodoníně. Ačkoli by se nám do dnes daleko více zamlouvala v Zábřeze reálka místo gymnasia přes to, že si toho obyvatelstvo přeje, těšíme se ze solidní práce, která k uskutečnění tohoto podniku se jeví. Více dělaného nadšení zdá se při české reálce v Hodoníně. Veřejnost česká s velikým obdivem pozorovala horečnou činnost hlavního tvůrce myšlenky té, p. Jar. Tůny, ale nemohla se zbaviti špatného dojmu z malé obětavosti místních vynikajících předáků. K tomu dostavila se podivná řevnivost jednotlivých měst na sebe, které hledí mistrně využitkovati německý zemský výbor, zatím co městská rada hodonínská nasazuje všecky síly, aby českou reálku paraly-

sovala zřízením reálky německé, a dle všeho se jí to zdaří. To už lepší zprávy jdou poslední dobou z Lipníka, kde měšťané proti odporu německé většiny, která nechce české reálky, sebrali mezi sebou 15.000 zl. na zajištění prvních potřeb. My tento nejnovější projekt z celé duše vítáme, čím více známe nedostatek reálek na celé severovýchodní a vůbec na východní straně Moravy, ježto dosud, kdo chtěl studiu na české reálce z této strany se věnovati, musil si zajeti až do Brna nebo do Prostějova! Tím též bude odzvoněno prohnilému německému panství v této končině a snad se i průmysl, ještě málo zde vyvinutý, poněkud zvedne. Nestane se však tím nikterak zbytečnou česká reálka v Kroměříži a uhelné pánvi mor.-ostravské.

Dle toho byl by celkový plán zakládání nových střed. škol, gymnasií a reálek:

a) Gymnasia v Zábřehu, Prostějově, Strážnici, v Místku a povýšení druhého nižšího gymnasia v Brně na vyšší.

b) Reálky: počeštění reálky v Kroměříži, zřízení nových reálek v Hodoníně, Lipníku na severní Moravě a v Mor. Ostravě.

Varujeme před jednostranností. Ozývají se u nás hlasy po samých reálkách a gymnasiích, jako by se tím našim bolestem učinilo konec. Jakkoli se nelekáme t. zv. učeného proletariatu, protože známe veliký úkol, který na Moravě intelligenci čeká jak na poli hospodářském tak i ryze kulturním, přece se obáváme, abychom nebyli sklamáni ve svých nadějích. Nám třeba jíti pro poučení do jiných zemí, aby školství i u nás bylo pramenem blahobytu a duševního pokroku obyvatelstva. Z Čech sobě můžeme vzíti příklad pro zřizování řemeslnických škol, dosud si u nás té věci nepovšimnul nikdo, ze Švýcar bychom poznali, jak průmyslová a umělecká zdatnost by se měla pěstovati, zejména v hornatých neúrodných končinách, jako na Valašsku a na západní Moravě. Ať se jen přijde vstříc uměleckému nadání obyvatelstva, jak se jeví na př. v proslulém národním vyšívání, mohl by z toho vzejíti dobrý pramen výživy pro mnohé končiny. Nepodávajíce žádných hotových návrhů, na př. zřízení škol pro vyšívání, jak na posledním sjezdě odborných znalců pro průmyslové školství ve Vídni navrženo bylo pro Strakonice a Prachatice, nebo zřízení školy pro církevní umění, jak se projektuje při odborné dřevařské škole ve Val. Meziříčí, žádáme, aby lidová strana svými zástupci na sněmě podala návrh, aby zemský výbor dal vyšetřiti odborným znalcem odborné školství, jak upraveno jest dle potřeb obyvatelstva zejména v horských a neúrodných končinách, na př. tedy ve Švýcarsku a v Tyrolsku, a dle toho přiměřeně k nadání a oblibě obyvatelstva v různých stranách Moravy školství odborné zařídil. Umělecký ráz, který je dnes požadavkem a podmínkou drobné výroby a zdokonalování pokračovacích a odborných škol, musí vyvolati samo sebou požadavek zřízení umělecko-průmyslové školy snad v Olomouci, která by zároveň potřebám čistého umění výtvarného na Moravě velice prospěla. Přímo pudem obrací se česká mládež z Moravy v poslední době i k tomuto oboru.

Velice nevýhodný je poměr českých tkalcovských škol proti německým, za to větší pozornost se věnuje košikářským školám na Valašsku. Občas se mluví i o zřízení kamenické a kamnářské školy, zde ovšem nejvíce třeba si přáti, aby se této myšlenky určité místo drželo, že podmínky pro obě školy jsou, o tom není žádné pochybnosti, jenom nesmějí se požadavky tak na zdař bůh stavěti, jako o posledním sjezdě požadavek kamenické školy pro Štramberk, kde je sice kamení dost na vápno, ale žádného pro umělou práci. Nechtějíce dále ztráceti slova ve věci, která je dosti jasná, zejména o stálých odkladech se zřízením české vyšší průmyslové školy v Brně, připomínáme

jako kuriosum, že se svého času žádala česká průmyslová škola i do Mor. Ostravy a jak to už u nás bývá, za krátko se na to úplně zapomnělo. Neradi však pohřešujeme důrazu, s kterým se v Čechách volá, aby průmyslové školství, jak dle zákona náleží, i ve skutečnosti odevzdalo se ve správu země.

Co se týče obchodního školství nechceme se zde též rozpřádati o naší bolestné malomocnosti, která pochází z naší politické podřízenosti. Chvály hodný je odpor českého obchodnictva a živnostnictva jak v Olomouci tak i v Brně proti čistě německým obchodním středním školám, které chtějí většinou za naše peníze zříditi olomucká a brněnská obchodní komora. Jakýsi podezřelý klid pozoruje se v Prostějově, kdež myšlenka o potřebě obchodní školy nejprve se ujala, tak že vznikla obava, aby snad za povolení brněnského gymnasia myšlenky této se nevzdali. My ovšem v opravdovost Prostějova věříme z celé duše, čehož jen v zájmu dalšího rozvoje české věci na Moravě přáti si třeba. Podpora ostatní Moravy musí dle toho býti vydatnější, než jak se jevilo dosud. Poslanci moravští nesmějí však tak nerozmyslně jako letos povoliti podporu 1000 zl. na německou obchodní školu v Olomouci, která teprve ve hlavách otců města Olomouce se z obavy před podnikem prostějovským zrodila. Návrhy na zřizování českých poboček při projektovaných německých středních školách nebyly veřejností tuze horoucně přijaty a jeví se tudíž nutným vymoci samostatné střední obchodní škole v Prostějově náležitou zemskou a státní podporu. Pochybujeme ovšem, zdali střední obchodní školou bude vyhověno potřebám drobného obchodu, a na ten hlavně pamatujeme ve svém boji o vymanění z obchodního područí německého, potřebným se nám zdá vedle střední obchodní školy zřizování pokračovacích obchodních škol, jak se s dosti dobrým zdarem stalo letos od české obchodnické Besedy v Brně a po jistou řadu let se už děje v Přerově. Podpora by musila však býti vydatnější a tak by se snad učinilo zadost ojedinělým hlasům za zřízení střední obchodní školy v Uh. Hradišti a v Místku nebo ve Val. Meziříčí.

V oboru zemědělském vyšel ke sjezdu brněnskému pozoruhodný návrh, aby v každém okresním městě zřízena byla zimní hospodářská škola a návštěva její aby byla nucená. Myšlenka ta souvisí spíše s upravením pokračovacího školství, ale při tom uznáváme, že návrh je povšímnutí hodný. Jsou dosud celé kraje na východní Moravě, celá hejtmanství v souvislosti (hranické, val.-meziříčské, uh.-brodské, holešovské, kyjovské), která vůbec žádné hospodářské školy nemají. Vůči tomu jeví se zamlklost, s kterou čeští poslanci se chovali ke zřízení nové něm. zimní hospodářské školy v Budišově letos na sněmě nepochopitelná. Záleží předem na hospodářských spolcích, aby o zřízení takových škol se přičinily. Musí tu však napřed býti aspoň vůle a u nás se někde tak nerado myslí a ještě méně rádo pracuje. Zřizování druhé střední hospodářské školy na Slovácku se nedoporučuje jakožto ústavu pro rolníka méně praktického, za to však neztrácí významu dovolávání se bedlivějšího studia na lihovarnické a sladovnické škole, po případě i zřízení takových škol na přiměřeném místě. Rozvoj hospodářského průmyslu se bez takového studia neobejde. Tím více zasluhuje pozornosti domáhání se české vysoké zemědělské školy pro země české a zřízení českého zvěrolékařského ústavu, jakožto přání všem zemím českým společného.

Zbývá nám ještě školství vysoké, universita a technika, o kterém se v posledních letech dosti mnoho namluvilo. My bychom si už jednou přáli hlubšího promyšlení moravských kulturních úkolů, aby to čistě mechanické věci pojímání, s kterým se dosti pochybnosti pojí, pominulo a za to aby se do-

stavila horoucí k věci láska, spojená s účinnou prací. Dokud intelligence nebude věděti, jak do toho, marné bude žádati od lidu, by pro věc učinil, čeho bude třeba. Žádalo se důtklivě zejména lokalisování této myšlenky v Brně, aby tedy veřejné mínění tohoto stotisícového města bylo pro podnik získáno. Jak se zdá, jsou hlasy tyto nadarmo. Jest na snadě myšlenka, když to nešlo s českou měšťanskou školou a s českou obecnou školou ve vnitřním městě, jak to půjde s českou universitou. Ale zapomíná se, že v našem případě městská rada má daleko nevýhodnější postavení a že nebude se moci tak lehko zbýti volání veškerého lidu po universitě jako požadavku českých obecných škol. Chceme aspoň, aby Brno officielní k věci zaujalo určité stanovisko. Založení zvláštního spolku ku připravování kroků k zařízení university též se nedaří a zatím čím dále můžeme býti o drahocené sbírky přírodní a předhistorické chudší. Snad se najde časem nějaký německý šlechtic, který nás zahanbí.

Zřízení českých stolic na něm. technice v Brně je požadavkem zcela správným a politicky vzhledem k požadavku české university důležitým, ale dosud méně praktickým, dokud máme jenom 3 české reálky a ty ne všecky dosti četně navštěvované, jako v Brně.

Intelligence a studentstvo.

Klamali bychom sebe i jiné, kdybychom jedinou spásu naší věci viděli ve množství škol. O tom je již soud dávno ustálen, že škola sama charakter národa netvoří, jinak bychom musili býti nad Angličany a Francouze, kteří nemají tak vyvinutého školství obecného jako my v Rakousku. Ovšem duch našeho školství a ti, kteří nad ním rozhodují, mají mnoho viny, ale není bez viny ani náš veřejný život sám. Krátce vychování lidu a jestě více intelligence není nikterak takové, abychom jako jednotlivci i jako celek stačili na své úkoly. Nás zajímá zde hlavně česká intelligence, která nese hlavní tíhu našich neutěšených poměrů jak po stránce kulturní a hospodářské, tak i politické a národní. V tak nevyvinutém organismu, jako je na Moravě, má vždy intelligence hlavní úlohu. U nás má tím větší, protože čekáme od ní nejen ponárodnění úřadů nýbrž i obrodění a oživení těch usýchajících ratolestí moravské společnosti, které od věků ssají životní mízu pracovního českého lidu.

Hlavně se tu myslilo na počeštění měst a šlechty a získání nám průmyslu a obchodu. Počeštění měst částečně se podařilo, ovšem ne v té míře, jak se čekalo, zapomínalo se, že mají-li nám města býti tím, čím je míti chceme, že k tomu nestačí ten starý, šosácký, městský materiál, ale že bylo hlavně všímati si onoho proudu, který od uvolnění styků mezi městy a venkovem z venkova nastal do měst. Intelligence česká byla jedním z činitelů tohoto proudu, ale nebyla jediným ani ne nejdůležitějším. To bylo úkolem životní síly celého našeho lidu a intelligenci připadal úkol regulatora tohoto proudění. Intelligence sebe přeceňovala, ba upadla z veliké míry v domýšlivost, pokládajíc sama sebe za národ a stenčivši celý svůj úkol na to, mluviti česky. Při tom vloudili se, a to zrovna na přední místa, lidé, kteří neměli v sobě té mravní a životní síly, aby lid v nich zrovna mohl zříti příklady. Jiná slabá stránka bylo převládání kněžstva v české intelligenci na Moravě.

Neupíráme jednotlivcům kněžím zejména u nás velikých zásluh o probuzení lidu, ano právě někteří z kněží přiblížili se zrovna na Moravě k ideálu naší lidové vzdělanosti a sami první prameny k němu v lidu jali se sbírati. Ovšem byli to jen málokteří jednotlivci, kteří tyto myšlenky v hrudi pěstovali,

majíce za to dosti ústrků jak od ostatního kněžstva tak zejména od vyšší hierarchie. Byla to však přes to dosti skrovná splátka za příkoří, které církev a kněžstvo bez rozdílu spáchalo na vývoji národa českého a zas především na Moravě, a ne dosti vydatná náhrada za to, že lid moravský nejlepší a nejnadanější své syny věnoval službám církve. Lišíce tedy práci jednotlivců kněží od samé církve a hierarchie vůbec, která se tu nanejvýše snad passivně chovala, a vědouce dobře, že to nebylo všecko, co církev a kněžstvo pro rozvoj českého lidu na Moravě dle svého bohatství, dle svého počtu a dle svého vlivu vykonati mohly zejména v diecesi olomucké, vyznáváme směle svoje přesvědčení, že kněžstvo ani vůbec nestačilo na veliký úkol duševních a tím více politických vůdců třeba jen takové země, jako je Morava, a že tedy pochybený byl ideál mnohých nadšených odchovanců našich středních škol, že v kněžském rouše budou moci nejvíce vykonati pro dobro svého lidu.

Že kněžstvo nestačilo k úkolům, které se mu kladly, bylo vinno kastovnictví a duch silně konservativní, který se dostavil hned, jakmile první záblesk svobody na Moravu se odrazil. A byli mezi nimi právě mužové, kteří z kněžstva intellektuálně i národně nejvíce českou věc na Moravě promyslili. Ačkoli základ národního uvědomění kněžstva na Moravě jako všude jinde byl liberální, ozvuk to osvíceného století 18tého, předce dříve než kde jinde tento ráz kněžstva mizel a bylo už dávno po něm, když kněžstvo začalo officiálně vlastenčit a zejména když i vyšší kněžstvo zdálo se příznivěji na náš život hledět. Tuto slabou stránku kněžského vlastenectví na Moravě pochopovali jednotlivci již r. 1848 a tím patrnější se ona stala v letech 70tých. Přes to nevěnovalo se tomuto zvláštnímu proudu dosti pozornosti, až vyrostl v dnešní době v pravé národní zlo.

Nemluvíme tedy žádné tajemství, tvrdíme-li, že školství u nás nesplnilo to, co se od něho očekávalo. Vina byla v duchu, kterým většina právě českých škol na Moravě byla vedena. Měli jsme sice pěkné vzory mezi učiteli a řediteli gymnasií českých, pravých otců mládeže jim svěřené, celkem však u nás převládal od prvního začátku ráz byrokratický, učitelstvu i ředitelům chybělo porozumění pro poslání veliké, které jim připadlo jako vychovatelům dorostu, který měl znamenati šťastnější budoucnost. Upjatost, kastovnictví a doktrinářství veliké části intelligence dlužno přičísti na vrub nechvalným vzorům z Brna a Olomouce i odjinud, jak nám krásně nahlédnouti dal v duševní dílnu těchto velikánů V. Mrštík v románě Santa Lucia. Zde též po prvé promluveno z duše těm tisícům českých mladíků z Moravy, kterým bylo projíti školou duševní obmezenosti některých vlasteneckých ústavů. Obraz ten ovšem není ještě daleko úplný, nové zajímavé stránky našly by se na jiných ústavech zvláště co se týče četby a společenského života mimo školu, jehož bedlivým střežením veliká část professorů zabila veškeren svůj volný čas, aby mohla pomýšleti na literární práce a na působení své ku vzdělání lidu. Dnes jsou naše ústavy na Moravě byrokratickými aparáty v rukou vlády, aby jimi předělávali smýšlení lidu. Znějí mi do dnes slova vlasteneckého kněze moravského, kterými se vyslovil o těchto vymoženostech naší politiky: „Timeo Danaos et dona ferentes“ (to jest: varuj se českého rakušáctví).

České školy vychovávaly charaktery passivní a poddajné a společensky nevyspělé, úplně v protivě k velikému úkolu, který na odchovance českých škol na Moravě čekal. Byl to pravý opak německých škol, kdež žactvo již za studií osvojuje sobě jistou samostatnost úsudku i jednání. Světový a myšlenkový rozhled nemohl též býti výsledkem duchamorného učení se nazpamět a mechanického odříkávání ve škole. O nějakém návodu pro život namnoze

nebylo ani řeči. Toho tím více želeti třeba, že studentstvo české na Moravě většinou jsouc původu venkovského potřebovalo právě tohoto návodu více než německé, které je z úřadnických a městských kruhů. Následek toho: přeplňování bohosloví a vůbec jednostranná volba povolání, učitelství, kněžství a poněkud právnictví a mnoho případů nedodělaných bloudících existencí. Zda universita stačí k vykořenění tohoto zla? Jen ve skrovné míře, mnoho moravského studentstva žije čistě osobním, individualistickým a vlastně egoistickým duchem straníc se všeho studentského veřejného i společenského ruchu. Mnoho je i takových, kteří i ve studiu hledají čistě osobní cíle, studují k vůli kariéře a dobrému bydlu, a dobro společné, povznesení rodné země a vymanění jí z cizáckého jařma, to jsou pojmy vzdálené, kterými si nerada láme hlavu.

Chtěli jsme ukázati, že chce-li míti česká Morava dobrý dorost, že nesmí péči o něj odevzdati jediné c. k. professorům a ředitelům, že se musí o něj starati sama a to už za doby gymnasijního a reálního studia. Zejména žádati dlužno, by duševní obzor, společenská vyspělost a osobní energie se zvýšila. Naše společnost musí býti studentstvu přístupnější a pěstovati styky se studentstvem nejen osobní nýbrž je i do společnosti uváděti. Na studenta, třeba gymnasistu, ať se nehledí jako na nedospělého hocha, ať se s ním hovor vede tak, aby pocítil, kolik je mu soukromým studiem dohánětí. Velice chybí studentstvu moravskému, zejména na ústavech v menších městech, četba a to nejen časopisů politických ale i poučných a literárních a tím více knih moderních jak filosofických a přírodovědeckých tak i historických. To je hrozná vada ve věku, kdy se nejen tvoří charakter člověka, ale kdy se má vyvinouti talent. Naší mládeži třeba říci, čím může býti společnosti a národu, ale dlužno spolu ukázati cesty, které k tomu vedou, a odpovědnost, která s tím je spojena. Mnoho by se dalo udělati o prázdninách, kdyby starší studentstvo všímalo si studentstva gymnasijního, půjčovalo mu knihy a kdyby je starší páni přímo ku práci ve spolcích a třeba i jen při zábavách a divadlech vedli.

Životní otázkou naší intelligence a celého rozvoje dnešního na Moravě je zřízení české university. Dobytí Moravy českému národu nazváno nedávno při známé universitní schůzi existenční otázkou české intelligence. Ovšem i duševní a mravní jakost intelligence české by se tím zvýšila, ježto by v menším počtu studentstva daleko více než dosud jednotlivec byl brán ku práci než nyní v Praze, a moravský jinoch sám cítil by daleko více zodpovědnost, která jim na Moravě připadá. Statistikou konstatován pozoruhodný zjev, že účastenstvím ve spolcích a ve veřejné práci předčilo české studentstvo v létech 70tých (1874), kdy ho bylo asi 1200, nynější české studentstvo po 20 letech! Nechceme zde široce vyvraceti výtky „Plzeňských Listů", že moravské studentstvo se dělí od studentstva českého a že zakládá své zvláštní Moravské Besedy a všelijaké společky. Názor podobný je už dnes v české společnosti zastaralý, protože přestává úcta k pojmům a hledí se vystihnouti život a jeho potřeby. Dnes je patrno, že Morava potřebuje daleko většího napjetí sil mravních i rozumových než Čechy samy, a studentstvo moravské třeba vzdálené ze své rodné země musí stav svého budoucího působiště důkladně promysliti, aby k práci, která ho čeká, přišlo připravené. Ani studentstvu z Čech takováto moravská škola není na škodu, protože Morava je mu daleko neznámější než studentstvu moravskému Čechy a protože Morava intelligence Čech skoro z polovice potřebuje aspoň v některých oborech.

Také bylo by žádoucnější všestranné vzdělání pro moravského studenta než pro studenta, který své působiště má v Čechách. Potřebujeme odborníků,

ale samým odbornictvím nám odpomoženo nebude. U nás, kde třeba stvořiti společnost, kde třeba na základech lidu budovati celý myšlenkový svět, potřebujeme lidí, kteří by byli v pravém slova smyslu vůdci lidu aspoň do té doby, dokud intelligence české u nás je poskrovnu a dokud práce ještě tak málo je rozdělena a dokud počin, návod a mnohdy celá práce spočívá na jednotlivcích. Intelligence česká na Moravě musí prožíti několik myšlenkových stadií, kterými prošel veřejný život v Čechách. Též nemůže jen tak zhola opomíjeti myšlenkový vývoj v cizině netoliko proto, že by nebylo čestno, aby Moravané, jak praví Komenský, kteří zvykli státi vždy v popředí mezi národy, úkol svůj plnili v duchu doby, ale ještě více proto, že Morava neostává nikterak uzavřena cizím myšlenkovým proudům zejména působením Vídně, a nebývají to vždy nejlepší stránky, které sobě lid vybere. Musíme snažiti se myšlenky, které hýbou světem, stráviti a u nás akklimatisovati. Nestačí nám tudíž pro veřejné působení na Moravě sebe skvělejší vysvědčení, sem musí přijíti celý člověk a nejen s úmyslem dobře se tu míti, ale pro lid pracovati. Doktorů a professorů dostaneme u nás vždy dost, třeba z Tyrol nebo z Haliče, ale musíme chtíti lidi, kteří by s námi trpěli a připravovali lepší budoucnost.

Žádáme tedy co možná živý styk moravské veřejnosti s moravskými akademiky v Praze a ve Vídni, aby aspoň o důležitějších krocích, které se u nás ať v politice ať v kterémkoli jiném směru podnikají, nejen věděli, ale sami se v nich účastnili. Děje se to sice poněkud, ale s dobrým rozmyslem tvrdíme, že se na universitní studentstvo nehledí ani v lidové straně jako na činitele rovného kterékoli jiné třídě naší společnosti. Důkaz podán na lidové schůzi v Brně, kdy zástupce studentstva jako cizinec musil se dovolávati k celému shromáždění, aby mohl dostati slovo. Svědčí o tom dále oceňování t. zv. radikálně-pokrokového hnutí, jímž veliká část moravského studentstva je odchována, ne u všech ale přece u největší části zástupců lidové strany. Studentstvo moravské musí v Praze utvořiti si své přesvědčení i program pro práci svou na Moravě a zajisté jsouc vzdáleno osobní nevraživosti a mohouc přehlednouti všecky kraje moravské, protože jsou v něm příslušníci všech krajů, bylo by dobrou posilou i při své odloučenosti od denního života pro vývoj českého lidu na Moravě.

Základ jakýsi pro studentskou organisaci v Praze se stal, práce vykonáno dosti mnoho, škoda, že se v ní súčastnilo poměrně velmi málo jednotlivců a že některé kraje na př. Kroměřížsko nebo Třebičsko mají mezi studenty tak mrtvé zástupce. Kdyby většina studentů a to ze všech krajů aspoň věděla, co se jménem jejím podniká, a kdyby tím, co se prohlašuje, byla z plna proniknuta, znamenalo by to velký obrat v moravských poměrech. O tom je každý poněkud prozíravý člověk přesvědčen, že bez dobré zálohy studentské to na Moravě lépe nepůjde, ale o tom, jak by se jí dosáhlo, přemýšlí se málo nebo nic, leda že s nechutí se přejímají staré vyjezděné koleje. Studentstvo samo mělo by občas súčtovati nestranně o práci své, svém stavu myšlenkovém i mravním a starati se, aby celý stroj neváznul v malichernostech a hospodském klábosení a karbanění. Dlužno si zejména dobře už jednou povšimnouti nepoměru mezi majetkovými poměry studentů a jejich súčastněním se veřejné práce, a tu poznalo by se hrozné faktum, že celá tíže vězí skoro na nejchudších, kdežto bohatým nejen pohodlí, nýbrž i jakási hrdost brání účastniti se práce s neúhlednými plebejci. Je to pravá sociální skvrna na moravském studentském životě a nesvědčí mnoho ani o rodinném vychování v tak zv. lepších třídách na Moravě. Ať se dále srovnávají osobní aspirace jednotlivců s předchozí přípravou, kterou s sebou nesou, a obětavostí, kterou osvědčili.

Důtklivě na srdce klademe moravské veřejnosti a lidové straně především hmotný stav studentstva. Moravské studentstvo je většinou z venkova z třídy selské nebo i dělnické a musí zápasiti v pravém slova smyslu s hladem. Na mor. studentstvo stráží se na předním místě při všech klerikálních a staročeských experimentech, jednak pro jeho opuštěnost, jednak pro jeho hmotnou tíseň a nedostatečnou myšlenkovou propracovanost. Moravské studentstvo pomáhalo budovati největším číselným počtem spolek Arnošta z Pardubic i obnovený Akademický čtenářský spolek.

Namítne se nám, že máme Radhošť, nejvelikolepější to podporovací spolek v Rakousku vůbec, který za 25. trvání do letoška vydal na podpory studentstva přes 60.000 zl. Pravíme bohudíky, že máme Radhošť, bylo by to daleko horší, kdyby ho nebývalo, byla by ještě s daleko větším úspěchem v něm lovila germanisace a všeliká strannická koterie. Vždyť už i tak v Radhošti byla mnohým předákům na Moravě myšlenková samostatnost moravského studentstva trnem v oku a netoliko v časopisech nýbrž i v přímých dopisech výboru pokoušela se učiniti nátlak na smýšlení studentstva. Nejdivočeji si v tom počínali právě někteří „bojovníci" klerikálního tábora. Jest velikou mravní povinností studentstva, aby sobě hledělo tohoto svého spolku jako oka v hlavě, neboť on zaručuje jakou takou samostatnost velké části studentstva, jest povinností každého přítele svobodného rozvoje mládeže a tím více příslušníků lidové strany, aby hleděli předejíti všemu, čím by charakter budoucí intelligence trpěl, a podporovati na předním místě Radhošť, tak aby studentstvo mohlo říci, že spolek má spolehlivou oporu v lidové straně, třeba některá část nestála pod praporem lidové strany.

Studentstvo moravské má v Praze i ve Vídni jednu neocenitelnou výhodu, že může zde stopovati vyvinutější pospolitý, duševní i hospodářský život. Osvojení si těchto zkušeností a odborných vědomostí znamenalo by pro českou Moravu hotový program pro dlouhou budoucnost, i bylo by si jen přáti, aby studentstvo moravské vedle svého studia, vedle událostí na Moravě a ve Slovanstvě mělo k takovým institucím a pracím oči otevřené a prošlo zde školou technické zručnosti, která by mu jednou velice posloužila. Nesmí se zapomínati ovšem, že je to jen prostředek a že nesmí zde zapadnouti pro celou budoucnost, když důtklivější potřeba volá na Moravě nebo do Slezska.

Česká intelligence, jde-li poctivě za svým přesvědčením, nemá na Moravě ustláno na růžích. Jaká taká přízeň lidu je malou odměnou naproti sekatuře a lákadlům, které má do sebe přízeň držitelů moci v zemi. Není žádným tajemstvím, co vystojí úřadník Čech ve svém povolání, jakou ohromnou práci musí zastati oproti svým soudruhům šlechtickým i německým a jak při tom je ve svém občanském životě stísněn. Při tom už po leta jsou vyšší úřednická místa u zemského výboru nebo ve zdravotní službě mladší české intelligenci nedostupná. U zemského výboru už několik let nedostal konceptní místo odchovanec českých škol. A není tomu dávno, byli jsme svědky pohoršlivého obsazování míst v zemské nemocnici olomúcké i brněnské. S tak křiklavým stranictvím málo kdy přecházela se potřebná kvalifikace, s takou bezohledností málo kdy šlapalo se právo českého národa na Moravě. České studentstvo na universitní schůzi protestovalo jménem české university proti odstrkování jejich odchovanců, jen litovati třeba, že zástupci akad. senátu urážkou tou citelně dotčení, jí necítili. Litovati jest, že na Moravě s tak lehkou myslí se trpělo toto zjevné porušení práv české intelligence, v čemž potupen byl spolu veškeren český lid na Moravě. Nejvíce zaráželo. že lidová strana sama ledva si této věci všimla a že méně učinila než strana „národní".

Pak neočekávejte, že se tak hned Čech bude na Moravě k zemské službě hlásiti věda už předem, že je zde pokládán za cizince. Zdá se to snad od nás citlivost, ale jen ať se pomní, že k vůli německým studovaným synům v Čechách, kteří se nechtěli učiti češtině, došlo až k dělení vrchního zem. soudu, zemské školní rady a skoro celé jedné třetiny Čech.

O nemnoho lepší jsou poměry ve státní službě na Moravě, když ani nehledíme k národnímu a politickému příkoří, které tu jest snášeti. Vyšší úřadní místa dostanou se Čechu jen tenkrát, když se stane odrodilcem. Na tomto místě měla by lidová strana vyvíjeti daleko větší energii.

Nejsme mínění, že by české úřadnictvo, kdyby ani nepodléhalo nátlaku vládnímu, vybojovati nám mohlo právo našeho jazyka. Ta věc vyřídí se spolu s českým státním právem a jen za největšího napjetí všech sil lidu. Také nám není úřadnická kariéra ideálem, dokud veřejný náš život trpí takovým nedostatkem sil. Více by se nám zamlouvalo, kdyby synové bohatších rodin, kteří nemusejí počítati na státní službu, zjednávali si lepší přípravu pro život. Jak zaměstnati větší počet samostatné intelligence, toť otázka váhy nemalé a bude to úkolem zlepšené organisace, aby opatřila nadané a pilné lidi mimo státní službu. Zatím třeba dbáti, aby aspoň ta místa, nad kterými u nás občanstvo rozhoduje, dostávala se osvědčeným našincům. Po takovém organisovaném obsazování míst volá se už delší dobu ze středu studentstva moravského. Nyní učinil chvalitebný začátek sekretariát lidové strany v Brně a možno se kojiti nadějí, že ani věc česká, ani zájem lidové strany při tom nepochodí špatně, byť se zatím organisace ta týkala vedle živnostníků jen advokátů a lékařů. Bylo by si přáti, aby při prvním vstupu na Moravu autorita lidové strany propůjčovala se jen těm, o nichž se ví, že ve studentském životě byli nějak činni a že jsou povahy pevné. Bylo by dobré, kdyby studentstvo samo, které nejlépe každého svého člena zná, takové informace podávalo. Nevyjímáme při tom nikterak úmyslně osadu pražských Moravanů, ale tato osada by musela býti jednak sama v sobě organisována, jednak v pravidelných stycích s Moravou, což až na nejskrovnější případy není, aby takovéto a mnohé ještě jiné služby, ke kterým je způsobilá, mohla řádně plnit.

U nás musí se dostati intelligenci a zejména mužům vědecky působícím lepšího ocenění a zastání ve veřejnosti hlavně na zemském sněmě a na říšské radě. V té příčině bylo by lze vynésti mnoho stížností jak co do hmotné stránky, tak i co do společenské vážnosti. V té věci bychom se mnoho mohli učiti od moravských Němců, kteří hledí i naše lidi zapřáhnouti do služeb svojich. Především by i naše representace měla míti v sobě muže vědecky pracující. Tuším, že tento nedostatek už se mohl při leckteré příležitosti pocítiti.

Velmi časovou a neodkladnou otázkou stává se otázka studia na zahraničných universitách. Potřebujeme toho ve mnohém směru, aby naši mužové stáli na výši doby jak na poli vědeckém, tak i k vůli veřejnému působení. Smysl pro takové zdokonalování studia není na Moravě dosud dosti vyvinut, to už v Čechách nejsou řídké případy, že studenti buď za doby universitního studia nebo po skončení jeho ubírají se do ciziny, by se obeznámili s pokrokem věd a způsobem života jiných národů. Pro zábavu jen ovšem takový pobyt nesmí býti. Bohatší to budou činiti snad sami sebou, až věc přijde poněkud více do mody, a hlavně by působilo, kdyby chudším takové důkladnější studium bylo umožněno. Jak ve Vídni tak v Brně třeba naléhati, by se této myšlence věnovala jistá pozornost, a udílela přiměřená podpora na zdokonalení se v různých oborech za hranicemi. Otázka druhé české university přímo k tomu vyzývá, aby se připravovaly vědecky připravené síly.

(Příště dokončení.)

Z válečných vzpomínek.

Napsala baronka *Suttnerová*. Přeložil *Gustav Dutka*.

Pohádka o kouzelnících byla u konce a v saloně nastala krátká pomlčka. Jeden z našich návštěvníků povstal a dal tím znamení k odchodu. Pan X. také se chtěl odebrati za ostatními, avšak můj muž i já jsme ho zadrželi.

A když jsme osamotněli, doléhali jsme: „Slíbil jste nám, vypravujte nyní svou upomínku."

„Budiž", pravil. „Bude to poprvé, co ji budu vypravovati. Snad jí při příležitosti užijete." *)

„Dovolíte, abych vás jmenovala?"

„To zajisté nebude ve vašem úmyslu, neboť by mi to způsobilo mnoho nepříjemností."

„Je-li tomu tak, buďte ujištěn, že vás jmenovati nebudu. Mluvte."

Ponořil se po několik okamžiků v zadumání, s očima zamhouřenýma, do své lenošky a znovu prošlo jeho tělem mrazivé chvění. Pak se zvedl a počal:

„Bylo po bitvě u Orleanu. Po mnoho dní vedla se rozhodná bitva. Ubírali jsme se jakožto předvoj do malé osady, jejíž jméno zamlčím, na druhé straně Orleanu.

„Dostali jsme se tam znavení, promoklí, — pršelo již čtyřicet osm hodin, — a vyhladovělí. Tři pocity, věřte mi, které, jestliže se sejdou najednou a opakují se často po celé týdny až i měsíce, působí dosti tísnivě na bojovné nadšení, až neblahá myšlenka: „Proč? proč pak jen?" se neustále vynořuje.

Byli jsme nuceni kráčeti v před s velikou opatrností, neboť byla krajina proti nám velice pobouřena; ačkoli jsme věděli, že řadové vojsko nastoupilo ústup, přece jsme se musili míti na pozoru před sbory svobodných střelců. Ach, proklatí vrahové! Právě na ně soustřeďoval se veškeren náš vztek a všechno naše mravní rozhořčení, rozhořčení, které rozněcuje myšlenka vraždy, rozhořčení, které nemá místa, jedná-li se o vojsko řadové, kterému však jsme mohli dáti volný průchod oproti svobodným střelcům. V tomto okamžiku nevytratila se nám úplně z paměti vzpomínka na svobodné sbory, které utvořili naši otcové v létech 1812 a 1813 za ústupu Francouzů z Rus.

Jsouce napadáni se všech stran, jeli jsme poklusem. Mnohokráte rány z pušky z křoví vypálené zasáhly naše řady — my svých protivníků viděti nemohli. Dva neb tři z našich lidí byli zasaženi a zůstali na cestě — ale to nestojí ani za řeč.

Konečně k večeru dostihli jsme cíle. Ještě zátočka a rozprostřela se před námi víska, pohřížená v soumrak.

Ještě dnes ji vidím: uprostřed zeleného údolí, domy obklopené zahrádkami, kostelíček s kulatou věží. Zvonili klekání. Mnozí z našich vojínů poznamenali se křížem. Kolik z nich myslilo na svou rodnou vísku!

*) Baronka Suttnerová jest spisovatelka románů s tendencí protiválečnou.

Naše přední stráž prošla ulicemi, volajíc bubnem starostu a faráře. Když jsme vešli, stály obě tyto hlavy obce na návsi před kostelem.

Nastaly otázky předepsané: Opustil nepřítel osadu? Které sbory to byly? Jakým směrem se daly? atd. atd. Pak otázka svědomí: Jsou někteří z osady svobodnými střelci, nalezají se zde ještě? Konečně slavnostní prohlášení, že každé zatajení stihne trest smrti.

Vykonavše toto a rozestavivše stráže za vsí určili jsme na konec obydlí pro sebe i vojáky k smrti umdlené. Dva z mých soudruhů a já jsme byli ubytováni na faře.

Hodinu později seděli jsme všichni čtyři — neboť farář se k nám přidělil — kolem stolu u vína a cigaret. Velebili jsme jídlo. Když byly talíře odneseny, kouřili jsme a hovořili zcela podle chuti.

Náš starý hostitel — bylo mu jistě přes 70 let — bavil se s námi tak přívětivě a tak upřímně, že se zdálo, jako by pojmu „býti nepřáteli" vůbec ani nebylo. Za svého mládí strávil několik let v Heidelberku i vyptával se, jak dnes vyhlíží toto město. Mohl jsem mu dáti zprávu, neboť jsem tam sám pobýval. Když jsem náhodou jmenoval některou ulici, pověstný pivovar, výletní místo, na něž se stařec pamatoval, zablesklo se v jeho očích.

Dobré, jasné, modré oči! Bílé, stříbřité vlasy a srdečný ton, jímž nahražoval často slovo „pane" výrazem „mé dítě" nebo „drahé dítě": měl v celé své osobě něco tak dětinského, každá záludná myšlenka, každý hněv zdál se býti jeho tak dalek! Po celý život plnil svou kněžskou povinnost s pokorou a poslušností. V nás viděl jen pořádné vojíny, kteří plnili zase povinnost svou: bylo to velice jednoduché. Povídal nám o svých malých mrzutostech i radostech, o svých zálibách: herbáři i sbírkách nerostů, žactvu, na které pohlížel jako na svou rodinu, o svých milých knihách, ve kterých měl zvyk hledati každého dne útěchu i potěšení, o svých latinských a řeckých klasicích, svém Corneillovi a Racinovi, svém Následování Ježíše Krista. Zbožná duše, spokojená málem, krásná duše! Rozehřál mi srdce i jal jsem se milovati toho starce. Právě faktum, že patřil k národnosti nepřátelské, činilo mi ho tím dražším, neboť bylo tak velkým dobrodiním býti konečně sproštěnu povinnosti nenáviděti člověka, že jest jiné národnosti! A tentýž pocit sdílel i on, bylo to zřejmo. Laskavými pohledy, přátelským přízvukem svého hlasu dali jsme si vzájemně na srozuměnou, to co jsme neřekli: „Ať Francouz čili nic, jsi důstojný stařec". — „Ať Prusové nebo ne, jste řádnými vojíny". — Máme-li dlouho žízeň, je dobrý doušek příjemný; po dlouhé únavě těšíme se odpočinku; rovněž tak po dlouhých bojích a záchvatech zběsilosti přichází nám normální zdvořilost a trpělivost dvojnásobně milou.

Přes všecky předchozí únavy zůstali jsme pohromadě několik hodin. Teprve v jedenáct hodin přáli jsme si: „Dobrou noc, mé děti! — Dobrou noc, díky, otče!"

Stařec nás uvedl do našeho pokoje: — své pracovny. Byly tu skříně obsahující jeho malou bibliotéku, jeho milé sbírky; pohovka potažená koží, sloužící za postel, několik lenošek, veliký psací stůl s podobiznou důstojného muže a s křížem — ve výklenku okna schována velká klec.

— To jest můj otec, vysvětloval farář, osvětluje podobiznu svíčkou. Také sloužil u vojska, pod Napoleonem . . Tehda byly úlohy jiné: vítězi jsme byli my v zemi nepřátelské . Všecko se mění . . . Děj se vůle boží! dodal. A zde moji žlutí darebáčkové! ukazoval na klec, usmívaje se. To je

má radost , Každého dne přicházejí snídat na můj stůl, sezobávati drobečky chleba s mých rtů. Uvidíte zítra . Avšak nyní dobrou noc, jste jistě velice unaveni, pánové, velice unaveni. Ubohé děti!

Stiskl nám ruku, nejprve mým soudruhům, pak mně a já, — nemohl jsem tomu odolati, — ostatně není v tom nic ponižujícího — stařec sedmdesátiletý, kněz — já, zcela mladý člověk — zkrátka sklonil jsem se k jeho ruce, abych ji políbil. Vymanil ji a položil na okamžik na moji hlavu, opakuje: „Dobrou noc, mé dítě!"

Pan X. prudce se chytil rukou za hlavu:

— Ah! to požehnání! Dlouho mne pálilo na čele!"

Po krátkém pomlčení pokračoval:

„Ulehli jsme. Poručík F. na pohovku, já na lenošku, která byla pomocí dvou židlí proměněna v lůžko. Náš třetí soudruh, poručík R., měl službu i odešel, — opatřen jsa malou zásobou oblíbených cigaret a lahví bordóského vína, — do světnice v zadním stavení, odkud byla vyhlídka na osadu i naše stráže, které měl později přehlížeti.

Na chodbě postavena byla stráž.

Spal jsem několik hodin, když mne zbudila střelná rána. Nejprve jsem myslil, že jsem jen měl sen. Za posledních dnů slyšel jsem jich toliko, že často jsem měl sluchovou hallucinaci o střelbě.

Ale ihned zahoukla rána druhá, za ní třetí, — můj soudruh mne volal. Spěšně jsme hodili na sebe oblek, a na polo oblečeni viděli jsme okny za vzmáhající se střelby obraz, na který jsme byli již uvyklí — rudou záplavu požáru.

V deseti minutách — bylo půl druhé s půlnoci — byli jsme všichni shromážděni na dvoře. Ve vsi bylo střílenо na naše mužstvo, a oba domy, odkud se střílelo, byly v plamenech.

Pět mužů s poručíkem R. chybělo.

Domnívali jsme se, že poručík obhlíží stráže. Chtěl jsem vkročiti do jeho pokoje, abych viděl z jeho oken osadu.

Na schodech zakopl jsem o tělo. Bylo slyšeti hluboké, bolestné úpění. Byl to poručíkův sluha. Ležel ve své krvi — se sečnou ranou v prsou a ranou sekery na hlavě.

V pokoji jsme nalezli poručíka R. s hlavou šavlí skoro roztlučenou — mrtvého.

Čtyři naši vojáci byli zavražděni ve vesnici.

V pět hodin ráno byl sestaven soud. Farář, starosta a mnoho jiných obyvatelů se objevilo před ním.

Celá událost spočívala v tom: Synovec farářův, lesní hajný s několika jinými mladíky z osady patřil k jedné četě svobodných střelců z okolí. Vrativše se večer napadli za noci naše vojáky.

Avšak strašné přišlo n y n í.

Předstoupil jakýsi pasák a prohlásil, že viděl večer, jak farář vpouští svého synovce dveřmi, které vedly do dvora.

Byl jsem tak poděšen, jako kdyby obvinění bylo učiněno proti mně samému.

— Jest to pravda, pane faráři, jest to pravda? zvolal jsem.

Pozvedl hlavu a pohledl mi svýma krásnýma modrýma očima přímo do tváře.

— Ano, odpověděl smutně. Ale pouze abych schoval ubožáka, syna mé sestry, do kozího chlévka. Neměl jsem tušení o jeho plánu — věřte mi, přísahám vám.

Byl jsem o tom přesvědčen — avšak co bylo platno! Věděl jsem předem, co bude následovati. Velitel byl stráží zpraven o události — v devět hodin obdržel jsem rozsudek.

„ — Ves budiž za trest vypálena. Farář za to, že přechovával svobodného střelce, vraha, pověšen ve vratech svého vlastního domu."

Poznovu přeběhlo mrazivé chvění pana X., když pronášel slovo „pověšen". Poděšena jsem opakovala:

— „Pověšen? Pověšen? Starého kněze . . ? Udělali to?"

„Poslal jsem ještě v největším spěchu poselství k veliteli, žádaje ho naléhavě o zmírnění rozsudku — o milost.

Odpověď přišla rychle: Žádný pardon!

Rozsudek jsem měl dáti provésti já, a tu mé zoufalství, ujišťuji vás, má nechuť k životu byla tak velka, že jsem pomýšlel, prohnati si lebku kulí. Jenom myšlenka na domov mne zdržela. A potom . Ah, jak krásné to vzpomínky!" zvolal náhle tento ohnivý mladý muž. „A potom co následovalo . . . Mnoho podrobností mi na štěstí uniklo z mé paměti, avšak bohužel mnoho, přemnoho mi jich zůstalo tam vryto s určitostí fotografie.

„To je válka — neodvratná povinnost — nejvyšší cíl." Těmito obecnými slovy dosáhne se toho, že zastřeme sobě i jiným všecku jejich hrůzu. A podrobnosti — o těch se mlčí. Odejme se to, co jest příliš ohavné a ohyzdné. Na tělo v rozkladu hodí se země, na odporné události hodí se mlčení. Dovolte, abych ukončil tímto své vypravování.

— „Ne, chci věděti konec. Byl rozsudek proveden?"

„Ovšem že! Musil. Válka se nedá vésti něžnou rukou. Já jsem sám dal k tomu rozkaz. Nejprve jsem oznámil starci ortel smrti, nezmíniv se o způsobu popravy,

— Očekával jsem to, pravil klidně a něžně. Jsem připraven.

Avšak když jsem přišel k místu, kde se mluvilo o zničení obce, vyrazil ze sebe výkřik. Spáliti — spáliti — vše, co na této zemi miloval. Zničiti celou obec — školu — nemocnici, ve které zůstalo několik nemocných, nyní opuštěných . jeho krásný kostelík, jeho chudičké sbírky — snad myslil také na své drahé miláčky v kleci: nevím nač myslil, ale jeho výkřik bolesti byl hrozný.

A hrozné — hrozné co následovalo — přesný obraz toho mám před očima ještě v tomto okamžiku. Vidím, když slovo „provazem" bylo proneseno, jak stařec padá na kolena, vidím, jak s rukama sepjatýma prosí, aby byl zastřelen. Jen ne oběšen! Jen ne provaz! Pro lásku boží, kuli, kuli! — Ale on neměl umříti touto smrtí hrdinů.

Další obraz mi přivádí před oči, jak na můj rozkaz mu otáčejí provaz kolem krku, jak ho vlekou k jeho vratům . . jak . . ne v tomto okamžiku jsem se obrátil.

Pak jej vidím oběšeného — v jeho černém hávu tak příšerně úzkém a dlouhém, bílou hlavu skloněnu. Vidím celou ves v plamenech — jak za hrozného úpění vycházejícího ze stájí naši vojáci ubíjejí každého, kdo by chtěl hasiti oheň nebo se chrániti před požárem. — Vidím, jak opouštíme obec, včera ještě tak kvetoucí — za námi ohnivé moře, zítra kupa trosek a popele. A uprostřed toho všeho stále a stále dobré, modré oči starcovy, pak jeho poděšený, prosící pohled. Ó, oči, oči, na ty se těžko zapomene! Všem jiným obrazům můžeme uniknouti — ale pohledu bytosti lidské se smrtí zápasící, kterou jsme sami zabili! . . "

Z dějin ruského liberalismu.

Píše *K. Štěpánek.*

Zakladatel novodobého Ruska, Petr Veliký, vnesl do veškeré ruské společnosti neobyčejný kvas. Není pochybnosti, že v moskevské Rusi panoval týž zápas mezi živly liberálními a konservativními, který zachvacoval větší nebo menší měrou i politický organismus tehdejší, avšak za Petra nabyl zápas tento nejvyšší sankce a car sám stal se v očích ruské intelligence zosobněním pokroku a evropské civilisace. Proto intelligence tato cítila se jaksi mravně vázanou podporovati vládní systém, štěpující zásady evropské civilisace uprostřed poloasijské a polobyzantské kultury staré Moskvy. A tak se stalo, že během celého století ruská pokroková strana dílem vědomě, dílem bezděčně sloužila nejtužšímu byrokratismu, potírajíc spolu s vládou přívržence staré bojarské dumy a její politická práva, rozkolníky a střelce, již zastávali svobodnou volbu svých představených a svoji vnitřní samosprávu. Kantěmirov, Lomonosov, Ščerbatov, Sumarokov, Děržavin, Fonvizin a celá řada jiných méně známých mužů tehdejší doby byli horlivými vyznavači oněch civilisačních principů, které dle jejich mínění byly heslem Petra I., Kateřiny II. a všech lepších zástupců vládní moci v XVIII. století, co zatím vláda ruská viděla v evropských ideách výbornou zbraň proti celé oné politické organisaci, jež poskytovala vděčnou půdu veškeré tradicionelní oposici ve staré společnosti, a proto hleděla příznivě na příliv evropských idejí do Ruska, na vzrůst a sílení intelligence. Nové kulturní formy odlučovaly vládu ode všech starých opositičních tradicí, při čemž tato však doufala, že odevzdanost evropským ideám jest zárukou trvalé podpory v řadách intelligence.

Avšak ani tehdy nešlo všecko tak hladce a klidně, jak by se na první pohled zdálo. Evropská civilisace neposkytovala jen vzory věrného a naprostého poddanství, a proto ruští spisovatelé tehdejší často bezděčně dotýkali se choulostivých otázek. Některé monology v truchlohrách Sumarokových vyvolávaly pravé škandály. Děržavin, pěvec „Felice", předpovídal carům: „a vy padnete právě tak jako se stromů padá svadlý list." Ale v celku byly to jen nahodilosti. Všecky politické převraty, jimiž oplývají dějiny XVIII. století, nepadají na vrub ruské intelligence. Někteří politikové snažili se ovšem obmeziti moc Anny Joanovny, ale drobná šlechta stanula po jejím boku a sám Kantěmir napsal poslání, v němž ji žádá, aby se uvázala ve svá práva, státníky obmezená. Byl to právě tak kastovní zápas, jako za moskevských carů, s tím jen rozdílem, že nyní sloužily mu za vzor poměry švédské, kdežto dříve bývala vzorem práva polské šlechty. Politické motivy byly spíše na straně podporující vládu. Za to další katastrofy byly úplně prosty všeho idejního významu. Minich svrhl Birona, Alžběta zbavila trůnu Ivana i jeho matku a poslala je zemříti do vyhnanství, Kateřina sesadila a Orlov zavraždil Petra III., spiklenci roku 1801 vzdálili Pavla I, aby odevzdali trůn Alexandru I. — ale ve všem tom nebylo idejní vůdčí myšlenky ani za mák. Nebyl to zápas

o zásady a nevedl se proto, aby ruská mysl nabyla volnějšího rozmachu nebo společnost lepších forem, nikoliv, ve všech těchto politických převratech byly hlavní vzpružinou osobní zájmy nápadníků trůnu a jejich přívrženců. Ruská intelligence po celou dobu jednoho století podporovala osvícený byrokratický absolutismus jenom proto, že zdál se jí jedinou podporou drahých jí principů pokroku. A při tom klidně přihlížela, jak vykořeňují se a ničí se všecky živly staré společenské organisace, které mohly společnosti poskytnouti jakoukoliv možnost kontrolovati vlády a postaviti se na odpor aspoň nejškodlivějším projevům absolutismu a byrokratického vykořisťování.

K tomu ruská intelligence dopustila se ještě jedné veliké chyby. Zapomněla úplně na lid. Jsouc zaujata evropskou civilisací a přijímajíc ji v celku dosti neuvědoměle s její racionalistickou a vědeckou svobodomyslností, s její povrchní a smyslnou lehkomyslností i s její mystickými živly z konce XVIII. století, intelligence chovala se k vlastnímu lidu s naprostou nevšímavostí, byl jí cizí nejenom podle neevropských forem své kultury a své nevědomosti, nýbrž i následkem onoho pohrdavého poměru, v jakém vůbec nalézala se evropská kultura v XVII. a XVIII. století ohledně „hrubých mass". Tím se dá též vysvětliti ona bezpříkladná netečnost, s jakou chovala se tato intelligence ku bromadnému podmaňování lidu, zejména na Malé Rusi, při udílení obydlených pozemků miláčkům panovníkův a panovnic, jakož i ta okolnost, že zájmy lidu byly úplně cizí literatuře tehdejší doby.

Prvním nárazem, jenž přiměl ruskou intelligenci, aby se vzpamatovala, bylo povstání Pugačeva. Myslící lidé měli zde podnět, aby uvažovali o otázce nevolnictví, o zájmech mass v tom způsobu, jakými tyto zájmy jevily se se stanoviska a při pojmech tehdejší civilisace. První pokus dotknouti se této otázky byl potlačen svobodomyslnou panovnicí a přítelkyní Voltairovou. Přívrženci evropské civilisace bezděčně počali naslouchati revolučním heslům, ozývajícím se ve Francii a v Americe, a lidé jen poněkud myslící nemohli nevšímati si otázek o politické svobodě a bratrství. Ale každý projev evropských ideí v nové formě vyvolával řadu pronásledování. Pavel I. snažil se čínskou zdí spasiti Rusko před škodlivým vlivem všech západních ideí, nevyjímaje ani dobré, plodonosné. Za takových okolností v ruské intelligenci nastával převrat. Stará budova myšlení se střítila a, poněvadž vládní osvícený absolutismus ukázal se nepřátelským nové ruské civilisaci a pokroku — intelligence, aniž byla si toho úplně jasně vědoma, přešla do tábora opositního a stala se hlavním jádrem ruského liberalismu, který od té doby vlastně béře svůj počátek.

Nastává nerovný a zajímavý boj. Ruský liberalismus vstupuje do zápasu za civilisaci lidskou a protivníkem jeho jest týž absolutismus, kterému ruská intelligence sama pomáhala potříti všechny nepřátely a rozvíti se do neobmezených hranic libovůle. V osnově prvotního ruského života byly svéprávné sněmy městské a pak sněmy poradní. Prvotní městské sněmy byly odstraněny moskevskými cary, nástupci tatarských chánů. Dřívější zemské sněmy byly odstraněny vládou Petra Velikého. Stalo se tak ovšem bez jakéhokoliv legálního podkladu. A tak se stalo, že ruský liberalismus chystaje se v zápas s dřívějším spojencem a hledaje nějakou realní oporu ve svém boji, nenalezl kolem sebe ničeho.

Ruská církev, která i za Ivana Hrozného dovedla nadchnouti metropolitu Filippa, že nebál se zastati se lidu proti hroznému caru, neposkytovala pro nynější opposici žádné půdy. Církev ta kostnatěla v byzantinismu, jenž snažil se pouze vypracovati církevní byrokracii a všemi prostředky obmeziti každou

individuelní práci mysli. Mimo to církevní organisace Petrova, podporovaná samou intelligencí a vyslovená v jeho „Reglamentu", který uvedl v život takový osvícený muž, jakým byl Teofan Prokopovič, zničila úplně i tradici biskupské oposice, spojené se jménem patriarchy Nikóna. Nezbylo by nic jiného, než vytvořiti novou racionalistickou církev s filosofickým obsahem, ale takového pokusu tehdejší intelligence ani nečinila a nemohla činiti, neboť nebylo to vůbec v duchu současné civilisace evropské. Ruský rozkol nemohl státi se oporou nové oposice již proto, poněvadž tato především zasazovala se o ideály evropské civilisace, kdežto rozkolníci lpěli houževnatě na tradicích staré, moskevské Rusi. V lidu ovšem ze starých dob udržovaly se opoziční živly, ale ruská intelligence té doby byla od lidu na dobro odříznuta a neměla o těchto živlech ani tušení. Zbývala ještě byrokracie a vojsko, tato nová zřízení podle evropských vzorů, která zastoupila zničené živly středověké organisace Ruska. Ale obě tato zřízení v nastávajícím zápase byla na straně reakce, proti které nové tendence stavěly živly volené administrace a národního ozbrojení.

Za takových okolnosti postavení oposice bylo velmi těžké a zlepšilo se teprve nastoupením Alexandra I., této „šťastné výjimky", jak car sám sebe nazýval. Osvícený absolutismus nabýval nové formy, neboť patrně chápal nutnost liberálního omezení moci. Čínská stěna padla a nastal těsný styk Ruska se západní Evropou, vojenské výpravy vlád střídaly se s koalicemi a pevnými spolky. Literatura poskytovala půdu svobodné polemice stran a ruská intelligence účastnila se politického života. Obklopivši Speranského liberálním úřednictvem, jala se přehlížeti základy zákonodárství a připravovala projekt ruské konstituce. University poskytovaly intelligenci střediska, odkud řídila krajinský tisk, který tou dobou počal vznikati, a počala soustřeďovati se v polomystických a polorevolucionářských ložích zednářských. Ale absolutism zřekl se oprav a pokrokové civilisace, Speranský odešel do vyhnanství a na jeho místo přišli Arkačejevi a Magničtí, nastalo období mystiky, pronásledování universit a ruský liberalismus počal organisovati se v tajných spolcích politických, spolehaje na revoluci v té formě, jaká tehdy byla mu dostupna — na vojenská spiknutí. Vzorem byli mu liberální spiklenci španělští z roku 1820. Toto hnutí nemělo ovšem nic společného s palácovými revolucemi XVIII. století, neboť byl to první politický protest ruské intelligence proti svévůli despotismu, první pokus obhájiti skutkem civilisační ideu proti této libovůli, první pokus oposiční organisace ve jménu idee. Politické ideály spiklenců byly velmi nejasné a mystikové stáli v jedné řadě s nejsvobodnějšími mysliteli Ale ani naděje kladené ve spiknutí se neuskutečnily. Pestel, Muravěv, Bestužev-Rjumin, Rylějev, Kachovský, vůdcové spiknutí ze dne 14. prosince r. 1825 popraveni provazem a ostatní „dekabristé" vypovězeni do Sibiře.

Za těchto poměrů nastoupil vládu Mikuláš, za něhož reakce slavila své triumfy. Všecky síly dosti pevně již organisované říše byly vědomě a výhradně namířeny ku potlačení všech pokrokových principů v ruské společnosti. Ale zvláštním řízením osudu tato, na první pohled tak nepříznivá doba, stala se nejskvělejším obdobím ruského liberalismu, jenž vyslal do boje svoje druhé, nejlepší pokolení. Ani tentokráte liberalismus neměl pevné opory ve společenské organisaci a společnost sama byla v drápech prodajného byrokratismu a úpěla pod tíhou militarismu. Nebylo ani liberalního úřednictva Speranského, ani liberálních důstojníků, vracejících se vítězně z Paříže. Lidu civilisační idee byly právě tak nepochopitelny, jako v XVIII. století. Zástupci historického života Ruska a lid byli odděleni od sebe propastí nevolnictví, jež vy-

volávalo nedůvěru k „pánu“, ano i nenávist. Vnější opory pro činnost svoji liberalismus neměl ani tentokráte a proto obrátil se na jinou stranu — na půdu idejní, a to zůstane jeho neskonalou zásluhou.

Tuhý despotismus Mikulášské doby znal dobře nebezpečenství realních politických organisací, nebezpečenství publicistiky a rozboru otázek politických, národohospodářských i filosofických; proto všecko to naprosto zakazoval. Ale při tom nemohl pokládati za nebezpečný román, kde jednalo se o lásce v manželství, kritiku belletristických prací, lekce o Puškinovi v universitě nebo v kadetním sboru. Viděl jenom směšnou stránku v potulkách Čičikova a ve chvastání Chlestakova, jenom pěknou povídku v „Mumu“ Turgeněva nebo v „Nešťastném Antonínovi“ Grigoroviče. Nechápal a nemohl pochopiti, že humanní idea ve své umělecké formě jest rovněž opoziční síla, vzbuzující nenávist ku všelikému společenskému zlu, vyvolávající protest proti každému násilí. Nevěděl ani z cizí ani z vlastní zkušenosti, že v určitých okamžicích a za jistých podmínek lidé mohou seskupiti se ve společenský organismus, společenskou sílu ve jménu idee, ve jménu přesvědčení, a že poskytuje-li podobné seskupení pro dnešek jenom půdu pro historické hnutí, tedy že zítra může již na této půdě vyrůsti čin.

Opoziční intelligence ruská let 40tých vypracovala tuto idejní půdu za pomoci civilisačních principů, vypěstěných vývojem myslí na západě, a za pomoci sympatií k ruskému lidu, jenž úpěl ještě pod tíhou nevolnictví. Tyto dva živly byly spojeny odporem proti libovůli despotismu, který zničil celé pokolení zápasníků za civilisaci. Nyní již nebylo smiřujícího bodu mezi úřední literaturou a literaturou opoziční, jako bylo na př. za Žukovského. Nepřátelství k absolutismu stalo se nutnou podmínkou literárního významu. Kdo byl jen poněkud nakloněn ve své literární nebo jiné umělecké činnosti smířiti se s oficielními pořádky a dopřáti sluchu mysticismu nebo docela snad klerikalismu, ten byl již tím vyloučen z kruhu činitelů, majících vliv v intelligenci tehdejší doby. Při tom nebyl organisován žádný tajný spolek, ale zřejmý i tajný mravní a duševní souhlas spojoval celou skupinu belletristů, spisovatelů vůbec, literárních kritiků, žurnalistů, učenců, professorů, a od uvědomělých zástupců toto hnutí přecházelo samo k méně uvědomělým a neuvědomělým. Již po smrti Puškinově ozvala se opoziční nota v básni Lermontova a bezděčně vešla do všech nejlepších prací Gogolových, jenž byl v podstatě více nakloněn reakcionářské straně. Týž hlas jasně a vědomě vystoupil v „Lovcových zápiskách“, ano i poněkud v pracích indiferentního Gončarova. Ve statích Bělinského opozice vytvořila si kodex sociálně-literární kritiky a v Granovském našla středisko, odkud šířila se po síních universitních. Opozice vytvořila celou literární školu, jež nebyla pouze literární. A když Hercen založil za hranicemi svobodnou tiskárnu, nebyl to individuelní pokus působiti na ruskou společnost, nýbrž byl to vlastní orgán pro celé pokolení zápasníků za ruskou myšlenku. Rozumí se, že ani „ezopovský“ jazyk, ani zběhlost čtenářstva čísti mezi řádky nechránily vždycky přívržence tohoto idejního spiknutí před pronásledováním a těžkými oběťmi. Příkladem toho může býti Ševčenko. Ale oběti nelekaly těchto zápasníků, kteří byli si vědomi toho, že kolem nich seskupuje se nové pokolení bojovníků za lepší budoucnost Ruska. Rozsáhlá rukopisná literatura kolovala ve všech pokrokových kroužcích ruských i v nejodlehlejších zákoutích. Hercen a jeho zahraniční přátelé měli četné stoupence a soudruhy v Petrohradě i v Moskvě, kteří pohlíželi k Londýnu s nejživějšími a nejupřímnějšími sympatiemi. (Dokončení.)

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Z naší nové belletrie.

Kj.— Vil. Mrštíka Obrázky (v Šimáčkově Kabinetní knihovně) patří k nejumělečtějším knihám, jež od let u nás byly napsány. Podávají řadu krátkých i delších obrazů z jižní Moravy, východně a jižně od Brna, obrazů to téměř vesměs krajinových, přírodních, kde lidé a jejich děje obyčejně nejsou než staffáží nebo rámcem, do něhož autor vkládá své nádherné obrazy, své orgie barev a zvuků. Celkový ráz knihy jest tedy výlučně popisný. Tato stránka vynikala u Mrštíka sice vždycky (Pohádka máje na př. zdá se býti psána jen k vůli skvělým líčením jarních lesů, Santa Lucia k vůli krásám Prahy), ale zde ovládla naprosto. Mrštík může opakovati o sobě známá slova Gautierova, že „jest člověkem, pro něhož existuje zevnější svět", v celém, plném jejich významu. Jest zde více malířem než básníkem, v tomto svém opojení nad směsicí barev a tónů, v níž se všemi smysly utápí a především v tom zvláštním důrazu, jejž klade na dojmy zrakové, na barvy, jejich hry a odstíny. Ve výcviku svého oka, jeho jemnosti a bystrosti nemá u nás naprosto soka. V té věci je na př. obrázek V tanci virtuosním kouskem, jemuž nenajdete rovného. Nejpestřejší směsice slovácких krojů, tedy celé škály barev a odstínů světelných, hlučící a pohybující se massy lidí, zástupy tancujících šohajů, posuňky, pohyby a tvary zachycené jedním slovem a okamžikem v celé své výraznosti — to vše kvapí a přehání se před vaším zrakem, jenž nestačí sledovati tento úžasný rej, tento opojný jásot barev, tónů a linií. Na takovýchto nejkrajnějších vrcholech Mrštíkova popisného umění pociťujete na konec jistou únavu své síly představovací. Přiznáváte si, že nejste s to, abyste svým vnitřním zrakem mohly vnikati do jemných detailů autorových obrazů a zároveň zachytiti celou tu hustou a širokou spleť dojmů jako celistvý, přehledný poetický obraz. Odnášíte si dojem malby (vlastně celé galerie po sobě kvapících maleb) a ne básně. A to proto, že autor zde hrál pouze na periferii vaší duše, na jejích smyslových tykadlech a nerozvlnil jí v hloubce jejích citů a myšlenek. Nepravím to o všech obrázcích, jen o těch, kde jde Mrštík v hohatství svého nazírání a popisu nejdále. — Stejnou jemnost vjímání ukazuje Mrštík i u ostatních druhů smyslových postřehů zvláště sluchových. Tam kde jiní přijímají dojmy v celých tlupách, neuvědomujíce se ani o nich, nechajíce je padati na dno duše, tam slyší on zvuky, cítí vůně, konstatuje jednotlivé pocity tělové, skládá ze všech těchto vjemů stupnice, akkordy a hraje jimi na strunách naší mysli virtuosní kousek, při němž cítíme súčastnění se všemi svými nervy, celým tělem. Tak na př. obrázek Léto jest pravý kabinetní kus tohoto umění. Přečtete jen několik těchto stran a zdá se vám jako byste dýchali horký vzduch letního poledne a vyvoláte si dokonalou illusi lenivých údů, touhy po koupeli atd. Jako nám v tomto případě sugge-

roval dojmy parného dne pomocí mladé dívky, s níž v mysli probíháme poli a lesem, tak i u většině ostatních obrázků jest to vždy jistá postava, jisté nitro lidské, jež slouží za prostředí mezi autorovou přírodou a čtenářem. V obrázku Když slunce zapadá, nádherné to symfonii světelných tónů oblohy, jest to vesnický velebníček, v jiném Za bílé noci šohaj čekající na svou dívku. Na dvou pouze místech přerůstají lidé a děje krajinomalbu, v obrázcích Sluky a Na jahodách; jsou to však mrzuté, nevlídné historie povrchních a všedních lidí, jež vám autor, jak se zdá, předvádí jen proto, abyste s tím větší chutí od jejich šedi vrátili se zas k plamenným, sytým barvám přírody. — O řeči, jíž provedeny jsou tyto přírodní obrazy, netřeba široce se zmiňovati — co dnes Mrštík pro českou prosu značí, jest všeobecně uznáno. Ta nepopíratelná okolnost, že Mrštík jest téměř jediným z našich prosaistů, jenž má svůj sloh, plný, široký, ne velkolepý sice, spíše dětinně žvatlavý, ale vždy bohatý, smyslný, pružný, kypící nevyčerpatelným bohatstvím obratů a slov, potvrzena jest touto knihou na novo. Tomu slohu schází snad klassická úměrnost, slovník jeho jest snad časem až příliš široký, míchající výrazy elitní s triviálními — ale ten dojem široce překypujícího, dojem pralesa nebo nejbujnější vegetace, ten zůstává vždy jeho vzácnou předností. Jen takovým slohem možno vystihnouti nevyčerpatelné bohatství života přírodního, jeho tvaru a plynulosti. Až přijde doba, kdy se o dnešní naší literatuře budou psáti kritické knihy a studie, pak bude teprve snad oceněna dokonale zásluha Mrštíkova v tomto směru a poznán význam, jaký mají pro povšechný vývoj české prosy slohové obraty, jež dnes jen chvatně pročítáme. Vzpomínáme jen jednoho: jak na příklad dovede Mrštík vyvolati živou illusi smyslového dojmu přenesením jeho do oboru jiného, dá-li na př. dojmu zrakovému přívlastek spadající do oboru sluchového a p. Tak povstávají pak obraty jako na př.: hluchá prázdnota světla, rána z ručnice setlela na polovici cestě, barvy stydly, atd. — Co se týče celkového významu Obrázků, myslím, že máme v celé naší literatuře jen jednu knihu jim podobnou, dnes již zapomínanou, totiž „Příroda a lidé“ od Jamota. Rozdíl jest však ten, že tam popisuje přírodu horlivý sice její obdivovatel, ale především znalec, umělec tedy prostřední — zde však čistý umělec, jemuž detaily přírodní nejsou tak věcnými fakty jako více barvitými, poutavými zjevy. Zůstává tedy při pouhém povrchu přírody, ale ten sám není jediným jeho polem, nýbrž onen tajuplný pás, kde se tento svět zjevů stýká a proniká — s duší lidskou. Mrštík jest zde básníkem především smyslovým, velmi málo ideovým, ale taková zdravá smyslnost názoru může býti jen předností dnes, kdy převaha mozku, intellektuelního života, jest jednou z nejtěžších moderních nemocí. Mrštík jest umělecká povaha nervově tak svěží, nezkažená, tak silné a bezprostřední vnímavosti, takové náklonosti ke všemu slunnému, barevnému, plně a bohatě žijícímu, že lze knihy jeho považovati za nejlepší reakci naproti literatuře pouhého mozku, šedých pojmů nebo nitra, které uzavřevši se před přírodou a světem, vyvolává ve tmě duchy svých mrtvých pocitů a mučí se jich pitváním.

Dojmy z přírody a společnosti od Josefa K. Šlejhara jsou první souhrnnou sbírkou prací tohoto mladého nadaného novellisty, jenž již svým dětským románem Kuře melancholik (1889) upoutal na sebe pozornost. Přítomná sbírka zabírá některé práce ještě starší, až od roku 1886, a poslední z nich psána r. 1891, takže projevuje tato kniha talent svého autora v hlavním stadiu jeho rozvojového postupu. Ona dostačí, aby dala v mysli naší vystoupiti celé umělecké fysiognomii svého původce, nepopíratelně vý-

razné a u nás svého druhu jedinou. Všecky její rysy jsou v této knize zastoupeny a naznačeny ve svém vývoji a pronikání. Šlejhar napíše snad ještě práce větší snad i umělečtější, pochybuji však, že napíše něco silnějšího a osobitějšího. Může nanejvýš pohybovati se rovně na ploše, kterou v oněch pracech zaujal, kdyby však chtěl ve svém směru ještě dále a výše, byl by nucen obětovati buď sílu svého umění nebo svých — nervů. — Šlejhar jest totiž malířem z l a a b o l e s t i. Ze života lidí zachycuje nejraději okamžiky nejsurovější vášně a bestiality, bídného hynutí, křečovitého svíjení pod ranami osudu a necitelných živlů, ze života přírody pak křivdy, které na jich nevinných tvorech páše člověk neb — příroda sama. Hluk obklopujícího jej světa vyznívá u něho v nesouzvuk, pessimism — ale ne nesouzvuk tragicky velký aneb měkce tklivý — tedy i při všem v něčem ještě poutavý neb esthetický — nýbrž v nesouzvuk skřípavý, až do kosti ryjící, působící odporem a hnusem, cukající živým, křečovitě staženým nervem. Veliké utrpení povznáší, dojemné utrpení vyluzuje slzy sladké sentimentality, ale utrpení Šlejharových lidí a zvířat odpuzuje, jest protivno, dráždí čtenáře ku hněvu a ošklivosti. A podobně i zlo jeho nepůsobí imponující silou neb grandiositou zločinnou — jest to právě naopak zlo lidí malých, zakrnělých, jednotlivé záblesky šeredného sobectví, lakoty, ukrutnosti a konečný dojem jest zde opět hnus. Abych uvedl jen některé takové zjevy z prací Šlejharových: pes, do něhož tulák obuškem zběsile bije za to, že vyžral z hrnce mléko, naražený na kůl v nejprudším úpalu slunečním, jiný tulák zalezlý v krutém mrazu do hlídací budky s umírajícím dítětem a zápasící se zuřivým psem, jejž na něho lidé štvou; mrzák, škrtící v návalu vzteku bez příčiny dívku jej ošetřující, dítě utíkající v bouři lesem před týráním otcovým a t. d. Šlejhar zná pouze dva druhy lidí: takové, z nichž šklebí se nejsurovější sobectví, vybuchující jako ukrutnost, ďábelská zlomyslnost neb lakota a upomínající přímo na dědičný živočišný původ člověka, anebo zas lidi, na něž jako úmyslně nanese něžnějších a jasnějších barev, aby docílil tím silnějšího dojmu, když tyto nevinné bytosti rdousí bída, křivda lidí nebo zloba živlů. A nejsilnějšího účinku dosahuje tam, kde nechá udeřiti všechen nesmysl řádu světového, všecko ďábelství křivdy na tvory nejnevinnější, nemající vědomí svého stavu, neschopné rozvahy a vlastní pomoci — na zvířata.

Nikde nejeví tolik soucitu a lásky k svému předmětu, jako tam, kde líčí smutný konec šťastného života v hnízdě špačkově aneb konec koně, bloudícího v zimní vichřici. Ukazuje-li tím, že má raději zvířata než lidi, jest to zjev — alespoň po stránce soucitu — psychologicky zcela vysvětlitelný a u umělců, majících citlivý smysl pro přírodu, dosti častý. Kdo vidí svět černě, vidí i na člověku především zlo, zevšeobecňuje to a vidí i v každém trpícím do jisté míry vinníka — zvíře však činí naproti tomu dojem pouhé trpné bytosti, jež nemůže páchati zlo, poněvadž je pouhým výtvorem a nástrojem zákonů přírodních, a každá křivda na něm křičí tím silněji. Umělecky jest zde ovšem nutno, aby spisovatel vložil do těla zvířecího duševní stavy lidské a toho zde užil Šlejhar, zvláště v R y z c e, vydatnou měrou. — Význačno je pro tvorbu jeho též, že působí především takovými prostředky a vyvolává takové dojmy, které se pohybují v oboru t ě l o v ý c h pocitů. Při četbě této knihy jste stále na hranici, kde stavy fysiologické splývají s duševními, ale ony mají v dojmu patrnou převahu, jsou ostřejší, palčivější, životnější. Dle toho volí již prostředky: mimo naznačené látky jest to u něho i volba ovzduší a krajiny. Jeho děje odehrávají se buď v palčivém horku

nebo v krutém mrazu, krajiny jeho jsou vyprahlé, pusté, odporné, tak jako ony děje a osoby — krátce, Šlejhar nevyhýbá se žádnému i nejodpornějšímu pocitu, jen když je intensivní. Avšak kniha ukazuje, že tato intensivita během rozvoje Šlejharova talentu celkem klesá: nejsilnější práce jsou nejstarší (Dva okamžiky, Had, Ptáče, z r. 1886) poslední dvě Chorá jabloň (1890) a Matka (1891) jsou pracovány již barvami daleko tlumenějšími a místo pocitů tělových appelují již spíše na měkkou sentimentalitu. — Sloh Šlejharův jest tvrdý, ostrý, bez hudby a vlnění. Hodí se dobře k vyvolání oněch palčivých, odporných dojmů — vždyť je známo, jak naopak na př. klassická perioda Zolova stírá dojem líčených hrůz a ošklivosti — ale všude jinde působil by začátečnicky a suše. Stylem v uměleckém slova smyslu naprosto není.

Celkem vzato, jeví kniha Šlejharova talent značně svérázný a samostatný, jemuž přísluší jedno z prvních míst v naší nejnovější belletrii. Strhuje se vzácnou odvahou roušku z oněch temných koutů světa, kde syčí hadi zloby, nenávisti a zvířecích vášní, a dovede vás na okamžik přesvědčiti, že tyto kouty jsou svět vůbec. Vyjdete však z nich opět ven, ucítíte zas hřáti slunce lásky, uslyšíte jásot radosti — a uznáte, že jste to jen byli na chvíli v kouzelném kruhu umělce, že vás upoutal obrazy, jež vysnil ve svých nejčernějších chvílích. A chcete-li mu vytýkati, že ve vás zviklal víru v dobro a člověka, že jest nesociálním, že jest misanthropem, že vidí ne to, co lidi sbližuje, nýbrž co je dělí a proti sobě štve, vzpomeňte na slova, jimiž končí obraz hladové rodiny, nechávající umírající dceru opuštěnou zmrznouti: „Co značí všecka civilisace, její pokroky a parádní zřízení, pravím, co značí všechna ta chlouba lidstva, jsou-li možny výjevy, jaké jsem právě nalezl? Co je to všechno?“ Tendence zde je patrna. I takové knihy spějí k dobru a světlu, jenže jinou cestou. —

Kritika divadelní. (Pokračování.)

Hauptmannovo umění je čiře realistické — totiž uměleckou methodou — subjektivně realistické. Na podkladě experimentálném skonstruoval a fikcí docelil věrojatný sen děvčete asi čtrnáctiletého, umučeného surovostí svého okolí, hlavně otčíma. Sen tento rozvinuje se na experimentálném podkladu karakterovosti. Autor vede si tu naprosto zkušebně a induktivně. Děvče mohutné citovosti a niterné obsažnosti upínalo se celý život k jedinému světlu, jehož mohlo ve svých poměrech dostoupit: k životu náboženskému, k lásce k jedinému člověku, který se k ní choval vlídně a laskavě: ke svému učiteli. Je napojeno cele vůní a stíny chrámovými, sny o Kristu, mrtvé matce, záhrobí. Je mystické t. j. citové a náboženské, poněvadž jak známo, mysticism nejlépe se ujímá ve vlhkých tmách strachu, zoufání, potřeby a touhy soucitu a spravedlnosti. — Sen jeho je neobyčejně jemné a bohaté psychologické arcidílo právě touto kombinací, tím stále cítěným podkladem karakterové a experimentálné kontroly, jakou dovoluje a popřává divákovi autor. Kruhy snu rozvíjejí se stále šíře: tón experimentálný z počátku převládá a bledne a vypařuje se teprve později před fikcí. Dívka vidí nejprve zuřivého otce, pak matku, pak zpívající anděly, pak anděla smrti. Druhá část je fiktivnější. Ale autor stojí tu stále na podkladu reality. Obdivuhodný je psychologický jeho koncept Krista, který přijde vysvobodit Haničku: má tvář a podobu učitele, kterého dívka miluje. Stejně jemné, delikátní a světelně pravdivé je ustrojení děvčete do nádherných šatů s motivační narážkou pohádky o Popelce, experimentální ponětí ševce, který ji vezme míru na střevíčky,

scena kajících se školáků, zpívajících u její rakve. Autor vystřehl slovem úplně duševní, mravní, představivé ovzduší děvčete na základě hotových a a pevných faktů. Introspekce niterná je tu úplná. Umění to je nesmírně graciesní, básnické, bezpečné a celé. Napsal-li Lemaître, že Hanička je dílo snadné psychologie, vyslovil se nepřesně a falešně: pravda je jen, že je to psychologie kombinovaná, obsazená a fiktivná, — ale kombinovaná z prvků reality a methodou realismu, methodou napínavou a docelující i reprodukční zároveň.

K Haničce v rakvi přichází Kristus, aby ji, trpělivou svoji nevěstu, vysvobodil a soudil jejího vraha. Je to scéna lidového evangelismu, primitivně a jímavě nanesená po stopách evangelia, citovým a vzníceným teplem asi u prostřed mezi genry Uhdeho a lidovými povídkami Tolského, kdy Kristus mezi těmito žebráky a tuláky, chudými duchem a chudými tělem, zlomí kamenné ledy surového nitra bezcitného sobce a roztaví je v záplavnou povodeň zoufání. Ona je samá sladkost a něha i samá hrůza, světlo a vážnost. Zde je vrchol snu. Co následuje, je jen rozvedení, ztišení, uspání těchto vln. Kristus pojme do náručí svoji nevěstu, aby ji odvedl do nebes. Apotheosa, při níž odříkává ve verších poněkud retorickou tirádu — která je ideovým výlupkem kusu Není to nic víc a nic méně než „rozřešení" sociální otázky. Čiře mystické a negativné ovšem, jakož vůbec celá Hanička je jen ryze představivá, citová a emoční. Proto symbolisace její t. j. právě ideovost její — nemůže býti než záporná, negativná t. j. právě citová a mystická. „Rozřešení" to je prastarý recept: odkaz na nebe. Tam dojdou spravedlnosti všichni, kterým byla upírána na zemi. Ubožáci, chudí duchem a chudí tělem, jsou šťastni: ve smrti dojdou odměny. Oni věří, oni sní. A co je život konečně? Niterná představa o něm. To je i smrt. To je vůbec každá existence. To je symbolický závěr „Haničky". Symbolický, že v tomto bodě zlomil Hauptmann posavadní (třeba i fiktivný a subjektivný) realismus t. j. právě experimentálnost a indukci svojí umělecké methody, dramatického postupu svého. Opona padá a když se zvedne po chvíli — je Hanička již mrtva — mrtva experimentálně, zjištěním lékařovým, na chudém, studeném, nečistém loži. Jaká je konkluse ideová z tohoto dramatického, faktického zjištění. Nic než že subjektivné, které promítalo se v objektivné a reálné před smrtí, realisovalo se, objektivisovalo se ve smrti. Subjektivné je tak silné, krajní a prudké, niterné je tak výlučné, že se objektivisuje ve vnějším. Život je sen. Sen je skutečnost. Sen je pravda. Nitro tvoří svět, realitu, objektivnost. To jsou ideové závěry „Haničky". Stejně jako ideový závěr Maeterlinckových dramat je naprostá neurčitost a bezúčelnost světového a každého konkretného životního organismu: život je les, kterým bloudíme my lidé bez cíle jako plaché těkavé vyděšené stíny, štvané a bičované strachem, děsem, předtuchami, příšerami chorého mozku. —

Ale toho právě si všimněte, k čemu směřuje moje demonstrace: Hauptmann v Haničce (i Maeterlinck v Maleině, Vetřelkyni, Pelléovi a Mellisandře i j.) jsou symboličtí nepřímo t. j. teprve kritikou, reflexí diváka, tím, že odvozujete si světový nebo ideový názor jich sami. Ne tedy osobami svými, psychologickým jich ustrojením a rozvinutím úsoby jich jako Ibsen třeba v „Staviteli Solnessovi" nebo před ním Shakespeare v „Hamletu" a „Bouři". Hauptmann je symbolický nepřímo a nevlastně prostředkem mysticismu — t. j. právě po stránce ideové čiře negativně. Tím, že zavedl do svojí „traumdichtung" pojem smrti a konstrukci tohoto pojmu čiře svoji a nezvyklou, neexperimentální, transcendentní, právě mystickou.

Je-li všem ostatním dramatikům smrt v dramatu pojem čistě vnější, jevový, pouze holý technický prostředek, přivodící konec dramatu, jako skrojené plátno nebo rám konec obrazu, čistě fysický jev, který měl pro ideovou stavbu dramatu jen význam podtržené účetní čáry na konci sum a cifer, — dramatických faktů a soudů — účetní formule pro mravní a ideovou bilanci, — je novým těmto dramatikům (Hauptmannovi v Haničce i Maeterlinkovi) pojmem kladným a obrazným. Zavírá-li smrt starým dramatikům nejen fakticky dějově a jevově, ale i ve sféře ideovosti a ethické soudnosti drama, — těmto novým naopak je smrt ideově otevírá. Je jim ideový argument. Ideová pointa dramatu. To je ovšem pojetí čiře kontradikční. Prostě mystické. Demonstroval jsem určitě, doufám, jak pojetí jich osob, jejich karakterové struktury přímo k tomu vede. Pojímají a vybírají si Hauptmann jako Maeterlinck pro svoje práce osoby čistě citové, emoční, mohutně, ale jednostranně vypnuté. Vnitřní nazírání, psychologická introspekce může pak vynésti jen hru a pád niterných, citových, parnatých stínů, ale žádnou ideovou pevnou dialektickou kostru, symbolisační plán ideové architektury. Analysa jich, nesmírně delikátní a pronikavá, nemůže odkrýt než kolisavé fantomy, plaché stíny v tmavých krajinách, podvědomých a němých mlhami a dešti zatopených nízkých a hluchých údolích šera. Jsou čistě citoví nebo pocitoví a obraziví, ale ne ideoví. Jich osoby karakterově a planově pathologické právě jsou záporné a nedocelené Ideový a symbolický převod jich, smysl a hodnota jich může býti důsledně jen záporná, nevlastní, roztržená, mystická. Správně a přesně mluveno nejsou to symbolisté, ale mystikové. A oba skoro výlučně realističtí mystikové (neboť není žádného odporu pojmového mezi těmito dvěma terminy).

Není se tedy proč divit, nýbrž naopak lze snadno nyní po předchozích výkladech pochopit, jak „Hanička" Hauptmannova mohla býti většinou francouzské kritiky chápána jako pouhá virtuosní, samoúčelná hra psychologická, umělecká, jako zábavná a hypotétická konstrukce širokého a dilettantního umělce, který se bavil tím, že přinutil svůj mozek představovati a cítiti associacemi, postřehy i vjemy čtrnáctiletého zbožného sirotka. Ukázal jsem, jak a až kam je pojetí to správné, a jak a odkud počíná být falešné, nechápavé a neúčtující s psychologickými i filosofickými podmínkami, danými v uměleckém díle Hauptmannově. Totiž v bodě smrti Haničiny, v epilogu, který ideově objasňuje, vlastně ideově prologuje celou „traumdichtung". Ve filosofickém ponětí, obsahové a mystické konstrukci pojmu smrti, tak nezvyklé, nové a cizí posavadním dramatikům, hromadným a společenským. Zde mluví Hauptmann filosof, Hauptmann myslitel (pojmově) a Hauptmann mystik. A mizí Hauptmann umělec a delikátní psycholog, jakým byl potud. To dobře pochopila nejlepší část německé kritiky, když ukazovala na Haničku jako na práci účelovou, ideovou, tendenční, symbolickou. Ale nedovedla pojetí své obhájiti a zdůvodniti analyticky a důsledně. Zde chtěl jsem rozepjati a vymeziti tyto oba názory a zároveň podepříti a vyjasniti je přesně a analyticky.

Napsal jsem výše, že „Hanička" je rozběhlá silně k féerii, na samém sklonu k ní. Fakt překvapující na první pohled, ale skutečný a živě cítěný již dnes: nejmladší generace více méně určitě — se změnou postupu a metody umělecké: hromadné a reálné v jedinečnou a symbolickou — tíhne k féerii. Někteří činí i přímé a výlučné pokusy o oživení a hlavně prohloubení féerie. A umělecké důvody tohoto vkusu? Leží na snadě. Nové umění zvláště podrobně a přesně chce určiti, rozložiti, vyvolati nitro svých osob. Ale nitro to, znamenitá část jeho, přímo je odvislá od vnějších přírodních

vlivů a jevů; je navázána na ně, ony mají přímý vliv na ni, zasahují v jeho určení, barví je a pronikají je. Vlivy tyto — vlivy krajiny, přírody, prostředí, ovzduší, vlivy světla, barev a vůní, vlivy půdy i vzduchu, mlh, deštů, větrů, tmy a tlících stuchlých míst — vzájemnost, reflexe jich a vztah jich k nitru nazýváme náladami. Ony tvoří vzduch, život, teplo, splynutí umělecké osoby. Osoba, karakter, člověk není dřevěný mechanismus. On je navázán na přírodu. Tento styk a tato sepjatá vzájemnost je právě život, teplo, dech jeho. Proto nové umění klade těžiště svoje do náladovosti. V moderním románě zaujímá náladovost — poměr reka k ústředí a ovzduší krajinnému, místnímu, fysickému, — část popisná, malebná a vlastně stylová — ohromné místo. A nové dramatické umění nechce nic jiného než podat také tyto styky náladové, tyto tajemné vlivy a vztahy konkretně a jedinečně. Potřebuje jich nutně k celému uměleckému vystižení psychy, její barvy, její vůně, její rosy, jejího lomu Tu nezbývá nic jiného než útočiště k féerii. Ovšem celé pojetí genru toho je tu nové a jiné. Zůstává jen slovo, pod něž je podsunut zcela nový pojem. To přirozeně povede nutně k revoluci v umění režisérském, malířském, dekoračním i kostumním. Místo strojníků a řemeslníků a banálních a nahodilých slepých tradic musí přijít tu ke slovu umělecká a ideová účelnost a determinovanost. A počátky jsou již tu. Není zde místa, abych ukazoval cesty, jimiž se chce reforma tato brát, a psychologické studie moderního diváka, které ji budou určovat. Jisto je jen tolik, že náladovost a niternost, psychismus vůbec žádá k vyvolání nejjemněji překlenuté mosty, choulostivé pavučí mosty illuse (poněvadž je navázaný styk společenský, kde divák vychází ze svého já a napodobením musí vniknouti v já druhé, jemu podstatně cizí, od něho nejčastěji nesmírně odlehlé). A u Haničky bylo patrno, jak tato illuse, tyto mosty a přechody byly hrubé, jak illusi vadily a ji rušily. Každý náraz reality — surové její hrany — je při takovémto thematě snu a vise smrtelný. Plné vyvolání vise, promítnutí duševního stavu ve vnějšek žádá tichý, teplý, vůní stojatý, magicky citlivý vzduch. A u Haničky illuse náladovosti — tato duševní atmosfera, rozestřený, po všem tekoucí olejnatý a stojatý její mrak — byla stále roztřásána, rušena, houpána a rozprašována. Byl to zejména banalně baletní nebo operetní ráz poslední scény, zbožnění a nanebevzetí malé mučednice, který dusil nás hnusem. Labužničtí diváci, kteří dovedou chutnat dogmatickou mystiku čistě umělecky a dilettantně v malbách trecentistů a quatrocentistů, Dürera nebo praerafaelistů, musí se zalívat odporem a žlučí při pohledu na koketně prázdné a pusté tváře tučných baletních andělů. —

Úlohu Haničky hrála pí. Benoniová Dumková s pěkným zdarem. Všecko záleželo na tom, aby herečka dovedla udeřit na přirozenou děckou intonaci hlasovou i posunovou. A to podařilo se pí. Dumkové. Užáslá naivnost třásla se a lámala se v jejím melosu. A nesjela, nevyklouzla nikde z hladkých a srázných kolejí.

F. X. Šalda.

(Příště ostatek.)

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. 20. srpna 1894.

(Ještě o usneseních poslanců ze dne 14. července. — Jak byla přijata. — Jsou-li ustoupením do zadu či krokem v před? — Něco o kázni ve straně. — „Ne slova ale jednání samo", poslanci Adámek a Kramář. — Sjezd katolíků jazyka českého v Brně.)

Je přirozeno, že návrhy poslanců ze dne 14. července, které předloženy budou sboru důvěrníků, staly se předmětem úvah jak v novinářstvu, tak na veřejných schůzích. Staročeský tisk, zejména „Hlas Národa", viděl v nich ústup, vystřízlivění a ovšem ihned svým nepoctivým způsobem toho využil, sám ubírajíc si tak důvěry i tam, kde měl a má posud pravdu. Voličové pak na schůzích usnesení to „vítali" — jak se konečně u nás již ani jinak nedá očekávati. I svobodomyslný tisk pustil se do diskusse, a tu je pro veliký orgán, „Národní Listy", ne právě lichotivým svědectvím, že venkovská jeho část učinila tak daleko vážněji, opravdověji a věcněji nežli on, jenž, jak jsme již minule poznamenali, přestal na dvou článcích, ve kterých pro úvodní všeobecné fráse a pro polemiku se staročeskými listy se k věci samé ani nedostal. Radikálně pokrokový tisk posuzoval jednomyslně usnesení poslanců tak, jak jsme je posoudili minule my — a zejména s důrazem připomenul, že poslanci sami, byť nepřímo, dali radikálnímu pokrokovému směru právo k vlastní činnosti, a s týmž jednomyslným důrazem vytýkal dále, že ze strany mladočeské nechtěl vystoupiti a nechce ani nyní, že trvá v ní na jejím krajním křídle.

Usnesení poslanců v jistém smyslu jsou ustoupením od minulosti, ustoupením od minulosti neurčité, nejisté, chaotické ke stanoviskům již určitějším, jistějším a celkovitějším — tedy ustoupením na p r o s p ě c h věci, ne ku škodě. Takové ustoupení může znamenati krok ku předu i tenkráte, jestliže ve skutečnosti v něčem stal se i opravdový ústup — jestliže na př. bylo dáváno dříve heslo nikdy se s vládou nesmiřovati, dokud nedá nám státního práva, a pak přece jen do usnesení dá se odstavec, naznačující podmínky smíru s vládou (i bez provedení státního práva), jestliže dříve mluvilo se o zásadní opposici a pak navrhuje se opposice parlamentní a připouští se možnost hlasovati i pro vládní předlohy a p. Onen krok ku předu spočívá právě v tom, že podobným usnesením (otázku, bude-li přijato sborem důvěrníků či ne opomíjeje) zjednává se konečně nějaká určitá, přesná zásada, čehož dříve nebývalo, — a lepší je určitost a přesnost zásad méně radikálních nežli nepřesnost, neurčitost, mnohorůznost, chaotičnost zásad všelikých — od nejradikálnějších až po prostě oportunní, jak jsme se s tím setkávali ve straně mladočeské již brzy po volbách. Poměry takové nás přirozeně rmoutily — a vidouce to jen s těží často jsme se zdrželi, abychom zřejmě nevyslovili svůj názor, že by lepší byla politika oportunní, ale p e v n á a s e r i o s n í nežli podobná t ř t i n o v á politika „zásadně opoziční". Nevyslovili jsme to proto, že jsme vždy věřili jednak ve škodu z obnovení vlády oportunismu, p o k u d b y sou-

časně nebyla sorgnisována řádná radikální strana, jednak že jsme věřili stále v nápravu oněch poměrův. Jsme pevně totiž přesvědčeni, že doba vlády oportunismu u nás se bez radikální strany naprosto neobejde. Nepředstavujeme si pod oportunismem ovšem onen dobrácký a šosácký oportunismus poslanců Riegrových. S tohoto stanoviska bychom ovšem tím více pojímali nedůvěru v politickou schopnost vůdčích kruhů ve straně mladočeské, kdyby bylo pravdou, co se o nich tvrdívá (a nejen vždy staročeským tiskem), že chtějí zavésti stranu v proudy oportunismu, a kdyby při tom současně stavěli se proti tvoření se strany radikální. Pak by se mohlo a i musilo mluviti o ústupu ne od minulosti, nýbrž o ústupu do zadu, ústupu proti vší logice naší nové politické historie.

V minulém svém rozboru usnesení poslanců opominuli jsme doteknouti se podrobněji oněch míst, jež čelí k zavedení kázně ve straně. Jsou to tato místa:

„Důstojnost a vážnost opposice vyžaduje naprostou jednotnost ve vystupování a v projevech poslanců, mužnou kázeň a bezpodmínečnou solidárnost jak poslanců, tak žurnalistiky, tak i veškerých přívrženců strany."

„Povinností poslancův i žurnalistiky svobodomyslné jest, aby interní záležitosti strany i klubů poslaneckých bez potřeby veřejně se nepřetřásaly, tím méně na základě informací neautorisovaných a nezajištěných."

„Strana svobodomyslná, jako strana lidová, pokroková a moderní vítá každé hnutí pokrokové v našem dorostu, pokud ovšem toto v každém ohledu podřizuje se programu a vedení strany svobodomyslné."

To jsou ustanovení čelící k zachování t. zv. kázně ve straně.

Při slově „kázeň" člověk si z pravidla vzpomene na poslušnost jako její pozorovatelný projev a roucho — poslušnost rozkazův a zákazův. V rodině kázeň znamená poslušnost dětí rodičů, najmě otce, ve škole poslušnost dětí učitele a p. — a ve straně politické? Jest ústřední vedení (výkonný výbor), to předpisuje, rozkazuje a zakazuje, a ostatní všickni: poslanci, žurnalistika, prostí přívrženci strany poslouchají — — — Tak se představuje na mnoze kázeň v politické straně. Obraz tento však není typickým obrazem kázně té, nýbrž jen možným obrazem jejím. Může býti zajisté kázeň ve straně, aniž je výkonný výbor jako nejvyšší orgán strany v ní vším. Může býti kázeň ve straně při co nejvolnější organisaci, může býti v ní tato v pravdě nezbytná vlastnost každé politické strany i tehda, jestliže strana není jednotna, jestliže má různé odstíny i samostatně organisované. Z toho viděti, že kázeň nezávisí na formě, kterou strana se sorganisovala. Dříve musí býti ve straně kázeň a pak teprve přijde forma — a jen tak je tato organická, nikoliv umělá. Smysl pro kázeň, cit povinnosti kázně musí býti nejdříve — není-li jich, není kázně, byť řád strany byl sebe přísnější. Stát maje po ruce dostatečnou moc, dovede přinutiti ke „státní kázni" i ty, kdož se jí vzpírají (ovšem s výminkami) — ale má-li i strana tuto donucovací moc na své příslušníky? To je začátek konce každé strany, kde kázeň musí se udržovati uměle nebo násilím a terrorem. To je znamení, že strana ztratila vnitřní podmínky existence strany, že se její původní ideály buďto přežily nebo že se na ně nečinností a lehkomyslností zapomnělo nebo že se staly suchými hesly pro velké i malé papoušky v politice.

Ano, nečinnost je také velikým ničitelem kázně. Vypěstovává jen řečníky, mluvky a frasisty a disgustuje ty, kdož jsou upřímnější a chtěli by pracovati. Jinými slovy: Kázeň předpokládá opravdovou činnost — zase viděti, odkud vlastně kázeň vyplývá, že tkví v čistě vnitřním, duchovém, mravním. Kdyby byli mladočeští předáci a poslanci méně mluvili, ale za to dělali všecko, co mluvili a co bylo potřeba, nebyla by vznikla taková nekázeň ve straně.

I na žurnalistice žádají tedy mladočeští poslanci bezpodmínečnou solidárnost, právě jako u poslanců a ostatních přívrženců strany. To je přece příliš přestřeleno — svoboda tisku, pro niž bojujeme, neznamená jen svobodu tisku od vlády a od státního dozoru. Je něco jiného, chtíti učiniti v žurnalistice konec anarchii anebo sešněrovati ji, suniformovati a učiniti ji takovým způsobem bezvýznamnou. A takovou by byla, kdyby se slova mladočeských poslanců měla vzíti do slova. Pak by musila býti zřízena pro žurnalistiku společná kancelář — a venkovské žurnalistice zbyly by jen — místní zprávy, kterými by se její jednotlivé žurnály od sebe lišily a v nichž by byly „samostatné". Zcela právem — i s osobního stanoviska i s věcného — se sebevědomější a intelligentnější žurnalistika postavila proti této bezpodmínečné solidaritě. Je to skoro nešikovnost (řekneme to upřímně) přistoupiti konečně k zavedení pořádku ve straně a vypůjčiti si k tomu vojenský řád. Ve vojsku pracují mechanicky nohy a ruce, ale v politice rozumy a srdce, a kázeň hodící se pro prvé nemůže se přenésti mechanicky pro druhé.

Podobně i na radikálním pokrokovém hnutí žádají poslanci mladočeští, aby se podřídilo v každém ohledu programu a vedení strany svobodomyslné. V tomto vojenském požadavku tkví ovšem ihned jeho bezvýznamnost i bezúspěšnost. Platí tu totéž, co bylo řečeno o žurnalistice. A ještě jedno tu padá na váhu: radikální pokrokové hnutí nepovstalo jen buďto pro odchylnost nebo pokročilost v různých otázkách, nýbrž velikou měrou i proto, že nevidělo u vedení mladočeské strany (u poslanců v i u výk. výboru) činnosti, že nevidělo, že by se u něho slova a skutky kryly, a přece že bylo přesvědčeno o potřebě pracovati, že i chtělo pracovati samo a pokud mu bylo lze, také pracovalo. A teď najednou toto pracující hnutí má se podříditi v každém ohledu vedení strany — témuž vedení, které svou bezstarostností a nečinností zavinilo tolik hříchů ve straně!

Je opravdu litovati, že mladočeští poslanci nepostavili se na nějaké vyšší stanovisko a že zejména neporozuměli, co je to kázeň strany a v čem jsou její podmínky. My, jak známe poměry ve straně, pravíme otevřeně, že takové kázně, jakou navrhují poslanci, nedocílí se již nikdy — odtud měli navrhnouti jinou, organičtější. Ne povel, ne absolutní autorita vedení strany dnes je na řadě, nýbrž domluva, dohodnutí se a rozdělení práce, práv a povinností a tím ovšem i zodpovědnosti mezi nejhlavnějšími směry ve straně!

Že se nezjednala kázeň ani v nejmenším usneseními poslanců, vysvítá na př. z jednání „Nár. L.", „Podřipana", Jonášových „Plzeňských novin" a j., kteréž nepřestaly vystupovati proti pokrokovému hnutí, ačkoli je poslanci vítají ve svých usneseních. Ano, „Podřipan" neostýchá se užívati po 14. červenci proti němu i nadávek, čehož před 14. červencem nečinil.

Ano, ne resoluce, ne slova, ale skutky, skutečnost sama budou rozhodující — napsali jsme již minule a můžeme k tomu podati dvě illustrace: Poslanci co se týče otázky dělnické, vyslovili pevnou vůli pečovati o sociální reformy atd. ... a přičiňovati se, aby myšlenka národní v kruzích dělnictva se co nejvíce upevňovala." To se díti může ovšem ne vlasteneckými epištolami dělnictvu, ale příslušným konkretním chováním našich národních stran k dělnictvu a k jeho požadavkům. Ne milost dělnictvu tím činiti bude zajisté strana svobodomyslná, když bude pečovati o sociální reformy, nýbrž prostě svou povinnost. Nuže — a nyní vizme, jakou methodou na př. posl Adámek bude pečovati o to, aby se myšlenka národní v kruzích dělnictva co nejvíce upevňovala. Na veřejné schůzi ve Vys. Mýtě (dne 5. t. m.) přihlásil se ke slovu socialista (Truhlář) a ptal se poslance, jak se zachová v otázce všeob. hlas. práva a k požadavkům dělnictva.

Posl. Adámek dříve nežli odpověděl, zeptal se řečníka, k jaké dělnické straně řečník náleží a pak teprve proslovil „vlasteneckou epištolu“, v níž znal jen prapor červenobílý, v níž vytýkal dělnictvu nedostatek vlastenectví*), v níž řekl, že „kdo není s námi, je proti nám“ a pod. Takovým způsobem poslanci by docílili ovšem jen toho, že by se dělnictvo ještě více oddělovalo a stranilo stran národních.

Na schůzi v Libštátě (dne 12. t. m.) posl. Dr. Kramář mluvil zase najednou o součinnosti se stranou staročeskou. Ale v usneseních poslanců ze dne 14. července, pro něž hlasoval i Dr. Kramář, neboť byla prý jednohlasná, čteme, že „strana (svobodomyslná) neviděla by v utvoření organisované strany konservativní v Čechách žádné vážné nebezpečí pro národ“, kdyby tato vyhověla jistým (vyjmenovaným) podmínkám. S takovou stranou bylo by možno prý i udržovati styky a smlouvati se o vzájemnou součinnost. Dnešní stranu staročeskou však za takovouto stranu konservativní pokládati nelze . . . Proto postavení národní strany svobodomyslné (k ní) zůstane nezměněno. Proč tedy Dr. Kramář mluvil tak v Libštátě? „Hlas Národa“ se jednou odsoudí všemi jako nejhanebnější list — a po druhé se článek jeho vezme za předmět řeči na veřejné schůzi; staročeská strana se prohlásí za politicky mrtvou nebo za nepřátelskou národu — a zítra se mluví o podmínkách součinnosti s ní . . To není „věcná a důstojná politika!“

Ve dnech 31. července, 1. a 2. srpna konán byl v Brně dlouho ohlašovaný „sjezd katolíků českého jazyka“. Není to upřílišeno ani není tendenční, jestliže zde napíšeme, že sjezd ten byl dobře inscenovanou hrou vyšších pánů ze šlechty a z hierarchie, k nimž z přítomných účastníků připojilo se asi jen velice málo z upřímnosti a přesvědčenosti — vždyť i část duchovenstva samého nesouhlasila s pravým účelem sjezdu: dáti základy nové politické katolické straně v zemích českých. V čele sjezdu byli i šlechtici, kteří buď neznají česky nebo špatně a kteří se prohlašují i zřejmě za Němce . . . Resoluce přijaté týkají se skoro všech oborů života (školství, literatury, sociálních otázek atd.), příklad to dobrý ostatním stranám politickým. Pořadatelé sjezdu prohlásili, že nechtějí pěstovati na sjezdě politiku, ale ta ve skutečnosti pěstuje se více a účinněji tam, kde s určitého jednotného stanoviska vysloví se požadavky týkající se skutečného života skoro ve všech jeho stránkách, nežli tam, kde se vyslovují jen všeobecná hesla. Opravdoví nebo farizejští katolíci mají zde ovšem tu výhodu, že mají právě ono určité a jednotné stanovisko (vše vyšlo a vychází od Boha a vše má k němu směřovati), kterého liberálové nemají.

Organisace zemského úřednictva.

Dnes, kdy úsilovněji se domáháme samostatnosti království českého, nebude nezajímavo podívati se na působnost naší nejvyšší samosprávné korporace, zemského výboru, a na postavení zemského úřednictva vůbec.

Prohlašujeme předem, že poměr je neutěšený. Vše, nač stěžujeme si u státního úřednictva, kvete bujně u úřednictva zemského. Hlavní vinu má zemský výbor, který vůči svému úřednictvu počíná si co nejvíce byrokraticky. Je smutným faktem, že zemský výbor přijímá za bernou minci všecky možné klepy, že bují tam u vysoké míře udavačství, a že i anonymní udání namnoze za pravdu se přijímají. Následkem toho je, že v úřednictvu zemském rozmohl se silně rod šplhavců.

*) Posl. Adámek vytýkal našim socialistům, že ve vídeňské anketě užívali češtiny jen výminečně, ač mohli mluviti česky. Takové případy známe my i mezi mladočeskými poslanci. Posl. Sehnal na př. na poslední schůzi rakouských cukrovarníků v Praze mluvil také německy, ačkoli mohl mluviti česky . . . Vyčte-li mu to posl. Adámek, až se sejdou ve Vídni?

Ještě nejlépe daří se úřednictvu konceptnímu, neboť na ně jsou páni radové a referenti odkázáni. Za to mladý úředník konceptní počíná si pánovitě proti úředníkům jiných kategorií, již v zemské službě sešedivěli. Nejhůře daří se nižšímu úřednictvu účetnímu.

I stav lékařský domáhá se marně, aby postaven byl na roveň personálu technickému, který poslední organisací tak byl povznesen.

Poslední organisací platů pomohlo se několika třídám nejvyšším, ale nejnižší kategorie zůstaly téměř nezměněny.

Organisace platů letos provedená jest:

Maršálek 8.000 zl., 8 přísedících po 3.000 zl.

A. Úřednictvo konceptní: (s kval. právn.)

1 rada,	3.000	(nové)	8 koncipisté	„ 1.400	(2 po 1.400)
2 radové	po 2.800	(dříve 2.600)	3 „	„ 1.200	(2 „ 1.200)
2 „	„ 2.600	(„ 2.400)	3 „	„ 1.000	(4 „ 1.000)
4 tajemníci	„ 2.200	(2 po 2.000)			
4 „	„ 2.000	(3 „ 1.800)			
4 „	„ 1.800	(3 „ 1.600)			

Dříve bylo o 3 koncip., 2 tajemníky a 1 radu méně.

B. Úřednictvo technické: (kvalif. technická studia)

1 stavební rada	2.800	(nové)	8 příručí	„ 1.400	(2 po 1.400)
2 vrchní inženýři	po 2.400	(2.400)	8 „	„ 1.200	(1 „ 1.200) (1 „ 1.100)
2 inženýři	„ 2.000	(1 po 2.000)			
2 „	„ 1.800	(1 „ 1.800)	5 „	„ 1.000	(1 „ 1.000)
2 „	„ 1.600	(1 „ 1.600)	5 assistentů	„ 800	(2 „ 800)

C. Účetní úřednictvo: (nejméně maturita s vyznamenáním a zkouška z účetnictví (při účtárně, pokladně a ústavech)

jednotný status:

extra statum:

1 účetní ředitel	*3.000*	(dříve 2.400)
1 ředitel pokladní	*2.700*	(„ 2.200)
1 vrchní účetní rada	2.500	(„ 2.000)
1 „ „ „	2.400	
1 kontrolor pokladny	2.200	(„ 1.800)
1 ředitel donucovací pracovny	2.000	
1 „ „ „	1.800	
1 „ „ „	1.600	

Stav konkretální:

I. kategorie:

6 míst 2.000 } nová kateg.
7 „ 1.000 }

II. kategorie:

7 míst po 1.600 — 1.400
6 míst „ 1.400 — 1.200

III. kategorie:

22 officiálů po 1.200 — 1.100
22 „ „ 1.100 — 1.000

IV. kategorie:

21 assistentů po 900 } zůstalo
20 „ „ 800 }

V. kategorie:

7 praktikantů po 500 } 400 zl.
8 „ „ 450 }

18 diurnistů s nároky na kvalifikaci na službu úřední. Průměrně uprázdní se ročně 4 místa, jest tedy nesmírně zdlouhavý postup. Jeť s „diurnisty“ v kategorie zařaděno celkem 144 míst.

D. Manipulační: (kvalifikace menší studia jakákoliv)

2 místa	po 1.500	(dříve 1.200)	2 „	„ 1.000	(dříve 900)
1 místo	„ 1.400	(„ 1.300)	5 officialů	„ 900	(„ 800)
1 „	„ 1.300	(„ 1.200)	5 „	„ 800	(„ 700)
2 příručí	„ 1.100	(„ 1.100)	5 kancelistů	„ 700	

Lékaři v ústavech

Ředitelé	po 3.000 zl.	
primární lékaři I. třídy	„ 1.800 zl.	
„ „ II. „	„ 1.600 zl.	
domácí lékaři	„ 1.200 zl.	
sekundární lékaři I. třídy	„ 600 zl.	k tomu stravu dle I. tř., svobodný byt, palivo a světlo; mimo to každý v ústavu venkovském *200* zl. ročně osobního přídavku.
„ „ II. „	„ 500 zl.	

Úřednictvo účetní nedostává za to, že musí být na venku, ničeho, ač rozhodně není nikterak příjemno být odkázán stále na ústav ku př. blázinec neb

donuc. pracovnu, odkud vzdálit se není možno pro dvojitou frekvenci, i pro noční služby inspekční. Služba v ústavech je velice zodpovědná i nebezpečná. K tomu na venku i ducha hubící, ježto není žádného osvěžení.

Stálé stýkání se týchž osob, mnohdy po kolik let — zemský výbor velice nerad vyměňuje síly, a vysýlá do ústavů vždy nejnadanější, ježto jiní by si tam nevěděli rady — nepůsobí zajisté také smířlivě, tak že v ústavech namnoze panují stálé hádky a klepy. Žádosti za přeložení zůstávají u zem. výboru nepovšímnuty, ježto nikdo nechce z Prahy od účtárny (kde je jednoduchá frekvence) na venek.

Při účetním úřadnictvu požaduje se maturita s vyznamenáním, ale jsou mezi ním i mnozí, kteří mají universitní studia. Zde se stane nejprve každý „diurnistou". Titul ten je velice nespravedlivý, neboť — zvláště v ústavech — musí „diurnista" vykonávat agendu úřednickou. „Diurnista" stane se pak (obyčejně za tři léta) praktikantem se 450 zlatými (dříve měl 400 zl.) Praktikantů je 15 a to 8 s 450 zl., 7 s 500 zl. Proč všem se nedostalo aspoň těch 500 zl., není zřejmo, když již nebylo povoleno tolik, kolik uznáno bylo za nutné k slušnějšímu živobytí, totiž 600 zl. Při tom požaduje se na úřednictvu vůbec, by co nejlépe se representovalo. Jaký pak div, že upadá do dluhů? Assistentům organisací nezlepšilo se pranic — leč že budou mít nyní pro budoucnost zdlouhavější postup. Nejvíce ovšem dostalo se nejvyšším úředníkům.

Novou organisací stalo se rozmnožení sil hlavně jen u úřednictva konceptního. U účetního úřednictva nová I. kategorie povstala tím, že je nyní méně officiálů a assistentů.

Rozhořčuje nižší úřednictvo, že ničeho nepřidáno assistentům, kteří by toho nejvíce potřebovali, neboť jak dnes věci stojí, musí býti každý téměř 10 let assistentem! A jak pozdě se ještě assistentem stane, než projde všemi stupni aspiranta a praktikanta! Co se týče kvinkvenálek mají lékaři a koncept. úř. 200 zl., účetní a manipulační 100 zl.

Nejhůře má se to s postupem. Zemský výbor sice rozeslal oběžník*), že postup bude pořádný, ale podržel tajnou kvalifikaci, ano moc její ještě velice rozšířil. Co tajná kvalifikace značí, je dosti známo. Přihází se, že ne dosti uctivý pozdrav, samostatnější nějaký projev a pod. bývá příčinou, proč kandidáta

*) Z cirkuláře toho (č. 9616 z 21. března 1894) jest hodno pozornosti následující místo:

„Jest tudíž jak v zájmu služby, tak v zájmu celého sboru úředníků naléhavou nutností, aby jen kandidáti přijímání byli, od nichž s bezpečností lze očekávati, že v každém směru vyhoví požadavkům služby. Nedává-li kandidát, jsa zaměstnán jakožto síla výpomocná neb jakožto praktikant takovéto záruky, budiž vyloučen z každého ucházení se o místo definitivní a po případě ihned propuštěn. Rovněž i definitivně ustanovení úředníci nemohou nehledě k disciplinárnímu řízení, nároku činiti na hmotné výhody neb povýšení, pakli co do schopností a služeb svých neb co do chování nevyhovují zvýšeným požadavkům

Aby zemský výbor o tom povždy měl spolehlivá data a mohl v čas učiniti potřebná opatření, nechť osobní komise sestavují a zem. výboru předkládají kvalifikační výkazy (tajné! Pozn. red.) o zřízencích zemských, kteří jich posuzování jsou podrobeni, v pravidelně se opakujících obdobích a sice ohledně diurnistů a praktikantů po uplynutí každého pololetí, ohledně ostatních zřízenců však ku konci každého roku.

Při vyplňování kvalifikačních výkazů počínejte si osobní komise s plnou svědomitostí a nestranností, avšak také s potřebnou přísností nehledíc k osobní sympatii neb antipatii a majíc na zřeteli vždy jen zájem služby.

Kandidáti, u nichž vzhledem k jejich činnosti a horlivosti není nade vší pochybnost jisto, že jsou úplně způsobilými pro místo úředníka neb pro určité místo, budtež bez podmínky odmítnuti a podle intence zem. výboru co nejdříve ze zemské služby a každého povýšení v téže úplně vyloučeni". Tím dán každý na milost i nemilost kvalifikační komisi, z jejíhož nálezu není odvolání, ani nelze se brániti, ježto nález zůstane vždy tajemstvím.

k povýšení doporučiti nelze. Nyní praktikanti (a praktikant bývá obyčejně pět let v zemské službě a jsou to lidé až i 28letí) mohou býti beze všeho ze zemské služby „vyloučeni."

Divíme se, že mladočeští referenti proti různým všemohoucím proudům, jež o služebním stavu a povyšování úřednictva u zem. výboru rozhodují, se na odpor nestaví, že nepoukáží na to, že takovéto jednání zemský výbor zajisté v očích úřednictva snižuje a ducha úřednictva demoralisuje. Ale zdá se, že i „svobodomyslní" referenti plují po proudu. Kde jedná se o prospěch úřednictva, vždy bývá dosti času.*) Organisace, jež již v lednu sněmem přijata byla, teprve po měsících byla vzata vážně na přetřes, stejně frekvenční přídavky, které byly sněmem jasně stanoveny, a jež zbývalo zemskému výboru, jakožto orgánu výkonnému, pouze k výplatě poukázati. K tomu mluví zemský výbor o celé organisaci, jež stala se jen z naléhavé nutnosti, jako o veliké „milosti", jíž úřednictvu se dostalo.**)

Úřednictva zemského je tak nepatrně, že lehko mohlo by se pro ně učiniť to, co činí různé soukromé banky pro své úřednictvo.

Služba by tím rozhodně jen získala, když povznesla by se opět na ten stupeň, na jakém byla, dokud zasedal německý zemský výbor. A to je přesvědčením všeho úřednictva, že německý zemský výbor byl vůči úřednictvu lepší, benevolentnější a byl i u českých úředníků v daleko větší vážnosti než nynější!

—β

Sociologie na ekonomickém základě.

„Ruská Mysl" v listopad. sešitě 1893 referuje o spise italského učence A. Lorie: „Hospodářské základy ústrojí společenského", vydaném r. 1893. Stručný obsah referátu jest:

V každé společnosti jsou dvě třídy, z nichž jedna nepracuje a béře důchody stále větší, druhá však mnohem četnější pracuje do únavy za bídný plat.

*) Všeliká práce zvláště reformy vždy trvají věčnost. Nejprv svolávají se ankety znalců, ty po dlouhý čas se radí, pak se celá věc nechá odpočinout. Konečně zvolí se komisse, která pracuje hodně zvolna a dlouho; na to předloží se elaborát zemsk. výboru, který několikrát ho vrátí; když konečně je dle vůle jeho upraven, zůstane ležet u zemsk. výboru. Znám sám již několik dalekosáhlých „oprav", jež když nejlépe byly zpracovány, zapadly na dobro u některého rady nebo referenta.

Vůbec na zdlouhavost zemsk. výboru je všeobecný stesk. Není také divu. Kdy má čas na př. dr. Grégr věnovati se úkolu svému, který mu jako referentu přísluší? Velká chyba u nás je, že vždy hromadí se různé funkce čestné na několik málo osob. Některá osoba má pět, šest funkcí, z nichž každá jednotlivá, kdyby měla řádně býti zastávána, vyžadovala by sama stálé a pilné práce, tak že by osoba ona jen s jedinou funkcí měla práce dost. Ale u nás setkáváme se skoro ve všech možných oborech stále s týmiž osobami. Kdyby to byli geniové, není možno, aby všemu řádně stačili! Většina referentů jest zhola odkázána na své rady a úřednictvo. Nerozumí věcem, poněvadž se jimi nemají času zabývat.

**) Poslední povyšování dělo se opět podle nové methody. Dříve děl se postup v nižších kategoriích účetního úřednictva pravidelně dle délky služby, nebyla-li zvláštní příčina, by někdo byl přeskočen. Tenkrát vzat ohled i na to, kdo má zkoušku ze státního účetnictví s vyznamenáním. Tito všichni i u assistentů bez ohledu na dobu služební přeskočili ostatní. Věc sama dala by se odůvodnit, kdyby nebylo v tom něco jiného. Každý zajisté přizná, že mnohem snáze může udělati zkoušku ten, kdo je v Praze u účtárny, má odpoledne prázdno, může po celý rok řádně navštěvovati přednášky, poslouchati výklady a při tom i seznávati, co profesor zkouší a pod. V jaké nevýhodě proti tomu však jest ten, kdo v ústavu, zvláště venkovském musí beze všech pomůcek celou látku spracovat za měsíc — takovou dostane totiž dovolenou, neboť jindy po namáhavé osmidenní práci nelze na učení ani pomyslit! Ale přes to mají zkoušky všech u zemského výboru dnes zcela stejnou cenu, ač i zkouška s vyznamenáním je mnohdy jen dílem náhody, duchapřítomnosti a pod. Ve službě zemské konečně potřeba komptability je nepatrná.

Proto není spravedlivo, když najednou zemský výbor — tvrdí se, že mělo se tím opět některému miláčkovi pomoci k rychlejšímu postupu — zásadně vyslovuje se pro zkoušku s vyznamenáním a odstrkuje ty, kteří mají již dlouhou praxi služební.

Jest toto rozdělení společnosti nevyhnutelně nutným? Plyne nezbytně z okolností, jež povstávají na vyšších stupních lidského rozvoje? Studium historie a ekonomické sociologie přesvědčilo Loriu, že rozdvojení společnosti na třídy kapitalistů a dělníků vzniklo z příčin, které v budoucnosti nutně musí býti odstraněny, ježto není ve shodě s potřebami lidské přirozenosti.

Vznik, povahu a snahy kapitalistického vlastnictví objasňuje Loria takto: Pokud země byla svobodna, t. j. pokud každý mohl ji bez překážky obdělávati, byl kapitalistický majetek úplně nemožným.. Každý zemědělec, každý vyrabitel kapitálu jest za těchto poměrů isolován, na sebe odkázán.

Je-li půda úrodná, jest jen despotická moc s to, vyrabitele ve vzájemný styk přivésti. V opačném případě výrobci ovšem nevyhnutelně se slučují buď v pouhou associaci, v níž výrobek se dělí na stejné části, nebo ve smíšenou associaci, kde výrobci kapitálu spojují se s pouhými dělníky a s nimi se dělí o výrobek. Dokud jest svobodná půda, jest vznik kapitalistického majetku nemožným; při poměrně malém počtu obyvatelstva může býti příčinou jeho vzniku jedině otroctví. Když pak plodnost půdy klesá, mění se otroctví v nevolnictví, poněvadž v této formě nevolnická práce stává se výnosnější.

Zaniknutím nevolnictví a zavedením výroby tovární vzniká nová forma associace: patron (výrobce kapitálu) a kompaňon (prostý dělník) rozdělují se o výrobek. To trvá, pokud jest svobodná půda. Ale když se vzrůstem obyvatelstva se jí nedostává, dělník může žíti jen, prodá-li svoji práci kapitalistovi. Jinými slovy, upadne v tak závislé postavení, ve kterém práce odměňuje se dle uznání kapitalisty. Kapitalistický majetek jednou vzniknuvší snaží se upevniti své trvání, a proto jest nutným tak nízký plat dělníku, aby dělník nemohl míti žádné úspory.

V dalším vývoji, dle Lorie, projeví se nevyhnutelná potřeba, aby půda byla opět svobodná, neboť výroba kapitalistická octne se v úpadku právě jako otroctví a nevolnictví, a důchod z kapitálu bude stále menší. Tehdy rozpadne se kapitalistický systém a vznikne na základě svobodné půdy associace práce, sociální rovnováha, čím představuje si Loria ukončení ekonomické organisace lidstva. V té budou nemožny usurpace a vůbec jakékoliv odstrkování, a organisace ta obejde se beze všech ochranných zařízení. Do té doby jest však ještě daleko.

Dle mínění Lorie i mravnost, i zákony, i politické systémy jsou plodem výlučně ekonomických příčin.

Rozhlédneme-li se, praví italský myslitel, po ekonomické formě, založené na svobodném majetku půdy nebo na smíšené associaci, jaké hlavní pravidlo, jaký princip mravní nalezneme pro lidské jednání v takovém ústrojí společenském? Dle Lorie bude v té formě sociální morálkou spojení takové činnosti a takých zařízení, jimž bude lze zabezpečiti společný svazek a blahobyt. K tomu není třeba žádné sankce: úplně dostačí osobní egoism nebo jakýkoliv skutek, kterým zjednává se společenská harmonie. Ve společnosti lidí svobodných a rovných (hospodářsky) každá loupež, každé násilí jevilo by se skutkem nerozumným. Pro jednotlivce bude výhodno žíti v míru s druhým, poněvadž při skutečné solidárnosti všech členů associace rozmnoží skutek dobrý osobní výhody toho, kdo jej vykoná. Budou ovšem rozdíly ve fysické síle i v duševních schopnostech jednotlivců, ale v nepoměrně menších rozměrech než v době nynější, poněvadž tyto rozdíly jsou nyní z větší části jen výsledkem kapitalistických prostředků. Těch několik lidí, silou a schopnostmi svými nad jiné vynikajících, užívati bude svých předností, aby domohli se větší mzdy, ale nebude jim možno dosíci privilegií. V této formě rozumný egoism silných bude na prospěch slabým, v něm bude zosobněna spravedlnost a nevýslovný blahobyt.

Tak bude, dle theorie Loriovy, ve smíšené associaci (svobodná půda, spolek

výrobce kapitálu s dělníky, s nimiž se o výrobek dělí). Jinak má se věc s kapitalistickou formou. Egoism radí kapitalistům, aby dělníka v odvislosti udrželi a vštípili mu myšlenky o pokoření se a poslušenství stávajícího pořádku. Jest v zájmu kapitalistů, aby egoism dělníků neprojevil se vzájemným spojením v boj za bytí, pravidelně na vymožení vyšší mzdy. I náboženské představy, myslí Loria, jsou nutným následkem kapitalistické formy podnikatelské. Změny v náboženství souvisí se změnami ekonomického systému. Vítězství protestantismu v Německu objasňuje se tím, že v severních krajích příroda žádá od člověka větší úsilí a probouzí mocněji jeho mysl.

Systémy strachu a náboženství střídají se podle mravní sankce společenského mínění, obé však jeví se vědomým nebo nevědomým výrazem egoistických zájmů hospodářsky vládnoucí třídy. Společenské blaho, spravedlnost — všecka tato slova jsou illusí: jich jediným pramenem jsou hospodářské poměry. Útrpnost a spravedlnost z počátku vycházejí z rozumně pochopeného egoismu kapitalistů, časem však těchto citů se zapomíná a užívá se jich jen na prospěch zájmův kapitalistických; jedná-li kapitalista v jistých případech spravedlivě a útrpně, zmírňuje protivy mezi vlastní třídou a třídou dělníků, a takým způsobem prodlužuje trvání kapitalismu. Samotná věda, dle mínění Lorie, přímo nebo nepřímo podporuje zájmy kapitalistů. Učenci, literáti a lidé jiných svobodných živností — nevýrobní dělníci, kteří berou podílu na přebytcích panujícího kapitalismu, slouží jeho cílům. Avšak — náboženství a morálka nestačí, aby zachránila panství třídy kapitalistů nad ohromně větší částí obyvatelstva, nad dělníky. Potom béře se na pomoc zákon. Zákona, který by chránil všech a každého, zájmy celé společnosti, ve skutečnosti není. V historii, v evoluci ekonomického systému, jsou ovšem ve skutečnosti častá porušení práv majetkových. V zákonech národa, v jeho zákonodárství zřejmě odrážejí se zájmy panující třídy kapitalistů. Národní charakter neurčuje bez podmínky zákon. Při stejných ekonomických podmínkách všude a vždy jeví se i jednotné právnické normy. Tak otroctví jest podmíněno překážkou v nakupení materiálu a ve výrobě.

Hledě na zákonodárství upravující poměr mezi podnikateli a dělníky, Loria vidí všude úporné a plné osvědčování privilegií a rozhodnou přednost dávanou majetku. Právníci — praví Loria — vždy byly zapřisáhlými nepřáteli pracovních tříd a nejhorlivějšími ochranci feudálních a kapitalistických zájmů. Zákon — jest monopolem bohatství a v chrámě Themidy není místa pro dělníka, tak končí spisovatel jednu stať svého porovnání.

Aby zákonodárství všude sloužilo zájmům panující třídy kapitalistů, nutno, aby v rukou této třídy byla státní moc. Tak, dle mínění Lorie, všude též bylo.

Kollektivnému majetku — plné ekonomické solidárnosti — odpovídá plná politická solidárnost; při majetku založeném na otroctví nastupuje ekonomický atomism, prudká srážka ekonomických zájmů, kde však je politická solidárnost, tam ustanoví se mezi svobodnými lidmi pevný svazek, a státní působnost sestává z části jich osobního bytí. Ve feudálním státě jsou ekonomické poměry sice solidární, ale politická organisace představuje krajní atomism.

Nynější parlamenty vydaly nemálo zákonů, které mají za účel povznésti blahobyt dělnických tříd. Čím vysvětluje se tento zjev? Loria vysvětluje to jedině hospodářskými příčinami. Základní příčina jest: dvojité rozdělení důchodu i moci, jedna třída vládne půdou, druhá — kapitálem, nejméně silný z nich vstupuje do spolku s představiteli nevýrobného kapitálu a počíná působit v zájmu dělnických tříd. Mají-li moc ve svých rukou zemědělci, zavádějí zákony nevýhodné pro továrníky a naopak. Loria vidí ve dvojitém rozdělení důchodu — spásu proletariatu. Vládnou-li státem kapitalisté, drží své panství cestou zákonodárství. Systém

daní, veškera vnější i vnitřní politika slouží jich účelu. Všecky poplatky upraveny jsou tak, že co nejméně jimi dotknut jest kapitalismus.

Dle Lorie vůbec všecky neekonomické formy společenského systému jeví se nutným následkem ekonomických poměrů. Zákony mohou sice usnadňovat do jistého stupně ekonomické processy, ale samostatným historickým faktorem nemohou být. Totéž možno říci o formách politického života, o mravnosti, o ideích, o ideálech. Sociálné zákony, nezbytné a neporušitelné, nutně plynou z ekonomických faktorů. Jedině přijetím tohoto stanoviska může být utvořena, praví Lorie, skutečná nauka o společnosti — sociologie.

—ř—. Technický sbor poradní pro zákonodárství o daních spotřebních při ministerstvu financí.

Při praktickém provádění ustanovení zákona o daních spotřebních, zejména pokud týče se státní kontroly, jest nezbytně potřeba podrobné znalosti všech manipulačních pochodův a technických zařízení určitého průmyslu: pivo-, liho-, cukrovarnictví a průmyslu petrolejového. Když vyskytly se zvláště důležité otázky, svolávalo ministerstvo financí ankety, složené ze zástupců vlády a průmyslu po případě i příslušného obchodu. Leč při věcech menší důležitosti rozhodovalo ministerstvo samo, jak ani jinak lze nebylo, jelikož anketu pro každé vynesení ministerské nemožno svolávati. Odtud ale stávalo se, že leckteré nařízení prováděcí narazilo v praxi průmyslu na takové obtíže, že buď průmysl nesmírně obtěžovalo a to mnohdy zbytečně, nebo že některé nařízení vůbec ani nebylo lze provésti, takže musilo býti odvoláno. Aby tomu se odpomohlo, zahájila pražská obchodní a živnostenská komora jednání v tom smyslu, že by usnesením zákonodárným zřízen byl zvláštní technický sbor poradní, jemuž by veškera příslušná nařízení, vynesení, návrhy zákonův atd. musela býti předkládána k předchozímu dobrozdání. Sbor tento skládal by se ze zástupců ministerstev financí a obchodu, z delegátův obchodních a živnostenských komor, pokud v okresu komory je zastoupeno jedno nebo druhé z jmenovaných odvětví průmyslových, a ze zástupců stávajících odborných spolků. Kromě toho mohli by ve zvláštních případech i odborní znalcové býti k poradám pozváni. Sbor sám rozpadal by se ve čtyři oddělení dle jednotlivých svrchu jmenovaných průmyslů, a jednal by v otázkách zásadních, týkajících se veškerého zákonodárství o daních spotřebních vůbec, c e l ý, jinak ale byl by svolán vždy pouze příslušný pouze odbor, běželo-li by o otázky specielně jednotlivého průmyslu se týkající. Vláda i každý člen sboru má právo podávati iniciativné návrhy. Pražská obchodní a živnostenská komora usnesla se ve své schůzi 5. března na podání příslušných petic poslanecké sněmovně a ministerstvům financí a obchodu. Spolu vyzvány ostatní komory jakož i příslušné odborné spolky, aby petici tuto podobnými podáními podporovaly.

Celá tato akce má kromě účele, k němuž přímo směřuje, další ještě význam důležitosti zásadné. Vešlo ode dávna v obyčej, že fiskus na průmyslové odvětví, podléhající dani spotřební, pohlíží již předem s nesmírnou nedůvěrou jako na defraudanta, ne-li skutkem, aspoň úmyslem, i dlužno doznati, že byly doby, kdy konečně to nedálo se tak často neoprávněně. Poradním oním sborem má se fiskus a průmysl sblížiti, má se naučiti vzájemně si důvěřovati, jedním slovem má tak zvaná „daňová morálnost" sblížením tímto býti zvýšena i ve svá práva uvedena. S druhé strany opět má onen umrtvující byrokratický formalismus, jenž drže se úzkostlivě litery, věci samé nedbá a dbáti ani nedovede, co možno přiveden k životnému pojímání svých úkolů. — Akce sama myslíme setká se s výsledkem, neboť jsou již podobná zařízení, jako státní železniční rada, celní poradní sbor a jiné a proto již jaksi je zřízení sboru prejudikováno.

Karel Kautský, ***Parlamentarismus, zákonodárství lidu a sociální demokracie.*** Stuttgart, 1893.

Ve spisku tomto o 139 str. nejedná se, jak praví spisovatel, pouze o kritiku myšlenky přímého zákonodárství lidu — s kritikou tou spojeno je zároveň zkoumání významu, jaký mají pro bojující proletariát parlamentarismus a všeob. hlasovací právo, a stanoviska, jaké má soc. demokracie k těmto institucím zaujati. Tím spis sestupuje prý na půdu praktické politiky. Spisek nečiní prý také nároků na to, aby byl theoretickým odůvodněním — nejen jako divák, nýbrž i jako účastník třídního boje proletariátu nashromáždil spisovatel své zkušenosti, na nichž staví, a ne učeným studiím, nýbrž povzbuzení boje, politického boje, jest spisek prý věnován. A to je právě chyba, že chce býti vědeckým a zároveň je agitačním. Ačkoli praví autor, že nechce se obírati námitkami anarchistů proti parlamentarismu, nicméně poukazuje proti nim, že „disciplina, tyranie většiny" je všude — i anarchisté musejí ji míti, chtějí-li něčeho dosíci. Hlavně však zabývá se kniha Rittinghausenem („Neudržitelné základy represent. systému", prvé vyd. 1852 v Bruselu) a pokouší se vyvrátiti jeho námitky proti zastupitelské soustavě a jeho vývody pro přímé zákonodárství lidu, jež Rittinghausen takto si představoval: Národ rozdělen jest na mnoho sekcí. Sekce mají zákonodárnou iniciativu. O každém návrhu rokuje se v každé sekci zvláště, jež jsou v tom navzájem suverenní. Návrh předkládá se sekcím, v podobě určité otázky, která byla sestavena po předchozích poradách sekcí a tisku, komitétem nebo sjezdem původců myšlenky, a na otázku tu se odpoví stručně, někdy pouhým Ano nebo Ne. Správně ptá se Kautský, jakým způsobem se usnesení lidu vykoná? k d o je vykoná? (Rittinghausen myslí, že komise v o b c í c h volené a kontrole lidu podrobené). Správně vytýká také šablonovitost otázek a vyřizování jich. Vznikl by tu opravdu chaos. A kdo má sestylisovati znění zákona? Dle Rittinghausena ministerstvo, nebo redakční komise . . . Kdo drží stát, když ministerstvo nemá iniciativy, kdo reguluje finance státu atd.

Rittinghausenovi odpovídati není těžko — a Kautský mu dosti odpověděl, ale neodpověděl z jediného stanoviska; brzy staví na jednotlivosti, brzy na všeobecnosti, tu je mu východiskem dějinný vývoj (názor dějinný ovšem čistě naturalistický!), tu zase zájem strany sociálně-demokratické! Tato popletená stanoviska činí knihu ještě méně cennou, a konec její potvrzuje úplně mínění, že kniha je psána na ochranu dnešní taktiky soc. demokratické strany německé proti taktice „mladých". Sociální demokraté němečtí postavili se čistě na půdu boje parlamentárního a odtud representativní systém hájí ne ovšem nešťastně. Pochod myšlenek je známý: Budoucnost patří sociálně-demokratickému proletariátu — on bude vládnouti v budoucnosti ve státě, jako kdysi vládla aristokracie a dnes vládne buržoasie. Representativní systém se svými volebními zápasy, tvořením a odlišováním stran, propagováním programů, větší menší kontrolou voličů nad poslanci, kteráž nejlepší prý může býti právě u organisovaného proletariátu (jen u tohoto také může prý býti a je nejpoctivější tisk), takže mandát dělnického poslance je de facto prý z á v a z n ý m mandátem, kontrolou soc. demokratických poslanců vlády v parlamentě a j. — se vším tím klestí proletariátu cestu v jeho dějinné úloze přeměniti dnešní polokonstituční stát ve s t á t čistě konstituční, z něho v lidový a pak socialistický. Odtud potřeba a význam všeob. hlasovacího práva a j. a škodlivost toho, kdyby myšlenky Rittinghausenovy o přímém zákonodárství a proti representativnímu systému měly se do dělnictva zanésti a je od dnešní taktiky odvrátiti.

Hlídka hospodářská a finanční.

(Potíže Plenerovy. — Oprava domovní daně. — Zkušební plavba po Labi. — Národohospodářská politika.)

Finanční ministr stahuje státovky a žene vší silou do oběhu stříbrné zlatníky a koruny. Však týž kapitalismus, pro jehož větší zisk a slávu Plener valutu upravuje, vrací neústupně stříbro státním kasám a dělá svému protektoru nemalé potíže. Všecky platy, povinné státním pokladnám, konají finančníci opět ve stříbře. Přijme-li finančník ze státní nebo jiné veřejné kassy stříbro, jež jako nucené platidlo ovšem přijati musí, a nemůže-li stříbro hned vrátiti, snaží se nejprve vyměniti si stříbrné peníze za státovky. Po případě jde k rakousko-uherské bance a vymění si stříbrné peníze za bankovky a ty pak u státní kasy vymění za státovky. Takovým způsobem vrací se zlatníky a koruny tokem do státních pokladen a oběh jich se redukuje.

To chce ministr Plener spořádati jakýmsi zákazem resp. znesnadněním výměny a státní ústřední pokladna ve Vídni vydala tedy z rozkazu finančního ministra nařízení ze dne 8. srpna t. r., dle něhož budou se papírové zlatky (státovky) vybavovati jen za stříbrné zlatníky a koruny, stříbrné zlatníky nebudou se přijímati ke proměňování a nebudou se na dále měniti bankovky rak.-uher. banky za státovky a státovky za bankovky. To je první nadělení Plenerova regulování valuty a dá se očekávati, že toto zastavené zaměňování bankovek za státovky a povstávající tím rozlišování papírových platidel bude míti i další následky rušivé a že se stříbrnému zlatníku a koruně přece do cirkulace nepomůže. Mát vynalezavý obchod proti stříbrnému zlatníku vedle důvodů obtížné přenosnosti a vedle nedůvěry v bílý kov, ve zlatníku a v koruně bez toho neplnocenný, ještě jiné námitky, jež mu státní správa jistě ochotně uzná. Tak ku př. konstatoval nedávno N. W Tagblatt nový důvod značného odporu vídeňských velkoprůmyslníků a velkého obchodu proti stříbrnému platidlu. Vídeňský továrník zasílaje nyní, kdy stahují se z oběhu státovky, jakožto týdenní mzdu dělníkům svým ku př. do Liberce stříbrné peníze, platí ze zásylky 5.000 zl. ve stříbře 10 zl. porta, kdežto za rovněž takovou zásylku v papírech (bankovkách nebo státovkách) platil jen 2 zl. Tento náklad zasílání poštou, jenž se při vyšších sumách několikanásobně stupňuje, nechtějí podnikatelé nésti a žádají, aby porto ze zasílání stříbrných peněz bylo sníženo. Stát má tedy škodou v dopravě poštovní nésti sám následky zavádění tvrdého platidla a kapitalisté mají z regulace valuty míti toliko prospěch! A nemáme nejmenší pochybnosti, že poštovní správa státní i zde povolí — v zájmu rozkvětu velkého hospodářství — a zahájí i na tomto poli protekční politiku velkého kapitálu, známou již ve výhodách refakčních.

Praví se také, že prý finanční ministr, aby odpor proti cirkulaci bílého kovu seslabil, hodlá vydávati certifikáty na stříbro. Kdo bude chtíti, může si

stříbrné peníze uložiti u veřejné pokladny a obdrží na to certifikát, jenž jsa u pokladny vyměnitelný za svoji číselnou kvotu, bude míti veřejnou důvěru, byť neměl nuceného oběhu, a bude tvořiti nový surrogát peněz. Ovšem potřebuje k tomu Plener zákon obou polovicí říše. Funkci takovou mohly by také převzíti banky a zejména i banka rakouskouherská, do jejichž passivních oborů činnosti spadá přijímání deposic drahého kovu a vydávání potvrzenek. Avšak bankám nechce se pomáhati regulujícímu ministru tam, kde nekyne bezpečný zisk a kde hrozí spíše risiko z velkého přechovávání stříbra.

Dočítáme se konečně, že Plener pracuje na reformě domovní daně činžovní a třídní. Míní prý zavésti větší „uniformitu“ zásad (!) a zároveň vyhověti přirozeným rozdílům místním. I zde podržena prý bude progresse. Myslíme, že také k tomuto novému dítku liberální vlády bude nutno chovati se co nejopatrněji a nejnedůvěřivěji, ač přiznati dlužno, že slušná náprava přespříliš vysoké daně této u nás jest neodkladna.

* * *

Ve dnech 15. až 18. července konána na Labi třetí zkušební plavba, pořádaná Labským spolkem. Cílem bylo vyšetřiti, která místa ztěžují plavbu a jak by se měly překážky odstraniti. Z Čechů súčastnil se sekretář pražské obchodní komory Dr. Fořt a inženýr Kaftan. Účastníci shledali nejen v Německu, ale i v severních Čechách velký pokrok v regulaci proudu a mnoho nových prací prohlubovacích z posledních pěti let. Neobyčejný vzrůst plavebního ruchu nalezen v Magdeburce, kteréžto město v několika posledních létech úžasně stouplo — hlavně následkem racionelního využitkování splavněného Labe. Magdeburk leží hluboko ve vnitrozemí Německa, asi třicet mil od ústí Labe a asi na polovici toku Labe od Mělníka k moři, ale kdo nyní spatří Magdeburk a jeho přístav, musí žasnouti nad ruchem tamní vodní dopravy. Magdeburk, v jehož přístavě může přezimovati 300 lodí, činí dnes dojem malého Hamburku. Také referent měl loňského roku příležitost o tom se přesvědčiti. Příklad ten a s ním i ona opět a opět konstatovaná okolnost, že Labe jest dnes nejživějším vodním prostředkem komunikačním ve střední Evropě, poučuje nás, jak vysokou důležitost může míti pro Prahu přístav Holešovický.

O potřebě národohospodářské politiky se stále víc mluví a píše. Katolický sjezd v Brně žádal pro země koruny české zřízení národní banky s právem vydávati papírové bankovky a raziti měnu. Redaktor Hrubý z Libochovic na valné hromadě Národní Jednoty Severočeské odůvodňoval naléhavou nutnost národní banky se vklady po 5 zl., jež by zakupovala nemovitosti a průmyslové podniky na českém severu. K témuž účelu navrhoval v téže schůzi p. Stránský z Liberce zřizování podniků akciových na malé akcie, dokládaje, že jenom rozumným organisováním hospodářství možno nám pokračovati. Dr. Ed. Baštýř na schůzi Národní Jednoty Pošumavské v Příbrami vykládal potřebu regulování úvěru pro české hospodářství na Pošumaví, poslanec Kramář v Libštátě prohlásil nevyhnutelnost národohospodářské práce v politických stranách („politika bez hospodářské politiky není žádnou politikou“) a ke hlasům těm druží se povšimnutí hodný článek národního hospodáře v „Hlasu Národa“, kteryžto list jest v rubrice národohospodářské lépe opatřen než „Národní Listy“ a „Politik“. Ve článku „Jak možno vhodně ukládati peníze“ právem brojí onen list proti pohodlnému ukládání peněz do spořitelen a záložen, navrhuje kupování cenných papírů, dopravních hodnot, papírů kommunálních, melioračních, priorit drah v Čechách, státních rent, tak aby stát — jak list praví — byl více dlužen svému obyvatelstvu než cizině. Jest si přáti, aby se články takové množily. Bylo by to prospěšnější než hádky o to, která politická strana má pravdu. *Čk.*

Bursovní parity.

Jest to zdánlivě nepatrná věc, na kterou tuto chceme poukázati, ale z této zdánlivě nepatrné věci dokážeme důležitou pravdu, která přispěje k vysvětlení některých podivných poměrů u nás ....

Každodenně o polednách scházejí se ve všech největších městech evropských a amerických v obrovských sálech, zvláště k tomu účelu upravených, finančníci, bankéři a spekulanti, aby tu buď nějaký cenný papír koupili nebo prodali, nebo koupili i prodali. Místnosti, ve kterých se tito lidé scházívají, nazývají se b u r s o u a výsledkem několikahodinného bursovního jednání, jehož vzezření neliší se nikterak od vzezření ostatních tržišť, jest pak k u r s o v n í l i s t, v němž bursovní úřadníci, dohodci čili s e n s a l o v é zjistili konečnou cenu čili k u r s každého cenného papíru a sice v rubrice „peníze", kolik se za něj posléze nabízelo, a v rubrice „zboží", kolik se za něj posléze žádalo. To jsou věci známé, a tuto zmínili jsme se o nich jen tak mimochodem.

Avšak kursy na jednotlivých bursách docílené jsou důležitými číslicemi a proto si je bursy každodenně navzájem telegrafují Telegramy tyto dostávají se též do denních listů politických.

P r a ž s k é časopisy přinášejí denně kursy: z bursy v í d e ň s k é, b e r l í n s k é, f r a n k f u r t s k é a p a ř í ž s k é; vídeňské listy jsou už v tom ohledu bohatší, neboť mají kromě uvedených ještě kursy h a m b u r s k é, l o n d ý n s k é, t e r s t s k é, p e š t s k é, m i l á n s k é a p e t r o h r a d s k é. Na vysvětlenou připojujeme, že telegrafické kursovní zprávy dodává novinám státní telegrafická kancelář (tak zvané „Korrespondenc-Bureau") i jest s podivením, že pražské listy nezakročí u této kanceláře, jíž měsíčně platí asi 1000 zl., o to, aby jim jako listům vídeňským dodávala také aspoň kursy terstské, pešťské, londýnské a petrohradské. Ale pro dnešek nebudeme se blíže zabývati touto věcí, přestávajíce zatím na zjištění pravdy, že pražské denní listy, zvláště české proto v tom směru zanedbávají čtenářstvo svoje, poněvadž nejsou si právě v tom směru ani dobře vědomy důležitosti oněch číslic a zhusta také důležitých potřeb u svého čtenářstva.

A nyní vezměme třeba nedělní číslo některého českého politického denníku pražského a projděme jeho kursovní zprávy; shledáme příkladně, že 31. března měla rakouská zlatá renta kurs: ve Vídni 119·60, v Berlíně 97·70, ve Frankfurtu 97·70 a v Paříži 98·65.

A l e c o p r a v í t y t o k u r s y? — Na tuto otázku dostaneme z každé bursy jinou odpověď.

I. Bursa v í d e ň s k á odpovídá nám: za 100 zl. v rakouské zlaté rentě třeba ten den dáti 119 zl. 60 kr. Kdyby však člověk toho dne koupil papír rakouské zlaté renty svědčící na 100 zl., musil by ve skutečnosti dáti za něj 121 zl. 60 kr., poněvadž dle zvyklostí (u s a n c í) vídeňské bursy třeba ještě ke kursu připočísti úrok, jejž onen papír od posledního ustřižení kuponu do dne koupě vynesl; v našem případu jest úrok 4%, poněvadž zlatá renta takový nese, a běží tu o dobu od 1. října 1893 do 31. března 1894, poněvadž kupony rak. zl. renty ustřihují se každoročně 1. dubna a 1. října; náhodou činí ta doba zrovna 6 měsíců a úrok rovná se 2 zl. — Kdybychom kupovali tutéž rentu 10. listopadu, musili bychom nahraditi úrok za říjen a 9 dní listopadových, dohromady 39 dní (měsíc počítá se po 30 dnech, den koupě a dodávky se nečítá); kdybychom koupili tutéž rentu 20. února, musili bychom nahraditi úrok za 4 měsíce a 19 dní, tudíž za 139 dní atd.).

II. Bursa berlínská odpovídá nám kursem 97·70: za 100 marek v rakouské zlaté rentě třeba ten den dáti 97 marek 70 feniků. A na naše peníze přenesli bychom tuto cenu dle následujícího řetězového vzorce:

začež je x zl. r. m.	v rak. zl. r. nom. ceny 100 zl.
když 1 zl. ve zl.	rovná se 2 markám nominálním.
když 100 marek renty	(bez úroků je za 97·70) s úroky za 99·70
a když za 100 marek dluhu	61 zl. r. m. třeba dáti v rimese.

Na burse nepočítá se však dle řetězových vzorců, nýbrž dle klíčů zvláštních, jež jsou ovšem toliko zkrácením vzorce. V našem příkladu:

Kurs berlínský + běžný úrok berlínský; součet × 2
výsledek × kursem přepočítávacím (cena německé devisy na burse vídeňské)
od výsledku odečte se vídeňský úrok a konečný výsledek jest — parita!

V našem případu:

97·70 + 2 = 99·70 × 2 = 199·4 × 61 = 121·634 — 2 = 119·63

Kurs rakouské zlaté renty 97·70 v Berlíně rovná se tudíž kursu 119·63 ve Vídni

Při té příležitosti podotýkáme, že dobře rozuměti kursům berlínským jest u nás již i proto důležito, poněvadž i rakouský i uherský finanční ministr prodávají skupinám rakouských bank rakouské renty dle kursu — berlínského! A tento třeba teprve převésti na kurs náš, vídeňský.

III. Frankfurtská bursa odpovídá kursem 97·70 stejně jako berlínská. (U rent počítají se ve Frankfurtě úroky jako v Berlíně; zcela jinak je však u akcií!) Rovná se tudíž frankfurtský kurs rakouské zlaté renty 97·70 vídeňskému 119·63.

IV. Pařížská bursa odpovídá kursem 98·65 takto: za 100 franků rakouské zlaté renty třeba ten den dáti 98 franků 65 centimů, v čemž už je také úrok zahrnut; ježto však naše renta nesvědčí na 100 fr., nýbrž na 100 zl., třeba kurs násobiti $2^1/_2$ a parita vypočte se dle tohoto klíče:

Kurs × $2^1/_2$ × kursem přepočítávacím; odečte se od výsledku vídeňský úrok.

V našem příkladu:

98·65 × 2·5 = 246·625 × 49·45 = 121·96 — 2 = 119·96

Pařížský kurs rak. zlaté renty 98·65 rovná se tudíž vídeňskému 119·96.

A teprve nyní máme náležitý přehled, že 31. března znamenala rakouská zlatá renta: ve Vídni 119·60, v Berlíně 119·63, ve Frankfurtě 119·63 a v Paříži 119·96.

Z příkladu tohoto jest ale také zjevno, jakou cenu pro širší obecenstvo mají telegrafické bursovní zprávy, jak je pražské české časopisy denní přinášejí, když prostě otiskují původní kursy z cizích burs. V tom ohledu vídeňské časopisy jsou pečlivěji pracovány, neboť vedle kursů původních přinášejí současně (některé v závorkách) parity kursů cizích, převedené na kurs vídeňský.

Snad mnohý čtenář denních listů českých postřehl již tento nedostatek našich časopisů. Ale jak jej vysvětliti? Konstatujeme prostě, že snad mnohý český žurnalista rád by v tom směru zlepšil časopis, u kterého je zaměstnán, kdyby to dovedl! A poněvadž právě odborné vzdělání českých žurnalistů nesahá tak hluboho, proto jsou české denní listy v bursovních zprávách svých tak chudé a ubohé!

Opět slovo o našich záložnách.

H. V květnovém sešitě „Rozhledů" 1893. promluvili jsme o činnosti záložen našich v r. 1891 a konstatovali jsme číselnými doklady, že záložny odcizily se pů-

vodnímu svému účelu národohospodářskému, to jest associaci drobného kapitálu tříd hospodářsky slabších v konkurenčním boji s velkovýrobou a velkokapitálem. Totéž platí o činnosti jejich r. 1892 Máme před sebou statistický výkaz záloženský za rok 1892. Míra úroková ze vkladů, již záložny platily svým věřitelům, pohybovala se r. 1892 mezi 3% až 6%, při čemž však 291 záložen, čili 73% záložen, platilo nejvýš 4½%. Naproti tomu úroková míra zápůjček hypotečných byla 4% až 9% (!), z čehož jen 16 záložen, čili jen 4% všech záložen, půjčovalo na úrok nižší než 5%. Úroková míra zápůjček směnečných byla 4¾% až 9%, z toho pouze 39 záložen, čili ani ne 10% všech záložen, půjčovalo na úrok nižší než 5½%.

Tyto číslice mluví. Což platno, že diskontní míra úroková rak.-uherské banky nepřestoupila 4%, což platno, že plná skoro parita kursu 4% zástavních listů hypoteční banky dosvědčovala, že tato míra úroková odpovídá trhu peněžnému: české některé záložny půjčovaly až na 9%! Jak veliká byla nezkušenost neb tíseň dlužníkova, jejž záložna takto mohla vykořistiti, jak nedostatečně, přes všechno tvrzení opačné, organisován jest u nás úvěr pro drobné subjekty hospodářské, když tak draze svůj výrobní kapitál musí platiti!

Ovšem záložny samy znamenitě prosperují. Jejich vlastní jmění, jež činilo r. 1878 jen 8,290.322 zl. 14 kr., skočilo za deset let r. 1888 na 14,225.444 zl. 72 kr. a r. 1892 již činí 17,586.567 zl. 19 kr. Loňský zisk záložen se rovná 8·4% (!) zúročení vlastního jmění. Zajisté zisk velice slušný, s nímž mnohá akciová společnost nemůže se měřiti.

Naše záložny podávají nový důkaz, jak každá původně dobrá myšlenka se opotřebuje a časem mění ve svůj opak. Tendence původců záložen směřovala ku hospodářské emancipaci malého živnostníka a rolníka a byla přímo namířena proti velkokapitalismu. Dnes záložny jsou mimoděk nástroji v rukou tohoto kapitalismu, ba mnohé z nich koncentrovaly v sobě již takovou záplavu kapitálu, že ve směru tom mohou směle konkurrovati s leckterou bankou. Vždyť 85 záložen spravuje každá neméně než jeden milion vkladů, z těchto pak má pět záložen přes dva miliony, čtyři mají přes tři miliony a dvě přes čtyři miliony vkladů ve své správě! Taková akkumulace kapitálu v jedněch rukou netanula zajisté zakladatelům svépomocných společenstev na mysli.

Záložny ovšem nejsou upjatými k našim potřebám karitativným i národnostným. Značné obnosy věnují ročně těmto účelům. Avšak to není správná cesta, aby na jedné straně rozdávaly to, co na druhé straně z hospodářské tísně nemajetných vrstev vyzískaly. Tím osten činěné jim výtky zištnosti nezlomí, aniž obhájí svou sociálnou prospěšnost.

Školství.

Pohledy do školství obecného.

IX.

Není částky školního zákonodárství, která by tak dlouho hýbala myslemi jako §. 24. řádu školního a vyučovacího pro obyčejné školy obecné ze dne 20. srpna 1870, jenž obsahuje prostředky disciplinární pro žactvo škol obecných. Prostředky tyto přede vším rázu vychovávacího, založeny veskrze na působení vnitrném, totiž v působení na vyvíjející se cit pro čest, jsou: pochvala, vylučujíc roční praemie; se strany druhé: výstraha, důtka, stání v řadě lavic anebo vystoupení ven z lavic, zadržení ve třídě pod náležitým dohledem (o čemž, pokud možná, mají se rodiče uvědomiti), předvolání dítěte před konferenci (v jednotřídních školách před předsedu místní školní rady), konečně vyloučení na čas ze školy, při čemž však v platnosti zůstává §. 20 ř. z. ze dne 14. května 1869, že rodiče nebo jejich zástupcové nemohou svých dětí neb opatrovanců nechati bez vyučování, na školách obecných předepsaného.

Řečený § stal se kamenem úrazu jmenovitě učitelstvu ze staré školy, které postrádajíc pohříchu skoro všeho vzdělání psychologického, podstaty vychovatelských prostředků nechápalo, nemohouc proniknouti k duševnímu životu svých chovanců, cit pro čest v nich vzbuditi a vyvíjeti, ba nemohouc v něj dokonce ani věřiti. Proto rozhodně popíralo působivost dovolených prostředků disciplinárních, zůstávajíc při metle a tělesném trestání, ač i tu znamenati bylo velikou umírněnost, prorokujíc, že osudný § bude míti neblahý účinek na mravy mládeže vůbec a na prospěch školy zvláště. A v rukou rodičů, kteří doposud §. 24 ze všeho zákonodárství školního snad nejlépe znají, stal se uzlovatým bičem na nemilého učitele, jenž nad těžkým úřadem svým byl se pozapomněl. V prvním desítiletí nových zákonů školních bylo v kruzích učitelských mnoho žalováno na nedostatečnost prostředků disciplinárních ve škole a v r. 1880 popudem učitelstva vídeňského mnohé podávány petice, by ministerstvo vyučování tělesné tresty do škol zase zavedlo. Avšak všecky snahy tyto byly marny; neboť doba trestů tělesných už minula. Počal v popředí vystupovati vychovatelský úkol školy, začalo rozuměti se Herbartovi a jeho prostředkům vychovatelským, učitelstvo mladší nabyvši lepšího vzdělání v oboru vychovatelském i vyučovatelském našlo také zalíbení v kázeňských prostředcích mravních, učitele a vychovatele jedině důstojných, zvláště když dr. Lindner a jiní vynikající paedagogové rozhodně prohlašovali, že trest tělesný je surové násilí, jemuž se jen sluha propůjčiti může a které nadobro ruší mravní poměr mezi učitelem a žákem, ano že by školy, v nichž u většiny žactva bez metly obejíti se nelze, lépe bylo zavříti. Tak proti tělesným trestům ve škole postavilo se znenáhla učitelstvo samo, alespoň valná jeho část, a hlasy žádající tužší kázně ve školách víc a více zanikaly.

Avšak za to množily se stížnosti, že mládež z moderní školy vystupující je mravů horších než bývala druhdy. Pokud žaloby ozývaly se toliko ve straně

klerikální a jejím tiskem, vykládány jako nevraživost vůči modernímu školství, v čemž zajisté mnoho bylo pravdy; neboť stará škola pod dozorem církevním v žádném směru ani přirovnati se nedá ke škole dnešní, ale když nedávno dr. Zucker vystoupil s brožurkou, v níž statisticky dokazuje, že u nás i jinde v Evropě mladistvých zločinců přibývá, kdežto v Anglii počet zločinců vůbec a mladistvých zvláště rok od roku klesá,*) počalo se v českém učitelstvu přese všecku relativnost zločinné statistiky horlivě uvažovati o příčinách neutěšeného tohoto zjevu. Rozumí se, že klerikálové opět jsou zde první, by všecko zlo připočetli na vrub nenáviděné školy nekonfesionální; není poklesku ve veřejném životě, za nějž by oni zodpovědnou neučinili školu a učitele, ač sami nejširší mají dosud pole, mládež školní a škole odrostlou mravně zušlechťovati (činí-li tak, ovšem jiná jest otázka). Nebudeme zabývati se hlasy, které v tužší kázni školní, jmenovitě v zavedení tělesných trestů do škol obecných**) vidí jistý prostředek většího umravnění mládeže. Ke cti českého učitelstva buď řečeno, že jsou to hlasy velmi ojedinělé, a že v té příčině reakce báti se netřeba. Spíše přidáme se na stranu těch, kteří mravní zlo nehledají vůbec ve škole, která poslání své dle jiných statistik nepopíratelně plní, nýbrž v naprostém u nás nedostatku ústavů pro sirotky, pro dítky od rodičův opuštěné, pro dítky rodičů mravně spustlých a pro dítky zločinné; přidáme se na stranu těch, kteří úspěchy anglické správně považují za výsledky zvláštních ústavů vychovávacích pro spustlou mládež, jichž v Anglii s dostatek, tudíž za výsledky vychování nuceného. U nás ani nepřestaly ještě všude dražby na dítky osiřelé, opuštěné a z nalezinců, které upadají takto do rukou nejhorších, a mravně klesají zástupy dětí rodičů spustlých, kteří i ke zločinům je navádějí, ať už pomlčíme o celých třídách společenských, které ku práci téměř ukovány k dětem svým od nejútlejšího mládí dohlédati nemohou, ponechávajíce všecko vychování jejich škole, společnosti a náhodě. Se vším tím moderní škola, založena na svorném působení školy s rodiči, nemá co činiti, a statistikou zjištěný počet mladistvých zločinců krýti se musí s počtem dětí, které do školy vůbec se nedostaly nebo vzhledem na mravní stav svůj tam nepatřily a tudíž prospěti nemohly.

Jen slepá nenávist přičítati by mohla positivnímu působení školy, co leží v jejím zanedbávání. Či je možno, by stačily v Čechách 3 ochranovny při hmotné i mravní bídě celých vrstev, při vzmáhajícím se moru kořalečním a prostituci? A zvláštní vychovávací ústavy tyto i u nás blahodárně působí,***) avšak je třeba, by zakládány byly nucené ústavy vychovávací pro mládež opuštěnou, zanedbanou a zločinnou nikoli nahodile, nýbrž všude, kde poměry mládeže toho vyžadují, tedy v okresích, po případě i v některých obcích. Ačkoli zákonodárství zemské palčivou otázku mravně hynoucí mládeže na dlouho odkládati nemůže, nemá-li celé společnosti lidské vzejíti škoda nenahraditelná, přece i ostatní činitelé, jichž se týče, a koho netýkalo by se dílo tak předůležité, musí přiložiti ruku k dílu, by šířilo se pravé porozumění věci v nejširších vrstvách obecenstva, by bez odkazování se jedněch na druhé, prostředků soukromých na veřejné a p. vyvolán byl zájem vše-

*) Od roku 1871 ubylo v Anglii v případech těžkých zločinů 23%, v přetěžkých 56%, a při tom přibylo obyvatelstva o 6½ mil. duší.

**) V Anglii jsou tělesné tresty ve škole připuštěny.

***) Pražská vychovatelna v Libni trvá 10 let nákladem ročně 5000 zl. od obce a 5000 zl. zemské subvence. Z roku 1892 zůstalo 52 chovanců, roku 1893 přibylo 14 hochů. Z těch bylo vydržováno 54 bezplatně, 9 za snížený plat a 3 za roční plat 240 zl.; 27 bylo Pražanů, 39 příslušníků cizích. Vůbec bylo v ústavě 14 osiřelých, 56 poloosiřelých, 24 nemanželských, 12 od rodičů rozvedených aneb odloučeně žijících a 37 dítek z normálních poměrů rodinných; 42 chovanců měl ústav v péči po propuštění; z dozoru uniklo 6 chovanců; toliko o dvou došla zpráva, že byli soudně trestáni.

obecný po nápravě, vzbuzena byla dobročinnost lidumilů na poli tak mnohoslibném a s budoucností našeho lidu úzce spojeném, kteréžto snahy i zřízení veřejná donutí, by povinnost svoji konala. Spolkům učitelským v poslední době jaksi strnulým v samých formalitách a šablonách naskytá se výborná příležitost ku drobné práci v národě, jejíž zdar bude netoliko prospěchem školy, nýbrž i vší společnosti lidské.

Dobře znajíce cenu všech ztracených a povinnosti tisku k nim, jako části lidu, za jehož práva bojovati nepřestáváme, v uzoučkém rámci těchto rozprav bedlivou věnovati chceme pozornost otázce špatně vychované mládeže a všemu, co s ní souvisí.

Bi. Vídeňská universita za posledních 5 let.

Senát vídeňské university vydává od r. 1890-91 výroční zprávu o stavu, činnosti a prostředcích university.

Pokusíme se na základě těchto zpráv podati o vídeňské universitě zprávu za posledních 5 let.

Nádherná budova vystavěná na prostoře 5.731 čtver. sáhů nákladem 7,251.905 zl. (na vnitřní výzdobu věnováno 399.817 zl), jest sídlem všech univ. úřadův a mnoha institutů; v ní umístěny jsou: knihovna, univ. síně pro tělocvik a šerm a v ní útulek našly i spolky ve 4 místnostech. Vedle toho jsou chemický a anatomický ústav ve vlastních a fysikální v najatých, účelně zařízených a upravených budovách. Mimo universitu umístěny jsou též hvězdárna, botanická zahrada s museem a ústav meteorologický.

O vnitřní výzdobu budovy stará se zvláštní stálá artistická komisse ze členů sboru professorského složená. Jejím úsilím vyzdoben bude dvůr arkadový plastickými obrazy nebo poprsími professorů na universitě působivších, postaven velký památník na novou organisaci rakouského školství r. 1848-50 provedenou a zřízen památník o dějinách university (na mramorových deskách vyryty hlavní body dějin univ., jména všech rektorů a jména znamenitých žákův university od počátku předešlého století).

Dle zprávy, jež v prvé řadě uvádí stručně personalie učitelstva a poznamenává změny během roku nastalé (nové habilitace, jmenování a vyznamenání; úmrtí s krátkou biografií a velmi podrobným výčtem spisů, zemřelým vydaných), působilo na vídeňské universitě:

Roku	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92	1892-93
professorů řádných	87	89	89	86	87
professorů mimořádných	47	46	54	49	49
docentů	153	149	150	153	160
učitelů	12	13	13	13	13
Celkem . . .	299	297	306	301	309

Z těch přednášelo v roku 1892-93:

	řádných	mimořádných	docentů	učitelů	celkem
na fakultě theol. . . .	8	1	1	—	10
na fakultě právn. . . .	14	4	20	—	38
na fakultě medic. . .	21	32	74	—	127
na fakultě filosof. . .	44	12	65	13	134

a konalo přednášek:

Roku	1888-89		1889-90		1890-91		1891-92	
Sem.	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní
Počet přednášek . . .	499	472	528	478	504	481	533	485

Bylo by zajímavo pro posouzení vědecké i učitelské činnosti jednotlivých professorův uveřejňovati u každého též práce v posledním roce ať samostatně ať v časopisech vydané, počet hodin povinných, mimořádných (zvláště publik) s označením themat, o nichž přednášeno.

Překvapujícím pro znalce poměrů na české universitě, pro vědecký ruch ovšem potěšlivým zjevem je velký počet docentů, jichž stále přibývá, — habilitovalo se během roku 1892-93 nově na fakultě medic. a právn. po 4, na filosofické 14 docentů.

Vědecké semináře, ústavy, instituty, laboratoře, kliniky univ. vídenské jsou ve zprávě velmi zevrubně vylíčeny. Dočítáme se v ní o jich zařízení, dotaci, knihovnách, podmínkách přijetí, počtu posluchačův, postupu prací, pracích vědeckých v nich vykonaných, při čemž poznamenány vědecké publikace členův ústavů jak professorův a assistentů tak posluchačův během roku vydané a podáno ocenění práce jednotlivých oddělení.

Víd. universita čítá celkem 72 vědeckých ústavů. Na právnické fakultě jsou semináře pro vědy právní (s pododděleními pro jednotlivé obory práva) a pro vědy státní (s pododděleními pro národní hospodářství, státní právo všeob. i rak. a statistiku.) Vedle těchto zřízen r. 1890 institut státovědecký, jehož úkolem je seskupení a další vzdělávání starších, samostatnějších pracovníků. Bohužel, že o něm ve zprávách z let 1891-92 a 1892-93 není bližších udajů!

Na fakultě medicinské zřízeno 34 ústavů pro jednotlivé odbory studia lékařského. Ústavy nejen že umístěny jsou buď v budově universitní nebo ve vlastních budovách účelně zařízených, že opatřeny jsou bohatými sbírkami, odbornými knihovnami, velkým vědeckým materiálem (má na př. ústav histologický 66 mikroskopů školních a 3 velké, anatomický ústav knihovnu o 3518 svazcích a bohaté museum), ale — což nejdůležitější pro možnost vědeckého postupu v jednotlivých oborech — nadány jsou všechny značnými dotacemi řádnými a mimořádnými příspěvky (některé až 2400 zl. ročně, jako ústav patologicko-anatomický) nehledě k tomu, že pro větší odbory zařízeno ústavů resp. klinik více (pro vnitřní 3, pro anatomii, chirurgii a oční po 2), nebo že zřízeny ústavy pro studium speciální.

Stejně bohatě vypraveno 34 vědeckých ústavů fakulty filosofické. Musea bohatě vypravená (mezi jiným i pro dějiny umění), semináře opatřené vybranými knihovnami a vědeckými podporami nadané, laboratoře s bohatými dotacemi (3 pro chemii) umožňují a usnadňují práci vědeckou.

Tím vším, jakož i bohatou, obsáhlou knihovnou snadno vysvětlíme si vědecký rozmach jevící se v hojném počtu nových, svěžích sil pro jednotlivé obory se hlásících, a v přirozené pro vědecký ruch zdravé, vší zkostnatělosti a všemu autoritářství odporující konkurenci.

Velmi důkladnými jsou zprávy pokud věnovány jsou univers. knihovně. Roku 1884 přesídlila do nových moderně zařízených místností nové university, kdež vykázány jí velký s hůry osvětlovaný sál pro čtenáře, zvláštní pokoj pro professory, světnice katalogů, 10 úřadoven a 4 skladiště pro knihy — vše to upraveno na 1,000.000 svazků. Spravována jest 26 silami úředními a to bibliotekářem, 2 kustody, 3 skriptory, 6 amanuensy, 5 praktikanty a 9 volontairy. Všichni jsou, vyjma 2 volontairy ještě studující a kustod se státní zkouškou prakticko-politickou, doktory filosofie. Každého 1. a 16. dne v měsíci konány jsou schůze, v nichž referuje se o nových zjevech literárních a rozhoduje se buď o okamžité jich koupi nebo odkáže se zakoupení jich na dobu pozdější. Správě po boku a jaksi nad ní stojí stálá universitní komisse knihovní skládající se z professorů jednotlivých fakult, jejímž úkolem jest zkoumati zprávu správou knihovny senátu podanou, srovnávati seznam knih, jež přibyly, s knihou přání, činiti senátu návrhy u věcech knihovny se týkajících i personalií, rozhodovati o způsobu výměny a prodeje duplik a vůbec starati se o zdokonalení knihovny.

Koncem září r. 1892 čítala knihovna 416.663 svazků. Doplňuje se jednak

koupí a to i antikvární, jednak povinnými exempláry a dary, jednak svazky ze starých zásob, rozvázáním nebo výměnou získanými.

Roku	1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
přibylo celkem svazků . .	18.084	17.320	16.222	16.394	18.711
koupí novotin	3.401	4.169	3.768	3.641	4.059
koupí antikv.	1.422	1.012	712	632	978
povinných exemplářů . . .	4.956	3.095	4.801	6.588	4.802
dary	8.132	7.110	5.325	5.446	6.451
se starých zásob	170	1.610	1.609	13	2.404
rozvázáním	3	324	12	74	7
výměnou	—	—	—	—	10
Náklad koupě	?	?	17.842	18.826	19.654
Náklad vazby zl.	?	?	?	?	4.942
Stav 30. září svazků . .	348.304	365 438	381.610	397.952	416.663

Menší vzrůst oproti ročnímu přírostku vysvětlí se vyřaděním duplikátů a svázáním několika svazků dohromady.

Pětiletý průměr přírostku činí 17.346 svazkův.

Knihovny tak bohatě vypravené přirozeně hojnou měrou se užívá a dle výkazů rozeznává se trojí užívání, vnitřní v čítárnách a vnější buď v policejním rayonu Vídně nebo zápůjčky mimo obvod tento (ústavům, bibliotékám i jednotlivcům v Rakousku i v cizině). Vedle toho prostředkuje správa knihovny sama výpůjčky vzácných spisů jmenovitě rukopisů z cizích knihoven.

V čítárně o 344 sedadlech půjčují se knihy během měsíců října až června nepřetržitě od 9. hod. ranní do 8. hod. večerní a v době od 1. července do 15. srpna a od 17. do 30. září od 9. hod. ranní do 5. hod. odpolední vyjímaje neděle a svátky. Nejsilnější bývá návštěva v zimních měsících (prvním bývá v průměrné návštěvě denní buď prosinec buď únor, v absolutním počtu buď listopad buď leden), klesá v měsících letních a nejslabší se jeví v srpnu.

Počet čtenářů a vypůjčených svazků jevil se v těchto číslech:

Roku		1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
Čtenářů	vůbec	165.606	164.148	164 682	162.604	164.049
Svazků		258.537	265.162	280.636	247.513	259.146
Čtenářů	průměrem denně	529	531	528	521	622
Svazků		826	859	899	793	978
Největší počet čtenářů		916	928	929	887	?
„ „ svazků		1495	1471	1808	1286	
Dnů návštěvy		312	312	312	312	264

Průměrná návštěva za den v měsíci za poslední 3 léta školní:

Nejsilnější									
prosinec 1889		únor 1890		prosinec 1890		únor 1891		únor 1892	
čtenářů	svazků	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků
758	1329	754	1329	732	1044	731	1046	871	1339

Nejslabší					
srpen 1890		srpen 1891		srpen 1892	
čtenářů	svazků	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků
110	193	109	229	158	271

Absolutní návštěva za měsíc za poslední 3 léta školní:

	Listopad 1889		Leden 1890		Listopad 1891	
Nejsilnější	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků
	22.744	39.887	21.103	30 915	21.646	34.325
	Srpen 1890		Srpen 1891		Srpen 1892	
Nejslabší	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků	čtenářů	svazků
	1656	2896	1645	3429	1899	3252

Co do jednotlivých oborů shledáváme, že nejpilnějšími navštěvovateli knihovny jsou filosové s theology, nejchabějšími právníci.

Účastenství dle oborů v procentech:

Roku		1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
čtenářů	filosofických	41·3	39·73	40·58	39·99	39·63
	právnických	25·3	26·84	28·55	25·13	25·61
	medicinských	33 4	33·43	25·03	34·88	34·76
svazků	filosofických	46·45	41·48	46·42	45·2	45·22
	právnických	26·9	32·08	28·55	26·7	27·1
	medicinských	26 65	26·44	25·03	28·1	27·68
na 1 čten. svazků	filosofických	1·75	1·69	1·95	1·72	1·80
	právnických	1·86	1·93	1·89	1·58	1·67
	medicinských	1·24	1·28	1 25	1·25	1·25

Příruční knihovna, v níž obsaženy jsou knihy často žádané, čítá 15.000 svazků.

V pokoji vyhraženém professorům umístěno 16 sedadel; zde vyloženo též 714 vědeckých časopisů do knihovny docházejících. Návštěva této síně pohybovala se asi v těchto číslech:

roku	1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
čtenářů	6.000	6.000	7.750	8.100	8.300
svazků	29·000	30.000	37.200	38.700	39.000

Mimo knihovnu půjčují se knihy úřadům, vědeckým ústavům, církevním korporacím, učencům a majitelům lístků knihovních.

Z knihovny propůjčeno k domácímu studiu:

Roku		1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
ve Vídni	svazků	25 693	26.772	26.860	29.186	27.569
	majit. knih lístků	1 358	1.353	1.297	1.366	1·288
mimo Vídeň	svazků	27 30	2.049	3.046	2.940	2 926
	pošt. zásylek	?	?	863	1.864	?

Z cizích knihoven půjčeno:

roku	1887 88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
svazků	2.171	105	254	170	145

Vypůjčeno celkem

roku	1887-88	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92
svazků	315.960	324.683	350.742	315.469	328.786

Vzhledem k těmto velkým číslům nebude se nám nijak zdáti velkým počet upomínek v r. 1890-91 1323 a 13 žádostí za intervenci vyšších úřadů a v r. 1891-92 1759 upomínek a žádostí za intervenci dekanatů 39, místodržitelství 17 a min. vyučování 3.

V oddílu věnovaném universitním úřadům podle výšky úředníků shledáváme příjmy a vydání kvestury, nadačního fondu, počet jednacích kusů jednotlivých úřadů a zprávy inspekce universitních budov, jejímž úkolem jest dohled k budovám universitním ve vzhledě technickém i ekonomickém. Náklad režijní a na vydržování budov činil v posledním roce 111.000 zl.

Roku	1888-89		1889-90		1890-91		1891-92		1892-93	
	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní
kolejného zaplaceno	151.000	92.182	135·384	86 571	133.416	90.095	135.579	85.922	129.940	92 285
Rigorosních a promočních tax	?		?		115.739	78.591	109.819	75.400	98.046	82.185

(Příště dokončení.)

Z naší doby.

Kronika.

T. Znáte jistě z francouzské literatury typ Francouze z jihu. Jeť oblíbena figura provengala a gascogunce a hlavně Daudet svým Numou Roumestanem a Tartarinem z Tarasconu učinil ji pověstnou. Pod teplým nebem Provence krev rychleji proudí, fantasie bujněji pracuje. Příroda přehojnými dary tu zahrnuje člověka a nenutí ho k tak namahavé práci jako na drsném severu. Proto jest Francouz z jihu méně vytrvalý, jest vrtkavý; dnes tak, zítra jinak. Tu vznítí se, je nadšen, horlí ... tu zas praští vším a nedělá nic. Jest nadaný, ale nevěřte, že o všem jest tak důkladně poučen, jak dělá. Dává se přečasto proudem svých vlastních slov unášeti, nadsazuje a mnohdy nechtě básní, lže ... Však pamatujete se na krásné řeči Daudetova ministra i na plány a velkolepé podniky pana Tartarina. K uskutečnění těch plánů, řečí a fantasií bohužel často nedochází.

Také my v Čechách máme provengaly, ale divnou hrou přírody jsou více na severu. Tak za Kralupy začíná jejich kraj a u Středohoří končí. Teplé slunko nekouzlí tu žádné bujné květeny; není tu ani olivových hájů, ani citronových květů. Sotva že stromku tu najdete a les naučí se školní děti znáti jen z obrazu. Jen širou rovinou jest ten kraj a dlouhé, blátivé silnice ho probíhají. Před sebou a za sebou uzříte jen pole, za to však *jaká* pole. Černá, žírná pole — pole řepná.

Neveselou a svou jednotvárností trudnou přírodu jenom málo osvěžuje nevysoký, holý kužel, který na všechny strany se rozhlíží. Je to Říp, k němuž pověst pojí osídlení Čech, a ta řádní rovina kolem něho, tak málo podobná krásné Provengi, toť Podřipsko.

Obyvatelé tohoto kraje však v mnohém podobají se Provengalům. Jako tito jsou *velicí ve slovech*. Řeč neplyne, jen se hrne. A nezná hrází, nedbá překážek. Co nesliboval vše pan Tartarin, když vypravoval se na honbu lví; co napovídá se toho na Podřipsku. Střízlivost neleží vůbec v naší české povaze; nejméně střízlivi, nejbujnější fantasií obdařeni jsou z Podřipska. Všichni stavíme si sobě co den mety, z nichž potom třeba polovici slevíme, nikde v Čechách se však nenastaví tolik pískových zámků, jako zde. Říká se „naše Podřipsko", „náš nejuvědomělejší kraj", „podřipský kanton", ale všechna tato hrdá slova by byla nedostatečnou chválou, kdyby se v kraji tom to *dělalo*, o čem se tam *mluví a horuje*. Podřipan, jako Provengal nadsazuje, básní. Věří v to, co povídá, ale druhý den již zapomíná a stejně přesvědčivě hájí opak. Mnoho slibuje, tak že při nejlepší vůli nemůže často své sliby splniti. Ve všem přemrštuje, rád se honosí. Nikdo neumí hráti takového bastanta a nikdo si tolik nepotrpí na „flanc". Furiant je český zámožný sedlák všude a snad proto, že na Podřipsku jsou sedláci nejzámožnější, jsou tam také největšími furianty.

Víte, jak mnoho Francouzi z jihu při svých špatných vlastnostech krásného vykonali. Co dali velikých mužů Francii, co spisovatelů, umělců i politiků. Sever

jen vládl a řídil práci. Práci samu často dělal jiřní materiál plný vzletu, pohyblivosti, nadšení a statečnosti. Z takových vlastností lze učiniti povahy dobré i špatné. Záleží jen na vlivu daného okamžiku a okolí. Jako vrtkavý jest jednotlivec v náladě, tak vrtkavá jest společnost takovýchto jednotlivců v určování svých snah, způsobu svého života.

Vrtkavost pozorujeme na Podřipsku. Předcházející generace zjednala si v politickém životě našem čestného jména. Dnešní již není taková A přece nenahmatáte nikde zrovna špatnost. Jen liknavost vidíte, negaci všeho toho, nač otcové byli hrdi, mnoho chyb; ale že by jádro bylo špatné, nemůžete říci.

V létech šedesátých bylo Podřipsko středem našeho národního života. Znamenalo národně i politicky nejvyspělejší kraj. Květnový tábor z r. 1868 byl předchůdcem deklarac a jeden z nejslavnějších českých táborů. Jsouc hospodářsky neodvislé, mohlo nejčinněji zasahovati v politický boj. A zasahovalo. Všechny snahy politické i národní docházely na Podřipsku nejživějšího ohlasu. Tam se hodně četlo, k veřejnému životu byl zájem. I v ohledu hospodářském nezůstávali za duchem doby. První rolnický cukrovar v Čechách byl na Podřipsku. — Vznětlivá mysl Podřipanů brala se zdravými proudy všenárodních zájmů. Horovali také, ale jich nadšení a vzlet nesly se k prospěchům národa. Jest-li si ve svém furiantství dupnul, dupnul si to opoziční český sedlák.

Jak vše se to v dvacetipěti letech změnilo! Jak různí se synové od svých otců. Ze studií pražských nepřinesli si pochopení pro zájmy obecné; nevrátili se se snahou ještě zvětšenou, nýbrž naopak: k veřejným věcem netečni, k politickému ruchu nevšímavi. To co zušlechťovalo otce, zmizelo a opačné vlastnosti kraje vynikly v nové síle. Zmizel sedlák-deklarant a zůstal takový, který sice dosud rád se na zásluhy otců odvolává, sám však ani rukou nehne. Ještě hrdě se bije v prsa; ještě rád se dává zváti vlastencem, ale opravdové snahy u něho není. Jeden věší na sebe drahé sukno jako loutka a chce vší mocí šatem i ductem býti na rovni pražskému lvu; jiný pořádá pitky a hostiny pro celou vesnici, ten i onen však národně neznamená nic. Jest-li kde se kmitne jiskra nové myšlenky — na Podřipsku více nezapálí. Politická uvědomělost Podřipska zmizela, jeho opositičnost jest tak nekonsekventní a slabá, jeho politické vzdělání na takovém stupni, jako v jiných zcela neprobudilých českých okresích. Ba menší jest. Chudobný český jih daleko lépe brání jazykové hranice, než bohaté Podřipsko. Staročeské Budějovice mají pro náš politický a národní zápas více smyslu, než patentovaní podřipští Mladočeši. Terezín přišel do německých rukou a kdo ví, kdy zase ho dobudeme zpět — o Třebenice jsme v tuhém zápasu. Pro Liběchov pracuje něco dolno-beřkovický odbor sev.-české jednoty; — co dělají ale jinde odbory tohoto spolku, který právě na Podřipsku měl by míti nejhorlivějších pracovníků! O Novém Strašecí čteme ve zprávě Jednoty, že na výzev její ku zřízení odboru ani neodpovědělo.

A pracuje-li se jinak? Odborů Ústřední Matice jest hojně a sbírá se, ale činnost spolků politických není žádná. Nikde se nepřednáší; jen občas si pozvou parádního řečníka. Jiné spolky jsou jenom pro pěstování švandy. I Sokol se pravidelně omezuje jen na zábavy a výlety a p. Ve všeobecný klid nepřináší ani dělnické spolky poslední dobou zakládané více ruchu. Veteránské spolky, namnoze dosud s německým velením, jsou velice četny na celém Podřipsku. Z Roudnice jdou veteráni na všeněmecký sjezd do Teplic a ve Veltruších jdou čelné ženy Podřipska, manželky svobodomyslných občanů, za kmotry ku svěcení veteránského praporu, jemuž paní kněžna Chotková byla matkou.

Jako přestalo býti Podřipsko vzorným krajem politickým, tak i v hospodářství a průmyslu zmizela všechna čilost a podnikavost. Jsou sice rolnické cukro-

vary v Lužci, Velvarech, Kralupech, Mělníku, Klobukách, ve Mšeném, ale ve většině těchto závodů jest velká část akcií v rukou německých židů (ať jen jmenujeme pp. Beniese, Portheima, Porgesa a j.). Náš „uvědomělý" Podřipan klidně prodává židům své akcie, ač by snadno mohl nalézti jiného kupce. K jakým následkům taková lehkomyslná neprozíravost vede, nejlépe ukazují Kralupy, kde budou v brzku dva židovské cukrovary, nebo Roudnice, kde jest celá židovská čtvrt a kde židé jen německy mluví a do nedávna měli německou školu. Ve Velvařích jest pokřtěný žid Krohn starostou obce.

Roudnice hlavní místo celého kantonu, byla do nedávna staročeská a bude jí hnedlinko znovu. Její starosta p. poslanec Špindler jest zosobněním metamorfosy, kterou Podřipsko prodělalo. Jest atheistou, a první čin jeho jako purkmistra byl, že vítal arcibiskupa. Když za dřívějších časů udělal totéž starší Janda ve funkci okresního starosty, trpce mu to ve svém listě vyčítal. Je to maličerná výtka, že telegrafoval týž oposiční poslanec k vysvěcení hrozánecké hráze, na níž zlatým písmem velebeny zásluhy Thunovy, ale maličkost taková nabývá významu, když považíme, jak celou svou politickou činnosti se poslanec Špindler kloní ne snad jen k oportunistům, ale již ke zpátečnickým živlům. Není to přece jen nahodilé, že je dnes p. Špindler nejoblíbenějším poslancem Hlasu Národa.

Mělník jest z těch šťastných měst, kde lidé se ještě nerozlišují ani na staro a mlado; kde žijí v rajské bezstarostnosti, nestarají se o nic, nerozčilují se ničím. Týž purkmistr, který býval Staročechem, jest dnes mladočeským; zrovna jako v Plzni. Alfou a omegou všeho rozumu jest v městě i na okrese — okresní tajemník p. Winkler. Muž, který r. 1868 oduvodňoval táborovou resoluci a který provozuje ohromný vliv, nedovede ani trochu života do mrtvého toho těla vlíti. Jeho listy, Mělničan a Pšovan, jsou nejhoršími krajinskými listy. Ani místních zpráv nemají.

Velvary nejlépe ukazují všecku liknavost Podřipska ve věcech veřejných. Nikdo tu ani prstem nehne. A šosáctví bují ví silou. A přece dalo by se očekávati nějaká činnost dle osob, které zde provozují vliv a jichž osobní kult se tu pěstí. V Novém Strašecí za Velvary ještě pokulhávají. Tam vítali touž slavobranou jeden týden Schönborna a druhý Grégra a Kounice. Smazali „arcipastýře", a zbylým na bráně „Vítej nám" zabili jednou ranou obě mouchy. V takovém Kocourkově ovšem nepřekvapí ani místostarosta Sokola, který kolportuje Kříž a Marii. Proč nezasáhne tu organisace sokolská?

Na vesnicích není to lepší než v městech. Znáte Lužec, kde odbývají se schůze politické a která co chvíli dává o sobě slyšeti. Policajta tam do ruské uniformy oblékají — takoví jsou chlapíci — ale také u nich totéž banderium jede naproti Schönbornovi a Grégrovi. Podobné zjevy přičtete ovšem oslavovací horečce, našemu fangličkářství a komediantství, ale já nevím, oč jsou horší veteráni, kteří si hrají na rakouské vlastence, než takoví banderisté, kteří kupčí pro zábavu se svým národním krojem.

Tak bylo by lze na sta příkladech dovoditi úpadek všeho smyslu pro veřejné záležitosti na Podřipsku a nedostatek veškerého politického vzdělání. Nedávno ještě prošel novinami křiklavý případ, kde v hospodářském spolku mělnickém zvolili knížete Lobkovice předsedou. Veškeru bídu hrdého kantonu nejlépe však illustruje jeho žurnalistika. Žádný z Podřipských listů není nikterak směrodatný. V poslední době povznesla se přece poněkud úroveň venkovské žurnalistiky — na Podřipsku však ne. Podřipan se změnil a tónem i noblessou slohu přiblížil „Hlasu Národa". Mělničan a Pšovan jsou ubohými mrtvolami, které se živí jen vyhláškami okresního hejtmana a soudu. V Libochovicích vycházel hrozný list. Když pak jeho oposiční redaktor se dal do služeb policie

— nastal sice obrat k lepšímu, ale na místo prázdnoty nastoupila konfuse. List má dva redaktory, jednoho v Libochovicích, druhého v Praze. Tiskne se v Táboře, a tam posílá do tiskárny každý nedbaje druhého své rukopisy. Pražský tam ukládá, co v „Národních Listech“ nechtějí, trochu cyrillomethodějské kaše, několik výpadů na nové myšlenky a základný politický názor stejný s panem Špindlerem.

Tak nežije, ale živoří politicky to uvědomělé a probudilé Podřipsko — ten rovinatý kanton — ta šedivá česká Provence. Mluví a mluví, tluče se v prsa a horuje; mnoho nadsazuje, mnoho básní; slibuje mnoho a nedělá nic. Strojí se, dobře žije a pro slávu svých otců žádá si uznání.

Smutný obraz svrchního blahobytu. Z těch úrodných řepných polí nebéře český národ ani polovinu užitku, co by mohl bráti.

Nastane kdys opět obrat k lepšímu? Jest nynější stav jen stavem přechodním? Velmi bychom si toho přáli. Nežádáme, aby na Podřipsku provozovali sport v nových myšlenkách, jako my to prý děláme, — ale aby vrátili se k těm starým, dobrým — myšlenkám svých otců!

Vidíte, jak jsme skromni ve svých přáních!

Ethické sdružení. „Společnosti pro ethickou kulturu“ v Severní Americe, Anglii a Německu spojily se na základě svých zásad a cílů v „Ethické sdružení“, jež má býti vnějším výrazem oné vnitřní souvislosti. Účelem ethických společností jest vědecké poznání mravního dobra v životě jednotlivce i společnosti a zavésti jednotu jednání v nejrůznějších oborech. Společnosti snaží se vytvořiti společnou půdu, na níž za dnešní nejdivější rozervanosti mínění, za různých systémů politicko-sociálných, náboženských i filosofických by možno bylo se dorozuměti o konkretných cílech života i konání, o povinnostech jednotlivce i společnosti, o základných otázkách sociálné reformy a mezinárodní sjednocenosti.

Sdružení má za to, že všudy naskytá se množství snah ojedinělých ve službách podobných myšlenek a tudíž že jest důležito poznati v přehledu cíle a síly těchto snah v různých kulturních zemích a je sestřediti a ku společné činnosti připraviti. I vyzývá komitét všecky, nechť jsou to jednotlivci, nechť již organisované pospolitosti, aby vešly s ním ve spojení přihlášením se buď u předsedy nebo jednatele. Za komitét jsou podepsáni: Felix Adler, předseda (New-York, 123 East 60 th St.), Wilhelm Foerster, jednatel (Berlin, S. W., Enckeplatz 3a), W. C. Coupland, (London, 7 Maitland Park Road, Haverstoch Hill), Friedrich Jodl (Král. Vinohrady), William M. Salter (Philadelphia, Pa. U. S. A. 1415 Walnut St.) *V. Hořínek.*

Škola pro poušitou ethiku. Třetí letní ročník v Plymouthu, ve státě Massachusettsu trval od 12. července do 15. srpna. O otázce dělnické jednáno bylo v 3 odděleních, věnovaných: *a*) národohospodářství, *b*) ethice, *c*) dějinám náboženství. V 1. oddělení probrán poměr národohospodářství k sociálnímu pokroku několika universitními professory. V oddělení 2. měl 12 přednášek o národohospod. ethice prof. Felix Adler, zakladatel ethických společností v Americe a předseda této letošní university letní, prof. W. Wilson tři přednášky o ethickém ideálu státu, p. William M. Salter dvě přednášky o vládě a zlovládě se zvláštním zřetelem k dělnictvu a jednu přednášku o ethickém hnutí a otázce dělnické, p. A. G. Spencer tři přednášky o poměru rodiny k dělnické otázce, rev. R. A. Holland tři přednášky o sociálním Kristu. Při ethickém oddělení konala se také konference vynikajících pedagogů o různých způsobech pedagogické činnosti k ethickému a sociálnímu pokroku. V oddělení pro dějiny náboženství vykládali pp. prof. C. H. Toy, prof. H. S. Nash, prof. W. J. Asthley

a John Graham Brooks poměr církví minulosti a přítomnosti k dělnické otázce. V neděli konány volné přednášky o velikých osobnostech náboženských a o předmětech politických dějin. *Vojt. Hořínek.*

Vypsání ceny. „Německá společnost pro ethickou kulturu“ vypisuje cenu čtyř tisíc marek na sepsání prostonárodní příruční knihy humání ethiky na vědeckém základě, kteráž by učitelům a rodičům byla návodem, dle něhož by mohli konati ethické vyučování, prosté všeho předpokládání náboženského nebo metafysického rázu. — Uchazeči o cenu tu mají podati práce své, opatřené heslem bez jména autorova, nejdéle do 1. října 1896 I. předsedovi společnosti, tajnému vládnímu radovi, prof. Dr. Foersterovi (Berlín SW., Enkeplatz 3a). Rozsudek prohlášen bude nejdéle do října 1897. *V. H.*

Denní pořádek páté meziparlamentární konference 4. 5. a 6. září v Hagu: 1. Statuty meziparlamentární konference. 2. Jednací řád meziparlamentárního výboru. 3. Mezinárodní konference k studiu prostředků zajištění míru. 4. Ochrana soukromého majetku na moři v čas války. 5. Neutralisace nových států. 6. Neutralita mořských úžin a zemských převlak. 7. Povinnosti k národnostem ve státech mnohonárodních. 8. Ochrana cizinců v právo výpovědi. 9. Přípravné práce k návrhu mezinárodního smírčího soudnictví. 10. Adresa žurnalistice. 11. Zpráva o činnosti meziparlamentárního výboru. 12. Časopis „La Conférence interparlamentaire.“

Dle úřadního seznamu meziparlamentárního výboru ze srpna 1893 sestával rakouský odbor meziparlamentární unie z 59 poslanců, mezi nimiž poslanců Čechů: Doležal. Dvořák, Herold, Kaftan, hr. Kounic, Kramář a Lang; z Moravy: Fandrlík, Helcelet, Hoch a Žáček.

K meziparlamentární konferenci v Hagu přihlásil se z českých poslanců hrabě Kounic, jenž účastnil se i konference v Bernu r 1892. Při 7. odstavci denního pořádku rozpřede se asi zajímavý i důležitý rozhovor. Bude přítomno 16 poslanců z Rumunska, kteří dojista zmíní se o utlačování Rumunů Maďary, jak stalo se i v Bernu. Jelikož pak účastní se konference 7 poslanců maďarských, povstane asi debata, kteráž možno že i hr. Kounicovi zavdá příležitost, uvésti i naši při národní před forum konference a takto rozvinouti tam celou otázku národnostní v Rakousku-Uhersku. Uherský odbor se právě ustavil a zvolil za předsedu Emericha Iranyi-ho a za jednatele Denise Pazmandyho. V dolní sněmovně anglické, čítající 571 členů, podepsalo již přes 300 členů adresu, navrhující, aby mezi Anglií a Spojenými státy americkými uzavřela se na dobu 25 roků smlouva, dle níž všechny spory budou vyřízeny smírčím soudem.

Senátu španělskému předložil člen jeho Arturo de Marcoartu motivovaný návrh, aby obchodní smlouva mezi Španělskem a Dánskem byla doplněna článkem, dle něhož by všecky spory z výkladu neb provádění této smlouvy vzniklé vyřizovány byly smírčím soudem.

Šestý mezinárodní kongres přátel míru koná se ve dnech 29. srpna až 1. září v Antverpách. Na denním pořádku budou mimo jiné následovní nejdůležitější předměty: Návrh francouzského státníka Jules Simona, aby státy dohodly se o „boží mír“ do roku 1900, dále návrh na vypracování nového práva mezinárodního a ustavení stálého smírčího soudu, otázka všeobecné propagandy myšlenky smírčí, ustanovení, týkající se zastoupení jednotlivých spolků přátel míru na kongresu a j. Úplný denní pořádek dosud neuveřejněn. —

Mezinárodní smírčí výbor v Bernu zaslal všem universitám dotazník v příčině hnutí smírčího, i bylo by zajisté zajímavo zvěděti, zda-li obdržela tento dotazník i naše česká universita, a jaké zaujala k němu stanovisko. *Vojt. Hořínek.*

Počátkové náboženství.

Podle současných pramenů vykládá *Vl. Vašátko.*

(Dokončení.)

Z prvotních, celkem jednoduchých představ o duších, které jsme nazvali animismem, vedl další krok k tak zv. fetišismu (portug. feitiço). Názvem fetišismu zahrnujeme všechny představy primitivního lidstva o sídlech duchů. Fetišismem dlouho a ještě dosud bývají zvány specialně náboženské názory kmenů afrických a bývá za nejnižší stupeň považován. Názor ten jest chybný. Předně jest fetišism dalším krokem od původního animismu a za druhé prodělali jej všichni národové světa, poněvadž jest jen nutnou další fasí vývoje lidského intellektu v náboženském tomto oboru.

Sídlo ducha zoveme fetišem.

Která jsou tato sídla? Duch zdržoval se původně patrně u svého těla. Bylo-li tělo pohřbeno, byl sídlem tím hrob (a byl ovšem také tabu). Setlelo-li tělo, anebo bylo-li hned původně spáleno*) byl tím duch uvolněn a mohl zdržovati se kdekoli. Kterýkoliv pak předmět duch sídlem si vyvolil, ten stal se fetišem. Duchové sídlili na hrobech, na stromech, v kamenech a také konečně ve zvířatech, ale původně výhradně a jen na zemi. A předmětem kultu stal se nyní tento dotyčný fetiš. Podle toho rozeznává se kult kamenů, stromů (dentrolatrie), zvířat, (zoolatrie) ale také kult hor, lesů, hájů atd. Ale vždy na pozoru míti sluší, že to není ten kámen, ten strom, to zvíře, které kultem se uctívá, nýbrž duch, který sídlí v něm. Missionáři dlouho tomu nerozuměli a myslili, kdo ví jaká je to pustá pověra klaněti se kamenům a zvířatům. V tomto osvětlení vědy moderní vidíme, že jest to pochod docela přesný a logický a logičtější než mnohé pozdější filosofické systémy a metafysiky, které také hemžily se duchy v podobě abstraktních pojmů, ale docela libovolně.

Poněvadž sídla duchů jsou tuto na zemi, nazývá se toto stadium fetišismem chthonickým čili tellurismem.

Zvláštní zmínky zasluhuje fetišismus zvířat, poněvadž dává vznik dalšímu důležitému v tomto oboru pojmu. Nejrozšířenějším zvířetem-fetišem byl had**) jiným pověrčivým fetišem byl také havran, vrána a p. Ale podle krajin mohla také jiná všechna zvířata státi se fetišem. Názvy těch fetišů nebyly

*) Rozdíl mezi pohřebováním a pálením mrtvol je buď individualný (podle národů a kmenů) anebo může se vyskytovati i u kmene téhož, když na př. v pohnutých dobách válek a s tím souvisící změnou bydla jednalo se mu o to, aby duše nezůstaly opuštěny nebo dokonce nedostaly se prostřednictvím těl do rukou nepřátel, musily býti uvolněny, aby při svých druzích a potomcích se zdržovati mohly. Toho docílilo se rychlým zničením (spálením) těla.

**) U nás posud had domácí čili had hospodáříček.

snad: duch N. N. v onom kamenu, duch N. N. ve zvířeti m, nýbrž přímo jen kámen ten a ten, vlk, had, lev a p. V dalším vývoji, který tuto anticipujeme, vznikaly duchy kmenové, kteří také za praotce kmene byli považováni. Ježto však obyčejně kmen považoval sebe za lidstvo vůbec, byl takový duch kmenový zároveň prvým člověkem. Tento duch mohl míti sídlo ve zvířeti některém i bylo dle toho i zvíře ono zkráceně jmenováno praotcem a původcem kmene. To jest druhá věc, která pro pozdější doby tvořila velkou a nevysvětlitelnou záhadu: jak tomu rozuměti, když divoši prohlašovali svým praotcem havrana, vlka, „velkého zajíce" a p.? My zase vidíme, že lidské myšlení i tu bylo čistě logické. Takové zvíře-fetiš má pak ve vědě naší ustálený termin totem. Totem Římanů byla na př. vlčice (ač pozdější báje tomu samy nerozuměly a snažily se o všeliké jiné „přirozené" výklady). Takové totemy měli zvláště četné staří Egypťané, kde každý kmen a krajina měla jiného (krokodil, kočka, apis, šakal, brouk skarabeus atd.)

U četných národů z pochopitelných příčin stala se velkým fetišem matka země. A zajisté zvlášť pravdivě tato za prapůvod všech bytostí považována. Že jest rodu ženského vykládá se tím, že zřízení matriarchatu považuje se za starší než patriarchat. Teprve patriarchat utvořil duchy-bohy rodu mužského a zjednal jim pro doby pozdější a to již na vždy rozhodnou převahu. Byl-li matriarchat původně všeobecný čili jen individualní, není posud zjištěno; pravděpodobnost všeobecnosti je veliká a analogie četné. Tolik jisto, že spadá na malé výminky v dobu předhistorickou, a v bájesloví jen sporé stopy zanechal.*)

Od fetišismu chthonického vede další vývoj k uranismu t. j. promítání sídel bohů na výšiny nebeské. Přechod ten není posud úplně vysvětlen a v jednotlivostech obsahuje ještě mnohé záhady. V historii náboženských představ má však velkou úlohu, neboť vyskytuje se zvláště tam, kde národ nějaký s fetišismem chthonickým podmaněn byl od vzdělanějšího národa, jenž již k uranismu byl dospěl. Z těchto konfliktů pak datuje se rozdělení duchů na nebeské a pozemní, tak vzniká olymp i hades, nebe a podsvětí. A jakmile rozdíl ten jednou byl vznikl, může se snadno v podobě dualismu nebe a pekla, duchů dobrých a zlých, bohů světla a temna atd. rozšiřovati a ujímati dále.**)

Nepatrný krok vede od fetišismu k idolatrii. Stačí jen neurčitý předmět fetišový nepatrnou stopou lidské ruky označiti, aby z fetiše stal se idol; neboť idol jest fetiš, který má na sobě známky činnosti ruky lidské. Jako fetiš nebyl sám duchem, není jím ani idol. Také není naprosto idol snad nějakým zobrazením představy ducha (v původním a vlastním slova smyslu), nýbrž jest právě jen zase sídlo ducha. Byl-li na př. strom nějaký fetišem, musil býti ctěn a respektován nejen od lidí, kteří třeba nedaleko něho bydleli a tudíž jej bezprostředně znali, nýbrž i od cizích lidí,

*) U Slovanů na př. Zlatá bába.

Známou představu Matky-pany vysvětluje Véron tím, že děj rození a co mu předcházelo primitivní člověk nespojoval ještě v kausalný nexus i považoval rození za cosi samovolného a spontanního. Výklad však jeho, kterým Matku-Zemi spojuje s představou úrodnosti přírody je pochybený tím, že matriarchatní chthonický fetišism nemůže býti tak pozdní, aby naše vysoká abstraktní představa o úrodné a plodné přírodě vůbec nějak mohla působiti. Výklad tento sám je pozdní, jest to racionalistický výklad ex post, třeba již v bájích starých mythologií byl obsažen.

**) A zase jako pozdní, racionalistické a naprosto libovolné i umělé označiti třeba mythologické výklady jakoby protiva dne a noci, zimy a jara atd. dala vznik dualistickým takovým představám.

kteří z neznalosti lehko mohli by se proti duchu v něm sídlícímu dopustiti nějakého úrazu. Nezbývalo ničeho, než strom ten náležitě poznačiti a to třeba s několika stran, aby náležitě byl odevšád viděn.

Původní smysl idolu jeví se zvláště tam, kde idol postaven jest na hrob a není nikterak považovati jej tu za památku na zesnulého, nýbrž zase za sídlo ducha.*)

Idoly, které anthropomorficky podoby bohů zobrazují a právě jen „obrazy" jich jsou, jsou výplodem již vysokého stupně civilisace, kdy jen kult trval jako památka dob a názorů minulých, jinak však systémy mythologické již byly v rozkvětu. Doba ta ovšem netýká se našeho oboru o počátcích náboženství.

Parallelně s vývojem kultu a částečně pod jeho vlivem jde také vývoj představ duchů a změna poměru člověka k nim.

Změny tyto jsou v nejužší souvislosti s dočasným socialním a hospodářským utvářením života člověka primitivního a pokud jsou tu záhady, jsou právě odtud, že nedosti přesně známe tento život společenský. Duchem stal se původně po smrti člověk každý a lze proto mluviti na nejnižším stupni života primitivního člověka (pokud vůbec dovoluje věda o něm mluviti) o animismu individualním. Kult, byl-li již vůbec, byl také teprv velmi nedokonalý a takový duch neměl následkem toho sám dlouhého života. Jinak jest, postoupíme-li od individua k rodině. Zemřelí členové rodiny nepřestávali býti členy jejími a pozůstalí byli tu potomky. Tak nutně změnil se kult duchů v kult předků. Byl-li kult původně jen egoistický, maje účelem chrániti před duchem povahy zlé, přistupoval na tomto stupni jako pohnutka kultu, již jakýsi cit svazku rodinného. Mnohem více tedy byli tu potomci vázáni, aby zachovali kult svých původců, než za onoho animismu individualního. Tím zároveň zabezpečeno bylo existenci ducha mnohem delší trvání, zvláště když tento již za tělesného živobytí svého staral se, aby si hojným počtem potomků po smrti kult zabezpečil. Zároveň se tím poměr člověka k duchům poněkud, řekli bychom zjemňoval. Duchové nebyli tu již bezvýminečně nepřízniví a člověk nemusil je jen negativně odvraceti od nepřízně, nýbrž mohl také positivně všelijakých prospěchů od nich se dožadovati. Že by mu to takový duch jen tak pro nic za nic udělal, ovšem nepřipadlo na mysl primitivnímu člověku. Pro něho smysl měla jen zásada něco za něco. Proto jen tehdy od ducha svého něco očekávati mohl a skutečně očekával, když svědomitě mu plnil svůj povinný kult. Poměr člověka k duchům měl na tomto stupni ráz smlouvy**), jejíž podmínky obě strany stejně plniti byly zavázány. Nějaké zvláštní uctivosti nebo lásky tu nebylo a to tím méně, čím více duch své rodinné povahy se vzdaloval. Proto i když někteří duchové postoupili na bohy, ano právě tehdy člověk nicméně dovedl jim zlořečiti a zbavením kultu se jim pomstíti, neučinili-li jemu po vůli. Tu a tam však člověk své duchy i podváděl.

Jakýmsi slovným výrazem této smlouvy je modlitba. Primitivní má vždy dva zvláštní rysy: 1. účelem jejím je vždy jen prospěch nějaký hmotný. 2. duchu, k němuž je řízena, ukazuje se, že i v jeho prospěchu jest zase vyplnění toho, oč se žádá!

Větší, menší počet rodin spojuje se za různými účely ve větší celky

*) My sice takových názorů o pomnících a sochách, jež na hrobech svých zemřelých stavíme, nemáme, ale přece na ony hroby chodíme se modliti a „obětujeme" jim tam květiny a světla, jakoby tu zvláště byli přítomni.

**) Viz četné ty smlouvy s „Hospodinem" ve Starém Zákoně.

pod jedním náčelníkem. Jednotlivé kmeny tvoří pak národy a státy. V rodině bylo individuum slabším prvkem a ve státě jsou těmito pro celek méně významnými prvky rodiny a kmeny. Původní plný svůj význam ztrácelo individuum v rodině a svůj plný individualní význam ztrácela rodina zase ve větším útvaru státním. Tytéž poměry nastaly v říši duchů. Prvotní rovnost tu ustoupila nerovnosti, neboť i mezi duchy nastal zápas o větší nebo menší platnost. Duch rodinný měl pro rodinu svou a své potomky platnost neobmezenou. V celku státním měl duch jen takovou platnost, jakou mu rodina sama svou váhou ve státě dovedla zjednati. Tak stal se z individualního animismu a kultu předků nyní animismus kollektivný. Když nyní považíme, že podle váhy ducha řídil se i kult a duch, čím všeobecnější měl význam, tím všeobecnějšímu kultu se těšil, pochopíme, že cesta duchů k bohům nebyla nijak náboženská, nýbrž výlučně socialní. Duchové rodinní vedle toho trvali, ale význam jejich omezoval se právě jen na rodinu a kult jich byl skrovný a nepatrný, kdežto nádhernému kultu duchů vysokých celý národ přispíval.*)

Zvláště pak duch náčelníka, jak se samo sebou rozumí, byl daleko vyšším a důležitějším, než duch kteréhokoli poddaného. Trval-li kmen delší dobu a dokonce vzrůstal šťastnými výboji a podniky válečnými, vznikla časem řada předků, která kmenu svým stářím a počtem dodávala váhy. Nejstarší a původní duch kmenový, jenž již po mnoho let o svůj kmen se staral a ustálenému již i bohatému kultu se těšil stal se bohem,**) pův. „velkým duchem.“

Časem přibyli bohové jiní jemu podřízení, nižší, ale mohlo se také státi, že on sám vytlačen byl velkým duchem jiným, zvláště tehdy, kdy kmen jiným mocnějším byl podroben, jenž měl své velké duchy kmenové. Vznik polytheismu jest patrný a příroda, která hemžila se dříve velkým počtem duchů, stávala se nyní rejdištěm organisované (podle vlastního společenského zřízení) ústavy bohů. Polytheism můžeme děliti na chthonický a uranický, ale nesmí se zapomínati, že všecka tato náboženská stadice nepodávala nijakých systémů.

Soustavy nebylo naprosto žádné, vše bylo jen rozptýlený a atomistický animism, fetišism. Teprve na stanovisku výše zmíněném děl se přechod v organisovanou říši duchů-bohů, s nímž ruku v ruce jde vývoj intelligence lidské, která nyní i zjevy přírodní organisovati počíná. Člověk, pro něhož původně jen nahodilé, jej úzce se týkající zjevy přírodní měly jakýsi význam, počíná všímati si zjevů stálých, opakujících se, vůbec všedních. Počínají se oddělovati přírodní udalosti pravidelné od nepravidelných (na pohled), ony nabývají váhy v mysli lidské proti těmto. Tak počíná tvořiti se monotheism od prvotního hrubého až k našemu abstraktnímu, filosofickému, který však v náboženství lidském nezůstal čist, nýbrž zároveň s nesčetnými stopami starých představ a ideí a hlavně kultem se smísil. K tomu přibyl rozdíl mezi přirozeným a nadpřirozeným a jako druhdy duchové pozemští v uranismu do říše nebeské putovali, tak nyní všeliké náboženské ideje stěhovaly se do světa „nadpřirozeného“ a odtud zjevením vysvětlován jich původ.

*) Tyto poměry dosud přesně zachovány v Číně.

**) Přes všecky vnější zdánlivé podobnosti a analogie dlužno celý tento pochod přísně a naprosto lišiti od enhémerismu, který není animistický, nýbrž čistě mythologický. Vzpomínka na osobnost tuto trvala již dávno a naprosto se vytratila beze vší stopy.

Všecky ty dalekosáhlé změny v podobě téměř nezměněné však přetrval kult.

Kult vůbec již ani nevyvíjel se s animismem v polytheism, zůstal stejný at bytost, které sloužil, byla jakákoliv. Měnil se jen v zevnějším útvaru svém, t. j. byl-li chudší nebo vzácnější, individualný či všeobecný. Ale základní jeho ideje trvaly. Tak stal se kult pomníkem myšlenek a dob dávno minulých ano přibyl mu v historii náboženství nový velký význam. Nejcivilisovanější národové starověcí Indové, Egypťané, Řekové, Římané, prožívše všecka zmíněná stadia utvořili bohaté systémy mythologické. Zdrojem jich byly jednak anthropomorfisované zjevy přírodní ale hlavně racionalistické výklady zachovaného kultu různých bohů, jehož prvotní původ a význam již dávno zůstal zapomenut.

Do mythologie i do fetišismu a idolatrie zasahá anthromorfism, o němž ještě několik slov. V jaké podobě animism duši nebo ducha si představoval, nevíme, ale záhy asi nebyla jeho podoba příliš rozdílna od lidské. Podoba nebožtíkova utkvěla v paměti a zjevila-li se ve snu nebo vidění, byla zajisté většinou (t. j. pokud paměť jeho volnou fantasií nebyla pozměněna) vždy táž. Můžeme tedy za to míti, že animism záhy přijal formu anthropomorfismu. Vidíme také, že původ anthropomorfismu, není nijaké zvláštní fantasie a jest zvláštní pojem ten vlastně úplně zbytečným a mohl by k omylům vésti, kdyby se stanoviti chtělo zvláštní stadium v historii náboženství, stadium anthropomorfismu par exellence.

Když již slovo zavedeno užíváme ho také my. Anthropomorfism velmi byl různý podle stupně animismu, na němž lid utkvěl. Odtud rozdíly ve vypodobení bohů egyptských, řeckých, indických. Kdežto fantastičnost indická neznala nijakých mezí, mysl řecká ustavila se na realismu přijavši úplnou podobu lidskou. Bohové egyptští zvířecími svými hlavami zřejmě označují fetišistický zvířecký svůj původ. U Řeků však fetiši, zvířata stali se pouhým symbolem jako n. p. zvířata našich evangelistů nebo ptačí symbol našeho ducha sv. Jsou to jen specialní příklady všeobecného pochodu, kterým neporozuměné již (ev. umělecky provedené) fetiše a nesrozumitelné výkony kultové stávají se v pozdějším vývoji symboly vůbec. Hojnost příkladů takových symbolů mají i obřady církve naší.

Z takových četných prvků skládají se soustavy mythologické, nelze v nich však hledati prvotní náboženské záchvěvy mysli lidské, nýbrž naopak ony ukončují staletou historii jejich vývoje. Mysl lidu však utkvěla na stanovisku svého kultu a umělé polytheistické i monotheistické soustavy byly pro ni více méně nesrozumitelnými bájemi. Lid nespatřoval v nich více, než co právě byly: umělé výtvory básníků.

Tak vyrůstají z prvotného nepatrného animismu všecka světová náboženství s bohatým ba nádherným kultem a tajemnými obřady. V nevyspělém a dětském mozku primitivního člověka dřímají ohromné filosoficko-náboženské soustavy budoucí a tkví celý náš nadpřirozený svět v přirozených a logických pochodech intellektu lidského.

O úkolech lidové strany na Moravě.

(Dokončení.)

Literatura, věda a umění.

—*ff*— O úkolu literatury na Moravě přemýšlelo se už za prvotního úsvitu našeho probuzení a odtud s velkými časovými přestávkami věc ta objevovala se v časopisech. Šlo o založení belletristického listu, jehož potřeba pro vychování a vzdělání moravského lidu byla od počátku toho století patrna. Praktické výsledky byly ovšem velmi skrovné. Časopisy jeden po druhém zacházely po krátkém trvání nedostatkem odběratelstva i spisovatelstva. V tomto nedostatku časopisectva a v chudobě myšlenkové vůbec dlužno hledati hlavní příčinu neúspěchu politického a opozdilého vývoje národního na Moravě. Lid musil se naučiti česky číst než naučil se česky myslit a dokud se nenaučil myslit, nemohl mluvit a tím méně jednat. Začalo se s kalendářem a odtud teprve časem postoupilo se r. 1878 k časopisu, O b z o r u, který maje půdu připravenu, mohl při skrovných svých požadavcích tíseň našich veřejných poměrů přetrvati a se udržeti. Duchovenstvu podařilo se vyhověti jak tak duševním potřebám moravského lidu, a odtud rostoucí jeho vliv nejen na lid sám, nýbrž i na intelligenci. Tím způsobem jalo se duchovenstvo určovati směr smýšlení na Moravě a tím i veřejný život vůbec. Na straně laické nebylo protiváhy. Vůdcové političtí o pole literární ani nezavadili a ti mužové, jimž duševní stránka lidu moravského ležela na srdci, přiklonili se k pracovníkům z duchovenstva, až se mezi nimi někteří úplně ztratili stavše se nevědomky zákopníky směrů nelidových, zpátečnických.

Osvěžením politického a národního ruchu na Moravě ke konci let osmdesátých nastalo i uvolnění myšlenkové a tím vzbuzen jistý ruch i na poli literárním a vědeckém. Bohužel bylo ze starší doby málo, nač navázati mohl nový volnější proud a bylo třeba život literární, novým poměrům a potřebám přiměřený, budovati skoro ze základů. Jistý zdravý proud v mor. literární kritice, kladoucí váhu na vystihování života a jeho potřeb, už od let 70tých mohl raziti cestu i lepší produkci na poli literárním. Ale tato moravská kritika neměla literárních vzorů, aby mohla utvořiti moravskou literární školu, vyhovující potřebám lidu i duchu doby, a právě když mohla domoci se rozhodujícího vlivu na vytvoření myšlenkového světa u nás, se odmlčela nebo přešla ve služby docela jiné. Jen ruch lidovědný, probuzený hlavně prof. Havelkou a drem. Wanklem počátkem let osmdesátých, a hnutí slovanské, podnícené památkou 1000letého úmrtí sv. Methoděje, vykazovalo i produkci literární a vědecké vyšší cesty.

Nedostatek tvořivých talentů v literatuře, které by byly mohly platiti za výraz tvůrčí umělecké síly, spočívající v moravském lidu, a spolu impo-

novati v Čechách, hlavně v Praze, kde se na Moravu shlíželo s nedůvěrou a na mnoze i s pohrdáním hlavně k vůli nepříznivé literární kritice, která stíhala plody pražské, byl ode dávna nápadný. Moravský literární dorost vyrůstal pod vlivem dvojího ovzduší; jednak byli to posluchači pražské university, kteří zastávali směry panující školy lumírovské a měli jen skrovné styky s myšlenkovým životem na Moravě nebo přímo naň nepříznivě hleděli, jednak chovanci bohosloveckých seminářů a částečně i odchovanci učitelských ústavů, podléhající vlivům domácím a dbající též více tradicí země. Stránka dějinná, která v literární tvorbě v Čechách měla ode dávna vynikající místo a mohla pro vychování a národní a politické uvědomění i na Moravě mnoho dobrého způsobiti, opomíjena až na skrovné výjimky úplně. Celkem nebylo uvědomělé školy, která by byla měla přesně vytčený cíl a svoje zvláštní přesvědčení. Nebylo jednotlivce, na jehož bedrech přirozené literární hnutí moravské by se bylo povzneslo k směrodajnému významu pro určení smýšlení naší veřejnosti, ba moravská literární obec nezmohla se na dlouho ani na jakési středisko, ba pohřešovala i svého listu. Brněnský Obzor této potřebě nevyhovoval, protože řízen jsa knězem nebyl volnějšímu myšlení příznivý.

Pravou událostí bylo pro vývoj literární na Moravě založení časopisu „Nivy“ v Brně, jenž skupil kolem sebe některá jména význačnější z doby dřívější a hleděl vychovati vlastní dorost literární. Za dobu čtyřletého trvání může se list vykázati slušnou řadou v českém literárním světě proslulých jmen. On vedle života venkovského poprve obrátil zřetel k životu v městech a zejména v Brně s jeho zkažeností, požitkářstvím a duchaprázdnou domýšlivostí. V něm poprve shledali jsme líčení života dělnického, dosud namnoze neznámého, s celou jeho pravdivostí. Se strany kněžské toto literární hnutí provázeno s řevnivostí a jako dříve proti svobodnějším Literárním Listům založena Hlídka Literární, tak nyní proti Nivě, když Obzor nezdál se vystačovati, založen zvláštním družstvem v Olomouci časopis „Náš Domov.“ Maje po ruce slušné prostředky peněžité a mravní i hmotnou podporu celé strany klerikální a vystihuje jak ve svých článcích a povídkách, tak i ve svých vyobrazeních různé dosud nevšímané stránky morav. života, domáhá se vždy většího vlivu a rozšíření na Moravě a ohrožuje valně čilý ruch, který kolem Nivy před několika lety jsme pozorovali. Niva ovšem i svým obsahem i svým hmotným stavem je výhradně dílem jednotlivce, dra. Roháčka, kdežto za Našim Domovem každý pozná práci a starost veliké a mocné organisace.

Třeba listy Obzor a Náš Domov svou tendenčností a svým slohem nestály na stupni urvalých klerikálních časopisů pražských, zejména Vlasti, přece dlužno míti na paměti, že ton pražských listů je odchován v listech klerikálních na Moravě a jest jen jejich pokračováním. Jak z příčin ryze literárních a myšlenkových, tak i z příčin našeho vývoje národního dovolávati se musíme pro tvorbu literární půdy aspoň nezávislé, a proto jest udržení časopisu, který neuzavírá se nejnovějším proudům myšlenkovým ani našim tradicím dějinným a spolu má vychovávací moment dorostu na zřeteli, velikou povinností každého svobodomyslného člověka a tím spíše celé politické strany, která chce vyhověti všem potřebám mnohotvárného národního života. Očekávali jsme takovou podporu pro Nivu, ježto ona zároveň mohla se státi střediskem všech svobodněji myslících lidí na Moravě, na druhé straně myslili jsme, že bude dbáti zvláštních našich domácích potřeb přilnouc tím houževnatěji k lidu moravskému. Než bohužel nestalo se tak, porozumění

pro tyto stránky v lidové straně je velice skrovné a list musí hledati oporu v mladém pokolení v Čechách, aby i s hmotnými ztrátami vůbec udržeti se mohl. Však dokud tato stránka není opatřena, nemůžeme věřiti ve zdravý rozvoj strany a hnutí svobodomyslného a pokrokového na Moravě vůbec.

O věcech literárních, vědeckých i uměleckých přemýšlí se na Moravě i mezi vzdělanci méně než je důstojno mužů akademicky vzdělaných. Zdají se to stránky odlehlé, pro které není dosti porozumění u politiků a lidí praktických. Letošní sjezd lidové strany působením hostů přibylých z Prahy konečně i k této stránce pozornost svou obrátil a i po sjezdě stala se jakási výměna myšlenek o tomto zajímavém předmětě mezi pražským Časem a brněnskou Nivou. Důtklivý článek pro lidovou stranu, v němž mocně se naléhá, by strana lidová proti snahám klerikálním všímala si též literatury a belletristického časopisectva, jakožto účinného prostředku politického, přinesl Časopis pokrokového studentstva. Litovati jest, že o věcech těch nezaveden vážnější rozhovor v časopisectvu, a že si jich nepovšimnuli ani předáci lidové strany, ba ani valně ne nejvíce interessované kruhy: spisovatelstvo samo. Na sjezdech mor. studentstva o prázdninách, na schůzích v Praze bylo o těchto věcech častěji hovořeno, ovšem bez širší účasti veřejnosti a tudíž bez patrných praktických výsledků. Věc stojí za uváženou a měl by jí býti některý sjezd zvláště věnován. Sjezd katolíků českého jazyka pilný obrátil i k literatuře zřetel, než vedle svého zvláštního klerikálního stanoviska podrobněji moravskými literárními poměry se nezabýval. Opět další krok, kde se literatura podčiňuje za vydatný prostředek strany. Jak daleký to ústup od ideálního stanoviska bývalých vychovatelů - kněží a jak možno tu ostati netečným?

Ačkoli není úkolem naším obírati se otázkami čistě uměleckými, ježto máme tu na mysli literaturu, jen pokud napomáhá rozvoji jednotlivce i veškerého lidu, přece zmiňujeme se o zvláštním potěšitelném zjevu, že nově probouzející se tvorba literární na Moravě vedle toho, že zbavila se nechutného doktrinářství a podává nám život lidu, tak jak jest ve skutečnosti, nese se poslední dobou duchem nejnovějšího literárního hnutí světového a v literatuře české domáhá se vynikajícího postavení. Ovšem nestačí posud ani jakost tím méně množství spisů. Nejsou dosud zastoupeny všecky obory, ačkoli i v povídce i v dramatě poslední dobou pracemi bratří Mrštíků, Merhauta a G. Preissové stal se znamenitý začátek. Nejsou dosud zastoupeny všecky vrstvy, ani všecky kraje, připomínáme jen v každém směru zajímavého severovýchodního cípu Moravy, proslulého svým ruchem průmyslovým a ovládaného do veliké míry hnutím dělnickým, kde i česká národní věc má svou nejhrozivější tvářnost, dále poukázati bychom mohli k Valašsku, kde novověký život průmyslový a obchodní se svými židovsko-německými přísadami tak podivně se mísí s mythickými a společenskými názory lidu. Česká literatura může dojíti tím znamenitého prohloubení a obohacení a český veřejný život bez takové podrobné znalosti, jakou může si zjednati jen bystré pro rozmanité stránky lidového života otevřené oko spisovatele, se také neobejde. Víme sice, že talenty se rodí, ale známe též kolik talentů vychování u nás ubíjí a chuť ku psaní oslabuje. Morava dosud mohla daleko více talentů světu přinésti, kdyby vychovávací a vzdělávací prostředky a veřejné poměry byly příznivější. Péči o rozvoj talentů kladl zpravodaj na katolickém sjezdě velice mladému dorostu kněžskému na srdce, my tím více si jí musíme hleděti, když víme, jak různé okolnosti u studentstva světského pozornost od literatury odvracejí. Intelligentní člověk na Moravě každý má snažiti se vlád-

nouti pérem, by stačil na úkol, který mu sám sebou v jeho okolí připadá. Nesdílíme názoru pohrdlivého, s kterým často t. zv. vědec shlíží na literaturu. Není-li možno dnes jednotlivci obsáhnouti veškeru plnost novověké vzdělanosti, vzdělání literární patří vždy až dosud k požadavkům, které činiti lze na každého vzdělaného člověka. Škoda, že mezi moravskou universitní mládeží, jak dle několikaletého pozorování mohu říci, jen u řídkých jednotlivců literární snahy a proudy docházejí povšimnutí, a že literární tvorba na Moravě nedochází u něho leč skrovné účasti. Literární kroužky v Praze hynou úbytěmi, přes to, že počet mor. studentstva se v posledních letech ztrojnásobil, literární produkce je skrovná, skoro žádná a sotva dal by se sehnati slušnější almanach. Jak nápadně se tu odrážejí literární snahy bohoslovců v seminářích. Zde je velmi vhodné pole, kde možno změřiti vzájemně síly. Dnes, kdy v studentstvu moravském jsou dosti rovnoměrně zastoupeny všecky moravské kraje, bylo by právě na čase, by se ukázalo, čeho je česká Morava na poli literárním schopna.

Zájem o písemnictvo by vzrostl a spisovatelstvu na Moravě nejen s hmotné ale i umělecké stránky by se posloužilo, kdyby spisovatelé na Moravě, jichž je přece už slušný počet, však po různých koutech Moravy jsou roztroušeni, postarali se o vlastní organisaci, která by vedle společných úkolů českých měla mnoho důležitých věcí moravských, souvisejících s literaturou, na starosti. Spisovatelé se na vzájem neznají a též o společné své zájmy se nestarají. Moravská veřejnost k literatuře a ke spisovatelství je netečnější než veřejnost v Čechách. Dosud jsme vlastně ani neměli spisovatele z povolání, nyní kdy organisace mor. v mnohém směru se doplňuje a kdy budou častější případy, že se najdou lidé, kteří budou chtíti výhradně jen literaturou se obírati k velikému prospěchu našeho veřejného života, nedá se s věcí tou déle otáleti. V našem denním životě vedle hmotných počnou se objevovati i stránky ideální a odleskem jich povznese se nejen úroveň myšlenková nýbrž i na sněmě a na říšské radě bude se muset přicházeti s požadavky, které dosud vůbec se nevyskytují nebo jen nesměle v zákoutí se musejí skrývati Není potřebí, abychom vykládali, proč pražská spisovatelská organisace nestačí. Nejde nám o dělení, jde nám o větší účinnost na lid a na zemskou a státní správu a v té věci dá se jak pro literaturu tak pro spisovatelstvo samo v zemi bezprostředně daleko více učiniti, než když jen z Prahy samé takové podpory se bude literatura a spisovatelstvo na Moravě dožadovati. O způsobu, jakým tuto organisaci provésti jest, zmíníme se na jiném místě, až poukážeme též k vědecké literatuře a umění.

Vědecká literatura na Moravě neodpovídá množstvím ani jakostí ani minulosti země ani její nynější důležitosti. Nemajíc za sebou university ani větších peněžitých prostředků, které by buď z podpory zemské nebo soukromé na vědecké bádání se věnovaly, obmezovalo se na nejnutnější potřeby historické a jazykové a bylo a jest dosud odkázáno na služby ochotníků. Jedinou vydatnější podporu, kterou země na vědu poskytuje, dostává historicko-statistická sekce mor. hospodářské společnosti. Možno v ní uveřejňovati i spisy české, což pokud víme, stalo se jen dvakrát. Tato historická sekce vládne jměním více než 60.000 zl. a jsou leta v německé vědě tak neplodná, že nemá některý rok ani co vydati. Dokud všemohoucím činitelem v této sekci je rytíř D'Elvert, nesnášelivý pánovitý Němec, není divu, že čeští učenci se jí vyhýbali nebo v ní mlčeli, myslíme však, že bylo by škoda, by se kapitál na moravské poměry tak slušný nechal pro vědu zcela neužitečně ležeti. To, co se jménem něm vědy odtud vydává, je větši-

nou suchopárný opsaný balast samého rytíře D'Elverta, který ani jako pramen není vždy k potřebě, protože se neví, odkud co jest.

Považíme-li, že historické prameny na Moravě jsou nejprve latinské, na to ohromnou převahou české a jen skrovnou měrou německé, a že pracovníci na poli vědeckém byli skoro vesměs českého původu, jest velmi podivný úkaz, že až snad na Vojt. Šemberu nebylo o mor. dějinách hluboko do druhé polovice tohoto století česky psáno. Dlužno to vedle nepříznivých vnějších poměrů přičísti slabé energii pracovníků, kteří byli stavu řeholního tak Volný, Dudík nebo pod jejich vlivem vyrostlí. Dudíkovy Dějiny Moravy vydány jsou jediné německy a to, co on sám vydává za české vydání, není než český překlad jiným členem řádu zhotovený.

Teprve ke konci let 60tých stal se pokus z této nadvlády němčiny se vymaniti. Začaly se vydávati: Časopis Matice Moravské i samostatné knihy. S Maticí Moravskou souvisí úzce náš český vědecký ruch až do let osmdesátých, kdy nově vzbuzený ruch archeologický a anthropologický, mající za pozadí hluboký směr vlastenecký, vypěstoval a soustředil nové pracovníky kolem nově založeného Vlasteneckého Muzea olomuckého a jeho časopisu. Matice mor. zatím chřadla nedostatkem ducha, pracovníků i peněz, ale vlastní vina byla, že původní nadšení a volnější duch čím dále ustupoval skostnatělosti konservativní, která ztratila svůj původní vznešený úkol s paměti. Historické části hlavní tvůrce, archivář Brandl, v práci své značně ochabnul dav se do služeb klerikalismu. Matice Mor. držela se při životě jenom pracemi jazykově-národopisnými řed. Bartoše, za to druhé vydání K n i h y p r o k a ž d é h o M o r a v a n a od Brandla přineslo o minulosti naší místa, která jsou hotovým rouháním našim dějinám, a v nich dlužno hledati ozvuk potajných klerikálních prací na převracování nejen ducha ale i fakt, které zejména od let osmdesátých velice pilně a soustavně se provozovalo v semináři brněnském. Čilejší ruch, který kolem Časopisu se dostavil rokem 1890, je dílem řed. Fr. Slavíka a prof. dra. Kameníčka.

Jakkoli Časopis M. M. skupil kolem sebe nové pracovníky, přece nevidíme v Matici Moravské toho života, který by důstojně představoval české vědecké snažení v zemi vůbec. V kritice literární stojí na příklad časopis za dobou dřívější, a ani v pracovnících nevidíme takovou novotu, bychom nynější stav mohli pokládati za rozhodný pokrok. Chybí Moravě velice odloučenost od vysokého učení, tak že nemožno vychovati řádného vědeckého dorostu. K tomu mládež universitní z Moravy jen skrovnou měrou oddává se studiím vědeckým a styky vědeckých pracovníků na Moravě jsou i jinak s mládeží universitní moravskou velice slabé. To jest jedna důležitá podmínka zdravého života vědeckého na Moravě, aby každý pracovník staral se aspoň o řádného nástupce, když už není s to, aby vychoval slušnou moravskou vědeckou školu. Obsazení místa moravského historiografa není jen svědectvím německé nešetrnosti, nýbrž i naší vědecké slabosti A o tom zjevu dlužno stále přemýšleti, čím patrnější jsou stálé škody, které z takového obstarávání duševních potřeb našeho lidu pocházejí. Za nedlouho může dojíti řada na archivářství zemské a věci poslední budou horší prvních přes všechen náš zdánlivý pokrok.

Druhý požadavek, který máme k vědecké práci na Moravě, je ten, aby dbala povznesení našeho utlačeného českého ducha, aby byla lidu oporou v jeho politickém, národním i svobodomyslném snažení. Dějiny moravské vykazují mnoho takových stránek, jen třeba se před nimi neuzavírati. Litovati, že pracovníci historičtí na Moravě patří do tábora konservativního ba

i klerikálního a že nepochopují v celém dosahu význam vědy pro novověké utváření společnosti. Kolem Matice Moravské samé kupí se čím dále více kněžstvo, takže živel světský a tím spíše svobodomyslný je skoro v menšině, a tak i po této stránce dlužno se obávati o volný vývoj myšlenkový na Moravě. Větší zájem o otázky vědecké by české intelligenci na Moravě nejen slušel, ale jest i přímou povinností těch, kdo činí nároky na vedení lidu. Na Moravě nelze politikovi dosud spoléhati jen na to, co se mu podá z rukou cizích, nýbrž musí se hleděti dle potřeby dopátrati pravdy sám. Čím nedostatečněji česká věda pro rozvoj českého lidu na Moravě dosud působila, tím naléhavější a větší jsou úkoly její do nynějška. Jest to též otázka první důležitosti pro určení směru a ducha moravské university, které se domáháme a proto neměla by se v lidové straně pomíjeti jako dosud mlčením.

Třetí nezbytnou podmínkou velkolepější vědecké práce na Moravě jest vydatnější podpora země, státu i jednotlivců. Nemusíme tu dokazovati, že českou akademií a jinými vědeckými ústavy v Čechách není dosti učiněno vědeckým potřebám všech zemí českých. Svědectvím, že je tu potřebí samostatných ústavů, jest existence ústavů jako je Matice Moravská, Matice Opavská, Vlastenecké Museum olomucké, důkazem toho dále jest, že rukopisy moravských badatelů ostávají v Praze ležeti a že není zde pro moravské vědecké potřeby dosti smyslu. Učenci na Moravě teprve po letech dlouhé práce docházejí uznání v Čechách, jak máme mnoho toho dokladů, a podpora Akademie na vědecké jejich práce je nedostatečná a často veliký náklad na spisy musí nésti spisovatel sám nebo aspoň psáti bez honoráře. Uvádíme na doklad práce Bartošovy z filologie, Formánkovy z botaniky, Maškovy z anthropologie a praehistoriky. Ostatně země i stát mají jisté povinnosti k vědě na Moravě a mají poměrně k jiným zemím přispívati na povzbuzení vědeckého ruchu. Ale toho smyslu v representaci mor. není a tak jen možno si vysvětliti, že země ani stát nedává Matici Moravské, nejdůležitějšímu to vědeckému ústavu v zemi, ani krejcaru a olomuckému musejnímu spolku tuším jen 200 zl! Na tyto poměry jsou naši učenci tak zvyklí, že jim ani nenapadá buď na vydání spisu nebo na podporu Matice Moravské roční subvenci žádati.

Tomuto slabému porozumění pro vědecké snahy ba pro ideální statky vůbec dlužno přičítati též nešetrnost k starým historickým památkám. Archivář Dvorský před několika lety pátraje po památkách rodu Valdštejnského zděsil se vandalství vůči rukopisům i mrtvým starých šlechtických rodů, které poznal na panství třebičském a pernštýnském. Řádění německé správy obecní v Prostějově s městským archivem teprve pozdě odhaleno, dříve odvezeno množství knih do cihlářských pecí k podpalování. Jinde pokrývá prach a plíseň staré archivy klášterní i šlechtické a učenci, který chce tu pracovati, přístup se nedovoluje. Uvádíme jen Dietrichštejnský archiv v Mikulově. Zda může býti výmluvnější obžaloby německo-šlechtické oligarchie v zemi? Bohužel že není ani jednoho mezi poslanci českými, by k těmto věcem aspoň trochu zřetel obrátil. Zdá se, že i úroveň voličstva českého u nás klesá, ježto čistě stavovské otázky a hmotné nebo čistě politické výklady ho zajímají. Nejen povinností vzdělanců ale i zástupců lidu jest, aby k těmto stránkám mysl lidu obraceli. Aspoň naše větší města by tu měla státi na ideálnější výši a sama ve svém domově zavésti dobrý pořádek. Toto spořádání archivů je nezbytnou podmínkou úspěšného a soustavného historického zkoumání.

Lepší a podrobnější organisace by též velice prospěla české vědě na Moravě. Jsou celé obory, kde čeští učenci svým pérem přispívají ke slávě německé vědy, připomínáme jen obor přírodovědecký. Čím více řady české

intelligence hustnou, tím více třeba, aby se pomýšlelo na podrobnější učlánkování naší vědecké práce. Něco se v tom směru stalo tím, že olomucký musejní spolek vzal sobě na starost více stránku předhistoricko-přírodovědeckou, brněnská Matice Moravská pak stránku historicko-filologickou, svou převahu nad Němci jsme pak ukázali založením Právnického spolku v Brně. Zdá se, že jest už na čase, by se pomýšlelo na založení spolku českých přírodovědců, lékařů, lékárníků a j., už k vůli rozhodnějšímu hájení práv našeho jazyka, zajisté však i k vůli dalšímu vědeckému vzdělávání. Takovým způsobem by se i cenné soukromé sbírky v zemi dochovaly, jejichž osud dosud závisí na náhodě. Velmi potřebna je moderně zařízená veřejná knihovna, bez níž sobě nelze úspěšné studium mysliti. Ani studijní knihovna olomucká ani knihovna Františkova musea nestačí. Studijní knihovna aby širšímu okruhu sloužila, musila by se přenésti do Brna a dotace její zvýšiti, věc, která už je až nápadná, čím více převaha Brna ve vědecké práci je patrna a čím více lze očekávati, že zde bude zřízena universita. Zde též by mělo býti zemské národopisné museum, tím spíše, ježto se volá po zřizování krajinských národopisných museí. Brno ať je výrazem nejen našich politických snah, ale i naší kulturní síly.

Protože vědecká práce na Moravě obmezuje se dosud většinou jen na poznání země, musíme se starati, aby každý, kdo chce sobě takovou znalost země osvojiti, nemohl se obejíti bez českých spisů. Čeští učenci musejí si zvykati psáti česky a naše česká veřejnost musí se starati, aby z příčin peněžných nemusili psáti německy. V tomto vlastivědném studiu musejí se spojiti literatura, věda i umění, aby nám zobrazily minulost země, její přítomný stav a zejména ukázaly nám způsob života našeho lidu a jeho názory. Vlastiveda moravská, dílo, které se už po několik let připravuje, bude zároveň nejlepším vysvědčením našeho vědeckého a uměleckého snažení, nebude-li finanční stránka celému podniku na závadu, jak se už nyní proslýchá. Dílo takové má vydati nákladem svým země.

Je-li už po stránce vědecké a literární na Moravě mnoho dohánětí, umění dosud leží tu ladem. Nejen že se nic skoro uměleckého netvoří, ale ani to, co země uměleckého chová ve svém lidu a v přírodě nebo ze své minulosti, se nezná. Na Moravě není ani pro umění vůbec velikého smyslu, abychom od ní mohli očekávati péči o vlastní samostatnou tvorbu. Na Moravě jest jen při Františkově museu v Brně celkem málo známá sbírka obrazů, jinak má Morava s tvorbou uměleckou málo styků. Není ani potřebných ústavů ku vzbuzení uměleckého života a pro umělce samy není ani mecenášů ani dosti porozumění, aby Moravě věnovali bedlivější pozornost a s ní se stýkali. Ještě nejvíce na Moravě pěstuje se hudba. Provozují se skladby umělců českých. Zejména olomucký Žerotín tím proslul, jakož pro umění v Olomouci nejvíce na Moravě je smyslu. Hudební skladba obmezovala se na ojedinělé, ač často velmi účinné sbory. Příčinou byla vnější stránka, nedostatek vyššího hudebního vzdělání a nedostatečná podpora hmotná. Poslední dobou snaží se seč síly stačí vypěstovati zvláštní hudební školu moravskou, Lev Janáček, avšak ač má k tomu větší než kdo jiný přípravu a schopnosti zápasí s nedostatkem času. Varhanická škola, jejímž jest ředitelem, seznamuje každoročně obecenstvo s nejlepšími skladateli hudebními, ale k samostatnému tvoření nestačí její prostředky. Lev Janáček napsal též první zpěvohru moravskou, Počátek románu, o níž se úsudek znalců rozcházel snad právě pro její zvláštní neobvyklý ráz. Rozvoj českého divadla v Brně bude i hudebnímu životu v Brně a na Moravě vůbec příznivější, ale bez konser-

vatoře těžko lze sobě mysliti nějakou zvláštní hudební školu, která by spočívala na hudebním bohatém pokladu lidovém.

Ještě smutnější je pohled do oboru umění výtvarných. Zde jen z počinu umělců samých tu a tam vzaty jsou z Moravy vzory, ale došly sotva pochopení. Mezi pražskými umělci výtvarnými je několik Moravanů, ale těm málo povzbuzení a ocenění dostává se v rodné jich zemi. Má Morava sice své zamilované výtvarníky, svého Aleše, ale české umění výtvarné stalo se hojnější měrou mimo illustrovanými časopisy obecenstvu přístupným teprve zásluhou studentstva moravského a hlavně podnětem J. T ů n y, jehož přičiněním pořádáno v různých končinách Moravy několik zdařilých uměleckých výstav pražských umělců. Poslední dobou i tento ruch mizí, podmínky vnější nejsou nepříznivější ale chybí nadšeného pracovníka a šiřitele lásky k umění. Z hlavy J. T ů n y vyšel i návrh k trvalejšímu zabezpečení umění na Moravě. Už loni navrhoval sjezd umělecký, vlastně sjezd moravských přátel umění výtvarného, který měl dáti přímý podnět k založení „Umělecké Besedy moravské" a zároveň položiti počátek k založení moravské obrazárny, o jejíž postupné zakládání starati by se měla „Umělecká Beseda", jež by po příkladu pražské Umělecké Besedy (a po případě s ní) vydávala svým členům premie umělecké. Toť podnik významu dalekosáhlého a ač upříti nemůžeme, že na příklad české Brno k svému velkoměstskému rázu potřebuje takového uměleckého střediska, přece na ten čas, kdy mysl obecenstva zaměstnávati se musí otázkami zabezpečení bytu národního, na účinnější provedení myšlenky této pomýšleti nelze. Záleží i tu ovšem nejvíce na osobním počinu, vytrvalosti o obětavosti jednotlivců. Kdyby mor. šlechta aspoň v tomto oboru něco chtěla učiniti, mohli bychom se nadíti jakéhosi úspěchu. Při nastoupení nynějšího arcibiskupa obživly takové naděje, zejména co pronesl svůj výrok o klassické Moravě, v níž krásné a výtvarné umění pěstovati a zdokonalovati prohlásil za přední svůj životní úkol. Dosud nemáme příčiny o tomto úmyslu arcibiskupově pochybovati. Na agilnosti lidových živlů ovšem velice záleží, aby tato potřeba vždy více se cítila a smysl pro umění se šířil.

Dosud nemáme ani přehledu pamětihodností Moravy, významnějších partií krajinářských, historicky památných hradů, zámků, kostelů a klášterů, ač mnohé tyto památky před očima našima k nenahraditelné škodě mizejí. To by byl tak první náběh, abychom věřiti mohli v opravdovější snahy intelligence moravské, věc, která má i silné pozadí praktické, neboť s tím souvisí i návštěva krajin a velkou měrou vzdělání školní. Samy illustrované časopisy pražské měly by sobě této věci bedlivěji všímati.

Ku všem těmto třem stránkám, literární, vědecké i umělecké dlužno připojiti ještě několik praktických myšlenek. Nazvali jsme návrh T ů n ů v podnikem dalekosáhlým. Myslíme to jen, pokud vidíme nedostatek pracovníků pro umění výtvarné samo. Máme-li na zřeteli i literaturu i hudbu, tu se dá o organisaci mluviti spíše, a v tom smyslu nejbližší krok by učiniti musilo spisovatelstvo. Umělecká beseda mor. (samostatná nebo jako odbočka pražské) měla by dosti práce už nyní. Zde by mohla býti ona žádoucí organisace spisovatelstva a odtud by se šířil smysl pro českou knihu a české divadlo v Brně, které nezbytně takové opory po případě kontroly potřebuje. Tato Um. beseda by měla značný význam pro upravení poměrů knihkupeckých a nakladatelských, pro které právě do velké míry duševní život nemůže se nijak vyvinouti. Ona by podávala vládě a městům dobré zdání o ceně historických památek uměleckých a musela by přemýšleti o podmínkách umělecké a literární tvorby na Moravě, ona starala by se o uctění památky mužů o národ

zasloužilých zejména o zvláštní důstojné místo vynikajícím pracovníkům po smrti, což by mluvilo v Brně mluvou zvláště dojemnou, jejím úkolem bylo by vystihnouti význam událostí kulturně a historicky důležitých a postarati se o důstojnou jejich oslavu, což po zkušenostech s oslavou Komenského a bible kralické, jakož i 1000letého úmrtí sv. Methoděje jeví se přímo důtklivým; ona by měla též dbáti při vhodných příležitostech o slušnou representaci Moravy na poli nepolitickém. Velmi žádoucí je přehled duševního i literárního ruchu na Moravě nebo aspoň suchá bibliografie, rozbor a studie prostonárodní tvorby literární a umělecké.

Jiný navrhovaný způsob, jak by se těmto zvýšeným úkolům vyhovělo, byl ten, aby to vše obsáhla Matice Moravská, což bylo v intencích samých zakladatelů. Kdo zná poměry spolku toho, vlastně řídících jeho činitelů, tak velikých úkolů na Matici Mor. klásti nebude, my bychom aspoň byli rádi, kdyby se odhodlala pořádati občasné vědecké schůze a přednášky, aby tak mezi učenci moravskými byl větší osobní styk a živější výměna myšlenek. Dále přáli bychom si oživení onoho ruchu v literárních kroužcích moravských, který na mnohých místech na Moravě (v Přerově, Brně, Telči) ještě před několika lety se jevil. Ony by působily pro menší okolí a zejména staraly by se o povznesení duševní úrovně našich měst z maloměstských klepů hospodského klábosení a karbanění. Tak by i četné Besedy povznesly se aspoň časem ze svého živoření. Ony by měly hleděti k rozšíření dobrých českých knih, aby zejména nyní, kdy pozoruje se chvály hodná snaha zakládati veřejné knihovny, lid nebyl krmen pouze polemickými a strannickými odpadky literárními ze Žižkova a z Hradce Králové, které dosud, bohužel, největšího odbytu nacházejí právě na Moravě.

Největší důležitosti politické, národní, kulturní i umělecké je zabezpečení stálého českého divadla v Brně. Péče o toto české divadlo by měla býti v Brně i v celém národě nemenší, než byla v letech 60tých a později péče o zbudování důstojného Národního divadla v Praze. V tom měla by se jeviti nejen součinnost ale závodění jednotlivých stran. Ale my toho porozumění v národě a především na Moravě samé ba ani všude v Brně nevidíme. Klerikální živly první chovají tajné nepřátelství k podniku tomu, ač chtějí o něm rozhodovati. Na jiných stranách nevidíme dosti šťastného talentu propagačního, ani dosti štěstí v řízení podniku. O divadle se málo ví, aby se oň veřejnost živěji zajímala, též úkol, který mu někteří vytýkají, aby bylo průpravou pro divadlo pražské, zdá se býti nedostatečný. Divadlo české v Brně, má-li sloužiti Moravě, musí býti výrazem uměleckých snah celé Moravy a musí se starati též o rozmnožení původní produkce dramatické. Místo družstva Nár. divadla by aspoň mravní péči o divadlo měly převzíti obě politické strany, aby se uspokojivě vyřídila aspoň otázka personálu a s ředitelstvím se neprovozoval obchod. Brněnské divadlo má za sebou dosti dlouhou historii, v širší veřejnosti málo známou. Rozhodně by však mělo veřejnost českou více zajímati než zřízení druhého českého divadla v Praze.

Pro nedostatek místa musíme tuto skončiti. Je to první rozsáhlejší a soustavnější článek o moravských poměrech a není divu, že při neznalosti předmětu ve veřejnosti české a při rozmanitosti národního života, jehož obsah vystihnouti a potřeby vyplniti má lidová strana, poněkud obšírný. Kéž mnoho slibný rozmach, který za posledních let zejména na poli školském se pozoruje, je věstitelem všestranného vývinu sil východní haluze české, od níž pro budoucnost národa tolik očekávati smíme a musíme.

Z dějin ruského liberalismu.

Píše *K. Štěpánek.*

(Dokončení.)

A s těmito poměry musila hned s počátku počítati vláda Alexandra II., jenž odhodlal se konečně nastoupiti dráhu civilisace a oprav. Neštastná krymská válka odhalila děsným způsobem hnilobu celého společenského zřízení Ruska, takže nutnost reformy stala se samozřejmou. Ruský liberalismus slavil své nejskvělejší vítězství — osvobození sedláků.

Avšak ruské liberální hnutí neudrželo se na té výši, k jaké postupem času dospělo. Místo legální oposice na půdě nových zřízení, jež opravy Alexandrovy zavedly, nastaly studentské nepokoje, počaly se šířiti po celém Rusku zhoubné a pravidelné požáry, které stále zřejměji nasvědčovaly, odkud vlastně vychází popud k nim. Konečně polské povstání dalo přímý podnět k reakci ve vládních kruzích. Intelligence ruská počala se štěpiti. Konservativní živel, jevící se již u Turgeněva v románě „Otci a děti", vystupuje ještě určitěji v Pisemského „Rozbouřeném moři", v pracích Dostojevského („Zločin a trest", „Běsy") a konečně v „Obryvu" Gončarova. To jsou první základy, na nichž vznikla nová literární škola konservativní belletrie. Zároveň s tím liberalismus ruský kloní se víc a více na půdu terroru. Jakýmsi přechodním stadiem k tomu jeví se nihilismus.

Za hranicemi nazývá se nihilismem hnutí ruských terroristů, s kterým vlastně neměl nic společného. Slovo nihilismus, jak známo, uvedl do literatury Turgeněv a bylo s počátku pronášeno s příhanou v celé ruské společnosti, kde záhy vlivem románu Turgeněvova zdomácnělo. Později přijala název tento určitá filosofická škola, neohlížejíc se na příhanu, jaká s ním byla spojena. Základem onoho filosofického hnutí byl úplný individualismus. Nová škola filosofická ve jménu osobní svobody zavrhovala všecka pouta, jež ukládá člověku společnost, rodina a náboženství. Byla to ohnivá a zdravá reakce nikoliv proti despotismu politickému, ale proti despotismu mravnímu, který zotročoval člověka v jeho soukromém, intimním životě. V první době zápas ten vedl se velmi úspěšně mírným protestem, myšlenkovou revolucí. Při tom první bitva byla svedena na půdě náboženství. Minulé pokolení přidržovalo se ještě náboženství, ale jakmile zástup mladých spisovatelů, ozbrojených přírodními vědami a filosofií positivismu, plných nadání a zápalu, počal útočiti, základy církve jaly se otřásati. Propaganda vedla se dvojím směrem. V první řadě překládaly se a spisovaly se knihy, obsahující nevývratné důkazy proti učení církevnímu a vůbec proti všemu nadpřirozenému. Bylo při tom potřebí ovšem zahalovati podstatu věci do temné, neprůsvitné mlhy, utíkati se k „ezopovské" mluvě, aby censura nemařila tyto snahy v zárodku. Podobnou cestou ubírala

se ústní propaganda, při níž ovšem nebylo potřebí tak úzkostlivých ohledů na censuru. Přívrženci nihilismu dospěli k naprostému atheismu a učení své jali se hlásati jako apoštolové hlásali evangelium. Podzemní tiskárny jaly se pracovati s neobyčejnou energií. Vláda nemohla zřejmě vystoupiti a úspěšně zápasiti s duševním hnutím, jež nebralo na sebe žádných vnějších, pevně organisovaných forem. Materialism stal se jakýmsi panujícím náboženstvím mezi vzdělanou společnosti ruskou. A to bylo prvním popudem k rozvoji revolucionářského hnutí v Rusku. Ale nihilisté neobmezili se na pouhé náboženství. Potírali vůbec všecko, co nezakládalo se na positivistických zásadách. Došli tak daleko, že zavrhovali umění jako zřejmý projev idealismu a dávali přednost ševci před Rafaelem, poněvadž prý švec pracuje užitečné věci, kdežto obrazy Rafaelovy nehodí se k ničemu. Sama příroda v očích pravého nihilisty byla jen pouhou dodavatelkou materiálu pro chemii a technologii. Vyjádřil to již Bazarov, hrdina Turgeněvova románu: „Příroda není chrámem, ale laboratoří a člověk jest v ní dělníkem".

Jednu zásluhu nihilismu ruskému neupře nikdo. Jest to rozřešení ženské otázky, neboť uznal plnou rovnoprávnost ženy s mužem. I na tomto poli vedl se dlouhý a tuhý zápas, než byl dobojován. Nejednalo se jen o čistě osobní otázku „svobodné lásky", nýbrž běželo zde o to, aby ženám poskytnuta byla hmotná nezávislost a za tím účelem aby byl jim umožněn dostup k vyššímu vzdělání stejně jako mužům. Požadavek tento konečně zvítězil a to jest jediný positivní výsledek hnutí nihilistického.

Ale zatím na západě dán byl nový popud k terroristickému hnutí v Rusku. Známo, jaký vliv měla Francie na ruskou společnost a proto není nic zvláštního a nepřirozeného, že pařížská Kommuna vrhala stíny i na vzdálenou Rus. Revoluční socialismus našel vydatnou oporu v celkovém stavu tehdejšího Ruska. Po neštastné krymské válce objevily se mnohé jizvy na státním těle ruském a nevyhnutelnost reform byla samozřejmá. Ale reformy nemohly rázem učiniti nápravu ve všem a společnost byla jimi částečně sklamána. Reakce, která vznikla po polském povstání, jak bylo řečeno již výše, dráždila mysli celého mladého pokolení. Proto první jiskra snadno mohla roznítiti požár. A takovou jiskrou byla právě Kommuna. Koncem roku 1871 vznikl v Moskvě spolek „Dulgušinců" a následujícího roku v Petrohradě kroužek „Čajkovců", jenž měl své oddíly v Moskvě, Kyjevě, Oděsse, Orle a Taganrogu. Účelem těchto spolků bylo šířiti sociologicko-revoluční učení mezi dělníky a selským lidem. Hnutí to nabývalo podpory od zahraničního „Mezinárodního spolku dělníků" (Internacionál), který nabyl neobyčejné síly záhy po pařížské Kommuně. Propaganda děla se ústně i písemně a vynikli v ní zejména Michal Bakunin jako agitátor a Petr Lavrov jako publicista. Středisko ruských revolucionářů bylo v Curychu, kam zejména ruské dívky obracely se na studia, když v Rusku ženské kursy byly zrušeny. Ruská vláda znala agitace mezi mládeží žijící za hranicemi, a proto nařídila, aby všichni zahraniční studující vrátili se do Ruska. Bylo však již pozdě. Mládež sice vrátila se, ale počala šířiti své učení na ruské půdě. Nastala nová agitace, v níž vynikl hlavně Krapotkin, Kozák Obuchov, poručík Leonid Šiško, D. Rogačev a j. Největšího rozmachu nabylo hnutí v letech 1873—1874. Ale při všem úspěchu v jednotlivých třídách a kroužcích nenabylo žádné pevné organisace, tak že nebylo ani možno pomýšleti na nějakou revoluci. Ruský lid v celku odmítal učení, sestrojené na ideách západních, jemu více méně cizích a nesrozumitelných.

Rozumí se, že ani toto hnutí neušlo pozornosti vlády. Zatýkání a pronásledování byla na denním pořádku. Processy propagandistů v letech 1877

a 1878 byly jaksi ukončením prvního období tohoto revolučního hnutí. Většina těch, již chodili lidu hlásat své učení, odpykali svoji smělost v žalářích. Než na jejich místo přišlo pokolení nové, které uchopilo se propagandy činu. Byli to ruští terroristé v pravém významu tohoto slova. První společnosti jejich vznikly již v roce 1875. Z počátku činnost jejich obmezovala se na pouhé demonstrace. Takovými demonstracemi byl pohřeb Černyševa a Padlevského, demonstrace při odsouzení Kovalského v Oděsse, kde neobešla se věc bez mrtvých a raněných na obou stranách. Tyto pokusy vedly ku přesvědčení, že demonstrace v Rusku nevedou k ničemu a proto upuštěno od nich. Boj namířen proti jednotlivcům. Dne 24. ledna r. 1878 udál se památný výstřel Věry Zasuličové, která nebyla terroristkou ale jednala v zápale pomsty. Po dvou měsících byla porotou uznána za nevinu. A tato událost měla ohromný vliv na další činnost terroristů ruských. Zbytky liberální strany ruské, která dosud stála opodál, hledaly sblížení s terroristy.

Skutky ruských terroristů jsou dosud v živé paměti. Činnost jejich počala zavražděním Mezencova, šéfa žandarmův, a skončila zavražděním Alexandra II. Ale ukázalo se, že ani tato cesta, cesta slepého terroru, v Rusku nemůže vésti k cíli. Od terroristů odvrátila se celá ruská veřejnost. Mezi lidem neměli rozsáhlejšího vlivu vůbec.

Na troskách starých soustav vznikla v poslední době nová liberální strana, která neřídíc se již zásadami výlučného liberalismu západního, přihlíží v první řadě k sociálním potřebám lidu. Zároveň veliký stařec Tolstoj otřásá základy dosavadních společenských zřízení a chystá revoluci myslí, jež neobmezuje se již na jednotlivé útvary státní, ale čelí k dobru a prospěchu veškerého lidstva. Politický zápas ze všedního života přenáší se opět na půdu idejní a to vždycky jest známkou lepší budoucnosti.

Rozhledy po literatuře, vědě a umění.

Kritika divadelní. (Dokončení.)

Cyklus Jeřábkův obsahoval pět čísel: blouettu Žebrota se zapovídá, fraškovité komedie Veselohru a Cesty veřejného mínění, zachmuřená, rozhorlená a dusná dramata Syna člověka a Služebníka svého pána Divadelní správa uspořádala celkovou, přehlednou výstavu zemřelého umělce. Snesla, pokud možno, na nerozsáhlou časovou mezeru, na dobu několika dnů jako do dlouhé a úzké gallerie skoro celé (až na Závist) dílo Jeřábkovo. Časový postup cyklu zachoval i chronologický postup tvorby autorovy a vzbudil tak a živil v obecenstvu smysl historický, smysl v podstatě kritický, smysl rodového rozvoje. Naváděl k pozornosti, k vystižení a vysledování processu, cest a směrů, jak rostla, vypracovávala, zjemňovala se, z mlh se probírala, ostřila, jasnila a tuhla, v karakteristické záhyby se skládala a v typické uzle předla duševní tvářnost básníka, jehož fysická podoba, zarámcovaná, zasklenná, mdlá a matná v úhlovém smutečním tónu, vrávoravě a kolísavě opírala se a potácela se o hrb napovědovy budky. Kritice poskytnuta pohodlná příležitost projíti dílo zemřelého, zrevidovati někdejší zjištění a důsledky z nich vedené, propracovati, opraviti nebo dokonce snad smazati a znova rozvrhnouti, znova formulovati jeho hodnotu a význam, podati slovem kritickou billanci Jeřábkovu. Ale nic z toho se nestalo. Obecenstvo, pokud mu dovedeme rozumět, zůstalo ku podivu vlažné. Ostatně neznamenalo by to mnoho, kdyby se nejednalo právě o Jeřábka, o „klassika“, jak se hlásá a hlásalo s jedné strany, o autora, který má tedy tvořit podstatnou část živého kapitálu národního, národního dechu a oběhu krve, který má býti již stráven a dávno již hořet v krvi a svítit a pálit v mozku a zornicích národa, lépe v určitých vrstvách jeho, z nichž vyšel, jichž ideové nebo citové předpoklady realisoval a zpodobil. Jeřábek nebyl umělec samoúčelný, analysta svojí duše, malíř svých představ a visí smyslových, člověk obrácený do sebe a hallucinovaný, opojený rozvratem vzníceným, zjitřeným neklidem illusivných vod nitra, umělec odloučený od společnosti a stranou od ní, mimo ni postavený — nebyl žádný stylista, básník formový a odborný, „parnassista“ nebo l'art-pour-l'artista. On naopak žil ve svojí době a se svojí dobou, koupal se v ní, v celém jejím mělkém i špinavém proudu jako staročeský novinář, jako politik, poslanec, řečník, propagator. Je přímý kontrast s Emanuelem Bozděchem, který se klade vedle něho za druhého našeho „klassika“ dramatického, jemuž s Jeřábkem dostalo se cti, že je glossován naší nejstarší esteticko-kritickou generací, že je rozebírán a čten ve školách, jmenován s přízvukem jisté plaché

a nepopíratelné úcty všeobecně a mlčky uznávané veličiny. Bozděch byl člověk zavřený před světem, misanthrop, který se štítil bolavé současnosti a jenž jí nechápal a ani nechtěl chápat, jenž se odvracel od ní zády do minulosti. Člověk, který žil v ústraní ve čtyrech stěnách svého pokoje, svojí pracovny, kde jako dělník a řemeslník maloval drobné porcelánové rokokové zboží, řezal hračky ze sloně, prováděl nějaké trpělivé, pečlivé a únavné práce podle cizích nákresů, podle cizího stylu a cizí manýry Scribeovské, brousil špendlíky svých dialogových point, skládal a kombinoval drátěnou stavbu svých dramatických osnov, lesklé a ocelové konstrukce automatů. On je elegantní, suchý, korrektní a dokonalý po svém způsobu, v uzoučkém rámci, v mikroskopickém obzoru, který si vymezil a do něhož se zavřel. V Jeřábkovi naopak, zdá se nám, vane širší dech, hoří a dýchají mohutnější plíce. I on si potrpí v modě doby sem tam na duchaplně strojený dialog, na kombinované a předem ukutě odpovědi, na dialektický šerm, slavnostní a pečlivě připravený a podložený ohňostroj — ale jeho repliky, ironie, vtip, konversační hra, ta celá vnější a slovní blýskavice propuká živelněji, s větší vervou bez té studené korrektnosti a úzkostlivé reservy, která vyznačuje analogické scény Bozděchovy. V nejlepších pracích svých — v Synu člověka a v Služebníku svého pána, — zvolil si themata široká a ideová, smělá, obecná a hloubavá jako jsou společenský ústrk a boj, fatalismus a slepá náhodnost společenského postavení. Tato themata sama dala jeho pracím již předem a nutně alluru hluboké, vážné, zadumané a těžké grandiosity. Sama okolnost, že se vrhl na tyto tmavé, mlžné, zachmuřené sujety, získávala mu sympatii — třeba je nedovedl naprosto ani formulovat ani vyjasnit, třeba je špatně na konvenčním aparátu figurovém, karakterovém a dějovém demonstroval, třeba je obmezil na pouhé zabarvení, vzrušené, živou elektřinou napojené ovzduší svých her na pouhý zdánlivě filosofický a meditativný tenor, na holou a vedlejší dekoraci, třeba je zvrhl na čirá deklamační themata, na jediný emoční, pathetický puls dramatického vzrušení. Jen tak lze si vysvětliti oblibu a chuť, které se těšil Jeřábek do nedávna i mezi jedním křídlem mladší generace, která v něm viděla nebo viděti chtěla dramatika společenského, hromadného, zákonného a typického. Dnes je nutno vyznati přímo, že to byla illuse a klam, — illuse a klam sice pochopitelné a vysvětlitelné okolnostmi naší literární tvorby, nižším stupněm někdejšího rozvoje — kterou však dnes je nutno odhodit, rozptýlit a rozrazit studeným, kovově jasným světlem rozborného poznání.

Čekali jsme, že úkol ten vezme na sebe naše kritika denní nebo literární. Ale nestalo se tak. Kritika přestala na omletých a vyšeptalých frázích, které přesýpala se známou bravurností černochů, hrajících šňůrami lesklých a barevných, skleněných střepů. A i těch bylo tentokráte méně než jindy. Stísněnost, neurčitost, jak se postavit k tomuto člověku s aureolou kolem hlavy a národním řádem na prsou, prorazila všude, zadrhla hrdlo, vysušila péro. Ta zvláštní, ryze česká, myslím, bázeň hýbat minulostí, — súčtovat si ji, pohlédnout na ni určitě, pevně, nebojácně a radostně, zahrnout ji v jistý zcelený útvar, plodný a hodnotný typ a symbol, pojmout ji jako jistý ideový, hodnotný, myšlenkový odkaz, jistou linii a směr, překonat minulost mravně ve svědomí, nitru a rozvoji citu, vůle i síly, — tato specificky česká choroba, tento bázlivý příznak mdloby a nechuti k životu, tento dozvuk velikých těžkých nemocí, nápověď a jádro celé naší dnešní krise, kterou procházíme, projevila se tu zase typicky. Překonat minulost! Ne přejít ji, ne pominout ji, ale vyžít a přežít. Súčtovat ji celou, obejmout ji celou,

vyplnit, obsáhnout, ale důsledně i jít za ni, jít přes ni. Objat ji celou, ocenit ji celou, promilovat ji celou — ale jít také z ní za ni! Zde je naše nemohoucnost, slabost, tajená, v nitru chycená, zevně hadry pokrytá, stále zjitřená a kvasící rána. Minulost nás děsí. Cítíme před ní úzkost, tesknÝ strach, jistý tupý cit oddané a prázdné pověry, cit při všem pustém modlářství, dutý, nemocně studený a mrtvý. Jsme k ní spoutáni, ale ne láskou, ne organicky rodově, tvůrčí rozkoší odvislosti vývojové. Nemilujeme jí. Neobjali jsme jí, neprocítili, nevyžili. Je to roztržka, zlomená trhlina, rozevřená propast v rozvoji. Klopýtáme přes její mrtvoly, které z ní vyčnívají jako ze ssutin a spálenišť, přes hroby, které se rozevírají a oživují. A to všecko proto, že jsme jí nevyžili. Ona se stala tak hradbou, plotem, který nelze přelézt a strhnout, příkopem, který nelze stéci, ránou, kterou nelze zavřít a zcelit. Všude jsou nesúčtované hodnoty, otevřené položky, mlhavá, šedivá nevypočítaná passiva, uměle přikrytá, lstivě maskovaná, která se však nedají tajit. Tak stává se minulost — sám pojem její — modlou, příšerou, upírem, fetišem, zaklínací a tajemnou nějakou formulí. Není prožita, není ze sebe vyžita. Dvě generace, dva tábory stojí příkře proti sobě: jedni staří ve všem, absolutně — druzí noví a zase ve všem, zase absolutně. „Nové" a „staré" jsou tu kouzelné formulky, zaříkadla. „Staré" a „nové", tyto pomysly čistě relativné, kolísavé a mlhavé, pouhé pomocné znaky, přenosné praporce — tyto terminy, které by měl každý jen poněkud kladnější myslivý mozek kritický ne-li ze svého slovníku naprosto škrtnout, alespoň silně obmezit a vymezit — stávají se u nás leckde absolutními kriterii, distinkcemi a kategoriemi! Literární revoluce má již zrovna tak dokonalé a vypasené exemplíře šosáků jako literární reakce. Stejně pustí a bezmyšlenkoví zuřivci stojí na obou křídlech. Nové pro nové — je zaklínací říkadlo těchto patentovaných revolucionářů. Podle nich „nové" jen proto již, že je nové, stojí nad „starým". Polemisoval jsem proti tomuto nonsensu a alogismu kdesi. Řekl jsem: nové pro nové — ne — tomu nerozumím. Nové pro lepší, ano to je plodná formule rozvojová. Té rozumím a tu chci.

Milujete-li nové jako nové jen proto, že je nové — jste duševně choří, trpíte jako některé děti a divoši výlučnou zálibou nového, neofilií stejně jako vaši protinožci — některé děti, divoši a ženy — stonají výlučným přilnutím ke starému, chorobnou aversí starého ke všemu novému, strachem před novým, neofobií. Řekl jsem: vy bojujete proti všemu historickému, rodovému, typickému a přece i všecko budoucí, i všecko t. zv. individuálné, jedinečné a nové je formou rodového a historického, směřuje k němu a převádí se v ně. Všecko t. vz. „nové" je jen kombinace prvků daných a položených jiné sloučenství jich, jich jiný jev a tvar. Pojímati nové jako absolutní možno jen neznalostí rodového, typického, genetického. Celá vědecká, poznávací, badatelská práce směřuje k vyložení měnného procesu, k shrnutí roztříštěného a nepostižitelného množství jednin v rody a třídy, a konečně — v poslední snaze — v jediný typ, zavírající a vykládající celý převod a rozvoj všeho měnného a rozkypělého života. Touha po „novém", horečná a udýchaná snaha vyvolat je, vydupat je za každou cenu, je touha rychle znuděných dětí, které pojímají věci jen povrchem, vnějším, hrubým a lesklým dojmem a které proto rychle jimi se unavují. Proto, že málo znají, dají se novým klamati a snadno klamati. Kdyby více daného, kladného, historického, starého znali — věděli by, jaká illuse je tato touha po „novém". Poznali by, jak málo nové je to, co se zdá „novým"! Historickým studiem poznáváme jak široký a obecný je zákon typosace,

rodovosti, genrovosti, zákon napodobení, pomalého, trpělivého, z těžka a s bolestí pracujícího rozvoje, hutného a hromadného postupu malými kapkami, drobnými procenty nového — tím koefficientem hybnosti — který není nic než podstata, essence celé massy, všeho stávajícího, celého života a který je totožný v minulém, uplynulém, historickém jako v napjatém a přítomném.

Rádi mluví tito novateuři o „smělosti“, „odvaze“, „bojovné síle“, rádi užívají výrazů dobrodružně válečných, epicky kolorovaných. Ale tyto obrazy stonají psychologickým klamem. V umění neplatí dnes již mnoho slepé pudy, umění přešlo již daleko více ve svědomost, niternost, reflexi a určitou zodpovědnost vyjasněné cílovosti. Neběhají dnes umělci dobrodružně světem, ale sedí u massivných těžkých stolů v pracovnách. Vědomost, účelovost, ideovost rozhoduje. To jako symbolisté nejdříve by si měli uvědomit. To znamenalo by také propracovati se ke kritické éthice. Malý a slabý člověk, který pozná svoji slabost a obmezí se jí, který dobrovolně s plnou sílou a jasnem poznání sepne se v malý kruh přejatého, rodového, genrového a v něm s jasnovidnou účelností pracuje — je jímavý, čistý, ethický, radostný zjev a stojí k nesrovnání vysoko nad slepým, chorobně rozvráceným, bezmocným novotářem, který s očima zastřenýma řítí se na Akropole, o něž si roztříští hlavu. A v umění nepočítají se mrtvoly, ale vítězové. V umění — jako všude — počítají se jen fakta, jen výsledky.

První co je nutno i možno zjistiti v díle Jeřábkově, jest, že to není plod organický, plod umění niterného, zceleného v methodě a stylu. Jemu chybí právě výrazné, znaky zvláštního, uzavřeného světa, methodické a psychologické praegnance, reliefní konturové linie — toho určitého způsobu tvorby a stavby: jednotného stylu a typu. Nelze nijak sprostředkovat šumivý, kombinovaný, napjatý a aranžovaný tlach jeho „Veselohry“, její hrubé a nahé fraškovitosti s mlhavými, zachmuřenými, jako dusnými a olověnými stíny přikrytými scenami posledních dramat fatalismu. Rozumějte dobře: nemám tu na mysli různost inspirace, nálady, intonace a genru, tenoru psychického a vznětového. Je známo, jak široký rejstřík, jak bohatou klaviaturu mají Shakespeare nebo Calderon, kteří objímali i gracii a bílou něhu vysokých stříbrných poloh i basy tmy, noci, pochyb, hloubavosti, zoufání, šílení a smrti. Ale celá tato nesmírná rozloha — to je podstatné — je tu sladěna a sprostředkována, je odstíněna, splynutá, v nejjemnějších odstínech splynulá a vyzpívaná — je svět toku, tepla, záměny, pohybu a nitra. U nich je to přirozená, organická, živelná síla prostředků hotových a daných, kterými se vylévá nitro. Jinak u Jeřábka: ten je stejně neniterný a kombinovaný v banální a hlučné veselosti jako v pathetické a rozhorlené tiradě deklamační. Důkaz toho je právě nesprostředkovanost středními členy, přemetnost a tvrdá roztrženost jeho díla, které tak dostává tvář fragmentů, zlomků, nešených každý z jiného směru a z jiné půdy a jiného útvaru, s jiným složením i tvarem. Není vidět nikde rozvoj, plynulý tok, rozpřádající se nitě ideových zárodků, nepatrných a v sebe sbalených myšlenkových, citových nebo ryze formových a stylových ponětí. Je cítit mezi jednotlivými hrami chlad opuštěných, chvatných a chudých let, kdy autor nežil svému umění, kdy nepracovalo a nerozpřádalo se v něm jisté zachycené centrum myšlenkové, rozestřená síť světelných vln. Jeho dílo je tak přerývané, stále opouštěné a stále znova, z jiného motivu, vnějšího, od počátku navazované, nastavované a napínané. Není třeba znát život a povolání autora, abyste zjistili určitě a pevně, že umění nebylo mu velikým, osudným válečným polem

života a smrti, zhuštěnou hrůzou, slávou a tajemstvím života — v á š n í, jak řekl typ takového celého a výlučného umělce, E. A. Poe — nýbrž pouhým vnějším a propagačním prostředkem, jednou užitečným a podruhé příjemným a zábavným požitkem.

Jeřábek byl podstatou svojí propagator, novinář, tribun. Duch jistě hlubší z vrstevníků, otevřený, obzorný a hořící. Nebyl to planý, šablonovitý, jalově bezobsažný „vlastenec", jakých vydalo bohaté žně staročeštství i dnešní mladočeštství. Potřeby národní viděl konkretně a bez malicherných předsudků. Hlavně jeho „Služebník svého pána" zůstane v t é p ř í č i n ě skutečný zisk a úspěch. Liberalismus národohospodářský je plně zachycen v tomto suchém pokryteckém, vypočítavém a zvrhlém Dornenkronovi. Dnes vidíme a rozpoznáváme jasně portrét, jeho spolehlivou věrnost a přesnost, správnost barevných intonací. Tento člověk, který je vůdcem liberální strany v městě, přeje a dává každému jistě ta nejabstraktnější a nejfiktivnější v š e o b e c n á a i d e á l n á práva — všechnu volnost a pokrok. Volnost — svobodu — volný zápas všech jedinců — nespoutaný ničím rozvoj. Všecko se zakládá na svobodné úmluvě. On nikoho nepoutá. Kdo nechce, ať odejde. Však vidí dobře, že n e m ů ž e. On má všechny zváženy, zná cenu všech, hodnotu, cours. On celý svět, všecky představy a city a ideje v něm zvážil a odhadl. Toho výš, druhého níž. Tento p o l i t i c k ý l i b e r á l a i d e o l o g jest ve skutečnosti nejhorší materialista a determinista. Zná jen váhu a hmotu. A všecka svoboda, kterou chce lidstvu, každému jeho individuu poskytnout, redukuje se konečně na jedinou: na svobodu zemřít hladem.

Tento Dornenkron svádí celý svět v jediný normal, v jediný obecný prostředek typosačný, v jedinou formuli zákonnou: v odhad ryze hmotný a rozkošnický. V tomto Dornenkronovi podal Jeřábek nejdokonalejší svůj výtvor. On je společenský typ, zhuštěný názor světový, třeba ne dost vyvinutý, třeba ideově a psychologicky skoro vůbec nevyjasněný a nepodepřený. Drama mělo právě utvořit a ideově rozložit v prvky tento typ. Mělo podat jeho genesi, vzrůst, rozbor a poměr jeho k jiným prvkům, typům společenským, jeho odhad, symbolický, básnický a ideový výklad. Ale po tom není v dramatě Jeřábkově ani stopy. Ono není ničím rozvojové a psychologické. Autor sepjal a navázal k sobě náměty zce'a různorodé, zcela dějové, efektní, intimní a nahodilé, které nepůsobí v sebe organicky a zákonně. Kromě jediného Dornenkrona, který má v sobě podmínky pro drama podstatně hromadné a zákonné a který jest ideově nejcennější, jsou ostatní figury „S l u ž e b n í k a s v é h o p á n a" prázdné, stínové, smyté. Žádná idea, konvenční cit nevyložený psychologicky, převedený jen v melodramatickém pathosu. Budil je geniální člověk stejným právem, po případě neprávem, jako bývají některé osoby v kusech plavé a jiné tmavé, jedni hrbatí a druzí slepí, jedni vysocí a druzí nízcí, jedni krásní a druzí škaredí. Ryze náhodně, autorovou kombinací. Vyložit ideově a hodnotně geniálního člověka — podat jeho sociologii — nebo rozebrat jej v ustrojení duševním — podat jeho psychologii nebo ethiku — Jeřábkovi ani nenapadlo. Hůře jsou na tom ještě ostatní figury kusu — zejména dvě hlavní ženské: žena Budilova a mladá neť Dornenkronova, zamilovaná do Budila. Tu je všecko čirá romanesknost a plochá sentimentálnost. Jediný Dornenkron je v základě konceptem dramatu hromadného. Ale postupem hry — jejím čistě vnějším, náhodným a kombinačním sklonem — zvrhuje se i on v holého i n t r i k á n a, ve schema podlého a černého lotra, kterého příliš ochotná a autorovi služebovolná poetická Justice lapí za límec (ovšem právě v pátém aktu) a jak patří a sluší jej

proklepe. „Služebník svého pána“ není naprosto žádné drama zákonné, hromadné či „sociálné“, jak se u nás stereotypně ettiketuje. Je to romaneskní a pathetické drama intriky a náhody, drama deklamační a sentimentální. Jeho aranžovanost a kombinovanost, pak plochost a bezobsažnost dá se hmatat rukama. To, co mohlo být osnovou zákonného, organického, živelného rozvoje jeho, zvrhlo se v pouhý rám, zabarvení, konversační a deklamační thema a východiště dějových peripetií. Podobnost mezi Freytagem, od něhož se Jeřábek mnoho učil, a naším autorem je tu úplná. Je třeba srovnat jen drama Jeřábkovo se Svobodovým „Rozkladem“, naším skutečným dramatem organickým, zákonným, hromadným, společenským, aby se poznala všecka jeho zápornost, vněšnost, deklamační a sentimentální romanesknost. Skladnost prvků, jich vzájemný styk ideový a zákonný, procesný vliv akce i reakce, teplo citového a hodnotného, symbolického, typického rozvoje — ta všecka skrytá podložená dynamika umělecká — chybí Jeřábkovi úplně. „Syn člověka“ je proti „Služebníku“ spíše ještě demonstrační praeparat, abstraktní filosoficky humanitární a vzduchová these, která kráčí v těsné odvislosti od Lessinga. Je v něm vidět zrovna jako ve „Služebníku“, že jeho autor nebyl všední duše, ale že byl nepraegnantní, mdlý a pathetický hloubavec, opojený mlhami a dýmem svých thematických kombinací a ještě slabší nicotný umělec-tvůrce, umělec psycholog.

* * *

Španěl Echegaray je konstruktér a mechanik dramatický tak čistokrevný, že hledá sobě rovného. Povoláním matematik zůstal jím i na jevišti. Staví si úlohy, různé „ethické“ (sit venia verbo!) nebo „společenské“ (stejně!) nebo „psychologické“ (zase!) záhady, neobyčejně mělké a vnější, na kombinaci okolností nebo faktů nebo pevných nezlomných zásad a povah založené, obklopí je náležitým počtem uzlů, které pak rozmotává, překážek, které přestavuje a odsunuje. Jeho osoby všechny jsou neobyčejně „karakterové“ t. j. pevné a neoblomné, tuhé, železné, v jednu čáru vržené a útočné. Jsou to fanatikové nějaké nehmotné, mimo ně položené, dané, vrozené okolnosti, skutečnosti, vlastnosti nebo předsudku. V nárazu takových lidí na sebe, na jiné takové přepjatě útočné povahy — na okolí a společnost nebo konečně na povinnosti a jiné city nitra, odporné závazky a vztahy — leží napjetí, zápas, boj a tragika ve většině her Echegarayových. Rekové jeho bývají neobyčejně jasnovidní a rozumoví, tvrdí, odbojní a vypjatí, od obvyklých citových nebo jiných průměrných ústupků a slabostí odtažení a nad ně postavení. V této tvrdosti, ocelové pevnosti, rozumovosti a jasnovidném sebeurčení, v tom zvláštním chladu a rozvaze, který mrazí z mnohých figur jeho i v největším žáru vášně, v bouři affektů a horečkách citových — zdá se mi — leží kus národního temperamentu Echegarayova — kus hromadné španělské ethologie. Tuto zvláštní směs pevnosti, studené a kovové hladkosti a jistoty při vnitřním rozkladu a záplavném strţení všech hrází — a jinde zase studený, povýšený, mramorově chladný a kluzký klid s rozumovou nezmarnou a nekolísavou nadvládou nad celými požáry nitra, nad mraky dýmu nejtemnějších, nejzvrhlejších nebo zase nejpalčivějších a nejbodavějších vášní — to podivné sloučení žáru a mrazu maloval v některých nezapomenutelných typech jistou a jako lučavka leptající barvou již národní klassik španělský Calderon. Druhé, co vyznačuje Echegaraye na jeho vrcholu, je důsledek prvého: — totiž odbojná, sžíravá, tvrdošijná a útočná dialektika. V tomto směru byl jeho Světec či blázen přes všecku hrubou falešnost lepší ukázkou. (Nejlépe spojeny zdají se mi oba tyto znaky v dramatu u nás

naprosto neznámém Synu krve a synu železa). Mariana náleží, tuším, k slabším pracím Echegarayovým. Je roztržena mezi psychologický karakterový genre a hrubé effektní drama náhodných zvratů. Figura Mariany náleží z části k té karakterové kategorii, již jsem výše poněkud popsal. Jako dítě i dospělá poznala příkrou nespravedlnost života, prošla krvavou cestou po nahých ostrých kamenech utrpení. Sklamaná, v sobě nezcelená, zjitřená, mrazem a ledem ožehnutá, v únavném, nemocném a vyprahlém rozmaru — taková vleče se v lámaném, suchém a vydrážděném svistu svého mdlého a mrtvého hedvábí Mariana scenou prvých dvou jednání. Mladý, unylý a trochu příliš vzdychající člověk ji miluje a říká jí to neustále. Ale Marianna hraje s ním otravnou hru nejistoty a nerozhodnosti. Správně vlastně: snad ani nehraje tolik jako sama tuto nejistotu, mdlobu, nedostatek vznícení a nerozvátý, ve vrstvu složený, dusný a matný povlak popele cítí. Neví sama, miluje-li či nemiluje-li. A tak ubohého sentimentálního hocha jednou přivábí a v okamžiku potom, bleskovým obratem, odpudí a odvrhne. Ten trpí, jak přirozeno, a vysiluje se v této bezcitné a prázdné hře směrů a citů. Ale nedovede sám nijak tu nejistou, únavnou a kalnou šeď mdloby v nitru Marianině rozrazit, rozptýlit, roztopit. Teplo a žár, který vyšlehne občas z Mariany, stuhne hned zase. Teprve náhlá drtící tragická krise, která spadne skutečně jako blesk s nebe, kdy toho nikdo nečekal, rozetne kalnou šeď mlh, povlak nejisté a únavné mdloby a rozvěje jako vítr to, co jen tiše jako mlžný modravý a těkavý plamen třáslo se v dusném, mlčelivém a jako v starém sbořeném sklepě otravném ovzduší nitra neblahé Mariany. Nějakou bizarní náhodou, při prohlídce nějakého archaeologického musea vyjde na jevo strašné a docela románově střižené tajemství, které vztyčí náhle hradbu mezi Marianu a těžce zkoušeného jejího ctitele; Mariana pozná totiž, že člověk, který se uchází o její lásku a ruku, je synem ničemy, který svedl její matku, unesl a pak v cizině utýral. Rozumí se, že pieta k mátce-mučenici a pak strašná perspektiva dědičné odvislosti syna od otce roztrhne — musí roztrhnouti na vždy oba mladé lidi. Ale právě nyní poznala Mariana k svému neštěstí ukrytou posud, v rozvrácených ssutinách nitra i jí posud utajenou lásku k mladému muži. Teď, kdy nesmí jej milovat, poznává, že jej miluje, jak vidět, kdysi pikantní, ale dnes již až hrůza obnošený a otřelý trik kombinační psychologie, vyssátý již celou řadou špatných novel, románů i dramat. Postavení ubohé rekyně je nyní teprve jak náleží tragické. Je rozervaná ve dva protilehlé směry: na jedné straně vášeň — na druhé povinnost, čest, rozum a jak se jmenují všecky ty suggerované, lesklé a vydrážděné fikce. Jako pravá Španělka (alespoň po literární tradici) chce vyrvat svoji bolest z kořene, chce vypálit celou svou ránu, ulít jasnovidným rozumem, silou a nutností sebeovládání zhoubné požáry nemožné a šílené vášně. V okamžiku, v nesmírném zápasu vypne se nad svoji bolest. Podá ruku starému kamennému vojáku, který se o ni již dříve ucházel, generalu donu Pablovi, aby „ji držel železnou rukou na cestě cti.“ Ale ani tento radikalismus jí nevyléčí, jak se důvodně dalo čekat. Naopak choroba utlačena a zdusena, rozlévá se a prosákne celou duši a v příhodné chvíli vyrazí v celé síle. Večer v den sňatku vnikne nějakou nemožnou, autorem podezřele a nejapně omlouvanou a vykličkovanou cestou do pokoje Marianina její milenec a Mariana, dnes již žena dona Pabla, již již mu podléhá. Chce již skoro s ním odejít. Ale druhý pól její duše vzepne se ještě v čas, mráz zoufalé sebevlády prochvěje a zakolísá tělem mladé ženy jako rozraženým a vyvráceným kmenem a Mariana přivolá svého muže,

aby šel hájit čest svoji, která je jí samou tentokrát ohrožena. Pablo ví, co dělat. Popraví bez dlouhých úvah ubohou, chorobnou, uštvanou a nevyléčitelnou trpitelku. — Z dramatu Echegarayova mají jistou uměleckou a literární, třeba ne právě novou a značnou cenu, pouze prvé dva akty, které obsahují něco, co je alespoň náběhem k popisné psychologii, k rozboru a podobizně Marianině. Ovšem štětci Echegarayovu vadí tu suchost a nedostatek odstínů, monotonnost, tvrdost, hrubá povrchnost a zběžnost. Jeho Mariana není v dramatě určitě podána, ani rytmem a taktem svého duševního života vystižena. Divák musí sám jako kritik pracně doplňovat reflexí a mnoho i hypotesami a domysly, pro něž nedal autor žádných podkladů a výrazných nápovědí. Druhá část dramatu stojí daleko níže. Je to pouhá kombinace hrubých a násilných situací, vypjatých, křiklavých scen a dějových point. Činí to dojem loutkového, horečného, tvrdého a bizarně urputného, romanticky zkarrikovaného, zdivočile chmurného a místy i surově trapného divadla. Technické triky, kterých tu Echegaray užívá, neposlouží mu již u našeho diváka. Neznáme psychologie španělského diváka, ale psychologie českého je, bohudíky, jiná. Co tam dovede přijmout temperament i na úkor umění, zavrhne u nás alespoň vkus ne-li umění bez milosti a po zásluze. Vzdělání našeho obecenstva, třeba ještě nízké a zakrnělé, je předce takové, aby odmítlo tuto syrovou stravu. —

Marianu sehrála pí. Laudová. Je to jediná figura dramatu, která má (třeba v autorově provedení, v hotovém textu ztrnulý a suchý) psychologický život. Ostatní jsou mrtvá jména a mrtvé řeči, pouhé profily střižené těžkými, starými, tupými nůžkami z tvrdého lepenkového papíru. Pí. Laudová dobře, tuším, vystihla základní rysy, kostru, intonaci figury, její studený, upjatý a mrazivý chlad, ale chybělo jí to citové teplo a niterný život, které jsou utajeny pod tímto ledovým povrchem. Nikde nedala cítit duševní muka, která předcházela tomuto ztrnutí, tomuto vydrážděnému, ocelovému mrazu. Ukázala pouze kamenou masku, větry a mrazem sežehnutou tvář. Chlad, který z ní dýchal, byl mrtvý, ryze hmotný a netečný, jako u antické sochy. A přece měl šlehat vším utajený var a blýskat oheň, a křečovité, pod mramorovou pěstí zdrcené a zadrhlé srdce mělo se třást a lačně v žízni lokat po světle a slunci. Ta výrazná věta Marianina k donu Joaquinovi: Vězte, na jakých trnech šípků nechala jsem cáry rozervaného srdce — měla být i herecky illustrována. Jinak po stránce technické byl výkon pí. Laudové reliefní, sytý a plný. Nedostatek odstínů a přechodů, virtuosní škály pocitové a náladové klaviatury, hry psychologickými polosvětly a polostíny byl tu úplně plodem a důsledkem autorovy kresby. Herečce nezbývalo než podrobiti se básníku.

* * *

Třetí původní novinka letošní saisony, drama bratří Mrštíků, Maryša, přešlo v květnu vítězně přes jeviště Národního divadla. Nepodařilo se tedy divadelní správě, oč se celou duší patrně snažila, když v stejné beztaktnosti jako nekritičnosti, se zřejmou nenávistnou malevolencí k mladému autoru, který již jako nebojácný, svérázný a sytý kritik před lety v „Ruchu“ a „České Revui“ ji tolikráte sešlehal plamennými pruty pravdy a poznání, a asi také k celému jeho uměleckému credu vypálila Maryši na čelo galejní káranecké znamení ve formě odpoledního lidového představení premierového „na zkoušku“.

Bezhlavost, kterou tu zahráli páni na vlastní účet a k vlastnímu posměchu i — deficitu, dojímá a naladuje trapně každého, kdo má ještě prach

úcty k umělecké práci a trochu lásky k domácímu silnému a mladému umění. Tak se zachází tedy s člověkem, který naše umění vrhnul o celé míle ku předu, kdy celá řada dnešních respektovaných akademických veličin obracela s kopce a zvrhovala v bahně plochosti a vyssáté imitace? A jakou logiku to má divadelní správa? A jak směšně zlomila tu zase vaz! Není dávno, co se ujišťovalo o lidových představeních (tehdy ještě, tuším, nedělních), že se tu musí dávat lidu vyzkoušená strava, hotový a klassický repertoir, a kdy k žádosti pronesené odkudsi, aby lidová představení byla jaksi zkušebným jevištěm, odpovídalo se kategoricky záporným nikdy. A dnes šťastně došlo se k názoru, že lidové představení má být karantenní stanicí dramatickou. Je to směšný pirouett logické důslednosti, ale interessovaným lidem šlo o to vyvésti autorovi nezdvořilost, dát mu pocítit železo útisku, hmotné, fysické nadvlády — a k tomu byl každý prostředek dobrý. Pro to lámaly se přes kolena „principy", o které se dříve opírala správa a které prohlašovala za nedotknutelné. Hned puštěna v divadelním bulletinu do světa noticka zcela všeobecná a jakoby pravidlo a princip, že odpoledne o lidových představeních budou se provozovati také kusy mladých spisovatelů, které „pro nedostatek formy nebo jinou vadu" nemohou být připuštěny na jeviště večer. „Pro nedostatek formy" — jaký to truismus! Tím začíná divadelní kancelář nebezpečné hračkování s estétikou a kritikou a mohla by si důkladně popálit neopatrné prsty, kdyby ten „nedostatek formy" nebyl u ní — jen maskující fráze. Mohl by se stát divadlu ten malheur, že by přišel nějaký všetečný a opovážlivý člověk, a řekl prostě: s dovolením, ale nedostatek jaké formy to myslíte? Klassické, romantické, realistické, scribeovské, sardouovské, vlastní či cizí, individuelní či imitované? Pozor tedy! Takové slovíčko jako „forma" je někdy (a snad většinou u nás) nevinná hračka, právě jen slovíčko, frázička a nic víc. A to je i tady. Ale proto není ani s tím mydlinkovým balonkem co hrát. Za slovíčky vězívají někdy i představy a někdy dokonce i — pojmy. Bývá to již tak. A jsou lidé, kteří je za nimi hledají: odloupnou, odškrábnou takové slovíčko a zaryjí pod ně. Nevím co by našli v konkrétním případě. Jisto jen tolik, že požadavek formy, jak jej zde formulovala správa tak docela vagně a neurčitě, je nejširší pytel na světě, do něhož dá se vecpat buď všecko nebo nic. Podle chuti vykladače. Ten prostředeček, kdyby se měl stát odvodní mírou mladé produkce naší pro jeviště Národního divadla, byl by tedy nečistý a podvodný. A pro drama pp. Mrštíků byla to dokonce již falešná insinuace, jak dokáže rozbor jejich práce. Neboť Maryša právě, předem a výlučně skoro poutá svojí uměleckou formou. Nemyslím tu vzorkovanou techniku napjetí, šablonu sestrojených dějových žebříků, kladkovou hru strojovité ekonomie, celý ten aparát budící a pohybující výlučně dvěma pocity divákovými: očekáváním a překvapením. Touto kombinační fantasií se „nevyznamenává" Maryša. Ale má tu jedinou skutečnou a pojmovou uměleckou formu t. j. výraznost, profilaci uměleckou, umělecký styl. Ne formu ryze materielnou, jak rozuměli parnassisté a stoupenci t. zv. čistého umění, ale formu psychologické formace, vnitřního pohybu, tepla a napjetí. Vilém Mrštík již jako kritik urputně bojoval proti logickému nedorozumění formy jako jednotné, abstraktní, z předu uložené a dané, jednou pro vždy vyměřené jako hmotný kadlub, do něhož se musí nalíti pokaždé autorovo vlastnictví, nový obsah. Pochopil, že je to špatně porozuměná metafora, pouhý obraz vzatý z hmotných řemeslných výtvarných operací. Poznal, že v estétice třídění dvou kategorií „obsahu" a „formy" je pouhá syllogistická pomůcka, pouhý dialektický pro-

středek. A žádal v důsledku toho individuelnost formy a stylu, nerozeznatelnou sloučenost, život jedinečný, s žádným druhým nesrovnatelný, který sám ze sebe v každém případě, se musí zdůvodnit. Forma — to mu byl právě zvláštní ráz díla, umělecký jeho typ, styl, rytmus, vůně. Jemu nebyla forma obmezena na určitý počet pevných vyměřených schemat, genrů, tříd, druhů. Naopak: forma rozlévala se, barvila se, odlišovala se a stínila se jako sám život, sama náplň jeho. A tak vlastně tento kritik a umělec, kterého obmezení a sáhem ozbrojení políři a zedníci à la Zákrejs pokládají za protiformalistního revolucionáře, amorfistního nihilistu v umění — právě naopak proti nim hájí formu, kterou oni popírají, sestřihují, stenčují a rozřeďují (kdo jsi filosof čti: roztřiďují) v šablony, machy a genry. Mrštík je jeden z nejúplnějších a nejcelejších formalistů našeho umění. Děj, sujet, „obsah" jsou mu v celku lhostejné, vedlejší, podřadné. Předem jde mu o formu — styl, ráz, vůni a barvu díla, plastický postřeh, hmotný, živý, poměrový a příznačný projev a výraz. Málo se stará o látku a děj, který chytí. Každý je dobrý. Jen když umění, kterým se spracuje, je dobré. Je umělec po výtce. A to znamená: je duch bojovný, útočný, zápasný a napjatý, plastický a formační, přemáhající látku v spěněném boji, v křečovitém, vypnutém útoku. A tak je tomu také v „Maryši". Autoři nestarali se nic o výběr, vypracování, „zušlechtění" látky — jak činí idealisté. Mrštíkové vědí dobře, že to, co se předstírá jako zušlechtění, je vlastně sestřihování, sjednodušení, usnadnění. Že to znamená odstranit překážky, sesnadnit si umělecký problem. Že je to pohodlné útočiště slabosti, která si netroufá zmoci syrovou, plnou, tučnou, nepraeparovanou hmotu, která se bojí té titanské řeže. V Maryši chytili látku plnýma rukama tak, jak před nimi ležela, jak trčela do vzduchu, do nejbližšího okolí, jak se choulila a válela pod zrakem. Nelze si představit nic obecnějšího, „všednějšího", „známějšího". Byl již tisíckrát umělecky sformován, v tisících variacích zpracován tento sujet: tragédie i melodramata, pastoraly i vaudevilly, novelly i eposy. Ale to právě byl tak čistě umělecký cíl: chytit tuto hmotu tak lhostejnou, netečnou a lenivou a rozsvítit ji, vyhřát ji, vyzpívat ji ze sebe samé. Vítězství, jak patrno, náleží tu jen umění, a výlučně umění — ryzí formě, stylu, psychologickému reliefu a modellaci — látka, sujet, děj nic k němu nepřidává svojí syrovou a hutnou kalností.

Tato syrová, tučná, hmotná, široká a krevní podstata vyznačuje proto i Maryšu jako všecky předchozí práce V. Mrštíka. V Maryši stejně jako dříve je rozvojový, rozlehlý, široký a spletitý v objetí a chumli zápasného toku hmoty a látky. Osoby jeho v Maryši právě jako v pracech belletristických jsou předem dány a určeny svojí tělesností, fysiologickým dnem a podkladem své bytosti. Rytmus, tok a střik krve jejich určuje předem a z hruba spád dramatu. Jím je drama rythmováno, jím je pausováno. To, čemu říká se obyčejně temperament, hrubý, celkový, živelný a živočišný ráz, náladové zabarvení karakterové, je u všech Mrštíkových figur silně podloženo. Maryša v prvých dvou aktech a hlavně Francek po celou hru překypují živelnou silou odboje, varem krve a smyslů. První práce Mrštíkovy ovládal tento, živelný temperament skoro úplně. Tak Paní Urbanová byla z velké části drama probuzené krve, jí rythmováno, stavěno a odplaveno. V dnešních pracích Mrštík temperament sice nepotlačuje, ale obmezuje jej, zjemňuje jej vlivy okolními, prostředí, kultury, ethiky, psychologické výchovy hromadné i jedinečné. Volný nevázaný střik krve, její horečný spád a spěch je poután

řadou složitějších vlivů. Odtud ta základní intonace „Maryši" i jiných prací Mrštíkových (předem Santy Lucie, reka jejího Jordana): odboj, útisk, dusivá tíseň, zápas plic, lapajících po vzduchu, hustá, dusná, olověná tíže křečovitého, štvaného zápasu. — Bylo již zjištěno, jaký veliký význam má v Mrštíkových pracích prostředí a to jak fysické, hmotné, krajinné, přírodní vůbec, tak společenské i kulturní. Je to nutný a přirozený důsledek celého jeho rozvojového, živelného, hromadného pojetí uměleckého. Mrštík pojímaje ne jedince a jednotliviny, abstrahované a logickými postupy dobyté, ale samu smyslovou a životnou plnost, sytost a neodlišenost — již tím podmiňuje jednotlivinu všemi jednotlivci ostatními, celou hromadou, vším okolím, celým útvarem jeho. Jedinci, lidé Mrštíkovi jsou odvislí, z velké části od okolí, prostředí krajinného, čistě fysického a přírodního předem. Jsou jen jeho výrazem a reflexí. Mezi prostředím a jimi navázány jsou nejtěsnější nitě styku, jednota soucítění a ochotná prolnavost vlivu. Odtud specielně i v dramatech Mrštíkových snaha podat toto prostředí hmotně a determinovaně. Odtud jeho úzkostlivá, pečlivá, nesmírně podrobná a vypracovaná režie hry, právě jako u všech moderních dramatiků, z nichž někteří jsou přímo na přechodu k féerii. Odtud západy slunce, zpěvy ptáků a mraky vůní v Paní Urbanové, odtud předepsaná hra cepů, neustálá hudba, sněživá noc u melancholického lkavého jezu (proměna 4 jedn.) v Maryši. Na lidi Mrštíkovy, právě smyslové a živočišné, tyto přírodní, ovzdušné a smyslové vlivy přímo působí, zabarvují je, prosakují je. Vliv společenský, kulturní, vliv stádné sdruženosti je ovšem ještě tužší a rozhodnější. Mrštíkovi lidé jsou jen funkce jistého organismu, celly jistého ústrojí. Za nimi stojí vždy vlastní herec: Příroda a Společnost. A tak, v tom smyslu je Maryša drama selské, drama oživených hrud, zavalitých, tuhých, urputně oživených, lačně k svým lánům přissátých těl. Jeho sedláci ani nedeklamují, ani nekokettují. Oni nejsou ani allegoricky hlubokomyslni, ani selankovitě prosti a jímaví. Oni jsou předem neurvalí, lační, hladoví a skoupí. Takový jest otec Maryšin, Lízal, který obětuje dceru svojí lakotě, který ji prodá jako neživý, bezvolný předmět. Vlna společnosti, hromadného života stále zaplavuje jeviště. Jsou to i její ryze hmotné projevy, které jím protékají. Život hromadný, vesnický, chórový — shromáždění i průvody — rozlévá se po jevišti. Karakterová formace, éthická i kulturní je většinou dána právě tímto prostředím, jež určité osoby jen zhmotňují a zhusťují v sobě. Tak hned sama krise dramatu, sám střed jeho a vypjatý vrchol lámající se vlny, je podmíněn tímto kulturním vlivem, poutem, kterým svázal rekyni: Maryša nechce odejít od muže, který ji ubíjí, poněvadž má předsudek nerozlučitelnosti manželství — vlastní kultuře jejího prostředí. Tento předsudek je v ní chycen houževnatě celou silou výchovy, vlivu jejího okolí, jejího ethického ovzduší. Motivuje jej sama sice nábožensky — ale v pravdě objektivně je položen kulturně a sociologicky. —

Vedle těchto vlivů a proudů trpných a typosujících docházejí však pp. Mrštíkové v tomto dramatě k vlivům individuelným, činným, karakterovým, vlivům vůle a síly jedinečné, proti okolí napjatým a reagujícím — ke karakterovosti, psychologii. Paní Urbanová byla v tomto směru chudší než Maryša. Maryša sama, třeba určena a poddána okolí a prostředí, bojuje přece a vzpírá se proti němu. Drama je právě ten boj, odpor, zoufalý zápas. Drama je proto ethické ne falešnou, kázanou a hlásanou morálkou, ale samým organickým podkladem svým. Morálka jeho dává se sama sebou, vyplývá z práce, vypadá z ní jako jádro z rozpuklého

obalu. Ethika tato není tedy dialektická, abstraktní, formulovaná, není allegorická, osoby nejsou zosobněné nějaké ctnosti nebo neřesti, sklony nebo síly. Ethika je karakterová a vůbec měnná. Je právě individuelné vzepjetí nad massu, nad okolí a kolisavá stejně jak toto vzepjetí. Láme se a klesá s ním. Je právě zápas, je i ten sklon a ten pád. Neboť osoby Mrštíků jsou především široké, složité, hutné a massivné, pomísené z dobra i zla, světla i stínu. V tomto bodě bije moderní reformní ráz Maryše přímo do očí. Maryša dovolává se náboženství — ale proto nemyslete, že je sladká, passivná a poddajná. Naopak: vypjatá, bojovná, tvrdá. Vávrovi strojí také krušný život. Tento rozpor nebyl jedné části kritiky vhod. Litovala, že v Maryši nenamaloval autor bílou, trpnou mučenici, kterou ubije a usmýká stádo černých katů. Nemohli pochopit, že je rozpor, věčný rozpor mezi city a činy, myšlenkami, slovy a jednáním, mezi vůlí a silou. Že rozpor ten, ta směs a neustálá záměna bílého a tmavého, síly a ochabnutí, je právě život, hybný jeho dech. Nemohli také pochopit, jak Maryša, která nechce odejít s milencem, dovede zavraždit svého muže, jak žena, která nechce se dopustit tohoto malého zla, dovede spáchat veliké. „To je přece ethická nedůslednost", voláno na autory. A neuvážilo se, jak *právě tento nedostatek racionální reflexe*, tento alogismus je příznakem, karakterem sensitivních, impulsivných, zlomených, uštvaných povah! A neuvážilo se, jak bystře jej napověděli autoři: Vávra ukládá o život Franckovi *dříve*, než Maryša se odhodlá jej zavraždit. Podnikne na něj vražedný útok. Maryša je právě zvratná, horečná, útiskem scitlivělá a k padoucnici rozdrážděná. Ona nechce od muže ani odejít — a on by zavraždil jejího hocha, kterého miluje! Že ji by ubil, odpustila by mu snad, ale jejího hocha — nikdy. *A teď teprve* se mstí, a sice zcela důsledně jak bývá u takových povah, stejně slepě, krutě, tvrdě a impulsivně jako dřív trpěla. Tato katastrofa, zdá se mi, má pevný psychopathologický hřebík a svor, silnou a jistou rukou vyměřenou konstrukci. Autoři ji jen z uměleckých důvodů ukryli — nemluvili o ní, jen objektivně a konkretně ji realisovali, a proto, že nevyčnívala, tuším, a nemohl o ni nikdo klopýtnout, byli podezříváni z hazardnosti.

Nic není autorům cizejší než abstraktní schematičnost a absolutnost. Nerozdělili proto svoje osoby ani v bílé a černé, nýbrž jak život sám je složitý a promísený, světlo a stín, spád barev a jich tok — tak z něho a jím malovali svoje figury. Opakuju, že v tom je reformační Maryša. V tom byla také i kárána kritikou. Ukázalo se to světle při figuře mlynáře Vávry, muže Maryšina. Autoři kreslili široce a liberálně. A kritika právě chtěla pekelníka, ďasa, lotra z galejí. Tento Vávra totiž jak je násilný, tuhý a surově egoistní, cítí také lidsky. A to je hřích a vada, podle kritiky. Že cítí výlučně *egoistně*, přehlédli karatelé úplně. Jsou to dva passy v dramatě, v proměně čtvrtého jednání, kdy Vávra číhaje na Francka s nabitou ručnicí, žaluje si a stýská si v monologu na svoji rozervanou domácnost. A podruhé, v pátém jednání, kdy domlouvá se s Maryší o lepší život v rodině. Jak vidíte, jsou to docela *egoistní* city, které tu projevuje. Vidí, že je násilí marné, a proto obrací v citové pole. Po soucitu s Maryší u něho není stopy. Nikde prach *altruismu* u něho. Proto ta soustrast, kterou s ním cítili někteří kritikové, byla docela neethická a zvrhlá. Že tento tvrdý, surový člověk je při tom úlisný, pružný, ocelový, rozvážný, lstivý, jak se zdá, a citlivý pro vlastní nezdary, to již pomátlo kritiku, která jej chtěla mít z jednoho kamene, abstraktní zlo a abstraktní surovost, černého jako v sazích. A malheur ten přihodil se právě tomu křídlu kritiky, jež vydává se za realistickou!

Ona hájila proti Mrštíkům požadavek ryze idealistické estétiky a dramatiky, požadavek francouzského klassického dramatu 17. věku, který na základě schematické, odtažité, geometrické psychologie Descarteovy formuloval veliký básník tragický Petr Corneille velice názorně takto: Divák nežádá, praví asi, aby v dramatě vždycky zlo podlehlo a ctnost, dobro, právo zvítězilo. S dobrem lze sympatisovati, míní, i když podlehlo, a zlo lze nenávidět, i když zvítězilo. Ale co žádá divák je prý jasnost kresby, určitost světla a stínu. Nemají prý být barvy tak rozděleny, aby se mohl divák v sympatii své mást. Aby mohl zlo brát za dobro a dobro za zlo. — Tedy slovem: černí na jedné straně, bílí na druhé. Na jedné růžový poudre, na druhé saze. — To vytýkala v podstatě kritika pánům Mrštíkům. Co je s Vávrou? Je to dobrý člověk nebo lotr? Surovec, ano či nic? —

Co k tomu odpovědět? Nic, než-li že psychologie moderního diváka je jiná než psychologie diváka sedmnáctého věku. Onen ví a zná již, že duše lidská je po výtce složitá a měnná, že člověk t. zv. zlý není abstraktný jednotný vzorec, hranatý tvar měřický, nýbrž směs a chumel nejrůznějších proudů a sklonů duševních. Ví, co neví naše kritika, že všecko t zv. zlo jako všecko t. zv. dobro je ryze relativné, poměrové, od skladu a vzájemné zapjatosti útvaru odvislé, okolnostmi dané a podmíněné. Moderní divák ví, co neví náš kritik: že zcela průměrný, od normalu ne příliš ani snad odchýlený muž dovede utýrat ženu — která ho nemiluje. A že ten, s nímž by byla šťastna, neliší se objektivně snad ani mnoho od toho, s kým se umučí. —

Bohatá práce pp. Mrštíků byla sehrána s patrnou radostnou vůlí herců. Že výsledek, konečný dojem nevypadl tak zcela umělecky ryze a čistě, nebylo vinou této dobré vůle. Hlavní těžiště, břemeno celé práce, figura Maryšina visela na silných bedrech pí. Benoniové-Dumkové. A je pouze spravedlivo vyznat, že ona jediná dovedla ji unést z celého našeho personálu. Ona jediná k ní měla nezbytný fond temperamentu i objektivného umění, podmínky k tomu varu celého dusného citového kvasu, který naposled slepě a osudně vystřeluje v impulsivní katastrofu. Mnoho síly a mnoho umění slilo se v její Maryši. — Vedle paní Benoniové tvořily nejlepší charge pan Mošna, paní Danzerová a pan Vojan. První prohloubil a vysondoval úžasně bohatě a bezpečně starého Lízala, otce Maryšina. Paní Danzerová nabyla posledním časem v tvrdém, syčícím skoro tradování malých, hrubých, kalných a plazivých figur úžasně bezpečný relief, jak bylo vidět před nedávnem také na žebravé holčici z Hauptmannovy Haničky. A pan Vojan upozorňuje na sebe čím dále tím neodbytněji jako herec, kterému náhle pukají prsa a volní se hrdlo. — Za to docela pochybený byl Vávra p. Slukova. Pan Slukov, tento korektní a dutý rek cti a práva, profiloval Vávru zcela falešně a mylně a zavinil tak nepochopení nebo zmatené kolísání, jak rozuměti psychologickému konceptu autorů. Jiného takového falešného ponětí dostalo se staré babičce Maryšině, která je pouhý stín a dodoutnávající, lhostejně trpký a netečně již do studeného vzduchu rozvanutý popel, ryze náladová a delikátní akvarella autorů.

Nejhůře bylo však s režií. Ukázal jsem, jaký pojmový význam má v umění pp. Mrštíků. Jak determinovaná, podrobně, sytě a pečlivě je vypracována. Ale zde nebylo tentokrát ani ochoty, ani důmyslu, ani železné ruky kázně. Povrchní nedbalost nedovedla ani opatřit rekvisity, jež autoři předepsali. *F. X. Šalda.*

Z přeložených románů.

Kj.— Na božích cestách, román od Björnstjerna Björnsona (přeložil Hugo Kosterka. — Ottova Laciná Knihovna) jest jednou z oněch knih, jež vyvřely z vln hlubokého rozruchu a rozporů, do nichž se vrhají, současně v různých zemích, nejmodernější duchové, aby nalezli jistější formuli pro poměr svého svědomí ku křesťanské víře, k té víře, která jako nezranitelná po každém úderu a potlačení zase se zdvihá, zeje z nejhlubších propastí svědomí a právě teď, po půlstoletí atheistického materialismu a liberalismu, znovu dnešní duchy skrupulemi trýzní. Kde jsou cesty Boží? totiž cesty života mravného a při tom naprosto srovnaného, souladného s bližními, světem a věčností? Tato otázka jest základním kamenem románu a ku demonstraci své odpovědi užil Björnson dvou lidí, v mládí spolu vyrostlých a odtud vedle sebe se vyvíjejících: pastora Ole Tufta a lékaře Edvarda Kallema, vyrostlého v moderní vědě, bez víry a předsudků. Pro pastora jsou cesty Boží jen na dráze horlivosti náboženské a hledal je tam již, když jako chlapec ošetřoval nemocné chudáky a snil o budoucím svém missionářství. Později však zkostnatěl v dogmatech a čím více ztrácel ethické jádro křesťanství, tím více projevoval nepěkné stránky zarytých církevníků, fanatism ve věrouce a úzkoprsou nesnášelivost. Na tyto své cesty zavedl sestru svého přítele Kallema, učiniv ji svou ženou, ale nedal jí tam klid. Duši její scházela dogmatická jeho přesvědčenost, byla zmítána mezi napjatými pokusy býti úplnou křesťankou a občasným poznáním, že jí není, a při vší této své snaze dostati se na cesty Boží, byli jich přece oba daleko, neboť nemohli ani sobě navzájem porozuměti a štěstí svého přítele a bratra Kallema svým úzkoprsým, pomlouvačným zelotstvím zničili. — Ten totiž měl za ženu krásnou, něžnou bytost Ragni, jež pro něho dala se rozvésti se starým nevlídným mrzákem, k němuž byla připoutána. Dvě tyto bytosti se našly, milovaly a dávaly příklad nejšťastnějšího manželského poměru, ač poměr tento v očích církevníků, tedy i pastora Tufta, byl pohoršujícím, byl cizoložstvím. Životní cesty obou rodin se proto nutně rozešly. A bylo by se to stalo i jinak: Kallem žil jako nejlepší člověk, konal jako lékař skutky milosrdenství a lidskosti, zahanbuje v tom t. zv. křesťany, ale žil bez předsudků, smýšlel o víře jako skorem všickni moderní vzdělanci, a evangeliem jeho byla hygiena, zdraví fysické. Srážel se proto co chvíli s pastorovou dogmatikou u lůžka umírajících Orthodoxní kruhy města (a ty hrají tam na severu docela jinou úlohu než u nás) štvaly však za to proti němu, potřísnily dokonce — i přičiněním pastorovým a především jeho ženy, Kallemovy sestry — čest jeho manželky a podryly jí tím život. Ovdovělý Kallem, učiněný nešťastným právě těmi, kdož domnívají se jediní míti privilej na znalost „cest Božích“, zachraňuje svým lékařským uměním život pastorova hocha, jehož úmrtí by bylo sklátilo život jeho sestry. V duši pastorově i jeho ženy provede se rozhodný obrat. Poznávají svou křivdu, všecko to, čím jsou Kallemovi povinni, a pastor hlásá odtud s kazatelny, že ne víra, nýbrž **život** jest věcí nejpřednější. Boha nechce více hledati ve formě řeči, svátosti nebo knize, nýbrž „v životě znova vydobytém z hloubi smrtelné úzkosti, ve vítězství světla, v něze oddanosti, ve společnosti života“.. — „Nikdy nebudu posuzovat lidi podle dogmat starodávné spravedlnosti, když tato nevyhovuje nynější míře lásky.“ Takto obrácený pastor přichází kajicně ke Kallemovi, jenž mu odpustí, nalézá v něm přítele, žena jeho zase bratra, a celé toto ve výhni životní bolesti zjednané poznání, že lze býti dobrým bez víry ano i proti víře a naopak že s věrou a ve jménu

víry možno ubližovati i nejlepším lidem, shrnuje pastor ve větu: „Kudy krátčejí dobří lidé, tam jsou cesty Boží!“ Tedy na dráze samostatně ethického, ryzího, pro všecky lidi platného d o b r a, nespjatého s motivy nadsmyslnými, věrou a dogmatem. Kde je ale to dobro? V čem tkví, jak daleká jest jeho absolutnost? Jak široké jsou vlastně ty cesty Boží, kolik lidí se na ně vejde? Lze s jistotou vždy rozeznati toho, kdo po nich kráčí, od toho, jenž bloudí, abychom nebyli zas — v dogmatu, tentokrát v dogmatu moralistním? To jsou otázky, na něž Björnson neumí odpověděti. Román jeho problému mravnosti neřeší, on k němu na konci vlastně teprv přichází a jej staví vyprostěný z ovzduší kostelního před nás jako problem všeobecně lidský. Björnson nedovede dnes o něm více říci, než před více než sto lety Lessing ve svém Nathanu, že totiž ne vyznání náboženské nýbrž mravní jeho povaha tvoří hodnotu člověka. A nevíme-li více, jsme to v mlhách jakési všeobecné humanitární filosofie, o nic určitější než jest v řeči pastorově naznačené pojetí „života“. Víra prý ne, nýbrž život. Ale co myslí tím životem? Ten, jemuž se koří Zola na konci Doktora Pascala, život řízený neúprosnými zákony vývoje, zajisté ne. Snad život řízený láskou? Ale život a láska — není to spor?

Jinak nelze románu Björnsonovu upříti hloubku pojetí, silné proniknutí vnitrné a mnohou stránku, psanou mohutným umělcem. Zdali vypravovatelem, je jiná otázka. Kdybychom ani nežádali daudetovsky průhledné a lehce plynulé dikce, zarazí nás přec co chvíli horečný chvat, klopýtání, směs osob, dob a míst bez přechodu a jasné výraznosti. Björnson mluví plně, široce, s bohatým, pružným slovníkem, ale jako by mluvil příliš rychle, nestaraje se, rozumí-li mu a sleduje-li jej čtenář. — Jeho svět je vůbec nám cizím; ten svět ztracených měst na severu, kde lékař s názory mezi námi běžnými stojí jako kůl osamocen, kde není jiného veřejného ruchu než dobročinné křesťanské komitéty, kde prostí občané znají nazpamět bibli a vášnivě disputují v kostelích. Na rozdíl od národů jižních, latinských, cenící na křesťanství jeho sociálně-organisující živel (odtud katolictví na př. Jos. de Maistre-a, Bonalda, Chateaubrianda, Comte-a) pojímá se tam ono s vniterností a analytickým sebetrýzněním, germanskému plemeni vlastním, tedy po stránce s v ě d o m í. Co tam v oněch duších značí strach před věčnými mukami a skrupule svědomí, dávající jim onen šedý, mrazivý ráz, jaký má již okolí jejich, fjordy, skály, lesy, těm duším, vychovaným na kletbách Starého Zákona a hrůzách Apokalypsy, to jest nám, vyrostlým v dalece liberálnějším a výslunnějším katolicismu něčím neznámým. Proto zůstanou nám mnohé odstavce knihy na př. hned začátek, malý Kallem na břehu mořském, aneb duševní zápasy pastora a jeho ženy — ač v rozboru duše mučené a štvané náboženskými vrtochy nejdou ani na polovic tak daleko jako na př. Garborgův „Mír“, dosti nepochopitelnými. Ale ač z ní dýše jiná duše země a národa, není nám kniha ta zas naprosto cizí. Všickni jsme si jednou položili a hleděli si zodpověděti otázku toho, co Björnson zove cestami Božími. A pohne-li tou otázkou duch tak silný jako on, nemůže se to státi způsobem bezvýznamným. —

V poslední době uvedena byla k nám umělecká dvojice bratří Edmonda a Julia Goncourtův, literární to čin, jenž (máme-li na mysli spoustu všelikého jiného braku, jenž se z Francie k nám přenáší) mohl a měl býti již dávno vykonán. Loni počal vycházeti ve Vzdělávací Bibliotece (vydavatelstvem Nových Proudů) jejich K a r e l D e m a i l l y (v překladu Jar. Hladíka) a letos vyšli v románové knihovně Světozora B r a t ř i Z e m g a n n o od Edmunda Goncourta (v překladu Jarom. Boreckého). — Řekne-li se, že Goncourtové s Flaubertem a Zolou doplňují trojici základních pilířů, na nichž stojí fran-

couzský román poslední epochy, román naturalistický, jest tím o významu jejich řečeno vše. Flaubert (jest vedle Balzaca) otcem naturalistického románu, representujícím periodu jeho průpravy, svazků s dřívějším romantismem, Zola vtěluje ve své propagační činnosti a dílech svůj směr v celé jeho jednostrannosti a výraznosti a Goncourtové doplňují mezery, jež jednostrannost ta zavinila.

Díla Zolova tekou totiž širokým, plochým proudem vulgárního; jsou tesána z hruba, v liniích i pro prostého čtenáře proniknutelných, a vnucují se do jeho mysli svou elementární, brutální silou. Goncourtové však, ač vycházejí ze stejného programu a také pracují s celým známým aparátem naturalismu, pozorováním, experimentací, „lidskými dokumenty" atd. hledí ho uvésti do vyšších sfér duševních a společenských a naturalisticky tak zobraziti ne svět hlupáků, zločinců, kalu a zápachu jako Zola, nýbrž svět vyvrcholené elegance, svět věcí složitých a raffinovaných, půvabů, vůní a výkvětů ducha. „Realistický román elegance", toť formule, v níž Edm. Concourt v předmluvě k Br. Zemganno shrnuje své umělecké tužby. A jak dalece je oba bratři uskutečnili, lze dostatečně již viděti z překladů dvou těchto jejich románů. Nejsou to kniby pro průměrné naše čtenářstvo, pro takové, jež hltá jen děj, nedočkavo jeho konce — jsou to skrz na skrz díla umělců, v nichž každá stránka jest pečlivě vyleptána a vyhlazena, sršíc jiskrami ducha a slohu. Život nepodává se tam v celé spoustě svého denního kolotání, s celou přítěží své banálnosti a opakovanosti, nýbrž jen ve svých vrcholcích, v blýskavé hře a kmitání nejsložitějších svých útvarů, v liniích sestřeďujících a shušťujících. To platí zvláště o Kar. Demaillym, kde se Goncourtové odvážili na látku nesmírně delikátní a složitou, ale jejich potřebám právě odpovídající: na svět literární a žurnalistické Paříže, do sféry to nejvyšší raffinerie duševní, jaká je dnes možna. Mnohá stránka, mnohý řádek tam representuje ohromné rozlohy duševní, celé perspektivy do vývoje tak staré civilisace, jakou je dnešní francouzská, takže celá její století nutně musela předcházeti, abychom mohli dnes čísti tyto hovory literátů, srčící vtipem a bonmoty. Při všem překypování látky a své raffinovanosti tkví román pevně na skutečnosti — za mnohou postavou tam hádáme na známá jména francouzské literatury (na př. u Boisrogera str. 161. na Bannvilla, u Massona st. 104. na Theofila Gautiera). Ztrácíme se tam místy v tomto moři duševní Paříže a pouštíme nit děje, jež vede ku spádu mohutně tragickému. U Goncourtův jako u pravých otců dekadentní literatury (vedle Baudelaira) jeví se totiž význačná vlastnost její: autonomie, téměř anarchie kapitol a stránek vůči celku kniby. Není tam solidní, železně sepjaté komposice jako u Zoly, nýbrž několik stran tvoří vždy pro sebe zaokrouhlené, pečlivě ciselované celky. V Bratrech Zemganno, kde děj je velmi prostý, je to již méně znatelno a také se proto tato kniha representuje jednotněji jako jeden slitý a sevřený celek. I materiál tam jest prostší: život dvou bratří, gymnastů, jejich umělecké zápasy, tužby, úspěchy a předčasný konec karriery mladšího (vztah to na Julia Goncourta — jako celý román jest subjektivně-symbolickým výrazem literárního díla Goncourtův) neposkytuje tolik raffinované látky, ale že i v tom dovedl Edmond Goncourt nalézti a spodobiti tolik vybraného, jemného, jest nemenší zásluhou uměleckou. Tam měl příležitost — a také jí užil — ukázati svou virtuositu v bleskurychlém zachycování gest, skoků a obratů, všech těch jemných půvabů, jimiž dýše tělo v pohybu a pro něž v naší době a civilisaci tak málo máme smyslu. Pečlivý překlad p. Jarom. Boreckého zde plně a šťastně vystihuje všecky zvláštnosti goncourtovského slohu (daleko lépe než překlad Demailly-ho), slohu tak nanejvýš delikátního,

raffinovaného, hudebního, upomínajícího svými podivnostmi na titěrnosti rokoka a japonerií, jakož i svým bohatstvím slovným, svým užitím všemožných slovníků technických se ostře odlišujícího od ostatní francouzské prosy, již karakterisuje obyčejně stručně pádná, abstraktní fráse. —

Literární drobnosti.

Píše *dr. V. Řezníček.*

Pilný čtenář denních listů českých, jejichž povinností a úkolem jest zpravovati veřejnost o veškerých pozoruhodných novinkách, shledává v obsahu jejich dva nápadné zjevy.

A sice po celý rok a od roku zase marně patrá a hledá, co jest nového na českém literárním poli vědeckém.

Náš denní tisk po celý boží rok nepřináší ani čárky z literatury a o literatuře technické, lékařské, právnické, bohoslovné, tak že to vypadá, jako bychom v ohledu pěstování vědy byli stejně daleko s cikány.

A my máme českou universitu, kvetoucí techniku, přes sto let starou královskou společnost nauk, Matici musejní, českou Akademii atd.

Všechny tyto ústavy horlivě pracují, jejich členové publikují, avšak denní naše časopisectvo kolem prací těch kráčí se zamouřenými zraky, jako by se v ohledu tom nic nedělo, ač mnohé z toho zaslouží nejširší pozornosti zrovna tak, jako lecos hodného namrskání.

To jest jeden zjev, který jest u nás nápadným, že denní časopisectvo nejeví pro vědeckou práci českou (pro cizí ovšem také ne) pražádné pozornosti.

Druhým pak zjevem jest, že tytéž listy, které nevšímají si literatury vědecké, přinášejí takřka v každém svém čísle drahocenné inserty o vydávaných právě knihách zábavných a legračních. A srovnáme-li poměr mnohosti a hojnosti insertů těch s inserty odporučujícími jiné předměty, tedy vidíme, že se buď nakládání zábavné a legrační literatury u nás lépe vede, než-li výrobě cukru, anebo že literární novinky nuceny jsou zprávy o sobě platiti.

To jest tedy také zjevem nápadným, že noviny naše pro planý tlach všelijakého mluvky mají celé sloupce, ale pro zprávu o knize jenom — insertní rubriku, která však nemá žádné redakce, jelikož se v ní inseruje a odporučuje jako literatura všechno, ano i věci, jejichž vydání by vlastně zasloužilo pardus, tak že tyto inserty vyhlíží namnoze dokonce jako placení — výpalného.

* * *

Po uvedených výše faktech, o nichž se každý vlastnoočně denně může přesvědčiti, netřeba více konstatovati, že denní časopisectvo české literatuře neslouží tak, jak by obecnému zájmu a pokroku bylo přiměřeno a žádoucno.

A pokud jí ten který list slouží, tak činí to dotyční jeho redaktoři a spolupracovníci namnoze způsobem, který neodpovídá nikterak vážnosti rubrik ostatních.

Stalo se ku př. jednomu z nejpřednějších českých denníků, že literární jeho rubrika jest pro každého přítele literatury čtením humoristickým, třebas se redaktoru její činily z různých stran poklony, o něž u nás není nikdy nouze, poněvadž nic nestojí.

Nechci zde uváděti z kopy jeho „nehod“, které vzbudily všeobecnou veselost, žádných literárních anekdot, avšak když míra neznalostí literárního redaktora přesahuje hranice, tu třeba konečně upozorniti tiskem, kde marným bylo nejpoctivěji myšlené slovo přátelské.

Omezím se pouze na toto.

Zmíněný list přináší jednou za týden literární stať, kde obyčejně spolupracovníci její dávají literátům sto dobrých rad a sobě a listu při tom — škodí.

Když nedovedou a nemohou „souzenému" nic jiného vyčísti, alespoň ho popadnou — za jazyk a vyčítají mu germanismy atd. Tak ondyno spustil bandurskou pan „ergo", že prý jistý překladatel užil neprávem fráze „byl posmíván". Četl mu za to tučným písmem hrozné levity, a mezi literáty a českého jazyka znalými ovšem že tato „kritika" způsobila nejlepší rozmar a všude panovala zvědavost, který „oprávce poklesků jazyka" tropí zmíněnému vážnému listu takovou ostudu.

Každý se tázal, kdo je to vlastně ten pan „ergo", který podle všeho nemá ponětí o tom, že existuje slovník Jungmannův a Kottův, kde by nalezl, jak se jen ku př. v tomto případě mýlil, kdyby si v nich vyhledal a sice v Jungmannově slovníku ve III. díle na str. 332 heslo „posměji se" a v Kottově slovníku ve II. díle na str. 786 heslo „posmáti se" a kdyby byl nahlédl do biblické konkordancí na str. 539 na heslo „posmívati se?"

Sdílíme zásadu, že každý má právo pronésti o každé knize svůj soud, ale každý rozsudek nabývá teprve tehdy platnosti, když jest podepsán, neboť v podpisu spočívá jeho — váha. Proto bylo by žádoucno, aby ty drobty „kritik", již se u nás vyskytují, nesly také přiznání svých autorů.

* * *

Dnes se u nás literatura nejenom že nerediguje, ale ona se vyrábí dokonce i bez literátů. Vychází celá řada bibliotek, celá spousta kalendářů, vychází celá hromada literárních děl, o nichž nikdo neví, kdo za jejich vydávání v literárním ohledu odpovídá.

V otázce této počínají si u nás nakladatelé nanejvýš volně a obecenstvo shovívavě tak, že jest to na úkor literárnímu pokroku a hmotnému stavu skutečných literátů.

* * *

Jsem úředníkem veřejné knihovny, která chová pravé literární poklady, která jest nevyvážitelnou studnicí duchovních poznatků, a jako takový ovšem že sleduju svědomitě a pilně, co vychází.

A za rok nasbíral jsem v ohledu tom takovou řadu zkušeností, že bych z nich mohl uplésti na kolik literárních výtečníků notný karabáč proto, poněvadž při svých literárních pracech více přístupných pramenů neznali, než-li znali a při tom se nestarali, jest-li vše vyčerpali, co vyčerpati měli a mohli.

Ve případu tomto však mám za vhodnou a slušnou shovívavost.

Mám totiž za to, že první starostí III. třídy české Akademie jest a bude péče, aby co nejdříve doplněna byla Jungmannova „Historie literatury české" a aby zjednán byl příslušný klíč k další české literatuře nejen bibliografické, anobrž aby upraven byl také i přehled cenných prací časopiseckých.

Úkol tento mohli své doby postupem času hravě provésti příslušní činitelé na universitě, avšak co tam, to tam. (Fr. Čelakovský a Ig. Hanuš v ohledu tom svou povinnost vykonali.) Dnes právem lze naléhati na brzké vykonání práce této a proto různé známé nedostatky v literárních pracích přítomné doby lze svaliti na vrub nedostatku přehledu celé literatury, což ovšem nepečlivost některých pánů neomlouvá.

Uvedl jsem to však jako naléhavou literární potřebu, aby co nejdříve sebrána byla podrobná „historie literární", o níž se v poslední době pouze z čistého

vlastenectví starali — knihkupečtí účetní, kteří sebrali velice bohatý materiál, ač možno také naznačiti několik jmen, jež v ohledu tom zasluhují uznání.

* * *

Jednou z bolestných stránek našich literárních poměrů jest dnes také okolnost, že celá řada listů literárních literární rubriku — vyhodila.

Z jakých příčin?

Řekněme poctivě, že nechtěla nebo také nemohla ze soukromých důvodů svědomitě registrovati, pochváliti a ztepati, jak co zasloužilo.

To se chváliti ovšem že nedá, jako se nedá velebiti, že některá nakladatelství nechtí ve svých časopisech věděti o podnicích nakladatelství jiných. A zamlčeti nelze, že si zejména jistá firma počíná, jakoby měla na nakladatelskou produkci — národní monopol. Jiné opět proti tomu brojí a tu by neškodilo, kdyby ve příčině této bylo promluveno podrobněji.

Literatuře to k duhu nejde, třebas nakladatelé konali konkurenční závody, poněvadž ty závody nejsou závody literárními, nýbrž podobají se závodům kramářským.

* * *

Svým časem budeme v těchto drobnostech pokračovati a stručně uvedeme na denní pořádek literárních rozprav celou další řadu „zjevů", jež v zájmu literatury vhodně dle možnosti pozměniti máme za časové.

Rozhledy politické a sociální.

Domácí politika. 22. září 1894.

(Hnutí pokrokové v rozvoji národním. — Požadavky demokratismu. — Strana svobodomyslná a hnutí pokrokové. — Idea cyrillo-methodějská. — Delegace.)

V minulých epochách politických, do nichž dlužno zařaditi jak dobu passivní opposice, tak sterilní oportunity Staročechů a mladočeskou mnohomluvnost, pohybovalo se pojímání životních úkolů českého národa v mezích úzkoprsé ideologie, pracující abstraktními pojmy, jimiž propůjčován výraz šedivým tradicím historickým. To postačovalo tak dlouho, pokud mělo vrch přesvědčení, že minulost jest jedinou a dostatečnou mírou pro přítomnost. Jakmile však dospělo se k poznání, že národ jest organism, podléhající nezadržitelnému vývoji, že při jeho postupu ve všech oborech snažení padá na váhu vniterný rozvoj, který v abstraktních škatulkách neměl ovšem místa, musilo se k minulosti a ke všem tradicím zaujmouti stanovisko odmítavé. Jest jisto, že národ nedá se vésti na nové, dobré dráhy názory a vymoženostmi uplynulých dob. Starý, obnošený a těsný kabát nedá se obléci na mohutně rozvinuté tělo. Jest třeba počítati s okolnostmi nově se ustavivšími, s podmínkami, které rozhodují v přítomném okamžiku o životě a snahách národa. V tom smyslu všímá si směr pokrokový národa a pracuje. Přítomné poměry jsou jeho východiskem, pronikavý rozbor jich vede k reální práci opravné. Jest v tom málo slov, málo abstrakcemi prošpikované výmluvnosti, ale tento nedostatek, patrný vůči předchozímu způsobu politické práce, nahražen jest dokonale vymezováním daných potřeb národních a hledáním způsobu, jak by se nejsnáze odstranily, aby národu bylo umožněno vyvinovati se v souhlasu s jeho skutečnými potřebami.

Že hnutí pokrokové nemiluje nejasno, mlhavo, jest mimo každou pochybnost. Program jeho má za základ skutečnost a z ní odvozuje plány pro budoucnost Nemožno život národa spoutávati slovy o historicko-politické individualitě, o realitě topografie a dějin, nemožno jej vázati na určité hranice zeměpisné, na čáry map. Jsme národ jednotný, proniknutý vědomím příslušnosti a vzájemnosti, jsme národ živý a schopný expanse. Není tím řečeno, že chceme zabírati pro sebe nová zeměpisná území, že chceme býti plemenem výbojným, ale tolik pro sebe reklamujeme, abychom měli právo k expansi zevnitř nás, abychom se vyvíjeli a docházeli stanovisk stále vyšších a vyšších. Zeměpisné hranice při tom nerozhodují. Tím méně historicko-politická individualita. Jsme touto individualitou v celkovém pojmutí, že tím, čím jsme byli a jsme, ze sebe jsme, ale na jisté výši nemůžeme stanouti. Jistá míra politických práv a svobod, navázaná na minulé období, aby byla zachována právní kontinuita, pro nás neexistuje leda jako zřeknutí se těch výhod, jaké nám naše bytí v přítomnosti samo poskytuje. Jsme tu ne z milosti starých pergamenů a čiperně vyvozovaných právních důvodů, nýbrž proto, že žijeme.

Pro život skutečný, jemuž není dána žádná šněrovačka, vypracován jest náš program. Objímá všechny potřeby všech tříd občanských. Není český proto, že dotýká se českých lidí, nýbrž že pílí za odstraněním strastí a bolestí těchto lidí. Ty bolesti jsou živě cítěny, my o nich mluvíme, děláme jejich diagnosu a snažíme se positivními opravami uvésti je na míru nejmenší. Že tyto opravy přesouvají se na pole sociální, nemůže na věci ničeho měniti. Zde skutečně leží zdroj vší nespokojenosti, všech zel, před nimiž se nedají zavírati oči. My jsme obětí téže krise mravní a hospodářské jako Němci, Francouzové a Angličané. Rozdíl jest jenom ten, že formy, jakými u nás tato krise prochází, jsou v těsné odvislosti od poměrů našich. Ale obsahově jest to jedno. Řeší se tytéž otázky, jenom že se zřetelem k speciálním poměrům, aby výsledek byl žírnější. Toto lečení celého tělesa národního nemůže, přirozeně, býti nijakým důvodem k výtce, že tendence pokrokového hnutí vybočují z mezí nejkrajnějšího demokratismu, jehož representanty jsou Mladočeši. Při nestranném rozpoznání bude naopak znatelno, že myšlenka demokratická programem pokrokovým vyhránila se v nejdokonalejší svůj útvar. Oč jde demokratismu? O nic jiného, než aby každý jednotník uzpůsoben byl pro všechny funkce celku na jedné straně a na druhé aby všem zajištěna byla stejná summa společenského štěstí. Upozorňujeme naše státníky na Tocquevilla, z něhož poznají, že demokratisováním světa vyzdvihuje se duchová úroveň u všech jednotlivců způsobem neobyčejně mohutným a současně stoupá míra sociálního uspokojení. Tento fakt jsme měli na zřeteli, když stylisovali jsme svůj program. Řekněme to upřímně. V programě mladočeském bylo demokratičnosti mnoho, ale jen ve slovech falešně položených a vykládaných. Tato slova zavinila, že demokratism Mladočechů vypadal na prvý pohled růžově, dal se bez skrupulí přijmouti, ale ve skutečnosti místo štěstí a uspokojení byl s to plodíti jen neštěstí a neuspokojení. Fedroval svobodu pro každého, aby ve skutečnosti zajištěn byl všem společný průměr jako podmínka společného, stejného štěstí, ale tato svoboda šla k duhu jen těm, kteří dovedli ji realisovati, tedy lidem mohutným, silným, společensky výhodně situovaným. Demokratism ten patronoval jen lidi povýšené a bohaté jako ekonomický liberalism, který také vskutku byl jeho spřežencem. Abychom nemluvili na plano, uvádíme, jak strana svobodomyslná zachovala se k exekuční novelle. Nechtěla připustiti, aby od exekuce ušetřeno bylo jisté minimum majetku, než aby jí propadlo vše. Srovnává se to výborně s hospodářským liberálním přesvědčením o naprosté volnosti a důslednosti vší průmyslové a tržební akce, jest to bez odporu zajištění nejrozsáhlejší svobody pro jednotlivce, když oddálí se od něho všechna intervence se strany státu nebo k tomu oprávněných orgánů a strhají se všechny meze, u kterých individuální chtění by se mělo a musilo zastaviti, na neštěstí však nelze nazvati to demokratickým. Hlavní zásada demokratismu jest porušena. Mnohým jest dána a zaručena svoboda, ale mnohým tato svoboda přináší utrpení a bídu. Stotožňuje-li se demokratism s liberalismem ekonomickým, jako u mladočeské strany, dochází tím výrazu vláda silných nad slabými. Liberalism, jak samozřejmo, není sociálný a také s ním splichtěný demokratism není sociálný. Bez sociálného zbarvení není demokratismu. Ono jest však v našem programu, což bylo nutností, měli-li jsme demokratism v celé jeho ryzosti šířiti a propagovati. Nechceme, aby jedněm vedlo se dobře a druzí aby byli utlačeni. Chceme stejně pro všechny. Tím, myslíme, zachránili jsme tradici pravého demokratismu od utonutí v ekonomickém liberalismu, tomto upíru lidské společnosti.

V tom smyslu můžeme o sobě říci, že jsme pro stranu svobodomyslnou vše učinili, co by ji mohlo prohloubiti, hodnotu její zvýšiti a vésti politický život v Čechách stále po stupních výše a výše. Kdo nestranně stopoval naši činnost,

musí to doznati; odvoláváme se na ni s dobrým svědomím. Potvrzena jest tato pravda živými novinářskými diskussemi, jež se vedly o „dohodnutí strany pokrokové a svobodomyslné". Myslíme-li na svou práci, na hodnotný její význam, podobalo by se dohodnutí nezbytnosti a také se strany naší nemohlo by se proti němu nic namítati, neměla-li by se poškoditi celková akce politická. Na pozvání výkonného výboru strany svobodomyslné dostavili se vskutku zástupci pokrokového směru do výkonného výboru dne 4. t. m. Politická situace toho nezbytně vyžadovala. V pokrokových kruzích se pozorovalo, že nepřátelé českého národa, patřící do smetany vládních kruhů, a s nimi zároveň domácí odpůrci strany svobodomyslné všemi prostředky politické machy, promyšlenými a na venek téměř nepozorovatelnými manevry snaží se o rozbytí strany a utvoření veliké strany oportunistické, která by svým poddajným konservatismem jim dovolila, aby zmocnili se osudů politických českého národa. Věc byla chytře navlečena, že i někteří předáci mladočeští se na tyto manevry chytili a vlastní stranu jali se podrývati a rozbíjeti (dr. K. Kramář v Boskově a Libštátě, dr. Herold v Kutné Hoře, N. Listy 17. t. m.). Zástupci pokrokového směru musili nutně jíti do výboru výkonného. Chtěli zcela loyalně ukázati — a strana sama k tomu opozděně dospěla — že nástrahy, činěné straně svobodomyslné, mají cílem připraviti sklon k staročechům a před tímto hrozícím nebezpečím důtklivě varovati. Výtky činěné, že jim jde o zájmy čistě strannické, chtěli ozřejmiti v celé jejich bezvýznamnosti a falešnosti. Své korrektní stanovisko jak ku straně, tak k zájmům celého národa jednou pro vždy tak osvětlili a vyložili. Ve schůzi výkonného výboru dne 4. t. m. mluveno o součinnosti jako defensivním prostředku proti vnějším a rafinovaným nepřátelským nástrahám a jménem výkonného výboru učiněno bylo prohlášení, že bude směru pokrokovému poskytnuta příležitost k práci.

O možnosti shody **zásad** nebylo přípustno pochybovati. Vyloženo bylo, že zásady pokrokové jsou jemnějším provedením, propracovanějším rozvinutím, konkretnějším prohloubením příliš všeobecně stylisovaných zásad programu mladočeského. Není součinnost možna a nezbytna, když podstata, základní linie jsou stejny? Nedala se nijak podceniti jednotná práce velké strany opoziční, její tuhá napjatost, hodící se a osvědčivší se vždy při dobývání úspěchů, zaujímání dalších posic výboje. Bylo však třeba, aby nebylo vše to pouze zbožným přáním nebo neexistovalo pouze na papíře, jedné podmínky: oboustranné závaznosti, bezpodmínečné loyálnosti

Přívrženci pokrokového směru ukázali se loyálními, projevili korrektnost, jak ve schůzi, tak hlavně po schůzi. Ale na druhé straně porušeny byly všechny zákony politického bontonu. Ve schůzi výkonného výboru, v němž zastoupena i redakce „Nár. Listů", se výkonný výbor sice usnesl, ale jen proto, aby „Nár. Listy" měly příležitost toto usnesení ignorovati. V „Nár. Listech" objevily se najednou zprávy jednak tak překvapující a vylhané, nepřibíjející nijak správně podstatu celého jednání a usnesení dotyčné schůze a závěrků z ní důsledně plynoucích, jednak zase v celku správné, pokud redakce v Mariánské ulici jimi inspirovala „Plzeňský Obzor". Redakce „Národních Listů" postavila se nad výkonný výbor. Ojevila se v celé své ohyzdnosti jako metla mladočeštství, jako Damoklův meč, který každé ušlechtilejší hnutí ve straně hned v zárodku ubije. Ovšem hnutí pokrokové při tom jest zcela klidno. Má-li v Čechách k pevné, definitivní a nerozbitné součinnosti vůči hrozivé situaci dnešní dojíti, jest řešiti nový postulát vzájemného dohodnutí. Strana svobodomyslná bude museti upraviti svůj poměr k „Nár. Listům", bude musiti prokázati, že má dosti síly, aby dovedla jim uložiti náležitou reservu pro **věc strany**, a když to ne, vymknouti se z poručnictví „Národních Listů" a najíti si orgán lepší. Bude nutno zasáhnouti v ústrojí strany

svobodomyslné, i k platnosti přivésti povinnosti směru pokrokového vůči sobě samému. —

V poslední době vypalují se celé ohňostroje nadšených pochval **ideji cyrillo-methodějské**. Jiskra vychází z „Parlamentára", rozněcuje se v celý požár nad redakcí „Nár. Listů" a zhasíná v kroměřížském moniteuru „Velehradu". Jest mnoho těch, kteří se ovšem myšlenkou tou nedají nijak podmaniti. Rekrutují se z kruhů „mladistvé naivnosti nebo kathedrové nadutosti", která jest nesmírně staropanensky kousavá proti všem cizím míněním, nebo dokonce ze skupiny přihlouplých sanscylotů, jak myslí „Velehrad". Jsme dáni do klatby sanscylotismu, protože, nemohouce se rozehřáti pro myšlenku cyrillo-methodějskou, přibili jsme ji předešle zcela správným terminem **kaše**. Myšlenka cyrillo-methodějská má zabezpečiti národní náš ráz. Slovanská církev jest národní církev. Ona jest rub a národní stát líc jedné samostatnosti národa. Ale jak to bude možné, když v bohoslužbě bude se užívati staroslovančiny, lidu stejně nesrozumitelné jako latina? Když organisace církve slovanské, přejmutá z východu, stane se tak dobře hříčkou v rukách byrokracie jako na Rusku, když místo autonomie, samostatnosti, existující pouze na papíře, přinese nám porobu? V ohledu sociálném, dále, jest prý působivější než katolicism a protestantism. Přinese světu klid, upokojení. Dojista, kdyby z ní přejala se altruistní nálada, která oba bratry soluňské vedla k našim předkům. Ale na neštěstí k jejímu přejmutí a provádění není třeba určitého kultu, určitě vypracovaného systému bohoslužebného, určité řady příkazů. Altruistní přesvědčení jest individualným vlastnictvím každého jednotlivce, projevuje se samo sebou, bez vnějšího popudu. Posléze má býti cyrillo methodějská myšlenka prostředkem proti atheismu, otci anarchie. Na to už rozhodně nedostačí. Jest třeba jen povrchního prohlédnutí dějin, ku př. ruských, aby se poznalo, že atheismus, anarchie a nihilismus byly přirozenými důsledky přeháněné a kruté vlády autority církevní. Jak církev západní tak východní, opustivše ducha a přidrževše se formy vnější, neuspokojovaly, dusily, umrtvovaly, a když duše lidská si to kriticky uvědomila, přestala věřiti.

Viděti, že cyrillo-methodějská myšlenka jest pachtěním za něčím dokonale nemožným. Vše, čeho chce dosíci, uniká před každou realisací. Jest to kaše, která se hází mezi lid jako vlkům kost. Politika mladočeská dopustila se v poslední době mnoho chyb, pravíme to upřímně a otevřeně, nespokojenost s ní dává se hlasitě na jevo. Aby se to zakřidovalo, nazve se tato nespokojenost touhou po rozkolu a za nejpřednější úkol naší mládeže, naší dorůstající intelligence, se prohlásí, aby přilnula k ideji cyrillo-methodějské jako prostředku vzájemného sblížení a vnitrného sesílení. Taková abstrakce velká a neproveditelná podmínkou sblížení, předpokladem lepší a bezpečnější budoucnosti! Jaká nemožnost! Ale pro kritický okamžik výborný recept. Trochu národního chauvinismu, trochu protiatheistické resolutnosti, trochu sociální naivnosti, smíchá se to dohromady na kaši a předloží sanscylotům, aby netrhali šiky — snílkův a idealistův, třebas skutečné a akutní potřeby namítají se každodenně.

Delegace zasedají v Pešti. Dnes k jednání delegací chceme připnouti několik gloss, dotýkajících se spolků států, hlavně trojspolku. Chvalozpěvy, které, jako obyčejně, zapěl hr. Kalnoky na trojspolek, postrádají reálného odůvodnění. Spolky států jsou prostředky defensivy, pokud nerozvinou se válečné prapory, ukládají přirozeně účastněným stále větší a pokračující zbrojení. Jakmile začne jeden, jest to závazné i pro druhého. Spolek států vyčerpává brannou sílu zemí, a při ohromných ná-

kladech na vojsko, i hospodářskou. Jest to stálý úkaz, že země ve spolku státu zahrnuté jsou finančně zakrvácené. Vzpomeňme na Italii. U nás zvýšil se vojenský rozpočet o 4 mill. zl., sumu to ovšem zdánlivě nevelikou, ale po 15 let soustavně rostoucí. Zhostiti se břemena tohoto není možno. Zahraničný ministr každý rok svou řečnickou improvisací ujišťuje o míru, o klidné situaci mezinárodní. Ale to jen proto, aby měl pádný důvod pro zvýšení cifry svého vojenského rozpočtu. Spolek států znamená bojovnost a nedá mysliti na odzbrojení a mír.

Se svého stanoviska protimilitaristického musíme trojspolek co nejrozhodněji odsouditi. Vidíme v něm bezedný jícen, který pohlcuje nejlepší naše síly fysické a hospodářské. Nemáme ani jiné příčiny postaviti se k němu benevolentně a připouštěti jeho nutnost. Ani politické, ani národní. Politicky připoutává nás trojspolek k zemím, z nichž každá má své ideály, cíle a tradice; mezi těmito a našimi není srovnalosti. V národním ohledě ovšem se nebojíme, že bychom měli býti pohlceni němectvím, ale svazek trojspolkový poškozuje naši autonomii, kterou nepřestaneme pro sebe reklamovati. — Del. posl. dr. Pacák po jisté stránce akcentoval pádně toto opoziční stanovisko k trojspolku.

Český obchod.

Je potěšitelno, že lid náš z vlastního popudu, bez jakéhokoliv návodu odjinud, kdež jsou politickými boji zcela zaujati, ujímá se obchodu a průmyslu, z nichž jsme nechávali těžiti Němce a je podporující židy. České závody vznikaly posud velice pořídku a přirozeně jak obchod tak průmysl, místo aby přecházely do rukou našich, se stále kupily v rukou německo-židovských. Nyní už je bohudík pochopení pro tu věc u nás České podniky průmyslové vznikají utěšeně, zvláště na Moravě, a jest si přáti, aby došly náležité podpory u ostatních vrstev obyvatelstva; hesla, jež jsou u nás tak v modě a jimiž se myslí, že všechno se spraví, zde ovšem nepomohou, musí zde býti v první řadě přičinění podniků samých, by vyhověly všem přáním na ně kladeným, čili jinak, musí hledět státi se schopnými konkurrence, a pak jest povinností českého obyvatelstva, podniky ty podporovati.

V průmyslu jeví se nepopíratelný pokrok, máme již dobrý základ, na němž se může budovati zdárně dále. Těžší, mnohem těžší postavení má náš český obchod, zvláště velký obchod, který je téměř výhradně v rukou židovských. Zde nás čeká mnoho práce a podnikavosti, abychom jej dostali do svých rukou. O podnikavost by konečně nebylo nouze. Už nehledá se jediná spása v tom, uložiti kapitál na nízké procento v nějakém bankovním ústavě, ale investuje se už též činně v různých obchodních podnicích. V menších místech, kde záložny a spořitelny udržují úrok na slušné výši, nechávají jistě peníze raději v záložnách, jednak vysoké procento nutká k ukládání peněz, jednak zdržuje podnikavého, by použil ve větší míře úvěru spořitelny, poněvadž by mu často vysoký úrok až 6½%, který se jinde zove lichvářským, snad úplně absorboval výdělek. Bylo již v tomto časopise několikrát řečeno, že ústavy tyto mají přece vznešenější úkol, než vykázati ročně tisíce výtěžku, totiž laciným úvěrem podporovati průmysl a obchod, i nebudeme tentokráte toho se dotýkati.

V obchodě je u nás vděčné pole jak pro podnikavost, tak pro ústavy, poskytující úvěr. Posud byl obchod u nás nejvíce zanedbáván, ne snad, že nebylo podnikavosti, jak se obecně říká, nýbrž že nebylo dostatečného pochopení a nutného vzdělání. Neměli jsme v obchodě ani takový základ, jakým se může náš průmysl vykázati. Mladá naše generace musela, chtěla-li nabýti praktického vzdělání, zjednati si vstup do cizích závodů, což bylo a jest i teď dosti těžké, poněvadž velkou závadou byla vždy neznalost aneb neúplná znalost cizích jazyků; že čeština nedostačovala, je přirozeno, neboť nemajíce svého obchodu nemohli jsme požadovati,

by se v něm užívalo češtiny. Tím se také vysvětluje, že obchodník český nemůže vystačit jen se svým jazykem a musí znát aspoň jednu cizí řeč. Hlavně pro neznalost cizích řečí vrhala se naše mladá generace na jiné obory, i z obchodních akademií chytá se posud značné procento absolventů raději kariéry úřednické.

Máme ve svých rukou jen poněkud maloobchod, snad ani ne z polovice, vždyť i ty malé krámy a obchůdky v našich českých městech a osadách bývají majetkem židů, hlásících se k národnosti německé; velkoobchod je velkou většinou v rukou německých židů, a co je přece v rukou našich, jsou ponejvíce obchody exportní, ač i těch je poskrovnu. Abychom se chopili ve větší míře též obchodu importního, k tomu jsme snad neměli ještě dostatečné odvahy.

Čeká nás tedy tuhý boj a značná práce, abychom se stali pány obchodu v našich zemích, a bude zde potřebna vydatná pomoc se strany našich úvěrních ústavů, ovšem ne pomoc se šestiprocentním úrokem, který by obchod jen dusil. Bude zde také zapotřebí hojnosti odborně vzdělaných sil, které dovedou požadavkům na ně kladeným vyhovět a pochopí důležitý úkol, jenž jim v národní činnosti udělen je. Úkol jest ovšem velice nesnadný, ale pevná vůle a energická práce přemůže překážky a dostojí svému úkolu; vždyť je konečně obecné blaho národa v tomto případě úplně totožné s blahem jednotlivce, a každý, kdo na tomto poli je činným, pracuje v první řadě pro sebe. *Y. G.*

O mezinárodním anarchismu činu pojednal Egidy ve článku „K zavraždění Carnota“ v týdenníku „Versöhnung“.

Kulturní národové jsou ve svých ušlechtilých zástupcích již dávno jedinou vnitřní rodinou; jen duchovní luza ve všech stavech národa štve k nenávisti dnes dětinským žvastem, zítra pokryteckým dokládáním se míru. Celí lidé všech národů jsou sobě ve smýšlení a vnitřní své ceně tak blízci, že objevují se zevně rozdílni pouze temperamentem, zvykem, řečí a jinými vněšnostmi. Ušlechtilost citová nezastavuje se na hranicích té či oné vlasti, jestiť statkem všelidským. Nemá nás tedy pojiti s Francouzi toliko ošklivost nad činem Caseriovým, nýbrž v podstatě i přesvědčení, že my, neb aspoň vznešení duchové všech národů náležejí k sobě, i že jest povinností jejich pečovati, aby tato povznešenost opanovala konečně všecky kruhy tak, až by výraz jiného smýšlení neodvážil se více na světlo.

Mluvíme o vrahovi — právem: učinilť násilně konec životu druhého bez jeho svolení. Ale pomyslíme-li také, kolik životů utratí se každodenně také násilným způsobem našimi poměry? Kolik lidí dohnáno bývá trýzní poměrů k násilnému samovolnému zakončení života? Máme-li na mysli, že tak zvaní kulturní národové dle základných posud platných názorů, rozděleni jsou ve dva nebo více ohromných houfů válečných, jichž nejvyšší je snahou, aby v daném případě násilně utratili život statisíců? Ovšem pravíme, že v tomto „daném“ případě běží o uhájení nejvyšších statků člověčenstva. Dojista, i podotýkám k tomu: jde-li v pravdě o nejvyšší statky člověčenstva, musí každý život svůj radostně obětovati, ať žádá jej od něho kdokoliv, a jakýmkoliv způsobem měl by jej obětovati. Ale ten, jenž v Lyoně zbraně vražedné se byl chopil, také snad věřil, nebo mínil, anebo chtěl hájiti svaté statky člověčenstva neb jich obmýšlel dobýti. Nevraždil, aby vraždil, nevraždil z pouhé vášnivosti i nebyl čin jeho prost ídey. —

Byť spojitost mezi činem a ideou byla jakkoli spletitá, přece jest. Tato spojitost ovšem nemůže zločin nikdy ospravedlniti; platně zní tu „vinen“, leč toto „vinen“ hlaholí tisíceronásobnou ozvěnou z nedostatků přítomné doby k nám, činorodým zástupcům této přítomnosti, zpět. Pročež ono „vinen“ mělo by přiměti nás ku kajícímu slibu: nižádným způsobem nechceme druhého ná-

silně o život připraviti — ni tak, ni onak. Ne potměšile, ne fanaticky; ne pomalu požírajícím zármutkem, ne surovým hmotným znásilněním; ne z pouhé zištnosti, ne za použití pokryteckého „nezměnitelně", ne „s Bohem" na bojišti, a také ne více „jménem krále" a „mocí práva".

Než co činí jisté časopisy? Místo aby vysvětlovaly a poučovaly, uklidňovaly a usmiřovaly, pomáhaly a hojily, popouzejí od bezpečného psacího stolku panující třídy proti potlačovaným, štvou mírumilovného, blahovolného, v pravdě zbožného člověka v nesvatý odpor proti božské moci vývoje a rozplamеňují sobectví se všemi ostatními zvolnými vlastnostmi čtenáře nesamostatného, neuvědomělého. Časopisy takové hřeší ve své bláhovosti a zaslepenosti na našem lidu měrou nejstrašnější. Při tom předstihují se v nešestném hanobení zločince a jeho soudruhů ve smýšlení; přímo závodí na vzájem u výrazech odsuzování, jakoby jinak ani se jim nevěřilo, že myslí to poctivě se svojí ošklivostí i účastí. Člověk slušný a pevného přesvědčení všeho tohoto nemá zapotřebí; on hluboce jest zarmoucen skutkem Caseriovým a velice dojat poměry, přivodivšími jej; leč na místo nářku vážně přemýšlí o příčinách zločinu; na místě spílání poctivě pracuje všemi vnitřními silami a patrá po působivých, jednou pro vždy hojivých prostředcích.

Pouze národ, dospěvší poznání, že jen ve vlastních jeho zřízeních tkví kořen všeho zla, jest schopen zlo vykořeniti i nebude otáleti s nápravou. Poznání samo pak probouzí se tou měrou, kterou podrobují se naše základní názory požadavkům zákona vývojového. Jest pouze jediný prostředek proti zmatkům doby: pokorné srozumění, že nastává nová doba a že tato nová doba vyžaduje od nás nové smýšlení a změnu názoru životního. *Vojt. Hořínek.*

O cukrovarnictví v Haliči pojednal „Ekonomista Polski" v č. červencovém (ve článku: „Je-li v Haliči základ pro cukrovarnictví?"). Autor vylíčiv nepěknou hospodářskou situaci (v Haliči) praví, že je vždy nejjistější a nejrychlejší svépomoc, i že jest zapotřebí užiti (v Haliči) především těch prostředků, které nezávisí na zákonodárných sborech, vládě nebo samosprávných orgánech. Půdy v Haliči není náležitě posud využíváno a její produktivnost se nikterak nehledí zvýšiti. Co z 1 *hl* pšenice v Německu dostane se 17·17 *hl*, v Belgii 21·55 *hl*, ano i ve Švýcarsku 18 *hl*, v Anglii dokonce 28 *hl*, v Haliči všeho všudy sotva 10—12 *hl*. Halič je tu ovšem za zeměmi koruny české. Roku 1892 Čechy naproti Haliči vyrobily z prostoru menšího o 200 tisíc *ha* totéž množství pšenice, a kdyby toho roku bylo hospodářství haličské na témž stupni, na kterém je české, byla by Halič vyrobila pšenice více o — 23 1/2 millionů zl. — suma to zajisté ohromná! Dle autora Češi za výši svého hospodářství děkují především tomu, že opřeli své polní hospodářství o rolnický průmysl a hlavně o cukrovarnictví. Totéž autor odporučuje Haliči. Jako řepa probudila ze spánku a obohatila Ukrajinu, tak schopna jest učiniti i v Haliči. Ale má-li Halič podmínky potřebné pro průmysl cukrovarnický? Zajisté má. Má je v přirozených vlastnostech haličského podnebí a půdy a má je i se stanoviska obchodního. Na základě dat metereologických dá se očekávati, že Halič by mohla dosíci větší hodnoty cukru nežli Francie. Velikou většinu půdy Haliče lze pokládati za půdu řepní par excellence — autor vypočetl jí na 2,757.619 *ha*. Je to vnitřní část Haliče, táhnoucí se od hranic západních až do hranic východních. Též oekonomické podmínky jsou příznivy. Již dnes spotřebuje Halič (přibližně) 170.000 *q* ročně cukru — a jako všude spotřeba cukru roste, tak bude i v Haliči. Dnes jsou v Haliči jen dva cukrovary, kteréž ovšem nestačí nikterak kryti domácí spotřebu, takže již dnes dává Halič jinam za cukr 6 mill. zl. I sil pracovních

bylo by dost (pouze ve vých. části jevil by se jich nedostatek), neboť z Haliče se vystěhuje ročně na 15.000 lidí do Ameriky hledat si tam výdělku — z těch by zajisté bylo dosti pracovníků pro cukrovary. Vedle toho průmysl cukrovarnický si tvoří sám pracovní síly. Ani palivo nebylo by překážkou. Ani tu by nebyla Halič na př. za Pruskem nebo Čechy nebo Ukrajinou. Ve Vých. Haliči stojí 1 *q* dobrého pruského uhlí 1 zl. 20 kr., ve střední okolo 86 kr. a v západní 70 kr. Vedle toho má Halič své domácí uhelné doly, které sice dodávají horšího, ale za to lacinějšího uhlí. Pisatel na konec vyzývá k rychlé práci, neboť uchopí se prý věci zajisté c i z í kapitál i cizí lidé a průmyslový ruch v Haliči se rozproudí — ale již prý bez domácího obyvatelstva a snad i vedle něho. (Ony dva cukrovary haličské založeny byly českým kapitálem.) — Nastává českému cukru v sousedství nebezpečná soutěž.

Bedřich Nietzsche o militarismu.

R. Bedřich Nietzsche, jemuž, jak praví O. Hansson ve svém výborném spise „Mladá Skandinavie". Millova morálka není ničím, než symptomem choroby degenerované doby, jenž jako „radikální aristokrat" ve všech velikých hnutích národů za svobodu, v reformaci, francouzské revoluci, v moderním socialismu vidí toliko jakási vzbouření otroků, jenž tvrdí, že milionové národů jsou zde jen proto, aby několikráte v každém století z nich vyvstala nějaká velká osobnost, a dle něhož přísný, neúprosný zákon jest od pána, před kterým „massa" má se skláněti a u jehož nohou žena má ležeti, Nietzsche psal tak pádně proti militarismu, že ani nejohnivější přátelé míru nemohou lépe, rozhodněji psáti.

Tento „modní filosof", jak známo, nepodává svých myšlenek v nějakém systematickém výkladě, nýbrž jeho názory jsou uloženy v aforismech, rozsetých v celé řadě jeho spisů. Teprve Hugo Katz podává světový názor Nietzscheův zaokrouhlený, jaksi systematicky. V kapitole „Politika" uvádí mínění jeho o militarismu:

„Dnešní militarismus nezaráží nás příliš proto, že pojem všeobecné branné povinnosti u každého stal se bezmyšlenkovou zvyklostí. Avšak uvažme věc zcela nepředpojatě! Slyšíme-li: tam nemají muži kdy k produktivné práci; cvičení ve zbrani zaujímá jim všecek den, a ostatní obyvatelstvo musí je živiti a šatiti; jejich zevnějšek pak jest nápadný, častokráte křiklavý a plný tretek; tam žádá se poslušnost bez vlastního rozumu: poroučí se, ale nepřesvědčuje se; tam jest trestů málo, ale jsou kruté a rychle postupuje se k poslednímu, nejhroznějšímu; tam pokládá se zrada za největší zločin, k samé kritice něčeho špatného odváží se pouze nejodhodlanější; tam život lidský se necení, a otižádost jeví se často v takové formě, která uvádí život do nebezpečí; — kdo slyší toto všecko, řekne ihned: „to je obraz Sparty"; jiný však se zamyslí a správně usoudí, že je to popis m o d e r n í h o m i l i t a r i s m u, který v moderní kultuře tkví jako živoucí anachronismus, jako postumní dílo minulosti, které pohybu přítomnosti je jen na překážku.

A k čemu to jest vše? Jest vojsko skutečně prostředkem, jímž udržoval by se mír? — Netvrdí sice žádná vláda, že vydržuje vojsko, aby ukojila případné výbojné choutky; k obraně jest prý toliko. Dovolává se té morálky, která schvaluje t. zv. nutnou obranu. To však znamená: přičítati sobě morálnost a sousedu nemorálnost, protože tento musí býti chtivý útoku a výboje, má-li se pomýšleti na „nutnou obranu"; vykládá se o něm — který zrovna jako onen stát popírá výbojnost a vojsko jenom pro nutnou obranu prý vydržuje — že jest licoměrník a úskočník, který by rád bezstarostnou a nepřipravenou obět p ř e p a d l. Tak stojí všechny státy k sobě: předpokládají u souseda smýšlení špatné, u sebe pak dobré. Tento předpoklad jest však něco n e h u m a n n í h o, tak špatného jako válka,

ba v podstatě jest to vyzváním a příčinou válek, protože, jak již řečeno, sousedu se podkládá nemorálnost a tím se provokuje smýšlení nepřátelské, z něhož vzchází čin — válka. Učení tedy, že vojsko existuje pro nutnou obranu, jest právě tak zavrhnouti, jako že existuje pro ukojení výbojných choutek. A přijde snad chvíle, kdy národ jsa zpit válkami a vítězstvími, jsa na nejvyšším stupni vojenského vzdělání, jsa zvyklý přinášeti těmto věcem oběti největší, dobrovolně zvolá: „rozbijeme meče —“ a zničí veškeré své vojenství až do samých základův. Odzbrojí-li národ, jsa v plné zbroji — dosáhne se skutečného míru, míru, který spočívá na mírném smýšlení; avšak tak zvaný ozbrojený mír, jaký jest ve všech zemích, nespočívá na mírném smýšlení: soused nedůvěřuje sousedu a neodkládá zbraně dílem z nenávisti, dílem ze strachu. Lépe zajíti, než nenáviděti a býti ve strachu, a dvakrát lépe zajíti, než nenávist a strach vzbuzovati, to musí býti nejvyšší maximou každé státní společnosti! — Naši liberální poslanci nemají, jak známo, kdy přemýšleti o povaze lidské: sice by věděli, že nadarmo se namáhají, pracují-li o „zuenáhlé zmenšování moci vojenské!“ Spíše naopak: až bude břímě militarismu nejvyšší, pak teprve bude bůh nejbližší, jenž pomůže“.

Psychologie vojna z povolání.

—*Bk.*— V Belgii vyšla zajímavá kniha: Psychologie vojína z povolání od A. Hamona. Od té doby, co dostalo se národům dobrodiní všeobecné, branné povinnosti, počíná se o militarismu také vědecky bádati. Předmět již s mnohých stran byl objasněn a netřeba dokazovati, že se žádné neobstojí. Se stanoviska národohospodářského bývá předmět ročně po sněmovnách evropských projednáván, poněvadž jest to nejakutnější a nejbolestnější místo v životě evropských národů. Se stanoviska sociologického jest rozhodující mínění Spencerovo, jenž praví, že pro civilisované národy může trvání válečných poměrů míti jen následky záhubné. Potlačením jich stav státních a všech ostatních záležitostí znamenitě prý by se polepšil. Na tom vůbec Spencer všecky naděje své o zlepšení stavu národů zakládá. Se strany ethické věc objasnil Masaryk*). Vojsko vykazuje totiž mnohem větší počet sebevražd než stavy ostatní. Tento úkaz ovšem vybízí k přemýšlení, a příčiny jeho Masaryk zevrubně analysuje, poukazuje na znemravňující vliv celého života vojenského a přichází k úsudku, že všeobecná branná povinnost je záhubná, vysazujíc onomu vlivu právě nejlepší mužský dorost a to na delší dobu. Nyní konečně hlásí se psychologie a Hamon knihou svou dokazuje, že válka zahrnuje v sobě násilí, jevící se vražděním, násilnictvím, loupežením a pálením. Ti tedy, kdo válečné řemeslo volí, činí tak ze zájmu osobního, aby ukojili své náklonnosti a pudy. Proto vojáci z povolání jsou lidé násilní, opojení svou mocí, kteří život ten zvolili, poněvadž cítili se neschopnými vykonati něco v literatuře, umění a vědě. Svá tvrzení Hamon dokazuje nesčetnými doklady, tak že nelze říci, že by snad některé eklatantní případy sevšeobecňoval.

Nyní ovšem nelze tak brzy myšliti na zrušení stálého vojska, ale je nejvýše na čase pomýšleti na radikální změny v některých zřízeních — to jest morálka knihy Hamonovy. Týká se to hlavně zastaralé disciplíny vojenské, podle které individuum není ničím proti kasuistickým předpisům. Bylo by zbytečno dokazovati znemravňující vliv této kázně.

Pro zajímavost všeobecnou ještě o osudech knihy. Ve Francii Hamon marně se sháněl po nakladateli; je zábavno čísti, jakými výmluvami se obáněli: ten má příbuzného generála, onen spojení s úřady atd., teprve v Belgii v Bruselu knihu svou mohl vydati.

*) Der Selbstmord str. 51.

Z naší doby.

Kronika.

—*in.* Za krátko nastane saisona, knížky vysypou se na literární trh, stane se modou mluviti několik týdnů o literatuře. Aspoň po kavárnách, kde se tu a tam přece už jenom vyskytují čercle interessující se a hlavně interessentů. Že by se dostávaly ty podzimní knížky vydávané našimi nakladateli také hlouběji mezi nás — hlouběji do naší společnosti, toho jsme vzdor úzkostlivému pozorování dosud nepostřehli. — V Praze už sice existuje něco, čemu se říká s jakousi slavnostní příchutí „naše společnost", něco rozčlánkovaného jako tílka vosů v řadu záslužných spolků, myslíme na př. „Astra", která pořádá zdařilé výlety do Všenor . . je také vyvinut v těchto společnůstkách kult literárních osob, ovšem zcela podobně jako okamžitý kult kravat a komických kabátů à la rok 1830 . . . Ale do těchto společností podzimní knížky vážnější práce nevnikají. Také na tom zcela nic nesejde. Jest opravdu za těžko představiti si bývalého uzenáře, náhodou zbohatlého, trůnícího dnes v plném vědomí abonementu někde v loži Národního divadla, jak drží v ruce poslední knihu páně Karáskovu.

Avšak podzim nastává, literatura se začíná hýbat. Přes léto, aby nezaháleli sazeči, vytištěné knížky veršů, třídesetníkové až padesátikrejcarové budou teď vystrkovány milosrdnýma rukama za lesklá skla výkladních skříní.

Chéfové konkurenčních podniků nakladatelských chystají si vzájemná překvapení. Vzájemný jich boj, s urputností prováděný až k šestikrejcarovým knihovnám, začne opět naplňovati vzduch třaskavými látkami reklamy, protivně zapáchajícími po výbuchu. Knížky před několika léty ohlášené, zdá se, že již vyjdou, ovšem jenom některé. Netřeba se rozčilovati, mnoho toho nebude.

Pan Jonáš v „Plzenských listech" obezřetně interviewoval už v létě našeho prvního básníka, dostavujícího se každoročně na knižný trh s více knihami. Chtěl si patrně učiniti ponětí o kvantitě nastávající saisony — kvalitu, doufáme, už předpokládal.

Hovořilo se tenkrát náramně lakonicky.

„Co píšete?" pan Jonáš.

„Nic!" praví básník.

Prozatím jsme upokojeni tímto prvým náběhem k interviewům literárním. Blahovolně konstatujeme, že i jinak skončil tento prvý pokus zcela šťastně.

Na pana Šlejhara došel si zase kritik „Času". Vyzvěděl od něho totéž, co se dá vyzvěděti od většiny literátů. Ovanuly nás z toho zřejmé malé naše poměry a zatemnělé pozadí sociální.

Sociální otázka literátů jest prozatím panamskou, intaktní půdou. Založen „Máj" s pěknými principy, ale nejvlastnější otázkou nepohnul.

Chtěl organisovati a neorganisoval. Dnes už je pouhým sběracím spolkem, pensijním fondem bez náležitých peněz, poskytujícím svým členům právo štampilky s okřídleným koněm, a kromě toho prozatím naději — — naději na eventuelní podporu. Ukvapili jsme se s někdejšími nadějemi. Dnes mohl bych jmenovati nakladatele, kteří neplatí za vydané knížky ani toho nejmenšího honoráře. Nemyslete na nějaké menší firmy — nízká cena vydaných knížek snadno vám je prozradí. Z těch knih, které mají vyjíti na podzim, je jich, pokud víme, několik podobných. Těžko souditi a rozhodovati, kdo je tím vinnen. Zda literát, jenž se spokojuje pouze tím, že mu nakladatel knihu vydá, a proto upouští od veškeré odměny. Zda nízká hodnota intelligence vůbec, pokud tu lze mluviti o intelligenci. Zda obecenstvo, žádající nízkou, ba nejmenší cenu knih, jemuž dosavad záhodno hřímati do duše „plněním vlasteneckých povinností," či jenom a jenom nakladatel.

Naše doba zvýšila vzhledem k literátům své požadavky. Už mnoho dobrého, zdravého a obrozujícího v tomto směru bylo vykonáno, třebas i tu vždy nutno míti na paměti, že všecka dosavádní práce jest roztříděna a nesouměrna, kypícím kvasem nové generace. Naše doba už s rafinovaností přeje si konsumovati naše mozky a náhrady nedává. Předešlá doba byla vděčnější Ovšem „vlastenecká povinnost" dominovala, mzda — o ničem jiném nelze tu mluviti — byla taková nebo nebylo jí vůbec — jako za dnešní doby, ale předešlá doba starala se aspoň seč byla o sinekury, jimiž nepřímo hleděla zaplatiti mzdu. Aspoň dobrou vůli tím naznačila, neboť nelze nikterak z našeho stanoviska schvalovati instituci sinekur.

Dobrou vůli, kterou za naší doby nutno vynutiti organisací. Jest potřebí vychovati si obecenstvo. Nelze říci, že se šetřilo penězi — neužívá se jich však s rozvahou. Uvažme, co jen peněz pohltil — uchylujeme se k příkladům — modní list páně Vilímkův, a přece pochybujeme, že by byl podnik tak aktivním, aby bylo možno mluviti o přiměřenosti. Mysleme si, že by se těch peněz použilo v jiném podniku . . .

Nelze se jenom organisovati proti nakladatelům, zredukovati poněkud jejich bezpečný profit, nutno se organisovati i proti obecenstvu. Tato sociální otázka, otázka intelligence, vyžaduje a má právo na prohloubení jako jiné rovnoběžné otázky.

Zdravá kritika, jež zahájila odboj proti literárním sportsmanům a komediantskému velikášství musí stejnoměrně postupovati se sociální otázkou, s organisací vnitřních poměrů těch, kdož dnes altruisticky přepouštějí konsumpci myslících mozků a hlubších duší. —

Školství.

Pohledy do školství obecného.

X.

Na konci předešlé kapitoly zmínili jsme se o spolcích učitelských i chceme nyní mínění své o některé činnosti učitelské a zvláště spolkové zevrubněji vyložiti. Promluvíme-li zde nepokrytě, nebuď nám jinak vykládáno, než jako upřímná snaha, by ve stavu pro veřejný život náš předůležitém vyvoláno bylo hnutí, směřující ku pokroku a zdokonalení.

V letech šedesátých a sedmdesátých učitelstvo české právem zváno bylo poddůstojníky naší národní armády; ono obětavě pracovalo skoro na všech stranách vlastenecké činnosti, pilně při tom samo sebe v oborech školských vzdělávajíc, tak že rychlý pokrok ve školství vedle nových zákonů školních zvláště veliké horlivosti učitelstva té doby musí se přičítati. Jaký mělo smysl a porozumění pro národní neodvislost, svědčí jeho opposice proti novým říšským zákonům školním, jimiž práva zemského zákonodárství se obmezovala, ač znamenaly pokrok na poli školském vůbec veliký a hmotné poměry učitelstva takřka obratem ruky nepoměrně zlepšovaly. Jsou známy mnohé případy, kde učitel obětoval raději svoji existenci, než aby se byl postavil proti smýšlení občanstva. Spolky učitelské byly té doby opravdivými středisky všeho učitelstva a zároveň studnicemi dalšího jeho vzdělávání. Tu vyrovnávaly se protivy mezi učiteli staré školy a učitelstvem z nových ústavů učitelských, šířily zásady paedagogické, didaktické i methodické způsobem každému přístupným, při čemž panoval duch přátelské ochoty a kollegiality. Povolanější vrhli se na pole literární. Mezi překlady spisů naší mládeži duchem úplně cizích počaly v knihovnách žákovských vyskytovati se i dosti dobré práce původní z péra učitelského; také odborné časopisectvo té doby utěšený podává obraz práce učitelské, směřující k zasvěcení všech do moderní paedagogiky a k zdokonalení v didaktice, zvláště v methodice. Zde byly na místě i věci primitivní, protože při náhlém rozvoji těchto věd mnozí z učitelstva, zvláště ti, kteří odborného vzdělání neměli, ani nejprvnějších základů neznali.

Avšak přišla nová doba, nové názory, nové pokroky osvěty, a škola i dnes pojiti se musí se životem, v kterémžto svazku jest učitelstvo, jeho vzdělání, jeho povaha, jeho snahy a cíle článkem nejdůležitějším. Dnešního dne má učitelstvo skoro bez výminky pro školu potřebného vzdělání, odbyvši ústavy učitelské s osnovami v tom směru dostatečnými, ano v jeho řadách stojí při špatných vyhlídkách naší intelligence i mnoho mužů se vzděláním vyšším. Přirozeně jsou i požadavky na učitelstvo kladené mnohem větší a přísnější. A tu konstatovati musíme

rozhodně nepatrný pokrok za minulé dvacetiletí. Zdá se, že duševní úroveň učitelstva je táž, alespoň pokud se kritice přístupné učitelské literatury a života spolkového týče. Stopujíce literární práce v učitelském časopisectvu shledáváme, že paedagogice vědecké špatně se daří, že jména nových psychologů jsou neznáma, že nedostatek původních myšlenek zakrývají šablony, které tak se tu roztahují, že vedle bezpočetných titěrných methodických výkladů a rozvrhů, jež snad nikdo nečte (bylo by zajisté smutné, kdyby jich učitel z ústavu vyšlý ještě potřeboval) otiskuje časopis redigovaný předsedou ústřední jednoty učitelské v letošním ročníku na několika stranách otázky, které může dáti učitel z dějepisu. Podobně nevyhovují dnešním požadavkům učitelské práce v literatuře pro mládež, kde by po našem soudu mělo býti měřítko vždycky nejpřísnější; neboť mládež má čísti vždy jen to nejlepší. Spisovatelská horečka, nedostatek autokritiky, nesvědomitost a nepovolanost redaktorův a nade všecko nedostatek opravdové, vážné, nezávislé kritiky jsou příčiny, že v literatuře pro mládež, kterou učitelstvo skoro samo tvoří a kolportuje, tak poskrovnu zrnek je zlatých. A spolkový život učitelský hyne nehybností a z ní povstávajícím rozkladem. Přihlédněme jen ku programům učitelských schůzí, nejsou-li se řídkými výminkami tytéž jako před 15—20 lety? Jak mohou vzbuditi interes všeho učitelstva? Zde nepomůže pranýřování nepřítomných, jak učitelští referenti sobě oblibují, zde přiložiti třeba ruku k opravě vnitřní, která záleží ve změně jednacích pořádků, ve změně stanoviska k pokroku na poli věd a proudům veřejného života přiměřené. V popularisování umění učitelského spolkové tito úlohu svou již dokonali, mohouce pokračování v ní směle ponechati učitelským poradám vládním, oni musí postaviti se ve vědě o několik kroků výše a rozhlédnouti se po ostatních otázkách šíře než doposud, aby právem zváti se mohli prostředkem k dalšímu vzdělání a střediskem uvědomělého učitelstva. V literatuře odborné mnoho očekává se od sdružení Komenského; časopisectvo shrnouti by se mělo na jeden, dva dobře redigované listy učitelské vzdělávací a vedle toho zvláštní věstník spolkový, jenž by přinášel ze všech spolků zprávy střízlivé a věcné.

V povaze dnešního učitelstva nelíbí se nám upřílišený smysl pro služebničkování všeho druhu, hon za polepšením hmotným, kastovnictví, vzájemná neupřímnost a nedůvěra, kteréžto vlastnosti ukazují se ve veřejném životě příliš křiklavě a zvláště objevily se při rozporech o úpravě služného. Osoby učitelské, které vrchol svého působení vidí v tom, aby zalíbily se nadřízeným úřadům, které z přemrštěné loyality vzdalují se všeho působení veřejného, vymlouvajíce se, že za nynějších poměrů nelze učiteli přímo vystoupiti, by nedoznal pronásledování a nevzal škody nějaké, jsou s to způsobiti, že rozevře se mezi lidem a učitelstvem propast, oddělující nový tento živel také úřednický od živlu národního. A ku podivu, čím více tiší se hladina těchto kruhův učitelských ve směru přítomné opoziční politiky národa, tím častější jsou výstřelky z těchto řad směru opačného. Jelínek zakládá katolickou jednotu učitelskou v Čechách, mnozí jiní na Moravě, Janský fedruje Suchdol, učitelky konají klášterní exercicie v Praze, učitelé na Velehradě, ve školách šíří se agitační „Kříž“ a „Marie“, učitelé chorregenti prosí biskupa Brynycha, by poměry jejich upravil, ba i Konst. Víták okázale loučí se dvěma „básněmi“ jménem sboru učitelského s katechetou, který toliko 3 roky s nimi působil v „Učitelských Novinách“. Při tom neozve se z tábora učitelského ni hlásku, tím méně rozhodného, odsuzujícího slova. „Učitelské noviny“, tak zvaný svobodomyslný orgán učitelstva, jako by měly roubík, ale ještě taková provolání otiskují a tudy mlčky schvalují.

Nemůžeme za podobné skutky zodpovědným činiti učitelstvo všecko, jsou zajisté i tu mnohé povahy přímé, karaktery ryzí, avšak tolik žádáme a na učitelské

intelligenci žádati musíme, aby nemá-li již tolik mravní moci, by podobné výstřelky většinou svojí v zárodku potlačila, aby alespoň veřejně je odsoudila a na pranýř postavila; má k tomu své spolky, své orgány a otevřené zajisté sloupce denních listů politických.

Krajinský sjezd učitelský, konaný v těchto dnech v Příbrami, jednáním svým celkem by nás byl uspokojil, kdyby nebylo nevyhnutelně třeba nové organisace učitelstva, po níž jsme v těchto rozpravách na svém místě byli již volali. Ale jak valná část účastníků sjezdu více hledí na osobu než na věc, více srdcem než rozumem rozhoduje předůležité otázky ve vnitřním životě učitelském, toho důkazem je, že delegáti 71 jednot učitelských z pouhé útrpnosti 86 hlasy proti 46 zvolili za předsedu „Ústředního spolku jednot učitelských v království Českém“ p. Jos. Krále, muže naprosto neschopného a ve veřejném životě téměř už bezvýznamného. Očekávali jsme od oposice více. Přesvědčila se, že proti Králově „chytrosti“ chopiti se musí jiné zbraně, než dosavad. Pan Strahl tu neohroženě objasnil stanovisko českého učitelstva oproti sjezdu klerikálů v Brně. Posluchačstvo řeč jeho přijalo bouřlivým souhlasem, ale na Sv. Hoře potom mnozí z nich okázale zase líbali roucho zázračné sošky. Dobře řekl: „Toho všeho chrániti nás může jenom charakter!“ —

XI.

Jak jsme již výše řekli, bylo jednání krajinského sjezdu učitelského v Příbrami velmi uspokojivé, pokud týkalo se všeobecných otázek školských a vychovatelských. Na prvním místě rokováno o zdravotnictví školním. Na základě fakta, že každé dítě nuceno je v čase největšího tělesného vývoje svého tráviti ve škole 4 až 6 hodin denně, přijaty zásady: I. Škola podporuj tělesný vývoj a zdraví žactva svého soustavně. II. Škola odstraňuj vše, co by tělesnému vývoji a zdraví žactva překáželo. Aby první zásadě se vyhovělo, bude třeba, by chovanci na ústavech učitelských od zkušených lékařů v praktickém zdravotnictví byli cvičeni, tak aby potom jako učitelé na všech stupních mládež v tělovědě a zdravovědě mohli poučovati, a to na základě řádné osnovy a přiměřených článků v čítankách. Tělocviku věnována budiž větší péče než doposud. Všude zřízeny buďtež tělocvičny letní i zimní, hřiště, koupelny i kluziště. Na školách mateřských zvláště hry na volném vzduchu buďte provozovány. Tělocvik ať stane se předmětem povinným i pro dívky. Kde toho předmět dopouští, mnohé předměty toho nevyhnutelně vyžadují, jako zeměpis, přírodopis, měřictví, nechť vyučuje učitel při vycházkách pod širým nebem. Ovšem je žádoucno, by alespoň při vícetřídních školách zřízeno bylo místo zvláštního učitele tělocviku.

V příčině druhé zásady žádá se, by také v místní školní radě působil zdravotní dozorce, což při nynějším rozdělení obvodních lékařů je věcí dosažitelnou. Zdravotní dozorce nechť prohlédne dítě před přijetím do školy, zjistí jeho tělesné vady a po případě osvobodí je pro duševní nebo tělesnou nedostatečnost od školy na vždy, dočasně nebo snad od některých předmětů vyučovacích; on nechť dohlíží, by nařízení zdravotní se plnila, žactvo osnovami učebnými, počtem hodin, předměty nepovinnými, vyučováním a úlohami domácími, přeplněnými třídami, nesnesitelnými vedry v učebnách v létě a jinými často docela místními závadami tělesně nehubilo a netýralo. Na všechen způsob bylo by výhodno, školní prázdniny všude položiti na měsíc červenec a srpen; také by nemělo býti ve třídě přes 60 žáků. Dle počtu žactva měla by škola rozšiřovati se hned po zápise a nikoli, jak se děje doposud, teprve po roce nebo několika letech.

Na druhém místě řešena byla otázka nucených vychovatelen pro spustlou mládež, která vyvolána jest brožurkou dr. Zuckra. Všecko učitelstvo jednomyslně

přijalo návrh zpravodaje, by zřizovány byly z prostředků veřejných i soukromých, cestou zákonodárnou i dobročinností a lidumilstvím okresní ústavy vychovávací pro mládež, jíž z jakékoli příčiny řádného vychování rodinného a školního se nedostává, slibujíc přiložiti ruku k dílu.

Již po několik let, zvláště od sporu, který vznikl mezi vydavatelem „Nového učitelského kalendáře" p. Holubem a „Odborem Bolzanova sirotčince učitelského v Praze" ozývaly se hlasy jednotlivců i celých spolků učitelských, aby řečený odbor založený „Besedou učitelskou v Praze" stal se spolkem všeho učitelstva českého. Týmž hlasem vyznělo přání všeho učitelstva na sjezdu. A není lze mysliti si spolek Bolzanova sirotčince učitelského jinak, ač má-li účelu svému dostáti a všeobecné důvěry a podpory požívati. Zakladatelé odboru, kteří sebraný peníz spravují, snad přece konečně rozmyslí si, by prospěch věci tak posvátné obětovali své ješitnosti.

Zpráva o školství na národopisné výstavě vydána je tiskem.

V příčině nedostatečné organisace učitelstva, do níž i my v těchto úvahách jsme si stěžovali, přijat návrh, aby nový výbor vypracoval určitý návrh organisace, který by jednoty učitelské na posouzenou obržely a když by se o něm pronesly, pak teprve aby byl předložen valné hromadě ku projednání a k úřednímu schválení. Tím by pozbyly platnosti mandáty nynějších výborův, i vykonaly by se rychle volby nové. Toto nás při celé věci nejvíce těší, neboť pevně věříme, že oposice, ač v jádru zdravá, ale ještě příliš nerozhodná a nedůvěřivá, do té doby náležitě dozraje, by ujati se mohla vedení ve stavu pro všechen život našeho lidu tak důležitém a že v čelo své postaví muže celého, vynikajícího, bezúhonný charakter z českého učitelstva.

XII.

V „Novém učit. kalendáři na r. 1895" čteme pod názvem „Slovenské učitelstvo u Thermopyl" vřelé vyzvání všeho českého učitelstva, by předplácelo slovenské časopisy „Dom a škola" a „Priatel dietok", pořádalo krejcarové sbírky a sbíralo příležitostné dárky ve prospěch Salvova nakladatelství lidových spisů slovenských s výtkou, že dosud z 10.000 českých učitelů nabídlo Salvovi pomoc sotva 25 učitelů. Ač plnou měrou uznáváme těžký boj, který bratři Slováci vedou o národnost svoji v Uhrách, a přejeme jim u nás mravní i hmotné podpory, tož přece nemůžeme zapříti podivení, že české učitelstvo přísahati má, že bude podporovati literární podniky slovácké, když u nás jsou poměry ne-li právě tak zlé, tedy poměrně ještě mnohem horší. Praví-li se, že „Dom a škola" má na Slovači za 10 let toliko 300 odběratelů, jeví se netečnost k novinám těm doma, kde vlastně mají pracovati; českému učitelstvu bude tato četba málo prospívati, ježto duševní úroveň jeho je docela jiná. Spíše by se zamlouvalo, by předplácely byly řečené časopisy pro některé chudé obce slovenské, tak aby přece obsahem svým prospívaly. Jako vede se nakladatelství lidových spisů slovenských, tak vede se u nás dnešního dne skoro všem literárním podnikům, vyjímajíc ony, jež nezřízenou reklamou a rozvětvenou kolportáží knihami a časopisy namnoze pochybné ceny trh literární odhodlaně zaplavují. Nádherné vydání Vernea a podobné jiné vykřičené knihy rozšiřují se ve statisících, kdežto jiné podniky, vnitřní cenou a důležitostí daleko nad toto zboží vynikající, zanikají, nenalézajíce v širších vrstvách čtenářstva odbytu ni půdy. Jen maličký příklad: Brandes nenalézá u nás odběratelův. Aby dále mohly vycházeti výtečné časopisy, zápasí o své bytí. Nejlepší snahy a práce rozkotávají se o netečnost čtenářstva, snad také o nedostatek vlastního úsudku o ceně plodů literárních v obecenstvu

a končí hmotnými ztrátami. A jak se daří za těchto poměrů literatuře vůbec, o tom trudno bylo by se rozpisovati.

Zde mělo by se učitelstvo a jeho spolky přísahou zavázati ku práci a obětem, ku práci mnohem bližší na zanedbaném lánu vlastním, ku obětem stejně posvátným jako na Slovači. Učitelstvo dovedouc rozeznati přece plevu od zrna, třeba sebe více se leskla, jakož i posouditi, které knihy a spisy mají cenu trvalou, jsouc tepnou veřejných knihoven, besed občanských a čtenářských i kroužků literárních po venkově, mnoho může učiniti ku nápravě trudných poměrů vydavatelských, když v kruhu své působnosti upozorní na knihy opravdu dobré a dryáčnickou reklamu tu a tam odhalí. Zde je každá oběť mnohem slibnější. V této úloze stojí dnešního dne učitelstvo skoro samo; neboť kněžstvo, jež druhdy bývalo vydatnou podporou písemnictví národního, valnou částí dává se na dráhu tendenční literatury klerikální, bezvýznamné hodnotou vnitřní, ale osudné pro umění a pokrok lidu vůbec.

Avšak silami plýtvati, snahy své tříštiti nesmíme přílišně, aby pro cíle dosti vzdálené a nejisté neminulo nás to, čeho dosáhnouti bylo v naší vůli a moci.

Bš. Vídeňská universita za posledních 5 let. (Dokončení.)

O posluchačích na vídeňské universitě jasný podávají nám obraz četné zprávy tabellární znázorňující nám studentstvo dle fakult, dle jednotlivých zemí, původu, dle národnosti i dle náboženství, i výsledky práce jeho.

Tento obrazec podává určitý obraz o věcech pro nás nejzajímavějších:

	r. 1888-89		1889-90		1890-91		1891-92		1892-93	
	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní
Celkem	6371	5448	6060	4985	6220	5121	6029	4919	5995	5431
theologů	243	241	241	227	229	227	227	221	225	207
právníků	2155	2015	1966	1838	1824	1824	1903	1735	2101	1937
mediků	3185	2550	3105	2296	3242	2427	3115	2310	2879	2610
filosofů	788	642	748	629	629	770	784	653	790	677
řádných	4803	4454	4481	4985	4409	3847	4358	3783	4452	3962
mimořádných	1568	994	1579	1140	1811	1274	1671	1136	1543	1469
z král. česk.	704	605	648	535	684	531	580	490	583	514
z markr. mor.	787	703	756	602	776	654	749	642	776	712
z vév. slez.	188	162	191	158	201	158	217	167	214	189
Čechoslovanů	534	461	349	288	324	268	298	255	?	?
Němců %	60·2	62·3	65·3	65·6	67·7	68·1	66·4	66·9		
katolíkův %	55·6	58·9	54·7	55·4	54·9	57·0	54·7	56·4	?	?
Židův %	32·8	32·8	33·4	32·8	33·6	31·8	33·1	31·6		
z tuzemska	4617	4075	4482	3714	4620	38 80	4564	3785	4738	4154
z cizozemska	1754	1373	1578	1271	1600	1241	1465	1134	1257	1277

Ze zemí rakouských nejvíce posluchačů dodávají Dol. Rakousy, země koruny české (z nich Morava nejvíce!) a Halič, z cizích zemí nejvíce posluchačů jest z Uher, Chorvatska, Slavonie, Sedmihrad, Ruska, Rumunska, Bulharska a Sev. Ameriky. Jest to hlavně fak. medicinská, jež navštěvována cizími posluchači; bylo r. 1892-93 na fak. med. cizinců v zimním sem. 516, v letním sem. 434.

Smutným pro pevnost našeho národního uvědomění i u vrstev intelligentních je nápadný zjev, že z posluchačů, pocházejících ze zemí koruny české (tvořících průměrně asi 25% všech posl.) pouze asi pětina (5% všech) hlásí se k jazyku českému. Po našem domnění ztrácí český národ ve výkazech ročně nejméně 400 až

600 svých synů. Objasniti, proč se tak děje a kde hledati vinu, mohl by na se vzíti akad. spolek vídeňský. Zjev ten tím trapněji na nás působí, že poměr tento, srovnáme-li ostatní země a ostatní národnosti, nikde tak křiklavě nevystupuje.

Následky nového branného zákona jasně jsou patrny zadrženým vzrůstem návštěvy r. 1889-90 na všech fakultách a každoročním značným klesnutím návštěvy v letním semestru na fak. lékařské.

Význačným faktem pro universitu vídeňskou jest ohromné procento Židů na ní zapsaných; tvořiť skoro třetinu posluchačův.

V následující tabelle podáváme výsledek práce studentstva:

	Roku	1888-89	1889-90	1890-91	1891-92	1892-93
Promoce	theologická	6	11	11	18	7
	právnická	212	194	212	202	199
	medicinská	329	278	395	345	360
	filosofická	45	38	55	54	54
	Celkem	592	521	673	619	620
Sponse magistri	farmacie	69	74	71	91	
	porodnictví	1	—	—	—	?
	zubařství	—	2	—	—	
	chirurgie	—	—	1	—	
	Celkem	70	76	72	91	

Tabulky o státních zkouškách a rigorosech přáli bychom si přehlednější a bohatší. Bylo by zajímavo, která rigorosa s jakým prospěchem a i po kolikáté byla konána.

Pokusů o doktorát vzdalo se 15 posluchačův a to na filos. a právn. 1, na medic. 13.

Zkušební komisse vídeňské univ. mají: historicko-právní předsedu, 3 místopředsedy a 29 členů, judicielní předsedu, 2 místopředsedy a 36 členů, politická předsedu s náměstkem a 23 členů, pro kandidáty profesury předsedu s náměstkem a 28 členů.

R. 1891-92 propadlo při rigorosech: theol. 2%, filos. 3%, právn. 9%, med. 14% a farmac. 20% — při státních zkouškách průměrem 18%.

O nemajetné studenty je ve Vídni postaráno skvělým způsobem. Podrobným a důkladným referátem ve zprávě poučíme se o nadacích.

Nadací, na něž posluchači víd. university nároky mají, jest celkem 325, z nichž ve správě akad. senatu nalézá se 72 (nadační fond obnáší 1,156.041 zl., ročně stoupá průměrem o 50.000 zl.) tvoří obyčejně několik stipendií a to ne malých. Mezi těmi, jež uděluje akad. senát, je nadace se 36 místy po 240 zl., s 12 místy po 300 zl., 21 místy po 200 zl. a několik nadací se 600 zl., 900 zl., 1000 zl., 1500 zl. Nadací, skytajících roční požitek nad 200 zl., jest většina. Z ostatních nadací mají pro nás význam nadace ze zemí koruny české, jichž jest celkem 38 a to pro filos. 8, právn. 22 a med. 8.

Právo udělovací přísluší místodržitelství, zemským výborům, městům (Jihlava, Brno, Olomouc, Frýdek, Mikulov) a různým fondům.

Oproti tomu jest velmi malý počet posluchačů od platu kolejného osvobozen — něco na 5% od celého, pod 5% od polovice. Zde čísla:

		r. 1888-89		1889-90		1890-91		1891-92	
		zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní	zimní	letní
Stipendistů		720	731	448	417*)	738	731	672	659
Obnos stip. zl.		144.521	143.448	88.581	84.488	121.902	120.809	119.120	114.505
od kolejn osvobos.	od celého	372	295	342	279	341	307	329	291
	od polov.	357	169	293	167	252	171	277	215

*) Dá se vysvětliti snad branným zákonem?

Z kroniky ústavu, v níž krátce vypsány významné dny universitní, dočteme se ještě o jednání velice záslužném, podniku, založeném pod protektorátem senátu; je to „mensa academica“ — jídelna, v jejíchž místnostech pouze pro studenty vyhrazených stará se správa ústavu, skládající se ze zástupců prof. a studentů (předsedů podpůrných spolků stud.) o dobré a laciné stravování. Ústav založen a otevřen 17. listopadu 1892 a obstaral za rok 1892-93: 14.725 snídaní, 94.258 obědů a 36.116 večeří. Měsíční abonnement obnáší na obědy 6 zl., na snídaně a obědy 8 zl., na obědy a večeře 10 zl., na snídaně, obědy i večeře 11 zl. Za jednotlivý oběd platí se 25 kr., za večeři 20 kr. Pokrmy podávají se: od 7—½9. hod. snídaně, od ½12—½3. hod. obědy a od 7—½9. hod. večeře

Pivo se z pravidla nepodávalo, kouření bezpodmínečně zakázáno. Rokem letošním najaty nové místnosti blíže university za 3100 zl. a zařízena síň kuřácká, v níž i mírné quantum piva se podává. Ústav tento jest velmi praktický a blahodárný, jak vidno z jeho úspěchův i z obliby a podpory u obecenstva.

Jak důkladnou jest zpráva víd., poznáme z toho, že i disciplinární tresty během roku udělené uvádí. Škoda jen, že neznáme důvody jejich.

Roku	1890-91	1891-92	1892-93
Důtka před senátem	5	2	—
Cons. abeundi	1	—	1
Relegace na čas	3	1	—
„ na vždy	—	—	1
„ ze všech rak. universit .	—	1	—

Snad jsme až příliš obsírnými, ale stalo se tak úmyslně. Chtěli jsme původně provésti srovnání s několika jinými universitami a jmenovitě s naší. Než, bohužel, zprávy ostatních universit nepodávají nám toho bohatého, přehledného materiálu, jako zprávy vídeňské.

Když končilo se desítiletí české university, projeveno z několika stran přání, aby „universita oslavila první ukončené desítiletí vydáním zprávy o svém zrození, životě vnitřním i zevním, o svých učitelích a ústavech a o výsledcích své vědecké i učitelské činnosti.“ -- Ačkoliv správě university znamenitou pobídkou a dobrým dojmem mohly býti právě vzpomenuté důkladné a zevrubné zprávy vídeňské, nestalo se u věci té přece ničeho, ani zpráva za desítiletí nevydána, ani výr. zpráva nezreformována. A nebyla by věc příliš nesnadnou a nákladnou! Bylo jen třeba nynější každoročně vydávaný „stav osob“, jenž jest prázdnotou a bezúčelností odstrašující, náležitě zreformovati. Jeť, myslím, pro českou veřejnost — pro vědecký, literární i politický svět — daleko cennějším výpis stavu, činnosti i prostředků naší university, než každoroční opakování osobních zpráv o jednotlivých členech university, čemuž věnována pozornost až úzkostlivá. Bylo by mnohem zajímavějším, dočísti se v takové zprávě na př. kolik a jakých spisův vydali profesoři za rok, než čísti 13 ročníků za sebou, kdo je kde čestným občanem resp. členem několika měst, vesnic a spolků.

Snad se v brzku pokusíme sestaviti srovnávací zprávu o universitách pražských. Ze srovnání toho seznáme jasně, že universita naše je co do zařízení i dotací chudou popelkou a z té její chudoby že plynou další pro náš vědecký ruch nebezpečné vady a nedostatky.

A FINE IS INCURRED IF THIS BOOK IS NOT RETURNED TO THE LIBRARY ON OR BEFORE THE LAST DATE STAMPED BELOW.

DUE NOV 24 H

43 522